

મોજ મળાડ

રવિવાર તારીખ ૧૩ મી એપ્રિલ સને ૧૯૨૪.

મિય વાયક પ્રત્યે—

માથ, માસ માપ, આગળ માલ વેદાંતિએને જેતતાં મંદરા
ગાલાએને રહાપણમાં ફાળા છે. અમારે તો દિશ્ય એક જ છે કે,
ખા દિવસની મહેનત પછી વિશ્રાંતિ, મરે એવો માણસ વાયક
પત આનંદ ન રેળવી શકે તો માણસ છે કે જનવર એ એજાખવાને
રે. એને મનુષ્યશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવો પડે. ખાસાદેખ જનવાને
રૂઢીયું પીધું નોહા નેવા મહાપુરુષો પોતાની ગંભીરતામાં પોતાની
દાષ ભલે જતાવે, પણ ભંગે દસતાં પંખીયાં તે દસવામાં જ નિવા
મા પણ ટંગી કાઢી, એ ન્યાય. "હમ ભી હવ પંચ સવારો મે."
મ ગંભીર મોહ રાખી પોતાની મોટાઈ ભલે જતાવે, પણ હમારી તો
સમંતી મીમકા સિવાય બીજું કંઈ છે જ નહિ. કારણ કે, આખા
એ દુનિયામાં દસવા! મહાત્મા ગાંધી ભલે રેડીયામાં સંગીત લુએ,
મે તો એમાં પણ ભેડએ છીએ મે પડેતાં. આનંદ અને દસડું
મી રોય બહેને, ગંભીર મોટે તેમાં આમિક રહસ્યું મહન સાચ
એ એને તો ભેડએ છીએ તેમાં મહાન આનંદ! રેહના કુળ-
પદો ભલે તેમાં રેશો ઉદાર જુએ, પણ બાવા, હંમેશા વિનાનો
દાર જ ક્યાં છે! ભાણ, મેં તો એક સાવર પાસે સાંભળ્યું છે કે,
જાની-જુગાળી કરતાં નકની આસરી વધારે સારી છે! તે એ રા-
ની, સ્વતંત્રતા કરતાં હું દસવાની પરતંગવા પણ વધારે પસંદ કરું છું!
વખરૂંની તો એ છે ચાર, કે પરતંગ કાષ દિવસ દસતા નથી, એટલે
મે દસવા જ સ્વતંત્ર છીએ અને મે ભલે રાજા હોઉં!

એને બાવા, અગર નથી. પેલીડીકસ ભેડે કામ કે નથી તમારી
સીવસ ભેડે; કામ ભેડે, દુનિયામાં જન્મ્યા એટલે મે જવા વગળી
લેવું! પણ એ મે જવા હોરખતાં આનંદમાં હોય, ત્યાં સુધી જ એને
ના યોગ્ય! હમ તે મહામને ન સોખો સારે. આપણે દદ્ય
છીએ મેને જાળીમાં પડીએ. પેલીડીકસ તો ભેડા ખાના
એ મોજ ને સારી. આપણે જમએ તો ક્યાઈક ટાલજા જ રોજા
વય! અને સુમારે સુધ રક ચવા માટે ખ નગીમાં ક્યા મોકા નથી કે
તહેરે મેરે, અમારી માણે આપણે! દુનિયા જવતા રાખે અમારાં
રખારણો અને હોરસેને! નાત-જાતનું નિકદન તો તેજે ક્યારેનું
મા નાખ્યું છે. અને ખૂબ પંડીતજી પુણ્ય આપશે તો એમ કહેશે કે
તે એ મોટે ક્યાં બોલીએ છીએ! નાત-જાતને તો એવો કરે
જાણ છે કે એક માણસે એજાં પૂરો માટે હવે પૂછી નથી એટલે
રાત્રિક સુધારકમાં અને પહેલા ન જરૂરના છીએ. પછી તમે જમણ
પાંચના એજાં કે ક્યાં દાખના!

મિય વાયક! તું કિડુ હો! મુસ્લીમ હો કે પારસી આ દુકા તે
દય પુણ્ય પછી જુ. અમારે અમારી નીતિ તને વધારે જાતવવાની
જરૂર છે! એ માટે તું નિમંત્ર રહેજે કે સવ અમાસ મળેતાં દાર છે;

રેતુ એને કિડુ હોવાથી "સત્" સુવાત, પ્રિય સુવાત" એટલે
કહેવું એ પણ મિય વચનમાં કહેવું એજ અમારો પ્રિય મંત્ર છે
અસ્ય સામે પછી તે તંત્રવારની ધાર અસહકારને નામે હોય,
નામે હોય કે બાવા, પુરામદખોર નારારને નામે હોય, તે અમે
કરીએ. બસ, આખરમાં એટલું જ રહેવાનું કે,

અમારે મીડુ બુલમુક દીવાનો અહીં રાલે છે,
અને કકર તહીં મેરી અજબ બસ ભેડે જાલે છે.
સુરત રતી સુવાલી લો તમારી એક આનામાં,
નહીં મળશે દવા રાવા તણી આ એક આનામાં.
સિવામાં તેલ પડતાં. ત્યાં અમારો અંક ભંગે છે;
નીતિથી ખૂન કરનારા એને ભંગે છે.
તમે માતો મળદો મોજ દુનિયામાં વસી સકો છે;
સહ સંસારની આ ભાવનાઓ તો ભરી અહીં છે,
નથી ને છે અહીં તિલક નથી ને છે અહીં ગાંધી;
નથી ને છે અહીં. ચાણક્ય સચે નીચે સાંધો.
જતાં દસવા મહી સમજે, તે સમજે કાષ નો લમજે;
દમારી કાષ નથી. ખરા ભલે સમજે કે નો સમજે.
હસીને જા મહી વાયક તમે સુખ ચાંતરે પામે;
મીજ આશીષ ખાચી છે તમારાં સુખ સો જમડે.

મોજ મળાડ માટે.

(ગાલ.)

નખરે નંચન નંચાવી, બાજ નંધી ગિણવી!
નવલી વસંત જાવી, અહીં "મોજ-મળાડ" માટે!
તિરછી છરી ચલાવી, રંગીત સુધા રેલાવી!
ભદુરિર જમાવી, ફરી "મોજ-મળાડ" માટે!
મોહન હો મોહ તલાવી, ભલી ભૂમિને ભળવી!
ઝંખી ગગન ગળવી, જય "મોજ-મળાડ" માટે!
કોઈ હીન ધર્મ પચમાં, કોઈ પરત રેમ-રથમાં!
મન લેમ છે જગતમાંથી "મોજ-મળાડ" માટે!
કોઈ ધુનના દીવાના, પ્રધુન-પરવાના!
આખ્યા રહે છે કોણ, અહીં વાહ વાહ માટે!
ખરલે ન ખાણ પેટે, દીન-રાત કષ્ટ પેટે!
જાહે પ્રાણ યાદ જઠે, કોષ તો વિવાહ માટે!
પરવાહ ધર ન ધનની, દે આહુતિ જવનની!
મરતા મથી-મથી કોઈ, રેમીની વાહ માટે!
પણ લગાવી પંદા, એવે છે દાવ પદા!
ખટપટ અને કપટનાં, ફરે કામ દાહ માટે!
ગે કુદગાં ગો ચરારે, ગોચર-ગોરસ બનાવે!
પટલાણી મહી લેવો મે માખણ છાહ માટે!
ભગવંત ભજ તું અંતે, કણ કાન માંહી ચંતે!
મકડી કલંમ "વસતે" ફરી "મોજ-મળાડ" માટે!

—વસંત.

સંતાડઃ કુકડીનાં ખેલ.

લખનાર-દીવાનો.

પાત્રો.

અલ્લાચારી જૈનનાથ—અલ્લાચારીના પ્રતિજ્ઞાતા ગુરુ.

ગોહરજીત—જૈનનાથનો પદ-લિખ રાજકુમાર.

ગોબર—એક લિખ, માર દમપેદમ.

અંદારિકાં—ગોહરજીતે હુપાવેલી તેની પત્નિ.

ચંડી—ગોબરે હુપાવી ગયેલી તેની બી.

સ્થળ-અલ્લાચારીમં.

પ્રવેશ. પડેલો.

ચંડી—હવે તો આ સંતાડ કુકડીની રમત રમતાં કંઠાએ આંભે. બધાની નજરથી હુપાતાં છવ ગવે આંભે છે. "અદોવા કોઈ જગતે માટે ભ, બંડારીઆમાં હુપાઈ ભ." "ને શુરજ આવી ઠ. માટે ભ રસોડામાં સંતાઈ ભ." "અરે એ શુરજ આંભા હાં પાછળ લપાઈ ભ." "શુરજને વહેમ આંભે છે માટે શાનાં હુમડાનાં અંધારામાં દબાઈ ભ." એમ નાસનાસ અને ભાગભાગ હવે તો નાકમાં દમ આંભે છે. પણ મારો પીટયે ગોબરિયો મારો નીકાક કરતો નથી ને માફ દુઃખ દરતો નથી.

ગોબર—(હાથમાં છતરી ભેડી મોટી ચલમ સાથે પ્રવેશ કરે) અલખ બમ ઝીનારી, નદી કોટા નદી ચારી, આતી દષ. ભંજ મંજી સવારી, બમ, બમ; માર દમપેદમ, કમાવળી દુનિયા ર ખાંચે દમ.

ચંડી—એ દુનિયાના દીકરા તું તે દમપેદમમાં ફરે છે પણ હવે શું કયું?

ગોબર—તાઈ! તાઈ શું કરવાનું હવું મારી બંભ! એ વખતે આ, આ ગોબર મહારાજને ગ્રેમપ્રત પામે અને કોઈની નજરે પડતાં ખૂલે ખાંચે ધર વસાવે.

આ નીલમ ચટ્ટી, જાજ ચટ્ટી ચટ્ટી, ગોબર કુંડે મારી ચટ્ટી, તો લાઈ રજતણી ચટ્ટી, બ, બમ; માર દમપેદમ કમાવળી દુનિયા ગોબર ખાંચે દમ. ચંડી—(ગોબરને ઝડેડી નાખી) ને એ કુંડે હવે તુંને સારી દઈ છે કે કુંડે આ સંતાડ કુકડીની રમતનો કંઠાળા મધ છું, તે હવે કુંડે કંઈ સંતાવાની નથી તારો ટોટો છેડી કમાઈ લાવી નથી.

ગોબર—અરરર! એ શું બંધ છે. કમાઈ શુરજ ભેડ જરો.

ચંડી—ને ભેડ જરો તો શું થતો!

ગોબર—ખીજું શું થતો, તને અને મને બંનેને સવા દિવાનું મારું મારો.

ચંડી—તો કંઈ અડચણ નહીં પણ આ કેદખાનાંથી તો મળે. તું મહેનત મજૂરી કરી થોડું થઈને કમાઈ આવીશ એ આપણું પુરું થશે.

ગોબર—મજૂરી, મજૂરી! એ શું બોલી,—

અજબ કરે ન ચાકરી, પંછી કરે ન કામ;

લિંદ ન કંઈ સંધરે, સદનો દાતા યમ.

બમ, બમ; માર દમપેદમ, કમાવળી દુનિયા ગોબર ખાંચે દમ.

ચંડી—પીટયા હાડકાંના દરામ, તારે મહેનત કરવી એટલા માટે મને આમ દેરાન કરે છે! પહેલાં તો મારી બંધા તારે માટે. આમ કરીશ મારી પાંચી કુંડે તારે માટે તેમ કરીશ મોટી મોટી કંડાસ મારતો દત્તો અને હવે કુખી કરે છે. ને તો સુવા, કુંડે દમભાંજ એ તારા મરેડા પાસે, જમને ઉભી રહીશ, આ વાત કરી દઈશ.

ગોબર—પણ તેથી તો તારી અને મારી બંનેની ફજેતી ચંડી—ફજેતી, મરી ફજેતી શાની? તું મારો મુશ્કી એ તારી મુશ્કીઆણી, મોટી બધવર બે. સાથે રહે એમાં શું થયું? બધરી છે કોઈ માનની?

ગોબર—પણ આ તો અલ્લાચારીજાને રહેવાનું અલ્લાચારી ને મારી નાની!

ચંડી—બધરીને નાની કહે છે મુવા એવળી. ગોબર—બુલો, બુલો! પણ હવે કમાઈ ખૂલે આંચે મારી બંધાનીમની. નહીં તો તને અંધી લાવવા માટે મને પાણી મૂકે તેમજ આ અલ્લાચારીમં સીંચીને આવવાની મનાઈ છે છતાં તેથી તને પણ સખ થશે.

ચંડી—પણ ત્યારે હવે કંઈ ઉપાય?

ગોબર—સાલજ ને આ લગાડા શરૂને કહેવા બંધ થઈને એ કરી મારો, અને વળી રાવણ મહારાજનાં હાથમાં સીંપસે તો થશે. હા, મારે કંઈ વાર મહારજ પેતે અંધી આવશે તોને કામકાજથી ખુશ કરી સમી વાત કરી દઈશું, સીંકણી મ લખશું અને અંધોપી છુટાં થઈશું. બાપી મારે કુંડે ચંડીને પૂછે તો તો—

ચંડી—(ચાળા પાટી) તો તો શું તો તો?

ગોબર—(ગુખી માંખવાનો પ્રયત્ન કરી) ગોબરો ગોબરો મારો લાગે છે.

ચંડી—નુ સુવા નંદુર.

ગોબર—નારદ, વળી મારીને એ કંડા (પડાવતો હોમ એ મરી કાઢી દીકરી કંડે તો—

ચંડી—હટ દર દર

ચંડી—સંતાડ કુકડીની રમત, બોલી રમતાં ને બહુ

માટે હવે સુલો થવા, સુલિત નવી કાઢી કરે એમ ફેરી કુંડાળીની. ઘાસ કંડી હુપાયે નહીં

તેથી કુંડું કુંડું સંત્ય કે, તેનો કરો ઉપાય ક

અર—(તપથપી) ગોબર, ગોબર! અરે એ બહેરા ગોબર

ગોળ-અરરરર-ગરુ આવી. પહેલ્યા. જા જા, ક્યાકિ હુપાઈ બા.

ચંડી-પણ ક્યાં હુપાઈ? એક જ દરવાજો છે, અને ત્યાંથી તે આવ્યા આવે છે, તો પછી ક્યાં જાય?

ગોળ-તે તો પૂરો ફાળોયે મરી મા. બદીમાં ખાઈને બદીમાં કુવોં કું? તો બન્ને બાહુથી ચલેા. હવે શું કરે?

ચંડી-કરવાનું શું હતું? આવા રોડું એને જવાબ દઈશ.

ગોળ-જવાબ દીધો તારા બાપનું કષાળ. કેને કરતી મુઝી મરી રહીશ. (ઓચિંતું કંઈ વાદ આવતી) અરે હા હા ઉભી રહી જા બદી પુનઃ જન્મ પુતળું મરને ઉભી રહી જા. જેને જરાપણ દગલી કે લોલતી નહીં હો. મારી મા.

ચંડી-વળા ગઈ પેલું!

ગોળ-અરે પદારી નદી ને મારા દીકરાની મા. પણ હવે મુઝી મુઝી ઉભી થઈ જા.....(ચંડીને પુતળું બારીથી ઉભી રાખે છે અને કામળી જોડાઈ છે પછી બંને કંઈ ન જન્મું હોય તેમ)

બજરંગ બાલા, કર પાપીકા મુંદ કાલા,

મુમકા દીવાલા ઓર સતીપાઠી બોલખાલા.

બમ, બમ; મારે દમપેદમ, કમીયથી દુનિયા ઓર ખાંધે દમ.

ગુરુ-(પ્રવેશ કરી) હો આ બન્નેડી તો અહીં ઉભો છે, એ બહેનો, કું કષારનો શુભ મારે હું ને સોલજતો નથી?

ગોળ-(સાંભળવા બેઠા ને સાંભળવાનું રાગ કરી)

બજરંગ બહી, તોડ દે દુરમનદી નહી,

કર દે ભકતોશી બહી, ભેજ દે સજ્જતી હહી.

બમ, બમ; માર દમપે દમ, કમીયથી દુનિયા ઓર ખાંધે દમ.

ગુરુ-(વંશમાં ચાપટ મારીને) એ દુકાળીયા, કું કષારનો બરાડા મારે હું અને તું બદી તારી પેટ પચોતરીની આયનામાં પડ્યો છે કે શું? રાડ પાડી પાડીને મારો ધારિ બેસી મયો અને જવાબ નહોં.

ગોળ-ધારિ બેસી મયો તો એનું જોડા આ તૈયાર છે, હો મિક દમ લખેલો, હો વ્યકાવો, બોલો બમ, બમ; માર દમપે દમ, આયથી દુનિયા ઓર ખાંધે દમ.

ગુરુ-(જોડા આંગળ ચીંચમ ધરે છે, તેને સાત મારીને) બમ, બમ, આને મહારાજ પધારવાના છે માટે જા બજરંગશ્રી. હરેક લાઈ સાર કરી નાખ, યત વિગેરેની વસ્તુ તપધાર કરી. (ગોળને જવાની તૈયારી કરે છે, ત્યાં ગુરુની નજર ચંડી ઉપર છે તેથી તેને રાખી) અથા ગોપરિયા, આ બદી શું છે?

ગોળ-(સ્વતંત્ર) મંદા, શુદ્ધ બાળ બેચાણ (અમઠ) એ એને ગુરુઃ એ તમને શું દેખાય છે?

ગુરુ-અર્થ મહાર પ્રમતો ઉતર ને આપની રહસ્યો પ્રથ કરે છે?

ગોળ-સારે શું કરે? અધર્મ પણ દેખે એમ છે કે એ શું ઉઠ્યું છે. ગુરુઃ ને ચારી આપે એને તો એ પુતળું તો દરે છે.

ગુરુ-પુતળું!! બદી તો એનું જાપ પુતળું નહોતું ત્યારે એ શું કમીયો?

ગોળ-એના યજનારે ત્યાંથી. "જન્માન" આવે ને ધર ભાગ; કીડીયું સંધરે ને ભોરિન ખાવ" બમ, બમ; માર દમ, કમીયથી દુનિયા ઓર ખાંધે દમ. ભૂંચો ગુરુઃ, આ ચારી દવાલોએ ને તો હાય ઉઘડી જાય છે અને ને જીવન પકડે છે. (ગોળ ચંડીનું કાંડું દર્શાવે છે. ચંડી હાથની મુઝી છે. ગોળ તેને ઝટ્ટુ આવે છે; ને ચંડી ગાંઠે છે.)

ગુરુ-વાહ વાહ, વાહ વાહ, કરીયર વાહ!

ગોળ-હવે જેને મમ આ બીજી ચારી ફરતું હું. (તેની પાસે જઈ જુલે છે, ત્યાં ચંડી તેને જાડુથી મારવા માંડે ગોળ-હવે છે અને ગુરુને કમ્મરથી ઝાડી પેંચી લેય છે.) હાં ગુરુઃ ત્યાં ક્યાં જાય છે!

ગુરુ-અથા એ પછુ આ પુતળોનો સરેરા તો બધરા જણાય છે!

ગોળ-ત્યારે શું પુતળાં કું બાહુજાનં થાય છે?

ગુરુ-મર્મ, તો પછી એનું પુતળું બદી લામ્બો થા બાદે તું જાણતો નથી કે બજરંગશ્રીમ છે. મનુષ્ય તો શું પણ પછુ એમાં પણ માદા રાખવાની મનાઇ છે. સ્ત્રી વાયક યજ્ઞે જોલવા મટે પણ સખત તારીફ અપાઈ છે. અને તેની ગાંધ વસ્તુ ન આવે તે ઉપર નજર રખાઇ છે. "છે બજરંગશ્રીમ આ જીનું બદી નામજ નથી."

ગોળ-હા-એવેકાએ છે વચે, મધેડીનું કામજ નથી.

ગુરુ-ચાહ ઉદાવ ઊાવ, બારીમાંથી ધા કરી દેડી દે.

ગોળ-અરે પણ મહારાજ આવું અમલ્ય પુતળું-

ગુરુ-નહી એક ગોમ પણ નહી, લાવ મારો ડાંચ લાવ કે તેનો જુઠો કરી જાણું અને કલકિત થતાં મારાં બજરંગશ્રીમની કાંતિ નિકલેકે શણું.

ગોળ-પણ ગુરુઃ-

ગુરુ-મર્મ, નેમ્યા, (ચીડાને તેના હાથમાંથી ચીલમ ઝુડી લઈ પુતળોને મારવા માંડે છે. ચંડી રાગરાગ કરી મુકે છે. ગોળ અંજ-વાણે પડે છે. ગુરુ અમલ્ય થાય છે.)

ચંડી-જો મરી ગઈર મા, જો મરી ગઈર મા.

ગુરુ-દે આ પુતળામાં છવ કમીયો આવ્યો. જેમ રામની ચરણ-રચ્છી ચીલા બાપકી ધઈ તેમ શું મારું હાથનું ચીલમના મારથી આ પુતળાની બાહી જની મઠ. બોલો બોલો આ ચોડાગ્ર શું છે તે કહો.

ચંડી-(એક બાહુ) પૂરાં ફાળ્યાં.

ગોળ-(એક બાહુ) પૂરાં સપાળ્યાં.

ગુરુ-કેમ રાંધે જોલનું નથી, મારે કે ચપડો? લખાનું કે સપાડો? ચપાનું કે ગપડો? સીંધે રીંધાં બોલો નહીં તો મારી મરીને શુંડી નાખીય ઝાટા.

ચંડી-(હાથ જોડી ગુરુની આંગળ જઈ) વહીશ.

ગોળ-(ચંડીની પીંખી પકડી તેને ખસેડી નાખી) ગુરુઃ

ચંડી-(ગોળને દગડી) મને કહેવા દે.

ગોળ-(ચંડીને ખસેડી) નહીં પહેલાં મને કહેવા દે.

શ્રી રામ જયંતિ.

લેખક:—વિકૃતદાસ લાલદાસ રૌહાવાળા.

રામ જયંતિ પ્રાચીન કાળથી ઉજવાતી આવી છે. અને તે હવે પછી અનંત કાલ લગી ઉજવાશે. સાધુઓનું સંસ્કૃત કરવા તથા દુન્યોને સંહાર કરવા લીલાવિપ્રદી પરમતમા કુળે કુળે અવતરે છે, એવા એક અચલ નિયમ મનુભવયુક્ત છે, અને સાબસંમત. હોય આચર્યક પણ છે. આજના દિવસે ઉપવાસ કરવો અને દેવ દર્શન કરીકરિસ માનવો એમાં કશું અચ્ચત્ય તો નથી જ. પરંતુ એટલું જ કેવળ બસ ન કહેવાય, લગવાન રામચંદ્રના દિવ્ય એવા જન્મકર્મનાં એમના ચારિત્રના-કરો કે ચારિત્રવતી ગુણગાન જ માણને ખેંચી રહેતું એટલે જ હેતુ ન હોય શકે; પરંતુ સમોપાસકનું કારિક, વામિક, માન-સિક પ્રત્યેક કર્મ રામભય વૃત્તિથી સમપણ્ય બુદ્ધિથી દ્યસાભિનિવેદયુક્ત થતું એ જ સર્વથા ઇષ્ટ છે. 'રામ સર્વમાં, સર્વ' રચણે, સર્વ' પ્રકારે સર્વરૂપે એતપ્રેત બારી રહ્યો છે. સ્ત્રી-પુલા છે-નિશ્ચયે રમણી રહ્યો છે. પતા તે પિંડ છત્તાકાલિત છે, રી પ્રકુવાનિત છે તે જ લેખક છે તે જ વાચક છે, તે જ સેવ્ય છે તે જ સેવક છે, તે જ શરને તેજ, સિધ્ધ છે, તેજ પિતા ને તેજ પુત્ર છે, તેજ પતિ ને તે જ પત્ની છે, તે જ જેતા અને તે જ જિત છે, તે જ જીવ ને તે જ સિવ છે. કૃપાદિ લાવાનાઓ નગૃત યાજ અને સંદેવ નગૃત રહે, વિચારાય અને આચારમાં મેળાય. તે જ અને તેજ જયંતિ ઉગ્રગ્યાતું સાધક છે. રામ એક વચની, એક બાણી, એક પતિવ્રત બારી હતા, રામચરિત્ર એવું છે. આપું રામપણ્ય તેના તમામ ધર્મે કહ્યાં એવિદાયક છે, એમાં શંકા નથી. દુર્ભગીય મનમતુ કુલ એવા કાનગોનો નાશ એક માનવ દેહધારી વાનર સેનાદારા કેવા કાંસાવધી કરી શક્યા તે જીવો. તમારા પોતાના દેહમાં અદ્ધકારણથી પ્રાપ્ત રાવજ જન્મ જન્માત-સ્ત્રી પુરુષ જર્જ તમને લવાટરી બટકારી રહ્યો છે, તે માનવપદ્યેષ્ટ હોય, અને તેનો માનપદ્ય નવે સ્વતર શિરકેદ કરી નાખો, સદૃશ દિવેક બુદ્ધિથી સીતાને તેના પંજગાથી સુત કરે, અને સ્વાનંદ સાધાજનને ઉપજોગ હોય.

“મોજ-મંગલ” માટે માનવ દેહ મળ્યો છે એમાં મતાવધાની મનુષ્યોને આ યુગ છે તેઓને કરદમ નેડી આ રચેય નંમ પ્રાપ્ત કરવાની તે એકે હિંમતો મોજ-મંગલ બને કરે તથાપિ તે નિર્દોષ મોજ-મંગલ હોવી નેહરે એમ તો ખરું. તે તામ્રસ નહિ, તે રત્નસ નહિ, પણ તે સાર્વત્રિક મોજ-મંગલ હોવી નેહરે એટલું હકીકતો રાખતો. આજની પરમ પવિત્ર જયંતિ ઉગવા છે તે રામ-કેવે તમારા અમારા સર્વજ્ઞાન દૃઢ્યમાં રમણાયુ કરી રહ્યો છે તેનું સર્વદા સંસ્મરણ, સમર્પણ, રામ તમામમાં છે અને તમે રામમાં છો એ ન હૃદયંતી, કિન્તુ તમામમાં રામ છે. એમ હવે તો જ્યતને સક્રિય રીતે પ્રયત્ન દેખાડી દેહો.

રામ કે નામ સદા મિસરી, સેવંત જ્યત ના છે એ અચૂક રહ્યુ રાણીને પછી પવિત્ર મોજ-મંગલ કહો

ગુરુ—(બંનેને બે બાજુ કરી પોતે વચમાં ઉભી) બે નેહી એક બોલો.

ચંડી—તે હું એકલીજ બોલું છું ને.

ગોબર—હું પોતે એકલોજ કહું છું ને.

ચંડી—(શરને પીપડી પકડી પોતાના તરફ ખેંચી) વાત છે કે—

ગોબર—(શરને પોતાના તરફથી ખેંચી) જી વાત એમ છે કે—

ચંડી—(ચરમાંતે શરમાંતે શરની બજલમાં જઈ) અને—

ગુરુ—(ધકો મારી) દર નાદાન.

ગોબર—ત્યારે હું કહું છું તેજ સાંભળી હોને મહેરમાન.

ચંડી—આ પારકાં માલપર નજર રાખનારે પારકી છોકરી નજર નાંખી.

ગુરુ—હેં!!!

ચંડી—અને મને પોતાની બાપડી બનારી રાખી.

ગુરુ—ગાપડી! બાપડી! શિવ શિવ શિવ શિવ.....
 (બંનેને) અરે યુગાં, તને બાપડી બનાવવાનું કોણે કહ્યું હતું. બે પંના અચલ મારને તું ન સહી શકેશ તો તારે બાપડો કરવો તો જી, બાપડી, પતિ, લાખાં અને તેને પછુ વળી મારા અધમમાં બો, સમજ કે ત્યારે કાળજી આપો.

ગોબર—શર—

શર—બસ એક બોલ પણ ન બોલ્યો.

“નારી ના રહી કોઈની, નારી છપરી હાલુ;

સર્વ પાપનું મૂળ છે, નારી નરકની ખાલુ”

ગોબર—પણ શર—

શર—અનંત, ઉપાત, ઉલ્કાપાત, પ્રવય, મહા-પ્રવય, આજ સુધી સ્ત્રીપિ સર્પિલ્પીથી-અરે તેનાં દર્શનથી પણ અલિપ્ત બી, શકર માફક કામેદેવના પ્રતાપને બાળ નાંખી મહારા પ્રિય સિધ્ધ દહજને નિર્દેક બહાચારી બનાવી શો બહાચારીએને કીર્તિમાન બનાવ્યો માં તું એ બહાચારી ચતુર સીને લાચો. બસ લાત માર, દમણાં ને મહાં લાત માર, કાદી મૂક અને તું પણ સાલતો યા. જાં મહારા બાજ-મગરી માલો જ અને બીજાના હુકમ માંગી ખા.

ચંડી—હામા, હામા, મહારાજ હામા.

ગુરુ—હામા કોના ઉપર હામા, નાગણીની જાતી નારી ઉપર હામા? પાપની પુતળી પ્રમદા ઉપર હામા? સર્વવેનો નાશ કરવારી સ્ત્રી ઉપર હામા? હા ચરને યાલુ કાટનાર ભારખને હામા?

ચંડી—એ લગોટા, દહે માંગે ડાહો ન થાં, લેવેને બપરી ગમે તેવી ખરામ હોય પણ એજ બપરી ત્યારી બહેન અને બપરી ત્યારી મા

શર—નારાયણ! નારાયણ! દર યા. દર યા.

(પ્રવેશ પહેલો સમાપ્ત.)

શિલુક—નેપોલીયન ઈંગ્લેન્ડના વ્યાટહો બધી દેષ કેમ કરતો હતો?

વિદ્યાર્થી—અંગ્રેજોએ તેને શર માથે એટલા માટે.

એક ચુંદરીનાં સાહસ કર્મો!

મધ્યમ-મધુલાલ ગોપાળરાય દેસાઈ.

મદરણુ ૧ છું.

પ્રવાસી શુભા.

સરદ સમુદ્રનો સમય હતો. રંગેરંગી પુષ્પોના મધુર સુવાસ રહેલા રસો હતો. પવન મંદમંદ વાતો હતો આને વખતે યાત્રાએ બે મુસાફરો એક મોટા પર્વતની તળેટીમાં થઈને થોડા ઉપર ફરી કરી રહ્યા હતા.

તેઓમાંના એક પુરુષ હતો. તેનું વય આસરે વીસ વર્ષનું હતું. તે મુસાફર એક સુવતી હતી. તેની ઉંમર દેખાવામાં ભૂલે વધારે લી હતી, તે પશુ ખરી રીતે તો તેને વીસ જ વર્ષ થયાં હતાં ના થોડા મજબૂત હતા અને તે શુવતી એવી સફાઈથી ઘેરા ઉપર હતી અને એવી સારી રીતે તેને કાણમાં થપોને ચલાવતી હતી કે એક સરસ ઘોડે બેસનાર છે એવું ભ્રમરને લાગ્યા વીના રહે નહિ.

પુરુષ મુસાફરે ઉઘો નાજીક બાંધાને હતા. તેના ચહેરા આકર્ષક નહોતું સુંદર હતો, પણ તેના શરીરના અવયવો બહુ મજબૂત હતા; અને તેના ચહેરા બાંધક મંદાકમાંથી ઉઠેલા માણસના જેવા હતા. તેનું વદન તદ્દન શીકક લાગતું હતું; પણ તેના રંગાન ઉપર આખા સુદિગળ અને રાંધની રેખાઓ રપટ દહિયાસર હતી. દહાડી અને યુગને તેણે દિવાંજવી આપી હતી; અને તેથી સુંદર જાણ ચહેરા અને સારા શરીરને કરી કહાણા હોય એવા હોડ વધારે દીપ્તી નીકળતા હતા. તેની કાળી આંખોમાં તેના પશુનું તેજ આગળ રહેલું હતું અને આ તેજ તેની સમરને પ્રકાશીત રહેલું હતું.

પુરુષ મુસાફરની મુખમુદ્રા ક્યતાવુર દેખાતી હતી, પરંતુ તેની હુએ માલતી સુવતી હસતી હસતી ન્યારે રંગેરંગીની નજરે તેના ભેતી ત્યારે તેનું હૃદય આનંદથી ઉગાડતું, તેના અંગમાં દર્પની રી સુવતી અને તેના મુખપર વિદેશ ઉપર પ્રેમની રેખાઓ તરી ટી. જે આંતરિક સ્વર્ગીય-અલૌકિક સુખને દહાવે કેળ નિખા- અને કુદરતી પ્રેમથી જ દરેક માણસના આકર્ષકમાં ઉઠાવે છે સુખ ઉવરે હૃદય અને કદાપશુના મંદાભારત મોઝમોને હાત, કરે છે તેવા સુખથી પ્રાપ્ત થતો અવશ્યનીય આનંદ તે આ પ્રાપ્તવો હોય એવું દેખાતું.

ખરેખર તે શુવતીને તે શુવતી પ્રત્યે એટલો ભયો પ્રેમ હતો કે તેણીને પોતાના હૃદયની દેવી કે પ્રેમની પ્રતિમા પોતે પૂજતો; અને તેનું સુદૃઢ હૃદય આવી રીતે તેણીની પ્રેમ શક્તિમાં જકાડતું હતું અથવા તો તેનું અજીત મન વિષય લાલસાની અપ્રતિમ મોહની વડે મહાત મધુનું હતું તેમાં કાંઈ પણ નવાઈ પામવા જેવું નથી; કારણ કે તેના પ્રેમની પ્રતિમા-મનોરામની દેવી આવી જાતના પ્રેમને માટે દરેક રીતે લાયક હતી.

શુવતીનું શરીર ઉંચું અને ધારીનું હતું. તેણીને પેશાક એવી સારી રીતે અપેક્ષિતો કરવામાં આપ્યો હતો કે જેથી તેણીનું અપેક્ષા જેવું આકર્ષક અંગ, એક સરખા અવયવો અને મધ્યમ ખીયતી છાતીની શોભામાં ભાર વધારો થતો હતો. તેણીના ધારીયા શરીરની રચનામાં ન હતી બાલ અંગમાં જરા પણ વિપુલતા કે ન હતી આંતરિક ક્ષિત્તિઓમાં અધિક વિશ્વાસક્રિત. એક સરખી રચનાને અપૂર્વ અને અત્યાધિત સંયોગ અદ્દો મધ્યક થતો હતો. આટલું છતાં પણ કીણી નજરે ભ્રમર તેણીની ગર્ભથી વળેલી રીક અને વિકસિત અંગ પ્રત્યંગિતવાળા શરીરની નાજીક દિલ્લ્યાલ ઉપરથી એટલું અનુ- માન તો ચોક્કસ કરી શકે કે તેણી આખર ઉત્સાહ ભરેલી છે.

તેણીના શરીરની રૂપરેખા સુંદર હતી; અવયવો કંઈક અંશે મોટા પણ એક સરખા વધેલા હતા. તેણીના વદન ઉપર પુરોના જેવી નિશાળ દતા અને અત્યંત સુદિગળની જાણતા રીજી પોંડે ચમકારા કરી રહી હતી; અને તેથીજ તેણીની ઉંમર ચાર પાંચ વર્ષ વધારે લાગતી.

તેણીના વાળ કાળા અને ગરાઉ હતા. કપાળ વિશાળ હતું અને સરસ્વતી દેવીની પ્રતિમા યાદનાર સપાટને પણ લાગેજન હૃદયના આવી દોરે એવી વિશાળ પ્રકાશવાળી રેખાઓથી અગમગતું હતું. કાંઈ કુદગ શરીરને હાથે બહુ જ સંભાળથી પાકા હોય એવી તેની જમરા કામદેવના ધૃત્ય જેવી વાંછી હતી. આંખે નાંકે મુરસ રંગની હતી પણ તેના ઉંડાણમાંથી નીકળતા જ્યવંત કીરંજો હોલવાઈ જતા અંગમાં મારક ભયુકતા હતા.

તેણીનું મુખમંડળ જો કે કુદરતી રીતે સુંદર હતું તો પણ સમના પ્રખર તાપથી તેમાં થોડી લઘી સ્વામતા આવી હતી; પરંતુ તેણીની તંદુરસ્તી અજબ હતી; અને તેને લીધે તેણીની નયનમાં વહેલું લાલ લોહી ઉપરેખા કાળાદને કહાવા પ્રવાસ કરી રહ્યું હતું. તેણીનું

૧૧૬ લાંબું અને દાંત ચરખા અને હાથીદાંત જેવા સહેલ હતા. ખરેખર, તેણીના સર્વોત્કૃષ્ટ સાન્દ્યને પરિપૂર્ણ કરવા માટે કુદરતે બેહદ કાળજી ખાખતી હશે એમ લાગતું હતું. ઉંઠામાં શારીરિક સાન્દ્યની પ્રકાશના સરકારી મન અને અર્થપૂર્ણ હૃદયભાવે તેણીને એક લાભ, આકર્ષક અને પૂર્ણાંગીય સ્ત્રીતરીકે સિદ્ધ કરી હતી.

ઉપર વચ્ચેલા બન્ને મુસાફરી જે દેશમાં તેઓ મુસાફરી કરતા કતા ત્યાંના રહેવાસી ન હતા. તેમની જન્મભૂમિ અહીંથી થયું દૂર હતી. પણ તેમને જુદા જુદા દેશની ભાષાઓ ઉપર અસાધારણ કાણ હતો, અને તેથી તેમને મુસાફરીમાં જરા પણ અઘરણું પડતી નહિ. એટલું જ નહિ પણ તેઓ આ પ્રદેશના નથી એવું શોધી કહાડતું. પણ એમણે આ કહેવળ અસંબંધિત જ હતું.

જે સમયની આપણે વાત કરીએ છીએ તે વખતે હૃદયગાર રાખવા સંબંધી કાંઈ પણ જાતનો પ્રતિબંધ ન હતો; તેથી આપણું પુરૂષ મુસાફરીની કેટલી આસપાસ બાંધેલા કમરપટામાં એક નાણુક નલવાર લટકી રહી હતી, તેના લાંબા અંગે પુંછતું સુધી પહોંચતો હતો. માથે ફિફરયાની ઘાટનો ફેરા બાંધેલા હતો અને તેનાથી તેના બન્ને કાન અંધા દંકણા હતા. તેની નાણુક દાદી અને મૂંઠા તેના મુખ-ગારને વધારતાં હતાં. તેની સાથેના આમકાના પાકાટમાં થોડાં કપડાં મળવાનું સાદિલ અને બીજું કેટલીક જરૂરી ચીજો હતી. પ્રથમ દૃષ્ટિએ કાંઈ અન્યથે મનુષ્ય તેને એક વિદ્યાન સંપત્તિ કંપે એમાં નવાહ ન હતી.

તેની મુસાફરીનાં કપડાં સાદાં અને ઉમદા હતાં. અંધકારના આંધળને જરા પણ સ્થાન ન હતું. તેના જુદા વાળ ચરીર અને માથે ફોરેલા વચ્ચની નીચે ફેલાયેલા હતા. તેની સાથે પણ જરૂરી વસ્તુઓથી ફિફર એક પકીટ હતું અને તેને મજલતાથી બાંધીને પાછળથી થોડાના ૧૧ ઉપર લટકાવી દીધું હતું.

આ પ્રમાણે સજ્જ થયેલું એક ઉત્તર હિંદુસ્તાનથી દરિયા તરફ જતાં ધોની રેલે મુસાફરી કરી રહ્યું હતું. વીરપુર નામના પુરાણા દિરને તેઓએ થોડા વખત પહેલાંજ વટાવી દીધું હતું; અને હમણાં તેઓ ધવલગિરિ નામના ઉંચા અને લાંબી હારવાળા પર્વતની તળેટીમાં ચઢીને મુસાફરી કરતાં હતાં. આ ઉંચા ઢોળાવવાળા પર્વતની બાજુએ અને તળેટીમાં ઉંચાં ઝોડાં અને ભયાનક જંગલ દેખાતાં હતાં. સંધ્યા ફેલીતું ધીમે ધીમે આગમન થતું હતું; અને રાતને વખતે આરામ લેવાને માટે કોઈ આમકાની શોધમાં ઝીણી નજરે લાંબે સુધી આસપાસના પ્રદેશ ઉપર અધિકૃત યુગલ ઉત્સાહપૂર્ણ રહેતો જોવા કરતું હતું.

પ્રથમ દિશામાં આકાશ લાલ રંગે રંગાયે રહ્યું હતું અને એક હારેલા વીર શોહાની પેઠે પ્રમદ સ્થંભ ધિતિજ્વામાં કુળી જળો હતો. આપણું મુસાફરીએ આગળ વધવાનું બની ગયું. નેમ એમ તેઓ પર્વતની નજીક પહોંચતાં ગયા તેમ તેમ આસપાસના દેખાવોના રંગ બદલાતો ગયો. થોડા વખત પહેલાં રમણીય લાગતું જંગલ ભયાનક દેખાવા લાગ્યું. સર્વ પ્રશંસાથી ચળકતા આકાશમાં રવાનાતા પ્રસરી

રહી; અને ચોતરફ અધકાર ફેલાઈ ગયો. આ અધકારે તેમની વ્યાકુળ બનાવી મૂક્યાં. પરંતુ આ વિલક્ષણ સ્થિતિનો તેમનો તેમને લાંબા વખત સુધી અનુભવ કરવા પડ્યો નહિ; કારણ કે થોડા જ આકાશમાંનાં કાળાં વાદળાંએ રૂપેરી રંગનાં ચતાં ગયાં; સહેલ શીરણે વાતાવરણમાં સ્ત્રોતસ્ત્રોત મળી જતાં જગ્યામાં અને, દૂર આકાશને મળી જતી ધવલગિરિની બીડાઓ ઉની હારે ચંદ્રનું અનુપમ દશ્ય સમક્ષ મુકું થયું. ધીમા અને અણધાર્યું ચંદ્રેવ આકાશમાં વિહરતા ગયાં, અગાધ જંગલ ભેદીને રૂપેરી કિરણે ધવલતા પ્રસરાવી દીધી.

“હાલા પ્રસન્ન, મને લાગે છે કે આપણે રસ્તો ગુંછીએ,” થોડાને થોડાના સાંધીની છેક નજીક લાવતાં તેણે કહ્યું. કુદરતી રીતે જ બીજી ઓછા કરતાં તેણીમાં હિંમત, વીરતા પ્રધાન હતાં, તે પણ આસપાસનાં ચાંત પણ લાભ દેખાવ તેણીના નાણુક અંતઃકરણ ઉપર એટલી બધી મંત્રીર અસર થઈ કે જેથી કરીને થોડી વાર માટે તેણીનું મિત્ર અવસ્થા યદ્ય મળ્યું.

“હાથી મનોરમા, આપણે આડે રસ્તે દોરવામાં હોઈએ કે તારૂં માનવું જોઈ છે,” તે સાંધુ પુરૂષે થોડા ધીમા પણ માપણ અપ કહ્યું અને રેલભોની નજરે તેણીના તરફ જોઈ રહ્યાં; કારણ કે તે પ્રિયતમાનો અવાજ જે કે મરદાની ભણે પણ સરકારી અને મીઠા હો અને પ્રસન્નગિરિનો આભા આ મનુષ્ય રચુદારથી, નારી. ઉઠતાં, બોલ્યો, “આ રાજમાણ” છે અને વીરપુરની ધર્મશાળાના પ્રદ આપણને ચોક્કસ ખબર આપી હતી કે રાત પડતાં અગાઉ કે આમકામાં આપણે પહોંચી જઈશું.”

“પણ વીરપુરથી નીકળ્યા પછી પેલાં જુપડાં પાસે આ લગભગ એક કલાક સુધી થોભ્યાં, તેણીએ કહ્યું, “અને આપર સૂચના આપતી વખતે તે ધર્મશાળાનો મલિક આ બાબત ધ્યાન ન લે એ જાવા જોઈ છે.”

આ સાંભળી ગદગદ કંઠે પ્રસન્નગિરિ બોલી ઉઠ્યો, “આ મારીજ બહુ થયેલી છે, અને તેથી મારે હૃદય ધણું જ દુઃખાય. કારણ કે બોમિયો મળતો હતો છતાં મારા થોડાનાં કિપર વિચાર સારા તેની મદદ લેવાની મેં જરૂર ન જોઈ. કદાચ, મારી મુખાંધને પરિણા આ નિર્જન વનમાં કંકડની દડીમાં તારે આપી રાત ગાળવી પડશે

“ના, ના, પ્રસન્ન! મારે માટે તું જરા પણ દુઃખી ન થઈશ નેટલા બને તેટલા મધુર અવાજે તેણીએ કહ્યું. “મારે સ્તરીર મજલ અને તંદુરસ્ત છે પણ હાલા, તું નો નબળા અને પીડાનો—”

“કદી નહિ, રમણી! ન્યાં સુધી તું મારી સાથે છે અને તારૂં રક્ષક તરીકે દોડાતું સહલાભ્ય મને પ્રાપ્ત થયું છે. ત્યાં સુધી મું સક્રિયમાં રક્ષણી બળ રહેલું છે, અને મારો જુરસો અપ્રતિમ છે. હૃદય અવાજે બોલી ઉઠ્યો અને તેના પાંધા લાંબે સુધી અંતઃગમાં પડ્યા. “મારે ચાહ, આપણે આપણા થોડાં ગડબડી દોડાવી મૂકી અને જે એક કલાક રસ્તામાં ચૂમણો છે તેનો ખરો વાળી ચડી

મને આ અસહ્ય ઠંડીમાંથી બચવાને થોડા જ વખતમાં કોઈ સુરક્ષિત સ્થાન મેળવી શકીશું.”

આટલું બોલીને પ્રસન્ને પોતાના મોઢાને એડી મારી દેડાની મુઠ્ઠાએ મને મનોરમા પછુ તેની બાજુએ જ/પડી.”

તેમની જગણી બાજુએ ઉત્તરજ અને વેરાન દેખાતું ભયંકર વંગલ આવી રહ્યું હતું, અને ખીલેલી માંદનીમાં પડતા તેના જોળા ધારે બીઠામણા લાગતા હતા; અને ડાબી બાજુએ આવેલું ચાંદુ અને મગલ જંગલ ધીમે ધીમે ધવલગિરિની ટેકરીઓના ટોચા ઉપર યદુ યદુ આખરે તેના ઉભા શિખરોની સાથે ભુરા આકાશમાં મળી પડે હતું.

તારાઓ આકાશમાં એક પછી એક બહાર આવતા હતા અને નેશાકરની વધતી જતી સત્તા અને ગૌરવની સાથે મંદ મંદ હસતે મુખે પેહોરતા હતા.

આપણા મુસાફરો લગભગ આઠ માઈલ ચાલ્યા હશે એટલામાં જ દૂર સ્થિતિજર્મા અંખી બળતો એક દીવો તેમણે જોયો. આ મુલ મંદ-દેથી તેઓનાં મન પ્રેરુલ્ય થયાં. “તેઓની આખા દિલસની કંઠાળા ટેરેલી મુસાફરીને હવે અત આવી લાગે છે એવી તેમને પ્રતિતિ થઈ. તેમણે પોતાના પાણીદાર મોઢાને હટાવ પછુ વધારે ઝડપથી દોડાવ્યા અને તેમ જ વખતમાં તેઓ એક નાના અને થોડા જ પુંપડાળા ગામડામાં આવી પહોંચ્યા. રાત્રિના અંધકારમાં પછુ આ ગામડાને કંઠાસ કંઠાસ રચેલ યતો હતો.

ગામડામાં સાંતિડું સામાન્ય પ્રવર્તે રહ્યું હતુ અને ફક્ત ધોડાના ઝિંગના ડાબલાના અવાજની તેમાં ભંગ થતો હતો. કોઈ પછુ ટેકાણે મેકાદ મતુલ્ય પછુ દેખાતું ન હતું, અર્ધા ધરોમાં એક જ જગા મોટું હતું અને તેના ઉપરના ભાગમાં એક ઝીણો દીવો બળતો હતો. આજ દીવો દરેકી મુસાફરોને દેખાતો હતો. તેડું અજનાણું તે મકાનના ચારણા ઉપર દીમડેલા એક બુના પાટીયા ઉપર ચોડે ચોડે પડતું હતું, અને તે વાંચીને જે મુસાફરો જાણી શકતા કે તે એક ધર્મશાળા હતી. આપણું મુલ જ્યાં અહીં અટકી પડ્યું અને પ્રસન્ન તરત જ થોડા ઉપરથી દીવો પળે, અને થોડા અજાણ સમયે પાંચણું કોકડું. તરતજ એક ધારી ઉઘડી અને ધર્મશાળાના રમેવાલે તેડું કોકડું બહાર કાઢ્યું.

“અમે મુસાફર છીએ અને આજની રાત માટે ઉતરવા દેવાની મહેરબાની કરીએ છીએ,” પ્રસન્ને કોઈક દયામણે રવરે કહ્યું. “માટે મહેરબાની કરીને તરત તીચે આવો. અને પાંચણા ઉપાડી અમને દાખલ રો. તમારા આ ઉપકારને બદલે બહુ સારી રીતે વાળા આપવાને અમે સુધી નહિ.”

ધર્મશાળાના રમેવાલે કહ્યું: “તમે મને અત્યંત ધન આપો તો જુ તમારી મામણીનો હું સ્વીકાર કરી શકું એમ નથી. વળી તમારી જે એક અંધ છે અને તેથી મારે તમને ખાસ કરીને વ્યાથ આપવો પડે, પછુ ન પુરેકે મારે તમને ના કહેવી પડે છે એને તેને માટે મને લાગી આવે છે. પછુ આ ધર્મશાળા અત્યારે મુસાફરોથી ભરેલી

છે, અને વળી આજની રાતે તો ખાસ કરીને કોઈ અનાવધા મુસાફરો ઉતરવા દેવાની મારામાં હિંમત નથી.”

“ત્યારે તો લાઇ સાહેબ, અહીં કોઈ એવું મકાન અમને બતાવે કે જ્યાં અમને આજની રાત પડી રહેવા પુરતી સગવડ મળે,” પ્રસન્ન ગિરિએ નિરાશાથી કહ્યું કારણ કે છેક આવા જવાબની તેણે આશા રાખી ન હતી.

“આ બાબતમાં પછુ તમને ના પાડવાની મને ફરજ પડે છે.” તેણે પ્રત્યુત્તર આપ્યો. “આને એક એક ધર પાંચણાઓથી બંધેલું છે. ખરેખર, જે આ મંડળ આવતી કાલ સદવાર સુધી રહેવાતું છે તેને મહા મુશ્કેલીએ સગવડ કરી આપવી પડી છે અને કેટલીકને તો એક દૃઢ સૌની નજીના કિલ્લામાં મોકલવામાં આવી છે.”

જે વિચિત્ર સ્થિતિમાં તે અને તેની મિત્રતા આવી પર્ણા હતી તેથી જો કે તે મક્કમન થયો હતો. તો પછુ ઉપરના શબ્દો સાંભળનાં જ તેના અંતઃકરણમાં આશાનાં કીરણો સ્ફુટી આવ્યાં અને તે એકાએક બોલી ઉઠ્યો: “શું અહીં આટલામાં જ કોઈ કિલ્લો છે? ત્યારે તો હું ધારે છું કે અમે કોઈ સારા વ્યવહાર અને સગવડની આશા રાખી શકીએ.”

“હાઈ, જો તમને થોડા ભાગે તો તપાસ કરો. પછુ મને તો તેને માટે શંકા છે,” રખવાળે વાત કુંડી પનાવવાના ઇરાદાથી કહ્યું, પછુ તેણે ઉમેર્યું કે, “આને જે અહીં મુસાફરો આવ્યા છે તેના જગાએ અમે આવે છે ત્યારે ત્યારે કોઈ પછુ ધરપછી અનાવધા મુસાફરોને પોતાને ત્યાં ઉતારવાની હિંમત ધરી શકતો નથી.”

વધતી જતી છતાંસા અને અસહ્યવ્યુતાથી પ્રસન્ને પ્રાર્થુ: “એવું તે કહ્યું સી મંડળ છે કે જેણે બધી જ જગતની સગવડોને ઇજારો રાખી લીધો છે?”

તેણે જવાબ આપ્યો, “એક સો કુંવારકાઓ-અવિવાહિત સ્ત્રીઓ” પછી તરતજ આ કંઠાળા લોકો વાતચીતનો અંત આણવાની ઇચ્છાથી તેણે કહ્યું: “જો તમે અત્યંતજ નવા જ માગતા હો તો એક પછુ કોણુ મુશાબા વગર વેગાસર જઈ પહોંચો. અહીંથી આવશે જે માઈલ ગયા પછી ડાબી બાજુએ વળી જશે, અને પછી સીધે રસ્તે જ ત્યાં પહોંચી જશે.”

આટલું કહીને તે રમેવાલે એકદમ બારી બંધ કરી દીધી અને તરતજ દીવો છુટાવી નાખ્યો.

પ્રકરણ ૨ લું.

મગલધર્મ.

ધર્મશાળાના રખવાળે તરફથી ખતાવાયેલી અસહ્ય અપમાનયુક્ત તોણામણથી રીતભાતથી દુઃખાવાકે ઉદ્ધાર પ્રસન્નના મુખમાંથી બહાર આવ્યો; પરંતુ એક ગ્રેમકાને બાંને એવા સમયે ઉત્સાહથી આનંદયુક્ત આશ્ચર્યનાશા શબ્દો મનોરમા ના મુખમાંથી એકદમ સરી પડ્યાં. પ્રસન્ન

ખિત વઢને ધોડા ઉપર બેઠો કહેલા કિલ્લા તરફ તેમજી પ્રયાણ કર્યું.

તેના મનમાં જે ધીંનાએ મોડી ગણાઈ ચક્ર કરી હતી તે વિષે મોડતાં પ્રશ્નચિન્તિએ કહ્યું:—“સો કન્યાઓ! આતું કહેવામાં તે માણસનો હોય હશે અને તેણે કાને ઉઘેરીને કહ્યું હશે?”

“આ બેઠ સમજવામાં હું પણ તમારા જેટલીજ સુચવણમાં છું” મનોદમએ જણાવ્યું. “હું ખાનીથી કદં છું” કે રખણને ન્યારે સો કન્યાઓ વિષે આપણને કહ્યું ત્યારે આપણે આ પ્રદેશમાં છેક અવધવા અને નવા છીએ એમ એમ તેણે નહિ ધાણું” હોય. તે એવી જ ચારણી બોલેલા હોવાને બેઠએ કે આપણને સગવડ નહિ આપવા માટે તેણે જે કારણ બતાવ્યું તે આપણને બ્યાજની લાગે.”

“જરાયર; અને તેની વાતચીત ઉપરથી આપણે એટલું પણ મનિષ્યને માટે ખ્યાનમાં રાખવાનું કે ભ્યાં ભ્યાં તે સો કન્યાઓ રાતે રેતરે છે ત્યાં ત્યાં કાષ્ટ પણ સુસાદરે જરા પણ સગવડની આરા રાખવી ફાવત છે;” પ્રસન્ને ઉમેર્યું. “પણ અજયગદ જવાનો રસ્તો અઢીથી જ ફાટતો લાગે છે.”

મનોદમએ મંદુલ રવરે કહ્યું, “મને આશા છે કે ત્યાં વધારે સવ: મળશે.”

મુસાફરોએ તેઓના ધોડા ધોરી રસ્તા ઉપરથી જાણ્યે વાળ્યા અને એક સાંકડી નેજમાં ધડને ચાસવા માંડ્યું. “તેમને લાગ્યું” કે આ રસ્તો પવવસિદિના નિકર જંગલ તરફ જાય છે. રસ્તાની બન્ને બાજુએ ઉંચાં અને ધરાવાળાં ઝાડ હતાં; અને તેમની યાચાએ રસ્તાની અખમાં ઘેચ મળી જતી હતી. પંકડાનો ભયનો એટલો બધો હતો કે ચંદનું જુલવાણું તેને બેઠી નાખવા અચકત હતું. આથી આ સાંકડી નેજમાં ઈ ઝડતી અમાવાસવનો પ્રવશ્ન અનુભવ થતો હતો.

જેમ જેમ પ્રસન્ન અને મનોદમ આગળ વધતાં ત્યાં તેમ તેમ આ ઝો રંગો ઉડેલા જોવા દેખાઈ જાય. ધીમે ધીમે આ રસ્તો ઘેટાંનો બધો ઉંચો અને ટોળાવવાળો આવ્યો કે તેમના ધોડાએ દહીં પથા આ કાંડાના બેરેલી મુસાફરીનો તરત અંત આવે એવું તેઓ ખાતે ખાતે ધીમે ધીમે હતા. પરંતુ અઢી-પંચતી ઉંઝાડ સ્વરૂપે રાખવાને તેઓ આડી અવધી વાતો કર્યા કરતાં હતાં. આ પ્રમાણે તેઓએ અડધા કલાક ચાલ્યા કહ્યું અને તેઓના ધોડા પણ તદન યાદી ગયા એટલામાં તેઓને ચોંટ દૂર ચંદનું અવધાણું દેખાયું અને ચોડી જ વારમાં તેઓ આ અધારવાળી સાંકડી મલીમાંથી બહાર આવ્યાં.

પુરુષા બાથમાં આવ્યા પછી તેઓને દેખાયું કે ધવસિદિની જે ટેકરીએ દારૂનું મેળાકારમાં દેખાતી હતી તેમાંની પહેલી ટેકરીને સમીપ તેઓ આવી લાગ્યા હતાં. અઢી ઝાડી પૂરી થઈ હતી અને ટેકરીનું મધ્યગું તદન પુરું હતું. પણ તેમની અગાડી પાછી ઝાડી ફર થતી હતી. આ ટેકરીનું મધ્યગું પહેલું અને અઢીવાળું હતું પણ તેઓને માટે સુંદર રસ્તો તેમાં બનાવવામાં આવ્યો હતો.

આ વખતે આકાશ વાળબો જણાઈ હતું હતું, ચંદ્ર અને તારાઓ દેશન બતા હતા, અને વરસાદના મોટા ફોડ ધીમે ધીમે પડતા હતા.

પાસેની ઝાડીમાંથી પવન સુસવાટ કરી રહ્યો હતો અને ખાતો બીજા ચિન્હો ભપકાર તોફાનની આગાહી કરતાં હતાં. પણ થોડું ચાલ્યા પછી દૂરથી દેખાતાં અગમતા દોવાએ તેમનામાં નવો ઉત્પન્ન કર્યો. પ્રથમ કેટલીક ઘણી આકાર વચરની વસ્તુએ દારૂન ઉભેલી દેખાઈ; પણ જેમ જેમ તેઓ આગળ વધતાં ત્યાં તેમ તેમ કાળી હાસિયું કિલ્લાની દિવાલોમાં રૂપાંતર થતું ગયું; અને પછી તે કિલ્લાની મજબુત દીવાલ, સુરખ, મિનારો વિગેરે સ્પષ્ટતાથી દેખ લાગ્યાં.

મુસાફરો ચોડી જ વારમાં તે કિલ્લાના લોખંડી ઉંચા દરવાજા પાસે પહોંચ્યા અને પ્રસન્ને ધોડા ઉપરથી ઉતરીને બારણા પાસે છેકની લોહાની સાંકળ ખેંચી. ચોડી જ ફાણમાં દરવાજાની એક ન બારી ઉઘડી અને તેમાં ઘડને દોલતું અજવાળું બહાર આવ્યું. તરત એક માણસે તેનું ડોક બહાર કાઢ્યું અને કોર બચાવે સાંકળ ખેંચી કારણ પૂછ્યું.

“આ સ્ત્રી અને મારે માટે ફક્ત આજની રાત વિશ્રામ રમ અથવા તે છેલ્લે આ સ્ત્રીને જ માટે,” પ્રસન્ને દેખાડે રવરે કહ્યું. “પરમેશ્વરની ખાતર અમને નિરાશ ન કરશે; કારણ કે અમે આ દિવસ મુસાફરી કરી છે અને તજકના ગામમાંથી અમને રાખત અ માનના કડવા અનુભવ થયો છે. વળી તોફાન વધતું જાય છે, આ સુવ શ્રમથી છેક થાકી ગઈ છે અને—

“પરંતુ બાકી” ત્યાં તમને ઉતરવા દેવાની કેમ ના પાડી તે કારણ કહ્યું સમજાવ્યું. તે માણસ ધોડા રવરે વચ્ચે મોઢી ઉઠેલા કહ્યું, “અને તે જ કારણ તમને અઢીઆ દાખ્ય કરવામાં નક્કર પ છે; પણ ન્યારે તમે કહો છો કે વરસાદનું તોફાન વધતું જાય છે તમને આરાંચ મળે એવું મોઢ પછુ રચાત આટલામાં નથી અને પ તે સ્ત્રી આ ભપકાર જંગલમાં વરસાદના તોફાનમાં રાત કાઢતી એ પણ મને અયોગ્ય અને બધું નિર્વેશાભ્યું લાગે છે.”

“મારા ભવા દોરવ, તું સત્વ કહે છે,” ધણી જ આંટાડ બધા મોઢ અચાને પ્રશ્ન પોલી ઉઠેલા. “અમને આશરો આપ અને તેમની બદલી બેસો તેને ના નહોવા ન પારીદ.”

“પણ મારે તો આ બેખમ મારી છાંડીના ભોગે જ ખેડવાનું છે તે માણસે ધીમા અચાને કહ્યું. વળી તેણે ચોડી વાર વિચાર કર્યો તેમને દાખ્ય કરવા જ એવા છેવટના નિશ્ચય ઉપર આપતાં જ દહતાથી જણાવ્યું, “એ તમારે રહેવાની ઇચ્છા હોય તો પ્રથમ મંદ વચન આપો કે જે જગ્યાએ હું તમને રાખું તે જગ્યા છોડીને મ પૂજ્યા સિવાય જરા પણ આધારવાળું થતું નહિ, અને આ િ ખાસ ફરીને આજની જ રાત તેને ગાળી હતી એવું બનિષ્કમાં જ પછુ કહેવું નહિ.”

(અવધ)

પ્રિય વાચક! આપણા આ બે મુસાફરો કોણ હતા? પેલી સો કુમારિકાઓનો લેકડું હતો? આ માટે પેલી રાજા તેમને આશરો આપવા આનાકાની કરતો હતો? વચ્ચે લેકડાંલુવા માટે અમારો તા. ૨૦-૪-૨૮ નો અંક બંધો.

સુબોધનું રાત્રિ-રહસ્ય.

(પ્રખ્યાત-ચુતદ્રુત.)

થોડો માર્ગદર્શક ખુલાસો.

આ અગત ઉપન્યસ યશુ આર્યની જ નીતિ અને અનીતિની પતિ ધરે છે. દિવસના પ્રકાશ પછી રાત્રિનો અધકાર છુપાઈ રહેલો છે. તેની જ રીતે ધર્મની પાછળ અધર્મનું પણ અસ્તિત્વ હોય છે. આ લાગુ લેખમાં સુવિસ્તૃત મોદમી અર્થાત સુબોધ નમીત્રા ના સોતની રોમચક્ર, અદ્વૈત બનાવોનું ક્રમશઃ વજુન આમનાર એ ને નગરી વતમાનકાળના ભારતવર્ષની સવશ્રેષ્ઠ સંપદ થાય છે, આપાર કાળમાં, કુચર ઉલોચમાં, યાન વિલાનમાં ને નગર ને ઉનમ પડિતનું અણપ છે એ જ નગરમાં રાતના વખતે કેવા વકરે, અનીતિવર્ધક અને ખૂબી બનાવે બને છે તેનો હેતુન હરેક વ્યવસ્થાથી જાણવામાં આવે તથા એ હેતુવા જાણી દરેકઈ એવા વચેન બનાવેથી સાવધાન રહી શકે એ ઉદ્દેશથી આ લેખ લખવાની રજુ થઈ છે. (લેખક)

કોર્નર આ-ટરેડ.

આ રસનો ભાગેજ કાઈ સુબોધવાસીથી અજાણ્યો હશે કેટલાક ખુસો ને આ રજાને કમિયુનલ રમગ કિવા બાગે બિદિલત માને છે, જ-શોખ અને વિલાસ વિલાસના, ખાનપાન અને ગાનતાનના, અપરાધ અને ભેગ વિલાસના માધ્યમોની એ કાઈ વધુ રચયે વિપુલતા વ તે તે આ ગ્યન છે. સુમારના કેટલાક નામીયા (1) લખાનું આ કેન્દ્રયગ અર્થાત માર્ગમાય છે એક આનામાં બાદશાહી મેવવાની ઈચ્છા રાખનારથી આરબીને એક ગતમાં પાચતે દબાર પવાનું પાણી કરી નાખનાર મહાનુભાવો (1) જુ આ રચયે રાતના 16 વાગ્યા પછી બાસ અસ્તિત્વ નોવામાં આવે છે. સંખ્યાબંધ ની દારની દુકાનો, વિલાસની બાર રમ્મ, જીસીયડ, હિફ ઉપદાર-ગ્રેડો ને મોજન-ગ્રેડો, કરાની હોટેલો, ગુજરાતી, પારસી, ઉર્દુ તથા મરાઠી દકશાળાઓ, સીસેમાઓ, હિફુરાતની તથા વિદેશી જિન્ન જિન્ન તિઓની ખાસીઓ તથા નથે મેમનારીઓ, ખીરસા-લાતરો અને રીઓ, કચરાપટ્ટી માવ વેચનાર ફરીઆઓ વગેરે સહુના સામુખ્યાથી . આનની વિવિધતા સુન ઝોડલી બધી વધી જાય છે કે, જાણે ચંપી સુધે છાતુ દેખાય એક રચે હોય એવો રપદ બગ્ગ લાપ આખા દિવસના પશિચથી ચામી ગેલા વેપારની ધામધૂમ કરી રહ બની ગયેલા, મો, બુગાર અને વેસ-કેમમાં માથાપા થઈ વા, વાર-વડાસિનીઓની એજન્સી લઈ વરાક શોધવા નીકળેલા બી તથા કેન્દ્ર સ્થિતના વિવિધ જાનીના માણસોથી આ રચાન ના વખતે ચીકાર થઈ જાય ઝ. બાપને મો તાજ ધીના કમનાર

લોકોમાં પણ મોટર-ગેસી કિવા વિક્ટોરીયા વા આ ગ્યને પધા નબર પડે છે.

વિવેને વતમાનપત્રમાં કોલમોના કોલમો ભરી સંસાર સમન્વિતિ અગળવ, ધર્મતરવનું વિશેષણ વગેરે વિષયો ઉપર લે લખનારાઓ, હોમશ્વ અને સ્વરાજ્ય સંબંધી બ્યાખ્યાનો આપનારા ઓ, કવિઓ, કથાકારો, ખખર-પત્રીઓ વગેરેમાંની કાઈ કાઈ પુરુષદશન રાતને વખતે આ રચયે અવરમં થાય છે જ. આ એકસપડમાં કાઈ કાઈ છુપી પોલીસનો અમલદાર વેઠ બઢી પેતાની તીક્ષ્ણ દષ્ટિને આસપાસ ફેરવી ચિકાર શોધેને નબરે પડે છે. વાય-કોને પ્રથમ અમે એક ઇન્ડિયન બારમા લઈ જઈનું તથા બારમા ચાલી રહેલી લીલાનું દશન કરાવ્યા પછી તેમને અન્ય રચનનું દશન કરાવીશું.

કોર્નર ટ્રાન્સલે પામે જ એક બાર આવેતું છે, જેની, બીસકી, બીર, પોટવાલન, ઇમ્લિલા રમ, સેરી વગેરે ચિત્ર ચિત્ર જાનના થીલા-ઓથી દુકાનના કનાટ ભરેવા છે. બેસવા માટે ખુરસી ટેબલોની વિપુલતા છે. નયુ આર વિજ્ઞાના પખા ઝડપથી ફાઈ કરે છે શહે હશે એકા રંગોનેકરી મોટેવો યુદ્ધના આગ્રા સહભાગ છે. એવામાં નયુ ગુજરાતીઓએ બારની અંદર પ્રવેગ કર્યો. અરે અમે એ મહાનુભાવોના ખાતે નામ નહિ આપતા કશિપ નામ જ આપીશું. એ જશુ માણસોમાંથી એકની ઉમર જગલ નીવ વર્ષની હોઈ તે વિવાનગથી દમણનું મરીલા આપી બંદિરુદ્ધ થઈ આવ્યો છે, તેનું નામ દીરાસ છે. બીજા માણસની ઉમર પાનીમેક વર્ષની હોઈ તે એક ગુજરાતી માસિક પત્રના તમી હોઈ તેનું નામ પ્રયુક્તાલ છે ત્રીજો માણસ પશુ નીસ બનીસ-નગની ઉમરનો હોઈ તે એક ગુજરાતી કવિ ટોઈ તેનું ઉપનામ ચક્રમ છે. જશુ જશુમાંથી એક નાગર, બીજો વણિક અને ત્રીજો બ્રાહ્મણ છે.

ત્રણે જશુએ બારમાં પ્રવેશ કરી એક ટેબલની આસપાસ પહેરી ખુરસીઓ ઉપર આસન લીધા પ્રાણવાલે બાંબને દેરેકાનની એક ઓટલ લાવવાનો ઓર્ડર આપ્યો. તે ચાથે લગીવાસને મગ્ગા ગરમ સોસા બનાવી લાવવાનો હુકમ કર્યો

ચાચ મિનિટમાં જ સર્વનાસકારિણી સુધકદરી જાન જશુ ગસલોમા રેવવામાં આવી તેમા મોડાન મિથજી યથા પડો એક બીજીની નફરતની ઇચ્છા વિપુરીએ સુરાપાન કંવા માણુ. મિન્ચકમનું બેનુ આસલેકા પીપ લેનું હતું. એ રોગમા થોડા દાગની અસર જવા તે પુર નેરથી લાગળ ઉત્તુ હતું. આરામની થોડી મુરા ઉવરચ કર્યા પછી ચક્રમ બોલી ઉઠેલા —“મિન્ચાણુના દે રહને એક અપૂર્વ અને અદ્વિતીય કંપના રહુરી આવી છે. હું તમારા માસિક માટે એક નવર ભારપૂર્ણ કાન્ય લખાવું છું તે તમે ઉઠારી લો”

પ્રાણવાલે લખવા માણુ. ચક્રમ હાવભાવથી જવા લાગ્યો.—

‘પુરુષ-પુરુ-પરુડ’ હેવિ સ્વેરિલિ,

ધર્મ અર્થ કામ મોક્ષ-પરિન,

સકળ સુવક-વુંક ધ્વસકાગિન,

આખી પુજા ચિત્રા દુ.અદાધિન!

નાસ્તિ ધર્મ નાસ્તિ કર્મ પાપિનિ,
કૃષ્ણ-જીવ-કૃષ્ણ-કાલસાપિનિ,
દેવધાર કીટ-કુટ-વાસિનિ,
વાર વાર લક્ષ જ્ઞાનસિનિ !
નૃત્ય ગીત હાવ ભાવ શાતિનિ,
પાપ-તાપ-પુણ્યમાત્ર્ય માલિનિ,
ટેલી લેન્ડે ગાદી ભેરી હાકિનિ,
ભુદિ શરીર સકલધ્વંસ કારિણિ !
કાન્ધ દેશજન્મ મધ્ય લેખિનિ,
તરલ તુલ્ય રથ અગ શોભિનિ,
પાપ દંડ વિત મન રંગિણિ,
શરીર હાટ યાજ રનેહ સંગિનિ !

કાન્ધ લખી રજા પછી પ્રાણલાલે તેની ધણી મનસ કરી.
“ધીમે ધીમે હીરાલાલની જીલ પણ ખુલવા માંડી. પ્રાણલાલે કહ્યું.
“મિ-હીરાલાલ ! મનપાન સંબંધી તમારો અજાત મત શો છે ?”
હીરાલાલે સિગારેટ સાથે અગ્નિ સંયોગ કરી કહ્યું :—“જે કે
નિહિરસાભા અને બ્લાન્કપાનોમાં કું મનપાનનો પછો નિરેષ કરે છું,
સ્વકારના આગકારી વિલાયતી ધણી કદક સમાધાનના કદે છું; પરંતુ
એ બધું કેવળ નામના મેળવવા માટે છે. અસીસે વચેરેના સાથે માથું
દોઢો, ટોટમાં લાંબાંલાંબાં લાપણો કરી હેરે એટલો બધો કંડાવો
ઉપરે છે કે, રાતને વખતે થોડું સ્વાસ્થ્યપાન કર્યા સિવાય આદાર
કરવાની ક્ષમ્તા યતી નથી તથા નિદ્રા પણ આવતી નથી. વિલાવતમાં
કું મધુની સોસાપદીઓમાં ફરે છે છું. ત્યાં નિમન્ત્રણ કરનાર વ્યક્તિનું
કોઈ પણ રીતે મનપાન કરી શકું નથી. જો નિયમ પ્રમાણે દરની
આંદર મનપાન કરવામાં આવે તો તેથી શરીરને નુકસાન નહિ થતાં
માસજન થાય છે.”

ચક્રમનું બેભૂં ધીમે ધીમે વિરોધ બચવા લાગ્યું હતું. તેને
બંધેછડું થોડું માન હતું. તે બોલ્યો :—

Little learning is a dangerous thing.

Drink deep or taste not the pierian spring.

આ રચને pierian નો અર્થ પીપ કરવાનો છે. સાચી અને
સારાં એજ કવિઓનાં અપૂર્વ કાવ્યોની સામગ્રી છે. “મહિરામતાપ”
નામનું મહાર નવીન નોટક થોડા કાળમાં નકલેશ્વર સર્માની શુભેચ્છાએ દિલ-
વધક નાટક કંપનીમાં ભજવવામાં આવ્યારા છે. એમાં આ વિષયને મેઠું
એવા સુદર ભાવમાં રજુ કર્યા છે કે જે નેત્રોત્ત આશ્ચર્યના ઉદ્ભાવ
અર્પના શ્રમમાંથી પણ બહાર નીકળ્યા સિવાય રહે નહિ. જે આર
દેનિક વર્તમાન-પત્રો નેવાં કે, “શુબર પ્રભમિત્ર” “ભામે હિંદુસ્તાન”
નુમેરેના દીપિકાઓને અગિયમણે માટે મહત્ત્વાકાંક્ષી આપવામાં
આવશે. પછી એ પત્રમાં જે અગિયમણે પ્રસિદ્ધ થશે તેથી મહત્ત્વાકાંક્ષી
શક્તિ વિષયક સારમાં આપત યવા ઉપરાંત માલિકના ખીરસાનો ખલુ-
ખલુટ વધી જવાનો સંપૂર્ણ અંતર છે.”

“કું પાંદાં છું કે, મને પણ એક પાસ ગળી ચકતે” પ્રાણલાલે
પોતાની કુંડા પ્રદર્શિત કરી.

“કવિરામના, અપરેકરના અને માલિકના મિત્રો માટે
રજા વગેરેની ટિકીટો ખુલ્લમણ ખાતા તરીકે ખાસ રાખી મકલમાં
છે. કંપનીના લેખકોને જેવા કે કાન્ધ પનજીભાઈ બેન્ડો, રમેશી કા
વેપારી, અરેસર માલિકજી દારૂવાળા વિલાયતી શરીર કુશળના
હજારીમલ કિસોરમલ મારવાડી એજા (!) બાળે નાજી
વચેરે ઉપરાંત કેટલાક એકદરે પોતાની અંખડ નોલામવતીને
લઈ આવી આ અર્થસંસ્થાના કલાકમાં બેસાડે છે.”

રંદામી બાળુએ ઉઠું નાટક કંપનીના એક એકદર નેના
પારસી મિત્રો સાથે સુસપાન કરતો હતો. ત્રેલે બળુએ મળી
આખી બાંધકા આવી કરી હતી. પેલો મુસલમાન એકદર કવિરામ
મનું છેલ્લું વાક્ય સાંભળી રાતો પીગા થઈ ગયો. તે બોલી C
“અરે એ મનાવી ! તું શું ભસે છે ?” આમ કહી તે ઉઠી, ચક્રમ
આળો. ચક્રમનું બેભૂં વિરોધ અસંતુષ્ટ નોંઘી હીરાલાલ ઉઠી
ગયો. અને પેલા એકદરને ઉઠેલી કહ્યું :—“કરમ-એ-કરમ છે.”
કરમ છે. મહારા જેવા એક અગમચર કવિરામને તું મનાવી કહે
મહારી કંપનીમાં દર પકણો છે. તેમની પાસે કું તારાં
પીગો ન રાકું તે મારું નામ ચક્રમ નહિ.”

હવે પેલા એકદરનો એક પારસી મિત્ર બોલી ઉઠ્યો :—“જ
જેથી તને. કહ્યોને કુતી મારી તારા જેવા ધનાંધ કવિઓ આ
મુખમતી ગતરામાંથી કુતી નીકળીયા છે.”

ધીમે ધીમે વિવાદ વધી ગયો અને અસાધ્ય સંબોધનોનો ઉ
પજ તરફથી ઉપેયોગ થવા માંડ્યો. પ્રાણલાલ મદા મુરબીએ ચક્ર
સમાજની બંદાર લઈ ગયા. બંનેના પત્ર લખાઈ હતા. અલગતે પત્રોને
સંધી ગયા પછી ચક્રમ બોલ્યો :—“કેવલ કવિરામના સંબંધને
મહારાથી કહાય કુંકારીને તમને બોલવાવા તો તમે બે કું લગાડો
માથો, બાળે આપણે એક રચને જાનના સંચિતમાં લખ્યો.”

પ્રાણલાલ ચચેજ પ્રતિતો દતો. તે ચક્રમની ક્ષમ્તાને વચ
તેની સાથે જવા લાગ્યો, બંને જગ્યા કોનર માન્ટેરોડથી ગોળ
તરફ જવાને રસ્તે આગળ વધ્યા. બે મિનિટ પછી રસ્તાની
ઉપર આવેલા એક જગ્યા મજબાના મકાન પાસે, તેઓ ઉપસ્થિત
નીચે જેલખના જેવી લોટાના સ્તંભોઆવાળી બેઠા ઓરડીઓમાં કું
હાવજાવ કરતી સ્તંભ પડિતી વેરવાઓ ઉમેલી દોઢાં તેઓ દરનક
અને નેત્રસંનિધી રસ્તે જતા આવતા પુરેષોને આંખડોવાનો પ્રયત્ન
હતી. મકાનની એક બાજુએ એક ગલી લાવેલી હોમ
જવાનો દાર ગલીમાં પડતો હતો. ચક્રમ અગમચરની વિશિષ્ટતાને
ગલીમાં આવેલા મકાનની દિવાલ સાથે અગમચર. પ્રાણલાલે તેમ
પકડી તેને એથી લીધો. પછી બંને નળુ દાર ગલી પહેલે
ગયા. એ પહેલાં માળના પોળના લાંબાં છબ-જેવી ગેલેરી, અ
હતી. તેમાં નળુ ચાર વારવિલાસિનીઓ પાન આવતી ઉઘી
છમ્મમાં દીપકના પ્રકાશને વિરોધ વિસ્તાર લેતો હોવાથી એ ઓ
સંસ્કારની પરીકા સહ સો નહેતા; બંને તેઓ મેઠું ઉપર
રાખેલી જેઓ પાઉર બેળો દતો તે રપટ બેઠાં છકાતી દતો.

(વધુ માટે જુલો તા. ૨-૪-૨૪ નો અંક.)

નારીરત્ન હુતુનિસા.

અનુવાદક:-સસિતરાય નાદવળ બાપડ.

આપ્તી પ્રસૂત કયાની નાલિકા હુતુનિસા ભેગમ જગલ, પિદાર અને ઓરિસના રતન અને છેવા નવામ સિરાજની પ્રીતિપાત્ર ભેગમ હતી. સિરાજ ઉપર વિપતિના પહોડ દુટી પડ્યા હતા. યરનાજ સાલુએ વિશ્વાસઘાતી બન્યાં હતાં, અને રાજવશીએ સિરાજનો ત્યાગ કર્યો હતો એવા પ્રસંગે એક માત્ર ગૃહલક્ષ્મીએ હુતુનિસા પતિપર-પણ રહી હતી અને ભેગમ તરીકેનું કર્તવ્ય પાત્રન કયું હતું. એવી સુશીલા દેવીનું ચરિત્ર, આ કથા વાંચનાર અ-પુરોહિતે અવશ્ય ભેષ-પ્રદ થશે અને આત્મગત્ય અર્થે કર્તવ્યરત બનાવશે.

હુતુનિસા કોઇ શાલી કે અગ્રીની ખાનસાન કુટુંબમાં નહેતી જન્મી. તેના માતા પિતા 'કોણ હતો અને તે ક્યાં જન્મ્યો હતો એ કથા અજાણમાં જ છે. સિરાજના નાના (માનો બાપ) અલીવર્દી-ખાનના સમયમાં તેને ખરીદી ભેગમેના નિવાસમાં દાસી તરીકે રાખી હતી. તે અત્યંત સૌંદર્યપ્રપન્ન હતી, એટલા માટે વેચાતી લઇ તેને ભેગમ નિવાસમાં રાખી હતી એ વખતે કોને ખબર હતી કે એ જ સૌંદર્યને લીધે તે દાસીમાંથી ભેગમ બની જશે ' કેને ખબર હતી કે એ જ સામાન્ય દાસી, ખરીદાણેથી શુવામ, પોતાની ઉત્તુલ પતિબલિતથી સતી સામીઓની પકિતમાં આવી અનુકરણીય ઉચ્ચ આદરનો દાખલો બેસાડતી જશે ?

હુતુનિસા સુંદર, દસમુખી, જોગી અને નિત્ય પ્રસન્ન ચિત્ત-વાળી બાલા હતી. એ પ્રુતિધી જ ભેગમ નિવાસની બધી ભેગમે તેની ઉપર કૃપા દર્શિ રાખી હતી અને માદતી હતી. તે પોતે પણ એ શાદી મહેલમાં નિર્મલતાથી ફરતી રહેતી અને આનંદમાં રિવસો માગતી. વર્ષા ઇંદનાં પુષ્પ પર થતા ઝુંગરવ ખોરક આ બાલા પણ સારી વાગીઝાઓમાં ધૂમ મચાવતી.

પુષ્પ ફલી, ફલી કેટલા વખત રહી શકે! તરફ યનાંજ ને ખાલી લેકે છે અને ખીલતાં તેની સુંદર શોભા અને સુખેષ મહેલો મનને લલચાવે છે. સમય ભતાં હુતુનિસાની પણ એ જ રિયતિ થઈ. યૌવનના આભાસન સાથેજ એ બાલાનાં સ્વાભાવિક સૌંદર્યમાં કષ્ટક તવી જ છટા આવી. બાલક મંડી સુવતી બવી. મુખ મંડલપર નવી જ મોહકતા આવી. બાલકભુતું માંડલવ ઉડી મડું અને તેને સ્થાને અદ્યપ રીતે સ્વાભાવિક ગાંભીર્ય અને મર્મ અભાવો. તેવામાં એક વિચિત્ર આકર્ષણ શક્તિ આવી ગઈ. તેની આંખોની કાળા છાંટી દર્શિ માત્રથી જ્ઞાનતા દિવની વિચારક બની યૌવનના ભેગમાં તેની મનો-દારિદ્રી અને ચંચલ છટાને જિન પ્રતિ દિન વિલાસ મળુ લાગ્યો.

તેના પીઠલેતે મહેરો જોઇ નવાબના અંતપુરની રૂઢ સ્ત્રીઓ પોદામાં આજળાં નાખી પોતાના યૌવન કાળનું અપરણ કરી અન્યામન ખતવી. હુતુનિસાની સખીઓ મગ્નહરા હશેતી: "એરોડ, ગી" તે "પોલી" ! આજ હુતુનિસા નેજ કદાચ સાથે કહેતી: "કા

ન પોલે?" એવી એ ખીલતી જીરાની પર અલીવર્દીખાને દેહિન સિરાજ પોલી પડ્યો.

હુતુનિસાની પણ એ જ રિયતિ થઈ. બન્ને એક પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા કરવા લાગ્યાં, આ વાત જુદ નવાબની રહી. સિરાજ પર નવાબની એટલી બધી પ્રીતિ હતી કે તે એ તેને આપતો. સિરાજમાં આવેલા રોગનું કારણ એ જુદ ન પ્રીતિ હતું. અલીવર્દીખાને સિરાજની ઇચ્છા, તેની સાથે સુશીલી હુતુનિસાનાં લગ્ન કરી દીધાં. એટ દારીનું ભાવ્ય ખી અને તે ભેગમ બની મધ. એનું નામ પ્રારબ્ધને ખેલ

ઈ. સ. ૧૭૫૬ માં ૮૦ વર્ષની ઉમરે અલીવર્દીખાન પાગમે. સિરાજ કેવળ ૨૦ વર્ષની અવસ્થાએ જ બાલ, બિદાઝ ઓરિસના રાખ સિંહાસનનો માલિક બન્યો. એ વખતે સિરાજ નિઃકારણ રૂપ સાખનારાં રાખમાં ધણી સાલુએ હતો. સિરાજ ન થવાની સાથે જ એ લોકોએ અંદર અંદર તેની સામે ખટપટ શરૂ કરી દીધી. પરંતુ આ વખતે સિરાજની મુશ્કેલી નહિ. એ દમણે સાલુએ રહેતો અને કાળો પણ વિશ્વાસ કરતો નહિ. તેણે એટલે સુધી આચાર્યન રહેવાનો રસ્તો લીધો કે ભેગમે ઉપર તેણે ઉપદેશ રખાવી, એ અવિશ્વાસના મિત્રોમાં સિરાજની એક મત મંગીની હુતુનિસા હતી એ દેવી ઉપર તેને પુરુષો વિશ્વાસ દતો અને તે દમણે નવાબની પાસે રહી, તેની તન મનથી સેવા કરતી હતી જેની ઉપર પતેને, આટલો વિશ્વાસ હોય એ દેવીના ચરિત્રને ધન્ય છે.

ઉપર સિરાજના મનમાં કહેસા એ વાતનો ખટકો રહેતો હતો એજ ખાનુ. જુદ નવાબ અલીવર્દીખાને અનેવી અને સિરાજના સેવાપતિ મીત્રપ્રદેશ શુવાન નવાબને પુરુષેશ વિશ્વાસઘાત કર્યો. એ નિમકકરમે રાખનાં લોકમાં પડી, પોતાનું નામ અગ્રીક્રોધીથી કલંકિત કયું. એટલું જ નહિ પરંતુ ભાગતની સ્વાધીનતાના નાશમાં પણ દિવસે આપનાર તરીકે પોતાનું નામ કલંકિત કયું. ઇ. સ. ૧૭૫૭માં રાષ્ટ્ર કલાકવ સામે પોતાની વિલાસ મેના ખરી દોવા છતાં ખાસીના શુદ્ધમા નવાબની દાર થઈ. સિરાજ તરફથી ભાગ્યે જ એ પોતાની રાજ-ધાની સુધિ લાખામાં પહોંચ્યો, પરંતુ ત્યાં પણ તેને પોતાની નમણીતી ન જગ્યા નારે રાજમહેલ જવાની નિચાડ કર્યો.

આ વખતે બધા જોકોએ સિરાજનો ત્યાગ છોડી દીધો હતો. મિત્રો મોડું જ બતાવતા ન હતા. મળી અસરો સિરાજના પ્રાણુ મેરા તૈયાર બેઠો હતો. કેવળ ચરણોમાં પડી રહેવાની એક કામગીરી અજાણ સિરાજની જ રહેવાને તૈયાર હતી. એ અજાણ તે જ પવિત્રદમ્બા સ્ત્રી હુતુનિસા સાથે હતી. એવા કહણ અમથમાં, એ ભેગમવાને તૈયાર બેઠી તેની મુશ્કેલ કહે પ્રવેશ કરવી પડે છે. સિરાજે તેને પેતાની સાથે આવતાં રોકી. વિપતિને ખ્યામ આપ્યો, રસ્તાનાં ભયંકર કળાનું વળુન કયું પરંતુ હુતુનિસાએ એનું કહ્યું કે - "બાબા, તમે આનાં વ્યતો કેમ બેસેલો છો ? હું તમારા લિવાય કશ રીતે સ્ત્રી સહુ ? હરે પોતાનો પદાસ્યો છોડી શકે તે જ અને પોતાથી છુટી કરી શકે. મેં અજાણી સાથે સુખમાં રિવસે માન્ય છે તે આપના ડુ પોતી પદ્ધત અજાણ ભ પીદાર છું" અને આપ સાથે આવવાની ના ન પાડી.

મા લોક તેમજ પરલોકમાં તમેજ મારા દેવ છો, એ વાત ખ્યાલમાં
[ખી હું] આપની સેવામાં આનંદ માનું છું. તમારી સેવામાં રહેતાં
તે સુખદુઃખની કશી ચીંતા નહિ થાય. તમારી સાથે આવવામાં મને
ત્યાગે દુઃખ નહિ થાય."

પોતાની પ્રિયતામાં આ વખતે સાંભળી, તથા તેનું શોકબાંધત
[ખ અને અશ્રુભર્યાં] નેત્રો નિહાળી, સિરાળથી ન નરોવાયું. તેણે
[હૃદયમાં] હૃદય સાથે લગાવી અને એ રીતે સાથે આવવાની સંમતી
પાળી.

એમજ મોટા પ્રાંતને રવતેજ સ્વામી, કેવળ પ્રાણરક્ષાને માટે,
[તાત્તી] બેજમને સાથે લઈ મધ્ય રાત્રે સાધારણ બળદનાં ગાડામાં બેસી
પ્રાંતી નીકળ્યો. જમીન રસ્તે જગ્યા કરતાં તેને નદી રસ્તે જવું વધારે
[અગ્ય] લાગ્યું એટલે તે બળવાન ગોઠા પહેલેયો. એ ગામ મુશિંદા-
પાદથી ઉતર દિશામાં સાઝા સાત માઉ દૂર છે. આ પહેલી સિરાળ,
[હૃદયમાં] અને એ માર સેવકોને સાથે લઈ વહાણમાં બેસી રાજગહેલ
[રફ] ઉપડ્યો. નવાખનું પ્રારબ્ધ જ ઉલટું નહોત તેને તેને જમીન
સ્તે જગ્યામાં લાખ પડ્યાં, કારણ કે હતુ પશુ નિમકદલાલ રહેલા
[નિમક] નવાખની હાલક પડ્યાં તેની સાથે લગી બળ અને એ પ્રાણી
[મધ્ય] ફરી એકમ થયા પછી નવાખની સાથે ઉભા રહેવાનું કાનું સામર્થ્ય
[કનું] રક્તામાં સ્ખલત તાપ, ખૂબ, તૃષ્ણ અને ઉત્તમતામાં કુન્ન
[એમને] વેકવા પડ્યાં. એ લોકોને દુઃખ થી વચ્ચુ છે તેને ખ્યાલ પણ
[હોતો], તેની આ અવસ્થા! સંસારની એજ સ્થિતિ છે. કાળને તિર-
[માર] કરવા બધું છે. આણેજ તેનાથી ઉપદેશ ગ્રહણ કરી, હૃદય
[વેપતિ] સંહન કરે તેનું બનાવતું ભેદબે. આ કષ્ટો પર લેણ પણ ખાન
[આપતાં] હૃદયનિસાને પોતાના પતિની ખૂબ સેવા કરી. સ્વામીને
[તા] કપામાં છુમ્મી, હૃદય સરસ લગાવી, તે તેને ટાકક આપતી
[સ્વામી] કમ રીતે પ્રસન્ન થાય, એજ તે જોયા કરતી.

તથા દિવસ સુધી એક સરખું કષ્ટ સલા પછી એ લોકો રાજ
[મની] પામે જ્યાં પહેલ્યાં. જે નવાખ ખટ-રસ મોજનથી પણ
[નહોતો] યતો એ નવાખ આજે તથા દિવસથી બુધ્ધિ અને તુષ્ટિ
[છે]. તેણે હૃદયનિસાને કહ્યું: "કષ્ટ રાંધીને ખવરાવ તે પ્રાણી
[જોઈ] શક્યાં જ દાનાસાદ નાખતી એક જગ્યા ત્યાગી મૃતિએ
[માની] કનું છે "હું પછી રાત્રી કહે છું, તમે નિશ્ચિત રહો. પરંતુ
[મરે!] ફરતાં નસીબની કદાચી-દાનાસાદ નવાખને મટે તે બરેબર
[દમન જ નીવડે]. તેણે તે સુખસુખ નવાખના કુમળોને તેના સાથ-
[મના] સમગર પહોંચાડી દીધા.

સમગર મળાંજ મીરનકરને જમાઈ મીર કાસીમ અને તેને
[માઇ] કાઠિયાં, હાલક સાથે હિસાબને પાસેજ કંવા આવી પહોંચ્યા.
[જેનું] હુણ ખાઈ આ લોકો માટેલા બન્યા હતા, તેને જ કેદ કરીને
[મે] કુતરગોએ સ્વામીસમને અલ્પક (1) દુનિયાને દર્શાવી દીધા.
[મીર] કાસીમ કરતી, ધમકાડી, હૃદયનિસાના અંકારા ઉતારતી કબજે
[રી] લીધા અને તેના બીજા સપીગોએ નવાખની બીજ વસ્તુએ છુટી
[લીધી] એ લોકો એક દિવસ પાકળ વેલવહન નવાખની પામે બતાં
[મનુ] કરતા હતા. અને તે પોતાના રાજ રહે એવી પ્રત્યે પ્રાર્થના કરતા.

હતા. એ લોકો જ આજે એ નવાખને મેણાં મારી તેના મનને
[રહ્યા] હતા.

પોતરામાં પુરાવલા કેસરી સિંહની મક્ક સિરાળ મુએ મે
[પણ] સહી રહ્યો હતો. તેણે ધીમે સ્વરે કહ્યું: "હું રાજપાટ,
[ધામ કે સેવકે] પછુ છુટ્યો નથી. મને નિર્વાહ માટે થોડી વાર્ષિ
[રકમ] અને બગલના કાઈ રહેવાની જગ્યા આપો. હું કાઈ
[જગ્યા] અશાન્તિ ઉત્પન્ન નહિ કરું."

એક કાલે જ હતુ જે કુતરાઓ પર નવાખ રાજ્ય કરતે હતા
[જેની] કુપાદિ માટે હતુ ગણ કાલે જ એ લોકો તર્કપાટ થતા હતા
[એજ] અમ-દાસ, સ્વામી અને વિશ્વાસપાતી લોકોએ આજે પોતાના
[સ્વામીની] આ સાંભાન્ય પ્રાર્થના ઉપર પણ આન ન આપ્યું
[એ] લોકો નવાખને કેદી બનાવી મુશિંદાપાદ લઈ ગયા.
[સાથે જ] કુન્ન બિમારી હૃદયનિસાને પણ કેદી બનાવી. પતિ
[તેને] પણ કુન્ન વેઠ્યાં પડ્યાં.

મીરનકરને મોટી કાઠિયા મીરન સાક્ષાત નરપિદામ હતો. તેને
[હૃદયમાં] દયા ન હોતી. તેણે કિરાળનું માથું કપાવી નાખ્યું. સિરાળને
[અને] મુશિંદાપાદના પુરાવામાં દેખાવડું. બિમારી હૃદયનિસાને જે
[સ્તીથી] દાકિ મોકલી દીધી. પતિનું રમરણ કરતી ચેતા રાતાં જ
[દિસે] બળતી હતી. કેસારી દિસે સુધી અરજ ઉપર અરજ કમ
[પછી] તેને મુશિંદાપાદ બોલાવી લેવામાં આવી અને તેને
[રહેવા] માટે જગ્યા પણ આપી. પોતાના પતિના મકબરાની બાજુ
[અવસ્થા] તેણે બંધે કરવા મોકી.

હૃદયનિસા દરેજ આંસુઓથી ભીનગેલા પુષ્પોથી પે
[પતિની] કુન્નને શેલુગારતી. સંખા સમયે સુખધુનકા તેલને દીધો કે
[મકબરામાં] પ્રકાશ કરતી હતી. ત્યાં તે પોતાના પ્રિયતમ પતિ સિરાળને
[રમરણ] કરતી કલાકો સુધી રડતી મુશ્કિત મઠ પડી રહેતી. તેને
[પીવાની] મુશ્કિ પણ ન રહી. દમેમાં છબ ઉપર "ધારે સિરાળ"
[સંદનું] જ રટણ કર્યાં કરતી, આંખો આંસુઓથી ભરી રહેતી, ધીમે
[ધીમે] થોડા જ દિવસોમાં એ ગ્રેમમયી બાલોને સિરાળનું રટણ
[અંત] આપ્યો. હૃદયનિસાને પતિના મરણોમાં જ દક્ષનાયકોમાં આવી
[એ] શુભ ગ્રેમો ઉત્પન્ના ન્યાયને દિવસ આવતાં સુધી આજે
[કમરમાં] સુષ રહ્યાં છે.

હૃદયનિસાની ઈચ્છા હોત તે નવાખની બીજા બેમનેની માં
[સુખ] થેન અને આશાણો લઈ પોતાનું જીવન સુખમાં વ્યતીત કરી
[તેમ] દુઃખ પરંતુ તેણે એમ ન કહ્યું. પતિનું તથા થયા સાથે જ
[એક] રીડે ખાતું પીવું છોડી દીધું હતા. સંસારી સુખને સુખ
[અમટ] પતિના રમરણમાં જ તેણે સુખ માન્યું અને થોડા જ વખત
[એ] પોતાના વહોલા સિરાળને જમ મળી.

ધન એ એ પતિપરાયણ મુશ્કીમ નારીસન હૃદયનિસાને.

HIỆP-HẠNH

[५. १ ७.]

[24: 27.]

બાકર-શી.બેગમ.

५५६ नरस भुजङ्गिभिः ३ व्याने।
 पद्मादे गाम सया व्याने।

આજના સ્વર્ણના દંડ.

मुम्भयत
 नताड इंडिया ग्रेम (२६ दीवाना)
 हमारै मोर मचाद (२६ दीवाना)
 मुम्भयतु राति-देहरम (२६ दीवाना)

આચાર્યી વંશનો શ્રદ્ધાંજી મેઘમ
• (ગા. લલિતનાથ પામ) ૧૧
એક યુગીનો સાદસ ક્રમો (ગ. મં. ગા. રમાઈ)..... ૧૩

મોજ-મોજાહ

રવિવાર તારીખ ૨૦ મી એપ્રિલ સને ૧૯૨૪.

સંતા હકુક હીના ખેલ.

લખનાર-દિવાનો.

પાત્રો.

જાનવારી એજનાથ—અલ્પવયસ્કિયના પ્રતિષ્ઠાતા યુર.

મોહજીત—એજનાથનો પટુ-શિષ્ય રાજકુમાર.

ગોખર—એક શિષ્ય, ખાર દમપે દમ.

મહારિકા—મોહજીતે છુપાવેલી તેની પત્ની.

ચી—ગોખરે છુપાવી રાખેલી તેની બી.

સ્થળ—અલ્પવયસ્કિય.

પ્રવેશ બાજી.

મોહજીત—હવે શું કરું? બોળા યુરજીની એજાજનો ખાલ્લ આજ દિવસ સુધી તો મળ્યા મોહાએ ચલાવ્યો, મહારી દારિકા અને મંદનને છુપાવ્યો, મહારી રેક શુકિયાં ફાવ્યો, પણ આજે પિતાજી આવી પહોંચ્યા છે અને હવે એને કેમ છુપાવું? પિતાજીની ફરવી કેમ બચાવું?

એલાડી પેતરા બાજી સદા બીજા એલાડીના;

ઉદર અધારે હો પણ શોધશે ડાળા બીલાડીના.

હવે શું કરું? (વિચાર કરે છે) હા. હા. બે યુરજી હાથમાં લેવે તો મમ થાય અને આ ખુલ્લા થવાની બીજા નબ. પણ તેને મના-મ શું ઉપાય કરવો. હા. હા. કીક. કીક. (નબ છે.)

યુર—[બોલતે બોલતે પ્રવેશ કરે છે.] ખાર, કુનિયાનું નખોલ નાર ખાર, જગતને ડુખાવનાર ખાર, શાલાને ગાંઠા બનાવનાર ખાર, એ રો બોલી મોર.

[મોહજીત બે બચકમાં બે થોડી અને હાથમાં દોરડું બંધ ફાખલ થાય છે. બે તરફ બે થોડી ગાંઠાવા તેને દોરડું બાંધે છે અને વચમાં ઉભો રહી ફરિયાદો બોલવા લાગે છે.]

મોહજીત—મારું નોખાં, બંધ હવે મારે મરવું જ નોખાં.

યુર—જાણ મોહજીત!! અરે આ શું કરે છે?

મોહજીત—ચુનાદની સળ. બંધનું પ્રયત્ન!

યુર—અરે પણ છે શું! તેલે અને કહે—

મોહજીત—નહી યુરજી મને મરવા દો. બસ મને ન રોડો, જુઓ દુઝીક કેડું છું. પિતાજી તે બાજુ અને કંઈ કહે તે પહેલાં મને મારી પ્રેમી સમજ લેવા દો.

યુર—પણ છે શું?

મોહજીત—દુઝીક કેડું છું યુરજી. જુઓ દુઝીક તો પછી તમે પણ આગરો.

યુર—દુઝીક કેડું? કેલાપર? તારાપર? મહારા પ્રિય શિષ્ય-પર? અરે મહારા આગમની કીર્તિ પર? નહીં, કરી નહીં, છવે જગત પછુ નહીં. સર્વ જગતનો પ્રત્યક્ષ થતાં પછુ નહીં.

મોહજીત—ન માનો તો રહું. બાકી દુઝીક તો ખરું કેડું છું કે તમે મીઠાશો અને પિતાજીને કહેવા દોષકા નશો, એના કરતાં આ ફરિયાદો બોલો છે મારે મને મરવા દો.

[શિષ્ય ચળાઈ નાખવાના ઠોંગ કરે છે. યુર તેમ કરતાં અટકાવે છે.]

યુર—લે દુઝીક વચન આપું છું કે દુઝીક નહીં કરું પછી કંઈ કે?

મોહજીત—વચન આપો કો?

યુર—હા લે [....] આ વચન.

મોહજીત—હાથ, હવે કંઈક કંઈક વળી. પણ નહીં તમારું વચન નકમું છે પિતાજીના કોઈ પાસે તમારું એ શું વચનનું છે, મારે—

[ફરિયાદી ધીધલ પડ્યો.]

યુર—મહારાથી બનશે લાં સુધી દુઝીક તને તારા પિતાના કોઈથી પણ બચાવી લઈશ. બસ હવે કંઈ?

મોહજીત—તેનું વચન આપો.

યુર—જોળાયાય કંઈને વચ્ચે રાખી લે આ વચન.

મોહજીત—તો જુઓને યુરજી દુઝીક—

યુર—[ચમકીને] પ્રેમ!! સક્ષીને અપ્રતને બદલે શર પિવગાવનાર પ્રેમ!! કંઈને ગાંઠા કરી બીલાડી પાછળ વળવન સટકાવનાર પ્રેમ!! અરે તારા બાપ ઉપર આ લાગણી તો શાન લાવનાર પ્રેમ!!

મોહજીત—દુઝીક પહેલેથી નહોતો કહેતો કે તમે કોઈ કરશો. બસ, તો હવે મને મરવા દો!

[ફરિયાદી બોલી ધીધલ.]

યુર—રહેવા દે, જાણ રહેવા દે, બસ જોગ્ય પ્રેમ, ચડી પ્રેમ, મોહજીત પ્રેમ મારા વગમાં પ્રેમ પ્રેમ અને પ્રેમ તો પછી અલ્પવયસ્કિય રહેશે હેમ હેમ! ચાલ આ વખતે મેં તને આફ કરી દીધું પણ હવે બીજી વખત પ્રેમ ન કરનાં, તે પ્રેમને પગથો પેશ ન પડતો. સંવમ સંવમ, આમ સંવમ કરે અને અખંડ અલ્પવયસ્કિયની કીર્તિ પર.

મોહજીત—પણ યુરજી, દુઝીક વરી ચુક્યો!

યુર—એટલે!!

મોહજીત—ભમ કરી ચુક્યો!

યુર—અરે કંઈ? કેની પાસે? કોના કુખથી? કોના કહેવાથી?

મોહજીત—વધી વચન બરી મથા કે યુરજી, તો બધ—

[ફરિયાદી.....]

ગુરુ—અરે વચન શું રાખ લુલશે પણ તે મારી બધી રહેનુત હુજમાં મેળાવી!

મોહજીત—પણ હવે તો ચું તે ચું મારે એને કયાં છૂપાવી પિતાની નજરથી હથે બચાવી.

ગુરુ—પણ બચાવું, બચાવું તે કેમ બચાવું એ કંઈ બતાવીશ!

મોહજીત—ગુરુજી, હમણાં તેને તમારા અધ્યયના ગારમાં છૂપાવો, એટલામાં વિચાર કરી આપણે બીજા ક્યાં છૂપાવીશું. પિતાજી ભય ત્યાં સુધી તમારી અને મહારી બંનેની ઇજ્જત બચાવીશું.

ગુરુ—અરે પણ—

મોહજીત—હવે પણ બધું કંઈ નહીં, ગુરુ કૃપા કરો અને—મંદાર—મંદાર.

મંદારિકા—આવી નાથ.

મોહજીત—ગુરુજીને કર નમસ્કાર.

ગુરુ—અરે, પણ મારા ધોળાના કોઈ કંઈ વિચાર!

મોહજીત—આપ તેને સંતોષો એટલામાં હું બહાર પિતાજી ન આવે તેની ચોક્કસ કરું છું!

[ભય છે.]

મંદારિકા—ગુરુજી, બાળકની બૂલ માફ કરો, હું તમારે પગે પડું છું.

ગુરુ—અરરર! કોઈનાં પગલાંના અવાજ આવે છે મારે ભય ભય આ એમનામાં સંતોષ ભ.

મંદારિકા—[અંદર જતે જતે] અરે હા એ પણ ખરું જો, હું નિશાની તરીકે ત્રણ દોકા માટે લાવેલું તું બાર ઉઘાડેલું સમજ કે? બરાબર સંતોષ બેસજો, જો તું કોઈની નજર પડી તો મારું તો મોતજ સમજજો.

[બાર બંધ કરે છે. ચંડી પ્રવેશ કરે છે તેને બાર બંધ કરતાં જાય છે.]

ચંડી—[સ્વગત] લગેશો તે દિવસે બહુ રંગ કરેલો હતો તે આજે એક હાથમાં આપ્યો છે. [પ્રગટ] ગુરુજી, એ અંદર કોણ છે અંદર?

ગુરુ—[ગભરાઈને] અંદર! અંદર કોણ હોય અંદર? આ કપાટ, યોપડી, ખુરશી, ટેબલ.

ચંડી—એમ કે ગુરુજી? તે શું તમારી જોડે ટેબલ ખુરશી પણ નાત કરે છે ખરું કે? મેં આવતાં જોયું કે અંદર કંઈ ખુરશી, ગુરુજી અવાજ થતો હતો તે તો યોપડીએ ને કપાટ ચાલતાં હશે!

ગુરુ—[સ્વગત] અરરરર પૂરે કસ્યો. આ રહે તેનાં ચાલવાનો અવાજ સંભળ્યો જણાય છે! [પ્રગટ] શું શું કહ્યું? ખુરશી સુરસુર ખુરશી સુરસુર નહીં કે? હં-હં-હં એ તો છે ને છે ને છે ને કે થોસ થોસ ફરતી હશે થોસ હા હા હા કાંતો બિલાડી ને કાંતો થોસ થોસ થોસ.

ચંડી—[ચાળા પાડી] હં.....થોસ કાં બિલાડીને કાં થોસ ગુરુ મહારાજ એ પગવાળી કે ચાર પગવાળી? તે દિવસે મને અને ગોખરને કહ્યું હતું તે યાદ છે કે? બોલાવા હો મહારાજને.

ગુરુ—હં હં જોને ચંડી, હું તો મહારી શાંદી રીઠરી છુંને ચંડી.

ચંડી—શું કહ્યું? રીઠરી? નહીં નહીં—“અમદા પાપનું નારી નરકની પાણી” શાંદી સાસરે ન ભય અને કોઈને શીખાવ્યું ખરું કે નહીં? બોલાવા હો મહારાજને, ગોખર એ ચો—

ગુરુ—[ચંડી] અરે પણ હું શું કહું છું તે તું—

ચંડી—[મોઢા આંટોથી હાથ કાઢી] હાથ કાઢ મોઢા આંટોથી કાઢ, પારકા બેઠીનાં મોઢાને હાથ આડામાં ચરમાતે નથી લગેશ! શું કહેશે તો? સર્વસ્વનું સમાનાય વાગનાર એ, બં લગેશ કાઢનાર બારજન, ત્યારે આ સંતાડી તે કોણ છે, બેઠી છે તારી મા? [અંદર જોઈ] ગોખર—મહારાજ.

ગુરુ—અરે હા હા પણ જરાક મારું સંભળ તો ખરી. જા હું અને ગોખરનાં જોડેમાં લગન કરાવી આપીશ. અને તને મહારી પુત્રી ગણી મેસાણું આપીશ.

ચંડી—હં હવે-છટકે સપડાયા ત્યારે કે તમે તો મને મે આપશો ત્યારે પણ હું તો હમણાંજ તમને ચાલ જોડાની અપાવીશ.

રાવણ—[જોલતો જોલતો પ્રવેશ કરે છે] શું છે? શું છે? અંદર બધી ગળાડ સમજા શું છે?

ગુરુ—[સ્વગત] અરરરર માર્યાં દાર!

રાવણ—[ચંડીને] કેમ, મેં તને ગુરુજીને બોલાવવા મોકલી તું તો અહીં જ ઉભી છે?

ચંડી—[હાથ જોડી] મહારાજ! ગુરુજી જરાક ધ્યાન હતાં એટલે વાર લાગી.

ગુરુ—[સ્વગત] અથાથ અથાથ કોણ?

રાવણ—[ગભરાઈેલા ગુરુ અને ગુરુને ઇશ્વારામાં દગ લીધે ચંડીનાં મો તરફ જોઈ.] તમારા ચહેરાઓમાં વિલમ્બજીવન કેમ જણાય આ બધો ગોટાળો શો છે, ગોટાળો?

ચંડી—ગોટાળો, મહારાજને આ બધો ગોટાળો થોસ કરી મ છે! એણે ગુરુજીની ઓરડીમાં ધમાચકરી મંચાવી મૂકી છે. બીજાએ જ્યાં વાળવા દેતી નથી!

રાવણ—પણ હું શું બંધે ભય છે?

ચંડી—ગુરુજીને પૂછોને! ગુરુજી કહેતા હતા—

ગુરુ—[ગભરાઈ] હું-હું-હું કંઈ કહેતા નહોતા, હું કંઈ તપી કંઈ કહેવાનો પણ નથી, કંઈ હવું નહીં, કંઈ છે કંઈ દરે એ નહીં!

રાવણ—ગુરુજી, તમે આટલા બધા અકારાઓ શોના? ચંડી, હું તો કંઈ ખુલાસો કર—!

ગુરુ—મ—મ—મહારાજ, હં નથી, કંઈએ નથી, ચંડી, કહેશેને હશે તો! (ચંડીને પગે લાગવાને ઇશ્વાર કરે છે.)

ચંડી—મહારાજ, ગુરુજીએ પોતાનાં બહુચર્ચનાં વરદાન મારી પોતાની ઓરડીમાં સંતાડી છે! આ એનીજ—

ગુરુ—જીવે જીવે, (ગભરાતે ગભરાતે રાવણને) હં...આ એ અનો છે મહારાજ! નારાયણ! નારાયણ!!

ચડી—હું નહીં છું એમ કે? તો પછી હું આવી ત્યારે
મેં વાત કાઠી સાથે કરતા હતા?
રાવણુ—વાત કરતા હતા?!

ચુરુ—એ તો—એ તો—હું એ તો હમણાં કેટલાક દિવસથી આ
શરદીમાં પાછી ગયે છે તે—

ચડી—પુણ્યને મળવાનું બંધ થઈ જવા કહેતા'તા?!

ચુરુ—અરે નહીં ગોખરને મારી મોપડીઓ જરા ગોઠવીને
પ્રવાનું કહેતા હતા!

ચડી—કાળે, ગોખરને? તેને તો હું આવતી હતી ત્યારે અહીં
હાલે ફરતો નેપો-ગોખર? ગોખર?

ગોખર—(અવેશ કરતે) બમ, બમ; માર હમં પે દમ, કરમંગી
નિયા ઝોર ખાંચો દમ!

રાવણુ—ચુરુ, આ ગોખર તો અહીં બહાર છે.

ચડી—અને આ ઝોરડીને એક બારી શિવાય બહાર જવા
પાવવાને તો આ એક જ બાર છે!

ચુરુ—(ગભરાતો) કહાય બારી કુરીને—બારી કુરીને બહાર
કેમો ગયો દરો!

ચડી—ચુરુ, ચુરુ બધા કહાડા થયા; હવે એસા બની ગયા!
મંદર કાઢ બીજો ક્ષિપ્ત છે તેને ત્યારે મોક્ષાવી બતાવો! હું, બને
ક્રિયાજ તમારી નિશાની ત્રણ ટકોરા સમાવો!

ચુરુ—(સ્વગત) અરરર! માફ તો માથું ફરવા લાગ્યું છે.
મને આજે એ દેવતાઓ, મારી મટ્ટે આજે અને મને આ
માફતથી બચાવો!

રાવણુ—કંઈક મોટાણા તો જરૂર છે. ઉધાડ, ઉધાડ ગોખર,
મારને કાત માર અને બાર ઉધાડ.

(ગોખર બારને કાત મારે છે મોહલત ફરવાને બોલી
બહાર આવે છે.)

ચડી—(અભયબીથી) કોણ કુમાર?!

ચુરુ—(સ્વગત) કોણ મોહલત?!

રાવણુ—કોણ તું?!

મોહલત—હા, હું પેતિ પડે હું.

રાવણુ—ત્યારે આમ સંતોષ રહેવાનું કારણ શું?

મોહલત—જુઓને બાપુ, મારું કારણ તો એમ છે કે મારે
એક જુલુ થઈ ગઈ અને મારી જુલુ આપને ન જણાવવામાં
ચૂરુના પગ પકડી તેની પાસે વચને લીધું.

ચુરુ—હા-હા-હા-હા-હા.

મોહલત—તેઓએ પંજુ વચન આપ્યું.

ચુરુ—હા-હા-હા-હા-હા.

મોહલત—તેઓ આપ પામે અને કામા કરવા હમણાં જ વિનંતિ
રવાના હતા.

ચુરુ—હા-હા-હા-હા-હા.

મોહલત—અને ત્યાર પછી મને તમારી પાસે ખુદે
વાળા હતા.

ચુરુ—હા-હા-હા-હા-હા.

મોહલત—પંજુ તમને કોપમાં નેહ મને પણ બાર મો.

હીમત થઈ નહીં.

ચુરુ—હા.

મોહલત—અને ચુરુથી પંજુ વચન બંધ થવાનું તેમ નહોતું.

ચુરુ—હા-હા-હા-હા-હા.

મોહલત—અસ જે વાત છે તે આ “થએથી જુલુ મુધારી
અંદર બરાબર અજવાલ કર” એમ મને લક્ષ્યમણ કરી તેઓ તમારી
પાસે આવતા હતા, એટલામાં ચડી આવી અને તેને બીજો વહેમ
પડ્યો એટલે આ નવી મુશ્કેલી જમાવી!

ચુરુ—હા-હા-હા-હા-હા.

ચડી—અરે ત્યારે તો મારીજ ફરતીની વારી ચારી!

ચુરુ—હા-હા-હા-હા-હા.

રાવણુ—દેમ કાંધુ, બહામારી મહારાજ બેનનાથ ઉપર આહું
મેહું આજે લાવી? માલ હો એસ કર અને તમાર્યા આ કે પાછી
જુલુ કરે નહીં આવી.

(અવેશ બીજે સમાપ્ત.)

હમારે મોજ મળહ

લાલે કાંઈ અને કાંઈ, હમારે મોજ મળહ;
હુમો ગોંડા લાલે ગોંડા, હમારે મોજ મળહ.
તમોને તાળાંયો નેહજી, તમોને નેહજી વાહ;
હુમોને દિલ મળે તે બસ હમારે મોજ મળહ.
છે આ દુનિયા દરિયા, કોણ પામે તેનો ધાહ;
અરે તારા તમે દુધો, હમારે મોજ મળહ.
તમે અક્ષર તજી એલા; તમે અક્ષરના શાહ;
હુમો હુમરના મરેલા હમારે મોજ મળહ.
નથી કાંઈ થઈ મારે ખુદા છે તેનો ગવાહ;
દિવાનાને તો છે દિવાનિયનમાં મોજ મળહ.

દિવાનો.

પહેલો પ્રવાસી—જરા અ.પનેા અંચો મને નેવા
આપશે કે?

બીજો પ્રવાસી—હા, આ હશે.

પહેલો પ્રવાસી—ત્યારે હવે તમારાથી વર્તમાન પત્ર
પણ વચારો નહિ માટે તે પણ જરા આપોને?

મુખાઈનું રાત્રિ-રહસ્ય.

લખનાર—ગુપ્તકૃત.

(તા. ૧૩-૪-૨૪ ના અંકથી યાદ.)

કૉનર પ્રાન્દરોડ.

છત્રમાં પાછો જેવી દેખાતી ખીજ કેટલીક ઝીંઝી આંખો વિકાસી રતી હતી. પાછળના ભાગમાં પૂરું અજવાળું નહિ હોવાં છતાં એ ત્રીજી ધણી કદરૂપી અચાંત રમણી વેશધારી પિઝાવિયીઓ હોય તેવી લાગતી હતી. આંખો ઉઠી ઉતરી ગયેલી, ગાલોમાં ખાસ પહેલી કે ઝીંઝીને જેવાં રંગભાવિક રીતેજ અંતરમાં ધ્રુણ ઉપજવાનો પ્રભવ હતો. આમ છતાં એવી સુરેલોને પણ તેમને લાયક પુરુષો મળી આવતા હતા. એ પુરુષો ચેપી દહોના ભોગ ચર્પ પહેલા હોષ કંગાલ હતાં. તેઓ અઘ્યાર આનાથી મારી વધારેમાં વધારે એક રૂપિયામાં સાડું નકરી કરતા હતા.

ચક્રમ અને પ્રાણુકાલ ઉપર ગયાં. છેક ઉપરના મજલે આજળના ભાગમાં બે ઝોરડાઓ આવેલા હોષ બને ઝોરડામાં ડેરોસિર્લેખના પ્રકાશનો વિસ્તાર થયેલો હતો. એક ઝોરડામાં જમીન ઉપર આગાનો કાનિએ ભિખવેલો હોષ ઝોરડાને ગોળ કુંડાએ ફરતી ગાદી તકીયાની બેઠકા હતી. ત્રણ ચાર પાનદાની અને થુંકદાનીઓ પણ પહેલી હતી. પાદી તકીયાઓની બેઠકાના ગંધ ભાગમાં એક ત્રીજ વર્ગની તરણી બેઠકી હતી. તેણે આંખોમાં સુરો મેળવેલી હતો. રહેાં ઉપર પાઉડર પગાવેલી હતો. તેના પગો મેંદોથી રંગાયલા હતા. તેના સ્ત્રીર ઉપર અર્ધકરોની નિરોધતા હતી. ત્રીસ વર્ગની એ તરણી નવ ગુપ્તી જેવી લાગતી હતી. તેણે પહેરેલા પોષાક તેની યૃગારપ્રિયતાને સ્પષ્ટ પરિચય કરાવતા હતા. એના પહેરેલમાં પુરોગોની પામમાલીનું “રેડ સિગ્નલ” હતું તથા એ “રેડ સિગ્નલ” પાસે યાદુ જમાનની કાંકે ગાડીઓ અથડાઈ પડી હતી.

ગાદી તકીયા ઉપર ત્રણ ચાર મુસલમાન, બે ત્રણ હિંદુ, એક બે નાટકના એક્ટરો વગેરે બેઠા હતા. ચક્રમ અને પ્રાણુકાલે પણ એ ઝોરડામાં પ્રવેશ કરી બેઠક લીધી. એક બે પૈસાદાર જેવા દેખાતા પુરુષો નજીક મવપાનની સળગી સામગ્રી પહેલી હતી. તેઓ વચ્ચે વચ્ચે નથાનો ઉતાર થતાં સોડા મિશ્રિત સુરાપાત્રને કંઈમાં પર્પરાવતા હતા. ખીસે ખાલી મર્ધ ગયેલા કેટલાક પુરુષો ગ્રામ્ય પદ્ધતા કાગડાઓની માફક તેમના તરફ ભેડી રહેતા હતા.

એ તરણીની પાસે એક ઉસ્તાદ અને તબક્કી બેઠા હતા. સ્વાદ, શીઠક, સારંગી, વગેરે વાદ્યોના પંખા ચોળાદ હતાં. તબક્કીએ નર-નરિ અવનરિત કંઈ એટલે તરણી મુગંજને ઉઠી ઉઠી થઈ અઘ્યારક અને નિરસેદાપદ કાવભાવથી સંગીત શરૂ કર્યું. સુમધુર કંઠે તે ગાવા લાગી કે—

“તેરી બાંકી નજરીયાં બહુ ભરી,
ગોરે ખ્યારે સાંવરિયા બહુ ભરી,
સાથ ઇંચ દિલને ભી ન છોડરકે દિયે,
તેરી તેજે નજરને વોહ ચરકે દિયે,
તન હય પારા મન હય પારા,
નયનોસે સયનોકા વોહ લીર ખ્યારે તુને ચેરા,
લાગી કટારીયાં બહુ ભરી.

[પ્રમથન.]

કયું છ બે હય કિસ મુલકકા ફરતુર ગતાયો,
હમ તુમપે મરે ગીર ન તુમ મુંહલી દિખાવો,
હસ દિલકે હો કુરખાન ઉઠી દિલકે જલાવો,
ઝાર હાલ બે ફિર આંખંલી અકર ન મિલાવો.

ઝોતાઓ વચ્ચે વચ્ચે પ્રકોશના ઉદ્ગાર કાઢતા હતા. આંખિકા પાસે રૂપિયા નાખતા હતા. એક પછી એક એમ એમક સાંતી મવાયાં. સંગીત ગાતાં ગાતાં ગાયિકા કોષ કોષ પ્રેક્ષક તરફ વિશ્વં દરિયા જેતી હતી. તેની દરિયાં પુષ્કળ વિકાર ભેવામાં આવતો હતો.

રાતના બે વાગ્યાના અરસામાં નાટકના એક ભંભારે અરુણ બા આગા પારે ઘણી ગયેલી ગાયિકાએ ગાન બંધ કર્યું. એટલે એની સાથે ચક્રમ અને પ્રાણુકાલ સ્વસ્થાન તરફ વિદાય થયા. ‘કેવળ’ એ ગાલદારે દેખાતો મુસલમાન પુષ્કળ મવપાનથી વિચાર બની ગાયિકા બરમાં આખી રાત પડી રહ્યા. એ યુગ્મજમાને ધણી રૂપિયા આપે હોવાથી ગાયિકાને તેની ઇચ્છાને આધીન રહું પડ્યું.

કૉનર પ્રાન્દરોડથી આરંભીને ચોળપીકાના નાકા સુધી આવે વારવિલાસિનીઓમાંની કેટલીક રાતના બે વાગી ગયેલા હોવાં છતાં હજી સુધી બગલ હતી તથા નાટક એમને પ્રેમજ સમીતના બલકા સાંકે બળે ઘર તરફ જતા પુરુષો તરફ લુપ્ત દરિયા તેઓ જેતી હતી હજી પણ આ રસ્તે આવેલાં મકાન ખતીઓના પ્રકાશથી અગમ્ય રહેલાં ભેવામાં આવતાં હતાં. રાત્રિના બે વાગવા આવેલા હોય છતાં આ રસ્તે આવેલી પાન બીડીયાવાની દુકાનો, ઇરાનીની એ બે, હોરોએ ખુલ્લી હતી સુને કંથવિત કંથવિત આસપાસની યાવમાંથી સોડા, પાનપત્રી વગેરે મગાવનાર વેરપાઓના પોકાર ચં વાતા હતા. ચેપી દહોના ભોગ ચર્પ પહેલી અર્ધમાધવ વર્ગ વારવોપિતાઓનું મુખ્યત્વે કરીને આ રસ્તેજ રહેલાં છે. એ ઉપર રાત્રિના આઠ વાગ્યાથી આરંભીને બે ત્રણ વાગ્યા સુધીમાં બનતો અને છે એ બનાવો એવા રોમાંચકર અને અતીતિયુક્ત છે કે, આ રથાને કોઈ વિવેચી માણસ નકનુંજ રચાન પણ કમચકલ પુરુષો વાસનાને વશ થઈ આ નરકાગારમાં મારી પ્રમેહ, ચારી, બદ વગેરે ઉલ્લેખ દઈતા ભોગ ચર્પ પડે અને તેને પરિણામે આજકાલ રૂપાયા મુખાષ શરદમાં મરગીનાં દહોના એક્ટરો તથા વેદો ધણી વધી ગયા છે. ગરબાનાં ભયકર અને પુરુષો પોતાની આખી જીંદગીની પામમાલી તથા આ

કરે છે તથા તેઓ એ દેહોના ચેપ તેમના સંસારને અને સંતાનોને આપી વંશોના વિનાશ કરે છે. એવા પુરોહ અને સ્ત્રીઓને મોટો ભાગ સંતાનથીય રહે છે તથા બે કદાચ તેમને સંતાન થાય છે તો તે અવસ્થાથી, દુર્બળ કિંવા બોડામાંપણુવાળાં હોય છે.

કોનર માંદગાથી ગળા પીઠા સુધીના લાત્યા ઉપર વેચવાયોને અનાચાર ચાલુના ઉપરાંત કેટલાંક છુપાં ભુગારખાનાં પણ ચાલે છે. બ્રિટિશ અવનંદના બાહોરા પેલિસ અધિકારીઓ તથા સી. આઇ. ટી. ના ચતુર અમલદારો એ માટે ચાંપતી તપાસ ચાલુ રાખતા હોવા છતાં એ છુપો ભુગાર કાંઈ પણ રીતે બંધ પડતો નથી.

વાંચક! કેવળએકજ રાત્રિના વણુનમાં અને એ સ્થળેનું સંપૂર્ણ ચિત્ર રજૂ કરી શકીએ તેમ નથી. એક પછી એક બનાવ મોજા-મજલના વાંચકો સમક્ષ ખરે કરવામાં આવશે.

(૨)

આજે અને હવે દ્વિતીય રાત્રિનું વણુન કરીએ છીએ. ઉપર ને ગામિકાની ચાલનું અને વણુન કયું છે, એ ગ્રહીમાં હવે આપણે જવાનું છે. એ ગ્રહીના છેક ખુણામાં આવેલા ત્રણ મજલાવાળા એક મકાનને છેક ઉપરને મજલે એક મોટા ઓરડામાં લાંબો ગાલીચો બિછાવી ગોળા કુંડોએ ફરતા સિન્ન સિન્ન જાતિના ન્હાની મોટી ઉમરના બાળકો પંદરેક પુરોહ બેઠા હતા. એ પુરોહો પાસે બનાવટી રૂપિયાઓના ઢગલો પડેલા હતા. કોઈ કોઇએ એ રૂપિયાઓની પાસે ખાંભી અને દસની નોટો પણ રાખેલી હતી. બે હુકકાઓ તેવાર બેઠા હોઈ એક હુકકો એ ભુગારખાનાના માલિક પીતા દત્તો અને બીજો હુકકો એક પ્રૌઢ યુવકનામ પુરૂષ પીતા દત્તો. એ પુરૂષોમાંના એક જણ પાસે ન્હાની કેસ બોક્સ પહેલી હોઈ તે છતનાર માથુસ પાસેથી માલિકનું કમિસન ફાણ કાળમાંજ બરાબર દિસાય કરી ઉપરની લેતો હતો. તેની કેસબોક્સમાં પાંચસો દાનરની નોટોથી માંડી એક પૈસા સુધીનું બૂદ્ધ મલકી નાણું હતું. મથાકમે દાંવ લગતી બેઠેલા પુરોહ પાસા ફેંકતા હતા તથા જોતજોતમાં કોઈ દારી જતો અને કોઈ છતનો હતો. ભુગારખાનાના માલિક પણ આંધળ ભુગારી હતો. તે મોટા મોટા દાંવ લખાવતો હતો. તેણે સફેદ રેશમી ખખોસ ઉપર ચાંદળા, સીકંબુ, નાકીટ પહેરેલું હોઈ નાકીટ ઉપર સોનાનો છેડો ગૂંથી રહેતો હતો. તેના દાંધ ઉપર લીસા જાતિ બે વાંકીઓ હતી. તેનું ચરીર ભરાવદાર અને ઘડપણું હતું. તે સિંધુ મુલનાન તરફનો રહેલો હોય એમ લાગતું હતું. તે સંકુની સાથે દિન-રૂસ્તાની ભાષામાં વારંચિત કરતો હતો. 'લગાએણ, કયું મશરોતે હો? અજ અપકા કિસમત ખા તો/ દખ' વગેરે વાંકો વારંવાર તેના મુખમાંથી નીકળતાં હતાં. નવત્રયા દીરછના જેવો તેના રૂઆબ હતો. આ ભુગારખાનાના ઓરડાની નજીક એક પચીસ-ત્રીસ વર્ગની દેખાવટી સુંદરી અલસાવાળી એ ઓરડીમાં બેઠી હતી. એ સી હિંદુ હોય એમ લાગતું હતું. તે ભુગારખાનાના માલિકની રખાત હતી. એ સ્ત્રીના અંગ ઉપર કેટલાક મૂલવાન અલકાઓ

હતા. એનું પ્રખર સૌન્દર્ય, મદનર નંપનાં અને ધારીલા અંગનું વિશેષ વણુન કરવાની જરૂર નથી, કેમ કે આપણા આ રાત્રિ રૂઢચર માં એકું વણુન વારંવાર લાલવાની જરૂર લાગતી નથી. બે ન્હાના ઓરડામાં એક આરામ ખુસી ઉપર તે બેઠી હતી એ ઓરડાનાં દાર અર્ધ બંધ હતાં છતાં તેમાં મુખાસતો અને વિરામસેનોતો અભાવ નહોતો. એક ખુણામાં આવેલા મૂલવાન છતપદંગ ઉપર દમના જેવી સફેદ શયા બિજાવેલી હતી. બે કાચનાં કપાટો અવરુચિત ગોઠરી રાખેલાં હતાં. સુવતીએ ચુલાખી રંગની એક સાડી પહેરી હતી. તેના પખમાં સ્ત્રીપર હતી કેસકાપ છુટા હતા. આ રાત્રિ રૂઢચ સાથે એ સુવતીનો સંબંધ હોવાથી અને દુકમાં તેની આજ સુધીની છતનકાળો પાકિને પરિમ્પ કરાતીએ છીએ.

[આ અશુદ્ધ લેખને આગળનો ભાગ આવતા તા. ૨૭-૪-૨૪ ના અંકમાં વાંચો.]

શેઠ—(નોકરને) અધ્યા ધનજી, મારી પેટીની ચાવી જોવાઈ મઈ છે, માટે પેલા કપાટમાં જુની ચાવીઓના જુરા છે, તે લઈ આવવ.

ધનજી—શેઠ સાહેબ! શા માટે મહેનત કરો છો? તમારા પહેલાં જ બધી ચાવીઓના ઉપયોગ કરી ગયો છે, તેમાંથી એક પણ લાગતી નથી!

સળેખમ, સંધીવા અને માથાના ચસ્કાથી શા માટે હરાન થાઓ છો?

આધ્યાશીશ અને મસ્તકનાં દેહોની ખીમારી શા માટે ભેગવો છો?

ખજરમાં વેચાતા દરેક બામથી

ચઢીઆતો અમારો

હિપ્નોટિક બામ

એક વખત વાપરી ખાત્રી કરો.

શીશીના આના આડ.

સ્વદેશી એઈલ એન્ડ પ. મે. કું. મલમ-બી. બી. રમ્બ. તથા દરેક વેપારીઓને ત્યાંથી મળશે.

“જરાક ભુલ થઈ ગઈ!”

લખનાર:-રા. જુહારાઈ દુર્લભજી અંબડીઆ.

“બે વ્યક્તરો શખે ચિચારો, બોળા જન કહી જાણે બહા,
 “હાપ! એક એ બહે કીધું, ભારત કેડે જીવન બુળ.
 “એક ભુલથી નપાસ થાતાં, એક વર્ષની સખ હર,
 “એક ભુલથી શાખ જતાં જન જાતવાન નિજ ઘાત કરે.
 “દામ નામ, ને જન સર્વ એક સુલ તથી એ કંમિત છે,
 “ભુલ કરો તો ચિચારોને અનુભવશાસ્ત્રીને એ મત છે.”

“પ્રિયે! તું શાણી થઈ કાં શરમાય? આજ પંચ વર્ષની વિચલ પછી આ દર્શન? આમ, બે! મારું વદન! કેવું આશા ભયુ” છે તે?”

હાલમાં બી. એ. માં પાસ થઈ આપણા કંચનલાલ યુગ્મથી સ્વચ્છે આજ પંચ વર્ષે સુરત પાછા આવ્યા હતા. વડિલવગ ઈચ્છાદિ સર્વ સંબંધી જ્યોતે મળા બેડી રાત્રે એકંતમાં પોતાની પ્રિય કમળાની લતાને પોતાના ચપનચૂંદના એકંત ખુલ્લામાં દીન યુગે બેડી બેડી ઉપરનો પ્રશ્ન તેને સંબોધીને કંચનલાલે કર્યો.

“બહા કંચન! શરમાવાનો સવાલ છેજ નહિ! એક પ્રેમાળ પતિથી પંચ વર્ષ અજાણી સ્ત્રી-ભ્યારે પ્રેમપૂર્વક સ્વામી બેટલા આવે સારે કંઈ મળે” સ્ત્રી સ્વામીથી દૂર જાય? પણ.....” દીન યુગે લતાએ નમતાપૂર્વક પ્રત્યુત્તર આપ્યો—અર્થ પ્રત્યુત્તર આપ્યો.

“એ પણ.....પછી?”

“પણ.....પછી.....કંઈજ નહિ! મને ન પૂછશો!” અને અગ્રે બીચારી લતાએ પોતાનું શોકજ્વાલિત આનિષ્કૃય વદન રોકથી ઢાંકી દીધું.

“લતા! બહાશી! આ સામેનાં ચિત્રોમાં બે! જુદાને લતા બહાશથી વીંટાઈ કેવો સુખાસ્વાદ ભોગ્યે છે—અને આપે છે! તું મારું એટલુંયે સદમાય નહિ? યાદ રાખ—ભ્યારે તું એક માનવી-લતા છે.”

“પણ નાચ—એને એટલું તો સુખ છે કે જુદાનો સંપૂર્ણ વિશ્વાસ—એ સદમાગી લતાપર છે—”

“શું મારો નથી સારે?” કહેસ કારણને કંઈક આમાસ પામતાં કંચને પ્રશ્ન કર્યો.

“તમારોયે છે—દરો—મણુ—મને, બહાશ! મને ન પૂછા! એજ કિતકર છે” હજુ યે લતા રતી હતી; ઉઠાં આંધુ સારતી હતી.

“લતા, પ્રિયે! લતા! તને શું કુંખ છે? પ્રિયે! મને કહે! એક વખત કહે! હું તારાજ છું—જ્યાં આવી છુપામછું?”

“તું તરે જાણવાજ માટે છે? બહાશ!.....” તમ કહીશ—પણ—હાલમાં હજુ યે ન પૂછો તો કીક—હું” એમ કહ્યું છું.”

“ભગે, તો તારી જેની ક્ષિત્તા—” કંચને નિશ્વાસ નાખી કહ્યું. બીચારી લતા!

એ રાત લતાએ જુદામાં, અને કંચને—આશાભર્ષા કંચને નિશ્વાસમાં લીધા. પંચ વર્ષથી વિણુલા પડેલા પ્રેમીલા પંખીએ કમ નસીમે સુખ નજ ભોગવી શક્યાં.

બીજે દિવસે સવારે, કંચન પ્રાતઃકાર્યથી પરત્વરી, ગઈ રાતની ઘટના પર કંઈક શોચ-કંઈક શોચ-કંઈક ગુચવામાં મિશ્રિત લાગ-ભૂતિથી હૃદય યુગ્મતા “મોજ-મગદ” વાંચતો દીવાનખનામાં બેડો હતો.

“ભાઈ કંચન! આ કેવું કારસ? આં તે કંઈ ધર છે કે યોલકા? આપણા ખાનદાન ધરને આવું શોભે?” કંચનના પિતા રમણીકલાલે-સુરત શહેરના આઝરૂટે અંદર આવી સીમારિટનો કુમારો કદતાં મંબીર ભાવે વાત ઉપાડી.

“પણ છે શું પિતાજી? કંઈ કહેશો કે એમજ?”

“બસ કંઈ નહિ! મોળીને ચીકણું કરવામાં સાર નથી ભાઈ. તેજને કુંકરો બસ છે. તું સમજ છે, તો તને વધારે લાંબુ પેહલું શું કહેતું?”

“પણ પિતાજી કુંકમાંએ સમજવશો કે તેયે નહિ!”

“હા! કુંકમાં કહીશ—અને તે એટલું જ કે તારી સ્ત્રીની વત્-લુંક અમેને શંકા ભરી લાગે છે—ભાઈ કંચન! તે એવી વત્તુંક છે કે જે આપણા જેવા ખાનદાન ધરમાં એક મીનીટ પણુ ચલાવી શકશે નહિ.”

“પણ કંઈ કારણ—”

“બસ! કારણ કંઈ નહિ. અમે ઘણાં કારણો ભેળા છે! તારા ઉપરતા કિલને કુંખ ન ચાપ માટેજ જે પહેલેથી કહ્યું છે કે લાંબુ પેહલું કરવા કરતાં ઈસારામાંજ. સમજવું છું—તું એમ ધારે છે કે એ આટલાં વરસો પાણીમાં નાખ્યાં છે? અમે તારે માટે જે કંઈ કરતા હઈશું તે હિતવું કરતા હઈશું, સમજ્યોને?”

“પિતાજી! હું આપની પુત્ર-વધૂને એવી ન્હોતો ધારતો! હજીયે મને કંઈક અંદેશો—”

“કંચન! તું બહેલો થઈ કાં ભુલે? સ્ત્રી-અર્થજ એવાં જ હોય. તું આપા પ્રસંગે અંદેશા રાખતો ફરે—એટલો તું સાંસારિક બ્વલકારિક કાર્યોમાં કાચો—અમે તો બાદશી ઉમર-વીતાડી છે ભ્યારે તને તો હજુ ઉગીને ઉભા થતાં આંગળાને વેઠે મણુય એટલા દિવસ થયા!—એ તમારો નેમેટ્રી (જુમિતિ)ના, સિદ્ધિ અને એલજીમા (ખીનજીમા)ના હિસાબો સાંસારિક કાર્યો સાથે સંબંધ રાખી શકે નહિ—”

મંડુ! વિનાશનું બીજ—જુલના પરિણામનું ગેરી બીજ કમ-

નસીબ કંચનના બીનઅનુભવી અને કંચના હૃદયમાં રેવણા સુકું.
“ગતિ,તેવી-મતિ” અવસાર સપને સુઝે એ કુદરતી નિયમનું
સવધ માખણ પ્રસરી સુકું.

ઉપરાંત ધટના બચા પછી તેજ રાતે પૂર્વના ગ્રેષ્મ કંચન
અવસાર એક દિન હૃદયને પિસાય બની બેઠા—તા બીચારો
કંચન ! તેને વિધવાએ બનાવ્યો—કહો !

“લતા ! હું આવી તને નેહોતા ધારતો ! તે મારું જીવન
ધુળ કરી નાંખ્યું છે ! મારી કલરણી—મારી આખર સ્વરૂપ એક
તારાવીજ કંચનિતિ થયું છે.”

“હા !—હા ! હું આ—ધારતીજ હતી—અને આખર એજ

મેળ-મેળહનાં ગ્રાહકોને સુચના.

ઉપરાંત ઉપરી અનેક કાચબના તથા છુટક ગ્રાહકોની પાછલા અંકોની
માગણીને માન આપી અમે ‘મેળ-મેળહ’ ના પાછલા અંકો ફરીથી
છપાવી તેવારે કર્યા છે; પૂરતું પોષ્ટમાં ગણત થતી હોવાથી અંકો નહિ
મળવાની દુરોચ્ચ સંકેતો ગ્રાહકો તરફથી ફરિયાદ આવે છે માટે અમે
અમારા ગ્રાહકોને પાછલા અંકો અમારી ઓફિસમાં ૯ થી ૭ ના ટાઇમમાં
આવી લઈ જવાની નમ વિનંતિ કરીએ છીએ. પાછલા છુટક અંકો
બીજી વખત છપવા પડેલા હોવાથી ગ્રાહક નહિ હોય એવા ક્ષણોએ
બધાએ આંખોની કિંમતથી છુટક મળી શકશે.

નમુનાના અંકો માટે અડી આંખોની રીકીટ બીચારી.
નવીન ગ્રાહકોએ વજર વિષયે નીચેને સિરનામે લવાજમના
રૂ. ૩૦૦ થી પાછલા અંકો અને બેટ મેળવવાને લખ લેવે.
બહારગમના ગ્રાહકોએ બેટના પોષ્ટબના ૦-૪-૦ મળી રૂ. ૪-૪-૦ ને
મનીઆરે બેટથી આપવો.

ખલાસ ! બેટનું પુરતક ખલાસ !!

શુદ્ધપ્રદાન નામનું બેટનું પુરતક એમો ગ્રાહક ચનારને આપતા
હતા. તે પુરતક ખલાસ થઈ ગયેલું. નવીન ગ્રાહકોને બેટનું પુરતક
નહિ મળવાથી નિરાશ થઈને જનું પશું છે, તેને માટે ઘણા ગ્રાહકોની
ધેંધોને માન આપી હવે આખર સુધીમાં ગ્રાહક ચનારને

આશાકની આત્મકથા

નામની નવલકથા બેટ આપવાનું નક્કી કર્યું છે. આ પુસ્તકની
નકશો પથળી થોડી છે. માટે લહેરો તે પહેલો, ખલાસ થયે એમો
આપવાને બંધાતા નથી.

મેળ-મેળહ કાર્યાલય

ગોરગામ ચર્ચ સામે ખટાવ બીલીંગ મુબંઈ નં. ૪

અમદાવાદના એજન્ટ:-

નંદલાલ દામોદરદાસ

પુસ્તકોપર એજન્ટ રતનબેન નાકા નં. ૨૯—અમદાવાદ.

પરિણામ ! અસોસ !” દીન લતાએ નિઃશ્વાસ નાંખી કુખિન થઈ કહ્યું
“—તો ! તો હવે તારું—શું બાવિ ? તારો—”

“શ્રિય નાથ ! બાવિ કાલે સવારે જાણી જશે—ચિંતા ન
કરશો ! પશુ હાલ મને ન પુછે” કોમળ હૃદયની કોમળ લનાને
એક ધારતીકંમો આંખમાં સ્નેહ આંકડો લાગતા બાવિ ચિન આ-
લેખી બિન મુદાથી કહ્યું.

“હરો ! કાલેજ તેના નિષ્કૃષ્ણ—” સંગત એવું વિચારી કંઈક
બેદરકારીથી કંચન સખાવાથ થયો—નિવાસ થયો. આહ ! કંચન !
તારું નસીબ પ્રત્યક્ષ છે ! એ પેલી શ્રુત !

તે રાત ! બીચારી હીનઆંગી લતાને માટે આ બિનયામાં તે
રાત—લતાએ તે માટે નક્કી કરી રાખ્યું હતું જ.

સવાર પડી. પશુ પકારીમાં લતાનું સ્થાન ખાલી. “આ શું
હરો ! કદાચ બહાર ગઇ હશે !” “લતા-સતા—” કહી બે ચાર ભુમ
પાડી; પશુ લતા હોય તો ને !

પકારીમાંથી ઊંડાં વચમાં પડેલા રડિંગ ટેમ્પલર કંચનસાસના
સરનામોને એક પત્ર હતો—કંચનને તે લઈ મુજબે હાથે પોષ્ટ્યો.

“હાથ ! હું આનું નેહોતા ધારતો !” કહી કંચન બોધાર અમુ-
ધારાસહ રડી પાછો. લતા—બીચારી લનાએ અણબુદ્ધકે આપવાન
કર્ષે હતો ! હરિ ! હરિ !

સવારના પોદરામાં જ રૂદનસ્વર સાંભળી રમણીકાસ દાદી
આત્મા.

“વિતાણ ! લનાએ આપ—પાત—”

“હે ! હું ! આપ—” કંઈક ગુસ્સાવાદ રમણીકાસ બોલવા
બચા-પુરે બોલીને ન શક્યા.

“દા ! હવે લતા આ દુનિયામાં નથી—પેલીમાં છે. પિતાજી,
હવે મને પેલું—આપનું કારણ યાદ આવે છે.”

“કંચન ! ખરેખર, દયા ખાવા નેમ ! પશુ શોક થયા છે !
બીચારી—કમરું જી ! આ હાથે કર ને બીજે હાથે ને !
હું મુંઝવે હોવા—હારી ગેરહાજરીમાં તેણે એક ધણું અપદિત કાષ્ઠ
ત્યારે તે અંકો—એક દિવસ હું રાતે બેઠાથી ફરીને ઘેર આવતો હતો
સવારે તે અંકો—એક અનુભવા પરચુપ સાથે વાતચીત કરતી હતી,
મને સંકો ઉભી થઈ. મેં સાંભળ્યું—કાલે રાતે ! લતા—આહ
વાગે—” બસ એટલું કહી ને પ્રથમ પકાવવા કરી ગયો. મારી
સંકો કદ થઈ અને મેં નતુસી કરી.”

“બીજી રાતે,” જરા શાંત થયા પછી રમણીકાસે બોલ્યું
ભરી રાખ્યું, “આહ વાગે ને ચાલી જતી હતી અને—તેની પાછળ
એક રક બીચારીના વેશમાં હું હતો. હા ! મેં તેને મારી નજરો
નજર મુલન કરતી બેઠી અને તે રંકો—તે લતાએ એટલેથી ન
અટકતો તેને પોતાનો ગળાનો કંદર પશુ કાઢી આપ્યો. હું વાતચીત
તો બરાબર ન સાંભળી શક્યો—પશુ હાથ ! મેં તે બેઠું ! અને
મારી આંખો તેથી સાંલ થઈ. બીજે દિવસે હાર પોતાજ ગયો—
પોતાજ ગયો. એટલાજે કારણથી તેજે વાન કહાવી. હું સમજતો—

મા. તારી માનને મેં તે વાન કરી અને ત્યાંથી શહેરમાં ચોનરૂંક
ગાઈ. ત્યાર પછી માન તને દુઃખ ન થાય એટલા મારેજ મેં
તે રાખી હતી—પણુ તે એક અમળથી બહિષ્કારી તરીકે—મેં ત્યારથી
તે માન આપ્યું જ નથી. કંચન! ઇશ્વર જે કરે છે તે સારાનેજ
હાટે—”

“હા! અને પિતાશ! માણસ બુલ કરે છે તે સર્વથા શુરને
હાટે! આ બુલો આ કાગળ—હાથ! મને તે વખતે જ કારણ
હવું હોત તે—” કહી કંચન એક બાળક પેરે આફંદ કરી રહ્યા.
રમણીકલાલે કાગળ વાંચ્યો.

વાંચક! તને વધુ ન તલસવતાં કાગળ વાંચતાં જ સર્વ પ્રસાસે
પ્રદં જશે. તે કાગળ નીચે મુજબ હતો:—

“બુદ્ધાસા સ્વામીનાથા!

હું દિલ્હીરે છું કે હવે મારી છેલ્લી ધરીએ ગણાય છે—આ
કાગળ પુરો કી હું સદાને માટે આ સ્વામી દુનિયા ત્યાગીશ.

આપની ગરહાજનીમાં હું એક ચાતક પેરે આપને માટે છુટલી
હતી. આપ મારા સ્વામી છે—નીતી મારા લાઇ બાપ છે. છતાં
એક અચક કારણને લતને મારાપરથી પિતાશને વિશ્વાસ સર્વથા
ઉઠી ગયો—ધરમાં હું એક ઉદારી તરીકે... પપના પગરખા તરીકે
ગણવા લાગી. (તે અચક કારણ પિતાશને પ્રહારને—તે તમને કહેશે.)
મારો પ્રસાસે એજ છે કે તે પરપુરય બીજી કોઇ નહિ—મારો
માનપરો ભાઈ હતો. કમનસીબીને લઈને બીજાને મુંઝે એનાપર
રોગાતાં સરકારની ધરનાશમાં આપી પડ્યા હતા. પાછળ મેજસ્ટ્રેટ
પિતાની સહી સાથકું વોરંટ હતું—મારા ભાઈએ મારી મદદ માગી—
મેં આપવા મારી ફરજ માની—અને મેં આપી. એક સમી બેનને
પ્રહારપુર મેં મારા ભાઈને છેલ્લી બેઠની નિયાની તરીકે મુંબન છું—
તે મારો ભાઈ ગયો.

પણ પછી? હાથ! પની મારે જીવન કુળમાં મળ્યું! મારા

લોકપિય નવલકથા: ૧૦૦/૧૦૦૦ ૧૦૦૦૦૦ ૬૬૬૬ ૬૬૬

કમનસીબ કુસુમ

અથવા

વિધવાની વેદતા.

[સાચ્ય નવલકથા]

[આરતિ ૨૭

મુદ્ર વાંચેજ સાથે છ આના.

નીચેને સિરામો ડીઝી બીડા—

હુલ્હા—અહુ કાપાલ્ય, અમદાવાદ.

“મોજ-મંત્રણ”ની એફિસમાંથી

આ પ્રસ્તુત ચાર આનાની કિંમતે મળશે.

અથ અને ૬૬ પાતિત્રલપર ગ્રાંથ પડશે. મેં પિતાશની શંકા બાળી—
શહેરમાં મારી આખર ગણેલી પછુ બાળી—માન આપના સુવત્વની
આશાએ જીવતી હતી. આપ આપ્યા અને હાથ! આખર એજ!
નિરાશા! મારો પ્રસાસે થાય તે પહેલાં સર્વ બ્રહ્મી સુકાશું.

મારે જીવન નકાશું જણાતાં મેં આ રહેતાં ઉત્તમ માન્યો અને
તે મહાશુ ક્યો. નાથ! આ લખતાં, મારે હવે રહે છે.

હવે હું સ્વર્ગમાં આપનીજ રાહ જોઈ છું આપને ત્યાં પ્રન:
મળીશ. આ દારીના હવે આપને છેલ્લા પ્રણામ.

હીન આપનીજ હીનલાગીની,

“લતા.”

“અફસોસ! મેં તેજ વખતે બરાબર તપાસ્યું હોત તે—હાથ! એક
નહી મુલે મારી સતી, દેવી સમાન લતાનો મોગ—” કહી
રમણીકલાલે, પછું સુમ્મ. મેહોસ થયા. આખા ધરમાં સારવાર માટે
રોગદોષી થઈ રહી. સારવારને પરિણામે રમણીકલાલ માનમાં આપ્યા.
પણુ “ક્યાં છે? કંચન” એકડું જ આફંદ, પછુ કંચનેવ “હોતો.
પોતાની પ્રાણુ-પત્નીને કરેલા અનાયની શિક્ષા મોગવવા તે પછુ
આ દુનિયા તજી ગયો હતો—બ્રહ્મી લતાને મેટવા ગયો હતો.

“હે! કંચન પછુ ક્યાં? હાથ! મેં મુલ—ન મલ
હત તે—” રમણીકલાલને ઉપલા સમાચાર મળતાં “હાતી ફાટ
રન કોતાં ફરી મેહોસ થયા. જતે દહાડે સાળ થયા. પછુ હજી તે
“જવાક-જુલ” માટે પશ્ચાતાપમાં દિવસ ચળેરે છે.

હાથ! મેં મુલ! અરુ.

[સમાપ્ત.]

અવકાશનો વખત મોજ મંત્રણમાં ગાળવા માટે

સચિત્ર લોકપિય નવલકથાઓ વાંચો.

કાળ રશિતું ખુતી ખંજર લાગ ૧-૨.	...	૧-૦
ઝેરી જમાનો ભા. ૧-૫	...	૧૧-૦
રણુલો રાજપૂતો ભા. ૧-૨	...	૧-૦
મધુ-મામતી ભા. ૧ થી ૪	...	૮-૦
પવનના માને કંટકમાં ગુલાબ	...	૩-૦
ચુલ્હોને ચમકારો! (ફીરિય)	...	૩-૦
બહાદુર બાળા ૧-૨ (પીર કમ)	...	૩-૦
પેશાવરની પશ્ચિની (અનિહાસીક)	...	૧-૮
જુલ્મી વસિમ-મુજતબી ધરા	...	૩-૦
વસંત નિજ્ય ભા. ૧-૨	...	૫-૦
કેસાસ કુમારી ભા. ૧-૨. નવિન	...	૪-૦
વિશ્વોદિની ભા. ૧-૪	...	૮-૦

— કચરાભાઈ વનમાળી પટેલ,

શુભેશ્વર અને પશ્ચિમચર.

મોરી હાથ—અમદાવાદ.

ગ્રાહણી વંશની શરૂઆત મેગમ.

અનુવાદક:—લે. સિતરા. નાદવડ બાસ.

એક વખત દક્ષિણમાં ગ્રાહણી વંશનું ભારે એર હતું. એ વંશમાં બેકે શરૂની પ્રથમ થઈ ગયા છે તેમાં એકાદ એ સ્ત્રીએ પણ હતી. એ વંશમાં એક પીર, અનુર અને રાજા કાંઈકુશાળ મેગમ થઈ ગઈ છે.

ગ્રાહણી વંશની મુખ્ય રાજાઓ પહેલાં બીજા નદીન કીનારા પર પ્રમાણે બીર શહેરમાં હતી. અદમચ્છાદ નામના સુદતાને એ નગર સમૃદ્ધ હતું. એ વખતે એ નગરના નિત્ય રમત રહેતા વિશાળ રાજા ગોં, સુવતાનો, અગીશ અને દરબારીઓના બસા મદાસથો વિશેરે ગરી નમુદિને ખ્યાલ આપતાં હતાં. ઉત્તર દિવ્યુચાનનાં બીજાં શેરથી એ શહેર કંઈક ભુદીત્તર હતું હતું પાંચુ દાગળી ગતિ વિચિત્ર.

આને એ ગ્રાહણી સુતાનોએ પ્રિય નગર એની એ ચિત્તિમાં નથી રું. આને ત્યાં સુતાનો એને ઉગરાવેના મગનદેવી મહાદેવે કે એ દેવ વિશાળ રાજાઓનાં નાસ પામ્યા છે. આને ત્યાં એ વખતના સ્વામ્યપ્રિય મુદ્દાનો, કે રવાત્ર્ય ખાતર પ્રાચીને પુણ્યત મળી. પાદે મરી મુશકનારા શીર ગ્રાહણી પણ નથી, આને એનું એ બીર નગર હતું યુગમનું મામ રહુ છે. હવે નગરની એ દશાન મામ પોદકરી બાકી સુચરી રહી છે કે સ્વાત્ર્યના દાંબ માગથી લોકોને કળી પડધી નાની મુશામીમાં જ્યારે આ ભારત દેસનું લોકી મુશનારા અત્યાચારીઓ અને શત્રુક ઉદ્ધન સ પી માર્યા માગ્યુ કરવારાઓની પશુકાઈ દિવસજ એજ છેલ્લે પવાની. સાથે સાથે નગરની એક વખતની ઉજાલે અને આત્મની મવદ્યા ભારતવાસીઓને પકાર કરી કહેતી હોય એમ નજાણ છે કે:—

આજ દેશમાં સ્વાત્ર્ય ખાતર મુજનારા અને પ્રાચીનાં જાદીદાન આપનારા જે ગ્રાહણીઓ અને ગણા પ્રતાપ તેમજ પેશાવર સુધી પોતાનો 'ભગવો' દેવ કરવાનારા છપપતિ સિવાજી ભેવા નામકા પદધા છે. તેઓના માંદેશ ને તે આત્મનું સખી નજાત થાય એ અને આગવ વધી, નહિતા મારી બેકે અવદશામાં પડ્યા રહેવાનાં " એ એક વખતના વેવચક્ષણી બીર નગરમાં લાંબા વખતથી રથાથી થઈ રહેલા મુશકીમાં અને નોકરી માં ધધા મારે આપેલા દરબારી કાણુથી વિશેર લોકો વચ્ચે મોટા વિરોધ પ્રરિચત થયો હતો. રથાથી રહેનારાઓ પોતાને દેશી લોકો કહેવરાવતા હતા અને નવા આવેલાઓ પોતાને પરદેશી તરીકે ઓળખાવતા હતા.

બીજા અવદાઉદી નાં ચલુ પછી તેને પુત્ર કુમારુ ગ્રાહણી નગરી માડી ઉપર આગવી હતો. એજ આ કથાની નાંધકાંતો પતિ હો. તેના રાજ્ય અમલ દરવાજા, દેશી વિદેશી વચ્ચે ભારે કલહ કેવળ થયો હતો. દેશીઓના અમલથી ખ્યાલ નહાં અને વિદેશીઓના બમણું મદમદે ગવાં હતો. આ પાને. તેનાઓમાં પરસ્પર વિરોધ અને વિરોધ ચાલતાં, મદમદ પોતાની મોખતથી આગળ વધતાં કુમારુનો મુખ્ય મંત્રી જાની થયો હતો. તેનો એ અધિકાર ખ્યાલ પ્રાંતી સદન હો. નવોતો અને તે તેની અપનાવ દરવા લાગ્યો.

કુમારુ અત્યંત દૂર રાજકર્તા હોતો અને મુખ્ય હોતો. કદાચ દક્ષિણમાં એના બેચે નાલાયક રાજકર્તા બીજો લાગ્યો જયો દશે એ ખરેખર શરૂની શક્તિને દત્તો. એક વખત રાજમહેશમાં કંઈ ગડગડ થવાથી તે એટલો બધો શરૂ થયો કે, દબારે માણસોને છતાં પાખા ધેગતા કામમાં નાંખી દીધાં. એક વખત પોતાના સમા ભાઈને વાપ આગળ ભાઈ યવા કેટલી દીધો હતો. હથેરનો સનાતન નિયમ કર્મોત્સારે ફળ આપવાનો છે. સારા કાર્યનું ફળ સારું અને ખરાબ કર્યનું ખરાબ ફળ અવસર મળે છે. છતાં માણસ પોતાના ધર્મકર્મમાં આ વાનની પામ કળ શિવાય હુદે કળો કરતાં રહે છે અને ફળ મળતાં માણસ કુટે છે. કુમારુ પણ શેઠાજ વખતમાં પોતાનાં દુષ્કરોતિ સિસ જ આપવા મારેકરી દરજામાં પ્રવેશી ગયો. મરતી વખતે તેણે પોતાના ૮ વર્ષના પુત્રને માડીતો અધિકારી બનાવ્યો, મદમદને મુખ્ય મંત્રી, ખ્યાલને સદાયક અને બેચમને વારસદાર બનાવ્યાં.

કુમારુનું ચલુ કાલથી રાજ્ય મારે તે ખરેખર આશીર્વાદજન્ય હતું. એ છવતો હોત તે. રાજ્ય અને પ્રજાની કાણુ બળે કેટલીએ ખચગી થાન પ્રમુખી લીધાજ અન્ય છે. એવા દૂર સુતાનની મેગમની પ્રજા સુતાનથી તદન છુદ્ધ પ્રકારની હતી. મેગમ દયાળુ, સદયારુષી, અને ઉદાર દિલની હતી. કુમારુના મરણ પછી તેણે તુલજ નેના પુત્રને માડીએ બેસાડી દીધો, તેના રાજ્યાલિંગે ક્યાં અને પોતાની રાજકાવ કુશાળ નીનિથી અને મદમદની સદયથી રાજ્યકારોમાર સુધારી લીધી.

બીજી તરફ માગવાતા સુતાનને લાગ્યું કે, કુમારુના મરણ પછી રાજ્યમાં મારી સમી કાણુ ટકાર લાઈ રાકે તેમ છે " મારે ચાકાઈ કરવાનો આ અવસર ઠીક છે. આ વિચારથી તેણે તુલજ પોતાનું સૈન્ય તૈયાર કર્યું અને બીર પર કુમારો કરવા સ્વાના થયો. એક નિમજ બજાતી રી પાનેથી રાજ્ય પડવી લેતું એમાં શી ધીરતા હતી. પરંતુ રાજ્ય લોકોમાં પેગ્ય અને અપેક્ષાનો વિચાર કદાચ નહિ આવતો હોય. એક સામાન્ય મનુષ્યથી લઈને રાજાઓને પણ રાજ્ય લોક મરે તેનું કુકર્મ કરવાને લક્ષ્યાયનો દરી. એજ લોકથી કેટલાયે માણસ પામમાં થઈ ગયાં છે, કેટલાયે મળ બેગા થઈ ગયા છે છતાં માણસ એ લોક એકી યકતો નહિ હોય. જે સેકે તેમાંથી જ્યોત્ત્ય છે તે પ્રદાંષાપા છે. તેનાં મનોમાસ અને સંધ્યમ-શક્તિ ખરેખર અદ્યતન ગણાય. માણસ માગની દરજા છે કે બને ત્યાં સુધી એ કુદે રાજ્યમોલથી દર રહેતું. રાજ્યલોકો જી સૂતને વસ થઈ, માગવાના સુતાને એક અનાથ વ્યગળા સામે સુદ કરવા બીર ઉપર ચાકાઈ કરી. ખરેખર તેનું એ કાર્ય શતકાંડી વિકારને પામ હતું.

પરંતુ અનાથ છતાં એ લીર મેગમની આંખો તે એ ચકાઈના સમાચાર સાંભળનાર લાલ થઈ ગઈ અને તેમાંથી કેવળવાચાઓ નીકળવા માગી, હોઠ ફરકા લાગ્યા અને સેનાપતિને મુદ્દની તેવારી કરવા અને સેનાને સજ્જ કરવાનો કુદમ આપી દીધો. એટલુંજ નહિ પરંતુ બંને વચ્ચેના મારે સજ્જ થઈ. ચાકાપર સ્વાર થઈ, તરવાર પુમાયની મુદ્દમાં ફીરોને પણ લગવે તેનું રાષ દર્શાવવા માગી. મેનાનીઓએ પોતાની માંદેકને આં પ્રમાણે કુદમાં મુશતી નેઈ અગાજી મરતી લાવા માંદું. આત્મની માંદક

તે દિવસે રાજકર્તાઓ યુદ્ધ મેદાનથી દૂર બાવણીમાં બેઠા રહી હુકમો નહોતા આપતા; પરંતુ એકાએક સૈનિકને પોતે મોખરે રહી ઉત્તેજન આપતા હતા. એથીજ દરેક સૈનિક પોતાના માલિક માટે પ્રાણનું બલિદાન આપના તૈયાર રહેતા હતા. દરેક સૈનિકને પોતાના માલિકની પોતા માટે કટલી લાજણી છે તેનો ખ્યાલ રહેતો હતો. આને તો સામાન્ય અમલદાર પણ પોતાના હાથ નીચેના માણસોને સુસવાનો વિચાર રાખતો જણાય છે. આ સ્થિતિ આપણી નિર્માલ્યતા દર્શાવે છે. ન્યાં સુધી આપણે કામ પ્રદેશમાં બીગના દર્શાવી સમગ્ર નદિ બનીએ ત્યાં સુધી એ ભૂદાળનું સ્વાતંત્ર્ય ફરી પ્રાપ્ત થવાની વાત સમજાવ રહેવાની અત્યારે સ્વાતંત્ર્ય ખાતર જન કુરબાન કરવાની તૈયારી કરવાની બરી જરૂર છે. એ તૈયારી મશે ત્યારેજ સ્વાતંત્ર્ય, અને તેનું રક્ષણ કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થશે. અને ત્યારેજ દેશદિન સાચી શકશે.

આત્મી વંશની એ વીર બેગમે પોતાના પ્રેમથી રણ મેદાનમાં માળવાના સુસ્તાને આશ્વસ્ય મુખ્ય બનાવી દીધા. એક અજાણ્યો યુદ્ધ ક્ષેત્રમાં પોતાનું પાણી દર્શાવી સ્તીભૂતિતુ અખંડ વિજેપણ બોટુ દેખ્યું. માળવાના સુસ્તાનું તેની સામે કંઈપણ આશ્વ નહિ અને 'પણુ' લઈ, યુદ્ધ ક્ષેત્રમાં બધી ગલ્લા સૈન્ય રાખે તે માળખા પસાવન કરી ગયો.

આ યુદ્ધ અને બેગમના વિજયથી એક વાત સિદ્ધ થાય છે કે એ વખતમાં સ્ત્રીઓને પણ સરદાર પ્રેમ, રાજનીતિ, તીરતા વિગેરે બાબતોનું ચોખ્ખું શિક્ષણ મળતું હતું. એ વખતમાં સ્ત્રીઓ યુદ્ધક્ષેત્રમાં પણ નિપુણ બનતી હતી. આને તો પુરુષોને પણ અજરતાન શિવાય બીજું શિક્ષણ મેળવવાની પુરતી સમગ્ર નથી તો સ્ત્રીઓની તો શી વાત કરવી?

વીર બેગમે એક આપત્તિ ટાળી ત્યાં તેની ઉપર બીજી આપત્તિ પડવાની. મહાકાવ્ય સુસ્તાનના બંનેને બદલેલ તણ ગયો. બોલો મિત્રલામાં પકડેલા મેલુનું મૃત્યુ થયું. બીજાની બેગમ ઉપર આશ દુઝી પડ્યું. તેને આથી ભારે આપાત થયો. પરંતુ તેથી એ ગભરાઈ નહિ. વચ્ચેની જાતી કરી તેણે પોતાના બીજા પુત્ર મહમદને માની પર મોકલ્યો. અને પોતે પ્રાણનું હિત સાથે તેની રીતે રાજનયકામ કરવા લાગી.

મુખ્ય પ્રધાન અને સલાયક મંત્રી વચ્ચે ચાલતો રૂપ આ રિવાજમાં પલ્લુ આપ્યું હતો. મહમદ જ્યાં સામ્રાજ્ય સ્થાપીશકત, વફાદાર અને સલાયકી હતો. પરંતુ ખવન બહાદુરના પાંચીજ દુર અને પ્રમત્રી હતો. બેગમને આપત્તિમાં આવી પડેલી ભેદ, તકનો લાભ લઈ તેણે પોતાનો જગ પ્રત્યક્ષ શરૂ કરી દીધો. મહમદ ગયાં અને બેગમ ગયાપછીજ લાલો અને સીધા સમજાવનાં નિર્ણયો સરખાવતાં તો તેનો પ્રત્યક્ષ ન જાણી શક્યાં પરંતુ અને તો તેનું પુત્ર સામ્રાજ્ય બેગમે તેનું ભાગ્યકર આવ્યું. પ્રમત્રી ખવન જ્યાં સરખાવતાં બીજાને સૈન્ય તૈયાર પોતાના હાથમાં લઈ લીધા અને મહમદ ગયાં ત્યાં ત્યાં દેહાને સંવત્સર મોકલી દીધા. સાચી મહમદ ગયાંને વખતો વખત રાજનયકામની જાગ રહેતું પડતું હતું. ખવન જ્યાંએ રાજનયકામનીમાં રહી રાજનય તદિનિત ગભરાવનાં નમણ પ્રકારના રાજનય નિર્ણયકાર પોતાના હાથમાં લઈ મોકલ્યા. એ તો પોતાના રિવાજ સ્પષ્ટ સમજતો હતો કે. મહમદ જ્યાં પ્રત્યક્ષ સમગ્ર નાથ તેણે છે. એ તો મહમદ રહે છે અને ખવન મોકલનાં હોય જાણનાં જાણક શું

સમજે! બેગમ તો મહેલમાં પડી રહેનારી તેને તો આ પ્રત્યક્ષ નોજ નહિ. બીજાને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો કે મહાલયમાં રહે જ્યાં રાજનયનીતનું શિક્ષણ પામેલી એ બેગમ મહાવિદ્યથી તેના કામ પર દેખરેખ ગમતી હતી. બેગમે બેગમ કે આ પ્રત્યક્ષ પોતાની પાસરતો નાથ છે, એટલે પોતાના પુત્ર સુસ્તાનને એ માણસ વિશ્વાસપાત્ર છે તેનો ખ્યાલ આ પી દીધો અને બીજાને વિરોધે દરખાસ્તમાં તેનો નિકાલ લાવવાનું કહી દીધું.

બીજાને વિરોધે આપણી નક્કી કર્યા મુજબ અમીર ઉમરાઓ બરી ખ્યાલ જ્યાંની વિશ્વાસપાત્રની બધી દેખીકત પ્રમત્ર કરવામાં અને સુસ્તાને કંઈક કરવાં ભર દરખાસ્તમાં એ વિશ્વાસપાત્રની બધી જુદું કરી નાખ્યું. આ રીતે બેગમની ચતુરામી પીદાને મહાન પ્રજાળ શત્રુ નાશ પામ્યો. વિશ્વાસપાત્ર માટે તેને તો મોજ મળી ગયો. પરંતુ એ સાથે ખ્યાલ જ્યાંની ભર દરખાસ્તમાં કામ લેઈ તેના પશ્ચાત્ત લગ્ન થયા. માંજુસી પણ ડર પામી ગયા અને રીતે રાજનયવ્યવસ્થામાં ધુમેડો કુટીલાતો. આ ત્યાગ્યો.

બેગમમાં માણસોની પરીક્ષા કરવાની અજ્ઞાન શક્તિ હતી. ખ્યાલ જ્યાંને યોગ્ય સમ કહી પોતાની સુહિનો ખ્યાલ તો આ હતો પરંતુ એથીજ વિરોધે ખ્યાલ ને તેણે મહમદ ગયાંને હસ્તે સરકાઈ બાર સોપી રાજનય વ્યવસ્થાને પધારે સુ દર પાયા ઉપર મોકલેને આખરે નિરપેક્ષ બની, માલિકની નદગી કરવામાં વિરોધે ગાળીયા તાગી મ ગયાં તો પોતાની દહર કરનાર આ વીર બેગમને પોતાની માતાજી સ હતો. એટલે સારું રાજનયકામનાર તેની સલાહ મુજબ ગલ્લાવનો મહમદ ગયાંની એ વફાદારી ખરેખર પ્રશંસાપાત્ર છે.

આણણીવંશની એ વીર બેગમની રાજનયકામકુસળતાનું વિશેષ સારું પ્રમાણ બીજું કશું હોઈ શકે? પતિના મૃત્યુ પછી આ સુસ્તાન બેગા પ્રજાળ શત્રુને પણ રણ મેદાનમાં જતે ધુમી પાછો દેહો એક પુત્રનું મૃત્યુ થતાં બીજાને માદીએ એસડી રાજનયમાં માલતે પ્રત્યક્ષ પકડી, તે પ્રત્યક્ષ કરનારને યોગ્ય સમ કહી રાજનયને સુધે આપ્યાં.

આને એ વીર બેગમ આ પૃથ્વી પર આવી હિન્દુસ્થનની સિ ભૂમિ, ફરાજીયાના અજાણ્યી કરી ધરમાં સંતાપ રહેતા અને સમાજે વીરતાની કંઈકો દર્શાના અત્યારના યુવાનોને જુએ તો તેને કટપૂરો આવે? અપ, ભારત સંતાનો વજાત યાગ્યો! સ્વાતંત્ર્ય ખાતર જન કુર કરવા તૈયાર યાગ્યો અને વીર બેગમની મજસનો દાખલો લઈ જ્યાં દેશનંદનો લાગ કરી, પદામીનામાં હવણ કરતાં કુરબાની બંધે ધણી સમજાવનું કામ પ્રદેશમાં હુકાવો.

સેકાણી—(દેશવાગા બેગમ) ભગવાનદીત, તારું દેશ હું કદીજ કાઢવુંકે, આતું પાનતું પાણી જેવું દેશ—

ભગવાનદીત—ખાઈ સાદેખ, તેમાં હું પળુ છું કદી દેશ બેસીને માટે ચારો ચારોજ ગવતો નથી! ગારી ગાય તથા બેસ તમારીજ માક થયું અગણ લાગે છે!

એક સુંદરીનાં સાહસ કર્યો.

લખનાર-મજીસાત ગોપાળરાય દેમાણ.

(તા. ૧૩-૪-૨૪ના અંકથી ચાલુ)

પ્રકરણ ૨ નું. (ચાલુ)

“તે જામન અને તને ખુશ દિશે વચન આપીએ છીએ” મને જવાબ આપી અને મનોરમાએ એકદમ તેને રેખા આપી.

“વારે તો હું તમને વગ સહાએ આવ્ય આપીશ” એટલું જો તેણે કહેવાના અપાર ધન પ્રયત્ન બોલવી ગાણા ઉતર્યા

જાને મુસાફરોને આપી અનહદ અનહદ થયો કિવાના રખાવી શકે આવે પછેક વાંચી ઉમરના એક છેડાને નેમ્લે મના થીના સાંપા તે છેકરોયેડને અંદરને જાને ગદારના ખામશી રજા લાગ્યો અને તે વખતે રજાના કે જે ને ગાગેના બાપ વગ તે તેણે લારણ ક તેને મુલના કરી “વાહ” વાન રાખીન વા, ને જે તમે રાખા પેરી કન્યાઓના થેડા છે ત્યાં આ થોડાને ખાવતો છો”

પ્રમન અને મોરમાએ ગામ આખાનાં અલુસારોયી એક બીજને જુલુ કે, “હી કુવારડાઓ” અને તરતજ ને વકિતએ ફક્ત દયા રીતી પાતાવી છડીનાં જોખમે તેમને ઉતારી આપી હતો તેના પર નેમની માનહારી નજર હતી રહી

રખાણાં એથેડ વલતો હતો અને તેના ગડેસમા કાઠ વિશિષ્ઠ થયું ન હતું પરંતુ તેના મોઢા ઉપર ઉત્તરિયાના અને મોઝની કપડાં રેખાએ આવી આવી તરી આવી હતી, અને તેથી આ નવા રખાણે ધાયુ” કે તેમને અંદર પેસના દેવાનું હાથુ તેની નેતરેકે સર શક્ત કરતા સારીતી લાવણ હોયું જોઈએ

દરવાજાની અંદર નિશાળ ચોક અને તેના ઉપર કમાનદાર લાવ્ય મર હતો, ત્રાખા કિવાના અજવાગામા એક કેદખાના જેટલો તે નેર લાઈને હતો. દરવાજે નર્થ કર્યા પછી તે રખવાળ તેમને ચોકની મુખ લાગમા લઈ ગયો અને ત્યાં આવેના જુરગની નીચેના મથ એક કેમ નવામા નીચા લાગણુ પાસે તે ઉભો રહ્યો તેની કમરે પેસા પડમા લટકતા કુતીલા મુખખામની એક કુતી વડે મુનેલીથી તે તાલું ઉઘાડુ અને પછી ખાનડું જોઈ એક પત્થરનીગણી ઉપર ને સહ ગયો. મીઠી ઉપર વહી ગયા પછી એક અંકડી લાગી ને પડખે પડખે બાપે પી થી સર થઈ વા થીપામાં પડે થોડે અંકડે કાના સળીચાળાને મળીઆ દના અને તેમથી હુમકાડા કર્યા પશન ને રોપી નાખ્યા પ્રમન હાન દો

આવી આસરે એ વાર પામી ન્ગો. આપરે તેના છેડે આવ્યો તેના ગારણુ કર્યો. તો મુ મોરી રેનેન પછી ઉડાયુ. આખા

મુસાફરોએ અતુમાન કર્યું કે કિવાના નાંદ વપતના કાઠ લાવમા નેએ કિસરવામા આવશે, અને ચાલુ પ્રિયતિમા તે એજુ જાન પશુ તેમને ગમનુ થઈ પડે એમા કાંઈ પશુ સકા જેડ ન હતું પરંતુ તેમની વિચારેજી તાણે સમય આપા પામી નાંદે, કારણ કે ખારણું ઉડાયે કે તરજા રખવાળ તેમને એક નાની એ રીમા લપ ગયો કે જેમ આ ઉપરતે બીજું પશુ બે ખારણુ દના

“હું તમને ખાસ કારણુને લખેજા કિવાના આ મુતરડાં મુત લાગમા લઈ આપી છું” રખાણે કે જે દનાને છાપમા પછી ગતીરે જાની બજારી રહેા દના તેણે પો “કારણ કે મારી છડીને જોખ મયો નાખીને તે તમને આન મત કિવાના રખાન થી છે”

“અને તેજુ શ કારણુ” પ્રમન ઉત્તરવાળી પ્રશ્ન કર્યો, “લીપગમા પશુ નો કપાકાએ વિાં ગમે માખ વુ હતું પશુ આ પ્રદેશમા અરે નદન અખળવા દેસાથી”

“ત્યારે તે મહેરવાની કાને મને ને વિાં કાં પશુ પુછશો નરિ” અણે તા સખાન અપમાનવીતે અતર તાકુ હોય એમા ઉડ્ય ગયો તે તા ઉયો પશુ ન ત તા અણુ ઉયો કાંક તોજો નયા તના અપરગમા અણુ ત ત તો કામમા પમન અને ન સમય એવા પશુ સખન અન તીન વાગવાળી બેસા ફટકાક અમગળ શબ્દો તે મોલી ગયો પછી તે તા મિમે નેસા કાગી, “વાહ, બે તમે આ પ્રદેશમાં જન્મ્યા હો તો તમારા રાજાઓ અને ને લાણી સહ આવી તેજુ ખડ રદસ તમે થયાથ મમજ મોકો, અને મારો દુખમા લાગીદા સારમા પશુ તેને આ આટન કર્યું તે પુરુ” છે. આ તમારી જુવાની ઓગડી છે,” તેણે એક મારા ઉમાડી કર્યુ અને જીનુ ઉઘાડી આપતા કર્યુ, “અને તમારે જુદી જુદી વપરમા જોઈવી હોય તમા બીજુ જોરડી પશુ છે”

પ્રમના મનમા એવો વિનર આના કે સો કન્યાઓના બંધવી ને અસર તે રખવાળા મુખ ઉપર થા આવી, અને તેને માટે ને શબ્દો તે બપડી ગયો તે મેડુ ૨૬૨૪ કાઠ પશુ પ્રકરે તેની પાંખેથી નળી લેતુ, પશુ તેની આ “મોગસિ નળીવા વારજ રખવાને પોતાના હાથ માને દીવો ત્યા પડેમા એક રેખા ઉપર મુખ દીધો અને “થોડાજ વખતમા મારી આ તમને જાણના આપી નમ” એજુ કહીને ઉતાવળે પશને અદ્યથ થડ ગયો

ત્યારે જાને એકલા પડ્યા ત્યારે પ્રમને પાંખેથી કર્યુ, “અને લામે છે કે આ કન્યાઓના મેદ સખ થી આપણે છેક મુધી અખા નમા રીટી પશુ આપણને એપેરી ઓડીઓમા થી શી સખપા છે, તે આપણે પ્રશ્ન તપાસીએ”

આપણું જોવી તેણે દીવો થીા અને ને ઓડીમાં મુજ મેદ વાલું હતુ ત્યા રીદ આ એમજ પડેતો અને સખપા ભર્યાં હતો. પશુ ને લામા નખાઈ અર મેર પછી મેન લેવારી તાં મુજ પુષ્કળ હતી અને કહી નયા એમવા ત દના રામ આતરી હતી. વધી નિનરુ, મી ત્યા અને મેડુ હતુ. અને મોનરક ઉદ જમીન મુધી કમકા પા ની ને દેડાપાં હતુ

દીવાલો ઉપર ઉભા પડ્યા દીવાલોના દત્તા પછુ તે એટલા બધા હચ્ચે થઈ ગયેલા અને ધુળથી ઝાંખા પડી ગયેલા દત્તા કે તેનો મૂળ રંગ તથા ઉપરના ભરત કામનો ખ્યાલ હાથએ જોતાં રહે આવે. દોહાના સળીઆવાળી બે નાની ઘાડીઓ હતી. તેના પાંદળો કાચના હતા. પછુ તે એટલી બધી ઉઘી હતી કે લાંબા માત્રુસને હાથ પછુ તેના નીચવા વાગને લાગેજ આડી રહે. બીજી જોડેની ઝોરડી પછુ આડીજ સમવચાળી હતી.

થોડાજ વખતમાં રમવાળીની રીં ઝોકે હાથમાં ખાંવાનું અને બીજા હાથમાં થોડા લાકડા કડકા લઈને આવી. ઝોરડામાં દંડક તથા બેજ એટલા બધા દત્તા કે તે ઉડવાને રેવતાના તાપની ખાસ જરૂરી હતી.

થોડીજ લાગુમાં તે ઝીએ જતા સળાનાઓ અને તેની ગરમીથી બંને મુસાફરો નાચ થયા પછી તેઓએ જોરાક લીધી એટલામાં થોડા વધારે લાકડા અને પીવાનું પાણી લઈને રમવાળ આવ્યો. “અરે, મેજાન” બવાળની ઝીને એ કન્યાઓ સંબંધી કંઈક પૂછવા જતો હતો, એણેમાં અભુચિત્વમાં પેલા રમવાળને જોઈ કચવાતે મને તેને તે પાન રૂઝી મૂકવી પડી.

“લાઈ આવી બનતી બધી સમય મે તમને આપી છે” તે રમવાળે કહ્યું. “ફરતે મને ખાતો છે કે તમને આવની રાત સારો આરામ મળશે, મારા કાસના પ્રમાણે અહીં ઉતરેલા સ્ત્રી મુસાફરો સવારે પિદામ થશે અને પછી પછી દરવા કરવામાં તમને જરા-પછુ અતરામ થશે નહિ. પછુ કદાચ તેમ થોડા વખત વધારે શેકાય તો તમે મને વચન આપ્યું છે તે પ્રમાણે મંડગાની કરીને અહીંથી બહાર માથવાનું જોખમ ન જોડી.”

“માગ બવા દોરત, અમે તારી રિયતિ પછુ સારી રીતે સમજીએ છીએ અને તેથી અમે તને જરા આચ આવવા દઈશું નહિ. પછુ તાર નામ શ છે? પોતાના હવને જોખમે અમારી આગતારવાગતા કરનાર” અમને દર્મિમાં પ્રમજ રહે એટલા માટે અમારે જાણવું જ નેત્રે.”

“હ, માડ” નામ બીમસિંગ છે.” રમવાળે બવાળ વાળ્યો. “અને મારી બનને આ દેશના રહેવાસી તરીકે ઝોળખાવવાને હું મગડર છું. હું મુસામાનોએ અમારી આ માતૃજીમને પાપમાલ કરીને તેના ઉપર પોતાની સત્તા જોમાડી લીધી છે તેમના દંડ કો દુસ્તમ છું. આ મારી સ્ત્રી પછુ આજ દેશની છે.”

“અને બીમસિંગ, પ્રસન્ને આગતારવાઈ પૂરું;” આ કિલ્લાના માલિકે માળુ છે.”

“તે એક મોટા બગીચદાર છે” તેણે જવાબુ. “પછુ તેઓ અહીં રહેતા નથી; અને છેવટે કેટલાએક વર્ષ થઈ તો તેમણે અહીં પગ પછુ મૂક્યા નથી. તેઓ મોટે ભાગે ન્યાયપુર રહે છે, કારણ કે આ પ્રદેશના રાજા પછુ નાજર રહે છે. આ કિલ્લાનો બધો કબજો મારાજ

હાથમાં છે; અને હું મારી સ્ત્રી તથા એક પુત્ર સાથે દર્મિમાં રહું છું.”

“ત્યારે તો આજના આટલા બધા મહેમાનોનું આગ તેમને માટે લેવી પડતી. તકનીક તમને તો રચીકર નહિ જ હોય” એના બેઠ જાણવાની છતાં સાથી પ્રસન્ને ધીમે ધીમે મળ પાપરવા

“શું” આજે અહીં ઉતરેલી કન્યાઓ માટે તમે કહો પ્રસન્નેનો અતિમ હેતુ સમજી જઈ રમવાળે હરે પેટે કહ્યું, “મને તરફની જરા પછુ તકનીક નથી. તેમની સાથે સુરતા નોકરી અને સામાન છે. પછુ હવે હું રફ લઈશ.”

આટલું કરી તરતજ તેની સ્ત્રી સાથે તે આવ્યો ગયો.

મંકરણુ ૩ ભુ.

મનેરમાંનું આદરસ અને વૈય

પરદેશી સનેહુ” હવે એકલું પડ્યું. પ્રસન્ન પધારી તરફ ગયે જેવા મુતો કે તરતજ પછુ યાક ને લીધે તેની આંખો ઘેરાવા લાગી થોડીજ વારમાં તે માદ નિદામાં પડ્યો. પછુ આટલો થાક લાગેમાં મનેરમાંને જરા પછુ હવ ને આવી. તેમજ તેની છંચા પછુ ને થઈ કંઈ પછુ અનિદ બનવાનું હોય, કંઈ ભયંકરે દેવેને “પરદેશી તેની આગળ ખુરશી થવાને હોય એવી ન કળી શકાય એવી લાગણી તેણીના હૃદયને ઝિમચાવી મુકે.”

સમીમાં લાકડાં જોસથી બળી રહ્યાં હતાં; અને મેજ દીવાનો પ્રકાશ આસપાસ ફેલાઈ રહ્યો હતો. પ્રસન્નના નિદાવસ થયા મનેરમાંએ થોડીવાર મુઠી અનિચિત નજરે ઉદાસિનાથી અંજિન જેમો કંઈ પછી ધીમે ધીમે આસપાસની મંબીરે શાંતિથી તેનું આકુળ બાકુલ્યને ભયજરત થઈ ચું.

આ રિયતિથી મુકત થવાને તેણીએ થોડીવાર તે ઝોરડીમાં તેમ ક્યો કયું. પછુ તે છિછાના પાસે ગઈ અને નિદાધિન થયેલા તરફ એકા નજર નેત્રે.

જે કે પ્રસન્ન નિદામાં ઘેરેલો હતો, તેની આંખો-મીચેલી હતી આરસ જેવી સફેદ મુખમુદ્રા કપરની કાઠી ભરેરા રપટ દેખાતી હતી તેથી તે ચેતના રહીને અથવા તેજેલાન ચક્રચામાં પડેલા હોય ખ્યાલ સ્વરખો પછુ કેટલેને આવું નહિ. કારણ કે તેની ઉદારભક્તી નિખાલસ મુખમુદ્રા સુદિ અને સાંનની દિવ્ય પ્રકાશી ચળકી રહી

અત્યાર સુધી ઉદાસ દહિએ તાકી રહેલી મનેરમાંનું તેના તરફના સ્નેહથી કમચા પેદાશવા લાગ્યું. પ્રસન્ન ઉપરનો ઝિમચા વકિતલાવ આશ્ચ, અપાર અને અનુપમો હતો બનતો હતો પછુ હવેની ઝોતઝોત ગતી ગયાં હતાં.

આ રસિક વાતાના હવે પછીના લાગ

તાં ૨૧-૪-૨૪ નો અંક.]

મોજ-મજાહ.

રવિવાર તારીખ ૨૭ મી ઓગસ્ટ સને ૧૯૨૪.

રાધાનું સ્વપ્ન.

લખનાર-શ્રીયુત વસાન્ત.

શ્રીમા સમારની લાદી નહિ યુગ્તિમાગી ગમે.
સરિતા તરે મલુદ તરંગો પૂરોપદ ઉપર રમે
વજ્ર કુંજ વિરલ વિદ્યારિણે દિવસ ગનિરસ આપમે.
રસગિનિય રાગા હૃદય રતિરમ રમણના બપોમાં રમે.

મહા મોહમયી મણુરપુત્રી ત્યાં જાગનુ દુઝારીની હજે પડી;
યજુના બળધાર વિદ્યારમાં નાર ત્યાં આખીની રહાયે એ ખડી;
મકુમાર હાનર એ નારગંડી એક ફાહાની કામતી દણિ પડી,
ધગી રોજુ યુગાર પિહાર કરી, વજ્ર ગાંધી ગોપીની તરે પડી.

ભૂલી ગયો હરિ ભુલી ગયો, નિગ્ર આદર્માંની બ્યોભિતે ભુલી ગયો;
ન્યમ પ્રાણને દેહ ભુલી વિચરે, ત્યમ કૃષ્ણ ભુલીને તમેશે થયો
રતરંગને રૂપમાં મુગ્ધ બની, મદ મોહ માયામા હુલી ગયો;
નિસંગ છતાં વેપરગતો અંગના, અંગના બંગમ્યા ભુલી રહ્યા.

નમેશે થયો દા નિહૌર થયો, શુદ્ધ રોહની વાત વિચારી ગયો,
સાદાર નિરાકારી નયન ઝકકમાં પચક પ્રાણુ વિહારી થયો
ભૂલી ગયો હાથ, ભૂલી ગયો રે, નહોતો નાનં ધૂલી રહ્યો.
મંડ મંડપ રાજ મહાલય રંગ તરંગની બળ કસારી ગયો.
પદ્ય પાંખડી પ્રેમ ઉપા મધી પુણ્ય પ્રમાકર મંડુર રથ થયો;
કોટ પતંગનું ખાન ફરી ભ્રમ દેજ પતંગે રંગારી ગયો.
ચા પ્રભુતિ રંગ ભરી અપરે ધરી અચળ ચચળ કેમ થયો ?
સત લશ રમે રમણી કુળ ત્યાં સિરતે રત મેનન વિરમી રહ્યો.
અકા, અજનન કાળ બધે અહીં આજનુ હુણરાના મરણોને યુગી રહ્યો.

ભૂલી ગયો હાથ ભૂલી ગયો, રહલ પ્રેમના મદિમાને ભૂલી ગયો;
ભૂલી રહ્યો મહોદ્દે વહો રે, નંદોતો નદન નહેતો થયો;
ને બસ ભાગી અસાધ્યોને ત્યાગી વિરાગી સદાશી બદુરણી થયો;
એ પ્રેમને તેમ એક દેવ એક દેહ એક મન મહાકાવ્ય મું ભૂલી ગયો !

પ્રેમીને એક છે એકમાં અનેક છે અચળ એ રે છે ક્યાં પ્રેમના ઉદ્ધે છે ?
ક્યાં વિવે છે ક્યાં રમ રેખ છે ક્યાં એકની આ અનેક છે ?

(માખી.)

સમિતે કુમુદ અનેક પલ, કુમુદ પ્રાણુ શશિ એક;
પ્રાણુ હનર ત્યને છતાં, કુમુદ ત્યને નદિ રેક.

હું સાચી છતાં હું છે ખોટી માંનીના વખોડા પાંખીના પરથોડા;
વાહ મોડો ગમ્મો કરે છે હમિ મોડો ખરે મોડો છે મોડો;
નથી ભેડો નથી મોડો છતાં કહું કું હવેક હું છે ખોડો;
એક તાન એક ધર્મ એક હૃદય એક મર્મ એક પરમ કર્મ
એક દેહ એક વર્ત શરિ રતિ રમ ને કરે છે
એકનો અનેક ભૂતી રેક બની ખોડો, ભલે સાલ કહે મોડો
છે મોડો નથી મોડો, છતાં હું હવેક કું ખોડો !

ને તમને નથી જિ આક અમારે ઘાતે ગહો ?
પણ માને ના પાપીકે દિવ તમારે કાળે દે.
રવિ હૃદય કરે દયા કમળ છતાં યે રતિર અંગે;
ભવે જાણી બુનાવે ખાક એ ખાક તો ચરણે રાગે.
સશિ હમી લપી ખસતો ભવ કુમુદ મન ત્યાંજ બગે.
પતિ બાળ સરસ મતી કાચ, છતાં પતિ ચરણુ મુગે.
અતિ અદ્યપદી રતિપતિ રીત ગનિદીન કેમ કરે ?
કાંચો પુગીએ તામુલ મંગ શિરે ધરી કરવનને;
ચંચો ટુગી ઉપર મનસુર પુકારી અનંત હાને.
પતિ નયન ઇગિતને ભેષ સતી પડી પાવકમાં
બાળી જાળી બની ગીતા ખાક મળીને જ્વલપ સખમાં.
એ લક્ષ અપદ્યના મેદ ચમકના પાવકમાં
ને બસે પાવક પાન કરીને હતાહવામાં.
ને છતના અધૌતિક સ્વદ યજુનો માણી શકે;
તે જાનુ પ્રેમના મેદ, ભીન તે રાનુ દેકે ?

જીલે થયો હાથ જીલે થયો હવેક યુગો કાનુકો અમનો પુત્રી થયો નહોતો થયો.

સ્વપ્નમાં સંતાપ કરતી રાધિકા રમતી હતી;
નયન ઉન્હાં અશુભોતી ધાર ચન કરતી હતી.
રૂમી ભરાયો છાતીએ રૂપાતી કંઠે ભલવના;
સમગળપ ના મું થાય છે શી આ વિષમ વિભાવના ?
સામ રહે તે કૃષ્ણ હસેનો રમણી કુળના સંગમાં;
સાપા હવમાં કૃષ્ણ એકજ પલ કૃષ્ણ તો મનુરંગમાં.

કોરી મન ભન એક નુપતિ ચરનુતી પુણ કરે;
પણ એક દૃષ્ટિને સદૃશ સતીને માય એકમ કરે.
એકજ રવિ રિકસાવતો કોરી કુમુદને સહિષ્ણ
તો સખન કોરી અનંત પલ છે અશુભ એકજ વિષમાં.

હમી હસીને મારે તીરે કૃષ્ણ મુખ રવિ કિરણે;
તિમિરત્વ છજ રાધા હૃદય વિકાસે આભરણે.
લજ લજ વેલી યજ્ઞ મોહ પડી મું આતરણે!
શુ છેકજ ભુલી ભાન નેહદંધિ સંતરણે!
મહા વિકટ પ્રેમનો પંથ વસે છે પ્રભુ મરણે;
એ અગાધ સિંધુ તરંગ ન ભાસે નદી અરણે;
તું ગગન વિદારી જ્યોતિ અદિ મનમય પ્રહરણે;
મદ મોહ ન છાને હમિલી પ્રેમઘુતિ તુજ મરણે.
કહ જે ને પ્રેમના ભેદ, સમજ રસ મહિમાને.
એ અક્ષય પ્રીતિના પંથ રૂપ મુનિઓ માને;
છે દીન બીચારા વેદ, નેતિ નેતિ કહી વિરણે;
નથી ગોચર દીન કે વચને, દીન જન શું ભણે!
પશુ બાવે જ્યાં લોક રચી રહે વિષયોમાં;
પશુ પ્રેમ રવિ ન છુપાય ઉદય કે પ્રલયમાં.
છે અચળ પ્રેમનાં રાગ્ય, પાર તણુ લેહડાની;
શું ભણે જગતના લોક, એ મમ વિલેહડાની.

(સાખી.)

ચમાર સુધે ચમને પ્રણયી નહાય પ્રેમ;
મૃત્યુમાં જીવન ઉગે અક્ષય પ્રેમની તેમ.
પ્રેમ નહિ બદલે કદિ, કુસમ સંમર્પિ સુવાસ;
પ્રેમી અર્પે પ્રાણ પશુ નથી બદલાની આશ.

રવિ ધ્રુવે બનમિ મરત અનંત ગગન તળમાં;
હમી મુખે રહીને દર સ્પર્શુપી જીવનમાં.
ભમતું નિય બાલુ સઘ્ય પૂરને પકિસમાં;
કરે ન્યાં ન્યાં રવિનું વદન સદન અગ્નિ હિમમાં
છે સુખદુઃખ એક સમાન સદાય શીતા તપમાં
છે ગરલ પીપ્પલ સમાન મરણુ કે જીવનમાં.
કદિ કોટિ શતપા બંડ કરે તુજ નમનના;
પણુ અરે નહિ કદિયે રંગ સદયા જે ચેતનના.
ન બાળે શસ્ત્ર સદસ્ત્ર, પ્રભાને ન અગ્નિ શિખા;
નહિ શોષે માસત જ્વાળા દવ બળ વ્યર્થ સખા.
કહે લોકા પ્રેમ પતંગ અખંડ અનેરો છે;
હસે દીપક તેવ સદાય બળે મહાદેશે છે.
પણુ નિર્ગુણમ્મ દીપ પતંગ નથી વ્હાતો;
શુભા દીપક, પ્રાણ પતંગ નથી વ્હાતો.
છે અગમ્ય પ્રીતિના રંગ સુખાસ દીપકમાં;
કરે પ્રાણ સમર્પણુ પ્રેમી પડી ચી પાવકમાં.
મૃતપદિને ધરીને અંક સતી હસી બળી મરતી;
કહે બેચાર પ્રેમ પતંગ શું પ્રીતિ નથી કરતી!
કતુમ્ અકતુમ્ તેમ અચત્તાકતુમ્ જે,
છે ભ્રમ્ય હરિ જગદીશ એ પ્રેમતુ રૂપ જન છે.

કરે ચિંતું અમૃત, નિય દિવસની રાત કરે;
ધરી ધરી ધરાની નિય કાળની ટોચે કરે.
છે અંગમ, અંગોચર રૂપ અંતીત દિશા દશપી;
તણુ કાળ અતીત એ નિય અભિન ને જગદીશપી.
કહે સુખ છે પ્રેમ તો અધ, અધ શું અન્ય કહે?
પણુ પ્રેમ તો નિલ પ્રકાશ ત્રિલોકનાં તિમિર દહે.
એ પ્રણય વિશુદ્ધધર નયન તૃતીય બ્યાં અગ્નિ અરે;
પામર જન પામે ન પાર સમીપયા ત્યાંજ મરે.
દિવ્યાંશી પ્રેમ નિધાન, પ્રેમીજન જે ઉતરે;
તે મુનિત પ્રભુના અંશ, અલ્પ બની ત્યાં વિચરે.
સખિ રાધે આગે પ્રાણુ! ઉભય ઉર એક કરે;
એ પ્રેમી પીપ્પલનાં પાન કરો ન્યાં હૃદય દર.
આવો રંગીયે રાસ અખંડ શરતની ચાંદનીઓ;
બ્યાં શીતળ જ્યોતના રનાન જગતનાં વિપ ઉતરે.
લલિતાએ રસિ પદ મસ. પુર્ણે તો પ્રતિલેખે;
ઝીલો શુદ્ધ પ્રેમનો દહાવ ભરી રસ પ્રતિ રેતો.
એ પદ મારી સુખરાત્રિ, પડશે બ્યાંપી રહે;
ત્યાં કાળ બીચારો દીન, ચરણુ રજ હૃદય ધરે.
ત્યાં પ્રથુ પશુ બનીને દાસ, ભક્તની સેવ કરે;
છે ભક્ત અધિપતિ રાસ, રવાની સુકામી કરે.
એ હલદી અટપડી રાત, પ્રિતની નિલ અહો;
બની આંખ બાહિર એક, અચળ સુખવાસ ચહો.
જપ જપ હો પ્રેમનાં મંત્ર, વિજય એ દેશ રહો;
બ્યાં પ્રેમ તેણું સાત્તાન્ય, વસંત નિય વહો.

(સાખી.)

સ્વપ્ન ઉચ્ચ સુપુરિત વીતી, ઉચ્ચ રક્ત પ્રભાત.
પ્રેમ પ્રકાશ પ્રસારતી, કદી પ્રેમીનીય વાત.

હુનિયાના દરેક માણસ કરોડપતિ છે !

કોઈ મેં મિત્રો મોપારી દવા ખાતા ગયા. એટલામાં કોઈ લક્ષ્મી-
પતિની મોટરમાંથી નીકળી ત્યારે તેના મોત્રે કહ્યું, "બે,
વેલી મોટર બધ છે. તે લક્ષ્મીપતિની છે!" ત્યારે તેના મિત્રે હસીને
જવાબ આપ્યો, "ભાઈ, બધે તે લક્ષ્મીપતિ ગયા. પણુ તું તો શું
પણુ દુનીયામાંનાં દરેક માણસ કરોડપતિ છે!"
બીજા મિત્રે કહ્યું, "વાહ! તું પણ બરો ઘોંસમાર જણાયો."
કોઈ તારી પાસે કે મારી પાસે એક હજાર રૂપિયા પણ નથી!"
પ્રેમકેસરી બનાવ આપ્યો, "બે, રૂપિયા નથી તો શું ચર્ચ મણુ!
શું પૈસાથી કરોડપતિ થવાય છે?" બસા માણસ, દરેક માણસની
વસિયામાં કરોડ દોળ છે! તો શું તે કરોડપતિ ન કહેવાય?"
બીજો મિત્ર મુપ બેસી ગયો કે. એમ. ઘોસા.

મુંબઈનું રાત્રિ-રહસ્ય.

(લખનાર-શુભાદ્રત.)

(તા. ૨૦-૪-૨૪ ના અંકથી આપુ.)

કર્નર્લ આન્ડરેડ.

વર્તમાન કાળમાં જે કોઈપણ બન વિશેષ અધમ સ્થિતિ બોગવતી હોય તો તે કાશિયાવાડની ખ્યાસ ભાતિ છે. એ ભવનિર્માણમાં ખર્ચા ખર્ચા માણસો મનુષ્યનને, નીતિને તથા સમયારને હોકરે મારી નિર્લજ્જતાથી પાપકર્મમાં ન્યમનિવારમાં અને વ્યસનમાં રચ્યાં પચ્યાં રહે છે. અસહાયક, મર્યાદા, વ્યભિચાર વગેરેનું વિશેષ અસ્તિત્વ હિંદુ જાતિએની અંદર કેવળ ખ્યાસ જાતિમાં વિશેષ બેજામાં આવે છે. જુગારખાનાના માસિક સ્વામીમુંદરની જે રખાતને અમે પરિચય કરાવ્યા છે, તેનું નામ રતન હોઈ તેના બામ ભગનગરમાં થયો હતો તે જાતે ખ્યાસજી હતી. ખ્યાસ જાતિની સ્ત્રીઓનું સારીરિક સૌન્દર્ય સ્વાભાવિક રીતેજ વિશેષ હોય છે. કાશિયાવાડી રાજદરબારના રંગમદ્યલોકમાં ખૂબચગત ખ્યાસજીનું અસ્તિત્વ વિશેષ પ્રમાણમાં હોય છે. પોતાની ખૂબચગતી વેગીને એ મુંદરીએમાંની કેટલીક તો રાત્ર મહારાજા દિગ્દા હોરાર દરબારની દૃષ્ટા પ્રાપ્ત કરી સમસ્ત મોંઝર લોખ તથા વિદ્યાસ નિલગમાં પસાર કરે છે. જે મુંદરીએ એવા સીમાગર્ભી વિષ્ણુ હોય છે તેઓ પોતાના ધર્મીના દેખતાં પરપૂરણની માથે પ્યાર કરે છે. રતન ધણી ખૂબચગત હતી, તેની માતાની દેખાદેખીથી યાદ પડેર વર્ષની ઉંમરથીજ તે વ્યભિચાર કરતાં રૂંધી હતી. તથા એ વ્યભિચારને પરિણામે તે અમદાવાદ સ્થાન સુધાપાન કરતાં ગીબી હતી. જે ઉછર્યા સાથે રતનનું લગ્ન કરવામાં આવ્યું હતું એ ઉછર્યા ઉમરે-રતનથી આરકે વર્ષ નહોતી હોય મુજબની હતો. સસાર બચદરનું તથા સોને વચ ગળપનું મોઢામાં બિનકુવ માન નહોતું. રતન તેને સારાં આરાં કપડાં ખરીદવાને તથા ખ્યાસ પીવાને વારંવાર પૈસા આપતી હોવાથી તે રતનના કોઈપણ કાર્યમાં દરકન કરી શકતો નહોતો. મોહનસિંહ નામના વિદ્યેક વર્ષની ઉંમરના હાલપત તથા દેખાદા નરજીની માથે રતન ખાદમાં પડી હતી તથા તેમને એ સંબંધ ખજાં ખર્ચા માણસોના બાજુમાં આવેલા હતા. મોહનસિંહના પિતાએ ધારદ્યા રડેટમાં નોકરી કરી આરે પૈસા એકઠા કર્યા હતા તથા છેવટે કોઈ કારણને લીધે કોરો સંભાળતી તેના ઉપર ઈનરાજ થયાથી તેને કામખાતે લાગ તથા ખ્યાસ પીવાને વારંવાર પૈસા આપતી રચંગવાસ પડી હતો. મોહનસિંહને પોતાનાં સગાંઓ સગાંઓને જુમારી બેઠા હતા. મોહનસિંહને પિતા સગાંઓ હતા પરંતુ પુત્ર સાક્ષાત જાવ-

તાનને અવનાર હતો. ત્રીસ વર્ષની ઉંમરે થયાં છતાં તેણે લગ્ન કર્યાં નહોતું. નવી નવી વિલાસવતી નવયુવતીઓનું ચિત્ત આઠ પંવાનો તેમને હમ્મેશાંતો બચસાવ હતો. પૈસા હોવા છતાં તેણે પોતાના પાપાવાદથી પ્રતિષ્ઠા જુમારી હતી. રતન મોહનસિંહને ત્યાં રાત્ર વખતે આસરે જવાનું નિમિત્ત દર્શાવી ચાલી જતાં હતી તથા રહ્યા છતાં ન થતાંમાં તો પાછી માતા પાસે ઉપરિચય થતી હતી.

પરિણામે ગામમાં બંને જાણીતા ધણી વિદ્યા થવા સાગી એટલે 'ખાસો ઉઠેલા, બજલામાં હાથ' જેવી રીતે રતનને આવડું અજણ સમજાવી મોહનસિંહ છુપી રીતે તેને સાથે લઈ મુબાઇ આવ્યો. બંને બંધાં મુંબઈ આવી મોજખીમાંના લતામાં રહેવા લાગ્યાં. મોહનસિંહને પ્રથમથી જુગાર રખાતની ટેવ હતી મુબાઈમાં આવ્ય પછી તે અર્ધજ જુગારી બન્યો. થોડા દિવસમાંજ સ્વામીમુંદર સાથે તેની મોજખાણ થઈ. સમાન પ્રતિભા માણસો વચ્ચે સંબંધ બધાતા વાર લાગતી નથી. થોડા દિવસમાંજ મોહનસિંહ અને સ્વામીમુંદર વચ્ચેના સંબંધ વધી ગયા. એ સંબંધને લીધે સ્વામીમુંદર મોહનસિંહને ત્યાં આવતો જતો થયો. સ્વામીમુંદર ધૂત તથા કપડી હતો રતનનું પ્રથમ દર્શન થતાંજ તેના અંગમાં કામતી જ્વાળા સળગી ઉઠી. આ વિષયનું વર્ણન કરવા જેટલું રચન ન હોવાથી અમે સંક્ષેપમાંજ રતનની હકીકત જાણીએ છીએ. મોહનસિંહ પોતાની પાસેની ધણીજની વિનયક સ્વામીમુંદરના જુગારખાનામાં જુગાર રમાવામાં ઉછરી ટીપી તેને રખાવા સ્વીકાર્યા બન્યા તથા ઉપર ઉપર તેને પ્રથમ જે મોહ હતો તે પડુ થયું અંશે ઓછા થઈ ગયો આ પ્રયત્નને સ્વામીમુંદરે લાલ લીલો તથા રતનને તેણે પોતાની અકાચિની બનાવી. રતન સ્વામીમુંદરની ઉમ્મજને આધિન થઈ એક રખાત તરીકે તેના મદદનામાં બઈ રહી. આ બનાવથી સ્વામીમુંદર અને મોહનસિંહ વચ્ચે ભયંકર દુરમાનાવ ઉભી થઈ. બંને જાણીતાનું કાલજ કાલજ તૈયાર થયા મોહનસિંહ પોતાના જુગારખાનાનાની પોલિકોને ખાતલી આપી દુરમાનાવ દહાવેજે એલા બધી સ્વામીમુંદરે થોડા દિવસ માટે જુગારખાનું બંધ કર્યું તથા તે પોતાનાં મુંદરનો નાશ કરવાના પ્રયત્ન પાછરી લાગ્યો. સ્વામીમુંદરને ધણા પથણી સાથે પરિચય હતો. એ લોકોને વારંવાર પૈસાની મદદ કરી તે પોતાનાં ધારેશ કામ પાર પાડતો હતો એ વિશ્વાસપાત્ર પથણીને એક દહાડેર ઉપાધા આપી તેમની મદદતે તેણે મોહનસિંહનું ખૂન કરાવ્યું તથા તેણે જુલમ એવી સહાયથી જુમ કરી દેવામાં આવ્યો કે પોલિકોને એ વિષયની કાંઈ બખર પડી નહિ. મોહનસિંહને જહ-જરબો સુસાદર જનાવી દીધા પછી સ્વામીમુંદર પાછું જુગારખાનું ચલાવવા લાગ્યો.

જુગારખાનામાં બેઠેલા માણસો અને એ રચણનું અમે યાદુન કરી ચુક્યા છીએ. એ માણસોમાં અમદાવાદનો મદદવાદ નામનો એક લંબી મોઢો તે શરીર ધણો જુલો હતો. તેણે કદને લાંબો કોટ પહેરેલો હોઈ કોટને સોનાના ખડત હતાં. માથા ઉપર બેજાંર ટોપી હતી. આને તેનું મુંદર ઉતરી ગયું હતું આક દિવસથી લાલ લાગત

આ લુગારખાનામાં આવી લુગાર રમવામાં તેણે લગભગ પાંચ છ હજાર રૂપિયા ગુમાવ્યા હતા. અમલવાદમાં તેના ઉપર થયેલું જેનું અર્થ ગયું હતું. પોતાની લગભગ પચીસેક હજારની મિલકત લુગારમાં ઉઘાડી હતી તે દેવાદાર બની ગયા હતા; આમ છતાં તેણે લુગાર રમવાની છુટી ટેવ છોડી નહોતી. મનસાલ સરદાર મજબૂત રૂપાંતો હોવા છતાં પુશ્પાનીન હતો. તેના સંસારનું ચિત્ત મનનર રહેરચમાં આલેખવાનું હોવાથી અત્રે તેના વિશેષ ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર નથી.

“હાથી લુગારી બમણું રમે” એ હોલિદિન ગોડી નથી. કુખતો તરણને પકડવાનો અર્થ એ સિદ્ધાંતનુસાર મનસાલ દેવાની જગતમાંથી છુટવા ઉપરા ઉપરી કાપ લગાવતો હતો તથા અતે બ્યારે દારી જતો સારે પુષ્પા મગવાન કરી મનના દુઃખને વુડી જવાનો પ્રયત્ન કરતો હતો. સ્વામસુંદર પાસેથી એ દિવસ મારે હાથ ઉઘીના લીધેથી એક હજાર રૂપિયાની રકમ ગણુ લુગારમાં ઉડી ગઈ હતી. ધેરથી પૈસા મંગાવવાનો તાર ઝાળેલો હતો તેનો ધેરથી એવો ઉત્તર તારથી આવ્યો હતો કે, “તમે ઘરમાં શું રાખ્યું છે કે મોકાંથીએ? જરૂરી ઘેર આવો.” આ ઉત્તર મળ્યા પછી મનસાલની ચિંતાનો પાર રહેા નહોતો. સ્વામસુંદરના સ્વભાવને તે યોગે અત્રે જાણેલો હતો. તે જેની રીતે ઉઘીના પૈસા આપવામાં ઉકાર હતો તેવીજ રીતે વસુલ કરવામાં નિખર હતો.

રાતના ત્રણ વાગ્યા પછી લુગાર ખેલવાનો ધધેા આવ્યો. સારે પછી આવેલા માણસે એકેએક ઘર તરફ જતા લાગ્યા. સ્વામસુંદરની યજનાથી મનસાલ દારીમાં સદા નિદાય થયા પછી તેમની બનની વચ્ચે મુશ્કાવતસહ વાનચિત આવ્યું થઈ. સ્વામસુંદર દિલ્હતાની બાપમાં વાન કરતો હતો તથા મનસાલ અહીં દિલ્હી તેમજ અહીં શુદ્ધતાની મિયાલથી બનેલી દગલ વચરની ભાપમાં ઉપસી આવતો હતો. અત્રે તેમની ઉખની વાનને શુદ્ધ ગુજરાતી ઉપાસી અત્રે ઉતારીએ છીએ. સ્વામસુંદરે કહ્યું:—“મનસાલ! આ વખતે તમે દારી ગમ દારી મવા છે તેથી નિરાશ બની જવાની જરૂર નથી. દારુજનનો તો આપણે ધધેા છે. વળી કાઈ વખત એવા સરસ દારુ લાગે કે જેણે પુષ્પા નહીં યજે.”

મનસાલે ચિંતાનર મુખે કહ્યું:—“તમારૂં કહેલું ખરૂં છે. પરંતુ જે રૂપિયા ધેરથી કાઢી આવ્યો હતો તે બધા ગુમાની એવો છું. તમારી પાસેથી ઉઘીની લીધેથી રકમ ગણુ દારી ગયા છું. ધેર જઈ આવ્યા સિવાય બીજા કોઈ રીતે હું પૈસાની જોગવાઈ કરી શકું તેમ નથી. તમે આ દસ દિવસ સંધી તમારી રકમ નિના ચલાવી શકશો?”

સ્વામસુંદરે કહ્યું:—“ભાઈ! આજકાલ હું ગણુ દારમાં છું. પરંતુ તમારા ઉપર મને એમ હોવાથી હું આ દસ દિવસ મુશીથી ચલાવી શકીશ. તમે મને પાંચ હજાર રૂપિયાની હેન્ડ-નોટ લખી આપો. તમે હજાર રૂપિયા આપશો એટલે હું તમારી હેન્ડ નોટ તમને પાછી આપીશ.”

મનસાલે નિશ્ચિત બની જઈ કહ્યું:—“એક હજાર રૂપિયાને

પાંચ હજાર રૂપિયાની હેન્ડ નોટ લખી આપું?”
સ્વામસુંદરે કહ્યું:—“એમાં હસ્તત જેવું શું છે? હા”
ઉપર તમને વિશ્વાસ નથી કે? બે વિશ્વાસ ન હોય હેલે,
મદારી કાઈ આગ્રહ નથી. તમે મને મદારી રકમની સવવા કી
આપી બેલાશક અમલવાદ આપ્યા જાયો.”

મનસાલ નિરૂપાય હતો. તે કુતરે સ્વામસુંદરની સેનેરી બળમાં સતીસે સપાસશે હતો. તેણે લાચારીથી પાંચ હજાર રૂપિયાની હેન્ડ નોટ અથવા કાણું કાગળીયું લખી આપી છુટકાતે મેળવ્યો.

એવા મનસાલને નહિ પરંતુ લુગારખાનામાં આવતા હોય માણસને તેમની આસપાસની પરિસ્થિતિ છુટી રીતે જાણી લઈ સ્વામસુંદર પૈસા ધીરતો હતો તથા કેળાં કાગળીયાં લખાવતો હતો. બે કોઈ માણસે પૈસા આપવાનો છાન્દર કરતો તો કાવકાની મદદ લઈ તે લખાવેલી રકમ મેળવતો. સાસું-ખાણું ધધર જણે પરંતુ લેખવાયકા એવાં છે કે, અવાં લુગારખાનાની કપાતી પોસિસના બાંધવામાં હોવા છતાં વીસેથી સહીના ઉપર સ્વયં બની બેલા પૈસાના પ્રલાવથી, તેમનું કામકાજ ધધેાકાર નાસે છે. સરકારી અદાલતમાં ફેટલાંકે લુગારખાનાના વહીવટકારે પ્રકાશમાં હોઈ, તેમના ફેસ આવેલા એ સંખ્યની હકીકત પણ મુખાકાશસિધ્ધિ અમારા સહ-યોધી ભાઈપોના પતોમાં પાંચ હજારે આવાં લુગારખાનાના મુખને તે કરીને ખરાબ લતાઓમાં અર્થાત્ કામીપુરા, ફારાસે રોડ, ગોળપીઠા, ચનરિડ જકસન વગેરે સ્થળેએ આવેલાં હોય છે. કલકાઠ આજુબોજ એમ પણ માન્યું છે કે મુખાકામાં સારાં ખોટાં ધધેા સ્થળેએ ધોડાઓની સારનાં દિવસેમાં ખાનગી મેટીંગ લેવાય છે. આગળના લાગમાં કપડાંની કે ગાંધીના મરી મસાલાની દુકાન રાખી ધોડાઓનાં નામ નોધવાનો તથા પૈસાનો લેખુલ્ય કરવાનો કિસાબ પાઠના દરવાજે થાય છે. ધોડાઓનાં ચિવયને રાત્રિ સદસ્ય સાથે સંખ્ય નથી તેથી અત્રે તેના વિશેષ ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર નથી.

[આ અદ્યુત લેખનો આગળનો ભાગ આવતા તા. ૪-૫-૨૪ નાં અંકમાં વર્ણિત]

શેઠાણી—સામાજ હું માંડા પીધર ગઈ ત્યારે પોપડની અને મીનીની ખરખર કાગળ રાખી હતી કે?

સામા—હા, બાઈ સાહેબ! માત્ર એક દિવસે મીનીને ખોવાયું નાખવાયું હું ભુલી ગયા હતા!

શેઠાણી—અરે રે! બિચારી તે દિવસે ભુખથી બહુ હેરાન થઈ હશે!

સામા—શેની હેરાન થાય બાઈ સાહેબ! તે દિવસે પોપડનેજ તે બાઈ ગઈ હતી!

એક સુંદરીનાં સાહસ કર્મો !

૧૯૨૪ - ૨૫ નવેમ્બર ૧૯૨૪

મંડળ ૭ ૮ (આહુ).

[તા. ૨૦-૪-૨૮ આમી ચાન]

તેણે ઉપર પોતાની નજર કરાવીને ઉમરાવા સ્વેદથી તેણી
ગોરી હીંચી "મારા હૃદયના તારા મુખ મઠમ ઉપર યુદ્ધિ નામ
થા મળેલી રહ્યું છે પણ આપે સારે લખા બાળિ તારા મમ
ત્યાંને બાળી નહીં તારા અત ડિમી નોત વ્યવન થો
પ્રત્યક્ષિન પન માસવાન છે મારા ખાલ વ નખ મારા હજર
પુ ને મઠુ ધુ કે તારા અન દીપકુ તેર ધીમે ધીમે ઝોલુ
ધમ મધુ ઠ બો ખરખર એક એવો પલ રિમ ગારી સમરો
કે મળે તારા મહત્તો મો મળો એરનીજી મીસ બર પચુ
તારા વગર મરે અનુ એ કેમ મળ્યાન હ તોથી ઉરગાઇ
જમને તેમણે ઉદ્ધમ દહાડો આપા દુખ માગમ મા તે મી
જીની હ્રેષ એમ તેની જાની ઉભા ગઈ તે હુ લ ભાધ આનુ
રૂપાઇ જતા વચાથી તે મહુગની મરે મોની, તા મળુ પરીત
હી અધમના મા અસ્તિત્વ શબ્દુખ પા કેમ સભરે પુ ફર
ધના લંછના મુસારના મારા આ મા રોત્યામોવતસ વિચાર
અને મનઘના કેમ સભરે !

નિચારીની આ પ પરા પડી મનોમાએ અમરા રી પોતાનુ
મુખ મનન તમથી ફેરી નાખર પચુ તે એકાદો ઠે ૩૩ એ
મનુવની આત્મિતે વ્યેને તેના મુખવાથી એકએક મીમ નીમી નહ
એ હાથ લિન ઉપરતો પ હો ઉમે મરી તે હાલિતે ઉભી
ગઈ હતી પા જેની મનોમાની નજર તે બાલુએ મધ કે તતતજ
તે પડે પડા નાથે તે મનુચ ત્યો ત્યા / જાચ થઈ મધુ
ભવમીન અનેરી મનોમા થોડી હાથ મુધી આમ્ય બની મધ-
વ્યવત્થઈ મધ ન તો તેનાથી હનાથ કે મમથ ને જામો
તેણીએ તે આત્મિતે નેહ હતી ત્યાજ તેની નજર પડી પચુ
તેણી તતત / સ્વચ્છ થઈ અને પ્રસન્નને ઉગડી આ વાન કહેવાનો
નિશ્ચ મો

પચુ તે ભર ઉઠમા હતો, અને આ વખતે તેને સપ્ત
આરામની વરૂ હતી એવું તે મનઘની હતી તેથી તેને બચાસાતુ
અરોચ્ય જાણુ વધી તેણીને જીતે એ પચુ નિચાર આપ્યો કે
તે મનુવનો મને કાઇ પચુ મુક્તાન મરવાને છોડા હોત અથવા
તો બદલકલવાના બીજા માણસો તેની સાથે હોત તો મારા જેવી
એ નિરાધાર સ્ત્રીને માગે આપ્યા પછી તે એકએક પાછો જતો

તેણે તાર ની તણી મોત સ ખીની હતી કે આ મલ માત
પા તુ નજર

તેણીએ એવા મના પડા તે પકરી રાખેના હાથ નોરો હતો-
તે ઊંચે તે પડા તે ઊંચે હતા નોરો હતો અને આ માપતની
નોમસ ખાની તો એથી વધી હતી કે એક મ પ રાથી તે પડો
હજ થોવા તો હાનતો હતો વધી તે આકલિતો આનેકુખ થિતાર
તેણી માગમ રમી રહ્યા તો તે એક હ પુર દના તેજો મારો
કળો જોયો હોરો હતો તેની મ્દે દહાડી તેની છાતી ઉપર પચ
રાઈ ની હતી જેમ જેમ તે આકલિત અને તેના દેખાવ થિરે મનો
રમા વધારે થિયાર કરી મધ તેમ તેમ તેના હાથ મોહા થતો ગયો
પચુ તેણી આનુ તા થની મર

તેણીએ એકદમ દીવા લીધા તેજ જાળ્યા પામે મધ અને
જતે હાથે પડો ઉમે કોરો લીનમા એક નીચુ ખારા તેની
નજરે પડુ તે ઊંચે ચોક્કસ ખાની થા કે આજ જાળ્યાએ તે મ
પુરો ઉમેરો તેણીએ જોયો તો વળી પોતાની છાતી મનો
પચા માત ન ઊંચે તે માગમો ધા મા માત બો ત ત ત ઉભી
મધુ તેની નજર અધારમા નીરે ઉતરતી એ પચ ની મીની
દેખાઈ પચુ નધારે આનપૂરક જેના જાણુ કે ઉભા પુષ્પ
હજ અધમર પિન્દામો લાગેના હતો પચથીઆ તાન સામ
લાખના હતા અને રીડી ઉની હતી

યુતનીની દિમ્બન અસાદા હતી તે ઊંચે એક પગમાં
આપા રધારથે નિશ્ચ મો પેતા દા પૂર આજ નેતે અ રધ
મધો હતો એમા તેણીને જરાપચુ વકા ન હતી તેથી આ રસ્તે
પોતા કોઈપણ જાતુ તુ પાન નદિ થાવ એરી તે ઊંચે ચોક્કસ
ખાની થઈ

ખુજ સલામથી અને ધીમે ધીમે તેણી નીચે ઉતરી લાગી
એને લીધે પચથીઆ ચોક્કસ થઈ ગયા હતા તેણીને લાગુ કે રીડી
એકાદો આપારે સા પચથીઆ ઉતરો પડી તેણી તમોએ પડેથી
આનપાસની હવાથી દીધે પચુ કળો પડી ગયો હતો અને તે પોને
પચુ મુખાઈ જની હતી મોગીસાર ઉપી રળીને તે રસચ થઈ થોડુ
સામા પડી એક કુખાટવાથી એરડીમા તે આની પહોચી
એરડી સાધારલુ કની હતી પચુ તેમા મોહાવી વરુઓ નેતાજ
મનોરમા પચથી તે માણ સુધી કે પડી ઉવી રહી

આ દેકાએ જતાનુ બામર અને થોર કમચારીએને જરવના
સાધનો તેણીની દિગ્ધિએ પડ્યા મનુવને તીવ વેદનાથી રીનાવી રીનાવી

વામે કરવાના છુદા છુદા સંચાએ વિષે મનોરમાએ ધણું વાંચ્યું હતું. તેને કેમ બતાવવા અને વાપરવા તેના પણ તેણીએ ઉદા અભ્યાસ નથી હતા. અને મનુષ્ય જ્ઞાને, આવી ગોપાલો પાછા પોતાની સુદ્ધિ અને જ્ઞાનથી સમર્થતા દેખાડે બોલે આપો તેને મારે તેણીને પારાવાર ધુણુ ઉત્પન્ન થઈ હતી. પણુ તે સાધનો-સંચાએને પ્રત્યક્ષ જોવાનું લાગ્યું આજે દિવસ સુધી તેણીને આત થયું ન હતું.

પ્રથમ તે અહીંયા એક ઉંચું લોટાનું પેડું હતું અને તેને ઝીણા અપ્પીદાર દાંતા હતા. જે નિરાધાર અને કંગાસ મનુષ્ય આ ઉચ્ચાના નીચ અને ધાનથી માણસોના બોલ થઈ પડતો તેને આ પેડું નીચે સુવાડી પછી દેવવામાં આવતું. આથી તે માણસના શરીરના આંતર-કર્મ અને હાડકાના હુકમે હુકમ થઈ જતા.

વળી ઘોળીની અંતરેને મળતો એક આડો મનુષ્યપદને મારે તૈયાર કરેલા સૂચો પડ્યા હતા. તેની અંદર બધી બાતુએ તાના નાના ઝીણુ ખીસા હતા. નિર્ધન માણસ તેમના બંધિદાને તેનું બારણું ઉઘાડી અંદર ખુલ્લા. પછી તે સૂચો ચલાવવામાં આવતો. બધા ખીસાએ વારા ફરતી તે માણસના શરીરમાં વેધી જતા. આ પ્રમાણે તે સૂચો ઘોળીનાર માણુ રહેવાથી તેનું એકેએક અંગ છુટું પડી જતું.

મનુષ્યને યુગ્મગાત્રીને મારી નાખવા માટે એક ખુરસી હતી તેના ઉપર કેદીને બેસાડી તેના હાથ પગ લોટાની બેઝીરી મજબુત બાંધી રાખતા. પછી લોટાની એક ગોળ મીપ તેના ગળામાં પહે-જાતી તે ચીપના વાજેલા બે ઉઘાડા રજુ નાખી તેને એકત્ર મજબુત કરી દેતા. આથી તેનો બ્યાસ રૂઢાઈ જવાથી તે મરણુ શરણુ થતો

આ ઉપરાંત અંધકાને મારે રજુ, પગને મારે લોટાના લેગ, હાથ તથા શરીર ઉપર પડેલાવવાતુ બખતર વિગેરે નિરપાયાં માણુ-સોને દુખ દેવાનાં હલિઆઈ દનાં. બધામાં સંજોગવાવાની ચેજના કરી હતી. આથી અપાર પીડાને અનુભવ થતો અને નિર્બંધ મનના કેહીએ વધ થઈ જતા.

તીસાએ ઉપર જુદી જુદી જનના બખતર અને કપડાંમાં વાપ-રવાનાં દરિયાએ વાડવિનાં દનાં. તેઓ જો કે સ્વાર્ગ દનાં પણુ મોનોરમાએ ધણું કે તેમાં કાંઈ નહીનપણું હોવા વગર આ ભયંકર જગ્યાએ તેમને મુકામા આવેજ નહિ.

આ વિચાર મનુષ્ય જ્ઞાતની ધારીગી અને કળાના ઉત્તેજાતમ આશ્ચર્યકારક મનુષ્યોએ પચોટાવ્ય પડેલા એક મેજ ઉપર ગોળાવામાં આવ્યા હતા જેવા કે છુદા છુદા આપર્ક ઘાટી ઉત્તમ સુગંધીગર અત્તરથી ભરેલી ગોળાઓ. હાથીના કે મુખપ્રાંથી લખાવેલી નખ-નેદાર કેમલર, અનાની સુગંધાન પાંડગથા ભરેલી અંબીગ. તોગ, જાખરાજ, તામ માનેજ વિગેરે જુદેથી મેનાની માળાઓ, એરંબ લીઝીઓ, વાળીઓ. વિગેરે મુદર રમ-ગીઓ. તોગમાં વારા ફરે એવી મોહક મી-મેનો સમુચ્ચ અંધિ ગોળીયા હતા.

ક્રમશી ઉપરનો એક આ સ્થાનમાં ખાલી મુદર પચોટીઓ સુગંધ એક મનોરમાને પચીજ અનુભવી ઉપજ વળી તેણીને વધારે અચ્ચાને તે એ ચોપા કે કાંઈપણુ વખુ ઉપર દોલોત ચમો જગપણુ દાડ કે નેની દબી રજુ પણુ ધુણુ પણુ એવી ઉપજ કાંઈ સુગં

ઓના ઉપચોગને મારે ખાચ તૈયાર રાખ્યા હોય એવા સુશેજીન અને અને ચળાકના દના. વળી ઝીણી નજરે જોતાં મનોરમાને એ પચુ બજાણું કે કાંઈપણુ હથીઆર કે બખતર કે મનુષ્યવાનક કે સંચા ઉપર જરાપણુ કાટ નહોતો. તેમને રોજ ધસીને સાંકે રાખવામાં આવતા હોય એવું લાગતું હતું. વળી આ એકાદમમાં જરાપણુ બેજ કે અવાચરપણું દેખાતું ન હતું.

શું ત્યારે જે હદ પુર્યને મનોરમાએ થોડાજ સમય પહેલાં તે જોતો પડેલ ઉચ્ચાને ઉમેરો જોયા હતા તેજ આ બધી તામ-દાયક તેમજ આકર્ષક વસ્તુઓની દેખરેખ રાખતો હશે કે પણુ ત્યારે મનોરમા આ બાબતના ઉદા વિચારમાં ગરકા થઈ ગઈ હતી એક લામાં તેની નજર તે એકાદમને ઉઠે આવેલા એક બારણુ ઉપર પડી. તેણીએ પોતાની તપાસ આગળ ચલાવવાની નિશય કર્યો. બારણુ પાસે પહોંચતાંજ તેની તપાસથી બહારથી બાણુએ આવતું અજ-વાણું જોનાંજ તે જરા અંધાઈ, બારક કાઢે છે કે નહિ તેની ખેડી કરવા તે ઘોળીનાર કાન માંડીને ઉભી રહી. પણુ અહીંની રમસાવતુ શાંતી અબેજર રહી શરીરની બધી દિમન એકઠી કરી તેણીએ બારણું ઉઘાડી નાંખ્યું.

ઓ પ્રભુ! કેવો સિચિત દેખાવ તેણીની નજરે પડેલ. તે જગપત બની થઈ ગઈ તેની નસોમાં ફરતુ લોહી અટકી રહ્યું અને, તેનું એકેએક અવયવ એવું સિચિત થઇને મુઝ ઉઘ્યું કે બનથી તેણીના હાથમાંથી પડી જતો હોય તેની અસાધી તેનાં આંખો વચ્ચે જોરથી દબાઈ રહ્યો.

મકરણુ જ મુ.

પણુ હાડકાંજગર.

પહેલાં જોરાજ આકાર અને ઘુગટપણી એક જોરડીની મંચમાં લટકેલા એક લીલાનાં કિચ્છો મનુષ્ય જાતના પણુ હાડકાંજગર ઉપર પડતાં હતાં, અને બંધે કે તેમની નિહાંચ આંખોના ડોળા મનોરમા તરફ દીધી લીધીને જોઈ રહ્યા હતા. આ કિચ્છો આનિચ્છોને એક બાણુએ બાણે સાથે ઉપર રાખવામાં આવી હતી અને તેમના ઉદરના પડા ઉઘા કરી ના જણાવે આવ્યા હતા.

જે અદ્ભુત અને દિનક દા' મનોરમાએ થોડા વખત પહેલાં જોયું હતું તેની યોગ કરવાને ઉમેરો આ પ્રભુ માહ્યાર ઘાડોજ દોષ એવો ભમ થતો હતો. વળી આ મનુષ્યમાં વચાતી મોળ વખર નીજગાઈ ગયેલી આંગળીઓમાં એક ખંજર પકડેલું હોવાથી આ દેખાવની લખાવનાની જુગુંડી થી રહી.

આ દષ્ય જોતાં વાચર ખેડેલા ઉપર ઉપર વિચવતુ થઈ ગઈ. આ પ્રમાણક દેખાવ જોઈને પોતાની નજર તારી પછી એમી લેવાની પણુ દિમન ન ચાલી. પણુ ધીમે ધીમે તે બાનમાં આવી. તે તાકષિજગરે હમણું જોડાને અચંસા તે માણે જોઈ જમ-ગુમાં તેણીએ અનુભવ ગબડમાં મની લીધું કે હમણે આ વમડતે તેણીને બેસી પેગામ ચલાવતી અને તે મોમ અને મોર

વિનાયો દ્વાર તેણીના ગળાની આસપાસ વિદ્યાર્થીઓ

પણ અભગ શાનિમા વિશેષ ન પડે. હાલપિજ્જમા ચચ
જતા ન આવી તેની નેસરિંગ શકિતથી તેની મદદ આ અશક્તિ
વખતે આની પડેલી તે આરોગીમા જાતે તેણીએ દીવો એક મેજ
ઉપર મૂક્યા કાચ કે તેણીની આરોગીમા સ્ત્રીસામાન્યથી પાછા
પહેલ્યાનાં તે એક ખાસ અગત્યનું સાધન હતું હવે તેણીને ભર
ગી નવાં હતાં થોડી પંજા ઉપર ચૂસાવેનું મનસિક સમતોરપણ
તેણીએ પાછું મેગવ્યું હતું તેનીની આંતર જીવાસા ત્રણ થઈ
હતી. ઉપરોક્ત વસ્તુ હ પિજ્જોનું અસ્થિત્ય તેમને મીધા ઉભા કરી
રાખવાનું મગ્યું તેણે જવાબ નહોતો, એનું લાગે એવી રીતે તેમને
ઉભા ગમી તેમને ઘાગુ કરાવેતાં આરોગ્ય વિચાર અને તેણીએ
નજરે જોયેલી સમગ્ર વિગતોવાદ્ય વસ્તુઓની દેખરેખ રાખનાર
તે જાતે જોવાની ઇચ્છા-આ બધા વિચારોની પરખાતું એ તુંતે
મધ્ય તેણીના હાથમાં ચાની રચુ હતું આ બધું નાણાની કિંમત
તેણીના મનોરાજ્યમાં નહોતું થતો જતી હતી પણ આ બધું
જાણનારી તેણીની અનુરક્ષાના કાંઈક અનિશ્ચય સૂચક ન હતું અથવા
તો દેર-આમા પ્રારંભી ખાતો જાણનારી કુદરતી રીતે ૨૬ હોય
છે તેનું પણ કાંઈ ન હતું પરંતુ જાન સપાદન કરવા પાડ્યા એકમ
વિષય મધ્યમ મહેનું એ તેણીને અવગણિત ગણા હતા અને નીતું
તેણીને હારે નેહના ભવિષ્યમાં કાંઈ પણ સફળ માર્ગ થયતું છે એવી
તેને મનઃકેન્દ્ર પ્રેરણા થઈ હતી આ બધા માર્ગોથી વેગવેનું તે નીતું
નહોતી માનતા નાણા ઉત્કૃષ્ટ રીતે

તેથી મેજ ઉપર દીવો મૂકીને જેથી તે સીધે પગ મુક્ય પગને
તે હાલપિજ્જ તરફ ચાલી કે તરત નજીક જતાં જ નવેના હાલ
વિજ્જોના દ્વાર ઉઘો ચરો આ જાણે કે સર્વ ધમકી આપેતા
પેશ તેજ ત વિના તરફ તેનું ખજા તામ્ય

તે પછે મોદયાથી શુભ પાલ ગઈ તે સજ્જ મમ ન પાસેથી
થોડી પગલ પાછા જો ગઈ પછુ જતા તો એક વિનયની નજર
તેણીએ તે તરફ પાળી તે કુપ્રભાષ પાછો કીને રાજો હતો અને
અન્યની અગ્રી નજીક તરફ વળી રહી

મોઢા મા અગ્રી પોતાની ધમતી ની ઉપર દ્વાર મુકે
મગરોરના મને અવ ન હાલમાં મેનન કર તે નીને નાક કે તેની
ક પાતમા ન હતાં પણ તે નીની અગ્રી ન થઈ આ ખાનન
તે નીના તમા જાણી શક મગ એ તે ની નજરનું લાગ્યું
તે નીને જો ન કળીથી તે તરફ જાનો અપત્ત ઝોઈ પૂરવતે
દ્વાર પાછા ઉઘો ના આ જાતી અગ્રી તે નજીક તેની પદર ચી
નને એક મેજા કીન નાથે મોદયા એ નજીક પૂરતે મારણ
કરી ગઈ

ભરકો તે નાની ની ની હતી જમા તેણીએ ધણુ ને
આ અપારથી તર અગ્રી હતી પગે માઈક જાન થયા પછી તે ની
અન્યા મા મા કેડ તારે તેણીએ નાક કે તેની ઉત્તરમાં
થી દેરક મુકી ની ની પગ તેણીને બહાર ની બાની વિગત
ન હતી તે ની તરફ ક આ ની નાક ને મોઢા ના માટે તે ની

ભાતીજ તેને અહીંયા નવી ના ન હતું

ને એર મા તે ની જુનમ રોડી આવી હતી તે વિચાર જોતા
અને આરોગીમાં આવના ચક્ર દિ જોઈથી તેના પ નો જામ ન આપે
આપે દેખાતાં હતાં નીને મિત્રાં જાનમ પાચેલી હતી આસપાસ
મુશોભિત મુરશીએ મેજ ને તરફ આ પગ હતા

એરમાં નોનગ્દ સમનાકાર હતું બહારથી આવના પરનાં
મુશબોનો અસાજ મન આવે અથ તો હતો એર મા કરના કરતાં
તેણીએ તેને એક છેડે ચાલ્યું જોયું, પડુ ત્યા અધાર પુખ્ત હતું તે
તરફ જતું કે બહાર ની જાતુ તો વિચાર કરતી થોડીવાર તે ઉભી રહી
આમા દૂરની એક અગ્રીમાંથી આવના મગ પ્રકાશ તરફ તેણીની
નજર ગઈ તે નીએ જોયું કે એક યુવની દ્વારમા દીવો લખે તે પાછું એ
આવી હતી આથી મનોરમા તે એર મા થોડા પગલ પાછી રહી,
મગ્યું કે તેણીને નાનું કે કાચ પેના રખાગી બીમગિજી ની તે
પાણુએ આવતી હોય

આ વિચારની સાથે બીમગિજી તેમને નેહાવેલી પ્રતિજ્ઞા તેણીને
યા આવી તેને પૂછ્યા સિવાય તેણે આરોગીમાંથી બહાર નીકળે નહિ
એનું તેણીએ આપેના વચનનું તેણીને રમરથ્ય થતું તે નિરાશ્વચાર શુક
અને હવે નિખારસ હતું પણ ને માણે અ નિ નાથ તેમને આર
સમર કાંઈ અને તેના બ નામા લીટી ની નહી પ્રેનિદા પછા તે પાછી
શકી નહિ તેથી તેણીના હ વચા અપાર શાન્ અને દુષ્ટ પાન થયા
વળી રખવે રમા મમ છાછી ને જોખે માથે નીને દે ન રી તેણીના
લયમા ધણે વધારે પથ

મનિશ્ચે ઉભરાતાં આ વિચાર લાંડીઓએ તેણીના મનને
મુશરી નાખ્યું પેલી યુવની દીવો લખે નહી આવતી જતી હતી
ને તેની અરેખર બીમગિજી ની ની જાણ તે તે નીએ પેને નીતી
પ્રતિજ્ઞાનો ભગ કસ ડ એર બહાર રી જમા ઉપર તેણીને
બીતું માઈ જગ્ય નુશાન થય નિ પથ આગનું યુવની ની જા
કાંઈ હતી તેથી તે મને મને નારે બીતું યુ વિપતિનું વાદ્ય
આવી આરશે તે નમી ન હતું ને બાતુ બીમગિજી ભવિષ્ય બાતુ
હતું એ જા અપદ થા મમારેતા નાહર ન માર કરતા મોઢે ને
મગભાવ તેના ચત્રમા દર પગે થઈ લી હતી તે અનિશ્ચય મરિ
અ આપાથી કેવળ ત ની ની જુવની ન ઉપરિધા ચાર તો તેમા માઈ
નવાઈ જેનું તેણીને લાગુ નિ ભરથી ચરખર ની દેવથી યુ
ગુ તે તે નીએ યુ યુ નિ

તે આં જીરા રે નજી આની તાતો પાતા રીમા ન
અન્યારનું ને કીન આગમ આ યુ અને નહી ત એક પ
પાછા ભગ્ય પેલી ની તર વિષય પ્રારના અ ની મન મજે
પડા પાછાની નીતું રીતે જોડુ ને ની ના આ આની ય કે
નહી અ નાર ભગિ નીમગિજી ની નહી ના ર તે ની નુશા
અમથ રી ની મોઢા, હુ ચરશે અ ન ના ન ને

(અપા)

શુદ્ધ—તારે સામેની બંગલીમાં છપાઈ ના.
 ચડી—બંગલીમાં ને-અગાધ ગોળવા કે ક્યાં છે મહારાજ.
 મંદારિકા—પણ મ્હારા મન.
 શુદ્ધ—મન ! ! વળી મન કેવા પ્રેમ છે મન ! !
 મંદારિકા—આપનો પોત, આપના જિવનનો પુન, મ્હારો લાગ.
 શુદ્ધ—શું કરું ? શું ? ! પગમાં પ્રેમ, પછી પતિ અને પછી
 પુન. તારે દરે ક્યાં પોત પ્રેમ તો નથી ને ?
 મંદારિકા—શામ શરમતને મેં શું દત્તો વડીલ !
 શુદ્ધ—ગરમ બાંધી ભાષાને મેં પછી હું તો બેગરમ બની ગયો છું—
 આ વાન સાંભળીને આમોજ થઈ ગયો છું. પણ એ તારો મન છે ક્યાં ?
 મંદારિકા—મને ક્યાંની દલી તે એવડામાં.
 શુદ્ધ—મ્હારા ઓડમાં. માથો શર
 મંદારિકા—નમે ત્યાં ઉભા રહો એટલામાં હું આ વર્ષ આવી.
 શુદ્ધ—તારા મ્હારી મા ના હું ન જા, જા બંગલીમાં મતાઈ જા.
 એ તારા મનને પણ હું તને બોલી આપી જઈ છું.
 (મંદારિકા સંતાપ છે. શર ભય છે.)
 'ગોખર—કેઈ ? કે તપાક ને, કેઈ પીએ ચરમ; જેને જે ક્ષેત્રે તે
 કેરે પણ ગાંતે ક્ષુધી ચરમ.

બમ, બમ; માર દરે દમ, કમાયેલી દુનિયા આંખ આવે દમ.
 ચડી—તારા ગળેડો, એ દમપર દમ પછી કરતો. દમમાં તો મેં
 કહું. તેમ મહારાજને બોલાવી આવ.

ગોખર—તે તો ભેડા બાંધા દરે શું મને પણ મરીશે અપ-
 રાવે છે ? તું તો ભૂલમાં 'બપી' દરે શું મને પણ ભૂલો દાવવે છે ?
 ચડી—તારા મમ ખાઈને કહું કે મેં તેને મ્હારી આંખે ભેળ.
 ગોખર—તારા બાપના સમ ખાઈને મ્હું છું કે તારે વળી આખોજ
 ફેડી હતી. આંખો દોષ તો મારા જેવાને હાથે ચડે !

ચડી—કેમ મ્હા દિવસે દિવસે ફાટતો ગય છે કે ?
 ગોખર—ફાટી ગયે છે ? એથી તો તને કીમત મારવા લાગ્યો છું.
 પણ ભેડે ચડી ક્યાં જુડી ફાટી તો આ મરતનો ઝાટકો અને મર-
 તનો શેટલો એક ગુમરિયું.

ચડી—પણ જુડી પડીએ તારે ને ?
 ગોખર—તો તે ક્યાં છે ?
 ચડી—તો આ સામેની બંગલીમાં.

ગોખર—(બંગલી પામે જઈ પાડો આવી.) હા કંઈ મરરર
 સર ફરરર ફર એમ મારાગેલા ચાલવા જેવા અચાન આરે છે ખરો.
 પણ ક્યાં તે દિવસ મારક છટ્ટી મળે તો ?

ચડી—છટ્ટી તે કેમ જા. તું મહારાજને તેડી ચાલે ત્યાં ચડી હું
 ચડી એટી ઉપર ઉભી છું.

ગોખર—હીક છે. જાઈ છું. જા. ભેડો છે. દરિયામાં રહેતો.

દમદમ દમ દમદમ, દમદમ દમ દમ દમ,
 ને દમ નહીં તો કહું નહીં મુંદર દમ હું જાવ.

બમ, બમ, માર દરે દમ કમાયેલી દુનિયા આંખ આવે દમ.
 (ગોખર ભય છે.)

મોહન—(પ્રવેશ કરે છે અને ચડીને જોડે.) મ્હા ચડી ?
 કેમ આવી કેમ ઉભી છે ?

ચડી—કેવા કમાર ચાલે ! તમે જા. જરા હજા મેં આવી
 એક ગરમ ભેડાની છે.

મોહન—ગરમ ! ! ગરમ ચાલી ?

ચડી—ગરમ ભગન સાધ્યતી !

મોહન—મેહરે ?

ચડી—પુન પડી છે તમારા ચાંડી થુસ ! તે વિષે તો
 પાંચવામાંથી છટ્ટી મર પુન આરે બગાડ ચપા છી છે. તમે પણ
 જુઓ તો ખરા જગા તમની મોગની !—પીડો એની ઉપાડી કમરો
 છે કે જાને ગાળી શાખી !

મોહન—તું દીલથી તો તપી ચઈ દીવતી ?

ચડી—મહારાજને તેમજ મોળને મેહરો છે તેને અગમ
 તો એટલે બનવું કે દીલથી જઈ કે સ્વાગી !

મોહન—શું કહું, મહારાજને બોલાવ્યા છે ! અગર તારે
 તો હું પાછો જાવો મ્હા, તું ને કહે છે તે તો મ્હારી બી છે.

ચડી—આપની ! ! !

મોહન—તારે કાની તારા બાપની ? અરરરરર દરે
 શું કરવું ?

ચડી—કંઈ શીક નહીં, તમે તમારે કાંઈનાં જે મેં જાન નાંખ્યો
 છે. તો પાડો હું જાવ છું. એ ગોખરિયાને અને મહારાજને
 અધરજ ઉપાડું છું અને તમને મ્હારી દુશિયાની દેખાડું છું.

મોહન—એમ, તો મેં હું તને વચન આપું છું કે મ્હા
 દમદમ આંખે નિહાવ કરીશ. અરરરર પમ મળાગ, મંદારિકા; ને
 રહોલેથી મોગર માથે પિનાજી પાછો છે.

(ગોખર નામે જાણ પ્રવેશ કરે છે.)

રાવજી—જાણી ચડી કરે છે ?

ગોખર—ખાલીથી, ખાલીથી એની ખાલીથી કે જેની છુટીને
 મનની, અચાકને અનગતી અને ફૂટેને આ ચળમતી ! બમ બમ; માર
 દરે દમ કમાયેલી દુનિયા આંખ આવે દમ. આ મ્હારો જાનો
 ચડી એણે એની સગી આંખે ભેળ.

ચડી—(ન ગાળતી હોય નેમ કોમ કરી) શું ?

ગોખર—ચાંડી થુસ !

ચડી—(દીલે) ટે..... ! મારે પાંખે મરો છે કે શું ?

ગોખર—તેજ તો મને મહારાજને બોલાવ્યા મોહરો

ચડી—કેજો ? મ્હા જા. જરા હું જા. એટલે મમજ
 ટેકણે આવી જશે !

રાવજી—પણ આ છે શું એટલે ?

ગોખર—હું આ મ્હારી મારની ચામત સમ ખાઈને કહું
 છું કે અને એ વન આ ચડીએ કહી અને દરે ફરી ભય છે.

ચડી—હું આ મ્હારી મનમાં ગુનગા સમ ખાઈને કહું છું
 કે એ આપ મારે ગાંભીની કુનગા કંઈ આપું મોહન મેની મેમો અને
 દરે મારે મેં મોગરવા મ્હામ છે !

રાવણ—સારે હવે ખુલાસો કેમ થાય ?

ગોખર—જુઓ મહારાજ, રહસ્યથી સુંદર આવે છે.

રાવણ—પધારો, પધારો, શરૂ.

ગોખર—સુંદર, આ સામેની બંગલી તો ખોલાવો, એમાં કયો પુસ્તક લગાર ભર્યો છે એ તો બતાવો, હમે ક્યારના તમારી વાટ નેહ્યો છો એ હાંતનારા પેલા મધુ દેવેરા લખાવે.

શુરૂ—(સ્વગત) પરા કસાયા (પકટ) હં હં હં એમાં તો કંઈ નથી—એમાં તો જૂનો સામાન ભર્યો છે.

ગોખર—પણ આ બગલમાં સાતો વીસી ધરે છે ?

(શુરૂ ગભરાઈ લપેટેલા છોકરોને વધારે છુપાવે છે. રાવણને વહેમ આવે છે. છોકરા દખ્ખાં રડવાનો અવાજ આવે છે.)

રાવણ—ઓહો ! આ તો વેદમાં જીવ આપ્યો જણાય છે. ગોખરીયા, એ હાથમાંનું પુસ્તક લઈ લે આપે તો મને પણ વેદ વાંચવાનું મન થાય છે !

(ગોખર વીસી લે છે વીંદામાંથી છોકરું નીકળે છે.)

રાવણ—શું નેય છે ગોખરીયા, ખારણું ઉલ્લાસ અને બગલીમાં તલાસ અગ્રાવ ને હોય તેને બહાર લાવ.

(ગોખર દોર મારે છે ખારણું ઉલ્લાસ છે મંદિરિકા બહાર નીકળી ગોખરીયાને ઝોળાખા વીંટા ગણે છાગાવે છે.)

મંદિરિકા—આટલી બધી વાર (તેને ઝોળાખાંતો) ચરચર આ તો એ નહીં.

રાવણ—કેમ સુંદર, આ કાણ છે ? અલસચીટ, આજ તમારું બહાવ્યું કે ?

શુરૂ—મ-મ-મ મહારાજ.

રાવણ—અમ, એક ખોલ પણ નહીં, તમારા નેચા રોંગીને મોઝમાં મોટી સળ થવી નેહ્યો.

મોહુલત—પણ પીતાજી—

રાવણ—હું જાણું છું કે તારા શરૂ છે મારેજ હું દયા કરી તેને જીવતાં આપું છું પણ તેણે આ સી નેડે બહાર રીતે લગન કરવાનું પડશે.

મોહુલત—અરે પણ મહારાજે એક—

રાવણ—એક પણ નહીં. હું એકજ સવાલ કરવા માંડું છું કે આવી નીરસાઈ સી અને આ નિર્દોષ બાળકને કલહિત રીતે જીવતાં રાખવાનો તેને કંઈ અધિકાર નથી. અરે તે તો તે પણ ને મારા દીકરાએ તે અપરાધ કયો હોય તો હું તેને પણ તેજ ફરજ પાડું અથવા તો જ્વનની મારે.

શુરૂ—ત્યારે ભલે લગન તો થઈ ચુક્યાં છે, અને હમણાં સુધી અને ઉપદેશ કંઈ તો તમારા પુત્રને કર્યો હોત તેજ વધારે ચોગ્ય હતો !

રાવણ—એટલે ?

શુરૂ—એ તમારી પુત્ર વધુ રૂબે તમારા મોહુલતની સી છે !

રાવણ—શું કહ્યું ?

મોહુલત—માફ કરો પીતાજી.

મંદિરિકા—જુઓ કરો સસરાજી.

શુરૂ—હવે આ બાળકને તમે મંદાળો રાખજી.

રાવણ—અફસોસ ! મંદી, બધી મહેનત ધુળમાં મળી.

કાંઈ અખંડ અલસચીટ હોય તોજ છતી રહે એ આરાધી મેં મોહુલતને અલસચીટ બનાવવા ધાર્યો—

શુરૂ—પણ બાપના લોહીના ચણે તેને પ્રેમ પંથપર વાલો !

ચંદી—(મોહુલતને) સાહેબ મારું ઈનામ ?

મોહુલત—આલ રાજધાનીમાં મળી જશે.

ચંદી—(શરૂને) શરૂ, મને મોસળાનાં દામ ?

શુરૂ—મોસળામાં ખાસ તો પાકી નાખી હવે શું બાકી છે, પણ કંઈ નહિ થઈ રહેશે.

ગોખર—(રાવણ) પણ સાહેબ મેં આ ચોર પકડ્યો તેનું ખાન.

રાવણ—એજ કે આજથી તારાં અને ચંદીનાં લગન થશે, અને તેને ઘર ભેટ વરસાસન મળતું રહેશે.

ગોખર—સાહેબ લગનની તકવીફ ઉઠાવવાની કંઈજ બંદર નથી. તેવો હમે રામજી લીધું છે બાકી હા—

મહેનત માથે પુજો મૂકી ધરે મલે પકવાન.

તો મહેનતને કરે તે મૂકા, એજ આપણું ખાન.

બમ બમ મારે હમણે દમ કમાવેગી દુનિયા ચોર ખાવેગે હમ.

(રાવણ, મોહુલત અને મંદિરિકા તથા ગોખર અર્ધચંદીના હાથ મેળવે છે.)

(સમાપ્ત.)

* વાંચક જાણીને ખુશ થશે કે, રા. દિવાનો આ દાસ આંકમાં ખાસ થાય છે. હવે પછી અમે તેમનીજ કલમથી લખાવેલી કૃતિયુગની સત્તે એ નામની વાર્તા પ્રગટ કરવાના છીએ.

સળખમ, સંધીના અને માયાના ચસ્કાથી શા મોટે હિરાન થાઓ છો ?

આધાશીશ અને મસ્તકનાં દહોની બીમારી શા મોટે ભોગવો છો ?

બજારમાં વેચાતા દરેક બામથી

ચઢીઆતો અમારો

હિપ્નોટિક બામ

એક વખત વાપરી ખાત્રી કરો.

શીશીના આંખો આઠ.

સ્વદેશી ઓધલ એન્ટી-પ. મે. કોંપ સાહા-બી. બી. રલ્વે.

તથા દરેક વેપારીઓને ત્યાંથી મળશે.

ગીરગામની શુદ્ધાબ.

ધખતાર-ગુદાબ પેાતે.

૧૯૨૪-૨૫

ગુનમનો ચંદ આકાશમાંથી અખી પરસારી રહેા હતા. ચંદની આસપાસ અનેક સફેદ વાદળોએ ફુંદલી ફરતી હતી. નીચ આકાશ-પરના તારાઓ આંખો આંખો કાઢી મંદમંદ સુધાની વાદળી સાડીપરની રૂપેરી ટીપકી જેવા અગમગી રહેા હતા અને હું મારા ઘરની અગાથી પર, હાથમાં સીતાર લઈ બેઠી હતી. સીતારના તારપર વીજળીક વેગે ફરતી મારી આંખોઆંખોની પુટલી લુચાનીવું ગરમ ખૂન વહેતું હતું. સંગીત વેળા મારા છગમમાં કોઈ અદ્ભુત કંનેશન કરેશો મળતી રહેા હતા અને મારા કેમલ સુરીયા કંઠમાંથી મધુર ગાયન અરુણ હતું.

રાગ-સોહાગ.

તારાં નયનાં કાળાં ભોર.

સખી તુજ નયનાં કાળાં ભોર.

દીક્ષ ભોરત નયન મંદોર

મિથે તુજ નયનાં કાળાં ભોર.....

મંદોર તુજ નયનાં કાળાં ભોર

ઝરે કંઈ બહુ સખી અલગોદ

મિથે ! તુજ નયનાં કાળાં ભોર.....

છેલ્લી કઠીએ મેં ઉતારાની ઉતારાની તાન લઈ માઈ. વાતા-વરલુ સંજીવનનો દેશથી ઉતારાઈ ગયું. મારું યુવાનને આંગળે નાચતું હૃદય પશુ દેરી બન્યું હતું.

માન પૂરું થયું. વચન પીસી હતી. બગીચામાંથી મોમરાના કુસોની મધુર, સુગંધ શીયા સ્પર્શી ખેંચી લાવતા હતા ને મુએ તોફાની એનિલ મારી સાડીની કેર સાથે મરતી કરી મારી મોળીમાં મેં જેમ તેમ કેદ કરી રાખેલાં મારાં અર્ધ વિકસીત સ્ત્રોતને રક્ષા-પાને ફાંફાં મારી રહેા હતા. મેં સત્તર બાલુએ મુકાને ઉઠે આકાશમાં વાળળાએ ને તારલીએ સાથે નિર્લજ્જ રમત રમતા ચંદ્રપર નગર દેરતી. મારાથી એક ઉડા નિસારા નખાઈ ગયો.

કેમ ? શું હું દુઃખી હતી ? નહિ. મારા પિતાએ મને વ્હાવથી ઉછેરી હતી. મેં બાળપણથી મારી માતા સુચારી હતી પણ તેની ખોટ મારા પિતાએ મને લાગવા દીધી નહોતી. વીસમી સદીની મને કેળવણી મળી હતી. મારી લાવન્યો આકાશમાં છાતી હતી. શેલી ને બાયરન, પેટ્રો રૂડો કીટસ ને કલાપી એ મારા રોજના રોનીએ હતા. કાવોદાસની શંકુત્તરા ને ભવજીની સીતા મારી માથે રોજ રમવા આવતી ને ખચખચ કંઈક મીઠા-કરેલુ ગીતો સંભળાવી આવી જતી. મારી વય સત્તર વર્ષની હતી. અસાર સુધી મારું જીવન રમણમનમાં જ વહી ગયું હતું. મારા પિતા તરફ મને કોઈ

બંધનું દુઃખ નહોતું. હું હમણાં જ મેટ્રીમાં પાંચ થઈ હતી અને હવે મેં જ મારી મરજથી અભ્યાસનો ત્યાગ કર્યો હતો. ત્યારે મેં નિઃસારે કેમ નાંખ્યો ? વાંચતાર, આ પ્રલુ તું ન પૂછે તો સાર..... ને છતાં આજે એ બધી વાત તને કહી નાખ્યા વિના મેં પાવાનું નથી. હું સત્તર વર્ષની કુસુમ કિન્ન-અનુના મનમોહક બગીચાનું રમ્ય સુગંધમય ફુલ-ફિફુ સમાજમાં બાળ વિધવાને નામે ઓળખાઈ હતું. મારા વ્હાલા પિતાનું એક માત્ર દુઃખ એજ છે કે હું વિધવા છું. સમાજના રિવાજને લીધે-સમાજનાં દળાણને લીધે ખાર વર્ષની નાશન વો મારું લખ મળું હતું અને દીગધા દીપધી રમતની પેઠે હિંદુ સમાજે મારે માથે એક અલખ્યા યુવાનની માલીકીનો સીકકો માર્યો હતો. હું તેર વર્ષની થઈ ત્યારે મારા એ પતિ મરજીથી મરણ પામ્યો ને ત્યારથી હું વિધવા ગણાઈ છું. મારા પિતાના પ્રેમથી મારે પુત્રો પાળાયે પંડતો નથી. હું સારાં સારાં વસ્ત્રાવકરો સજ્જ મથે ત્યાં ફરી ફરી રાહું છું. એજ પિતાની ઉદારતાથી હું બહુી ગણીને આજે રસિક બની છું. પણ હાથ ! એ રસિકતા, આ મધુર ચાવન, આ પીત્રના હૃદયનો બોળી મધુર ક્યાં છે ? હિંદુ સમાજના કોઈ ફર દેવે એની વ્હાલા કરી છે કે બાળ વિધવાથી રોદદતુ નામ પણ ન દેવાય. એ તે પ્રેમની પાંખના કરે તો તેનો કેડ અને આત્મા શંકર નકે બધ. જો પ્રભુ જેવો કોઈ જગતો શાસ્ત્ર હોય ને તેને હું પછું છું કે કેમલ ઉગતી લુવાનીને ક્યારી નાખનાર આ કોર સ્થિતિની આઠાને અરખી સમુદના ધમમસના પ્રવાહમાં ફેંકી દેવામાં શું ખોટું છે !

(૨.)

મારા ગામનું નામ મધુપુર. મારા પિતા કેશવશામ લાંબા પ્રતિ-ષ્ઠિત વણિક વેપારી ગણાતા. પણ મારા પિતાએ અમારું પર વેપારીની નગરે નહિ પણ કમિની નગરે બંધવું હતું. એ માગની અમારી સુંદર હવેલીની પાછળ સુંદર બાય હતો. એ બગીચામાં પહેલા માળપરની અગાથી પાતી ને એ અગાથીમાંથી સર્પિ સાન્ધ્ય નેવાનો મને હંમેશાં હ્લાસો મળતો.

મારા ઘરની બાલુમાં થોડાક દિવસ પછી નસ મામલતદાર આવી વસ્યા. એ જનના નાગર દતા. એમના કુટુંબ માથે અમને તરતજ ગાદ મિત્રના બંધાઈ ગઈ. મામલતદાર હવેગાયની પુત્રી ઉપા મારી સખી થઈ. એ પણ મારીજ વયની હતી પણ હજુ કુમારી હતી. હિંદુશાનની ગરમ હવાએ એની લુવાનીમાં કંઈ ઉદ્કપાત ન્યોતો કરી નાખ્યા હમની રમતી, નાચતી, કુદતી ઉપાને લેઈ અને અપેદાઈ ચાલવા લાગી. એ મોનાનો જીવનસાથી પસંદ કરવાને સમજ્યું સ્વતંત્ર હતી. હું તો વિધવા ! મારા પિતાની બાલાક, એમનો સ્નેહ, એમની લામણી અને સુખી કરે એમ નેહવું. ઉપરથી પર-માત્રા નીચે આરે તો પણ એક વણિક વિધવાને ગુનખંડ દેવાની સમાજ પુટ આપવાની નહોતી.

હું મનમાં ને મનમાં બગવા લાગી. મારી આસાનો ખોર કરાગવા લાગે. મારા પિતા મારી મનોઅશા લામરિયાં લેઈ બગાડે. મેં તેમનું આચનું હોત તો તે મને સુખી કરતુ પણ તેમને

આજની-નાત બહારની લાંબી ડાંગની બહુજ બીક હતી.

વસંત ગઈ ને શીમ આવી. ઉઠાણનો ધીખતો તાપ પડ્યા ગયો. મારા બગીચામાં બટ-ગોગરાનાં પુલો ખીસ્યા લાગ્યાં. સ્વધારે લી હોય, સાંજે સુંદર પુલ થાય ને પછી કરમાઈ જાય ! જીવનની પણ આપાદ એવું દશા છે ! પણ મારે તો ખીસવાનું નહિ. હું નીતું ને પાપ ગણાય. વિધવાની લુવાની ખીસવવામાં પ્રયુ પણ આપ કરતો હશે ! આ સવાસને જ્યાં કાઈ વેદીયા સ્મૃતિવાદીની યાત ને વિધવા પુત્રને પુછી લેતો.

ઉઠાણમાં મને એક નવો મિત્ર મળ્યો. તે ઉપાનો બાઈ મણુ ! મામસતદારનો પુત્ર રમણ ઉઠાણની રજામાં માતૃપિતાને જાણવા આવ્યો હતો. તે મુંબઈમાંની ક્રેડ કૉલેજમાં લખતો હતો. મેં આંખતાં વાર મારો મિત્ર થયો. ઉપાએ મારી પીછાં કરાવી. મારા સરકારથી એ ખુશ ખુશ થઈ ગયો. દરરોજ અમે સાથે બેસતો. આપી ને ન્હાનાસાક વાંચવા લાગ્યાં. અમે સાંજે સામે ફરવા જતાં. આમમાં અમરાં ચર્ચા થવા લાગી પછુ મારા પિતા મુપરજવા તેમણે મને નાહક કુખી ને ફરવાની પ્રેરિયા લીધી હતી.

“યુક્ત્ય !—” એક સાંજે તેમણે મને ગંભીર સ્વરે કહ્યું.

“શું કહે છે, બાપુજી !—”

“આજે હું તને એક વાત સ્પષ્ટ કરી નાખવા માયું છું.”

“શું ?”

“જે તારી મરજ હોય તો હું તારા પુનર્લેખ કરાવી આપીશ.

“નાત જન—”

“નાત જન બદલનામમાં જાય ! મારી કુખી કણ જેવી દીકરીનું જીવન નાતના જગીરી રીવાજ કરતાં વધારે કામતી છે.”

હું કંઈ ન બોલી. મારી છાતી આનંદથી ઉછળી રહી. હું મારા પિતાને વ્હાલથી વળગી રહી ને તેમના રૂપેરી વાજ પર હાથ ફેરવવા લાગી.

૩

રમણ એક મહિને રહેવાનો હતો. અમારા દિવસો પાણીના પ્રવાહ જેટલા જવા લાગ્યા. અમે કલ્પનાના મધુર વાતાવરણમાં ધુમતાં હતાં. બન્નેનાં દિલમાં કંઈક છુપી લાગણી મીઠામીઠીમાં કરી રહી હતી. હું શરમથી કંઈ બોલતી નહિ. એ કોણ જાણે કેમ સુગો રહ્યા હતાં !

“કુમારાને તો કરમાવડું

પછી હોય શું પુરૂષ કે શું સુંદરીની વેડ !”

“નાનાસાકની આ વાત ખરી છે ને, રમણ ?” મેં તેને પુછ્યું. અમે મારા બગીચામાં એક લાંબા મંડપ નીચે બેસી વાત કરતાં હતાં.

“હા—” તેણે હુંકમાં જવાબી વાંચ્યો.

હું શરમથી અંધુડા વડે લુમી ખજુવા લાગી.”

“યુક્ત્ય !—” મુજનો ચત્રવરતો રમણનો અવાજ અગ્યો. મેં તેના તરફ સ્નેહભરી નજરે જોયું.

“યુક્ત્ય ! તું મારી યદ્ય ?—”

હું કંઈ જ બોલી નહિ. હું તેના પર જીવન-બોધાવરે જી નાખવાને તૈયાર હતી. તેણે મને વ્હાલથી આશીર્વાદ દીધું ને અજૂત અંધરો સુખી લીધા. અહા ! કેવી મોંઘી-કવી મધુર વળ હતો એ ! પ્રિયતમની પ્રથમ સુખી, સ્નેહનો પ્રથમ ઉચ્ચાસ, જીવનની એ મોંઘામાં મોંઘી ધરી-કેટલાય મનુષ્યો નાંઈની બદબોધથી ભરી દેતા હશે ! રમણને હું ચાહતી હતી. એ મને ચાહતો હતો. એમ હવે મને લાગ્યું. ત્રિચુનન પર મારા જેવી સુખી સ્ત્રી કોણ જન્મથી એવો મને લાસ થશે.

“રમણ ! વ્હાલા ! આપણે કેવાં સુખી છીએ ?”

“જગતની સત્વતત આપણા સ્નેહ આગળ તુરંત છે, યુક્ત્ય !” તે બોલ્યો ને મેં તેની છાતી પર માથું ઢાળી દીધું.

૪

વાંચનાર, હવે એથી વાત સાંભળવા. તૈયાર થા કે જે સાંભળીને સોતાના ખાખા હસી પડશે, પ્રેમીઓના જીવર પર આઘાત થશે ને નિર્દોષ પુરુષો ભયંકર હાસ્ય કરશે !

હું રમણના પ્રેમમાં રસબંધ થઈ ગઈ. એ પછુ પાગલ થઈ ગયો. સત્તર વર્ષની મારી ખીસતી લુવાનોનો એ ભોમી લિવાનો પેટ દુનિયાનું જાન બૂકી ગયો. હું પ્રેમની પ્રથમ મસ્તીમાં સ્વાસ્થ્ય સાર; ધર્મ; અધર્મ; સર્વ ભૂલી ગઈ. મારા પિતાએ ઉદારતાથી મને જે સ્વતંત્રતા આપી હતી તેની ગંભીર જવાબદારી હું ન સમજી. મેં રમણને મારા શયનશુદ્ધમાં આવવાનો ખીનશરતી પરવાનો આપી દીધો. એ દરરોજ રાતે આવતો ને સ્વધારે માર પાંચ વાગે હું અને ભૈગીયામાંથી સ્વાના કરી કેતી. હું ખાનીથી માનતી હતી કે એ મારો જ છે. મારા નામને એ કંડી પછુ કસકિત ન થવા દે. એમાં અનેક વચ્ચે એણે કેસમ ખાધને આપ્યાં. હતાં. એ રાતે આવતો સારે હું તેને મારી સાથે પુનર્લેખ કરી નાખવાને વિનવતી અને એ મધુર હાસ્ય કરી, “હા-હા-જરા થોળી જોનેને—” એટલું કહી વાત ઉછરી દેતો. હું વિચારમાં રહી. મધુર રસ-આખવાં સિવાય એ બીજું કંઈ કરવા માગતો નહોતો એ હું ન સમજી. આખરે મારા પિતાએ મને ચેતારી.

“બહેન ! હું તારા પિતા અને મિત્ર છું. આપણી સમાજમાં કોઈ ન આપે એવી સ્વતંત્રતા મેં તને આપી છે—”

“ને તે મારો હું તમારી બહુ આભારી છું, બાપુજી !”

“દાકરી ! તું સમજ છે. હું તને એક જ વાત કહેવા માયું છું. પુરુષોનાં દિલ કેવાં સ્વજાળ અને કપડી હોય છે તે તું જાણતી નથી. આજીવનના સુખનો સાગરની ભરતીના પાણીની જેટલો પ્રેમ કરવા આવશે ને પોતાની વાસનાની તૃપ્તિ થવા પછી સામાન્ય હૃદયના તરફ ધ્રુવની પરવા કર્યાં વિના પાછા ચાલ્યા જશે. માટે દાકરી ! જે જે કરે તે પુલ્કેપુલ્કું કરજે. હું તારા કામ પ્રયત્ન મિત્ર નથી.....”

હિંદુ સમાજમાં કોઈ પછુ પિતા, જેટલી ઉદારતા ન ખતાવે એવી ઉદારતા મારા પિતાએ ખતાવી હતી. તેમની ચેતવણી મારા મનમાં વસી ગઈ. એ જ દિવસે રમણ મને મળ્યા સારે મેં તેને કહ્યું—“તમે તમારા પિતાની રજા લીધી ?”

“શા માટે?” તમને કંઈ જાણ્યોજ ન હોય તેમ તે અગમ્યજ
થઈ બેસ્યો.

“આપણા લગ્ન મટે—”

“જરે! ગાંડી! હું” પરિણ-અમે નાબર—આપણું લગ્ન થાય
ખરાં?”

“શા માટે ન થાય? મારા પિતાને કંઈ વાંધો નથી—”

“પણ મારા પિતાને વાંધો છે ને?”

“ત્યારે તમે અને કસારી? અને કોણ દીધો?” તેમને મને આહવા
નથી?” હું ચુરસાથી બોલી.

“આણું” હું.

“તમારી વાસનાના અગ્નિને ચાંત પાડવા માટે—મરે માટે
નહિ.” માસી આપમાંથી અગ્નિ ખર્ચી.

“નાહક શા માટે લાલ પીળા થાય છે? મારા ડ્રેસમાં તમે
કંઈ ક્યામ જાણુય છે?”

“રમણદાસ! તમારાપર મેં જે વિચાર મુક્યો તેનું પરિણામ
ફેલું ગંભીર આવ્યું છે—તે તમે જાણો છો હું ગર્ભવતી છું. એક
મહિનાની રજૂને બદલે તમે ત્રણ ત્રણ મહિના અહિં જાઓ નાખ્યા.
હું મોળી સમજ કે તમે મારાજ છો. એ રાત! માઝ” મું થયો.”
હું નવંધાર આવું રેડવા લાગી. તે પછી ગંભીર થયો. તેમને મને
મોઢી મોઢી વાતોથી સમજાવવા માંડી. પણ હવે હું તેને એજાણી
ગઈ. તે દીકરાકો કાપી હતો. આજકાલના સુધારક દોષાનો ફાલ
કરતા બીધાય સિસિલ બુટાનો એવાજ હોય છે. તોય વાસનાની બે
બીડીની સંલિપિત તુલિ માટે મોળી, મોહાણ સોમોનાં ખૂન કરનાં
આપા પાપીઓ અચકાના નથી.

“રમણદાસ! હું” તમને છેલ્લીવાર પૂછું છું. તમે મારી આંખે
છો એક મીનીશ મેગેજ કરવા તૈયાર છો?” મેં દડ નિશ્ચયથી પૂછ્યું.

“તો સુકાલ! આમ આકાશી ન થા. સમાજની આંખે ખંડ
કરીને સીધીક-બેંદર કરવાં એ ખાવાના ખેલ નથી—”

“ત્યારે મારા શબનશ્રદ્ધમાં આવવામાં ખાવાના ખેલ હતા
કેમ?” નિરંકારથી આટલા શબ્દો બોલી હું તેને છોડી મઠ તે
મારા એવરધમાં નહિ ઝરે ઝરે ગયા લાગી

— તેજ દિને એ પાપી મહુરુર છોડી મુકાઈ અચી જવાની ગમે
અખર મળી.

૫.

મારી દશા દયાલનક થઈ પડી. મારા બેવડા અને દીકરાકો
મેની મને છોડી ગયા. ગામમાં મારી નિંદા થવા લાગી. મારા પિતાની
ચિંતા વધી. એમના ચનપર હુણવળી ગંભીરતા બેઠી મારી છાતી
ચીસાઈ ગઈ. મું કહું? કયાં બહોં? મારા કુટુંબપર—મારા નામપર
કવંક લાગરામો.ભવ હતો. માઢી આખો દડી રડીને જાય થઈ ગઈ.
મારી મુદિ ચોપ થઈ ગઈ. માઢું હૃદય નિરાસના થઈને કિમ વિનિમ
થઈ ગયું. પણ સિસિલ એટલાજીય ધરણે નહિ. નમને સમુજ્યું
થાયમાય કરવાની તેજ નિશ્ચય કર્યો હતો

રમણ ગયા પછી પંદર વીસ દિવસ પડી મારા પિતાને મુંબ-
દના આગીઆ તરફથી વેપારમાં મોટી ખોટ જવાની આદતકાક
અખર મળી. મારા ડેગીલા પિતાએ આના અચાવના માટે સમજ્યું
દના કરી નાખ્યું તે માગનારઓની પાછળે પાછા ચુકતી દીધી. અમે
મરીજ—કાળા થઈ ગયા. અમારું ઘર છોડી એક નાના ગુપ્ત નેતાં
મરમાં વસવા જવાની અમને ફરજ પડી. આ આદત માગ પિતા
સહી ચકત. પેમા તો મનુષ્ય કમણ છે તે મનુષ્ય શુભાવે છે પણ
મારી લખકર હુવ એમનું દીવ કોરી ખાતી હતી. જે દેર જેવા
પિતાએ પોતાની મનોભાવના દીવમાં ચમાતી દીધી—એમને
તાવની વાંધી લાગુ પડી—તાવમાંથી સન્નિપાત થયો હું એકરી
નિરાધાર સત્તર વર્ષની છોકરી મું કહું? નાનગંભના ગાલુઓએ અમારે
ત્યાં આવવાના સોળા દીધા હતા. મારી પામે એકાદ બે દળીયા
દના તે પછી પિતાની માંગીમાં વેચાઈ ગયા પણ કારના કાળને
મારી દયા ન આપી. માનને દિવમે મારા પિતાને ૧૦૫ દીધી તાવ
આપ્યો તે માટે “દીકરી! શુભા! તેં” બોલું” ક્યું—અનુ તેમ
માઢ કહે—” આટલા શબ્દો બોલી તે તે અગામે ચાપી ગયા કે
જ્યાંથી કોઈ પાછું આવવું નથી. હું ગઈ રહી—નિગધાર થઈ ગઈ—
રોઈ કશી પણ શેવાથી કોઈના મરી ગયાના સ્ત્રીઓ કવના થાય છે?

હવે મારો કમોડી કાળ આપ્યો. છ મહિના થતાં મારા શરી-
રતી દશા વિચિત્ર થઈ પડી. નાનગંભના હું કાળા મેંદોની ગણાઈ.
નાનના પ્રતિષ્ઠિત ગણાના ધરના બે ત્રણ હુણવળીના મારાપર નજર
હતી. તેઓએ મારા પ્રેમની બીખારી પેરે બીખ માગી અને અમનપાત
કરાતી અચતી શેવાની ખાતી આપી. પણ નહિ કું મારા પામકનું

મહત!

મહત!

મહત!

મોજ-મનહ

ખાર મહિના મહત વાચો.

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૪ પોસ્ટેજ સાથે

મે સુધીમાં લવાજમ ભરી આહક થનારને ૩ રૂપીયાની
કીમતની ૩૦૦ પાનાની “જીવનમંદ” નામની નવનકથા બેટ
આપવામાં આવે છે. વળી વર્ષ દિવસે તેર આના પોસ્ટે
જનો અર્થ થાય છે તે ઉપરાંત દીવાનીમાં ખાસ બેક પત્ર
અમેર બેટ આપવું. માટે વહેલી તે પહેલી બેટની નકલો
થોડી છે. ભેટનું પુસ્તક મહાસ થયે અમે આપવાને
અચાના નથી.

મોજ-મનહ કાર્યાલય

ગીરગામ ચર્ચ સામે ખાસ બીડીંગ મુંબઈ નં. ૮

ખૂન કરવા માગતી ન્હોતી. મારા બાળકને, દીવકારો પિતાં તેને છોડી ગયો હતો. 'પણ હું' માતા તેમ કરી શકે નહિ. 'મેં' નાતના બુવાનીઆગેનો નીચ મળ્યોનો પીકકારથી ઇન્કાર કર્યો એટલે તેઓ વધાર્યો ને હું' બાળ બહાર કાઢાઈ.

મારી પાસે પૈસા ન્હોતા. કોઈ મિત્ર કે સજાહકાર ન્હોતો. વાંચનાર, આતી દલાઈએક વિધવા થું કરે? જે સમાજ જુવાનીની એક ભૂંડ પણ ન માફ કરી શકે-અરે! જે સમાજ એક લાચર વિધવાને સત્તા-તપામાં "કર્મ" સમજે તે સમાજને વરતી પેટે ફાડી ખાતી એ મેંયુનું લખન છે—

પણ આ સમય સમાજની અર્થા કરવાનો નથી. હું' મારી કર્મ કસાઈ અલગ ચલાવું.

મંદુરમાં રહેતું મારે મારે, અસમય થઈ પડ્યું. મારી છેડી પુછ વીસ રૂપિયાની ફની તે લઈ પૂં વગર વિચારે મુંબઈ આવી. આ છેડી રહેરના પ્રચીતી અને ખખર ન્હોતી. અદિની બાર લાખની વસ્તીમાં હું' કોઈ ખુલ્લામાં જેમ તેમ જીવન પૂરું કરીશ એવી મને આશા હતી પણ નહિ. મારે નસીબે પ્રમાણિક રોટસો લખોલ ન્હોતો. મુંબઈમાં મારા પિતાના રનેડી મળીશ રહેતા હતા. મળીશામ વિધવા સહાયક સમાજના મંત્રી હતા. તેમને ત્યાં હું' ગય.

"કોણ! શુભામ!—" મળીશામ મને કોઈ બોલ્યા.

"હા. કાકા! બાપુછ ગુરદી ગયા—"

"બપુ મોટું થયું. બપુ મોટું થયું."

"મરતી વખતે એમણે આ પત્ર તમારવર લખ્યો હતો—"
એક કક્કે મેં મળીશામને મારા પિતાએ મરણ પહેલાં લખેલો પત્ર આપ્યો. એ પત્રમાં મારા ઉદાર પિતાએ કરૂણ લાખમાં મારી સંભાળ લેવાની મળીશામને અરજ કરી હતી. મારી અંબીર સિપતિ પણ ચીરાતે હૃદયે મારા પિતા લખના મયા હતા. મળીશામ એ પત્ર વાંચી અંબીર થઈ ગયા.

"કાકા! મને તમારે ત્યાં આશરો મળશે?"

"મારે ત્યાં નો નહિ" પણ હું' તને આશરમાં રાખીશ."

"ગમે ત્યાં મને કંઈક તોકરી અપાવશો તો હું' મારે પેટીડું છોડતી લઈશ."

"ને બહેન! તું' નાદાન છે. તારી આતે દયામાં તને કોણ તોકરીએ રાખશે?"

"મુંબઈમાં વિધવાએલી દયા ખાનારા પ્રણ પડ્યા છે."

"કરેવાનું-કરવાનું કંઈ નહિ. તું' મારી દીકરી જેવી છે જ્યાં ને તારી કહાને તારી વાતની ખખર પડે તો મારો જીવ ખાઈ જાય. શુભામ! હવે આપણી સમાજની બંધ આંખો ઉઘડી નથી." વિધવા સમાજના મંત્રીએ અનુભવના ઉદગાર કાઢ્યા. મારી આંખમાં આંસુ આપ્યાં.

"તું' ગર્ભસ્ત્ર ના. નને છુટાછેડા થાય તે પહેલાં ને બને તો

હું' તારાં લગ્ન કરાંચી આપીશ. મારી પાસે બે ત્રણ અરજીઓ છે—"
તેણે એમકનુ ખાતું બોલી બે ત્રણ ફોટા કાઢ્યા.

"ને આ ત્રણ જવાનોમાંથી કોઈ પસંદ છે?"

"કાકા! હું' રવતંત્ર રીતે જીવવાનું ન કરી શકું" હું' મુંબઈમાં ધરાઈ ગઈ છું. તેમાં આ ત્રણ અનુભવો મારાસો સાથે. કેમ ખાતું પાકું?" મેં રવતાં રતાં કહ્યું.

"કીક છે હમણાં તો તું' ખાઈ લે. પછી આપણે વિચાર કરીશું. લલિતા!—" મળીશામને પાતની પુલિને બુમ પાડી.

બે ત્રણ પત્રમાં લલિતા આવી.

"તારી બાને કહે કે આ પહેા આપણી મહેમાન છે. એને કંઈ જોણું ન આવે હો—"
મળીશામ બોલ્યા.

"આસો બહેનન—"
મારી આંખો પડી લલિતા મને ધરમાં લઈ ગઈ.

મુંબઈમાં આવ્યા પછી જીવનનો મને કેવો અનુભવ મળ્યો નો આખરે હું' જીરગામની ગુલામ કેમ બની? નેનો કરૂણ દત્તિદાસ જાણુવા મોટે, વાંચનાર! આવતા રવિવાર સુધી રાફ નેવાની ફાંપી કરેને.

(આવતા અંકમાં આ વાર્તા જરૂર ખૂનમ થશે.)

વાર્તા-વિલાસ અંચંભાળાના આહકોને વિનંતિ.

વાનાં-વિલાસ અંચંભાળાના આહકોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે કે, કેટલાક આહકોની ખાસ ફરમાસથી અંગેએ અંચંભાળાને બાંહે મોજ-મજાદ નામનું વાનું, નાટક અને રીતેખાના સાહિત્યને લખે અંદાકીક તા. ૧૩-૪-૨૪ થી દર રવિવારે પ્રસિદ્ધ કરવાનું કંઈ કંઈ છે. મારે તેઓના પર અમારો પાંચેનો અર્ક બેટના પુરાત મુંબઈમાં સામે અંગે વી. પી. કરીયું તે તેઓ રવીસરી લેરી એવી આશા છે. મુંબઈના ચાનીક આહકોને અમારી એટીસમાં લખ જમ ભરી બેટનું પુસ્તક લઈ જવાની વિનંતિ કરવામાં આવે છે. અંચંભાળાની અરેસ રીના ને આ આના અંગેએ લીધા છે, તે "મોજ-મજાદ" ના તવાજમમાં કોપી આપવામાં આવશે. ને આહકોને "મોજ-મજાદ" ના આહક ચવાંતી ઉચ્છ ન હોય, તેઓ અંગેને પંદર દિવસની અંદર મળીવશે નો તેમના આ આના પોસ્ટકાર અંગે પાછો મેલશે જોખીયું.

મેનેજર, "મોજ-મજાદ"

ખપત બીલીંગ, ગીરગામ અંગે સામે મુંબઈ નં. ૪

WE ARE SOLE AGENTS FOR
THE CELEBRATED
QUICKWAY BETHLEM SOCKET WRENCHES.

General Utility Sets For All Purpose.

Turned from solid Bar. Accurately, Broached, Cynade, & Hardened.

QUICKWAY SOCKET WRENCH SET (Set B.)

Special for FORD.

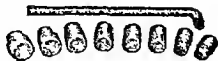

A general utility set. Just like (Set C) with handle but with 6 sockets only. This set takes care of most Nuts & Bolts on Ford car. A compact and powerful tool that will fit into the hard to get at spot with a minimum of trouble. Strong Hexagon handle gives great leverage.

Neatly packed in a neat & durable leather bag.

Price per set Rs. 7-8-0

QUICKWAY SOCKET WRENCH SET (Set C.)

A larger set (with handle like Set B) covering a wider range of sizes, packed in individual tin box ready for immediate delivery. Eight sockets; 5/16", 3/8", 7/16", 1/2", 9/16", 5/8", 11/16", 3/4".

This general set at popular prices sells on sight to mechanics, garages and Car owners.

Price per set Rs. 10-8-0

QUICKWAY SOCKET WRENCH SET
(C. Special.)

SOCKET WRENCH SETS.

Complete with Ratchet handle, and Extension Bar, a wonderfully fast selling set for the car owner, for private work. Eight sockets 5/16", 3/8", 7/16", 5/8", 11/16", 3/4" packed in a tin box.

Price per set Rs. 15-8-0

QUICKWAY SOCKET Wrench SET (Set D.)

The most practical mechanics' set. Takes care of all assembly and adjustment operations. Twentythree sockets, of deep type, ranging from 9/32" to 30/32"—by thirty seconds.

Covers greatest range of nut and bolt heads. Regular bent handle. T-handle for smaller sockets, universal, extension bar and Bethlehem drop-forged ratchet wrench. Complete set, highly finished in copper-oxidized and beautifully mounted in real heavy hard-wood box to withstand abuse. The most practical set ever offered to the mechanic.

Price per set Rs. 40-0.

LAXMIDAS & DWARKADAS.

Small Building, No. 1 Charni Road, BOMBAY No 4

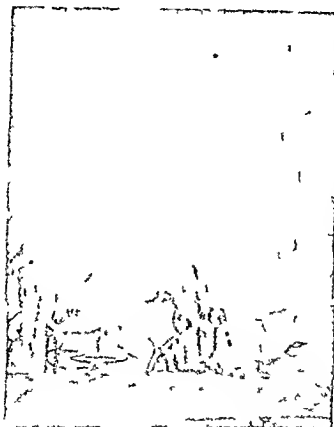
આ પણ શરૂ કર વિદ્યુત પત્રકોએ મુખ્ય નં. ૧ ગીરજામ અટલ બીલ્ડિંગમાં "લોક સેવક પ્રેસ" ની અંદર કાપ્યું અને તેમ જથ્થેથી તંત્રી જમશંકર બેાડીવાસ દિનેદીએ પ્રસિદ્ધ ક્યું છે.

НЛО-НОМ

[୧୫]

ସଂସାରୀଙ୍କର ସ୍ଥିତି

[21 4 8 41]

શાસ્ત્રદ્વાયે જ્ઞાતિ આરાતે કુસા વાયવ્યાની આજ્ઞા કરી પૃથ ૧૩]

६ सितम्बर ३ ४-०-०

ਭੁੱਖ ਨਕਲ ਭੁੱਖਮੀਆਂ ੧ ਆਨਾ
ਘੋੜਾ ਗਾਮੁ ਰਾਧਾ ਆਨਾ

આનંદના લેખોના દમ

정리

સંખ્યા ૧ આજે-(૨૧ જાન્યુઆરી ૨૦૧૨ના રોજ) ૩

કેવળ છે નહીં? (ગી રમણી-પ્રીતી ના નામો)

૧૦ ૦૦ ૦૦૦ (દશ લાખ) (સા રામણીક ચા પેના) "

એન્ડ્રુ રીના સાદમ ડોર્ (રા. મ. ગા. દેસાઇ)

मु.मा.पु. रत्नि रदुग्ध (ग. गु.पु.पु.पु.)

ગીરગામની પુણ્ય (ગુના) પેલે) ૧૧

८७. नाना (२१) ललितराज (२२) १७ व्याम) १३

સનાજીમ ભરી ધાર - ધનારને ૨૦૦ પાનાની 'ગ્રન્થમંત્ર' નામની નવલકથા છે.

મોજ-મજાહ.

ચિન્તા તારીખ ૧ થી ૩ મે ૧૯૪૪.

સખી! આજે—

(વેખ—રા. ન્હાનાલાલ દલપતગમ કવિ)

સખી! આજે સુગમ સાજો બિંદી થીંડી જાને વિરાજે નસતના

ચેલુ વાજે, રેલે પાજે,

તારે કાજે, કુજ ગાજે,

સખી! આજે નિ નિ

મેડી ખાના નિયાના ઉગમમા

વાજે જોની કપોતી થી અગના

પન્થ લાજે નિહાજે છે મ્હનના દમનત આ દિગતમાં

ચેલુ વાજે રેલે પાજે,

તારે કાજે, કુજ ગાજે,

સખી! આજે નિ નિ

સખી! આજે નિ નિ

કચહાં છે વફા ?

સખી! આજે નિ નિ

વેખ—રા. ન્હાનાલાલ રહેતા

ગઝલ

કહો કાઈ ફિરંગી જોઈમાં તું 'વફા' છે ના ?
તમે ના કાઈ તો જોનો 'વફા' શું કહાય પશુ છે ના ?
જ્યનમા કેટલા મજને સમા દિલથી ખતી આજે,
હવે જમતા ખતી પાગન ? છતાં મેં મેંમાં માથું
અરેરે ! કેમકા શયકા સનમની ચમ અજર પર,
ઝૂંકવે શિર છતાં આખિર, બને એ જોહર દિલગર
અરેરે ! કેમકા જોના બને મિઠ્ઠીન અમ પાઝી
છતાં મેં મેંકા કાતીન દલાવે દિનમા ખજર
ખતાવે કા રિઝ્મી. જોહમા શું 'વફા' છે ના ?
સંતું છે મેંમાં શું હા ? 'વફા' શું કહાય પશુ છે ના ?

૧૦,૦૦,૦૦૦.

(૧૨ લાખ)

(એ ડીકવી વાતા)

લેખક—રા. ન્હાનાલાલ રહેતા

સખી! આજે નિ નિ

એ બનાવ બન્યાને ઘણાં વર્ષો થઈ ગયાં, પરંતુ હું તે વજ
નિસરી ગમે નથી હું સ ૧૯૧૨ માં દીલી દરબારમા જ્યાં માટે
'નોથન' એક્સપ્રેસ' માં યુબલથી નીકળ્યા મેન્ડ કલામમા માટે
પથ' રીઝન' કરાવ્યા હતાં મારી પાસે સામાન આંગે ન હતો
પ્રેરવાનાં સું, દાઈ, કોનસા, રોઈપેનો મામાન, એક વામની
ટૂકમા હતો તે સિવાય એક એક્ટન બેથ, ચીતનિસાંજી માટે શરમ
જોડવાનાં, એક કેમનહેર રમ અને જોડી હતું યુસફરીનો મમ
બતિન કરના ફેરાક અજોડ માસિક અને જેમરીઓની નન
ક્યા હતી. સુરત સુધી કેપાટવેટ ખાતી હતી સુરતથી એક શુદ્ધ
આવી મારા કેપાટમા જના લીધી અને લોન્ડોની એક જોડે આગ
મામા શયકા રતનામ આનુ નારતો કરી હું એમાં બીંતે
'દુધી' નં ૧૩ વાચતો હતો ઘડીક આખેમ નન પશુ ફેરતો
હતો સુરતથી જે શુદ્ધ માં રમામા આવી જોડે હતો, તે મારી
તરફ કોઈકાર મીઠી મીઠીને જોતો હતો તેનો જોડાનો પ્રાગ કંઈ
નિનજી હતો જેમ કાઈ ધરાધાર્વક આપણા પર છુપી રીતે નજર
રાખતો હોય તેમ તેવું જોવાનું હતું તેના દલિપતમા માથુસના
મનના ઉગ્રામા જવાની સકિત જાણતી હતી અને નજો દરેક
મીઠીની જારીક નોથ વેતે ન હોય તેમ તેવું જોવાનું હતું હું અજ
તેની નિરીક્ષા કરતો અને વળી વાચનામાં પ્રેરાતો હતો આમ કેટ
લોક વખત વિચા જાત તેજે મને ઉગ્ર —

'Are you fond of reading detective novels?'
અર્થાત્ કે તમને ડીકવી નવલકથાઓ વાચનાનો શોખ છે ?
મેં કહ્યું "હાથ, ખાસ કરીને યુસાફરીનાં વખતે જ સા
પ્રધરના વાચનથી સમન કયા નવ જો જોવાનું નથી"
આમ વાતચીતનો પ્રસંગ થતાં મારું મન આગામિ રીતે તેની
તરફ આકર્ષાયું. તે ખાનુસમા કાઈક સાધારણ માણસોના કરતાં
નિનજી પ્રધરનું આકર્ષણ હતું બપોરનાં અમે 'ફેરારા કાર'મા
આઈ પીટી મેં વાત વાતમા કહ્યું કે 'આખો ત્યાં યુરોપના જેવા
ખાહોરા ડીકવી' તરી આપણે ત્યાં યુદ્ધની મોખને મારે માર
કે બજાહાર સિવાય બીજો મારો અધિના પોલીસ ખાતાના માથુમે
જોના હોય એમ જણાયું નથી"
'આપણું મોશ પશુ ત્યાના જેવા નથી' તે શુદ્ધ જવાબ
આપ્યો

“તેથી શું?” મેં પૂછ્યું.

“એ કે પુરાણની રીતે બે અહીં કામ લેવામાં આવે તો ચુન્ના જાણ્યેજ પકડી શકાય. આથી કરીને હું એમ કહેવા નથી માલતો કે આરણ્ય કે બળાકાર વગર ચુન્ના પકડી શકના નથી. તમે માત્ર પુલ્કત વાંછી તમારા વિચાર જણાવો છો. ચારે મને આ વિષયનો જાતિ અનુભવ છે.”

“આપ શું છુપી પોતીસમાં છો?”

તે મુઠ્ઠે જવાબમાં ડેકું ધુણાવ્યું.

“તમે મને તેમ કહો પલુ એટલું તો ખરું કે આપણે ત્યાં ચુન્ના પકડવાની પદ્ધતિ ઘણી પુરાણી છે અને અકકરનો ઉપયોગ કે સંકેતી ચુન્ના શોધી કાઢે તેવા માણસો નથી.”

“એ કહ્યું, પરંતુ એવા માણસો આપણે ત્યાં નથી એમ નથી. મને પુરાણનો પલુ અનુભવ છે. મને ત્યાંની ચુન્ના પકડવાની રીત જાણવા આટલે રકોટલેન્ડ યાદમાં અનુભવ લેવા મોકલવામાં આવ્યો હતો. મેં ફાસમાં પલુ કેટલોક સમય ગાળ્યો છે. રવીન્ડલેન્ડમાં રહી આવ્યો છું, અને અહીંના પલુ અનુભવ છે. તમારા પેલા મશ્હૂર મહંત મરદ કેસમાં એક ડીક્ટરીયે ઘણી બાહ્યલીથી કામ કર્યું હતું. હું દીઠીમાં ખાસ દરખાસ્ત કરીને અમુક બંદોબસ્તને માટે જઈ છું.”

“આપનું નામ?” મેં પૂછ્યું.

“મનંતરાય.”

“આપ સર ચાર્લ્સ ક્લીવલેન્ડના હાથ નીચે સીમસા ડીપાર્ટ્માં કામ કરો છો નહિ વાર?”

“હા, નમે છી રીતે જાણ્યું.” તેણે પૂછ્યું.

“તે કદીય, પરંતુ આપ કોઈ પુરાણના નામાંકિત ડીક્ટરીયના જોમાં આવ્યા હતા ખરા?”

“હા, કેટલાક રકોટલેન્ડ યાદના મશ્હૂર ડીક્ટરીયના પરિચયમાં જોયું છે. ફાસના એકાદ બેના પ્રસંગમાં આવ્યો હતો પલુ બધામાં અને રૂશિયાના એક બાહ્યક ડીક્ટરીય મારફતે ડેનીલીયનું રમણ આવે છે. હું પુરાણમાં અને ન્યારે તે રૂશિયાના કચાવા હતા ત્યારે મળ્યો હતો. તેણે જારની જાન લેવા જે કામમાં કરવામાં આવ્યાં હતાં. તેના ચુન્નાવારને બાહ્યક પકડી પાડ્યા હતા. તે જિવાય તેણે ઘણા સુધા ચાલાકીથી અને હુકિમજથી પકડ્યા હતા. તેનું નામ આખા પુરાણમાં મશ્હૂર છે. દીઠીમાં તમે તમારો ઉતારો મારી સાથે જાખીને છું.” તેનાં પરાયેનાં તમને સંજળાવીશ.

મેં મારો ઉતારો મનંતરાયની સાથે રાખ્યો. દરરોજ તેઓ કામથી ખરવારે અને હું ચારે રાતે ફરીને આવું ત્યારે તેઓ મને ડેનીલીયનાં પરાક્રમે સંજળાવતા હતા.

૧.

એક સમયે ઉદાગારના વિવેકમાં રૂશિયાના તિબેટી ખાનના ચાર મોટા એકાદવાર સરકારની તિબેટીને ખખડી મેલકેથી સેન્ટ-પીટરસબર્ગ લઈ જવા માટે તીકડ્યા. તેઓની સાથે જે ખખડો હતો તેમાં કેટલોક લાખ રોકડ નાણું હતો અને મોટા લાભની નોંધ હતી

આ સર્વ રકમ સેન્ટ-પીટરસબર્ગ લઈ જવાનો હતો અને આ કામને માટે જે અધિકારીઓને પસંદ કરવામાં આવ્યો હતો તે સર્વ વિશ્વ સને પાર હતા. તેઓ રાજ્યસેવામાં ઘણા વર્ષોથી કામ કરતા હતા અને જે ખાતામાં તેઓ કામ કરતા હતા તેના મોટા એકાદવારને તેમનાપર પૂરનો દબાવવા હતો. જે માણસોના ચીરખર-સા કામને બોલે હતા તેમાં તેમનો ઉંમરો ૭૦ વર્ષની ઉંમરનો હતો. અને તે ચાલીસ વર્ષની સરકારી નોકરીમાં મોકલવામાં હતા. એનું નામ ગોપલ હતું. એનાથી ઉતરતો હતો તેનું નામ ધ્યાન બેસીસોલીય હતું, જે નંદા વર્ષથી તિબેટી ખાતામાં કામ કરતો હતો. ત્રીજો અમલદાર જેનું નામ ટ્યુગોલિય હતું જેની ૨૮ વર્ષની સાંખી કાસકાદિ હતી. આ ત્રણ સિવાય એક યુવાન અધિકારી હતો જે પંદર વર્ષથી નરીફ લાખક કામ કરતો હતો. આ અમલદારનું નામ બ્રીકાલ્ય હતું. આ ચાર અમલદારો ઉપરાંત એક ગોલીસની દુકડી હતી જે ખાસ પહેરા રાખતી હતી. આ સર્વ જણો એકાદીની ટૂંકમાં જવા તીકડ્યા હતા પરંતુ ટૂંકમાં એક રૂપેશિયલ જાણે નેજવામાં આવ્યો હતો. આ જાણેને ઉંડે બંને બાળુએ દરવાજા હતા અને તે ખાસ બનાવવાના તાણથી બંધ કરવામાં આવ્યા હતાં. શેકડ નાણાંને એકાદી મળ્યું હતું તેમાં મુકવામાં આવ્યું હતું અને તેનાપર મેકાની પદ્ધતિ બજામાં આવી હતી. નોટાના બંધકને ચોખ્ખી નાની પેઠીમાં બંધ કરી ઉપર કેવાસ સીપી લીધું હતું. તેના પર દોરી બાંધવામાં આવી હતી. આ દોરી ખાસ સરકારી કામને માટે બનાવવામાં આવતી હતી અને એ દોરી બાંધ્યા પછી દરેક પેકેજ પર સરકારી રીલ મારવામાં આવી હતી. આ રીલ તેણી એ ભપકરે ચુન્ના હતો અને તે ગેરકાયદેસરે તેનાનારને દેશનિકાલની સજા કરવામાં આવતી હતી.

ટૂંક મેન્ટીટસબર્ગ પહેલો, ટૂંકમાંથી નીચે ઉતારતાં દરેક પેકેજ ફરીથી ઘણી જગ્યામાં આવ્યાં અને જરાબર, માસમ પડ્યાં એટલે તેને ફરીથી ઘણી તપાસી બેસ ગાડીમાં મુકવામાં આવ્યાં અને તે ગાડી જિવાડીના પહેરા નીચે અધિકારીઓ તેને તિબેટી ખાતાની એકાદમાં લઈ ગયા. અહીં નાણાં ખાતાના પ્રધાનની સમક્ષ તે તિબેટી ખાતાના અધિકારીને સોંપવામાં આવ્યાં. તેણે તે પેઠીઓ અને પેકેજને તપાસી ઘણી જગ્યા સીલ વડી નથી તેની ખાતરી કરી પહેલે જગ્યા આપી. સિપાઈઓ અને અમલદારો પોતપોતાને ચેર ગાલી ગયા.

આ બનાવ બંધાને બીરેન્ન દિસે ડેનીલીયને ગોલીસ ખાતાના મુખ્ય અમલદાર તરફથી તાર મળ્યો કે—

“એક મીનીટ શુભાચ્યા વગર આ તાર દેખતાં ચાલીને અગી જાઓ.”

તાર લખનાંની વાર ડેનીલીય પોલીસ એકાદમાં હાજર થયો. ત્યાં જતાંને તેને જાણ્યું કે તેની મુંઝવણ પાર જિતાની હતી. તેના મંબીર અને ગભરાયલા ચહેરાપરથી ડેનીલીય નાકી શક્યો કે તે અસાધારણ બનાવ બનેલો હોવા નોંધ્યો. તે અમલદાર હતું કે—

“એકાદમાં સેન્ટ-પીટરસબર્ગ જે ખખડો રવાના કરવામાં આવ્યો હતો, તે ત્યાં સહિસચામન પહેલ્યો. પેટાંચાની ગેરરીત આપી દીધી.

મારે બીજા દિવસે તમારા ખાતાના પ્રધાને અને મદદનીશ પ્રધાને યોનાના ખાતાના મહાસુબા સમક્ષ તમારે પેઠિયાં બોલી ત્યારે મેં પેઠિયાંમાં મોડાને જાહેર બાકી કમીઓમાં મળ્યાં! આ મેં પેઠિયાં પર સીઝ અફેયમ હતી. તેનાપર ફેરી પત્ર સરકારી ખાતામાં વપર્ય છે તેવી હતી હતી એ મેં પેઠિયાંથી હાથ તાળવી મોડા ફેરફાર કરી મૂક્યું છે. મોડાં એવી રીતે કરવામાં આવ્યાં છે કે કેસ સંપૂર્ણતઃ મહાસુબા આ કામ નથી. વળી એકાદ માત્રુલથી આ બની રહી તેમ નથી. ડેપુટી સીઝ તમે થયું મોડાં પાસી છે પરંતુ આ મોડાં પાસી સ્ટેમ નથી.”

“એમ શા પદથી તમે કારણ છે?” ડેપુટી સીઝ પૂછ્યું.
“મુ. હાથે” કે મોર ને કાઢ દોષ તેમ જ થયું જાહેરાતી કામ મુ. છે. પદમાંથી એકપણ બાકી મળી નથી. વાહ, તમારાથી થાય તે પ્રયત્ન કરો.”

આટલી વાતથીન પછી ડેપુટી સીઝ ખાતાના પ્રધાનને મળ્યો. ત્યાં જઈ તેણે પેરી, સીઝ, બધું તપાસી લેયું. મોડાંથી ખાતાને જાણાર તપાસીને રવાના કરવામાં આવ્યાં હતો તે જખન પ્રધાને મોડાંથી આવેલો વાર બતાવ્યો. મોડાંમાં નીકે ફરીપર ૭ મહાસુબાની સમક્ષ કહે જાવ તપાસી, મહાસુબા નબર નેપે કરી સીઝ મારી હતી. અને ત્યાં કોઈપણ અનનો વાણીયા થયોને સંજવ નહોતો. બધી દેનમાં કોઈ પણ વ્યવસ્થા થયો દોરો નેપે એમ તેનું માન્યું થયું. પણ તેમ આ વિચાર ખીનને જણાવ્યો નહિ. મેટીસીસમાં તેને ને તપાસ કરવાની હતી તે કરી ડેપુટી સીઝ

મોડાં વધે. ત્યાં જઈ તપાસ કરી તેનાનીં મેટીસીસમાં મોડાં મુકી ખાતાને પેઠિયાં અને દેવેના અખામાં મુક્યાં ત્યાં મુકી તે કંઈ મોડી થયો સંજવ ન હતો. મોડાં મળ્યાં, એક દર, તપ મોડાંમાં મુક્યાંમાં આવ્યાં અને જાર મોડાંની દુકાની પડેલા સમયે એકપર રવાના થયાં અને અમલદારની આંખ દેખા દેનમાં ખાસ અખામાં મુક્યાંમાં આવ્યાં, ડેપુટી સીઝ ખાતાને જઈ જનાર અમલદારે સિંચે તપાસ કરી તે માત્ર પત્ર” કે અમલદારોમાં જાહેર કાંઈ થયો કહે તેમ દના. પેલા કારે એકાપર રતે મેટીસીસ નહિ પણ તેને સારા પંજાર મળ્યા. ઉપાં છેલ્લાંવાં મહાસુબા હતો અને અમમાં આવુ સારી હતી. તે કંઈ આવે પેલાના કહે તે જનાર જોય ન હતું. ખાતાનીં અને રહેલોનાં પણ સારી કમાણીના માનુસે દના. પંજારમાંથી જનાર રહેલી હતી. કુટુંબી માનુસે દના. એટલે તેમનાપર પણ રાક તાળવી નકામો હતો. બધી રહેલો પેલાના અગ્રે તે કુપારો હતો પણ તેના માપાપ અખાં દનાં અને તે સારી વાણી કહેવાની હતી. તેને કંઈ અમલ જણાવ ન હતું. એ મેં પરથુના બેચી જોઈ હતી. કુટુંબનાં બાપદા ધોયાનાંમાં રવાનક પર હતો અને તેની આવક કુટુંબ પેલાનાં માટે મુકી હતી. તેની જોડનું તપ એકાદ હતુ અને તેને તાલપજમાં કમાઈ કમા થઈ હતી. તેથી તે સારી નમણા રહેતી હતી અને કામચલાને માટે અચકત હતી. એટલે તેને પમળવાની સંજવના નહિ રીતી હતી.

મેટીસીસ પત્રો કેમ મેજાવેલા મેં થયુ મુકેક કામ હતું. નર-મારી ખાતાને ડેપુટીસીસને મોડાંમાં પુકડું કે મોડી પડી આપનાર માટે નહોતે કમામ કાઢેલો તે કેમ ડેપુટીસીસને આ વિચાર. ખબર પડેલા નહિ અને તેનાં કારણે તેને જખની રવાં અને તેને નષત કરવા માંડી આ મોડીની જાખનમાં એક મુકાની વાન હતી અને તે એ હતી કે મોડી કરનારને ને પેલાં મોડાં મુકાની હતી તેના હતી ખબર હતી મેટીસીસ નહિ પણ ને પેલી પેલા સમગ્રી ખાતામાં વાપરવામાં જણાવે અને ને સરકારી ખાતાના માનુસે વિચાર બીનને મળી મુકેક હતી, ને મેડેના દાખમાં આવતી હતી. એ થી રીતે ખાનું કેમ માનુસ પણ મળેલો દેવો તેમજે. આમ એક મહિને જોર જોડવાં પડેલું અને મોડાં મળે પણ માનુસની પડવાક થઈ નહિ. પેલાનીં ઉપરી વિચારમાં પડ્યો કે ડેપુટીસીસ મુ. કરના થયે છે. તેમ તેને જોનામાં પુકડું કે કંઈ મોડીના પત્રોની મુજ લાની છે ખરી! ડેપુટીસીસ ક્યું કે “ના.”

મહત્ત! મહત્ત! મહત્ત!

મોજ મજલ

પ્રાદ મહિના મહા મહિના

વૈદિક લેખાલય ડ. ૪ પેટરેજ સાથે

મે મુકીમાં લેખાલય બધી કાલક થનારને કે રૂપીયાની મિતની ૩૦૦ પાનાની “ગુરુચરન” નામની નવલકથા બેર આપવામાં આવે છે. વળી વર્ષ દિવસે તેર આના પેટરેજે ખબર થાય છે તે ઉપરાંત દીવાળીના ખાસ ખર્ચ પણ ખબર બેર આપયું. મોટે વડેલા તે પડેલા મેટીની નકલો મોકી છે. મેટીનું પુરુષ બહારના થયે અને આપવલે રવાના નથી.

મેન્ડ-મન્દ કાર્યાલય

નીચનાં ચર્ચે સામે જાણ બીજીની પુરુષન. ૪

“તમે મુ. કરના સિવાર છે?”
“કેવલ નહિ.”
“કેવલ નહિ એટલે?”
“મેટી પડવાને એમાં કશું નથી.”
“પણ હજુ મુકી પેલાના પત્રો નથી. મે. સરકારે માનુસે જાણવા નથી. ખબર કહે છે કે પડવાને.”
“હાહ. મે. એવ પાસું મુ.”
“પાસું મુકી મુકી.”

“કારણ ગોચ વખતે જાણવીશ.” એટલું કહી ડેનીશીય ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. તેણે ખગલેલા લાજ, જનાર માણસો પર ખાનગી તપાસ રાખી હતી, અને તેમની હિંમતવાપર નજર રાખતો હતો.

આ વાતની યાદ બાદ એક દિવસે એક જૂઠા સ્ટેપીટસ બગડેલી-મોસ્કો જતી ગાડીમાં બેઠો. તેણે મોસ્કોની ડીપ્ટ લીધી નહિ પરંતુ મે રેલવે વચ્ચે આવેલા પીત્તી મોસ્કોની ડીપ્ટ લીધી. જેવાં તે બેઠાની સી બેઠો હતો. શરૂ થઈ હતી. મેં કપડાં, અને માથે બેઠી રાખી હતી. તે ફરીને ધધે કરતો હોય તેમ જાણતી હતી કારણ કે તેની પાસે રાખવી હતી. અને તેમાં બેઠાં બેઠાં, ખુદ અને રસીકો હતી. તે રેલવે પર ઉતરી અને ગામમાં જવા લાગી. સિમાલાનું બેનરમાં એક મકાન હતું. ત્યાં જઈ તે મોસ્કો સાથે વાતનીમાં લગી. આ પર ક્યાં લીન ગોલોવની નામના મોશ બેટલું હતું. બધારે તે કદ આગળ ચાલી પડેલી ત્યારે લગભગ રાત પડ્યા ચાલી હતી. તે બુદ્ધી સી ત્યાં ચાલી કહેવા લાગી કે:-

“બાપુ, હું એટલી ફરી કરવા ચાલી હતી, પણ રાત પડી ગઈ. મને રસ્તામાં એક્રા બે ઉઠીઓ થઈ અને મારી તબિયત ગંભીર ગઈ છે. મને મંદી આવતી રાત પડી રહેવા દેશે તો તમારો પાક માનીશ.”

ફિશચમાં આવા વતરો આવવા સામે વાંધો નથી. મોસ્કોને તે પડી રહેવા દીધી. બીજી દહાડે તેની તબિયત સુધરેલી જણાઈ દિ. અને એમ કરતાં તે ત્યાં જાય દિવસ પડી રહી. મીજે દિવસે જ્યારે બજારમાં જઈ ત્યારે જતાં જતાં ધરના જાય મોસ્કોને એક એક જોડી બટનું પ્રિમિઆયું. બાદ બજારમાં જઈ સાતમા વેચ્યો.

આ બીના બન્યાને બે દિવસ યાદ બાદ ફરીથી ડેનીશીયને પોલીસના અમલદારે મોસાવી મંગળ્યો અને જ્યારે ડેનીશીયને જાણી દીધું કે બે ચોરિશ કલાકમાં આ કેસની બાબતમાં કંઈ પતો કે સુચ નહિ મળે તો આ કેસ બીજાના હાથમાં મુકાય.”

ડેનીશીયની નામના ભારે હતી. ખુદ જાર સુધાં તેને એવળખતા હતા. એટલું નહિ પણ તેની ખ્યાનિ અને કામથી વાકેફ હતા. એટલે તેણે કહ્યું પેરે જાણવી દીધું કે “બે ચોરિશ કલાકમાં કંઈ જાણવા જેવું હશે તો જાણવીશ બાકી બે તમારે બીજાના હાથમાં કેસ મુકવો હોય તો મને વાંધો નથી. તમને ચોખ્ખો લાગે તો તેમ કરજો. પણ એટલું હું કહેવાની રજા લઉં છું કે ભલે આખરે મારી ચોખ્ખા-એટલી લાગતી હોય, પરંતુ હજારમાં યજ્ઞ માણસોને તેમ લાગતું નથી. પણ તેઓ તમારાથી ઉઠી અલિખાય ધરાવે છે.”

ડેનીશીયના જવાબથી નાખુશ થઈ પોલીસને અધિકારી નાણા ખાતાના પ્રધાનને મળ્યો અને ડેનીશીયના હાથમાંથી કેસ લેઈ બીજા માણસને સોંપવા માટે કહ્યું. વધારામાં તેણે જાણવું કે હજી સુધી નાણાને પત્તો લાગતો નથી. તપત ભય છે. અને કદાચ પેસા લઈ

ચોર, રૂચિયા છોડી ચાલી જશે. મારે મારો વિચાર આ કેસ બીજાને સોંપવાનો છે.

“પણ તેમ કરવાથી કાલો શો ?” પ્રધાને પૂછ્યું.
પોલીસના અમલદારે ટુંકમાં કારણો રજૂ કર્યા બે નાણા ખાતાના પ્રધાનને બધે બેસતાં જાણ્યાં નહિ. તેથી તેણે ચોખ્ખો સમય હજી સુધી યાદ છે તે બેવા કહ્યું. પોલીસને અમલદારે આ સંજોગો ઉઠા લાગ્યા. જતાં જતાં નાણાખાતાના પ્રધાને કહ્યું:-

“અરે આવતા યુરોપે પીશનીમાં એક લગ્ન; યનાર છે. અમારા નાણાખાતામાંના એક મદદનીશની બેનનાં લગ્ન યનાર છે. પરજુનાર માણસ તે ગામના એક મોટા જમીનદાર પીટર ગોલોવનીનાં નામના માણસ છે. મને ડેનીશીયે આ બીનાની ખબર આપી હતી. મને કંઈ બે વાતની ખબર ન હતી. આજવાની વાત એ છે કે મારા મદદનીશ મને આમત્રણ આપ્યું નથી. બે જાણી ડેનીશીયને આશ્ચર્ય લાગ્યું; અને એની અનુભવીમાં કંઈ હેતુ જાણાય છે. તમને લાગે છે કે તેમાં કંઈ હશે ?”

તે પોલીસના અમલદારે જવાબ આપ્યો નહિ પણ પૂછ્યું.
“તમે તે લગ્ન પ્રસંગે જવાના છો ?”
“હા મારો જવા વિચાર છે.” (અપ્રભુ.)

વાંચક ! આ દશ લાખની ચોરી મળ્યા કે નહિ ? બે જાણવાં મારે અમારા તા. ૧૧-૫-૨૪ નો અંક વાંચો.

સળેખમ, સંધીવા અને માયાના ચરકાથી શા માટે હેરાન થાઓ છો ?
આધારીશ અને મસ્તકનાં દહોની બીમારી શા માટે ભોગવો છો ?

‘બજારમાં વેચાતા દરેક ખામશી ચઢીઆતો અમારાં

હિપ્નોટિક બામ

એક વખત વાપરી ખાત્રી કરો.
શીશીના આના આઠ.
સ્વદેશી ઓઇલ એન્ડ પ. મે. ડું. માસ-બી. બી. રહે
તથા દરેક વેપારીઓને ત્યાંથી મળશે.

એક સુંદરીનાં સાહસ કર્મો !

લખનાર:-૨. ચંબુલાલ ગોપાળરાય દેસાઈ.

(તા. ૨૭-૪-૨૬ ના અંકથી ચાલુ.)

મકરણ ૫ મું.

યુવતીની હૃદયભેદક કથા.

પદ્મ પોણગથી છૂપી રીતે જ્વેતી મનોરમ આ યુવતીની કાંતી અને શોભાને સંપૂર્ણરૂપે જોઈ શકી નહિ, તોપણ અમે તેણીનું વધારું વિલ અમારા વાચકદલ સમક્ષ રજુ કરીશું.

તેણીની ઉંમર આશરે સત્તર વર્ષની હશે. તેણીનું શરીર ઉંચું અને એક સુંદર વધેનું હતું. તેણીનું અંગ દાર, કમર છાતીના ભાગથી લઈ ગાયેલી અને મારદન વગર વાંધી હતી. આથી તેણીનું આખું અંગ મોનની માફક હાસ્યા કરતું હતું.

સૌ જાતીને શોષ કામગીરી, વિવાદિતા કન્યાને મોલ મારવ, અને નૈસર્ગિક ક્ષતિભર્યાં અપૂર્વ સંબંધન તેણીના મુખ ઉપર પ્રત્યક્ષ થતું હતું. તેણીના શુદ્ધ અને પરિવ આત્માને નમ અને મળનાવા સ્વભાવ સાથે સંબંધન કરાવતા તેણીના અવલુંનીય માથું જે જાતેલ અને ઉત્કૃષ્ટ રમેલને મ્હાને કરી દતો.

તેણીના શાળા કાળા અને રેશમ જેવા સુંવાળા, મધ્યમક જેવા ચળકતા અને એકલા વધા લાંબા હના કે તેથી પાછળને ભાગ છેક કમર સુધી દંકાઈ ગયા હતા. તેની મોટી આંખો કાળી અને રોડાંદ હતી. તેમાં નમ્રતા અને ગંભીરતાનું એકાગ્ર હતું. તેણીના ભવ્ય મુદ્દમમાંથી બહાર આવતાં નિર્મળ કિરોળ આસપાસના વાતાવરણને અનિર્વચન અને શુદ્ધ બનાવતા હતા-નિખાલસ ભવનાથ આદર્શ નિર્માણને સ્પર્શવના હતા.

તેણીનો એકેશ નાલુક હતો. વચન ઉપર ખીલના ચેતનની લાક્ષી દેખાતી હતી. તેણીનું સ્વપારવિદ ઉસાહથી ભરેલું હતું મુખને શોષ ચરમખાણની પાછળ મધુર હાસ્ય ચમકતું હતું. ભરોસે અનુકૂળ જેવી કાળી પગ આઠાક રીતે વક હતી. નાક સીધી અને શોભા હતું. માથેક જેવા કાષ્ઠ મોટા જેવી ચળકતી સરદે દંત હતી સાથે સ્પર્શ કરના હતા. સુંદર ગોળ હાડપની અગ્રકાર લંબાટ અને મસ્તકની સાથે મળી જતી હતી.

તેણીના વાટમાં ખામી ન હતી, અંગતરોમાં હંબુપ ન હતી. અવયવો ખીલના જતા હતા-સીદ્ધાંતે ખીલાવના જતા હતા. મુઠ્યા પ્રશ્ન અને યુવાપ્રશ્ન વચ્ચે તે જોડા ખાતી હતી. તેણીને પહેરવેશ સાથે પગ સુધી જતી હતો; અને, તેથી, તેણીનું કુંડળ બંધવાન નહિ પણ મધ્યમ વર્ગનું હશે એવું પુરવાર થતું હતું.

આનું કાંતીવાન સી રત્ન બધેથી મુજતાં પગમાં ભરતું જે એકાકમાં મનોરમા સંતાઈ હતી ત્યાં પેડું. તેણીનું મન અચાનક હાથ એવું દેખાતું હતું. એકાકમાં પેડા પકડી તેણી અટકી અને આલુખાંતુ વ્યાકુળ દર્શિએ જોવા લાગી. એવ વખતે બહારથી કટારેલા તળાખાં ફરતી કુંડાંથી અચાનક તેણીના કાનમાં અથગયા, અને તેણીનાથી ભવની એક મીઠા પાઈ મઠ. તેણી નજર પોલી/સુસી ઉપર થય લખી જોઈ ગઈ; અને આવા વખતે પણ સાવચેતીથી પકડી રહેલો દીગ બાલુએ પેડા એક મેઝ ઉપર મૂકી દીધો.

આ દીવાનું અજાણ્ય બરાબર તેણીના મુખ ઉપર પડતું હતું; અને તેથી તેણીનું આખું શરીર અને અહરે મનોરમાથી આગાદ મોઈ સકતો હતો. સીદ્ધાંતની પાલદમાં એક સી બીજી સીનું આધિ-પચપલું લાગેલ કણુક કરે. તોપણ મનોમોહક લાવચરના આ અસીદિક નમુના જોઈને પદા પાછળ જોતી મનોરમા કિસ્મત થઈ ગઈ, તેની આંખો અંધારી મ્હાં અને તેણીના હૃદયમાં પારાવાર જ્વાલંકી છેલો ઉછળી રહી. વળી વધારામાં આ ક્રોધ જોઈને તેણીના હૃદયમાં તેના પ્રયે દલાલાન ઉપનય થયો; કારણ કે ગંભીર નિમારમાં થોડી વાર ગરકાવ થઈ રહ્યા પછી દુઃખના આવેશમાં તે સીએ મોટેથી બોલવા માંડ્યું :-

“એકો ! દુઃખી, હનારા થયેલી કંમન,” વારંવાર કુસંગ ખાતાં ખાતાં પોતાની જાતને કિરોળિય તેણી બોલવા લાગી, “અહીંથી નાસી દુઃખજનો પ્રપન્ન કરવામાં તું દેહસી બધી ગંભીર ભૂપ કરે છે. તું સમજતી નથી કે એમ બનવું તદ્દન અશક્ય છે. ખરેખર નને ઘેરજાં લાગી છે. પણ તે દુઃખમાં તું આવી પડી છે તે દુઃખ મમે તેવા મળ્યુન મનરાજીને પણ ઘેનું કરે એવું નથી ? કિસ્કલિહં સારા આધાર, તું ક્યાં છે ? શું આપણને હમેશને મારે હુદા પાઠવામાં આવ્યા છે ? તારી કંમનને ફરીથી જ્વેતની બધી આશાઓ તે છેડી દીધી છે ? અથવા તો પ્રશ્નના ચુલ્લી પગ વધારે ભાંકેર આ કલંક-અધમ અપમાનમાંથી તેણીને છોડાવવાને તું કાંઈપણ પ્રયાસ કરશે ?” આટલું બોલનાં છાતી ભરાઈ આવવાથી તેણીએ રડી દીધું અને પછી થોડીવાર સુધી તેણીએ મોટેથી નીસાસા મુક્યાં

મનોરમાની આંખમાંથી પણ અશુ વહેવા લાગ્યાં. આ યુવતીના દુઃખથી તેણીને બહુ મારી આવ્યું હતું. તેની પાસે ગઈ આશાસન આવી શાંત પાસવાની જગ્યા થઈ આવી; પણ ભીમસિંગને આપેલું વચન અને પોને લીધેની પ્રતિજ્ઞા વાદ આવવાથી તે અટકી પડી. એટલામાં કંચન કુમારી કે જેણીને લાવવપ અને અચાનક તેણીના નાન જેટલાજ મધુર વચ તે એકદમ ઉભી થઈ અને પોતાની નાલુક આંખોમાંથી તેણીએ દીધો પકડ્યો.

“ભલે જે ધરાનું હોય તે માલ પણ આ સાહસ ખેડવામાં હું પાછી તો તીજ પડું.” તેણી મોટેથી બોલી. પણ તેણીના ગંભીર અને ઉદાવળ અચાનકમાં નિરાશા અને નમળાઈ જણાતાં હતાં. પણ કંચન ભંખેજ આ શાપેલો બોલી રહી જો એકાકમાં જોડેના કંચનનું બારણું ઉઘડ્યું અને એક વદ પુરવ બહાર આવ્યો. કંચને કારખી વ્યૂમાં પાડી પણ વદ પુરવ તરતજ મોડી ઉઘાડી

“પુત્રો, ગભરાઈશ નહિ, જરાપણ બહીશ નહિ,” અને કંચનનું અશાન મન આથી શાંત થયું. મનોરંજનમાં તે જદ્દ પુરૂષને તરતજ ઝોળાખ્યા. તેણીએ થોડા વખત પહેલાં ઉપર લેવેલા તેજ એ હતો. દેખાવથીજ તેણી ઘણા માનને થોડા લાગતા હતા. તેમનો કોણ લાંબો ઝમ્મો, છેક છાતી નીચે લટકતી સફેદ દહાડી તેમની મહાનુભાવતામાં એવ વધારો કરતાં હતાં. તેમના આખા માથામાં યોગ પેરીલી હતી. તેણી એક લાકડીની ટુંકા દબને કંચન તરફ આવતા હતા. પણ તેમના પગલામાં દબતા દેખાતી હતી. કંચનકુમારી કંઈક માન અને કંઈક આશાથી તેમને નિહાળી રહી.

“મારા તરફથી જરાપણ ભય ન રાખીશ,” તે અનુભવી રૂધિરીથી તેણીનું સાંભળ કરતાં કહ્યું. તારા દુઃખના ઉદ્ધારે અને હાથના ઉભરા મેં સાંભળ્યા; પણ આ કિસ્સામાંથી કોઈપણ રીતે નાશીને છુટકારો મેળવવો એ તારા અશક્ય છે એવું તે જે કહ્યું તેમાં કંઈપણ શક નથી.”

“શું અશક્ય ?” કંચને કહેતા આવતો કહ્યું, તેણીની સઘળી આશાએને સખત ફેટકો વાગેતા હોય, હવે અંધ પડી હતું હોય એવું તેણીને લાગ્યું. તે બોલી, “અરે માનવતા દયાળુ પુરુષ! ધર અને કુટુંબથી જેવે જીવનથી વિપુલી પડાએલી એક નિરાશાર નિરાશ અજાણા ઉપર કંઈક તો દયા લાગે—”

તે વચ્ચે બોલી ઉઠેલા, “તારી દિયલિ હું સારી રીતે સમજું છું. પણ હવેનાં તું કિરેણુસિંહ નામના પુરુષને ઉદ્દેશીને કંઈક બોલતી હતી અને—”

“આ કિસ્સાના માહિત્રના પુરુષ” કંચને તરતજ જવાબ વાળે પણ તેણીની સમજણ આંખો રળી પડતી હતી અને સુધા-લક્ષ્મી થોડા પ્રેમની રસાસ તેણીના મુખમંડળ ઉપર છવાઈ જતી હતી.

“અરેબર, હું પણ એમજ પાદતો હતો,” રૂધિરી ઉપર વિચિત્ર હાસ્યો ફેરકાર થયો, પણ તેના કાંઈ પણ બેદ સમજવો એ લાગું સુરેશીભયું હતું; પણ તરતજ તેમનો મહેરો દત્તો એવા મંબીર થઈ ગયો અને ધીમે અવાજે કહ્યું, “અને આ કિસ્સાના મશ્વરે મળીસરના બહાદુર અને યુવાન પુત્ર કિરેણુસિંહને તું વ્હાય છે ?”

કંચને કોઈ પણ પ્રત્યુત્તર ન આપ્યો. આ જદ્દ પુરૂષને શત્રુ કે મિત્ર ગણવા તેની સમજ નહિ. પદ્મણી નિરંદ્ર પણ વ્યાકુળ બહેરે તેમના કંઈક તાણને લેઈ રહી.

“કંચન, મારા ઉપર વિશ્વાસ મૂકતા તું અવશ્ય છે ? પણ તું સાવધ રહે તેને માટે હું કંઈક તદિ આપું; અને તું મારા તરફ સંકોચી નવડાથી લુએ તેમાં મને આશ્ચર્ય નહિ લાગે.” તારા ઉપર દુઃખનું વાળા તુરિ પાડ્યું છે; અને વિપત્તિ એવી વળતુ છે કે જેથી યુવાન પ્રેમી હજોળના ઉદાર બાવ અને વિશ્વાસ મુકિત દસાને પામે છે. પણ આજી રાખજે કે તને હુકમના કરવાથી મરણ કોઈ પણ રીતુ સરે એમ નથી; તેથી ઉત્કંઠ તારા દુઃખે મારા મન ઉપર સ્વેચ્છ અસર કરી છે અને મારાથી બહારી તેણી મદદ તને કરવાને હું મરજન કરીશ.”

ઉપકારથી દબાતું હસતું મુખ જરા ઉચ્ચ કરી તે બોલી, “ઉદાર પુરુષ, તમારામાં વિશ્વાસ મૂકવા માટે એક ક્ષણ પણ મને શંકા આવી તો માફ—”

“મેં કહીજ દોહું કે કે આ આખનમાં મને કંઈ પણ મદદ લાગવાનું નથી. પણ આપણે નકામી વતોમાં વખત યુગાવશે એવું નહિ. તું મને થોડા પ્રેમોના જવાબ આપે ?”

“યુગીન ખુશીથી,” આનંદી અને ઉત્સાહી આંખો ફેરવતાં તેણી બોલી.

“પ્રેમનું તો મને કહે કે તું કોણ છે,” રૂધિરી ચલાવ્યું.

“મારું નામ કંચન કુમારી છે” તેણીએ જવાબ આપ્યો; “મારી માતાનો થોડા વર્ષ પહેલાં સ્વર્ગવાસ થયો છે. પણ મારે દુઃખે દુઃખી થનારા માખાવ હયાન છે અને તે માશ્વરુમાં રહે છે.”

તેણીના પોશાક ઉપરથી તેણીને મધ્યમ વર્ગની સ્ત્રી ધારીને રૂધિરી પૂછ્યું, “તારા પિતા શું ધંધો કરે છે ?”

“તે ચોક્કસીના ધંધો કરે છે,” તીથી નગરે કંચને કહ્યું અને તેણીના માસ ઉપર શરમના ચોરા પડી રહ્યા.

“છોડરી, ભારે તો મેં તને ઝોળાખી.” રૂધિરી કહ્યું અને ફરીથી વિચિત્ર પ્રકારના ચિચોળોથી તેની મુખ-રેખાએ બદલાઈ ગઈ. “જુલ્યા શબ્દમાં ફરીએ તો તારા પિતા પૈસાદાર છે અને બીજા નાણું ધીર છે.” થોડાક વચ્ચાર કરીને તે બોલ્યા; “અને આજ કારણથી થોડો તેના તરફ માનની નગરે જોતા નથી બહને ?”

(અંખુ.)

અવકાશનો વખત મોજા મજાહુમાં ગાળવા માટે

સાંચિત્ર સિદ્ધિમય નવલકથાઓ વાંચો.

કાળ ભણિત ખૂની ખજાર લાજ ૧-૨.	...	૧-૦
કરી રંગોનો લા. ૧-૫	...	૧૧-૦
રણપેશા રણપેશો લા. ૧-૨	...	૧-૦
મધુ-માલતી લા. ૧ થી ૪	...	૮-૦
પદ્મજ્વાલા યાનેકંકમાં યુવાન	...	૩-૦
સુરેશનો અમકાર ! (ફોરેસ્ટિવ)	...	૩-૦
બહાદુર બાળા ૧-૨ (વીર કથા)	...	૩-૦
પેશાવરની પતિની (અંતિદાસીક)	...	૧-૮
લુટરી ગ્રામિક-કેન્દ્રી ધરા	...	૪-૦
વસંત વિગ્લ્ય લા. ૧-૨	...	૪-૦
ફેરાસ કુમારી લા. ૧-૨ નવિન	...	૪-૦
વિશ્વોદિતી લા. ૧-૪	...	૮-૦

કચ્છરાબાઈ વનનાળી થોડા,

શુક્રવર અને શનિવર.

મોરી હામા—અમદાવાદ.

સુખાઈનું રાત્રિ-રહસ્ય.

(લખનાર:-ગુપ્તાદિત.)

(તા. ૨૭-૪-૨૪ ના અંકથી માંડું.)

૩.

વાંચકે! નવી ક્રાંતિ શરૂ થાય છે. હવે આપણે ક્રાંતિ આંદોલન ઉપર આવેલી એક નોટક કંપનીમાં જવાનું છે. જે કવિરાજને આપણે પ્રથમ વિલાસમાં બેઠી ચૂક્યા છીએ, તે 'કવિરાજ' મહાશય કીર્તિભાઈ ચાવડા પંચાને એલાવે દેશી રમ શરૂની આપણી ખાટલીને પેટમાં પૂરવાની રેટા ઉપર લીંગની એક આરામ ખુરશીમાં બાથ પડી પોને લખેલા "વિશ્વ-દર્શન" નામક નોટકની ચર્યાખાતની તૈયારી જોતા હતા. રેટામાં ખુણા પાસે એક દરવાજો હતો. દરવાજા પાસે એક આયના-ચાણુ દેખાક હોઈ તેના ઉપર મીઠી એકરશોને પાઉકર કરવામાં સોધવો પડેલા હતાં. નોટકમાં થીજી ગે જાય ખુરશીઓ પડી હતી. તેમની એકના ઉપર કંપનીના કાયરેટર હીરાલાલ બેઠો હતો. તે સરીરે ભાટ, કદે દીગળો અને મચકડો હતો. નાલ્ય કદામું મુખ્ય અંગ જે અલિ-નય મણાય છે. તેમાં તે વિશિષ્ટ કુશળ હતો અને તેનો આવાજ ધીમેથી બોલે આસપાસની આંખીઓમાં પહોંચી શકે એવો સુષ્ક હતો. એ કે તે બરાબર માર્ક કરતો ન હતો, પરંતુ મોટા બરાબરી એક બે મઝાએ લગભગી રિવાજનું દારાસાથી સંજીવ વિદ્યાર્થીનાં કિત્તુ બહેલાવે હતો તેની ઉમ્મર અગમ્ય આગીતે વર્ષની હતી; તેની મોઝેની ખુરશીપર લગભગ જાતીય વર્ષની ઉમરની એક સુન્દર રમણી બેઠી હતી. એ રમણીએ પોતાના મુખ ઉપર પાઉકર તથા આંખિનય કરવા માટે એક ક્ષિપ્રત, ચંદ્રલક્ષ્મી પુત્રીના જેવો મુખવાલ પોતાક પહેર્યો હોવાથી તેનાં રાજાસિક કાંઈકની સમીક્ષા કરવાનું લખનાર માટે રહેતો છે. તેમાં જણ આવડાઓ સંજી પડી નહતે કંપનીમાં અગળા પાસે પાવડરનો ઉપયોગ

કરના હોવાથી કોમની સુન્દર વંદેલી જેની કદરૂપ છે કે બેદરબની હુરી જેની ખુબસુરત છે તેનો વિશ્વરૂપ થઈ શકે તેમ નથી. જ્યાં મોઝનું તો ખાંડ જે નોટક કંપનીના જે એકરશો અને એકરશો રાજે પાઉકર ઉતરે છે તેમને કિત્તે બેઠેલો તો આપણને કોઈ અપાલ્યકમની ચાર આવે: કુશલ અને પરચુરમાની પચ્ચેલાં કંઈકાં હોવાથી હોવાથી રીકર રમી સુન્દર જેનાં લેવામાં આવે અને કોઈ વાદસાકી મોઝેની રાજાસી જેની દેખાની નમીતો ચંદેસ એકે મંત્રી કિવા જેવ પીકમાં બેઠેલી કાઈવેચા જેનો જાણુય! જતાંય આવી નમીતો ઉપર આગ્રહ થઈ જતાંય ઉમ્મરોની આ રમતામાં કંઈ બેઠ નથી. કંપનીના માસિકી માંકી આવેરર અને ચીડે એકરશો તેની ખુલામ કરવા તૈયાર હોય છે.

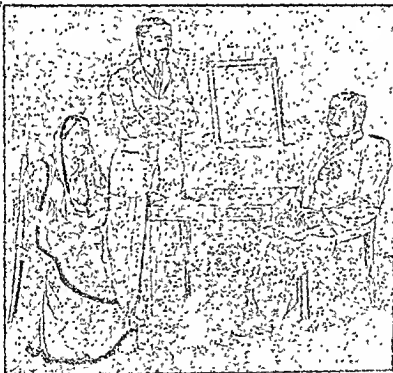
કાયરેટર હીરાલાલની મામે બેઠેલ એકરશનું નામ ગળા હતું. એ ખાતીક વર્ષની હતો જ્યાં આપણે સોળ વર્ષની મુંઝરી જેની દેખાની હતી. તેના માટે તો એકરશનું કદાચ બસ થયે કે-

હર અદ્ય મરતામાં, રરમે પંડિતક કાઈ હાઈ-
ઉ! તેરી કાઈર જવાની જેમપર આવડી હતી.

અન્દરાતીમાં કહીએ તો-
વિતા વાદળો વંદે વ્યમ,
અમકે છે આકાશ;
તેવી રીતે કુવતીનાં,

પામે કપ યકાશ.

જોનાં નવનોમાં કામંદની કીધ હતી, જોના બન્ને પચેપર અને પુરુષોને પાલમાસ કરી પીરાલીક બન્ના હતા. તેના અજોઈતી આદ્ય બજતયા બોળી-જોનો બને પોમીએને અત્રા-કમાલ કંઈકાંને સમજે હતી. તેનાં નવનાં વંદેજ પ્રમીના પુરુષોને પાલમાસીની પ્રમીનાં પરાવે તેનાં હતાં. તેના કાપ બાવ સાજનાસુખ વાજબને મેગરો અપી વિસાસિતયા હોવામાં વનચન નય કરતાં હોય, એવા સામાનાં હતાં.

તેણે કહે રરર ચુદ-મંદર પરંતુ કંઈમ દેવો.

દેખજની ઉપર પીઆવતી પાને સ્વીચ બેઠે હતું. નજર પડેલી એક અગરપર જાણના મરતાં વચે પડેલી કદરૂક હોકર અને પુરુષ એજ મળુ મેળવતાં રાજા મરને આપ્યા હતા કે તેમોની જની એજાખવાનું કાજ સમજાય વેતાર માટે મુકેલ થઈ પડે.

કેટલાક નાની મોટી કંપરના નર બાવિતા એકાએ નરી નમિનું કાપ કરી જોના વિશિષ્ટ દાસમાયને વસ થઈ ગયા હતા. કે નમેને જોનાં જો પી ઉજા આપતી એ લેખકને માટે અસામ છે.

કાયરેટર હીરાલાલે નવી મોઝે ઉદેશીને કહ્યું:- 'વાડ! આજે તો તમે ગડુ જુદ-મંદર દેખાશે છે!'

હીરાલાસના મનોભાવને સઘા જાણતી હતી. તે એક જાણક પુરુષાધિની હોવા છતાં આ ગરવદરના રૂઝુ મરોર ઉપર તેને અજાન હતા. કેવળ સ્વાર્થની પુતળી બની તે તેની સોનીરી નજ ધ્યાં છતાં ખૂબસૂરત ખસા બંની લેખનો લોગે ચર્ચા નહોતી. પ્રદર્શનો ઉત્પન્ન થવા છતાં એ સરોજિની, આપણે થાંપણી મુકત રહી કળી-કુળી સ્ત્રી દોષધીની માફક સ્વચ્છ લીમણ રહેલ્ય સમજતી અને અનુભવતી હતી. અગ્રહોદયનો પ્રકાશથી અખળેનાં બધનમાંથી છુટી તે બે આના બધનમાં સંપાદિ હતી!

તેણે કહ્યું:—“ખૂબસૂરતીનો તો અમારા ઈશ્વરે છે! જો અમે ખૂબસૂરતી ન બનાવીએ, નખરાં કરી નફરતે ન નચારીએ તો માલિકી ક્યાં? ખોસાંની પાસમાંથી અમોરો પગલ વધવાના માયમાં કંટકરેય થઈ પડે અને અંધારી પાઠળ ત્રાંચેવાડા તમારા જીવા તપાસના તપાસમાં પહોં કાઢ્યાં પડે. પણ જો બે, આ ખૂબસૂરતીની આગર દીવાના બની પગપર બળા-મરવામાં સાર નથી.”

હીરાલાસે ગંભીર લાવણી કહ્યું:—“વાહ! સતી સાવિત્રી! વાહ સતી તોરણ! પાંચ પતિની સતી દોષદી પતિનીનો જન્મનો દુને આશી ગયો છે. ધર્મનાં ધર્મિક અને નીતિનાં સેવાં બાળુએ મુશ્કેલી મોજ-મનહક માથુવાનો વખત આવ્યો છે. પણ હાં, એ વાનગુ વિવેચન કરવાની હમમાં જરૂર નથી. કુરમ્મે એ ક્ષી ગોષ્ટિ વિનિહ કરીશ.”

નંદકુમાર નામનો એક શ્રીફ એકદર એકલામાં રૂપ કરતો હતો. તે કેથી મહાલક્ષ્મીના નામપર રોજની શરતોનો શોખીન અને કળી-કુળીની કેમી સુરોનો પરમ પુતળી હોવા, ત્રીશિક વર્તેનો એ તરજુ શરીર પાતળીઓ અને વાંધા આપવાનો હતો. તેના હાથ ઉપર એક રીંગ વેચ હતું. હમણાં તે એક શ્રીમંતના પુત્રના પેશાદમાં પાક કરવા સજ્જ થઈ આવેલો હોવાથી તેના યથાર્થ પહેરવેશ વગેરેનું વહન કરતું અનુચિત છે.”

સામા નંદકુમારની રાસલીલાનું રહેલું હતી. બન્ને જણ બન્ના સહી એકજ કંપનીમાં સાથે જોડાઈ કરવાનો કોન્ટ્રેક્ટ કરાવતાં હતાં. રાધાની સાથે હીરાલાસને ગાન કરતો જોઈ નંદકુમારનાં ગેરોમાં દીપાં ભરાઈ આવી. એ ઉપરનું દયન કરીને રાજાએ હીરાલાસ પાસેથી ઉઠી રહેજવર આંટા મારવા માંડ્યા.

વાંચક, હવે ચાલો રહેજવર પાછલા ભાગમાં જઈએ. છેક છેવટના બાળમાં ચાર ઝોરડીઓ આવેલી હતી. તેમાંની એક પેઈ નીચના કામમાં આવતી હતી. બીજી રેડીંગરૂમ હતી. ત્રીજી રૂમ કાપેરેક્ટર સાથે ઘાસવેટ પીવાને માટે રીંગવડ હતો. અને ચોથી ઝોરડી એકદરેને વિશાળ લેવાને માટે બેસવાની હતી. એ વિશાળ લેવાની ઝોરડીમાં પોતાના પાડેને અનુકૂળ વસ્ત્ર પહેરી હમણાં બે ત્રણ બારથી સોળ વર્ગની અંદરની વખત ઊઠાઓ અને પચ્ચીસથી ત્રીસ વર્ગની ઉમરનો બે પુર પાટના એકદરે બેઠા હતા. બેઠેલા ઊઠારોમાં શૈવ વર્ગની ઉમરના ઊઠારાનું નામ નલિનીકાંન હતું. તે દેખાવનો હતો. ઊઠારી બનાવનાં લગ્નએ લાંબ પીને બૂલથી તેને

ઊઠારી બનાવી દીધો હોય એવો. તેના ચેનચાળા ઉપરથી હાસ થતો હતો. ઉભા બેઠેલા બે મોટા પુરુષ એકદરે તેની સાથે બિહાસ ચર્ચામાં રસાવાપ તથા આક્રીમ મહેન કરતા હતાં. રૂપાળી અને ખૂબસૂરત વસ્ત્રે જણાવેલો ઉભો હોય એવો. એ બેઠેલો નલિનીકાંન (જેના બાપે બે એનું નલિનકાંનને બલે નલિની પાસુ હોય તો સાર શોભત) એ સ્પર્શન અને ઘર્ષણથી જણાવેલો સ્વાદ મનુષ્યવત હોય એવી રીતે તેનો બેઠેલો ખોડી નીકળતો હતો.

[આ અદ્યુત લેખનો આગળનો ભાગ આવતા તા. ૧૧-૫-૨૪ ના અંકમાં આવેલ]

પત્ની—ત્યારે મને તમે ખાંડીની સાડી ક્યારે લઈ આવશો?

પતિ—આવતી કાલે!

પત્ની—વાહ! કાલ કાલ કરતાં તો વર્ષોનાં વર્ષ લીટી અયાં. ગઈ કાલે પુછ્યું, તો કહો કાલે. આજ પુછ્યું તોપણ કાલ!

પતિ—હા, ખંડી વાત છે, હું ક્યાંના કહું છું, આવતી કાલે પણ હું તને તેમજ કહુંનાર છું. હું એકવચની છું, આવશે એક કાલે ખીચું કહુંનાર છું નથી!

વાર્તા—વિલાસ અંથમાળાના ગ્રાહકોને વિનંતિ.

બોર્ડ—વિલાસ અંથમાળાના ગ્રાહકોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે કે, કેટલાક ગ્રાહકોની ખાસ કરવાસહી બધોએ અંથમાળાને બલે મોજ-મનહ નામનું વાર્તા, નાટક અને સીનેમાના સાહિત્યને લખતું અંથમાળીક તા. ૧૩-૪-૨૪ થી દર રવિવારે પ્રસિદ્ધ કરવાનું શરૂ થયું છે. મારે તેઓના પર અમોરો પાંચમા અંક બેટના પુરુષ મુદપદન સાથે અધો પી. પી. કરીશું તે તેઓ સીકાની લેશે એવી આશા છે. મુખ્યક્રિયા રચનાત્રિ ગ્રાહકોને અમોરો ઝોરડીમાં લખાવ્યું હતી બેટનું પુસ્તક સર્જ જગતી વિનંતિ કરવામાં આવે છે. અંથમાળાની પ્રત્યેય રીના જે આદ આના અમેએ લીધા છે, તે “મોજ-મનહ” ના વધાવવામાં કાપી આવવામાં આવશે. તે ગ્રાહકોને “મોજ-મનહ” ના ગ્રાહક થવાની ઉચ્છ ન હોય, તેઓ અપેક્ષે પંદર દિવસની અંદર વજાવશે તો તેમના આદ આના પોસ્ટકાસ અધો પાછા મોકલી આપીશું.

મેનેજર, “મોજ-મનહ”

અટાવ બીડીંગ, ગીરગામ મય સાથે મુખ્ય નં. ૪

ગીરગામની ગુલાબ.

લખનાર:-ગુલાબ પોતે.

(૭)

ખીન્ન દિવસે મણીલાલે અને આશ્રમમાં ગેલા મોકલી. આશ્રમમાં દર વિધવાઓ રહેતી હતી. મને તેમની સાથે ઠીક ગમી ગયું. પાનુ મમ્મા દગમના રોટલા ખાવા મને ન ગમ્યા.

“કાકા” મને આ મનત નથી મમલુ—” મણીલાલ મે ચાર પછી મને મળવા આવ્યા ત્યારે મેં કહ્યું.

“ત્યારે મન કરી નાખ.”

“પેલા મેળીલાલ નામના રાખસનો ફોટો છે એને મળવાં બોલાવે.” પાંચ ૭ દિવસના વિચાર પછી મેં આખરે પરચુવાનો પાર ફેર્યો.

ખીન્ન દિને કદાચ મણીલાલ મેળીલાલને લઇને આશ્રમમાં આવ્યા. પાંચમે આનો સીધોનો અર્થ, પરપુણ, બંગાલી પોતર ને બેંગલોર પહેર્યા હતા. તેના બાથે મધ્યમસરનો અને રૂબાલ સામાન હતો. ક્ષીત પછી તે રૂબાલ વિધવાની પેટીમાં સો રૂપીયાના પચાસથી નેકરી હતો એમ જણ્યું. મણીલાલ અમને જરા વધુ છુટ આપવાના નથી આશ્રમની છીછા વિધવાઓ પાસે ગયા.

“તમે મારી સાથે પ્રતસંગ કરશો?” મેં મેળીલાલને પૂછ્યું.

“હા, હું મારા નિચારે પ્રમાણે વર્તવા માગું છું.”

“હું તમને છેલરવા માગતી નથી. હું એક ગંભીર બુવનો થઈ ચેલો છું.” મેં હિંમતથી કહી દીધું.

“મુરુ”

“હું એક બદમાસની બાળમાં ફરી પડી હતી તે હાલમાં વેતી છું.”

મેં ચમક્યું-ચોટીક વાર વિચાર કરીને તે બોલ્યો.

“હાં શીકર નહિ. એ નિરાધાર ગાયકોના હું પિતા કમલ.”

“પરખર?” ફરીથી આનંદનાં કિરણો મારા વલન પર ચમકવા પડ્યા.

“ખરેખર, ગુલાબ! નમારી મેળાપણી લુલુલ પરિજીમ મેળવ. હું તમને સાચી યજ્ઞ.”

મેં તેના પર બ્લાલ છુટ્યું-તેણે મને સુખી લીધી ને પોસા મ પછી અમારા લગન થયાં. સીવીસ મેરેજ એકટ પ્રમાણે અમારું ન રજરજ કંવામાં આવ્યું. વિધવા મરી અથવા યદ ન જાય તો પછી એક સુંદર બાળકની માતા બની.

(૮)

મેળીલાલ સાથે “હું સીવીસ મેરેજ એકટ” પ્રમાણે પરણી એ તરી ભયે માલુસ હતો. ૩૫ વરસ સુધી એણે પેતાની ચાલના કોષ્ટ દીકરીના માની રાખી રાહ જોઇ અને અખરે પેતાની દીકરીને

ચક્ષુ નોટનું બંડસ માનનારા એની જાનવાળાઓએ એનું ઘર માંડવાની ચિંતા ન બતાવી ત્યારે એ મને-એક ગર્ભવતી વિધવાને-પેતાની આ બનાવી બેઠો. મારા લગન થયાં પરવારતા સનાતની પથે બજાવ્યા ઉપાં. મારો આયોગ પાછો હતો. કાલે આયોગ અને મારા જેવી પાપી, દુરચારી વિધવાને પરણીને મેળીલાલે પેતાના સવળા પુત્રને જેવે નહીં મોકલી દીધો છે એવી એ સનાતની પુષ્પને સ્વર્ગમાંથી વાપરવેલો અખર મળી ગઈ.

પરે મારે મેં એક પુત્રીને જન્મ આપ્યો. અત્યાર સુધી મેળીલાલ મારી સાથે અતિ ખારથી વર્તતો હતો. તેને મજા મહેનતે એક સુંદર રમણી મળી હતી. તેનું હલક પછુ ચારે હતું. સરખાનમાં મારા લીલન અને સોદસની ફેરમાં તે મારા જીવનને ધનિદાસ બુધી થયો. મેં તેને છેલ્લે જોતો. બધી વાત પ્રથમથી જ કહી નીધી હતી અને તેણે જાણ્યા પછી મારી સાથે લગન કરાવાની હું તેને ઉગર મનના સમજ બેઠી હતી. પછુ નહિ, મને પુત્રીને પ્રસવ થયા પછી જ અખર પછી કે મેળીલાલ મારી જીવાની અને જીવસુરતીની ફેરમાં મરત યદ પેતાના કાણીક આનંદને ખાતરજ નામની ઉદારતા પેતાના તૈયાર થયો હતો. મારી સુવાચ પછી તેનું વર્તન બદલાઈ ગયું. મારી નાની પુત્રીને જોઈને હું મસકાયા લાગી પછુ એ નિર્દોષ બાળકો મેળીલાલને પેતાના પ્રેમની બાળીદાર જેવી જણાઈ. એણે મારા સાથે “આઈ” કર્યું. વજીલ ધારીલ કરી-મને વાંચાર તાલુ મારવા માગ્યા-મારી નાદાન બાળકને નાહક સતાવવા માડી-ફિરતે ફિરતે રાત્રીઓએ પેતાનું પોત પ્રકાશ માંડ્યું ને મેં જીવન સમાપ્ત મા કુલવવાની તૈયારી કરવા માડી.

વાંચનાર, હું એકદમ ફર-ચાપ ના જણીસ મેળીલાલને મારી પુત્રી જોઈને શું થયું હતું તે હું મમજ સકું છું અમે ઓછો મા-ભાષિક રીતે ઇર્ષાણુ હોઈએ છીએ અમને અમારા પ્રેમમાં કોઈની બાધીદારી અમની નથી મેળીલાલ મારી પુત્રીને જોતા જ મારા પ્રથમ આસકતા રમરણી બળીને ખાખ થઈ ગયેલ દમે એ હું જાણું છું. મેં તેનું એ ફાખ લુલાચવા ચરે બનીને તેડો પ્રયાસ કર્યો. દિલ સમાજ એને આત્મની પુત્રીથી યા ડોલી ગયું તે સામે પ્રથમ હું નંડ જગાવી હતી પછુ મેળીલાલની ઉદારતા ખાનમાં લઈ હું તેને સંડ રાખવાને તેણી ડોલી બની ગઈ. તેને મોત્તરકા મેં જોતેક પિત્રાસી એનવાળાઓ અરમાગ. પછુ પ્રેમ અને કામ મેં લુગી વગર છે. પ્રેમ કહિ તું ન થયો જ નથી. કામની તત્તિ ચના જ નથી હોડા થઈ જાય છે મેળીલાલનું તેમજ થયું હું તેને નહોતી બની લાં સુંડી તે મારો ગુલામ થાને નૈયાર હતો પછુ મારા પર હોડા કાચકાસ હા થયા પછી તેનો મોલ ઉતરી ગયો. આ સદમ બેલનુ પ્રયત્નરજી કોણ કરી ચકરો ર અી વચ્ચાવ આપી જાય છે. તે આ છે પછુ સમજુ ખારથી અને પિત્રકાર છે પાનુ તેડવાનું જીરુમણી હી પુત્રની લાણી ક્યાંય રિધર હોતી જ નથી. તે મોદવેલે પાચવ થઈને અમારે છે ને તું થઈને યા નિગર થઈને ચારી જાય છે. તેનામા ડીના જેવી ઉકળતી લાગણીઓ નથી પાનુ હાંડા મણિદાસો જેવી નિરસતા છે.

“ગુલાબ! મારી આ બલાનું હોં નથી જોઈ શકાડ.” આખરે તેણે પેતાના મનમાં દુવવાતો અમિ અત્યાર પામે.

‘તમા એમાં એ બિચારીનો શો વાંક ? એ કંઈ વાંક હોય તો તે મારો છે—’ એ કાંતિથી હસીને જવાબ આપ્યો. ‘‘મેં તમને ઉત્પાં નથી તમે જાણીએ છો એ નાખી દીઠરીના વાપ થવા તૈયાર થયા હતા.”

‘‘હા—તે વખતે મને એની દયા આવી હતી—’’

‘‘એમ ના બોલો, દમી પ્રભુને પ્રિય નથી. એમ કહો કે તમને એની દયા નહોતી આવી પણ તમ્મર કામી નહર મારા સુલમન પર દેહી હતી—’’

આ તાલો તેને વળે મહાર સમે લાગ્યો.

‘‘તને ખબર છે કે તારે માટે મેં કેમ બોલ આપ્યા છે ?’’ તેના સ્વરના ચરસાની છટા આવી.

‘‘હવા—’’

‘‘મારી નાતબા—’’

‘‘તમારી નાતબા તણ દેવાનું તમને કોણે નોતડું દીધું હતું !— વિધવા આશ્રમના સેક્રેટરીને આજ્ઞ કરવા તો તમેજ ગયા હતા ?’’

‘‘તમા બહુ કુલી ચલાવે છે !—’’ આખરે તેનો મીઠાશ દાટ્યો. તે હિંદુ પત્ની સવા મારાપર ચલાવવા તૈયાર થયો. હું તેની ઉંડ નજર જાણી હતી. માથે હાથમાં મારી નાની બાળકી હતી.

‘‘હું કંઈ બોલું કંઈ છું ?’’

‘‘સુખ મર—’’

‘‘શા માટે ?’’

‘‘એ રસ ! સુખ મરને, નહિ તો મેં લપકા આપ જોરો.’’

‘‘કાણ તમે મને લપકા મારશો ! મીઠો ભોળાવાળા તમને ખબર છે કે સીવીલ મૅરિજ એક્ટમાં છુટાછેડાની પણ કલમ છે—’’

હું કાપકાની કલમ જાણતી હોવાથી એ તે જાણતો નહોતો તે મુજબ.

‘‘મેં તારા જેવી જલાને મને લગાડવામાં મુલ્ય કરી—’’

‘‘તે દલે જલ મુખારો.’’ મેં તમને જે જવાબ આપી દીધો.

હું તેને છોડી દેવાને તૈયાર છું એ બીજા જાણતાં તે દીધો પડેલ. થોડી વાર પછી તે પુનઃ મારા પર મુજ થયો—‘‘પોતાના વતન માટે મારી આગી અને એમ યોગ્ય દલાશ જેમ તેમ વહી ગયા, મારી દણ પેઠીના પોંડે એની રાખ અને દારી જેવી હતી એને એક સેંધી મજુરજી અને કામચલાઉ પત્ની મળી હતી અને એક નામનો આશ્રમવાસી અને હિરજન મળ્યો હતો. આવી અસહ દશામાં મારા જેવી લાવનાવાડી આવી દેવા દલાશ જવાબ.’’

(૯)

અમારો સસાર દિનપ્રતિદિન બગડતો જાયો. મારી નાની, નિર્દોષ, નિરાધાર સ્ત્રીજ આપ જેવી એ મદિનાની દીકરી સાંતા માથે પ્રથમ પ્રેમનું મરણ દળ રમણે મને ગમે તેવો ભપકર અને અમાનુષી દેગ દીધો હતો. જાને તે તેને આશા હતો એ પ્રેમના મધુર સુખસમી મારી સાંતાને હું ભોગીલામના રાંડલાના દુઃકમાં મારી દેડી દેવાને તૈયાર નહોતી.

‘‘જો સુલામ ! હું તને છેલ્લીવાર કહી દઉં છું. મારા દરીકની આ પુત્રીને કાઠો મટો પડે નહિ સકથાને નથી—’’ તેણે દ્રીથી એ વાત કહી.

‘‘તો છુટા છેડ લો—’’ મેં સાદ જવાબ આપી દીધો.

‘‘નહિ હું તને છોડવા માગતો નથી.’’

‘‘એ સંપ કાશી કેમ જશે ગીધા !—’’ મેં જરા અજાણ

‘‘આપણે આ છોડરીને અનાથાશ્રમમાં મુકી આવીએ તો નહિ પડે—’’ તે મને સમજાવવાનો પ્રયાસ કરતો બોલ્યો.

‘‘એને કુખ પર કે નહિ પડે તે તો હું જાણતી નથી વાત જાણું છું કે એને ત્યાં માતાનો પ્રેમ નહિ મળે—’’

‘‘કુશાચારી ઉત્પાજ થયેલી છોડરીને માતાના પ્રેમને શો છે ?’’

‘‘ત્યારે લાલછા ! આપણું એકબીજાની સચવા ખાતર લખમાં તમને આટલી બધી ખજાજા કરવાનો શો દુઃક છે કાલિસ તીરે છામું.’’

‘‘હું નહિજ માને ?’’

‘‘નહિ. કાલાતરે પણ નહિ.’’

‘‘રખડી મરીજ.’’

‘‘તેની તમે ચિંતા ન કરો. હવે હું છોડું મારલેજ બેરી ચેટલાના વાખા પડવાના નથી.’’

‘‘મારા જેવો ઉદાર પતિ નહિ મળે.’’

‘‘ઓહ ! સ્ત્રીજ જુના વાંદરાઓ મળ્યા મળ્યા રહેશે.’’

સત્યે ભોમીલાલની જાતી બેરી નાખી. તે શરસાળી લાલપીળો કોષના આલેખમાં તેણે મને એ તમાચા નેલકથી મેડોડી કાઢ્યા આંખમાંથી બહી અપે. અને મને તેના પર જાતે તિરકર

‘‘બસ કરો. જો વીજ લપકા જમારી તો હું તમને વગર મટડીમાં બેસાડીશ.’’ દલ રવરે હું બોલી બને તે દલાડ મયો.

તેજ દિવસે મેં તેની હરામ જાંબા છોડી દેવાનો નિશ્ચય કર્યો. પાસે પુટી જામ પલુ નહોતી. ભોમીલાલ રદવારે કમાઈને સાંજે નારો માણજ હતો. મુંબઈમાં સરકારી અને આખરવાર મજાની મુકાનો. ‘‘મેં મુટ’’ને વારવાર બહી થોડી ખાનદાની બતા કરે છે. ભોમીલાલની રિયતિ પણ એવીજ હતી. ૧ થી તારી આપ્યા પછી કણીયાને લાગવાવાળાના પીલ સુકવતાં એની પા ૧૫ ફૂટીઆ બચતો ને મેટલામાં આપો મરિનો. પસાર કરતાં મારે પાણી મોમે ચડી જતા. આવી રિયતિ ફક્ત હિંદુ બને જતાં બહાદુર હિંદુ પતિઓ માને છે કે તેઓ તેમની ટક ભોળા આપવામાં હિંમ આત્મભોગ આપી રહ્યા છે.

મારા અપમાનથી મને બહુજ લામી આવ્યું. ભોમીલાલ ‘‘અર્ધરેતી જતાં ! એની મેળે દેકાણે બાવી જશે.’’ એમ મારીને ચાલી નયો. પણ એ મને ઝોળખતો નહોતો. મારી જીહ્વાની પ ચવામા પડે ચ બાકી હતું. ભોમીલાલની સુલામગીરી મારે કપોં રરરી ? મારી જાકી પુત્રીને મારે શા માટે માળ ખાવા દેઉં માવુ છું મી ગયું—થોડીક વાર મારા પિતાને સંભારીને હું રાઈ-મને નેઈ મારો નાદાન પુત્રી પણ રાઈ—મને મારી જાતપર તિરકર હું મોહમાયા છું, શા માટે મારી જાતપર મરિતી પુત્રીને માર

૧ બનાવું? આ ક્યારેક વિચાર આવનાર હું પીરૂરી. તું ઓ મરી
જેમમાયા-મહામાયા બની. તરતજ મેં મારા બેઠકર આરંભવાતું પર
જાવાની તૈયારી કરી અને બોગીસાલને એક મીઠી લખી ફક્ત પહેરેલે
પરે મારી સાંભળે લઈ હું જોળીયાથી બહાર નીકળી ગયે.

ક્યાં બહાર? હું કઈ? હું કોણ? મારી આખી છંદગી કેમ જશે?
કેમ કાલુ આકોરે આપશે! સમાજ-દિલું સમાજના તેમજ કારક દેવના
મારા જેવીના પડખાપથી અલગાઈ નય છે તો પછી સમાજ અને સ્ત્રીની
બંધારણ આપે? સ્મૃતિ ને કાચી, કાચાને ને રિવાજ-બધા મારી વિરદ
દિલું હું કારક દીમે, કંઈ પણ નિશ્ચય વિના ચોપાડી તરફ ચાલે અને એક
મુઠપર લઈ બેઠી. બાકપર બેસનાર મારી આંખો અરખનિ અસુની
કાચ વહારી રહી આંખને આમ કેટલો વળન ગયો તેની અને ખચ ન
તે. આંખાંક એક અપાકે મને ચમકાવી.

‘કેમ, બહેન! તું રજી છે?’ એક આપડ વચરી બાઈએ મારી
તે આવી માયાભાઈ સરે પૂછ્યું.

‘કંઈ નહિ, અમમતીજ.’ મેં પુછાના ઉપાધી આંસ પુછાનો
બન કરતાં કહ્યું.

‘તો બહેન! એમ મવાથી કંઈ વચરે? તું’ અને તારી બહેન
મુનિ વાન ન કહે.

‘એ બાઈના અવાજથી હું ઉતરજી મેં તને બધી વાન કરી
સ્વાધી પોલી.

‘હું’ મારે મેર આવડીશ?’

‘તમે મને આકોરે આપશે?’

‘હા.’

‘આહ! તમારો કેવો આભાર!’ હું તેને વળતી પડી તેણે
કાન વિકેટરીઆ લાડે કરી અને મને કનેડી બીજ પરના એક તાંન
કાનમાં લઈ ગયું.

હું તેને ત્યાં એક દિવસ જ રહી એટલામાં હું એ ક્યારેક નહ
બંનેને જોળીમાં ગઈ. મારા કારકતેજ અને છુસાઈ હતી. હું રેશખાખ-
માં જાતી પડી હતી. એ બાઈએ ઉપરથી ક્યા બતાવવાના રોજ ક્યારે
ત્યા પર સખન મોઝા પહેરા રાખ્યાં હતા. પણ એવા મોઝા પહેરાની
રૂઝન જોઈતા. મારે ઘેર નહોતું. સમાજના હોવા, કામની અબી
તી નજર મારાપર પડવાની નહોતી. નિરાધાર-એકલી અટુલી હું
‘કંઈ જેમ તેમ પુરો કરવા મંત્રી હતી.

હું મારા સંજોગોને વધ ધોઈ ને પેની બાઈ-બાઈ જોડીના
બંનેની પાર રેતા નહિ મારો પહેરો આજક મંદિને વજીસા ફાળીઆ
પ્રકાશ દેવાર થયો. બમ, બંચનાર, હવે આ લોલીના વેપારની ક્યા
પાળા બવાવમાં સાર નથી. હું મધુપુરના કુળવલ વજીસ કહું બની
મા બાઈને ધીરગામની લૂચન ચર્મ એ શાને લોવા? ને સમાજે
મે નિયંત્ર-એવર અકુરતી પ્રતિષ્ઠન મધુરો દેવ તે મારી આવી
‘મન અડી? આ મેક થર કુસરે વિચાર કરી જોજે વંચનાર?

(અપૂર્ણ.)

જ હો ન આ રા.

મૈત્રવાઈ—સિતિતરણ બાલક વ્યાસ.

મેત્રવ સ્મૃત શાહજહાનના નામેથી બાગીચ-કાલ અનુભવું હતો.
તેનાજ અમલ દરખાસ મેત્રવના સમાજનાથી મહેનદાવાથી બંનેને મે
પરોતી હતી. તેનું તરબગીર મધુસાન અને બોંને પદ સ્વારો દુનિયાને
એ વખતની કળાને ખબર આપે તોજ મહાન એ અમલના અમલ
દરખાસ થયાં હતાં એજ મેત્રવ શાહજહાનની સ્ત્રી મોટી પુત્રી
જહાનઆરાની ક્યા અર્થે? રજુ કરનામાં આવે છે. એ રજુઓએ
પિતા તરફની અપુત્ર સંકટ બનાવી હતી.

શાહજહાંએ દરખાસનીજ જહાનઆરાને સ્ત્રી કેમ પૂછી આપી
હતી મુમતાઝબિનસાના મરજ પછી શાહજહાંનાં સુખ-દુઃખમાં ભાગ
લેનારી જહાનઆરાજ હતી. એ પુત્રીના મુદર દરખાસથી, મોટી મોટી
વાતોથી અને પોતા તરફના ભક્તિવાવથી શાહજહાંના ધન્ય માન
સિકે હુઓ વિચારે પડ્યાં હતાં. મેત્રવજ નદિ પરતું મે પુત્રી શાહ
જહાનિ રાજના કારોબારમાં પણ મદદ કરતી હતી. ઉત્તમ મેગવજી અને
તેથી ખીસેલા અસુન રજોથી શાહજહાં એ પુત્રીને મજોર શાહજહાં દતે.
તે તેની ખાતર સ્ત્રી મહેનદાહતને પેમે. દરખાસ કરવાને પણ
તેવર દતે.

શાહજહાંની પોતાની એ પુત્રી જહાનઆરા પરતી પ્રતિને એક
લાખો છે. ૧૬૪૪ ના માર્ચની ૨૧ મી તારીએ સાંજને વખને જહાન-
આરા પિતા પાસેથી નીકળી પોતાના નિવાસ રયાને જતી હતી
તેટલામાં એક દીવાથી તેનાં કપડાં સળગી ઊઠ્યાં. બારીક વચેને સળગ્યાં
શી વાર! આખા કારોબારનાં કપડાં સળગી ઊઠ્યાં, હાતીઓ ફોટી અને
કારોબારી રીતે એ કાંઈ ઉપર કરી ગયો. પરંતુ જહાનઆરા અને હાતીઓ
કારી રીતે ફાટી ગઈ. આ બનાવથી શાહજહાંને બહુત દુઃખ થયું.
ધણજી કાગીરપર શાહજહાંની જહાનઆરાની સારવાર થવા લાગી.
દોહોરના હોમી અને વેડો શાહજહાંની સારવાર મારે તનતોડ મહેનત
કરવા લાગ્યા. શાહજહાં તો એ બીમારીથી એટલા ઉગસ અને ચીતવર
લઈ ગયા હતા કે તેને કંઈપણ કામના ‘સુનતું’ નહિ. રાતરિસર એ રી
પુત્રી પાસેજ રહેતા. પોતાનેજ હોમે મમખાતરી કરતા, દરા પણ
બીજાની પીડાવતા અને ખાવાનું પણ જાનને ખવરાવતા. દરનારમાં તો
ચાલતજ નજર પડે પરંતુ જહાન પડે તો એ ચાર મીનીટથી વધારે નજ
રોડાય. દરદેખેજ શાહજહાં પામે રાતે રા ૧૦૦ ની ચેપી રાખતા
અને સપાટમાં એ ફોપીઆ મરીજ. હા ખી મધુરોને વેની અપના
હતાં. શાહજહાંની બીમારી શાહ મહેનદારી પણ વધારે જાતી
પરંતુ કંઈ સુખરો થયો નહિ. શાહજહાંને બચવાના જતાં જાતી
ચેપી એ કામીઓ મરજ પાની અજેજદનઅચાની પણ બચતી આજ
જાતી રહી પરંતુ સદખાએ બીમારીને પોતેજ મંદિને એક સમાજ
આજુબાજી દવાથી જહાનઆરાની તબીબન સુઝરી ગઈ. તે કિયારે બર્ડ
અર્ધી થત સુધી મંદિનાએ સુધી પુત્રીના આ રીજા મારે અંખમાં અંખમે
સાથે બંદી કરી રોપ તેની બંદી સફળ થતાં ખુશ બની થી ઠર રહે?

નેમરતી-૨૫ મી તારીખે બારે ધામધુમથી ઉત્સવ ઉજવવાની આજ્ઞા. જ્ઞાનચારીને રૂ. ૧૦ લાખનાં ધરેલુંગ્રામ આપ્યાં. ધરેક અધિકાર અને જ્ઞાનચારીને કૃપાનો અપાયાં. એ લાખ રૂપૈયાં ધરેલુંગ્રામમાં વેચ્યાં. એ ખુશાલીમાં જોરગરજનો ગુંદો પહોંચ્યો. મુજબ કોઈ.

શાહજહાન ચાર પુત્રો હતા. પહેલો મુજબ, ઐરગરજ અને સુરદ. ચારે પુત્રોમાં ધણીયોઅત્યંત હોતા. પરંતુ ઐરગરજ વિદ્વાન, ચતુર, સમજદાર, ધર્મી અને રાજકાર્યકુળ હોવા સાથે એટલોજ રૂઝ અને સ્વાધી હતો તે હોવાથી પોતાનાં. એ મોટા ભાઈઓનાં જોગબદક કુળથી બાદશાહ ખુશ હતો. ઇતેમર હતો, છતાં બહારથી તે પોતે પોતાને રાજ્ય-લોભ પૂરતો એટલોજ નહિ પણ કેવળ કષ્ટર દેખાવાનો પ્રયાસ કરતો હતો. તેનું રાજ્યલોભી જ્ઞાનચારીમાં એ પદ પડી ગયા હતા. ગુપ્ત મુજબ મોટા મોટા સરકાર અને જ્ઞાનચારીનારી નારી બેન રાજ્યના ઐરગરજના પક્ષમાં હતા. ગણનચારી એમણોના નિવાસમાં તો ધણીયોજ હતો. ગણનચારીનામાં પણ તેને મોટા મોટા અધિકારો હતા. પરંતુ તેણે કાંઈને નુકશાન કયું નહોતું. તેમજ રાજ્યનાનીના પ્રથમ હકદાર દારા તરફ તેને ધણું માન હતું. જ્ઞાનચારી તે દારાને પોતાનો મુર માની હતો. બંનેના ધાર્મિક વિચારો એકબીજાને મળતા હતા. બંનેએ મળીને પોતાના મુજબથી તેમજ પિતાની ભક્તિથી શાહજહાન પોતાનોજ બનાવી લીધો હતો.

કેવટે ઐરગરજની ઇચ્છા પાર પડી. ૧૬૫૮ માં જહાંઘાદ શાહનાં બીમાર પડ્યાં. શાહમદના ચુકમાં દારાને ઐરગરજને દરખો. ભાર પછી નરાધમ ઐરગરજને પોતાનાજ સગાહાઈએ પરીવાર સહિત મારી નાંખ્યા. ઐરગરજની અધમના એટલેથીજ અટકી નહિ, તેણે તો પોતાને પેદા કરનાર અને પાળીપોસી બાદશી હદ સહિતવાજો બનાવનાર પિતાનેજ કેદ કર્યાં.

શાહજહાંની એક તો ૭૦ વર્ષની જહાંબરયા, વળી બીમાર, તેથી નિજીજ તો અસંત યજ્ઞ ગયો હતો. પોતાની પ્રિય બેગમ મુસતાજના મરણનો જોદ તો તેને દતોજ તેમાં પુત્રનાં આ અધમ કૃત્રી તેના હિતે બારે આધાન થયો. એ દારાત સમ્રાટને આ રીતના ઉપર ઉપર દુઃખો પડ્યાથી મુઝાં આવી ગઈ એ વખતે તેની સેવા કરવાવાળી, તેનું ખાન સાખનારી, એકજ ના વચરંની પુત્રી, બાદશાહની આખની કીડી, જ્ઞાનચારી હતી.

ઐરગરજનાં આ બહુમતી તેને અપાધારજ ક્રોધ થયો અને કંઈ કંઈ કરવાં વચરંને તેણે ઐરગરજને કહ્યાં. જ્યારે પોતે એ રીતે કંઈ ન કરી શકી ત્યારે તેણે ઐરગરજને પિતાની ભક્તિનો ઉપદેશ આપવા માંડ્યો, મુજબ કરના જુન સમાનગ્યો, રાજગાદી ચારે ભાઈઓને વેગી આપવાની વાન કંઈ પરંતુ ઐરગરજે અંદામાન પણ પીગમ્યો નહિ. તેણે જ્ઞાનચારીથી જ્ઞાનચારીને પિતાની છુટી પાડી અને જહાં તેમજ મુજબ પેદા પિતાને કેદખાનામાં પુરી દીધા. કૃતમના, નિર્મજા, નિર્મજા અને સ્વાધીની પરાકાષ્ટાથી બીજી કંઈ હોઈ શકે. કેવટે પિતાની સેવા કરના જ્ઞાનચારીએ ઐરગરજની પરવાનગી મેળવી પરંતુ ઐરગરજને તેને પણ સાથેજ કેદી બનાવી. જ્ઞાનચારીએ પિતાની સેવા માટે કેદમાં જતી વખતે પોતાનો રાજસી પોષાક અને પોતાનાં મરણીએ

મરીઓને હાનમાં આપી દીધાં અને એક મરીજ દારાનો પહેરી લીધો.

૧૬૫૧ની બનુઆરી માસની ૨૨મી તારીખે શાહજહાંની એ વખતે પિતાનો મરણકાળ નજીક નેકને રડતો જ્ઞાનચારીને સ ક્રાન વાંચી સંભળાવવા કહ્યું અને શાહજ વખતમાં આ તે ફાની છોડી ચાલ્યો ગયો. જ્ઞાનચારીએ પિતાની છેવટની ક્રિયા શાહી બ સાથ એવી ઇચ્છા દર્શાવી પરંતુ એક કેદી આનું કેવળ સાંભળે ?

જ્ઞાનચારીના હૃદયમાં દુઃખી લોકો માટે મૃદુ હયાં હતી. ઉદારતા પણ બારે હતી. કેદખાનામાં શાહજહાંને પગે પડીને તે વખત તો ઐરગરજના ચુન્દાએ માટે તેને માફ કરવાની વિનં હતી. આ હદથી મહત્તા સાંપડી દુલખ છે. નીજ વખતની પછી શાહજહાંએ લાંબા દુટયા સન્દેશમાં ઐરગરજને મારી બદ જ્ઞાનચારીએ પિતાની ભક્તિ માંજ પોતાનું જીવન બતીત કયું હા પિતાના મરણ પછી શાહ વખતમાંજ એ પોતે પણ મરણ પામી હ

જ્ઞાનચારી બીમાર હતો અને તેનામાં ઉકવા બેસવાની પણ નહોતી ત્યારે એક વખત ઐરગરજ તેની ખબર કાઢવા ગયો હાં વખતે મોગજ સમ્રાટ શાહજહાંની વંદામાં વંદાથી પુત્રી, બેને ઉકાવવા એક વખત મહારાણીઓ પણ હાથ ભેડીને હાજર રહેતી નિરાધારતી માફ એક દુટયા ખાટલામાં મુઝી મુઝી દુઃખ રહી હતી જેનું સહજ માયું દુઃખે તો હકીમ અને વૈદનાં ટોળાંએ લઈ હાજર થતાં એજ જ્ઞાનચારી તેના આપવાની રાહ ભેડી પડી તેના શરીરપર માંખીએ ગળુગળતી હતી. આ દરમ્ય નેક નેવાની આંખમાં પણ આંસુ આવી ગયા તે બેનની માનુષ્યમાં થેસ અને ગરમદ ક હે બેનને બોલાવી પોતાના અપગધોની ક્ષમા માગી. ચારાએ આકાશ તરફ આંગળી કરી સૂચના કરી કે બુદાને વા બેજ બધાના ચુન્દાએ માફ કરે છે. એ રીતે પુલા ચાદ જ્ઞાનચારી આ ફાની દુનિયા છોડી ગઈ. ઐરગરજને ૩ દિવસ માટે રાજદરનામાં રોક મળ્યાં.

મરણ થતાં પહેલાં જ્ઞાનચારીએ ઐરગરજને પર એડી બળની કવિતા લખી મોકલી હતી કે—“મારા મરણ પછી કબર ઉપર કેવળ ધાસ શિવાય બીજું કંઈ ન ભેડાયે, મરીખી ઉપર એટલું ધણું છે.”

એ જ્ઞાનચારી માટે એમ પણ કહેવાય છે કે, શા મરણ પછી ઐરગરજે તેનો દરજ્જો વધાર્યો હતો અને ફરીથી બેગમ નિવાસની ઉપરી બનાવી હતી. દરખારી અમલકારોએ જ કીશ્તમાં બહારથી જ્ઞાનચારીને સલામ કરનારો હુકમ થયો. જ્ઞાનચારીને વાપિકે ર. ૧૭ લાખ આપવાનું કરનાર ચંદુ કહે. જ્ઞાનચારી તો પોતાનું જીવન એક સાધારણ માણસ તરીકેજ કરતો હતો. ૧૬૬૬ ના એકદાયર માસમાં જ્ઞાનચારી આગાધી આવી હતી. ઐરગરજ તેને મળવા જતો અને કાકાકા મુખી થા સંબંધી વાતો કરતો. જ્ઞાનચારી તેને ઉપદેશ પણ આપતો. જ્ઞાનચારીએ દારા અને મુરાદનાં બાળકાનું પાવન પોરણ કરી લમ પણ કરી દીધાં અને પછી મરણ પામી.

જ્ઞાનચારીએ પિતૃભક્તિનો આદર્શ જનના આગળ રજુ કરે

WE ARE SOLE AGENTS FOR THE CELEBRATED QUICKWAY BETHLEM SOCKET WRENCHES.

General Utility Sets For All Purposes.

Turned from solid Bar. Accurately, Broached, Cynade, & Hardened.

QUICKWAY SOCKET WRENCH SET (Set B.)

Special for FORD

A general utility set Just like (Set C) with handle but with 6 sockets only This set takes care of most Nuts & Bolts on Ford car A compact and powerful tool that will fit into the hard to get at spot with a minimum of trouble Strong Hexagon handle gives great leverage

Neatly packed in a neat & durable leather bag

Price per set Rs. 7-8-0

QUICKWAY SOCKET WRENCH SET (Set C.)

A larger set (with handle like Set B) covering a wider range of sizes, packed in individual tin box ready for immediate delivery Eight sockets, 5/16", 3/4", 7/16", 1", 9/16", 1 1/4", 1 1/2", 1 3/4"

This general set at popular prices sells on sight to mechanics, garages and Car owners

Price per set Rs. 10-8-0

QUICKWAY SOCKET WRENCH SET (C. Special.)

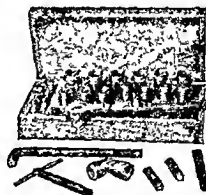

SOCKET WRENCH SETS

Complete with Ratchet handle, and Extension Bar, a wonderfully fast selling set for the car owner, for private work Light sockets 5/16", 3/8", 7/16", 5/8", 1 1/16", 3/4" packed in a tin box

Price per set Rs. 15-8-0

QUICKWAY SOCKET Wrench SET (Set D.)

The most practical mechanic set. Takes care of all assembly adjustment operations. Twenty three sockets, of type, ranging from 9/32 to 30/32 - by thirty seconds

Covers greatest range of nut and bolt heads. Regular bent handle T-handle for smaller sockets, universal extension bar and Bethlehem drop-forged ratchet wrench. Complete set, highly finished in oxidized and beautifully mounted in real h, hard-wood box to withstand abuse. The practical set ever offered to the mechanic.

Price per set Rs. 40-0.

LAXMIDAS & DWARKADAS.

Ismael Building, No. 1 Charn Road, BOMBAY No 4

आ पत्र शंकर विहारी पतझो मुगल न ४ गीराम अराम गीरामिमां "लेड मेव डेस" नी अ २० लाधु अने तेन स्थगेली
त नी नमयंके ओडीमन दिवेदीने प्रसिद्ध ३५ ७

માનવ-માનસ

[પૃ. ૧ હ. ૧]

[અર્થ ૧ મે.]

મારી ચચકા [પૃ. ૧૨]

અર્થિક સમાજ ૩, ૪-૦-૦

અર્થિક સમાજ ૩, ૪-૦-૦

છુટક નકલ સુખમાં ૧ આપો.
અહાર ગામ સવા આપો.

આજના લેખોના ક્રમ.

સંખ્યા ૧ આજે- (સ. દિવસ)..... ૩
સુખાદ્ય સમિ-૨૭૨૫ (સ. સુખાદ્ય)..... ૩
૧૦,૦૦,૦૦૦ [દસલાખ] (સ. રમણીક અ. ગ્રેતા) ૫

એક સંસ્કૃતિનાં સદસ કર્મો (સ. મ. ગા. દેસાઈ)..... ૧૧
મારી મીસીસનું પહેલું ભાષણ (સ. મહેત ૩૫૨)..... ૧૨
સુખાદ્યના સ્ત્રીમાર્ગો (સ. વિશ્વદેવ)..... ૧૪

મં. સુધીમાં સવાજમ ભરી આદક થનારને ૩૦૦ પાનાની "સુલભદન" નામની નવત્રકયાં બે આપવામાં આવે-છે.

મોજ-મજલ

શુક્રવાર તારીખ ૧૧ મી મે સને ૧૯૨૪.

સખા ! આજે-

લેખક:-દિવાનો

સખા! આજે શિંશાલીશ અવાજ,
બેરીને દોસ ગાજે, જે બાજે લગાઇના
હવે ધાજે, ખાદી સાજે:
કે સમાજે, શુધુ ગાજે:

સખા આજે-વિ. ૧.

ગીત એવાં શું ગાવાં ને ગાયેલાં:
બાલા બહાલીનાં ચર્ચા બદ્ દાહિયાં:

શબ્દભંગોને તોડી અનંતમાં ઉડી હવે હીમંતમાં

હવે ધાજે, ખાદી સાજે:
કે સમાજે, શુધુ ગાજે:

સખા આજે-વિ. વિ.

ઉભી વાટયો જોની માડી યજ્ઞદી:
કરે શાણી તારીએ આમાં જરી:

છોડી મોટા શબ્દો ખોટા મંથના લગો સાચા પંથમાં:

હવે ધાજે, ખાદી સાજે:
કે સમાજે, શુધુ ગાજે:

સખા આજે-વિ. ૩

સુખાઈલું રાત્રિ-રહસ્ય.

(લખનાર:-યુત્તમ.)

તા. ૪-૫-૨૪ ના બંકેરી ચાતુ.

(૪)

વાંચકો! નાટ્યશાળાના અંતરંગમાં દલન કરી માલો હવે
આપણે થીએટરની બહાર દરિયો દોડાવીએ. અમોએ પહેલેથીજ કહ્યું
છે કે આજે “રિપેટર્સ” નામનો નર્તન નાટક લાગવી બતાવ-
વાનો હતો એટલે પ્રેક્ષકોનાં રોજી રોજાં સાત વાગેથી નાટકશાળાની
પાસ એકઠાં થતા લાગ્યા હતાં. રસ્તેથી માડી વેણ તેમજ
મોટરો ચાલવાની પણ જગા નહોતી. શ્રીમંત-ગરીબ આથી-મવાથી
દરેક જણે ટીકીટોપર દરોરો પાડ્યો હતો. તેઓના આ ધસારાને
પહેલેથી વળગા મારે અને મારામારી કિંવા ખુનામરખી ન થાય
એટલા મારે કંપનીના માલિકે પોલીસ કમીશનર સાથે અગાઉથી
બંધોબત કરી પોલીસની એક હુકમીને હાજર રખાવી હતી તથા
દરેક ડેરપર એક એક ગોરા મોલ્દરને પહેરા બરતો ઉતારે રખાવે
હતો. વળી બુલબુલ ટીકીટો આપી પોતાના તરફથી પણ કેટલાક
મરાલીઓને રોકવા હતા.

આ બાબુ ટીકીટો વેચવાવાળોઓના બુથ બરાડાથી આખો
રસ્તો ગાઢ રહ્યો હતો. આંક આનાનો દોઢ રૂપિયો, રૂપિયાના ત્રણ,
બે રૂપિયાના આ અને એરોરેટ્રીના દસ દસ પંદર પંદર અને કોણ
સારી સીટ મારે પચાસ રૂપિયા સુધી જાવ બોલાતા હતા. એક
બાબુ સરકાર માખાપની મહેરબાનીથી રમત ગમતનાં સાધનો
ઉપર ટેકસ પડવાથી નાટકશાળાના માંતેજીએ જાન વધારી દીધા
હતા, તે ઉપરાંત બહાર વેચનારાઓનો ટેકસ ચાર-ચાર છ-છ ગણે
વધુ એકઠાનાં ખીરસાં ઉપર કાનર મૂકેનો હતો અખિના અથા
અને ગંદના પૂરા-ખાપની કમાણપર તાગડીથી કરવાવાળા તેમજ
રોર બગરના સદામાથી કમાણે કિંવા મકાલદગીની રેસના વેણ
દેઘરી હરામના પેસા મેગેવેલાઓ એક એક ટીકીટોના પચાસ
રૂપિયા આપવાને પણ અમકાતા નહોતા!

આથા ટીકીટોના સખત ઘાવ હોવા છતાં થીએટર ચીકાર કરાઈ
મધુ દહુ કોરાસ રોડ અને ગિરમામમાં નિવાસ કરતી વારથો-
પિતાઓ પણ નાટક જોવા આવી હતી. તેઓનાં આગમનથી
પ્રેક્ષકોનાં દિલ પાણી પાણી મળે જતાં હતાં અને આ ફલાણી-આ
ફલાણી એમ અંધારી નિંચી કરી એક ખીમને બનાવના
હતા. તેઓ મદબરનમનથી આસપાસમાં એકલા કેટલાક ટોપીન
યુવકો તરફ જોતી હતી પીટ તથા યાં કયાસમાં ખોડા નાખત
એકઠા પાંદર તાગીએ પાડના હતા અને મોમેટીયો વગાડના
હતા. એ સપણે કોણાદસ રોર બાગર-કિંવા મચ્છી બાગરની

કેટલી નોટા છે તે કહી શકી હોત. પરંતુ જ્યાં હો એ વાત. એ આ વખતે ને બરાબર નહિ કહે તો ચાખકે ચાખકે એના નામના આમકુ' ઉતરી નાખીશ."

તે બાધએ આ બોલવા પર ખ્યાન આપ્યું નહિ. તે પોતાનું કામ કરવા લાગી. તેણે પાંચ નોટા ટેબલ પર હારખેધ મૂકી. પછી ચાર નોટ નીચે ચાર ચુલમો મુક્યા અને પાંચમી નોટ નીચે રાણી મૂકી. લેખા એકી ટશે તેના તરફ જોઈ રહ્યા હતા. કેટલાક તો તે નોટો ચુન ન કરે તેને માટે ખ્યાનથી તે શું કરે છે તે સમજાવે છે એતા હતા."

"આમાં કંઈક સુચનાધારી જણાય છે મંબીર સ્વરે તેણે કહ્યું:-
"આ રાણી આ નીચ ચુલમના હાથમાં સપાડા છે અને તેમને જોગ મધ પડી છે. કું' કાર' છું' ને કહી ને કું'પી થશે."

"રાણી એટલે કોણ ?" કાધએ પૂછ્યું.

"કું'પા, ખીલું' કોણ ?"

આટલા સમયે તેના મોઝાંથી નીકળ્યા એટલામાં લોક એકઠા થયેલ હા હો કરવા લાગ્યા. પીટર જોલોવનીને નોટો લઈ લેવા હાય ટેબલ બધી લાગી કયો પશુ ને જદાએ ઝટ નોટો એકઠી કરી કહ્યું:-

"એક શબ્દ થોભી જાઓ. એ નોટોને હાય અસાધ્યો તો મેલો અતરાય દૂર થવા માંડ્યો છે તે દૂર નહિ થાય." પછી એકાએક નોટો પકડી આંખો બંધ કરી આંખો અગાડી ધરી ઉભેલું, "આ નોટો બનાવડી છે અને તેથીજ કું' મુકન કાઢી ચકતી નથી."

આ કહેતાની વાર ભારે હા હો મચી-કેટલાક નોટો લઈને ઊંચી નાસી ન જાય માટે પકડવા મળ્યા પશુ તે જદા તેમને તક છોડી કાઢી નાણું ખાતાના પ્રધાન તરફ વળી અને બોલી:-

"કું' જાણું છું કે આપ નામદાર નાણુંખાતાના પ્રધાન છે. તમેજ જાણે કે આ નોટો બનાવડી છે કે સાચી છે. કું' ને તમને સોંપું છું. આપ નામદાર રાજ્યના એક મોટા અધિકારી છો અને આ માણસ પોતાના પાછીટમાં આવી બનાવડી નોટો સા માટે રાખે છે, તે પૂછવાનું આપનું કામ છે. તેનો પુલાસો મેળવવાનો આપને અધિકાર છે."

નાણુંખાતાના પ્રધાને નોટો હાથમાં લી ? પશુ તેનો મહેસો રહાન જણાયો.

આ ડોકરી જૂની છે. એ રાંડનું આવી બન્યું લાગે છે. બીજાઓ, એ તમને માટે માટે, મારા કુટુંબને માટે અને તમારી બહેનને માટે માન અને લાજથી હોય તો આ જૂની બદમાશને માર મારી હાડકાં ભાગી નાખો—" વરરાજા ગર્જના કરી ઉઠ્યો. ત્યાં હાજર રહેલામાંના કેટલાક તો આમ કરવાને તૈયાર હતા, અને પોતાના હાથનો સ્વાદ તે ડોકરીને મપાડ્યો; હોત, પરંતુ એટલામાં નાણું ખાતાના પ્રધાને હાય ઉઠ્યો કરી કહ્યું:- "સમારીઓ અને મહારાજા! બંધા ચાંત થાઓ, આ બાધનું કહેવું તબ્દ સાચું છે

અને આમાંની દરેક નોટ બનાવડી છે! પશુ આપણે ઉમેદ રાખીશું, કે પીટર જોલોવનીને મહાસય, આ નોટો તેમના હાથમાં શી રીતે આવી તેનો પુલાસો આપશે.

"આ નોટો અને મારા પિતાએ આપી હતી અને તે ખોટી હોવાનો સંભવ નથી, અને એ ને ખોટી હોય તો નિશ્ચય વાત કે કાધએ મારા પિતાજીને કંપ્યા છે અને એ આ વાત તેઓ જાણશે તો તેમનું હૈયું છુટી પડશે."

"આ નોટો બનાવડી છે એમાં તો કું' શક્ય નથી," નાણુંખાતાના પ્રધાને કહ્યું "પશુ આવી ભારે રકમની નોટો તમારા પિતા પાસે શી રીતે આવી એ આશ્ચર્યની વાત છે."

"કું' આપને આજીજી કહું છું કે તે નોટો અને પાછી આપો" ઉડી ગયેલા મહેર, દિલગીર સ્વરે વરરાજાએ કહ્યું. વરરાજાની જમારે આવી રિયતિ હતી ત્યારે તેની પત્નીની રિયતિ આવી વધારે વિચમ હતી. તેનું શરીર ધ્રુજતું હતું તેના મહેરા ઉપર ગમગીની છવાઈ હતી. આ હું હશે તેની તેને કલ્પના પશુ ન હતી. તેની નીર તેજ આંખો પોતાના સ્વામીના વદન પરથી તેના લાછના તરફ વળતી અને દયામણા વદને તે પ્રધાનના પર કરવા દેતી. અને જાણે અમુક બાપમાં તેનો લખના દિવસનું મહત્ત્વ નષ્ટ ન કરવા પ્રાર્થના કરતી હોય તે જ બધાની હતી. પ્રધાનની પશુ રિયતિ વિલસમુજ હતી. ને બનાવડી નોટો પાંછી આપવી એ અસભ્ય હતું. વળી આ રંગેના લગ થતો જોઈ અને તે નિર્દોષ બાળનું મુખ માટીમાં મળતું જોઈ તેને ખેદ થતો હતો. તેણે કહ્યું:-

"આ નોટો મારાથી પાછી આપી શકાય નહિ. તમારા પાછીટમાંની બીજી નોટો સાચી કે બનાવડી છે તે જોવા દો."

પશુ તેની ખાતરી ન હોય કે નોટો ખરીજ હોવી જોઈએ એવા ડોળથી પીટરે નોટો કાઢી પ્રધાનના હાથમાં મૂકી. તેણે તપાસી જોઈ અને કહ્યું. એકે એક બનાવડી છે.

મંજીમાંના દરેક જણના આશ્ચર્યને પાર રહ્યા નહિ. હાલનાર મચી રહ્યો. નવમધુ મુઝાં ખાઈ જમીન પર પડી મગ.

"ખરેખર, નામદાર, આમાં કંઈક જાણ હોય એમ જણાય ના છે." દિક્કા મહેર, કુરખદ સ્વરે, શ્રીઆંજણએ કહ્યું.

"જરૂર જાણાય છે, પીટર મળું ઉઠ્યો. "મારી ખાતરી છે કે એકેએક નોટ સાચી છે. મને તો લાગે છે કે નામદારની કંઈક ચરત ચુક થતી હોય એમ જણાય છે."

"બીઆઝગા!" પ્રધાને કંઈક સ્વરે કહ્યું. "મનેની ખાતામાં - ધણી નોટો તારા હાથ નીચે આવી ગઈ છે અને સાચી અને બનાવડી નોટો પારખી કાઢવી એ તારે માટે કંઈ મુશ્કેલ વાત નથી. આ નોટો જો, અને તારો પ્રમાણીક અને ખરેખર અભિમાય અને જણાય."

બીઆઝગાએ મુજને હાથે નોટા લીધી તે અજવાબમાં ધરો તેની કાંઠ મરડી દરેક નોટ પારીકાષ્ટી તપાસવા લાગ્યો. બપોરે અંધારા પડેલાઓ યુ થાય છે તે જોવાની ઉત્સુકતામાં મનસુખ દેરને ઠેર ઉભા રહ્યા. બીઆઝગાએ એકેએક નોટ તપાસી, પારીકાષ્ટી તપાસી અને બપોરે તપાસી રહ્યા ત્યારે બોધાયે—

“નામદાર, મારે કશું કહું નોંધ્યું કે એકેએક ખરી નોટની આંખે હુબ નકલ છે. મને લાગે છે કે મારા બનેલી દોષના કાવાદાવાના કે કાવનાના બોગ યથ પડ્યા હોવા નોંધ્યું અને આનો સંતોષકારક ખુસાસો જરૂર મળી આવશે.”

“ખરીતજ આ બીઆની તપાસ થવી નોંધ્યું. હું આ બનાવ વી નોટા મારી સાથે લઈ જઈ છું. આ બાબત કંઈ ન્હાની સ્ત્રી નથી. મારે જાહેર પોલીસના અમલદારોને સાં પગલાં લેવાં તેને મારે પૂછું નોંધ્યું. પ્રધાને જાહેર ગંદેરે કહ્યું.

પીટર ગળગળો, યથ ગયો અને પ્રધાનની વિનવણી કરવા લાગ્યો. “નામદાર! આપ દલાણ છે. મેં કાંઈ પશુ ભતનો ચુકો કર્યો નથી. આજ મારા લગ્નના દિવસ છે અને આપ કૃપા કરી આ સેવે તદ્દકૃપ રાખો. એમાં માત્ર મારી આપશો સવાલ નથી. મારી આ પત્નીનું એથી મોત તીવજશે. મારા માથાપ ઝુરી ઝુરી મરશે. હું આપને આપની તપાસ જરા થોડા વના પળે પૂછું છું. મને ભતે આ બાબતની તપાસ કરવા દો— મારી ખાતરી છે કે મારા પર કોઈએ લયકર કાવતરું રચ્યું છે. હું સોગમ પૂર્વક કહું છું કે બપોરે હું ઘેરથી નીકળ્યો ત્યારે ખરી નોટા પાકટમાં નાંખી નીકળ્યો હતો—નોટ કદાચ તે ભવિષ્ય કહેનારી કાઠિણીએ કંઈ કપટ કયું હોય એમ લાગે છે.” સર્વ જાણ તે જુદી ક્યાં ગઈ તે યુજ્યા અને શોધવા લાગ્યા, પણ તે તો ક્યાંની ક્યાં પસાર થઈ ગઈ હતી.

“હું ઘણો દિલગીર છું,” પ્રધાને કહ્યું “પણ મારે મારી ફરજ બળઆ વગર છુટકા નથી. તમે કહેા છે તેમ બનવા નોંધ્યું છે પણ એ સ્વતંત્ર પુછાસો તમે ચોખ વખતે કરજો. હું મારી બનતી મદદ કરીશ. પણ મારાથી આ નોટા અહીં રાખી રાકાય નહિ. તેજ પોલીસના અધિકારીઓને બપોર આપ્યા વગર રહેવાય નહિ. આ કદોર કતબ મારે ક્યાં વગર છુટકા નથી.”

એટલું કહી, મંડળીની વિદાય લઈ પ્રધાન ત્યાંથી ચાલી ગયો. તે પોતાના સરકારી મથક પર ગયો. ત્યાં જતાં તેને એક પત્ર મોકલે હાથમાં મૂક્યો. એ પત્ર ડેનીવોએ લખેલો હતો અને તે નીચે જુલખ હતો—

“નામદાર,

મને સેંટપીટરસબર્ગથી એકાએક કામના અવરોધે જુલું પડ્યું છે અને તમે તમારી વિચારની અવધિએ પાછો ફરીશ. મને જાણવાયે અને હવે થાય છે કે તોમેનીનાં યુમ થયેલાં મથકનાં નાણાં પુરેપુરું હું પાછાં

આણી આપીશ. હું આશા રાખું છું કે બીઆઝગાને ત્યાં લગ્નના દિવસે આપને મોજ મળી હશે.”

પ્રધાનની અજાણીને પાર રહ્યો નહિ. તે જાણ્યો હતો કે ડેનીવોયે કદાચ કાળે અસંભવિત તો સુ અચોક્કસ વાત કરે. તેમ ન હતો છતાં આની શુંય ઉકેલવા પોલીસના વડા અમલદારને બોલાવવા મોકલ્યો. તે આવતાની વાર તેણે કાળજી તેના હાથમાં મૂક્યો પણ તે પણ એવું રહેલું સમજાવી રાક્યો નહિ એટલુંજ નહિ પણ તેણે ડેનીવોયે પર આરોપ કરવા માડ્યા અને તે પૈસા કદાચ મેળવી રાકશે નહિ એમ કહ્યું.

પ્રધાને જવાબ આપ્યો કે તે લખે છે તે પ્રમાણે જરૂર કર્યાં વગર રહેશે નહિ, એવી મારી પકડી આપી છે. જો કે તે મને ધણી વાર શુંયવાકમાં નાખે છે પરંતુ તેનું કામ ચોક્કસ હોય છે એમાં વાધો નહિ.”

આ સાંભળી પોલીસ અમલદારે રગ લીધી.

તજી દીસ પડી ડેનીવોયે વચન પ્રમાણે હાજર થયો અને બધાની અજાણી વચ્ચે તેણે શુભ થયેલાં દશ લાખનાં નોટનાં બંડલ રજી કર્યાં. એટલુંજ નહિ પણ ચોક્કસ હકીકત રજી કરી કે જેથી, ધવાન, પીટર, અને બ્રીઆઝગાને કેદ કરવામાં આવ્યા.

ધવાન મોતેલવની વિશી વોલેઓએકમાં રહેતો હતો તેની થોડી ધણી જમીન હતી. તેની પહેલાં વારની બાઈડીના મરણ પછી તેણે બીજાવાર લગ્ન કયું હતું. પહેલાં બાઈડીનો તેને બહોળો વિસ્તાર હતો પણ સમજા નૂદા નૂદા યથ ગયા હતા અને કામે લાગી ગયા હતા. ઊકડીઓ પાછી સાસરે ગઈ હતી. બીજા વારના લગ્નમાં તેને પીટર નામે ઊકડો થયો હતો. સેંટપીટરસબર્ગમાં એક રોડમાં મેનેજીંગ કક્કાનું કામ કરતો હતો. તેને બ્રીઆઝગાના કુટુંબ સાથે પીઝાન યથ. બ્રીઆઝ પીટર સાથે પ્રેમમાં પડી પશુ તેની મારિતીકે ઝાડને લઈને પીટરે તેના પ્રેમને પ્રેમસાદન આપ્યું નહિ. બ્રીઆઝગા પોતાની બેનને ધણી રહાતો હતો અને તેને સુખી કરવા ધ્વજતો હતો. પીટર બ્રીઆઝની માગણી ન રીકારતો હોવાથી તે જુરી મરતો હતો આથી તેણે બે પીટર બ્રીઆઝ સાથે લગ્ન કરે તો તવંશર બનાવવાની લાલચ આપી. પીટર કશુંય થયો અને ત્રાગડા રગાયો. જેમા પીટર, પીટરનો આપ ધવાન અને બ્રીઆઝગા સામેય થયા. બ્રીઆઝગાને મારે એટલું કહેવું નોંધ્યું કે તેણે તોમાંથી કુટી બદામ રાખવાની ના પાડી હતી. બ્રીઆઝ ગાને મોરકોની તોમેનીનાં નાણાં ભરવા સેંટપીટરસબર્ગ જરૂર પડ્યું હતું તે તે જાણતો હતો અને અંકગણનાં અચાઉ તેને બપોર મળતી હતી. બ્રીઆઝગાએ પીટરને જાણવું કે તોમેનીનાં નાણાં સેંટપીટરસબર્ગ લઈ જવાની છે. પીટરે બરાબર કહી ને પેટીએ બનાવી અને હસ લાખની નોટા મુકતાં પેટીએલું નળાં સાથે તેટલું વળતું કાગ, કાગળ વારી કહ્યું. પેટી બધવાની સારી ખોટા સીસ બ્રીઆઝગાએ પૂર્વ પાપમાં. તેને મોરકોથી ઉપડી તે બીજીવોલેઓએક આપી. લાં દરેક ગાડી વખારે વાર થોભતી

હતી. કારણ કે તે રેલ્વેને ઉતરી લેખી રાતનું ખાણું ખાતા કરતા હતા. વળી કુદરને પણ ચારી આપી કે ચોરી જે રાતે કરવાની હતી, તે રાત અધારી પોર હતી. વીજની રેલ્વેને ચાર ચાર ટુકડી વારા ફરતી નારતો કરવા જતી પહેલી ચારમાં ક્ષોઆઝા હતો. તે અને તેના સાથેના અમલદારો નારતો લઇ ડબ્બા બહાર ખીટી તાણવા હતા. તેવમાં મારી મીમરેટનું કેસ રહી ગયું છે તે લઇ આનું કહી ક્ષોઆઝા ડબ્બામાં ગયેા અને દર મીનીટથી બધારે બાજે જ તે અંદર રસો હતી. પણ એટલામાં તેણે એક તરફ ખાણું ઉઘાડી બે પેટીઓ પીટર જે બનાવી લઇને ઉભો હતો તેને આપી અને બનાવડી અંદર મુખી દીધી. આ હકીકત પોલીસે કમ્પ્લે કરાવી હતી.

હવે બધારે આ કેસ ડેનીવીયની હાથમાં મુકવામાં આવ્યો ત્યારે તે તારી સકથો કે સિપાઇઓમાંના કોઇનું એ કામ દોષ રોકે નહિ. હવે અમલદારોમાં નોંધણી તો જણે ચોરી કરી હોય તેના કોઈ મળતીઓ વિચારીમાં હોવા બેઠાં. આની તપાસ શરૂ કરી તો તેને જણાવ્યું કે ક્ષોઆઝા અને મેમરેટનો સાથે પરિચય હતો.

ડેનીવીયની ખ્યાતિ હતી કે તે પોતાનો વેપ અને કંઈ એવી રીતે બદલી સફતો હતો કે તેને રેલ્વેને જોનાર પણ ભાગેજ જોળખી શકે. તે છુટ્ટી જોરતોનો વેપ એવી ખુબીથી લેતો કે બહુરૂપી પણ તેમ ન કરી શકે. ફેરીવાળાના વેપે જોનાર લોકોને ત્યાં જઈ તેણે શોધી કાઢ્યું કે પીટર દિવસમાં ઘણીવાર ઘેરથી તેની વાડીમાં આવવવવ કરતો હતો. વાડી પરથી રોડેક માઇલ દૂર હતી. તે શા માટે એમ કરતો હતો તેની શોધ કાઢવાની પ્રવિજ યદ. તપાસ કરતાં જણાવ્યું કે વાડીના એક કાઠ નીચે ખાખમાં બે પેટીઓ સંતાડી હતી અને તેના પર ડેર નાખ્યું હતું. પેટીઓ ઉઘાડી હતી. અર્થાત કે સીધ બીલ કાઢી નાખી ઉઘાડી હતી પણ તેમાં નોંધે રાખી મુકી હતી. આટલો પંતો મળ્યો એટલે તેણે જણાવ્યું કે પીટર અને ધવાન આ કામમાં સામેલ છે પણ બીજા છટ્ટા ન લાય એવી સુકિતથી કામ લેવું બેઠાં. જોડાના લખ્તોને દિવસ તે કામને માટે ફીક લાગ્યો. તેણે છુટ્ટી છાપ્પી-ભવિષ્ય કહેતાના વેપે પોતાનું કામ સાધ્યું. ડેનીવીયે સંતાડેલી પેટીમાં બનાવડી નોંધે રાખી ખરી નોંધમાં કેટલાંક બેડલ કાઢી લીધાં હતાં. આ બનાવડી નોંધે પોલીસના ઘાણામાં હતી કાણુ કે એક બનાવડી નોંધે બનાવવાને પકડતાં તે ગળી આવી હતી. આ નોંધે તેણે સંતાડેલી પેટીમાં મુખી દીધી. કારણ કે તે જણતો હતો કે લખ્તોને દિવસે પીટર ખર્ચ કરવા થોડી ઘણી કામશે. તેનું અનુમાન ખરું પડ્યું અને તેણે પીટરને સંકેતથી સપાળ્યો.

નજીક મેમરેટનો રાજ વીર કાવત્રા માટે સાળખીરીયામાં રેલનીકાલ કરવામાં આવ્યા. જોડા પોતાના પત્ની સાથે સાળખીરીયા ગયા.

અવકાશનો વખત મોજ મનકમાં ગાળવા માટે

સચિન લોકપ્રિય નવલકથાઓ વાંચો.

કાળ રાત્રિનું ખૂની ખંજર ભાગ ૧-૨. ...	૬-૦
એરી જમીનો ભા. ૧-૫ ...	૧૧-૦
ચલુવેશ રજપૂતો ભા. ૧-૨ ...	૬-૦
મધુ-માલતી ભા. ૧ થી ૪ ...	૮-૦
પદ્મવતી યાને કંટકમાં મુકાય ...	૩-૦
સુરેલનો ચમકારો ! (દીરઘિત) ...	૩-૦
બહાદુર બાળા ૧-૨ (વીર કથા) ...	૩-૦
પેશાવરની પતિની (ક્રિતિકારીક) ...	૧-૮
જુલ્મી જલિમ-મુજબી કરા ...	૩-૦
વસંત વિજય ભા. ૧-૨ ...	૫-૦
કેસલ કુમારી ભા. ૧-૨ નવિન ...	૪-૦
વિશ્વેશ્વરિની ભા. ૧-૪ ...	૮-૦

કચરાભાઈ વનમાળી પટેલ,

હુકેસર અને પબ્લિશર.

મોરી દમણ—અમદાવાદ.

સંજેખમ, સંધીવા અને માથાના ચસ્કાથી શા માટે હરાન થાઓ છો ?

આધાશીશ અને મસ્તકનાં દર્દોની ખીમારી શા માટે ભોગવો છો ?

બજારમાં વેચાતા દરેક બામથી

ચલીઆતો અમારો

હિપ્નોટિક બામ

એક વખત વાપેરી ખાત્રી કરો.

શીશીના આના આડ.

સ્વદેશી એઇલ એન્ડ પ. મે. કુંડો માંડા-ખી. ખી. રાવ

તથા દરેક વેપારીઓને ત્યાંથી મળશે.

મુખરોઃ—ખાની ૧૪ ઉપર મધુરા અને મુખાળના દરનીચર એકજ છે, એમાં દરિય પથેલ છે. બનેલાં દરનીચર બૂલાં બૂલાં છે.

એક સુંદરીનાં સાહસ કર્યો.

લખનૌ-અંબુલાલ ગાપાળરાય દેસાઇ.

(તા. ૪-૫-૨૪ના અંકથી ચાલુ.)

મકરણ પ મું. (ચાલુ)

“મહાપુરુષ, તમારું અનુમાન તદન ખરૂં છે,” ક’એ અજ-ગમે સાહેબના વાણી. અશ્વનું એક બિંદુ તેના માથ ઉપર સરી પડ્યું અને તેણીના પિતાની હકિકતથી તે હક પ્રશ્ન ઉપર શી અસર કર્યો તે જાણવાને તેણીએ તેમના તરફ એક નિરુપજ નજર ફેંકી.

“શોધા તારા આખા ધંધા તરફ ગમે તેવી કરી નજર નેના દોષ, ક’એન,” તે વખતે મહાપુરુષ અને આવીસમી અવાજે બંધાયો, “જણ તેનો દોષ તારા ઉપર મકરણી પુણતા હું” કહાડિ ન ક’તે કારણથી તારા ઉપરની મારી સામણી જરા પણ જોઈ નહિ થાય. હવે મારો બીજો પ્રશ્ન. હું ‘ધાર’ છું કે તું ‘કિરણસિંહ’ને આદે છે, તે વિશે આ કિસ્સાના માલિક તે કઈજી જાણતા નહિ દોષ ?”

રમણજી જતાં ક’એતે કહ્યું, “જરા મજ નહિ.”

“જુ કિરણસિંહે તારી સાથે લગ્ન કરવાનું મોઝાકપણે કમલ કહું” કે ?

“પૂજ્ય પુરુષ, ને કે મારો જન્મ મધ્યમ કુળમાં થયો છે, મકરણીથી માણું છું” કરતાં ક’એન જોવી, તેણીની તેજસ્વી સુખા-કૃતિ ઉપર ચોંટી ગઈ આખું હલું, “અને ને કે એક ધીરજા આજન્માઈ મારવાડી નેના ધંધા કરવા માટે મારા બાપની નિન્દા કરવામાં આવે છે, તેને મહેલુ મારવામાં આવે છે, અને તેના ઉપર જુલમ પણ કરવામાં આવે છે તેપણુ આ આખા પ્રદેશમાં ને નેવી એક પુરુષ અને અભિમાની પૈદાવારોએ મારી સાથે લગ્નની માગણી કરી છે તે બધાઓમાં ને કાલકરદથી મારું સ્વમાન અને પ્રતિષ્ઠા જાળવાઈ રહે તે સિવાયના બધાઓને મેં પિયકારપૂર્વકે કુલકરી કહાડ્યા છે.”

આ સાંભળી રહ્યો કહ્યું, “પુત્રી, તને માફ કરાવવાનો કે તારી લાગણી કુન્નરવાનો મારો જરા પણ હલેક નથી.”

“તે હું સારી રીતે સમજી શકું છું” ક’એન ઉપર વાળ્યો. “પણ તમે મને પિયકારતા નથી અને તેથી મારું અવિચ સિદ્ધાંત અને સ્વમાનને તમે સખરૂં સજા નથી.”

“જુ હવે તો જાણે કે તમારા જન્મથીજ તમને એવાજનો દોષ” એમ જાણી બાળવેલી સંપૂર્ણ અણુતો મધ અને છું, માનપૂર્વકે ને રમણીને નિહાળતાં રહ્યો કહ્યું, “અને તમારા મનિચ

અને ઉચ્ચ હૃદયની ને માહિતી અને મજા છે તેથી તમને મદદ કરવાની મારી ઉપિત વધારે દલ મધ છે. મણુ હવે ક્રાંત મોક્ષ પ્રશ્ન-તમારા બાપ પસંદી તમને જોર લુલગથી થઈ જવામાં આવ્યા છે તેવી કિરણસિંહને ખબર છે ?”

“તે વખતે તો તે જાણતા ન હતા,” ક’એ કિરણીથી બંધાયું. “કેવલ નજી દિવસ પહેલાંજ આ કામકર કૃત્ય કરવામાં આવ્યું અને મને ખાતરી છે કે મારા પિતાએ આ બેલકારક સમા-વાર કિરણસિંહને કલા દત્તે.”

“અહા, ત્યારે તમારા પિતા પશુ તમારા પ્રેમપાત્રી જાન છે.” હક મોટીથી જોવી ઉઠ્યા; મણુ ઉપરની રાહ નેના નિવાસ તેમણે આજળ જસાણું, “તે” અને ને જુદી જુદી માહિતી આપી છે તે આનમાં રાખીને ભવિષ્યમાં કેમ કામ લેવું તેના કું” હવે મોક્ષ નિર્ણય કરી ચક્રીક. તારા પ્રેમપાત્રના મજાર પિતાના કિસ્સામાં આજની રાત આગવાનો અલ્પસિંતબો પ્રેમ તને પ્રાપ્ત થયો છે. મણુ તમારી મુસાફરી તમને બાનદલાક તે કમીશીન લાગે તેથી નાથી માણી, ટું” નાથી છુટવાને પ્રયત્ન કરે એમાં જોવા પશુ નવજ નથી. “પણ મેં” તને પહેલાથીજ કહ્યું છે ? આ પ્રયાસ તદન નકામે છે. પશુ પુત્રી તું સાચું કહેજે. તે જ્યારે જાણી જાણી દિવસ જીવી ત્યારે કું” બહાર જવા મારેના કોઈ છુપા રસ્તાથી તું વોકે ફલી, અમવા તો ક્રાંત તારા સાહસ ઉપરજ આધાર રાખીને જ અહીં સુધી જાણી આવી હતી.”

ક’એ જાણ જાણી, “કિરણસિંહ સાથે આ કિસ્સા સંજળી થઈ થઈ વાતો મેં” કરી છે અને તેને વિશે થયું જાણ વાતું અને મણું છે. તે વખતે કું” જાણતી જુલ ન હતી કે આની કુન્ની રિધિતમાં મારે આ કિસ્સાની મુસાકાત ભેટી પડશે, “એક નિષાસ નાખીને તેણી આજળ જોવી, “આ કિસ્સા સંજળી કેટલીક કામકર ઐતિહાસક ઘટનાઓ કિરણે અને ફલી હતી; અને તે જાણી વાતોમાં વારંવાર છુપા મોવાઈ, જાણીને અને જોનીની નીચેના ઉક જન્મમાં નીકળતા ભેટી રસ્તાઓની કમીકરો આવતી હતી.”

રવા જીના હલે પશુ જરા હસતાં હક જોવી ઉઠ્યા, “ને જાણે છેકરી, આ જાણી રસ્તાઓમાં નિષાસ રાખીને તારી સાથેની કન્નાએતે ઉપરની ઉદી જન્મમાં નાસી જવાના ઉદીથી જોગદ ભેટી મારું” જોવાઈ તું છુપાવી છુપાવી અહીં સુધી આવી જાણી ? પશુ માર રાખને કે આ કિસ્સાના છુપા મોવાઈમાં અને બહાર જવાના ભેટી રસ્તા બધા મહેલાની વાતોમાંજ છે. અવાપિ મને તે જન્મજ નથી; ક’એન ?” કુન્નજી કાર મને મોજાતો તે યોગ્યે કહ્યું, “ને મને એકાદ પણ એવેર રસ્તા જોવા દેતા તો જાણે તું મને અહીંયા તારી સાથે ઉમેયો જોઈ કહાજ નહિ.”

“તું” તમે જુલ અહીંયા એક કેદીની અસ્પર્શ્ય છે.” નિરખતા અને અનુકંપામિત બાપથી પેતાના સહાકારવં અગ્રિક નજરે નિરીશણ કરતી, ક’એન જાણી પડી. “અને મણુ,

“મી. કપાટ, બહેન પુરથીઓ; આહ્યાં, ઝાઢી ને ‘હાક્રો’, આને તમારી સમક્ષ કાઢીઆવાનાં નાખીતાં, વડતા બહેન ચયળ.”

“અને એ મું બોલ્યા? છબ કરો—” મીસીસ “બહેન” સાંભળી ઉઠાડ પાયાં.

“આમ વચમાં ના બોલ. આપણુ યાવ છે.”

“તમારે એવું એવું બોલવું હોય તો મારે એ બેન નહિ બેનએ.”

“હીક, કંઈ નહિ. મીસીસ ચયળ કહેશે.”

“‘હાદી રાખો,’ ‘એક આનામાં આદશાવી’ ‘બોડુ મણુ’” વગેરે અદશત હાસ્યરસના લેખોના પ્રખ્યાત લેખક રા. મસ્ત કૃષ્ણ રત્ને આ અદશત રસે આવાતા અંકમાં આગળ સાલશે.)

મુંબઈના સીનેમાઓ.

લેખક—વિશ્વદાસ.

મુંબઈમાંજ કેટલીક દેશી શીલ્પો તૈયાર કરનારી કંપનીઓ હતી. યદ્યે છે તેમાં મેનેજરીક શીલ્પ કંપનીએ પોતાનું પહેલ વહેલું સામાજિક ચિત્ર “પાપના દેવ” હમણાંજ મુંબઈની ખૂબ ખરી રહ્યું કું છે. વિદેશી શીલ્પો સાથે સરખાવતાં દેશી શીલ્પોમાં સ્ત્રી જતાં અનેક શોધા કમશા દરમ્યાન લાગ્યા છે તે એ ચિત્ર પરથી સ્પષ્ટ થાય છે. દુલ્લ અવસ્થામાં ધુવાન કંપા પરલુલાયી, એ નવ વધુ બીજાનો ગ્રેમ શોધતી કરે અને પરિણામે એ ગ્રેમી ખાતર પતિ યુવાનું પુન કરતાં ન અચકાય, તેમજ એક વખત ખરાબ માર્ગે આડેલા ચાલુસ કેટલે મુઠ્ઠી ખસાવે કાઢે ન્ય છે તેનો તે ચિત્રમાં અંગેજી ખ્યાલ આપી કહી શકાય. સામાન્ય રીતે લોકો સીનેમા જિંદગી મોજા-મજલ તરફ ફેવળ આનંદ મેળવવા અને ધડી કાર દિલને બહેલાવવાજ વળે છે, તેઓ કંઈ નીતિ અનીતિના પાઠ શીખવા નથી જતાં, અનાયાસે આનંદ સાથે ઉપદેશ મળી ન્ય તેવી ચિત્રની શેજના કરી તે ચિત્રો તૈયાર કરનારઓની નૈતિક દરજ્જા છે. આ ચિત્રમાં બંને ઉદ્દેશો સચવાયા છે એમ કહી શકાય. લેખિને આપણે દિલરંજન કરનારા દેખાવોમાં બગીચાનાં સુંદર દરવાજા, રેફરેક્ટોર, ક્લબ બગીચા, મોટરોલું ઇંકવું, પોરતોલખાણ, અને છેલ્લી ધડીએ મોતના પંતળામાંથી પછુ છટકાવેલા પ્રવાસ એ ગણી શકાય. બે ધડી લેખિકાના મનને એ દેખાવો ચિત્ર તરફ ખેંચી રાખે છે. દેશી ચિત્રોનો ધંધો નવોજ શરૂ થયો છે. દલુ તો બાળકજ ગણાય તેમાં દોષ તો રહેજ પરંતુ વિદેશી ચિત્રો દિલની ચિત્ર ચીંતા જેવી લખકર બોલી કરે છે તેવી તો નજ થાય. એક વિદેશી દિલની ચિત્રમાં જનાનામાં રાખવામાં આવતા નાજરને તે (લીજરને) આવા તો ધણી છે એમ લખ્યું છે એ કેટલું હાસ્યરસ છે એ સદૃશ્ય સમ ન્ય લેવું છે. મેનેજરીકના “પાપના દેવ” નામક ચિત્રના દલે થોડા દોષો પણ નોંધ લઈએ. દરબી (Lactations) ધણી સુંદર છે પરંતુ આજુ ચિત્ર અસ્વાભાવિકતાથી ભર્યું છે. દુલ્લ શેઠની ધુવાન પતિને એક વખત દેખાના ધુવાનને લુલે કે ટૂંક ન્ય તેને મોતનું આપી દે. અને પોતાનોજ પિત્રાક ભાઈ તેમાં સરવજ કરી આપે, જેનામ કેવળ પિરિયોસ બનાવીનેજ છટકી ન્ય, અને મોટરોની, ટોપરોસ થાય, રેલવેમાં ચડી ન્ય એ બધું વિદેશી

ચિત્રોનું અધ્ય મનુકરણ હોઈ અસ્વાભાવિક લાગે છે. કાટવાણુ દુલ્લ ‘કટાણો આવે એટલું લંબાય છે.’ મુખમાં અને મધુરાં બંને રચણે એકજ. મોરડો બંને એકજ ફરીથીયર રહ્યું થાય છે. મધરાતે મોર ખાતર પાડે અને પતરાં પર તાકા દેખાય એ દૂર ચર્ચાકે તેવી બોલી અને મેલરકારી બતાવે છે. દેશી ચિત્રો તૈયાર કરતી કંપનીઓ આવી લેવાની જાતે છોડી દે તો ‘મણુ’ સારું કામ કરી શકે એમ આ ચિત્ર બતાવે છે.

પૃથ્વીરાજ ચૌહાણુ પણ દેશી કંપનીનું ચિત્ર છે અને નોવેસ્ટીમાં બે અઠવાડીયાં આપ્યું છે. ચિત્રોની કિંમત તે કેટલાં અઠવાડીયાં માટે છે તેની ઉપર અંકાવા લાગી છે એ રીતી ઠીક નથી. કેટલીક વખત સીનેમાવાળાઓ આ રીતની પ્રતિષ્ઠા મેળવવા આજે નોવે પલુ શીલ્પ ચાલુ રાખે છે. એ સાથે મુંબઈના અશીલ્પીત વળું હળ ચિત્રપટને પુરતો અગ્રણ્યતા શીખ્ચો નથી એમ કહેવું એ કંઈ બોડું નથી. અને એજ કારણથી કળાની દૃષ્ટિએ તેમજ ચિત્ર તરીકે પલુ સીનેમા રફીનને લાગે એવાં ચિત્રો કેટલીક વખત ધમધાકાર ચાલે છે. પૃથ્વીરાજના ચિત્ર ખરેખર રફીનને લાગે છે. એકાદાસીક ચિત્રો રહ્યું કરનારે પ્રથમ કોહાણુપત્રી મહારાષ્ટ્ર કંપનીનાં ચિત્રો લેવાં અને તેઓ ખૂતકાળની પ્રતિષ્ઠા કેટલી નજીવી રાખે છે તે ખાનમાં લેવું અને એ રીતે ઇતિહાસનાં પાંચો રફીન પર એક નટ ન બની ન્ય અને હુનિયા આગળ હાસ્યરસપદ ન મને એ ખ્યાલ રાખવો જરૂરનો છે.

વીર દુર્ગાદાસ સામે અંટકાવ.

વીર દુર્ગાદાસ મેનેજરીક સીનેમામાં બે અઠવાડીયાં ચાલી હતી. તેમાં યુલનાર બેનમને વીર દુર્ગાદાસ ઉપાડી ન્ય. છે એવું દરમ રહ્યું થાય છે તે સામે ખીલાફત કમીટીએ નોટલોકો ઉઠાવેલ કથાનું કહેવાય છે. પરંતુ મોડું એક સેન્સર એ ચિત્રપટ એઈ તેમાં કહ્યું બે વાંધાઓ ન હોવાનું જણાવ્યું કહેવાય છે. ખતિદાસ એવો છે કે યુલનાર એ એક સામાન્ય યુવાન પૂંદી હતી પરંતુ તેની એટલી બધી સચા હતી કે તે બેનમ તરીકે અસ્વાધારણ અધિકાર બોધવતી હતી. મેનેજરીકવાળાઓએ અનેક ઐતિહાસિક પુસ્તકોને આધારે એ ચિત્ર ‘તૈયાર કું’ હોવાથી સરકારને તે બધ કરાવવા નહ્યું લાગ્યું છે. એ ચિત્ર મુંબઈમાં કરાંચી ગયું ત્યાં સુસ્લીમ લાહીઓએ સીનેમા પર પીકીંગ કરાંચી ખખર મળ્યા છે અને હાથમાં તે (સીંધ) ઠેકાણાલ બંધું છે ત્યાં પણ તેને અડકાવવામાં આવ્યું હોવાના ખખર મળ્યા છે. સુસ્લીમોની આ અજીબજાતી અસહ્યભુતાવુંજ પરિણામ છે. અંગ્રેજી શીલ્પોમાં પુરો પીઓએ સુસ્લીમ ઓગિઓ ઉપાડી જવાના યા સુસ્લીમ ઓગિઓ ગોરા ઉપર આટલ કથાનાં ચિત્રો રહ્યું થાય છે તે સામે કંઈ પણ બોધ લેવામાં આવતો નથી પરંતુ દેશીકુ જનીએ તેવાર કરેલા આ ઐતિહાસિક જાતલ સામે, વિરોધ ‘સોવિયેત’ આવે છે એ આચર્ય છે. ગયા અઠવાડીયામાંજ એણ સીનેમામાં ચાલતી એક કોમીક શીલ્પમાં સુસ્લીમો તો નાજી કેમ કંઈ સમજાતાં ન હોય. એમ દર્શીતી એક ગોરા પાંચે સુસ્લીમ ઓગિ હરણ કરાવવામાં આવ્યું છે. એ હાસ્યરસ પ્રધાન હોવાથી કદાચ મધ્યાની લેવાય તેમ હશે.

WE ARE SOLE AGENTS FOR
THE CELEBRATED
QUICKWAY BETHLEM SOCKET WRENCHES.

General Utility Sots For All Purpose.

Turned from solid Bar. Accurately, Broached, Cynade, & Hardened.

QUICKWAY SOCKET WRENCH SET (Set B.)

Special for FORD.

A general utility set. Just like (Set C) with handle but with 6 sockets only. This set takes care o most Nuts & Bolts on Ford car. A compact and powerful tool that will fit into the hard to get at spot with a minimum of trouble. Strong Hexagon handle gives great leverage.

Neatly packed in a neat & durable leather bag.

Price per set Rs. 7-8-0

QUICKWAY SOCKET WRENCH SET (Set C.)

A larger set (with handle like Set B) covering a wider range of sizes; packed in individual tin box ready for immediate delivery. Eight sockets; 5/16", 3/8", 7/16", 1/2", 9/16", 5/8", 11/16", 3/4".

This general set at popular prices sells on sight to mechanics, garages and Car owners.

Price per set Rs. 10-8-0

QUICKWAY SOCKET WRENCH SET
(C. Special.)

SOCKET WRENCH SETS.

Complete with Ratchet handle, and Extention Bar, a wonderfully fast selling set for the car owner for private work. Eight sockets 5/16", 3/8", 7/16", 5/8", 11/16", 3/4" packed in a tin box.

Price per set Rs. 15-8-0

QUICKWAY SOCKET Wrench SET (Set D.)

The most practical mechanics set. Takes care of all assembly and adjustment operations. Twentythree sockets, of deep type, ranging from 9/32" to 30/32"—by thirty seconds.

Covers greatest range of nut and bolt heads. Regular bent handle. T-handle for smaller sockets, universal, extention bar and Bethlehem drop-forged ratchet wrench. Complete set, highly finished in copper-oxidized and beautifully mounted in real heavy hard-wood box to withstand abuse. The most practical set ever offered to the mechanic.

Price per set Rs. 40-0-

LAXMIDAS & DWARKADAS.

Small Building, No. 1 Charni Road, BOMBAY No. 4.

આ પત્ર જાહેર પીતાંબર દસરે મુજબ નીચેના ચીજોની કીમતો જાહેર કરવામાં આવી છે. જેમાંથી કોઈ પણ ચીજની કીમત જાહેર કરવામાં આવી છે. જેમાંથી કોઈ પણ ચીજની કીમત જાહેર કરવામાં આવી છે. જેમાંથી કોઈ પણ ચીજની કીમત જાહેર કરવામાં આવી છે.

માજ-મુજ

[પુ ૧ છુ.]

પરગેકના પથ.

[અક ૬ ફે.]

અમૃત શાન્તિથી લગ્નદંડુ ઉમા રામરાવને વિદાય
આપની એક મહી ૧૪ ૧૩]

આર્થિક લેવાજમ રૂ ૪-૦-૦

શુદ્ધ ન વ સુમધિમા ૧ આનો
અલગ ગામ સેના આનો

આપના લેખોનો ક્રમ

નવાલનગિની કે સન્ધાસિની (રા નજવાન
આલમ હકર) . . . ૩
એક સુવરીના સાહસ કરો (રા. મ ગો દેસ ઇ) . . ૮

મુજાલ ગવિ-નદી (રા રાખદત) ૧૧
પરગેકના પથ (રમણીક શીશનલાલ મહેતા) ૧૩

મેળ-મળહ

રવિવાર તારીખ ૧૮ મી મે સને ૧૯૨૪.

નવ્યાખનન્દિની કે સંન્યાસિની ?

(કવિસાહસ—રવીન્દ્રનાથ ટાગોર)

[અનુવાદક—મૃગસાહસ ભટ્ટાચાર્ય કંકર.]

દાહલિંગ જતાં મેઘ અને જીવંતી દરી દિશાઓને આપણ
મેલી ભેજ, બહાર નીકળવાની ઇચ્છા થતી નહોતી તથા ધરમાં
ભરાઈ રહેલા માટે વિરોધ નારાજ ઉપજતી હતી.

દોરેકમાં પ્રાતઃકાળનો નારતો કરી લઈ, પગમાં રહેતા
બૂટ તથા પગથી માથા સુધી લોટરચુકે ઓવરકોટ પહેરી હું ફરવા
નીકળી પાડ્યો, હરેકશબ્દે ટપટપ કરતી જીંદગી પાડી હતી અને
સર્વત્ર પુષ્પાળ વાદળીઓથી છાપાઈ રહેતો અધકાર ભેતાં ભલે
કે વિધાતાએ દિવાલપ પવંતસદ સમુજી વિશ્વચિત્ત રખાઈથી ધસી
સાફ કરી નાખ્યા માંડ્યું હોય એવા બાસ થતો હતો.

નિર્ગન કમકસતા રોડ ઉપર એકઠો ફરતાં ફરતાં હું વિચાસો
હતો કે, “અવનન વગરના મેઘ રાત્રીમાં હવે ગમતું નથી;
જન્મ સ્વપ્ન સ્વપ્નથી સિમિત રૂપથી માતાને પુત્ર પામી ઇન્દ્રિયથી
પકડી રાખ્યા માટે પ્રાણબ્રાહ્મણ બની ભય છે.”

એવામાં નજીકમાંથી રમણીકુંડના રંદનનો ચુંલનખંડિ હું
સાંભળી ચક્રોદ થયો, શોક અને દુઃખથી ભરેલા સમારમાં
રંદનખંડિ સાંભળવામાં આવે એમાં કાંઈ નવાઈ નથી ભે સ્થળ
અને સમય બીજો હોત તો એ તરફ પાલ બાપત કે જેમ એ કબી
સકતો નથી, પરંતુ આ સીમા વચરણ મેઘ રાત્રીમાં એ રંદને સખળા
ઉપર જગમગા રંદનની માફક રંદારા કાનમાં પ્રવેશ કર્યો. વૃષ્ટભારથી
હું એ તરફ દુલ્લંક થતી ચક્રોદ નહિ.

જે તરફથી આવ્યો સંભળતો હતો તે તરફ જતાં એક કાળમાં
વસો પડેલી નારી રંદારી નરને પડી. તેનો જરા ભાર તેના
મસ્તક ઉપર સિખરના સ્વરૂપે બંધાઈ રહેલો હતો. રસતાંત્રી પાણુ-
એ એક પાશાણુ દિવા ઉપર ગેરોડી તે ચક્રુરને રંદન કરતી હતી.
એ તાકાલિક શોકનો વિલાપ ન હોતો; પણ પથળા દિવસથી
જરાઈ રહેલો કુનો અર્નો શોક આજે આ મેઘના અધકારની
નિર્મળતાના ભારથી બહારની નીકળી પડ્યો હતો.

“હે” અર્થમાં તે અર્થમાં વિચાર્યું, “આ બરાબર
‘ચક્ર’ ભલે કે ચક્રરચિત વાર્તાના જેવી ઘૂરઘાત વળ. જાપાણુ
સિવા ઉપર ભેટી સંન્યાસિની રંદન કરે એ દેખાવ ભેદ કલ્પાવી
કરવાના મારા અર્થમાં કદાચ ઉપજ નહોતી.”

એ સ્ત્રીની ભાતની હતી તે હું નક્કી કરી ચક્રોદ નહિ. ઢિંદી
ભાષામાં મહે તેને પૂછ્યું, “તને કેમ છે અને તમને શું થયું છે ?”
પ્રથમ તેણે હિતર આપ્યો નહિ મેઘની અંદરથી આંધ્રી
ભીંભવલાં ઉત્તરણ નવનની એક વખત તેણે મને ભેદ લીધો.

મેં ફરી કહ્યું: “મારો ભય રાખરો નહિ. હું ચક્રરચ માણસ છું.”
આ ચક્રો સંભળી હસીને ઢિંદુરતાની ભાષામાં તેણે કહ્યું:—
“કથા દિવસથી ભાવને હું ગળી ગઈ છું. મને લાગે ‘ચક્ર’
પણ નથી. આજુજ, એક વખતે હું એવા જગનામાં હતી કે ભાઈ
પ્રવેશ કરવા માટે મારા ભાઈને પછી રજા લેવી પડતી હતી. આજે
વિશ્વસારમાં મને પહોં નથી.”

પ્રથમ મને થોડો દાંધ ઉપજ્યો, મારી સખળા આલસચલુ સાહેબી
હોવા છતાં એ દનભાગિનીએ સદગ પજુ સંકેત સિવાય મને વાજુજ
કહીને કેમ બોલાવ્યો? આ સખળા રંદારી વાર્તા પૂણું કરી વિરકન બની
ગયેલા સાહેબની માફક નાકડું ટીપ્પું મદારી અપથી ગતું સદિત
આપ્યા જતાનો એક વખત મહે વિચર રમ્યો; પરંતુ છેવટે ટીક-
હલનો ભય થયો. મહે ટીક નમાવી પૂછ્યું:—“હું” કહિ તમને
મદદ કરી શકું તેમ છું ? તમારે કંઈ કહેવું છે ?”

એ સ્ત્રીએ કાણકાળ સુધી વિચર ભાવથી રંદારા સુખમાં
નિરીક્ષણ કર્યા પછી કહ્યું:—“હું” વંદાવનના નવ્યાખ શુભમ કાદરખાનની
પુત્રી છું.”

વંદાવન કયા પ્રદેશમાં આવ્યું, નવ્યાખ શુભમ કાદરખાન કેમ
હરો, તથા તેની પુત્રી શા દુઃખે સંન્યાસિનીનો વેશ ધારણ કરી
દાહલિંગના કલકતા રોડ ઉપર મેસી રૂઝન કરતી દરી એમાં
કાંઈ હું સમજી શક્યો નહિ. મહે વાત બરાબર ભાતતી હોવાથી
તેના રસનો ભંગ નહિ કરવાનો વિચાર કર્યો.

તત્કાળ ગંભીર સુખે કુરનિસ બાવરી મહે કહ્યું:—“ગીમી
સાહેબી હું તમને બોગપતી સકરો ન હોતો એ માટે રંદને મારી
આપ્યો.”

એ બીજે હું ઝોળખી ન શકું એના અનેક કારણ કાંઈ એમાં
સહુથી મુખ્ય કારણ એ હતું કે, મહે પહેલાં તેને કદાચ જોઈ ન
હોતી તથા ધુમ્મસતું મમાણુ એટલું બધું હતું કે પોતાના દાંધ પગને
પણ ઝોળખી શકાય નહિ.

બીમી સાહેબે રંદારા અપરાધ તરફ દુલ્લંક કરી સંતુષ્ટ કે
અમણા હાથના સંકેતથી નજીક પડેલી એક પાશાણુ સિવા બનાવે
કહ્યું:—“જેડીએ.”

એ રમણીમાં કુલમ કરવાની ચક્રિત હતી. હું અકાળથી
ભીંભવંદી પાશાણુ સિવા ઉપર બેસવાની રજા મેળવી રંદને ધન્ય
સમજના લાગ્યો. વંદાવનના શુભમ કાદરખાનની પુત્રી નુરહીસા,
મેહેરેકીસા અમર તો કુરેકમુદ રંદને દાહલિંગના કલકતા રોડ
ઉપર પોતાની પાલેના આશન ઉપર બેસવાની રજા આપે એ કાંઈ
નવો તેવો પ્રકાર ગણાય કે? દોરેકમાંથી બહાર નીકળતી વખતે
આવે રંદુલ્લંક બનાવ બનતે એવી કલ્પના સુદાં રૂઝા મનમાં
ઉપજ નહોતી.

દિમાલખના વક્ષ ઉપર એકાન્તમાં પાપાણ્ણિલા ઉપર જે પ્રવાસી નરનારીનો રહસ્યાવાપ કવિની કાંબઘ્યા જેવા લામવાનો સંભવ છે. પાંદકના હૃદયમાં, દૂર આવેલી ગિરિગ્રામાં પડતા યોષનો જનિ તથા કાગિદાસ રમિત મેધદત કુમાર-સંભવનો વિચિત્ર સંગીત જ્ઞાન અમત યાપ એમ છે પરંતુ તે સાંચે એ વાત પણ પાંદકને કળ્પ કરવી પડશે કે, બૂટ અને રેષન કોટ પહેરી કલકત્તા રોડ ઉપર એક કાલવવાળા પત્યર ઉપર આધારિતી હિંદુસ્તાની રમણી પાંચે મેસી સંપૂર્ણ આત્મગૌરવ અનુભવી થકે એવા નવ-યુવક ધણી થોડા છે; પરંતુ એ દિવસે દરી દિલાઓમાં મેળનો અધકાર તથા ધુમ્મસ છવાયલાં હતાં. સંચારમાં ધર્મ આવે એવા કોષ વિષયનું અસ્તિત્વ ન હોતું. કેવળ અનંત મેશરાજની અંદર વંદાવનના નવાજ યુવામ કાદવપાનીની પુત્રી અને હું—એક નવીન બંગાળી સાહેબ—એ પાપાણ્ણિલા ઉપર, વિષ જનતાના પ્રલયના જે ખંડની માફ પેડાં હતાં. આ વિચિત્ર સંમિશ્રનનો પરમ પરિ-હાસ કેવળ અમારું અદૃષ્ટ જાણતું હતું. એ પરિહાસ બીજું કોષ નળી થકે તેમ નહોતું.

મહે પૂછ્યું:—“બીબી સાહેબ તમારી આવી હાલત કોણે કરી?”

વંદાવન કુમારીએ કપાળ ઉપર હાથ ટોક્યો. તેણે કહ્યું:—“આ સવળું ટોણુ કરાવે છે એ રેવી રીતે જાણી શકાય!” આવા મોહાં કવિન દિમાલખને કોણે સામાન્ય ધુમ્મસમાં છુપાવી રાખ્યો છે?”

કોષ પણ પ્રકારનો દાસનિક તક નહિ કરતાં મહે સવળું કળ્પ કર્યું, પછી કહ્યું:—“એ ખરું છે. બાગરેતરતાનું રહસ્ય કોણ જાણી શકે છે! આપણે તો કીટમાન છીએ!”

આ પ્રસંગે હું તકે કરી મહારાજાનો પરિચય કરાવત અને બીબી સાહેબને સહેલાઈથી મુક્તિ આપત નહિ, પરંતુ બાપા ઉપર કાળુ નહિ હોવાથી મહારે વાત હુંકારવી પડી. દરવાન અને તોકરના સહવાસથી હિંદી લાણાનું મંદને જે યાન મળ્યું હતું એ યાનથી કલકત્તા રોડ મેસી વંદાવન અથવા બીજા કોષ રચનના કોષ નવાજની છોકરી સાથે અદૃષ્ટરાદ અને સ્વાધીન ઇન્ડિયાવા સંબંધી રમણ રીતે આલોચના કરવાનું કામ મહારે માટે અશક્ય હતું.

બીબી સાહેબાએ કહ્યું:—“મહારાજા જીવનની અદ્યુક્ત કથા હમણાંજ સમાપ્ત થઈ છે. એ આતા હોય તો કહી સંભળાવું!” મહે ચંચળ બની જઈ કહ્યું:—“આપને હું આતા કરી ના ના, એ કૃષકરીએ વાત સંભળાવે તો હું મહારાજાને સાઈક કઈ!”

આ વાક્યે હું રમણ, હિંદુસ્તાની ભાષામાં ગોમ્બો હોડ એવું સમજવાનો ભમ કોષનું કરવો નહિ. રમણી ન્યારે વાત કરતી હતી ત્યારે મંદને એમ લાગતું કે, જાણે આજણથી ગોમ્બોલા લીલાબા હોડાઓ ઉપર યુદ્ધમુરવાપુ વિહાર કરે છે. એ રમણી વાત કહે જતી હતી અને બાહુક બની જઈ હું વચ્ચે વચ્ચે

ભાંગ્યા તુટ્યા ઉતરો આપતો હતો. એ રમણીને હિંદુસ્તાની ભાષા ઉપર ધણો સરસ કાળુ હતો. આજે હું પ્રહલવંદેસીજ મહારાજા આચરણની દીનતા સમજી શક્યો.

તેણે કહ્યું:—“મહારાજા પત્નકુળમાં દિલ્હીના સમ્રાટવંશનું લોકી સરસ વહેતું હતું. એ કુળજર્વનું રક્ષણ કરવા જતાં મહારે માટે ચોમ પાન મેળવવાનું અશક્ય બની ગયું હતું. લખનૌની નવાબે મહારી સાથે શાદી કરવાની ઇચ્છા દર્શાવી હતી તથા એ માટે પિતા નારાજ હતો. એવામાં રિપાહીઓનો બળવો કિંવા ૧૮૫૭નો વિદ્રોહ શરૂ થયો. રિપાહીઓની સાથે સરકાર બહાદુરની લાંઘાં આવૂ થઈ અને તોળોના ધુમ્મસથી હિંદુસ્તાનમાં અધકાર ફેલાઈ ગયો.”

એક કુળવાન સીના મુખે મહે કદાપિ હિંદુસ્તાની ભાષા સાંભળી નહોતી. આજે એ ભાષા સાંભળી હું રમણ સમજી શક્યો કે એ અમીરી ભાષા છે. એ ભાષાના આમલો દિવસો દલે રહ્યા નથી. આજે રેલ્વે, ટેલિગ્રાફ, અદાલત વગેરે રચણે પાશ્ચાત્યોના વિલાપથી જાણે કે રૂદન કરે છે. કેવળ નવાજ-જાદીને ભાષા સાંભળી, દાહલિંગના એ નેધાધકારમાં મારા માનસ નેત્રો સમક્ષ મોગલ ઘડેનશાહની માનસપુરી માયાબળથી જાન્ય થવા લાગી. આસમાનને બેઠીની આરસ પાદરોથી બનેલી એટી ઇમારતો, એ ઇમારતોનું જગવિખ્યાત ચિંપકાશ, થોડાએ ઉપરનો મજલ-દનો સાજ, હાથી ઉપરના રતનજિત દોહાં, નમરજનોના મારા ઉપરના રંગમેળીની દેટા, રેશમી મજાલોના નામ પાલખ, બીબી ભરેલા નેમ્મજોની વાંછી ચાંચી, કમર બંધ સાથે લટકતી વાંછી તલ્વારો વગેરેનું હું મહારાજા કલ્પના ચક્ષુથી દર્શન કરવી લાગ્યો.

નવાજનનિન્દીએ કહ્યું:—“અમારો કિલ્લો યમુનાના તીર ઉપર આવેલો હતો. એક દિવસ આકાળે અમારા લશ્કરનો સર-દાર હતો. તેનું નામ કેશરલાલ હતું.”

રમણેએ આ કેશરલાલ શબ્દ ઉપર પોતાના નારી કહ્યું સવળું સંગીત એકે હાથમાં જ લાળી રીધું. હું લાકડી જમીન ઉપર સૂચી બરાબર દટાર મંદને બેઠો. તે કહેવા લાગી:—

“કેશરલાલ પરમ હિંદુ હતો. તે દેશ્યે પ્રભાતકાલે યમુનાના જળમાં છાતી સંધી ઉભો રહી પ્રદક્ષિણ કરતાં કરતાં જન્મે દાપ બેરી હતું. બેઈ બાલ સપને ઉદેશી અજસિ આપતો હતો. પછી લીંબલા વડે ધાટ ઉપર મેસી એકામ મનથી જપ કરી ચૂક મહુર કઈ ભૈરવી રાગથી બંજનું રાતો ગાતો ઘેર જતો હતો. હું દેશ્યે જનાનપાનાની ગચ્છીમાં ઉભી રહી એ સવળું જોતી હતી.

“હું યુસબમાન બાળિકા હતી; પરંતુ મેં કદાપિ સ્વધર્મની વાત સાંભળી નહોતી. સ્વધર્મને મોગલ ઉપાસનાનો વિધિ પણ મારાથી અજાત હતો. એ દિવસોમાં વિલાય, મલવાન તથા સ્વેચ્છામ્યારથી અમારી જાતિના પુરોધાનું ધર્મબંધન રિધિલ યઈ ગયું હતું. તથા અંત્યુરના પ્રમેદભવનમાં પણ ધર્મ સજવ ન હતો.

“વિધાતાએ સ્વભાવથી જ મહારા મનને ધર્મ તરફ વાળ્યું હતું તેથી કે કાંઈ બીજા કારણથી, હમેશાં સુદર પ્રમાણકાળે બાળ સર્વના પ્રકારમાં આસમાની યમુનાના સફેદ સોપાનનર ઉપર કેશરલાલને પણ અર્ચના કરેલા જોઈ આજ અંતઃકરણ એક પ્રકારે અચ્ચત ભક્તિવત્પુરુષથી ભરાઈ જતું હતું.

“કેશરલાલ શુદ્ધ ચરિત્રના સઘર્ષી યુવક હતા. તેનું માર વળ્યુંનું સરીર તપાસેલા મુલવંજી જેવું તેજસ્વી હતું. એ સાક્ષરના પુણ્યનું માદાત્મ્ય અપૂર્વ શ્રદ્ધાથી આ વધન હુદિતાના અંત હૃદયને નંદ્ર બનાવી દેતું હતું.

“મહારા એક હિંદુ બાદી હતી. તે હમેશાં કેશરલાલ પાસે જઈ તેને પ્રભુભ કરી તેની ચરણરૂપ લઈ આવતી હતી. એ જોઈ મારા હૃદયમાં આનંદ તથા ધર્મા ઉપજતો હતો. કાંઈકાંઈ દિવસે પણ પવંછીના નિમિત્તથી એ હિંદુ બાદી બાલજી ભોજન કરાવતી હતી. હું પોતે તેને દ્રવ્યની મદદ કરી એમ કહેતી હતી કે, “હું કેશરલાલને નિમંત્રણ નહિ કરે કે ?” ઉત્તરમાં બાદી કહેતી, “કેશરલાલ કેહનું રીત અથવા દાન સ્વીકારતા નથી.”

“આવી રીત પ્રત્યક્ષ કિંવા પરોક્ષભાવથી હું કેશરલાલને કાંઈ પશુ રીતે મારો ભક્તિભાવ દેખાડી ચકતી ન હતી તેથી માફ થિત જાણે કે શુભ તથા કુપાતુર રહેતું હતું.

“અમારા પુણ્યભાગીથી કાંઈ એક જણે એક બાલજી કન્યા સાથે અગ્રપૂર્વક વિવાહ કરી તેને જનાનામાં આણી હતી હું જનાનાના પ્રજામાં જોઈ તેના લોહીના પુણ્ય પ્રવાહને મારી નસે. માં અનુભવની હતી તથા એ રક્તપ્રયત્ન કેશરલાલ સાથે એકબીજા એક સંબંધની કલ્પના કરી કાંઈક અંશે તૃપ્તિ અનુભવતી હતી.

“હું મહારા હિંદુ ડાહીને યુમે હિંદુ ધર્મના સઘર્ષી આચાર અપદારની, દેવદેવીઓની તથા સમાયજ મદામારતની સઘર્ષી આશ્વજનક દષ્ટિકા સંભાળતી હતી. દષ્ટિકા સંભાળવામાં આપતા કેશવાના જોયા જનાનામાં મારા મન આગળ નિહું જાતનું એ અપૂર્વ દરજ તરી આવતું હતું. મિત્ર પ્રતિમિતિ, સંબંધકારોનો યુગ્મજીવર પાનિ, મુલવંજી કલસવાળો દેવાસય, સુગંધિત ધૂપ પ્રપ્રમાણોની સુગંધ, પોથી સંન્યાસીઓની અઘોષિક શક્તિ, બાલજીનું દેવી માદાત્મ્ય, માદુનને બનાવતી વેરા બાલજી કરનાર દેવતાઓની વિચિત્ર લીલા એ સઘર્ષી એકનું ચાઇ મહારા આગળ એક અતિ પ્રસાદન, અતિ વિસ્તીર્ણ માયાલોક ઉત્પન્ન કરતું હતું—મહારા થિત જાણે કે, આશ્વ રચનાથી શૂન્ય પાંખેલા એક પંખોની માફક ચિત્ત ચિત્ત રમીને ઉડતું હતું.

“એના સઘર્ષે કંપની સરકાર સામે સિપાહી ચોકની લડાઇ જાળી. અમારા વંશજનાના ન્દાના કિશ્કામાં પણ જીવવાના તરંગ જાળી ઉઠ્યા.

“કેશરલાલે કહ્યું, “આ વખતે ગોમત્સક જેવા લોકને આર્થ-વર્તમાની દર કરી કાઢ પુનઃ એક વખત હિંદુસ્તાનમાં હિંદુ-મુસલમાનો સમ્યક રચનાથી પુનઃકોના રમશે.”

“મહારા પિતા યુગામ કાદરખાન આવધાન પુરૂષ હતા. હમિય બલિત તરફ ધણી આરખા દર્શની તેમણે કહ્યું, “એ લોના અચાચને પશુ યજ્ઞ બતાવે છે; હિંદુસ્તાનના ચોક એમને પહેલો વગશે નહિ. અનિચિત આશાને અંતરમાં રચાન આપી હું મહારા ન્દાનો કિશ્કો ગૂંચાવા છલ્લો નથી. હું કંપની સરકાર સામે લડીશ નહિ.”

“જ્યારે હિંદુસ્તાનના સઘર્ષી હિંદુ મુલકમાનેનું લોહી તરમ અઇ ગયું હતું ત્યારે મહારા પિતાની વચ્ચિતના જેવી સાવધાનતા જોઈ અમારા સકુના મનમાં તેમને મારે ચિકાર ઉપજ્યો. મહારા જોગમ માતાઓ મુદા અંચગ બની ગઇ.

“એમાં લશ્કર લઈ હથિવાર બંધ કેશરલાલે મહારા પિતા પાસે આવી કહ્યું, “નંત્રાચ સહેન ! એ તમે અમારા પદમાં નહિ બસો તો જ્યાં સંધી લડાઇ ચાલશે ત્યાં સુધી તમારે કેડી તરીકે રહેતું પડશે કાશ્કાના સત્તાધીશને ભાર હું ઉપાડી લઈશ.

“પિતાએ કહ્યું, “એટલી બધી ધમાક કરવાની કાંઈ જરૂર નથી; હું તમારા પદમાં જ રહીશ.”

“કેશરલાલે કહ્યું, “બનામનાથી યોગ્ય દ્રવ્ય મહારા કાઢતું પડશે.”

પિતાએ એ વાતને ઉઘાડી દેતાં કહ્યું, “ત્યારે જરૂર પડશે ત્યારે હું જોઈતું દ્રવ્ય આપીશ.”

“મહારા સરીર ઉપર માધાથી પગ સુધી જે અશ્વકારો દતા તે સઘર્ષી એક વખતમાં બાંધી પેસી હિંદુ ડાહીકાને મદ કેશરલાલને ચોકથી આપ્યા. એ અશ્વકારોનો તેણે સ્વીકાર ક્યો. અશ્વકાર વચરનું માફ સર્ગો આનંદાવેગથી રોમથિત થયું.

“કેશરલાલ કિશ્કામાંના સઘર્ષી હથિવારને સુધરાવવા ભાગ્યો. એમાં એક દિવસે એકાએક અજાના કમિયનર સાહેબ જોરાએનું લશ્કર લઈ આકાશમાં ધૂળ ઉડાવના કિશ્કાની અદર આવી પહોંચ્યા. મહારા પિતા યુગામ કાદરખાને છુપી રીતે તેમને વિદોદા સમાચાર પહોંચાડ્યા હતા.

“વંશજનાના સેન્ય ઉપર કેશરલાલને એટલો બધો કાનૂ હતો કે ચેલિશા બચેથી બંદુકો અને કાશ્ક ચપેલી તલવારોની લડાઇ કરી મરી જવા તૈયાર થયા.

“વિશ્વાસપાતક પિતાનું ધર મદને નરક જેવું લાગવા મંડકું. શોમ, કુખ, સજ્જલ અને નિરસકારી મહારા લલક જાડી જવા લાગ્યું; જતાં આંખોમાંથી એક પશુ અશુભિંદુ મહાર નીકળ્યું નહિ. મહાર બીકણ લાખેના પોષાક પહેરી છડા વેશમાં હું જનાનાની બદાર નીકળી. કાંઈ મદને જોઈ કિંવા ઓગળી યજ્ઞ નહિ.

“એ વખતે ધૂત અને કાશુરોગાને યુગામ, મેનિઓની મુમે તથા મંદુકાના આગળ વુરોરે બંધ થઈ ગયું હતું. મસુની સપકર ચાનિએ જગ રચત અને આશાને પેરી લીધું હતું. ધનનાના જાને લોહી જેવું રંચીન બનાવી યદેવ અરન થવા હતા. સંખાનું આગ્રહ પરિપૂર્ણ ચેલિશાથી પ્રકારતું હતું.

“રજુએનામાં ચતુરું બપું’કર દરથ દેખાડું હતું. ને બીએ વખત હોત તો દયાથી મહારે હૃદય દુઃખી બની નતત; પરંતુ તે દિવસે હું’ ભણે કે રખમાં હોલ એની રીતે ક્યાં કરતી હતી. કેશરલાલ ક્યાં છે એની હું શોધ કરતી હતી. કેવળ એ એક લક્ષ્ય સિવાય બીજું સવળું મહેને અસલ્યે લાગતું હતું.”

“શોધતાં શોધતાં બીજા પ્રકરના ઉત્તરજ ચંદ્રપ્રકાશમાં, રજુ-સેવની નજીક આવેલા યમુનાના તીર ઉપરના આંખવાડીઆની બધામાં કેશરલાલ તથા તેના પ્રમાણિક નોકર દેવજીનંદના ચૂત દેહને પડી રહેલા હું નેજ શકી. મરણુલોલ ધાયલ થયા પછી નોકરે માલીકને અથવા માલીકે નોકરને રજુસેવમાંથી આ નિર્ભય રથળે ઉંચકી લાવી શાન્તિથી ચતુરના હાથમાં સમર્પણ કર્યો હોય એમ મને લાગ્યું.”

“પ્રથમ તે મહે” ઘણા દિવસથી કુષાધુર બની ગયેલી મારી લહિત-દત્તિને સંતુષ્ટ કરી. કેશરલાલનાં ચરણોમાં નખી પડી, લાંબો ચોટલો કુટા કરી નાખી વારંવાર મહે” તેની ચરણુજ લીધી—મહારા નરમ લલાટ સાથે મહે” તેના બરફ જેવા ફડા પાદપદ્મને રચસાં કર્યો. તેના ચરણોને સુખન કરતાંની સાથે ઘણા દિવસનો રૂધિર રહેલો અશુભજનો ઉગરો બહાર ઉઠળી આવ્યો.

“એવામાં કેશરલાલનો રહે સહજ હાલ્યો—તથા તેના મુખ-માંથી વેદનાનો અરજક આતંરેતર સાંભળી હું અમળીને તેના મગ પાસેથી ઉઠી ગઈ. આંખો મીચેલી રાખી મુકકક કે તેણે એક વખત કહ્યું, “પાછી.”

“હું ક્રેપથી દોડી યમુનાના બળમાં પહેરેડું વજ બીંજવી આવી પછી એ વજ નીચેતી હું કેશરલાલના સહજ પુલ્લા ઓપાધરમાં પાછી રેલા લાગી. ડાબી આંખનો નાશ કરી તેના કપાળમાં જે બપું’કર ધા થયો હતો એ ધા ઉપર મહે” લીખયલા વરતનો કઠકો ફોડી બાંધી દીધો.

“એવી રીતે કેટલીક વખત યમુનાતું બળ લઇ આવી મહે” તેના મુખમાં રેડ્યું એટલે ધીમે ધીમે તે શુદ્ધિમાં આવ્યો. મહે” પૂછ્યું, “વિશેષ પાણી પાડું કે ?”, કેશરલાલે કહ્યું, “તમે ક્રેણુ જો ? દબે હું” સ્થિર રહી શકી નહિ. મહે” કહ્યું, “હું આપની ભક્ત સેવિકા છું. હું નવાજ મુશામ કાદરખાનની કન્યા છું.” મહે” એમ વિચાર્યું હતું કે કેશરલાલ તેના અંતઃકાગે પોતાના જાતનો છેલ્લો પરિવ્રમ સાથે જઈ જરી તથા એ કુખથી મહેને રાઈ વંચિત કરી શકશે નહિ.

“મહારી ઓળખણ મળતાં કેશરલાલે સિંદના જેવી ગળાંના કરી સહજ બેસા યદને કહ્યું, “એ પ્રમાનની કન્યા ! મૃત્યુકાળે તહે” મનનું પાણી પાડું મહારા ધમ્મુનો નાશ કર્યો !” આમ કહી પુષ્કળ બળથી તેણે મહારા કપાળમાં બમણા હાથની મુકી મારી. હું કાપલગ બેઠોહ જેની બની બપું આંખોએ અધકાર બેઠો લાગી.

“એ વખતે મહારી ઉમર સોળ વર્ષની હતી. બનાના-માંથી હું” તે દિવસે પહેલ વહેલીજ મહાર નીકળી હતી. મહારના આકારના લુબ્ધ ગરમ ચપ્પરે એ દિવસ સંધી દ્વારા સુકુમાર કપોળની લાવચપ્રજ્વલિતને હરી લીધી નહોતી. મહારના સંસારમાં પત્ર મુકતાંની સાથેજ સંસાર તરફથી—મહારા સંસારના કેવલા તરફથી એ પ્રથમ સંભાષણ હું સાંભળી શકી.”

“હું મોહમુગ્ધ બની બપું પુતળાની માફક બેસી રહ્યો હતો. સિપારેટ કુમાઈ મળું હતી. વાત, લાખા, કે સંગીનમાંથી હું શું સાંભળતો હતો તે અજુથો નથી—હું સુખ બની ગયો હતો. આટલા વખત પછી હું સ્થિર રહી શક્યો નહિ. મહે” કહ્યું, “બનાવર”

નવાજનદીએ કહ્યું, “કાણુ બનાવર ? મૃત્યુકાળે બનાવર મહે” પાસે આવેલા બળબંદુનો ત્યાગ કરી શકે ખરું કે ?” મહે” ચંચળ લાવચી કહ્યું, “ખરું છે એ દેવતા હોવા નેજાએ.

નવાજનદી બોલી—“દેવતા શાનો ! દેવતા ભક્તના એકામ ચિત્તની સેવના તિરકાર કરી શકે ખરા ?”

મહે” કહ્યું, “એ વાત પણ ખરી છે !” પછી હું સુખ જ રહ્યો.

નવાજનદીની કહેવા લાગી, “પ્રથમ તો મને ઘણું બોલું લાગ્યું. “ભણે કે આપું” બગત મારા માથા ઉપર તુડી પ્રકયું” હોય એવો મને લાસ થયો. કાણુ કાળમાંજ, શુદ્ધિમાં આવી કોર કદિન નિષુદ્ધર નિર્વિકાર પવિત્ર બ્રાહ્મણના ચારણોને દરથી મણુમ કયાં. પછી મનમાં ને મનમાં કંઈ કે બ્રાહ્મણ ! તમે અધમની સેવા, પારકું અજ, ધનનાનું દાન, કુવતીનું ચૈવન, રમણીના પ્રેમ-કાંઈ સ્વીકારતા નથી. તમે સ્વતંત્ર, એકલા, નિર્વિકૃત અને સદુશી દૂર છો. તમારી પાસે આત્મસમર્પણ કરવાનો પણ મહેને અધિકાર નથી.”

“નવાજનદીની સાધ્યામ મણુમ કરતી નેજ કેશરલાલે મુઃ ઘણું નેજ કહી શકતો નથી, પણ તેના મુખ ઉપર આશ્ચર્ય અમર બીજે કાણુ ભાવ બેલામાં આવ્યો નહિ. આંખ લાવચી તેણે એક વખત મારા મુખ તરફ જોયું, પછી ધીમે ધીમે તે ઉઠી ઉભો થયો, મેં વિસ્મીન બની આશ્ચર્ય આપવા માટે મારો હાથ લગાવ્યો—તેણે સુપ્રજાદીથી મહારા હાથને પાંચે વાળ્યો. ઘણી મહેનેતે યમુનાના ઘાટ ઉપર બપું તે પાણીમાં ઉતર્યો. ત્યાં એક ન્હાની નોકા બાંધેલી હતી. આસપાસમાં એક પણ માણસ હાજર નહોતું. કેશરલાલે એ નોકામાં બેસી તેનું બંધન છોડી નાખ્યું. નોકા ધીમે ધીમે પ્રવાહ વચ્ચે જઈને અદર્ય મગ ગઈ. સધળો હૃદયનો લાર, ચૈવનનો લાર, તિરકૂત શયેલી લહિતનો લાર લઇ એ અદર્ય નોકા રહ્યો બપું બંધન હાથ નેડી, એ નિસ્તબ્ધ રાત્રે ચંદ્રકાશથી દસતી તરંગમન્થ યમુનાની અંદર, અકાળે ખરી પડેલી મુખ મંજરીની માફક આ વ્યથે જીવનનો ત્યાગ કરવાની મને કન્યા યદ આવી, પરંતુ હું મહારી એ કન્યા પાર પડી

સરી નહિ. આકાશના ચંદ્ર, યમુના તટની સ્વામવલ્લુ વનરખાએ, કાલિન્દીના આસમાની જગરાથીએ તથા આંખારીઆથી પશુ ઉપાસ્યે આવેલા, આંદનીમાં પ્રકાશી રહેલા કિલ્લાએ એક તાનથી યત્નુનું ગાન ગાયું. મહ ચંદ્ર તારકાદિથી શોધી રહેલાં ત્રણે હુવડોએ એક વાઘપંથી મહેને મારી જવાતું કહ્યું. કેવળ નરંગશ્ય સાન્ત યમુનાના વણ ઉપર આવી જતી એક અદરશ છાંયુ તોકા, એ આંદનીના સૌમ્ય સુંદર સાન્ત અનંત ભુવન મોહન મનુએ દેશાલેલા આશિર્ગન પાઠમાંથી છુટી કરી મને હવનને માથે એથી જવા લાગી. મોહના સ્વપ્નને વધ થઈ હોઈ એની રીતે હું યમુનાના તટ ઉપર, વન જંગલ ઉપર તથા મરૂભૂમિ ઉપર આવી જવા લાગી.”

નવાખનન્દિની થોડે વખત ચુપ રહી પુનઃ કહેવા લાગી:—“તાર પછીના બનાવે ધણી પ્રચલ્લા ભરેલા છે. એ બનાવેલું ધણાએ સ્પષ્ટતાથી કેવી રીતે વર્ણન કરવું એ હું જાણતી નથી. હું એક મહન અરણ્યમાંથી ચાલી જતી હતી. કપરે કપા માએથી આલેતી હતી તે હમણાં બરાબર કહી શકું તેમ નથી. કપા બનાવતું પ્રથમ વર્ણન કરું, કપા બનાવતું પછી વર્ણન કરું તથા કપા બનાવતી વાત છોડી દઉં એ હું વિચારી શકતી નથી. અસંભવ જેવું કાંઈ નથી એમ હવે હું જાણી શકી છું. નવાખના જનાનાની બાળિકા માટે બહારના સંસાર સર્વ પ્રકારે દુઃખ હાને ખરે, પરંતુ એ ભાવ કાલ્પનિક છે. એક વખત બહાર નીકળી પડ્યા પછી આલવાનો માર્ગ મળી આવે છે. એ માર્ગ નવાખની માર્ગ હોતો નથી-એ માર્ગ દુઃખ અને વિખોથી પરિપૂર્ણ હોવા છતાં પણ માર્ગે તો છેવળ.”

“એ માર્ગ સાધારણ માણસો માટે છે એ માર્ગ ઉપરનું એક નવાખનન્દિની પ્રસાસનનું સાંભળવું મને એવા સંભવ નથી અને એ કલાત્મક મને તેમ હોય તો પણ તે કહી સંભળાવવાનો મને ઉત્સાહ નથી. હુંકામાં એટલુંજ કે, મેં દુઃખ, કષ્ટ તેમજ ધણે નિરસાર વેદમાં છે, છતાં છવન અસહ્ય થયું નથી. આતસ આજની માટે વિશેષ બળાને મેં વિશેષ ઉદ્ધમશતિ મેળવી છે. નર્પા સધી વેગથી આલેતી હતી ત્યાં સુધી હું સળગતી હોઉં એવું મને લાગતું નહોતું. આને એકાએક એ પરમ દુઃખના સુખની શિખા-સુગંધ ગઈ છે તથા હું રસ્તાની ધૂળ ઉપર જડપદાર્થની માફક પડી રહી છું. આને મહારા પ્રત્યાગતે અંત અબો છે. આ સ્થળેજ મહારા વાત સમાપ્ત થાય છે.”

આટલું બોલી નવાખનન્દિની ચુપ થઈ ગઈ. મેં મનમાં ને મનમાં માણું હવાબ્યું. આ સ્થળે વાતનો અંત કોઈપણ રીતે ન જ આવે એમ મને લાગ્યું. થોડા સમય સુધી ચુપ બેસા પછી કાંઈ તુટી દિલો બાપમાં મેં કહ્યું, “મારી ભેજળી માટે મને મારી આપનો. ઉવટની વાત ને સહજ સ્પષ્ટ વાધી કહો તો આ સેવકની આકુળતા કાંઈક અરે એહી ચાપ.”

નવાખનન્દિનીએ હાસ્ય કયું. મહારા બાંચા છુટ્યા દિલો સંજોડું કાંઈ પરિણામ નિપજું હોય એમ મને લાગ્યું. એ હું થક દિલોમાં વાત ચત્રાવી સ્પર્શો હોત તો મહારા પાસે કદાચ તેવી લજ્જા દૂર થાત નહિ. હું એની માતૃભાષાનું ધણું નાંખતું તાન ધરાવતો હતો એજ અમારી બન્નેની વચ્ચેનું મહેલું આવનમન હતું-એજ એક અખર હતી.

પુનઃ તે કહેવા લાગી:—“વારંવાર મને કેશરસાલના સમાચાર મળતા હતા; પરંતુ કોઈ પશુ રીતે હું એની સુપાકાત કરી શકતી નહોતી. તે તાતીઆ ટોપીના પડમાં ભળી એ જળવાધી છાંય યોડ્યા આકાશ નીચે કવચિત પૂર્વમાં, કવચિત પશ્ચિમમાં, કવચિત ક્ષિતિમાં, અને કવચિત નૈઋત્યમાં એકાએક વજ્ર પાતની માફક તુટી પડી કાણુ કાળમાંજ અદરશ થઈ જતો હતો.

“એ વખતે હું મેડિની બની કાશીના શિવાનંદ સ્નાયોને વિતા આની તેમની પાસે સંસ્કૃત શાસ્ત્રની અભ્યાસ કરતી હતી. ભારત વર્ષના સવળા સમાચાર તેમની પાસે આવતા હતા. હું સ્કિતપૂર્વક શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરતી હતી તથા આંતરિક ઉલ્લાસ સહિત યુદ્ધના સમાચાર મેળવતી હતી.

“મેં બ્રિટિશરોને હિન્દુસ્તાનનાં વિદોદાસિને પત્ર નીચે દયાવી છુટાવી નાખ્યો. પછી એકાએક કેદાસાલના સમાચાર મળતા બંધ થયા. પ્રવચના ભરંહર પ્રકાશનાં રક્ત ઝિરેણમાં ભારતવર્ષનાં મિત્ર મિત્ર સ્થળોની ને વીર મૂર્તિઓ કાણે કાણે ભેળમાં આવતી હતી એ સવળી એકાએક અપકારમાં હુપાઈ ગઈ.

“પછી હું સાન્તિ ધારણ કરી શકી નહિ. યુદ્ધના આશયનો લ્હમ કરી ભેરવીના વેશમાં હું પાછી બહાર નીકળી પડી. અનેક રસ્તાઓ ઉપર મહામંદિરોમાં તથા તીર્થ સ્થળોમાં હું ફરી; છતાં કોઈ પણ સ્થળે કેશરસાલનો પગો લાગ્યો નહિ. એક બે વખતે કે ને તેવું તોય જાણુતા હતા તેમણે કહ્યું, “તે યુદ્ધમાં મારો જ્યો હશે અથવા તે કેદ પકાડાય ચલુએને હાથે તેનો જીવ મરે હશે.” મહારા અંતરાત્માએ કહ્યું, “ના એમ બનેજ નહિ. કેશરસાલનું મરણ થયું નથી. એ તેજસ્વી નિઠર આલણુ નિર્વાણ પામ્યો નથી. મહારા આત્માની અહુન રવીકારના તે હજ પણ કોઈ દુઃખ નિર્જન પરાવેદી ઉપર ઉલ્લગ શિખા રૂપે બેસી રહેલો હોવો બેજોએ.

“આકાશ તથા તપસ્વદારા સુદ સાક્ષી યથાના દાખવા હિંદુસાક્ષમાં છે-સુદમ્યાન સાક્ષીય થઈ શકે નહિ તેજો કાંઈ ઉલ્લેખ એ શાસ્ત્રમાં નથી. એ વખતે મુસલમાને નહોના તેવીજ તેમનો ઉલ્લેખ હિંદુસાક્ષમાં નહિ હોય. કેશરસાલ સચે મહાકે મિલન થવાને ઘણું વિષમ હતો એ હું જાણતી હતી; કેમ કે પ્રથમ મહારે સાક્ષીય થતું બેજોડું હતું. એક પછી એક અનુતાં નીસ વર્ષે તીર્થ ગયાં. હું મન વચન અને કમંથી સાક્ષીય પડી ગઈ. મહારી પેઠી સાક્ષીય પિતૃમંડીના લોકોનું પરિત તેજ મહારા જીવંતમાં પ્રવાહિત થયું. મેં મનમાં ને મનમાં મહારા

યોવનના આરંભ કળના એ પ્રાણજી, મહારા. વિષુવનના કેવળ એક માત્ર પ્રાણજીના ચરણોમાં મને પ્રતિષ્ઠિત કરી. એમ કરી મેં એક પ્રકારની અપૂર્વ ભવિષ્ય મેળવી.

સુદ વિલસમાં કેશરલાલે દશવિલા વીરતની ધણી વાતો મેં સાંભળી હતી-પરંતુ એમાંની કાંઈ વાત મહારા મનમાં યુક્તિ યથ નહોતી. પેલી ન્હાની નોકામાં મેસી કેશરલાલ યયુનાના પ્રવાહમાં ચાલ્યા મેં એ દતો એજ ચિત્ર મહારા મનમાં રમ્ય-ભાવથી અદિત થયેલું હતું. કાંઈ સોનાળી વખર, સેવક વખર, ભણે કે કાંઈ પછુ પ્રકારની જરૂર ન હોય એવા ભાવથી એ નિમંણ આત્મનિમગ્ન પુરુષને નિજન પ્રવાહમાં રાત દિવસ કાંઈ જાણતા મહા રહસ્ય તરફ દોડી જતો હતો એમની ભોલી હતી. આકાશના ચંદ્ર તારા તેનું ભણે કે સુપ્રતીદીપી દર્શન કરતા હતા.

“એવામાં કેશરલાલે નેપાળ તરફ પલાયન કરી બધ આશ-ય લીધી છે એવી મને ખબર મળી. હું નેપાળમાં ગયું, ત્યાં જતાં એવી ખબર મળી કે, કેશરલાલ યયુના કાળથી નેપાળનો ત્યાગ કરી કાંઈ અજાણતા સ્થળે ચાલ્યા મેં એ છે.”

“ત્યાર પછી હું પાછી પહોંચી કેશર અને જનસમી બદલવા લાગી. આ દિવસોનો કેશ નથી-ભૂતીઆ સેવાઓ અર્થાત મેચરોનો દેશ છે. એમના બચવાદમાં અચાર વિચાર હોતા નથી. તેમના દેવતાઓ તથા પૂજની વિધિ યજ્ઞ સિન્ન પ્રકારની છે. યજ્ઞ દિવસની સાધનાથી એ શુદ્ધિ મેળવી હતી તેના ઉપર અશુધિની એક પછુ દેખા પડે નહિ એ માટે હું ધણી સાવધાન રહું છું. અનેક પ્રયત્નોથી સર્વ પ્રકારની અશિન વસ્તુ-ઓથી હું મહાર રક્ષણ કરું છું અને એમજ લાગતું કે, મહારી નોકા મિનારે આવી પહોંચી છે-મહારા જીવનનું ઇતિહાસ તીથ નજરે છે.”

“પછી હું થું કહું? હવે કાંઈ વિશેષ કહેવા નેનું નથી. રીવાસ સુશ્રવ છે. એ વાતનું વિચારથી વજન કરવાની શી જરૂર છે? આંતરીક વર્ષ પછી આ ઘાટલિંગમાં આવી આવને પ્રાંતઃકાંચે હું કેશરલાલને ભેટ કહી છું.”

આ સ્થળે નચ્ચાનનિન્દીને સુપ ચરેલી ભેટ ઉત્સુકતાથી મેં કહ્યું:-“તમે યું નેનું?”

નચ્ચાનનિન્દીએ કહ્યું:-“એજ કે, વદ કેશરલાલ ભૂતીઆ લોકના મહોદ્દમાં ભૂતીઆ આ તથા તેના પાન-પાત્રી લઈ અશિન વસે ભૂદામાંથી અનન્ન એકડું કરતો હતો.”

વાર્તા પ્રમાણ યથ. મેં વિચાર્યું કે, સાંતવના એ શબ્દ કહેવાની જરૂર છે. મેં કહ્યું-“પ્રાણના ભયથી આંતરીક વર્ષ મુદ્ધી નેને વિષમંજોની સોમતમાં રહેતું પડ્યું છે તે કેવી રીતે પોતાના આચારનું રક્ષણ કરી શકે?”

નચ્ચાનનિન્દીએ કહ્યું:-“એ વાતે હું ન સમજતી હોઉં એમ તમને લાગે છે? અંદાજ દિવસ સુધી હું કેવા મોહને વશ થઈ

લાટકતી હતી! એ બાંધવ્યે મહારા કિશોર હૃદયને હતી લીધું હતું એ છાલવ્ય કેવળ સંસ્કાર છે એમ હું એ વખતે ભણતી હતી કે! હું એમજ ભણતી હતી કે. એ ધર્મ છે, અનાદિ અને અનંત છે. ને મહારી ધારણાં એવી ન હોત તો સોળ વર્ષની ઉમરે હું પહેલ વહેલી પિતાના ધરની નીકળી, પેલી આંતરી રાતે મહારા વિકસતા ભક્તિના વેગથી કપતા દેહ મન અને પ્રાણના પ્રતિદાનમાં પ્રાણજીના જમણા હાથથી એ અસલ અપમાન મેળવ્યું. હતું એ અપમાનને ધરનાં હાથની દીક્ષા માટે સુપ્રતીદીપી ભક્તિભાવપૂર્વક શા મારે મરતક ચલાવી સેત? હાવ પ્રાણજી! તેં તો તારાં એક અભ્યાસને બદલે બીજો એક અભ્યાસ મેળવ્યો છે; હું મહારા યોવન અને જીવનના મહાભામાં બીજું યોવન અને જીવન ક્યાંથી મેળવી શકીશ!

આટલું બોલી રમણીએ ઉડી ઉભી થઈ કહ્યું:-“નમસ્કાર બાણજી!”

શબ્દ કાળ પછી ભણે સન્દેશમાં સુધારો કરી તેણે કહ્યું-“સલામ બાણ સાહેબ!” આ સુસજ્જાની અભિવાદન કરી તેણે ભણે કે પોતાના ભાંગીટુડી જતા ‘ખેલવ્ય પાસેથી ઉછેરી વિદાય લીધી. હું કાંઈ બોલું એટલામાં તો એ રમણી દિમાદી કિષ્કિરના ધુમ્મસના અધકારમાં મેંથી માત્ર બળી ગઈ.

શબ્દકાળ મારે નેત્રો મીંચી સજ્જા બનાવોની જમી હું માનસપટ ઉપર નેવા લાગેલા. મહાકવિના આશન ઉપર યયુના તીરની અજારીમાં મેંથી મોઢી નચ્ચાનનિન્દીને, તીથમંદિરમાં સંધ્યાની આરતી વખતે ભક્તિથી મદદ અનેકી તપસ્વિનીને તથા ઘાટલિંગમાં કલકતા રોડ ઉપર મેંથી-ભાંચી બેલા કલ્પ-વાળી, નિરાશામાં નિમગ્ન બનેલી પ્રતીજીને મેં નોંધ.

નેત્રો પુલ્કાં કરી નેનું તો મેંધમાળા દર યથ જમ રિનચ રોદથી નિમંણ આકાશ પ્રકાશી રહેતું દેખાયું. રીકાગાડીમાં બેસી ઇંગ્લિશ રમણીએ અને પોદા ઉપર બેસી ઇંગ્લિશ પુરુષો હયા ખાવા જતાં નજરે પડ્યાં વચ્ચે વચ્ચે ગલપટાથી બંધાયેલ મુખ મંડળ-વાળા એક બે અજાણીઓ મહારા તરફ કેટલકી કટાક્ષ કરતા ચાલ્યા જતા નજરે પડ્યા.

હું હડપથી ઉડી ઉભી થયો. આ સુપના પ્રકાશથી પ્રકાશી રહેલા વિશ્વના દેવાવમાં મેંધ અને ધુમ્મસના અધકારથી દંડાયથી એ વાત ખરી હોય એમ મને લાગ્યું નહિ. પવંતનાં ધુમ્મસની સાથે સિમા-રેટનો કુમારો પુષ્કળ પ્રમાણમાં ભેગવી એક કલ્પનાખંડની મેં રચના કરી હોય એમજ મને લાગ્યું. એ વન પ્રાણજી, એ વિમત્રી, એ યયુના તીર ઉપર આવેલો કિરેલી વજેરમાનું કાંઈ ખર નહોતું.

સંપૂર્ણ

એક સુંદરીનાં સાહેસ કર્મો.

કથાકાર:—મહુલાલ ગોપાળરાય દેસાઈ.

(તા. ૧૧-૫-૨૨નાં બંધી ચાહ.)

પ્રકરણ ૬

સેડી હસ્તલેખ.

મતેરમાં હવે પડદા પાછળથી નીકળીને બહાર આવી, અત્યાર સુધી તેણીએ કંચન અને તે દૃઢ પ્રુષ્ઠ વચ્ચેની વાતચીત છુપી રીતે ખાનપૂરું સાંભળ્યા છીંદી હતી. હવે આ યોરમાં તદ્દન અંધાર હતું. ત્રણ વાજાંઓથી દેહાઈ ખસી જતા. ચોડી થોડીવાર વાજ્યાંઓના જળનાના અવાજ સંભળાતા હતા, અને પછી નાનુની આશી તરફથી તેના પ્રધામો અભરાવતા હતા.

હવે યું કરવું? તેના વિચારમાં એક તાર ચઈ ચોંટી આપણી નામિકા હોહ ઉપર એક આંખથી રાખી રતલબ બની યોરમાં અંધારમાં ઉભી રહી.

યું તેણીએ તે દૃઢ પ્રુષ્ઠને મળ્યું? જ્યારે તે લાવવપવતી કંચનને મદદ કરવાને પોતે તૈયાર છે એમ કહેવું અથવા તે જ્યાં પહોં દીસ ક્યાં બગર પોતાની યોરડીમાં પાછા જઈ સુઈ જાય?

તે સુતનીની દુઃખદ કહાણી સાંભળી એક તરફથી તેણીને મદદ કરવા તેણે હૃદય પ્રેરણા તે નીકળી ગાજીએ વખતે ભીમ-સિંહ નોખમાં આવી પડે તેથી તેણીને ધાજા જતા રહેવાનું મન થતું હતું.

વળી તેણીને બીજા વિચાર એવો પડ્યો આવ્યો કે તેણી અને પ્રસન્ન આ દિશ્વામાં આવ્યા છે એવું તો તે દૃઢ પ્રુષ્ઠ જાણે છે. કારણ કે તે છેક ઉપર સુધી આવ્યા હતા અને પડે છે એ કરીને અને પ્રસન્ન નિહાળી ગયા હતા. મારે મતેરમાં તેમને મળે કે ન પડે તો પશુ અમતે છુપી રીતે આ દિશ્વામાં દાખલ કરવાથી કાંઈ પશુ નુકસ ન તે દૃઢ પ્રુષ્ઠની મારફત એ ભીમમીત્રને ચલાવું હશે તો ચોક્કસ થશે. વળી તેણીને બીજા વિચાર એ એવો કે ભીમમીત્રને જે વધારે ડર હતો તે આ દૃઢ પ્રુષ્ઠ મહેમાનોને હોય તે નહિ પશુ તેથી ઉલટું મહેમાનો. આ દૃઢને જોઈ તેની સિવાય નાણી નાંચ એ હતું; અને આ વિચારને એ નિઠાથી વધારે છુપી મળી હતી કે તે જાણે કંચનને ખાસ સ્વચ્છતા આપી હતી કે આ દિશ્વામાં તે એક દૃઢ પ્રુષ્ઠને મળી હતી એવું કહાણી કાઢતી ખાસે એ હતું નહિ.

આ બધી બાબતોના વિચાર કરી મતેરમાંથી પોતાની યોરડીમાં જ્યાં પ્રસન્ન સુતેને હોય ત્યાં પાછા જવાનો નિશ્ચય કરી.

પશુ અત્યારે તેણી એક તદ્દન અંધારા યોરમાં ઉભી હતી; અને તે હાપિજરેવાળા યોરમાં પાછા જવા માટેનું આજીવન બંધી બાંધીને હોય તેના તે વિચાર કરી રહી હતી.

જે પડદા પાછળથી તેણી ચોક્કસ વખત પહેલાં બહાર આવી હતી તે પડદા પાસે ફરીથી જઈ ત્યાં ઉભા રહી તેજ આજીવન શોધી કહાણાનો તેણીએ નિશ્ચય કર્યો; પરંતુ પડદામાંથી બહાર આવ્યાં પછી વિધિવિધ વિચારો કરી વખતે તેણી આમથી તેમ ચેતવણ કરી હતી. અંધારામાં તેણીનું મુખ પડદા તરફ કે આડી તરફ કે જે રસ્તે આવી હતી તે તરફ તરફ અથવા તો ને આજીવનમાં ચળીને તે દૃઢ પ્રુષ્ઠ ત્યાં તે તરફ હતું તે તેણી સમજી શકી નહિ.

આ પ્રસન્નને જ્યારે તે યુવકમાંથી પડી હતી ત્યારે વિશ્વગ્રામી અભાગરનું અજસ્યુ ગાતીના પટપટીઆમાંથી અંદર આવ્યું; અને યોરમાં તેનાથી સંપર્કમાં જગતી રહ્યાં. પશુ આથી તે પહેલાં કરતાં પશુ વધારે અંધારામાં જાણી રહ્યાં હતાં.

પરંતુ વિશ્વગ્રામી અજસ્યુમાંથી બારી કાઢ માલુએ હતી તે તેણી જાણી શકી અને બારી ઉપરથી તેણીએ આજીવનની દીશા નક્કી કરી; તેણી તે દીશા તરફ આવી અને તેણીના ધારવા પ્રમણે આજીવન પાસે પડેલાં.

પણ રમે સુધ ચરી હોય એવી બીજીથી તેણીના પગ પાછા પડ્યા હતા. છતાં તેણીએ જતાક બારણું ઉઘાડ્યું, અંદર દીવા બગતો દેખાયા. વળી વાજેથી કમાનો દેખાઈ. તેણીને ખાસી ચઈ કે આ હાપિજરેવાળા યોરમાં છે.

તેથી વધારે વિચારની તેણી અંદર દાખલ થઈ. પશુ બજાજ જેવાં તેણીને લાગ્યું કે વધારે સાચેથી રાખતાં તેણી વધારે છેતરાઈ હતી. પશુ હાપિજરેવાળા મુશ્કરાર યોરમાં પ્રવેશ તેણીએ એક નાના મંદોરવાળી યોરડી જેવું.

ત્યાં એક દીવા બગતો હતો. ત્યાંથી અંધાર હતો. કાંઈ પશુ મનુષ્ય તેણીના સિવાય ત્યાં ન હતું. યોરડી તદ્દન નાની હતી. એકજ દિશ્વે સપાટ મોઈ લેવાય. અંધાર સહિત પશુ ત્યાં ન હતાં. બીજામાં એક જોખમો હતો અને તેમાં વચ્ચે એક આરસનો પથ્થર જોડેલો હતો કે જેના ઉપર એક માથેની આકાશ લેખ કારેલો હતો. આ ઉપરાંત તે જોખમ નીચે એક મચ્છન જેવું પડેલું હતું.

આપણી ન-રિકા વિધિવિધ ભાગ્યોના જ્ઞાનમાં ધારજન હતી તેથી વગર મુન્દેથીએ તેણીએ તે ચાંચસાનું ચર કર્યું. તે લેખ નીચે પ્રમણે હતો—

“અહીં આ પ્રદેશના રાજા માનસિંહને લાટવામાં આવ્યા છે, કે જેણે યુવકમાન રાજા સાથે ‘શિકનપ’ વાળી કમંડોઈ સજાદ કરી હતી, જેને મારે પદભટ્ટ કરી અજયપદમાં કેદ કરવામાં આવ્યા હતા અને જે અહીં મંચ પામ્યા.”

જેવી મનોરમા આ લેખ વાંચી રહી કે તરતજ તેની આંખો ફાટી રહી. તે બપોરી ઉઠી, “જાણી પછી-શી કન્યાઓની હકિત. અરેખર આ ઉપરથી શી કન્યાઓમાંની એક હોવું.” તે ધણું નામોશી ભણું, “અને ભયંકર લાગે છે; અને ખીયારી કંચન તેમાં નીચે એક છે.”

બપોરે તે આ પ્રમાણે વિચારમગ્ન હતી ત્યારે તેના હાથ ટેબલ ઉપર હતા. ત્યાં કંઈક હોય એવું તેણીને લાગ્યું. બારિક તપાસ કરતાં ત્યાં એક ખાતું જણાયું. સ્વચ્છવચીજ છતાંસુ હોવાથી તેણીએ તે ઉઘાડ્યું, ટીપણની સાફક વાળેલા કાચળેના એક ખીડા અંદર પડેલા હતા. તે સારી રીયતિમાં હતો. તેના ઉપર જરાપણ મુળ ન હતી. તેની અંદર શરૂઆતમાં આ પ્રદેશના પહેલાના રાજ અને મુસલમાનો વચ્ચે જે ખુનખાર લડાઈ યાદ હતી તેનાં ચિત્રો હતા; અને નીચે માગધી ભાષામાં તેનું વચારિયત વચ્ચું ન કરેલું હતું.

આલો છુના વખતના લેખ જોઈ આપણી નાવિકાના હૃદયમાં આનંદના પાર ન રહેા. યાન સંપાદન કરવાની તેણીની તૃષ્ણા કદાપી મટતીજ ન હોતી. કોષપણ જમાનાનું એ તે ભાણતું યાન મેળવવામાં તેણીને એટલો બધો રસ પડતો કે તેમાં આડે આવતા ભયની જરાપણ પરવા કરતી નહિ. તેથી છુના વખતના લેખના કાળેના અચાનક તેણીના હાથમાં આપણા એટલે તે એટલા બધા આનંદમાં આવી ગઈ કે હાથજળ ભીમસિંગને આપેલું વચન અને તેના હાનીકારક પરીણામને તે વીસરી ગઈ અને તે અપથી ખૂતી વાંચી જવાના નીચું ઉપર આવી. તે લેખ નીચે મુજબ હતો—

“મોરારાજાકે નામના રાજા આ પ્રદેશ ઉપર રાજ્ય કરતો હતો. તે પોતાના એક બહાદુર સરદાર રામસિંહની પુત્રી રૂપ-સુંદરીની સાથે કૈમમાં પડ્યો. તેણીને પરણ્યાનું રાજ્યે વચન આપ્યું. દુર્ભાગ્યે લગ્ન પહેલાં રૂપસુંદરીને એક પુત્રનો જન્મ થયો. આ વાળજને છુપી રીતે ધવલગિરિના જંગલમાં રહેતા એક એવંતને ત્યાં મૂક્યો. પાછળથી રાજ્યે રૂપસુંદરી સાથે લગ્ન કરવાની ના પાડી. આથી સરદાર રામસિંહને બહુ યુક્તિ ચડ્યો; અને પોતાનું રાજ કેમ વાળજું તેની તપશ્ચરી કરવા લાગ્યો. ઉગ્રે તે સુચલમાન રાજ પાસે ગયો. અને રાજ્યે જે કલંકને તે તથા તેની પુત્રીને લગાડ્યું હતું. તેનું વેર વાળવા તેની મદદ માગી. મુસલમાન રાજ્યે પોતાના એક બહાદુર સરદારને મોકલ્યું. લશ્કર આપી તેની સાથે મોકલ્યો. આ બાજુ મોરારાજાને તેની ખબર પડવાથી તેણે પછુ પોતાનું લશ્કર એકઠું કર્યું. બન્ને લશ્કરો વચ્ચે એક મોટી ખુનખાર લડાઈ થઈ.

“આ લડાઈમાં મોરારાજાના લશ્કરની સંખ્યા દાર ઘટી તેના સારા સારા ઉમરાવો અને સરદારો મર્યા. રાજ પોતે ઘાયલ થયો અને રૂપસુંદરી સાથે નામીને ધવલગિરિના જંગલોમાં ભરાઈ ગયો. અહીંજ તેમણે પોતાનો બાળક એક એકુ-તને ત્યાં મૂક્યો હતો. તેઓ બન્ને થોડો વખત ત્યાંજ રહ્યા પછુ પછીથી અજયગઢમાં આવીને ત્યાંજ આશ્રય લીધો.

“આટલા સમયમાં રામસિંહને પોતાના ભયંકર કૃત્ય માટે અને પોતાની જન્મશુભિની જે દુર્દશા તેણે કરી હતી તે માટે સખત જશાતાપ થવા લાગ્યો અને મુસલમાની છાત્રશીમાંથી છુપા વેશે તે નાસી ગયો; અને પોતાને હાથે દેશની અને પ્રાંતની કહી દુર્દશા માટે શોક કરતો અહીં-તહીં ભટકવા લાગ્યો. ફરતો ફરતો તે ધવલગિરિ, પર્વતમાં આવી ચડ્યો. મુસ-લમાન લોકોનું લશ્કર હજુ આટલે સુધી આવી પહોંચ્યું ન હતું. અહીં લોકોએ તેને ઓળખી કહાડ્યો અને તરતજ પકડીને રાજ પાસે અજયગઢ મોકલી આપ્યો.

“આ પ્રમાણે મુસલમાન સરદારને હાથે પદમ્પટ થયેલો. રાજ મોરારાજા, દેશદાવી રામસિંહ અને તેની પુત્રી રૂપસુંદરી એજ જ જગ્યાએ એકઠા થયા. રૂપસુંદરીએ બમે તેણી આજીજ કરી તોપણ તેને ન શયજરતાં રામસિંહને મારી નાખવામાં આગ્યો આથી તેની પુત્રી-પણ તેની પછગડે મરી ગઈ. રાંબને લડાઈમાં જે ધા પડ્યા હતા તેથી તે પછુ મરી ગયો. આ પ્રમાણે જે જીજુ દુષ્ટ વ્યક્તિઓને લીધે દેશની અધોગતી અને પ્રાંતની પામમાલી યજ હતી તેમનેા વિચિત્ર રીતે અંત આગ્યો.”

અહીં આ કાઈ બારણું બંધ થવાના અવાજ મનોરમાના કાન ઉપર પડ્યો અને તેથી તે ચમકી ઉઠી અને તેણીનું દરિર ક્રૂણ ઉઠ્યું. પછુ કોઈ મનુષ્ય દેખાયું નહીં. મોરારીનું બારણું હાલતું ચાલતું ન હતું. આ તેણીને કેવળ આત્મસિક ભ્રમ લાગ્યો. તેણીએ પાછું આગળ વાંચવાનું શરૂ કર્યું—

“જે ઉમરાવો અને તેમનું લશ્કર લડાઈમાં બચ્યું હતું તેઓ થોડાક વખત સુધી ધવલગિરિના જંગલ અને ખીણોમાં ભરાઈ રહ્યા. પછુ મુસલમાન લોકોએ મોટા મોટા શહેરો તથા અમલના કિલ્લાઓ બળને લઈ લીધા હતા. ફક્ત ગરવા ગાંધા રાહેનો અને કિલ્લા મુસલમાન લોકોના હુમલા સામે ટેકી રહ્યા.

“આ મજબુત કિલ્લાઓમાંના એક અજયગઢ હતો; અને બધા દેશપ્રેથી સરદારો ત્યાં ભેગા થઈ પોતાનામાંથી એકને રાજ બનાવવાનો વિચાર કર્યો. આખરે તેઓએ સુચીમતે ધીર-સિંહ નામના એક બહાદુર સરદારને પસંદ કર્યો. થોડાંજ વખતમાં ધીરસિંહની સરદારી નીચે એક લશ્કર એકઠું થયું અને તેણે મુસલમાનોને થોડા ભાગમાંથી પાછા હાંટી કાઢ્યા; અને થોડા પ્રદેશ ઉપર પાછી પોતાની સત્તા સ્થાપી.

“આ પ્રમાણે જ પ્રદેશ ઉપર ધીરસિંહે ફરીથી સત્તા બેસાડી તે અજયગઢ અને તેની આસપાસના પ્રદેશ હતા, અને તેનો પડેલો રાજ ધીરસિંહ થયો. તેના ઉપર પ્રાંતના ધણો ભાવ હતો. તેના પછી થોડા થોડા વર્ષો તેના બે વંશજોએ રાજ્ય કર્યું. બપોરે ધીરસિંહનો પૌત્ર ગાદી ઉપર હતો ત્યારે એક વિચિત્ર ઘટના બની આવી.

અપૂર્ણ.

મુંબઈનું રાત્રિ-રહસ્ય.

(વખત — ગુપ્તજન)

(તા. ૧૨-૫-૨૪ ના અંકથી ચાલુ)

રાત્રિના અગીયાર તાના દરમિયાન મુંબઈના પોતાના મીસ્ટ્રામ બેંકરો પર આવેલા મકાનના મુસાજીત લિવિંગપાલામાં મેં હવે એટલામાં તેઓ આકર લક્ષ્મણ બારણુ ઉઘાડીને ત્યાં દાખલ થયા મનમોહને તેને પૂછ્યું — “કેમ, શું કામ છે?”

લક્ષ્મણે નીચું મસ્તક રાખી મંદુ-મંદુ કંઠે કહ્યું — “એ, ત્રીકમદાસ શેકે આવ્યા છે.”

“વાહ, જા, તેમને અહિં તેડી આવ.”

લક્ષ્મણ તરતજ ત્રીકમદાસને મનમોહનના નિવસપાલામાં લઈ આવ્યો ત્રીકમદાસ ગર્ભ કીમત યુથુવાન માણસ હતો ઉંમર આશરે ૬૦-૬૫ સપ્તાલીસ વર્ષની હતી કાચ, સાહિત્ય, નાટ્ય અને ચિત્રકળાને તે ધણેજ ઉપાસક હતો સંગીત વિદ્યામાં તે પ્રવીણ હતો અને વિચારમાં તે તેને એકલી હતાગત મઠ ગઈ હતી કે, યુવાણ શહેરમાં તેના જેવો કાળજીય કાંઈ બીજો આદિશ્ટ મળી શકે! મનમોહન અને ત્રીકમદાસ ઉભય એકજ પ્રકૃતિના ઉપાસક હોવાથી બન્નેમાં સારી મૈત્રી વળી હતી. મનમોહનની અભિનય કળાને તે ધણે પ્રશંસક હતો અને તેના અભિનય ઉપરથી બન્નેકે મિત્રો ઉપજાવી તે પોતાની કાનિ મેળવી શક્યા હતા.

બન્ને મિત્રો ઘણા દિવસે મોના હોવાથી ઉભય દરમિયાન કરી એક-કેસ ઉપર ચર્ચા કરતા હતા એટલામાં લક્ષ્મણ પુનઃ ત્યાં આવ્યો અને એક પદ પોતાના ગેઝમાં હાથમાં મૂકી ચાલ્યો ગયો.

મનમોહને પદ ફેરવી લેયો અને બોલ્યો — “એહો! આપ તો આપણી દારૂક કંપનીના નવા પેન્ટની નીકીટ છે!” એટલું કહી તે પગતું કવર ઉઘાડી ઉઘાડીને જોવા લાગ્યો.

ત્રીકમદાસે જીતોસાધૂર્વક કહ્યું — “શું આમાં બીજું કાંઈ લખેલું નથી?”

મનમોહને જવાબ આપ્યો — “નહિ” એટલું કહી પગજગા ચિરત્રામાંથી આશરે બરાબર ખાનપૂરક તપાસતો તે બોલ્યો —

“વાહ! ધણી સફાઈથી અંદરો લખ્યા છે! કેના હસ્તાક્ષર હોવા એકે એકો આપની શકત નથી, તેમ અનુમાન પણ મઠ ગયું નથી!”

ત્રીકમદાસે પત્ર પોતાના હાથમાં લીધો અને કહ્યું — “આ તો બીના હસ્તાક્ષર જણાય છે! અંદરો પકડી ન જાય મોં ખાસ વાઙ્ચુક લખ્યા હોય એમ જણાય છે! ખરેખર આમાં કાંઈ બેંડ જણાય છે?”

અંદરો ઉપર તીક્ષ્ણ દષ્ટિ રાખી મનમોહન બોલ્યો —

“આમણ! આમણ!” નિમિષ સ્મિતના અક્ષરો છે! પરંતુ પોતાના અંદરો પકડાઈ ન જાય એવા માટે તેણે કંપના હાથે અંદરો લખ્યા જણાય છે!”

ત્રીકમદાસે સહજ મુઠમાં ફરી બોલ્યો — “મનનાં તારી મન-મોહનમિત્રોએ કાંઈ રમણીના ઉપર મંદુ ચલાવ્યું હોય એમ જણાય છે! આ રમણી પ્રેમના કદામાં કંઈક પડી છે અને તેને મનમોહને માટે છે વાઙ્ચુ, પણ લક્ષ્મણ કેમ પાછો આવ્યો?”

ખરેખર, બન્ને ભયારે ખાનગી ચક્રવર્તી કરતા હતા એટલામાં લક્ષ્મણ ત્યાં ઉભોભાનો આવી તેઓની વાતો સાંભળીને હલો ત્રીકમદાસે તેને મંદુજ મંદુજકન રીતે કહ્યું — “કેમ, અહિં ત્યાં માટે આવ્યો છે?”

કિંમત ગ્વરે મનમોહન તરફ જોઈ લક્ષ્મણે કહ્યું — “શેઠ, પેલા પત્ર સાથે આ બહાર આવ્યું હતું, તે હું આપવા વિચરી ગયો હતો એટલે ત્યાં આ યો છું.”

મનમોહને પૂછ્યું — “આ બીવી અને મનમોહન કણુ લાવ્યું?”

લક્ષ્મણે ઉત્તર આપ્યો — “એકે હોયો આ બન્ને જણોમાં આવી તરતજ આશરો મળ્યો” એટલું કહી લક્ષ્મણ હિવાનખતુ છેડી બહાર ચાલ્યો ગયો ત્રીકમદાસ સ્મિત દષ્ટિએ તેના તરફ જોઈ રહ્યો.

મનમોહને તે બહાર છેડી જેટલું તો બન્નેની અભિનયની વચ્ચે તેમાંથી એકે લાગુ ગયો સાહે ત્રીકમદાસે થોડો વખત બન્ને જણુ મિત્રવત્ એક બીજાના સાથે જોઈ રહ્યા અને આ સાક્ષાતે બેંડ ખાખી શક્યા નહિ આખરે થોડાં લગ કરતા ત્રીકમદાસે કહ્યું — “મનનાં તે રમણીના મનની તે ચોટી ફરી છે, તેજેજ આ સાક્ષિ બાધી તુ નાનકે ભવાં બધાં ભારે તને બરાબર આપણી શકાય માટે મોકનાવ્યો હોય એમ જણાય છે! ખરેખર, આ બી બહુ ચાલક હોવી જોઈએ અને તો જણાય છે કે આ બી કાંઈ મક્કાત કુલથીસ હોવી જોઈએ.”

મનમોહને બેંડકારી બતાવી બોલ્યો — “જેમાં આવ્યો બધો બેંડ બરમ ભરેડો છે, ત્યાં હું તો જણી નહિ.”

ત્રીકમદાસે આશ્ચર્યચકિત રીતે બોલ્યો — “કેમ? આપ સરત આમજણ અને તેલુ તુ અપમાન કરે છે? ક્યારથી તુ સમાસી થયો? અશાન વેરાન્ય તે નથી આવ્યો? જે બી તારાપર આટલી બધી મરી શીતે છે તેનો આવો તીરકાર? તુ પાનતી બેનને હું આ વાન કહી કંઈક એમ તુ કાંઈ છે? મારામાં તુ આટલો, બધો અવિશ્વાસ ધરાવે છે?”

મનમોહને બોલ્યો — “નહિ તુ કાંઈ છે એમ નથી નાનકો તો આપણાં કાંઈ છે એટલે કાંઈ પણ નહિ ખેન હોય તો આખરે જણુજ જોઈએ, પરંતુ આ ખેનમાં હું જઈ શકીશ નહિ પાનતી અને હેતુલ્ય માને છે તેના આશાને કિશિત પણ આપન પડોમે જેતુ કાંઈ હું કરવા માગતો નથી મોં ને તુ મારો ભાઈ હોય માંકે શુભ કપડો હોય તો આ વાતમાં મને ઉત્તેજન મોં જેતુ કંઈક નહિ.”

ત્રીકમદાસે બોલ્યો — “લાડ, આપણે તો કાના ઉપામન એને

જાતની રેકે સારી પોતી બાબતો આપણે જાણવી જોઈએ. તારી જગ્યાએ બે હું હોઈ તો આ સ્ત્રીનો ઉપભોગ કરી સિવાય રહું નહિ. તારી જોઈએ હોય તો તારે ખરે. હું આ સાથે પાંખી નાટકમાં જઈ.

મદનમોહન ગંધર્વે રથે બોલ્યો:-“ભાઈ, તારા જગ્યાએ આપણે સાહસ કરવું જોઈએ નથી. હું હું એમ ધારે છે કે, મારા ખરે હું જઈશ તો તે સ્ત્રી તારાપર પ્રેમન થશે !”

વિરત ભાવે હોડ દબાવી નીકળવા બોલ્યો:-“નહિ, નહિ. હું તો તારી મરકી કઈ છું. હું હું આપણે કામ કરે એવો છું ? વાહ, પછું તારું મુખ કેમ મ્હાન જણાય છે ? તારા મનમાં શી વિચારમાળા ચાલી રહી છે ?”

મદનમોહન બોલ્યો:-“ભાઈ, મારા હૃદયની વાત હું તારી આગળ કંઈ દિવસ છુપાવી રાખતો નથી. ગયા શનીવારે અમારી કંપનીનું ‘વિશ્વદાસ’ નામનું નયું નાટક હતું. તે રખતે એક અદ્ભુત ઘટના બની હતી. આજની સાંજ તે દિવસે પછી એક સ્ત્રી તે ઘટનાની નામિકા હતી. હું તો ધારું છું કે તે દિવસે જે રમણીએ અદ્ભુત પાદ ભજવ્યા હતા, તેની તરફથી આ દીકરી અને સહી આવેશ હોવા જોઈએ.”

ત્રીકમલસ કંઈક બોલી પડે મદનમોહન:-“ગયા શનીવારે હું ખમનું તેની હાજીત તેને કોઈ જાતની હાજત ન હોય તો મને જણાય, તે ‘સાંભળવાને મારું મન બધું ઉત્તરું થઈ રહ્યું છે.”

મદનમોહન બોલ્યો:-“કહેવાને મને કોઈ જાતનો વાંધો નથી. ને ખોનું હું નામ જાણતો નથી. રતું કેમકે જાણતો નથી એટલે તે અદ્ભુત જાતના કહેવાથી તેના સંભવની હાની થવાની સલાખના નથી એટલે તારો આગ્રહ છે તો હું કહું છું. એટલું કહી મદનમોહન કહેવા માંડ્યું:-“ગયા શનીવારે રાતના પહેલાં અંક ખ્યાસ થયા બાદ મને એક અત્યંત રમણી તરફથી નીકળી મળી. આ સ્ત્રીમાંના લખાણના ‘ભાવાય’ ઉપરથી હું એટલું તો સમજી શક્યો કે, તે મારાપર અત્યંત યોગ્ય હોવા જોઈએ. અર્થાત્ પછી લખેા વિચાર કર્યા પછી હું મારા મનને કાપ્યું રાખી શક્યો નહિ અને એમ ખ્યાસ થયા બાદ તેણે જાણીએ સંકેતે રહ્યો રીપન યીએટરની પછાડેની ગલીમાં હું ગયો. ત્યાં એક કાળા ધોળાવાળા હુમ ગાડી ઉભેલી હતી. મને નેતરોન કાંચેન મારી પાસે આવ્યો અને મારો હાથ પકડી ગાડી પાસે લઈ ગયો. મનમુગ્ધ નામને જેમ મદારી ન્યાયે તેમ હું તેની સાથે ગયો. ‘તરતજ ગાડીનું બારણું’ ઉઘડી ગયું અને હું તેમાં દાખલ થયો. ગાડીમાં ઘેર અધારા હતા. તે અધારાની અંદર હું જેવા લાખો પછુ મને કંઈ દેખાયું નહિ. ગાડી ચાલવા લાગી. ધોળાના અગ્રવાના ટપટપ અવાજ સિવાય કંઈ પછુ સંભળાતું ન હોતું. અધારામાં હું યુગયુગ ભેગી રહ્યો એટલામાં કોઈ સ્ત્રીનાં રેશમી વસ્ત્રોના રંધે મારા હાથને યોગ્ય. સમકિત બની હું કંઈ પુછવા જઈ એટલામાં નિમિષ ગાળીની અંદર એક સ્ત્રીના કુદામ આગળિયમાં હું આગળ યઈ ગયો. તેના અધરે મારા અધરને રંધે કંઈ. તેનાં સમયુગમે મારા વક્ષસ્થલ સાથે સંભળ યઈ જવા જતાં કંપના લાખમાં કંપિત અને સુમધુર સુંદર કંઈ તે સ્ત્રી મોતી:-“ભય પામ્યો નહિ. હું તમને

ચાહું છું !” રમણીને મધુર સ્વર સાંભળી હું તેને વારંવાર સુખન કરવા લાગ્યો. રમણીએ પ્રતિ સુખનથી તેનો ઉત્તર વાળ્યો. ત્યાર પછી ચોક્કસ રમણી બનેમાંથી કાઢે બોલ્યું નહિ.

નીકમલસે રહેજ દસી પૂછ્યું:-“ત્યારે તો ને જુદી દોખી જોઈએ નહિ તો આવી રીતે રખત કરી તારી સાથે આમ વંદે નહિ !”

મદનમોહન બોલ્યો:-“નહિ, નહિ. જુદી નહિ, પછુ નીતીના યુવતી હતી ! બે કે ગાડીની અંદર અધારા હતા તથાપિ આગળિયની હું સમજી શક્યો કે તેનાં પથોધર સમુન્નત હતાં, અને બને બાહુઓ સુમનિત હતા. સુખનથી સમજી શકાયું હતું કે, તેના સરળ અધરોજ સુષાસિત હતા અને કોમળ કળાજવરથી પદમધની વાસ આવતી હતી અર્થાત્ તે સ્ત્રી પૂર્ણ રસપદના યુવતી હતી.”

વિરિત આવી રીતે નીકમલસે પુનઃ કહ્યું:-“આની અદ્ભુત ઘટના પુકત વાત મારા જન્મમાં મેં ક્યારેય સાંભળી નથી. બે તારો અને મારો અકષત બન્યું જેવા સંબંધ ન હોતો તો હું આ વાતમાં વિશ્વાસ રાખત નહિ કોઈ નવકથાની વાત હું મારી પાસે કહી સંભળાવે છે, એમજ હું તો માનત.”

મદનમોહન બોલ્યો:-“પરંપરા, આજે હું ખરી સત્યપટનાનીજ વાત કહી સંભળાવું છું.”

નીકમલસ બોલ્યો:-“વાહ, ત્યાર પછી શું થયું ?”

મદનમોહન બોલ્યો:-“કાલ કાળ સહી પ્રેમાનંદમાં લીપત થઈ મેં રવજ સુખનો ઉપભોગ કર્યો. માણસ જેમ રમણમાં સુખોપભોગ ભોગવે છે, તેમજ મેં પછુ નેતરોન રીતે સ્વપ્નસુખ અનુભવ્યું. કેટલાક વખત પૂછી મારાથી રહેવાનું નહિ એટલે મેં નામ ભગ કરી હું બોલ્યો:- “સુંદરી ! તમે કોણ છો, બે હું જાણતો નથી, કિન્તુ પ્રેમમુગ્ધ બનાવી તમે મને રવજમાં લઈ જતાં હો, એમ જણાય છે !”

નીકમલસે પૂછ્યું:-વાહ, ને સુંદરીએ શું ઉત્તર આપ્યો !”

મદનમોહન:-“તે સુંદરી કંઈ પછુ બોલી નહિ, પરંતુ પુનઃ પુનઃ સુખન કરી મારાં વક્ષસ્થલ ઉપર વક્ષ રાખી રહી. આનંદ સમિધથી અલિપિત બની મનમાં તે મનમાં મેં પ્રતિજ્ઞા કરી કે, જ્યાં સધી હું આ સુખમગ્ન મેળવ્યાં ત્યાં સુધી આ રમણી ને કંઈ કહેવો નહું પાવન કરીશ. સુખન-આગળિયન અત્યંત દત્તાં એટલામાં ગાડી ઉભી રહી, રમણીએ મારી આંખપર કાંચો રેશમી રમાસ ખાંચો. ત્યાર પછી કાચમેને આવી ગાડીનું બારણું ઉઘાડ્યું. રમણી મારે કંઈ પકડી આગળ ચાલવા લાગી. આ વખતે અનુમાનથી હું સમજી શક્યો કે, કટકે પાર કરી અમે ઉઘાડનાં પ્રવેશ કર્યો હતો. થોડકે દૂર ગયા પછી રમણીએ મારો હાથ છોડી દીધો. કટકે શબ્દ યંત્રોજ એક બારણું ઉઘાડ્યું. અમે અંદર દાખલ થતાંજ બારણું બંધ કરી રમણીએ પુનઃ મારો હાથ પકડ્યો. જાણે કે મારા તરફ ફેટલોય પ્રેમ-અનુરાગ દર્શવતી હોય તેમ તે પછી હાડી મારો હાથ દબાવવા લાગી. અમે એક સીડી ઉપર ચઢવા લાખાં. આવી રીતે તે મને એક સુખમધી અભોદિત થયેલા ઓર-કામાં લઈ ગઈ.

અપૂર્ણ

[આ અદ્ભુત લેખનો આગળનો ભાગ આવતા તા. ૨૫-૫-૨૪ ના અંકમાં વાંચો.]

પરલોકના પંથે.

લખનાર-૨. રમણીક ઈશનલાલ મહેતા.

૦૦૦૦૦૦

સાત વર્ષ ઉપરની વાત છે. યુરોપીય મુદ્દામંત્રણો આરબ યુદ્ધોમાં હતા. ભારત વર્ષમાં સર્વત્ર ધરપકડ આવી રહી હતી. તે ને સમયે ત્યાં-એ રમણની ઘટના આ વર્ણન છે, જેને ચાલતા હતા. લોકો શહેરની બહાર મેદાનમાં લુપ્તિઓમાં પડ્યા રહેતા હતા. સિપાઈઓની મોટી દુર્ઘટના થઈ ત્યારે તપર બનેલી માર્ગ-ઓની માફક હોવા કરતી હતી. આ ઉપરથી અનુમાન થાયું હતું કે મિલિટરી રાખતી ધમારત ધરાણી કરવાને કાલ કેલેજી યુદ્ધ પ્રપલ ધઈ રહ્યા હતા; અને તેની તપાસને અર્થે જ એટલું બધું પોલીસ બ્રાડવામાં આવતું હતું. અસંત પરિચિત લોકોમાં કેલેક્ટર વાર વાનો થતી હતી કે અમુક અમુક બ્રિટિશોને જમીન પકડવામાં આવનાર છે; પરન્તુ કોઈ પોલીસ મોટર યા અમલદારી બ્રિટિશી હવા નજરે પડતા જ નેમ લાક વાવડાને નેહ આજાદી બધ પડે છે, તેમ તે વાત અટકી પડતી. રામરાયને બપુર પડી કે તેને પકડવાનો છે. નરકારી બ્રિટિશમંદી આ અગર કેવી રીતે કીને બહાર આવી તેની કોઈનેય ખબર ન હતી.

રામરાય પોઈ ઓરિસમાં નોકર હતો. તેને પોતાના મહે-લમાં એક અખાડી પોળો હતો, જેમાં બાળકોને લાવી-સકડી જોડેના હાથ, તર્કી કુખી શીખવવામાં આવતાં હતાં સાર્વજનિક શાળાના લઈ કરનાર આ અપરાધ-ને તે અપરાધ લેખાતો હોય તે-રામરાયે ક્યો હતો. કમળ સરકારને પોતાના યુદ્ધચર વિભાગ તરફથી ખબર મળી હશે કે તે અખાડામાં ગરુડોદીઓની સેના તૈયાર કરવામાં આવે છે !

(૨.)

ભારતે રામરાયને શાન્તિરક્ષાના પૈર્વિસ અમલદારદાર મોટરમાં બેસાડવામાં આવ્યો, ત્યારે તેના ટપલમાં પહેલીવાર મોટરમાં બેસવાથી તેને સુખ થયું કે કુ.અ તે તો પોલેજ નામે પદ્મ આ આકરિમક વિભાગથી ઉભરી દસા બહુ રોચનીય થઈ.

યશવંતે લઈને ઉમા ભગે ચાલતી ચાલતી રાત્રિના આર વાગે પોલિસ માર્ગ પાને પહેરી. પોલિસની હાયામાં ચમરાઈની ચિત્રણ પ્રતિક્રિત બેનાર યશવંતે ઉમાએ દબાવ કરવા છતાં યે યાજ્ઞમાં ન ગયો સસારના વિષમ માળેથી અપરિચિત ઉમા, તે ચાંદની રાત્રિમાં આગળ વધી. પહેરા ઉપરનો સંધી આપો યુદ્ધી હોવા છતાં સ્વપ્ન અનુભવી રહ્યા હતા રામરાય નિદ્રા આવાહન-કરી રહ્યા હતા, પરન્તુ નિદ્રાથી પોતાના સમને કેવળ કામળપર આધારતે નેહને સંક-ચિત થઈ રહી હતી.

* * * * *

“શું હમને ખાતરો નથી આપવામાં આવતો?”

“હું સરકારને જમાણ થતો અર્ધિ આપ્યો નથી કે હુદિયે એટલો સહાર કરવામાં આવે.”

“થેથી અટકો અને કપડાં લાવી આવો.”

“શું હું ચાંદી ધઈ છે કે મરકાર મને ને પ્રમાણે ગમે, તે પ્રમાણે મારે રહેવું નેહાયે, મને કોઈ બળતું કંઈ નથી. મારી ચિન્તા ન કરીશ. હું આનંદમાં છું.”

‘માફિયામાં છું’ એ શબ્દ ઉમાને સુતોવા અસમર્થ નીવડ્યા. તેની આંખોમાંની અશ્રુધાગ વહેવા લાગી.

(૩.)

એ હિસ પછી રામરાયને સેક્રલ નેસમાં લઈ જવામાં આવ્યો, અને કેટલા પોલીસમાં એક એકાંતે એકાંતમાં રાખવામાં આવ્યો. થોડા સમય પછી ઉમાને આ વાતની ખબર પડી. આ નેત્રમાં મળવા જઈ પોલીસને એ તેના કપડાંલેખની અંદર પણ અવધાર-લેખની બહાર હતું.

પતિપરણય ઉમાએ ધરનેજ નેસના રૂપમાં લાવી મૂક્યું. પોલિસ માર્ગથી પાછા ફર્યા પછી તેણે બનીપર કામળ પાસેથી સલામ આપી આનંદ થયો. હવે તેણે એકાંતમાં પણ દેશર-પેરી કેલેજીને ને પ્રકારના આટલા રાત્રા આપવામાં આવે છે તેવાજ પ્રકારનું તે લેખન કરતી

રામરાયને ને આરોપ પ્રકારમાં આવ્યો હતો, તેણે પ્રાચિન જ-બે દેશનિગા પા તો કમીથી થઈ શકતું હતું. બન્યું પણ તેમજ, રામરાયને જ-બન્યું ના કાળ પાસેની સમ ધઈ. ઉમાના રેવી, રેવતા, મિત્રોના પ્રયત્ન અને વકીલોનું પ્રયત્નનું જાન રામરાયને બચાવવામાં નિષ્ફળ નીવડ્યા.

જે વખતે ઉમા પોતાના આરોગ્ય દેવની અનિમ સ્થાપત લેયા માટે નેસમાં જઈ પોલીસે, તે સમયનું દાખ બહુ કમ્પોલિસક હતું. નિર્ણય રામરાય પ્રતિ જનાતી પ્રમળ બાબતોએ ઉજળી રહી હતી મિત્રોના હાથપર શેકતું વાળ જીવક રહ્યું હતું. પરન્તુ ઉમાના હલચલ અપોલિસે રાત્રિ હતી. તેના અધમાં નેહનું એક પણ અધુર-મિન્ટ, કે નેહતો યુદ્ધમાં એક પણ કમ્પોલિસક રાખે આપુર ગાનિયી બમ હતું ઉમા રામરાયને વિદાય આપતી નેહનું રહી.

નેત્ર નેત્રમાં તો દેશુલંબ ભારતમિત્રો તર આખ આગ-બધી દૂર થવા લાગ્યો રામરાયે ભરે હતું અનિમિય દિશ્યે તે નિહાળ્યો દેસ સેવાની પવિત્ર લાભનાયો પોતાના ઉચ્ચત્વન સ્વરૂપમાં તેના દરિય પથપર પડી થઈ. હલપકપર સિનય બાવ ઉચિત થવા લાગ્યા. અનંદરિષ્ટ પદક વિરપરિચિત રક્ષાન ભુખવા લાગી. પતિ-પરણયના ઉમાનો એક એક વાત તેને યાદ આવી

પોતે દહે ઉમાને આ સંસારમાં નદિ મળી શકે એ વિચારતાં વિચારતાં રામરાયની દસ જેમ સીતાછના વિરહથી રામચંદ્રની થઈ હતી તેવી થઈ અને તે ગરુડાનું મદ બનીપર ઈળી પડ્યો.

અર્જ દૂર થયા પછી રામરાયે પોતાને ‘મહારાજા’ જમાણમાં બેસેલા નેથો. થોડા સમયમાં રામરાય નેસકલનનો અગમતી બની ગયો. મહુબ અસાવજ નેથો હોય છે કે તે પોતાને, પોતાની પતિ-

સ્થિતિને અનુકૂળ બનાવે છે. અને ગમે તેટલાં સંકટ પડ્યાં છતાંયે આપી. એ મહાન સંકટ બીજા ઉપર પડે છે. એમ માની તે સતેષ પામે છે. જેનામાં વસ્ત્ર, ભોજન, સ્થાન, વગેરેનાં પહેલાં જે તિરસ્કાર આવતો હતો તે કાળે ફરી દૂર ચલે ગયો. તેનો બીજા કોઈ સાથે સહચાર વધતો ગયો.

(૪.)

દિવસ ઉપર દિવસ વીતતા હયા; અને પૃથ્વી સર્જની આસપાસ એક પછી એક ચક્રર પૂરાં કરતી ગઈ. અર્થાત્ ઉમાની તપસ્યા પણ સિદ્ધિ સંપૂર્ણ પહોંચી.

એક દિવસ લોકોએ સાંભળ્યું કે ઉમા યુવતી છોડીને ક્યાંક ચાલી ગઈ છે. પછી પૂછ્યું જ શું? જેટલાં ગેરોં તેટલી વાતો! 'કૃત્રણ' 'પતિતા' આદિ અનેક વિશેષણ, જેમાંના કેટલાક તો કાઈ સુપ્રદોષમાં શોધાયે ન' જડે, એવાના ઉપેક્ષા ઉમાને માટે કરવામાં આવ્યાં. જે લોકો ઉમાનો પક્ષ લેતા હતા, તેઓ આ વખતે કાંઈએ બોલી શકતા નહિ. તેમને પણ લાગ્યું કે ઉમાને સાંધવી માનવામાં તેમની બુદ્ધ હતી. મનુષ્ય પોતે પોતાના હૃદયને પિણી માનતા નથી; નહિ તો તે બક્ષ કરીને પશ્ચાત્તાપ ન કર્યાં કરત; અને કમળિયા પણ ઉપદેશ ન આપત કે 'પહેલાં તમારી જ્વનને ઝોળાવો.'

કાળ પાછોની જેમાં રામરાવ પોતાનું જીવન વ્યતીત કરતો હતો; અને ફક્ત આમાના એક ડિરેક્શન, મહાયુદ્ધ સમાપ્ત થયે સૌ રાજ્યધારી કોઈએને છોડી મૂકવામાં આવશે એવી હેતુને આસા આપવામાં આવતી. આશાનો એક જ તંતુ તેને જીવનભરની બનાવતો. સાથે એક ચિન્તા પણ હતી. આશાનું ધોડું 'પડ્યું' સંગીત આ ચિન્તાનેજ આભારી હતું. ચિન્તા હેતુનું હૃદય ડેરી ખાતી. એ ચિન્તા એને ગાંઠ બનાવતી. એ ચિન્તા ઉમા વિશેની હતી. તેને જે કાળે મળતા હતાંનાં કોઈએયે ઉમાના સમાચાર નહોતા આવતા.

સહચારના ચાર વાગ્યા છે. જેઓના ચાર વાગ્યાના 'પંદે વાગ્યું' મળના વધુ સ્થળને બેઠીને શાંત થઈ રહ્યા હતાં. રામરાવે આંખ ઉમારી બેઠું તો પ્રતિભતી ઉમા હેની સમીપ ઉભેલી હતી. રામરાવ આ દૃશ્ય બોઈ અચાંક બની ગયો. ઉમાએ કહ્યું, "નાથ, જહારો ને તદ્ભરો વિશોય નહિ થાય. હરે હું એવા સ્વરૂપમાં છું કે તદ્ભરે પહેને તજી ચક્રશે નહિ. હું તમારી છાયા બનીને પ્રતિજ્ઞા તમારીજ સાથે રહીશ." આટલું કહી જેમ વાણના આધાતપી 'ધુસપૂંજ' ઊંઝાનિય. થઈ જાય છે, તેમ ઉમા અદૃશ્ય થઈ ગઈ. લગભગ હણે રામરાવ આ ઘટનાનાર વિચાર કરવા લાગ્યો.

સદવાના હાજરીના વખતે બપોરે સૌ કોઈએ એકા થયા ત્યારે રામરાવે સાંભળ્યું કે તે દિવસે જે સ્ત્રી આવી હતી તે પોતાના આશ્રમમાં કમ્પો આજ મરણ પામી હતી. રામરાવની દૃષ્ટિ આગળ કંપનાદૃષ્ટિ આગળ ઉમાની તે ચાન્ત મુનિ ફરી ખંડી થઈ; અને તુરંત તેને અદૃશ્ય થઈ. રામરાવે મનમાં કહ્યું, "તો શું ઉમા આ સંસારમાં નથી?"

હૃદયના ઉંઝા ધુણામાંથી કોઈએ જણાવે આપો, "ના" વાણ મંજળને પ્રયોગ સપાસ લેના અવિચલ રૂપને ખાતી આપતો લેય

તેમ નહીં નો પ્રતિધ્વનિ કરવા લાગ્યો. રામરાવની આંખે અધારાં આભ્યાં. તેના જીવનનું પ્રયોજન આ દુનિયા છોડી ચાલી ગયું. કારા-ગારમાંથી તે મુકત થાય તોપણ તેના હૃદયને આકર્ષણ કરે એવું કમ્પો સંસ્કરમાં રહ્યું ન હતું.

તે દિવસે સાંજે જેના ઉપરી અધીકારીએ રામરાવને બોલાવી એક પત્ર આપ્યો. ઉમાના મરણ પામ્યા પછી તેની પાસેથી એ મરણ હતો તેમાં લખ્યું હતું:-

"નાથ! કાળ પાછોએ આવી તમારાં દર્શન કરી શકીશ, એવી આશામાં જે તમારી વધુ તપાસ કરી પણ તમારાં દર્શન થતાં મુકેલે હતાં એ બોધને હું આને આત્મહત્યા કરું છું." મહારી પ્રભુને પ્રાર્થના છે કે તે મને માર્ગ કરે; અને જન્મે જન્મ-માન્તરમાં તમારી દાસી બનાવે! તમારી ઉમા!"

આશા રેવીનું મંથર સંગીત ગાતા બીનનો એકતો એક છેલ્લો તંતુ તરી ગયો.

મેજ-મનહનાં ગ્રાહકોને સુચના.

કેવળ દુઃક સમયમાંજ આ આંશાદિક પત્ર એટલું બહુ લોકપ્રિય થઈ ગયું છે કે, હંમેશાં વિના સંખ્યાબંધ નવીન ગ્રાહકો થાય છે. શુદ્ધસ્થાત્રી આચાર્ય આવેલા લેખિનો સંખ્યા જળવાઈ રહે એ હેતુથી સ્થાપી ગ્રાહકોની માગણીને માન આપી અમે અંક ૧-૨ છપાવી તેમાર ક્યાં છે. માટે નવીન ગ્રાહકોએ વગર ભિક્ષા નામેને શિર નામે લવાજમતા રૂ. ચાર ભરી પાછલા અંકો અને નેટ મેજ વવાનો લાભ લેવા. જહારામાના ગ્રાહકોએ બેટના પોષ્ટેજના ૦-૪-૦ મળી રૂ. ૪-૪-૦ નો મનીઆર મેકેથી આપવો.

ખલાસ! બેટનું પુસ્તક ખલાસ!

સુલ ખદન નામનું જે બેટનું પુસ્તક અમે મોકલે ચનારો આપતાં હતા તે પુસ્તક ખલાસ થઈ ગયેલ છે. નવીન ગ્રાહકોને બેટનું પુસ્તક નહિ મળવાથી નિરાશ થઈને જનું 'પડ્યું' છે, તેને માટે, ધણા ગ્રાહકોની ઈચ્છાને માન આપી જનું આખર સુધીમાં આકલ થનારને

આશાકંની આત્મકથા

નામની નવસકયા બેટ આપવાનું નક્કી કર્યું છે. આ પુસ્તકની નકલે ધણીજ બોલી છે. માટે વહેલો તે રહેલો, ખલાસ થયે અમે આપવાને બાંધતા નથી.

મેજ-મનહ કાર્યાલય

ગીરગામ ચર્ચ સામે ખલાવ બીલ્ડીંગ સુબંઈ નં. ૪

અમદાવાદના એજન્ટ:-

નંદલાલ દામોદરદાસ

નુસરપુર એજન્ટ

રાતપોળ નાંકા નં. ૨૬-અમદાવાદ.

HEY-HO!

[५. १ अ.]

श्रीश्री श्री

[୩୯୭]

“નાના, કેઈ ખરે તો કહેતી થાય,” પૃષ્ઠ ૪

પ્રુક નકલ મુંબઈમાં રે આના.
બહાર ગામ સવા આના

સ્વાજ્ઞા લેખેના ક્રમ.

मुष्पति	१	व्याजपथ्यां जैतिहासिकं नाशेष्टां (मिस करण)	८
ओ३ गीत ! (रा. शिवराय)	३	मुष्पतिं रानि-रहस्य (रा. गुप्ताहत)	१०
रसिनी राधा (१)	४	पांथा पेशिनी पदवाष्टि ! (रा. नुमन्त)	१२
भारी मिनिस्सुन् पेशिन् लापुन् (रा. भन्त क्षरि)	७	यार हेदीवाभां वेपारे वरे ! (रा. रेदे)	१३

આ પત્ર ૧૦૧ વજી પીનાંતર દરેક મુલ્ય નં. ૬૩ મીનિષ્ટરથી પરીજલોર લેરી નોખાં કાંઈ દિ-કુ આજ ને ૩ એન. સેલર પ્રેમકા
લાઈ છે અને તુજી ૧૫મી ૩૨. અ ગિલેટી

મોજ-મજલ

રવિવાર તારીખ ૨૫ મી મે રાત્રે ૧૯૨૪.

અનુક્રમણિકા.

ગામના કુબચારી.

મુજબના સરેડી લગાવે તમે આ મોજ-મજલ લેવા માપવામા ગયાને તમે આ મોજ-મજલ લેવા. રાત્રીની રવાનાને સરેડી અને મોજીરનું બાપનું, એ મજાનું તમેને દેવા તો મોજ-મજલ લેવા. કયા તને મોવાન લખવાની વેદને માર પેશમાં ખજુખજુ કેડોને માગે તમે આ મોજ-મજલ લેવા. કયા જે મોદમીના મોજીરો બેડ પશુ આપાં, ગદરોયે વજુલા પ્રાપ્તિ તમે આ મોજ-મજલ લેવા.

તા. ક.-અમારા ફેરીવારોને આ ગમત ગયાની અને સંપૂર્ણ ઉદ આપોએ છીએ.

એ કે ગીત !

(એક અદ્યતન કાવ્ય.)

લખનાર:-દા. ઉદાસી

પ્રમુખ - નં. ઉદાસી મંડળ

વને વને રહે,
રહે રહે કાવ્યો
કાવ્યો ગાને માગ્યો
કુદરતનાં રિત્ય સંતાનનાં આવાં પંખીનાં
રાત-તાનાં બાજેકો સંગીતનાં.
આનંદનાં, ઉદાસનાં
ગાય છે સ્વનંતનાં ગાન:
સ્વનંતનાના રાત્રી
જાનવિદીત દિસારો
નથી મજાતનાં સ્વનંતનાનો અંગો:

એટલે મોજીરોમાં કંઈકો મજી
લેવા આવે છે તે રવાનાની ગાની.
કરિષા માપ છે
રવાનીના તો પંખીનાં
સ્થાન અવાજો
આદર આપે છે મોજાં પંખીનાં
પશુ પંખીનાં તો રવાન અધી કરી
બરાપ છે અંગોમાં
કરેવું ? તે રવાન અધી,
છે સ્વનંદના.
ગાન અંગો પશુ તંત્ર તો છે જ-
પગનાં નદિ તો અવા
આ લીનાનાં આવીના તો છે જ
પરની નદિ તો રવાની:
કરેવું કે
સંધ ઉપના કરે છે
આવીના અને તંત્ર
રવાન કરે છે અંધ
સંધરિયાં બિનરવાન અંધ
તો પીગ ! રવાન પ નદે પશુ સ્વનંદના:
અધન વિના
નિખાંધ એ દોઈ સંકે ?
અધાર વિના પ્રાપ્તિ મ સંભવે ?
અધ તો ગાંધા છે કંદેવાને
પેશાનો જ દાપે,
અને પશુ સીકારમાં પાયાં ગોરી રાપિકાનાં સ્વનંદનાં
અને તે અધ માને જ છુટે.

રતિથી સંકટપૂર્ણ રેવાશ્વ અવવાગય મદરાદયો સ્વનંદના-
પ્રતાપ નામક નવેરસસચારાપલિ અવવાય:

આ ન્દાનકા કાવ્યને કુટે સરેડીને રતિવાસ છે.
સંકેતના પાપ રમ પ્રકાશમાંથી પહેલા કોઈક અંગે પ્રેરણાના
પીડામાંથી કાવ્યેકીએ તદ તો કૃષે, ગા-મા અને મનદ. અવલીના
નવે અકામાં ગાડુ અને ગતન્યુ. પ્રિયા મંદી અને સુકેરાત.
એનાં કાજીવેરાં નવોમાંથી વિવર્ણી અણુકો અને ગોરી, ધન્ય
પ્રણેશા આપું અનુપમ રસમિત કાવ્ય નથી નથી લખાયું
જ્વાનમાં રોશનીઅર અને કાસિતમ મગી ગયા પિનળના પિંજરામાં
રીંખી રીંખી, રેતીસનતા દાયોને વજરાયા એ કાગળે બેડીનાં બધ-
તેથી. પશુ અંગે ! ઉપાદેશો તમને સ્વનંતમાં મોજીને રવાન અંધો
પેશામ સુખાઓ છે. એ મંગળ ધૂધી એ સંતકુળના સંતો ! વીરનાં
પારણાં જુલાવતા જુલાવતા નવ કુરો વધાવવાનું ન જુલાવતા. એ તો
દેવોના આદેશ છે, ગાને-માને એ વીરનાં પારણાં જુલાવતા !

પછી પ્રિયા હથી મઈ અને હું.....

૨ સિ.લી. રાધા

લાખનાર:- ?

હવેન આ મને છે યજ્ઞ કહું !
મરણની ન કાં ઐષધ પડે ?
ન મુજ વિષ ને વિષદી ન હું,
હિં ને મહુધી આ નિવારણ !

કલાવી.

પાંક ! પહેરી જીવનના બધા લાંબી નદિ પરંતુ કણીપ્રણુ છે.
હું આમ મુકુળમાં જન્મેલી, વૃદ્ધ વરને બનાવે પહેરી એક કિશોર
કામળાંબી કેવી રીતે વિમુક્તચાલી વારસેવિના બની એ હેવાત ૨૫
કર્યા મને સામજીકતને દેસરો આપી દઈ લેખિતને મેં હાથમાં
લીધી છે.

ગરીબ માતાપિતાને ઘેર હું જન્મેલી હતી, નદાવપમુધી રસિક
ક્રિષ્ણકાંતે મારા કીર્તિની પથસા કરનાં હતાં, ગાર તેર વર્ષની
ઉમર થતાં મુકીમાં મેં સુન્દરાતી બાંધ ચોપડીએને અભ્યાસ
કર્યો હતો તથા રસબાળિક રીતે હું વાંચનની રસિયજી બની હતી,
અણુમુખ્યું કુલ, નખરડે પચુ અણુમુરી દળો, અણુવીધુ
રત્ન, અણુવામ્બુ નવું મંપ એ સદુના જિતુ મારું કીર્તિય કામ
વધારતું હતું.

જાની કમ્બારમાં સરખી ઉમરની સખીએ તથા અખાઓની
સાથે વેરવેદની રમતો રમી બાપિ જીવનનું મેં એક કલ્પનામય
અને હર ચિત્ર મારા મનમાં અંકિત કરી રાખ્યું હતું.

હું બારે યાદ વર્ષની કમ્બરની યજ્ઞ લયે મારા પિતાએ
અર્ધક વર્ષ પૂરાં કરી વનમાં ગયેલા એક જ દંડ લિપ્ત સાથે માંડ
સમ થયું અને હમ થાંતી સાથે જ સંસારજીવનને એ રમ
કલ્પનામય ચિત્ર, મેં પહેરા મનમાં અંકિત કરી રાખ્યું હતું તેના
ઉપર કાળી સાડી દળી ગઈ.

મુરડા પિતા પાંચ હજાર રૂપિયા લઈ નવાદાન હઈ ત્રણમુકત
મયા અને હું પહેરા જ દંડ પત્ની સાથે અમે છરીએબદ છતાં રે
આનંદભર્યા નો રમઝીકે હોવાચિત સંગીતપર્યંત સાંભળની મુજાઈ ગઈ.

મારા પતિ સુખર્ષમાં શેરખમરતું તથા રૂંદ બીજનેસ કરતા
હતા, પરના આંગુરમાં એસી દું હમરો રૂપિયાની ઉચલવાયબની
વડા કાંબાની હતી, હું એ વરની ઝીટ ટહિવળી હતી, પહેલી મે
એકીએથી મગરા પતિને એક પ્રેમ અને એક કન્યા મથેલાં દોઈ એ
પ્રેમની ઉમ્મર મારા પત્ન વખતે પડીત વર્ષની તથા પુત્રીની ઉમર
ઘીટ વર્ષની હતી, પ્રમુદ નામ રમખમાર અને છુલોનું નામ કમળા
હતું, જોતો સમ થઈ ગયેલાં હોઈ કમળા દ્વારે રેડેલી હતી અને
સગા મગા વધરું જ નેતી-કિણોડી જાંઘી-ગુનથીયા સથે સંસાર-
વીતાના એક રમગો હતો.

રમણ અને વનવીલાની સંતાકડીની રમન, એકાન્ત ગોધી
પ્રેમાભાષ કરવાનો તેમનો પ્રયત્ન અને વનજીવનના રસિકતોથી ભરેલા
ઉભાં કાંઈ કાંઈ વખતે છુપી રીતે હું નેતી લેતી હતી, એ પ્રકારે
નેતી કાંઈ બંને કે રાધી માગથી આનંદના ઉમંગમાંથી આ
નિષ્કાસ મુખી દેખાતા હતા.

વરમાં રસોડાએ તથા ગોદર ચોકર હોવાથી મારે ઘરનું કાંઈ
કામજીવ કરવું પડ્યું નહોતું, મારા પતિના નિલકમનું વૈભવ, કરી
પત્ની હું મારા નિલકમનો ઉભેરો કરીત, તેઓ રહેવારે, સત વાગે,
ઉડી દંતલાવન અને સાનસંચા કરી નવેક વાગે દૂધ પીતા હતા,
પછી મે કમ્બાર પ્યાર રૂરી આવી આંખીમાર વાગે જમી એમંદ
કમ્બાર વાગડુડી કરી કોઠમાં ચાંદા જતા હતા, કોઠામાંથી રહેતો
સાત વાગે ઘેર આવી જમીને કમ્બાર સાંજના જતા અને કમ્બારમાંથી
રાત્રે દસ આંખીમાર વાગે ઘેર આવી સંખ્યામાં સૂઈ રહી મે ચાર
સણમાં જ સમરેહની માફક બંને કે નિષ્કાસ બની જતા હતા.

હું રહેવારે આડેક વાગે ઉડી દંતલાવન કરી નહા પી રનાવ
કરતી હતી, પછી અડધા કમ્બાર સૂઈ કમ્બારજીવ કરી કુદર વજા
લંકાયે પહેરી દેડાડાન કરતા જતી, ચાહેવની ચાહેવનું શિરે મારી,
બકાવણુ ચેવાથી તેમને સંજીવ કરી મુકરકમર કરતી કરતી હું
ઘેર આવી કમ્બાર, રસિક નવંમકયા વાંચી અને પતિ જમીને વામ-
કુશી કરતા કોઈએ રસોડામાં જઈ જમીની હતી, પછી પાંચી વાગે
એકાન્ત ગોદરમાં પદમ ઉપર વિજાપેલી સ્વચ્છ મુકામગ સંખ્યામાં
આવી હાંઈ વાતાચી વાંચતી, રમણ વાગે મળવા આપેલી રીતનું
રમ્બા, કાલિત્રી વગેરે સખીએ સાથે મેસી રમી પાતેલિનેસ કરતી
હતી, વનવીલા મારી પડે કવચિત જ આવતી, બનતા સૂઈ તે
માગથી દર જ રહેતો પ્રયત્ન કરતી હતી.

પાંચ વાગે હું પુત્ર, ધૈર્ય વગેરે પહેરી, દિગ્ધિધર જેવા કમ્બાર
કમ્બાર સુખચરિતન કરી તેમજ આગળના વાળના લાગને કામરેવા
વાંચી જતા મરોડાવા બનાતી એકાદ સખીને ઘેર જઈ કમ્બાર
મેસતી હતી એને પછી દેડાડાન કરતા જમી કરતી રાત્રે સાતે
વાગે ઘેર આવી જતી હતી, રાત્રે જ દંડ પતિની સાથે જીવનજીવનાં સૂઈ
રહેતી વખતે ઉઘિટા નહિ હોવા છતાં હું એક રામપણુના છણું
પુરતને પદમ ઉપર મગા રાખી પતિદેવને પહેરી બંધિતિવિધતાને
પરિચય કરાવતી હતી.

રમણ અને વનવીલાને વાર્તાનાં પુરતો વાંચવાનો ધણું સોખ
હતો, રમણ દિવમે કોતેજમાં જતા હતાં ત્યારે વનવીલાનાં ગોદરમાંથી
હું મને ચમત્તં પુરતો લઈ આવતી હતી.

ઉમરનાત વધવા સાથે માંડે કીર્તિય પણું વધવા લાગ્યું, કમળ
ચિકાન થતાં લાગ્યું, પરંતુ ગોળી મનુષ્ય વનજીવનાં કમ્બાર કુપાઈ
ગયો હતો! ગીમતાઈનાં સરખાં સાંખનો હોવા, જતાં પહેરી હામન
એક હમર કરતાં પછુ વિજેા રમખ દોષ વાગ્યું રહેવા લાગ્યું હતું,
અખન-દાખના પ્રખર દેખના જેવું મારું કીર્તિય આવતામાં લેખને
હું નિસ સા ઉપર નિસાસા મારતી હતી, વર્ષજનુનો કાલિત્રીવાદ
જેવા નોરથી આજર તરફ દોડી જાય તેવા જ નોરથી મારા શરીરનું

આન્દાકું આવી. ધીમે ધીમે અંગારે પાંપ તે બાંધી ગઈ તથા તેણે મને પોતાને ઘર આગની બંધ કરી દીધી. સગાઈ થયા પછી, મારી બિનાનો પાર રહેવા નહોતો. મારા, જેની આસક્તિદુઃખાનુષંગિક વિધવાને સંતાનપ્રાપ્તિ થાય તે લોકો કેવી કોરાર નિન્દા કરે એ હું મારી રીતે જાણતી હતી.

વિધવા થયા પછી લોકજાળને આધીન થઈ મારે મારા જાસ-કારા કાઢી નાખી શોધ પાળવો પડતો હતો. ધોરસદામાં તથા રા-ખનરની મંદીમાં મારા પતિને એટલી બધા ખોટ આવી ગઈ હતી કે, જોતજોતામાં તેમની સમગ્રી સ્થાવર અને જંગમ મિલકત તેવી નાખી દેવું જરૂર પડ્યું. રમણે ધરજીવનનો સમગ્રો ખર્ચો સિર ઉપર આપી ગાધાવી બી, એ, ની પરીકા આપ્યા મિલાવજ અભ્યાસ છોડી દીધા તથા તેણે એક દેશી રેટમાં નોકરી શોધી, મુંબાઈની ચામળી જન્મભાગીની મુકત થયા પછી અર્થાત એક મદિનામાં અમદા મુંબાઈનો ત્યાગ કરવાનો હતો.

એ વખતે મારી ખાનગી સિસ્ટમ-અર્થકારા અને શેકડ મળી-આશરે. એએક હજાર રૂપિયાની હતી. રમણ તથા વનપ્રીલાનો મારા તરફ પ્રથમથી જ સહાવ નહોતો એ પ્રકાર વાંચકપ્રક્રમે જાણે છે. વિધવા થયા પછી મારે એમનો બનવો નિરરકાર સહન કરવો પડતો હતો. પિતૃત્વ દેવું સુધવર્તા રમણે મારી પામે મારી ખાનગી સિસ્ટમની માગણી કરી હતી; પરંતુ તે મેં તેને આપી નહિ હોવાથી રવા-ભાગી રીતે જ તે મારા ઉપર નિરકત રહેતો હતો. હજી સુધી મારી સગાઈ દાખની વાત જોઈના જાણકારમાં આવી નહોતી.

અતે મિત્રવાદીમાં રહેતી એક આવી જોગબીતી પાવતી નામની પ્રેક્ષા કરી એક દિવસે એકાન્ત નેહ મારી પામે આવી. પાવતી વિધવા હોવા છતાં તેણે પોતાનાં સિખાપચિદ્ધમેનો, ત્યાગ કર્યો નહોતો. મંદિરમાંથી શ્રી સચે તેનો પરિચય થયો હતો. તેની કુરિય સમઘાંથી હું મિત્રવાદીમાં આવેલા તેમ મક્કને જઈ એક બે શીમંત પુરોનો ખાનગી સહવાસમાં આવી હતી. આર્થિક વૈવંદી તારાસકી નામની એક નવપુત્રી પાવતીને ત્યાં રહેતી હોઈ તે પાવતીને પોતાની માતા તરીકે જોગબાવતી હતી; છતાં હવે હું જાણી રાખી છું કે, તારા કાઠિયાવાડની ખવાસજી જાન પાવતી-સુખનાની એક વિધવા આસપાસ છે. તારા મારેત પાવતી પુત્રકા પૈસા પેરા કરતી હતી.

પાવતીએ એકાન્તમાં મને કહ્યું: “હેન! વિધવા નારીની પરા-ધીન કિયમતી કદી દ્યાવજન છે તેના દંહ તમને અિકુવ અબુજવ નથી અનેક નાનો જુવાની તમને કા દાં આપ્યું છે. જો અનન કરો તો હજી પણ તમે મુખી થઈ રોકે તેમ છે.”

સાહપાત્રક દિવા ધર્મધર્મનું સિદ્ધાંત મને મજા નહોતું. પાવતીનાં આ વંતન સંતોષી હું વિચારમાં પડી ગઈ. મારા અંગનં છવનનાં પંચુ દનિદાસ એ જુવાની હતો. મેં તેને મારી સમગ્રી વિચિત્રી વાન કરી એણે તેણે કહ્યું: “જુવાનીમાં એવી જાણ થઈ પિત્રાભિયો મજા નથી છે; પરંતુ કરવામાં આવેલી બધા માટે જો પ્રથમથી સાવધાનના નથી રાખવામાં આવતી તો છત્રપતિ તેલ વિધવા કદિ મુખ બેઝનું પડે છે.”

મારી રીતે અનેક પ્રકારે સમગ્રની પાવતીએ મને પોતાના આશ્રયમાં જઈ રહેવાનું કહ્યું. એક રીતે જારી સ્વા મારા મનમાંથી દૂર થઈ નહોતો તેથી બીજી કાઠિયાણી ઉપાય નહિ હોવાથી મેં પાવતીનું કહેવું કબુલ કર્યું.

એક દિવસે રાત્ર રમણ મારે વનપ્રીલા નાટક જોવા ગયાં હતાં. હું ઘેર જ હતી. રંગભૂમિમાં રામે વગેરે સહુ કામચાંચી સિદ્ધાંત મેં પેર માલ્યા ગયા હતા. આજે રાત્રે જ મેં પોતાના મુખમાં મક્ક પ્રથાન કરવાનો નિશ્ચય કરી રાખ્યો હતો. રાત્રે એકાન્ત મળતાં કપાવતાં, અનંકારા મારી પાસેની શેકડ સિસ્ટમ વગેરે જાંબી હતું. ધરતી બહાર નીકળી પડી. મુખ્ય દારની મેં હું આશો દેહાં તેમની એક રમણ પોતાની પાસે રાખતો હતો. હું દારને તાણ મારી તીચે ઉતરી બાપડી વિદ્યારિયામાં એવી મિત્રવાદીમાં પાવતીને ત્યાં આવી ગઈ. પાવતીની આશ્રય વ્યવસ્થાથી પોતાની આર્થિકિક અસાધ્યતા હતી એ વિષયનું વર્ણન હું કરી રાખી છું. નિરપાયે મારે પણ એ વ્યવસ્થા રચીકારે પડે.

થયા સમયે મારે એક પુત્રીની પ્રાપ્તિ થઈ. પાવતી વાલી તરીકે પોતાનું નામ નોંધાવી એ મારી પુત્રીને—મારા પાપના છવિત ચિદ્ધને એક અનાથાશ્રમમાં મૂકી આવી.

સુવાસમાં મારા સંદેશનો નારા ન થઈ જાય એ મારે પાવતીએ હિંજલપુરક ભણી કાળજી રાખી. હું સુવાસમાંથી કાઢી ધોતને હડી એટલે મદાર પાંછો પ્રથમમાં ધૂણિત વ્યવસ્થા માલ કરે પડે.

મારજ મારા મુધી મારી પાસે રહી. અતે પાવતીએ તથા તારાએ મને બરાબર હાથપાલી આપી. મારી પાસેની સમગ્રી સિસ્ટમ, અનંકારા વગેરે મેં પાવતીને સાચવી રાખવાં સોંપી દઈ એ રાખણ મિલાવન લઈ પાવતી અને તારા એક દિવસે ક્યાં અદ્યથ થઈ ગયાં એ હું સમજી રાખી નહિ. હું દિવા લઈ જ્યાંમાં પડી હતી. હવે હું જિખાસિધ્ધી બની ગઈ. મારા શરીર ઉપર જે મારે પાવતીની રક્ષના અર્થકારા હતા તેજ મારાં છવનનાં આધાર તરીકે રહ્યા.

પાવતી તથા તારાના ગણ સઘ થયા પછી મીને દિવસે ઉપ-શેકડ અનાથાશ્રમમાં જઈ મારી પુત્રીની મેં તપાસ કરી તો વ્યવ-સ્થાપકે જે પૈસાએ કયો તેથી મારા મસ્તક ઉપર જમ્મે જે વજન થાન થયો તેણે કહ્યું કે, “જે જાણ એ ક્યાની વાલી હતી તે, બે નિસર્થે ક્યાને બાંધી લઈ ગઈ છે.” અનાથાશ્રમમાંથી મને વિશેષ કાંઈ માહિતી ગણી નહિ. મારી અંજાન સિદ્ધાંતનાં લાગિખનો વિચાર આપનાં મારાં નેત્રોમાં અશ્રુજળી ભરાઈ આવ્યું. ઘેર આવી મેં થયા સમય સુધી દગ્ન કર્યું.

ઉપશેકડ ખનાવ બની ગયાને મારે વર્ગ રીતે ગયાં છે. પાવતી, તારા સિવા મારી પુત્રીમાંથી હું કાંઈના પત્તા મળતી રાખી નથી. હું ઉચ્ચ કુલોત્પન્ન એક અળગા આને મિત્રવાદીની રાધા તરીકે જોગબાઈ છું અને દરવિષય કરી સમયે હુંએ છવનનો નિર્ણય કર્યું હું. આજેનો થય એ મારે કહેવાની જરૂર રહે છે ખરી કે? [સમાપ્ત.]

મારી મીસીસનું પહેલું ભાષણ !

લખનાર:—રા. મસ્ત ફકીર.

(તા. ૧૧-૫-૨૪ ના અંકથી શરૂ.)

૦૦૦૦૦૦

(૨)

“હોક કંઈ નહિ, મીસીસ ચંચળ કહીયું.” વળી અમારા કહિષત મોડીઅન્સ તરફ ફરીને “ચૂદરચો, કાઠિઆવાડનાં આ ભણીતાં વક્તા મીસીસ ચંચળ, “અગિયેલું કાંતવું” અથવા એવાજ કાંઈ બસતા વિચારપર બે એક બોલશે તે સાંતિથી શ્રવણ કરશો.”

“એ બોલ શું કરવા ? હું તો લાંબું લાંબું બોલવાની છું !”
“અક્ષય વગરની, સમજે નહિ ને કહાવણ શાની રહે છે ?”
હું મીરકાગી.

“સભામાં પ્રમુખ આમ વક્તાને ગાળો લાંડતા દરો કે ?”
“તો મૂળી સમજ, એ બોલ તો કહેવાના, એ શબ્દ તો વિવેક અને વિનય બતાવવા વપરાય છે. એ બોલના નામથી કેટલાક વક્તાઓ મોખાઓ, ઉધી નય ત્યાં મુખી પીંજીયુ ક્યાં કરે છે. સર-ભરા અને મહેમાનગીરીમાં જેમ “કુલ નહીં ને કુલની પાંખડી” કહેવાય છે તેમ તે ભાષણમાં વક્તા એમ તેટલું બોલે તો પણ એ કષ્ટદાયક કહેવાય.”

“હોક, સમજ ગઈ, આગળ ચલાવો પ્રમુખ સાહેબ !”
“હા, હું કહેણ હતો ? ચૂદરચો ! કાઠિઆવાડનાં ભણીતાં વક્તા મીસીસ ચંચળ તમારી સમક્ષ બોલશે તો તેમને સાંતિથી સ્વલ્પજાઓ.”
પત્ની ભણે કાંઈ ખરેખરી જમી સભામાં ભાષણ કરવા ઉઠતી હોય એવી આશ્ચર્ય ફાવું મહેલું રાખી ચંચળ ઉઠતી.

“મુશ્કા પગ કુદે છે, અને માથામાં તખ્ત આવે છે.”
“કંઈ નહિ, શરૂઆતમાં દરેક વક્તાને એમ થાય. મહાવરો પાનાં બધું મૂકી જશે, હવે ભાષણ આગળ ચલાવ.”

ચંચળ ભાષણ શરૂ કરતી:—

“મહેરખાન પ્રમુખ સાહેબ, ભાષ્યો અને બહેનો, “અગિયેલું કાંતવું” એ વિચારપર હું બોલવાની હતી-અરે ! નહિ ર બોલીસ-અરે ! અમલકી બોલું છું. “અગિયેલું રસોડ કરતી નેત્રીએ પનિની સેવા કરતી નેત્રીએ, સાક્ષ સસરાની આજ્ઞા માનતી નેત્રીએ, નાની નાનું ને નાની બહેન અને મોટી નાનું બે બેકી બહેન, અને નેત્રી સસરા નેવા તથા ટીવરછને નાના ભાઈ જેવા...

“તદન દિગ્દયાની ! એવું કોચરની સાવનું શું બોલે છે ?
કંઈ નહું બોલ, નહું. એવા કોષાવૃક્ષ- સિમરના અને સિખાવૃક્ષની ધાન જેવાં વાક્યોથી આજનું પીસપીસીલું બોડીઅન્સ રીમે નહિ.”

“પણ મને ખીટું કંઈ આવડતું નથી.” ચંચળે નિર્ધાર ભાવથી એકાર કરી નાંખ્યા.

“હા એ ! આજન પ્રકટ કરે કે ર દરેક વક્તાએ તો પોતાને મહાવ નેના જ સમજવો નેત્રીએ. આપણે અપણું જાએ, અપણ છીએ, આપણમાં ખાખી અને જોડો ધણી છે, એ તો સામાન્ય મનુષ્યોએ જ નહીયું નેત્રીએ. ભાષણકાળે તો શ્રમ પોતાની સહિત ગાંઠે અભિમાન વરતાં શીખવું નેત્રીએ. ખીન બધા મુખો બને હું. એટલે કાળે એમ સમજવાર વક્તા બનસમાજપર ઊપ પ્રકટી એક છે. બોડીઅન્સની ટપાવું નહિ, તેને ગાંઠીયાં સમજવાં અને એમ સમજને કામ લેવાય તોજ કસર થાય. કંઈ નહિ, મસર નહિ. તાંજ મગજ ખાલી છે એટલે શું બોલવું ને તને શરૂ પાડું નથી. તેમાં બન બનનાં ભાષણોથી માધ્યમસાથે આપણે ભરશું. ધાર, આજે સવારે ઊપમાં આપણું મીસીસ બેસતું ભાષણ મેં તને ચાંચવા આપણું તે મહેલું કયું છે ?”

“આપણું થયું છે.”
“કંઈ ફિકર નહીં, નેત્રીયું યાદ દોવ તેટલું બોલી ના.”
“પણ એ માટે ભાષણ કેમ કહેવાય ? એ તો મીસીસ બેસતું છે.”

“સમજે નહિ ને કમડય શની કરે છે ? ભાષણો એમજ થાય. પોતાના વિચારો બેસતારા વક્તાઓ તો અભિગીને જેઠે મજાણ એટલા દોવ છે, બાઈનાઓ ખીનના વિચારોજ બોલે છે. પારાસભાના કેટલાક બોનરેમસ મેઝરો પોતાના સંકેતરીઓના વિચારો બોલી નય છે, અરે બોલી બ્યાનીતી દુક દોતી નથી-જેમ નેમ ચાંચી નય છે. ટાકેનહોજ જેવી જમી જસાઓમાં કેટલાક વક્તાઓ અજેશમાં ભાષણ કરતાં પક અને મેકાનેના ગિરમિદા બોલી નય છે. તેમ જણા અસદસરી વક્તાઓ માંખીયું નયજવન કે કાંઈ નેચનાવીરટ ઊપાનો અચરેષ સભામાં ચરચટ બોલી નહ સાંક-બનારાઓને મુશ્ક કરી નાંખે છે; એ તો એમજ ચાલે.”

પત્ની બિચારી ચંચળ મોટી કરતી પડે છે એ ભાવ મનમાં ચવાથી શરમાતી શરમાતી મીસીસ બેસતું ભાષણ બોલી નય, અને બનાં વચમાં વચમાં તાળાઓ પાડવાનું દોવ, “સંભોત-સંભોત” કહેવાનું દોવ ત્યાં બોડીઅન્સની પતી હું. પોતેજ તેને ઉત્તરન આપું.

“બેની ચંચળ, ભાષણ કરતી વખતે એમ મીયાં વાંસા નેવાં ઉનાં રહીને, ધાણી કૂટતી હોય તેમ નહિ બોલવાનું, વચમાં વચમાં દસતી ના, રસમે થા, સાચંગા મઝ, દિવનીર થા, રાંડની ગાંઠ એક પગ આગળ લાપી તાજવાની મીક ફૂજ, કાં કેમની મારક વચમાં વચમાં દસર ચડ જઈ, કમરમાંથી નવલ વાંકા લઈ નમસંથી ચાંદે જાણુ નવર દેવ, કાં કાંબની ગાંઠ વારંવાર સાંકીની મોડ તાણી વરે પડીએ મથાપર એક, કિંવા ટેમસપર મુકી પડા અગર તો હાં કમચાવ.”

“જણું. એનાં નાટક નેવાં જુજાં કરવાં દોવ તો કોઇ ખીટને મીચવો. હું તો મરે જેમ બોલવા તેમ બોલીશ.”

“કાં કાં નહિ, તરે હાં તેમ બોલવું.”

આરી રીને વરસેક ફિલ્સ મુખી રીડસમ અને તાળીમ આવી, શાળ શમબોદનવાય, અને નમસંકારથી માંડી મનુષ્યા ખોળી

સંધીના દરેક દરેક દેવતાઓનાં જુદા જુદા વિષય પરનેનાં અને ખાસ કરીને એજી સંબંધોનાં ભાષણ ચંચળને મોટો ફોનો, તેને પદારી પદારી મેં તેને પોપરી બનાવી દીધી. પણ હવે બહાર કેમ પડ્યું?

નજરે તપ્તાપર:

• મારી ચંચળને બહાર પાડવા આ અપ-ડ્રેડેટ જનાનાનાં સંધમાં અપ-ડ્રેડેટ સાધનો, રીતિ, નીતિ વગેરેનો લાભ લીધે.

• પહેલાં તો માસિકમાં લેખો અને કવિતાઓ હું પોતે લખી તેનાં નામથી મોઢાસારી આપતો. કેઈ માસિકના દીવાળીના અંકમાં તેનો ફોટો પણ મુકાવતો. મારે ગમે તેમ કરીને તેને નજરે પ્રત્યક્ષ નજરમાં આણી હતી. ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળ, સેવાસદન, વનિતા વિભાગ, રાજકીય સ્ત્રી સભા, નૈન મહિલા મંડળ વગેરે વગેરે મંડળોમાં મેં તેને મેખર બનાવી અમર વિભાગની કોમિસ કમીટીમાં પણ તેને દાખલ કરી. પગાર બેંકમાંથી સામા ત્રણસોના મળતો હતો, અને અમારાં બેનું ખર્ચ એણે જોડે ચંચળનું માન વધે તે માટે જુદાં જુદાં મંડળોનાં ટૂંકમાં કેઈ વખત ગળ ઉપરાંત પણ તેની પાસે નાણાં ભરાવતો. એક આગેવાન હાપના અધિષ્ઠિત નેરે દોસ્તી કરી મારી ચંચળ ને સભામાં ભાષણ કરવાની હોમ ત્યાં રીપોર્ટર તરીકે બંદોજ કરી જતા અને પછી એક લો બીજા દિવસના પેપરમાં ચંચળનાં શુભગાન. કેઈ એજીનાં મંડળમાં પ્રજાપક્ષી થતાં કે અંદર અંદર દેરાંઓની વલણ થતાં, જમતાં જમતાં ચંચળને એ બનાવ માટે એ ચાર ચઠ્ઠો પછી બીજા દિવસે હાપમાં તેનો મસજોડો ઇન્ટરવ્યુ મોઢાસારી આપતો, અને તે આ પ્રમાણે હેડિંગથી પ્રગટ થતો.

શુભ મહિલા સમાજમાં મારામાર.

પ્રમુખ અને સેક્રેટરીનાં કહેવાતાં રાજીનામાં.

ત્રેની વાર્ષિક સભામાં લેવાયલાં છાટખાં.

આ બનાવ વિષે નજીલીનાં ગીરીસ ચંચળ શું કહે છે?

ઓવો ઇન્ટરવ્યુ પ્રગટ થતાં બેવિયોગો દ્વારે અને સામા પક્ષ તરફથી હુમલાઓ થતાં મારે જ નવાબ આપણે પડતો.

પહેલું લાપણ.

હા! પણ વાચક નિરાદરો, મારી મોસીસનું પહેલું ભાષણ કેવું થયું હતું એ તમને કહેતાં હું જૂલો જ ગણા હતાં; ત્યાં એ જૂલ સુધાર.

મારવાડી વિશાલના વિશાળ મેળાનમાં પંડિત માલવીયાના પ્રમુખપણું દેહન એ એક જંગી સભા મળી હતી. મળમળ ૧૫૦૦ થી ૨૦૦૦ પ્રાણુઓની મેળની મળી હતી અને બંનેનાં પણ ત્રણસો મારેસો નેટલી હાજર થઈ હતી. હું પોણે કલાક વહેસો બેંકમાંથી ગાળની મારી રીપોર્ટરની ટેબલપર બેસી ગયા હતાં. બેંકમાં મારા ઢિલ્લી શુભ રસમગ્ધ રોકમાં સ્ત્રી સંખ્યાના બાવના અતિ તીવ્ર

હતી. એ દિને ચાર વાગે તેમની પાસે જઈ એરડીયા જુલું મોઢું કરી મેં તોપ મરી કે એરડી સીક છે તેને માટે દવા લેવા જવું છે.

“કંઈ નહીં કચરાભાઈ, બેલાશક સીધારો” આજે કહેવાતી દીપ્તિ હોત ને નહીં આવ્યા હોત તો બી આલત. કાલે સાથ થાય તોજ આવશે” હું મોટા સાહેબને કહેવરા.

સભામાં એક પછી એક નજીલીના દેશભક્તો આવવા લાગ્યા અને હાજર રહેલું લોક તેમને તેમની ગોચતા પ્રમાણે વધારી લેતું હતું.

પંડિતજી આવી પહોંચ્યા. માનનીય પંડિત મહામોહન માલવીયા, પ્રખર દેશભક્ત પંડિત માલવીયજી, વરસો થયાં એકજ સરખા લાગતા, સફેદ વસ્ત્રમાં શોભતા પંડિતજી પોટોટોમ પર યાત્રા અને સભામાં પ્રવેશ તાળીઓનો ગગડાટ અને હાં-નાદ મધ રહ્યો. પંડિતજી પ્રમુખ સ્થાને બીરાજ્યા. સભામાં સુપરગ્રીડ પયરારી ત્યાં મહિલા સમાજનાં મંત્રી સાથે મારી ચંચળ આવી પહોંચી, અને પોટોટોમ પર ચડી. મેં ધણું હતું કે ચંચળને નેઈ સભા તેને તાળીઓથી વધારી લેશે, પણ અફસોસ એક પણ તાળી તો શું પણ કેઈએ ચપડી તરખી પણ ના વગાડી. બી ગમેલી પકડી જેની આંખ તેમ કેડી કરતી મોયાની મીંદીની માફક તેણે પોટોટોમ પર પાછળની ઊંચલી દારમાં જગા લીધી.

શુભળની જનતા કેવી બેકદર? મારી ચંચળ નજરે તપ્તાપર પહેલવહેલી હાજર થાય અને તેનું શાય સ્વાગત નહિ? અંક-સોજી. કંઈ નહિ; હું તેને નજરે પ્રત્યક્ષ નજીમાં લાવવાનો-ખસ લાવવાનો.

પંડિતજીનું ભાષણ થયું. બીજા વક્તાઓએલ્યા અને પછી શુભળની મહિલાઓ તરફથી બોલવાને પ્રમુખે મોસીસ ચંચળનું નામ પોકાયું. મારી જાતી ધબકવા લાગી, કપાળે પ્રસેદબિંદુ નાખ્યાં, જીરમાં ગીલી ગીલી થવા લાગી. ઝો! આવી! મારી ચંચળ આવી! મારી વ્હાલુડી, આવી! મારી કલેબની કેર આંખરે નજરે તપ્તાપર આવી! આવી ઝો આવી!

(અપહાસ)

(હાજરમના વિખ્યાત લેખકના આ લેખનો આગળનો ભાગ અમર આવતા તાં ૧-૬-૨૪ ના અંકમાં જરૂર આવશે.)

■■■■■■■■■■

આજકાલનાં ઐતિહાસિક નાટકો.

■■■■■■■■■■

ભખનાર:-મિસ કરવત.

સખ: હાલજી મંડળ.

મહાદેજી શિંદે.

શ્રી “અણ” નાટક મંડળી તરફથી “મહાદેજી શિંદે”, નામક નવીન બેલ મુંબઈની રંગભૂમિપર બહાર પડ્યો છે. એ સંધ્યથી કોઈક લખવું અમને પ્રસંગોચિત લાગે છે.

ઉપરોક્ત બેલ ઐતિહાસિક છે. એના લેખક (નમું) નામ

મેણડી ઉપર હાંપેલું નથી) સદાચિત્તવાર બાઉને નેપોસિવન બોનાપાટ સાથે સરખાવે છે! પરંતુ ક્યાં વિરશિયમશ્ચિ નેપોસિવન બોનાપાટ અને ક્યાં ઉતાવળાએ અવિચારી બાઉ! એમકે આ બૃજ શરેરી તુલના કરી છે.

પ્રચુરતન થવા બાદ શાહ આલમની ક્ષેત્રીનો સ્ત્રીન નજર પડે છે. એ સ્ત્રીન પાછળ કંપનીના માલિકાએ સારું ખર્ચ કર્યું છે. મજાસર ઘણા કાળ પૂર્વે મેરલકાં મેપેલું હોવા છતાં શાહ આલમની ક્ષેત્રીમાં બતાવવામાં આવે છે એ રહેલ મેનેજરની આગેવું નરિશ્વમ છે. છતાં કહેવું પડશે કે બીજી કંપનીઓની સમૃદ્ધિ આ ક્ષેત્રીમાં ફરતીયર ચોરમની મેડે નહિ. ગોલ્ડનાં દોઢી દર પાત્રોના દેખાવ બાદ આપે એવી રીતે ગોલ્ડવામાં ખરેખર કમાલ જ કરી છે!

શાહ આલમ બાદશાહ પુતાની બંદગી કરતો કરતો દરખાસ્તમાં હાજર થાય છે. શાહ આલમના પોષાક માટે કાંઈ પશુ લખવું એ બનાજની નથી; કારણ એ દિલ્હીના છેલ્લા બાદશાહ હતો અને તેના પોષાક બરાબર ન બને એ બતેજ કેમ?!

શાહ આલમનું કામ કરનાર મિં બિલ્સરાવ આ સિંહ મંડળના એક સિંહ હોઈ પોતાના પુલક પહારી અવાજથી પ્રેક્ષકોને સમજાવવાની દે છે. તેમની ગાવાની કળા અને તાનની કમક આખરે છે. "મહાદાહ સિંહ" નાટકમાં ગાવાનું મુખ્ય કામ કરનાર માત્ર મિં બિલ્સરાવ જ છે. છતાં તેઓ એક ગવૈયા તરીકે જ ગાયન થાય છે. શાહ આલમના વેશમાં તેઓ અત્યારે પુતાની બંદગી કરે છે. પાડે કરનું પોતાનું ખર્ચ અકુલિત વિચારી જઈ પોતે એ વેશ ધારણ કરી હોય તેવું બ્યહિતર દર્શાવવા પ્રયત્ન કરશે નેહરો. શાહ આલમને હવે માગે દોરનાર વેશીમાધવનું પાન હલિદાસમાં એકજ વખત નજર પડે છે. છતાં તેને દાસપરસના મુખ્ય પાત્ર તરીકે ગોઠવેલા વેશમાં વિચિત્ર દુષ્કારની કુસળતા જણાઈ આવે છે! વેશીમાધવનું કામ કરનાર મિં લાલજી નંદા પોતાની જોવાર, એકદીગથી પ્રેક્ષકોમાં હાથ ઉપભવી શકતા નથી અને એક બનાએ નવારે મહીપત તામનું પાન વેશીમાધવની કચાની માગણી કરવા આવે છે ત્યારે તે તાન અસંભવ અને મહાદાહ પૂત માય એવા કમરોમાં ઉતર આવે છે.

મુશીવતોના ઉત્તર-પરતીનાં વધારો કરવા.
વેશીમાધવ:-તમે મને બોલ નેસારા. મારે બોલ બે નેરી છે. વજેરે વજેરે.

બીજાસ અને હલસા શબ્દોનાં ઉપયોગ ક્યાં જિવાય હાસ્યરસ ન ઉભવતી રહાય એવી માનતા હોય તો તે તાન એવી છે તથા ઉપર દર્શાવ્યા છે એવા શબ્દોના ઉપયોગ કરી હાસ્યરસને કલ્પિત કરવો તથા બંસનાથ ઉપર હલસા હાપ પાણી એ કાંઈ પશુ રીતે કલ્પવા યોગ્ય નથી.

પ્રવેશ ત્રીજામાં લેખકે એતિહાસિક પાન લખાવેને ખરી કરી છે. એક સાધુની કન્યા હોવા છતાં લેખક કાશ્વમાં તેને સપ્તર્ષિની

તરીકે બતાવે છે તો શુભમાં સુચિત્ત કન્યા બતાવે છે. વળી અદભુત-સાહ કરાની, તે કન્યાને મહાદાહ સિંહીઆને સોંપી દે, લાલમને મહાદાહમાં ધરમાં દાખલ કરવામાં આવે તથા લાલમને મહાદાહ સાથે પરાણવામાં આવે એ બધું ઇતિહાસથી તાન વિરહ છે. બુદ્ધિ ઇતિહાસ પ્રજા સમક્ષ ખડી કરવાનું પાત્ર લેખકે બુદ્ધી લીધું છે. લાલમનું કામ કરનાર મિં નાનજી અમિનવની દૃષ્ટિએ જોતાં પોતાની ભૂમિકા આપનાર રીતે જાનવી છે. લાલમનું પાન ઇતિહાસથી તાન ઉલ્લેખ નીતરવામાં લેખકે જાનવી બૃજ કરી છે. ઇતિહાસ તથા સનાં મહાદાહ સિંહીયા સાથે તે લગ્ન કરાવી બધાંતી નથી.

મહાદાહ સિંહીયા આ નાટકનું મુખ્ય પાત્ર છે અને તે ભૂમિકા ભજવનાર મુખબના માનીતા મિં પ્રશુચ્ચ છે. તેઓ પોતાની ભૂમિકાને પૂરતા ઇનસાર આપી પ્રેક્ષકોનાં મન આકર્ષે છે; છતાં કેટલીક વાર ચુક ઉભાંરો અને પ્રનાથ રાકશે. મોલવામાં બૃજ કરતા હોવાથી અર્થનો અનુષ્ઠ થાય છે. એકંદરે જોતાં મિં પ્રશુચ્ચનું કામ ખરેખર જોવા લાયક છે. આ પાત્રને પશુ ઇતિહાસથી સ્વતંત્ર વિરહ નીતરી લેખક મહાદાસે ઇતિહાસનું પોતાનું ભનંકર અગાન પ્રદર્શિત કર્યું છે.

વિશ્વસરાવનું પાત્ર ભજવનાર મિં કેશવલાલ પોતાનું કામ ફડે કલેજે પાર પાડે જાય છે; પરંતુ એ પાત્રની માન્યતામાં પશુ કેટલાક પ્રશ્નો ઇતિહાસથી વિરહ છે. સ્વજાસનાં બીધે દમચું અને એ બધાં પ્રમાણે આપી શકતા નથી.

પ્રથમ અંક ખલાસ થયા પહેલાં સદાચિત્તવાર બાઉ નજર પડે છે. એ ભૂમિકા ભજવનાર મિં મુળજીભાઈ આ કંપનીના ગાય વેકર છે. તેઓ પોતાની ભૂમિકા ભજવવામાં પ્રેક્ષકોને આલ મેળવવામાં આપનાર રીતે પાર ઉતરે છે; છતાં અમુક ઉત્ખારો સોનાની ચાળીમાં લોટાની મેળ જેવા લાગે છે. સદાચિત્તવાર બાઉના પોષાક રામન લોકના વખતનો બતાવવામાં આવે છે તે જોડું છે.

છબાદીબ ગાંઠીની ભૂમિકા ભજવનાર મિં દેશુરાને આપણે ઠાણ રીતે બુલી શકીએ તેમ નથી. તેઓનાં મુખમાંના રાખો મંદુર લાગે છે. એમના કંઈસ્વરજ પ્રેક્ષકોને મંદુર લાગે તેવા છે. એમનું કામ પ્રત્યક્ષપાત્ર છે. આપા એવમાં તેઓ કારામાં સારું કામ કરે છે. વેશીમાધવની નવી સ્ત્રીના પાડે ભજવનાર મિં વિલ્સ પોતાની જોવાર એકદીગથી દલકાપણની હામ પ્રેક્ષકોનાં પર વધારે પાડી શકે છે. આ એક ઇતિહાસિક છે અને તેને જન સમગ્ર આજીવ કેટલીક આયતમાં ખેડો રણ કરી બતાવેલું હૃદ કરવામાં લેખકે કર્યું આમી રાખ્યું નથી. શાહે પુરાસાનના પાદશાહને આ એવમાં દવાણુ હાનો નીતરવા મારે લેખક પાસે ઇતિહાસનાં પ્રમાણે છે?

આજીવનાં પ્રશ્નો એતિહાસિક નાટકમાં જોવી રીતે ઇતિહાસનું પુન કરવામાં આવે છે તેવીજ રીતે આ એવમાં પશુ ઇતિહાસને બાળ્યે રાખી મનની વસ્તુસંસ્કૃત યોગ્યતામાં આવી છે. એ અલત રોચનીય છે.

મુંબાઈનું રાત્રિ-રહસ્ય.

(લાખનાર:-સા. શુભદ્રત.)

(તા. ૧૮-૫-૨૪ ના અંકથી આરંભ.)

નિકમદાસે કહ્યું:-“ઝોરડામાં પ્રવેશ કર્યા પછી એ રમણીએ ત્હારી આંખો ઉપર બાંધવામાં આવેલાં રમાસ છોડી નાખ્યો હતો કે? મ્હને લાગે છે કે, એ વખતે તું ત્હારી એ બેઠી માણકું યુગ્મમાં જ નોઈ રાખી હોઈશ?”

મદનપ્રોહનને ઉત્તરમાં કહ્યું:-“એ બેમાંની એક વાત બની હતી. રમણીએ મ્હારી આંખો ઉપરના રમાસ છોડી તો નાખ્યો; પરંતુ હું કાંઈ નોઈ શક્યો નહિ. જે ચતુર મળ્યાએ બધે ગાડીમાં બેસી જી કપડથી મ્હને પણ એ ગાડીમાં સાથે લીધો હતો તથા ગાડીમાંથી ઉતરતાં પહેલાં જોયું મ્હારી આંખો ઉપર રમાસ બાંધ્યો હતો તે સહેલાઈથી મ્હને પોતાનું યુગ્મ ખતાવે ખરી કે? એમ બનવું સમજ્યા અશક્ય હતું. એ ઝોરડામાં ઘણી ઉગળાટ થતો હતો. ત્યાં એક રમણી બત્તી નહોતી. સમગ્રમાં બધી બારણાં બધે દતાં. વળી એ રમણીએ પણ પોતાના યુગ્મ ઉપર છુરણો નાખ્યાં હતાં. એવી હાલતમાં હું કેવી રીતે એ બુલબુલું યુગ્મ નેવતું સાંભળ્યું ખાત કરી શકું? તેણે મ્હને એક સોહા ઉપર બેસાડ્યો. રહસ્યોના ટેબલ ઉપર કાશાસવની એક બેંચ અને આસ હોઈ એક આસમાં થોડો કાશાસવ રેડી પોતાને હાથે મ્હને પાઈ દીધો. ત્યાર પછી એક સુંદર જનપદમાં અત્યંત સુક્રામળ શાખામાં બને બનેએ શયન કર્યું. એ પ્રસંગે મ્હને જે સ્વર્ગીય સુખ અનુભવ્યું હતું તે આ જીવનમાં હું જુદી શકું તેમ નથી. એ રમણી ઉપર યુગ્મ-ધન્યમે પોતાનો પ્રભાવ એટલો બધો બેસાડી દીધો હતો કે, તે સહુ ‘કાળ માટે સિધર રહી શકતી નહોતી.’

નિકમદાસની ઉત્ક્રાંતા ધીમે ધીમે વધતી જતી હતી. તેણે કહ્યું:-“એ બંગલોએ બેઠો પોતાના દત્તો કે તને સાથે લઈ જવા માટે તેણે લાડે લીધો હતો? એ વિષય સંબંધી તું શું ધારે છે?” મદનપ્રોહન બોલ્યો:-“એ સંબંધી હું કાંઈ કહી શકું તેમ નથી. જે કાંઈ બન્યું હતું તે ચંપાકે હું તને કહું છું. બીજી હકીકત સંબંધી જેની રીતે તું અજાણ છે તેની જ રીતે હું પણ અજાણ છું. એ બંગલોએ પોતાનો ન રોય એ કદાચ સંભવિત ન હોઈ શકે; પરંતુ એ બંગલાના હરેક બાગથી તે એટલી બધી ભયંકરી હતી કે ત્યાં બેઠો ઘણો અવરજવર જરૂર હોવા જોઈએ. જે ઝોરડામાં તે મ્હને લઈ કંઈ હતી તેમાં અધમર હોવા છતાં હરેક વસ્તુ તે ઘણી સહેલાઈથી શોધી શકતી હતી. એ રમણી કણુ હતી, તે શા માટે મ્હને બંગલામાં લઈ ગઈ હતી, એ બંગલો કે રચ્યને આવેલા છે એ સંબંધીની કાંઈ હકીકત હજી સુધી મ્હારા

અજુવામાં આવી નથી. હું કેવળ એટલું જ ધારે છું કે, મ્હારા તરફ તેને કેમ ઉપજ્યો હશે તથા ઘણી સાવધાનતાથી છુપી રીતે તેણે પોતાની ઈજાનુસાર કાર્ય કર્યું છે. વળી મ્હને એમ લાગે છે કે એ રમણી કાંઈ સાધારણ નહિ હોય, તે. ઉચ્ચકુલોત્તમ હોવી જોઈએ. તેની સહિત બને સત્તા વિષય હોવાં જોઈએ.”

નિકમદાસ-પરંતુ એ ગાડીને કાચને એ સુંદરીને એળખતો હોયો જોઈએ. તેણે રમણીની ગુપ્ત આગાહી પ્રતિપાલન કરેલું હોવાથી તે તેના સંબંધીની સંખ્યા દરમિયાનથી વધેલો હોયો જોઈએ.

મદનપ્રોહન:-એ સંબંધી મ્હારા મન સાથે મ્હને પુષ્પળ વિચાર કરી જોયો છે; પરંતુ એ રહસ્યોના સદગ પણ ભેદ મ્હને ઉઠાસી શક્યો નથી. જે રમણી એટલી બધી સાવધાનતા રાખે તે કેમને કિંવા બેધા બેધા નેવા નેવારને પોતાનો યુગ્મ બે બજાવે એ નહિ ખાતર જોય છે. પ્રિય બાઈ! મ્હારી વાંત હજી સંભરી પૂછું મારી નથી. બે કલાક સુધી હું એ રમણીના સ્વર્ગીય સહવાસમાં રહ્યાં હતો. એ વખતે બીજા કાંઈ વિષય તરફ મ્હારે લક્ષ્ય નહોતું. ઘણી વખત મ્હને મ્હારા મન સાથે એવો પ્રશ્ન કર્યો હતો કે, એ ધટના સત્ય હશે કે સ્વપ્ન? એ ધટના સત્ય જ હતી. મનુષ્યના જીવનમાં કેવળ એક વખત માટે એવું સ્વર્ગીય સુખ ભાગ્ય જ મળેલું હશે એમ હું ધારે છું. હમણાં તું કહે છે તેની રીતે એ વખતે કાંઈ તપાસ કરવા તરફ મ્હારે ધ્યાન નહોતું.

નિકમદાસે ખુશના મુખ તરફ તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિ સ્થાપન કરી કહ્યું: “જેની રીતે એ રાત્રે બે કલાક માટે તું એ અદ્યુષ્ટત ખ્યાનની નાયક થયો હતો તેવા નાયક બની વર્ષોનાં વર્ષ સુધી સુખ ભોગવવાની મ્હને ઈચ્છા થાય છે. મ્હને લાગે છે કે, હજી ત્હારે કથન સમાપ્ત થયું નથી.”

મદનપ્રોહન:-હવે મ્હારે કથન સમાપ્ત થવા આવ્યું છે. બે કલાક સુધી મ્હને પ્રેમાનંદ અનુભવ્યો હતો. એ બે કલાક મ્હને બે મિનીટ જેવા લાગતા હતા.

નિકમદાસ:-એ બે કલાકનો સમય તું કેવી રીતે નક્કી કરી શક્યો?

મદનપ્રોહન:-એ બંગલાના બીજા બાગની અંદર એક ધી-આળ અપોઈ હોઈ એ ધીઆળમાં બ્યારે પોંચ વાળ્યા ત્યારે રમણીએ કહ્યું:-“વખત થઈ ગયો છે.”

હું આનંદભર્યાં સુકત થઈ શાખામાં બેઠો થયો. હજીપણ મ્હને મ્હારાં કપડાં પહેરી લીધાં. રમણીએ ફરીથી મ્હારી આંખો ઉપર ગાંઘે રેશમી રમાસ બાંધી દીધો. પછી તે મ્હારા હાથ પકડી બંગલો સુધી મ્હારી સાથે આવી. વચ્ચે વચ્ચે અંતરનાં અભ્યેગથી તે મ્હારો હાથ દબાવતી હતી. મ્હારે શરીર રોમાંચિત થઈ જવું હતું. એક વખત આંખો ઉપર બાંધેલા રમાસ પર હસ્તસ્પર્શથી તેણે એવો સકેત કર્યો કે, એ રમાસ મ્હારે છોડી નાખશે નહિ. ખરી રીતે મ્હને પણ આંખો ખુલ્લી કરવાનો કાંઈ પ્રયત્ન કર્યો નહોતો. રમણી કાણુ હતી તથા હું ક્યાં જઈ ચડ્યો હતો એ જાન

લુવાની મ્હારી કિંજા નહોતી. મુકડું નમ્રતાથી વિનંતિ કરતો હોઈ તેમ મ્હે કહ્યું, 'પુત્ર! આવી અગાધ પ્રેમાન્દ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થાય એવી મ્હારી ઇચ્છા છે.' સદૃશ કંપતા કંઈ રમણીએ કહ્યું, 'શ્રિય મહાનૌદન! આપણી મુલાકાત પુનઃ જન્મી થશે. એનો ઉપાય હું જરૂર નહીં કરીશ. પણ આમેં બન્ને સુખ થઈ ગયાં. દરવાજા નહક બંને જન્મી પહોંચ્યાં. તરતજ મ્હને ગાડીમાં બેસાડવામાં આવ્યો. ગાડી મ્હને ઘઈ જોરથી હોડવા લાગી. હું સ્વર્ગનિવાસની દૂર નીકળ્યો.

નિકમદાસ:-પછી તેં આખો ઉપરનો રમાલ છોડી નાખી ગાડીની બળામાંથી ચાર તરફ ભેળું કેમ ?

મહાનૌદન:-ના. મ્હે રમાલ છોડી નાખ્યો નહોતો તથા કાઈ પણ દિશા તરફ ભેળું નહોતું. ગાડીમાં બેસી પછી હું જંબીર ચિત્તામાં પડી ગયો હતો. મ્હાને વશ થઈ, બની ગયેલા અદ્ભુત બનાવ સંબંધી હું અનેકવિધ વિચાર કરતો હતો. મોઢ જ્યારે દૂર થયો, એ વાત ખરી છે એમ મનને લાગ્યું ત્યારે ઝડપથી મ્હે આંખો ઉપરનો રમાલ છોડી નાખ્યો. એ વખતે પણ ગાડીની અંદર નિમિત્ત અપકાર હતો. બન્ને તરફની પાડખીઓ પણ બંધ હતી. તેને બેસાડવાને પ્રાપ્ત કરી દેશે; પરંતુ તે જુદી નહિ. એ વખતે હું કેવો બહાવરા ખતી ગયો હોઈય એ હું સ્પષ્ટતાથી વિચારી શકે તેમ છે.

નિકમદાસ:-આ વાત એક જોરાવરી અદ્ભુત નવલકથાના જેવી છે. એ સોજળા મ્હને ઘણો આનંદ થયો છે.

મહાનૌદન:-અદ્ભુત અને એક જોરાવી હોવા છતાં એ તદ્દન ખરી વાત છે. પછી ને કાંઈ બન્યું હતું તે હું તને દુઃકમાં જ કહી દઈ છું. મંથારથથી ગાડી ઉભી રહી એટલે કાચમેને દાર ઉઘાડ્યું. તેણે માથા ઉપર એવી ખુખીથી દેરો આંખો દતો કે, તેનું યુગ્મ નેહ શકાય નહિ. વળી ને રથને ગાડી ઉભી રાખવામાં આવી હતી તે રથને પણ પુષ્કળ અપકાર હતો. એ અપકારમાં હું કાચમેનું યુગ્મ બરાબર જોઈ શક્યો નહિ. ને, રથાવધી મ્હારી આંખો પાંધવામાં આવી હતી તેને સાચે રાખવાનો એક વખત મ્હે વિચાર કર્યો. એમ કરવાથી એ રમણીનો પતો કાચ મેળવી શકારો એવું મ્હને લાગ્યું. છતાં એ પ્રકારથી મ્હારી માથાના મનમાં ચાંદે ઉપજવાનો સંભવ લાગવાથી મ્હે રમાલને ગાડીમાં જ રહેવા દીધો. નીચે ઉતરી પછી ગાડીને બરાબર જોઈ લેવાને મ્હે પ્રયત્ન કર્યો પરંતુ અપકારના અસ્તિત્વને લીધે એ પ્રયત્ન સફળ થયો નહિ. વળી મ્હને નીચે ઉતારી કાચમેન પછી ઝડપથી ગાડી દોડી અદ્રશ્ય થઈ ગયો.

નિકમદાસ:-એ ગાડીનો રંગ કેવો હતો એ તું બાણી શક્યો હોઈશ. ગાડીના ઉપર કાંઈ પ્રકારનું ચિહ્ન નેવામાં આવ્યું હતું કે ?

મહાનૌદન:-એ સંજ્ઞાના પ્રત્ને પૂજ્ય છે. રંગ એ મ્હારા મનની એ વખતે અગિયર સિદ્ધિ હતી. ગાડીમાં મ્હારે પ્રકારથી બેસવું ઉતારવું પડ્યું હતું. કાંઈ પણ વિષય તરફ એ વખતે હું ધ્યાન આપી શક્યો નહોતો. એ મ્હારી સ્થિતિમાં તું કાંઈ વખતે પ્રકારો હોત તો મ્હારી આ દરકારથી સત્વતા સમજે શકત છતાં હું એટલું કહી

શકું છું કે, એ ગાડીના રંગ કાળો હતો. કાચમેને જ્યારે મ્હને ગાડીમાં બેસાડ્યો ત્યારે મ્હાં વિત વિભાન્ત બની ગયું હતું. બીજે દિવસે સ્વહાર ને રથને મ્હને ઉતારવામાં આવ્યો. દતો એ રથને અપકાર હતો.

નિકમદાસ:-ગાડી તને ઉતારી ચાલી ગઈ પછી શું થયું ? મહાનૌદને હામી કહ્યું, 'ત્વે કાંઈ બહુ કહેવાનું રહેલું નથી. પછી હું હામે ધીરે મ્હારે ઘેર આવ્યો હતો. એ બનાવ બનાવને પંદર મહિના વીતી ગયા છે; છતાં પુનઃ હું એ સંદર્ભને જોઈ શક્યો નથી.'

નિકમદાસ:-એ સ્વદરમણી એ જોરથી રમણીએ દુઃકે સમયમાં જ તને મળવાનો માત્ર શોધી કાઢવાનું બળાવિષું હોવા છતાં હજી સુધી તેમ બન્યું નથી કે ?

મહાનૌદન:-ના. નિકમદાસ:-પણી અજમખીની વાત. હજી સુધી તને પણ એ વાત બરાબર યાદ છે. આજે આ નાટકની દિશી અને લાસ રંગનો સાદો મળતાં એ સવળી બની ગયેલી વાત તને યાદ આવી છે એ પણ આશ્ચર્યજનક છે. ધાર કે એ બેઠી મોરાર દ્રવીથી ત્હારી સાથે પ્રેમ કરવા લાગર માય તો એ આનંદ તું ન લેતે ? મહાનૌદન:-ભાઈ ! હું તને પ્રથમથી જ કહી ચુક્યો છું કે પાવંતી ઉપર મ્હારો ખરા જ્યારનો પ્રેમ છે. તું મ્હને હવે તે કુખી થાય એને રસતે લઈ જવાનો પ્રયત્ન કરીશ નહિ.

નિકમદાસ:-ત્યારે તું લાસ રંગનો સાદો પાંધીને આ નવા ખેત્રમાં નહિ મળ કે ? એ રમણી પુનઃ તને મળવા ઇચ્છે છે એમાં કાંઈ સંદેહ નથી.

મહાનૌદન:-નાના, હું એ ખેત્રમાં નહિ જ જાઉં. પ્રથમ જોશી મુકરજી માથે અનેક પુષ્કળાઓનું મધુ સુસી લેવાનો પ્રયત્ન કરે એ સાચું નથી.

નિકમદાસ:-આઈ ! બધી સફાઈ બધા દ. ત્હારી 'ક'પનીની વિખ્યાત એક્ટ્રેસ તોથા સાથે તું ખારમાં મુખી પડ્યો કે ?

મહાનૌદન:-આઈ ! મ્હારી કાંઈ પણ વાત ત્હારાથી યુગ્ત નથી. અતઃકરણીયું હું રાખને નિરઝાઈ છું. તે અમારી 'ક'પનીના એક યુગ્મ એક્ટર નંદલાલની માથેક હોઈ તેને માટે લોકવાચકા સારી નથી. હું તો તેને દ્રવીથી જ વખતજના નમરકાર કરું છું. ને હું તો સાદું કહું છું કે, હું આ સાદો બાંધી નાટક લેવા પણ જ્યાર નથી. પહેલાં મ્હે મુજા મોરારોબ જોવાથી લીધા છે— જુનીના માથેક હોઈ હાથે પ્રજ્ઞા પેસા હડાવ્યા છે. હવે હું કસારી થયેલો હોવાથી મ્હારે દરેક રીતનો વિચાર કરી વનવું જોઈએ. ને કે આ સાદો એ બેઠી રમણીએ મોઢાંથો દહો. અને હું નાટકમાં બેસ જોવા નહિ જાઉં તો તેથી મ્હાં મન થોડું કુખારો તો અંદર તને હું-બ મેલી લેવાની જ હું સુખી થઈ શકું. તેમ છું. આમ કહી મહાનૌદનને આપેલી દિશી દારીને ફેરી દીધી. બીજી જ રથે તેણે હાલિજ મેલ વગાડ્યા.

તોતર હરેમજી ધીમે પગલે એ ઝારકમાં આવ્યો. મહાનૌદન પેલો સાદો તેના હાથમાં આપી કહ્યું, 'સકમજી ! આ

સાક્ષીને હમણાં ને હમણાં લઈ જઈ બાળી નાખ. એને એક દશજુ.
 ૧૦ બાળી નાખવાની મ્હારી ઇચ્છા છે.”

મનમોહનનાં આ વિધાય સાંભળવામાં આવતાં ત્રિકમદાસના
 મનમાં એક નવીન વિચાર ઉપજ્યો. તે ચમકી ઉઠ્યો. સાક્ષી
 માળા નાખવામાં ન આવે એવી ઇચ્છાથી તેણે લક્ષમણના હાથ-
 માંના સાક્ષી તરફ પોતાનો હાથ લેખાવ્યો. તીવ્ર દષ્ટિથી ત્રિકમ-
 દાસના મુખ તરફ જોઈ લક્ષમણે સાક્ષી પકડી રાખ્યો.

ત્રિકમદાસને ઉદ્દેશી મનમોહને કહ્યું:—“ભાઈ! તું” એ સાક્ષી
 ધડસ નહિ તથા મ્હારા સંકલ્પમાં દરકત કરીશ નહિ. લક્ષમણ! તું
 સાક્ષી લઈ જા. ને હમણાં જ એને બાળી નાખવામાં ન આવે તો
 કદાચ મ્હારા વિચાર બદલાઈ જાય જન્ય. મનુષ્યનો સ્વભાવ યેણે
 અચળ હોય છે.”

હવે ત્રિકમદાસ કાંઈ બોલી શક્યો નહિ. તેણે કુપી રીતે લક્ષ-
 મ તરફ આંખોને એક ઈશારો કર્યો.

સાક્ષી લઈ બાળક ધીમે ધીમે બહાર ચાલ્યો ગયો. ત્રિકમદાસ પછી
 ચાલ્યો જવા માટે ઉઠ્યો. તે મનમોહનની વિધાય લઈ બહાર નીક-
 લ્યો. જાની વખતે તેણે છેક તીરે રસ્તા ઉપર લક્ષમણને હાથમાં
 એક બંધ સાથે ઉભો રહેલો જોયો. લક્ષમણની લોકપદ્ધિમાં અર્થ
 સમજી જઈ તેણે તેના હાથમાં ઝાપટી એક દસ રૂપિયાની નોટ મૂકી
 પેટું બંધક લઈ લીધું. એ પ્રકારે ગુપ્ત રાખવાની સૂચના કરી
 ત્રિકમદાસ લક્ષમણ ચાલ્યો ગયો.

અપૂજ્ય

[આ અદ્ભુત લેખનો આગળનો ભાગ આવતા તા. ૧-૬-૨૪ ના
 અંકમાં લખ્યો.]

□□□□□□

પાંચા પટેલની પરલાઈ!

લખનાર-શુભન્ત.

□□□□□□

એક રોડેરમાં એક વાણીયાલાઈ રહેતા હતા. આસ્પાસનાં
 ગામડામાં તે ધીરધાર-કઠારાને પંચો કરતા હતા અને તેથી થેર કરતાં
 ગામડામાં ધરવાનું તેને વધારે હતું. “ગરજ સમ કોઈ
 ગણું નહિ” એ નિયમ પ્રમાણે લોળા પછી નાણાંના ગરજુ એકુત
 (કળુખી) બીચારો શેઠ તેમને ત્યાં જન્ય ભારે મેમાનગીધી કરવામાં
 કંઈ મથા રાખતા નહિ. શેઠ પછી વાણીયાના મેદાનની મેળ ઉતા-
 રવામાં તેનાથી સ્વાઈક કરી ખતાવતા. જ્યારે કોઈને હવે પોતાના
 ધામા હોય ત્યારે સમ-સગરા મારા સમ-તમારા સમ વગેરેમાં તાણ
 ખેતાણ એટલી તો કરી ચકતા કે લોળા કળુખી ભાઈ તો બિચારા
 ખુશખુશ અને આસારમાં મૂકી જતા. શેઠ સારી પેટે સમજતા કે
 કળુખી કાંઈ કામકાજ મૂકી આવનાર નથી જ્યો મોટીથી જન્ય

લેવામાં તેમને એક પાછળી પછી ખચ થાય એમ નહોતું.

તે કળુખી ભાણીયામાં પાંચાલાઈ ગામના મુખી પટેલ હતા
 અને સારી રીતે ખાતા-ખીતા હતા. જ્યાં મધ હોય ત્યાં જ માખી
 જન્ય એ નિયમાનુસાર રોકતે અને પાંચા પટેલને ઘણું જ ધરવટ હતો.
 જ્યારે જ્યારે શેઠ તેમને ત્યાં જન્ય ભારે પટેલ તેમને ભાતજાતની
 સુંદર રસોઈઓથી જમાડી આનંદ વધારી આનંદ માનતા.
 “અતિ સર્વત્ર વર્જયેત” એ નિયમ રોકના ધ્યાનમાં આવતો
 તેથી કાઈ કાઈ વાર “વાણીયા તાણું” ખૂબ કરતા અને કહેતા કે
 એકવાર તો પટેલ મારે ત્યાં જરૂર જરૂર પડ્યો. મારા સમ ન
 આવો તો વગેરે.

જન્યતામાં શેઠી શ્રેષ્ઠ “કસોટી” છે અને તે દરેક મનુષ્યને
 કાષ્ટ નહિ ને કાષ્ટ બદાને સમયે કસી જાય છે. તે મુજબ દેવશેષે
 પટેલને રોડેરમાં જરૂરી કામ પડ્યું. પટેલ રોકને ત્યાં ઉતર્યો. શેઠે
 મોટીથી ઘણું આગળ સ્થાગતા નહિ. વળી શેઠી પાન બીડી સોપ-
 રીની રેલમહેલ કરી મૂકી. પટેલ તો બીચારા રોડે પેટે રોડેલાની
 રાહ જોઈ બેઠા.

શેઠે રોડેશ્વરને બોલાવી કહ્યું:—“સાંભળ્યું? ભાઈ આપ્યા છે.
 આજ તો મગના લાકુ કર્યા. બેચાર જતાનાં શાક રાખતાં, અટણી
 પછી કરતે. રોડેશ્વરી “વાર” કદી ધરમાં જતાં રહ્યાં.”

મેરનાં છાંં મીતરયાં ન પડે, તેમ રોડેશ્વરી પછી પાકાં હતાં.
 કાણજી વાતની ના કહેતાં નહિ. વળી શેઠી “વારે શેઠે કહ્યું:—
 “કાં સાંભળો છે કે? લાકુ ને તો વાર લાગશે જરા લાપસી કરો
 લાપસી.”

રોડેશ્વરીએ કહ્યું:—“વાર.”

વળી શેઠીવારે શેઠે કહ્યું:—“કાં ક્યાં જ્યાં? લાપસી કરતાં
 શીરો કરી નાંખોને કે ધડીવારમાં ધઈ જાય!”

રોડેશ્વરી:—“વાર.”

એમ વારે ધડીએ રોડેશ્વરને બોલાવે ને જુદી જુદી રસોઈનો
 હુકમ આપે. આ દરમિયાન પટેલ સાથે પછી શેઠ ગામ ગયા
 ચત્રાવના જન્ય. લોળા દિલેનો પટેલ આ બધો તકથી ખેલ બીકકુસ
 સમજી ન ચકતો હોવાથી મનમાં રાજી રાજી થતો અને રસોઈની
 રાહ જોતો બેઠો હતો. ધણીવારે આખરે જન્યવાનું તેણે ધણું અને
 શેઠ તથા પટેલ જન્યવા ઉઠ્યા. ખતે જન્ય ધરમાં જરા જરા દૂર
 જન્યવા બેઠા અને પાતળ પીરસામાં પટેલની બારે આનંદથી વચ્ચે
 ચાળીમાં સુંદર રસોઈને અલે કુધરી (ધડને ખાઈને બનાવે છે તે)
 પીરસાણી પછી શેઠે બોલ્યા:—“લુઓને પાંચાલાઈ, આ પઈમાંથી
 લાકુ, લાપસી, શીરો, રોટલી લાપસી વગેરે બધી રસોઈ બને! ત્યારે
 મેં વિચાર કર્યો કે મારા વહાલા ભાઈને બધી રસોઈ એક સાંચે
 જમાડું તો કેમ? એથી ઉજીયું શું? જોગણી મળું ને. સાકરથી
 મીઠું એમ ધારી આજ તો કુધરી કરી કે મેં પછી ધણી દિવસથી
 ખાધી નહોતી, અને પછી પુરો ભાવ થયો હતો, ત્યારે મનમાં કેહું
 ને દીક છે. એક પંચ દો કાજ. એક તો તમે મારે ત્યાં મહેમાન ને
 વળી અને ઘણેલાં લાંબા વખતનો ભાવ, દીક તાલ જન્યો” વગેરે

વગેરે વાતોથી શેઠ પેટ ભરવા મંડ્યાં. પટેલ કંઈક એ ત્રણ ચોપડી લખ્યા હશે ખરું અગર તો તેમણે શીખાણ બચવાની વાત સાંભળી હશે. જેથી મનમાં લાચુ ન લાચું કરી નેજું ભાણું તેનું નર તારા નથી કાવુંકુ મોં રાખી ઉઠ્યા અને હળી મળી રમ લઈ યેર ગયા. કહે છે કે ત્રીજ વસ્તુએ આપેલી મુશ્કેલી ભુલી નવાય છે, પણ પ્રસંગોપાત કષ્ટભેદ-સાંભળેલાં વચનો છંદોભર ભુલાતાં નથી: તેમ આ પટેલને પણ થયું. જેથી તેણે શીખાણ અને બચવાના પાઠો ધ્યાન શોધને આવવાને મન સાંચે નક્કી કર્યું. જાનમાં ઈચ્છા બળવાન છે. તેનાં જેનું ખીલું અન્ન નથી. ને ગાંધુસ સુદહી અને તો અવસ્ય તેની ઇચ્છાએ ફળે. એ મુળ્ય આપેર સમય આવી લાગે.

શેઠના દિકરાનાં લાભ લેવાયાં અને હાથ ગરજાને લેએ શેઠ પાંચા પટેલપર ખૂબ દુશ્મણ બની કે કાતરી લખી. પટેલે વિચાર્યું કે હીક તાર આપેલો છે. તરતજ વામમાંથી તમામ જેડોતેને અંકક ગાંઠાં સાથે સાથે આવવાને તૈયાર કર્યા અને લખને દિવસે સેત્રેક ગાંઠાંનાં સાથ સાથે પટેલ દાંજર ધયા. શેઠ તો આ નેઈ ખુદ ખુરા થઈ ગયા. મનમાં, ધાણું કે અંકક પાંચ પાંચનું હાથ ગરજું કરશે તોયે પાંચસેનો તમ્મક લાગશે. તેણે સરભરાનાં કંઈપણ કસર ન રાખી ખીજે દીવસે હાથ ગરજાને વખત થયા ત્યારે પટેલે કયું કે શેઠ મારા ગામના કણખી તરફથી હું બંધાવું સાથે હાથ ગરજું કરીશ. શેઠે વિચાર્યું કે એ પણ હીક, એક ધણીનેજ શોધવે. પટેલે બધાને જમાડી સાથે ભાણાં બંધાવીને વળાવી દીધા. પછાડે પેતે એકસાજ રજા અને હાથ ગરજું કરવા બેસા.

માથે બાંધેલ દંદામાંથી ચોડું ર કાઢી કંડુચણું કરી વરના હાથમાં મુકતાં પટેલે કહ્યું: "જુઓને શેઠ, જેમ ઘડિમાંથી બધી નતનાં પકવાન ચાપું છે. તેમ આ રમાંથી પણ સાચાં, સુદહી, ધાપેરા, કાપડું, પીટાયાં, પીછોડી વગેરે જાતનતનાં લગામં યાજ છે, જેમ તમે તો દીવસ વિચાર્યું હતું કે મારા વદાતા ભાણે એક સાથે બધી નતની રસેઈ જમાડું તેમ મેં પણ આજ ધાણું કે મદારા વદાતા બનીએને બધી જાતની એક સાથે પહેરામણી કરું. મારે આ કૂલ નહિ તો કૂલની પ્રાંપડી માની લેએ અને હેત મહેરબાની છે તેથી વિશેષ રાખને કહી પટેલ રમ લઈ આવતા થઈ ગયા.

આ પ્રમાણે શેઠને પાંચા પટેલની પટભાઈ બારે પડી ગઈ, સોમ-જાની પટેલે હવે શેઠની મતી ટેકણે આવી. અને હાથનાં કર્યાં હવે વાંચાં એમ મનમાં સમજ બેસી રહ્યા. ગામના લોક આ નેદ સમજે તો ચક્રમાં નહિ, પણ બનાવથી અનુમાને કંઈક કંઈના તો થઈ. લ્હર પછી તો શેઠે કંઈક લોભની મર્મતા મોકળી કરી અને કંઈક રીતસર રહેવા શોધે. મનમાં સમજવા લાગ્યા કે જગત કંઈ બધું જોણું બંધકાર નથી. કોઈ કોઈ માથાના પણ મને છે. શેઠને માથે સવા શેર હોય અને જેને કુ તેને એ પણ જગતના કંઈક ન્યાય જણાય છે.

ચારે દોઢીયામાં ચોપડે ચડો!

(જગપ્રસિદ્ધ નવલકથાકાર થઈ અમર થવાની કલા)

૨૦૧૬ ના કાલક પ્રમાણે રજાડાં!

સામનાર-શ્રી. "રેડો."

સમ્યા-છાલણ મંડળ.

નેવ મીન એડીટર, આ પાંચમે વેદ હું સમ તો કહું છું પણ મને વારંવાર અચીજી ને ચંડુલપર મારો રાખવાનો શોખ છે એટલે અંકકાદીઆમાં સાત દહાડા ખી ચુક થઈ જઈ તો તમારે મારી રમ મંજુર કરવીજ પડશે ને વાંચનાર ખીચર, હું નહિ આડું તે વખતે તારે ખુદને ખાતર અધિપતિને ખરડો દલકો કરવાની પેરતી ન કરવી હો!

* તમારે કામધેનુ ગાય નેહ્યે છે ! તમારે યું બનવું છે ! અધિપતિ, રિપોર્ટર, તંત્રી, મંત્રી, સંપાદક, ચાલક, વ્યવસ્થાપક, કે એડીટર, ચાપર, નોંધેલીકર, કવિ નાટકકાર, આચાર્ય ઈલાદિ ઈલાદી! બોલો-જગદી મોસા. તમારે કઈ કાંતીના સિખરપર પહેલી બનવું છે !.....

* યું ? મોવેલીટર થવું છે ? આ મારો બાપ ! તમે વળી વાતાં લખીને યું કરશો ! વારતા લખનારાએ તો આજકાલ કાણી કાઢીના ભાવના થઈ ગયાછાં ! જનાં કંઈ નહિ. તમારી મરજી મારે સાચવવીજ નેહ્યે.

* ત્યારે સમજને અને માની લો કે તમે બાહોસ નવલકથાકાર થઈ ગયા ! કયો લોક કે તમે સાન્તાકુલ કે વીલાપારલામાં રહો છો. સ્થળ જરા વધુ સેનસેશનલ નેહ્યું હોય તો જાડું પસંદ કરને; કારણ કે ત્યાં દરિયા નજીક હોવાથી "આવધાત"નું પ્રકરણ લખનાં સરજતા થશે. સાંકડાક્રપરજ નજીક હો તો એ પોટુગીસ નામ ના વાપરતા. એખીવજ નામમાં કલા નથી. ગોખી રાખો સંતકુન !

* હવે વારતાની મેયક વારંવાર કરો. સમ્યા આવી ને ક્રીમનાં પ્રયત્ન સુધીને કેવલ શમાવવાને નીક આકાશમાં ફિરારી સંખ્યાએ અમી વપાવી. એની આછી ચુલબી મોહમુતી બદલથી દેખાના તારકાએ મને ને મારી પ્રિયાને આંખ મારી રહ્યા હતાં ! (ખીન-કાળને નહિ હો ! મને ને મારી પ્રિયા ને જ !) અને એ આંખમટીના અણુમેલ ઈચારા પ્રેરણના પ્રવાહ વહાવતા હતાં.

દીન દીન દીન! યદીઆજામાં સાતની ઠકોરી પડી ને અચ્ચા-
નક એક ભયંકર આરમી સીમીઆરીએ વાતાવરણને હેલો નાખ્યું.
હું અમકો. મોંટી કવિતા ઉઠી ગઈ. મારી પ્રેરણા સુકાઈ ગઈ. મારી
ધિમાં ધ્રુજ ગઈ ને બીકથી મને ખાતી પડી. હું તેવું બહારૂં
ને પેલીઆમની પેટ સાંતન કરવા લાગ્યો. ભે કે મારા ચોતાના પળની
હાલત જોઈનામાં યંચર મુજતાં વહાનાં પાંદડાં સખી હતી.

* * *
કેમ કંટાળો આવે છે? અરે! હું મારા સાહેબ! એમ અગર
ગમ્યા નેવા કંટાળી શું બચે? આગળ વધો—

પછી રાખને સાથે લે—શનસ લઈ પેલી કાકીઆરીની શોખમાં
નીકળી પડો ને પ્રસંગ એવો ગોઠવો કે મુનથી ને કંકર, વળિદારી
ને અંકુર ડાચમાં હાથ નાખે! (દાંતમાં આંગળાં નાખવાનું કદિ
ના સખતા—એ ગ્રામ્ય પ્રયોગ છે.).....હું! પણ પ્રસંગ શું ગોઠ-
વશો?.....નાયક થોડક દૂર ભય છે. નજીબની કાકી નજીક જતાં
તેને પ્રુત આવાજ સંજવાય છે, તે કડપથી આગળ વધે છે ને
જો! જોહ! એક બદમાશ એક મોડાવર્ષીયા, સૈવ્યંજીતા,
કમતનવના રૂપકદારી પર બળાકાર ગ્રામી રહ્યો છે. રાખને પાંચ
રૂપિયાની લાગ્ય આવી બદમાશને નજીબદારી કરો. એ લગઈ
દરમ્યાન પેલી મુંદરીને ગેલાન બનાવો ને રામે બદમાશને નસાડી
મૂકે તે પછી તેને પેલી રૂપકદારી રહક તરીકે તેનું માથું ખેળામાં
મૂકી, તેને ભરત કરવાનો પ્રયત્ન કરો. તેની આંખો થોડીક વાર પછી
પેપણના પાન જેવી છુપે છે. ખુશ્વા હો! તમે જરા મીડું હશે
ને પછી કહો! “મુંદરી, નિર્ભય થાઓ. તમારી સીતા સાવિત્રી ને
દોષદી સખી આ પવિત્ર દેહતરી, નથી સરખઈ બદમાશનાં હવસી
નયનો દારવા! એમાં તો વિદ્યોત્તમ ભર્યા છે અનેરો જાદુ! એ
જાદુના મંદાર ને સાંજીયા રાંધે અસરકારીઓ.....”

મુંદરી ભરત યદ-આનમાં આવી, મુનબંધો આભાર માન્યો
ને પછી?.....સામાજ્યસુંદરીમાં હાધીયી કરી ગયલી મુંદરી
સોજામ્ય આગળ કેરી રીતે નિહું નેહ રહે છે તે બજોગની? ખસ
ત્યારે સર કરો!

મારા તનમાં મનમાં ભર્યો છે હશે છે.....

* * *
આ તમારી વાનવું નાંદી અચ્ચાં સદી બાંધમાં કહું તો વાર-
તાવું પ્રકરણ!.....પછી તમે ને તે ખાસમાં પડો છે-તમે પરજોલા
હોવાથી તમારી આ તમારા માર્ગમાં નરે છે-પેલીઆ બાપ કે નાઈ
કે કોઈ બીજો આસક નરે છે—મારફા, દગાપાટ રીંગલ્લસ-
કપડા કપડા ને અતે તમારી પત્નીનું મરણ! ખખરદાર, એ પત્નીને
સતી સીના જેવી ચીતરવાનું શુષ્કતા ના. એની પાસે મરતી વખતે
એમ મોલાવ્યો કે: “પરજોલ! હું નહિ છું. મારા ચડુ પછી તમે
જો.....ની સાથે.....સખી થાને.....” બસ બહાસ! તમે રહો
છો, કડગો છો, ને રજસાનમાં બજો છો. વિરહનાં કાળો સખો
છો. એક પત્નીતમારી રાખને સંભાલો છો ને અતે ક્યાને ખાવર નહી
પણ તમારી પત્નીના મરણ વખતના શરૂઆત માંને માટે તમે પેલી

સાથે.....હું! સમજ ગયાને!.....બસ પછી ખાધું પીધું ને ચોજ
કીધી! છતી આ નવલકથા લખવાની કલોનો પ્રથમ પાંદડું સંપૂર્ણમં

* આ ચાર દેલીયામાં મોપડો મરી અમર થવાની કલા તમને
કરી દીધી. આવી કલા કોઈ-ઉત્કાંઠ. યરદિજીલા વગર નહી શોખે
હો. પછું છું કંઈ માર? બંદાના કાતરીઆમાં પેલા કલાએ એક
છેરકાતરૂં દીધું રાખ્યું છે એટલે લાગુ નેહ. “મોજ-મજહૂ”ના
તંત્રીએ મને પંજામાં લીધો ને પાનની મરી તમા રેડ લેખ સીગરેટ
માં સમજવી દઈ મારી પાસે આંક કાઢરતો અગતો. પાલી કરાવી
લીધો! આની લુચ્ચાઈ માટે. અધિતિપર. છંદીઅન પીનમુકામની
રમે ફેલ્ડરી કેસ માંવાતું મને મન થઈ ગયું છે માટે કોઈ માખ-
માર વડીલ કે બીડલેસ મેરેટર મારા તરફથી છુટાશ કાપદાની
કથનો ઉપકાવવાને તૈયાર હોય તો મને લખી બજાલે—માયો
સાહેબજી, સાડા નવ થયા આવ્યા—છંદીઅરિની દુઝાનો બધે યઈ નરો!

મોજ-મજહૂનાં ગ્રાહકોને સુચના.

ઉપરા ઉપરી અનેક કામના તથા છુટક ગ્રાહકોની પાછલા અંધાની
માગણીને માન આપી અમે “મોજ-મજહૂ” ના પાછલા અંકો દરીયા
છપાવી તૈયાર કર્યા છે; પરંતુ પોષ્ટમાં ગણત થતી હોવાથી અંકો નહિ
મળવાની દરરોજ સેંકડો ગ્રાહકો તરફથી રીયાલ આવે છે માટે અમે
અમારા ગ્રાહકોને પાછલા અંકો અમારી આંખોમાં દે થી ઉના દાખમાં
આવી લઈ જવાની નજ વિનંતી કરીએ છીએ. પાછલા છુટક અંકો
બીજી વખત છપવા પડેલા હોવાથી ગ્રાહક નહિ હોય એવા માણસોને
બખ્ખે આનાની કિમતથી છુટક મળી શકશે.

નમુનાના અંક માટે અરી આનાની દીકરી બીકરી.

નવીન ગ્રાહકોએ વગર વિચારે નીચેને શિરનામે લવાજમના
ર. ચાર ભરી પાછલા અંકો અને ગેટ મેળવવાનો લાભ લેવો
બહારગામના ગ્રાહકોએ ગેટના પોષ્ટેજના ૦-૪-૦ થી ૨. ૪-૪-૦ નો
મનીઆર મેલવી આપવો.

ખાસાસ! . ભેટનું પુસ્તક ખાસાસ! !

સુવચન નામનું જે ભેટનું પુસ્તક અમે ગ્રાહક ચતારને આપતા
હતા તે પુસ્તક ખાસાસ યઈ ગયેલ છે. નવીન ગ્રાહકોને ભેટનું પુસ્તક
નહિ મળવાથી નિરાશ થયેને જુડું પડ્યું છે, તેને માટે હવે ગ્રાહકોની
છંજાને માન આપી જુન આખર સુધીમાં ગ્રાહક ચતારને

આશકની ઓરમકથા

નામની નવલકથા ગેટ માંવાતું નક્કી કર્યું છે. આ પુસ્તકની
નકલો છુટીજ થોડી છે. માટે વહેલો તે પહેલો, ખાસાસ યઈ અમે
આપવાને બંધાતાં ગયાં.

મોજ-મજહૂ દાર્યાલંચ

ગીરગામ ચર્ચ સામે અશાય બીહીજી સુઅર્ધન. ૪

અમકાવાના એજન્ડા-

નંદલાલ દામોદરદાસ

ન્યુસપેપર એજન્ડા રત્નપોળ નાકા નં. ૨૬—અમકાવાના

મોજ-મજલ

રવિવાર તારીખ ૧ લી જુન સને ૧૯૨૪.

બહેર આલમને એક ગલીર

ચેતવણી.

આખી આલમને અચેથી ચેતવણી આપવામાં આવે છે કે "મોજ-મજલ" ની લોકપ્રિયતાને લાભ લઈ કેટલાક નીચ બદમાશે અમારે નામે કેઇ કેઇ જગ્યાએ નનખા પત્રો લખી ગયે તેવા આશયે સુકવાની નીચતા કરી રહ્યા છે એવી અમને ખબર મળી છે. આવા બદમાશોને પત્રો મળતાં અમે તેમને તરતજ વગર લાડાની કોટલીમાં બેસાડી દઈશું. પણ પ્રભુ તેવા દુષ્ટોથી ન છેવરાય તે માટે એવા નનખા અથવા લેડી પત્રો પર જરા પણ વિશ્વાસ ન રાખતાં જરૂર જણાતાં અંમને ફક્ત મળવાની પ્રજાને ચેતવણી આપવામાં આવે છે. અધિષ્ઠિત-મોજ મજલ.

*** ને સમ્બોધન.

(૨૦ દિવાનો.)

દુકાનના ભૂખ્યા ઓ કાળા કાગડા ગોઠી રહ્યાં આ શ્રાદ્ધલુખં લમસાજુ બે લેલે શ્રાદ્ધલસિ રેલે મુજ કાંતને કહેલે ખદારા અંતરવણી પ્રજામ બે દુકાનના ભૂખ્યા ઓ કાળા કાગડા. ૧
અક્ષરનાં તર્પણ અમરાપુર પાકેડું તમે બને જેથી મહુ સુર સમુદાય હો અક્ષરને લખવા પ્રેમુએ આખી નથી અર્થ કરે અક્ષરનાં જે ક્યમ ચાહો હો દુકાનના ભૂખ્યા ઓ કાળા કાગડા. ૨
કંટક તો છે સત્ય પરીક્ષા સ્નેહની વેથી ફણ પછુ નવ યુલયુલ મલસાય બે "લસણ" ને આરો ખાવો" એ ક્યમ બને કોટ કરતાં ગુલાબ નવ લેવાય બે દુકાનના ભૂખ્યા ઓ કાળા કાગડા. ૩
મંત્ર અનેરા 'બોક્ષમહોષ્તિ' તણુ તપથી સાધી પહેંગેથીશુ બદુ દૂર બે મસ્કાના રબ્બાએ શોલા બહુ થયા સુર લઈ ત્હારા મેળવતાં સુર બે દુકાનના ભૂખ્યા ઓ કાળા કાગડા. ૪

ગરીબીના ગળળ.

લખનાર:- ઘનવ્યકેકર.

રવિવારનો દિવસ હવે ઉનાળાના દહાણ હોવાથી ગરીબી સખત પડતી હતી. મુબમી માલીની કણતરખાના જેવી ઓરડીમાં મુસાફર રહેતાં મારા લોકો પાણી ચલા લાગ્યું ને બાર ઘંચે જમી ને થોડીકવાર આરામ લઈ હું કુપ તડકામાં બહાર નીકળી પડ્યો.

કર્મ જનું તેનો કંઈ નિયમ નહોતો, શુભેશ્વરથી નીકળા ચોરાખજાર ગયો, ત્યાંથી નામ પડ્યો.

"શોક, કાંઈર ભયમા ?" કંકડરે આ ગોળા છોડી તારામ મને બાન આપ્યું કે હું તારામાં બેઠો છું ને મારે ક્યાં જનું તે જણાવવાની જરૂર છે.

"તારા કાંઈર ભયમા ?"

"તારર"

"ભયમા ! કાંઈકો ટીકોટ રો-" નીકલના સીકોઠા બાપી દારની ટીકોટ લીધી ને હું તારાની બેચપર વિચાર કરતો બેસી રહ્યો. ચનરિશ તારા જંકશન પસાર થઈ મધું. ત્યાં કેટલાક ઠાકરાઓ "મોજ-મજલ" એક "બાનો-" "નવજીવન" વગેરેની શુભે પાકતા હતા. મારા મજાનું કંઈ કેકોણે નહોતું. મેં એક આતો કમ્પો કરી "મોજ-મજલ" ખરીદ્યું ને તારામાં લેવાય બેઠો. "શનિ-રેલરપ"ના બે રેલ વાંચ્યા એટલામાં કંકડરેનો કરોડ બવાજ સંભળાયો.

"દેરાસ રોડ, તારેવે બનેવાલા ઉતરે ભયમા"

દેરાસ રોડનું નામ સાંભળતાં હું તમ્બી ઉઠ્યો. મુબમીના નીતિદાસીએ મને ખાત્રી આપી હતી કે આ રસ્તાનું નામ દેરામાં પણ પાપ છે. હું તો ખુદ એ રસ્તા પર જઈ પુણેા સિય, સિય, સિય ! આ પાપી રસ્તા પર આવવા માટે મને કેઇ જમરાખનો હત. સળ ન કરે તે/ માટે મારે કેઇ શુભેશ્વરના લાકણુને ચાર આના આખી "ચામરશા" નો પક કમવાનો પડતો.

છતાસને થયે થયે હું તારામાંથી ઉતરી પડ્યો. બપોરના બે વાગવા આખ્યા હતા તડકો તો કહે મારું કામ ! પાસે છતી નહોતી એટલે સુપરમારખુના તાપ સામે રણજુ કરવાનો કંઈજ ઇલાજ નહોતો; પવિ દસ બજાં ચાલતાંજ હું કંડાંગ્યો. તારાના જંકશન પસેના બમીયાના દરવાજ આગળ બે ચાર મચલીઓ એક કેળાં વેચનારી ઘાટજુ સાથે હાંસવિનોદ કરી રહ્યા હતા. હું ત્યાંથી મનુષ્ય જીવનની નિર્જનતાને આજ દેતો દેતો આગળ વધ્યો. મારી બમજી બાંધી મઈ મારા એક બે મિત્રે મને કહ્યું હવે કે આ લગ્નો ધરપુરી નેવા છે. મને આ લગ્નો પર કાગડો કુડ્યા જીજી. બપોરનો વખત દેલખી રસિકોની રસિકાઓ કદાચ ભગત થઈ નહિ હોય ! એક બે ઘરની બારી પર બેસાર કાકજુ નેની કુવા ઘાટજી વીખરાવવા લાગે સાથે ઉઠી હતી એ આદેશવાન-તે કપ બેભ-એઈ ! બટર બીરકોટ લે આ-" વગેરે વેદના મંત્રો બધી રીટી હતી.

“અહિંસા રાતે પરસ્તાન થઈ જશે તે ત્યાં પુત્રના પાઉડરને પ્રતાપે ઉપદ્રવવાની પરી બની જશે...” એ વિચાર કરવા માંડ્યા:

“કેવી વિચિત્ર દુનિયા છે? ત્યાં વેશ્યાઓને આપણદાર વગેરેથી છુટી પાડવાની હેઠા કરી મેલનારા લોકોજ આ વગેરે નીલાવે છે. પ્રશ્ન પોતાના દાસ પર કાણુ રાખતાં રાખે તો ત્યાં વ્યથાથી ઓછો આવ્યા ધંધા કેમ કરી રહે છે?” વિચારમાં ને વિચારમાં હું એક મોલકના હોદ્દામાં ધુરંદરે તે ત્યાં હોડા લેવાનું પણ બદાર નીકળ્યો. હજારો અર્થાં આગળ વધતાજ મારી નજર એક બેઠી બાંધણીના એક માળપરની ખારીમાંથી રસ્તા તરફ ભેંસે રહેલી એક મુંદર રમણી પર પડી. તેને જોતાજ તેના પહેરવેશ પરથી હું સમજી ગયો કે તે પંચાળ તરફની હોય છે. તેણે રેશમની પહોળી-પહોળી ફેશનની ઇશ્વર પહેરી હતી એકે રેશમી ખમીસથી તેની મુંદર છાતી દંકણે હતી. સુશ્રાવણી તસતસથી યોગાનું મોઢક વણું ન કરવાની ભરે અને તક ન મળી તે માટે પ્રથમ થોડી સુગંધ ચૂંક. પણ કંઈ નહિ. મારી સુગંધથી વાંચનારે નિરાશ થવાનું નથી” હું એ નવાઈ સંજોગોને પહેંચી વળીશ. લો ત્યારે, હું એવું વણું ન કરું.

એની ઉમ્મર હશે અઢારેક વર્ષની! સાક્ષરોને સોળ વર્ષની રમણી સિવાય વાર્તા લખવાનું જોમ આવવું નથી પણ મારે સત્વજ રજી કરવું છે. એની વય અઢારેક વર્ષની હશે. માથા પર મુંદર લાંબા કાળા વાળની થોડી ટુંટી એણે પથારી પર લટકતી રાખી હતી. એના પોશાકમાં કળંગ, ખંખીસ તે એક સુશાળી ઓઢણી એની મુંદરને અગળ આવકેજ બનાવતાં હતાં એની કાળા અંધા સુરમાથી વધુ કાળી બની હતી. નાકમાં ચુક, કાનમાં ઈર્ષાગ્રસ્ત, ડાકમાં સોનાનો દાર અને પગમાં મુંબઈની સુશ્રાવણીનાં નેવાં તુપર હતાં. અર્થાંકા રોથી એ શોભતી હતી કે એને લીધે અર્થકારી શોભતા હતા તેના કું નિશ્ચય કરી શકાયો નહિ. એની મહિલી અંખો, એવું પૂરણદારમાં ખોલેલું જોનન-જોતાં નીતિ અને ધર્મના સિદ્ધાંતો શુદ્ધાઈ ગયા. વિશામિત જેવા નરોને મેનકાએ આવીજ કાઢ પહે ફાગળા હશે!

હું એના તરફ સ્વભાવ બની જોએક પણ જોઈ રહ્યો. એ દસી. એવું મીઠું દસી કે હું કયા લગામ ઉભો છું તે પણ જુદી ગયો. એની મીઠી દંસીમા વેશ્યાની લાવલનીતા નહોતી. એ દારવના અવાજમાં કંઈક હતા નહોતી. હું પાતલ જેવો બાળ મૂંઝી દાદર અડી ઉપર ગયો. એ દસીની દસતી દરવાજા આગળ મને સામી લેવા આવી.

“આપણે!” એહો! આપણે મીઠા સળદ મેં કહિ અગાઉ સંભળ્યો નહોતો હું જરા કરમાયો ને એની મુંદરના જોતાં ઉભો રહ્યો. “આપણે—એણે!” તે ફરીથી મીઠાકથી બોલી. હું જોરમાં બેઠો. હું તકથી અટકી યાદી પર બેઠો ને એ મુઠાની નજીક બેસી પાન બનાવવા લાગી. એની હથેલી પર ને પગની પાંખો પર એણે કાંઈ રસિક કલાકારની પેટ મેંડી લગાવી હતી. એ વચ્ચેન દેશના ને પાંખો પર દેશની મારી નજર પડી. મને લાગ્યું કે આવીજ કાંઈ અમરત મધુકાની રંગીન પાંખો નેજ કલાકારીએ નીચી લીટી લખી દેશે:—

‘માલે મુખ’ કે પહાનીએ ઉઠે સનમ!

એના જોરમાં ઝાંઝી સાંમગી નહોતી. એક પલક હશે. પણ પર એ ત્રણ ઉચીક, પછાઈ દતાં. આજુમાં એ આર મીનીયમના વાણુ અને સગડી પધાઈ હતાં, એ સિવાય એક દંક પલકમી નીચે પડી હતી. દિવાલ પર એક નાના આપણ સિવાય કંઈજ નહોતું. પાનની પેટી, ટુકડા વગેરે સામગ્રી ત્યાં હાજર હતી. મને એ ગિચાનીની ક્યા આવી. ત્યાં લગાવે આવી દસીના નાકનીના આઢડી ગરીબ કેમ રહી રહે? પ્રશ્ન મને મુંઝવે રહ્યો.

“લીછા—” તે મુઠું મંજુલ સ્વરે પાન આપતાં બોલી. “ગુલારા મુખારકે નામ?” મેં બાંધી ટુકડી ૬૬ પાત છેડી.

“હા. બાંધીકા નામ કાતમા!”

“કાતમા બેગમ!” મેં દસીને કહ્યું. “બેગમ! બેગમી મળક મત કરો. મેં બેગમ બેગમી મુગલોજી સાથ મર ગઈ! અજ તો દિલ્લિસ્તમિ” બસતી હું..... તે દસતાં હસતાં બોલી છતાં એ પાછળ એના દિવાલું કાણુ દે? છુપાએલું હતું તે હું જોઈ મને આ જોરત કંઈક બેઠી જણાઈ.

“કાતમા! મેં એક બાન પુછું?”

“બેલાચક પૂછીએ—”

“તુમ મહા કયા કરતી દે?”

“મહા નીપાક પેશા મેં સજ રડીયા કરતી દે!”

અરથ જવાબ મળ્યો.

“તુમને મહ પસંદ દે?”

“પસંદ હો મા નહી. હમારા કયા મથ સકતા?”

મહાં આનેવાલે અપની મતલબથી બાત કરતે દે—આપે એસી બાતો કરતે હો!”

“આસ સગળ કંઈ નહિ દે. મતર મેં દેખ સકતા હું તેર જેસી દસીન જોર સુરમીથી જોરત કે લીધે મહ બજા દે. વહ પાપીએકાં અગા હે.”

“જોર મેં બી પાપિની દું.”

“નહિ નહિ. તેર જેસી મુંદરી પાપી નહિ હો

“એ કયોં કર?”

“જુરા જુગસરતીથી જાસિસ નાશામકોઝા નહિ દે?”

“એસા!—” તે અગાં પેટે ખીલ ખીલ દસી પડી.

આપણે જુલાઈ સાથ સૌથી પહોળાન હોળી..... આ બજે બારી પડી ગયો.

“નહિ. નહિ.”

“અજ જુરા મન માનો! આપણી બાત સમજ દે

કમતરતીથી વહ દે કે જુગસરતીથી અજ હદ નહિ રહી—

“છલકે મારે?”

“છલકે માને વહ દે તુમ મરોં દલિયેગિઝા દેખી

બતે હો, કંઈકી પહોળાન કે લીધે પગમાનાં તરફ

મગર એક બાર અપની બરખાન પૂરી હોને કે બાદ સમ બંધ
નતે હો।—

“ક્યા સબી મરેદાં બેસા હો સકતા હે?”

“સામે નબદ તો જરૂર બેસાવી હે—”

“હેલા.....તુમ મેરી પાસ ક્યા ચાહતી હો?”

“કુછ નહિ.” આટલું બોલી તે દરડી.

મારી અગબળીના પાદ રહો નહિ. એક જાહેર વેશ્યા પેસા
તરફ ઝાટલી બધી બેઠરકારી બતાવી શકે તે હું માની શક્યો નહિ.

“તુમ દિલ્લગી કરતી હો.”

“હા! આપકો-દિલ્લગી થી લગેગી! મેં બોલુની કશ રૂખીયા
હો તો તુમ કહેને સાચી પેસાથી કોઠી દે. મેં કુછ નહિ મંજૂરી
તો આપકો દિલ્લગી લમની દે! હેસી આગળ ફુનિયા દે।—”
મરહાટમાં છેલ્લા કબજામાં બોલી તે ઉપર છા તરફ જોઈ રહી.
જલ્દે મારી હાજરી એ જીલ્લો ગઈ હોવાની તેમ! આ સ્ત્રીની સાથે
હું જેમ જેમ વાતચીત કરતો ગયો તેમ તેમ કાક અજબ, અનિ-
ચાનીય દોહડ્યું બાકી તે મને બેચેન લાગી.

“કુછ પીએગે? બંદોન મરમી પડતી દે।—” યુન: તે બોલી.

“હા—” કહી મેં એક રૂપીએ તેના હાથમાં મુકયો. તેણે
પીક-મી-અપ બરફ લાવવાનો હોટકાવાલોને કુચ્છ કર્યો. અરપ
સમયમાં બે પ્યાલા ભરાઈ આવ્યા. અમે બન્નેએ પીક-મી-અપ
પીધા બાદ તેણે પાણું પાન તૈયાર કરી મને આપ્યું ને સ્પર્શિત સજા
ગાવી તંત્રીએ અંદરથી હું ધ્રુમાં કાઢવા લાગ્યો.

મારેક વાગે હું જગ્યા તૈયાર થયો. મેં તેના હાથમાં રસ રૂપી-
આની નોટ મુકી.

“ચે ક્યા?”

“તુમારા ખર્ચા કે લીધે।—”

“અછ રહેને હો! પુલા દે દેગે—”

“નહિ નહિ મેરી કશમ।—”

“કશમ મત આઓ-અનજ સાઓ! મગર બોલો, શીર કબ
આઓગે?”

“તુમ કહોગી તમ—”

“ચે તો આજ બુલકાંડી?”

“તો આજ આયેગે!”

(૨)

કાણુ જાણે કેમ એ મધુરી હાતમાં હું બેસી શક્યો નહિ. હું
દોડીઆ-નસાગાની પુરે જેમ તેમ ઘેર ગયો. સડો નહિ જેવું
આપું ને કોઈ પ્રજા આકાંક્ષી હું પાછો ફાપમાં ત્યાં ગયો. હું
ગયો તેજ વખતે એક સખસ દાર ઉતરી, માથેથી જતો મેં જોયો.
મને જરા વિચાર ઉપજ્યો. મારા પગ પાછા પડ્યા. મને ફાપમાં પડ
હો દક હતો શા માટે મને પેસા અગવળા સખસની અંદરથી જાતી?
આ પ્રશ્નના જવાબ મારી પાસે નથી. છતાં મને અંદરથી ઉપજી હતી
તે ચોક્કસ.

હું ઘર થઈ ઉપર ગયો. હાતમાં મને તોજાં ખુશ થઈ દસી.

“તુમ આવે સડી—” તેનો જીલ્લો રવર સંભળાયો.

“તું બોલાવે ને ન આવે એવો કોઈક જ દોષ—”

“અછ રહેને હો પતરાણી!” આત્રી મીઠી મનક તે કે
અનુભવી છે! વાંચનાર! આજ મુધી ને વખતે હું લાગણીની-એ
હીન માનતો હતો તેજ વખતે માંથી આવે મારા તરફ એમના પ્ર-
મશાદ વહોરો આવતો હતો. મારી સમગી બુદ્ધિ એ બેઠી પાકું ઉંઝ
વાને નિજાન થઈ હતી.

“ફાનખા! મને તારી કમકથા નહિ કરે?” તેના નાજુ
હાથમાંથી પાન લઈ તેને મુઠી લઈ હું બોલ્યો.

“મારી વીતક સંજ્ઞાથી તમને શો લામ?” મેં કહ્યું
જવાબ આપે પછુ વાંચનારની સમજને ખાતર દબે હું મુઠરા-
મીજ આધારે વાતોલાપ રજુ કરીશ.

“તું તારી મરછી આ બેઠીને વેપાર કરતી દોષ એમ
નથી માનતો.”

“કેમ?”

“કારણ એવો વેપાર કરનારીમાં તારા જેવી મદદ
નથી લેતી.”

“અછ, પેસા મદદખત ખરીદી શકે છે—” ને ફર બાંધ
બોલી.

“નહિ. જગતનો આપો ખજાનો મદદખત ખરીદી શક
નથી.”

“તમે એ માનો છો?”

“જરૂર એમ માનુજું તેથીજ આજે તારી પાસે પાંચે એક
આવ્યો છું. પછુ તારી ક્યા—”

તે જાંબીર ઘડ. તેની કાળીકાળી આંખમાં કરમુ ભાગ છ
ગયો. તે રડી પડતી એમ મને લાગ્યું.

“એ ફાતમા! નને કુષમ થવું દોષ તે મારે કંઈ ન
સંભળજું—”

“નહિ-નહિ. તમને એ વાત જરૂર કહીશ. જેવું જાણે
તમને જોયા ત્યારથીજ હું તમને આવી રહી છું. પાપી પેટને બ
એક મહિનાથી આ નીચ પેસો કરવાં મને કેવી કાનિય વેદના થાય
તે એક હું અને બીજો મારો ખુલાસો જાણે છે પછુ મું કહે?
લખ્યાર છું. મારું કાળજ નધા—” તેની મેં દક આંખમાંથી દે
આંસુ નીકળી પડ્યાં. એ આંસુ મુઠી લઈ હું બોલ્યો:

“તું કાઠી યધને વ્યામ કરે તે સારું કહેવ વા? ગેવાળી
વગરો?”

“શેવાથી કંઈ વગરો એમ કારીને માનું મેં નથી.
આવે છે તેથી શેવ મેં ને શેવાથી દિવસે. બોલે દબરા થાય છે
આત્રી અલ્લહાગી વત આ જુવતને બેઠો સંભળાને મેં કહ્યું
ગયો. નકશો તે કોણ અંદરથી આ દેતી જેવું મેં મને લાગ્યું

“સુને! પ્યારે!—” વધારેથી-કરમુ રવર ને મેં કહ્યું: “ક
ક્યા સંભળાશે તો તે મેં કહ્યું જશે. હું અનમનના એક ખાન
ચરની કન્યા છું મારાં માતાન પડ્યાં સતીન દાન. જેમ તે
લોકોએ મને પરજીવી, મારા અવિદ દેવીન જોજી નમાદાર

એમને મદિને ફક્ત ર. ૨૦ નો પગાર મળતો તે તેમથી એમનાં મા, બાપ, બહેન હું અને એ- એમ પાંચ જણુનું ગુજરાન કરવું પડતું. અમારી ગરીબી કેવી કાતિલ હતી તે તમે સમજી શકશો. છતાં અમે સતેવણી અમારું ગુજરાન કરતાં અને ગરીબોમાં અમારી માનતાં હતાં. પણ આજ! દુર્નિર્મામાં પુછાએ લાલચ શા માટે બનાવી દેશે ? શા માટે હજારો ગરીબોને ભોગે એક શ્રીમંતને ભણે થયા દેવામાં આવતો હશે ? પુછા ઇનસાફી કેહેવાય છે તો તે હજારો શું પડ્યા તોડીને એક દાનતમંદનો મહેલ કેમ ચણવા દેતો હશે ?—” તે મારા તરફ ભણે જવાબની રાહ ભેટી હોય તેમ ભ્રષ્ટ રહી.

“એ વાતને બાળે બે વરસ થયાં”... ગને ગૌન રહેલો ભ્રષ્ટ તે બાળજી બોલવા લાગી; “અમારી યુવકીથી થોડેક દૂર એક જમીનદારનો ઉદત છોડશે રહેતો હતો. હું જ્યારે પાણી ભરવા જતી ત્યારે એ પોતાના ધરતી ખારીમાં ઉભો રહી મને ટીપી રહેતો તે મુજો ભ્રષ્ટ ભ્રષ્ટના ઇસારા કરતો. મને એની જમીનરીની લેથ માત્ર પંદવા નહોતી પણ હાથ ! વિધિનું વિધાન કેવું કર હોય છે ?...”

“એણે તને કસારી ?”

“સાંભળો, મારા ખાવિંદ અચાનક મારા પડ્યા. ધરમાં કોઈ કમાનાર નહોતું. એમને નણુ મદિનાથી વધુ રળ ભર પગાર આપ વની આસરે ના પાડી. એમની માંદગી વધી અમને રોડીના-દવા દારના વાખા પડ્યા લાગ્યા-મારા વૃષ્ટ સસરા આ કુખ ન ભ્રષ્ટ શકાવાથી એક દિવસે હાટફેણી મણુ પાખા. ધરમાં હું, મારી સાસી, જવાન નચાવે ને એ બીજાના પર ! અમે શું કરીએ ?... શીખ પણ ન મણુ અને પાસે કણી કોડી નહિ...”

“આ તકનો એ મુખ્યા કરમચંદ્રે લાલ લીધો. મને પોતાની દારી મારફતે પચાસ રૂપીઆની નોટ મોકલી મદદ કરી...હવે એ ઇતિહાસ સંભળવા જેવો નથી. હું એ જમીનદારની ઢવરી ભળમાં ફરી પડી. એણે રૂપીઆ આપ્યા મેં રૂપ આપ્યું. તેજ પૈસાથી મારા ખાવિંદ સાળા થયા. સાળા લગ્ન ગામના લોકોએ મારી બદચંબની તેમને વાન કરી. એ લાંબા પીળા યાદ થેર આપ્યા તે મને યુગ મારી ધરની બહાર કાઢી મૂકી...”

“હું ક્યાં જઈએ ? મેં જહુ કાલાવાશા ક્યાં હું રોષ-કળી-મારી માગી-પણ મારી એક જહુ એ માદ ન કરી શક્યા, મેં એમને ધરની ગરીબીની વાત કરી હું મોહતાર થઇ કેસ ફરી પડી તે કળી-પણ એમના દિલપર કેઈજ અસર ન થઇ. આખરે હું લાચાર થઇ જમીનદારના પુત્ર પાસે ગઇ. એણે મારી સારવાર કરાવી. મારા જખોડે કસાયા પણ મારો આરામ સદાને માટે લાલો બળે. એ બદાસે પ્રથમ તો મને સારી પેટે રાખી પણ ઇ બાદ મદિનામાં એનો મોહ ઉતરી ગયો. એ કોઇ બીજી રૂપકદારની ટાંચી કુળધાણી કરવાની ભળ રચતો હતો. હું એમાં વચ્ચે પડી. મેં કરી વિચાર કર્યા વિના તે નિશીય છોડારી મારી દલાયી વાફિર કરી એટલે જહુમાસ વિકસ્યો. મને અંદરથી ઘાતે ધરમાંથી કાઢી મેલી...એ દિવસ હું છુખી તરસી દિવાનીની પેટે રખડી-આખરે તરીકે દિને એકે પહાણે મને આજે આપો. એની માનત હું કળી ન શપી. પહાણે મન હું

બળાઈ ચીજ હતી. એણે આઠેક મદિના અને રાખી તે પછી-પછી મને મુખબની એક દલાલજીને ર. ૨૫૦ માં વેચી નાખી. એ દલાલજી મને મુખધર્માં લઇ આવ્યા તે મને આ નીચ પેસો કરવાને મારાપર બળાહકાર કરવા લાગી. હું સામી થઇ. મારાપર ભુલમ થયો-એક દલાલજી માણસ એવામાં મારી પાસે આવી ગયો-તેને ‘મે’ મારી વાત કહી ને તેણે પોલીસની મદદથી મને છોડાવી, પણ મારે માટે બીને રસ્તોજી ક્યાં છે ? હું આ અંદાજ શહેરમાં શું કંધો ‘કહું ? જહુ વિચાર કર્યા પછી અતે છુપે મરવા સિવાય બીજો ઉપાય ન રહ્યો ત્યારે એક મારવાડી પાસે પચાસ રૂપીઆ લઇ, સો રૂપીઆની મીઠી લખી આપી આ ધર ભારે રાખ્યું. આહિં આ પાંચ પેટેને ખાતર દેવારોડની શોમતા ‘તરીકે બોળખામને મારી જવાની વેચું છું ને દરરોજ મારવાડીને વણુ રૂપિયા આપું છું. આ પલગેનું માસિક ભાડું ર. ૪ આપવું પડે છે-ગોદર્શ પણ ભાડામાં છે. આ એણુમીનીઅમના વાસણ જેમ તેમ ખરીદી શકી છું-૪૦ રૂપિયા ભાડું ભડે છું...ને આટલો ત્રાસ ભણે એહો હોય તેમ આ લતાના મવાડીઓ રોજ પૈસા માગી મને સતાવે છે...મારી આવી કંચાળ છંદરીમાં પણ મને મુઠું ફુલિયા જ પવા દેતી નથી...આટલા શબ્દો બોલી તે મારી છાતી પર માથુ મુકી કુંસકે કુંસરો રેવા લાગી. મને તેની અવત દયા આવી. અરે ! ‘ગરીબીની ભલીમ વેદનામાં થયવી એકજ બહુનું આપું ભમકર પરિણામ ?

વાંચનારાં કેટલી કાતમાએ મુખબના મંધાતા વાતાવરણમાં રીખી રીખીને માલિકના દરબારમાં જ્યારે મોતની પ્રામ્ણ કરતી છવતી હશે ?...

ગમે તેવો તમારો છું.

લખનાર-રા. વચનત.

(ગજલ-કવ્વાલી.)

ભલે, બુદ્ધિ-અધરો-પાપમાં, પૂરો તમારો છું;
ભલે કામી-હરામી-હું ગમે તેવો તમારો છું.
વિષયની વાસના સેવું, કહે છું લાખનું દેવું;
ગરજનું આ કરજ કહેવું તરીકે યાતો અકારો છું !
પડ્યો હું મોહને અંકે, ચણા છું દંભને કંકે;
પલોટયો પાપને પંકે, અધરોના ઉતારો છું.
સદાયે કાપતાં કાચું, ન ભણું વાળીને પાછું;
ઠગારા રંગમાં રાચું, વચનનો હું વિચારો છું.
કરું બદવાદ લાખણમાં, ધરું બહુ દોગ આસનમાં;
નથી કંઈ રંગ વર્તનમાં, જબાનો હું લવારો છું.
પ્રતિજ્ઞાને વિચરવામાં, પરાણ માલ હરવામાં;
ભૂમિને ભાર કરવામાં, બન્યો રહેલો ઠગારો છું.
ન ભણું આ થયું યાને ? પ્રલા-બોજનસ ગયાં યાને ?
ધરીને દિવ્ય આત્માને, થયો બરા વિકારો છું.
ચહું હું પ્રેમનો પારો, નથી કંઈ માલતો યારો;
ભયો છે હુંદ આચારો, શુષે સારો લવારો છું.
ચલાવો તોપનો મારો, ભલાવો રંકને આરો;
નિહુલ પાળી પ્રણે તારો, હું તો રાહુ સિતારો છું.
તમે છો કંઈવતર જેવા, અજંદાનંદન દેવા;
નિવાલો મોક્ષના મેવા, અકારો છું નિચારો છું.

મુંબાઈનું રાત્રિ-રહસ્ય

(અનુવાદ:—શ. યુત્તરદત્ત)

[ગતિકથી ચાલુ.]

(૬)

પાઠક ! ત્રિકમદાસે મદનમોહનના નોકર લક્ષ્મણને દસ રૂપિયાની નોટ આપી જે બંડલ લીધું હતું તે બંડલની ખાતરી આપતા પહેલાં એ બંડલ પાછળ બનેલી ખીનાનો ચરખાનો હેવાસ રજુ કરીએ છીએ.

અમારા રહસ્યમાં અમે એક કંપનીના અતંત્રજ દરમનો ઇતિહાસ આપી ચુક્યા છીએ, જરૂર હોવાથી આપણે આને ખીલુ એક કીમ નાટક કંપની કે જેની સાથે લાસ ફેરોનો અને પૈસી કૃષ્ણચંદ્ર-ધારણી શુભ અચાત શેવનાનો ભેદ સમાયેલા છે ત્યાં જ બાંધુ છે. રાતના આઠ વાગ્યા હતા, કોનરે પ્રાંટ-ટાઉન પર આવેલા કીમ થીએટરમાં રહેલી નટકમાં વિંગ પાછળ પાછોતો જમેલો બેઠેલો હતો. અપેક્ષા-રત્ની રૂમની અંદર એક રહિત ટેબલની આસપાસ બેઠાં બેઠાં કોનરેસ એકઠી થઈ હતી. ટેબલ ઉપર પેપ સામગ્રી ફાનર હતી. કંપનીના માનીતા-અધ્યક્ષના અને લાગેલા ધવાવતા પારસી તેમજ હિન્દુ કામના ચાર એકઠા ત્યાં બેસી સીપ કરતા હતા. બુધ્ધિમાં પડેલી એક આરામગુસ્તીમાં સાહજ પુષ્પ-વાની પરી હોવા, કામદેવની રતિ હોમ એટી મોસ મેનકા તામની નદી પગ લાંબા નાખી અર્ચ-અચક ભેડક હાથે જોતી આડી પડી હતી. એનાં નયનોમાં મધ્યાદ્ન કાળની પ્રખર રક્તવર્ણ હતા હતી. એનાં કાળજીથી નયનોમાં વિનાશનું અંધારું હતું. એના પ્રત્યેક અચવની હિલચાલમાં યનયનટ અને તનનનટ આવી રહ્યાં હતાં. આ કંપનીના મુખ્ય કમિશ એકરની તે મિયતમાં હતી.

વાત ચાલતાં ચાલતાં ટેબલનું કામ કરનાર મુખ્ય એકટર શવન-ચંદ્ર સિંહ જેની ગળાના કરી બોલી ઉઠે—

“પાઠક ! આંત્રું અપમાન ! તમે જાણો છો કે આખી યુગ્મરાતની રંગભૂમિ ઉપર મારા જેવા કોઈ સિંહ નથી; મારે લીધેજ માસિકમાં પૌંસી તરખતર થાય છે.”

મોશિયના કિંવા નવલરામના એક માન શિષ્ય તરીકે અતરેલા હોવાને કારણે કરનાર કોમીક એકટર લાલદાસ બોલી ઉઠે—“તરેલા ચો. ને હું ન હોત તો થોડા વખતમાં બધી બજાર પડી જત અને આંધિકું પાંડીયું મોરખાનરના લીસીડમાં દરજાન થઈ જત.”

ઉત્તરમાં શવનચંદ્રે કહ્યું :—“લોગની માફક હે” હે” કરી કૂદી જાયવાનું તો આજકાલના, જમાનામાં સહ કોઈ જાણે છે; નકળો પાંડીયું છુલાય છે?”

કોને કોને તકરાર વધી, એ તકરારનું સંપૂર્ણ શાબ્દિક ચિત્ર આપવાની જગ્યાનો અચાવ હોવાથી તકરારના પરિણામનો ટુકડોમાં

અમે પાઠકને પરિચય કરાવીએ છીએ. રાહિસ ટેબલે બનાવી બેઠાને જારદાન ગલીમાં ગોઠવ્યાં હતાં તેમજ સહ પોતપોતાના મનમાં મૂતાન હોવાથી એની લગ્ન બેઠાંનીને પુછી થાય એવો એ રાહિસ ટેબલના મેજરેલે ટેબલ દેવો. અતે તકરારે ગલીર ૩૫ પકડ્યું. મિસ મેનકા માસિકને બપોર આપવા લાવી ગઈ. પ્રસંગ વિચારી છાંપોશા ખસી ગયા તથા શવનચંદ્ર અને લાલદાસ વચ્ચે લાકડીએ ઊઠી.

મુંબઈના પકાણે કરતાં પશુ નાટકના આ પકાણેની લીલા આજળ વધી; છતાં સદ્ધાએ માસિકે આવી પોતાનો નવો જેલ સહીસમાગત પાર પડે એ હેતુથી સમાપાન કરી તકરારનો અંત આપ્યો. અજાનો એવ સંસારિક હતો.

આ નવીન નાટક સામાજિક હોષ તે કળાને નામે ઓળખાતી બુદ્ધી ભવાના એક વિચારકે લખી હતી. આજકાલ મુંબાઈના જાહેર તખ્તા ઉપર બજારવાતાં ધણુંખરાં એતિહાસિક અને સામાજિક નાટકમાં એતિહાસિક રિપથનું ખન કરી અને સામાજિક શિષ્ટાચારને બદલ્યાર કરી કેવળ પશુરૂતિને ઉત્તેજિત બનાવી દે એવા શુભાર અને હારયરસનો લણી ભૂંડી ઉપયોગ કરત્રમાં આવે છે. એ બંને રસોને વર્તમાનકાળની યુગ્મરાતી નાટક કંપનીએ પ્રમ સમજી એવા હબદ લાવથી રજુ કરે છે તેને માટે દરેક વિચારશીલ બચ્ચિતને જાહેદ આશ્ચર્ય થયા સિવય રહે નહિ, કાળ, પ્રસંગ, સંજોગ અસંજોગ, સમ્યતા વગેરે તરફ તદ્દન કુલકેષ્ય રાખી કોઈ પશુ રીતે પૈસા માપ કરવાના ઉદ્દેશથી બ વર્તમાનકાળનાં નાટકોને રહેડિયાલ લખાવવામાં આવે છે. રતત્ર વિચારના સરકારી કવિઓ યુગ્મરાતી રંમખી ઉપર દેખાતા નવી તેવું કારણ નાટકના માલિકો અને ડાયરેક્ટરોની રચાઈ સાધના છે. ધાસલેટનાં પીપ ચઢાવી તરખતર બનેલાં થકમ બેળ ને બુસો કાંઠે છે તેને કેવળ લોભની દ્રષ્ટિ જ લણી રચે વધારી લેવામાં આવે છે. જેથી વખત તો એકેક નાટકના પાંચ પાંચ અને ૭૭ સદકારી કવિઓ (૧) હોષ છે એક જણો મોહનમાં ૧ ન મારેર નચરિમાં, ગાયનનો ઉમેરો કરે છે ત્યાર બીજો કાંઈ કવિ હારપરસને અચીક લાવમાં ઉતારી ‘વચ્ચિત વધારવાની મયોદની’ના ખુફકા કાનમાં આજળી માલવા પડે એવા શબ્દોને ઉમેરો કરે છે. આવી રીતે પચરંગી પારમાંથી નીકળેલી રમીથી આજકાલનાં નાટકો જોરોટાથી રજુ કરવામાં આવે છે. આપનો પશુ તાલને બેતાસી બનાવી ચુરને કોઈ ધનવંતરી પાસે નોકરી દઈ બેસુરો બનાવવામાં આવે છે અર્થાત યુગ્મરાતી નાટકયગ્મની દિન પ્રતિદિન પ્રગતિ થવાને જલ્દે અપ્રગતિ જ થતી જોવામાં આવે છે. એવાના અડમ રતત્ર ટેકોશ બહાદુર રજુપુત રાણુઓના વખતમાં રહેજ ઉપર મહાત્મા ગાંધી, તિલક, મમ્મદઅલી વગેરેનાં ચિત્રપટો બતાવવા જેવી અસાધ્યકિતા તો વર્તમાનકાળમાં લણી કંપનીઓમાં લેવામાં આવે છે.

જે બેચની કિડીએ ત્રિકમદાસે રીઝવડ કરાવી હતી એ બેચને લોકપ્રિય બનાવવા માટે કંપનીના સંચાલકોએ પુષ્કળ પૈસા ખર્ચ્યા હતા.

આજે ચુરવારની રાત્રે એ જેલ પહેલજેલો કોનરે પ્રાંટ-ટાઉન ઉપર આવેલા કીમ થીએટરમાં થવાનો હોઈ ત્રિકમદાસ પશુ ભવિષ્યના

સુખોપભોગની લાલસાથી અધીર તેમજ વ્યાકુળ બની ગયો હતો. મનમોહન સાથે તેની મજા વખતથી મેરી હોવાથી એકબીજાને રોડો એકબીજાના દીવાનખાનામાં હતો. બન્ને મિત્રોની ઉમર પણ લગભગ સમાન હોવાથી નિકમદાસને મદનમોહનનો વેશ ધારણ કરવામાં વિશેષ યુક્તિ નહીં તેમ નહોતી. તે મિત્રનો વેશ ધારણ કરી બરાબર સમાન વાગે નાટકમાં જઈ પહોંચે અને આસન ઉપર બેઠો. બરાબર પોણાદસ વાગે નાટક શરૂ થયું. નિકમદાસ પેલી બેઠી રસમમણી રમણીને શોધવા માટે ચારે તરફ આંખો ફેરવવા લાગ્યો; પરંતુ તેણે કંઈ પરિણામ આપ્યું નહિ. એણે તદ્દન નવીન હોવાથી ઓડિયન્સ ચીકાર હતો.

પહેલો એક લગ્નવાદ રહ્યો એટલે બેવા બેવા રૂંધાતા એક માણે આવી નિકમદાસના હાથમાં એક બીડેલી ગોળી આપી. ઉત્તરની રાહ માટે ભ્રમા નહિ રહેતાં લેણે તત્કાળ ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો અને નિકમદાસે ચીઠી બેઠી. તેમાં નીચેની હકીકત લખેલી હતી:—
“માણસિક પ્રિયતમ !

તારા સંકેતને સમજી જઈ તમે આજે નાટકમાં આભ્યા હશેજ તેથી હું તમારી રાહ ભેળું છું. હમણું ૧૧ વાગ્યા છે. બાર વાગે રીપન થીઅટરની પગથાડેની ગલીમાં આવજો. ત્યાં મારી ગાડી બેઠેલી હશે. રજા મળ્યા પછી નિર્ણયિત સમયે ત્યાં સમગ્ર વાતચિત કરીશું.”

આ પત્ર વાંચતામાં આવતાં નિકમદાસના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. બરાબર પોણા બાર વાગે તે નાટકમાંથી બહાર નીકળી પડ્યો તથા આપસ સાથે પીક ગી અપ પીક પણ બરાબર બારને ટકારે તે પેલી ગલીમાં ગયો. ત્યાં જતાં એક ગાડી તેના ભેગામાં આવી. એ રથને વિશેષ ધ્યાન નહોતો. નિકમદાસને ભેળા ગાડીના કાચાને નીચે ઉતરી પડ્યો તથા તેણે તેને ગાડીમાં બેસી જવા કહ્યું. નિકમદાસ ધનકતા હૃદયે ગાડીમાં ચઢ્યો. કાચાને અવેશદાર બધ કરી ર્હી ગાડી ચાલુ કરી.

નિકમદાસે ગાડીમાં પોતાની પાસે જ પેલી કૃષ્ણવસ્ત્રા સુંદરીને બેઠેલી ભેળી. એ બેઠી રમણીએ આજે પણ પોતાનું મુખ શુરખામાં છુપાવ્યું હતું. તેણે નામ કામ તથા જીવન રસમ જાણવા માટે નિકમદાસ મજા ઉત્સાહ બની ગયો હતો.

નિકમદાસ ગાડીમાં બેઠો અને ગાડી ચાલુ થઈ એટલે એ બેઠી રમણીએ કહ્યું:—“પ્રિયતમ ! હજુ પણ હું તારી બેઠે જુલોડી કરી ચૂકું તેમ નથી. આજે પણ પ્રથમની માફક તમારી આંખો ઉપર પાટો ખાંધવાની જરૂર છે. હું ધારું છું કે, તારા કથનથી તમને માણું તો નહિ જ લાગે.”

નિકમદાસે બિલકુલ આનાકાની કરી નહિ પેલી બેઠી રમણીએ તેની આંખો ઉપર કાગે રેશમી રૂમાલ બાંધી દીધો.

આખા કલાકમાં તો ગાડી ધમધમ જઈ પહોંચી તથા નિકમદાસને જે ઓડ્રામાં લઈ જવામાં આવ્યો એ ઓડ્રા મદનમોહનને વજીરો દોતો તેજ દોતો એમ તે સમજી સક્યો.

હાથ પકડી નિકમદાસને પોતાની પાસે એક સોફા ઉપર બેસાડી પ્રેમજી તથા મધુર કંઠે એ રમણીએ કહ્યું:—“પ્રિય મદનમોહન !

હમણું આપણે જાણે કે રવગમાં બેઠા છીએ.” આમ કહી તે નિકમદાસના કંઠમાં વળગી પડી. નિકમદાસનું અંગ બેઠી રમણીની બાજુ લાગ્યું બધાં મધુર બનેલા અધરાંધરાં બનેલે ઉપર ઉભી સુંબળ કર્યાં.

વિદ્યુત બની જઈને નિકમદાસે કહ્યું:—“પ્રિયતમે ! આપણા આ પ્રેમસુખની સાથે સરખાવી સંકાય એવું બીજું કંઈ સુખ સંસારમાં છે ?”

નિકમદાસના ખભા ઉપર માથું રાખી રમણીએ કહ્યું:—“પ્રાણેશ્વર ! કહો ભેંસએ જે જે રમણી આવા અદ્ભુત નાટકની નાવિકા છે તેને માટે તમોરો કેવો મત છે ?”

નિકમદાસે કહ્યું:—“જાગર ! તારા પ્રેમમાં હું એટલો ભણે બદાવરો બની ગયો છું કે, બીજું કંઈ વિચારવાનો મતે નબત નથી. હવે હું જ્યારે આજે પ્રથમ પ્રણયે છે ત્યારે તારો જરૂર ઉપર આપણે ભેળેએ પ્રેમને વશ થઈ પ્રેમના ઉલ્લાસથી તું આજુ અદ્ભુત કામ કરતી હોય એમ હું ધારું છું, તારી આકૃતિ જેની સુંદર છે તેવા જ તારો રસભાર પણ સુંદર છે. સમગ્ર પવિત્ર પદાર્થોના સોજન ખાઈ હું અતઃકરણ્યુત્કંઠ કંઈ છું કે, તારો તારો ઉપર અભિપ્રેમ છે. પોતાની જાતને છુપાવી ટુંકાંજીવન નાપકને પ્રેમનું દાન કે જે એથી તારી ચોટની શકિતને વિશેષ પરિચય પ્રાપ્ત થાય છે ?”

રૂપાની મંદડી જેવા મધુર કંઠે રમણીએ કહ્યું:—“તમે મને તારાં છો કે ? એ પ્રેમ કેવા પ્રકારનો છે ? અનુગ્રાહના આભેગથી કામને વશ થઈ હમણું તમે મને તારાં છો, પરિણામે આ રસેક આ પ્રેમ રૂપાની ધરી કે કેમ એ તમે જાણતા નથી અને હું પણ જાણતી નથી”

સુંદરીને સુંબળ તથા આકર્ષન કરી હૃદય સાથે હૃદય રૂપાની નિકમદાસે આભેગમુશ્ક સ્વરે કહ્યું:—“સુંદર ! આ રવગિય રસેકને જીવનમાં કદાપિ હું બૂરી ચક્ર તેમ નથી. આ ઓડ્રામાં જો દીપક હોત તો તારાં હૃદય અને નેત્રો ભેંક તારાં વચનોની યથાથતાનું સમજી સકત આ અધકારમાં આપણે સાથે બેઠા છીએ. તું તારાં હૃદય ઉપર રહેલી છે, તારાં મુખ તારાં મુખ સાથે ભેંકાઈ ગયું છે, તારી નાસિકાના સુખમિત નિશાસ તારા કપોળ ઉપર અચૂત વર્ણિ છે, તારાં રતન યુગલ કણે કણે ઉજાળા મારે છે. તેઓ જાણે કે થન થન રત્ન કરતા હોય એવાજ મને ભાસ થાય છે તું તારાં હૃદય ઉપર હાથ મૂકી નથી, પરમ પ્રેમનાંદથી તારાં હૃદય પણ નાચી ઉઠ્યું છે. તારા પ્રેમમાં મેં તારાં જીવન અપહૃણ કર્યું છે, તારા સહવાસથી હમેશાં માટે હું સુખ અનુભવી ચકું તેમ છું, ફરીથી તારાં મિલન થતાં તારાં પ્રણયની આશા પુનઃજીવન પ્રાપ્ત કરશે સુંદર ! તું જાણ છે એ હું જાણતો નથી; છતાં તારો વિશેષ થતાં મને પુષ્કળ વેદના થશે એ હું સારી રીતે જાણું છું. હવે વિચારી નો કે, હું તને તારા ખજાજીવનથી તારાં છું કે નહીં ?”

પ્રણયીને સુંબળ કરી પ્રેમિકાએ કહ્યું:—“તારાં મદનમોહન ! હવે તમારા ઉપર મને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ બેઠો છે. હું કંઈક કરું છું કે, તમે મને તારાં છો. પુનઃ આપણું મિલન અવશ્ય થશે.”

આનંદની વિરોધતાથી ઉચ્ચ કહે નિકમદાસે કહ્યું:-“મહારી પછી તને વિનતિ છે કે, તું વિરોધ વિવસ માટે મને બહી જઈશ નહિ.”
રામજી સ્વરે સુંદરીએ કહ્યું:-“ના ના, નહિ બહી જઈશ.” જરૂરી આપણે પુનઃ એક બીજાને મળી પ્રેમામૃત પીયું.”

નિકમદાસ મોઝાએ:-“સુંદરી !” પછી મને મ્હાવ છે કે ?”
રોહિણી ગળગળા બની જઈ રમણીએ ઉતરમાં કહ્યું:-“હા મિયતમ !” કું તમને મ્હાલું છું, લવિષ્યમાં ફરી જ્યારે આપણી યુદ્ધાઘાત યદ્યે ત્યારે હું તમારાથી કોઈ પણ વાત છુપાવીશ નહિ, એ વખતે કું તમને મ્હારી જોળખાણ આપીશ.”

નિકમદાસે કહ્યું:-“તું” એ તે હો એ જાણવાની મને કંઈ જરૂર નથી. મિયતમે !” કું કેવળ ત્હારી ચોતાની જ પૂલ કરે છું. તું” એ તે હો, ગરીબ હો” યા કીમત હો, કુખવિકા હો યા વિધવા હો, જતાં મ્હારી ત્હારી તરફ અવિચળ પ્રેમ રહેશે; આમ જતાં ત્હારા મુખપદ્મ” દર્શન કરવા કું અધીર બની ગયા છું.”

પ્રેમથી નાપકના મસ્તકપર કાથ ફેરવાઈ ફેરવતી રમણીએ કહ્યું:-“કું” મ્હારું વચન જરૂર પાળીશ, હવે પછીની યુદ્ધાઘાત વખતે કું જરૂર મ્હારી જોળખાણ આપીશ; કું” એટલું તો ખરું કે; એ વખતે આવશે” એ તમારી ઇચ્છા ઉપર આધાર રાખે છે.”

“એટલે ?” મને ત્હારા એ કથનોના સારીક બરાબર સમજાશે.”

“જુઓ. સંકોચો. સરળ કાવતરી આપે કું તમને કેટલીક વાત કહેવા ઇચ્છું છું.” કું એક વિધવા છું, મ્હારી પાસે પુત્રકળ પૈસા છે, કું એકલીજ રાહી સખળી અંપતિની ભણિંકારી છું, મ્હારા ઉપર કોઈ ઉપરજ રાખતી નથી. કું” સ્વતંત્ર છું કોઈ પણ એક માણસની આધીનતામાં રહેતું” મને પસંદ નથી. કું” ઇચ્છિત નામર સાથે સુખોપયોગ ભોગવું છું, એટલા માટેજ છુપી રીતે મણી સાથ પાનતાણી લિમ લિમ રૂપે કું નાપકના મનને રંજન કરે છું.”

કોણ છું, કોની પુત્રી અને વિધવા છું” મ્હારું નામ હામ ઇ” છે એમની લેશ માત્ર દર્શકત બહારડ” કોઈ માણસ જાણતું નથી. છુપી રીતે પ્રેમનું દાન કેવાના મ્હારો અગ્વાલ છે. મ્હારી બધળી દિશ્યાસની કોઈને કોઈ ખજર પડતી નથી. સકુ મને ધમિંક અચ્ચરિતવાળા વિધવા સમજે છે. મ્હારા રવશાનના કલંકની કોઈને ખબર નથી. આજ સુધી મ્હારું કોઈપણ અલિસરિતમ બની પ્રેમપાત્રોને મ્હારા પ્રેમ વધે ગ્યો છે; મરતુ હવે મને એ મરતિ મમતી નથી હવે કું કોઈ એકજ સુંદર તરુણને આત્મસંપૂર્ણ કરવાને ઇચ્છું છું.” એવા તરુણની રનેકપણી મ્હારે રહેવાની મ્હારી ઇચ્છા છે.”

એ બેઠકરેલી રમણી” રવાંત સંકોચી નિકમદાસને વધુ આશ્ચર્ય.” અતે તેણે કહ્યું:-“વિયતમે !” કું જેવા વિધાથી પ્રેમિકની છંદા રાખે છે, ત્હારા યથાય” પ્રેમિક મત્રા માટે ને સકળ ગુણોની જરૂર છે તે સંધળા ગુણોના મ્હારામાં.....”

ગોમકના કંઈયો વળગી પડી આસિંજળી બંધાઈ આનંદથી કંઈપણ કું રમણીએ કહ્યું:-“પ્રિય મનમોહન !” એ મ્હારું એ સંધળા ગુણો તમારામાં હોય” તો તમે મને જરૂર મેગવી શકશો. તે ઉપરાંત તમે મ્હારું નામ હામ જાણી શકશો. વિવસના સ્વપ્રકાશમાં ચંદુપ જા” રીતે જાળના પદાર્થો એઈ કો તેવી રીતે ધુકન નેજથી

તમે મ્હારું મુખ જોઈ શકશો. કું” અલંકાર કરે છું” એમ ધારણી નહિ; ખરું જ કહું છું કે કું” સ હરી છું.”

નિકમદાસનું કુતૂહલ ઉતેજિત બની ગયું; જતાં પ્રશ્ન વિધારી શણ કાળમાં તેણે આદ્યમંચરણ કયું.”

મણીને મુખન કરતાં કરતાં રમણીએ કહ્યું:-“પ્રિય મનમોહન !” કું તમને મ્હારા હૃદયનો સકળ પ્રેમ અપ”ણ કરીશ. તમે સવ” મ્હારે મ્હારા પ્રેમિક યવાને યોગ્ય છે. લવિષ્યમાં તમારે દાસત્વ કિયા નોકરી નહિ કરવી પડે. તમારું સમગ્ર ખર્ચ કું ઉપાડી લઇશ. ચિરમળ માટે કું તમને મ્હારા યૌવનનું દાન દઈશ. મ્હારી પાસે” ને હરી તે જાણ પ્રેમના ઉપહાર તરીકે તમને સમપ”ણ કરીશ. હવેના બધર સમગ્ર કું તમારી પૂલ કરીશ. મ્હારા રનેક હમ્મેશાં દર રહેશે. પ્રિય મનન !” આશા રાખું છું કે, તમે પણ હમ્મેશાં મને આવા અસીમ રોહણી જ મ્હારો.”

પ્રેમથી ઉત્તમત બની જઈ નિકમદાસે કહ્યું:-“સુંદરિ !” સ્વપ”ની રીતે અને બેઠકરની કુરી છે. ત્હારા આ વયનો સંભળા” નજી કે, સ્વપ” મેળવી શકશો છું. જીવનમાં મ્હારે કદાપે ત્હારા જેવી ઇચ્છીતો સંગ અવલબ્ધ નથી. આહ ! ક્યારે કું ત્હાર મુખ જોઈ શકીશ ! ક્યારે કું” ત્હારા બનને નેવેનું દર્શન કરી મ્હારી દિલ્હિયાંતને સાધક કરીશ !” ત્હારા કુદામળ સુંદર કોળાંને સ્વપ” કરી ને મુખ કું જાણ બની શકું છું તે કરતાં ઉત્તમ પ્રકાશમાં તેનું દર્શન કરી કું વિરોધ મુખ અગ્રણી કરા. આહ ! આજેયરિ !” ત્હારું સમમુખ મેળવવા માટે કું મ્હારા સવ”રવનો ત્યાગ કરવા તૈયાર છું.”

વચ્ચે વચ્ચે એ રહેરમણી રમણી દશાસનનું પાત ભરી નિકમદાસને પાની હતી તમા પાને પણ પીતી હતી. નિકમદાસ વિચાર બની ગયો હતો. તેનું ચિત્ત કેવળ એક જ વિચરમાં લીન બની ગયું હતું. વચ્ચે વચ્ચે કેવળ એક જ સંકોચી તેનું હૃદય કંઈક કંઈક હતું. ને કદાચ એ રહેરમણી રમણી ચોતાને જોળખી જઈ તથા મનમોહનના નેશમાં પાને તેને હેતરી છે એનું જાણુયે તે કું પાંચજમ આવશે એ તે વિચારી શકતો નહોતો. એવા પ્રશ્નને હાથ મળશે કે કેમ એ આપે તેને સંકો હતી. આમ જતાં મોઝા મુશીબો સંપૂર્ણ લામ લેવાની ઇચ્છાથી તેણે એ બેઠ દાસ તરતને માટે ગ્રીત રાખવાની નિશ્ચય કર્યો હતો.

પ્રેમક પ્રેમિકા પ્રેમાનંદાં મસ્ત બની ગયાં હતાં. લગમગ ચારેક વાતરાનો સમય મળે હતો. આટલા સમય દરમિયાન નિકમદાસ પચાસ મેળવી ઉપયોગ કરી એટલું સમગ્ર ચક્રો દોડે, તેને ને સ્વયે સાવધાં આગ્યો હતો તે સ્વયં મુખનું હલેરના કોઈ અંત એકાંત રમ્યે આવેલું હોતું જોતું. વચ્ચે વચ્ચે તે સમુદરરંગોની જન્”નાઓ પણ સંભળી શકતો હતો.

એવામાં એક ગંભીર ખાવડ ખાગ્યો. કોઈ વસ્તુના પડવા સાથે પ્રિયજનિક ખતીની કળ ઉપાડ અને તે સાથે એ ક્યનશુદ્ધાં ઉત્તમ પ્રકારનો વિસ્વાદ થયો. એ પ્રકારનાં પ્રેમક પ્રેમિકા એકબીજાનું” એની નજી, સવ” જાળ્યે પડતાં મુખજ જેવી રીતે ચમકા ઉઠે તેવી રીતે ચમકી ઉઠ્યાં આ રમ્યે અમાર હવે એ રહેરમણી રમણીની ચોપે પાંચવ કાવવાની જરૂર છે (અપજુ.)

[આ અદ્દભુત રમણીની વિરોધ જે આણકારક બેઠ જાણ્ય માટે અમારો તા. ૮-૬-૨૪નો અંગે વાગે.]

દુરબીનમાંથી એક નજર

લખનાર:-ચરમેધબળ

ચાલો હકી જાઓ, બાણ જાઓ, મારા લેખનાં તોડોડો ચળ્યાં જાઓ છે. જે વચ્ચે જાણ્યા તો છોડીને ખોળો કરી નાખું એટલી મારામાં તાકાત છે. અરે ! એથી પણ વધુ ! ચરર ચર કવિતા લખી નાખીશ અથવા આઠા શેઠના કુવતી પોળમાં કેક મધવી સરવતી દેખીને બહાર ખેંચી કાઢીશ ! સમજો, કાન સવળ રાખીને સમજો આજે મેં આખી દુનિયાનાં કવેશો તમને કાણી કાઢીમાં એટ આપનારા કરાવ કર્યો છે.

* * *

કેમ મીઠું એડીટર, ડોળા કેમ કોણ ? મારું કાતરીયું પક્ષી ગુંથું એમ તો તમને નથી લાગતું ને ? અરે ! જાન મારા સાથે જ ! મારા લાંબા જાનને ઉડાવ્યાનું આગળ લલલલા પાણી ભરેલ, બોલો, બોલો, અથ મોજમજલના મોજલા વાંચક બીરાદરો ! બોલો, તમારે આ એકજ પર્ણમાં કર્યા જવું છે ? શું સંભળવું છે ? શું જોવું છે ? શું અનુભવવું છે ? બંધાના રંદાને એકજ અંટકે અસહીદનાં ફોસ પેદા થાય છે. સમજ્યા !

* * *

આમની સભા અમ્મના મધર ઓફ પાલમિટ બેઠી છે. રાતના બાર વાગ્યાનો સમય મ્હોં છે. મજૂર પક્ષના પ્રધાન મધ બેઠેલા સભાસદો મરત હાધી જેવા, સરકારી મેથપર બીરાદરો છે ને પેલો લોહક જોયો જ સમી બેઠો બેઠો કાચામાં આંગળા નાખી બેઠો છે- બાદશી-નના મહેલાના એક યુગમાં " પાર્ષ્વ " સ્થિત મધ ગઈ છે. કારણ ? કારણ કે પેલો તોફાની લે-અપરી ને હાંદુરયાનના હેતના કટકા જેવા કરનલ માટે ને કેક ને કરનલ મેકડોનલ્ડની સરકારપર શાંદિલક તોખનો મારો ચેલવી રહ્યા છે.

તમને પારલામેન્ટની ભાષા આરક છે ? નહિ. તો સાંભળો : લોહક જોયો-અરે ! અરે ! આ મેકડોનલ્ડ કરવા શું બેઠો ? હું પારતો તો કે એ " લાલ વાવરો " ઉઘરશે; પણ નહિ. એ તો લાલ વામ ખતાવી રહ્યા છે.

એક મજૂર સભાસદ-તમે તો ચટાપટાવાળા વામ છો, બી. એરકવીથ-સરકાર રૂબીય પાર્ટીની બનેલી છે. ગ્લાસગોની લેબર બેચનો સભાસદ-કો-અરવેડીવો, કુકર જેવા છે- (હા હા-)

કેમ કહેલ કે પારલામેન્ટના સભાસદો જનવરવાબના અર્થજ ખંખારી નથી ?

* * *

અરે ! પણ હ જાન મારું દૂર કર્યા જઈ બેઠો. યુગ્મની પાસપાસ તરફ જતા નજર કરો. સાંભળો, શ્રવાન જાવાળ.

મી નરીમાન-મી. હોનમિનને સરકાર દિક્કમાં કરારે આવવા દેશે ?

સર મેરીસ-હેવક-જ્યારે મારી મરજ પડશે ત્યારે.

મી. નરીમાન-એને કેમ આવવા દેતા નથી ?

સર મેરીસ-એ કરજદાર છે તેથી.

મી. નરીમાન-પુરોપીચનોતો અરધા લાખ કરજદાર છે-તેમને દેશપાર કરશે ?

સર મેરીસ-તે જોવાનું મારું કામ છે.

હી હી હી હી ! રવરાજદાર ધારાસભામાં જઈને સરકારને જન-રાવી નમાવાના હતા; પણ બાણીયા ! એ તો અભિમન્યુની ચક્રાવાના મંચ બણવાના છે ! જીવતા રહે ને શીખતા જાઓ !

અધિકી ટોળી દેહતા ! આંદાપારના અના મૈયા શાઓ છુપા સાથે લંડન પહોંચી મયા ને હવે, તેઓ રવરાજને બંડકમાં બાંધીને ખાસ મેલ રીમરમાં પાછા ફરવાના છે. કેમ મીઠું લાંચનાર, બીરાદર વાંચક-અરે ! આઈ સે મીઠું રીડર એરકવાયર ! (" આ જરા તોફા હાંડીશ છે હો ! ") એમ એરકવીથ પીણું, હોય તેવું કુંદ કેમ કરો ? એની પેસન્ટને હિમાલયની પેલી પારથી સરેશો મળ્યો છે કે હિંદને તરાજન મળશે ને જરૂર મળશે પણ તે "કને-અન" મારફતે. બાપા, રવરાજ દો, હમ અમ્મ છે આઈ મી હે, લાયક હે, ફરજાપરદાર દે-રવરાજ દો !.....એ ને-આ અખતરો અજમાવીને યુગ્મની બીખારીઓ સાંજને છેડે ચાર રૂપીયાનો ખુરો ભેગો કરે છે ! તુસમી અજમાવના ભેગા છે હો ! પણ પછી કંઈ નહિ ? હવે મને લેખ આવે છે !.....

સાહેબજી ! મીઠું એડીટર.

લોકપ્રિય નવલકથાકાર પ્રજાલાલ બાદશાહ હકર કૃત

કમનસીબ કુસુમ

અથવા

વિધવાની વેદના.

સાચવ. નવલકથા]

[આંશિક રીત]

મૂલ્ય. પોસ્ટજ. સાથે છ આના.

નાંચેને શિરનામે ડીકોરો બીડા:-

લુહાણા-બંધુ કાપલિય, અમદાવાદ.

મોજ-મજાહની એકીસમાંથી આ પુસ્તક ચાર આનામાં બજશે.

એક સુંદરીનાં સાહસકર્મો

અપનાર :- મહુલાલ ગોપાળરાય દેસાઇ.

(તા. ૧૮-૫-૨૪ના અંકથી ચાલુ.)

“રૂપસુંદરીને કુંવારી અવસ્થામાં ગોરાપાલ રાનથી જે પુત્ર થયો હતો અને તેને એક બેટુને તેના પૂઠવામાં આવ્યો હતો તે પુખ્ત વયનો થતાં તેજ બેટુની પુત્રી સાથે પરણ્યા અને તેને એક પુત્ર થયો જેનું નામ માનસિંહ રાખવામાં આવ્યું હતું.”

“આ માનસિંહ પુખ્ત ઉમરનો થતાં એક મહાન શૂરવીર ગોધી થયો અને કેટલાક બદાદુર માણસોની યોગી પોતાની આસપાસ એકઠી કરી મુસલમાનોએ પચાવી પાડેલા પ્રદેશ ઉપર બારંબાર હુમલા કરવા લાગ્યો પણ ઉઘટે તેને દરબીને મુસલમાનોએ ધારમાતમાં કેદ કર્યો; કારણ કે ત્યાં મુસલમાન લશ્કરની મોટી હાજરી હતી. ત્યાં કેટલાક વર્ષ સુધી કેદમાં રહ્યા પછી ઉઘટે ત્યાંથી તે છુપી રીતે નાઠો, અથવા તો મુસલમાન રાત્ર સાથે તેણે કેટલાક છુપા કેલકાર કર્યા અને તેથી તેને ભણી ભેળસેળ થવા લાગી. તે ત્યાંથી પોતાના પ્રદેશમાં આવ્યો. બરાબર આજ વખતે “ધીરસિંહને પૈત્ર મરણ પામ્યો. તેને એક પણ સંતાન ન હતું; આથી માનસિંહને રાત્ર થવાની તક મળી. વળી તેણે મુસલમાની રાત્ર ઉપર હુમલા કર્યા હતા અને તેથી તેને આટલાં વર્ષ કેદમાં રહેતું પડ્યું હતું તેથી લોકોના તેનામાં વિવાદા ભેટાં હતાં. આથી ભણાએ ભેગાં મળીને માનસિંહને ચાલી ઉપર બેસવાની વિનંતી કરી અને તેણે તે રચીકરી; આ પછી થોડજ વખતે, મુસલમાન લોકોએ તેમના રાત્ર અચરહે માનની સરહદી નીચે રાત્ર માનસિંહના પ્રદેશ ઉપર હુમલો કરવા સારું લાકાર એકઠું કરવા માંડ્યું પણ માનસિંહ તેની સામે થવાની તૈયારીઓ કરવાને બદલે તેને ‘દર વર્ષે સો કન્યાઓ’ ખડકી બદલ આપવી એવા નીચ કરારવાળાં સંઘાદ કરી. આવા આત દાણ-ટોહ અને વિષાસપાતથી છોડાઈ જઈને લોકોએ તેને એકદમ ચાલી ઉપરથી છોડી મુક્યો અને જનપદના કિલ્લામાં કેદ કર્યો. ત્યાં ત્રણ વર્ષ પછી તે મરણ પામ્યો.”

આ પ્રમાણે તે લેખ પુરો થયો. તેણી તેના ઉલ્લાસ અને કાળજી વાંચી રહી હતી એટલામાં બારણું ઉઘાડવાના અવાજે તેણીને દરબી મળ્યા. આ વખતેના અવાજ ચોક્કસ અને મોટો હતો અને તે ભેટના વિશાળ ખંડોમાંથી આવ્યો. હાલ એમ લાગ્યું પણ એટલી શક્યમાં પાણી-પૂરવત ગંભીર કાલિતું સામ્રાજ્ય ફાલતું રહ્યું.

તેણીએ તે લેખ બરાબર વાળીને ખાઠો તેજ ખાતામાં મુકી દીધો; અને પછી પોતાની ઓરડીમાં એકદમ પહેલો જવાના દડ નિથળથી પાછી જવા લાગી, પણ આ સંસ્મરણીય સતના ભેટી સાહસિક બનાવોનો કોઈ આમ એકાએક આવી જાય એ

વિધિને રમતું ન હતું; કારણ કે આ ઓરડીમાંથી નીકળીને તે મોટા ઓરડામાં જ્યાં કે તરતજ બાહુની ઓરડીમાંથી અજવાળું આવતું તેણીએ ભેટું

તેણીને લાગ્યું કે આરે તે પેશી લેખ વાંચતી હતી ત્યારે એ અજવાળ થયો હતો તે આજ બારણાને હશે; પણ ત્યારે આ બારણું કેણે ઉઘાડ્યું હશે તે આ મારે ખુલ્લું મુકવામાં આવ્યું હતું તેમાં થયેને ક્યાં જવાતું હશે! મનોરમાની મુઝવણ અપાર હતી.

મનોરમા તે ઓરડાના ઉમરા પાસેજ ઉભી હતી; અંદર દીવા બળતો હતો તેથી તેનેજ કઠી કે આમાં મધ તે દાહપિંજરવાળી ઓરડીમાં જવાબ એવું નથી, તેમજ કંચન સાથે વાત કરવાને બારણુંથી તે વૃષ્ઠ પુરુષ આવીને પાછા ગયા હતા તે પણ આ નથી.

આરે મનોરમા આ પ્રમાણે ભેળ રહી હતી ત્યારે કોઈ રક્ષકથી તેને પાસ ભણીતી કરવા મોટેજ કાલ કિતેમજીએ આ બારણું તેણીને મારે ખુલ્લું મુક્યું છે; અને અંદર દીવા પણ મુક્યો છે; ફક્ત આટલા વિચાર સાથેજ તે રમણીમાં આત્મમગ્ન અને વિશ્વ રજુરી આભ્યું; અને પોતાના સાહસમાં તે પ્રવૃત્ત થઈ.

જરા પણ અમઠાયા વગર તે અંદરનું દ્રવ્ય ભોતજી ભવ અને બીકથી મૂળવાને બદલે ભેદે અમઠામાં હાથી જઈ રતપથ થઈ રહી

અપણું.

શિક્ષક :- કેમ, મોતીલાલ તને બ્યારણ તો આવતું હતી?

મોતીલાલ :- હાજ, પ્રજ્ઞન સાથે આવે છે.

શિક્ષક :- ત્યારે કે, વચન કેટલાં છે?

મોતીલાલ :- વચન તો સાદેજ, એકજ છે,

શિક્ષક :- ઠીક, જલુ લખ્યો; ચોપડી અને ચોપડીઓ નવું એકવચનજ ચાલ કે?

મોતીલાલ :- હાજ, એક વચનમાં કેટલું ભેળસેળ.

શિક્ષક :- મૂખ, ચોપડી એકવચન ને ચોપડીઓ બહુવચન મારે વચન બે છે સમજ્યો? બહુતો નહિ.

મોતીલાલ :- સાદેજ, ઉઘું ઉઘું મું કાળજી હા! કાલે આપે દરિયદના પાકમાં તો એમ થીપામણ આવી હતી કે વચન લે માણસનું એકજ હોય, એક વચનને કાલ નીચ થેર ભરીકું પાણી વગેરે વગેરે કહી મારા અનમાં ખૂન ફસાવ્યું હતું, કે વચન તો એકજ હોય બે ન હોય ને આને પાછાં કહોજી કે વચન બે હોય તો મારે માનવું થઈ.

આ સાંભળી શિક્ષક ગોરાઈ થયા અને મોતીલાલને બેસી દઈ બીભીને પૂછ્યા લાગ્યા.

મારી મીસીસનું પહેલું ભાષણ

અખતાર-૨. મસ્ત ફકીર.

(ગતાંતી માણ.)

ચંચળે જઈ કેડું ? "સસરા સ્વરૂપ માથળીયા, જે સ્વરૂપ
અમાનાશ, વેવાઈ સ્વરૂપ વિદ્યુતભાઈ અને દીધર સ્વરૂપ ઘાઘાભાઈ
વડિયા, બહેનો, અને ભાઈઓ.

મેં જાણ કરી કેમજાત આ શું બાઈ છે? મેં બોલેના કિંમત
આપી હતી કે તારી મારજામાં આવે તે બોલશે એનું તો આ પરિણામ
નહિ હોય? જરમને મારે? કું દેવજ પરથી જીવું જોઈ સજોતો
નહોલે પશુ ત્યાં તો માડું બાળજ ચાલ્યું, અને મીસીસ ચંચળ
વિષમના સીધા પાટા ઉપર આવ્યાં ને તેમનાં ભાષણરૂપી દેવ
સીધી અસહ્ય બાળજ ચાલી. વિષય રાજકીય ચળવળમાં અંતરે
રજાન હતો. અને અજળપણી વચ્ચે યજ્ઞચાતુર્ય ઉપરથી કચુંબર પછી
માડું બાળજ ચાલ્યું. મેં જીવંતી રાખ્યું હતું તેમ જોઈ પમ બાળજ
બાવી જ્યાં યોજનાં ચિત્રતાં ને કુશળતાં કુશળતાં (એકિદગથી કુશળતાં
હવું) કે સમાયોમણી કોણ જાણે? માડું બાળજ ચાલ્યું. રામાયણ
અને મહાભારતનાં દાખલા આપ્યા. સત્યમર્થા કુખી મારી ચેતા-
કુખમાં બહાર પડી અને ત્યાંથી આખા કુષ્ઠ અમાનાનું સિંહા-
વમેહન કરી ચંચળ બાઈ લીસીસદીની અંદર પ્રવેશ્યાં અને આ
જનનરૂપી ખડાસી અંદર પુરુષરૂપી બળદીઆની સાથે રતી રૂપી
બીજો બળદીયા ન હોય તો આ જનનનાવ કેડું ડોહાં ખાપ તેનો
ચિતાર આવ્યોકુખ આપો. મંચળનાં વિશેષણો અને અર્થકારો
સાંભળ્યો ચેતાજનો દિગમ્ય મજ ગયા હતા. અર્થકારો અને
વિશેષણોમાં ક્યાંક ક્યાંક નફરતી થવા ચિવાપ મારી પટ્ટીયા
રજ જોવા પુરો અને સ્પષ્ટ હતો અને હાવમાવ જોવા મનોહર
અને ચોક્કસ હતો કે, ધડીમર આપી સમાની નજર તેના સામે
ઝેરી રહી શકે તેમ જાણ્યું. ભાષણ જુલકાથી ચોં જીવું હતું.
મેહર મુખનાં જોડીય-સે મારા ભારે અતિય અને અમાન વચ્ચે
મારી હાડકાની ને માર વખત તાળીઓથી વધાવી લીધી હતી.

એ શું ?

મેહરમાં ચંચળ જોમીતી વ્યવાયક મજ ગઈ, જાંબી ગઈ,
નાની હતી ત્યાં જાણે સમજાય થઈ ગઈ. પહેલો મોટો કુખરો
કહાણો અને જાણી અપાણી જાણે અપાણા નંધ ચેતાની
કુખરો પર જાણે બેઠી. મોટો અજળ જાણે, ચેતાજાણે અને પછી
જાણે જાણમાં હાથાજા થઈ રહી. મુખનાં જાણે તખ્તપર
જાણે ભતોતો નાનાવ આ પહેલ પહેલો હતો, મારી આજ્ઞા-
માણ્ય કુખ રીપીટ થી? મરડુ અમારા આ બનાવને ભારે અત્ય-
જાણે. તેને જાણે જાણે અત્ય અત્ય અત્ય રીતે અત્ય અત્ય

હતા. કુખ, જોમ, અને નાવેલીથી મારી જાણ તાળી
ચેટી ગઈ હતી. મુખ સુખરૂપ ગઈ હતું. ધડી મર તો એમ ચાલુ કે જો
મજને જાણ મારું કે, એ ચંચળ! ન કરે જોવાં નખરાં! પશુ
દરમણી અને મારો મેહ લોહી પાખી ન જાય તે ખાતર કું મુખે
મજરી રહેલો. રાતે ઉઠેરાપાસા વાપ જોવાજ જોરડીયાં દાખલ
થયો અને ઉપરામણીય ચંચળને જાણ મારી કે, "આજી! નાક
કીમું-મવાડી-ફેનોતો! હવે મારે શું મેહોડું બતાવવું?"

"તે કું શું કરે?"

"કપાળ તાર."

"પશુ કુખરો શું કરવા કાલો તો?"

"કાકાજ કેખાવ?"

"કાકાજ?"

"હા-હા, કાકાજ, તમારા સગા કાકા-બલ્ય કાકા."

ઉદે! હવે કારણ સમજાયું. સમામાં મારા વડિલ બલ્ય
કાકાને ચાલતી આવેલી પ્રશ્નિકા પ્રમાણે તેમને દુરથી જોઈ
ચંચળે કુખરો જોયો હતો. અને આ બધો કારક થયો હતો.
એ કમજાત કાકાને પશુ શું કહું? પોતાના ભવિષ્યની વડુ જે રથે
ભાષણ કરાવી છે એ રથે જુલકા જુખખને કુડી નીકળતાં જરમ
પશુ ન આવી? કે હાથ સમજી સમજો કે વડિલ એવા પ્રશ્નમાં અને-
માનો એ રથેથી બાઈઓ ભવ; પશુ ચંચળનાં કાકા પ્રમાણે મારો એ
જુલકા વિચારનો કાકા ત્યાં સમાના જોઈ જુલકામાં જાણે ચેટી મેહો
હતો અને મારી તથા ચંચળ રથે મોટા મોટા ડોળા કાઢ્યાં હતા.

"મીડીરે મીડી! જાણે જાણનાં પાનારને જાણ જરમ
જાની અને કુખરો કેવું? પછી કાકાજ અને સમજો કેવું!
અરે ધણીની પશુ પરવાઈ નહિ કરતી. ધણી, બાળ બચ્ચાં, વડિલ,
માખાપ-ધમ? બધાની બાહુતિ આપીને જાણે જાણનાં અમજનાં
દીવાલો એ રથે કાકા છે. કું? કહે તો ત્હારી આજ્ઞા અખાપ
જાન્યોનાં નામ કાકા? જે જોવા રાજદારી ચર્ચામાં અને કાકામાં
ચેતાના ધરસંસાર અને ધર બ્યવહારને જુલકા અર્થ છે, કેવળી
પશુ પરવાઈ કર્યાં જરમ કામ કરવામાં આવે ત્યારે જાણે અખાપી
રેકસેવા થઈ શકે."

"તમારા આ કાકા યાદ રાખજો હોં! કાકામ કું? જોવી થઈ? તો
તમે પછી ફરકતા કે ચટકતા નહિ"

"મેહાકા, તારે કિંમતથી કુખરો રાખ; કું? જિવકુલ અઢી-
વાનો નથી બ્યારે મેં તને જાણે પાડવાનો અને પ્રખાત
કરવાનો વિચાર કર્યો છે ત્યારે તો કું? ઠેક પહેલીય સ"

જીને દિવસે વતંચાનપરોના આગલા દિવસની જાણે હેવાલ
જુલકા જાણે અને રસિક આગેલા મારા પત્રમાં તો જોઈકું જાણે
હવું કે, "મારા જાણે અખાપ અને જોમીતી કિંમત નાદુરસ્ત થઈ
જવાથી પાણી ચેતાની જોઈ ઉપર જાણે જોઈ હતાં. જે જોઈ
જાણે એ લી કાકાં હતાં તે જરમનાં જોમકું કું? પશુ અખાપરક
ભાષણ કું? હવું, પશુ જીવન હવેલી જીવિયાના કુખ સ્વભાવના પાર-
કાની જાણે અખાપ કરનાર જાણનાં જાણનાં જાણે અખાપરક
હવું કે.

મારવાડી વિદ્યાલયમાં રક્તસ.

‘ભરસામાં ધુમ્મેડા કાઢનાર ભૈરવ વડતા !’

‘સુબાધના પેટાકામ પર અજબ બનાવ !’

‘ભર સલામાં ધુમ્મેડા.’

‘ઐયોરિશ્ક હિંદુ બાવની ઇલાજનક મુલુખુ’.

આવી આવી હેડિંગો ચીતરી માથાં હતાં પણ એ શો એક હતો તથા મારી ચંચળ ધુમ્મેડા કેમ કાઢ્યો હતો તે તો અને બેજ —મારી બૈયરજ નાનુનાં હતાં. તે દિવસે કોણ ભણે મારા લક્ષ્ય કાઢા અને કું—તે મારા અને કું તેમનો દુરમન બની મળા.

લુહી મતિતી

ત્યાર નાક ત્રિપ વાંચકો ! આજળ જેમ કું બહુવી ગયો તેમ બપોમાં બપોળો, ઇન્દ્રચંદ્ર આદિથી ચંચળને મેં ભહેરે બ્રહ્મની ચંચળો અમલ બરી કરી દીધી. આજળ કહી ગયો તેમ લુહી લુહી મંડેલાનાં દંડની અંદર રકમો ભરી ત્યાં તેને માનીતી કરી રીધી અને એક વખત મોંધવં મહા વિદ્યાલયમાં ભ્યારે કોઈ પણ બસમાં વગર મારી ત્રિપાએ તેક કલાક મુખી વહેતા પ્રવાહની માફક અરમખિત વાણીનો પોષ વર્ષાળ્યો ત્યારે મને મારાં અવન આયકે કાગડું, મારી અર્ધો ગના—મહારી પ્રીયતમા ! મહારી પ્રીયીસ મારાં, બનીમના કીકાની માતા—મારા અરીબના કીકાની વડુની સાથ, એ વડુની નજીની આ-બસ કેળવાઈ ગઈ—તેવાર મધ મધ, હવે બંદાને કોની દિરક છે ! હવે તો દરેકોજ સતે જગ્યા પછી વિદ્યાર્થીયો કીચીં, સહેરના તે દેશના, માનના ને કુનિયાના મહત્વના મર્યા જેવા ગરમ પ્રતોપર મર્યા ગરમ તીખી તમતમતી મર્યા કીચીં ને અમારી આજળ પાકપાકોડીઓ, ન્યાત નાતીસાએ તંબા રાજેદરી નેતાઓ પણ આશમના સુખની માફક આંખા પરી કાલાપાના કીચીંમાં કુખી જરો.

ચંચળ પછુ દિવસે દિવસે વધારે ઉત્સાહથી સમાઓ ગળવવા લાગી અને ધરકાય કરતાં બ્રહ્મકોષ કાપમાં તેરે વડુને વડુ રસ પકવા લાગ્યો. પહેલાં તો તેના ભહેરે અવન મારે કું જતી કાઢી મગરે બનતો પછુ, “આમ લુઓને, મારે આને રાતે આહ વાણે એક સત્રમાં બાપજી કરવા જવાડું છે મારે તમે સુરતી હિંદુ હોટિયામાં જઈ શાતની પેટ ખાકોને આવળે તથા સીનેમા બીનેમા બેજ મયારપાકડી મને તેડવા આવજો.”

“ઐતેરીકી ! બાહ સાહેબ બાપજી ભરકા નાપ અને આપજી હોટિયામાં જઈએ ! વળી એના બાપના તોફાર કે પાળ તેડવા જવું તે પછુ વળી ક્યાં મયારપાકડી !”

એક વખત આખો દિવસ-અમરો ત્યાં સુધે સળગ્યોજ નહોતો. એ દિવસે શીમતી ચંચળગ્રીએ અધવ્યાગમાં મથેલી મહિમા પરિવદમાં ‘સતીધમ’ અને પતિસેવા ઉપર નિંદતા બધું બાપજી આપજી હતું. ભહેરે અવનની સમકપર ચંચળ નાપરે મેકકમ કેમ કરવા લાગી ત્યારે આવા બનાવો તો અમરો પરમાં બૈરમારે બનવા લાગ્યા અને કંથિત કંથિતે તો ચંચળને મારે મારે પછુ બહુમરો અને તિરસ્કાર આપવા લાગ્યો.

એક દિવસે એ દિવસે દિવસી દિવસી કાક એક રીપોટનાં પાનાં ઉપચાવતી હતી. પાસથેટની બતીના આંખ ઉભાકમાં તેની રેકાર્ડિંગ દેડીપમાન લાવતી હતી. તે બેજ મારા અવનમ પ્રેમના કણજી પુરવા મેં પાસે બેસી, બેડે હાથ મુકી વ્હાવ્યો કયું, “બહી આંખે છે ચોપાદી ? મરોરી ને કુલશી મથાઈ ખાડું.”

“શું ?” બાહ સાહેબ કણક્યાં.—“આ રોહક અધારમાં કુકાળ છે અને તમરે કુલશી ખાવી છે ?” અરમ છે અરમ છે, મણીજ અરમ છે. તમારે આવી બાપલી વાતો મારી આજળ કહી ન કરવી. તમારે જવું હોય તો સીપાવો, કું તો આવતી કાલે એ કુકાળવાળા ભાગમાં ઉપડી જવાની છું.”

“ઉપડી જવાની ?”

“હા, ઉપડી જવાની. ન્યાસચંદ્રસાહની ભેડે જવાની.”

“નાસચંદ્રસાહની ભેડે ?” એ પાલચંદ્ર વળી કણુ યુએ છે !

“અમર નથી ! અંબાતના પેલા નણીતા દેશમકા, ભણે કાળી યાવાના કુકાળ મારે ગામેગામ રજાગી કીતિ મેળવી હતી તો !”

“તો વહુ આવે છે ?”

“નહિ અમે એ ક્યાં જવાની કીએ.”

“ઓ તમારો બાપ મરે એ ન્યાસચંદ્રસાહની !”

“અમરદાર !” ચંચળ ઉછેડાપછી બિહારી જેવા રોળા કાઢ્યા, “અમરદાર ! એક યુસત સ્વોચકાત નરરતના નામ પર આપા ઉચાર !” આવા બેસ આપવા હતા તો અને ભહેરે અવનમાં નાખીજ કેમ ? રમ તો છે એ પતિએને કે ભણે ભહેરે અવનમાં પરીસી પોતાની પત્નીએ ક્યાં દરેકે છે તે અંબાધી એક ચળવળ પૂજા નથી.”

“પછુ મરે ખાવાડું ?”

“મુંબાઈમાં જોળે મણી છે.”

“આવી તમારી પતિસહિત કે ?”

“દેશ પતિ કરતાં મોટો છે !”

ઓતેરકી ! આ તો અલસ બરી કે એકા જનસે બધા દરવાજા જેવી લીસ કાઢી. કું યુએ રહેલ.

બીજો દિવસે ક્યાં ક્યાંમાં સળગ થયેલા એક આપિક વચના પુરવ મારે મેં આખા અને બિસિસ ચંચળ સાથે મળવા માંડ્યું. એમનો અવાજ સાંભળી રસીકામથી કણકવાળા હાથ પોઈ નાખી ચંચળ બહાર આવી અને આવનાર ભેડે રોકેડે કરી દીધા. ઉપર તેમને બેસાડી તેમની પાસે બેસી અને અને દ્રિડમુલ કયો, “આ મારા મણી.”

આવેલો આલસ ભણે કું ચંચળનું પાળેલું કુતડું હોઈ એવી રીતે મારા વરેક ફત એક નજર નાખ્યું તેની સાથે વાતોમાં વળગ્યો. એ ભૂનેએ રોહક અધારમાં કુકાળવાળા ભાગેમાં ક્યાં દરજી એવું પ્રિમાસ નહીં કરી કાઢ્યું અને કું તો દીધાક આજળ પોષેલ મળા જેવા એક પલાવાળાની માફક ઉભો રહ્યો !

(દારપરબની આ રીકામિય બેજ આવતા અંકમાં અગાઉ પછી)

આનું નામ તે હેતું!

એક શહેરમાં રીસ વાણીયા બાઈઓ રહેતા હતા. તે આમમાં પ્રધાન નહિ. ચાલવાથી તેઓ રણી બાવા ધર હોડી બીજે ગાય બવા ત્રીજા. ત્રીસે બાઈઓ પરણેલા હોવાથી પોતાનાં ભેરાં છોકરાંને હળી-મળી રજા લઈ ગયા. રસ્તામાં ચાલતાં લગભગ બપોરને વખતે એક જીના કિસ્લાના બીડીએર પાસે આવી પહોંચ્યા. જુબ લાગેલી હોવાથી તેમનાં કેટલાંકે ત્યાં કિસ્લા નીચે બાથું ખાવાનો વિચાર બજીવ્યો. થયું મતે નહીં થવાથી તેઓ બાથું ખાવા પેલા કિસ્લાની બગિચી અને ખોખરી યંચેલી દિવાલને ધરે-બેઠા. દેવ-યોગે તેઓ બાથું ખાતા હતા એવામાં "તહાં ભીંત તુડી પડી, બાઈ દખાયા સાત." ભીંત તુડી પડી તે બધા મલરાઈ જઈ ઉડી નાંસવા લાગ્યા. નાંસતાં નાંસતાં સાત જણ એ રથને દખાઈ મુક્યા. આગળ જતાં એક નદી આવી તેમાં ચોમાસાને લીધે પુર આવ્યું હતું. બધાએ તે નદી ઉતરી જવાનો વિચાર કર્યો તે તેમાં ઝંપલાવ્યું તેમાંથી યુક્તાં યુક્તાં નવ જણ નદીમાં તથાઈ ગયા. બાકી રહેલાઓએ કને ધધે જવાનો વિચાર મીડી વાળ્યો અને ધર તરે પાછા ફર્યા. પાછા આવતાં એક ગામમાં (કાળગીરું) મહાચારીનો રોગ ચાલતો હતો એ આમમાં તેમનાં સર્ગા રહેતાં હતાં. ત્યાં તેઓ ગયા અને જમીને આમળ ચાલતાં જ તેમના વધુતે તે રોગ લાગ્યું પડ્યો. તેથી મરણને સારથી થયા. બાકી માત્ર એક રહેતા તે ધેર આવ્યો. તેને એકલાંતે જાવેલા નોંધ બધા બાઈઓની બેરીઓ તેમના બહુની બખર પૂછવા આવી. તેઓ વીસ વાણીયા કહેવાતા હતા તેથી પૂછ્યું કે-કહેને વીસ વાત.

જવાબ-કોડે દયાજી સાત.

આ સંભળી કેટલીકને રીસ ચડી ગયે કહ્યું-મરો પીટયા મરી (દયા વિનાતા) જવાબ-નવ તાણી મૃત નદી.

આ સંભળી કમથી બોલી-“અરે! નવજીને યજુ દરેર” આ સંભળી જે જીવતા આવેશ તેની બેરી બોલી “અરે!” આટલું કુખ પડ્યા છતાં પણ તે હાંમતથી મોસ્થા-“શંક તું” શું કરવાને રીકરે કરે છે? બધા તેા સહિસલામ આવ્યા ધરે!”

આનું નામ તે બાઈઓનું હેતું!

મુમત્ત

મૃતશાસ રસ્તે ગયાજા જતા હતા, એટલામાં તેમના ગાયના સામળદાસ શેઠ પોતાને રેંકડો હાંકતા તે રસ્તેથી જવા લાગ્યા એટલે રેંકડો નજીક આવતાં મૃતશાસે ગંભીર મુદાથી કહ્યું:- “સામળદાસ શેઠ, ગરમીને લીધે હું પત્નીનાથી નહાઈ રહ્યો છું, માટે “ધર કુપી માવો” આ ગરમ કોટ ઝાપના રેંકડામાં લઈ જશો!”

સામળદાસ-હા, પણ પછી તમને ધેર કાણ પરોંચવી આવશે? મૃતલાત-તે માટે હું કોટની સાથેજ આનું છું!

શેઠ-રેંકડાથીને વહાલી, થયું દિવસથી એક વાત માત્ર મનમાં યોગાયા કરે છે. તમને કહેવાનું મન કરે છું. પશુ-

શેઠાણી-કેમ વહાલા અટકી પડ્યા! કહોની, મારા કમ છે. શેઠ-તમે રામા પાસે પગ દખાવો તે તો હીક નહિ. તદ્દન એટીકટથી બહારા ઉદતાઈ બન્યું. પછી તો તમારી મરણ.

શેઠાણી-ખરી વાત છે-વહાલા, પશુ જીઓને પ્રજાએ આપેલ જીવ તો સહુમાં સરખો કે નહિ? તમે બંધારે બહારથી આવો છો, ત્યારે રાત્રે યાક લાગ્યો, ફોપ કે ન લાગ્યો, હોય તો પશુ શોખ માટે પશુ મારી પાસે પગ દખાવો છો. તો હું બહાર ફરી ફરીતે કોઈ દિવસ યાકી મળ હઉં તો રાત્રે બિચારો મારા પગ દખે. તેમાં બોડું શું છેવંટ મન મંચો તો કયરોટમે મંચો તેમાં મુંઝાયા શું કરો છો? ન્યાયની વાતમાં ખાર સાતો! શેઠ બિચારા મુને મોટે પોતાને કામે વળગ્યા!

મોજ-મજલના ગ્રાહકોને સુચના.

ઉપરા ઉપરી અનેક કાપમના તથા છુટક ગ્રાહકોની પાંખા અંગ્રાની માગણીને માન આપી અને “મોજ-મજલ” ના પાછલા અંગ્રા ફરીથી તૈયાર કર્યા છે; પરંતુ પાંચટમાં ગઈતેલ હોવાથી અંગ્રા નહિ મળવાની દરશાજ સેંકડો ગ્રાહકો તરફથી ફરિયાદ આવે છે માટે અમે અમારા ગ્રાહકોને પાછલા અંગ્રા અમોંતી ઝોડીસમાં દેવી છ ના દાઈમમાં આવી લઈ જવાની નમ્ર વિનંતિ કરીએ છીએ. પાછલા છુટક અંગ્રા ખીજ વખત છાપવા પડેલા હોવાથી ગ્રાહક હોય એવા માથુસોને બખબે આનોની કિમ્મતથી છુટક મળી શકશે.

નસુનાના અંગ્રા માટે અઢી આનાની દીકટ બીકવી.

નવીન ગ્રાહકોએ વગર વિલંબે નીચેને સિરનામે લવાજમના ફ. ચાર ભરી પાછલા અંગ્રા અને ભેટ મેળવવાનો લ્લાલ લેવો. બહારમાંના ગ્રાહકોએ ભેટના પાંખેજના ૦-૪-૦ મળી ૩-૪-૪-૦ તો મનીઓડર સોકલી આપવો.

બલાસાં | ભેટનું પુસ્તક બલાસાં!!

શુક્રબદન નામનું જે ભેટનું પુસ્તક અમે ગ્રાહક યનારે આપવા હતા તે પુસ્તક બલાસ યઈ ગયેલ છે. નવીન ગ્રાહકોને ભેટનું પુસ્તક નહિ મળવાથી નિરાશ થાંતે જવું પડ્યું છે, તેને સાટે થયું ગ્રાહકોની ઇચ્છાને માન આપી જીવન આપર સુધીમાં ગ્રાહક યનારે

આશીકની. આતમકથા

નામની નવલકથા ભેટ આપવાનું નહીં ક્યું છે. આ પુસ્તકની નકલો બધીજ થઈ છે. માટે વહેલો તે પહેલો, અલ્યાસ થયે અમે આપવાને બંધાતા નથી.

મોજ-મજલ કાર્યાલય

ગીરગામ ચર્ચ સામે ખટાવ-બીલીકાં મુંબઈ નં. ૪

અમદાવાદના એજન્ટ:-

નંદલાલ દામેદરદાસ

ન્યુસપેપર એજન્ટ રતનપોળ નાકા નં. ૨૯-અમદાવાદ.

મોજ-મંજહ

રવિવાર તારીખ ૮ મી જુન સને ૧૯૨૪.

આલમ આંકતી કિમ્મત મૂળાલાજી.

વખતાર:—૨૦ ફરેસો.

સભ્ય:—છાલજી મંજહ

જગત ઉદાર કરવા કાલીદાસાદિ નવા પાકી, પ્રકાશિત વ્યોમ પાવન પૃથ્વીને કરતાં ગયા પાકી; બન્યા છે શુભ બહુલ સંશુભ તખતુસધારી ક્યાજી, મગર અફસોસ આલમ આંકતી કિમ્મત મૂળાલાજી

* * *

તરતને તરલિયાં તરલાં અને લોચનને લોચનિયાં, સરતને સરલિયાં સરલાં કહી મોહકને મોહનિયાં, બનાવ્યા લાસકા શે! શું! ચલાવી છુદિને પાછા, મગર અફસોસ આલમ આંકતી કિમ્મત મૂળાલાજી

* * *

ન આળો લારરી કે જવજીવિના મગજમાં ભૂસો, કયાં કાકા અને છદોના તેને મારીને દૂસો; કરી સાહિત્યસેલૂતમાં કલમની અસ્તવ્યજી, મગર અફસોસ આલમ આંકતી કિમ્મત મૂળાલાજી

* * *

હમારો દેસ જૂદો, વેસ જૂદો, રાહ છે પાકો, અગ્નિ મરતાન સાગીના મગજમાં ઝીર છે ફાકો, બીલા શાયર થયા વાસી, હમારી શાયરી તારી, મગર અફસોસ આલમ આંકતી કિમ્મત મૂળાલાજી

૧૧૦. રથજી સંકાયને લીધે ચાલુ વાતના ભાગ આ વખતે બીજા પૃષ્ઠા પરથી.

ગોવાલાજી

વખતાર:—૨૦. “૬”

ચિત્રકાર:—૨૦. ગદાણી

“કાલ દૂધ થયેરે...ધી...” આમ મોલાતી એક સેળ તપની ગોલાજી રસિકલાલના પર આગળથી દરરોજ ગાતી હતી. એના ધીમ રસિકતા બોલો એ રોજ સંભળતો, એ રહેરો હોર નમણી હતી એની આંખમાં જલ્દી થયાં દોષ એમ લાગતું પણ હજી સુધી તે એના પર કામચૂં કરી શકી નહોતી. તે દરરોજ આવતી એ જોતો અને “કાલ...દૂધ...થયેરે...રે...૬... ધમોઓ...” એ રવા વાતાવરણમાં મધુર સંગીત જગતની વિભીન ઘડ જલો.

રસિકલાલ રાજપુરનો વતની હતો. ગોવાલાજીના મધુર સંગીતની લહનજાતમાં આમ પડાવના દૈવભેગે એક રિવાસ તેનો એક મિત્ર તેનો મહેમાન થયો. રસિકના ધરતી પાસે એક વનપટ હતો. એનો મિત્ર દેખાવામાં મોહક હતો. જાનને કોલેજની વાતો કરતા હતા. એવામાં “કાલ દૂધ થયેરે દૂધી” મોલાતી ગોવાલાજી તેઓની પસેથી પસાર થઈ. રસિકે તેને મોલાતી કહ્યું “જુપીં રોર દૂધ આપતી ના” ગોવાલાજી થયાં મઠ. દૂધ પ્યાવામાં નાખતી વખતે દેગળું ‘તેનડા સાધુ રસિકે જોયું કાકડ (વિચારમસ્ત ભારથી તે ચાલી ચર્ચા પચુ જતા જતાં) છેણી ખૂરી મઠ રસિકના મિત્રે તેને પછી બેઠાની, ઉઠીણી તેના હાથમાં આપી તે મઠ...ખને ચ પીત મોઢા રસિકે એક આગળી ખાનાસ કરી પણ તેના મિત્રનો પાલો જોયો તેને તેજ જ દો. તે કવિતાના પ્રેરણામાં ધુમતો દોષ એમ રસિકને લાગ્યું. તે મમમાં દરરોજ અને મોદનલાલે સરમાધ પ્યાલો દાખમાં લીધો રેકનાં અર્ધ પ્યાલો નીચે દેગળો અને જાજમ જાગડી તે નાખ્યાં. આનું કાણુ રસિક કળી ગયો. મોદનલાલે જેમ તેમ માગ્યો પ્યાલો ખાલી કર્યો ને બને વાલો કરના મોઢા “હ બહા! પેપી ગોવ લજી દરરોજ આ લીધી પસાર થાય છે કે?” તેણે વાત ઉપાડી

“હા” રસિકે દુકામાં પતાવ્યું

“શુ સ જ સવાર આવે છે?” આ બીજો પ્રશ્ન તેણી ચકાસે સાબીત કરવાને પુત્તો હતો

જાને જાતી મિત્રો હતા-તેઓ એક બીજાથી જલ્દી એકી વાત ધુપાવના પણ અપાર સુધી ને રામ જગવાઈ દલી દલી તે આજે ગોવાલાજી થતી દીધી રસિકે તરતજ કહી દીધું “કમ ભાગ! વાર વાર ગોવાલાજીની વાત ધુપવા કહે છે! કોલેજમાં પ્રેક્ષકે અભ્યાસ તે સરો કરાવે છે! અમારા આખા વિષયી ગકરના પુત્ર કોલેજમાં દના ભારે કાલ ધુગીવન લેડીના લગમાં પડવા દના, ચાર ૭ માસ તો માઠ ચાલ્યું પેા પ્રુટા એટલે એમનો ‘લવ’ કાલ બીજી જગએ ઉડી ગયો ભયાર જલ્દી એમજ છે કે?” મોહને જોન ધારણુ જમ્યું; પરંતુ પ્રથમ દરિયે પ્રેમમાં પડનાર માન જાગડી સકતા નથી. એ ચાર મીનીટ પછી તે મોલ્યો.

“એ હજી કુંવારી હોવ એમ જણાય છે ?”

“હા, છે તે કુંવારી; પણ હવે આ બાબત મને પુછીશ નહિ.”

રસિકે કંઈક જણાવે. એ કાંઈક ઉપર આંટી પાડે. રસિકે કાંઈક જણાવે. પાંચેક કલાક ગાળી તે પાછો આવ્યો. તે આવ્યા પિતૃજન મુખ !

“એ ક્યાં ગયો ?” રસિકે પૂછ્યું. “એ તે પેલી ગોવા-જનની સાથે દુધ પીવા ગયા છે. ” મમિકે હાસ્ય સાંધે જવાબ મળ્યો.

“પણ એ ગોવાલજી પાછો આવ્યાં જ્યાંથી ?”

“એ જાહિયાં ગોવાલી નીકળી કે તરતજ તમારા મિત્ર તેને આંખોની નીચે સાંધે ગયા.”

રસિક વાટ જોતો બેસી રહ્યો.

x x x

“ગોળ કેટલું દુધ વેચ્યો છો ?”

“હું માત્ર દસ ટોળા દુધ વેચ્યું છું. બાકીનું મારી આ વેચે છે.

પણ તમે આનારે કુપને શું કરશો ?” જાનુરી આંદરે કહ્યો ગોલી.

“મને દુધ પીવાની રેવ છે. પણ ક્યાં ? તમે પરચ્યાં છો કે ?”

“ના.” આટલું ગોલી તો ગોવાલ મુઠાકાંચો. એ મુજબ ગોવાલના જાનુરી કહ્યો, એના નમ્રતા નવનમાં વિશ્વવનનું આંખો પડે હતું બનેનાં દેખાં પાછો કાંચો

“તમારામાં આટલો મોટો ઉમર સુધી કુંવારી રહે ?”

“જેની માતા પિતાની મરણ. એ જ આ મારું પર આવ્યું.” બને પરચ્યાં ગયાં.

વાત એમ જાની હતી કે રસિક ગદાર ગયા પછી મોહનલાલ ગોવાલજનની તૃષાત નવને રાંધે જોડાને બેસી રહ્યો અને જવાબે કે દુધ વેચી પાછી કરી ત્યારે તે તેની સાથે વાતે વળગી તેના પર સુધી આવ્યો હતો. મોહને એક ચોર દુધ માગ્યું. તે કાંઈક ગોવાલજી કારતજ એક માગ્યો તોટામાં દુધ આપી પોતાના મહેમાનને લીધે ક્યો. હવે શું થાય ? મોહનની ગોવાલજનને બેસી જવાની ઇચ્છા નહોતી અને હિતચાર પ્રમાણે ગયા પિતા માથે તેમ નેહાવું. તેણે દુધ પીધું હતું. પતા તેને દારના જેવી કેદ થઈ. તે પરમાણી ગદાર નીકળ્યો, ને જ કળા ગયો એટલામાં તેને દુધવા પેસ આવ્યાનું સંભારી આવ્યું. તે ગોવાલજનને પેસા આપ્યા ગયો.

“આ શું ? પેસા ! પેસા મને ન જોઈએ. તમે આમારો મહેમાન છો ને !” આ કબો ગોલી તો એનું મીઠું દસી કે મોહનને હાથ આવળ હતાં વેળવ તરફ જાયો.

+ + +

બીજા રવવારે પણ એજ સંદર દસ જોવાનું બાગ્ય મોહનને મળ્યું. ઊંઘા આવી. હસતે મુખેકે શુભાળી જોડાની જોડાને-ને તે સાથેજ આવી તેની જાણી કબો પેલી સંદર જોવાલજી !

“દુધ લો કે દુધ !...” આખા મોહનલાલ વાતાવરણમાં સંગીત રેણું.

મોહન પાછો કવિતાના પ્રેમમાં પડેલો ગયો. રસિકે દુધ વેચાનું વાલજી લેવા પરચ્યાં ગયો.

“તમારે આને દુધ નથી લેવું ?” ગોવાલજી ઉમંગજન બહાણી આ સવાલ પુછ્યો. તેની આંખો નામી રહી હતી. મોહન એ આંખોના જાનુરી પાનજી કાઢે ગયો.

ચોટીક વાર તે રતબજ બેસી રહ્યો. તેની આંખોમાંથી તે હ વળે રહ્યો હતો અને તે પેલી ગોવાલજી મોર દેખનાં આંસુ ઝીમે તેમ જાનુરી તે ઝીલી હતી.

“તમને એક વાત પુછું ?” મોહને જેમ તેમ હિમ્મત કરી.

“પુછોને” સરલ જવાબ મળ્યો.

“હું તમને ચાહું છું-તમે મારું કશો ?”

“એનું તે શું ગોલીક હશે ! આંખોની જાત આંદરે અને તમે તે સાલજી તમે કાંઈ જાણોને પરજો ? તે કદમાઈ.

“અરે, હું તમને પરજવા ઇચ્છું છું”

“તમેને નાત બદાર નહિ કોરે ?”

“તમારો જાણ નાત કેમી હિમ્મતની નથી.”

“મારો મામાપને પુછી જુઓ”

“પણ મને કહો તો અથ કે આ વાત તમને પચક છે ? તમે મને ચાહો છો ?”

“હા.” સરલ જવાબ આવ્યો.

“તમારું માતાપિતાની આજ્ઞા મળે તો ?”

“આ લવમાં તો એમ બનવાનું નથી. કાલે તો તમા નજો ને ઘેર જતાં આ ગોવાલજનને જુલી જશે.”

“જાતમાં લણી ઝીળે જુલી જવાબ છે પણ તમે એવાં છે કે તમને જુલનેં જોડે આંખોને જુલનેં.” મોહન શીશુક નેહો એમ કાજી કહી કહ્યો ?

વાત અધુરી રહી. રસિક આવ્યો. ગોવાલજી દુધ આપે સધર દહીં કરતી ચાલી ગયાં ને મોહનને આલવાસ અધાર મળે જાયું.

“હવે મહા પીવા છે કે ગોવાલજી પર કવિતા લખવી છે ?”

રસિકે ટકાર કરી.

મોહન મહા પીવા ગયો. મહા પીવાયો, પાન ખવાયો એટલામાં ટપાલ આવી. એમાં મોહનના પિતાનો એક પત્ર હતો. એ પત્ર નેહો-મોહનના વિધિને પેગમ હતો. એના પિતાએ એને ચકરચાકરી કરવાનો હવાલો કર્યો હતો અને લગન માટે તરતજ ગોવાલજનમાં આવ્યો હતો. એને હિંદુ સમાજ પર, ધર્મ પર રિવાજ પર-સર્વે પર કાંઈ સહ્યો.

એણે કપાળ કુટ્યું. આંધેરમાં મામાપને ગાળે પણ દીક્ષી. એના વિચાર પેલી સંદર ગોવાલજી પર ક્યું અને એના મામાપને એને કાંઈ બીજી સંદરની નવનમાં જાનુરી જોવાની આવડ કરી હતી !

મોહન એક દિવસને જાહેર ત્રણ દિવસ રહ્યો. ત્રણ દિવસ પેલી ગોવાલજી એને મળતી રહી. એ એને ઘેર પછી જતો.

ખનને ભાવનાના—પ્રેમના પ્રદેશમાં વિદરતા હતી. ગોવાલણુ આત્મ-
કથનથી કરી શકી. ગોદન પ્રેમના પ્રથમ ઉન્નાયની મરતી
અનુભવવા લાગ્યો.

પણ મોઢે દિવસે એ ગયો—એને જુવન પડ્યું. એ એને
કેં મૂકી ત્યારે તો લગની કામકામ સારૂ થઈ ગઈ હતી. એના
અંતરિક્ષાએ એને મારે એક પુટલી કંપા ગાતી કહી
હતી.

એ કહેજોમાં હતો ત્યારે એને કુમ્મલ-કુમ્મલના સ્વપ્ન આવતા.
એને રોયરોયી લુલીયદ ભેળવી હતી અને લુલીયદ ન થયે તો
“હેમલેટ” ની જેટ To be or not to be નો સિદ્ધાંત કરવાનો
એનો વિચાર હતો. એને એની લુલીયદ મળી ગોવાલણુને રૂપે!
પણ પ્રણયના મન કેવાં અજાણ અને ભયમંત્રી હોય છે! એને મળેલી
રોયરોયીએ એને નિર્જાણ ભાવનાવાદી બનાવ્યો હતો. ગોવાલણુ
“મળી—પ્રેમ કયો—પિતાએ લગન” મોકલું મોકલું ને ગોવાલણુ
“જુલાઈ મળી.” એણે માલગામાં દરતમેળાપ વખતે નવવધૂનો દાઢ
માલ્યો ત્યારે ગોવાલણુ નામની ડાઈ બાળા એના નામનો નવ
જપથી કુરી રહી છે. તે એ તારન છુટી ગયો હતો.

એ પરણીને પછીથી હતી. એની પત્ની યેર આવી. પહેલી
અંતરના દહાવો લેવાને ઉભા તબક્કા રહ્યાં. રસિક લાગણીએ સમજા
અવધા કરી. આને મોદનનાં જોરમાં કંઈ જોર રૂંધે નહોતો
હતો. એને કોલેજનાં ચોપાં આને નિજી જાણમાં. કૈદરપીઅર
ને રીડીઅનની રોસતી નકામી જાણ.

અચાનક વાતાવરણમાં ફેરફારો જાણ. તે સમયે. તેની
રૂંધે તાણ મળે—તેનાં મંદ પ્રેમ ઉભરી નીકળ્યો. એને ગોવાલણુ
અંતરે જાણ મન થઈ ગયું. એ પાંડો ભાન છુટી જાણવા લાગ્યો.
“એ જુલાઈ એવીજ નથી. એને એવી એટલેજ ભાન
જણી એમ થઈ જવું!.....કું થી કહે!”

“વશિષ્ઠની વચનને માન આપી પરણ્યો તો ખરું પરંતુ કું
કાપી છું એમ મને લાગે છે. મેં પેલી ગોવાલણુને અન્યાય કર્યો
છે. હવે મારી જીને પણ ન તળામ. આને દુષ્ટ પીછું પણ કરા
સ્વાદ લખવું. પેલી ગોવાલણુનું દુષ્ટ રૂંધું મીઠું હતું! અહા! યં
કેની કુન્નરતા! બસ જાણે આખી જીવગી ગોવાલણુના સદવાસમાં
જાવે તો કેવું સારું!”

“ગોવાલણુ.....” કાણ કપડું. પ્રેમ-મોદ એની કુખી
વત્ત બહાર આવી. એની પત્નિએ ઉદ્દેશ સંઘે લપાળને સંભ-
ળ્યો હતો.

“ગોવાલણુ કેવી?” મોદને વાત ઉઘાડવા માંડી.
“દમલું તમે તેના રૂપનાં વખાણ નોંધતા કરતા?”

“એ તો મારા અભ્યાસની વાત છે.”

“શું અભ્યાસમાં અંગ્રેજીનાં સંદરભાષાં વખાણ હોય?”

“સારૂ ભાવે એની પત્નીએ પૂછ્યું.”

“દોષ પણ ખરા” તે હસ્યો.

“તમે કહેા ન કહેા, પણ નહી તમે કાંઈપણ વિચારમાં
નથી છો.”

“મંદીરે મંદીર, આવા વિચારો તારે ન લાવવા ભેળ્યો.”
“જેવા વિચારો હું નથી લાવતી; પરંતુ તમારાં મેલ
જેવા છે?”

“શું મારમાં તને કંઈ છે?”

“નહિ પ.....પ.....”

“પ.....પ.....”

“પેલી તમારા હાથમાં છુપાવેલી ગોવાલણુ છે કેણું?”

“જાણ નથી.”

“મારાથી છુપાવશો?”

મોદન વિચારમાં પડ્યો.

“તમે મને કહેો તો ખરા. હું અંદરથી નહિ અંદર.”

“મળી!” મોદને મદદ કહે કહ્યું.

“મેં એક છુલ કરી છે.”

“શી?”

“હું રાજપુત્ર ગયો તો ને!”

“હા.”

“ત્યારે એક ગોવાલણુ મને છતી મળે હતી.”

“જસ એટલુંજ ને! હવે હું તમને છતી લાવી.” કહી
મળી કહી. આ હાસ્યે વળ ગોવાલણુને દુર મોકલી દીધી. “હવે
એ ગોવાલણુને છુટી જશે ને!”

“એ બને એવું નથી.”

“ત્યારે એની સઘે પરણું છું?” મળી ખાખા કહી પડી.

“એમ હોય તો હું હાથેલા મેળવી આપું.”

મળી એને બેઠી પડી. ઉત્તરી છુપાવી એના અંતર પ્રત્યક્ષમાં
જાણ અંતરની રહી હતી. એનો સ્વપ્ન યતીજ મોદનની ગોવાલણુ
જુલાઈ મળ.

છે છે છે
પછી!.....
આંતરિક્ષા રહેને પચાર થઈ ગયું. મળીએ મોદન પર જોર
જમાવ્યું. કામજુ દુમકાળે મેળવે આવી—કે વચીકરણથી કેણું જાણે
તે વચ મળે. તે તેની પડ્યો માલ ઝીલતો. તેના પરલામાં તે એવું
હાવે છતી મળે હતી. આ બધું એના પવિત્ર પ્રેમથી બન્યું અને
મોદન ગોવાલણુને જુદી ગયો. એક દિવસ બંને અપેક્ષાના મેંદાં દતાં
તાં દરખાસને પદાવશે વસિકેના કામજ આખી મેળો તેમાં પ્રથમ
મીડી મરકરી હતી. પરવચની પહેલી રાતના આનંદની વાતો લખેલી
હતી. છેવટમાં “ગોવાલણુ મંદીર છે અને સન્નેપાન લાગુ મેળો છે
તેને યાદ કરે છે. “મોંધા યુવના મેંદાન” આવે તો હું અહીં
ચાઉં...એમ મોડે છે. તેના માના પિતાએ તેમવચ કહ્યું છે તારો
વિચાર યામ તો આવી જશે.” વિચેરે “અમ્મ” દગ. પાંડી ગોવાલણુ
ચાલે આવી. આંખમાં રહેજ જાણજાણમાં આવી ગયાં. કાંઈક રથ
પણ ઉપડ્યું. “મારે માટે તે મૃત્યુને બીજાને?” તેણે પોતાની આંખે
એ વાત કહી દીધી. જવું કે ન જવું એનો વિચાર કરના ખાસ
મોદનના અંતર દહાડા પાતી ગયા.

એ જવા માગતો હતો પણ મણીને છેડતી ગમતી નહોતી.
 “એની કઈ ખબર આવી ?” એણે વિચારે મણીએ પૂછ્યું.
 “મોની ?”
 “તમારી ગોવાલજીની—”
 “ના. એ જાણી સીક છે, નહિ બચે”
 “તો તમે બચાવવા કેમ જતા નથી ?”
 “હું રાત્રી આવે છે ?”
 “હા. જાઓને ! એ જિયારી તમારા માટે મુરી મરે ને તમે
 કોર થઈ બેસી રહો ! તમારાં પુરોવાનાં દિલજ આપ્યાં !”
 “તારે જાણ ?”
 “હા—હા જાણતી છીને જાઓ.”
 “પંખો નથી ને !—” મોહન હસ્યો ને મણીને બહાર સરસી
 તરફ લીધી.

+ + +
 “મોંઘા મૂલના મહેમાન આવે તો સાજા થાઈ નથી જૂન, નથી
 પ્રેત, આ તો મારા મહેમાનની હું ગાંઠી થઈ છું. ગાંઠી, ચારી નજરે
 તો આખી દુનીયા ગાંઠી છે હાબાબા—આ આખ્યા પધારો, મન-
 મગતા મેમાન. પધારો, ઉભા રહો, તમારે માટે તાણું દૂધ લાવું.”
 ચણપુરના આદેશનાં ધરમાં એક આદર્ય પડી ગોવાલજી બસતી
 હતી.

“દીકરી, બાપુ, હું આ પું ગાંઠી કાઢે છે ! સમજી થઈને
 આમ થા સાર કરે છે ?” તેની મા બોલી.
 “હું ગાંઠી નથી કાઢતી, મને માતા મહેમાન બતાવે એટલે
 ત્રણ વાંટા—હાડી કમરી બનું—”
 “આવશે—એકાદ બે દિવસમાં જરૂર આવશે.”
 “શબ્દ મહેમાન આવશે ?”
 “હા.”

“એવું મારું બાપ ક્યાંથી દોષ કે તે આવે ! નિરુલવર,
 વારે ધાને, કામના સંકટ દરને, હા પણ આ લુકું તો નહિ દોષ !
 નાપા, માંડી સહુ કહે છે ?”
 “સાચું દીકરી સાચું !” ગોવાલજીનો બાપ બોલ્યો.
 “વાહ ! પ્રભુ ! વાહ ! આખર દાર સાંભળી ખરી દો !”
 “દીકરી, એકાંક બાપ તો અમારા જીવને નિર્ણય થાય.”
 “લાવો હું આદર્ય—નમો—નમો, મહાર નથી ખાનું નથી
 પીતું—જક મારા મહેમાન લાવો. મનપ્રમતા મહેમાન...

“આવાની નાપા, પીતાની નાપા, ભેખ પથોં અને એવે.”
 એ પહે મોહનને લઈ રસિક આદેશના ધરમાં કાપલ થયો.
 મોહનને જોનાં ગોવાલજી દર્શાવેલી રાત્રી મળી.
 “જ્યોત મહેમાન તમે આપ્યા ? કેવા જવાબ હતા ? હું
 ક્યાંથી જોનારી દીકરા તેમનાં આવારો દો !—”
 “મરી મોરી ગોવાલજી ! આપજી સમજના કોર નિયમે
 મને જવાબ આપ્યો—” ને ગોવાલજી આદર્ય જઈ મોઢો.
 “તમે જવા માગ સાચુ જાઓને ! હું તમારું મોઢું ધરાવે
 નેકલવ—તમે મને સુવી તમા—પણ હું નથી સુવી. અને એની

ચાલી જાણીએ છીએ—સુવી જાણતી નથી. તમે પુરો પ્રેતને બે
 થીડીની રમત મણી અમારા હાથને ચોરી નાખે છે. પણ તે
 હતાં એની ગોળા તે ગોળાજ રહી.....પ્રભુ તમને સુખ
 રાખે.....”

તેની સ્થિતિ મંજીર થઈ. રસિક અને મોહનને તેની ખબર પડે
 એવા ફરી પણ એ વેષમાં નિરાશ બનેલી બાળાને પ્રવૃત્તા ધરતું
 નિમંત્રણ આપ્યું હતું.

તે એ રાત્રે જુજરી ગઈ.
 આખર ક્રિયા કરવામાં આવી. મામ જહાર નદી કિનારે
 મહાવીર સ્વામીની દેરી પાસે તેની એક ખડક. મોહન—ગોવાલજીના
 મોંઘા મહેમાન—અનિદાહ દીધો.

મોજ-મજાહની આહકોને સુચના.

ઉપરા ઉપરી અનેક કાપમના તથા છુટક આહકોની પાછા
 આહકોની માગણીને માન આપી અને મોજ-મજાહ ના પાછા
 આહકો કરીથી તૈયાર કર્યા છે; પરંતુ પોલ્ટમાં ગણના થતી હોવાથી
 આહકો નહિ મળવાની દરોજ સેકંડો આહકો તરફથી કરિયાદ
 આવે છે મારે અને અમારા આહકોને પાછા આહકો અમારી
 એલીસાંદ ધી ઓ તાપમમાં આવી લઈ જવાની નમ વિનંતિ
 કરીએ છીએ. પાછા છુટક આહકો પીછ વખત હાપવા પડે
 હોવાથી આહક નહિ હોવા એવા માણસોને અખે આનાનો કિમતુથી
 છુટક મળી શકશે

નમુનાના આહકો મારે એની આનાની દીકરા પીડતી.
 નવીન આહકોને વગર વિલંબે નીચેને ધિરનામે લવાજમ
 ર. ચાર ભરી પાછા આહકો અને એટ મેળવવાનો લાભ લેવા
 જહારમાના આહકોને નેટના પોલ્ટના --૪-- મળી ર. ૪--૪--
 ને મતીઆંદર મોકલી આપવો.

બલાસ ! એટનું પુરતક બલાસ !
 હાલપદન નામનું ને એટનું પુરતક અમે આહક યનારને
 આપતા હતા તે પુરતક બલાસ થઈ ગયેલ છે. નવીન આહકોને
 એટનું પુરતક નહિ મળવાથી નિરાશ થઈને જનું પડ્યું છે, તેને
 મારે થાણા આહકોની ઉપરને માન આપી જીન આખર સુધીમાં
 આહક યનારને

આશીના સ્માતમકયા
 નામની નવલકથા એટ આપવાનું નક્કી કર્યું છે. આ
 પુરતકની નકલો ધણીજ થોડી છે. મારે વહેલા તે પહેલેથી બલાસ
 થયે અને આપવાને બાધતા નથી.

મોજ-મજાહ કાર્યાલય
 ગીરગામ સ્થાને બલાસ પીલ્લોંગ મુંબઈ નં. ૨૪
 અમદાવાદના એન્ટ્રે—
 નંદલાલ દામોદરદાસ
 ન્યુસપેપર એજન્ટ રતનજી ના. ૧. ૨૬—અમદાવાદ.

મારી મીસીસનું પહેલું સાપ્ત.

અખતાર-સા. મસ્ત ફકીર.

(ગતકથી ચાલુ.)

મારું વ્યક્તિત્વ કયાં ?

ઉપર જેવા અને સીક ચઢવાના પ્રસંગો તો હવે વારંવાર ખનતા હતા; પણ મેં ન ધારેલું પરિણામ મેંકે એ આનું કે, મારું વ્યક્તિત્વ જાણે તદ્દન બુંસાઇ ગયું. મેં તો ધાણું હતું કે મીસીસ જાહેર જીવનમાં પહેરી એટલે બંદા પણ પ્રખ્યાત થઈ જશે; પણ તેને બદલે આ તો મીસીસને નામે હું ઓળખાવા લાગ્યો, સમાજમાં કે રસ્તામાં, ચારે કે દેરીએ, ચોપાટી કે પાસવે લોગ ચંચળ અને મને નેનાં અવિળી ચીંધી મારી ઓળખાણ આપતા કે, 'તોનાં બાળીનાં વિદુષી મીસીસ ચંચળ અને પેસો તેનો ધણી' તેમ પાપાપાંચલોમાં ચંચળને મળવા આવનારીઓમાં બધે હું મારા પોતા તરીકે નહિ પણ મારી મીસીસના ધણી તરીકે ઓળખાવા લાગ્યો. તેથી મને ઘણી વખત ધરસો આવતો તથા ધણી વખત એમ થતું કે, એનું જાહેર જીવન અટકાવી પાડી એને ઘરના રસોડાની ધાણણ બનાવું !

એક દિવસે આ વાન મેં એકી ભેટ ત્યાં તો ચંચળે સારું રોકકું પરખાવી દીધું કે, 'હવે તો દેશસેવા નહિ હેડાય. બહુ ઘણે તો જૂની રહીને પણ દેશસેવા કરીશ.'

હવે શું કરે ?

કમીટી ફરમાય.

એક દહાડો બે-કર્માં બેસેવે રમ પડતાં ઘેર ગયો તો ત્યાં બંધાવી વાણું ભેળું. પાંચમળને પૂછનાં તેણે દસીને ગરકીમાં જગાવ દીધો. 'એ તો કમીટીની મીટીંગમાં ગયા છે.' પાંચમળને વધારે પડપૂઠ કરીય તો ભવાયો થયો એ બીકથી વાણું ઉઘાડી દૂધ ધરમાં પેડો ને વખતે ત્યાં પડેલા એક કાડ ઉપરથી કપી કમીટીની મીટીંગમાં ખાઠસાહેબ ગયાં છે એ ખજાર પડી. એકદમ ઉતાવળે વિઠોરિયા કરી જ્યાં એ મીટીંગ મળવાની હતી ત્યાં લાગસો આવના બંધાવી મારકે ઘુસી ગયો. ત્યાં એકે મોટું ઓરડાની અંદર કમીટીની મીટીંગ ચલી હતી અને બહાર ઉભેલા વાંધાવીઓએ મને દાદર આગળના યોગીમાંથી પકડે મળિવે-કપી ખખર આપી કે, 'આનંગી છે.'

'અરે તારી આનંગીનાનગીને શું પછું ? મારી બેરી અંદર છે; જવા દે.'

'નહિ જવાય, પ્રમુખનો દુકમ નથી.'

'રોડેટીઓ મારી પાછળ ફરી જવા એટલે હું નાજવાજન થયો. આખરે કાલાવાલા કરી કમીટીફરમાના બારણા આગળ ઉભા રહેવાની મેં પરવાનગી મેળવી. પૂઠપરઠ કરતાં બહાણું કે, કમીટીમાં સીઆંબા

એકથી મારી મીસીસ હતી ત્યારે બીજા બધા પુરો હતા. બધા પુર-પોની સાથે એ શું કરતી હશે ? અને ચંકા થવા લાગી અને ઉભાતા મારક ચંચળાં જેમ પારિ ચડે તેમ મારા મિત્રજ અને ગુસ્સાનો પારો ધોમે ધોમે ચઢવા માંડ્યો. અંદર કાંઈ ધુમધુસ થતી હતી અને કોણ બોલતું હતું તે સમજાતું નહોતું. એટલામાં બારણાની ફાટમાંથી મારી નજર અંદર પડતાં આવડે છે શું ? કાંઈ પુરુષ સતેલો અને કાચ આગળ ધુંટણીએ પડી ચંચળ તેને બચાવતી કરતી હતી. ઓરડામાં બીજા માણસો દેખાતા નહોતા.

મારી અંગે તમર આવ્યાં—અર્ધતાં આવ્યાં—અંદાજમાં મોળ આવ્યાં. ઉઠી માગ પવિત્ર થયેનો આ બદલો ? મદારા હકનેનો આ અંગમાં મારા દિલની આ દવા ! એ ચાંદલામાં છુપાવવી ચૂકેલ !

મને ભોળાને બરમાળો દાપ કેમ કરે ?

બધુચમજીને લટકાર્યો દાપ કેમ કરે ?

ખીરસામથી ચાક કાઢ્યું. પેન્સલ હાથવાતું પાંચ આંગળ લાલુ ચણુ દાખમાં ધરી બોલ્યો કે, 'એ હુલ્ટ પડ માથાપરથી—અરે નહિ એ માથું ધણપરથી જુદું કરે.'

ઘણી રીતે હમ આખખાંરે ઘડા છન્નેકામણ,

જનન હુજો એ આક્રમે, દમ અકારે કારતકી.

એમ કહી જઈ લાપના નારસિક ડાકતું આણું ને આણું બાપણુ ચાર કરી ગયો અને ચાકુ લઈ ઓરડામાં ધસી ગયો.

ઓરડામાં દાખર થતાં ઉરકેમથલો હું પોને વડુ ધરસે થવાને બલે ચાટ પડી ગયો. યુજાત વિવાદીક મટેની યુજાતનાં અચરમય દેલનેઓની એ ખ નથી કમીટી મળી હતી અને ચંચળમાં ભવલકા નિકે હુદિ ઉંચા પ્રધારની હો ! પી તેને પણ સજાદ આપવા ખાસ બેટાવવામાં આવી હતી કમીટીના પ્રમુખ ટકેબ ઉતમચંદ્રમાથ માથે લે હી ચડી જવાથી સિધિયા બે નાન ચમ ગયા હતા અને બહાર બારણાની ફાટથી જે મને બચકમીટી લે મીટી તે ચંચળની બચકમીટી નહિ પણ ઉતમચંદ્રભાઈ ફેરકટ થનાં ચચળે ચાર કરેલું નસંગ હતું. ચંચળજ તેમને કાચ ઉપર ચલાવવા હતા તથા ધુંટણીએ પડી તે તેમના બચીસનાં બટન બોલતી હતી.

ગદને ચાકુ સાથે હાડકા આપલા જેવો અંદર ધસી મથેસો બેલેલ ત્યાં બેડેજ સડુ અજમ થઈ ગયા પણ મેં પગમાં ખમયો મેતી જમ રેલી તોજી કે, 'ચંચળ ! લે આ ચાકુ, જરા લોલી કાઢ.'

ત્યાં બેડેજ એ ચાર જાણે મારા એ મતને પુલિ આપી અને જદ ઉતમચંદ્રભાઈની અંગેયોને જમ હેકો મારી બ્લીડીય કરાવવામાં આવતાં તેમને સચેત થયા. ફક્ત ચકાર નાચચંદ્રભાઈજ મારી માનસિક અવસ્થા જાણી ગયા હતા. તે સ્વિસે રાત્રે મને પોતાને ત્યાં બોલાવી રેડોકે દપા આપેલ અને કણુ કે, 'તમારા પત્ની એકલાં જાહેર જીવનમાં પહેલાં દેવાથી આ બધી પરિસ્થિતિ ઉભી થઈ છે માટે તમે પણ જોગ છુટાશો તમે પવિત્રતા બલે જાહેર જીવનમાં પહેલાં દેશો તો એકબીજાની અંદેખાઈ કરવાતું કે ફક્ત સમજવાતું રહેશે નહિ.

સુકાવ્યુ' અને નાળીએર.

ખસ વધારે શું કહેવું? બંદાએ પણ જાહેર જીવનના સમુદયમાં જોડાવિતો કુદરતી માર્ગો. આજકાલ એ સેન પણ ઉધાડું પડી મરું છે તથા મને તે તેમાં જરાક હિમ્મત ખતાવતાં સુસ્તી શકે છે. જે પણ ચંચળની સાથે દરેકે દરેક સમામાં જોણવાનું શરૂ કરી દીધું અને એને ધણીધણીઆણી બીજી બધી વાતો કારણે મુશ્કેલી લાગણી, લાપણી અને લાપણીની પાછળ લાગ્યાં હોય એમ બીજાંઓને જણાવું. મેં આજના નંદોતી રાખી તેટલા વખતમાં આપ સેવક સેક કચરાગાઈ પણ પ્રખ્યાત થઈ ગયા. પણ એક બીજી રીતે એ જાહેર જીવનની અંદર જુદી રીતે થઈ. એક દિવસે બેંકના મારા ઉપરી ફરતમજી શેડે મને જોલાઓ: "કચરાગાઈ! આ શું ભવાણ મહિયા છે?"

‘કેમ શું છે મુરબ્બીજી!’

‘અરે કયાળ તમારું! આ મજ કાલે મારવાડી વિદ્યાલયની મીટીંગમાં આપણી બેઠકના સાહેબોને તમારો મોજા કેમ દેખ આપ્યા છે?’

‘નહિ સાહેબ! સેવકે એણે મોજા નથી દીધી.’

‘સેવકે મોજા ન દીધી પણ એ મોજાની સમામાં તો તમે જાહેરી આપી હતીને?’

‘નહિ, દરેથી એમ નહિ કર’ સાહેબ. ‘મહે’ રકુલમાં લખવા ઉકારાની માફક જળમળે સાહે કહ્યું.

‘દહે કરવાપણું જ કયાં રહ્યું છે? મેં મારાં બીજાં બનતું ક્યું’ પણ મોજા સાહેબ માનતા નથી. હોય આ! ‘એમ કહી તેમણે મહેને નોકરીમાંથી પાછીસું આપવાની એક મહિનાની નોટિસ મારા હાથમાં મૂકી. ધેર જઈ મેરીને મોકલાવના સમાચાર આપ્યા કે, ‘સેવક તો સટકી મયા. સાહચર્યુસી રૂપિયાના પગારની નોકરી મજ. દહે શું કર્યું?’

ચંચળે હિમ્મત આપી કે, ‘કાંઈ નહિ દેશસેવામાં આજુ’ જીવન વ્યતીત કરશું અને પુણ્યના પેટમાં સાથે લાંબી રચનની સીડી સસપાકે ચડી જઈશું.’ પણ ચોક્કસ દિવસમાં મારી અને ચંચળની આંખ ઉપડી મજ કે જાહેર જીવનમાં મને અને ચંચળને જે માન મળતું તે અમારા કોઈ વજીર કે ખાસ યજુને લીધે નહિ પરંતુ બેંકની સાહચર્યુસીની નોકરી અને પોલીસને લીધે તેમજ નૂદાં નૂદાં હાડ્યાં મારા તરફની જે જે રકમો જરાબી હતી તેને આભારી હતું. દહેજ ખમર પડી કે, બીજા દેશસેવા કરનારા કળગળ’ કેમણેજ રાખીને દેશસેવા કરવા દત્તા. કોઈએ પ્રત્યક્ષ ફેંડની મદદથી જાહેર કાંચો દત્તો, કાંચને મુસદ્દારી તથા આજીવિકાનું ખચ રાષ્ટ્રીય ફેંડમાંથી મળતું હતું, તોઈએ પૈસાની બધી મોજાઈ અને નાણાં દીકરા મેરીના નામ ઉપર ચલાવી પહેલેથી પાકું કામ કયું હતું તો કોઈનું સપણું ખચ કોઈ બાત શેક કે શેઠાળીએ ઉપાડી ચેનાં દત્તાં. કોઈ દેશસેવાને એવા દોગ બેકાર મરી કમળી કરવા લાગ્યા દત્તા. આની રીતે નેપે મેજ-મજાદના મમમો ચાલી રહ્યા દત્તો.

ખાલસું જોણાને વિનંતિ કરી. તેમણે મહિને ત્રીસ રૂપિયાના પમારથી અંગેને યુગલમૂર્તિને નોકરી આપવાનું માથે લીધું તથા સુરત જીલ્લામાં પાણી કરવા મોકલ્યાં પણ આગળનાં દેશભક્ત વિકુબી બાનુ અને વિદ્યાન વક્તાને બદલે અમે લોકોની માણસો દોઈએ એવી રીતે પ્રજા અમારી તરફ જોતી હતી. આ બધો પ્રતાપ મારી મોસીમના પહેલા પાંચણો! હામ તરત તો હું કોઈ બીજી નોકરી શોધું છું. જેમના ધ્યાનમાં એવી નોકરી હોય તેમણે મોજા-મજાદના અધિપતિને લખવું. દહે મદારો વિચાર જાહેર જીવન, જાહેર પ્રવૃત્તિ, જાહેર તખ્તો, જાહેર વક્તાગાળ, જાહેર કચમગાળ, —અથા જાહેરના નામ પર મજ મોજો પુજો મૂકી કોઈ નોકરી મળે તો વફાદારી મળે એકમિતથી કરવાનો છે અને ચંચળને પાછી ધરના જોરકામાં જોડાવી છે.

(સમાપ્ત.)

પાનીના છાંતા બે આપ!

બેખઃ—દાધીમાસ્તર કુમસીયા.

૧

જૂની કીતાબોમાં વાંચીશું. છે ચાર, કે ગરમીમાં માથુકને સાચા સિંધાર; છે ચંદનના લેપો કે મહેકે દિવાર, — પન આને લેપેસ છે પાવદરના ચાર.

૨

ગામમાં તુરી યાતાં શહેરમાં વાસ, જૂના રીવાજોથી થયા ખલાસ; વીલાતી ફૂંસામાં મહે નહિ વાસ, માસમની માને જે કહેવતી ખાસ.

૩

ધોરો પાંજરાપોરમાં પૂરીયાં છે જેમ, માનસોથી માલામાં જરીયાં છે એમ; આશકને માથુક મોજે લેતા તેમ, મોજે અગાસીની મેલવતી કેમ?

૪

હવે તો વરસે જે મીથો વરસાદ, આપે પપૈયાના પચુના સાદ; તો પાછી દુનિયાની બને આજાહ, ને જોડાં બી લેટે જની શાદ શાદ.

૫

સાંભલને અરજ અય જગતના ગાપ, સતાવવા માંડીશો છે અતીસય તાપ, માટે આ દુનિયાનાં દરદોને કાપ, આપ જદી પાનીના છાંતા બે આપ.

સુખાઈનું રાત્રિ-રહસ્ય

(અખનાર-રા. શુતદ્રત)

[મતાંકથી ચાલુ.]

(૬)

ત્રિકમદાસને મદનમોહન સમજી તેની સાથે ખ્યારમાં પરેલી એ હસ્યમયી રમણીનું નામ સીતા હતું. તે એક શ્રીમંત કુટુંબની વંશવા હતી. લક્ષ્મીદાસ શેઠને આખા મુજબ શહેરમાં ન ઝોળાએ મેવું માણસ વિરલ હતું. શેર ખબર, રૂ ખબર, ચાંદી તથા સોના ખબર વગેરે જાણીતા ધંધાઓનાં રથએ લક્ષ્મીદાસ શેઠની બોમ પાતા હતી. પચાસેક વર્ષની ઉંમરે તેઓ ન્યારે વિપુર થયા ત્યારે શેઠાને એક પછુ સંતાન નહિ હોવાથી તેમણે સીતાના પિતાને પેસાની શારી રકમ આપી એક વર્ષની ઉંમરના દેહને વેચાતો લીધો હતો. સામાનિક રીતે નહાનપણથી જ સીતા રૂપવતી હતી તથા રૂપની આમ કેપર લક્ષ્મીદાસ શેઠ પતંગ બની ગયા હતા.

સમાન ઉંમર સિવાય મનનું મિલન લાગેજ થાય છે. સીતા ન્યારે નવયોવત્રી દિવસે દિવસે એક રાસક યુવકજાનીની આક્ર ખીટી નીકળતી હતી ત્યારે બીજી તરફથી લક્ષ્મીદાસ શેઠ કાંકના આપ થરાનું સામર્થ્ય ગૂંથાવી નવી નખરાળી પત્નીના કહેત ઉપર નાચતા હતા.

નેપીવન શી રેડ ઉપર લક્ષ્મીદાસ શેઠનો એક આલીશાન ખંજોડા આવેલા દોહ મુજબ શહેરમાં પછુ તેમનાં કેટલાક માળાઓ હતા. ધંધાને બંધી શેઠને આપેલા દિવસ શહેરમાં રખાવું પડતું તથા પેટી ઉપર પછુ હાજરી આપવી પડતી. બીજી તરફથી રસિક સીતા એકાંતમાં આવતાની બંદર પોતાનું દેહલેખ કાઢ્યું બેઠું અંતરના ઉણામુમાંથી નીસાસા નીખતી હતી. તે મનમાં તે મનમાં માળાપને ગણેા દેતી હતી. સર્વ પ્રકારના જોગવિલાસ, ઉગતું યૌવન, આકર્ષક રૂપ લેવું, મોજ-મનહનાં સાધનો વગેરેની વિપુલતાથી સીતા મનમાં તે મનમાં અમુક નાકને યાદ કરતી જુરી મરતી હતી.

સીતા 'મેહુ' લખી વાંધી જાણતી હતી. સ્વાધી' માળાઓ તરફથી તેને ધર્મનીતિનું કે વ્યવહારનું નોંધવું જાન મળતું નહોતું. તેથી કમોડાનું જે પરિણામ આજકાલ થયું રચયોએ જેવામાં આવે છે, તેનું પરિણામ સીતા માટે જેવામાં આવે તે એમાં કહિ નવાઈ નેવું નહોતું.

ત્રિકમદાસ લક્ષ્મીદાસ શેઠનો બાપિએ થતો હતો; પરંતુ કાકા બાપિએ બિલકુલ જનનું નહોતું. તેનાં કારણે થઈ હતાં સ્વાભાવિક રીતે ત્રિકમદાસના મનમાં કાકાને માટે તિરસ્કાર લાપ ઉપજ્યો હતો. સીતાનું કાકા સાથે લગ્ન થયા પછી તે તે કાર્યાં કાકાને ઘેર ગયો નહોતો. સીતાએ ત્રિકમદાસને અપ્રક્ર એક

મે પ્રસંગોએ જોયો હતો, પરંતુ બંને વચ્ચે બિલકુલ વાતચાપ થયો નહોતો.

સીતાના મોહને સર્વાંસે વધ યદ લક્ષ્મીદાસ શેઠ પોતાની સપ્તી મિલકત સીતાના નામ પર ચકાવી લીધી હતી. તેમાં તેમણે બાવિજનને છુટી બાદમ આપવાનો ઉલ્લેખ પછુ કર્યો નહોતો. મનમાં તે મનમાં સીતા પોતાને સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા ક્યારે મળે અર્થાત્ પોતે વિધવા બની સપ્તી સંપત્તિના ધનપ્લુસાર ઉપયોગ કરી શકે એ પ્રસંગની આનુરતાથી રાહ જોતી હતી.

વારે તહેવારે સીતા સમુદરનાન કરવા જતી હતી. દેવ-દશન કરવા જવાનો તેનો નિલ નયમ હતો. કાષ કાષ વખતે તે માડીમાં મા મોટરમાં બેસી ફરવા પછુ જતી હતી. કેટલીક વખત તે લક્ષ્મીદાસની સાથે નાટક સીનેમા જેવાને જુઓ જતી હતી. આમ હોવા છતાં બાબલદિથી તે લણી ધાર્મિક બને સહુશુભી રમણી દોષ જોવા લાક કરાવી શકતી હતી. રનાન કયાં પછી તે દેવપૂજા કરતી હતી. શાંતિપ્રાપ્તિને રનાન કરાવતી હતી અને બંને માંદગી આંખા માંચી માળા ફેરવતી હતી. તેના આવા વ્યવહારને લીધે લક્ષ્મીદાસના મનમાં તેનાં ચારિત્ર્ય માટે કાકા પછુ કંકા આવતી નહોતી.

બીજી તરફથી પોતાના એક આસક પાસેથી શુદ્ધિવિપ (Slow poison) મેળવી સીતાએ પિત્તને પરચોક પટોમ્યાવાનો માર્ગ સાક કર્યો. શેઠને એ સંખાળીની કાંક ખબર પડી નહિ. કોણે બારચાર આપાવિની પત્નીની પ્રપચ જાળનો બોમ ઘણ પડ્યો તથા કાળક્રમે પેસા વિપની અસરથી આંત્રીકની ઇવનશીલા પૂરી કરી પાસોકવાસી થયો.

સીતાએ પતિના અવસાન પ્રસંગે બદારથી જે હલવિદારક શોક દર્શાવ્યો તેથી તેના પાપા કારરયાદનો ભેદ સર્વાંસે ગુપ્તજ રહ્યો. એ વખત આંતરજ રમણીયથી તેની બંને આંખો ઝંડી ગઈ હતી તથા કુટરથી તેની બાંતી સાક દિવંગતક જેવી બની ગઈ હતી.

પતિના મૃત પાછળ તેનું કારજ કરવામાં પછુ સીતાએ પાણીના આક્ર પેસા ખરડી પોતાની ન્યાત જાત, અતિથિ, અજમાગત અને શુદ્ધિને સંતોખા. સદ્ તેની ઉદારતાની એક મુખે વખાણ કરવા લાગ્યા. કેટલોક ધાર્મિક સંસ્થાઓ ખોપી તેની સાથે મરનાનું નામ જોડી અમર કરવામાં આવ્યું.

એક વર્ષ સુધી સીતા છુલુયામાં રહી. આ વખત દરમાન બદાવું અને સપણું કામકાજ તેના સ્વાધી પિતા તથા મોટા લાકાએ આવી સંજાળી લીધું હતું. તેમને સીતા પાસેથી ખેળી પેસા મળ્યા હોવાથી બન્યું કે તેના પાંચમા કુનાર બની ગયા હતા. વચ્ચે વચ્ચે એ બંને જાણમાંથી એક દેશમાં જઈ સંયમ કરેલી રૂમને બરાબર કેમણે કરી આવ્યો હતો.

સીતાનો લાક વિચારી અને કામુક હતો. ઇચેછ વિશજ નહિ મળેલું દોષ છતાં તે દેશનાયકનો પુત્રગી હતો. બંદને લણી સંખાળીની માસીક થયેલી જેઈ તેને તેને પોતાને વધ કરવાની ઉમ્મ

રાખતો હતો. એ ઇચ્છાની અંદર તેણે એક એવી પાપી વાસનાનું પાવન ક્યું હતું જેનો અંગે અને ઉદ્દેશ્ય સરી શકતા નથી.

સીતા થોડા સમયમાં સમગ્રી પરીસ્થિતિ સમજી ગઇ તથા તેણે ભાઈ તથા પિતાનું સારી રીતે અપમાન કરી તેમને ઘેર કાઢી મૂક્યા દેવે સીતાને કાઢ કહેવાર ક્યનાર રહેણું નહિ હોવા છતાં તે છુપી-પીને ઇચ્છિત આશકની સાથે ભોગવિધાસ ભોગવતી હતી. નાટકની અંદર મદનને દમની વાક્યપદ્ધતિ, મુદ્દતના વર્ગેરે નેહ તે યુગ્મ જની ગઇ હતી તથા કેવી યુગ્મની તેણે મદનમોહનનો સમ કહ્યો હતો એ વાંચના જણે છે. અરુણ, દેવે આપણે મદનમોહનને બદલે આવેલા ત્રિકમદાસ અને સીતા વચ્ચે શું બન્યું તે જોઈએ.

હાર્ટ પાનાં જાને જ્યાં ઘણા ચમત્કાર ઉઠ્યા. સીતા પોતાના ભત્રાજનને જોઈ મનનાં મધ તેનું મોં લેવાનું થયું. બીજી તરફથી ત્રિકમદાસને પણ પેત્રની બુદ્ધિ મટે ઘણે પથાપાન થયા લાગ્યા, છતાં તે પુરુષ હતો. શેણ કાળના જ કાળ આગળથી તેનું આયુ સરીર સમગ્રી ઉદયું. તેનું મુખ લાલચળા નહીં મુદ્દત, ઉચ્ચ રવરે તે જોડી ઉઠ્યા:—“કુલદા કાપી, તું બહુની કાં યુવતી સતી થતાના દેવ કરતી હતી; પરંતુ આજે હું તારો સગવળ છુપો જોઈ જાયી શકશે છું. તું રમણી નહીં; પરંતુ પાપની સજ્જ મનના છે.”

આ તરિકારયુક્ત વચનો સાંભળવામાં આતાં સીતાએ થોડી દિશ્મત લાગીને કહ્યું:—“હારી તારકાર કરતાં પહેલાં તમે તમારા વતનનો વિચાર કરી જુઓ. આજે તમે કેવો ભયંકર વિશ્વાસવાદ કહ્યો છે તથા મદને કેવી ઉતરી છે એની કાંઈ કલ્પના છે કે નહીં તમે મદન તથા તમારું કાંઈ કલ્પના હો તો હમણાં જ યુગયુગ અદ્યોધી ચાલ્યા જાઓ. જે કાંઈ જની થયું છે તે હવે બંદરે ધરો તો આપણી બન્નેની ફરજતી છે.”

“તું મદને વિના કારણ ભય કહ્યાંવાનો પ્રયત્ન શા મટે કરે છે? કુલદા કાપી, તારે જ આરા ભોગા કાઢાને હારમાથી હારી સ્વાયં સાધી લીધા છે. આજ કાલ તું મદન કાઢાની સપત્તિને તેને ઉપધાન કરે છે એ હવે મદનથી અભયજી નથી. આજે હું તને તારાં સુખનાં પાપોનો બચાવે આપ્યા વિચાર અવેધી ચાલ્યા જનાર નથી.—આમ નિવધાયું હું ત્રિકમદાસ કહનાર નથી.”

આમ કહી શેણ કાળના જ ત્રિકમદાસ પોતાના ખીરસામાંથી ભરેલી રિંસાસર બહાર કાઢી તથા સીતાના હૃદયનાં વદન કરી તેણે રોગી ઉઠી આજ બહુનર સીતાના ઉપધામાં આગ્રહ લાગી અને તે તદ્દાગ જમન કપર પડાઇ પડી. કેમકારણ? આવી ભયંકર રીતે પત્નિવસાન થયું. સીતાનું મુખ હતી પોતાની લાજને તેણે કલ્પના ભાવનામાં ન આવે એવા બહુનર કરી ત્રિકમદાસ પ્રમાત્ર-કમના પ્રમાત્રને વધુપરા ઉપર રિતાર થાય તે પહેલાં જ એ બંધનનો તથા કદી સપાનતાની મહાર નીકળ્યો-પર્યંત.

(૭)

હવે આપણે સંધા તથા વિનેયક તરફ જાવું દેવવાની જરૂર છે. વાંચના, પાંચના અને વિનેયક. આવરણ પારસ્ય મેગરી કહે એ ઉદાહરણ તેમનો અત્યંત દુર્લભ આત્મી ઉત્તમના મક્કને અને વધુ-વધુ.

રાધાની જન્મદાયિનીનું નામ સદા હતું. સદા ખૂબસૂરત હોવાથી અને પોતાની નવયુવાવસ્થામાં કુસરમાં પડી ગયેલી હોવાથી લગ્ન કરી સંસારમાં નહીં પડતાં તેણે વેશ્યાજાતિ સ્વીકારી હતી. એ વખતે રાધાનો જન્મ થયો નહોતો. ચારેક વર્ષ સુધી વેશ્યાજાતિ ચલાવ્યા પછી રાધાનો જન્મ થયો હતો તથા એ પ્રસંગે રાધાની આત્મી ઉત્તમ લગ્નકાળ બાંધીસે વળી હતી. રાધાને વારસામાં તેની માતાનું લોહરું મળ્યું હતું. વળી રાધા એક વેશ્યાની પુત્રી હોવાથી પોતાની નાનજાતમાં તેના વિવાદ ધરે તદ્દન અશક્ય હતો. એ વાત સદા સમજતી હોવાથી તથા પુત્રીને પણ વેશ્યાનો નીચ ધણી કરશે પડશે એવું તે જાણતી હોવાથી તેણે રાધાને સંગીતવિદ્યાનું જ્ઞાન એક ઉત્તમ પરી સે અપાવ્યું હતું. બાર વર્ષની ઉંમરમાં તો રાધાએ શાવન-કળામાં સારી પ્રવૃત્તિ ભોગવી હતી. તેના કદરવર પણ મધુર હતો. આજકાલ જે સુરંગીઓ દેહ-વશ્ય નહીં કરતાં કેવળ ગાઇ બાજવીને પોતાનું ભરણપેય પણ કરે છે તેમને વેશ્યાઓ કરતાં ઉચ્ચ વર્ગની સમ-જ્વમાં આવે છે. વળી કેટલીક હોદ્દાવાર તવાવડો તે પોતાનાં ગીત-નૃત્યકળાના ધધાધી એક એક રાતમાં પચ્ચીસ ત્રીસથી માંડી બસે પાચસે રૂપયા સુધી કમાય છે. પોતાની પુત્રી પણ કાઢની શુભાશીમાં નહીં પડતાં સ્વતંત્રતાથી ગાઇ બાજવીને પોતાનું જીવન નિભાવે તો સારું એવી સદાની ઇચ્છા હતી તથા પુત્રીને શાવનકળામાં હોદ્દાવાર ધણેલી જોઈ મનમાં તે મનમાં તે પ્રચ્છી થતી હતી.

જેમ જેમ ઉંમર વધવા લાગી તેમ તેમ અનિશ્ચય વિષયોજોને કારણે સદાનું ચારીરોદાઈ નાશ પામવા લાગ્યું. અતે રાધાની ઉંમર જ્યારે પંદર સોળ વર્ષની હતી ત્યારે સદા તેને સાથે લઇ મુખધર્મ આવી મિશ્રાશામાં રહેવા લાગી.

મુંબાઈ આગ્યા પછી સદા તેની પુત્રી પાસે તવાવડો ધધી કલ્પવાનો પ્રયત્ન આદરવા લાગી; પરંતુ રાધાએ એ ધધા તરફ પોતાની બિનકલ્પ મીત દર્શાવી નહીં. તે વેશ્યાનકિની હોવા છતાં તેનામાં રમણી-સુલભ લક્ષણ હતી. થોડા વખત માટે નવા નવા અનેક પુરુષોની ક્ષમ-મરકરી વચ્ચે ગાનું નાચ્યું તેને મમળું નહોતું. સદા અનેક મરકારે તેને સમજાવતી હોવા છતાં તે એ તરફ જાન આપતી નહોતી. વળી એમ હોવાનું બીજા પણ એક કારણ હતું.

એક યુવરાત્રી નાટક કંપનીનો દેવપ્રસાદ નામનો એકદર ગીર-ગામમાં રાધાને વેર વારવાર આવતો હતો. એ કે રાધા હજી સુધી તેની સાથે કાંઈ આમ કામમાં જોડાઈ નહીં હોવા છતાં દેવપ્રસાદની આજ તે તેના ઉપર જ હતી. તે કાલ પછી રીતે સંધાને કલ્પવાનું મુખ મેળવવા ઇચ્છતો હતો.

સંધા ઉંમર લાલક ચઇ હતી. તે તેની માતાની સાથે જે કંપનીમાં દેવપ્રસાદ ગોઠી કરતો હતો તે કંપનીમાં વારવાર ખુલ્લોપક નાટક નોતારા જતી હતી તથા ધીમે ધીમે સંધાના પર સાથે દેવપ્રસાદને પરિચય વધ્યો હતો.

દેવપ્રસાદ દેહ ગતે પૂરો હતો. કેપિન, મમ, લાંબ, માંડો વગેરે સ્પર્શ કેવી વરગુણોને તે ઉપયોગ કરતો હતો. ધણી વખત તે તે ‘સદાને જો આવી નથી કરી ત્યાં જ આવડ’ નેવર કહેતી ખજો હતી.

સા કલશી કામની હોવાથી તમા તેણે ધણે અધમ ધણી રજીસરેથી હોવાથી મુશ્કાળ કરવાની જેવે તેને ન્દાની ઉમરથી જ પડી હતી; પરંતુ રાધા હજી સુધી કોઈ પણ નરાધી મુકને હતી આમ છતાં ધીમે ધીમે તેને પણ સોજાવતી અસર લાગી. તે પણ વચ્ચે વચ્ચે એકાદ પેગ લેવા લાગી. વ્યસનને વધ થયા પછી રજીસરને કાણુમાં રાખવાનું કામ તેને અત્રે મુશ્કેલ બની ગયું છતાં માતાનું છવન બેઠે વેશ્યાવૃત્તિ ઉપર તેને ધણે તરફરાર ઉપજ્યો હતો. તે કેવળ એક જ પુરુષની સાથે હમ્મેશાંને મટે જોવાવા ક્ષિત્રી હતી. તેની આ ક્ષિત્રીને દેવપ્રસાદે બરાબર લાભ લીધો. તેણે રાધાને નાટકની નોકરી કરવા માટે લક્ષ્યાવવા માંડી અને હમ્મેશાં તેને પેતાની પ્રિયતામાં કરી રાખશે એવા વિચાર દર્શાવે કેટલીક આનાકાની પછી રાધાએ દેવપ્રસાદના સમન્વયરથી ધધાને નાટકની નોકરી કરવાની અનુમતિ આપી તથા એ કે પત્નીમાં દેવપ્રસાદ નોકરી કરવો હતો એજ કંપનીમાં રાધા આરંભમાં માસિક રો રૂપિયાના પગારથી નોકરી ઉપર રહી.

દેવપ્રસાદ એ કંપનીમાં કાપરીકટર હોઈ તેણે રૂંકે સમયમાં રાધાને અભિનયકળનું શીક્ષણ આપ્યું. પંચ ૭ માસમાં જ રાધા તેવાર થઈ ગઈ અને નવીન નાટકોમાં મુખ્ય નામિકાની ભૂમિકા ભજવવા લાગી. હજી દેવપ્રસાદ રાધાના ધરમાં જ રાત્રિ વિતર રહેતો હતો. તેણે પેતાની બાહ્યની જગ્યા કાઢી નાખી હતી. બન્ને જણાં રિદ-શંભમાં તથા એકબીં સાથે જ જતાં આવતાં હતાં. રાધા જેવી અચૂર માધિકા એળવી આપવા બદલ કંપનીના માસિક દેવપ્રસાદના માસિક પગાર દોડસોથી વધારી બસો કર્યાં હતા.

વિવેકે દિવસે દેવપ્રસાદ વિશેષ નસાખાજ થતો હતો. તેનો બસો રૂપિયાનો પગાર ફક્ત પંદર રિવસમાં કેપેન, મદ વગેરે કેથી પદાર્થોના ઉપયોગમાં ઉઠી જતો હતો તથા વચ્ચે વચ્ચે પુરુષના નશા અટકી તે સંજોગો તથા તેની માતાને પણ તિરકાર કરતો હતો.

એક દિવસે રાત્રે પુરુષનાં દારૂ પી દેવપ્રસાદ બેર જ પડી રહ્યો. તે રિવસના એકમાં તેનો મુખ્ય પાટું હતો રાધા એકડી જ નાટકમાં ગઈ. તેણે દેવપ્રસાદ બીમાર છે એમ કંપનીના માસિકને જણાવ્યું એ રાત્રે દેવપ્રસાદના પાટને ગોળવવામાં માલકને જે મુશ્કેલીમાં ઉતરવું પડ્યું તેને પરિણતે બીજાને દિવસે તેને કે પત્નીમાંની દીનપાટ અચૂર. એ ક્ષેત્રે રાધાને પણ પેતાની રૂચિ બીલકે કે પત્નીમાં લઈ જવાનો દેવપ્રસાદે કંપનીના માલકને બાધ દર્શાવ્યો; પરંતુ ચંપાનું તથા વજનું એપ્રિમેન્ટ હોવાથી માલકે તેના બાધ તરફ કુશલ્ય કર્યું. ઉપરું તેણે રાધાને કાણુમાં સંખવાના ક્ષયારથી તેના પગારમાં પચાસ રૂપિયાને વધારી કર્યો અને ફરકે નવા એવની એક મેન્ટીટ નાટક આપવાનું જણાવ્યું.

દેવપ્રસાદના વતનથી રાધાને પણ તેના ઉપર કંટાળે આવી હતો. એવામાં પેતાના કુશમંથી તે ગરમીના એવી રોગનો ભોગ થઈ પાયો. આથી દાંત્યતરું પણ તેને દુર્લભિજ્ઞ રમણ નહિ બદલા.

વધી રાધા તથા તેની માતાએ દેવપ્રસાદને પેતાના ધરમાંથી કાઢી મૂક્યો. ઉલટ દેવપ્રસાદને ધરમાં રવાનાઓને અથપ લેવા પડ્યો.

સરસ્યે જે જગ્યા બાંધે તાપી હતી તે બે ભાગમાં વિભક્ત હતી હતી. વચ્ચે એક દારૂ આવેલું હોઈ તેનાથી એ બન્ને ભાગ એવાં હતાં. એ દારૂ બધ રહેતું હોઈ રાધા અને તેની માતા એકેક ભાગની અંદર ગઈને જાને છુદાં રહેતાં હોઈ એની રોતે રહેતાં હતાં રૂઝા જમની વખતે તમે જણાં એકાં થતાં હતાં.

રાધાએ પેતાના રથાને પદાંગ, રૂપિયર વિશે વગેરેથી મુશ્કેલ જનામ્ય હતું તથા એક બે વાણનો પણ તેણે રાખ્યાં હતાં. હવે તે પેતાની અવકમાંથી થોડો અથવા પણ કરી ચકતી હતી અને નિશિતતાથી છવન પસાર કરતી હતી.

એક વાર જેટલો કાગ આવી રીતે પસાર થઈ ગયો. એવામાં જે કંપનીમાં રાધા નોકરી કરતી હતી એ કંપની પ્રતિજ્ઞ સંજોગોને લીધે લક્ષીરિચનમાં ગાઇ તતો બહુનરેતુ હતું પત્ની નહ લોકાવાથી થયા સમને કે પત્ની જ બ થઈ અને બીજા માહુસાથી લાયે રાધા પણ નોકરી અથી છુટી થઈ.

આ સમય દરમ્યાન રાધા બીજા બે તથા પુરુષોના પ્રસંગમાં આવી હતી; પરંતુ હજી સુધી તેણે કાળને પેતાનું મન કોઈ પણ પુરુષને સ્પર્શે અપણ કયું નહતું.

રાધા જેવી ખૂબસૂરત પંકાપત્રી નરીને બીજ કોઈ કંપનીમાં નોકરી ન મળે એ બનરાત્રોગ નહોતું. થોડા રિવસ સુધી વિશાનવ લીધા પછી તે સારીનજીસ રૂપિયાના માસિક પગારથી જે કંપનીનું બને વિચયન કરી મુક્યા છીએ એ કંપનામાં જોડાઈ.

[આ ૧૯૨૫ પૂર્વે લેખનો આગળનો ભાગ પાંચમા મઠે અગામે આવતા રિચારોનો અંક વધેલો.]

(અપૂર્ણ.)

રજીકાર અને અભિપ્રાય.

મોટારકાર અને વિજ્ઞાનકે બજા.

આ નવીન માસિક રજીકાર તમે મ સહી ઘર થયે હોઈતો પહેલો અંક આવશે મરડો છે. ઝાળાડી સંહારવા આ રિચરને લખતું રજા આ એક માસક છે એમ કહી શકાય આ પહેલા અનાં વિશે, કપડા દાવટર વગેરે વખતેના સાધક છે. મિત્ર એક સૌંદર્ય પટ કે જેમાં આ અભિપ્રાય મિત્રનું આકાર છે તેમ. ધણી ભાડાથી છે તથા તેમના આ નવીન સાહકમાં અને તેમની સજ્જતા કમી ન હોય. જેમાં સુંદરી કૌંસેને અલકારી અને મધ્યમી રહે. અભિપ્રાય આમાં સાહકવને મૂકે. મરડો છે. આ રિચરમાં રસ થોડા હોઈ જોઈ આ નવીન સાહકવને ઉત્તેજન આપવાની વાચનવૃત્તિને બી ને વાર્તિક લવાબમ રૂ. ૧૦ પેરિયોડ સામે અને છાક તાબોને રૂ. ૧ એ લખે અભરવાપને એમને રસ થોડા છે. આ રજીકાર

પત્યરનું પુતળું

(ડિટેક્ટિવ વાર્તા.)

This is riddle ! Guess it ! 'Tis still a riddle.

લાખનાર,—રા. પ્રજ્ઞલાલ ભટ્ટવજી કંકર.

(આરંભ.)

બૃહ ગંગાધર બળવંત કિર્તિકરને ન ઝોળાએ એવું માણસ મુંઝાઈ ઘહેરમાં કોઈકજી હતું. તે એક વિષ્ણુવાત ડિટેક્ટિવ હતો. અદ્વૈત ચોરીઓ, છુટ્ટાપાછાઓ, ખૂનો વગેરેના ઘણા ખરા કેસ તેમના હાથમાં આવતા હતા. ધનાઢકોએ એક દિવસ રહેવારે બી. બી. રેલ્વેના મ્યંગેટ સ્ટેશને તેમની સાથે મહારી મુખાકાત થઈ. સામાન્ય વાત-ચિત્તામંજર તેઓ જાણે કે ઘણા કાળથી મહારા સંબંધી હોય એવો ભાવ તેમણે દ્રઢ કરી નાખ્યો. તેમનો વનખી વ્યવહાર જોઈ હું વિમુગ્ધ બની ગયો. એ ડિટેક્ટિવોની એક મુખ્ય વિદ્યા હોય એમના મહેને ધાણું. જેઓ રાત દિવસ ચોર બદમાશોની પાછળ કૂર્ચા કરે છે તેમનો મિતલજ ધણે કંઠક યજ્ઞ જતો હશે એવી પહેલાં મહારી જે ધારણા હતી તે દૂર થઈ ગઈ. છુટ્ટા પડતી વખતે મહેને નિમંત્રણ આપી કિર્તિકર વિદાય થઈ ગયા.

નિમંત્રણ સાંભળવા માટે સંધ્યાકાળે હું કિર્તિકરના નવી વાડીમાં આવેલા મુકામે ગયો. મહેને મર્યાદિત માત્ર આપી તેઓ ખીન માળના એક ઝોરડામાં લાઈ ગયા. એ ઝોરડાના મધ્ય ભાગમાં એક મહેલું ટેબલ હતું. ટેબલની આસપાસ પાંચ સાત બેન્ચરુજી ખુરસીઓ હતી. હું એમાંની એક ખુરસી ઉપર બેઠો. થોડા વખત પછી કિર્તિકર પણ એક ખુરસી ઉપર બેઠો. ટેબલની ઉપર વિશાળ અને રસાળ સંબંધીનાં ઘણું પુસ્તકો પડેલાં હતાં.

એને જે ઝોરડામાં બેઠો હતો એ અદ્વૈત રીતે સંસ્કૃત કરવામાં આવ્યો હતો. ઝોરડાની દિવાલ ઉપર અનેક પ્રકારના પોષાક છુટી રહ્યા હતા. સમાજના સર્વોચ્ચ વર્ગના માણસના પોષાકથી માંડીને નીચામાં નીચા વર્ગના માણસ સુધીના સર્વ પ્રકારના પોષાક, દાંડી મુછો તથા વેરા બદલવાનાં ઉપયોગી સાધનો તૈયાર હતાં. હન્યમની કોષળી સુદાં એ સાધનોમાં દેખાતી હતી. દિવાલ ઉપર જૂદી જૂદી ભત્તાની હચિયાર તથા આઠ દસ હાથકડીઓ હતી. ખીછા જાણીએ પાંચ આલમારીઓ વિવિધ વસ્તુઓથી સંસ્કૃત હોઈ પાત્રો એ ચાર અડધી બજેલી ચીરડા, લાંબી ખરી, લાંબી લાકડી, લોહીના કાષ્ઠાઓ, ખામસ, બાળકને રમવાનું પત્યરનું પુતળું, કાંદી ગણેશા નેત્રો, વગેરે અનેક વસ્તુઓ જોઈ પડતી હતી. ને ખીછું કોઈ માણસ હોત તે ! આ કચરજ નેત્રી વસ્તુઓને જ્યારે દેખી દેત; પરંતુ કિર્તિકર એ કચળી વસ્તુઓને આલમારીની અંદર વ્યવસ્થાથી ગોઠવી રાખી હતી. પછી દરેક વસ્તુ ઉપર નંબર લખેલી કાગળની એક પટ્ટી ચોંટાડેલી

હતી. કિર્તિકર સાથે વાત કરતાં કરતાં અન્યથાથી હું એ વસ્તુઓ તરફ નજર દેતો હતો. એવું જોઈ કિર્તિકરે કહ્યું:—“મહારા ધરની સાજાસાજી જોઈ તમને આશ્ચર્ય લાગતું હોય એમ જણાય છે.”

મહે કહ્યું, “આપનું કહેવું ખરું છે. આવી ગોઠવણ મહે આને પહેલવહેલી જોઈ છે.” આવી કિમતી આલમારીઓમાં આપ આવી નજીવી—

મહારૂ વાક્ય પૂર્ણ થતાં પૂર્વે જ કિર્તિકરે કહ્યું, “આલમારીની અંદર જે વસ્તુઓ જોવામાં આવે છે તે કિમતી આલમારી કરતાં મહારી નજરે વિશેષ કિમતી છે. એ સકળ વસ્તુઓમાંની કોઈ કોઈ વસ્તુમાં મહારા જીવનના બાળમે દિવસથી માંડી બાળમે માસ પસાર થઈ ગયા છે. આજ સુધીમાં મહારા હાથમાં જેટલા કેસ આવી ગયા છે તથા એ કેસોમાં જે મુદ્દો પકડીને કેસનું નિરાકરણ કર્યું છે એ સઘળા મુદ્દા આ આલમારીમાં વ્યવસ્થાથી ગોઠવી રાખ્યા છે. એ સઘળી વસ્તુઓ સાથે મહારા જીવનનો કેવો ગાઢ સંબંધ છે એ હવે સમજી શક્યા હશે. એની અંદર કેટલીક એવી વસ્તુઓ છે કે જેને લીધે અનેક વખતે મહારૂ જીવન સંકટમાં સપડાયું હતું. હમણું જો હું તમને એ હાકીકત કહું તો કિર્તિવત વાર્તા કે રસન જેવી જણાય. અનેક વખતે મુંઝવેના મુખ-માંથી આ હૃદય જીવન બચાવવા માટે ઘણું દુઃખ વેઠવું પડ્યું છે. આ પાંચ આલમારીઓમાં દરેકને પાંચ ખાના છે. એમાંની એક એક ખાનામાંની વસ્તુઓ ઉપર હું તમને સંકેતો અન્યથાથી પમાડનારી બેલકોરેલી ખરી વાતો કહી શકું તેમ છું. એ સઘળી ખરી વાતો હવે કેવળ આપને જ નહિ પરંતુ મહેને સુદાં અદ્વૈત રીતે લાગે તેમ છે. એ વાતો એકઠી કરી એક સાથે ઉપાવવાથી એક હૃદયગ્રાહી સંદર્ ‘અરેબિયન નાઇટસ’ જેવું, ડિટેક્ટિવ વાર્તાઓનું પુસ્તક યઈ શકે તેમ છે.” આમ કહી કિર્તિકરે મહેતોથી હાસ્ય કર્યું.

મહે પણ હસતાં હસતાં કહ્યું:—“આપ ને મદદ કરો તો ‘અરેબિયન નાઇટસ’ જેવું ડિટેક્ટિવ વાર્તાઓનું એક જુદત પુસ્તક હું ગુજર વાર્તાવિદ્યાથી સમજીને તે સમર્પણ કરું. એમ કરવાની મહારી પ્રયત્ન છું. આપ મહેને જોઈતી મદદ કરવા તૈયાર છો કે કેમ એ કહેશે ?”

કિર્તિકરે કહ્યું:—“હું તૈયાર છું. પુરસદે હું આપને ખબર આપીશ. પછી આપ કૃપા કરી અને આવશે. એટલે હું એક પછી એક વાત કહી સંભળાવીશ.”

મહે કહ્યું:—“ઉપકાર માનું છું. એક વાત આજે જ સાંભળવાનું કોટાકલ મહેને થયું છે. ખાસ કરીને પેલા પત્યરના નાના પુતળાની વાત પ્રથમ સાંભળવાની મહારી છું. આનું અદ્વૈત પત્યરનું પુતળું આને હું પહેલ વહેલું જોઉં છું.”

કિર્તિકરે કહ્યું:—“આપનું કહેવું ખરું છે. એ પુતળું અદ્વૈત નથી. એ સિતોત્પલું શિષ્યકાષા છે. એનો નંબર કેટલો છે ?”

મહે કહ્યું:—“એકેસા ઝોળાણીસ નંબર ચોટાડવાનું કારણ છે ?”

ક્રાંતિકર:—કારણ વિના કોઇ કાચું થતું નથી. આ બધી વસ્તુઓ મહેં કેવળ સ્મૃતિવિદ્યુત્તે સંસ્કૃત કરી રાખી નથી. વળી બીજી રીતે જોવા જતાં આ પાંચ આલેખારીઓ મહારી ડિઝિટન ઘણી રસપ્રદ છે.”

આમ કહી તેમણે ટેબલનું એક ખાતું ઉઘાડી એમાંથી એક મહોટી બ્રાઉચી ખેંચી બહાર કાઢી કેટલાંક પૃષ્ઠ ઉઘાટી ૧૨૯ નંબરના કેસની કેટલાંક પૃષ્ઠોમાં લખેલી હકીકત શોધી કાઢી.

મહેં પૂછ્યું:—“એ કેસ ચોરીનો છે કે ખૂનનો ?”

તેમણે કહ્યું:—“બન્નેનો કેસ છે—એક સંઘર્ષનાં મેદાનમાં ખૂનનું વર્ણન છે.

ક્રાંતિકરે કહ્યું:—“ખરી વાત એ છે કે, આ કેસમાં ડિઝિટનની છુદ્દિનો વિશેષ પરિચય આપને ગળી શકશે નહિ. છતાં એ બનાવમાં એક એવા સુદર રહસ્યનો સમાવેશ થયેલો છે કે, વાતા પૂછાં સોલજના માટે આપનો પ્રશ્ન આગ્રહ રહેશે. દેવની સહાયથી જ એ કેસનું હું વધી સહેલાઈથી નિરાકરણ કરી શક્યો હતો, જો તેમ ન હોત તો મહારા પ્રખત ફોફટ ભત. યોડો વિચાર કરી જોતાં સાદ સમજ શકાશે કે, ડિઝિટને તેમની વ્યક્તિ અને ક્રાંતિનો જે ખરો હક્ક ધરાવે છે તેના કરતાં વિશેષ હક્ક તેઓ દેવની મદદથી મેળવી શકે છે. હું નવલકથાકારોના અદ્યુત રચનાવાના સર્વ સર્વશક્તિમાન ડિઝિટનેનો વાત કરતો નથી. જે કાંઈ કંઈ હું તે મહારા જેવા લોકી મસિના કરીરવાળો, પ્રશ્ન પૂછે બૂલ કરે એવા માનવ ડિઝિટનની વાતજ કરું છું. નવલકથાકારોના કવિપત ડિઝિટને વ્યક્તભવને સંભવ બનાવી દે છે. તેમના હાથે ભલે જે એક પણ બૂલ યતી નથી. વળી એક સાથે સમગ્રી દરકતો વટારી છુદ્દિની પ્રખરતાથી એક જ આધારે જે સ્વયં રહસ્ય પ્રકટ કરી શકે છે તેમને ડિઝિટન વર્ગમાં હું ઉચ્ચ આસન આપી શકતો નથી. મહારી માન્યતા પ્રમાણે છુદ્દિ એક ઉમ્મર. એ બન્ને-વિષયમાં તેઓ ઉત્કરવાદ છે. બીજી તરફથી જોતાં બદમાશોના છુદ્દિવાત્સલ્યથી જેમની અધિમાં અનેક વખત ધૂળ પડી છે તેઓજ ખરા ડિઝિટન છે. દેવજન કેટલું પ્રખળ છે એનો તેમને અનુભવ મળેલો હોય છે. મહારા મત પ્રમાણે સેકંડ નવાણાં કેસનું દેવની અનુકૂળતાથી જ નિરાકરણ થઈ શકે છે. એવા રચણે બધા આગ્રહ ડિઝિટનની અનુકૂળતા અને છુદ્દિ કલાય પરાજિત થાય છે. મહારી આ વાતની સહાનુભૂતિ આજની વાતામાં આપને અનુભવ થશે. કારણકે આપની એ વાંછી સંભળાવવાની જરૂર નથી. એ બનાવ એવો સુદર છે કે, આરંભથી અંત સુધી મહેં બરાબર વાદ છે. હું મહોટથી જ કરું છું.”

(૧)

વાંદરાની નજીક સમુદ્રતટ પાસે આવેલા એક સુંદર બંગલામાં માણેજી બમનજી નામનો એક પારસી યુવક પરિવર સાથે રહેલો હતો. તેના મનોહર ઘરમાં તેની બધીવાણી શીરીન બેઠકની દુકરી જેવી ખુબસૂત હતી. બંગલાથી થોડે અંતરે ચારે તરફ નાજાયેરી અને તાંબાં ઉંચાં વૃક્ષ આવેલાં હતાં. બંગલાની પશ્ચિમે સમુદ્ર આવેલો

હોઈ પ્રવેશી કાંઈ તેના પ્રવેશ તરંગોનો અવાજ સંભળાતો હતો. મહોટના મનોહર રમ્ય રચનામાં એ બંગલો અધિક મનોહર લાગતો હતો. એ બંગલામાં ગણ વર્ષ પહેલાં શીરીનના પિતા બમરોજી રહેતા હતા.

બન્ને-પતિપત્ની રહાજના વખતે બંગલાના નિશાળ એટલા ઉપર બેસી દિવાના અંતમાં સમાજ ગયેલા ચરણી સમુદ્રનું વિચિત્ર તરંગોનું દર્શન કરતાં હતાં. પછી સૂય પશ્ચિમાકાશમાં નખી પડી રમી રહેતા આવેલા ચાકેલા બાળકની માફક દિગંતની અંદર ઢળી પડતો હતો તથા મુવળુંલાગણથી નિખિત વિશ્વપ્રાપ્તિનું એ અચૂર્વ દશ્ય ભેષ પતિપત્ની મુગ્ધ બની જતાં હતાં. સંધ્યાના અંધકારનો ધીમે ધીમે વર્ણપરા ઉપર વિરતાર થતાં સૂધી તેઓ એકાદવિધી સમુદના અંત તરફ નોંધ રહેતાં હતાં. એટલા નજીક ઘડને જતાં રસ્તા ઉપરથી આવતાં જતાં માણસો એ દંપતિનું યુગ્મમિશન ભેષ તેઓ સાચક કરતાં હતાં.

આવા સુખી સંસારમાં એક દિવસે અગ્નિ સળગી ઉઠ્યો. એ અગ્નિ કંઈપણ સળગ્યો હતો એ તપાસવાનું કામ મહારા ઉપર આવી પડ્યું હતું.

એક દિવસે રહવારે મહેં બધા આગ્રહ સહિત શીરીનખાતું ખૂન થયાની વાત સંભળી. ખખર મળતાંની સાથે જ સિના સિદ્ધિ બેં હું વારંજ જળ માણેકજીને બંગલે ઉપરિચત થયા. એ વખતે દસ વાગ્યા હતા.

સ્વપન્નમાં શીરીનખાતું ખૂન થયું હતું. સ્વપન્નમાંથી લોકીથી બીજાવધી જાગી ઉપર તેનો ખુદાદ પડી રહેલો મહેં જોયો. ખંજરના આધારથી તેનું વહારમગ લીધું થયું હતું તથા હા ઉપર લેલી બધી મથું હતું. છુટા મહોટા ચોટાં પછ ભણે કે લોકીમાં કુખી ગયો હતો. સુંદરતાની સજીવ પ્રતિમા શીરીનનું વિમળ સૌંદર્ય ભયંકર લોકીમાં કુંડું બની મથું હતું કે એ તરફ થોડા વખત જોવાની ઇચ્છા જ ન થાય. હું ત્યાં પહોંચ્યો ત્યાર પછી શોડ વખતમાં લાસને ત્યાંથી ધવાચળે મેલલી દેવામાં આવી.

ઝોરપ્રતો દેખાવ જોતાં ખૂનથી શીરીનનું સહેલાઈથી ખૂન થયું નહોતું એમ સાદ સમજ શકાયું હતું. એ માટે ખૂનને ધણી મહેનત કરવી પડી હતી શિકાર તથા શિકારી વચ્ચે નહાતું થુક થયું હતું. જો તેમ ન થયું હોય તો એ ઝોરપ્રતો વસ્તુઓ આદીઅવળી કેવી રીતે મળ નજર? વિજનાની આદરને આક્રોશ લાગ પલંગ નીચે લટકતો હતો, એક સોજા બન્ને ને ત્રણ પુરસીઓ ઉઠી પડી હતી. સિવાજ ઉપરની જે ત્રણ બળેનો ભાંગી જઈને નીચે પડી હતી. એ સળગી વસ્તુઓમાંની એક વસ્તુએ મહેં તે કારણથી મહારા ધ્યાન બેસ્યું. એ પાચરનું એક નહાતું પુતળું હતું. એ પુતળું મતરદની પાસે જ પડ્યું હતું. મહેં તે સંભળીને ઉચ્ચાઈ લાડ ખીચ્યામાં થયું.

જે દેખાવ બન્ને પડ્યો તે ઉપરથી એમ રસપ્રદ સમજાવું હતું કે, ખૂનના કુમકામાં પડી જવાને શીરીને બધો પ્રખત કરેલો દોષ છતાં તે આત્મરક્ષણ કરી શકા નહોતી. સર્વા અસહાય સ્થિતિમાં તેને અગ્નિ પોતાની જીવનકીલા પૂરી કરી પડી હતી.

(૨)

પ્રથમ તે ખૂન થવાનું ડોહ કરણ્ય હું શોધી શક્યો નહિ. પેતાની સરળતા, સુદરતા અને અધુર વયનેથી શીરીને હાતાં સપાળાં ઝોળાં ખીલીએતાં રનેહ મેળવેલાં હતાં. સુધર્મા માણુએ એને વધારાં દતાં. એક પછી મનુષ્ય તેનું દુઃખન નહોતું. આજ સુધે ખૂન જેવો ભય કર બનાવું બને એ સ્વપ્નથી પણ બદારનો વિચાર હતો. પછી પાનાની તપાસ કરી નેનાં જાણુ કે, ઝોરદાની દક્ષિણ દિશાએ જે એક કપાટ હતું તેનાં બે ત્રણ પાનાંએની કળ તોડી નાખેલી હતી એમાંની વાગુઓ પણ અવ્યવસ્થિત થઇ ગઇ હતી. તત્કાલ મહે માણેકજીને એ ખજાર આપી. તેણે જોઇ તપાસીને કહ્યું કે તેની બે દબાર રૂપિયાની રકમ અંદરથી ગૂપ્ત થવાનું સાંભળી ખૂનનું કારણ જોવી હેતુનું જોખમ એમ મહે વિચાર્યું. ચોરે જોવી કરવા શયનશુદ્ધમાં પ્રવેશ કર્યાં દરી તથા શીરીને તેના કામમાં દરકત કરી દરી ચોર તેનું ખૂન કરી પેતાનું કાપું આંટાપી નાશી ગયેા દરી એમ મહે ધાર્યું.

વળી વિચાર કરી નેનાં એમ માણુ પશું કે, ચોર ધરથી માદિતગર હોવાને જોઇએ, માણેકજીના ધારસ સાગની સુધર્મા ખજાર તેને હેવી જોઇએ. માણેકજીને અમુક કારણથી તે વિષે શંકામાં જવાનું હોઈ શકે તે પાછા અવગત નથી, એ ઘસદરી ડોહી ત્યાં રિવાદમાં જનાર ડોહ તેજો મોડી રાતે પાછા આવતર છે એ સુધર્મા માતપી પ્રમુખથી મેળવી. ચોર પલાસમયે બગલામાં પ્રવેશ કરી દેવગેરે ચોરને બંદો ખૂની બની રૂપિયા લઇ પલાવન કરી ગયેા હતા. મોડી રાતે પ્રભાતકાળ થવાના અંદરમાં પેલાં બંને ઘસદરી બંનેએ પાખાં આપ્યાં હતાં ખૂનની વાત પ્રથમ તેમના જાણવામાં આવનાં નેમણે કોલાદલ કરી મુક્યેા દતો પ્રભાતકાળે માણેકજીએ યે આવી પાનાના બંગલામાં ધણાં માણસોની મીઠી યગેલી જોઈ હતી પોલિસે આવી બંગલા ઉપર બદોશત રાખેા દતો. પેતે નોકર અને દારી ઉગ્ય રવેરે રડનાં હતાં. માણેકજીની પ્રિયતમા પતની શીરીનનું ખૂન થવાની વાત સર્વત્ર ફેલાઇ હતી.

પ્રથમ તો પેલા નોકર અને દારીને ખૂન સંબંધી મહે વચાક્રમે ધણા પ્રશ્ન પૂછ્યા; પરંતુ તેનું કંઇ ખામ પડેલામ આવ્યું નહિ. ખૂની આશામીને પકડવાનો માગ સરળ થઇ શકે એવી કોઈ દરજીકત તેમને મુખે સાંભળવામાં આવી નહિ.

નોકરે કહ્યું કે, કામે સંપાદાગ પૂર્વે તે બંગલાનો લગા કરી ગયેા હતા. પ્રભાતકાળ ત્યાં પહેલાં તે પાટા ફૂટેા હતા. તેની સહ્યે દારી પણ માટી આપી હતી. પહેલાં તો તે એવા સમયે બંગલાનું પાછળનું દાર પુરુષને જોઇ આશ્ચર્ય પામ્યા હતા. પછી દારીને સહ્યે લઇ દાર પુરુષને હેવાનું કારણ પૂછવા તે શીરીનના ઝોરદા તરફ ગયેા હતા. બંગલાને ઉપરને માળેથી આવેલા શીરીનના શયનશુદ્ધનું દાર પછી પુરુષને જોયું. એ પુલા દાર પાસે તેની શેઠાણીનો લેહીથી તરબોળ થઇ ગયેો રહે પડ્યો હતો. તત્કાલ એ વિધવા તેણે રથાનિક પોલિસને ખજાર આપી હતી. તેનાં શેઠ શેઠાણીને એકબીજાં ઉપર ધણેાં જોમ હતો. તેમનું બીજું ડોહ દુઃખન નહોતું.

જે દરજીકત નોકરે કરી તેજ દારીએ કરી. તેની પાસેથી બીજી કાંઈ નવીન દરજીકત જાણવામાં આવી નહિ.

એ વખતે માણેકજી બમનંજીના મહે એવી ગભરાવણી સ્થિતિ જોઇ કે હું તેને કાંઈ વાત પૂછવાનું સાધક કરી શક્યો નહિ. એવી સ્થિતિમાં તે મહામ પ્રભોના વધાર્યું ઉતરે આપે એવી આશાને હું અતઃમાં રથાન આપી શક્યો નહિ. આમ છતાં કેટલીક દરજીકત તેને પૂછ્યા સંવાપ તપાસનું કામ આગળ ચાલી શકે તેમ નહોતું. નોકરને મોકલી મહે તેને મહામ અભિપ્રાય જાણાવેા. એ વખતે હું તેનાં શયનશુદ્ધમાં જ અર્થાત શીરીનના શુદ્ધ દતો ત્યાં જ મોકેલી હતા. માણેકજી આગેાં એટલે તેના શોકમાં અનેક પ્રકારે સહનશુદ્ધે દર્શાવી હું તેનું સંતન કરવા લાગ્યો. પછી ને કાંઈક અરી રરચ થયો એટલે મહે અતઃ તપાસવાથી પૂઝ્યું: “આ બંનેકરે બનાવે સંબંધી આપ મહે કાંઈક કરી શો તેમ છે કે? બનેલા બનાવ સંબંધી આપની શી ધારણ છે?”

માણેકજીએ કહ્યું, “મહાશય! આ ઝોરદામાં એક કાણ કાળ ચાટે પણ દાગર રહી શકું તેમ નથી. આપ બીજા ઝોરદામાં ચાલો.” આમ કરી એ ઝોરદાની બદાર નીકળી પડેા.

(અપૂર્વ.)

પિતા—(પ્રવે) બેતી તરીની કોલેખમાં તું શિદાણ લઇ પાસ થઇ આવેા તેથી મને આજે બહુ આનંદ થાય છે. તારા શિદાણને તું કેવો ઉપયોગ કરે છે, તેની કામને રોજે રાહ નેવા કરે છે. બે આપણું મોટામાં મોટું ખેતર છે તે તા હાથમાં મુકે છે? માટે તેનો તું કેવી રીતે ઉપયોગ કરવા માગે છે?

પુત્ર—(પત) જો, ખેતરને રાક કરાવી તેમાં એક સારામાં સારી કીકટ માઉન્ટ તૈયાર કરી રાકારો અને તે માઉન્ટનું મુંબઈના હિંદુ છાત્રખાના કરતાં પણ અવ્યવસ્થિત થશે એટલે (લલાથતમાં તેની બોલવાલા થશે.)

લોકપ્રિય નવલકથાકાર મનંદાલ બાલવંજી હંમર દેવ

કમનસીબ કુસુમ

અથવા

વિધવાની લેદના.

સાગર નવલકથા

[આવૃત્તિ ૨૭]

મુદ્રણ પોર્ટુગલ સાથે છે આનાં.

નીચેને સિરનામે રીટીંગ બીડા—

હિંદુસ્તાન-બંધુ કમીઝવ, અમદાવાદ.

મોજા-મનંદાલની ઓડીસામાંથી. આ પુસ્તક ચાર આનામાં મળશે.

મોજ-મજહૂ

શનિવાર તારીખ ૧૫મી જુન અને ૧૯૨૪.

મુળાભાણને સ્વાગત

(લખનાર-શ. દિવાના)

મહે આવી પધારી 'વેલકમ' ખૂબ આમદી તુને,
નવા છંદો નવાં કાવ્યોની મા વીસરી સદી તુને;
કયૂલી ત્હારા મંત્રો ત્હારા કલમાને યશું રાણ,
તને સ્વાગત તને સ્વાગત કવિશ્વર જો મુળાભાણ.
મહે છંદો તુટે જ્યમ હિંદીજીનાં હાડકાં તુટે,
નથી અક્ષર ને છેને અક્ષરોના કંઠને ઘૂટે,
હમારે તો સદાયે બોલવું છે "હાણ, હાં હાણ";
તને સ્વાગત તને સ્વાગત કવિશ્વર જો મુળાભાણ.
બીજા માને ન માને તો હુએને કંઈ નથી પરવા,
'અહોરૂપ', 'અહોધ્વનિ' ના ચેતન બેઠો હું સંધરવડ,
હથે છંદોએ હથે છંદોએ; બીજાએ કોણ છે પાછો
તને સ્વાગત તને સ્વાગત કવિશ્વર જો મુળાભાણ.
તુટ્યાં જ્યાં ગામડાં ત્યાં ગામ સાથે કાળ્ય પલ તુટ્યાં,
હથે વાંચન તણા વણું નની આગળ વણું નો ખૂટ્યાં;
લખી માડું હું વાંચું રોમ સાચું તલે બેઠાવણ,
તને સ્વાગત તને સ્વાગત કવિશ્વર જો મુળાભાણ.
રહું છું સાત ફુટની કોટડીમાં શહેરની અદર,
નહાણું ક્યાં જઈને ને લખ્યું છે ચાપરે સરવર;
છતાં લખતાં તો સરવર કંઠ લખીને હું થતો રણ,
તને સ્વાગત તને સ્વાગત કવિશ્વર જો મુળાભાણ.
સનમ સાકી ને સાગર ઉર્દૂમાં ઈન્દર રાખ્યાં છે;
અમે પલ સ્વર્ગ નંદન વન મુખાને બેગી રાખ્યાં છે,
ચલાવા કાવ્યસુષિટમાં, ચાનની અસ્તરબાણ,
તને સ્વાગત તને સ્વાગત કવિશ્વર જો મુળાભાણ,
કવિશ્વર કે કવિ ઇન્દ્રકાણ લેવા ક્યાં જવાતું છે!
લખી કાઢ્યું ને મનથી માની ગુપચુપ બેસવાતું છે;
વખાણે 'વરને વરની મા' એ કહેવત રાખવી તાણ,
તને સ્વાગત તને સ્વાગત, કવિશ્વર જો મુળાભાણ.
કરે ત્હારી ન કરશે કોઈ હું કરનાર બેઠો છું;
દિવાના હું દિવાનાની પૂઠે મરનાર બેઠો છું;
થવા દે હાથને હાથા અમે તો સાક મૂખાણ,
તને સ્વાગત તને સ્વાગત, કવિશ્વર જો મુળાભાણ.

પત્થરનું પુતળું

(ડિરેક્ટિવ વાર્તા.)

લખનાર, -શ. મજહૂલીસ બાલવણ કંકરે,

[ગતકથી ચાલુ.]

અપગાઉના દેકે સાર.

[વાંદરાની નકલમાં સપ્તદિનને રહેતા મણિકેલ બમનલ નામના
ચંદ્રવંશી શરીરનગર નામની સ્ત્રીનું જન્મ થયું હતું. મથૂર ડિરેક્ટિવ
મી. કોલેજે તે સળખમાં ઘટી વપાસ ચલાવ્યા બાદ શરીરનગરના
બરધાર મણિકેલની જગ્યાની લેવી થઈ ત્યાંથી આજની વાતો સાર
માર છે]

(૩)

અમે બંને જણ બીજા એક મોરકામાં જઈને બેઠા. મણી-
કેલએ કહ્યું, "હું કાંઈ સમજી શકતો નથી. રહેને આ સપ્ત
રોજ નેવું જણાય છે." આમ કહી ચેતના બંને દાઘથી તેણે
આંખો દબાવી દીધી.

રહે કહ્યું: "ને આપ આની રીતે અધીરા બની જશો તો
જુલુ કામ બનકરો. એમણું જાપતું હું કંઈ ન છે એ આપ
જાણો છો."

મણીકેલએ કહ્યું: "હા, જણું છું. ખૂનીને બરાબર સળ
કચવી એ આપણું કંઈ ન છે, પરંતુ મહાશય! આજે જેને
દેવતાની બેઠો છું તેને યુન: મેગરી કાઢી શકું? કાને રહારે એ
સ્નેહીને ત્યાં પાનગોળાનું નિર્મલ્ય હોવાથી શહેરમાં જવાતું
હતું. સંપ્રકાશ પછી હું ઘેરથી બહાર નીકળ્યો હતો. એ રાત્રે
શહેરમાંથી દૂં પાછો આવી શકીય નહિ એમ મહે રહારી જીને
કહ્યું હતું. બરેરે! અમારી એ હેઠલી સુલાગન હતી!" આટલું
બોલતાં મણીકેલને કંઈ ફેધાઈ ગયો. તદન નિરાશ બની જઈ
દાઘથી રહેને લાંબી તે એક બાળકની માફક રડવા લાગ્યો. હાથ કાળ
પછી ફેધાઈ આવેલા કંઈ તેણે કહ્યું: "ને કાંઈ ભેવામાં આવે છે
તે ઉપરથી આપ હું પારો છો?"

રહે કહ્યું: "એનીના લેવળી ખૂન થયું હોય...."
વગેરે મણીકેલએ ઉત્તેજિત ભાવથી કહ્યું: "એની? અખ
ઉંચ એનીનો હોવા નેવેલે. એના કાંઈ સંદેહ નથી. કાલે કયા
દર્મ્યે હે હાજર કવિયા સિલકે પડ્યા હતા."

"નખી નેરોઈ હતી કે?"

"હા, એ એ રૂપિયાની વીર નોટ હતી."

"એ નોટો ચોરાઈ હોય એવી આપની ખાતી છે?"

"જાણી બચેલી રિમતે ભેવામાં આવે છે અને તેમાં બે
હજાર રૂપિયા નથી એટલે પછી એવી સિવાય બીજું હું પારી
શકતી નથી"

“આપે બે હમર રૂપિયા કમાટમાં રાખ્યા હતા એ વાત ખીજું કાંઈ જાણતું હતું કે?”

“મહારી સીનેજ એ વાતની ખબર હતી; અને—અને—” આટલું બોલી માણેકજીએ વાક્ય અપૂર્ણ રાખ્યું. અંદર કાળમાંજ નેત્રો ખોલે લલાટ સંકુચિત કરી તે બોલી ઉઠ્યો:—“ના ના, એ ખનવા જોય નથી.”

“શું ખનવા જોય નથી? આપ કોઈ પણ વાત મહારાથી છુપાવશો નહિ. આવા વિષયમાં ધણું નહિ ખનવા જોય જાને છે અને ખનવા જોય નથી ખનવું. આપ ખુલાસાથી મને સમજાવો કેટલેક કહે. વારંવાર મહારે આપને આપના કર્તવ્યની યાદ કરાવતી પડશે કે?”

“પછી કહું છું. પ્રથમ આપે શા નિશ્ચય કર્યો છે તે કહો.”

મહે કંટાળી જઈને કહ્યું:—“આપ જે કહે છે તે મોજ-મનની ડિરેક્ટિવ વાતો માટે શોભે તેમ છે. આવા એક ખૂન સંબંધી એકદમ અચૂક ચોક્કસ નિશ્ચય કરી રાકે એવા કાંઈ ડિરેક્ટિવ મહારા જાણવામાં નથી. આમ છતાં એટલું સ્પષ્ટ સમજી શકાય છે કે, કાલે રાત્રે આપના સહયોગિણી બંગલામાં એકલાં રહેવાનાં છે તથા કમાટમાં બે હમર રૂપિયાની સિલક છે એ વાત ખૂબી પ્રથમથીજ જાણતો હોવા જોઈએ. બીજા કાંઈને એ સંબંધીની કાંઈ વાત આપે કરી નહોતી કે?”

મહારા આ પ્રશ્નથી માણેકજી વિશેષ મિતંત્રુર બની ગયો. પછી એમની ચારે તરફ એક વખત શ્વ-પટ્ટિ ફેરવી તેણે કહ્યું:—“એક નિર્દોષ ગૃહસ્થ માણસને આવા સંકટમાં ફસાવવાનું મને બહાનુ લાગતું નથી. એક માણસને અચૂક કારણને લીધે એ વાત મહે કહી હતી. તેનું નામ પાલનજી પેસ્તનજી છે.”

(૪)

મહે પૂછ્યું:—“આપે શા માટે પાલનજીને એ વાત કહી હતી?”

માણેકજીએ કહ્યું:—“તેનું કારણ હતું. કાલે સપ્તાહકે મુબંધ જવા માટે હું વાંદરા રોડને બંધ દુર્ગમની રાહ જોતો હતો. એ વખતે એ રથજેજ પાલનજી સાથે મહારી મુલાકાત યજ હતી. મને જોઈ તે મને મળવા માટે જતો હતો એમ તેણે કહ્યું. દેવથાને રોડનેજ અમારી મુલાકાત યજ મળ. એ વખતે તે ધણે શોકાતુર દેખાતો હતો. બગુળ બાવળી તેણે મહારી પાસે પાંચસો રૂપિયા ઉછીના માગ્યાં. એટલી રાત માટે પોતી જવાનું જણાવી મહે તેને કહ્યું. “યેર મહારા કમાટમાં બે હમર રૂપિયા સિલક છે; પ્રમાણકે હું તમને ખનાવાસે પાંચસો રૂપિયા આપીશ.” આમ છતાં તેણે મહે કહેલું સ્વીકાર્યું નહિ. તે એને એ વખતે રૂપિયા માગવા લાગ્યો. રોડનેથી મહારા બંગલો એક મહાજને અંતરે આસેડો હતો. જો રૂપિયા આપવા એ વખતે હું પાછો બંગલો જાઉં તો મને વિષય યાદ તેમ હતો એ

વાત મહે તેને કહી એટલે તેણે મહારી ચીઠ્ઠી બંગલો જવાની તેની ઇચ્છા દર્શાવી. એ માટે પણ નિરાશ થવું પડ્યું; મહે કહ્યું, “તમે બંગલો જશો પણ ત્યાં કોઈ નહિ હોવાથી અમારે તમને રૂપિયા સંકશે નહિ.”

મહે માણેકજીને પૂછ્યું:—“તમારા સહયોગિણી ઘેર જતાં તમે પાલનજીને એવું શા માટે કહ્યું?”

માણેકજીએ ઉત્તરમાં કહ્યું:—“કાલે હું પાછો ઘેર જવાનો ન હોવાથી મહારી સીએ તેની એક સખીને ત્યાં જવાનું મને કહ્યું હતું તેથીજ પાલનજી મહારી ચીઠ્ઠી બંધ જાય તો પણ તેને રૂ. મળવાનો સંજન નહોતો. અરેરે! જો રાત્રે મહારી સી સખીને ઘેર મળે હોત તો આજે આવી રીતે મહારા સર્વસ્વનો ન થાત નહિ! કદાચ બે હમર રૂપિયા ચોરાઈ ગયા હોત તો તે મને વિતા નહોતો.”

મહે કહ્યું, “ઉતાવળા ન થાઓ, આ શોક વખત નથી. આપની વાત સાંભળી પાલનજીએ શું કહ્યું?”

માણેકજીએ કહ્યું:—“મહારી વાત સાંભળી તે દુઃખ હું વગાડ્યો. મહારા બંધુત્વ ઉપર તે વારંવાર દોષારોપ લાગ્યો. એ રાત્રે જ કોઈ પણ રીતે પાંચસો રૂપિયા મેળવજ પડશે એમ જતી વખતે તે કહી ગયો. આમ છતાં પાંચસો રૂપિયા માટે તે આવું ભયંકર કામ કરે એમ હું બિલકુલ ધારતો નથી એ તદ્દન અશક્ય છે.”

મહે કહ્યું:—“એમાં અશક્ય જેવું શું છે? આપે એને કહ્યું હતું કે, ધરમાં રૂપિયા છે, ધરમાં કોઈ હાજર નથી તથાં તેને પૈસી તાકાલિતક ઘણી જરૂર હતી. આવા રથજે રૂપિયા મેળવવાનો એ સુયોગ તે દુષ્ટા ન જવા દે એજ સંભવિત છે. થોડો વિચાર કરી જોશો તો આપ સારી રીતે સમજી શકશો કે, તેણે પાછો દરવાજોથી બંગલામાં પ્રવેશ કર્યો હતો. ત્યાર પછી રાખનજી પાસે જતાં તેના પશન બવાળથી આપના સહયોગિણી જાગી ઉઠ્યાં હશે. પછી બીજો કોઈ માણ નહિ હોવાથી પાલનજી આપનાં સીનું ખૂન કરી બે હમર રૂપિયા લઇ પલાયન કરી ગયો હોવા જોઈએ.”

માણેકજીએ પૂછ્યું:—“ત્યારે આપ પાલનજીનેજ સુન્દરતા ધારો છો કે?”

મહે કહ્યું:—“ના—ના, આટલી બધી ઝડપથી ઠાંત્રે સુન્દરતા ફાટી તેને ફેરિની માથા તરફ જોતી જવાનો મને અસ્વાસ્થ્ય નથી. આપના સામાન્ય પ્રમાણથી કોઈને અપરાધી કલાવો એ આજુબજાના ડિરેક્ટિવોનું કામ છે. વળી ખીજ એક વાત ખ્યાનમાં રાખવાની છે. જો પાલનજી જ આપની સીનું ખૂન કરી બે હમર રૂપિયા લઇ ગયો હશે તો આજે વાંદરા દિવસ પછી એ તેણે વટાવવી પડશે. હવે મોટોના નંબરોની જરૂર છે.”

માણેકજીએ ઝડપથી ખીસકામાંથી કાપરી બહાર કાઢી કહ્યું:—“સાપનજીને તો ના નંબર હું મોંઘી રાખતો નથી. બારે રૂ. મની તોડીના

નંબર નોંધી રાખું છું." આમ કહી કાયરીના ને પૂછ્યાં તેણે નંબરો લખ્યા હતા તે પછી કાદી તેણે મદારી યાને ધર્યું.

મદારી કાયરી બદાર કાદી હું એ નંબરો નોંધી લેવા લાગ્યો. માણેકજીએ કહ્યું:—"આપને પાલનજી ઉપરજી બેઠમ છે કે ?" નંબરો લખી રહ્યાં પછી મહેં કહ્યું:—"એ સંખ્યાની દમચ્યાં હું કાંઈ કહી શકતો નથી. ગણ કાલની રાતની પાલનજીની દિસ-યાલની સધળી માલિકી મદારે પ્રથમ મેળવવી પડશે."

માણેકજીએ કહ્યું:—"એ સંખ્યાની કંઈ વિશય કાંઈ જાણ્યો નથી. કાલે રાતે આજે લાગ્યા પછી રહેજે ઉપર લઈ સાથે મદારી યુલકાત થઈ હતી. પછી તે આજે ગયો હતો તે ક્યાં જવાનો છે અને શું કરવાનો છે એ સંખ્યાની તેણે મને કાંઈ કહ્યું નહોતું."

મહેં કહ્યું:—"તમે મને પાલનજીનું કેકાણું આપો. તેને દેખાવ કેવો છે ? ઉમ્મર કેટલો છે ?"

માણેકજીએ કહ્યું:—"ઉમ્મર ત્રીસ વર્ષની છે, ચંદરો ધણે દેખાવડો છે, આંખો ઉપર હમ્મેશાં ચક્રમાં થયે છે મધ્યા ઉપર લાંબા વાળ છે, શરીરે સદજ જાડો છે, લાંબાના ઉતર દિશાને છેડે એ રહે છે."

મહેં મદારી કાયરીમાં એ દર્શકત લખી લીધી. પછી હું નિદાય લઈ ત્યાંથી આવી નીકળ્યો.

આંટલાની બદાર નીકળ્યા પછી મને પેઠુ પત્થરનું પુતળું યાદ આવ્યું. યુન: મહેં એ કોરડામાં પ્રવેશ કરી માણેકજીને કહ્યું:—"બીજી એક વાન પૂછાતી છે. વાતમાં તે વાતમાં હું એ શ્રીની ગયો હતો. જુઓ નોંધ્યો, આ પુતળું આપનું છે કે ?" આમ કહી પેઠુ પુતળું ખીરસામાંથી બદાર કાદી મહેં તેને જતાંયું.

"ના, આ પુતળું કદાપિ મદારા નોંધ્યામાં આવ્યું નથી." આમ કહી મદારા હાથમાંથી એ પુતળું લઈ માણેકજીએ જમીન ઉપર ફેંટી દીધું. તેણે કહ્યું, "આ હું! પુતળા ઉપર લેકીના ઘસ છે !"

મહેં પુતળું ઉમ્મરો લઈને કહ્યું:—"જાજર છે. આ આપની સીના લેકીનાજી કાષ છે. ને આ પુતળું આપનું ન હોય તો ખૂની વૃજ દોલું નોંધ્યો. આપની સીના જતરેક પાસેથી મને એ ગળી આવ્યું છે. પાંખી જ્યારે આપની અને કચાર મારવા નમ્યો હતો ત્યારે તે જાણી શકે નહિ એવી રીતે તેનાં ખીરસામાંથી નેત્રી જરી મહેં પૂતળા. ઉપર લેકીના કાષ છે એ વખતે ખૂનીનું. મિત કેકાણું નહિ દોષ; નહિ તો ખૂનીનું આપું એક પ્રમાણે તે રાખી જાત નહિ. મને તેમ છે, મને એમ લાગે છે કે, આ નિંજન પત્થરનું પુતળું ક્યાં સમયે એ, પાંખી ખૂનીને કોસીના માચકા ઉપર ચડાવશે."

માણેકજીએ કહ્યું:—"હું પણ એજાન હમ્મેં છું; હતાં પાલનજી ખૂની લેકાની ખાતો ન સમય ત્યાં સુધી તેને કાંઈ પણ રીતે દમચન નહિ કરવાની હું આપને વિનવિત કરું છું. નિમાધરે કોઈ ચંદરથ માણસ કસરિત થય એવી મદારી ખિડકા દબજ નથી."

"નાના, મદારી પણ એવી હંપડા નથી. એક બે સામાન્ય પ્રમાણ ઉપર આધાર રાખી એકદમ કાંઈને સંદર્ભ રહ્યાં વળું એ વ્યાજબી નથી. આમ કહી હું ઉકરો નથા એ વખત માટે મહેં માણેકજી પાસેથી રત લીધી.

માણેકજી પાસેથી ને કાંઈ દર્શકત સાંજગવામાં અતી તેથી પાલનજી ઉપરજી મદારો સરદે વધી ગયો. કાલે રાતે જ્યાંટમાં બે હમ્મર રૂપિયા રાખ્યા હતા તથા રાતે ધરમાં કાષ રહેવાનું નથી એ વાત માણેકજીએ કેવળ પાલનજીને જ કહી હતી. વળી એ રાતેજ પાલનજીને રૂપિયાની ધણી જરૂર હતી. રાતેને રાતે પોતાને પાંચરૂ રૂપિયા નોંધ્યો હતો એનું તેણે માણેકજીને બાર દબને કહ્યું હતું. આનાથી રતમાર પણ બદલાઈ જાય છે. આવી વિચિત્રતા ખીજે કાષ માત્ર નહિ દોરાથી પાલનજીને ચોરી કરી પડી હતી-એવા વખતે ધીરીનજાઈ તેના હેતુમાં આચલ્યકતાં થવાથી હનભાગી પાલનજીને એક ન્દાને યુદ્ધો છુપાવવા માટે ખૂન નેજો ભયંકર ગ્રન્હો કરવો પડ્યો હતો. આવી ધારણા જાનેલા જનાવનો વિચાર કરવાર દરેક માણસના મનમાં દંઢ થવાને સબબ હતો. માણેકજીને પાલનજી ઉપર અગાધ વિશ્વાસ દોરાથીજ તે તેના ઉપર દોષાને આરોપ મૂકતાં સંક્રાંચાતે હતો. પ્રથમ તો મદારી પાસે પાલનજી સંખ્યાની દર્શકત છુપાવવાનો તેણે પ્રયત્ન કર્યો હતો. ને એ દર્શકત જાણવાનો મહેં આમલદ દર્શાવ્યો ન હોત તો તે કદાચ તેને છુપાવી રાખત.

હાલ તરત આ ખૂન સંખ્યાની દર્શકત વતંચનપરોમાં પ્રસિદ્ધ ન થાય એ વિષય તરત મહેં લક્ષ્ય આપ્યું. સંપારકો આવ્યા જનાવોમાં કદ્યનાને મથાણે ઉપેરી પોતાના કાદોડાની મુઠા સતોપવાનો પ્રયત્ન કરે છે; પરંતુ તેમના આવ્યા સામાન્ય સ્વાધ માટે ખૂનીના તપાસ કરવાનું કામ ધણું કઠિન થઈ પડે છે. પલાવન કરી મથેણી યુદ્ધેમાર એથી કાલદાના પંખામાંથી હાડી જવાની યુક્ત રોપી શકે છે.

પત્થરના પુતળા સંખ્યાની હું મણે વિચાર કરવા લાગ્યો. અત્યંતમાં ખૂનીના ખીરસામાંથી એ પુતળું પડી ગયું હતું એ મેલકસ હતું. એનું પુતળું સિંહોનમાંથી ખૂની આવતું હતું. ખૂની અને તો સિંહોની રિતમમાં બેસી ગઈ કાલેજ જ્યારે આવેલો દોલો નોંધ્યો અચર તો સિંહોની પાછા ફરેલા કાંઈ રનેડી પાસેથી તેને એ મચ્નું હોતું નોંધ્યો. મને તે પ્રકારે જ્યાં પુતળું મહેં કાલે તેના હાથમાં આવેલું હોતું નોંધ્યો. ને તેમ ન દોષ ને ને નહિ વિચસ સુધી એક શેર વરતનું આનું મહેં પુતળું તે પોતાના ખીરસામાં રહેવા દઈ રહી કરે નહિ. મને તેમ દો. એક વખતે જરૂર ઉપર જઈ તપાસ કરી જાવવાને મહેં વિચાર કર્યો. તે ઉપરાંત ખૂનીને શોધી દાવવાનું બીજું પણ એક સત મદારા હાથમાં આવ્યું હતું. એ માણેકજીની શૂં મથેડી કિંવા ચોરલણી નોંધા હતી. પ્રથમ નેજાની તપાસ કરવાનું મને પ્રસંગોચિત જણાયું.

થેર આવી ભેળન કરી લઈ બે વાળના અચરમાં નેજાની તપાસ કરવા હું બદાર નીકળી પાછો મદારો એ પ્રવળ સતર

ફળ થયો. માણેકજીની ચોરાવણી ત્રીસ મેળોમાંની પાંચ મેળો એ ત્રીસ મેળોમાં જમા થયાની મહેને વજુ વાગે બપોર મળી. 'તુ' ત્રાય'! ખૂનીમાં એક બાજક નેટની પજુ છુટી નહિ હોય! જી મહે' બપોર એમ જાણુ કે, એ પાંચ મેળો ત્યાંના એક તિથિત મુદરથે જમા કરાવેલી છે ત્યારે મહેને ને આનંદ થયો મેળએ તેમાંથી દસ ઘણું આયથ' થયું. આવા એક ખૂની મામલામાં એવા એક સુવિખ્યાત નરરત્નનો શો સંબંધ હોવા ભેષ્યએ એકું લેચારી શક્યો નહિ. તે નરરત્નનું નામ ડોંગાદ જમાવણ છડું.

અપણું.

(વજુ માટે જુઓ અમારો તા. ૨૨-૬-૨૪ નો અંક.)

ગોળ-મળહના આહકોને સુચના.

ઉપરા ઉપરી અનેક કાયમના તથા છુટક આહકોની પાછલા અહોતી મળણીને માન આપી અને 'ગોળ-મળહ' ના પાછલા અહોતી ફરોથી તૈયાર કર્યા છે; પરંતુ પોષ્ટમાં અલગ થતી હોવાથી અહોતી નહિ મળવાની દરરોજ સેંકડો આહકો તરફથી ફરિયાદ આવે છે માટે અમે અમારા આહકોને પાછલા અહોતી અમારી ચોરીમાં દેવી છતાં દાખલમાં આવી લઈ જવાની નમ્ર વિનંતિ કરીએ છીએ. પાછલા છુટક અહોતી ખીટ વખત હાવવા પહેલાં હોવાથી આહક નહિ હોય એવા માણુસોને બબ્બે આનાની કિંમતથી છુટક મળી શકશે.

નમુનાના અંક માટે ચરી આનાની દીકરી બીકરી. નવીન આહકોએ વધારે દિલ્લે નીચેને ધિરાતોને લગાજમના ર. ચાર ભરી પાછલા અહોતી અને ભેટ મેળવવાનો લાભ લેશે બહારમાંના આહકોએ ભેટના પોષ્ટના ૦-૪-૦ મળી ર ૪-૪-૦ મે મતીઆંકે મેકવી આવશે.

ખાસાસ! ભેટનું પુસ્તક ખાસાસ!! શુભવદન નામનું ને ભેટનું પુસ્તક અમે આહક યનારને આપતા હતા તે પુસ્તક ખાસાસ યદુ બેચેડ છે. નવીન આહકોને ભેટનું પુસ્તક નહિ મળવાથી નિરાશ થઈને જનું પડ્યું છે, તેને માટે ઘણા આહકોની કમળને માન આપી જુન આખર સુધીમાં આહક યનારને

આરાકની આતમકથા

નામની નવલકથા ભેટ આપવાનું, નહીં કહ્યું છે. આ પુસ્તકની નકલને ઘણીજ શોધી છે. માટે વહેમો તે પહેલે, ખાસાસ થયે અમે આપવાને બાંધતા નથી.

મોજ-મજાદ કાર્યાલય

ગીરમામ ચર્ચ સામે પદાવ બીલ્ડીંગ મુંબઈ નં. ૪

અમદાવાદના એજન્ડા-

નંદલાલ દામોદરદાસ

ન્યુસપેપર એજન્ડા રતનપેશ નં. ૨૬-અમદાવાદ.

પ્રેમ-સંન્યાસ

(લખનાર:-ડા. વજુવિહારી)

(ચિત્રકાર:-ડા. ગદાણી)

(૧)

"દિવરજી! દવે તમારું બહાનાં ચાલવાનાં નથી."

"૧મ લાખી! આજે એકદમ દુઃખ કરવા આપનાં છો?"

"સનાલાણ! તમારે લીલાની સાથે લગન કરવું જ પડશે."

"લાખી! તમારો નિશ્ચય બહુતો હોવા છતાં તમે ચા માટે મહેને આપ્યું કરો છો? લીલાના લગન માટે તમારે ચિંતા કરવાની જરૂર નથી. હું તેને માટે તમારા કરતાં પજુ ઘણું સારો વર શોધી કાઢીશ."

"પજુ મહેને લાગે છે કે, તમારી સ્થિતિ લગન થવાથીજ લીલા સુખી થઈ શકે તેમ છે.

"શા ઉપરથી તમે આમ કહો છો?"

"મિત્રાનતમા! ઓખતિ ઓના હૃદયને સારી રીતે સમજી શકે છે."

"મહેને તો એમ લાગે છે કે, આ પ્રસંગે તમે ભૂલો છો. જગા મદાર નિશ્ચયને સારી રીતે બહુનાં હોવા છતાં તમે આપી વાત ઉચ્ચારી પિતા કારણ લીલાના ચિત્તને હમિત બનાવો છો."

"શુ લીલા ખૂબચૂત નથી?"

"ઘણી ખૂબચૂત છે!"

"શુ તે સદમણી અને સમજી નથી?"

"જરૂર છે. પજુ હું સંસારમાં ઓના બંધનમાં બંધાવા છડતો નથી લગન એજ કાંઈ માનવજનનું સર્વોચ્ચ લક્ષ્ય નથી. મનુષ્ય ભતિ માટે કતોંબનું હોય ઘણું વિશાળ છે. વગી એમ. એ. ની પરીક્ષામાં પસાર થયા પછી હું છડતો-એ, કમેરિકા, જર્મની પૂરેરે દેશોમાં જતોના છું. બંધનમાં બંધાયા પછી હું તમારી કસ્ટનાઓને બપોરમાં મૂકી શકું તેમ નથી."

"ને તમારા જેવા બધા પુણ્યો હોત તો બધી સ્ત્રીઓને કુંવારી છડતી કાઢી પડત. એકલા તરફો દોડાવવા એ બાળખી નથી. સંસારમાં સદમણીથીના સદવાથી પજુ ઘણું કતોંબ કર્યું બજાવી શકાય છે. લગન એ બંધન નહિ; પરંતુ રોડહું બેઠુજે છે, અને રોડ વગરનું છપન પડુના છાન જેવું છે."

મિત્રાનતે કોળિકતો સારો અભાસ કર્યો હતો. તેણે કહ્યું- પૂર્વક તેની લાખી નવનવારને ઘણી વખતે વાતચિતમાં પચાવત કરી હતી; પરંતુ આજે લાખીએ તેની સાથે જ્યારે વાત ચાલુ કરી ત્યારે તે અભાસમાં લીન હતો. તેથી વાતને હું કોળખ પતાવી દેવાના વિચારથી તેણે કહ્યું:- "લાખી, હું કાંઈ છપન પચાવત કુંવારો રહેવાનું નથી કરેતો. કાળકમે તમારી ઇચ્છાસાર હું જરૂર તમને ગમતી કન્યા સાથે લગન કરીશ."

“એટલે લીલાએ ત્યાં સુધી ફાંદ ભેરી કે? એ ઉમર લાલક થઇ છે. તેને દબે ક્યાં સુધી કુંવારી રાખી શકાય?”

“હું એને ક્યાં કુંવારી રાખવાનું કહું છું? તમે મહારા મિત્ર રસિકચંદને ઝોળાળો છો. એને જેર નોકર ચાકર, ઝોટર બંધુ છે. એ ગળુંથીમત લુલક છે. બી.એ. સુધી તેણે અભ્યાસ કર્યો છે. તેનું ચરિત્ર પશુ ઉત્તમ છે. ને લીલાનું લગ્ન એની સચે નક્કી કરવામાં આવશે તો લીલા સુધી સુખી થશે. એણે લીલાને ભેંષ છે. તથા રહે” તેની સાથે ગર્જિત ભાવથી આવાન કાઠી ભેંષ છે. લીલા જેની પૂજ્યચરિત્ર સદ્ગુણી બાળાનો સ્વીકાર તે પશુ ખુશીથી કરશે.”

આટલું કહી પ્રિયકાન્તે પાછું અભ્યાસમાં લાવ્યું આપું નયનતારા અંતરના ઉઝાળામાંથી એક નિશાસ મૂકી ચાલી ગઈ.

(૨)

દબે અમે પ્રિયકાન્ત અને નયનતારાની વાંચકોને ચોડી ઝોળાળાણુ આપીશું. પ્રિયકાન્તના મહારામાજીનું નામ રત્નવીરકાન્ત દોષ બંને ભાઈ એકલા રહેવા દેતા. મુખ્યમાં વાચકેવર શેઠ ઉપર તેમનો એક ભેદા ધાટનો બંધો આવેલો હતો. રત્નવીરકાન્તે મૈત્રિક સુધીજ અભ્યાસ કરેલો હોવા છતાં તે બંને બચ્ચદારચર દત્તો. ધર સંસારનું અને ધર્માનું સંપત્તિ કામકામ તેજ તથા સતો દોષ પ્રિયકાન્ત સંપત્તિ બ્યવહાર ભાર ભાઈ ઉપર મુકી નિર્ભરથી અભ્યાસ કરતો હતો. તેનો મજાબરો વખત પુસ્તકોના વાંચનમાંજ લીટી જતો હતો. સ્વદેશી અને સ્વરાજ્યની દિગ્ગજાલમાં તે ભાગ લેતો હતો તથા એ ઉપર કોઈ કોઈ વખતે માથે સ્થાક ભાગણુ પશુ કરતો હતો.

લીલા નયનતારાની દૂરની સગી બહેન યતી હતી. બંનેની ઉમર વચ્ચે પચેક વર્ષનું અંતર હતું. લીલામાં મામાપત્ની આર્થિક હાલત સારી નહોતી. તેની માતા તેને પશુ ન્હાની મૂકી મરી ગઈ હતી તથા તેનો પિતા પોતાના મૃત્યુ વખતે લીલાને તેની બહેન નયનતારાને સોંપી ગયો હતો. બાપના વસથાથી બંને વચ્ચે એટલો બધો સ્નેહ બંધાયો હતો કે, તેઓ કાણ કાળ માટે પશુ એક બીજાને વિષેજ વેડી રહતી નહોતી. લાગ વચ્ચે પચેક નયનતારા લીલાને પોતાની સાથેજ શ્વસપદ્મમાં લઈ જાતી હતી. એ વખતે લીલા દસ વર્ષની પીઠાતી કસમકાગી હતી. એ વિકસિત થતી યુવાનકાળ ગળે કે પોતાની યુવાસને આસપાસના વાનાવરણમાં વિસ્તારવાનો પ્રયત્ન કરતી હતી. નયનતારાને સદાપદ પસંદ હતી. વસ્ત્રાલંકારો પહેરી શામલ કરવાનું તેને પસંદ નહોતું, છતાં તે ન્હાની લીલાને યુવર વસ્ત્રાલંકારથી કાળજીથી લીલા માનવાનું સદ્ગુણ જાન મેળવી રહી તથા પ્રિયકાન્ત પાસે તે ઈમેલ બાળાનું સ્થિતિ મેળવતી હતી. તે ન્હાનપણથી મામાજી યુમાતી મેડેસી દેવા છતાં નયનતારાના અંતરનો અધાગ સ્નેહ તેને કોઈ પશુ પ્રકારની ઝાલપ બહુવાર દેતો નહિ.

લીલા ઉમર લાલક થઈ હતી. પોતાના સ્નેહની સામગ્રીને તથા પ્રેમની યુગાને પાકે વેર ન મોકલતી પડે એ હેતુથી નયનતારા તેનું દિયર સાથે લગ્ન કરી નાખવાની ઇચ્છા રાખતી હતી; પરંતુ પ્રિયકાન્ત પોતાના નિયમ ઉપર દૃઢ હોવાથી નયનતારાની ઇચ્છા સમજ થતી નહોતી. પ્રિયકાન્ત લીલાના સદ્વાસમાં રહેતો હોવા છતાં વિકાર મિનાતો નૈમિક શ્વસરથી જેનું તેનું ચરિત્ર હતું.

(૩)

રત્નવીરકાન્ત પાંચ વાગ્યાના. લીલા પોતાના મેડકાખાનામાં એક મોઢા ઉપર આવી પડી સરસનીચંદ વાંચતી હતી. તેમાં ચંચળ નયનો વાચન કાપમાં સ્થિર થઈ ગયાં હતાં. યુવાની સાડીનો માથા ઉપરનો પાલક ખસી નહ ખમ્યા ઉપર પડ્યો હતો. આર્થિક સિદ્ધિનો સ્વેદ કબજે રાખી ગુલસાથે ચોડી મેડેસી દેવાથી એક રતન પારદર્શક બની ગયો હતો. લીલા દેહ છોડી, બાંધે પાનગી, રંગે ચોરી હતી. તેના રેલના પ્રવેશ અવવધમાંજ ગળે કે લાવણ્ય અરડું હતું. તે કાચ ઉપર મેડેસી દેવા છતાં તેના બંને પગ વચ્ચે વચ્ચે દાઢના દના અને ઝાંઝાનો રજુકાર એ રમણે મહુર સંગીત રેલાવતો હતો.

એવામાં પ્રિયકાન્તે એ મેડકાખાનામાં પ્રવેશ કર્યો. તેને જોતાં લીલા કમળી ઉઠી માથા ઉપર પાલક તાણ્યો અને તેણે સ્થિર ભાવ ધારણ કર્યો.

પ્રિયકાન્તે એક ખુસી ઉપર ભેડી ગંબીર ભાવથી કહ્યું:—
“જુઓ, આજે તમારી સાથે એક જરૂરી વાત કરવા હું ઇચ્છું છું.”
લીલા ગળે રવખાંચી મળી ઉઠી. તેણે કહ્યું રવરે
કહ્યું:—“શી વાત કહેવા ઇચ્છો છો?”

“એ વાત સાથે તમારા આખા જીવનના નિર્ણયનનો સંબંધ છે. હું જે પ્રથમ કહું તેનો ખરો ઉત્તર આપનાં સમર્થિતા તો તેથી તમારે થવું નહીં પડતું.”

લીલા ગંબીર વિચારમાં પડી પડી. તે કુપર રહી. પ્રિયકાન્તે ઉત્તરની રાહ નહિ ભેળાં ઉમેર્યું. “કું હારું છું કે, તમે મહારા મિત્ર રસિકચંદને ઝોળાળો છો?”

લીલાએ ગુલક દહારી દહારમાં ઉત્તર આપ્યો.
“તમારું જેની સાથે લગ્ન થાય તો તે માટે શાલુ છો?”

શુભ કાળ માટે લીલાએ આડું જોયું. એ કહ્યું તેના મુખ ઉપર જે નિરાશાનો ગંબીર ભાવ ઉઘાડ્યો ગયો તે પ્રિયકાન્તના જોવામાં આવ્યો નહિ. તરતજ મનને વશ કરી લીલાએ મેડકા દર્શિથી પ્રિયકાન્ત તરફ જોયું. તેની દર્શિમાં ઈનામ અને આજ્ઞા વાતાની સુદર સમાવેશ થતી હતી.

“કું તમારા વલિય બંધુ બાપર છું. મહારાથી સમર્થિતા કરજુ નહીં. રસિકચંદ જાની તથા સાધનસંપત્તિ છે. એ તમને દેરે રીતે સુખી રહી શકે તેમ છે. તમારી સાથે તેનું લગ્ન થાય એમ હું ઇચ્છું છું. તે તમારો વિચાર મંદને બહુવધો?”

એ કોટર રહીના અંધ ઉપર વસાકાપ કરે અને હાંનિ જેની વેદના ભાવ તેથી પશુ વિકાર વેદના આ સગ્રો સંબંધિતામાં આવનાં લીલાને થઈ. જાં રંગે બંધિમાં પોતાના સ્વનિર્ણય કાળ કુપારવાનો અજ્ઞ કહિત કંઈકે મેડેસી દેવાથી લીલાની વેદનને પ્રિયકાન્ત સમજ શકે નહિ. લીલાનામાં ઉત્તર આપવાની કહિત તરફની.

પ્રિયકાન્તના પ્રત્યેક શબ્દથી તેના મનમાં એક પ્રકારનું ઝુલ્મ અભિમાન જન્મી ઉઠતું. પ્રિયકાન્તે સખડો રૂપી જરીથી વહાલ કાપતું કામ આગળ ચલાવતાં કહ્યું, “લીલા! હવે તમે કાંઈ નહાતાં નથી. તમારા હિતાહિતનો વિચાર તમે કરી શકો તેમ છે. હું કોઈ પણ રીતે તમને કુખી થયેલાં જોવાને ઇચ્છતો નથી. મહેં તમને જે પ્રશ્ન પૂછ્યો છે એ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં હરેક બાજીને લગ્ન થાય એ સ્વાભાવિક છે; પરંતુ એ લગ્નને પરિણામે કોઈ કોઈ વખતે એ દારણ કુખ્ય ભોગવતું પડે છે કે, જેનું નિવારણ કોઈ પણ રીતે કરી શકાય નહિ. મહારાથી પછો નહિ રાખતાં તમે મહેને સરળભાવથી ઉત્તર આપો.”

સહનશક્તિની પણ હદ હોય છે. એ હદ બ્યારે તૂટી જાય છે ત્યારે નેત્રોમાં આંસ આવે છે અથવા તો મનમાં છુપાઈ રહેલું અભિમાન શબ્દોદારા બહાર નીકળે છે. લીલાએ સહજ રીતે બાલ પારણ કરી કહ્યું:—“તમે મહારા શુભેચ્છક હોવાથી તમારે મહેને કાંઈ પૂછવાની જરૂર નથી. તમે તમને જેમ ઠીક લાગે તેમ કરો.” આટલું બોલી કાચ ઉપરથી લીલા બહાર ચાલી ગઈ. તેના નેત્રોમાં આ વખતે આંસ લાગ્યાં આવ્યાં હતાં. એ આંસ પ્રિયકાન્ત જેઈ શક્યો નહોતો.

(૪)

પ્રિયકાન્તના પ્રપત્નથી રસિકચંદ્ર સાથે લીલાનું લગ્ન નક્કી થયું હતું. લગ્નને દિવસ નજીક આવતો હતો. નયનતારા છૂટે હાથે પૈસા ખરીદી ભેટોની વસ્તુઓ પ્રિયકાન્ત પાસે મંગાવતી હતી.

હવે લીલા પ્રિયકાન્ત સાથે વિશેષ વાતચિત કરતી નહોતી. તે જનતા સૂંધી તેનાથી દૂર રહેતી યા તો એકાન્તમાં આંસ સારતી હતી. આમ છતાં બહારથી તેની યથાયે દિયત કોઈ સમજ શકતું નહોતું. હવે લીલાને વાંચતું ગમતું નહોતું. કોઈ પણ કામમાં તેનું દિલ જોડતું નહોતું.

યથા સમયે લગ્ન થઈ ગયું અને લીલાને સાસરે વળાવવાનો પ્રસંગ ઉપરિચિત થયો. પ્રિયકાન્તે લીલા પાસે જઈ રનેદપણું કહે કહ્યું:—“લીલા! આ શુભ પ્રસંગે હું તને આ મોદનમાળા ભેટ આપું છું.”

લીલા ચમકી ઉઠી. એક ક્ષણ માટે તેનાં નેત્રો લાલ જની ગયાં. તેણે કહ્યું:—“મહેને ભેટની જરૂર નથી! તમે મહારા હિત માટે જે વ્યવસ્થા કરી છે એ કાંઈ જેવી તેવી ભેટ નથી! તમારી લાગણી હમેશાં મહારા અતરંગી કાયમ રહેશે!”

હવે પ્રિયકાન્ત સમજ શક્યો કે, લીલાના એ શબ્દોમાં હૃદય-વિદારક વ્યથા અને અભિમાન હતું. લીલા આજે જાણે રોગદર્શિકા બની હતી. તેણે ધણે આગ્રહ કર્યો, પરંતુ લીલાએ તેની ભેટનો સ્વીકાર નજ કર્યો.

રહાને પ્રિયકાન્તના અવ્યવસ્થાગત પ્રવેશ કરી તેની લાબી નયનતારોએ કહ્યું:—“હાલમાં લાઈડ! આ શું? આનો કાંઈ ઉપાય અગાઉથી જ કરવો જોઈએ.” નયનતારોનો લાલ ભય અને સંકા-મિશ્રિત હૃદય.

પ્રિયકાન્ત ગંભીર ચિંતામાં પડી ગયો. તેણે વ્યાકુળતાથી પૂછ્યું:—“કેમ લાગી, શું છે?”

“લીલા જે દૂંક તેની સાથે લઈ જવાની છે તેમાં તમારી મખમલની સ્વીપરો છે, એ સ્વીપરો બે રસિકચંદ્રનાં નેત્રોમાં આવશે તો તે શું ધારશે?”

પ્રિયકાન્ત આજો બની ગયો. નયનતારાએ ઉમેર્યું, “હું પ્રથમથી જ નહોતી કહેતી કે, લીલા તમને જ મહાય છે. તમે મહાર કહેવું સંભળવું નહિ અને જેવટ આપું પરિણામ આવ્યું!” નયન તારાનાં નેત્રોમાં આંસ લાગ્યાં આવ્યાં.

લાભીનું ઉતરી ગયેલું મુખ જોઈ પ્રિયકાન્તનું હૃદય ધણું કુખી થયું. તેણે કહ્યું:—“લીલા છોડવા દે છે. તમે ચિંતા કરશો નહિ હું હમણાં જ આ સંબંધીનો મોક્ષ અદોષરત કઈ છું.”

આમ કહી પ્રિયકાન્ત લીલાના ઓરડામાં ગયો. એ ઓરડાની દિવાલ ઉપર પ્રિયકાન્તની એક ઓછલ પેપરિનિંગ તસ્વીર હતી. લીલા હાથમાં ચુલાખ ઝુલ્મ લઈ એ તસ્વીર તરફ રનેદ બની હાસપણું દિધી જોઈ રહી હતી. તેના મુખ ઉપર બિદુલ ચિંતા નહોતી. બન્ને નેત્રો હાસવિક્ષિત હતાં. થોડા સમય સૂંધી તસ્વીરનું દર્શન કર્યા પછી લીલા નીચી વળી તસ્વીરને પ્રણામ કરવા જતી હતી એવામાં પ્રિયકાન્તે એ ઓરડામાં પ્રવેશ કરી કહ્યું:—“લીલારેવી! આ શું કરો છો?”

“આથો પ્રશ્ન પૂછવાનું કારણ?”

“તમારી કેટલીક વર્તણૂંક છોડવાની જેવી છે.”

“શિથિ તરીકેના તમારી સાથેના સંબંધોના અંત આવી મયો છે. મહારી વર્તણૂંક ઉપર નજર રાખવાનું કામ હવે મહારા પતિનું છે.”

“હું તમારો શુભેચ્છક છું.”

“મહારા શિર ઉપર ઉપકારનો ભાર વધારવાની મહારી ઇચ્છા નથી.”

“એક રનેદી તરીકે તમારે મહારી એક વાત માનવી પછો.”

“જો રનેદી હોવાનો દાનો કરતા હો તો મહારી ઇચ્છાને તમારે સતોાવી પછો.”

“પણ એ ઇચ્છા અનુચિત કિંવા ધર્મવિરુદ્ધ ન હોઈ જોઈએ.”

“હું પણ ધર્મને કાંઈક અશો જાણું છું ખરી!”

“જુઓ, મહારા જનુવામાં એમ આવ્યું છે કે, જે કપડાંની દૂંક તમે તમારી સાથે લઈ જવાનાં છો એમાં મહારી મખમલની સ્વીપરો છે! આ વાત ખરી છે?”

“હા તદન ખરી છે.”

“તમે મને એ સ્વીપર આપી દો.”

“જેવી તમારી ઇચ્છા.” લીલાને કંઈવર કોષથી જાણે કે કપડો દોડ્યો.

તેણે વિના વિલંબે બન્ને સ્વીપર દૂંકમાંથી બહાર કાઢી નાંખી. પ્રિયકાન્તે ગંભીરતાથી કહ્યું:—“લીલારેવી! બનિયમાં ફરીથી બે આવી જૂલ કરશો તો કદાચ કુખી થશો. એક

પત્ની તરીકે તમારે તમારા ધર્મ અને વ્યવહારનો વિચાર કરી વર્તવું જોઈએ.”

“ખરું છે.”

તે દિવસે રાત્રે લીલા સાસરે ગઈ.

(૫)

ત્રણ દિવસથી લીલા સાસરે ગઈ હતી. જે દિવસે તે સાસરે ગઈ તેજ દિવસે રાત્રે ગઈ તાર આવવાથી જરૂરી કામને અંગે રસિકચંદ્રને બહાર ગામ જવું પડ્યું હતું. એણે દિવસે તે જ્યારે ઘેર આવ્યો ત્યારે તેનું મોં લેવાઈ ગયું હતું.

આવતાની સાથે જ તે એકાન્ત સોપાની લીલા પાસે ગયો. તેણે ક'પતા ક'ંટે કહ્યું:—“કુ' દિલગીર છું કે, મહારા શિર ઉપર તમને એક કુન્નપદાક વાત કહેવાની ફરજ આવી પડી છે.”

વિના મેયે વિનંતી પડી. લગભગ દૂર જતી રહી. લીલાએ ગદગદ ક'ંટે પૂછ્યું:—“તમારે જે કહેવું હોય તે બેલાયક કહે.”

“જુઓ, એ વાત પ્રિયકાન્ત તમને કહે એવી મારી ઇચ્છા હતી; પરંતુ વિશેષ સમય સુધી તમને બ્રહ્મા નહિ રાખવાનો મહારા વિચાર હોવાથી હું જ કહું છું. એ વાતથી તમને થઈ કુન્નપ થશે એ કું' જાણું છું; પરંતુ બીજો કોઈ ઉપાય નથી. મહેન કહેતાં થયો અકસોસ થાય છે કે, તમે એક કથાકિની સ્ત્રીનાં પુત્રી છો. તમને પત્ની તરીકે રાખનાં કાળક્રમે મહારા પાતળતાથી અશય થયું પડે તેમ છે તથા જનસમાજમાં મહારી ઘણી નિંદા થાય તેમ છે.”

આ શબ્દો સાંભળતાં લીલા બેહોશ બની ધસ ઉપર ટળી પડી. રસિકચંદ્રે તેની સાસરવારને ઉચિત બ'દેખરત કર્યો.

એવમાં પ્રિયકાન્ત આવી પહોંચ્યો. બન્ને મિત્રો એકાન્તમાં બેઠા એટલે તેમની વચ્ચે વાતચિત ચાલુ થઈ. વાતચિત કરતાં રસિકચંદ્રે કહ્યું:—“ભાઈ લીલા તમારાં બાળીની પ્લેન નહિ પરંતુ એક કલકિની રમણીની કન્યા છે. લીલાના પિતા નવનતારાના માસા થતા હોઈ તેણે કલકતામાં સારી નોકરી ઉપર હતા. ત્યાં તેમની પત્નીનું મૃત્યુ થયું હતું. પછી તેમણે એક જગેરે વેરવાને ત્યાં જવા માંડ્યું હતું. એ વેરવાનું નામ રાસમજિયું હોઈ તેણે લીલાને જન્મ આપ્યો હતો. લીલાના જન્મ વખતે રાસમજિયે તેના બારની સાથેજ રહેતી હતી. લીલા બે વર્ષની ઉંમરની થયા પછી હાલના દર્દથી રાસમજિયું મૃત્યુ પડ્યું હતું. મરતી વખતે રાસમજિયે પોતાની પુત્રી લીલા પોતાના જગેરે સોંપી હતી. બે ત્રણ વર્ષ પછી લીલાના પિતાએ નોકરી છોડી મુંબઈ આવી લીલાને ‘પોતાની પ્રથમ પત્નીની કન્યા તરીકે ઝોળાખાતી હતી. મુંબઈ આવ્યા પછી બે વર્ષ લીલાના પિતાને મૃત્યુકાળ ઉપરિચય થતાં લીલાને તમારાં બાળી સાથે રાખવામાં આવી હતી. આ સંબંધી વાત આજેજ મારા જન્મવામાં આવી છે. કલકતાથી મહારા પિતાના એક સેનીયો ઇલનું નિમંત્રણ મળતાં ઉત્તરમાં મને આ સંબંધી હકીકત પૂરતી તપાસ કરી લાખી જણાવી છે. હવે શું કરવું?” આમ કહી રસિકચંદ્રે કલકતાથી આવેલો પત્ર પ્રિયકાન્તના હાથમાં આપ્યો.

પ્રિયકાન્તે પત્ર વાંચી જોયો. પછી તેણે કહ્યું:—“ભાઈ! તમારે ચિંતા કરવાની જરૂર નથી. અજાણતાં જે શબ્દ થઈ ગઈ છે તેથી હું તમારી હામા ઇચ્છું છું. હું હમણાંજ લીલાને મહારી સાથે લઈ જાઉં છું.”

રસિકચંદ્રે કહ્યું:—“ભાઈ! મહેન લીલા મોટે ઘણું લાગી આવે છે; પરંતુ લાચાર છું કે, એ રેસ્પાન્સિબીને સહમંત્રિણી બનાવી હું મહારા કુળનું લોહી કલકિત કરવા ઇચ્છતો નથી. આમ છતાં હું તેનાં લવિષ્ય સંબંધી જરૂર કોઈ ગોઠવણ કરી આપીશ.”

પ્રિયકાન્ત ઉત્કેષાર્થી ગયો હતો. તેણે કટાક્ષમાં કહ્યું:—“ના ના, લીલાની તમારે ચિંતા કરવાની જરૂર નહિ પડે. આજ સુધી જે ધરમાં તે ઉછરીને મોટી થઈ છે એ ધરમાં હમણેયની મોટે તે આશય મળશે. તમે લીલા પાસે જઈ જલદીથી મહારી સાથે આવવાનું કહી દો.”

લીલા શુદ્ધિમાં આવેલી હોવા છતાં હજી સુધી તે કોઈ સમજ સઘા નહોતી—કોઈ સમજવાની તેને જરૂર પછી લાગતી નહોતી. પ્રિયકાન્તે તેની પાસે જઈ કહ્યું:—“લીલાશિવિ! મહેન હામા આપજો. મહારે જે દશકત કહેવાની હતી તે હું પ્રિયકાન્તને કહી ચુક્યો છું. લાચારીથી મહારે તમારો ત્યાગ કરેલા પડે છે એથી મહેન ઘણું દુ:ખ થાય છે; પરંતુ લવિષ્યમાં તમને કોઈ પછી પ્રકારેજ દુ:ખ વેઠવું ન પડે એ હેતુથી આ પાંચ હજાર રૂપિયા તમને બેટ આપવા ઇચ્છું છું.” આમ કહી રસિકચંદ્રે નોટિસ બ'હલ આગળ ધ્યું.

લીલાએ સિંદહુની માફક ગળ'ના કરી કહ્યું:—“આજથી આપણા પતિપત્નીના સંબંધોનો અંત આવી જાય છે. કૃષ્ણે સારું કયું છે કે, હજી સુધી આપણે બન્ને એક બીજાના દૈહિક સંબંધમાં આવ્યાં નથી. તમે હવે મહારી નજરે પરપુરપ છો. તમે મહેન ક'ગાલિની—પાપની પુતળી બની ઉદારતાથી બેટ આપવા આજ્ઞા છો! મહેન એવી બેટની બિંદુકલ જરૂર નથી. એવી બેટ સ્વીકારવા કરતાં બીજા માગી પેટ ભરવું હું વિશેષ પસંદ કરું છું.” આમ કહી લીલાએ રસિકચંદ્રના જે હાથમાં નોટિસ બ'હલ હતું તે હાથ પાછો લાગ્યો.

પ્રિયકાન્તના આગમનની લીલાને ખબર પડી ગઈ હતી. તેણે સાસરેથી મળેલાં તમામ ધરણું અને કપડાંઓ કાઢી રસિકચંદ્ર પાસે મૂકી દીધાં. પછી તેણે કહ્યું, “સુલાબ કાંટામાં, કમળ કાંદવમાં ઉપન થાય છે તેથી સુલાબ અને કમળ તિરકારપાત છે કે? હું તમારી દયા ઉપર જીવવા ઇચ્છતી નથી.” આમ કહી લીલા મોતાને સરસામાન લઈ પ્રિયકાન્ત પાસે ગઈ.

બન્ને જણાં ગાદીમાં બેઠાં. લીલાના વર્તનથી રસિકચંદ્ર રતનજ બની ગયો હતો.

(૬)

“લીલાશિવિ! તમે મહારી એક વાત જાનશે?” ચાલતી ગાદીમાં પ્રિયકાન્તે કહ્યું ક'ંટે પૂછ્યું.

“હવે તમારો મહારા ઉપર શો દહ છે?” લીલાએ છુપારી રાખેલા રોષને શબ્દોથી દર્શાવવા માંડ્યો.

“હું મહારી બૂલ સમજ ચક્રયો છું. મહેન હામા આપો.”

“એટલે? તમે શું કહેવા ઇચ્છો છો?”

“રસિકચંદ્ર સાથે તમારું લગ્ન કરવામાં મહેન ગંભીર

જૂલ કરી છે.”

“હવે એ જૂલ સુધારવાના નિમિત્તથી ખીજ જૂલ કરવાની તમારી ઇચ્છા છે કે?”

“ના, હું તમને દુઃખી થયેલાં જોઈ ચક્રું તેમ નથી. હું તમારી સાથે લગ્ન કરવા ઇચ્છું છું.” આવેગનો ઉશરો પ્રિયકાન્તે ખદાર કાઢ્યો.

“તારા જેવી એક પાપપ્રકળિની તમારા જેવા સાધુ મહાત્માજીની સહમિષ્ટી થવા માટે તારાં નાલાયક છે.”

“હું તમને નિર્દોષ અને પવિત્ર માનું છું.”

“વાસનાને વશ થવાથી તમારી દૃષ્ટિમાં એવો વિકાર થયો હશે!”

“ત્યારે તમે મને દુઃખી કરવાને ઇચ્છો છો?”

“પ્રિયકાન્ત! દુઃખની વાત શા માટે કરો છો? તે દિવસે તમે ત્રહારી દુઃખમાંથી જ્યારે તમારી સ્ત્રીપર ખદાર કહાલી હતી ત્યારે મને કેટલું જાણું દુઃખ થયું હશે?”

આ કટાક્ષને પ્રિયકાન્તને ઉત્તર સૂચ્યો નહિ. થોડા સમય પછી તેણે પૂછ્યું: “તમે જે લેવા ઇચ્છો છો?”

“હું પાશુપત્રની નથી. પ્રિયકાન્ત! રમણીના હૃદયને સમજી શકવાની શક્તિ તમારામાં હોત તો આજે ત્રહારે પ્રેમ-સંન્યાસ સ્વીકારતો પડત નહિ. જે જૂલ યજ્ઞ ગઈ છે તે હવે સુધારવી અશક્ય છે. હિંદુ કન્યાનું કેવળ એક જ વખત લગ્ન થઈ શકે છે. આપે” નારી કેવળ એક જ પતિની સહમિષ્ટી થઈ શકે છે.

“એ અથો હિંદુ સમાજનો ખોટો દંભ છે; ત્રહારે” મન બળવાબોધે બની ગયું છે.”

“સમાજ માતિ અને વ્યવહારનું રક્ષણ કરી વર્તવું એ માનવનું કર્તવ્ય છે.”

“સહેલી સમાજ, સ્વાર્થીય માતિ અને સંકુચિત બ્યવહારોને નાશ થઈ જાયો. મને તારા સુખ વ્યાગળ એ બધું મુઝ જીજ્ઞાસુ છે.”

“સંઘા પછીનું કહાપણ શા કામનું?”

“ઉઘા ત્યાંથી રહવાર સમજી જૂલ ન સુધારવી કે?”

“માફ કરો. હું તમારી ઇચ્છાને માન આપી ચક્રું તેમ નથી. પ્રિયકાન્ત મને જૂલી જાઓ, ત્રહારી ચિંતા છોડી લો.”

(૭)

પ્રિયકાન્ત પોતાના એકાન્ત અમ્માસયુદ્ધમાં લખવાના ટેબલ પાસે પુસ્તક ઉપર બેઠો હતો. રાતનો વખત દોવાળી યુદ્ધમાં વિજયીની જતીનો પ્રકાશ ફેલાયો હતો. ટેબલ ઉપર સોનાની ક્રેમમાં લીલાદેવીની એક તસ્વીર દોષ દમણી પ્રિયકાન્ત ચિંતાપૂર્વક જિતે એકાદ્વદશીએ તસ્વીર તરફ જોઈ રહ્યો હતો. તસ્વીર ઉપર સુંદર મોગરા અને યુવાળનાં તાળાં પુષ્પોની એક માળ હતી.

એવામાં લીલાએ પ્રવેશ કરી કહ્યું: “આ શું કરો છો?”

“ત્રહાર વાળું છું.”

“ત્રહાર વાળવાનો માર્ગ તો બહુ સારો શોધી કાઢ્યો છે. પ્રિયકાન્ત! હવે હું આ સંપત્તિ સદન કરી ચક્રી નથી. તમે મને કસંદિની તરીકે ઓળખાવવા ઇચ્છો છો?”

આટલું જોઈ લીલા બેઠાસ બની ગઈ. નિરૂપાણે પ્રિયકાન્તે ઉઠી તેની પાસે જઈ તેનું મસ્તક પોતાના આંગળાં લઈ તેને પાખાથી પવન નાખવા માંડ્યો.

“લીલા ક્યાં છે?” આમ જોલાતાં નયનનારાએ આશ્ચર્યમાં પ્રવેશ કર્યો. જે દેખાવ તેની નજરે પડ્યો તેથી તે સ્તબ્ધ બની ગઈ. પ્રિયકાન્ત કાંઈ ખુલાસો કરે તે પૂર્વે એ ખદાર ચાલી ગઈ.

(૮)

ઉપરોક્ત બનાવ જાન્યો તેને ખીજે દિવસે લીલા તથા પ્રિયકાન્તમાંથી એકત્રેના પતો લાગ્યો નહિ. રજનીકાન્ત તથા નયન તારાની સંપૂર્ણ શોધ ફોગટ ગઈ. નયનનારાએ જોવામાં આવેલા દેખાવ ઉપરથી જે કલ્પના બાંધી હતી તેનો થોડો આભાસ રજનીકાન્તને પણ મળ્યો હતો.

પંદરેક દિવસ પછી પ્રિયકાન્તનો નયનનારા ઉપર એક પત્ર આવ્યો. પત્રમાં ગામનું નામ કે કેકાણું નહોતું.

“માતાનુકુલ ચાલી,”

તે દિવસે અવાજ લીલાને શોધતાં તમે ત્રહાર યુદ્ધમાં આજાં ત્યારે તે બેઠાસ બની ગયેલી દોવાળી હું નિર્વિકાર લાવવી મેં શુદ્ધિમાં લાવવાની મહેનત કરતો હતો. કાંઈ ખુલાસો સંમિતમાં પડેલાં તમે આત્મા ગયાં. ત્રહારી લાનજનો પાર રહ્યો નહિ. શુદ્ધિમાં આત્મા પછી લીલા પણ વધુ શરમાઈ; છતાં તે સ્વયં પૂર્ણિમા હતી. લીલા સર્વથા નિર્દોષ નિષ્કલંક તેમજ પુણ્યની પ્રતિષ્ઠા જે અપરંપુ શુદ્ધસંસારની પવિત્રતાનું રક્ષણ કરવાના ઉદ્દેશથી તે બીજે દિવસે રહવારે કાંઈ રમણે આવી ગઈ હતી. તે ક્યાં ગઈ હતી એની મને ખબર નથી; છતાં હું એની શોધમાં નીકળ્યો છું. ન્યાં સુધી એ પવિત્રતાને આપણા ધરમાં લાવી શકીશ નહિ ત્યાં સુધી એક અસાત પ્રત્યક્ષ તરીકે ત્રહારે જીવન બતીત કરીશ. એના લગ્ન સંબંધમાં ત્રહારી જે જંબીર જૂલ મઈ છે તેનું દમણું હું પ્રાપ્તિત કરું છું.

બીજી ચરણરજ પ્રિયકાન્તાના સવિનય પ્રણામ.

*

*

*

રજનીકાન્ત અને નયનનારાના મનમાં સંદેહની જે આશી વાદળી હતી તે એ પત્રથી પ્રગાહરની ઉજ્જ્વળતાથી દૂર થઈ ગઈ.

*

*

*

એ વર્ષે સુધી તપાસ કર્યા પછી પ્રિયકાન્ત લીલાને પતો મેળવી ચક્ર્યો. લીલા.....શહેરમાં એક સ્ત્રીપાપોળી સંસ્થાના અધ્યક્ષ રથાં ઉપર નિરવાઈ લાવવી કામ કરતી હતી તેની પૂર્તિએ તે સર્વથી છટી શકી હતી. તેની ચંચળતા દૂર થઈ હતી. પ્રિયકાન્તે તેની સુલાકાત લઈ તેને પોતાને ત્યાં આવવાનો ધણું આજ્ઞા આપ્યો— કાલાવાસ કર્યા; પરંતુ લીલા સંસારના નંપનમાંથી જી કર્તવ્યના ક્ષેત્રમાં પહોંચી ગયેલી દોવાળી પ્રિયકાન્ત નિશ્ચય થઈ બેર પાછો ફર્યો અને જીવનપૂર્વક તેણે નેહિક બહાચર્ચનું પાલન કર્યું.

ગ્રામ સુધરીનાં સાહસ કર્મો.

(તા. ૧-૬-૨૪ થી આપું.)

મકરણુ ૭ મું.

નવદુધ મસ્તક.

મનોરમાએ અત્યાર સુધીમાં જે કમાનવાળા યોરડાઓ લેવા હતા તેના જેવાજ એક યોરડામાં કાળા સંજોમરના પત્થરમાંથી ગોતરી કઢાડેલી એક પ્રતિમા તેણીએ બોધ.

જે શિવપકારે આ પ્રતિમા બનાવી હતી, તેણે મનુષ્યરતનાના આયોની રેખાઓ એકી તો સરસ દર્શાવી હતી કે, તે ભોતજા મનોરમા વિચારુ થઈ બધે. તેણીને એમ લાગ્યું કે, જાણે હમણેજ એ પ્રતિમા પોતાના યુગથી મોઢેરે સ્વરે યોગી તેને કંઈ કહી સંભારશે! આવી માન્યતાના બામમાં પડી તેણીએ પોતાની દષ્ટિ પ્રતિમા તરફથી ખાંડી એવી લીધી અને એ ચુપ યોરડામાં આસપાસ ભેળા લાગી.

એક બાલુલોદાના સળીયા બડી લીધેથી એક બારી આવેલી હતી, ત્યારે બીજા બાલુ એક મોઢેરી પુરતી આવેલી હતી. તેના ઉપર મનોરમાને મળ્યું એક કાણું કપડું અત્યંત યત્ન પહેલું હતું. એક મેજ ઉપર દીધો, મોઢેરું પુરતક અને એક માથુસની ખેપરી એટલી બીજે પોથી હતી.

ખેપરી ભોતજા મનોરમા કંપી ઉઠી; પરંતુ એ કાચની લાગણી કાણેક હતી, તરતજ તેણીએ પેલાં પુરતકનાં પાનાં તરફ નજર ફેરવી કે તેના ઉપર માથુસની ખેપરી, પુરતકનાંના રહસ્યના અવાનક પહેરેગીર તરીકે ચક્રવામાં આવી હતી.

પુરતક પુરતું પહેલું હોવાથી મનોરમા તેની પાસે જઈ વાંચવા લાગી. પુરતકના મગાણે "નવદુધ મસ્તકનું જાન" એવા શબ્દો લખેલા હતા.

ધીમે ધીમે મનોરમાની છતાસાએ ઉઠેરાવા લાગી. કિલ્લાના સ્ક્રોએ આમંત્રણ વધાવને નિશ્ચીત જઈ તે મોઢેરા પુરતકનાં પુરતક પહેલાં એ પુષ્પ તેણીએ લાંબી ભેળાને નિશ્ચય કર્યો.

તેના દિશમાં જે કોતુહલ થતો હતો, તેના લીધે પુરતક ઉપરની ખોપરીને ખસેડવા સિવાય તે પુરતકના નીચેના ભાગમાં આવેલાં પેલાં વાગ્યો તે વાંચવા લાગી. જેમ જેમ તે વાંચતી ગઈ, તેમ તેમ તેને તેમાં વધારે રસ પડવા લાગ્યો અને છેલ્લી પંક્તિએ જ્યારે તેણીએ વાંચી લીધે તે આશ્ચર્ય, બેઠમ અને લાગી લાગણીઓ તે અનુભવવા લાગી.

નવદુધ મસ્તક આ પ્રમાણે બોલવા લાગ્યું:— "જે જાન જાતીને માટે સંકિત ઉત્પન્ન કરી આવે નહિ, તે તે આ કામનું જે પુરુષ

એતિહાસિક વાતોમાં ઉઠી ઉતરી હોય અને જે પુરુષ કનિયાની લણી ભાગ્યો ઉપર કાણ મેળવ્યો હોય, તે પુરુષ ઉપર પંક્તિની પ્રખ્યાતિ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા રાખે અને તેના જાનની નેટલીજ તેનામાં દિવેત હોય તે તે પોતાની કારણ તથા પ્રયત્નમાં જરૂર રહેલું મેળવે; પરંતુ જે આ અચાકારજ એતિહાસિક ક્યામોનું જાન ધરાવતી હોય અને પોતાના વિશાળ જાનના પ્રવાયે અનેક ભાગ્યો ઉપર સંપૂર્ણ કાણ મેળવ્યો હોય, તે આ જગતમાં સર્વથી ઉચ્ચ દરજ્જાની વિખ્યાતિ મેળવવા કોશિસ, અને એ તેના જાન નેટલુંજ તેનામાં સ્વસ્થ હોય તે પોતાની કિંમતોને તે સ્વજતાપૂર્વક પાર પાડી શકે."

એક દેવી પ્રેરણા તરીકે આ અદ્ભુત શબ્દોના ભાવાયે મનોરમાના અંતરાત્મામાં દેક સુધી પહોંચી ગયો.

છતાં લાંબી અટકલો-તક વિતાડી કરવાનું છોડી કંઈ તેણીએ યુગ-આગળ વાંચવા માંડ્યું:—

નવદુધ મસ્તક આ પ્રમાણે બોલ્યું:

"મારા પત્થરના મોઢામાંથી અચીત્તે જેવા શબ્દો નીકળે છે, મારી ઇચ્છા બધુંના જેવી થીતળ છે, તોપણ વિશ્વગાના જેવી તેજસ્વી અને જલધત છે. જે શબ્દો દુઃખેલું છે, તે એક પુસ્તકમાં લખી રાખવામાં આવે છે, જેથી તે હમેશને માટે દર્શી રહે. જગતની અંદર કું પહેલું અને ઉચ્છુજ પત્થરનું નવદુધ મસ્તક છે, જે જે જાનવાળી ઉચ્ચારી શકે છે."

મનોરમા જ્યારે આ થીતે વિશાળ વાંચી રહી ત્યારે અભયથી તથા વધતા જતા ભય અને શંકાથી સાથે તેણી પોતાની અંધિા ઉઘી કરી આનું નવદુધ મસ્તક બોલી શકે કે કેમ તેનો વિચાર કરવા લાગી.

મનની સેકેડા વિશ્વ લાગણીઓથી ઘેરાયેલા મગજ સાથે મનોરમાએ મેજ ઉપરથી દીધે લીધો અને મહાન નવદુધ મસ્તકને બારીકાથી તપાસવા માટે તેની વધુ નજીક ગઈ.

મનોરમા ઉઠી રેખાવી અને મનુષ્યના બાંધાની હોવા છતાં તે શક્તિથી મસ્તક આગળ ઉઠી રહી ત્યારે એક ન્હાનાં જમ્મા જેવી રેખાવા લાગી. જેમ જેમ મસ્તકનું નિરિશજી કરતી ગઈ તેમ તેમ તે પેલા પુરતકના પુરાવાથી તેના મગજની કંપનાઓ ઉત્તેજિત થવા લાગી. કાણુ કે, તેને ખાતી થઈ ગઈ હતી કે, આ મસ્તક નવદુધ સંકિત અને વાચા ધરાવે છે.

યોડી વાર સુધી મનોરમા ઝેન, આશ્ચર્ય તથા લાગણિત દર્શિથી તેના તરફ નજર રહી. તેની સંકેર અંધિા ઉપરથી આવી હતી. તેના મોઢા પુરતક પડી ગયા હતા. તેની બમરો અસ્વાભવિક રીતે ફરક ગઈ હતી. તેના સુંદર આંખોમાં ગાંભીની લાલી ઉડી ગઈ હતી અને હાથ ધક્કા કર્યું હતું.

જે સ્ત્રી તરફ તે અત્યાર સુધી લાગણીત અને કોતુહલ દર્શિએ નજર રહી હતી તે નવદુધ મસ્તકની માફક તે પણ જરૂર જની ગઈ. દુઃખ અને વિશ્વસ્યતા ગદગદમંથ્રી તે જાણે એક જ નહિ, પ્રતિમા હોય એવી રેખાવી હતી.

થોડા વખતમાં જો જાડુ મરતકનાં હોઠ ફરક્યાં અને કાંઈ છુટી શુભાશી અવાજ આવતો હોય તેમ તેના નામનો ઉચ્ચાર તેણીએ સંભળ્યો.

“મનોરમા!” ગંભીર અને ઉઠાં સ્વરે પ્રતિભા બોલી.

આ ચબ્દો સંભળતાં જ મનોરમાના આખા શરીરે કંપારી છુટી, પરંતુ મનપર કાણુ રાખવાના અવધાસને લીધે તે પોતાની અંતરની લાગણીઓને સંયમમાં રાખી રહી.

એ પચાસની પ્રતિભા પુનઃ બોલવા લાગી:—“મનોરમા, જો નહોતા પુરતકમાં તે શું વાંચુ?”

મનોરમાએ હૃદ સ્વરે ઉત્તર આપ્યો:—“જે એવા ચબ્દો વાંચ્યા છે કે, જેનું સ્મરન તથા લાવાયું મારા મનમાં મેં ઉતારી છે.” જાડુ મરતક પુનઃ બોલવા લાગ્યું:—“એ ચબ્દોને ફરીથી યાદ કરી બોલી બતાવ.”

મનોરમા કહેવા લાગી:—“જે સ્ત્રી અસાધારણ ઐતિહાસિક કથાઓનું જ્ઞાન ધરાવતી હોય અને પોતાના વિશાળ જ્ઞાનના પ્રતાપે અનેક વાચકો ઉપર સંપૂર્ણ કાણુ મેળવ્યો હોય, તે સ્ત્રી જનતમાં સર્વથી ઉચ્ચ દરજ્જાની વિખ્યાતિ મેળવવા કાંઈક કરે, અને જો—”

એકાએક મનોરમા બોલતી અટકી પડી તેના શરીર ઉપર રતાશ ચમકવા લાગી કે જે અત્યાર પહેલાં ભયથી ઉડી ગઈ હતી.

જાડુ મરતકે આદ્યસૂચક સ્વરે કહ્યું:—“ચક્રાર, આજ ચલાવ!” આદ્ય ચબ્દોએ તે બોલવાના શાંત ચોરસમાં ભયાનક અને ગંભીર પડો પાડી દીધો.

મનોરમા પુનઃ બોલવા લાગી:—“અને જો તેના જ્ઞાન જેટલું જ તેનામાં કૌતુહલ હોય તે પોતાની છાત્રાઓને તે સજ્જતાપૂર્વક પાર પાડી શકે.”

જાડુ મરતકે કહ્યું:—“મનોરમા, તું ખૂબ યત્ન છે, તારું જ્ઞાન વિશાળ છે, શું તારા દિલમાં કાંઈ પણ જાનની મહત્તાકક્ષિતા નથી?”

મનોરમાએ કહ્યું:—“જે ચબ્દો હમણું મેં ઉચ્ચાર્યાં તે જ્યાં સુધી મેં વાંચ્યા નહોતા ત્યાંસુધી મહત્તાકક્ષિતા શું એ કું સમજતી નહોતી. જો ચબ્દોએ જ મારામાં મહત્તાકક્ષિતાની જ્યોત સજાગરી છે. આજ સુધી જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે હું ઉત્સુકતા સામટી હતી; પરંતુ હવે પછીથી હું અતુલ સહિત મેળવવા માટે પ્રયત્ન કરીશ.”

જાડુ મરતકે કહ્યું:—“તારા હમણાંનો નિષ્કલ્પ જ્ઞાન નસીમાં લાખાએ છે. તું જ્ઞાન તથા સત્યને માટે જ જીવી છે. તેથી તારા બધાં સામર્થ્યનો મહત્તાકક્ષિતાના ઉચ્ચ શિખરે મગવામાં ઉપયોગ કરને.”

જાડુ મરતકના આવા ચબ્દો સંભળી મનોરમાની દષ્ટિ સમીપ સુંદર ભવિષ્ય દેખવા લાગું. ચોંટીક દિલમાં અને સાદસ કરી તે બોલવા લાગી:—“જે જાડુ મરતક! આજ મહદ્ જ્ઞાન આપ કરવા માટે શું તું મને ચોંટા રચે નહિ સુઝાડે?”

જાડુ મરતકે કહ્યું:—“આ પુરતકમાં લખેલું છે, કે, જેને તને હોવાને શકિતમાન છે તેઓની કહાવણુભરી સલાહ ને તું લઈ અને જે કાષ્ઠે ઉપરે તેમાં ધૂપ, ઉસાહ અને સાદસ દર્શાવી તો જરૂર તું વિજયને પ્રાપ્ત કરીશ. તારી મહત્તાકક્ષિતાની પ્રવૃત્તિ અત્યંત હજારો બનાર તારા જીવનના પ્રસંગોમાં બનશે અને વખ આખી સંકટોમાંથી પસાર થઈ તારા માથે નિષ્કંટક કેમ કરે તે તારી છદિ જ તને બતાવશે. માટે મનોરમા, હવે અધિયા યાદી જ અને તારે કામે લાગ. હવે હું વધારે બોલી શકું નહિ.”

જાડુ મરતક બોલું બંધ થઈ ગયું. તેના આખરી ચબ્દો પાછા તે શાંત ચોરસમાં વિલીન થઈ ગયા. પુનઃ ત્યાં નિરનખ્ય પ્રસરી રહી.

જાડુ મરતકે લખેલું ભવિષ્ય સંભળી હર્ષ અને વિજયને આનંદ તથા ઉચ્ચ અભિલાષના ખિવાયો તેના મગજમાં ઉત્પન્ન થઈ હતા, તે કરતાં તેની વિરમય વૃત્તિ લણી બળવાન રહેવા પામી હતી.

મનોરમાએ આશ્ચર્યચકિત બની મેજ ઉપર દીવા પાછો મૂકે અને જાડુ મરતક પાસેથી તે યાદી મર્દ.

ઉપરો આજાગી જેથી તે બહાર વિશાળ ખંડમાં થઈ કે તણુ તેણીએ પ્રકાશ જોયો અને જે દિશાઓથી પ્રકાશ આવતો હતો તે દિશા તરફ દષ્ટિ ફેરવતાં તેણીએ એક મેજ ઉપર દીવા બળતો જોયો અને તેની પાસે એક આસનપર પેલા દૃઢ પુરુષને બેઠેલો તેણીને જોયો.

(અપૂર્ણ.)

મહદ્ કસમમાં ખાત્રી અને સારી રીતે દારને ઈન્સા આપી રાતના દોઢ વાગે હાંફો-ફાંફો થેરે આવી પહોંચ્યો. ધરના દર-વાળને અંદરથી બંધ કરેલો નહિ, હોવાથી તે આરણુ કમાડી દીધા ખાનામાં દાખલ થતાં જ તેની પાત્રી કુદસમનો અવાજ તેણે સંભળ્યો. કુદસમનો પ્રભાવ મહદ્ ઉપર પહોંચી પડેલો હતો એટલે તે તેની પાત્રી હતી. કુદસમની પગલાંનો અવાજ સંભળતાં જ મહદ્ તપી તાજાં એક રેબલ ઉપરથી કાંઈ ચીજ ઉપાડી નજીકની આરામ પુષ્ટિ પર બેસી ગયો.

કુલસુએ ગુરુસામાં આવી જઈ પૂછ્યું:—“આમ મોડી રાતે બહાર રખડવા કરવું અને પછી અધિ બેસી રહેવાને શરમ આવતી નથી?”

“અરે! હું તો આ ચોપડી વાંચું છું! આ ચોપડી લાઇબ્રેરીમાંથી લાખ્યોને બે મહિના થઈ ગયા છે, માટે આજને આજ મેં તે પુરી કરી નાખવાનો નિશ્ચય કરેલો છે. માટે તું સમજ ન. હું તો વાંચતો અધિક સમય રહીશ!”

“અરે વાહ! કુદસમના ચરમનો પાર રહ્યો નહિ. મહદ્ને તે દેવોના કહેવા લાગી. “વાહ! વાહ! કેને બનાવેલો છે? જરા આપણા કાંઈને જુઓ તો ખરા કે, તમારા હાથમાં વાંચવાની ચોપડી કે છુદિ બળતી પેરી?”

સુખાઈનું રાત્રિ-હસ્ય

(અખનાર-સે, ચુત્તદત)

[વતિકથી માણ.]

(૬)

વિનોદચંદ્ર પુષ્કળ સંપતિનો માલિક હતો એ વાર્તા વાંચનારો છે. તેના મહોદા બાપનું નામ રમેશચંદ્ર હોઈ અને બાપુએના સ્વભાવમાં આસમાન અને જમીન જેટલું અંતર હતું. રમેશચંદ્ર સમભુ, દુરદર્શી અને વ્યવહારચતુર હતો સારે વિનોદચંદ્ર ઉછાઈ, વ્યવસાય તથા વિવેચી હતા. ઉમ્મરમાં ગાયક થયા પછી ટેંચ ફિસાઈ કરી તેણે વડિલાજી પાસેથી મિલકતનો અડધો ભાગ કમળે કર્યો હતો. વિનોદનાં માતાપિતા ધણી કાળથી સ્વગૃહસ્તી થયાં હતાં તથા રમેશચંદ્રે જ્ઞાના બાઈની ઉત્કૃષ્ટ મલિયતિને સુધારવાનો મણો પ્રખળ કર્યો હતો; છતાં તેનો પ્રયત્ન નિષ્ફળ સરળ થયો નહોતો. વિનોદે મેટ્રીક સુધી અભ્યાસ કરી પાસાણને સાહીત પ્રભુમાં કરી પાણીચું બાપુનું હતું. એ વખતે તેની ઉમ્મર વીસ વર્ષની હતી. યુવાવસ્થા સંપૂર્ણ અને સ્વતંત્રતાનો યોગ એ એક સાથે થાય છે તો તેનું પરિણામ ધણું અનિર્ણયજનક આવે છે. વિનોદને મોજશોખ કરવા માટે પુરતા પૈસા મળતા હોવાથી તથા કેટલાક સર્વાર્થ-આપ-મતલબથી કહેવાતા દોરોની પ્રખ્યાત જાળને તે ભોગ થઈ પડેલા હોવાથી દિવસે દિવસે તેના અધઃપતનનો ધ્યાન વિશેષ સાક થતો હતો. સાકુ વેલકારી ક્ષમતાનો અધવા શરીર જલ્દાથી સુખાઈમાં કેટલાક મહાશીમંત નવયુવકોને શોધી કાઢી તેમને પોતાની સોનેરી જાળમાં ફેલી ખૂખીથી પગલાવે છે એ કેવળ અનુભવીજ નજીવી શકે તેમ છે. વિનોદચંદ્ર પણ એવા એક શરીર ભલ્લામાંથી જાળનો પિચારે ફેલી રીતે થયા હતા એ અંતે જાણવાની જરૂર છે

જ્ઞાનપ્રણીત વિનોદને નાટકો એવાનો ધણી શોખ હતો. દર શનિવારે તથા રવિવારે તે અમુક મંદકાળજા મિત્રોને સાથે લઈ નાટક જોવા જતા હતા અને તેના વિશેષ અવરજવરને લાંબે તે નાટક કંપનીઓના ધણીખરા માણસો સાથે પરિચિત થઈ ગયા હતા.

ઉમ્મરવાસ નામના એક માણસનો ચુન્નર દિતવર્ષક નાટક કંપની સાથે, ગાદ સંબંધ હતો તે એક વેપાર કરતા હતા; પરંતુ ચુન્નર દિતવર્ષક નાટક કંપનીને પ્રસંગોપાત ઉછીની રકબો મેળવી આવી નંખાવી રાખવામાં તેના ખાસ હાથ હતા. ચુન્નર દિતવર્ષક કંપની જલારામથી ન્યારે સુખાઈ બાપી હતી ત્યારે તેની હાથે પાછા ખરામ હતી તથા થોડા વખતમાં જ એ કંપની રમેશચંદ્રના જાગવને વાપરી ખંડારથી ધણી ઉંચા ખારવાડી બાપુ પૈસા અપાવ્યા હતા. આથી કંપનીમાં માલિક ઉમ્મરવાસનો અંગત સંબંધ બની ગયા હતા.

આપણું આ રહસ્ય આશિષવામ આવે છે એ વખતે ઉમ્મરવાસની ઉમ્મર લગભગ પાંચસેક વર્ષની હતી તેનું શરીર મજબૂત લાગતું હતું. એ ઉમ્મરવાસે વિનોદચંદ્રને ફેલી રીતે પોતાની પ્રખ્યાત જાળમાં સપાડ્યો તે વખતે પતેલે પતેલે થોડો અંગત પરિચય વાંચોને જાણવાની જરૂર છે.

ઉમ્મરવાસ ખંડારથી એક યુદ્ધચંદ્રને આઠ વર વખતે હોવા છતાં તેનું ખરું રવપ્ર કાળો નામ જેનું હતું તે કાઠિયાવાડી હતો. પોતાની જ્ઞાતિ ઉમ્મરવાસે તે યુવાવસ્થામાં બની વરગા દત્તા, આરંભમાં તે કેવળ શેઠ નામના એક શ્રીમંત બાપારીની પેટી ઉપર ચુમકતા તરીકે રહ્યા હતા. કામકાજમાં ચપગતા બનાવી થોડાજ વખતમાં તે શેઠના ખાનગી કોટેરીની જગ્યા અને પ્રભુપતિનો પ્રેમ સપાદન કરી શક્યો હતો તેની બે પ્રભુપતિઓમાંની એકનું નામ રૂપાળી હોઈ તેનું રૂપ તેના નામને જાણે એનું હતું. રૂપાળી શેઠક ઉપર આવી હતી. કેવળ શેઠ એ રૂપાળીની ઉમ્મરમાં લગભગ પચીસેક વર્ષનું અંતર હતું અર્થાત્ રૂપાળી ન્યારે પચીસ વર્ષની પૂણી યોવના હતી ત્યારે કેવળ શેઠ પ્રોલાવસ્થાના ઉદ્ભા પગથીએ જઈ પહોંચ્યા હતા. કેવળ શેઠનું શરીર કોડી જેનું અને નોક વીણું હતું. કરોજ રહવારે આઠથી અગીઆર વાગ્યા સુધી તેઓ પોતાની જુની પત્નીને નિરાસ રચે છે ઉપરને મગજે રાખેથી અંધિરિયામાં નાખાયામાં કામ પસંદ કરતા હતા. કુશન તથા પેડીના અમુક બેચાર નોકરો સિવાય બીજા બધા નોકરોને એ વખતે શેઠની પાસે હાજર થઈ આગતા દિવસના સળંગ કામકાજનો દિસાખ આપવો પડતો હતો તથા શેઠની નવી મુશનામાં સાંભળી લેવી પડતી હતી. અગીઆર વાગ્યે રનાનસંપાદિથી નિદ્રા થઈ જોજન કરી બરની ગાડીમાં બેસી શેઠ પોતાની નવીન મુદિથી રૂપાળીના નિરાસથાને ચાલ્યા જતા હતા. ત્યાં બે વાગ્યા સુધી આરામ લીધા પછી વઢા પી તેઓ યુના ગાડીમાં બેસી પેટી ઉપર જતા હતા. દુડીએ તેમજ બીજા લેવડચેલ સંબંધી મુખ્ય મુનીમ સાથે વાન કરી સાધારણ ઘરેણે જાણના ઉમ્મરવાસને સાથે લઈ કેટલાં બેન્ડા વગેરે કામ આદિપત્ર ચાલ્યા જતા હતા. કેટલું કામ પડવામાં પછી તેમની ગાડી લગભગ કં વાગે ચચગેટ રેલવે ક્રોસિંગ બોળની સમુદત ઉપર જતી હતી તથા કલાકે તાજ હવા પાડતેઓ પોતાની નવીન પત્ની રૂપાળીને ત્યાં જતા હતા અને હાથેમાં ત્યાંજ જમી રાત્રિ પસાર કરતા હતા કેટલાક વખતે શેઠના કુલમંત્ર ઉમ્મરવાસ પણ ત્યાંજ રાત્રિ પસાર કરતા હતા હજી સુધી શેઠને એક સંતાન થઈ નહોતું.

ધાર્મિક ઉમ્મરવાસની મદવાકાશોના વધવા લાગી. લગ્નથી અને સદા મેળવવા માટે તેનું ચિત્ર સદા સર્વથા બ્યકાળ રહેતું હતું. બીજા તરફથી કેવળ શેઠની જુની પત્ની રૂપાળી કે જેની ઉમ્મર આ પ્રસંગે પાંચસેક વર્ષની હતી તે શેઠને પોતાની લગામાં ફેલી રીતે લાવતા તેની ચિંતા કર્યો કરતી હતી. ધાર્મિક ઉમ્મરવાસ સાથે રૂપાળીના પરિચય થયા તથા એ પરિચય દિવસે દિવસે વિશેષ દઢ થવાલાગ્યો. રૂપાળી ભણીજાણી નહોતી તેનામાં વિચારચરિત્રને અભાવ હતો ઉમ્મરવાસે સાંભળી માફક તેના કનનમાં શ્રદ્ધાંત્ર પુકી ધાર્મિક ધાર્મિક તેને પોતાને વચ કરી નાખી એ શેઠ દુઃખાનું દુઃખ અને એ

સમય દરમ્યાન રૂપાળીને કેવળમયી પુત્ર સંતાનની પ્રાપ્તિ થશે તો દીવાળીને ઝાંકમતી આવીનતામાં રહી એક ગરીબ સિખરજીની માફક પોતાનું જીવન વીતાવડું પડશે એવી દુઃખકત કુત્તર ઉશ્વરણે મને સમજાવી દીધી. દીવાળીએ ઉશ્વરણને આત્મસમર્પણ કર્યું તથા બન્નેએ મળી કેશવજી શેઠનું કારણ ઉઘાટી દેવાને તૈયાર નિષ્પત્તિ કર્યો.

ઉશ્વરણસનું ચરિત્ર પ્રથમથીજ ખરાબ હતું. ધણી મવાલીએ પહોંચે વગેરેની સાથે તેનો સંબંધ હતો. પોલિસખાતાના કેટલાક માણસોના પણ ઉશ્વરણ સાથે પરિચય થયે હતો. આમ હોવાથી તેમને એનું ભય કર કારણ કરતાં હશે તેમ નહોતો.

પછી દીવાળીના મકાનમાંજ ઉશ્વરણે કેશવજી શેઠને એવી રીતે રામચરણ પહેંચાડી દીધા કે તેના બેલી કાઢીને ખખર પડી નહિ. આ કાર્ય પાર પાડવા બદલ દીવાળી તરફથી ઉશ્વરણને સારી જેવી રકમ ઇનામ તરીકે મળી.

શેઠના અકાળ મૃત્યુ પછી છ માસ સુધી તો વિશેષ કાંઈ માનક કે તકરાર જીવી ચર્ચા નહિ; જતાં ભવિષ્યમાં રૂપાળી અને દીવાળી શેઠની સંપત્તિને કેવી રીતે હસ્તગત કરવી એ વિવચના સિવાચારમાર્ગ પોતાના હાથે પસાર કરતી હતી શેઠની મિલકત આઠ દસ લાખ રૂપિયાની ગણતરી હતી; પરંતુ શેઠ નવી બી રૂપાળીને વહેંચ ચલાતા હોવાથી ધણીખરાં કૌપિયોળી ઝોલારીયાં, ધરણી ગાંધાં તથા રાકાં સિંચકાં રૂપાળીના કબજામાં હતાં ઉશ્વરણે પૈસાના પ્રવાયથી એક બે વર્ષિલ બેરિસ્ટરને પણ પોતાના કબજામાં રાખ્યા હતા. તેણે દીવાળી પાસે રૂપાળી ઉપર હાથ રાઈપ્સ મિત્રકાને લાગે ભેળવવા માટે લખે નોંધાવેલાં હાવાના ખરચનું નિમિત્ત કર્ણો ઉશ્વરણ પોતાના બેરિસ્ટરનું તથા પોતાનું ધર તર કરવા લાગ્યો. દીવાળીને શેઠની મિલકતને આમ મળે એટલે તેમાંથી ચોથા ભાગની રકમ પોતાને મળે એવી ઉશ્વરણે દીવાળી સાથે પ્રથમથીજ ગુપ્ત કરત કરી હતી.

લગભગ બે વર્ષ પછી કેસનો નિકાલ આવ્યો. બન્ને પક્ષની પુષ્કળ રકમ ખરચાયા પછી કેટે દીવાળી તથા રૂપાળીને અટકી અડધ, મિત્રકાન મળે એવો નુકસાં આપ્યો. વધુ સમયે ઉશ્વરણને પણ સત્ પ્રમાણે તેના ભાગના રૂપિયા મળ્યા; પરંતુ એકશ્રીથી તેની મદતકાંક્ષા તૃપ્ત થાય તેમ નહોતું. દીવાળીએ તેને પ્રથમથીજ આત્મસમર્પણ કરેલું હોવાથી હવે કાંઈ પણ રીતે તેની પાસેની તમામ મિલકત મેળવી તેને સિખરજી બનાવી દેવાને ઉશ્વરણે સંકલ્પ કર્યો તથા દીવાળી જેની એક લોળી સૂચી અગ્રણીને ઉતરવાનું કામ ઉશ્વરણે જેવા કપડી, દમાગાજ નરપશુ માટે ધણું સામાન હોવાથી પોતાને સંકલ્પ પાર પાડવામાં તેને વિરોધ પરિચમ કરવો પડ્યો નહિ. તેણે દરેક પ્રકારે દીવાળીને સુસી લીધા પછી તેના ત્યાગ કર્યો.

આમ જતાં સદગી જેમ જેમ પ્રાપ્ત થતી ગઈ તેમ તેમ ઉશ્વરણસનું ચરિત્ર વિદૂષ ખરડવા લાગ્યું. અધર્મ આવરીને, એવાં તરનારીઓને ફસાવીને તથા ગુપ્ત હવાઓ કરીનેજ વિશ્વસંઘારમાં માન્યર ઘડે હકાઈ છે એવી હાવાના એના અવિચારી મનમાં દંડ પડ

હતી. પૈસાના બેરેથી તેણે મુંઝાઈ શહેરમાં જતી લાગવગ જમાવી દીધી હતી. તે મવાલીઓના સરદાર, બદમાશોના મહત્તર હેતુ ઉપરાંત કોનર માનરોહ, ફોરસ રોહ, કમાડીપુરા, ગિરમામ, ફજલગાદી, કેચપૂલ વગેરે રથગાની લગભગ તમામ ગાનારીઓ અને ધધાણી સુંદરીઓને સરદાર હતો. અર્વા રથગાએ એં હુમેશાં ભટકતો હોવાથી તેને પુષ્કળ મદપાન કરવાની ટેવ પડી હતી. ધણી શ્રીમત મુરકાને બાદક કપડીમાંથી પરિચય કરી ધીમે ધીમે તેમની સાથેનો સંબંધ વધારી છેડે એ કળિયુગનો કાળો નાગ તેમની પામમાલી અને ખાનાખરણી કરી નાખતો હતો.

[આ દરમિયાનું લેખનો આગળનો ભાગ વાંચવા માટે આમારો આવતા રવિવારનો અંક વાંચો.]

(અપૂર્ણ.)

“ઉત્તાહજી ! મારો અવાજ કેવો છે ?” પોતાના અવાજના મધુરપણ માટે અભિમાન રાખતા એક અભીમાની શુદરથે એક પ્રખ્યાત ગદ્યવાને પૂછ્યું.

ગદ્યવાએ બિલકુલ જવાબ આપ્યો નહિ.

“મારા અવાજનો કાંઈ ઉપયોગ થશે એમ તમને લાગે છે ?”

મૈથોએ શાંત રીતે જવાબ આપ્યો—

“હા. તમારી વાતમાં જે બોગ લાગે તો ‘અગ-અગ’ એમ એટલી જૂઠા મારી દોઢાને બોલાવવા માટે તમારો અવાજ ખૂબી સરસ છે !”

લોળીલાલ બીજાનું લેણું બદ આપી દેવામાં બહુ દીલ કરતો અને તેના આ શુભોને લીધેજ સર્વ જ તે પ્રખ્યાત હતો. એક દિવસે તે એક દરજીની દુકાનમાં ગયો અને ત્યાં જઈ પોતાના કાંતને માટે એક કપડાને તાકો પસંદ કર્યો અને દરજીને કહ્યું—

“જલ કપડાનો મારે કાંટ કરાવવો છે, પણ તેના પેસાં હું એક વર્ષ પછી જાવીશ. કહો, તમેને છે કમૂલ ?”

દરજી—હા, કમૂલ છે.

લોળીલાલ—ત્યારે તમે કાંટ કથારે આપશો ?

દરજી—એક વર્ષ પછી !

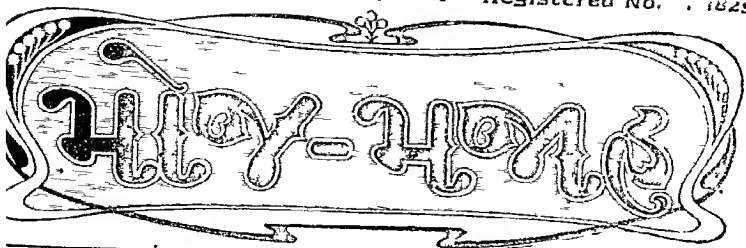
પાંત—બધી બીજાએ તરતાં શીખવુંજ નેહએ એવો સખીની કાયરો થયો નેહએ.

પાંતી—કેમ ?

પાંતિ—તેથી તેમને એક મકારની સારી ટેવ પડવાનો સંભવ છે.

પાંતી—તરવાથી આંઝોમાં એવી કપી સારી ટેવ પડવાની હતી ?

પાંતિ—તરતી વખતે મોડું બંધ કરી રાખવું નેહએ અને એ ટેવ કરીએને પડે તો તેમના પાંતિને કેટલો પચો ખાનદં થાય !

[૫૧૭]

૨૦ મી જુન ૧૯૨૪

જન અને જોગી

મોન જોગી હીન્ડુ' નું મોસ પામ પ્યાર મુન પરી
મોગી મોદનવતી મદા મર થને કે

[૨૫૧૧૫]

જેક વ ૬

૬ વગામ ૩૪-૦૦

જેક ન વ મુબકમી ૧ આને
બહાગ ગામ મવા આને

આના લેખના કમ

મલુમમા

નસિ ૧

પત્રવતુ જુન

(મોસ મન)
(રા મીમનનની મસગીયા)
(નલ મ બા દકર)

મુબકમી રામિ-૨૬૨૫ (નલ મુનદન)
જો સુલીના સાદન મો (રા મલુન નો દેસા)
જોન-આદ ખડ (ગા દો)

મોજ-મગ્ગ

રવિવાર તારીખ ૨૨મી જુન સને ૧૯૨૪.

કેલ જુગ માં.

(લેખિકા ગણ.)

નાર:-મિસ કરવત

સચ્ચ:-હાલજી મંડળ.

થું કહું કે કેવાં નારી નર જન્યાં કલજુગમાં,
દેવનાં મંદિર મિલન મંદિર જન્યાં કલજુગમાં.
દોડતાં ને ને કહી ભીંસાઇ જઇને ભીંડમાં,
હાથ મંદિર પ્રેમનાં આલય જન્યાં કલજુગમાં.
લાગને લગત લીંડાની ખીંડીએ મૂડી દીપી,
ભાવલાં શયતાન ફેરાં ચર જન્યાં કલજુગમાં.
આંધળાએ માનીને પોતે પ્રભુને આંધળા,
હાથ રે ધર તણાં ધર જન્યાં કલજુગમાં.
શય મંદિરમાં ધરાશા જન મળે મંદિર પહાર,
પાપ પુતળાં સાધુનાં સરવર જન્યાં કલજુગમાં.
માણસોની લાજ મૂડી પજુ પ્રભુશી તે દરે,
માણસાઇ છેડી કાં વાનર જન્યાં કલજુગમાં.

અભિનંદન.

(લખનાર:-શ રમણલાલ ડી. આં નેરિયા)

[રામ-સંદેશ]

મોજ-મગ્ગના લોગી જંધુએ, વાત જરા મારી ગુણને,
મોજ-મગ્ગની મોજ ગાળીને, મોજ મગ્ગનાં નિર્મલ કરને.
મોજ-મગ્ગમાં મોજ ભરી છે, મોજ ન કરશે બંને દયા.
"મોજ" લાંબાં લોગન કરને, દર રવિવારે મન ગમતાં.
મંદિરાનાં કલમ દિવાળી, દિવાળાં સૌને કરની,
"મુખપત્ર"ની લોહી દહિ, લોહ ગધ-સૌ પરતેરવી
સંચળ સપળા, રહિલી તપા, ગોવાલાં જો દુધવાળી,
ગુલાબ, લીલા, જે નારી, નિર પુષ્પ શૂનનાં.
સહ સચેટ ઠાકર-મહાના, નવા ખતેશી કરતા,
નિતિ રાત્રિ ૩ થી ફૂલથી, દિવસનાં સૌને કરતા,
હાસ્યરસ તણી કરે નવક, બીજી જગત બહુ સારી,
વાંચી ચારો! "મોજ-મગ્ગ" ને, રાત્રિ રોજે હજીવારી.

પત્યરનું પુતળું

(રિટેક્ટિવ વાર્તા)

મખનાર:-૨૧. મગ્ગલાલ જાદુગર કંકર.

[મલકીયા આનુ.]

કેવળ મુખ્યાં કહેરમાજ નહિ; પરંતુ આખા કિંદરનામાં
કેવળાદ જમગેજનું નામ પ્રખ્યાત હતું. એ ૧ પુરોશીતી તેમની
સચે મદારી મોજખાલુ નહિ હોવા છતાં તેમના નામ અને
દેશદેવતા કોઈપણે નહિ જાણીને દેતા. પાંચ વાજાના અરમ્ભમાં
હું તેમને બંધે જઈને મળ્યા. તેઓ મને પાન આપી તેમના
બેઠકખાનામાં સપ્ત ગ્રામ ખૂન સંખધી કાઈ વાનરો ઉડેલખ
નહિ કરતાં મને પ્રથમ પેલી પાંચ નેટોની વાન કાઢી.

મદારે મુખે નેટોની વાત કાઠીથી તેમણે સદગ્ધ પણ સંચ-
ળતા કાઠી નહિ. તેમણે કહ્યું:-"જે પાંચ નેટો મહે બેઠકમાં
જમા રાખી છે એમાં કાંઈ દરત જેવું હોય એમ હું ધારતો નથી."
મદારે કહ્યું:-"સાહેબ! આપની વારણા મથાઈ નથી એ
નેટો મનથી ભારે મરતક ઉભી થઈ છે. તેમને મ દોષ તો
હું આપને કહાણો આપવા અને આવન નહિ."

"કી છે, હું તપાચ કરૂં" આમ કહી તેમણે રમ્ય
ઉપર પડેલા દોષને મેલ ઉપર તણુ વખત આંગળી દેવાની.
તત્કાળ એક નોકર તેમની પાસે દાખર મૂકી તેમણે નોકરને કહ્યું:-
"દગમજને મદારી પાસે મોકલ."

નોકર માથેથી ગળી. કોઈવારે મને કહ્યું:-"મને લાગે
છે કે, હજારજીને પાકું કાઈ આકું અવળું કામ કહ્યું છે. પણ
રિતસીએ એ મદારી પાસે રહે છે થોડે થોડે નેની પ્રકૃતિ સુધારી
એમ ધારી મહે અને આખા કુટુંબ દિગમથી છે; પરંતુ મહે
મદારીએ એમ જાની ચકરી નહિ. મને તેમ દો. આ વાન આપ
કેવળે કહેતા નહિ."

મદારે કહ્યું:-"જે જરૂર નહિ હોય તે એ વાન હું મુખ્યાં
રાખીશ. હું એક રિટેક્ટિવ છું. કેવળ કોઈકસનું સમાધાન કર-
વાના ઉપાયની કું અને આખા નથી કાપતે ઉઠાવ કરવા માટે
જરૂરી પદ્ધતિ મદારે અવર પેતાં પડશે."

તેઓ કહી મોઝાના જનમ દેતા એવમાં આખાં દેહી એક
કુવર પીએથી બેઠકખાનામાં મેલ કરી મુકતે દેદ લાગે એક-
વડીએ દેતા તેના મુખ ઉપર સક્રય અને ચિંતાની ખપા રૂપરૂ
દેખાતી હતી. એવું નામ ફરાજ હતું. સંકુચિત દિશ્વિતી એક
વખત મદારી તરફ જોઈ પડી તે કોઈવારના મુખ તરફ જોઈ દેતા.

કોઈવારે કહે કહ્યું:-"ફરાજનું આ મદગ્ધ પોતસખતના
અમવારે છે આને મદગ્ધ ને નો રૂપની ને પાંચ નેટો
મે મને આપી દેવી એ નેટોને સંધિ મદગ્ધ ઉભી થઈ મે એમ
તેમનું કરેલું છે."

ફરાજને મદગ્ધ મેલ કહે કરું:-"નાન, મોટી
વાન છે એમાં મદગ્ધ નેટું કાંઈ નથી." આટલું મેલવા

મોક્ષતામાં તેનું મુખ ફાળ કાળ માટે લાલચોળ બની પાછું. મલિન થયું મધુ.

“હે” તેને પૂછ્યું:—“એ તોટા આપને ક્યાંથી મળી હતી?”

ફરામણએ ઉત્તર આપ્યો:—“ઢાંરી બહેને મને આપી હતી.”

“ક્યારે આપી હતી?”

“આજે સ્વપ્નરે.”

“ઢાંરી તોટા આપી હતી?”

“પાંચજ.”

“આપે શા માટે એ રકમ આપના બહેન પાસેથી લીધી હતી?”

ફરામણએ આ પ્રશ્નનો કંઈ ઉત્તર આપ્યો નહિ. ઉત્તરી થયેલે મુખે તે કોળાદે તરફ જોઈ રહ્યો.

કોળાદે કહ્યું:—“ફરામણ! હવે ઢાંરા મુખ તરફ જોઈ રહેવાથી શા લાભ છે? શા માટે તું એ રૂપિયા લાગ્યો હતો તે કહે. ને એક પાપ છુપાવવા બતાવું પીછું” પાપ કરીશ તો ઢાંરા કુખનો પાર રહેશે નહિ. હવે ઢાંરા હાથમાં વાત નથી.”

છુપ્પ ભાવથી ફરામણએ કહ્યું:—“ના-ના, મહે” કોઈ શું-હો કયો નથી.” આમ કહી ઢાંરા તરફ જોઈ તે બોલ્યો,

“મહાશય! હું અત્રે એક કોરૂપ્શન” કામ કરું છું. થોડા વખત માટે મને રોકાઈશ” એ જ કવ લખાવવાનો નાદ લાગ્યો હતો.

એ કુરુવને લીધે મ્હારે માથે પાંચસો રૂપિયાનું દેવું થયું હતું—” એ રૂપિયા ભરી દેવાનો કોઈ માગ” નહિ હોવાથી મને કુખ”તિ મૂકી હતી અને મહે” આવા ઉત્તરચિત્ત લાલિકની રોશ સંદેશક-ભાંથી એ રકમ લીધી હતી. એ વાત કાલે જાણવામાં આવતાં તત્કાળ એ રકમ ભરપાઈ કરવાનું તેમજ મને કહ્યું હતું. ને

એ રકમ ભરું તો મને કામા આપી નોકરી ઉપર કાયમ રાખવાનું જાણ્યું હતું. બીજો કોઈ ઉપાય નહિ હોવાથી મહે” ઢાંરી બહેન પાસે જ તેને એ વાત જાણવી. ઢાંરી બહેનની આધિક” રિયલિટી

ભારી નહિ હોવા છતાં મને સંકેટમાં પડેલા જોઈ પાંચસો રૂપિયા આપવાનું તેજી કહ્યું હતું. તેની પાસે સમગ્ર નહિ હોવાથી એ રકમ હેલ્પ પાલનજી પેલનજી પાસે માગી હતી પાલનજીએ એ રાજેજ તેને પાંચસો રૂપિયા લાવી આપ્યા હતા. એ રૂપિયા રહારે લાઇ આવી મહે” ઢાંરા શેઠને આપ્યા હતા. પછી તેમજ એ રકમ બેઠકમાં જમા કરાવી છે. આમાં ગરબા જેવું થું છે એ કું સમજી શકતો નથી.”

મહે” પૂછ્યું:—“પાલનજી સાથે આપનો શા સંબંધ છે?” ફરામણએ ઉત્તર આપ્યો:—“ઢાંરી બહેન સાથે તેઓ પરજુનાર છે.”

“આપની બહેનનું નામ શું છે?”

“લીલાબ.”

“તેઓ ક્યાં રહે છે?”

“બેતવાડીમાં”

જ્યાર સુધી ને બેડ હુપો હતા તે ફરામણના ખુલાસાથી જાણે કે ખુશો થયો. હવે કું એમ આવીપૂર્વક સમજી શકાય કે, પાલનજીએ જી રીયા માટે થીરીનગાઇનું ખૂન કરેલું છે. સરદે કરવા જેવું કોઈ કારણ રહ્યું ન હોયું. પાલનજી કેના મુખ” મજબૂક.

એક સામાન્ય સ્ત્રીનું મન સાચવવા માટે તે બીજી એક સ્ત્રીનું ખૂન કરી બેઠો. મનમાં ને મનમાં મહે” વિચાર્યું, હમણાં થીરાલાઈને મળવાની કોઈ જરૂર નથી. હતભાગી પાલનજીનેજ પ્રથમે વિરૂદ્ધતા કરવાની જરૂર છે. આ સધળી વાત એકદમ પાલનજીના જાણવામાં ન આવે એ માટે કોળાદે અને ફરામણને સાવધાન કરી મહે” કહ્યું:—

“કોળાદેમાં કોળા” થોવીસ કલાક સુધી કૃષા કરી આ વાત ચોથા કોળામાં જાણવામાં ન આવે એ માટે ખાન રાખજો. ને” કારણ માટે મ્હારે આ તપાસ કરવી પડે છે એ ધણી લાંબી વાત છે. એ વાત કહેનાં ધણે વખત લાગે તેમ છે. હવે હું” અત્રે રોકાઈ શકતો નથી, એક જે દિવસકાળ સધળી હકીકત આપ જાણી શકશો.”

વ્યાકુળ ભાવથી ફરામણએ પૂછ્યું:—“ઢાંરી બહેન ઉપર કોઈ સંકેટ આવી પડે તેમ છે કે?”

મહે” કહ્યું:—“ના, એ માટે તમે ચિંતા કરશો નહિ.”

મ્હારા ઉત્તર જાણે સાંભળ્યો ન હોય એવા ભાવથી ફરામણે કહ્યું:—“અરે! ઢાંરી બહેન—”

વચ્ચે જ” મહે” કહ્યું, “આપ શા માટે ચિંતા કરો છો મ્હારા મ્હારા ઉપર વિશ્વાસ રાખો. આપના અગર તો આપ બહેન ઉપર કોઈ સંકેટ નહિ આવે. એ માટે હું” મ્હારાથી ખન મહેનત જરૂર કરીશ. શિકર કરશો નહિ. ને કયામુ છપ્પત હો તો હાલ તરત આ વાત ગુપ્ત રાખજો.”

પછી કું” સદાશય કોળાદે શેઠની વિલામ ભઈ બ્હાર નીકળ પડ્યો.

બીજે દિવસે મેજસ્ટ્રેટ પાસેથી પાલનજીના નામ ઉપર મં” એક વૉરંટ મેળવ્યું. પાલનજીની વિશ્વ ને પુરાવાઓ મળ આપ્યા હતા તે તેને ફાંસીને લાકડે ચડાવવા માટે બસ હતી તેટલો પુરાવા ધણે દંડ હોલે આમ છતાં એ પેલું” પચ્ચર પ્રાણ” પાલનજીનું હોવાનું ને કું” જાણિત કરી શકું” તો કાં ગરગર રહે તેમ નહોતી.

વૉરંટ મેળવી કું” પાલનજીને ઘેર જઈ પહોંચેલે મ્હારા મુલાકામનું કારણ મહે” તેને જાણ્યું. તેજી અચતઃ આશ્ચર્ય પામી એ કારણ સાંભળ્યું. કોઈ પશુ પ્રકારે તેજી પોતાનો ગુન્હે કણ કયો નહિ. બધી વાતો ઉઘાડી દેવાની મહેનત તે કરવ લાગ્યો. તે જાણે કે કોઈ જાણતોજ નહોતો. તે પોતાનો ગુન્હે કણ નહિ કરે એમ કું” પ્રયત્નથી જ જાણ્યો હતો; પરંતુ તે આવી રીતે પોતાને બચાવવાનો પ્રયત્ન કરશે એમ પશુ” મહે” ધાણું નહોતું.

પાલનજીએ ધણી ઉદેગ ભાવથી કહ્યું:—“મહાશય! આપની જૂઠા પાપ છે શા ઉપરથી આપ મને ગુન્હેવાર દર્શાવો છો એ કું” સમજી શકતો નથી. મ્હારે શા માટે થીરીનગાઇનું” ખૂન કરવું પડે? એ ખૂનની વાત સાંભળી મ્હારા જેટલું” આશ્ચર્ય” બીજા કોઈને નહિ થયું હોય. પરંતુ તો હું” એ વાતને સાચી માનતોજ નહોતો.”

“ને દિવસે ખૂન થયું” તે દિવસે રાત્રે તમે આજે કંઈને ઘેર ગયા હતા?”

“હા, મારે શા માટે એ વાત નાહજીવ કરવી જોઈએ! હું યોતે મને નિર્દોષ સમજું છું એટલે મારે કોઈ વાત છુપાવવાની જરૂર નથી.”

“જુઓ, હું તમને પ્રમથથી ચેતાવું છું. હમણાં તમારા પ્રમથથી જે દર્શાવતો બહાર નીકળે તે જ મછી તમારી વિરુદ્ધ પ્રમાણ રૂપે ગણાશે. જે કોઈ કહે તે સમજી વિચારીને કહેજો.”

“એ માટે મને ચિંતા નથી. હું મારો બચાવ કરી શકું તેમ છું. ખૂબ યશુ એ રાત્રે મેં મારા રેનેલી માણેકજી પાસે પાંચસો રૂપિયા માગ્યા હતા; એ રૂપિયા—”

“—હીરાગાળને આપવા માટે.”

મથકી ઉઠીને પાલનજીએ મારા મુખ તરફ જોયું. બ્યાનજી કહે તેણે કહ્યું: “કવી રીતે આપ એ વાત જાણી શક્યા?”

મેં કહ્યું: “હીરાગાળના બાઈ માસેથી મેં એ વાત સાંભળી છે. જે પાંચ નોટ ચોક્કસ હતી તે કોળ્યાદ કહે છે કે મેં જામ કરાવી હતી. આટલી બધી ઉતાવળથી એ તોરો બહાર કાઢી તમે ગણત આપી છે. શું-હો છુપાવવા માટે તમારે વિશ્વ સ્વપ્ન રહેવાની જરૂર હતી ખતો તમે શું કર્યાં? જે એ રૂપિયા તાત ન આપવામાં આવ્યા હોત તો હીરાગાળના બાઈ કામગીરીને જોઈને જાણી શકતો.”

અમત્ત બોલાવકે બાવળી ઉત્તેજિત બની પાલનજી બોલી ઉઠ્યા: “એક કુદરત મહાસત્” માન જાણી આપ વાત કરો. હજી પણ કહું છું કે મેં ખૂબ કહ્યું નથી. હું આમની માફકજ નિર્દોષ છું. હીરાગાળની વિનંતીથી તેમના બાઈનું અમુક કહેટમાંથી રસુજી કરવા માટે જ મેં મારા મિત્ર માણેકજી માસેથી પાંચસો રૂપિયા ઉછીના લીધા હતા.”

“પરંતુ માણેકજી જ એમ કહે છે કે, તેમણે તમને રૂપિયા આપ્યા નથી.”

અંતિની સાથે ફાંસો સયોમ યાપ ને તે જોડી રીતે સળગી ઉઠે તેવી રીતે મામનજી કાંપથી સળગી ઉઠ્યા. હદ સ્વરે તેણે કહ્યું: “એ એવું હોય તો એ દરકરનો જીવ છે. તેણે આપને જીવી દર્શાવત કરી છે. વલરા રોટ્ટને તેની સાથે મારી યુગાગાન થઈ હતી. મેં તેની પાસે પાંચસો રૂપિયા માગ્યા એટલે તરત તેણે આપવાની હા મારી; પરંતુ એ વખતે વિશ્વ રૂપિયા નહિ હોવાથી તે આપી શક્યો નહિ. તેણે કહ્યું, તેની પાસે રૂપિયા સિદ્ધાંત છે. હું પછી જ્યારે મારું તારે તે આપી શકે તેમ છે. મને એ જ રાત્રે રૂપિયાની જરૂર હતી. હું તેમને જાગે જઈ તેમની આં પાસેથી રૂપિયા મેળવી શકું એવા એ મન લખી આપવાનું મેં કહ્યું.”

“પરંતુ માણેકજીએ તમને પત્ર લખી આપ્યો ન દોતો.”

મેં વચ્ચે કહ્યું:—

“ના—ના, એ બોલી વાત છે. તરતજ પાંચસો રૂપિયા આપવા માટે તેણે મને તેની આ ઉપર મન લખી આપ્યો હતો; એ જ વખતે પત્ર લખું છું માણેકજીને મને મેં મરો. પતિને

પત્ર મળતાં હીરાગાળએ મને પાંચસો રૂપિયાની પાંચ નોટ આપી હતી. એ વખતે રાતના લગભગ ત્રણ વાગ્યા હતા એ સમય રાત્રે ને રાત્રે મેં હીરાગાળને મરે કાઢી હતી.”

યંકે રીતે બાવળી મેં કહ્યું:—“આજ સુધીમાં તમારી માફક પોતાનો બચાવ કરે એના એકે અમુક મેં જોયું નથી. તમે જે કહી કહે છે એ સપાળી વાત માણેકજી નાહજીવ કરે છે. તેઓ કહે છે કે, એ રાત્રે તેમણે તમને રૂપિયા કે પત્ર મળ્યું કહી આપ્યું ન હોયું.”

હું જોઈ કે તેનો ઉપદ્રવ કરે” છું એમ મારી પાલનજી અમત્ત કહીને બાવળી મારા મુખ તરફ જોઈ રહ્યો. તે જોઈ કે મારી વાત સાચી માનતો નહોતો. કાજીકાળ પછી એક જીમ નિયાસ મૂકી તેણે કહ્યું:—“આવશ્યક! મને પત્ર નહોતો લખ્યો આપ્યો એમ તે કહે છે.”

“હા, તમે મને એ મન જાણી શકો છો.”

“ના, મેં એ મન હીરાગાળને આપ્યો હતો.”

“તમામ વખતે એ પત્ર મળ્યો આપ્યો નથી. તમારું કહેવું ખરું હોત તો અત્યાર સુધીમાં એ પત્ર જરૂર મારા હાથમાં આવ્યો હોત. વળી હીરાગાળને એ પત્રનો નાશ કરી નાખવાનું કહી કાજી ન હોયું.”

“આપ મારા વચન ઉપર વિશ્વાસ નથી મૂકી શકતા કે?”

“વિશ્વાસ મૂકવા જેવું કોઈ કાજી કેમણું નથી. માણેકજી કહે છે કે, એ રાત્રે તેમણે તમને રૂપિયા આપ્યા ન દોતા ખતો મારાવલી તોરોમાંની પાંચ નોટ હમણાં તમારી પાસેથી મળી આવે છે. આવી સ્થિતિમાં હું તમારા વચન ઉપર કવી રીતે વિશ્વાસ મૂકી શકું?”

“હજી મજી માણેકજીનું એવું કહેવું છે કે તેણે મને રૂપિયા આપ્યા નથી.”

“હા.”

નિરાશ બાવળી પાલનજીએ કહ્યું:—“તારે તે જરૂર જાણ બની ગયો હોય જોઈએ. તે મારા મિત્ર હોવા ખતો મારી વિરુદ્ધ આવી ખોટી વાત કેમ કહે છે?”

વિના કાજીકાળ નામથી વાતચિતમાં વખત વીતાવ્યા હોત નથી એમ વિચારી મેં કહ્યું:—“ચર્ચા કરવાની જરૂર નથી. હું તમારી સાથે ચર્ચા કરવા આગ્રહ નથી. ફરીથી હું તમને જાણ આપું છું કે, હવે મારી પાસે તમે જે કહી કહેશો તે ખજાગણી તમારી વિરુદ્ધ પ્રમાણ તરીકે જાણવામાં આવશે. બહાર ગાડી ઉભી છે. તમારે મારી સાથે પોલિસ રોટ્ટન ઉપર આવવું પડશે.”

“એ જાણે.” કહી પાલનજી ઉઠી ઉભેલ બેસે તપ મારી સાથે બહાર નીકળી ગાડીમાં બેસે.

ગાડી પોલિસ રોટ્ટન તરફ જતા લાગી.

[વંચવાર ૧] યં ખરેખર કાલનજી ખૂબી હતો કે ખીલે કોઈ ખરો જીવી રીતે મહાપ્રે એ જાણવા માટે જામરો આવે એ જ વાંચો.]

(આવવા બાકમાં આ વાતની પૂરી વાંચો.)

મું. આઈ. હું. રા. ત્રિ-૨ હસ્ય

(લખનાર:—શ્રી. શુભદ્રત)

[મતીકથી આફ.]

(૭)

શુભર દિવસના આપણી આંખ મંડળ ધણું વધી અડું હતું. ને એ અંડ-જનો તેના દોતો અને પોતાના શરિરોની સદાપાથી તેણે ધણું અપકર કર્યો કર્યો હતો. તેના શુભચરો અપુક અપુક યોગ્યક શ્રીમંત સંતાનોની પાછળ ફરી નેજાની આનખી મેળવતા હતા તથા એ આનખી ભણી સ્વપ્ન ધરદાસ નવા નવા સિદ્ધિને ભળ્યાં ફરવાથી તેમને ઉદરની આકર્ષક દેલી ખાતો હતો. નાટક કે પત્રીના સદાજા તોફારી ધરદાસથી બંધીના હતા. માલિક કરતાં. પણ તેમને ધરદાસનો ધણો ભય લાગતો હતો.

ધરદાસની સાથે ચંપકલાલ નામનો તેનો એક મિત્ર વારં-વાર ભેળામાં આવતો હતો. બન્નેની પ્રકૃતિ સમાન હોવાથી તેઓ એક બીજાના અંગત રસેદી જતી મળ્યા હતા. ચંપકલાલ પણ કોઈ રીતે ધરદાસથી ઉપર તેવો નરોત્તમ. બન્ને મિત્રો સાથેજ સુરપાન કરતા હતા, તથાવરને ત્યાં જતા હતા અને ભુગાર પણ એલતા હતા.

વિનોદચંદ્ર સાથે ધરદાસ નાટકમાંથી જ પરિચય કરી લીધો હતો તથા ધરદાસ અને ચંપકલાલે વિનોદચંદ્રને સર્વાંશ પોતાના કબજામાં લીધા હતા. ધરદાસની સલાહથી વડિલ ભાઈ સાથે તકરાર કરી વિનોદચંદ્રે મિલકતમાંથી પૈસાનો ભાગ મેળવી લીધો હતો. બીજા તરફથી નહીં રાખા ઉપર મોદિન થયેલો હોવાથી વિનોદચંદ્ર ધરદાસને નેજાની રડમો કોઈ પણ પ્રકારનું લખન કર્યા સિવાય ઉછીની આવતો હતો. ધરદાસ અને ચંપકલાલની સલાહ રીકારી વિનોદચંદ્રે પોતાના અગતિના સદાજા ખુશામદીયા ઘેરતોને સર્વા-ત્વજી દોષો દેતો.

વિનોદચંદ્રનો બન્નેઓ મહાસક્ષી ઉપર આવેલો હતો વિનોદની પત્ની સુધાચંદ્રાની ઉમર આ કયાનક પ્રસંગે પદરે વર્ષની હોઈ ને મુશ્કિલા નાચવતી હતી. તેવામાં રૂપ પણ હતું; છતાં અચાનક સોજાનની અસર લાગવાથી વિનોદ પોતાની પત્નીની અવગણના કરી નહીં નહીં રૂપમુદરી સોજાના રસેદનો રસાદ આગળ જાગર રહેતો હતો. સુધાચંદ્રા પતિના રુદ્રોભાવી ભણીથી દેવા છતાં તે એક સંવિદા તરીકે પતિસે. બાળવતી હતી. તેણે પતિને ઉપરેલ આપી સુધાચંદ્રાની પછી અંદેન કરી હતી; પરંતુ ધરદાસ અને ચંપકલાલની સોજાદ આગળ સુધાચંદ્રાની ઉપરેલ થયા થઈ પાતે હતો.

એ સેદીઓ રહાને સાથે બહાર દરવા નીકળી પડી રહે, બંનેની બીજા કોઈ મારમાં પુરક સુરપાન કરી, પુલાવ, ખિતિ-

યાની, ચાપ, કટલેસ ગરેરે પદાર્થોથી પેટ ભરી માનવાના બધા સામાં ઉપડી જતા હતા તથા આવા કુણદમાં એક જ રાતની અંદર વિનોદચંદ્રાનો સોજો રૂપિયા ખરચાઈ જતા હતા. વિનોદ રાતના વખતે ઘેર આવે જ જતો હતો. સુધાચંદ્રાની એકથી જાણમાં સ્વપ્ન રહી પતિની મતિ ગતિ સુધાચંદ્રાની ધરદાસે આપના કરતી આંખ સાથેની હતી. તે શ્રીમંતકન્યા હોવાથી ને-તેણે ધણું હોત તો પતિના ઘરનો લાગ કરી પિયરમાં જઈ સુખમાં રહી શકત; પરંતુ પતિસેના નેજા આપનાં રીતું પરત આપ્યું છે એવી ભાવના એના અંતઃકરણમાં દર ધોલી હોવાથી સુખપ્રાણી થી તે સમજી શકે સહન કરતી હતી.

ધરદાસ અને ચંપકલાલ કોઈ કોઈ વખતે ધરદાસને બંને એ આવતા હતા તથા ધરદાસ સુધાચંદ્રાને ભેળાં જ પ્રથમ રહતો તેના ઉપર મોહી પડ્યો હતો. સુધાચંદ્રા ધરદાસની કામાતુર દૃષ્ટિકોણ ગયેલી હોવાથી તેના અતમાં તેને માટે તિરસ્કાર ઉપજ્યો હતો; આમ છતાં વિનોદની આજ્ઞા થતાં નિરપાયે તેને સહન સમજી લાગર થતું પડતું હતું.

એક દિવસે રાત્રે ધરદાસે પોતાનો કુટ હેતુ પાર પાડવાની ભજા મિજાવી લઈને હોલમાં તેણે વિનોદને એટલો બધો તાર પાયો કે વિનોદ કાનમાં રહી શક્યો નહિ. પછી ધરદાસ તેને એક વાંચનમાં ત્યાં લઈ ગયો. ત્યાં પણ ઉપરા ઉપરી ખાલીઓ ફરવાથી હોલદાસના શૂભાવી વિનોદ એ રમણે સૂઈ ગયેલ એ વખતે રાતના લગભગ બાર વાગ્યા હતા.

ધરદાસ મહેનગત બની ગયો હતો. આને કોઈ પણ પ્રકારે તેણે પોતાનો કુટ સકલ પાર પાડવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો તે વારંગનાને ત્યાંથી બહાર નીકળી પડી કોનર ઘાન્ટેડા ઉપર ઉપર રમણ થયો તથા એક ટેકીમાં બેસી ધણી ઝડપથી તે મહાસક્ષી ઉપર આવેલા વિનોદચંદ્રાના બગેરે જઈ પહોંચે.

બગલાની આસપાસ ન્હાનો બગીચો હતો. માળી પોતાની ઓડીમાં રાઈ ગયો હતો. દાર ઉપરનો ભેગો રાતના દસ વાગ્યા પછી હમણેજ એ વાર કલાક છુપી રીતે ગાઇ રહેલો માળી જતો હોવાથી આને પણ તે ગેરદાસનો. મહાસક્ષીના રસો એકાંત હોવાથી ત્યાં માણસોનો અવરજવર આવા મધ્યરાત્રિના વખતે નિલકુલ નહોતો. બગીચાના કપાડોના દાર નજીક એક મેંઘ લેખ સજાગ્યો હતો; પરંતુ તેની પ્રકાશ મેંઘના અંધારે દીપ્ત થઈ ગયો હતો. આને ધરદાસને સાથે સુષોષ મળ્યો હતો તથા મહિરાપાનની વિશેષપાત્રી તે વિશેષ કાળે-મત બન્યો હતો તે કપાડોડે એકાંતની બગીચામાં થઈ બગલાના દાર નજીક ગયેલ ભેળાની ગેરદાસીમાં દાર ખુદખું હતું. દર્શના આવેલમાં જ ધરદાસે અંતમાં પ્રવેશ કર્યો તથા પદપતિના અચાનક અંધ એવી સાવધાનતાથી તે બીજા માગ ઉપર આવેલા સવનશૂભાં ગયેલ. રાતનવદ્યુદાર પણ ખુદખું હોઈ અંદર વિજળીની બગીચા પ્રકાશને વિસ્તાર થયેલો હતો સુંદર પલંગ ઉપર મમમલ જેવી મુશમલ કાપમાં સુતેલ્યા નિદ્રાને વશ થઈ પડી હતી. તેને

રતન ઉપરનું વસ્ત્ર સદૃશ ખસી ગયું હતું. બારીક સાડીમાંથી તેના હેઠલું લાવણ્ય જાણે કે બહાર પ્રકાશી નીકળવાનો પ્રયત્ન કરતું હતું. છુટો કૂચકેસકાષ રૂબિયરની માફક સપ્તમાં ગુચળું વળી પડ્યો હતો. એના અર્ધ-ચુપ ઉપર ખતીનો પ્રકાશ પડતો હતો. એ ચુપ અને ચીંચેલા તેજા ઉપર સરળતા, પવિત્રતા અને કામચંદનોના સ્પષ્ટ ભાવ દેખાયા હતા.

ધીમે ધીમે ઇશ્વરદાસે અંદર પ્રવેશ કર્યો. સુશોચનાનું સુખ અચેતન કોનદય? ભેદી કાંઈની કામજવાળા બહુથી ઉઠી, તેનું સર્વાંગ ક્ષુબ્ધતા મારે શોમાંચિત્ત થયું. સ્વાભાવિક રીતેજ તેનાં બોલી જવાણું કે:—

“તકદીર ખુલા તરવીર નજર આવી દેખ,
તેરે માણેક ટુંધી શુણ્ણક મુને ભાતી દેખ;
તેરે ગાલ શુલાળી નેન અજબ કાલીલ દેખ,
તેરી પતશી કમર જોડી કમાન મોલ ભલી દેખ;
હુનોપે તેરે મંચ ભર કમર ખિલ દારા,
તેરી નાણુક અદાને મુને જનસે મારા;
તેરી આંખ ચમકતી ચાત દિન દો તારા,
હુને મારા ચરમ સમશેર દો મારા.”

આમ બોલી ઇશ્વરદાસ પલંગ તરફ આગળ ધસ્યો એવામાં તો સુશોચના જાગી ઉઠી. ઇશ્વરદાસ નજરે પડતાં તે પ્રસંગ સમજી મૂક અને પલંગ ઉપરથી નીચે ઉતરી બેઠી ઉઠી, “ઇશ્વરદાસ! અંધારે તમે અંધાં ક્યાંથી!”

“જનોજીમર! જ્યારથી તું મુએચલાળ શુણ્ણક મહારે નજરે પડી છે ત્યારથી મહારે દિલ બેચેન બની ગયું છે. હું તારા પ્યારનો સ્વાદ, ચાખવા માટે લાગ સાધી દબમું છુંથી રીતે અને આભો છું.” ક્ષણતાન ઇશ્વરદાસે પોતાના મનોભાવ સ્પષ્ટ સંબોધાં દર્શાવ્યા.

કોણથી સુશોચનાનું મુખ લાલચોળ બની ગયું. તેણે તિર-સ્કારાચક સ્વરે કહ્યું:—“બેચેનન સપનાન! જોને તું મિત કહીને બોલાવે છે તેની પત્નીને મા બહેન સમજવાને બરેતે તેનું અપમાન કરે છે! ચિહ્નર છે તને. કામોંક કુતરા! તું મુજો મુજો અંધાંથી તારું કાળું કર અને અને એક હાથ પછુ નહિ રોકાતો તારે રસ્તે પાછો ફર.”

કોણની વિશ્વાંતાથી સુશોચનાનું ઘરિર કેપડું હતું. ઇશ્વર-દાસે ઉત્તેજન કંઠે કહ્યું:—“સુશોચને! પ્રિયતમે! તું આજે મહારે ગમે એટલો તિરસ્કાર કરીશ તો પછુ હું તારા પ્યારનરસને આવાદ લીધા સિવાય પાછો ફરનાર નથી—આજે મને કેમ રોકનાર કેરોકનાર નથી. જો સંમિળ, તારા સપડું દર્શન કરી મહારે દિલ બેચેન બની ગયું છે,

દિલ આ દિવાલું છે જનું, તારા મનોહર સપડી:
રેશા ઝાડું કે મેનકા, ઉપમા કથી મળતી નથી.

સુશોચને! તારો પતિ મલખાન-કરી લાનલાન મુખાવો એક વેષાને લાં પડી રહ્યો છે તથા એ સેતરી તરનો લાંલ લઈ આ આકાશ હમણું તારી પાસે આવી ચડ્યો છે. જે નાંદાન તારા જેવી સપડીની પત્નીનો ત્યાગ કરી વેશવાના પ્યારમાં પડી રહે છે તે પતિથી તું મું મું મું મું પામી શકનાર છે! હું તારા સ્નેહનો સુલામ ચાંચ રહીશ; એક વખત તું મહારી થા.”

ધીમે ધીમે સુશોચનાનો કાષ વધતો હતો. તેણે કોણથી કંપતા કંઠે કહ્યું:—“હવસન-મુશામ! આજે તારી શુદ્ધ શુદ્ધિ મુમ ચઈ છે તેથી જ તું આમ બકે છે.

આકાશમાં રવિ એક છે તે સિંહની ગતિ એક છે, ઉત્પત્ત નરનું એક તેમજ નારની રતિ એક છે; વિશ્વાસ મહારો એક છે, કિસ્તાર મહારો એક છે, તેવીજ રીતે નારનો, સંસારમાં પતિ એક છે; નારી સતી ધનમાલની પરવા જરી કરતી નથી, જે વરી એક જ નાખતે તે અન્યને વરતી નથી.

પાપી નરપિશ્ચા ઇશ્વર આજના તારા પાપની તને ક્ષમા કરનાર નથી નરકમાં પશુ તને આશ્રય મળનાર નથી. ઇન્સાન નહિ પણ માનવીની વેદમાં સપાન છે, ધર્મ નીતિને બહી કું દવસમાં શુચતાન છે; આ લોક કે પરલોકમાં સન્માનીમાં સન્માન છે; નિરુધ્ધમ આજના આજનારે માણ પછુ કુરવાન છે.

તું વિશ્વાસવાદક કથાખાન નરપિશ્ચ છે. હું હવણ જ દેખાને બોલતી તેને તારા પાપનું જી ચપાકું છું.”

“હું હવે વિશેષ લગારો સંમિળન છું-જો નથી. આજે મહારે મારું માર છે—ભેળો કંપા ખી-જું કોઈ તારી મદદે આવી કંઠે તેમ નથી.” આમ કહી કામોન્મત રાક્ષસ સુશોચનાના અંજ ઉપર ધસ્યો. હવે સુશોચનાના મનમાં જાણ ઉપજ્યો. તે મદદ માટે જુમ મારવા જતી હતી; પરંતુ ઇશ્વરદાસે પીરસામંથી રમાસ બહાર કાઢી તેના મુખનાં દશાવી દોષો. બન્ને વચ્ચે બેચનાજુ થવા લાગ્યા. એવામાં “અજરદાર! ઇશ્વરદાસ! આજના તારા ચિહ્નરમાં મહારો પછુ ભાગ છે. કહેજો ચ પકાસે જે કામનપૂર્વક પ્રવેશ કર્યો. ચ પકાસણું મુખ લાલચોળ બની ગયું હતું. તેણે બન્ને પછુ લચકતા દતા.

“કાજુ ચ પકાસામ! તું મહારો મિત હોવા બતાં શા માટે. અત્યારે તારા કામમાં દોરત કરવા આજે છે?”

“શિરત! તું” તને એકલાને જ સુશોચનાના પ્રેમનો ઉમેદનાર માર છે. હું પછુ એ રસિકાની રસમિતિમાં રમાન કરવા છડું છું. તું આ તરફ આગે છે એવી અત્યારે મને ગુણનારે તારી મળી હતી. વળી એ વખતે વિનોમ્મદ ત્વાં બેકેશ કાલનમાં સજ રહ્યો હતો. એ ઉપરથી તું શા હેટુથી આ તરફ આજે હોઈએ એ કામન જઈ પછુ તારા ચિહ્નરમાં મહારો બધા પામવા આજે છું. કહે દોરત! તું મને શો ઉપર આપે છે!”

ધ્રુવરાસા આપ ફેરવી કહ્યું:-“ને તું મહારા મિત્ર હોય તો મહારા માગમાંથી ખસી જાવ. નહિ તો આજે આપણી મિત્રતાનો અંત આવી જશે. હું તારું પશુ પ્રકારે મહારી ઇન્કા પાર પાડ્યા સિવાય આ રમજનો પાગ કરનાર નથી.”

ચંપકલાસનું ચિત્ર આજે ઠેકાણું નહોતું. તેણે પશુ દુભા-ખીમાં કહ્યું:-“નહિ-નહિ, જો તું મહારી માગથી કપુસ નહ કરે તો હું અંક કલામાં જ ટંકીમાં ખેરી યુગનારને ત્યાં જઈ પિતોદને ગમે એવી સ્થિતિમાં આવે સજ આવીશ તથા તારી બાજીને ધૂળમાં મેળવીશ.”

“આજથી તું મહારા મિત્ર નહિ પશુ દુસ્મન છે. ઉગતા સુનુ અને સર થતા રોળનો આરંભમાં જ નાશ કરી નાખશે એ જ ધ્રુવરાસની નીતિ છે.” આમ કહી ચિત્તની ઉત્તેજિત રિપ્તિને વશ થઈ ધ્રુવરાસે ખીરાસામાંથી તિલાંશ્વર બહાર કાઢી તથા ચંપકલાસ પોતાનો બચાવ કરવા બધાં એ પહેલાં જ તેણે ગળી છોડી. એ ગળી કપાળમાં વાળતાંની સાથે ચંપકલાસ નીચે જતી પડ્યો તથા ‘મેર-બહેલો’ શબ્દ ઉચારી ચોડા વખતમાં જ તે મરજીને ચરણ મળે.

ચંપકલાસે સમનગ્રહમાં પ્રવેશ કરી દારને બંધ કરી દીધું હતું. સુસોયના ભવની મુજતાં એક યુગમાં દબાઈ રહી આ બધી પ્રકાર ભેગા કરતી હતી. તેને આ બીજા પ્રકાર ભણે કે રતન હોય એમ માગવું હતું. તેની વાસાકિત બધાં યજ્ઞ હતી.

ચંપકલાસે જલનગરનો યુગાર ખતારી દીધાપછી સુસોયનાને ઉદ્દેશી ધ્રુવરાસે કહ્યું:-“સુસોયના! તારો માટે આજે મહાર મહારા મિત્રની સાથે સુતના કરી તેનું ખૂન કરવું પડ્યું છે. હજી પશુ કહું છું કે, દુરાગ્રહ નહિ કરતાં તું મહારી માજીને તાપે મા, નહિ તો હું શું કરીશ એ કહી શકતો નથી. એક કલાક નેટરો સમય તારી સાથે યુગારી હું બંદોશી થાઈશ જ્યાં તથા ચંપકલાસના મુર્દાનું ઠેકાણું પાંદી નાખવાનો બદોખત કરીશ. વળી ને આ ખૂનની ખરી હકાકત તું જાણે પશુ કહીશ તો તેથી તારી ઇજ્જત આજ-જાને બેઠો લાગવા ઉપરાંત તું અને તારો પછી ભેગી યુ-હેયાર તરીકે સપાસાએ એવી ભળ હું પાપરીશ. ખૂન કરી સજાપથી બધી જન એ મહારા કાગા હાથનો ખેલ છે, સમજાઈ કહે, હવે તું મને શો ઉત્તર આપે છે?”

રાક્ષસના મનમાં થયા ઉપનવવાના હેતુથી મહા મહેનતે દિશ્મત લાવી સુસોયનાએ કહ્યું, “દયા લાવો, એકે અપમાન ઉપર દયા લાવો. મહેં તમારું અપમાન કહ્યું છે એ માટે હું દાપ ભેરી માથી માગું છું.” આજે ને તમે મહારી ઇજ્જતનું—દારા શીયળ પમડું, રક્ષણ કરશો તો તમે કરેલા આ ખૂનની વાત હું જાણે કહીશ નહિ. મહારા પતિના આવાતા પહેલાં ને તમે મરનારના રહેતું ઠેકાણું કરી નાખશો તો મહારા પતિ પશુ તમારા અંગે રહેલા આશ્ચર્યમની અને તમે કરેલા ખૂનની વાત ભણી શકશે નહિ.”

ચંપકલાસનું ખૂન કર્યા પછી ધ્રુવરાસનું ભેગું કાર્કિક ઠેકાણે આપું હતું. સુસોયનાની દાગળીમાં પોતે ખૂન કહું હોવાથી એ માટે તેનું મન હવે તેને કમળું હતું. પરિસ્થિતિના વિચાર કરી તેણે કહ્યું:-“સમગ્ર વાત યજ્ઞ રાખવાની તું પ્રતિજ્ઞ કરે છે?”

રાક્ષસના જુસ્મમાંથી છુટવાનો બીજો ટાપ ઉપાય નહિ હોવાથી સુસોયનાએ કહ્યું:-“હા, પ્રતિજ્ઞ કરું છું.”

એક જો મિત્રની સંધી સ્વપ્ન કાંઈ નિચાર કર્યા પછી ધ્રુવરાસે કહેયું:-“એકલી પ્રતિજ્ઞ ઉપર હું વિશ્વાસ મૂકી શકું તેમ નથી. તે સાથે તારો હું કહું એવો એક પત્ર લખી આપવો પડશે.” મહેન વિશેષ વખત નથી.” આમ કહી ખીરાસામાંથી કાગળ પેનિશ બહાર કાઢી સુસોયનાના હાથમાં આપી તેણે તેને પત્ર લખવાની આજ્ઞા કરી કહ્યું, “તું બેસતું તે ઉપરાંત વધારાનો એક પશુ શબ્દ તારો લખવો નહિ એ ખાસ સંકલ્પમાં રાખજો.”

(અપ્રક.)

[આ રહસ્યપૂર્ણ લેખનો આગળનો ભાગ વાંચના જો અમારો આવતા રવિવારનો અંક વાંચો.]

અગત્યની સૂચના.

ઉપસ ઉપરી અનેક કામના તથા છુટક માહોતી પાઠશાળાઓની માગણીના આત આપી અને ‘મોજ-મખાંડ’ના પાઠશાળાઓ કરીથી તૈયાર કર્યા છે; પાઠશાળા છુટક અંગે બીજી વખત જાપણ પડેલા હોવાથી બધાં આનાની કિંમતથી છુટક મળી શકશે.

નયુનાના અંગે માટે જાડી આનાની ડીઝલ બીડી.

નવીન માહોતો વગર વિશેષ નીચેને શિરનામે લખાયાના ર. ચાર કરી પાઠશાળાઓ અને ભેટ મેળવવાનો લાભ લેશે. બહારજામના માહોતો ભેટના પોષ્ટરના ૦-૪-૦ મળી ર. ૪-૪-૦ નો મનીએન્ડર વેકરી આપવો. હિંદુસ્તાન બહારના માહોતો સાત શિલ્પો છે જે સ્થ મોકલવા.

જલદી ગ્રાહક થાઓ! ભેટના પુસ્તકની યોદીજ નકલો સિલ્લકે છે.

આશીકની આતમકથા

નામની સચિત્ત દળશર નવલકથા ભેટ આપવાનું નક્કી કર્યું છે. આ પુસ્તકની નકલો પછી જ યોદી છે. માટે વહેનો તે પહેલો, ખજાશ થયે બધો આપવાને બંધાતો નથી.

‘મોજ-મખાંડ’ કાર્યાલય

ગીરગામ સર્ચ સાથે ખજાશ બીડીંગ મુબઈન. ૪

અમદાવાદના એજન્ટ:-

નંદલાલ દામોદરદાસ

ન્યુસપેપર એજન્ટ તત્તપોળ નાકા નં. ૨૬-અમદાવાદ, સુરતના એજન્ટ:-

વૃંદાવનદાસ નારણદાસ

એક સુંદરીનાં સાહસકર્મો

મકરણ ૮ મું.

વૃદ્ધ પુરુષ.

આ તેજ વિશાળ ઓરડા હતો કે જ્યાં તે વૃષ્ણ પ્રાપ અને કમનસુમી થોડા વખત પહેલાં મળ્યા હતાં અને તેમની વચ્ચેના વાતીલાપ એક પછાડા પછાડાએ છુપાઇને મનોરમાએ સાંભળ્યો હતો. આ ઓરડામાં સુંદર સામાન ગોઠવેલો હતો.

સૌતરજી, બીતા ઉપરના પડદા અને શાલીઆ કાળા મખમલના હતા. યુસ્તીએ અનુસરેલા કાળા લાકડાની હતી. ઉપરની હત પણ કાળા રંગની હતી.

“મનોરમા બાપજી બંધ કરીને તે વિશાળ ઓરડામાં આવી ત્યાં બેઠેલા જીવં પુરુષને જોઇને પ્રશ્ન કરી ઉભી રહી. જીવંતું વચ આદરે એથી વર્ણન છાગળ હતું-

“મુશ્કીમાંથી બેઠા થઇને તેણે મનોરમાને નજીક આવવા ઇચ્છારો કહ્યો; ન્યારે તે નજીક આવી ત્યારે પાસેની યુસ્તી ઉપર બેસવાને તેણીને કહ્યું. યુસ્તી-ઉપર આડો પડીને જાણે તેણીના અંતરના કંઈકાંજુમા જ્યાં માગતો હોય તેમ અનિર્મિત રહિએ તેના તરફ જોઇ રહ્યો.

“મનોરમા, ” આખરે તે બોલ્યો, અને તેના મુખમાં પોતાનું નામ સાંભળી મનોરમા ચમકી- “આજે તે થણી નવાઈ-ભરી ચીજોને જોઇ છે અને તેના વિષે સાંભળ્યું છે.”

“માનનીય પુરુષ, આપણું કહેતું અક્ષરચઃ ખરું છે, ” આપણી નામિકાએ અત્યંત આશ્ચર્ય. “પણ આ સમયના બેતનું રહેવું જણાવવાની આંખ માથા ઉપર કૂપા રહેતી !”

“ના, હજી તે સમજવાના પ્રયત્ન તારે માટે પ્રાપ્ત થયા નથી, ” જીવે મંજીરાતીથી જણાવ્યું. “પણ ક્યા ખાસ ભેટનું રહેવું સમજવાનું આપણે છે? જીવણ દાલે સત્ત કહે. તેને જોઈ છે અને સાંભળ્યું છે તે સમજી હું જાણું છું. માટે જોઈ કંઈ પણ છુપાવી રાખે છે તે તરત તે જાણી જઈશ.”

મનોરમાએ પોતાની રાંધણીને અનુક્રમમાં પોતાના મનમાં બોલી અને પછી પૂછ્યાં મંજીરું, “પ્રથમ તો ક્યા ક્યા જો વિષે હું બંધન જાણવા માગું છું, અને મને અને મારા સાથીને ખાસ કરીને બાળેજી રાતે ઉતારો આપવાને પોતાના જીવંતું જોખમ બેસાડી છે એવું બીમંજીને શા માટે કહ્યું ? બીજું પ્રથમની ઓરડીમાં લાયક વારેલી વિરમયોતપાદક અને કિંમતી વસ્તુઓના શા માટે સમૃદ્ધ રસનામાં આપણે દૈનિક તેનું વચાઈ કરણ જાણવા છ-તેમજ છું. ત્રીજું બીજી ઓરડીમાં વજી દાખિ જોડે શા કારણથી જોઈ કરવામાં આવ્યાં છે તે હું જાણવા ઇચ્છું છું, અને તેથીજ વજી પોતાની બોલી માંજ વગરની જાનણીઓમાં પહેલું બંજર

ક્યા શકિતથી હજી કરી શકે છે. બીજું ને જાણુ શકિતમાં અને અપાર સુધી જરા પણ વિશ્વાસ ન દતો તે જાણુ શકિતથી પણ પ્રતિજ્ઞાના બોલતા મુખના પ્રભાવ વિષે ન્યારે વિચાર કરે છું ત્યારે હું એટલી બધી ચચવાઈ જાઉં છું કે છેવટે હું મારા મનનું કંઈ પણ સમાધાન કરી શકતી નથી; અને છેવટે મનોરમાએ કંઈક આંધા ખાતાં ઉઘેરું. “તને જોતે જાણુ છે. અને આવા એકાંતમાં ક્યા ક્યામાં પ્રવૃત્ત થયા છે ? કારણ કે કિલ્લાના આ ભાગમાં તમે એકલાજ જીવતા જમતા માસિક જીવાન છો.”

“હું કરી કરીને કહું છું કે, ” મનોરમાની બધી કાંઠાઓ ઉપર સુધી ધીરજથી સાંભળવા પછી તે જણે કહ્યું, “આ બધી બાબતોનો રોજ કરવાનો સમય હતો આજે નથી, આ બધામાંથી ફક્ત સો કન્યાઓ અને બીમંજીના બપ વિષેનીજ તારી કાંઠાઓનું કું સમાધાન કરીશ; અને આને માટે હું તને તેટલીજ દક્ષિત કહીશ કે જેટલી આ પ્રેક્ષકો તારા પછી રહેવાસી તને કહી શકે. પણ, ” વૃષ્ણના મુખ ઉપર દિલગીરી હવામાં છતાં તેણે આગળ ચલાવ્યું, “આ પ્રેક્ષકો તારા પછી રહેવાસી આ બાબત વિષે વાતચીત કરવા નારાજ હોય છે.”

“આ બાબત વિષે ન્યારે અમે બીમંજીને પ્રયત્ન કર્યો ત્યારે તે થણેજી ઉતારાવ્યો હતો, ” મનોરમાએ કહ્યું.

“ખરેખર, તે રખવાળને આ બાબતથી બહુ લાગી આવે છે, ” જાણુ કે આ વિષય સંબંધી વાતજ તેને ન ગમતી હોય તેમ જાણી રાખેલાવતાં તે બોલ્યો; અને પછી રવરતાઓના માત્ર જખાવજ તેને આગળ બોલ્યો, “મનોરમા, માગધી કાપામાં લખેલો લેખ તે વાંચીજો દૈનિક ?”

“તે નહોતો, ” તેણીએ અત્યંત વાળ્યો, “તે લેખ અને માનકિંગની યાદગીરીમાં પત્થર ઉપર ગોરલા લેખમાં પણ સો કન્યા-ઓની દૈનિક છે.”

“સાંભળ, ” થણીએ મંજીરાતો અને દિલગીરીથી વદ બોલ્યો, “રાજ ગોરાંરખાલ અને રૂપરૂંદરીના વારસ માનકિંદ આ પ્રેક્ષકો જેની રીતે રાજ કર્યો એ તે તે વાંચી છે; અને ન્યારે મુસલમાને આ પ્રેક્ષ ઉપર હુમલો કરવાની તૈયારી કરી ત્યારે તેણે તેમની સાથે જેની બદનામી કરી સલાહ કરી તે પણ તે વાંચી દૈનિક.”

“અને પછી સો કન્યાઓની શરતનાળી સલાહ, ” મનોરમા બોલી બી. “પણ એ સલાહનો મુખ્ય મુદ્દો શું હતો ?”

“તે હું તેજ સમજતીય, ” તે જણે કહ્યું. “ન્યારે મુસલમાનો રાજ જણુ રહેમાન પોતાના લશ્કર સાથે આ રાજની સરદાર ઉપર આવી પહોંચ્યા ત્યારે આ પ્રેક્ષના રાજ માનકિંદ સલાહની ચરતો માટે કહેણે ચોકસું. તેમાં મુસલમાનોના રાજને જોરો ઉતાર આપેલા કે જ્યાં સુધી દરજી ઉંચા કુળની એકસી કુવારી કન્યાઓ અને ખંડણી પેરે આપ્યા કરે ત્યાં સુધી તમારા આ પ્રેક્ષને જરા પણ નુકસાન ન કરાવતું હું વચન આપું છું. રાજ માનકિંદ આ નામોની બેરેલી ચાર કણજી વચન આપેલા અને તેથી જણુ રહેમાન તેના લશ્કર સાથે પાછો ફર્યો.

“એ બનાવ અન્ધારે તે તાળીયા વધે થયા હશે. આથી રાજા માનસિંહ પોતાની ગાદી ખોડી આ વખતે આ પ્રદેશના લોકોએટલા બધા ઉદ્દેશ્ય થયા કે તેમણે બેઠા મળી રાજા અને તેના અગરદાસી સામે બળવો ઉઠાવ્યો; અને તેમાં સહભાગી થયા. પણ રાજાએ કબજા કરેલી ખડ્ગી આપવાની ના પાડીને મુસલમાન રાજા તરફ પોતાનું શરૂ બતાવતાં તેઓ બીધા. આથી તે વખતથી હમણું સુધી દર વર્ષે નિમમિત રીતે ખડ્ગી જાવનાં તેઓએ ચાલુ રાખ્યું છે.

“પણ મુસલમાન રાજા અણુ રહેમાનના મરી ગયા પછી તેમના પુત્ર, અણુ રહેમાન બીજા, એવું નામ ધારણ કરીને ગાદી ઉપર બેઠા. હમણું પછી તેજ ગાદી ઉપર છે. તે ગાદીએ બેઠા ત્યારે આ પ્રદેશના લોકોએ અરજીઓ કરીથી તેમણે એવું જાહેર કર્યું કે હવેથી તેમણે વાર્ષિક ખડ્ગી પેટ પચાસ કન્યાઓ ઉચ્ચ વર્ગમાંથી અને પચાસ સાધુઓ વચ્ચેથી પસંદ કરીને મોકલવી આથી દરેક શરદાસુવામાં આ પ્રદેશના રાજા કન્યાઓની ચુંટણી કરવાને માટે બે અમલદારોની નિમણૂક કરે છે; અને તેથી દર વર્ષે સો કુટુંબોને સેતી કંઠજતાં રાખીને તેમની પાસેથી તેમની વહાલી પુત્રીઓને જોર જુલમથી લઈ જવામાં આવે છે.

“આ પ્રમાણે ચુંટી કાઢેલી કન્યાઓને શીડી મેદી ઉમરની બીઓના લાખામાં તેઓ મુસલમાની રાજાની રાજધાની સુલતાનપુર પહોંચે ત્યાં સુધી રાખવામાં આવે છે; અને તેમની આ મુસાફરી દરમ્યાન દરેક શહેર, ગામડું કે કિલ્લો જ્યાં તેઓ રાત ગાળે ત્યાં તેમના ઉપર સખત દબરેખ રાખવામાં આવે છે.

“ગમે તે જગ્યાએ તેઓ ઉતરે પણ જ્યાં સુધી તેઓ ત્યાં રહે ત્યાં સુધી કોઈ પણ સ્ત્રી કે પુરુષ મુસાફર કે અનુદયાને ત્યાં ઉતરવા ન દેવા માટે સખત હુકમ છે; કારણ કે જ્યારથી તે કન્યાઓને પસંદ કરવામાં આવી ત્યારથીજ તે મુસલમાન રાજાની માલિકીની થઈ ચુકી એવું માનવામાં આવે છે; અને તેથી તેઓ તેમના કોઈ બહેન-પણી સાથે વહાલા, કે મિત્ર પુરુષ ભેટ કે કાંઈ પણ જાતનો જરા પણ અપમાન ન રાખે તેના ખાસ દબરેખ રાખવામાં આવે છે.

“આ બાબતમાં જો કોઈ ચુંદેશ્વર દરે તે પછી તે ગમે તેવી મોટી પદવી ધરાવતો હોય તે પણ તેને ફરિયાદીજ સખ કરવામાં આવે છે. આ કિલ્લામાં સો કન્યાઓએ પહેલીજ વાર રાત ગાળી છે; કારણ કે અહીંથી નજીક આવેલા વીરપુર ગામમાં થોડા દિવસ પહેલાં આગ લાગવાથી ઘણાં સારાં સારાં મકાનો બળી ગયાં તેથી બધા માટે ત્યાં સગવડ થઈ ચકી નહિ.

“આ કારણથી એક વહીવટી સાથે કેટલીકને અહીં મોકલવામાં આવી છે; અચોળ અહીં ઉભાગે આપવામાં જઈએ” નોખમ છે એવું બીમસીંગનું કહેવું તમે સમજ્યા હશે.”

(અપૂર્ણ)

અધિપતિ એલલ આદુખાઉ.

(એક ફારસ)

લખનાર:—રા. રંદા

સંખ, ‘છાલણ મંડળ’

કેળવે પકડીને હસો-મસ હસો, હસો ને છુપ હસો ને હસી
હસીને છર મણના ને બાવલિ વરસના નોજવાન થઈ રહો—

સીન ૧ લો.

સ્થાન: જવાનાજાનના નવાખો ખાનગી દરબાર.

પાત્રો: નવાખ, એલલ આદુખાઉ, દીવાન, નાયનારીઓ, ખુશામતી આ શહેરીઓ વિગેરે.

નવાખ—અખ રંગરાજ હોને દો.

નાયનારી—છ હુર. (ગાળન કર કરે છે.)

નાયનારીઓ :

મેહ પનપટ પે

નંદલાલ છેડ ગયો રે.

મેરી નાજુક કહેવાં

મરોર ગયો રે,

મેહ પનપટ પે નંદલાલ છેડ ગયો રે.

નવાખ—શાહનાશ પ્યારી શાહનાશ ! ચાલ હવે તારા કામલ હાથે શીરાજી શરાખની એક પ્યાલી પાઈ મને આ જગતમાં જમત ખાવાય !

નાયનારી—જેવી આપ નામદારની-મજા, બહાસ !

(શરાખ પામ છે.)

નવાખ—And now મી. દિવાનજી, આજના ખાનગી મેજાકામાં પધારેલા ગ્રહસ્થ સાથે મને introduce કરાવો.

દિવાન—જેવી આજા નામદાર ! આ જાણે કે આપણા શહેરનાં જાણીતા ધોંધા ગયોએટના નામદાર અધિપતિ મી. એલલ આદુખાઉ—(આદુખાઉ રાખને શેકેડા કરે છે.)

આદુખાઉ—આપ નામદાર જેવા ઉચાર રાખકરતાઓ આપ આવા એન્ટરનેમેન્ટમાં બસ સાથે જુદી બેઠાઈ રાખવું ધનું કામ બાહેરીથી હમરું કરી નાખે છે.

દિવાન—આ મી. નવલરામ નાજોડીઆ—મનુખસંહારક અને પરાની રક્ષક કમીટીના અધિકા મેડ સેક્રેટરી..... આ સુધારા વચ્ચે સમાજના પેટભરા મંત્રી.

આદુખાઉ—અને આપ જેવીઓના ખીમ મટાડવાની દવા પોતી કાઢનાર જાનીતા સાયન્સીસ અને આરા બનોછગર ફેન્ડ મી. કોપરમરસ આનોનીઓ—વિગેરે વિગેરે ધના નામદારો અહિં હાજર છે.

નવાખ—વેલ, મીઠા આદુખાઉ ! હવે હું જાણવા માંડું છું કે આજકાલ મારી સામે હુનિયામાં વધુ પેકાર થાય છે તેનું કારણ શું ?

આદુખાઉ—કારન ? કારન ? મારા નામદાર ! શું આપ નામવર જનતા નથી કે હુનિયાને છેલ્લા દહાડા જેને હિંદુઓ પદલ્ય કહેય, યુસલમીના કયામત કહેય અને અરે સોથી નામીયા પારમુએ રસ્તાએજ કહીએય તે કમખખત દિવસ નજીક આપોય—મારા નામદાર !

નવાખ—તેની સાખીતી ?

આદુખાઉ—તેની સાખીતી ? નામદાર ! ગઈ કાલેજ રાતે પોણતેર વાગે આપ સેવક આકાશના તારાની જાનરી કરી તો તેને માણુમ પરીધુય કે ચાનીના તારાને પદછાયો ચંદુપર પડવાને લીધે અને બીજા બે તારાએને પૂછી આપવાથી હુનિયાને અતંત આવી રહાય, મારા નામદાર !

નવાખ—ત્યારે તમારું 'ગાડુ' તો હવે અટકી પડ્યું હશે !

આદુખાઉ—મારું 'ગાડુ' ! મારા નામવર ! તમેા નામદારની રહેમ-લીલીથી આજવેર તો બહુ થીકથાક ચાલીયું. પન-પન—નામદાર ! હવે ક્યાંય બધુંકરે વરતારા કાઢીયા પછી મને માથમ પરીછ કે આપ સેવકના અને સાહે સાહે નામદારનાખી દાહરા ભરાઈ ચૂક્યા સમજાવેછ, મારા નામદાર !

દિવાન—કેમ ? કેમ ? મીઠા આદુખાઉ ! તમે આટલાં બધા નરવસ કેમ થઈ જાઓ છો ? "અપ્સ" એન્ડ "ડાઉન્સ" ચઢતી ને પડતી બધાને આવે છે—જરા હિંમત રાખો હિંમત.

આદુખાઉ—અરે ! દિવાન સાહેબ ! તમે "જર્નાલીઝમ"માં શું સમજો ? હિંમાલયના "આઈ સી માઉન્ટન" પર, ચીનની શક્તી દીવાલ પર, મીસરના પીરામીડના મધ્ય ભાગમાં, નામલ નહીના બધુંકરે પોષમાં ને કાશ્મીરના દરખાના બગીચામાં વીગેરે વીગેરે જગીયાએએ પાકતી અને ધડીના છધ્યા ભાગમાં મોહતેર વરસના શુદ્ધાને પચીસ વરસના નવજવાન જવાની નાપતી, પેલા તમારા હિંદુઓ કહેય તેમ મહા-માયેઆ તરફથી મલેલી, ખાસ—ખાસ હજારો વરસની મહેનત પછી લાપ કરેલી ગેળી જીંદીશુતીઓ અને બાદશાહી દરેકની આજદાર દવાએ, મારા—મુઝામાં જાપીને હું જાહેર પરખપર જે ઊપકાર કરીયા જાઉંછ—એ—જે યુગે મોહનેની સેવા કર્મથી હાંસલ વગર જાનવિધો જાઉંછ—તેના બદલો વાળવાની વાત તો માણુએ રહી નામદાર ! પન હાલે વખત એવેલા આવી યુગેય—એ—ગને યુજાઈ ફૂટેછ—વખત એવેલા આવી યુગેય કે એ નચની, મેદમર પરજા હવે મારા દેશહીતકારી ને રાજબકત જાવને હીસ આકાઉટ કરી નાખી મારી બધી વરસોની જરનાલીટીક કારકારી પતીમાં નાખવા માગેય, નામદાર ! આગેરીય પર-વર ! બધા પરવર નામદાર ! આપ સેવક પર દબા કરી કર્મ નીકાલ કરી દો મારા નામદાર !

નવાખ—દીવાનજી !

દિવાન—જી નામદાર !

નવાખ—મીઠા એદલતને રાજના ખગનામાંથી પાંચ હજાર રૂપિયા આપવાને હુકમ કરો. અને બીજા જે વતંચાનપત્રો એમની વિરુદ્ધ હોય તેમની સામે સખત પગલાં લો.

આદુખાઉ—(કુરશીન કરેલો) ધનુ ધનુ જીવો મારા નામદાર ! આપ સેવક આપ નામવરની દીલસેલ, ઉદારતા, મેલું મન ને લાંબુ ઘાન, ઉંચું દહાપન ને શુંકું અઘાન એવા પર એક જુસ્સાદાર અને રૂપીરીટ લીડરેટ આવતી કાલના પોતાના પેપરમાં જાપીને આપ નામચીન ભેટની વધુ નામચીન કદર યુજામાં કેાઈપી જાતની કયાસ કે ખાખી નહિ રાખસે મારા નામદાર !

નવાખ—મીઠા આદુખાઉ !

આદુખાઉ—જી.

નવાખ—આપજી રાજ્યની ઇતિહાસ બહાર પડવાને છે તે માટે કેાઈ હીરોટરીઅન.....

આદુખાઉ—હીરોટરીઅન ! અરે ! નામદાર ! આપ સેવક એવા તો કય કંઈક કામ પોતાની માંકકવાલી ખુરશીપર બેથા બેથા બોદાવની બધુંગીથી ને મારી છુટ્ટી કલમની કારસા-છુટ્ટી પાર પાડીયા. નામદાર ! ઇતિહાસ ! હીરોટરી ! એમાં શું મોહતી ધાર મારવાની છે ! ચીતિરના રાજ્ય આલેકઠે શી મેટનું જીવન ચીરને ત્યારે મહાન ચામરાન શાખ રીશેરેલીના રામાયણ નામના પુસ્તકને આધારે આપની ૧૨૦ વરસ ૭ મહિના ૭ ધડી પહેલાં આપ સેવક તારફતર પર લખીને જાહેર પરજા આગલ રજી કરીયું તાકેરે ઇતિ-હાસના રોજર જોનારેબલ મીઠા બીખા બાવાએ આપ સેવકને વગર માગેવે ઇતિહાસના પચોદસરને ઇલકાળ કચવટે દીએ આપી દીધોય મારા નામદાર !

નવાખ—એમ ? હારે એ કામ તમેજ કરેલો.

આદુખાઉ—જેવી આપ નામદારની મરજ, મારા નામદાર ! હવે વખત મનો થઈ જવાથી તે આવતી કાલે એક કમખખતને હુનિયાની બટરીસીએ ચાવી નાખવાને લેવાથી આ સેવક ખાસેઆખી રન લઈ રન મળવા વગર ચાચી જવાની રન લેજ મારા નામવર. (આદુખાઉ જાય છે.)

સીન ૨ જે.

સ્થળ : અધિપતિ મીઠા એદલત આદુખાઉની એરીસને જોરડો.

પાત્ર : મીઠા આદુખાઉ, તેની બેટી મિસ એમી અને જલ રિપોર્ટર. (મીઠા એદલત આદુખાઉ એકસીપીરેટ જાપાની તીખીતમતમની આર્ટીકલો લાંચતા ઇંડીયર પર પડયા છે.)

મીઠા એદલત આદુખાઉ—યુ સ્ટુપીડ મધ્માએ ! આકલા ને દહાપજી વગરના વિચારોથી પોતાના વરસ કાંપ વેચી મરતા હોસે યુ અચ્ચી એકરશીપીરસ ! એકરશીપીરી એકરશી-મીટી ને એકરશીપીરી—જરા ધીરા, પરી, બખખા ! ધીરા પરી.

એમી—જાણે ધીરા પરીવા કેહોય, પપા ?

આહુ—તારા જેવી ચરકેલ દુકતીઓને;

એમી—કાંપ ? અમે શું તમારા બાપ મારીયા ?

આહુ—યુપ રહેત, યુ ડીસ ઓળીડીયટ રહેપીડ ગલ ! આવા પવરાવ વિચાર મારી આગલ જાહેર કરવાની શેખી કરેછે યુ કમળખત દુકતી ?

એમી—પન પપા ! મેં શું શેખી કીધી ?

આહુ—પસ-ચુલેપ-મરી રહે-નહિ તો-

એમી—નહિ તો શું કરશો ?

આહુ—નહિ તો શું કરીશ ?—હું-હું—યુરસે થઇ જવસ—એકદમ ખાજ થઇ જવસ.

એમી—યુરસે થઇને શું કરશો ?

આહુ—યુરસે થઇને-હું શું કરસ ? હેં-હું શું કરસ-મને ગોલા-વતી ના—નહિ તો નહિ તો હું મારે માથું છુટાં મારસ સમજ ?

એમી—સમજ-સમજ-પપા ! મને તો હવે લાગેમ કે તમારે કાટરીયું હવે દહારે દહારે જરા જરા ગેપ થતું જાય.

આહુ—યુ રહેપીડ ગલ ! તું આધળી છે. તું બહેરી છે—તું જોતી નથી કે, એક પેપરના માણીક ને એડીટર હું—તેની સામે આવા અપમાનભર્યાં બોલ ! માલ નીકળ અહિંથી—કાહું કર તારું.....સીપાઈ—

સીપાઈ—જ સાહેબ !

આહુ—નલેજર શેકલાં મોલવ.

સીપાઈ—અંદર. સાંખ !

(નલેજર આવે છે.)

મીં—આહુખાઉ—જેવ મીં—જલેજર, આપ સર કહીશાનદાસ શું કહેય તે પાંચીયું ? દેડ, લાંબી, ચમાર એ બધા આપના લાઇએજ છેની ! શાખાસ છે. સર સાહેબને ! એવજીના એકે એક વિચાર બાવલના—અરે ! યુલખના યુલ જેવા છે—જેવ ! દેડ-લાંબી વગેરે ડીપેરડ કલાસના ગ્રેમજરોનેથી આપના જેટલાજ હલકે છેની ? હાઉ બ્યુટીફુલ આઇડીયાઝ ? વોટ એ નાઇસ સીટીઅસ રીફોર્મ ? જાઓ—એકદમ જાઓ ને સર કલ્યાણદાસના વિચારોને વધારી લેવ—તેમની જાહેર હિમ્મતનાં વખાણ કરો ને તેવજીને મુખારકબાદી આપી જાહેર પરનાપર વીધીચાલ પવત જેવડા ઉપકારનો બોલો નાખો—

જાલેજર—સાહેબ ! દેડ લાંબી ચમાર એ બધા માણસો છે ખરા પણ તેઓ અચ્છડ, ગંદા ને અબજ છે. તેમને કળવવાની જરૂર પર ધ્યાન ખેંચું કે ?

આહુખાઉ—નહિ નહિ. સર સાહેબના વિચારોની આમેદુબ નકલ કરો—એકદમ એ બધા આપના લાઇપહેનેને આપણી સાથે બેસી દેવાની વાત કરો.

જાલેજર—તેથી તો આપણા કહિંદુ ધરાડા છેડાડાં પરસે ને આપણે કલાકે ધરાક કમી કરતી કરતાં ચાલી જશે.

આહુખાઉ—અરે ! મારા સાહેબ ! તમે કંઈજ જાનતા નથી. એથી ધરાક થતો નહિ પન વધરો કારણ કે આપણને એ

આરટીકલ છપાતા કાઉ એવા તેવા બાપા સાથે તકરાર થશે ને પછી લડાઇ સરખા પછી ધરાક ! મોરંટરરર ! એ તે એક જુએ ભેદ છે—

જાલે—પન એવી તકરાર કરવાથી લાલ શું ?

આહુ—એ જોવ-એવી વાહીવાત વાત ના કરો. મોહતા માનસોને પગલે પગલે માલવાની આપરી પોલીસી છે, સમજ્યા ?

એમી—તે પપા ! તમેથી મોહતા માનસ છેવ કનીન આવ પેપરના અધીપટીરાજ એ કંઈ જેવી તેવી પદવી છે કે ! તમે તમારાજ વિચાર પરમાને પબ્લીકને લીધ કાંપ નહિ કરતા ?

જાલે—થેર યુ આર એમી ! આઈ મીન મિસ આહુખાઉ.

આહુ—એ દુકતા ! એ શું બીજી ? શું થેર યુ આર—એ દુકતીને વાએ ચાલશે તો તારાથી બાર વાગી જશે—એમી ! અહિં કાહું નહિ કરતી કે ?

એમી—નહિ.

આહુ—વાર વાર, હું હમનાજ તારું ગરમ મોઈલર થંડું કંઈચેલ-મીં—જાલ ! જાઓ, જલદી કરો—ચરચર ચાર ભેલ—મીટરી કાઠો.

જાલે—યુ મીટરી કાહું ?

આહુ—આરટીકલ !

જાલે—પણ સર કલ્યાણદાસ તો મુકાશવાળા ને આપણે તો આંદરેથી ડેકસ યાને કે સોલમી સહીના જૂના વિચારનું.

આહુ—એ વતી તમે શું નવું આરો બાહોજ ? આપણે સોલમી સહીના અરે ! મીં—જાલ ! જરા આંખ અને કાન ઉઘાડા રાખીને ફેં બાવા ! આપરે—મીંસ પી-પેટ ઈન્ડ-આઇ, ધી એડીટર આં એડેટ—તો આપ વીસમી સહીના એન્જનના વ્હીલની મારે ગમરતા જમાનાના આગલ વણેલા ને બીજકલ પાછળ ની દરેકલ કોસ કરેતા વિચારના છે—સમજ્યા ?

જાલે—પન સાહેબ ! આપરે ગીપે અંધવાડીએ પેલા જુદીનીયા પાલીસા-મસાણીયાઓને આટલી નાખી સાવ-સાવ જૂનાપર ખતાવી દીધું તેનું કેમ ?

આહુ—એજીન પા જાલેજર ! એમાં તમે નહિ સમજો. આપરે જૂ વિચારના ખાસતી હેએ પન નવા વિચારના હિંદુ છેયે.

જાલે—એમ !

આહુ—પસ-યુ સી સાઇ ડીઅર ફેરે ! આઇ દૉક અખાઉ ધી હિંદુઝ પીક હિંદુઝ આર વેરી બંકવડ ! એ હિંદુઓ જો જમાના જરા ફેરાર નહિ કરશે તો તેમની પડતીના બાહુ ધરા થેલ વખતમાં તેમની નજરે પડ્યા વિના રહેશે નહિ.

એમી—એ બાવાજી ! તમે એમ પરફેક્ટ એસ્ટ્રોલોજર ના થઇ જાવ નહિ તો બીચારા જોતીમહારાજનાં પેટ પર લાત પરશે.

આહુ—સુગી મર-દુકતી ! સુગી મર. તું હમનાં અહીં કાહિંથી આ મુખ ?

એમી—આથ તમારા-અફલાટુન જાનીકીમનો રવાલ આપ આનીજ, પપા !

આહુ—આલ-આલ, નીકલ અદિ'યી—મીં બલેબર, શું વિચાર કરીશ ?

બલે—એ મારાથી નહિ બનશે.

આહુ—શું ? નહિ બનશે ? નોકરી કરીશ કે મશ્કરી ?

બલે—હું નોકરીને ચાટે મારું અતઃકરણ વેચવા માગતો નથી.

આહુ—એટલે ? શું અમારા વિચારો ખરાબ છે ? શું હંલરી કોમનું હેાઈ બહેનને આપરા જેવા હજી નથી ? મીં બલેબર !
for the sake of humanity you should not protest against the worthy ideas of—Sir Kalyandas.

બલે—પત્ર જાન કહેય કે એ હથુમેનીડી છે ?

આહુ—હું કેહું—આજવેર આપ મારું સારવળ-નીક પત્ર આપી ફનીયામાં બહેનો દેલાવો પમેણું નીબજપાટ પેપર વખતે આવીયુંય તે તમે જાન એવા તેવા તેની પોલીસી સમે પ્રોટેસ્ટ ઉઠાવનાત ? શું રહેપીડ ? મેં આપ મારા પેપરમાં શુવામીચીરીને નખખેઈ કલાકવા નવનવ કોલમની આરટીકેલો લખેલી છે ને તે આરટીકેલોએ આટલાંટીકે ને પાસીટીકે, હિંદી મહાસાગર ને બ'માલના ઉપસારગર્નાં પાણી ઉછળાળી નાખ્યાંય, સમજાયો ?

બલે—સમજાયો એ તમારી પેટબર પોલીસી છે. મારાથી એવું કામ નહિ બને.

એહલજી—તો બલે—હું તમને રમ આપુંછ.

બલે—મારો જીવન જેઇએછ. માણસાઇપણને નામે, પ્રજના આગે-વાનને નામે પ્રજને ધોળે દહાડે કમનારા તમારા જેવા કુતારને ત્યાં હું વધુ વખત નોકરી કરી તમારા પાપી વાટાવરણમાં હવે રહેવા માગતો નથી. માણસાઇપણની નીતિની નેત્રીની કલાકમાં સાઠ વખત છુમ મારનારા તમારા જેવા પેટબર પંતુજીએ બલેબર આ દેશમાં છે હાલેવે વર્તમાનપત્રો પ્રજને ખરે રસે શેરી શકનાર્નાં નથી.

એહલજી—સીપાઇ-લેખા-બાહર કાઢો આપ બહમાયને.

બલે—મારા પગાર ચૂકવી આપો.

એહલજી—આહા ! કમજબત આપ મારા ફ્રી સોટની બોલીસમાં હું કાંઈ મને નરવા આપો ! બહમાસ ! તાહરી હવે બરાબર ખબર લેવી લોપેશી નહિ તો હું મને બલિષ્ઠગઈ સતાવશે એવાં નયારો ગી-હેરો મારી નજરે હમનાંયીજ દેખાવા લાગ્યાંછ. એવી જ દીકરા અદી ! આવા પવારિસોને પટેલાથીજ તમેજ કામના
(બલે તૈયાર થાય છે.)

એમી—પપા ! પપા ! કાંઈ જલજ ?

એહલજી—કેમ ? શું કેહેય ! લાસી માર જલદી.

એમી—પપા ! આ મઝું તમારું પપરી ! તકમે પેડું છુતાપના પર લાપચુ આવીયું કેની .તે મને ધનુ-ધનુજ જગીયુંછ ને એવા મીઠા છુતાપનાનો લાલ લેવાનો મે તેજ પહે ડાઘ કપીશ પપા !

એહલજી—શું બરેય ? છુતાપનું ? તારે મારે નહિ, પપુ એ છુતાપણું મારા સાંભળનારાઓને કામનું છે.

એમી—તે હુબી એક સાંભળનારી હતી કેની ?

એહલજી—નહિ—નહિ—નહિ. હું તને એક આટલું—સાઈ જેટલું બી છુતાપનું આપવા ઘસીને ના પાડુંચ.

એમી—તે હુબી આપ તમારા હોકમોને માન આપવા ઘસીને હા-ભાર મુકીને ના પાડેચ—અસ, હુબી તો ખરી કે તમને કેકોને લાવી નાણું—(જાય છે.)

અમી—નખખેઈ ! દીકરા અદી ! નખખેઈ ! વાલલ ચારે બામુથી મેરામુચ જે દીકરા નખખેઈ ! નખખેઈ !

(પપા, અશળોને જાય છે.)

મીન કે નો.

બલેબર—(જવળત) મલાવ—ખરી જવ—આણુ જવ—મારા ભવિષ્યના સસરા મીં એહલજી આહુખાટિયું પોનાતનસેર કમરાપાણું ઉગા કાટરીયું લીકાંકેરી ભારે આપનુંચ—અવો બાવા ! બીડ આપે—બીડ આપો એહા ! બમ્યા જાલ ! સીતારો ચમકેછ—તેબી એ મુદા વારંને થીક મથીશ આપી દીધો આહા ! મગનામાં મીથોરાવાળીએપાંપાંપાં, સસરા ને મેખરા-પોલીશયો ચમકતા છુતામાં વારેવારે મોહનું નેજ મજકાટી એમી આહુખાટિ જેની આપનું—દેર આપીદી ! એ સસરાને જમાઈ ને બાઈકોને પડી—આપ તમારો સેવક મીં જમ જે જલુસરીસા જતે પોતે—પડી નેજએજ શું....પત્ર—ખામોશ—સાલસ—મારા ભવિષ્યના સસરાના દીકરીની માનવંતી પપ-ચમચી થાયછ.... સાલસ—

(એમી ગાયન માતી આવેછ.)

(બમ્યા કચરા—એ રાગ.)

એમી—હું છેલ છબીલી, બહુ મુશરેલી મુદર હું દિલવાર, જાણુ મારો વ્હાલો પ્યારો ભવિષ્યને ભરવાર.

પપાજી આખી ફુનિયાના પ્રખ્યાત એહિનસરર ને ચરચર લખતાં મેણું એમનું ચરચું મુકચરરર.

છે મુદર થય મુજ નામ,

જાણું છુલસુસ ચાઈ;

જોખન ખરિયે મારું

જાણુ પર લારી જાઈ.....હું—હેલ છબીલી.

આહા ! મરેરે ! હવે હું તે કહું શું ? મઝું કે માંડી પર ?

બલે—(છુપાઈને) મરખી ના ને માંડીની ના પર.

એમી—મારો વ્હાલો જાણુ કહેછ છે જલદી જલદી પતીજ—ને પપાજી મરખીને ના પારેછ કે માંડીની નવા વિચારને ઉતાવલ અને આકલાપણાથી અમલમાં મુકવાનું એણું ખબરદાર કમ કટીખા કરવું નહિ—તમારે હવે મારે પતનું કે ના પતનું.....

બાલ—(બહેર) પનવું-દીકરી ! પનવું-અલગત પનવું. એક શાયરાન શાયર પોક મૂકીને પોતાની અમર કોતાબમાં કેલી મીચીક કે:-

છે પનવેલી જીંદગી બહેત સમાન,
ને બહેતતવું છુલછુલ છે સુંદર એક નારે.

દુનિયાના દુઃખ બધાં દુર એ કરે,
માથુકની મોહબત છે મીઠીયી ખરે.

માતે પત્ની ભ લવ. મારી પત્ની તું ભ,
દુઃખી આ દીલકાની રાહબર તું થા.

એમી—અરે ! વાહરે ! જાણું ! તું તો હવે શીરોસી તુસીનેથી કુલાવી જવાનો ને શું ?

જાણું—એમી, મારી વ્હાલી એમી ! તારા આપ છુલછુલી સરોદ ને ચમકતી આંખો, આપ સીધું, સરોવર જેવું બદન ને યુવાળી સાડીથી આપ સેવકના સંગેરમર જેવા ચળકતા મગજ પર એવી નહિ. હું સાચ એવી તારી જીવી ચીતરાઇ છે કે અગર એ ફરહાદની કબરમાંથી શીરીન છવતી ચઇ બહાર નીકળે તોજી આપ મારા રોશન જગરમાંથી તારી મોહબતની વાદ કહી પશુ જાંબી પદવાની નથી તેની ખાતરી હું આપ આનાના રોમ પર મારી સહી ફીકા સાથે લખી આપવા તૈયાર છે. એ એકેલીન કોનાના લેખેથી શાલતી મારી દુરી ! સમજ-આપ દીલ તારી મોહબત વિના ટવળી રજુ-તાહરા વિના આપ દુનીયા મને ખરી ખરી ખરી મીઠા જેવી ને કવરી કવરી તારી જેવી લાગેચ-મોઢે મોઢ, એમી ડીઅર ! તું મારો પાક પ્યાર કપૂસ કરી મારી મોહબતવંતી મોહોરદાર થશે ?

એમી—નાહ, મી-ભરોજર-તેમ નહિ બનશે.

બાલ—એ એમી ડીઅર ! માઇ કલેજ ! માઇ હાટ ! માઇ ડાલિંગ !

તું આપ તુલોશ જગરના તુકદે તુકદા ના કરી નાખ-મારા દીલના તારા, મારી આંખોના સીતારા, મારા અધારા દીલના અજવાળા, એ તું મારી માગનીની ના પાહશે, એ તું મને તારો ભરથાર નહિ નીમશે તો આપ ભલ આખી દુનીયાને વેરાન જંગલ ગણી દીવાનો દીવાનો ફરીયા કરશે. મોઢે અપ નામવર ખાતું ! સમજ-સમજ ને આપ મોહબતવેલી આંખોમાં જરા કાલિલ તુજ નયનાને મીલાવ લેને.

એમી—સારે શું તમે મને પનવા માગો ?

બાલ—હા, અથ સુંદરી-અથ-સુલતાના ! આપ તમારો સેવક તમારા પત્ની થવા માગેછ.

એમી—વેરી વેલ, હું એ બાબદ પર વિચાર કરસં પન તમે મને ઉવટવેર ચાહસો કે ?

બાલ—ચાહવસ-હું તને નહિ-ચાહવસ એમ માનવાને તારી પાલે શું પુરાવા છે ? માઇ લાલી ! હું તને આપ દીલના ઉલ્લા ધપકારા વેર ને આંખના લાટ પલકારા વેર ચારીયાજ કરસ તને હું મારા રાજની રાખી બનાવચ. ને આપ મારી કાલાહપુરી ધડિયાળ જેમ જરાની અટકીયા વિના ચાલીયાજ કરેછ તેમ

તું જેમ માંવી આપશે તેમ હું ધાંચિની જાલની પેટે સાધી દોર ચાલીયાજ કરસ.

એમી—એમ ! ત્યારે તો તમે મારે લાયક જેવ બરા.

બાલ—હું તારે લાયક છેલ્લો ને નહિ હોવસ તો બનરમાંથી મોંધામાં રેથી કિમતેથી ઘટતી લાયકાટ ખરીદવાની હું જરાના આનાકાની નહિ કરસ બાલ !

એમી—હીક, જાણું ! હું તારો મોહબતવંતો હાથ સ્વીકારું.

બાલ—ને મારી વ્હાલી એમી ! તારી એ મોહતા મનની ઉદારતાની લાયક કદર કરવા હું તને મોજ-મજાહની એક નકલ બેટ ધરસ-અસ મા-ને-ગમવ-

(પન્ને આપ છે.)

પન્નેને ફરશું સાથે
સોસાપરી લાઈશું માથે,

કરશું બાપન મોટથી
પેપરમાં જશ ગપારો.

દિલબર દીલદારની સાથે
કોસી લઈ, ફરવા બાશે-

મોહબતની મીઠી વાતો
તુજ પેપરમાંથી છપારો.

પન્નો તમે નરનાર

મોડો તમે ધરબાર

પન્નો બધા બસ પન્નો

મોડો બધા સંસાર...

(સમાપ્ત.)

મોજ-મજાહ એટલે શું ?

(લખનાર:-આ. વિનાદી.)

હસાહસમાં કરે કહા ન મોળેને પીછાને છે !
દીલોશી કરે બહુએ વિનોદોને ન જાણે છે !
બને નાટક મહી રાજા હુકમપર હુકમ ત્યાં ચાલે
ઉતારો રૂસ કે પાછો કરમ ખીચડોજ બાણે છે !
નકલ છે નકલ ને છે અસલ તેને અસલ જાણે
આ દુનિયા નકલ થઇ છે અસલ એ કાણુ જાણે છે !
જ્યાં ચાલ્યો ચાલ દેસાની પોતાની કાગડો બુલ્યો,
છે આ કહેવત પુરાણી ને જગત તેને વખાણે છે.

માનવ-મુક્તિ

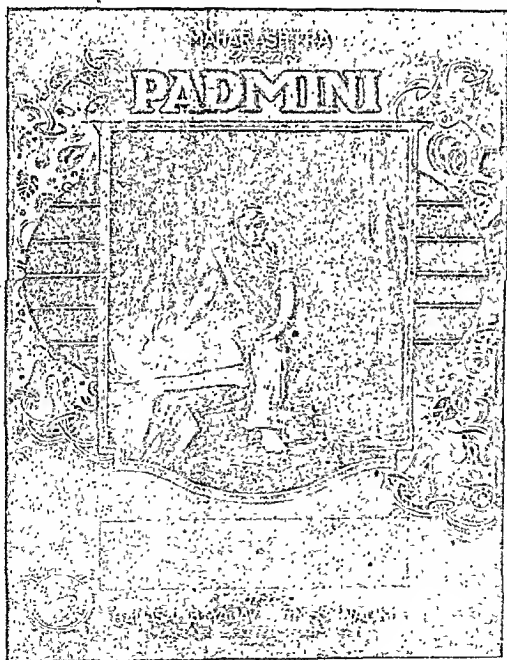
[૫:૧૬.]

૧૦ મે ૧૯૨૬

—

નો
વે.
ટી.
નું
આ
હુ
અ.
ઠ.
વા.
ડી.
યું.

સાપ્તાહિક સંવાદ
૩, ૪-૦-૦

[અંક ૧૨. આ.]

૧૦ મે ૧૯૨૬

—

મ
હા.
રા.
જી.
કું.
ની
સ.
તી.
પ.
મિ.
ની

૧૦ મે ૧૯૨૬ સંવાદ
૧ આપો
અહીં આપો
સવા આપો

મોજ-મંજલ

સ્વિચાર તારીખ ૨૬ મી જીન સને ૧૯૨૪.

To Let-ભાડે આપવાનું છે.

(લાવણી)

ભાડે રેહું, ભાડે રેહું,
મકાન મંદિર સહુ કે છે;
સસ્તાં ભાડાં, સુદર ઘર ને,
જોકાક માળીયાં સહુ દે છે.
ધર નહિ, મંદિર કે નહિ મેડી,
પણ નિર્જન હેયું મારું;
સુંદર, ચૌકીન, જન શાલાને,
તે છે ભાડે દેવાનું.
અજવાળી ચૌકીન,
હૈયાના ખડો રૂચીરા;
સાફસફી સવજોશી કરીને,
છે ભાડે દેવા સાધ્યા.
નિરાળ છે, યા નાના છે,
કે વસવા લાયક છે સજ્જન;
છે કે નહિ તે જાણ માટે,
તમને આપું પરમીયાન.
હુંકણું જોડું છે સાડું,
રાંઠ નહિ તમને નકરો;
ધૂપ છાંવમાં વસવા માટે,
તમને મોજ બહુ પડશે.
ઝીખ, શીત કે વર્ષામાં યજી,
અળણ થાયું નહિ ગમશે;
કંઝાજ મળહાં મળવવા કાળે,
સજ્જન સહુ અહીંઆ રમશે.
મોંચેરું મન મન મંદિર આ,
છે ભાડે દેવા કાળે;
આવો નિરજા સજ્જન રહેવા,
સુકત સદા છે તમ માટે.
કુસુમ સમી રોમળ શય્યા છે,
જો મન મંદિરમાં મારા;
અરવું મીઠું અચૂત તેમાં,
ચાખો જો સજ્જન આરા.

યુલયુલ.

પત્થરનું પુતળું

(ડિટકિટવાતી)

લખનાર, — રા. મજલસી બાદશાહ હકકર.

[અતીકથી આપું.]

(૮)

સીરીસપાઈનું ખૂન કરવા માટે પાલનજીને પકડવામાં આવ્યો હતો. એ વાત જોત જોનામાં આખા યુગાઈ સહેરમાં અને આસ-પાસમાં પરિભ્રમી બનુંદર યજ ગઈ. સહુ દોષના મુખે દબે પાલનજીની વાત સાંભળવામાં આવતી હતી. તે સથે લોક મહારી કાપકુલજીતાનાં વખાણુ પણ કરતા હતા. નીજે દિવસે સ્વધારે લગલગ તમામ દેનિકપત્રો જેવાં કે, જાને-અમરોદ, પ્રમખિજ, યુગાઈ સમાચારમાં એ હમીકત પ્રસિદ્ધ થઈ. રીપોર્ટરોએ પણ મહારી કાપકુલજીતા અને સામાજીની બંધી પ્રદાસ કરી. આવી પ્રદાસથી યુગી વાચ એવા ધણા ડિટકિટવા, હોય છે; પરંતુ હું એથી વિમુક્ત સંતુષ્ટ થયો નહિ. કારણ, પાલનજીએ એવી દલ-તાથી પોતાની નિર્મોખતા કાનિત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો કે, એથી મહારા મનમાં સહજ ચિંતા ઉપજ હતી, કચિત્ કચિત્ સુખમાં સદેહ મરે જ્યારે જ્યાં તે રહી નથી એવો નિયાર મહારા મનમાં ઉપજતો હતો; પરંતુ તેની વિરુદ્ધ ને પ્રમાણે ધણી આખ્યાં હતી તે ધણી મજબૂત થઈ. ખૂન થયું એ રાત્રે પાલનજી આજી-કળને જાગે થયો હતો એ વાત તેણે પોતાને મુખે કબૂલ કરી હતી. જ્યાં માણેકજીએ તેને ને પન લખી આપ્યો હતો તે ધણી આવડો નહોતો. એ પત્રની હમીકત તદન યોડી દે. એમ એમ મહેને લાગે છે. પાલનજી ચતુરાઈથી પોતાનો જવાબ કરવા હજી છે. ને જે વાત તેણે કબૂલ કરી છે તે જો ન કબૂલ કરી હોત તો પણ સહેલાઈથી તપાસને અતે માન્ય પડી આવત.

પાલનજીને ખૂનના ચન્દા માટે પકડાયેો નથી માણેકજી ધણે ચિંતાવુર જાની ગયો હતો. પાલનજી ઉપર તેનો અપ્રાપ્ત વિશ્વાસ હતો. પહેલાં તો તે તેને કાઈપદ રીતે ચ-હેશર ધારતો ન હોતો. ત્યાર પછી મહારે મુખે તેણે જ્યારે સમગ્રી હમીકત સાંભળી ત્યારે તેને મહારી વાત ઉપર વિશ્વાસ મૂકવા પડ્યો. તેણે કહ્યું:—“પાલનજીને હું ધણી સદાચારી ધારતો હતો. સામાન્ય રૂપ માટે તે ખાનુડ લખકર કાપ કરે એવો વિચાર કદાપિ મહારા મનમાં ઉપજ્યો ન હોયો. અરેરે! જો મહેં સહેરમાં નહિ જતાં એ વખતે એની સાથે જંગલે જ્યાં રહેવા આપ્યો હોત તો મહારી દલગમીની અી જગી જાત જ્યને પાલનજીને હમીકતે લાકરે ચડું પડત નહિ.”

મેં પૂછ્યું:—“કમળાં પાલનજી પોતાના જવાબમાં ને કાઈ કહે છે. એ સજાપી આપ રીં ધારો છો?”

માણેકજીએ કહ્યું:—“તદન યોરી વાત. એમણે એક પણ અક્ષર ખરો નથી. મહે તેને રૂપિયા માટે મ્હારે બજારે જતાયું કહ્યું ન હોયું તમા કોઈ પત્ર પણ આપ્યો ન હોતો. બજારે કોઈ નથી એવું જણતો હોવા છતાં હું તેને શા માટે પત્ર લખી આપું?”

મહે કહ્યું:—“એ જાને નિમંત્રણ ઉપર નહિ જતાં આપ ધેર પાછા ફર્યા હોત તો આપેા દુઃખદાયક બનાવ બનત નહિ.”

માણેકજીએ સંમતિસચકલાવથી મત્તક કુણ્ણીને કહ્યું:—“ખરૂં છે. હવે એ માટે મ્હને ધણું લાગી આવે છે. જો આવું બનરી એમ જણાયો હોવ તો તે વિષયે હું ચકરેમાં નજ જાત. મ્હારા પરમ બહુ ડોક્ટર દોરાખજી ડવનજીને ત્યાં મ્હને નિમંત્રણ હતું. એમની સાથે મ્હારે ઘણા રનેહ છે. તેઓ જલે આતી મ્હને નિમંત્રણ કરી ગયા હતા.”

મહે કહ્યું:—“આપે પેતું પત્રખરું પુતળું પાલનજી પાસે કોઈ વખતે ભેજું હવું કે?”

માણેકજીએ કહ્યું:—“ના, કોઈ પણ વખતે ભેજું ન હોયું. આ વાત આપ કેમ પૂછો છો?”

મહે કહ્યું:—“જો પત્રખરું પુતળું પાલનજી ન હોય તો તે જરૂર નિર્દોષ છે. મ્હારી આ વાત સંભળી આપ વિરિમત બની જશો નહિ. હું ભાર રહને કહી શકું છું કે, જે માણખરું એ પત્રખરું પુતળું છે એ માણસેજ શીનીનજાખરું ખૂન કરેલું છે.”

(૯)

માણેકજી પસેથી ધેર આવ્યા પછી એક ઓ મ્હને મળવા આવ્યાની ખબર તોડરે કહી. એ ઓ ઉપરના એક ઓરડામાં મ્હારી રાહ ભેતી બેઠી હતી. તેને મળવા માટે ડગપછી હું ઉપર ગયેા. ત્યાં જતાં જણાવું કે તેની ઉમર કાંઈ મ્હોડી નહોતી. તેના અંગ મત્તક પર સાંત્વણાને વિચાર ચપેચો હતો. રવ-ત્રિય રૂપ લાવવથી તેનું સર્વજ્ઞ અવળગતું હતું. અત્યાર પૂર્વે મહે એ સુંદરીને ભેષ નહોતી; છતાં આને પ્રથમ દરેન પ્રથમે પૂર્વે કોઈ વખતે તેને ભેષ હોય એમ જ મનમાં યદા લાગ્યું. વિચાર કરી ભોળાં હું મ્હારો ભ્રમ ચમક ચકાયો. કોળાદ જમરોહના કાચાં ફરામજીના યુખ સાથે એ કુંદરીયું યુખ પણ અંશે મળતું આવતું હતું. એ ઉપરથીજ હું ભ્રમક મનુ-માન કરી ચકાયો. મહે તેને પૂછ્યું:—“તમારું જ નામ દોરા-ખાજી કે?”

“હા, હું દોરાખાજી છું. પાલનજી સંબંધી હું આપને એક મે વાત મ્હવા આતી છું.” આમ કહી દોરાખાજીએ ઉભા રહિથી મ્હારા યુખ તરફ ભેજ્યું.

એની દિલિ ઉપરથી એના મનની વ્યાકુળતા સમજી જઈને મહે કહ્યું:—“હવે પાલનજીને જમારી ચકાવ એવો એક મજા ઉપાય નથી.”

દોરાખાજીએ કહ્યું:—“એય મ્હોડો તે નહિ સાથે. પાલનજીને કોઈ પણ રસ્તે આપે બચાવવા પડશે.”

મહે કહ્યું:—“એ ખૂનના ચન્દામાં તેઓ એવી રીતે સરખાઈ ગયા છે કે—”

વચ્ચેજ દોરાખાજી બોલી ઉઠી:—“તમે એમને સુન્દેશો છો કે?”

મહે કહ્યું:—“તેમની વિરૂધ્ધ જે મનજૂન પુરાવાઓ આવ્યા છે તે ઉપરથી હું તેમને સુન્દેશાર નહિ તે ધારું.”

દોરાખાજી સૂચ્ય જાવથી કહ્યું:—“પુરાવાની કોઈ સાંભળવાની મ્હારી ઈચ્છા નથી. હું તેમને ધણી સારી ઝોળાજી છું. સેકેડા પ્રમાણે મળવા છતાં તેમણે ખૂન કર્યું એ વાત હું માની શકું તેમ નથી. ખોટું લગાડા નહિ. એમને ઝોળખતા નથી. આપ મ્હારા સખ્તે ઉપર વિ-રાખો. મ્હારી તેમજ આપની માફક તેઓ નિર્દોષ છે.”

મહે કહ્યું:—“પાલનજીને હું ન ઝોળખી શકું એ બનવ છે, પરંતુ તેમના બહુ માણેકજી ઘણા વિચારી તેમને ઝો-છે. તેઓ પણ હવે પાલનજીનેજ સુન્દેશાર ધારે છે.”

તિરકારથી બીજા દિશા તરફ યુખ ફેરવી દી કહ્યું:—“માણેકજી! ધરાવજ છો. હવે તેઓ પાલનજીને માર ધારે એમાં નવાઈ જેવું કાંઈ નથી.”

મહે કહ્યું:—“તમે માણેકજી ઉપર ખોટો દોષ મૂકો છે. પાલનજી ઉપર અધાર વિશ્વાસ હતો; પરંતુ જે પુરાવાઓ આવ્યા છે તેથી એમને વિશ્વાસ બદલાયો છે. ખૂનના માટે પાલનજી પકડાવવા હોવાથી ઉદય તેઓ નિર્દોષ કું-થાય છે.”

દોરાખાજી સહજાણ મૂધી સુખાડીથી કાંઈ વિચાર કરે પછી તેણે કહ્યું:—“આપ મ્હારા કથન ઉપર વિશ્વાસ શ્રી એ હું આમલ કરતી નથી. આપની દિલિ અને કાનને ભ્રમ દૂર કરે એમજ હું હવે કરીશ. એક વખત આપે ફર્યા કરીને મ્હારે કે આવતું પડશે. પાલનજી દોષિત છે કે નિર્દોષ એ હું અજો બતાવી આપીશ.”

મહે કહ્યું:—“તમે તમારી પેતાની બૂપ સમજ યાત્રા નજ તમારી મહેનત નકામી નિવડશે.”

દોરાખાજીએ દર રવરે કહ્યું:—“એ પછી ભેષ લેવો. જરૂર નહોતે બચાવવા માટે હું આ ગુન્હા જીવન સુધાં અર્પણ કરે તમારું છું. તેમને માટે હું મ્હારી સામાન્ય નારી હુદિથી જે કાંઈ બનશે તે કરીશ. હું ખાલીપાત્ર કે જાણું છું, તેઓ નહિ છે. કુંદરીને લીધે તેઓ આપા જશીર સુન્દામાં લીધે વોંકે સખ્ત છે. તેમણે ખૂન કર્યું જ નથી. આવા બધાનાં સંકેતમાં તેમને બચાવવાનો કોઈ પણ ઉપાય નથી કે! આવા ખરાબ વખતમાં ખૂન મ્હને કાંઈ મદદ નહિ કરી કે?”

મહે કહ્યું:—“હું બની શકતી મદદ કરવા તે તમારું છું.”

દોરાખાજીએ કહ્યું:—“આપને ઉપકાર મળ્યું છે. એ પૂર સંબંધી આપ જે કાંઈ બચાવા હો તે મ્હને મ્હો. પાલનજી સહજ કરવા માટે હું મ્હારા સરીના લોતીયું ઉપરનું નિર્મુલું મારું આપીશ. એ ઉપરથી જે કાંઈ કરવા જેવું દેતે તે કરીશ. મ્હો જીવનની મ્હને ખરવાદ નહિ.”

પછી મહેં ખૂનના કેસ સંબંધી આજ સુધી ને કંઈ કયું હવું તે બધું-યથાક્રમે હીરાગાદને કહી સંભળાવ્યું. તેણે ઘણા ખાનગી મદારી હજીકત સંભળી લીધા પછી થોડા સમય સુધી પોતાના મનમાં કંઈ વિચાર કર્યો. પછી એકાએક ઉઠી યદ તેણે કહ્યું:—“આપ મને એ પાલનું પુતળું આપો. આવતા રવિવારે સંધ્યાકાળ પછી આપ મદારે યે આવજો. ત્યાં હું મદારે ને તેવાની કરવાની છે તે કરી રાખીશ. આપ પણ ખરા મુન્દેગારને પકડવાની તૈયારી કરી આવજો.”

મહેં સંમતિ દર્શાવી એટલે હીરાગાદ વિદાય થઈ. તેના મુખ અને હૃદયના બાવ ઉપરથી પાલનજીને ગયાવના તેણે કાંઈ ગંભીર વિચાર કર્યો હોય એમ હું સ્પષ્ટ સમજી શક્યો. દત્તો, હું શુધ્ધ-માન છું એવી મદારી ને ધારણાદત્તી તે હીરાગાદને ત્યાં ગયા પછી મહેં ને દેખાવ એણે તેથી દૂર ચાલ્યો. મહેં એમજ લાગ્યું કે, હીરાગાદની ઘડનામાં હું તદ્દન મૂર્ખ છું. હીરાગાદએ તે દિવસે એવા કોણસથી કામ કયું કે તેની શુધ્ધિની પુષ્કળ પ્રશ્ન કરી શકાય. એ દિવસની વાત હવેમણાં મદારા સ્મરણમાં રહેશે.

(૧૦)

સ્વિચારની ઘડના આ પ્રમાણે છે:—

સંધ્યાકાળ પછી હું હીરાગાદને ઘેર દાખર થયો. તે એક એકા ઘાટના મકાનમાં રહેતી હોઈ ઉપર તથા નીચે મળી ચાર એકા ઘડના.

હીરાગાદ બ્યાકુળ લાવથી મદારી રાહ ભેટી હતી. મહેંને ભેટતીની-આથે ઝડપથી આવી તે મહેં ઉપલા માળના એક એકામાં લઈ ગઈ. ઘડના એક છુલ્લમાં એક ખુરસી હતી. હું એ ખુરસી આગળ બેઠો તેના ઉપર બેઠો.

હીરાગાદએ કહ્યું:—“ખૂની થોડા વખતમાં આવે આવી પહોંચશે. આપ જરૂરી તૈયારી કરીને આવ્યા બેઠો.”

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં ખીરસામાંથી એક ઉત્તરજી દાઢ બેઠી ખદાર કાઢી મહેં તેને બતાવી. એ ભેટ તે સંપૂર્ણ થઈ. શબ્દ કાળ પછી તેણે કહ્યું:—“પાલનજીનો કેસ સેસ-સ કમીટ થયો છે કેમ?”

મહેં કહ્યું:—“હા. તેમણે ગયાવ માટે કંઈ મહેનત કરના નથી.”

હીરાગાદએ દૃઢ સ્વરે કહ્યું:—“હવે તેમને કંઈ કરવાની જરૂર નથી. હું જ તેમના પક્ષનું સમર્થન કરીશ. તેમના પુછકારા માટે મહેંને હવે સદજ પચ્છ સહેક નથી. તેમણે મદારા સામનિ સંકટમાંથી ઉદ્ધાર કર્યો છે હવે હું તેમનો તેમના આ સંકટમાંથી અવરજ ઉદ્ધાર કરીશ.” આટલું બોલવામાં તેના બંને નેત્રો ઉત્તરજી બનીગયા.

મહેં તેને પૂછ્યું:—“તમે કંઈ બાતમાં મેગવી શકમાં છો?”

હીરાગાદએ કહ્યું:—“સમગ્ર બાતમાં મેગવી શકી છું. સુપ ચક્ર બનેલો મહેંને લાગે છે, ખૂની માદીમાં મેસી આવી પહોંચ્યો છે. હવે આંધ એક કામ કરો. આપ આ પાસેના એકામાં છુપાઈ રહો. હું જ્યારે મદાર આવવાનો સંકેત કરું ત્યારે ખદાર આવજો.”

હીરાગાદએ શી થોજના કરી હતી એ હું સમજી શક્યો નહિ. વિચિત્ર બની હું પાસેના એકામાં બેઠો. મેસી બીજી જ ક્ષણે ખદાર દાર ઉપર કાંઈનાં પગલાંને આજ સંભળાયો. છેવટે એ માણસે પહેલાં હું ને એકામાં બેઠો દત્તો એમાં પ્રવેશ કર્યો.

પછી ને આવજા થયો તે ઉપરથી હું ને ખુરસી ઉપર બેઠો. દત્તો તેના ઉપર જ એ બેઠો એમ હું સમજી શક્યો. એ માણસે કહ્યું:—“હીરા કેમ થું છે? આ સેવકને હેં એકાએક કેમ માદ કર્યો છે.”

કેસદર પરિચિત લાંચો, પરંતુ તે સદજ જડ થયો દત્તો બોલનાર માણસે પુષ્કળ શરાખ પીધો છે એમ માનૂમ પડ્યું. એકાએક એ કોનો આવજા છે તે હું નક્કી કરી શક્યો નહિ.

હીરાગાદએ પ્રત્યુત્તરમાં કહ્યું:—“નિશ્ચય બની મદારે આવેના આશ્રય લેવા પડે છે. પાલનજીના ઉપદારનો કાંઈ પણ ઉપાય આપે કરવો પડશે. આ વખતે આપ મદદ નહિ કરો તો ધણું ખોટું થશે.

આલેશ માણસે વિચિત્ર બાવથી કહ્યું:—“હું ફરી રીતે તને મદદ કરું” એ સમજી શકતો નથી. મદારે મદદ કરવી ભેદબે; પરંતુ ઉપાય નથી. એ મદારી સકિત ખદારનું કામ છે.”

હીરાગાદએ કહ્યું:—“મહેંને એવું લાગતું નથી.”

એ માણસ વચ્ચે જ બોલી ઉઠ્યો:—“ના પ્રિયતા! મદારથી કંઈ બની શકે તેમ નથી.”

“કેવળ મુખેથી જ આપ પ્રિયતા કહો છો. ને ખરા જીવનથી આપ મહેંને મદદતા હોત તો આવા, કુખદ પ્રશ્નને જરૂર મહેંને મદદ કરત.”

સદજ ઉત્તેજિત કંઈથી એ પુરો કહ્યું:—“કેવું આશ્ચર્ય! પાલનજીને બમાવી લઈ મદારા વિવાદને માગે સાફ કરું એવા તું મહેંને મૂર્ખ સમજે છે? તું પાલનજીને પરણી મોળ-મગાદ બાવે અને દૂરથી તમારું સુખ ભેરવું કરતાય થાઉં કેવા બ્રમ! એ કદાપિ નહિ બને. પ્રાણધિકારિણી હીરા! ભગેજીગર! તું મહેંને એટલો બધો મૂર્ખ ન સમજતી. હું તને મદારા જીવ કરનાં વિશેષ મદદ છું. હું તને પરજીવના.”

વચ્ચે જ હીરાગાદ બોલી ઉઠી:—“આટલી ઉત્તરજી મદારી સાથે પરજીવની વાત કરશો તો મોકાદું મારશો!”

“હીરા! મોકાદી વાત સંભળવાની મદારી ધરજા નથી. હું તને સાચા જીવનથી મદદ—મદદ છું.”

આ સોય સંતાપપૂર્વક દુનિયામાં આવા પ્રેમિક પુરુષને જોતા માટે મદાર મન અધીર બની ગયું. હું ગિયર રડી શક્યો નહિ ને એકામાં હું છુપાયો દત્તો તેવું એક દાર સદજ ઉવાડી રહ્યું ઘણું આશ્ચર્ય સદ એ પ્રાપ્તને નેત્રો. એ માણસ કેટલો બંધકર હતો! ને એના કંઠાર ઉપરથી પ્રથમથી જ મહેં અચૂક અનુમાન ન બાંધ્યું હોત તો આ વખતે મદારા આશ્ચર્ય નો પાર રહેત નહિ. એ માણસ બીજે કંઈ નહિ પરંતુ શીરની બાજીના પંદિ માણેકજી પોતે હતો!

(વાંચકો! હીરાગાદએ ફરી શીરની ખરા ખૂનીને સપાયાઓ તે જાણના માટે અમારા આચર્ય-અંક વાંચો. સ્વળ સંજોગને લીધે આ વખતે અમે આ વાર્તા સંપૂર્ણ આપી શક્યા નથી. આવના અંકમાં આ વાર્તા પૂરી થશે. પછી, રમણીક આ મહેનતી કદ-મણી લખાણેથી હેરી તામજી નામની રીકટીય વાર્તા શરૂ કરવામાં આવશે.)

સુરાપાન કર્યા પછી વિનોદચંદ્રનું ચિત્ત વિશેષ વિદુલ્લભ બની ગયું—નજીક પડેલું હાર્મોનિયમ એજ તેને ગાવાની ઇચ્છા થઈ આવી. વિના વિલંબે તે ખુરશીને હાર્મોનિયમ પાસે બેઠો તથા સુર મેળવી મધુર કરી તે નિર્મલખિત ગીત ગાવા લાગ્યો—

ચોરી સૌંદર્ય ત્હારું સુંદરી વસંત બે પ્રગશે,

વસંત આ પ્રકાશે;

વસંત હા પ્રકાશે,

કુસુમિત કમલિની. કુસુદ, કેટલી, કેશર, કંબર;

કુસુમયુષ્ઠ કનકકંઠ રૂપ, કામિની, કલ્હાર;

તુંજ રવરૂપ ને મુગધ ચોરી સહુ વિકાસે;

આ ચોરી સહુ વિકાસે;

હા ચોરી સહુ વિકાસે;

‘કુહું કુહું’ કરી કુંજ કુંજ કુદી મહનમત્ર ગાઈ,

મનમથની માનિનીનાં મ-મથની દઈ દુહાઈ;

તુલ્ય રવર હરી, કલરવ કરી કોકિલા ઉલ્હાસે,

આ કોકિલા ઉલ્હાસે

હા કોકિલા ઉલ્હાસે. (દિવાનો.)

ગંબીર રાતનો સમય હોવાથી નિસ્તબ્ધતામાં વાણી અંદર સંગીતનો ખનિ નુત્ત કરવા લાગ્યો. ગીતના તાને તાને રસિક શબ્દનું રસિયું અચળ હૃદય આપનું હાથથી ધમકવા લાગ્યું. દેવતાની વાગ્દેવેસ ટેલિથાઈક સર્વિસ માણુ થઈ ગઈ.

પછી વિનોદના આમદથી રાધાએ એક સંગીત આજુ કહ્યું તથા એ સંગીતની જરૂરની પૂર્તિ થયા પ્રસન્ન બે વિનોદે કરી—

રાધા:—‘કેમ મોતીનું’ પછી તપાસતાં

પાણી શુભાળ્યાં કંઈક અવેરીએ;

એનાં શું કરીએ મૂંઝ,

વિનોદ:—ખેડે મોગો તે કણુવ.

રાધા:—હીરાનાં ઘેર હરી, હીધાં વેરીને,

મન માયાની મીઠાયા બગી,

દેવની હોંશથી શોખો આ હીરવો,

ઉપર હેતની પેટુ હરી,

આંકે અલબેલા મૂંઝ;

વિનોદ:—મૂંઝમાં જીવન ફલ.

સંગીતના તારથી પ્રેમિક પ્રેમિકા એક તાર થયા. બન્ને હાર્મોનિયમ પાસેથી ઉઠી સોદા ઉપર આવે બેઠાં. વિનોદે વાવના આવે કથી કહેવા લાગ્યો—“પ્રાણુવરી! ત્હારું સૈંદર્ય રહારા હૃદયમાં અક્ષિત થઈ ગયું છે. જેમ જેમ હું તેનું વિશેષ દર્શન કરું છું તેમ તેમ હાન બધું પડે. કવિએ અર્જુન કહ્યું છે કે, કરે લાગે પ્રયત્નો તોય પણ કાળજર સહુ યાકયાં; ખિદ્યાં મુઝા તણાં અંગે એ દાંકયા નવ રહે દાં-યાં. થયાં બે નેત્ર અલ્પીયાઈ બદલાં પુણું મહવાળાં; ચપળ પગલાં હવે હળવાં વળે રતિનયનાં હાંકયાં. ચઢી ચાળે ઉછાળે એ યતાં પગલાં જુવાળીનાં; અનન્ય અંજ દાંડી અંજ બાણુ ચિત્તમાં આંકયાં.”

રાધા નદી હોળીથી તે વાચાકથિતમાં તથા રસિકતામાં વિનોદનું કોઈ પણ રીતે ઉતરે એવી નહોતી. પણ કવિએ સચરોનાં નાટકો તેને મુખરથ થઈ ગયાં હતાં. તેણે કહ્યું, “પ્રતિજ્ઞા બી ભતિની યોડી ખુશામદ કરવાની છે. ખુશામદ કરી નેજા અગાળાએને બરમાવી ભમરની માફક રસ સુંડી તેણી ગૂમ થઈ આવશે.”

ઉઠી ઝટ બંધ છે ભમરા કુસુમરસ ન્યાં લીધાં ચાખી.

ન પાછા પાસ આવે વીતી બતાં જિન્દગી આખી.

હવસના બેશમાં મદોં ગમે તેણું બદે મોદે,

હશે કોઈક મજનૂએ વફાને બાળી રાખી.

વિનોદે મોઢી ઉઠાવે:—“તમારી સમજ ફેર થાય છે.”

વરુની પુતળી લયલા સચી છે હું,

વફાદારીમાંહી મજનૂં સંગે છું હું;

નિસાઈ નાંન થઈ ફરહાદ તહારાપર,

મને શીર્ષી જીગરમાંથી ગમી છે હું.”

મોદે હવે મને ન તલસાવે—લગ્નને દહાને—તથા તમારા એ પ્રેમના પૂળરીને રનેદસુધાનું પાન કરાવે.”

રાધા ગમે તેમ તો પણ એક રૂપી હતી, ધૂન પાસે અભિ ધરવામાં આવે અને તે જેવી રીતે પીગળી જાય તેવી રીતે તેનું દિલ પીગળી ગયું હતું. તેણે કહ્યું:—

“મને વાંધો નથી બહાલ. જીગરમાં ઘર કરી બેસો;

તપાસે દેશ છે આખો, બાંકને સર કરી બેસો.”

આમ કહી રાધા આવેશને વચ થઈ વિનોદના ગળામાં હાથ નાખી વળગી પડી. વિનોદે તેના અધર રસનું પાન કરતાં કહ્યું:—

“પ્રિયા! આજના આનંદનક મિલન પ્રસન્નને રહારે ત્હારી સાથે બીજી પછી કેટલીક મુદતની વાતચિત કરવાની છે. જીગર! હું હવે નાટકમાં નોકરી કરે એવી રહારી ઇચ્છા નથી.”

રાધાએ ગંબીર બાવ ધારણ કરી કહ્યું:—“જે નોકરી ન કરે તો રહારે રહાઈ તથા રહારી માતાનું યજ્ઞરતન થી રીતે ચલાવવું?”

વિનોદે કહ્યું:—“એ મોદે હું ચિત્ત કરીશ નહિ. હવેથી દર માસે રહારા તરફથી પાંચસો રૂપિયાની રકમ તને મળ્યા કરશે. તે ઉપરાંત એક બે દિવસમાં આપણે કોઈનાં જઈ જાઈ સાથે અવેરીને તપાંથી તને મનમગતાં પાંચેક દળર રૂપિયાનાં બેરૂંડાં લઈ આપીશુ. આટલી વ્યવસ્થા થયા પછી નાટકની નોકરી છોડી દેશને તો દરરત નપાને?”

“ના-ના, રહારા-કો-રોડેટની મુલ પછુ એક માસ પછી પૂરી થાય છે; પાંડુ હું નોકરી છોડી નમારા આશ્રયમાં રહું અને

अविध्यमा कदाय तमे उदारे। त्याज करो तो उदारी उरी दहा मास।”
मुझावे अविध्यमे विचार करी भीतिनु करणु दहाभ्युः”
“ओहेला माटे न दुः उदारा सजरी जधी मोकस व्यवरया
हरीक.”

“તમે મૂંઝે તમારે બાંજરે લઈ જઈને રાખો તો શી દરકત
છે?” રાધાએ પેતાની ધમ્મિકા પ્રકટ કરી.

“हेर श्दारी अतीत स्वभाव भजे। (चरित्र ७. ६ ८३) अने
शारी साये अनात्मता प्रेतरसत्ता स्वतः व्यापक धर्म्यं पुं वशीतं
श्वरी जन्मलाभा आतीत रते तो तेथी सर्वा संश्लेषिता अने
अज्ञानाभावा श्वरी निंद कर तथा तेथी आपणने अनेने दुःख
भाष ।” विनोद नारायण दयावी.

“ તમારી આત્મ નામ શું છે ? ”
 “ કુમોચના. ”
 “ તે બહુ સુખસૂત છે ? ”
 “ હાથ નેપી તો નદિય. ”
 “ તે તમને મહાય છે ? ”

જીવોદને આવી વાતમાં રસ પડતો નથી એવું જાણી રાધાએ
વાન હોથી કહ્યું:—“તમારું સોદર” પણ દરજાઈ મુદરીનું મન
હી ભે તેવું છે.”

" 671 26124. "

વાર્તાનાંપમાં શિથિલતા આવતી જોઈ શકાએ પુનઃ વિનોદચંદ્ર

ने पेलाने हाथे मुगपान कराव्युं. सरभग आरेक बाण आ आरक

अपूज्यः

(આ રહસ્ય પુસ્તક લેખનો આખરો ભાગ વાંચવા પ્રારંભ કરો)

આવશે અંક વાંચો.)

11-10-1964

सोऽप्रिय नवसक्त्याहार मन्त्रसाधन ११३७ १५२ इति

કમનસીબ કુસુમ

अथवा

विधवाती वेदना.

समस्त भवसंशयः । [अष्टमि २७]

મૂલ્ય પાંચત્ર સાપે છ આના.

નીચેના કિસ્સાને ટીકા કરો નીચે—

सुदामा-युगु मयिहय, अमाजिह.

ਮੇਰਾ-ਮਾਂਝੁ ਕਾਰੀਅਸਪੀ ਯਾ ਪ੍ਰਦਤ ਕੀਤ ਸੀ

•

ગ્રાહ-મુંદરીનાં સાહસ કર્યો

• प्रकरण ८ भुं. (यात्रा) •

५१५ पु३५.

“અમને જાણી” જાણવ કરીને આવી નેજમદારી નીમસિંજ તથા તેની બીજે માથે લીધી છે તેજાણી કું તેજા ઉપાદર અણું પું.” મનેરથા બોલી. “પણ કંઈય-તે સુદર કુસમ-કરજીલિતની પ્રિયપત્ની—”

“ તેને અચાવીશ જોએ,” હાથે બાર પડીને જણાવ્યું. “હું” જાણું છું કે હંચન અને મારી વચ્ચે જે વાતચિત થઈ તે કે સંભળી છે અને તેથીના ડુપ્પની તારા હાથ ઉપર પડી જસર થઈ છે. તે જોઈ મને પછી આનંદ થયો છે. મનેઆપ” થોડી વાર જસરથીને જદ જોયો, “તું” ઝીનું, માન અને કમના મેગવચા તૈયાર થઈ જઈ છે; તો તારી રીતે કહજાન નહું મુંદર રીતે કરી નેજાઈ. આ તારને કામ થોવાન તારે ચાનું જોએ નહીં.”

“જાણુ મરતે તેના ઇગ્ગેથી યાજા જાતે-મા જાતે-પણી નથી જ્યોત જમાતી તે પડેજાજ” મને! માએ કહ્યું, “જ્યોતે કંઈને તેમણે કુઝા તમારી પડે રહી હતી જાને તેથી તમે દયા લાગીને તેને માર કરવાનું વચન આપ્યું ત્યારજ તેમણે માર કરવાની મને તિજ ઇગ્ગા યપ આપી હતી માટે મને જાત રહેતા જવો.” આપણી નામિકાએ સ્વરલયથી કહ્યું “જાને મને તે પ્રમાણે વચન કરાવ્યો.”

“બા નામન રિંતના મારા વિચાર અને હિંમતો દુઃ તને
એકદમ જીવાની યોગી નહિ” તેમણે કહ્યું “પ્રથમ તે હાન એટલું
ખાનમાં યુગને કે આ સો ક-પ-એમની એકને અપણે રોજગરી
ઉ અને આ કાચ કરનાં પાકાઈ અપના યુ-લાની વિદ્યા મેળવ
ઉ આ એખમણી થાયે લેખાઈ જાય જોવાનો બાક એ એટલું
નહિ પણ તેમાં પુરેપુરી કાવચેતી રાખવાની પણ બાક નહર છે.
તારે ભગવત કેસી.દીએમણી પક્ષાર થવનું છે. અનેરમા, વગી
હદિ, નિયુક્તિ અને દયાવજુખી તારે પ્રતેક કસતું ભરવનું છે.
પણ એ દુઃ મારી યુગીયો દમણું નને વિષયારૂં કે અજાનું
અને ને નેખએમું તારે ઉપાનું પકીરે તે દમણીજ નને સમજનું
લેતારે સમજા ભરણી ઉપાનું પકીરે. હુ બા ક-દ-મણી જાણી
હોઉ, અને દુઃ તે કાચ હોડી રહે.”

[illegible]

“મનોરમા, મને તારામાં અથડા નથી,” એક પિતાને જાણે એવાં પ્રેમાળ વચનો તેમણે ઉચ્ચાર્યા. “નહિ તો આંતું ભેખમ બરેકું” કાપ તારા હાથમાં સોંપવાનો હું રવાને પણ ખ્યાલ ન કરું. પણ માદ રાખને કે તારા હૃદયમાં મહત્વાકાંક્ષાથી અગ્નિને પ્રગટાવોને હજી પૂરા એક કલાક પણ નથી થયો. તેને દલી-ભૂત કરવાને તને કાંઈ સમય પણ નથી મળ્યો. કીર્તિ અને સત્તા મેળવવા માટે જે નડું છવન છું” સૂર કરવાની છે તેના આ પ્રથમ પગથીઆં માટે તારી જાતને લાપક બનાવે તે પહેલાં આ જીવનમાં મજબૂત કરવાને તેમાં એક તાર જની જવાને, તેને તારા પોતાના રંગે રંગી નાખવાને તારે પુષ્કળ વિચાર કરવાની જરૂર છે. જે મહાભારત કામને બોલે છું” માથે લેવાની છે તેની તમારી માટે શાંત મિતે હાથ વિચાર કરવાની તારે માટે જરૂર છે. કંચનકુમારને છોડવાવાનું કામ તે તારી આજના પ્રથમ મજૂર થશે. હવે બીજી એક વાત-તારા સાથી-તારા પ્રિયતમ—

આપણી નામિકાના લાવવપમકાવન ઉપર લાલ સુરખી ચડી આવી, અને તેણીએ યારમથી નીચે જોયું; કારણ કે પ્રસન્ન પોતાના પતિ છે એવું પોને મગ્યનીથી તે રૂઢ પાસે જોઈને કરી રહે એવું ન હતું-તેઓ સાચાનુસાર લગનવિધિથી જોડાયાં ન હતાં.

“મનોરમા મારી પાસે યરમાઇક નહિ,” વધે એકદમ કહી નાખ્યું. “મેહ એક એવો વિચાર છે કે જે સમયે યોગીને પણ નપાકે છે-મેહ એક એવો લાવ કે લાવણી છે કે જે બહાદુર ને નમજી બનાવે છે. ને તેમાં ફસાવ છે તે અનુકૂળને પાત્ર થાય છે, નહિ કે પગાને-તેઓ દયાને લાપ છે, નહિ કે નિર્દને. પ્રસન્નશિરિ-”

“હું તમે તેનું નામ પણ જાણી છો?” યરમાને પૂછે, અચાંથી બરેકી પણ મલસાતી આંખો રૂઢ પુરવાના મુખ ઉપર ફાટીને તેણીને ઉદ્ઘોષ કરાવે. “પણ આને મેં એટલું જ નહિ” નવાઈ બરેકું નેરું અને સંતોષનું છે કે મને કોઈપણ આપતની નવાઈ લાગતી નથી એમજે. એ પૂરનાવ પુરૂષ. ને તમે આમાં જોઈ જાણવા દેશો તો, તમને તે તમરા મનમાં રાખવાની હું વિનંતિ કરું છું.”

“મનોરમા,” આતરી લખાં, દવાવાળા, રનેદનીના નપને જોતાં રૂઢ બોલ્યા, “તારો મેહ હું જાણું છું” અને તેને સામગ્રી રાખવાના હું સોગમ ખાઉં છું. તે જાણુ મસ્તક પાસેથી પ્રસન્ન અને તારા વિશે મેં જાણુ સંતોષનું છે; અને તમારા મધા કાપેથી હું પુરેપુરો માહિતગાર છું” અને તેના હું એક પુરુષ આપું-તને ભવખીન કરવાને નહિ-પણ ફક્ત તારી ખાતો કરવાને કે જાણુ મસ્તક વતમાન સાથે જીવનકાળની પણ દલીલો કહી શકે છે.”

“અને તમે કહે છે તે પુરુષને,” મનોરમાએ લખણી જીભથી છાતી ઉપર હાથ મૂકતાં પૂછ્યું. “પ્રસન્નશિરિ એક મહાન-સપ્ત-” રૂઢ મનોરમાથી બોલ્યા.

“જાણુ કરો, બસ કરો,” આપણી નામિકા વચ્ચે હોહી. જાણુ કિતોને પણ કાન હોય અથવા તે કોઈ છુપું સંજોગનું હોય એવી બીકથી તેની આંખો ચોતરફ રતરી હતી. “હા-તમે જાણુ જાણુ છો-તમે એક અજબ બનીત છો.”

“ફક્ત મારે વિષે જ હું કાંઈ જાણુતો નથી,” મેં મેં કુખ્ય અવાજે રૂઢ બોલ્યા. “મેં કંચનને કહેયું” તે તે સામગ્રી કે હું અહીં આ એક ફેરી છું અને આ કિસ્સામાં જે બધાર પાસે તમારે માફ નામ પણ ન મેલું. જાણુ મસ્તક પાસેથી ફક્ત જાણુ મેળું છું” અને નવાઈ ભરી આંખો વિષે સાંભળું છું, પણ તે જાણુ અપ્રક દહમાં રહીને જાણુ બીજાને કહી શકું. મનોરમા, જે તારી જોઈને અતઃકરણ બોલીને વાત કરી છે. હવે આજે જાણુ પડતું જોઈએ, પણ જતાં પહેલાં તને ખાણુ કરીને એક વાત કરવો મેં નિશ્ચય કર્યો છે.”

“હું કાણુ” કે તમે પ્રસન્ન વિષે કહે છે.” મનોરમાએ આગુરતારી જોયું.

“બરેબર” વધે જવાબ આપ્યો. “હું” તને એમ કહેવું માણું છું કે આજના બનાવો વિષે તારે તેને ધીમે ધીમે વાત વળી કેમને છોડાવવા વિષે જે વચન તે મને આપ્યું છે અને તેમાં જે ભેખમ રહેયું છે તે પણ તેને ધીમે ધીમે સંમતાવું. આ જાણતમાં તેની સંમતી કેવી રીતે મેળવવા તે તારા, જેની રીતિ અને અગુર બીને મારે બધારે સંમતારું” પડે એમ નથી.

“જાણુ પુરૂષ, હું મગ્યન સમજું છું,” મનોરમા બોલી. “પ્રસન્નની પાસે હું સાચેતી અને નમ્રનાચાળી ઉપાયેથી કામ કરીશ. પહેલાં તો તે કાચા ચમકશે પણ પછી આ કામની મહત્તા અને ઉદાર મન ધીમે ધીમે આપણા તરફ વળી જશે.”

“આ કામમાં વિનય મેળવવા કેવી રીતે વતનું છે તે જાણુ છે.” રૂઢ બોલ્યા. “અને હવે જે સલાહ હું તને ઉચ્ચતી આપું તે જાણુ દષ્ટિ સાંભળો લે. આવતી કાલે જ” આ કિસ્સો જોડીને જાણુ તે પહેલાં પ્રસન્ન ન જાણુ તેની રીતે તારી જોઈમાં જે જાણુ છે” પડશે હોયે કરીને ઉત્તરો હોવા ત્યાં તપાસ કરશે. ત્યાં તે જાણુના ઉત્તર પાસે એક સીધ કહેયું પાછાટું” જોઈએ. તે તારા મગ્યનાવ રાખને અને તારો સુસકરી દરમાન લે જોવાય નહિ તેની ખાણુ સાચેતી રાખને. પણ જાણુ શીરજા પહેલે ત્યાં મુખી તેને ઉપાદીશ નહિ.”

“ત્યાં પહેલે પછી જાણુ ઉપાદીશ તો તેમાંથી તને એક કોલે કામજ મગી આવશે. તે કામજને દેવતા ઉપર ધરને એટલે તેમાં અક્ષરો ઉપમી આવશે. કંચન કુમારીના છુટકારા માટે કાપ ઉપાય લેશ તે હું તેમાં તને જાણુવાઈશ. પરંતુ તે કામજ પુરેપુરો વાંચ પછી પણ તે કામમાં એકદમ અંધસારનાં પહેલાં અને તારા કિમ્મી જીવનને ભેખમમાં નાખનાં પહેલાં તેના ઉપર પુરો વિચાર કરવાની હું તને સલાહ આપું છું. તને પ્રથમ તો ભવ લાગશે પણ જોઈ દિયનથી કામ કરીશ તો તને એકદમ વિનય મગશે.

(અંતર)

રાજસ્થાનની રૂપસુંદરી.

(ઐતિહાસિક કુંડી વાર્તા)

પશ્ચિમે શ્રીરત્ન ઉંચાણએ આવેલા અરવલી પહાડ ઉપરનો ચિતોડનો કુળેંદ્ર પથ્થુ ભૂતકાળના વીરતાપૂર્ણ ઇતિહાસને આપણી દૃષ્ટિ સમક્ષ ખડો કરે છે. એ વીરશૂરિયાં બાપ્પારાવ, યોગાનસિંહ, પ્રતાપસિંહ વગેરેના જેવા વીર સપુત્રોએ ઉત્પન્ન થઈ સ્વદેશની સ્વતંત્રતા અને સ્વધર્મના રક્ષણ માટે પોતાના વીરજીવન સમર્પણ કર્યાં હતાં એ વીરશૂરિ-રાજસ્થાનની રૂપસુંદરી ને આ દુકી વાર્તાની નામિકા પશ્ચિની છે.

પશ્ચિની મેલા-ચિતોડના રાણા લક્ષ્મણસિંહના કાકા શીમસિંહની પત્ની હોઇ તેણે સૈદ્ય દેવદાસને હતું. દેવદાસ ઐતિહાસિકોએ એ રૂપસુંદરીને રાજસ્થાનના, શુભશુભ તરીકે જાણખાતી છે.

(૧)

દિલ્હીના મોગલસમ્રાટ અલાઉદ્દીન ખીલજીને દરબાર સ્થાયો હતો. દરબારમાં કોમકાજ ખતમ થવા આવ્યું હતું એટલામાં એક ચિત્રકરે આવી બાદશાહને, કુરોનસ બબલી કહ્યું:-“બાદશાહ આમણ! હું એક અત્યંત સ્વપત્ની રૂપણીનું ચિત્ર આપનામદારની સેવામાં રમું કરવા ઉપસ્થિત થયો છું.”

આમ કહી ચિત્રકરે એક ચિત્ર નમ્રતાપૂર્વક બાદશાહીદીનના હાથમાં મુક્યું. બાદશાહીદીન એ ચિત્રજોષ સ્તબ્ધ અને આશ્ચર્યચકિત બની ગયો. થોડા સમય પછી તેણે ચિત્રકરને વેરી શી પૂછ્યું:- “તું આ ને સુંદરી” ચિત્ર લઈ આવ્યો છે તે સુંદરી દખાત છે કે કાષ્ટનિક છે ?”

ચિત્રકરે ઉત્તરમાં કહ્યું:- “સહેનશાહ નામવર! આ સુંદરી ચિતોડના રાણા લક્ષ્મણસિંહના કાકાની સ્ત્રી થાય છે. તેનું નામ પશ્ચિની છે.”

“ઠીક છે,” આમ કહી બાદશાહીદીને ચિત્રકરને પુષ્કળ પુરસ્કાર આપી વિદાય કરી દીધો.

પછી બાદશાહીદીન પોતાના વિશ્રામ શુદ્ધમાં ચાલ્યો ગયો. પશ્ચિનીની તરફને ભેગમાં આવ્યા પછી તેનું દિલ જોયેન બની ગયું હતું.

એ સરસુંદરીને પોતાના જન્મનાખાનામાં ભાવવા માટે તે બાદશાહ બની ગયો હતો. તેણે સ્વપત્ન કહ્યું:- “મદારી સત્તા અને પ્રભુતા અપાર છે. હાથપથુ જેખમે પશ્ચિનીને હું બાદશાહી જન્માનાની મુખ્ય ભેગમ બનાવીશ, આદ! દેલી બધી સુંદરતા! એ સૈદ્યની દેલીને હું ન્હાં સુધી મદારા રમેમદાસમાં બાવીશ નહિ ત્યાં સુધી મદારા જીવરમાં ભગેલો ધરકતો આતસ બુંગરી નહિ. એ શુભશુભ શુભ-શુભને ભેગવવા માટે ને મદારે હમણે થોડાએનું કિમતિ પ્રાણનો ભોગ આપવો પડશે તો તેમ કરવામાં પથ્થુ હું પાછો દહીશ નહિ.

સૈદ્ય પૂજક પ્રેમદા આ દિલ દિવાનું થઈ ગયું! મનમોહના આશુક વિના આ હૃદય સત્તું થઈ રહ્યું. હું ઉકેળેલો ને દિવાનો એ પેઢિનીની રૂપસુંદરી, ભોતં પ્રતિમા લાગતાં, આ જીવર પર શ્યા કામશર. થાઈ ફના તો છે જડે, લાલું તને સહવાસમાં, તુંજ ખ્યાર મેળવવા કરું હું એક જમીને આસમાં.

બસ દને મદારી એજ નિષ્ઠ છે.”

તત્કાળ બાદશાહીદીને અનુચરદારા સેનાપતિને મોકાતી કુકમ કર્યો, આજે ને આજે તમે ચિતોડના રાણા લક્ષ્મણસિંહ તરફ તેની કાષી પશ્ચિનીનું માથું મોકલો તથા જણાવો કે, દિલ્હીશર પશ્ચિનીને પોતાના જન્માનાની મુખ્ય ભેગમ બનાવવા કહે છે. આ આગણી કમ્પ્લેસ ન રાખી સકતા હો તો યુદ્ધ કરવા તૈયાર થઈ જાઓ.

“જેનો જન્મપનાહનો કુકમ,” આમ કહી નમન કરી સેનાપતિ ચાલ્યો ગયો.

(૨)

વાંચકોને અમે દને રજુછતા રજુખુનોનો દરખાસ બતાવીએ છીએ. દરબારમાં રાણા લક્ષ્મણસિંહ, શીમસિંહ, વીર બાદશ, ગ્રામ વગેરે ઉપસ્થિત મુલોશ અને સામતી મેદા દા. લક્ષ્મણસિંહ નવયુવક હતો. શીમસિંહ શ્રીધારુચ્યા વીતાપી શલાવચ્યા ભોગવતો હતો. બાર વર્ષની ઉમ્મરના વીર બાગક બાદસ અમિત્ર-મુની જેવા લાગેન હતો.

સદુત મુખમંડળ ઉપર આજે મંદીર ચિતાની હાથા જવાઇ પ્રવેશી ભેગમાં આવતી હતી. બાદશાહીદીને કરેલી અનિચારી માન-શીની વાત સંજોગ દેવદાસ થોડાએની આંખો લાલચોળ બની ગઈ હતી. રદ બીમસિંહ મંદીર ભાવવી કહ્યું:-“રાજસ્થાનના” યુદ્ધ સુભેદા! દિલ્હીશરને શા જન્મા આપવો તેની નિષ્ઠ થઈ

આવે હજારો સુંદરી તરાન તુર્કેસ્તાનથી;
જાપાનથી, સીચીનથી, તાતારથી, ઇરાનથી;
કશમીરથી, નેપાલથી ને ચીન અરબેસ્તાનથી;
તે લાવતો ફિરોજી સરેલી પ્રેમના સામાનથી;
એ પ્રેમ નાની માલ મારા હાથથી વેચાય છે;
એની દલાલીથી તિમેરી તર અમારી થાય છે ।

હાર્ડન:—આલો તારે આપણે પણ કરીએ એ પૂછ વગરની દલાલી !

મીરજા:—અરે શામાલ દે મારા શાયર મવાલી ! તે' તો ચાલતી માઠીને ઠીક લીધી કાઢી ! પણ કાંઈ વસીયો છે ?

હાર્ડન:—પરવરિદારનો !

મીરજા:—કાંઈ હથમ કે જાલ ?

હાર્ડન:—અજાલ અજાલ અને ખવરસરલા !

મીરજા:—ફિકર નહીં, હું તને આસરે આપીશ; મારા મક્કનમાં રહી બિશ્વાની કાળાપર હાથ ચલાવજે અને મારી નોજવાન હસીના ઠીકરી શુભચરને શાયરીના સમજ શીખાવજે !

હાર્ડન:—એની કુતૂરની મરજી !

મીરજા:—આલ તારે મારી સાથે આવ અને મારા ધરનેજ મુસાફરખાનું સમજ ત્યાંજ તારો અરજો જમાવ.

હાર્ડન:—પણ મારો સામાન ક્યાસ્તાનમાં છે.

મીરજા:—તો જન—તે સામાન લાવ અને મોતી બેગમના ચોટામાં પ્રેમના દલાલ મીરજા મહમૂદના આલીશાન મક્કનમાં પહોંતો પહોંતો આરોપો આવ.

હાર્ડન:—તારીમા !

મીરજા:—સલામ ! (મીરજા જાય છે.)

હાર્ડન:—અરે બેગમશા ! એક વાર આવે મારા પંજનમાં તારી ઠીકરી શુભદામ, તો પછી જોજે કે, પલકારા જેટલા સમયમાં તેને કેવી રીતે સળંગપરી બનાવીને આ હાર્ડન બની જાય છે ચિપાં ચામા ! લાલ લાલ—લાલ લાલ.

મગનાં ખાનપાનેને, વગી આરામ પણ મળજો;
હમીના માંયુકા રાંધે, ફિરમને દામ પણ મળજો !
ગયો હાર્ડન ફિરમતનો, સિવાસો ઐજા પર તારો;
હવે મનની મુસારો, દેલ્લી નગરીમાં બધી ફગજો !
(ગાયન.)

ફરહાદ યુસુફ મજનૂ જેનાં આશકોમાં નામ,
તે સર્વને બનાઈ રહ્યો ઘર તણા શુદામ,
બૂંટાડ જાય દુનિયામાંથી સળંગનો શલકામ,
બસ રહ્યો સાથે આશકીનું નામ પણ તમામ

[ફારસ.]

એકદર કવિ બધા, રસદીછી રસ લાલો શું આ;
લખ્યા છે ખ્યાનના કિસ્સા, પણ સુજ પ્રેમથી અજાલ

કલમ બનાવી અરસીએ કવા બન્યા હજામ,
આવીનુંથી સુંદી નાખ્યો પ્રેમને તમામ
કિતાબખાનું થાવું હરે હરીગની કુકાન
જેમાં ન રહ્યો પ્યારવું કઈ નામ કે નિશાન.

અમલત્યની સૂચના.

ઉપર ઉપરી અનેક કામમના તથા છુટક માંડકોની પાછા અંકોની મગજીને માન આપી અમે 'મોજ-મજલ' ના પાછા અંકો કરીથી તૈયાર કર્યા છે; પાછા છુટક અંકો ખીજ વખત અપય પોતા હોવાથી બન્ને આનાની કમતથી છુટક મળી શકશે.

નિયુના અંક માટે અરી આનાની રીકટ બીડરી.

નવીન માંડકોએ વગર વિલંબ નીચેને ધિરનામે લંકાજમના ર. ચાર ભરી પાછા અંકો અને ભેટ મેગજવાનો લાભ લેવા બદારખામના માંડકોએ ભેટના પોષ્ટખના ૦-૪-૦ મળી ર. ૪-૪-૦ તો મનીઆઈર મોકલી આપવો. હિંદુસ્તાન બદારના માંડકોએ સાત શિલિંગ છે પેન્સ મોકલવા.

જલદી માંડક થાયો ! ભેટનાં પુસ્તકની થોડીજ નકલો સિલકે છે.

આશકની આત્મકથા

નામની સચિત્ત ફગજર નવલકથા ભેટ આપવાનું નક્કી મું છે. આ પુસ્તકની નકલો ધણી જ થોડી છે. માટે વહેલો તે પહેલો, ખવાસ થયે અમે આપવાને બંધાતા નથી.

મોજ-મજલ કાર્યાલય

ગીરગામ ચર્ચ સામે ખયાલ બીહીંગ મુંબઈ નં. ૪
અમદાવાદના એજન્ટ:—

નંદલાલ દામેાદરદાસ

ન્યુસપેપર એજન્ટ રતનભોજ નાકા નં. ૨૬—અમદાવાદ,
મુદ્રેતના એજન્ટ:—

વૃંદાવનદાસ નારણદાસ

ભાગા તળાવ, મુરત.

આજના લેખોનો ક્રમ.

To Let—ભાડે આપવાનું છે.

(ચ. શુભચુમ.)

પત્રવતું પુતળું. (ચ. જગમસ બાલજી કાંદર.)

મુંબઈનું રવિ રદરસ. (ચ. શુભદાસ.)

એક સુંદરીનાં સાદસ કથો (ચ. મં. દો. રેસાઈ.)

ચાત્રત્યાગની રૂપકાંદરી.

કમા કવિની પ્રેમકથા. (ચ. દિવાનો.)

અગ્રતાના નિવૃત્તિના લેખક
રા. કનૈયાલાલ મુનશીની
પ્રખ્યાત ઐતિહાસિક
નવલકથા

પૃથ્વિ-વલ્લભ

ઉપરથી
ઉપજાવેલી અદ્ભુત શીતમ.

ગુજરાતનું ગૌરવ

સીતમેદાગ્રાફના હુન્નરમાં

અશોક પીકચર્સ

રાખવાનો દારો કરે છે.

વચ્ચેના સરકારની ખાસ
પરવાનગી અને મંજૂરી
ઉનારવામાં આવેલી પહેલી
ઐતિહાસિક ફિલ્મ જેમાં લાચી
ચોરા, ઉંટ તથા તનતરો
માણસો
કામ કરી રહ્યાં છે.

આસલી તવારીખના ખાસ દેખાવો-પૂરો તથા શીતલાતોની શોધખોળ કરી, અને તેવાં જ ચોખ્ખા પાત્રોને શોધી આ ફીલ્મ ઉતારવામાં આવી છે.

વીસમી સદીમાં પ્રગટ થયેલી આ વાર્તા ઘેરઘેર વંચાણી છે.

શુદ્ધ ફેરેલી જાંતી

પુનઃ પ્રેમાળ કેમ થાય

તેનો રસ્તો કેઈ

હમારી આજ વિધવા

શ્રુણુલયતીને

અતલાવશે?

પૃથ્વિ-વલ્લભ

યા ને

“માલવપતિ મુંજ”

THE LORD OF LOVE & POWER.

પ્રેમ એ શું ચીજ છે ?
બાકા તે કોઈ હમારી
અજ્ઞાન અને નિર્દોષ
વિદ્યાસવતીને
સમજાવશે ?

અરે હાથીની નીચે
કચ્છનો અરેખરો
અનુષ્ઠાને હિંદુસ્તાનમાં
અથમ અનાવ
તેની હુમો તમેને
અરેખરી ખાતી
આપીએ છીએ.

હુનિયાની મહાન મુશ્કેલીઓ અને આફતો આવવા છતાં પોતે-એક અનુષ્ઠાને મુખી થવાનો જન્મ સીદ્ધ હક્ક છે અને તેથી હમેશાં આનંદમાં રહેવું એ રીતી તમેને હમારો-અરે નહિ, માળવા નગરીનો રાજા મુંજ જરૂર શિખવશે.

મીઠો મણીલાલ કે. લોશીએ
ખાસ હાથરેક્ટ ફેરેલી
મહાન ફિલ્મ.
મીઠો વી. બી. લોશી
હિન્દુસ્તાનના પ્રખ્યાત
કોનેમા ફેરિયાદરની કુશળ
ફેરિયાદી તમેને આફતો
પોકારાવશે.

થોડાજ વખતમાં રજુ થશે

તમારા માનીતા સીનેમા

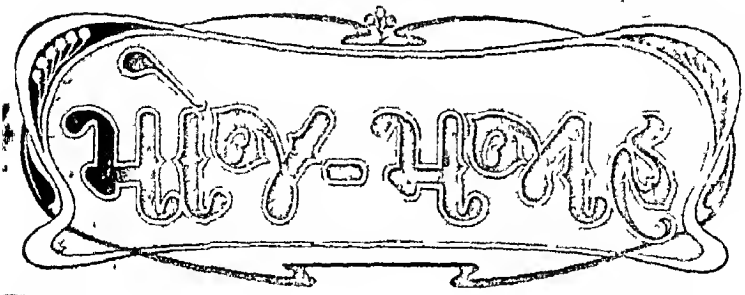
મેજેરટીકમાં

ગીરગામ-મુંબઈ.

તોશીખ મોટે છપ્પો તપાસજો.

પ્રખ્યાત નટીઓ.
જેઠા ફાતીમાં-શ્રુણુલયતી
બેગમ મુલનાના-જડલાલેવી
બેગમ જુબેદા-વિદ્યાસવતી
બેગમ લેલુ-લક્ષ્મીશ્રી
તે ઉપરાંત હજારો જાણીતા
નટ, નટીઓનો પહોળો
સંયુક્ત.

આ પત્ર જાહેરજી પીતાનર દરેકરે મુંબઈ નં. ૯૭, ચીચપોલી પેલ રોડ પર લેડી નાઈ કોલેજ નજીક, એન. સેવર પ્રેમમાં છાપ્યું છે અને, નંબી અખતર ખોડીલાસ દિવેદીએ મુંબઈ નં. ૪ ગીરગામ ખેડાને ખીલોગમથી પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.

[૪.૧૬.]

ગાંધી હી લુગલ
૧૯૨૪

[૨૦૧૨ નં.]

ગાંધી ૧૯૨૪

પાંચનુ પુતળુ.

હીરાબાઈ—હું આપની માથે પન્થ તો આપ પાંચનુને જુલાનના
(જુલો પાંચ ૩ હુ)

શરિફ સવાજમ
૩.૪-૦-૦

૨૦૧૨ નં. ૧૯૨૪
૧ માસ
૨ માસ
૩ માસ

મોજ-મજલ

રવિવાર તારીખ ૬ જુલાઈ અને ૧૯૨૪.

WANTED

લેખક છે

એક ખાલી હૃદય કોઈ-

બાદે લેખક છે.—

હૃદય કોઈ બાદે લેખક છે;

અથવા બાદે લેખક છે.—

હવેનો કંદાટ કરીશું,

મનમાંથી બાહ્ય લરીશું;

મનગમતી બે હોય સહુ સોઈ

બાદે લેખક છે—લેખક છે

આસપાસ વરતી હોય સારી,

હવા પાછી થઈ આનંદકારી;

ઉત્તર વર્ષ માટેજ અલગ હોઈ,

બાદે લેખક છે.—લેખક છે

વીરાણ કે રહેતાં બે હાથે,

મકાશ નેમાં પૂરે આથે;

ખંડખંડ નજરોનજરે લેઈ,

બાદે લેખક છે.—લેખક છે.

જગમાં ઈર્ષવશર ગણવા;

ગૃહસ્થના પાઠોની ધ્યા;

નિજ માટેદીની વસ્તુ ખોઈ,

બાદે લેખક છે.—લેખક છે

(ચિત્રા)

પત્યરતું પુતળું

(ટિપ્પણિય વાર્તા.)

અપનાર.—૨૧. પ્રજાસત્તા બંધવણ ૧૯૨૨

[ગાંધીજી ચાલુ.]

(૧૧)

હીરાજીએ પ્રવિદાસથી કહ્યું:—“આપ કેવા ચાલુ છો? આપની આંતર આપણે રોડ આટલા યોગ કાળમાં આપ કેવી રીતે બૂલી ગયા?”

માણેજીએ કહ્યું:—“હીરા! એ વાત હોડી કે એ જાદુ-નયમાં ગઈ છે. દેવે તેની વાત સા માટે કરે છે!”

હીરાજીએ કહ્યું:—“ગદે” એમ સંભળ્યું છે, આપને! એના ઉપર પહેા પ્રેમ હતો.—

વચ્ચેજ માણેજી ભોળી ઉભો:—“તને ખેડી વાત હું” કેવળ તને જ આડું છે, જે કાલે તને લેખક છે તે કાલેથી જ તને આડું હું. હું ગદારી કાપના સુધિ” એક માત્ર કાળ વાને બાજે બિદિલ છે. ગદારી આંતર” ખૂન થયું છે એ ખૂનના યુદ્ધના બાજ પાસનજીમાં છે. દેવે કહ્યું દરજત નેવું છે! હું યદે કાલથી તને પરણી છું” તેમ કહ્યું.”

હીરાજીએ કહ્યું:—“તને કાલ સદેશથી પરણી છો; પરંતુ હું” તમને સદેશથી પરણીએ એ આપે કેવી રીતે બંધવું? ઠીક છે, જો હું” આપની સાથે પરણું, જો હું.”

ચિત્તારજી માણેજી હા હા હા આપણથી દબી પડ્યો. તેણે કહ્યું:—“જો-તો હું” બંધવું નથી. ગદારી ખાત્રી છે કે, હું” ગદને પરણીએ” એમ કહી કાપથી હીરા માણેજીએ હીરાજીને હાથ પકડ્યો.

હીરાજીએ સદાજી પછી ચંચળતા કાઢીયા તિના કહ્યું:—“હું” આપની સાથે પરણું તો આપ પાસનજીને મચાવો!”

“ના, દેવે ગદારીથી કહ્યું જો તને નથી. તેની વિદા થઈ મજાન પુરાતાએ પોલીસને મળી આવ્યા છે.”

“પરંતુ આપ સારી રીતે જાણો છો કે એ નિર્મો છે.”

“ના, ના, ખેડી વાત છે. ગદારી ખાત્રી છે, એ પાસનજીને જ ગદારી આંતર” ખૂન થયું છે.”

કાપના અગિયેથી હીરાજી સળગી ઊઠી. તેણે કહ્યું:—“પાપિષ્ટ! હું” હું એમ કરે છે કે, પાસનજીને તારી આંતર” ખૂન થયું છે!” આમ કહી ગદારી મારી પેનાને હાથ ઉઘાળી તે ફર ખસી ગઈ. ત્યાર પછી વચ્ચેથી અંદરથી પત્થરનું પેનું પડ્યું. ગદારી કહી માણેજીના નાક આગળ પડી. તેણે કહ્યું:—“પિયારા! હું” હું એમ કહેવા માગે છે કે, તારી આંતર” ખૂન કરવી વખતે પાસનજી પાસેથી આ ખૂનનું તારી આંતર” થયું!”

“એ પુતળું જોઈ લખાઈત બની. બે ચાર યજ્ઞા પાછળ હકી નહીં માણેજીએ કહ્યું:—“ના-ના, એ હું જાણતો નથી આ પુતળું પહેલાં મહેં કંદાપિ નેહું નથી.”

હીરાખાંડ સિંહણી માફક ગર્જના કરી મોઝી:—“નાખમ! હજી પણ હું મુંઝેલા છુંપાલ છે! બરાબર વિચાર કરી જો. તારી સીતું ખૂન થયું” તે દિવસે રાત્રે હું આ શહેરમાં ડૉક્ટર દોરાખજીને ત્યાં નિમત્રણ સમયવા આજેના દલો કે? એ રાત્રે ડૉક્ટર દોરાખજીના કિલોનાથી આવેલા એક મિત્ર પણ ત્યાં હાજર હતા કે? તેમની પાસેથી આ પુતળું કોણે માગી લીધું હતું એ મહારે તને યાદ કરાવતું પસાર કે?”

માણેજીએ કહ્યું:—“મહેં જ માગી લીધું હતું. તેથી સું થઈ ગયું?”

હીરાખાંડ કહેવા લાગી:—“મૂખ! મહારે કહેવું બરાબર સહજી લે. આ પુતળું એ વખતે મોગી લઈ હોં તારા ખીસ્સામાં મૂક્યું હતું. ત્યાર પછી તારા ભેળમાં કાંઈ ખપાસ આવતાં બધાં માણસોની નજર મુકાની હું ઘેર જઈને તારી સ્ત્રીને મળ્યો હતા. ત્યાર પછી પહેં પછી પણ અધમ કામ—તારી સીતું ખૂન કર્યું હતું અને કપાટમાંના બાજીના રૂપિયા કાઢી લીધા હતા. ધરનો સરસામાન હોં મેરણ ઉછાચુ કરી નાખ્યો હતો. એ રૂપિયા કાપે કરી હું પાછો ડૉક્ટર દોરાખજીને ત્યાં આવી પહોંચ્યો હતો. આમ જતાં તારા પાપની તને સખ મળે એટલા માટે ખૂન કરતી વખતે આ પુતળું તારા ખીસ્સામાંથી પડી ગયું હતું. એ પ્રકારે હું જાણી શક્યો નહોતો. પિશાચા! હવે હું બચી શકે તેમ નથી. હું તારા પાપનું ફળ લોખવવા તૈયાર છું.” આમ કહી રોપા-વેશમાંજ એ પુતળું હાથમાં રાખી હીરાખાંડ માણેજી તરફ આવળ વધી. માણેજી તેની લખકર મૂર્તિ જોઈ પાછળ હકી જવા લાગ્યો.

કે જે હું જ્યાં ઉભો રહ્યો હતો ત્યાં માણેજી ખરતો ખરતો આવી ગયો. એવા મુરોખોનો ત્યાગ કરવો ઉચિત નથી એમ વિચારી પુત્રરાયનામંથી બહાર નીકળી પાછળથી મહેં તેને પકડી લીધો. તે નાથી જવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. તેનો એ પ્રયત્ન થયા થયો—થોડી રકમક આવવા પછી મહેં તેના હાથમાં લોખાંડી બેડી પહેરાવી દીધી.

(૧૨)

જમીન ઉપર આગોળતાં આગોળતાં માણેજી ઉભર રવરે કહેવા લાગ્યો:—“મોટી વાત છે—મોટી વાત છે, હું એમાંનું કાંઈ જાણતો નથી.”

હું પણ પુછળ કાંધે બરાઈ મોઝી ઉઠી:—“કુસત્યા! પ્રથમ મેશબાની વિશાયા! હવે તારી માથાથી ચલકારી નથી. તું પોતેજ તારી સ્ત્રીને ખૂની છે. મુખ રહે—જે જામ વરાણા પાડીય છે જવથી જવધા.” આમ કહી મહેં ખીસ્સામાંથી પિસ્તોલ બહાર કાઢી. મહેં જ્યારે માણેજી ઉપર હુમલો કર્યો ત્યારે તેના ખીસ્સા-માંથી તેની કાપરી નીચે પડી ગઈ હતી; તથા તેમાંના કેટલાક કાગળ પડ્યા હતાં નીકળી પડ્યા હતાં. એ કાગળ પડ્યામાંથી હીરાખાંડએ સુકાઈ ગયેલા લોહના કાવવાળા એક પત્ર ઝડપ્યો

ઉપરથી લઈ તે જોઈને કહ્યું:—“જુઓ, આ એન” પત્ર છે. પાલ-નજી અસત્યવાદી નથી. એના નામ ઉપર માણેજીએ આ પત્ર લખી આપી પાસનજીને રૂપિયા લઈ આવવા માંડ્યા હતા. જુઓ, પત્રમાં પાંચસો રૂપિયાનો ઉલ્લેખ સુકાં કરેલો છે.”

માણેજી સમજી શક્યો કે, હવે કાંઈ પણ રીતે હજી શકાય તેમ નથી હવે લગન કંઈ તેણે કહ્યું:—“હાયા! મહારી બધી મહેનત થયા થઈ છે. હીરા! મહેં જ શીરીનું ખૂન કર્યું છે. કેવળ તારે લીધેજ મહેં એ કામ કર્યું હતું. તને મહારે હું ગાર” સર્વસ્વ ગુમાવી પોતે પણ મરવા બેઠો છું. મહારી સ્ત્રી મહેને ખુચતી હતી. તેના પિતાની સંપત્તિના લોભથી મહેં તેની સાથે લગન કર્યું હતું. દત્ત લોભથી હું ઉપર ઉપરથી તેના તરફ પ્રેમ દર્શાવતો હતો; પરંતુ મહારી મનમાં તેને માટે અતિશય તિરસ્કાર હતો. ખીજા એક માણસ તરફ પણ મહારી ઘણી ઈર્ષ્યા હોઈ તે પાસનજી હતો. એક બાણથી બે પાપી મારવાનો ભેત મહેં રચ્યો હતો; પરંતુ બધું થયા થઈ ગયું. મહારા મનની આશા મનમાંજ રહી ગઈ છે. પાસનજીને આ પત્ર લખી આપી હું મુકાકર દોરાખજીને ઘેર રૂપિયા ગયો હતો. ત્યાં જ્યારે જાણી શકાકર કરી ફરી પાછો બંગલે ગયો હતો. ત્યાં જઈ મહારી સ્ત્રીને યુગે પાસનજીએ રૂપિયા લઈ ગમાની વાન મહેં સાંભળી હતી. મહેં એ મુરોખોનો લાંબ લેવાનો વિચાર કરી કપાટમાંથી કટાર કાઢી તેનું ખૂન કર્યું. ઘયનશુદ્ધમાંના સરસામાન ઉધી હતો ફરી નાખ્યો. કાંઈ જુઓ તો હું અથવા ચોરી થઈ હોય એમ ધારે એવો કેળાવ મહેં કરી દીધો. કલાકકમાં બધું કામ આટોપી મુન: હું ડૉક્ટર દોરાખજીને ત્યાં જઈ બધાં માણસોમાં લાગ્યો. હું એટલામાંજ હોધય એમ સહુએ ધાણું. કોંઈના મનમાં સંકેદ ઉપજ્યો નહિ. જે આ પત્રને કાપરીમાં નહિ રાખતાં બાજી નાખ્યો હોત તથા, આ પત્રનું પુતળું અનન્યતાં મહારા ખીસ્સામાંથી પડી ન ગયું હોત તો મહારી ઉમેદ બર આવત અને મહારી આવી કુદશા થાત. નાંદ. સહેવાઈથી પાસનજીને ફરીને લાકડે લટકારી હું તારા-અતુલ મોહનને ઉપરોગ લેખાવું.”

હીરાખાંડના મુખ તરફ પ્રથમ પાછું દાંડ્યો જોઈ મહેં કહ્યું:—“તમારો ઉદ્દેશ સફળ થયો છે. માણેજીજી ખૂની છે એ તમે કેવી રીતે જાણી શક્યા હતાં એ હવે કહેશો?”

હીરાખાંડએ કહ્યું:—“આપે તે દિવસે આપને ઘેર જ્યારે પત્રના પુતળાની વાત કાઢી ત્યારેજ મહારા મનમાં ખટકો જાગ્યો હતો. એટલા માટેજ આ પુતળું એ દિવસે મહેં તમારી પાસે મોગી લીધું હતું. આપે જોં દંડીકત કહી હતી તે ઉપરથી હું કલ્પના કરી શકી કે, ખૂનના રહસ્ય સાથે માણેજીનો થોડો ઘણો સંબંધ જરૂર હોવો જોઈએ. ખૂનની રાતે માણેજી ડૉક્ટર દોરાખજી-ને ત્યાં ગયો હતો. એ ડૉક્ટરને હું ઓળખું છું. તેમની ચિહ્ન-ત્યાંથી એક વખતે ઘણી ગંભીર બીમારીમાંથી હું બચી હતી. તેઓ મહારા ઉપર મોજો પ્રેમ રાખે છે. આપને મળી હતી તે દિવસે મહેંજી, હું તેમને મળી. આ પુતળું મહેં તેમને બતાવ્યું.

પુતળું નેનાની સાથે તેઓ ઝોળખી ચક્રવાત તેમના સિંચોનાથી આવેલા એક બધુએ આ પુતળું માણેકજીને આપ્યું હતું એવી ખબર મળતાં હું તેમના એ બધુનું કેટલું બધું લઈ તેમને લેઈ ગઈ. તેમને પછી બોતાં સદેહ એવું કંઈ રહ્યું નહિ. પછી મહે માણેકજીને અહીં આરવા મારે પણ લખ્યો. તે પછી એ કંઈ બન્યું છે એ આપ બોલો છો. આપે "ખરેજ કહ્યું હતું કે, જેવું આ પુતળું હોય તેજ ખૂતી છે. એ આ પુતળું આપની પાસે ન હોત તો માણેકજીને ખૂતી ઠરાવી પાલનજીને યશુના મુખમાંથી હું બચાવી શકત નહિ.

મહે કહ્યું:—"બધું છે. દેવની મદદ સસાય આટલી ત્વરાથી કાપતો ઉઠાર થતો નથી."

પછી માણેકજીને લઈ જઈ મહે કેમંતો નખાણો. પાલનજી છુટા થયા. ઇ-સાહેને જ્ય તે માણેકજીને ફરિશ્તી સગ થયું.

દોરાબાઈ પાલનજી સાથે શુભ લગ્ન થયું. આ કેસના સ્મરણવિન્દ તરીકે આ પથરાવું પુતળું મહે ત્રાસી પાસે રાખ્યું છે. સંપૂર્ણ.

અગત્યની સૂચના.

ઉપરા ઉપરી અનેક કાવચના તથા છુટક માહોળી પાઠના જોડાની મોજણીને માન આપી અમે 'મોજ-મંજ' ના પાઠના અંકો ફરીથી તૈયાર કર્યા છે; પાઠના છુટક અંકો બીજા વખત ડાવચ પડેલા હોવાથી બધાએ આનાની કિમતથી છુટક મળી શકશે.

નમુનાના અંક માટે અહીં આનાની રીક્ટ બીચી.

નવીન માહોળીએ વગર વિલંબે નીચેના સિદ્ધાંતે લખાવનાર ૧. ચાર ભરી પાઠના અંકો અને બેટ મેગરવાને લાલ લેખો બદરામના માહોળીએ લેટના પોલેજના -૪-૦ મળી ૧. ૪-૪-૦ નો મનીઆર મોકલી આપવો. કિંદુસ્તાન બદારના માહોળીએ સાત કિલિંગ છ પેન્સ મોકલવડ.

જલહી આહક થાઓ! ભેટના પુસ્તકની યોડીજ નફો સિદ્ધક છે.

આશકની આમકથા

તામની સચિત્ર ફગાર નવલકથા બેટ આપવાનું તકી કયું છે. આ પુસ્તકની નકલો મળી જ થોડી છે. માટે વહેતો તે પહેલો, ખલાસ થયે અમે આપવાને બંધાતા નથી.

મોજ-મંજ કાર્યાલય

ગીરનામ ચર્ચ સામે ખગલ બીડીંગ મુબર્ક નં. ૪ અમદાવાદના એન્ટ્રેન્ડ-નંદેલાસ કમોદરદાસ.

ન્યુસપેપર એન્ટ્રે રતનપોળ નામ નં. ૨૯-અમદાવાદ.

પુસ્તકના એન્ટ્રેન્ડ-વૈરાવનદાસ નારણદાસ

ભાસ્કર તળાવ, સુરત.

નવસારીના એન્ટ્રેન્ડ-દોડતરાય શુભાચરણ દેસાઈ.

પીર મોહોલિયે-નવસારી.

પરામાં ધાડ!

(લાખપત્ર:-રો. મસ્ત ફરીર.)

રાતના બે એક વાગે એ બનાવ બન્યો હતો. કોંગ્રેસો કલાદલ થયો. મહાજ-ચોર-નુંદપાટ-ધાડની બૂમ જોડી ને મારી અલીએ પણ મને વડાખામી ફાણી મારી જમણે તથા મેલું માર્યું કે, સાપસન્સ મેગની રાપકલ લઈ આત્મા છો તો રૂપે મપાને! બહુકથાળી દુકાનેથી કારકુસ લાવનાં ભૂતી નવેશો દોવાથી મને ભારે રાપકલ દાખમાં ઉપડી ચકતી નહિ દોવાથી મરણીયા ધરાને નિવાર ને માંડી પાળ્યો પણ હું બન્યું છે એ નેત્રા માર ઉપાધી ગેલેરીમાં ઉભો.

નીચે લોકોનું જમલરત રોળું ભેજું થયેલું હતું. મારના દાખમાં ઠંગો, મારના દાખમાં લાડીઓ, મારના દાખમાં હરી, બે માર હેરીકન લેખ એ બધો માયલો મહે ભેજો. રોળું અમારી વાડીમાં રહેનાર માણસોનું જ લાખું દોવાથી ધાડ પાડ્યો ગયા દરો એમ સમજાઈ ગયું. એટલે મૂળ પર તાલ દેતા જતા પણ મું છે, કહેના બી ઉતર્યા.

ભયંકર બનાવ.

નીચે ઉતરતાં વાડીમાં ભયંકર બનાવ બનવાથી ખબર પડી. જાનસાલની રમ જે વાડીને નાંકે આવેથી હતી તેવું તાણું એક લુદાર લેડને દેતો. જાનની બેરી કમળા અંદરથી ભૂતો મારની હતી અને જાદનાં લોકો આવાસન આપતા દના તાણું પડ્યું. લેડને લાડકાં કમળાને ગમચડોએ મહેશ દેખાથી તથા "એપ મા એ ક્યાં ગયા?" એમ ચોસ પાટી તે તેની પોડેચલું મંગળના દાખમાં નેમાન મળ્યું પડી.

"એ કોણ?" બે ચાર જણના મોઢામાંથી આ દખ નીકળી પડ્યા અને કિંકુ દોવાથી તરતજ સમજા ગયા કે, ભેડાંએ જેને 'એ-આ ઇ-ઉ' સંભોષવથી સમોષે તેને તેનો પતિ સમજી ભેડાંએ. અમારું જાન પણ પાડીના કંપાઉનમાં એટલી નજીક પડેલા ખાલી આટલા તરફ એવાનું અને તરતજ સમજાનું કે, પાંડોએ ધડ પાડી જાનની એટલીનું તાણું લેડક મહેનત કરી હતી. કમળાએ જુમળમ કરવાથી આપુપાણું લોક બગી લાણું અને બીજું કંઈ દાખમાં નહિ આજનાં જમળાં ખારના માધાં જાનને દેનારી નાથી ગયા દના. અમારા ધરાના લોકો પણ લુદાર અને ધાંધોના! ધાડપાડ મથા એ જણવા પછી ચારે આપુથી લોક અમારી વાડીમાં થોડી આપું અને ધાડપાડ્યો ક્યાં ગયા દરો. દહિયાર બે દના કે લાડી સાથે આપ દના, જાનના દરો ઉપર કોઈ મળ્યું દનાં કેમ કે, જાન બદાર મૂતો દના ત્યારે પછી તેની એટલીને તાણું સા માટે મળ્યું હતું એ બી. પાણુક થવા માંડી ને કેમુરેલના આક્રમક ફેલદાર સુદેનેને જાનને પડ્યા મોઢાંએ જાન તેમને એ કિંકુ સંભોષાના તથા અમારા ધરાના મોઢાંએ મળા મળ-સાં એકિસર જાનના દોવાથી મોટરમાં ચારે જાણુ મુકમાલની વળા કાઢવા પેલિસ પાડીએને મોઢાંથી આવી.

મુખાબતી હાખાઓમાં પણ અમારા પરામાં પડેલી ધાનના દિલ ધનકાવનારા અને દમ રૂધી નાખનારા હેવાલો પ્રગટ થયા અને સાથે એ પણ હપથું કે, બદમાશો હનન નાખના એક સુનાન હિંદુને ઉઠારી ગયા હતા. ગામની સેવા કરવાની આ એક તક છે નથી જે અને મારા પાડેથી દલસુખભાઈએ ધરતીને આજી એક કરી ચૂક્યાં. હું અને દલસુખ વાદે મુખાબતી ધારાસભાના એક સભ્યને મળી આવ્યાં અને મુખાબત કાઉન્સિલની આવતી સરકારમાં અમારા પરાની ધાડ સંબંધી સરકારને સલાહો પૂજવાની તેમને વિનંતી કરી.

અપેરે પોલીસ કમીશનરને મળી આવ્યા. જેમણે એ બાબત લક્ષમાં લેવા વચન આપ્યું અને ત્રણ ચાર વાગે સી. બાઈ. ડી. માં કામ કરતા અમારા એક પરિચિત માણસને અમારી ઓરડીમાં લઈ આવ્યા તથા હનનની ઓરડી, ખાલી ખાટલો, બાંધેલું તાણું એ સહ બતાવ્યું.

રજીનાથરાવ કહે કે પણ સુચી આંખ કરી આખી વારી તપાસી વળ્યા. આઈ ગલાસથી હનનલાથનો ખાટલો તથા તેની આસપાસની જગ્યા તપાસી, વારીના કંપાઉકની ભીંત પણ આઈગલાસથી ભેંદ અને ગંભીર ડાલ્યું કરી પોતાની અસિદ્ધિ બહાર કઢે છે, ધાડ પાડુઓ ભતના આફ્રિડી પકાણે હોવા ભેંદ; કારણ કે માણસોને ઉઠારી જવાની આશિયત એજ ભતમાં હોય છે. તેમની સંખ્યા ૮ થી ૧૦ ની અંદર હોવી ભેંદ. તમા ધણું કરોને તેઓ દહિઆર સાથેજ આવેલા હોવા ભેંદ. યાજીને રસ્તે થઈ પાછા મુખાબતમાં ગયા હોય એમ અનુમાન થાય છે; કારણ કે મહારા એક આસિદ્ધિ પેરોઈનર રહેવારે સહવારે સાક્ષાત વાગે આવતી થાણા લેકડામાંથી એક એવી રોળીને ઉતરતા ભેંદ હતી.

“તીક ત્યારે પકડા.”

“કયા પકડે ?” એમ કહી રજીનાથરાવે જરા આંખ મારી અને મરાઈ હોવા છતાં યુદ્ધ મુજરાતીમાં અમને સમજાવ્યું કે, એ પકાણોને પકડવાનાં કામ કાંઈ સહેલાં નથી. ધણી સુરહેલીની વાત છે. અમે એવી ધણી રોળીઓ પકડેલી છે.”

* * *

આપરે હનનના અંબ ઉપર શાં ધરેણું હતું વગેરે બાબતની પોલીસ અમલદારને નોંધ કરાવવા અમે સધળા મારી ઓરડીમાં બેસાયા. કમળાને બોલાવી, એ બીચારી ગઈ રાતના અનુભવથી રૂઝથી ગાંધ જેવી મઈ મઈ હતી. કુરમાં ખાતા ખાતા અને રહતાં રહતાં તેણે એટલીજ માહિતી આપી કે, હનનની આંખનીએ એક તોથાની સોનાની વીરી, ગળામાં એક ઊંડો, એક ચાંદીના કંદોરો તથા દાંધે કંઈક. આ સિરક્ટ મળું હતું તથા હનનનાં બાખને દેસામાંથી તાર કરી બોલાવેલો કે કેમ એ સંબંધી દલસુખભાઈ અને હનનના સસરા ગસલત કરતા હતા, એટલામાં ધોળેલા મુળા જેવી હનન જ દાંધેરા ખાવરા ઓરડીમાં ચાલી આવેલા. તેના શરીર ઉપર ફૂલ ગંઢાંકાં, ધોતીકેં અને બને મોઢું કણું બનુસ હતું.

કમળા તેને ભેંદ ચમકી રાતી હતી તે મુગી થઈ ઉભી થઈ ગઈ અને પેશાં નાટકોમાં આવે છે તેમ ‘કોણ મહારા પહાલા તમે ?’ એમ કહી હનનને બેઠી તે નજ પડી. તે લાજ કારી બામુની રૂમમાં ચાલી ગઈ.

“તને મળે ? તારાં ધરેણું કયાં ? પેલાઓએ તને કયાં છોડ્યો ? તું કેવી રીતે હટકી થાયો ? એવી પ્રશ્નપરંપરા ચાલુ થઈ.

“એ સાળી ચાવી અને વરસાદની મોઢકાણુને તું કહું ?” હનન બનમણે તથા બનુસ નીચે નાખી તેના ઉપર બેઠો.

“પણ તું આમ્ને કયાંથી ?”

“મહારાજા જગલમાં હું બંધ ગયો તો.”

મુગલા બદમાશો કયાં ગયા ?” રજીનાથે ઓફિસરની અદાથી પૂછ્યું.

“કયા બદમાશો ?”

“તને ઉઠારી ગયા હતા તે !”

“કોને મહેને ? બદમાશો ઉઠારી ગયા ? આ બધું તમે શું બોલો છો ?”

“અરે, પણ કાલે રાતે ધાડ પડી હતી ને ?”

“ધાડ ? આપણી વારીમાં ? કોણે કહ્યું ?”

અમે મુગલા લાઆ અને અમારા પરામાં ભજવીયલા નાટકોને મુખ્ય નામક પોતેજ આપું સંદિગ્ધ કેમ બોલે છે !

હનન વિશેષ મુગલાથી જે તેને મઈ રાતે બનેલા અથવા બનેલા ધોરસા-અમે કહેલા બનાવની કહાણી અથવી તે ક્રિત સંધી કહી અને એક સાદસિક હાખાંએ અમારો પરાસી તેની પાસે રાતના ને રાતના પહેંથી જવાથી એ બનાવનો હાપેલો સનિસ્તર હેરાલ મહે હનનને વંચાઓ ને તેથી ચમકવાને બદલે તથા રડી પોતાના ઉપર વીનેશી હટકત કહેવાને બદલે તે પેટ પકડી હસવા લાગ્યો.

“અલ્લા પું દસતા કસલા, વેચા સારખે આહે.” રજીનાથે ચારાણને કહ્યું.

“અરે વેચા તો તમે બધા છો કાંઈ બન્યું નહોતું.”

“એટલે ?”

“એટલે એજ કે, કાલે ધાડ પડી નહોતી. આ બધી તપાસી જેવી ધામધુમ છે.”

“હું ? ? ?” ચાર પાંચ ડાવામાંથી આવો આશ્ચર્યનો ઉદ્ગાર નીકળી પડ્યો.

“ત્યારે આ બધું થયું તું ? ? ?”

“મહે શરઆતમાં જ તમને કહ્યું ને, કે સાળા વરસાદ અને ચાલીની મોઢકાણુ !”

“કેવી રીતે ?”

“દોઢ ત્યારે તું તમને મહારી વીતક કહું.”

છગને કહેલો કિસ્સો.

જાદુ છગને જરા લહેરમાં આવી નીચે પ્રમાણે આલસી જીનની પોતાની વીતક ગમત સારી કરી સંભળાવી. અને તેની વાત સંભળવાને કમળા તથા આનુબાહુનાં બેરોડા પછુ ઝોરડીની બહાર ભેગાં થયાં.

"અય યૌનધનપુર પરાનાં બોડી ધામધુમ કરનારં નરનારીઓ ! રાન એમ બની હતી કે, ગઈ રાતે આસમાનમાં ચાંદની ચમકતી હોવાથી છગને જરા કંપાઉંકમાં ખાટલો નાખી સુવાનુ મન થયું. કમળાએ મદને ધણે વાણે તથા ભપ પછુ બતાવ્યો કે, વરસાદ આવશે તો માડી યશે, પછુ પવનની ધ્રુજ હોવાથી તથા અચૂત વર્ણનારી ચાંદનીને આવવાદ લેવાની પ્રજા તુલિ દોતાથી કમળાનું મદ માન્યું નહિ.

તે પોણેક કલાક તો અને બે માડી ધૈરીએ આકાશ રહાયું નેહ આખરે વરનતો કાઢ્યો કે, વાદળાં આઠાં આઠાં અને બહુ દૂર દોતાથી પવન બહુ નોશમાં ધ્રુકાતે હોવાથી, વાદળાંઓ વિખાળા જશે, કાષ્ઠ દૂરના દેશમાં ધસપાડ જશે માટે બહાર ચાલું રહેવામાં ભય નથી.

આખરે કમળાએ કંપાઉંકમાં ખાટલો બીજાએ, પરંતુ અને કેમ પછુ જી હરથને ! હું ખાટલામાં જરાક આડે પડશે ચાઉં ખેટલામાં ખાટલું હોવાથી તે વળા પાછી મ્હારી પાસે આવી અને થોડી કે— "વરસાદ આવશે તો નહિ, પછુ કદાચ આવશે તો હું કરશે !"

"અરે ! એમાં મહાગતવનું શાનું ? કોડીને બહાડુરીથી પરમાં પેસી જશ." "

"પછુ મ્હારી ઉપ બહુ ખરાબ છે."

"હા, અને પછુ ખરાબર અનુભવ છે. તે દિવસે નાકક માંથી આવ્યા પછી મારે અડી કલાક સુધી ખારણું ખજાણવાં પડેલાં અને આખી વાડીના નળ્યા પછી ઘું ઉડી હતી."

"ત્યારે તમે બહારથી તાણું મારો."

"હા, એ કી છે."

"હા અય મિલ/સના નરનારીઓ ! કમળા અંદર ઝોરડીમાં શાઉં ગઈ તથા રૂમને બંદા બહારથી તાણું મારી કંપાઉંકમાં પોહોંચ્યા. એક કલાક સુધી તો ચાંદને નિરખનાં નિરખનાં તથા કપપનાનાં થોડાં દોષાવન દોષાવતા પવનની મીઠી શ્લેષમાં ધસપાડા ઉપ આવી મઈ.

આસરે બે કે ત્રણ થયા દશે ત્યાં ઝોગિતો હતું ચમકી નળી ઉઠ્યો. નાક ઉપર બે ત્રણ પાણીના ડાંડા પડ્યા તથા અપ્રમાદ તરફ તજર કરતી વાદળ થોપાયું જણ્યું, "કાંઈ નહિ—એકાદ અપડું પડી જશે તો દરહત નથી; તેથી તો ઉલટી ઠંડક યશે." એમ માની બહુમ સાથે ઝોડી દું પાડો ચાલુ ગયો, પછુ ત્યાં તો ચેરગાનને મહાર ઉપર ચીક ચઢી દોષ તેમ ઝોગિતો વરસાદ પુરવેશથી વડી પાયો. પપારી અને બહુમ નાગવમાં મારી દૂંદો દૂંદો ઝોરડી અજાગ પહોંચી અને "ચાડી ઓ ઉધા—ઉધાડને—વરસાદ આવે છે. ક્યાં મરી મઈ ! સાંભળે છે કે ?" એવી બૂમો મારતાં મેં ખાટલું

કોકા માંડ્યું. પછુ એ રાંડ સંભળે ચાની ! એની ઉપ કુંભકનું ની ! એટલામાં ખાટલું કોકાં કોકાં દાધમાં તાણું આવ્યું તથા નેમ વિખગીનું બટન કપાનાં લાટ્ટે સામે તેમ બેનમાં લુહિની લાટ્ટે ચપ કે, તાણું મદેજ માયું હતું તથા મારી મારે ઉઠેકે રાખી હતી. એ નેરીકા ! મુખ્યા કાર ! પપારી બારણુને અંદરથી મૂકી બહુમ બોડી દું ખટલા આપજ ગયો પછુ યા ખુદા ! ક્યાં જુલમ ! મારી મૂકા !

માથે યોગાળની માક બહુમ બોડી રીંછની મીકક અધા-વમાં ખાટલાની અસપાસ ફેર દૂદડી ફરી ચાવી રોપવા લાગ્યો, પરંતુ તે દાધ ચાની આંબે ! વરસાદ પછુ બજે મહાર ઉપર વેર લેતો હોય તેમ નેહમાં વરોજ જતો હતો, મેં ત્રણ વખત તો પલગી જરાનાં ભયથી ગમરાધ ખાટલું આગળ આવી ઉભો રહ્યો. દબે કરતું કેમ ? કમળાને ઉઠાડું તે પછુ નકામું હતું. પાસેલગા મટુકાનું ઉઠાડું કે શું કરું ? ફરી પાછો ચાવીની રોપમાં નીકળ્યો તથા વરસાદમાં ખાટલાને આખેનમ મસડી વિચા-ગી માક ચારે કામનું તપાસ કરી; પછુ મારી મળી જ નહિ ! દબે કરતું કેમ ? મ્હાર તો બરાબર હાસ થયું આખી રાન અજ-લામાં પપારી રાખી પલગ્યા કર કે શું કરું ? એટલામાં એક બીને વિચાર મૂક્યો અને તેનો તરજના અમસ કર્યો. પત્થર લઈ હું તાણું તોડવા લાગ્યો. એટલામાં નરી આપત ! અંદરથી કમળાએ થોસ પાકી કે, "ઝોપ મા ચોર !"

મદે બૂમ મારી કે, "પ્રિયા કમળા, મન મસરા, એ તો હું છગન છું."

પરંતુ કમળાખત ગાજતીજ અને મગાડમાં મહાર લબ્દો તેણે સંભળ્યા નહિ. હું તાણા ઉપર પત્થરના યા લગાવે જતો હતો એટલામાં કમળાની ચીસથી ખાટુચાગા લલચુલાઈ નળી ઉઠ્યા તથા દેરીકા લેખ દાધમાં લાઇ ખારખામાંથી કોકું બહાર કાઢ્યું. ત્યાં મ્હાર કાણું બહુમ નેહ તેજો પાજા મરમાં પેસી મથા તથા બારણુને બે ત્રણ સંકેત ચઢાવી તેજો પછુ કમળાની મથે જોર-જોરની બૂમ મારવા લાગ્યા.

દબે કરતું કેમ ? મદે લલચુલાઈના ધર પાસે જઈ ખાટલું ખજાણી જુમ માડી—અરે લલચુલાઈ ! એ તો હું છગન છું." પછુ સાંભળે કોણ ! એક બાણુ વરસાદ, એક બાણુ ચાંચતીજ અને ગજાડ. એક બાણુ ચાલી શુમ અને મોર મોરની છુમો ! એ બધા સંજોગમાં મ્હારે કરતું શું ? મદે બાંબે લુહાં અવાને બૂમ મારી "કમળા" એ તો હું છગન છું—જમરા નહિ, પછુ કોણ સાંભળે !

લલચુલાઈની બૂમથી તેની બાણુચાગા મહાસાસમ્મ, લાઈલાય-ભાઈની બાણુચાગા નળુચાઈ. નળુચાઈની બાણુચાગા કમરોસાઈ અને કમરોસા પાણીથી અમથો પરમી બેરોસેજ, "પાણુ-મોર-મારે કાચે" ની છૂમો પાડવા લાગ્યા.

આલસી ઉપલા મોરનાં બારણું ઉઠવા મહાઈ, રહનેનાં ચાલમાં જોને માને રહેતો એક પંતળી માડી અંધે પરમાંથી બહાર નીકળતો મદને દેખાયો. તેની કાચે એ મળ પવન બીજ

એવો કહેવો અનુભવ તને થયો હોય એ શક્ય છે? તારી પ્રતિજ્ઞા માં કરે—અપવા તો આપણા વચ્ચેની પ્રેમગ્રાંથી કેવળ હું ખદ-અપવિત્ર—”

“મનોરમા, ” પોતાના હૃદય સાથે તેણીને દાખતાં તે ધીમેથી બોલ્યો, “મારું બોલતું તું સમજતી નથી. તને વ્હાવા માટે હું પરતાતો નથી. આપણા પ્રેમમાં આદી અને અંત સુધી હું અવિચ્છિન્ન સુખ અને આનંદ સિવાય બીજું કંઈ પણ જોતો નથી. કેમકે દેવ આકાશમાંથી ઉતરી આવીને મને એમ કહે કે “મનોરમા ઉપરનો તારો પ્રેમ છોડી દે, તારા આત્માને પવિત્ર બનાવ અને શાશ્વત સુખને પ્રાપ્ત કર; પણ, આ મોહ જળમાં જો ફરી રહીશ તો તારી અધોગતિનો પાર નહિ રહે, તો હું તેને તું ઉતાર આવું તે તું જાણે છે? હું એટલું જ કહું કે મનોરમાના પ્રેમ અને સંગને માટે તે શાશ્વત સુખોના પણ ભોગ આપવો હું વધારે પસંદ કરું છું.”

“પ્રસન્ન, પ્રસન્ન, મારા પ્રાણ!” ફક્ત હોઠજ દાલતા હોય એટલે ધીમે તે બોલી, અને તેના ઉપર સુખનોનેજ વરસાદ વરસાવ્યો. તેણીની આંખોમાં અશ્રુધારા ચાલી રહી હતી.

“જો કે આટલા ભાવથી હું તને ચાહું છું.” તે આગળ બોલ્યો, “અને જ્ઞાતી તારે માટે જોડિક કે પારિવારિક કોષપથ સુખનો સંપૂર્ણ રીતે ભોગ આપવાને હું તૈયાર છું. તોપણ મારા ગુન્હાઓ-મારો દ્રોહ મને રાસે છે. મારા મનને ગભરાવી મૂકે છે. મારી સમજળ મનોવૃત્તિઓને પણ દબાવી મારા આત્માને દહે છે. આ મારી એક પ્રકારની ભાનસિક નબળાઈ છે; માટે ભવિષ્યમાં આની અસરથી જ્યારે મારા સુખ ઉપર દિલગીરીનું વાદળ છંચાડે હોય ત્યારે હું કેઈ શબ્દ કદાચ અજાણતાં તને સુરસો લાગે એવો બોલી જઈ તોપણ તારે તે તરફ ફેરવે કરું.”

“તે મને તારું હૃદય બોલીને આવું ચોક્કસ ચોક્કસ કહ્યું તેથી મને ક્ષણે આનંદ થયો.” નમ્ર અને પ્રેમાળ અવાજે મનોરમા બોલી, “હવેથી જ્યારે હું તને દિલગીરીમાં ગરક થયેલો જોઈશ ત્યારે મારી પ્રેમની ભાનસિકીથી તને વધારે સુખી કરવાને હું પ્રયત્ન કરીશ. પણ હું તને વિશ્વાસથી ચાહું છું, કે નહિ એવા પ્રશ્ન ફરીથી કદાચ ન પૂછીશ; કારણ કે તારા ઉપરના મારા નિષ્ઠા પ્રેમ અને સતત ભવિષ્યવાણી હું તેથી અધારે અપમાન થયેલું માનું છું.”

“હું જાણું છું, મનોરમા, કે તું મને ખરા અંતઃકરણથી ચાહે છે;” પ્રસન્ને જવાબ આપ્યો. “અને જો મેં તારે માટે કંઈ પણ આત્મ-ભોગ આપ્યો હશે તો તે પણ તેટલેજ ભોગ આપીને તારી ફરજ બજાવી હશે. મનોરમા, અગ્રિમ દેવી, ત્રણ વર્ષ પહેલાં તારા પિતા મરણ પામ્યા. તારી માતા તો તે પહેલાંજ મરી ગઈ હતી. અને એવી તારી નિરાધાર રિયતિમાં ત્યાંના લક્ષાધિપતિ વૈવરાજકિશોર તારી પાસે લગ્નની માગણી કરી એ ખરું હું જાણતો હતી અને—

“પણ હું તો તે વખતે મારા પ્રસન્નનું જ ખ્યાલ ધરતી તેની સુદર આંખો તરફ રોડથી જોતાં મધુર અવાજે” “એ કે તે મને ચાહે છે કે નહિ તેની તો મને ખબર પણ હતી. પણ મેં તો મારા અંતઃકરણમાં પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી એક વખત પ્રસન્ને આટલા પછી હું મારા હાથ બીજા કોઈ ન જ આપી શકું. વળી રામકિશોર જેવા ધનવાન અને આદર ગૃહસ્થ સાથે મેં પરણવાની ના કહી તેથી મારા કુટુંબ અને રોડીઓ બહુ અમળો પાયા, પણ ના પાડવાનું હું કંઈ પણ ખતાવી શકી નહિ. જો તે વખતે મને પણ એમ કહ્યું હોત કે જેમ તું પ્રસન્નને ચાહે છે તેમ તે તને ચાહે છે તો હું એટલેજ જવાબ આપત કે પ્રસન્નનો દેવી છે. હું તેને માટે લાયક નથી.

“મનોરમા, આપણે એક બીજાને માટેજ ધણાં છીએ. પ્રસન્ન હસતાં હસતાં બોલ્યો. “આપણી ભાવનાઓ આપણું આપણા રાગ એકજ ભૂમિકા ઉપર વિદ્યાર કરે છે.”

“પણ અભાસ દારા જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની લગ્નની તો મને લગાડી હતી,” આપણી નાખિકા વચ્ચે બોલી ઉઠી, “એક દિવસ, તને સાંભરે છે, વ્હાલો, કે જ્યારે આપણે સાથે એક પુરવડો વાંચતાં હતાં ત્યારે આપણા ચક્ષુઓ મળ્યાં ઉઠ્યા—આપણું તારાનેજ રચાણ.”

“અને તારા ઉપરનો મારો લાંબા વખતનો રોહ મેં કહેવાની હિંમત કરી” તેણે કહ્યું, “અને આવી અચંચા અને અણધારેલી મજાણીથી તું સુરસે ન થઈ—”

“બસ કર!” ઉગળકાંથી તેના સુખ ઉપર હાથ સુકતાં તે બે “તારી માગણી ધરીત કે અધરીત હતી તેનો વિચાર કર્યો કરવા હું ન રહી. પણ તરતજ તે કણલ કહ્યું. તે ધરીત કેટલી સુખમય-મારા અંતરમાં અવનવા આનંદની કે જાણી જાણી—જેના તરફ મારો દ્રોહ વખતથી સતત ટળી રહ્યો હોતો-જેની તરફ મારા હૃદય મદિરમાં પ્રેમ થી તરીકે દબોચને માટે મેં રચાવના કરી હતી તે મને વ્હાલો એમ મેં જાણ્યું. તુજ મારી ધ્રુવેલી મુક્તિ હતી. જ્યારે મેં ભવિષ્યવાણી પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરેલી ત્યારે તારીજ ધ્રુવે કરેલી. તારા બોલો પણ પ્રેમને માટે હું રચના સુખને પણ લીતે મારવા તૈયાર હતી.”

“આપણી આ કણલોતો આનંદભરી તે પણ કંઈક અભાગરતા દેખાડે છે.” છલકાઈ જતાં રોડના અંધાર આનંદથી પોતાના હૃદય સાથે તેણીને જોરથી દાખતાં તે તેમના અસાધારણ વૈવી પ્રેમનું આ નિર્દોષ લક્ષણ હતું.

સુખાઈનું રાત્રિ-રહસ્ય

(અખતાર-રા, યુગ્મદ્વય)

[ગતિકથી આરંભ]

(૯)

રાત્રા પછી માસાક નરી હતી. કામિની ચરિત્રમાં તે પારંગત હવાથી દુઃક સમયમાં જ તેણે વિનોદાચંદને વશ કરી લઈ તેની રૂપિયી મેળ-મગલ ઉઘાડવા માંડી. મહાસક્ષી ઉપર આવેલો રોગદમ્બને બંગલો દબે યુગ્મત્વે કરીને બધે રહેતા હતા. એ ગંગામાં ઇશ્વરદાસને દાંધે ચપ્કલાસનું ખૂન થયું ત્યારથી સુલોચના પશુ ક્રમાં એકલી રહેતાં હતાં હતી. નિરપાયે તે પોતાના પિતાના આપ્તમાં જઈ રહી હતી.

ખીજ તરફથી વિનોદચંદ્રે વાલકેશ્વર ઉપર એક ધુન્દર ખંજો નીચે લઈ તેમાં તેણે રાધાને રાખી હતી. રાધાની જન્મદામિની કદા પોતાના અસલના રહેઠાણે રહેતી હોઈ વિનોદચંદ્ર તરફથી તેને ાસિક સો રૂપિયાની રકમ મળ્યા હતી હતી.

દબે પાંચનો કાંઠામાં ધણે વધી ચલા દત્તો. વિનોદ તેની રેક કંઈક પૂછ્યું કરતો હતો. પાણીની માફક પૈસા ઉઘાડતો હતો. ાલકાજનો ત્યાગ કરી તે રાધાની સાથે હો ચોક ચહેરામાં ફરવા ાઠગતો હતો.

રાધા આલાકાથી વિનોદ પાસેથી યુગ્મક રકમ મેળવતી તી તથા એ બધી રકમ તે પોતાના નામ ઉપર બેન્કમાં જમા રાખતી હતી. કોઈકાઈ વખતે શુન્નર દિવસદેક નાટક કંપની પૈસા નંદકુમાર નામનો એકદર વિનોદચંદ્રની ગેરદાજરીમાં ખાતે ત્યાં આવી જતો હતો. પછી ધીમેધીમે તેણે વિનોદચંદ્ર પાસે મિત્રામારી કરી લીધી. નંદકુમારની સોજતથી વિનોદચંદ્રને રાધા મોટાદારની ચતના દિવસોમાં યુગ્મક તેમજ પુના જવા ાર્ગ અને મોટા મોટા રાવ લગાવી વિનોદચંદ્ર પોતાની તિજો નું તળીઈ સાફ કરવા લાગ્યો.

એક વર્ષ નેટલા સમયમાં તે વિનોદચંદ્રે લગભગ બે લાખ રૂપિયું પાછું કરી નાખ્યું. તિજોરી સદાયક મપદાન થઈ જવા લાગી, હતાં એ ચુખમંતિ સાવધાન થયો નહિ. રેતું કરીને પણ મેળ-મગલ ઉઘાડવા લાગ્યો. અને એક વખતે તેણે રાધા પાસે દબદબર રૂપિયાની માગણી કરી. એ વખતે બેન્કમાં રાધાના નામ ઉપર પગલેસેક દબર રૂપિયા હોવા હતાં તેણે વિનોદને એક ાઈ પછી આવી નહિ. વિનોદએ આશ્ચ માણક વચ્ચે ભપકર કરાર થઈ. રાધા પિત્રાના સદાસનો ત્યાગ કરી તેની માતા પાસે જઈ રહી. કંઈ બધી નંદકુમાર સાથેનો તેનો યુગ્મ પ્રેમ ખંખ આપુ હતો.

લેણદારોએ વિનોદચંદ્રના નામ ઉપર રૂપિયો નોંધાવી નક્કર રૂના થઈ ગયેલી દેવાથી તે લેણદારોને પૈસા સુધારવને

અચકત દત્તો. આવા દુઃખદ પ્રસંગે પતિશ્રાણુ સાખી સતી મુદ્રોત્તરના પોતાનાં ધરેણું ગાંઠાં વેચી નખાવી પતિને નેત્રમાં જતો જવાબો, છવટે સામાન્ય રિયતિમાં પત્ની સાથે રહી વિનોદ પોતાના દિવસો પસાર કરવા લાગ્યો. બૂનકાગનો રૂપિય સમાન વિભવ વિલાસ ચાર દિવસની માંડની માફક અદસ્ત થઈ ગયો. રિયતિમાં આવેા ફેરફાર યવા હતાં મુદ્રોત્તરનાની પતિઅકિત્તમાં લેસ માત્ર ન્યુનતા આવી નહિ. ઉલટું પતિને મોહનું ન આવે એવી સંભાગથી તે 'વિશેષ પ્રેમથી પતિને પોતાની ધરસંસાર ચલાવવા લાગી.

લક્ષ્મી એવી વચ્ચે છે કે, તે નેવા માગ'થી આવે છે તેના જ માગે ચાલી ગય છે. નંદકુમારની સહાયથી રાધાએ પોતાના ને રૂપિયા બેન્કમાં જમા કર્યાં હતાં તે અસ્તી એક નાટક કંપની ઉપી કર્યે; પરંતુ હ માસમાં જ એ નાટક કંપની રામચરણ યજ્ઞન યને રાધા પાછી એક ઉડું નાટક કંપનીમાં માસિક મજૂરીના પગારથી નોકરી કરવા લાગી. નંદકુમાર પણ મુજર દિવસદેક નાટક મંડળાની નેકરી છોડી રાધાવાળી કંપનીમાં નોકર તરીકે જોડાયો.

White Lane-પાને છવતું દેખાવ.

(૧)

મેળમેલું દોરલ મુકા પછી કાનર ઝાનરોથી મજામ જતી દુકાનો રસ્તે દબે આપણે લેવાનો છે, રસ્તાની ડાબી બાજુ-એ આવેલી લગભગ બે ફાંંગો નેટલી જગ્યામાં બે ધીમે-ટર અને ઈરિસી દોરેલી આવેલી છે. જમણી બાજુએ એક સિનેમાનું થીએટર તથા પરચુરણ સામાનની દુકાનો આવેલી છે. ડાબી બાજુએ આવેલી છત્રામાં દોરેલી આમગ કુટણ ઉપર પડેલી બેન્ચો ઉપર બેસી રાતના વખતે ટેલકા વિકેરોરિયાવાળા એ મોટરકારના રોડેરી અને વરખાર વિનાના લદેરી લાલોએ જામો અને કડી ચાવત ખાતા નગર પડે છે. ડાબી બાજુના ઉડા ઉપર આવેલી મંડમમી દોરેલ પાસેથી આ White Lane અપવા તો સફેદ ગલીની શુદ્ધઆત થય છે. આ ગલી પૂરોપીઅન, ક્રિષ્ચિયન, બપાનીક, ગીનાઈ, દસિસૂી ધાટોળ, ગેતાનોન, યુસમાન, દિંદુ, તેમજ જુરી જુરી જનિજિનો ન્હાની મોટી વારવિશ્વિનાઓથી ભરપૂર છે. આ મનોની દિવસો દેખાર ખાસ ધ્યાન જેની રાતો નથી; પરંતુ રાતના આંધ વાગાળી બે વાગ્યા સુધીનો એનો દિવસ ધણે આશ્ચર્યજનક હોય છે. વિકેરોરિયાએ, મોટરો, ટીએ વગેરેની દોરોરો જતા આવતા માણ-સોને વસતારી પ્રે એવી દેખ છે. દેખપાડીવાળા, આખા દિવસ નોકરી કરી પડીને ઉઠારી બે રૂપિયા કમાનાર, બ્હાર ગામથી મુખ્ય એવા આવેલા કેટલાક ગાયકીયા, ડોલેજમાં અજ્ઞાસ કરનાર વગેરેની માંડીને મોટા મુશીબની દિશ્વરોને, બપાનીએ, રોડસા ને ચંદીને; પળે રરનારા મરેસાડીઓ, ઉમા પમરપર દિંદુઓ, પરદેશી આવેલી રડીમરોને જુલુ પોતાના ખવાસીએ વગેરે પણ આ મંદામાં નગર પડે છે. કામરેલના આ પુલો અંદર નગરમાં લોગલગાનું ચિહ્ન સંકાં નથી. દવસનાં પુનર્થ નરકની આણેમાં મળે રત્નનું

મુખ ભોગવાય આપુર બન્યા હોય એવા ભાવનો ત્યાં વિસ્તાર થયેલો જોવામાં આવે છે. તથા એ દેખાય નેતાં આ પૃથ્વી ઉપર જ જીવતા દેહજન્મનું અસ્તિત્વ હોય એવો સ્પષ્ટ ભાસ થાય છે.

મુખાન્વે કરીને સનિવારે રાત્રે આ રોમનું બહાર વિશેષસર ગરમ રહે છે. આઠ આનાથી માંડી પત્નીસ પચાસ રૂપિયાનું પાણી કરી નાખવા નીકળેલા વિદ્યાર્થી કોળાનમત પુરુષો તીક્ષ્ણ કાકદિષ્ટી પોતાના હવસનું પાન શોષતા નજરે પડે છે.

રસ્તે જતાં તમે જો કાઠ, પેન્ટ, ફાયર, ટાઇ આદિ વિદેશી પરચોમાં સુદૃઢ હશે તો 'Come here ! Dear ! Come on !' એવા શબ્દોથી જીવતા દેહજન્મી પુત્રગોએ તમારું રંગાત કરતી તમારી વિદેશીના ઉપર બેઠી આવશે અને જો તમે પગે ચાલતા હશે તો તમારી બગલમાં ભરાશે, આ વખતે એ ન્હાની રહેડી સુંદરીઓના મુખ ઉપર તમે પદ્માઉરના લપેટા ભેષ સકશો. બગલભરી કરવા આવેલી સુંદરી તરફ જુલોડે ચુકે જો તમે સહજ સ્થિત કરશો તો તે તમારા અંગને અંગ આકાંક્ષી તમારી નાઈટ કંપને ઉડ્યકી જઈ તમને પોતાની પાછળ આવવાની જઈ પાસે છે.

મધીની રાત્રીઆતમાં કાપી બાળુએ મે જન્મવાનું એક જીવું શીશું મકાન છોડ્યા પછી કોઈ ઘાટમાં ચાર પાંચ મકાનો આવેલાં છે. એ મકાનો કિંવા વિલાસ મંદિરની વિલાસિનીઓ બાહને સમારી, છાતીની ઉપરનો ભાગ ઉઘાડે રહે એવા રીતરેવાપાદક મિત્રસ પોષાક પહેરી બહારના ભાગમાં આસપાસપુરતીઓ ઉપર આડી પડી હશે અથવા તો શિકારને જાહેર નિરૂદ્ધતર કરવાના હેતુથી એટલામાંજ કિચક માચું કરતી હશે.

થોડે દૂર આગળ વધતાં જમણા હાથ તરફ ચોનાઓનું જુગાર ખાનું આવેલું છે. ચીનાઓના ધર્મશાસ્ત્રમાં જુગાર રમવાની છૂટ હોવાથી બ્રિટિશ મનન્ટેન તેમના એ વ્યવસાયની આડે આવતી નથી; પરંતુ એ જુગાર ખાનામાં ચીનાઓ સિવાય બીજા કોઈ કોમના માણસથી દાખર થઈ શકાતું નથી. એ જુગાર ખાનાની રહામે રસતા ઉપર જ બે ત્રણ ચીનાઈ અને જાપાનીઝ હોટેલો આવેલી છે. ત્યાંથી આગળ વધતાં સાબરમતી, યેરાકા કે કુંગેરીની નેલની લોખંડીના સળીઆવળી બેઠા ઘાટની કોટડીની નજરે પડશે. કેરોસીન લેખપના ઝાંખા પ્રકાશમાં કેટલીક ડાહ્યો અર્ધ-લોહુપ દહિષ્ટી 'ઈડીયે', 'કુડે જાનો ?' એવા પોચાર કરી જાણે તમારી દયા ઉપર દહાડા ચુલરતી હોય એવો ભાવ દર્શાવશે. આસપાસ આવેલી કામાડી પુરાની ન્હાની રહેડી કેદ-રૂપા પાંચવાળો પ્રિયચિનીઓ મિત્રસ હાલવાય દર્શનની તમારી ગતિ આવશે. એ વખતે જો તમે તમારા મનના સહજ પશુ કાપું ગ્રામ્યો તો તમારી તબિયે સાફ થઈ ગયેલી સમજાશે.

વાંચક! ભોમનેત્રનું એવી કોઈ પિશાચિનીના પંજામાં ફસાવે તો તે તને નજીક આવેલા પોતાના બંધોમાં લઈ જશે. બેઠા ઘાટનું વગર માગનું એ મકાન ત્રણભાગમાં વહેંચાયેલું હશે. બીજાખાનાની જાગી ઉઘાડી અંદર પ્રવેશ કરતાં તને ડાખા કે જમણા હાથ તરફ એક માસિક ચાર રૂપિયાના ભાંગનો પલંગ દેખાશે. પલંગ ઉપર કે પલંગની બીજે દેતરછ

ઉપર પડે એક આંધ ઉમરની ઓ તથા યુવતી ઉ એક મલાલી નેપ્થિ સ્ત્રીસ. એ પ્રાંદા ઓની આંગેમાંથી અને રોષનો ભાવ દેખાશે. તેના બંને ગાલ ઉંડા ઉતરી જીણશે. પાનપટ્ટીના તથા તમાકુ સુનાના સતત ઉપયોગને કારણે શુક્રાની ભારપૂર્ણ જવા ઉપરાંત દિવાસ ઉપર પશુ ધવ પો દેખાશે. દિવાસને અડતી એક રમતી બાટલી એટલે જે મી. ટીગ્લાસ પડ્યાં હશે. જે મલાલીનો ઉદ્દેશ્ય કરવામાં છે તે જાણે નરકમાંથી સાક્ષાત્ત રૂપતાન તરીકે પુટી નીકળે હોય એવા નજરે પડશે. એ પિશાચરૂપધારી રૂપતાન કુળે ઉત્તેજન આપનાર હવવાન હોય અથવા જીવતા પશુ હોય લાગશે. ચોરી, લુચ્ચાઈ, મારફત અને ઉવર ખૂન ખરબી કરતી પશુ તે પાછી પહાની કરશે નહિ. તેની ઉંડી ગોલી આંગેમાં વચ્ચે પ્રકારની વિલક્ષણ ભાંખરતા તરી આવશે. તેની પાસે પડેલો જુગાર રમવાની તેની કુટેવનો પરિચય કરાવશે. એ મલાલી દેહવિક્રમ મંદિરનો રક્ષક ગણાય છે. તે ચોનીસે કાઠાક પે એ પાપ મંદિરમાં પડશે પાંચથોડે રહે છે.

મુખાઈ સહેરમાં કાપડા પ્રમાણે લંડન હોટેલ રહેલ હોટેલની કેટલીક હોટેલો રાતના બાર વાગે બંધ થઈ જાય છે અને ત્યાર બાદની મંઘળી મંડુઓને પેષ સમગ્રી મળી શકતી નથી; આ સંદેહ મળીમાં કેટલાંક એવાં સ્થળો છે કે જ્યાં આખી રાત અને આખી રાત બપોરની પદાર્થો મળી શકે છે. ફક્ત માત્ર એ જ છે કે, એવા સ્થળે બાજરભાવ કરતાં હોદી કે બમણી આપવી પડે છે.

આ લખનારના જમણા પ્રમાણે વારવેપિતાઓના બપોર માટે રાતના બાર વાગના સુધીનો વખત નડકી થયેલો છે; આ જતાં કેટલીક વિલાસિનીઓ જો તેમને રહેાં માગના પૈસા મળે છે તો કાપડાનો લંગ કરી હન્ટાનુસાર વર્તે છે. ઉપર જે બંધોનું અમે વર્ણન કરી ચુક્યા છીએ તેવા એક-એક બંધોને જાળે ત્રણ ત્રણ બંધમાં ત્રણથી ચાર વિલાસિનીઓનો મુકાબો હોય છે. કેટલીક વખતે તો એક બંધમાં બંને ગાજુએ બે આસાં આવેલાં નજરે પડે છે !

કેનર આંટ રોડના પ્રસંગમાં વારવેપિતાઓનું જે વર્ણન અમે કરી ગયા છીએ તેનું અંતે પશુ સમજાવતું છે. William Lloyd માં કિંવા આ જીવતા દેહજન્મમાં દરનાર પુરુષો અને ત્યાં રહેડી વિલાસિનીઓનો સેકેડે લગાગ નેતું ટકા જેટલો લગન મરણીનાં ચેપી હોનો ભોગ થઈ પડેલો હોય છે. પાશ્વરહિતિને વધે થઈ અનેક સ્ત્રી પુરુષો અપમાચાર આચરી પોતાના સમસત જીવનની પામપ્રાપ્તિ અને ખાના ખરાખી કરી નાખી પરિણામે વધારે કુખ્ય ભોમવે છે.

આ સ્થળે જનતા કેટલાક રોમચકર અદ્દલત પરંતુ થયેલ જનાનો હવે અમે વાર્તારૂપે વર્ણવીશું. અપ્રજ્ઞ (આ રહસ્યપૂર્ણ લેખનો આગેલા ભાગ વાંચવા માટે અમારું આવતો અંક વાંચો)

કંકડા બાલુસ કવિની પ્રેમકથા.

(એક પ્રવચન.)

લખનાર:-સો દિવાનો.

પાત્રો.

હાડન-કંકડા બાલુસ કવિ.

મીરજા-પ્રેમનો દાસ.

શુભનર-મીરજાની પુત્રી.

ફહીમન-મીરજાની પત્ની.

શુભનર- ઠાકે ચકચું ચકચાલે,

આ લેખનું

ઠાકે ચકચું ચકચાલે.

ગતમાં શું થાય તે આ શુભથી કહેવાય નહીં,

કાઈ કાઈ છૂપી છૂપી જાણે-આં

માણે તે જાણે મુંગાં પેસેં તણી વાત એ,

છેલ્લુ વીનાં ભરમ કાણે જાણે-આં

દરે મારે શું કરવું આ જવાની એજે ભય છે, માટે વરું કે અમુક

ફહીમન-કમ મેરી, શું થાય છે?

શુભનર-અમા, દરે તો મારા શરીરમાં ન ખપી સકાય તેવું મીઠું મીઠું દરે થવું હોય છે!

ફહીમન-મેરી, ચિન્તા ન કર. જે એક સાવરને તને સાવડી શીખવવા માટે બોલાવ્યો છે; હારા બાપા તેને લાવશે, તે તને સાવર બનાવશે અને ત્યાર પછી આ ફરીગત તને એકદમ નવાબની બેગમ બનાવશે!

શુભનર-ત્યારે શું સાવડી શીખવા વિના નવાબની બેગમ ન રહી શકાય?

ફહીમન-નવાબનો સાવરનો પછો શોક હોય છે; તેથી જો એ દયોવાર તારા હાથમાં હોય; તો મારે તેવો નવાબ તારો થવાય ખની નવ!

શુભનર-ત્યારે અજાણત સાવરને ક્યારે લાવશે? (મીરજા પ્રવેશ કરે છે.)

મીરજા-તરલીમાન મારો મનુષ્ય નજર ફરીમન અને નરેનજર શુભનર!

ફહીમન-કમ, તારા સાવરને લાગ્યા કે ખાલી હાથ લીધાગયા મારા બાપા?

મીરજા-તરવાર સાવરનો એક મુનીરર આવી પડેલો છે; રખડો તે ભરતો એક સાવર આવી પડેલો છે.

ફહીમન-તે કયા છે?

મીરજા-પેતાના બંદનાં બોલિયાં લાવવાને કમરનખાં મળે છે.

શુભનર-પણ તે ક્યારે આવશે, અજાણત!

મીરજા-દમજાંથી પડેલાં અને પડેલાંથી પેરનર!

(હાડન પ્રવેશ કરે છે.)

હાડન-મીરજાં મદમલું ક્યાં છે માન!

મીરજા-આબો, આવી પડેલો; કાકરે સાવરને ક્યાં!

હાડન-તરલીમાન, ખોનો આવી ખાનન!

ફહીમન-તરલીમાન, શુભનર, જો અંદરથી આવશે એજે પાનદાન!

શુભનર-તોરે રૂપાણી, રૂપાણી અને ૭ પાણી મેળવવા છે!

ફહીમન-તોરે નજીલો, અમરોલો, જવાન આલીલાન છે!

શુભનર-અમા, તે આ હાલિદ પાનદાન છે.

મીરજા-આપ સાહેબ સાવરનો ડિગાર છે અમારો વિદાન છે!

ફહીમન-તો ક્યાં ક્યાં છે, એ દવાપાન છે!

શુભનર-એજે સાવરે સાવરનવું માન, આવડેજ ખાન દવાપાન, આપણ માન કેવું જગણી તે તો મળેજે પગલાન!

ફહીમન-વળુ કિરિયા! તપરે પ્રેમની સાવરી આવશે છે ખરી કે?

હાડન-પ્રેમની સાવરી! હું-હું-હું પ્રેમની સાવરી એ મેં મારા કપા ખનનું કાપ છે! પ્રેમના સાવર નરીકે બંદનું મનુષ્ય આખી દુનિયામાં નામ છે!

સાદીની કિરમત અને, ફિરદોનીનો કાગ,

હુરમત છું હાડેનો, લદનીનો મનકાવ!

મુલે મારા નામથી, કિર કોમર ખાખા,

વાજે મારા નામનો, કકા બાકે જામ!

મારી સાવરીનો કકે, તે પૂરો વિરનાર,

વીતી જાય લયાનમાં, વરો મણ બાર!

મીરજા-પણ ડિગાર! અજાણત પ્રકાશનો કવિય વંશરે વખજાવ છે!

હાડન-પ્રકાશન! આ પ્રકાશ તે મારા ખાલી ને જાખની!

મીરજા-પણ તે-

સતારક છે એજે મારી કે અજાણત કમાલી કર;

મરીની કકે હરકતી પુગ માર કરે દલાલી કર!

ફહીમન-ત્યારે ક્યાંક તમે મરી શુભનરને કિરિયા કમક આપો.

હાડન-તોરે રૂપાણી, મારાં ખરેખર નવો! તને મેં તને મેં આપો.

ફહીમન-ચાલો, મરીની દરે તમની આંખને ફરે દાવે,

ખનરમાં આલવા કરવા અને દલાલી કરવા નજર ખરી.

મીરઝાં:—પણ બધી કે, મારા પહેલાં તો મારે નવ્વાખ
અલસુદની બેગમના મહેલમાં હાજર થવાનું છે.
ફહીમન:—હા, ફીક પાદ અપારી ત્યારે તો બુદ્ધી આ
તી!

(ફહીમન અને મીરઝાં જાય છે.)

હાડન:—આતો ત્યારે હસીના સુલતનર, શામુરીનો સખક
ખવા મોડો!

સુલતનર:—ઉત્તાડ! મરી અમ્મા છે પાવલ અને મારો
પ છે પાગલખાનામાં ચોકલવા લાયક મોડો!

હાડન:—એથી તમે શું કહેવા માંગો છો?

સુલતનર:—એજ કે, તમે ફક્ત પ્રેમનાં પોષાજ ઉપલાખ્યાં
કે કાંઈ અનુભવ પણ પ્રેમનો મેળવ્યો છે?

હાડન:—આ તમારા બ-દાએ પ્રેમની ઘણીમાં પોતાને અઘ-
લ વરસ સુધી કેળવ્યો છે! આદિ પ્રેમના અનુભવને તો માયા
મોંથીજ સાથે લાગ્યો છે!

સુલતનર:—ત્યારે તો તમને પ્રેમના ફરિતાએ ધવોળ સારો
દાવો લખાવ્યો છે! (સુલતનર હાડનના ગાલપર તમાચો મારે છે.)

હાડન:—ઉત્તાડના ચામ પર જાઓ તમાચો?

સુલતનર:—અ હા, ઉત્તાડ! હવે પ્રેમના તખ્તના તાલ
નાંચો!

હાડન:—આશક, બસ જરૂર આશક; મનમાં તો કેંઈ કેંઈ થાય
પણ જરા દાણને વધારે દાખવો નેહએ; કારણ કે, વધારેનું
પ વધારે છે. હું તમારો ઉત્તાડ છું—ઉત્તાડની જન્મ સરમ
ખો!

સુલતનર:—એ રાંડ નકદી સરમને હવે ચૂલામાં નાખો;
મનો મોડો રસ ગળાવો અને ચાખો.

હાડન:—આઓતો ઉત્તાડ થવા પણ બનાવી દીધો ચેલો;

જામર:—નસીબ માણું સાડું કે આ ચાર મળ્યો અલખેલો;

હાડન:—પાદ પ્રેમનો જન, તને હું જાલી હાથ રીખાડું;

જામર:—નાખી ગળામાં હાથ રસીલા રંગ રોજ રમાડું!

ખેલેલું જોખન કુસુમ આ

સરસ સુગંધિત ભરવ વિના કરમાય;

મુઠ્ઠી ચોળી નવ આંગ સમાય,

મનમાંમાંય નવીન કાંઈ અધુર અધુર દરદ થાય;

કોઈ તખીબ કરે તેનો ઉપાય.

કમલિની સુલતનર મારી તારો કાળો,

હું બમરવાહ હદીમ—ખેલેલું—જોખન.

હાડન:—પણ જો જો આજના દોહને બધી ન જરો.

સુલતનર:—મારા બાપનાં દબાણ કે મારી અમ્માના ફરેખમાં

મરી મારા પ્રેમથી પૂલી ન જરો.

હાડન:—આને તો મારો ચાલ્યો આ ચામુરીનો પાડ!

સુલતનર:—જો જો કે આ પાડથી આપણો કેવો વધે છે ફાં

દ! અરે પણ જો મોરાર મા બાપ આ વાન બજારો, તો જરૂર

પ માખા લાવશે.

હાડન:—અંધ લગન કરવા માટે કાળને બોલાવશે.

સુલતનર:—ત્યારે તો—

મારા મારા રંગેથી સાથે રમીશું;

હાડન:—પ્યારી મારી ઘાળીમાં સાથે જમીશું;

ખૂબ કરીશું આરામ બાદના જરીને જામ,

સુલતનર:—સાડી બનારસની હું મંગાવું;

શાલ બોહું કાંદમીરી હું ખાસ,

હાડન:—પ્યારી તારી બધી પૂરું હું આરા-પ્યારા

આશક માથુકની લીલા કરીશું;

સુલતનર:—ગાડી ઘોડામાં ઠોકે ફરીશું;

હાડન:—ચોક ચાંદનીની રહેલો કરીશું;

સુલતનર:—સોજ માણીને;

હાડન:—સાથે મંરીશું.

સુલતનર:—એવી ન, વાણી વહો દેલાણી,

મરે દુરમનને આપણે હસીશું—પ્યાર અપણું.

(ત્રીજો પ્રવેશ આવતા અંકમાં)

વગર ઈજાએ બાલ કાઢવાં માટે

બાદશાહી સાબું.

વાપરો

બાદશાહી સાબું વાપરવાથી

ચામડીને કાંઈ પણ તુકચાન થતું

નથી પણ સંવાળા બનાવે છે. અનુપ

લાગેના વાળ સહેલાઈથી કાઢે છે.

કિંમત બાકસ ૧ તો ૨. ૭

ચોરેજ ના

બાકસ ચારના ૨. ૭

ચોરેજ માટે

દરેક ઠેકાણે વેચાય છે.

સી. સી. મહાજન એન્ડ કું. ૦

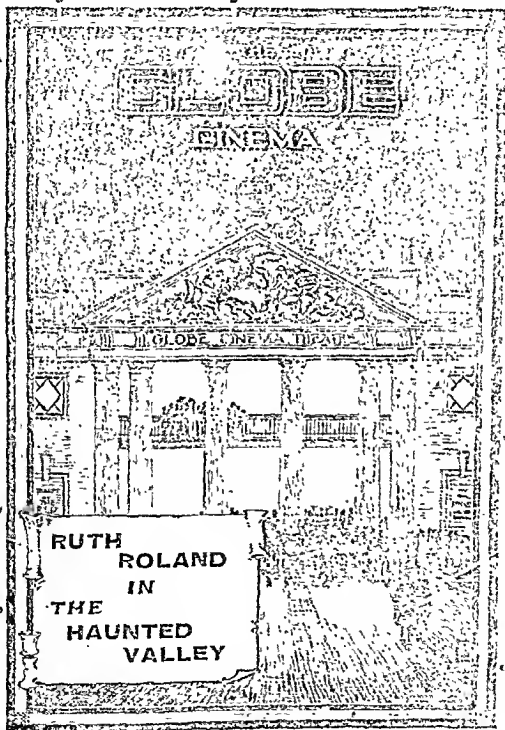
શેષ મેમ્બર રીટી સુબંધ ૨.

આ પત્ર બહુલ પીતબર દરેક મુજબ નં. ૯૦ મિથિયોકથી
પરેલ રોડ પર લેડી નેપ કોટ દિન્ડુ કોલોનિયલ કે. એન. રેલાર પ્રેસમાં
છાપ્યું છે અને તંત્રી જયકંકર ખોડીદાસ દિનેશીએ મુજબ નં.
ગીરગામ પીટીંગમાંથી પ્રિન્ટ કર્યું છે.

મુખ્યનો માનીતા આવીશાન ચીકવર મવાસ
 “મોજ-મજાલુ” માનીતું મદીર

રુથ રોલંડ સીનેમા સેન્ટ્રલર્સ્ટ રોડ.

પ્રજાપ્રીય
 પરીપચકર
 સીરીયલ
 સ્ટાર
 રૂથ
 રો.
 લે.
 ના
 દીલ
 મુખવનારાં
 અદભુત
 પ્રાક્રમો.

મુખક્રમ
 પાલક
 ગદ્યજાન
 વાર રંગ
 થતી નદન
 નવી
 “પાથે”
 સીનેમા
 નેમ
 આલે
 નાણુ નાણુ
 અકચર્યા
 થમાં
 લોકામાં
 જખરી
 ચકચાર
 જગાડી છે.

તીલેસ્માતી ટેકડી

સાથે આચાર્ય

તદન નવી સીરીયલ એપીસોડસ—૧૦-૧૧-૧૨ નવા છ ભાગો સાથે તદન નવી પાથે કોમીક “પીસકુલ એટી.”

હિંદુસ્તાનમાં પહેલો બનાવ ! એક મહાભારત અનુપમ ચિત્રપટ !

—કારણો—

૧. જાણીતા લેખક મી. કનૈયાલાલ મુનશીની ઐતિહાસિક મુખ્યમંથ્રે નોંધેલ પૃથ્વી વલ્લભનું અદ્ભુત ચિત્રપટ.
૨. લુના અને જાણીતા આર્ટિસ્ટોના ભેગા બળથી ઉતારવામાં આવેલી પહેલીવાર મહાન ઐતિહાસિક દ્રશ્ય.
૩. ગણેશ, ગણેશ અને કેળાવેશ, ખાનદાની નર અને નરીઓના જોડાણો સમૃદ્ધ.
૪. મિસ્ત્રીશ્રી લાઈથી લીધેલાં મોહક ચિત્રો— મુખ્યમાં પહેલીવાર.
૫. વરોદના સરકારના અમલદાર હાથી, ઘોડા, ઉંટ, જનાવરો તથા લરકરી માણસોની મહાન મદદ.

આ કંઈ આક્રમક હાહાકારમાં ઉતારેલી ક્રીડમ નથી—પણ મહાનાયોની તૈયારી પછી જર અને જેઠમતની દરકાર કર્યા શિવાય, હલ્લો આક્રમક અને મુશ્કેલીઓ યસાર કરી ઉતારવામાં આવેલી, મહાભારત દિલ્લમ; તમોને ખરખર આશ્ચર્ય પમાડશે.

પૃથ્વી
વલ્લભ

PRITHVI
VALLABHA

ખાળ વિધવા મૃણાલવતીના
મુકાવેલા હૃદયને પુનઃ
પ્રેમાળ કરનાર રાજ
મુંજને શું બદલો મળ્યો
તે આ ચિત્ર તમને કહેશે.

જાણીતા આર્ટિસ્ટોઃ
મીંઁ મળીલાલ કે. જોશી—
પ્રખ્યાત કારકર
મીંઁ વી. બી. જોશી—
કાળેલ દેશભાઈ
મીંઁ આર. રૂ. રાની—
અનુભવી મુખકાકર
મીંઁ શીર—સીનારીશ
મીંઁ રમાશંકર ચાવડી—
અસ્થા આર્ટિસ્ટ
તે ઉપરાંત
મીંઁ કનૈયાલાલ મુનશીની જા-
ણીતી ઐતિહાસિક ક્રીડમ

આવે છે ! આવે છે !

હુંકે સમયમાં આવે છે !—

માલવ પતિ
મુંજ

The Lord of
Love & Power.

અજ્ઞાન અને નિર્દોષ વિલા-
સવતીને પ્રેમનો પાઠ શિખવ
નાર રસનિધી (રાજ ભોજ)
ને શું ધનામ મળ્યું તે તો
દિલ્લમ જોવાથી જ ખોટી થશે.

પ્રખ્યાત નર નરીઓ.
રાજ મુંજ—મુંજના જાણી-
તા સેન્ટો મીંઁ યાગજો
મૃણાલવતી—એગમ કાંતીના
વિલાસવતી—એગમ લુખિત
જકલદેવી—એગમ મુલનાના
લકડાદેવી—મીર 'જેડ'
તે ઉપરાંત જાણીતા અને
માનીતા નર, નરીઓના
જોડાણો સમૃદ્ધ.

સીનેમાં મેજેસ્ટીક

ગીરગામ—મુંખઈ.

અશોક પીકચર્સ

મુંખઈ.

જુડીંગ મારે

માય-મુખ

[૪-૧૯.]

તા. ૧૩ મી જુલાઈ ૧૯૨૪.

કલકા કવિની પ્રેમ કથા

[આંક ૧૯-૬૮]

પ્રગટક મુદ્રા ૨૦

ચાર્જિંગ લેવાનું
રૂ. ૪-૦-૦

ગુલનર.

જુદા નકલ મુખમાં ૧ આલે
અનુદા ગાય શયા આલે

આજના લેખનો રૂબ.

For Sale ... (રા. દિવાનો)
ચોટ મંદીનાં સાહસ કમો. (રા. મહેન્દ્રાચ ગ્રા. રેખાલ)
નો-ટોડ લેડી રાખીટ.... (રા. માનગમ)

વારખમમી ... (રા. મજા વિદલી)
કલકા કવિની પ્રેમ કથા... (રા. દિવાનો)
મુજબત રુઝિ-રુઝમ ... (રા. મહેન્દ્રા)

મોજ-મજહ

શનિવાર તારીખ ૧૩ મી જુલાઈ સને ૧૯૨૪.

FOR SALE

વેચવાનું છે

છગર એક વેચવાનું છે;

મળે કોઈ ખરીદનાર;

છગર એક વેચવાનું છે—૧

હજૂ દિવસનું, ન ઉઘડ્યું છે,

અછૂડું છે, અમૂઢું છે;

છે, નિર્મળ આયના જેવું,

છગર એ દર્શનવાનું છે—૨

સુકોમળ પૂષ્પ શું, છે—

મસ્ત મદિરા શું, અને બીનું;

મધુરું દ્રાક્ષ શું, ને—

રંગમાં રંગત નવાનું છે—૩

નથી કંઈ આકરી ચરતો,

નથી કંઈ આકરા ભાવો;

શરત ને ભાવમાં એ, કે—

ભૂલાવી ભૂલવાનું છે—૪

ખરીદી ત્યાં ગણ્યું મહાર્;

જઈ મહાર્ થયો તહાર્;

પછી તહાર્ અને મહાર્—

સહુ તેવું થવાનું છે—૫

દિવાનો.

એક સુંદરીનાં સાહસ કર્મો

પ્રકરણ ૯ મું, (આશુ)

સ્વીકાર અને યાદગિરિઓ.

“ફક્ત આપણા આંતરિક પ્રેમથીજ આપણે એક બીજને આટલાં બધાં ચાહતાં થઈ છીએ એવું નથી.” તેટલાજ ભાવથી પોતાનો સ્નેહ બતાવતી તે મુઝા બોલી ઉઠી; “પણ આપણી સામે આવેલા બંધો—આપણે જોડેલા એ બંધો—આપણે લીધેલા કડવા અનુભવો—આ બધાંએ આપણા પ્રેમને વધારે ચાદ અને દહતર બનાવ્યો છે. આપણે બે વર્ષ સુધી આપણો પ્રેમ છૂપો રાખ્યો. પણ નેટલા વખતમાં આપણા ઉપર શીશી આવેલી આવી. તારા ઉપર કેટલી બધી આંખો દેખેલે રાખતી હતી—તારા નજીક કાંઈ પાછળ કેટલાં જમસેા ધુમતા—તારી દષ્ટિ પાછળ કેટલી નજરો—તારા મુખમાંથી બહાર પડતા નજીવા ઘબડો કેટલા કાનને ચમકાવતા, પણ આપણા ઉપર આવી સખત દેખેલે રાખનારાઓને પણ આપણે લાગત બે વર્ષ સુધી દર્શાવ્યા—તેટલાં કર્યા અને તેમની બમણીની બળને તદ્દન છિન્નિન્ન કરી નાખી.”

“તેજ બતાવી આપે છે, મનોરમા, કે આપણો પ્રેમ કેવો મજબૂત હતો.” પ્રસન્ને કહ્યું. “મારા પ્રત્યેક કાંઈ ઉપર નજર રાખનારાં હાથોને મેં છેતર્યા. પણ છેવટે તેની દૃઢ આવી રહી અને આપણો પ્રેમ સંબંધ જાહેર થઈ ગયો.”

“પૈલા રામકિશોરે તો મને કાંઈ પણ ભોગે પરજીવના સોજન લીધાં હતાં,” પોતાના સુંદર અવધરો ચમકાવતાં પુણી દર્શાવતાં તે બોલી. “પણ હાથ જે કરે છે તે સાચાનેજ માટે,” તે મુઠુ રવરે તરતજ બોલી; “કારણ કે આપણા ઉપર કંઈ રાખીને તેનો દેવ આપણને વિદ્યા કરાવવાનો હતો પણ તેથી તો આપણને ઉલટું વધારે સુખ મળ્યું; તેની એવી વનજીવેથી આપણે ત્યાંથી નાસવું પડ્યું; પણ હવે તો આપણા પ્રેમ ઉપર દાંક પીછેડો કરવાને બદલે આપણે સુદૃઢી રીતે એક બીજને ચારીએ છીએ એવું કુનિયાને જણાવતાં આપણે કરીશું નહિ. કેમ ખરું કે નહિ, દેવાલા !”

“બરાબર છે, મારી રમ્ય મૂર્તિ.” તે બોલીને દર્શો—માટેને વધારી લેતાં તે બોલ્યો. “અને આપણે એ પણ બધી જાણીને એકબીજે કે રામકિશોરનાં આવાં વતનથીજ આપણે નાસી જવું પડ્યું અને તેથી આપણને આવું સ્વપ્ન સુખ જોતવવાની વધે મળી. તેથીજ જુદા જુદા દેશ, તેમની ભાષા, જુદા ઇતિહાસ, સાહિત્ય, કળા વિગેરેનું જાન ખાતે કરવાનો લાભ મળ્યો. ફક્ત દિવસીરી એટલીજ કે કાંઈ પાછળ પડી પડી પાછો એવો ભવ દેવાથી આપણે કોઈ કેટલાં બંધો વખત ન રહી ચક્રમાં અને તેથી કાંઈ કાંઈ કેટલાં બાંધ ભેગાં જેવાં દર્શાવેનાં લાભ ન મેળવ્યા.”

“પણ હવેની આપણી મુશ્કારીમાં જે સહેલાં આવશે તે એકાં છે કે બે ત્યાં તેવું વગર વાળી ચક્રો. આપણે સુખનાનપુરમાં થોડો વખત વધારે રહીશું ?” મનોરમાએ આગુરતાથી પૂછ્યું.

“હા! એ ના મુસલમાનોનું પાટનગર છે. તારી ઇચ્છામાં આવે ત્યાં સુધી રહીને બરાબર જોજે અને ફરજે. આ પ્રદેશ સારી રીતે જોવા પછી મારા વિચાર કાંચની તરફ જવાના છે. જાહાલી ત્યાંના કુદરતી આનંદનો ખ્યાલ કર. ત્યાંનું અસાધિક સહિ સૈદ્ધિ-પ્રત્યેક પ્રકારની વિપુલતા-ત્યાંના પાટ નગરની જાહેરજાહલી-સમસ્ત હિંદુસ્તાનની રસિક કળા અને સાદિત્ય અને કુદરતની રસજેલના ઇતિહાસ ક્રમના બિન બિન વસ્તુ-લોનું આ ચહેરે એક મધ્યસ્થિ છે.”

“અરેબર, ભારત સમય આવશે ત્યારે જરૂર આપણે આ ચહેરેને જોઈશું,” વિચાર કરતાં બીડા આવડે તે બોલી.

“જ્યારે વખત મળશે ત્યારે?” પ્રસન્ન કક્ષી ઉમેરે.

“આપણી મુસાફરીમાં આપણને હવે કોઈ અટકાવે એવો તને ભય છે?” પ્રસન્ને પ્રત્યક્ષ કરી.

“મારા કહેવાનો ભાવાર્થ એવો છે કે આ પ્રદેશ એક વખત મારી રીતે જોવા પછી આપણે તે તરફ જઈશું,” મનોરમાએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો પણ આમ કહેવામાં તેણી પહેલી જ વાર પ્રસન્નેને ઉત્તરની હતી એવા વિચારે તેનું પ્રત્યક્ષ વદન જરા કરમાયું.

“મનોરમા, તું ખુલ્લા દિલથી મને બધું બરાબર સમજાવીને કહેતી નથી,” આશ્ચર્ય અને ખ્યાનથી તેની તરફ નોંધ રહેતાં ૫૬કાળમાં ધીમા આવડે તેણે કહ્યું “મને લાગે છે કે તું કોઈક છુપાવવાનો પ્રયત્ન.”

“એક સ્વપ્ન-મારા જાહાલી, એક સ્વપ્નની અસર!” નાસ્તિક ડાક નીચે નાખી પોતાનું મુખ છુપાવતાં તે બોલી.

“સ્વપ્ન ક્યારે આવડું?” પ્રસન્ને પ્રશ્ન કર્યો.

“કોઈ રીતે,” તેણીએ જવાબ આપ્યો. “જાણ કે એક જૂદા પૂર્વનીય પુરુષ મારી પધારી પાસે આવીને ઉભા, મને ઉઠાડી અને મને ખ્યાનથી સાંભળવા કહ્યું. પછી તે કાર્થિક એવા અર્થનું બોલ્યા કે મારી ભવિષ્યની કારકીર્દી બહુ ઉત્તમ જવાની છે—મહાન કાર્યો કરવાને હું જાણી છું—એવા અટવાડીમાં કે રિપસ-મોહ મારા નવા જીવનનું પગરજુ રાકે થશે. વળી તે બોલ્યા કે સો કાચોગોની બાજત જાણવાની જે બહુજાની મને યદ્યપે તે એક સાધારણ બતાવ નથી—અજ્ઞાપ્યાર્યો સંજોગ નથી. પણ મારા વિચાર અને કાર્યોથી મારું જે જાણી ઉત્તમ જવાનું છે તેની તે શબ નિશાની છે. જાણે કે આ બધું હું ગંભીરતા, રસ અને આનંદથી સાંભળી રહી. પછી તેણે ઉપવતી ભવિષ્યવાણી કરી તેમાં એનું જાણીએ કે જે બનાવે મારા નવા જીવનમાં બનાવના છે તેમાંના પ્રથમનો સંગ્રહ આ ભેદવાળી સેક કાચોગો અથવા તે ઉપર નેમનામાંની એકના જીવન સાથે દર્શોજ.”

“મારી દેવી,” હસતાં હસતાં પ્રસન્ન બોલ્યા; “કેવલ સો કાચોગોના બેઠાંજા વિચાર કરતી કરતી તું સુતી એટલે તને એનું સ્વપ્ન આવે એમાં કંઈજ નવાઈ જેવું નથી.”

“પ્રસન્ન, તને સ્વપ્નમાં અંક નથી?” પોતાના ચહેરેને પુરતો ટેકા આપવા માટે મનોરમાએ ધીમેથી પૂછ્યું. આશ્ચર્ય વાંચકવચ્ચે સમજાવે દરી કે મધ્ય રાત્રે બેઠા જતાવોને ધીમે ધીમે રોજ કરવા માટે તેણીએ સાવચેતીથી આ વાત રાકે કરી

હતી. “અપાર કડાપણવાળા અધિ મુનિઓ અને તત્તવાના જેની ના પાડી ચક્તા નથી એવી આ દેવી ભવિષ્યવાણીમાં અંક નથી?”

“હા—એટલે ધણે અંકો મને તેમાં અંક છે,” પ્રસન્ન પ્રત્યુત્તર આપ્યો. “પણ આવી ભવિષ્યવાણી દેવીને બધે કુદરતી હોય તોજ નેમાં કોઈ ખરાપણું છે એમ હું માનું. તોજજા જાણ્યે લઈએ તો સો કાચોગોનો ભેદ જાણવા તને તિન ઉઠાડે થઈ; અને તેથી તેનાં સ્વપ્નમાં તને આવે એમાં નવાઈ નથી; અને તારું મનોરમા એક વીર પુરુષ જેવું અને તારી કલ્પનાઓ ઉત્કર્ષ અને પ્રત્યક્ષ છે; તેથી તેનાં સ્વપ્નમાં ઉત્તમ કારકીર્દીવાનું ભવિષ્ય મુલ્યે એમાં અજાણ્યો પામવા જેવું નથી.”

“અને આવાં મહાન કાર્યો કરવા હું બહાર પડું” પ્રસન્ન હસ્ય ઉપર અસર કરે એવા મીઠા અવાજે પોતાને જોડેજા જવા મેળવવા તે મધુરું દસતી બોલી, “તે મારા આધાર મારું ઉત્કર્ષથી તું ખુશી યદ્યપે કેદિલગીર યદ્યપે?”

“મારો આનંદ ખરેખર અવશ્યનીય થશે,” તેણે ઉત્કર્ષથી જણાવ્યું. “મારી સુખસુખ તોના હસ્ય સાગરને ઉછળી રહી હતો અને તેનાં જરૂરી કિરણો તેની મુખશીલાને ઉછળી રહ્યાં હતાં. પોતાની પ્રિયતમાના જન્મત મુખમંડળ ઉપરની રેખાઓ જેવી પહેલીજ વખત આધાર સુધી નહિ જોયેશે. ભાવ તેનામાં પ્રત્યક્ષ કર્યો. લાંબો વગત વિચાર કર્યા પછી તે બોલ્યો: “મનોરમા, તું મહત્વાકાંક્ષી બની છું?”

તે કુવતી તેના હાથમાંથી કુદી થઈ—ઉભી યદ્યપે—અને પોતાના ઉચ્ચ ધારીયા શરીરનો ખ્યાલ આપતાં ગંભીર વચને બોલી, “હા! પ્રસન્ન ખરેખર હું મહત્વાકાંક્ષી થઈ છું.”

પ્રસન્ન માન બેરલા પછી કુખી મહેરે તેના તરફ નોંધ રોજાં આપું સંજ રાશીર બહાદુર દગ્ગ તેથી તેના તરફ તેને આન ઉપજા થયું; પણ મહત્વાકાંક્ષા તેના તરફના પ્રેમને ઓછો કરશે એ વિચારે તે કુખી થયો.

પણ આ ભય તો ક્ષણિક જ હતો. “આ રાધાથી” વિચાર અને અવિશ્વાસથી તેને ચરન આવી. તે કુહો-રમણીને પોતાના હાથમાં લીધી—અને રોઢથી પોતાના દરીર સાથે તેને દાખનું તે જુરસાથી બોલ્યો, “એકસ મનોરમા, મહાન કાર્યો કરવાને માટે તું સરેમન છે.”

બોધ વખત પછી ભીમસિંગે આવીને તેમને સમાચાર કથા કે સ્ત્રી મુસાફરી કિલ્લામાંથી ગયાં છે અને તેથી તેમને જવાને હવે કોઈપણ જતન નથી.

પ્રસન્ન અને મનોરમા તરતજ એક બીજાનો હાથ પકડી રહેવાળ સાથે બહાર આવ્યા. ત્યાં તેમના ઘોડાઓ પણ તૈયાર રાખવામાં આવ્યા હતા.

પ્રસન્નજિરિએ ત્યાંના રબજવાળ ભીમસિંગને તેના પારકા કાર્ય વધારે સારું ધ્યાન આપ્યું. અને મનોરમાએ તેની સ્ત્રી તથા પુત્રને ખુશ કર્યાં. આ પછી આપણા નાપક અને નાવકાએ વિદાય લીધી અને પોતાની મુસાફરી આગળ ચર કરી. અપજ

વાન્ટેડ લોડી ટાઈપીસ્ટ-

(જેઠાએ છે ટાઈપ કરનારી તરૂણી)

(લખનાર-રશ્મિ મસ્તરામ.)

મારી ઉમ્મર છુલ્લો નહિ હોઈ તે બારથી જમણી અને અને છથી ચાર ગણી. શું સમજ્યા? હીસાજ મનમાં સમજ લેને (તરૂણી હોવી જોઈએ) જેમ બાર વર્ષની બાળા સોજ વર્ષની ઉમરે 'સુંદરી' નામની આકર્ષક ડીઝી પામવા લાખ-જાળી નીતરે છે, તેમ હું પણ બરાબર સોજ વર્ષની ઉમરે મેટ્રીક્યુલેશન એક્ટ્રાગીનેશન પસારવું ફોર્મ (જેળવાળાને પડી) બાંધવા માટે વગર કિંમતે આપવા લાખકર્તું) જેળવાના કમનશીજ નીવડાયો! તેમજ મારી પૂરેપૂરી વીસ વર્ષની ઉંદરની તારીખે હનુમાન જેવી ભદુષ 'ફલજે મારી બી. એ. ની લંકા રૂપી માઈ' પણ વગર ઠોકર ખાધે પીધે આપાદ યોગ્ય થી ગયો.

પણ અરસા! હાલ હાલનાર અરસાએ કે પેલા વીર હનુમાનની કદર સત્કર્યાના ભગવાન સીતારામે કરી હામી પણ મારા નેવા બેમેસેરે જોઈ એસ! અરે જોવા જોવું નખોલ ભય! બેમેસેર જોઈ આર? (બી. એ) બનેલાની કદર કહજીરના કલેઆમ ભુગમાં અને આ બેકે બેન્ડ ગ્લાસ્ટ જેવી રીસમી સદીમાં કરનાર કાંઈ માયતો પુત હજી પેલા ચપોલ નથી.

મારી ફેચ કટવાળી મોહિની મુખના સોજાન ખાઈને ખુલ્લાં દીવે જાણુ છું કે હું બી. એ. થવા માટે ભરપો અરો પણ મારા મેહરબાન પેલા પાટીયાળા જેટલું પેલ કંઈ કરા સરખું એ ગણ્યો નહિ, એટલીજ માત્ર મારા નસીબની બચીહારી! તે ઉપરાંત જરા વધુ બે ફરજોનાના રીટરન્ડ ઉપર બાળજ કપી નજીવવાની રીત લઈ છું કે આ આલમની તમામ લીમીટેડ અને ઇનફાર્મિટેડ ઇન હેવનની કુપ્રીઓમાં અને ઇનસેલેવન-ચ ઓપીસમાં અને ફરી કચરાપટ્ટી પેડીઓમાં મારી બી. એ. ની ડીપોઝી ઉપમાર કરવા (અને એના વડે ભગજ મહાસરખમાં પૂર્ણ મંરવાના મહાન હેતુથી) આસોઆસની માફક અરજ ઉપર અસંખ્ય અરજીઓ કરી મારી ઐન્યુએટ જીંદગીનું એવું તો લીલામ કરી નાખ્યું કે નજી રેસકોશની રીટરવોલ્ડીસાઈડ એમ્પીયન થોડો યદ? કલાસની લીટોરીયાને બેમે તેમ હું આખી મુખજ આલમને બેચી રહો! હોતો! એજ મારા લીલરમાતી તકદીરની મહાન તારીફ સમજો!

અને હું ઉપરાંત રિયલિટી અને ૧૯૨૦ થી ૧૯૨૪ સુધી માત્ર ચાર વર્ષ દીઠમતથી જીવી રહ્યો! પણ એક કમજબ મારવાદીએ મને સુખે જીવવા ના દીધો! મારી પાસે આરસેલી મીઠી લખણી રૂપીયા એકસા આપવાની ઉદારતા વારંવાર બે જતાવળે હતો. હું એનો ઉપકાર માનતો હતો. એ જમના ભદુષ-કમાડી મુગની જીડી ગણીવાળા મારવાદીના કપાળનાં પીળા ચાંદલાવા સોજાન ખાઈને

કદું છું કે, એ મારા પૂર્વના લેલુદારે મને મારી નાખવાનાજ ઉપાય-સીધો અને કાષ્ટેસર આપ્યો હતો. તોપણ મારા બી. એ. ના લક્ષ્યાર્તની પરીણમે મરતાં કે જીવતાં કંઈપણ મને આવડતું નહોતું તેથીજ હું બધી શક્યો અને વાલકેશરના પથ્થર જેવા ફુનીયામાં કામગ રહો!

સહજે એટલું અરે કે બી. એ. ના મહાન લક્ષ્યારે મને એક મોટો લાભ કથી હતો. અને તે એકે-જે મારવાદી આખી ફુનીયાનું એહીયા કરી સાફ દાનતથી-સાફ જોગ કહેવાડાની ફુનીયામાં ફરે તે મારવાદી પાસેથી આ ઐન્યુએટ બહાદુર જી. આઈ. પી. સરદારે દીધા પી કામદ કાનુના આધારે-પીનલ કાઢના પ્રતાપે-પીળાભાઈ. આકાશમાં હતાં, એટલે કે સમજો ને કે-કેરમાં મારવાદીનું ચાર વર્ષનું ફેનું એવું હાવી એ મારવાદીને મારવાડ તરફની દીવામાં ઉભો રખાવી મુખેઆઈની તળાવમાં નવકામી સાફ કરી નાખ્યો હતો.

પણ મારા મહેરબાન, સેવક બહાદુરીથી જાણુ છું કે બી. એ. થયો પણ પાટીયાળા જેટલું પેલ કરવાનું ગણ્યો નહોતો એ સત્ય છે. પણ મુખજમાં માપત ચલેલા સીવીલીયન યુદ્ધ સાહેબના રીદાજી સેવકનામાં એટલું તો કવેશત-પાણી-અથવા તો મીઠું આપ્યું હતું અરે કે "મેન કે મહેરેજી-સીદીમાં પાણી પેદા કરતિ". શું સમજનાર! મુખજ નગરીમાં એવા કોરસાથી કમાનારા કારીગરાની અલીયા અને ઉપર કિંમત અંકાય છે!

હું ઐન્યુએટ એટલે માફ પોલીસન અને ગેટબપ હાફકલાસમાં હોય એમાં તમારે પૂછવાનું રહે અરે કે? અને તેમાં વળી હું સુદાની મહેરબાનીથી વગર પંખા રાજગારનો હતો એટલે તો મારું પોલીસન અપ-ડે-ડે-સેકે જગલા જેવું રાખવું જોઈએ. તેમાં જરા પણ ખાખી નીકળે તો મારે વોલીસ કલાકમાં મુખજ ઇસ્ટ પડે. જરા મહેરબાની કરી મારી કબજેલી રટાઈજ ઉપર ખાન આપેશો તો સેવક ઉપકાર માનશે. જીએને, મારી પાસે ફુનીયાને કુલાવવા પુરતો જરા થોડો થલો સરંભમ હતો. જીના ટાઈમ્સનાં બેચાર છાપાં, એકાદ વળી વીકલી ડાયર, કંઈક ફેલ થયેલી કંપનીઓના રીપોર્ટ-પાંચ સાત રીફાઈટ થયેલી મીશીના તથા લીકવેરીસનમાં ગયેલી બેન્કોના જીના ફોરો-કંઈક વીમાની કેન્સલ થયેલી પોલી-સીમા વગેરે વગેરે જોખમનાં-કાગળોને પાંચરવીમાંની ભરતી એક બેચ-દાનમ લાઇ રાખે છે તેવી નહિ-હોતી! અને ખીરસનાં-અરે એ તો પછરોળી નેહિ-પૂં કંઈ? આજ પોતાના વીરીટ કાંડાં જે ચાર રીફાઈટ થયેલા એક, એક એક છુક, સેકન્ડ હેન્ડ ફાઉન્ડ પેન, મફત ઉપાડી આજીવી કાચરી અને સીપાર કેસ એટલો અપમાજ ખીરસમાં રહેતો રોકડા પેસા રાખવાની તકવીર ઉઠાવતો ન હોતો એટલુંજ મારું! આ દમામણી મને લાભ એટલો થયો કે હું મો લોકાકની કીરીટ કાંઈ ચુપનું નહિ! વાસો મોઢક થયેલો ફાંદો ફાંદો હોટવનાં બીલ સુકાવવામાંથી મુક્ત થઈ જતો! અને સોજમાં રોજને રોજ કાંઈ દરિયા લાલ મગી જતો તેની પાસેથી દમાદી વાપરી દાદાળીની બતાવી સોજ રહજીરની કુપન મગણી લેતો!

તે નાટક સીનેમામાં તો આ પ્રુદાબક્ષ બંદાની હંમેશાં જ ધારી હતી। બસ આજ બંદાનું બીજનસે।

પ્રુદાની ખાતર મારે આ બીજનસે કામદાની વીરક યુદ્ધ-રિલું-હવેબગ નહિ માની લેતા-સમજ્યા મહેરખાન? કારણ કે ૧૧વા પોલીસી ભરલા તરેહવાર બીજનસેથી બુખારી શોભી રહી છે—એ માટે તમારે એવેબગ માંગવાની તકલીફમાં ઉતરવાની જરૂર થી. કારણ કે આ તો બુખારીને એક પ્રુબી છે—વળી દુનીયાની થુ ખરી।

બસ હવે તો હવે થવા આવી. બુખારીના લોકો એટલા મજાક બની ગયા કે બંદાનું બીજનસે એકદમ રલેક પડી ગયું. તમે દીવસે મંદી પર મંદી આવવાથી કોરનર તૂટી પડ્યું. સેવકના બીજનસેનું ગાડું એટલી પડ્યું।

ટાઈપ્સ અને કોલીકલમાં સીયુએશન વેકન્ટ—એટલે નોકરી માટે ખાલી જગ્યાની જોહાશ રોજ વાંચતો પછુ બંદાનું બાથુ ટકી જતું. એક દિવસે સહવારના રેસ્ટોરાંનો ચાહ દીની ચીરેટ, ક્યા પછી ટાઈપ્સમાં તમામ જોહાશ વાંચી ગયા. તેમાં “વો-ટેડ રી ટાઈપીર” એટલે ટાઈપ કરનાર તરફથી જોહાશ છે. એ જોહાશ મારે દીલ એમું અને ચીરેટનો દમ લેતાં મનમાં વિચાર ખેંચાઓ કે આજ કાલ લેડીનો ભાવ પૂરણ છે. લેડોનો ભાવ મારે પછું નથી, તો લેડોના લેડી બની, આવી નોકરીમાં ધુરી જતું એ સું પછું છે? બુખારીમાં જેમ હાંકે રાખીએ તેમ ચાલશે. આવા આવા આત્મકદલાણના અંગ્રામ વિચારો કરવામાં મારે સહવારનો સોનેરી સમય પસાર થઈ ગયો.

બંદાએ એકજ બાસે નિષ્ક્રમ કરી નાખ્યો કે લેડીના લીલાસમાં ટાઈપીરની નોકરીમાં દાખલ થઈ શ. બસેનો પગાર બહાડુ થી જે થવા માંડ્યો.

આખરે મેં બોક્ષ નંબર ૦૦૫ માં અરજ લડાવી આપી. જુઓને સાહેબ, મેં મારો દાખરકુલ અને કાંલેજોનો અગ્રામ વોહરામાં કરેલો હતો. વોહરે એટલે કલિ શ્રી પ્રેમાનંદની જન્મ ભૂમી-વીરોલે ભૂમી-એ ભૂમીમાં પાકેલાં રત્નો પાણીદાર નીવડે છે. બંદો જરા રેખાવમાં સારો એટલે—હેવાનું એજ કે નામે ગરદ-ગોહન પછુ જે જેવા જલો તો કોષ નવજવાન મોહિનીની સુંદરતાના મુકાબલામાં પાર ઉતરે તેવો। બ્યારે કોલેજમાં બસે હતો ત્યારે સોશીયલ ગેવર્સિમમાં કંઈક એમેગ્યુઅસ કસખના ખેમમાં ડીમેટીંગ સોસાયટીના કમ્પેલેગમાં પછુ બંદાને લેડી પાટ કરવાનો ભોગ આપવો પડ્યો હતો. અને બ્યારે લેડી પાટ પારણ કરી રોજ ઉપર ઉતરતો ત્યારે મહદૂર એકરો ભાગ માંખવે તેમજ બી. જમણકરની લેડી રેકેટર આગાદ રમ્મ કરતો અને સમાજોનાં દુહીત મજલોએ ચલાવતો. મારી કોલેજના વાંદા ઈરકી મીચી એ વખતે મારા ઉપર આજાક પડી કોષ ફાંકી કીસ-ચુંબન લઈ દીલ બેડેલાવતા. વળી વિરોધમાં શીમેલ રેકેટર જમાવી રાખવાની આગાદ આટ પેલી જુની જાનીનોહાલ થયેલી સુરતની સુંદર વીલાસ નાટક કંપનીના એક ફમમુખ નામના એકરૂ પાસેથી નાનપણમાં જાણી લીધી

હતી એટલે લેડીનો વેસ લગજવાની બંદાને અચપણથીજ આદત પડી ગઈ હતી— અને તેથીજ આ બંદાને એ કામમાં મજેલી લાગી ન હોતી

માન ચાર દીવસમાંજ મારી એપીકેશનનો જવાબ ફરી વળ્યો કે રૂખમાં આંશીસમાં આંશીસ ટાઈમ પછી સાંજના ૬ થી ૮ ની અંદર મળી જતો. આ યુગનો પ્રતાપજ એક છે શું? સમજ્યા સાહેબ! કે શીમેલી જરૂરીયાતો તરફ પબ્લીકનું ખૂબું ધ્યાન વધારેલી થી હમેશાં રહે છે—તેની માંગણીને પ્રથમ પહેળી વળવાની શક્તિ હંમેશાં જાગ્રત રહે છે—તેમજ તેની મોં તેવી બાજતને તુરત માન મળે છે. દૂનમાં, દૂમમાં, ગાડ-સમાં, ને થીએટરમાં લેડી માટે રેપરીયલ જગ્યાઓ રીકવે રહે છે એ એકી ખૂબીની વાત છે।

બીજો દીવસે મેં શીમેલ રીસ—પ્રતાપીનો અપ-ટુ-ડેટ તમામ સરંગમ બેગે કર્યો. સેલુનની મુલાકાત લઈ જીવતાં બા બાપે મૂળને જોયકાટ કરી અને તમામ તમાર કી હું લગીવારના સાંજના સાકાપંચે કંપીટ હાંકી મીસ મોહિની બની ગયો. મારા મામની બાગોળે આવેલા જખીલા હનુમાનને યાદ કરી મેં આંશીસ તરફ રવાનગી લીધી.

વીકટોરીમાં બેઠાં બેઠાં—સારાં લેડી લીલાસમાં છુપાઈ રહેલાં મરદ-બેજ એ વિચાર ચલાવ્યો કે “બંદો મોહન હોંશીયાર! ત્યાવધાન! આ પોટ જેવો તેવો નથી। ગંભીર અને ભયંકર છે. કાંમીકમાં મીક્ષ કરેલી ટૂંછડીની હાકકલાસ રેકેટર મોહન જેવા મરદને મોહિની નામના લેડી લીલાસમાં આરેડીશીસ્લ-આપાદ રીતે ઠેક કાપી જેડી જમાવી નાં પછુ રીકર નહિ. પીક ઉપર ધુરનો હાથ છે—દીલમાં નેપોલીયન જેટલી જગજ તાકાત છે. માટે હું બા. એક બાણથી હાંકે રાખો. બસ ગો...બોન! બંદાનો થોડો વીનિય પોરટ ઉપર આવી ગયો સમજવો. અને ફમુકમાં ભાવ-ઐગણીસ હબર કરતાં પછુ કાષ્ટ ફાંકો કાઢેલો સમજવો।

એટલામાં વીકટોરીવાએ ફાઉન્ટન આગળ મને લાવી મૂક્યો. અને ત્યાંથી હાકકાટની ગલીમાં મને ઉતારી દીધો. હું આંશીસમાં જઈ પહેંચ્યો અને સાહેબની મુલાકાત લીધી—વાતચીત કર્યાં—જન્મ પહેંચ્યો સાડું જમાવું અને આરંભેલું કામ આગાદ ઉતાવું। તેમજ મારા મોહિની ભરેલાં નયનોએ—અમૃતભરી વાણી—એ—અને નડકી બાનું નકલી નખરાંએ સાહેબનું દીલ પછુ ગજાડેલે ચડાવું। મારી સરવિસ શરૂ થઈ. રોજનો મારા હડકી ટાઈમ ૧૨ થી ૪—પાસ સગ લારેલો હતો. સાહેબ મહેરખાન મારા નામ ઉપર કુરખાન થઈ—મારા માટે ૧૨ થી ૪ રાખેલો હતો. બીજા કલાકે માટે ૧ થી ૬—સમજ્યા? ખરી ખુશી તો અમીદાં છે। મારે ટેમલ સાહેબે એમના રમમજ રાખેલું હતું; એટલે સાહેબની સામા મારે બેસવાનું હતું—કામકાજમાં બે ચાર કાગળો ટાઈપ કરી જાણ વાંચી નોકરી પૂરી કરવાની હતી. સાહેબની મારા તરફ રીખીયતી અને દલપર માનભરતી લાગણી તેમજ (લેડી મોટરો ભરી). વિવેક મર્યાદા અને પોલાઇનસ, એટલી

બધી દીન પર દીન વરસવા લાગી કે જેમ તાવનું ૨૩ ગ્રેયર હજી થી ઉપરી એકદમ ૧૦૬ ઉપર વધી ન્યપ અને ફંદીની રિશ્તિ ભયંકર નજીવ તેવી રીતે; મારા સાહેબની મારા ઉપર હજાર ગમતા વધી જેથી મને શંકા થવા લાગી કે કાંઈ દાખમાં કાણ છે !

અંતે ખેલ પછી એવેજ ભગવાણે ! સાહેબના યુધ્ધ મારા નજીવમાં અધી ગયા ! એમના ચેનચાળા અને નયનોમાંની તરી ભાવતો હૃદયનો મનેચ ભાવ હું વાંચી ચુક્યો ! મને ૨૫૫૭ શબ્દમાં કહેવા લોક-શેઠ મારા ઉપર આશંક થયા હતા ! અને માત્ર પંદર દીવસમાં એવા તો હતું બની ગયા હતા કે આંશીસ કલાકેને પછી ન્દેમ પડ્યો લાગ્યો !

પછી મળા એ હતી કે સાહેબ મારા હજી વેપ જરા પછી નજીવ શક્યા નહોતા ! એમની કાળી-કામાતુર કીડીમાં, એમના મજીબી જાનર જેવા મનોપ્રદેશમાં હું મન હરનારી મોહિની જ હતું એવું ફરી ગયું હતું; પછી સાહેબને ક્યાં ખજાર હતી કે મોહિનીના લીલાસમાં આ ભેદન મનાવી છે, લેરરી રાગમાં નજીવ કલાવી છે. મારા સાહેબ-જાને ઉચ્ચ હીડુ ગદ્યર-હતા, એમનું બીજાનેસ કોટાની કંછ્યા દલાવીતું હતું અને પોતાના રહેવાનું મયક પેડર દોડ ઉપર એક સુંદર બંગલામાં હતું. પોતે એક સાધારણ અને અસાધારણ વચ્ચેની રૂપવંતી ભાષાના હકકાર હતા, અને તેના કહેવાતા ભરખાર હતા. સાહેબ મને પોતાના બંગલે પછી વારંવાર લઈ જતા હતા, અને હું મોહન મોહિનીના નામે લલીતા લલનાના લીલાસમાં સાહેબના મહોરદાર સાથે એટલી તો મહોબ્બતથી લખાઈ ગયા હતાં અને મારામાં વીટલાઈ ગયા હતા કે એક હાથથીના પગે સાંપ વીટલાઈ રહે તેમ !

પછી જેને મહેરબાનો ? આથી મારી સાર દાનત ઉપર ન્દેમ લાવતા ના ? ને કે હું સાહેબના મહોરદારને જ્યારે મળું અને વાતો કરું ત્યારે મારા પુરૂષ સારીમાંથી પરસેવામાં બીડું કરતાં અને મારા દીલમાં કંઈનું કંઈ યધ જતું. તેજન મારું મન સાહેબના મહોરદાર સાથે પ્રેમની તેજ મંદી આવા—લગાડામાં સદે કરવાને તૈયાર થઈ જતું. અને યધો એ પછી મારું હતું કે સાહેબની મહોરદાર પછી ને હું પુરૂષ વેશમાં પ્રગટ હોત તો મારી સાથે પ્રીતિનો સોદા કરવા અંધરથી આપુરું હતું ! હોત તો પછી હમારા અરસપરસના જાનરની રૂપ બંધારતી નહોતાં-તો પછી હું મોહિની અને એ મહોરદાર દેને જે જણી સદસરીઓના અરસપરસ-સારાં યવલાં હોવાથી માત્ર મોહનો કાચો સોદા કરતાં અને હું એના ગાલની લાલીમાં મારા અંધરા-ચતનાં બીડુંઓ વરસાવતો.

અરે ! પછી આ તો જેદ ભરમનો ખેલ અશી રહેલ છે એ મોહન સિવાય કોણ નજીવ તેમ હતું ! સાહેબ નજીવતા હતા કે હું મોહિનીપર આશંક થયો હતું—પછી પુરૂષ આકરનો ખેલ નાગેયો છે તે જેદ સાહેબને છેવટે જણાવી ત્યારે એમનું કાંઈ પંચના નજીવદાર કારકુન જેવું થયો !

એ વખત આવવાનો હવે નજીકમાં છે. ગરમીના સીતમ દીવસમાં હું પીચ પીનાર ક્યુકની સોડા પીવા માટે બાટલી ફેડવા નેટલા આપુર અને તેટલા આપુર મારા સાહેબ એમની ધરકબાટની સોડા બાટલી ફેડવા આપુર પની રહ્યા હતા.

એક સારા દીવસે રૂઝ મુદુને રૂઝ મોહકીયે અને મંજીલ લીધી પળે શેડે પોતાના છબીરની પાતો મારી સાથે કરવાની રેપરસલ એપોઈન્ટમેન્ટ લગીનારી સગીના નાટકમાં રાખી હતી. નાટકમાં અને બે બેમાં થયાં. સાહેબે છગરની પાતો જણાવી, મારી પાસે વચન મારું—મેં એક સરત ઉપર કોલકરાર કણવ કર્યા !

સાહેબે મને પોતાનું એક અંગ વજી રાખવા નીકળ કયો હતો જે જાખત કટલીક રેકડકે મેં માન્ય કરી. એમના અંગ વજી તરીકે ત્રણ વર્ષ મારે ચુલત રીતે રહેતું અને તેની ઉચ્ચક રકમ સાત હજાર વત્તા ત્રણ હજાર ત્રણ વર્ષના અચના મળી રહ હજારની પસં પહેલીજ તકે મારા ચરણોમાં રચ્છ કરવી. એ સરત હોમે ઉશયને મંજુર થયાં કણલાતો લીગેરે પાલ મર્ફ અને નાટકોના રીતો અંકે પછી પડ્યા !

સાહેબ પાસેથી શા રહ હજાર તો રોડકા ફેડ ગણી લીધા. પ્રથમની સગીના આનંદ મોખવવા સાહેબે માથેરાન જવા નકડી ક્યું હતું. મેં પછી હામાં હા મીલારી રોકેને પુરૂષ કર્યા ! સાહેબે બીજો દીવસે જ્યારે એક સાથે જવાની તેસારી કરી.

સાહેબના રહા હજાર-મોહિનીના લીલાસમાં આ બંદા મોહને પડાવી લીધા. મોહિનીનો લીલાસ દૂર કરી શુદ્ધ સ્વરથી મોહન બની મુખમાં બીજો દિવસે જાકાર પડ્યો ! સાહેબની મોહિનીને લઈ હનીમુન કરવા સાર માથેરાન જવાની ઉમેદ મોહને આપાદ પાર પાડી ! મને તેમ કહે પછી સાહેબને દાનત તેની બરકત મોહિનીના પ્રતાપે મળી !

પછી બધા વાંચક બીરાદર ! લેડી ટાઈપીસ્ટની જોડેરાને છાપી લેડી રાખ્યામાં શેડ સાહેબોનો આવા બેદ ભરમ દોષ છે તે તારા અનુભવી બેમાં એ જલકુશ અંકે કે અંદાને તો ફીક તારકા પડી ગયા. માત્ર લગા મહીનાના રંગરાગમાં મોહિનીવાને રહ હજારનો કહેલો હાથ લાગી ગયો. આવા કીરસો તો કોણ નાટક કંપનીના એકટર એક્ટ્રેસને વાતો રાજ દર્શાવમાં મુજબ કરનારી નાચકાને પછી રહ જાને રી નહિ—તેવો કીરસો આ ફીક મોહનીવાને ફેડ્યો !

શાખાસ શાખાસ મોહનના મનાવી બેમાં અને તેની હા-હડી દીગતને અને થેન્કસ થે છે મુંઝવીનાના મોહિની સ્વરૂપ મુખમાં ! આરો સાહેબ રામ રામ ! પુણ્ડલીમાં સાંજની માલ પીવા “બંદા લગિ-લગિ-લગિ” એકેરનાની કરી પધાર્યો. આ કીરસોની શેલમ ઉવારવાની છેડા પધારનાર સીતેના કાંઈ વાતો નાટક રેજન કરનાર નાટક કુંડો મુકન જોઈ મારી સાથે મસલત કરી કામ સાધરી તો તેમને પછી મજરી મદાન લેડી ખાનગી સંગમમાં !

લાવણ્યમયી.

(સંપૂર્ણ દ્વિતીયાંત.)

અનનાર:-૨૦ પ્રજાવિહારી.

“હે” તેને ફક્ત એ દિવસ માટે જોઈ હતી. એનું નામ લાવણ્યમયી હતું એ પણ દેવળ મહારજે અનુમાન છે. પરંતુ જો દિવસે મહે તેને જોઇ તે દિવસે તેની સખીએ તેને ‘લાડી’ કહીને બોલાવી હતી.

એ જો દિવસના દશનથી તેની બધી મહારા મનની અંદર હામેચન માટે અક્રિત થઈ ગઈ છે તેનું ચરીત ધડેવણું હતું કે શ્યામ એ હું જાણુ છું નથી તેનું મુખ લાંચુ હતું કે પહેલું એ પણ હું જાણુ છું નથી. એ તમે તેની દેહલતા મહે ચીનરી જતા-વવાનું કહે અને હું ઉત્તર દિશામાં જોઈ તો પણ તે મહારાથી આંકી આશ્ચર્ય નહિ. તે એક અપૂર્વ લાવણ્યમયી બની મહારી દષ્ટિ સમક્ષ પ્રકાશી નીકળી હતી. આજે પણ એ મૂર્તિ મહારા મનમાં જાય છે.

એ વખતે હામેચન પ્રજાવિહારી હું ગંગાસ્નાન કરવા જતો હતો. કોમલા ઘાટ ઉપર જઈ હું સ્નાન કરતો હતો. કોઈ કોઈ વખતે સુરેશ્વર થઈ ન થઈના સ્નાન કરી હું પાછો ફરતો હતો તથા કોઈ દિવસે વિષ્ણુ પણ થઈ જતો હતો. આક નવ વાગ્યા પહેલાં હું રહેઠાણની મહાર નીકળી શકતો ન હતો.

કાગળ માસનો દિવસ હતો; નરીન વસંતની દશ દશિણી તરફથી વિહરવા લાગી હતી; ઠંડી દૂર રહ ગયેલી હોવા છતાં હજી મરઘી પક્ષી લાગી ન હોતી. એ દિવસે હું સદાજ મોડો સ્નાન કરવા નીકળ્યો. હું વહેણે નીકળતો ત્યારે મહેટે રસ્તેથી જતો હતો; પરંતુ આજે મેહું થયેલ હોવાથી મહે મરઘી કુચી મોવાળો દૂધ રસ્તો લીધો.

એ રસ્તે વૈષ્ણવોનાં કેટલાંક મકાનો આવેલાં હતાં મહે એ મજલાના એવા એક મકાનમાંથી એ સુંદરોએને નીચે ઉતરી આગળ સ્નાન કરવા જતી જોઈ. મહાન મનમાં આશ્ચર્ય લાગ્યું. એની પતિતા આંખો સા માટે ગંગાસ્નાન કરવા જતી હતી કે કેટલાંક લોકોની વાતચિત ઉપરથી હું એમ દમગ્ન થઈ જાતો હતો. કે, એની સુંદરીઓ ગંગાસ્નાનને દેખાવ કરી પાછા શોધવા નીકળી પડે છે એ વાત મહે હમણું પણ યદ યાતી. તેમની વાતચિત સાંભળવાના વિચારથી હું તેમની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યો.

અને સુંદરીઓ સુવાવરવાના પૂરમાં આવેલી હતી. બન્ને રૂપવતી હતી. બન્નેનાં મુકરિતો બાંધે ધારીતો હતો. કોણ જાણે કે સા કાચથી તેમણે બન્નેને એ એક વખત પાછળ નજર કરી. મહારી નજરે તેઓ બન્ને રૂપવતી દેખાઈ. એ બન્નેમાંથી એકના મુખ ઉપર રૂપ કરતાં લાવણ્ય ઉછીસે હતું તેને જોઈ મહે મન સદાજ નરમ થયું.

લાવણ્યમયીને ઉદ્દેશી બીજી સુંદરીએ કહ્યું:-લાવિ ધરવાળી તારી સાથે તકરાર કેમ કરતી હતી?

“એ મહિનાનું ધર લાકું ચડી ગયું છે. એમાં એનો શો છે. ધરલાગીનાં આતકમાંથીજ તેનું ખચ ચાલે છે.”

“એ વૈષ્ણવી તો ચર્યે ચર્યું લાકું આપવામાં આવું હવે કદાચ એકાદ માસ ચડી ગય તો એનાથી પીરજ ન ત શકાય કે, તેને માટે એટલો બધો વ્યવહાર કરવાનું શું કાર મહારાથી તો એવું વેળી શકાય નહિ.”

“વેળીએ નહિ તો તું કરીએ છારવે વખતે એ તિમાં રાએ તે વિશ્વતિમાં રહેવું જોઈએ.”

“તારાં છારવે તને એક સારા શેઠ કેમ મેળવી નથી? એમ બને તો તારાં સાગું હુંબ દર થઈ જાય. તું રૂપવતી છે.”

લાવણ્યે કિંવા લારીએ આ વાક્યોના ઉત્તરમાં કાંઈ નહિ. થોડા સમય પછી તેની સખીએ કહ્યું:-“વળી પણ કેમ શેષ થઈ શકાય. તું રાત દિવસ ધરનાં મુજામાંજ રહે છે. જેનું બેચારની નજરે પડી હોત તો ચિંતા કરવાનું રહેત નહિ, તથા બપોર સુધીમાં તારું સારી રકમ એકઠી કરી હોત.”

લાવણ્યે કાંઈ બોલી નહિ. વૈષ્ણવીની નીચું જોઈ તે આશ્ચર્યે તે બધે એ સારી હોય એમ લાગતું હતું. મહે તેની પ્રાસેથી બ વધી જઈ પાછળ નજર કરી તો તેનું મુખ દીનતાથી નમી ગયું તેનાં નમણું પત્ર નયનમાંથી એ અશ્રુપિંડો સરી પડતાં એ દેખાવ જોઈ મહારા મનમાં યંત્રું થયે થવા લાગ્યું મહારી સંક્રિત હારે ચવાથી રીધે રસ્તે ચાલવાનું કામ મહારે માટે બન્ને રસ્તાની આંખોએ એક ગાડી ઉભી હતી. હું એ બોલી મહારે રહેઠાણે પાછો ફર્યો.

(૨)

ઘણા દિવસ સુધી એ મુખ મહેને વાદ રહ્યું. ઘણી વખત મુખ બેચારી પાછળ થઈ, પરંતુ તેને બેચારી મહારા મનની સ્થિતિ ચર્યે એ હું વિચારી શક્યો નહિ. એ લખને લીધે રસ્તેથી ગંગાસ્નાન કરવા જવાનું મહે માંડી વાળ્યું, પરંતુ ઘાટ કે રસ્તે જ્યારે કોઈ સુખ બેચારમાં આવતું ત્યારે લાવીત મહે વાદ આપતું હતું. એ મુખ ઉપર તે દિવસે દેવેન્દ્રીની બે બેચારમાં આવી હતી તેનું રહસ્ય જાણવા માટે વચ્ચે વચ્ચે મન ધણું ઉત્સાહ બની જતું હતું. આમ છતાં તેની સાથે સાધી વાતચિત કરવાનું સાહસ હું કરી શક્યો નહિ. તથા તેના લખને લીધે હું તેમ કરી શક્યો નહિ.

(૩)

એ વર્ષ પછી મહારા ગુરૂદેવ પાછા કસકતા આવ્યા. હું તેમની પ્રાસે જતો હતો. ઘણા ગુરૂશ્રદ્ધો પણ જતા હતા. એ ગુરૂશ્રદ્ધો તેમની સાથે જ રહેતા હતા. એમાંના એક કાશી જન્મે સંન્યાસ લીધો હતો. એ વખતે એ નરીન સુવતે તેના ગંગાસ્નાન દેડમાંથી જાણે કે અશ્રુપિંડો પડી નીકળતું હતું.

લાવણ્યમયી.

(સંપૂર્ણ દૃષ્ટી વાર્તા.)

લખનાર:-૨૧૦ મજાલિદારી.

મહે તેને ફક્ત બે દિવસ માટે જોઈ હતી. એનું નામ લાવણ્યમયી હતું એ પણ કેવળ મહાદેવ અનુમાન છે. પરંતુ બે દિવસે મહે તેને જોઈ તે દિવસે તેની સખીએ તેને 'સારી' કહીને બોલાવી હતી.

એ બે દિવસના દર્શનથી તેની હખી મહારા મનની અંદર હમેશાને માટે અંકિત થઈ ગઈ છે તેનું સારીર પડવણું હતું કે શ્યામ એ કું નવજુતો નથી તેનું યુગ લાંબુ હતું કે પહોળું એ પણ કું નવજુતો નથી. જ્યે તમે તેની દેહકથા રહને ચીતરી પતાવવાનું કહો અને હું ઉત્તાદ ચિત્રકાર હોઈ તો પણ તે મહારાથી આંખી જાડાય નહિ. તે એક અપૂર્ણ લાવણ્યની ગતી મુશ્કેલી દષ્ટિ સમક્ષ મહારી નીકળી હતી. આજે પણ એ પૂર્વે મહારા મનમાં ગમ્યત છે.

એ વખતે હમેશાં પ્રમાણકણે કું મંગારનાન કરવા જતો હતો. કોપકા કાદ ઉપર જઈ કું સ્નાન કરતો હતો. કોઈ કોઈ વખતે સુવૈદ્ય થતાં ન થતાંમાં સ્નાન કરી કું પાછો ફરતો હતો તથા કોઈ દિવસે વિશ્વંબ પણ જઈ જતો હતો. આજ નવ વાગ્યા પહેલાં કું રહેણાંજીની મહાર નીકળી શકતો ન હતો.

કાગળ માસનો દિવસ હતો; નરીન વસંતની દશ દશિયુ તરફથી વિહરવા લાગી હતી; કંડી દૂર રૂઝ ગયેલી હોવા છતાં હજી મરમી પડવા લાગી ન હતી. એ દિવસે કું સહજ મોડો સ્નાન કરવા નીકળ્યો. કું વહેણે નીકળતો ત્યારે મહેરે રસ્તેથી જતો હતો; પરંતુ આજે મહેનું થયેલું હોવાથી મહેનું ગયો કુંડી મોવાયો દેહો રસ્તો લીધો.

એ રસ્તે વંચાઓનાં કેટલાંક માનના આવેનાં હતાં મહેને મજલાના એવા એક માનમાંથી બે સુદારણોની નીવ ઉતરી મહારી આગળ સ્નાન કરવા જતી જોઈ. મહારા મનમાં ચામડાં લાગ્યું. એવી પતિતા ઓંઓ શા માટે મંગારનાન કરવા જતી હતી? કેટલાક લોકોની વાતચિત ઉપરથી કું એમ સમજી શક્યો હતો કે, એની સુંદરીઓ મંગારનાનના દેવાન કરી ત્રણ શોધવા નીકળી પડે છે એ વાત રહને હમણું પણ પદ આવી. તેમની વાતચિત સંભળવાના વિચારથી કું તેમની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યો.

ખાને સુંદરીઓ યુવારસના પૂરમાં આવેલી હતી. ખાને રૂપવંતી હતી. ખાનેનાં સુંદરીઓ બાંધી પાડીએ હતો. કું પણ જાણે કે શા કારણથી તેમણે ખાનેને એક વખત પાછળ નજર કરી. મહારી નજરે તેઓ ખાને કું પાડી દેવાઈ. એ ખાનેમાંથી એકવા યુગ ઉપર રૂપ કરતાં લાવણ્ય પ્રિયો હતું તેને જોઈ મહેનું મન સહજ નરમ થયું.

લાવણ્યમયીને હૃદયી બીજ સુંદરીએ કહ્યું:-લાવિ કહે વરણાળી ત્હારી સાથે તકરાર કેમ કરતી હતી?"

"એ મહિનાનું ધર ભાડું ચડી ગયું છે. એમાં એનો શો દોષ છે. ધરણાળીના આવકમાંથીજ તેનું ખર્ચ ચાલે છે."

"એ વખતે તો ચરણે ચડ્યું ભાડું આપવામાં આવ્યું છે. દબે કદાચ એકાદ માસ ચડી ગયો તો આપણી ધીરજ ન રાખી ચકાવ કે, તેને માટે એટલો બધો બકાદ કરવાનું શું કારણ? મહારાથી તો એવું વેદી સકાવ નહિ."

"વેદીએ નહિ તો શું? કરોએ ધમ્મર જે વખતે જે રિધ-તિમાં રાખે તે રિધતિમાં રહેવું જોઈએ."

"ત્હારો ધમ્મર તને એક સારા શેઠ કેમ મેળવી આવતા નથી? એમ ખતે તો ત્હારું સંપત્તિ દુઃખ દૂર થઈ ગયો. તું ધણી રૂપવંતી છે."

લાવણ્યે કિંવા લાગીએ આ વાકીયોના ઉત્તરમાં કાંઈ કહ્યું નહિ. થોડા સમય પછી તેની સખીએ કહ્યું:-"વળી ભવખાને પછી કેમ દેવ પડે શકાય. તું શાંતદેવસ ધરના છુલ્લોગ જોશી રહે છે. જો તું બેચારની નજરે પડી હોત તો ચિંતા કરવાનું કારણ રહેત નહિ, તથા અત્યાર સુધીમાં ત્હેં સારી રકમ એકઠી પણ કરી હોત."

લાવણ્ય કાંઈ બોલી નહિ. ચુપ્પાદીથી તીચું જોઈ તે ચાલવા લાગી. તે જાણે કે સારી હોલ એમ લાગતું હતું. મહેને તેની પ્રતિષ્ઠા અભય વધી જઈ પાછળ નજર કરી તો તેનું યુગ દીનતાથી નમી ગયું હતું, તેનાં નમણાં પદ નયનમાંથી બે અશ્રુઓ કુંડો સરી પડતાં હતાં. એ દેખાવ જોઈ મહારા મનમાં ચુંચું ચુંચ થતા લાગ્યું મહારી દષ્ટિ-સંકિત લાગે થયારી સીધે રસ્તે ચાલવાનું કામ મહારે માટે કઠિન બન્યું રસ્તાની ધાણીએ એક ગાડી ઉભી હતી. કું એ ગાડીમાં બેસી મહારે રહેણાંજી પાછો ફર્યો.

(૨)

ધણા દિવસ સુધી એ યુગ મહેને વાદ રહ્યું. ધણી વખત એ યુગ જોવાની ઇચ્છા થઈ, પરંતુ તેને જોવાથી મહારા મનની કોરી રિધતિ ધરો એ કું વિચારી શક્યો નહિ. એ બાળને લીધેજ એ રસ્તેથી ગંગ સ્નાન કરવા જવાનું રહેં માંડી વાળ્યું; પરંતુ કાદ ઉપર કે રસ્તે જ્યારે કાદ સૂતું યુગ જોવામાં આવ્યું ત્યારે લાવીતું યુગ મહેને કાદ આવ્યું હતું. એ યુગ ઉપર તે દિવસે દેવેડીની જે ઊભા જોવામાં આવી હતી તેનું રહસ્ય જાણવા માટે વચ્ચે વચ્ચે મહારં મન ધણું ઉત્તરક બની જતું હતું. આમ છતાં તેની સંધિ સંબંધ સાધી વાતચિત કરવાનું સાદસ કું કરી શક્યો નહિ. સખાજના તથા તેના ગણને લીધે કું તેમ કરી શક્યો નહિ.

(૩)

એ વખતે પછી મહારા સુરેશ પાઠક કલકા આમ્યા. કું વારંવાર તેમની પાસે જતો હતો. ધણી સુરસાઈઓ પણ જતા હતા. એક બે સુરસાઈ તેમની સાથે જ રહેતા હતા. એમાંના એક વજી કાચી જાળને સં-નાસ લીધો હતો. એ વખતે એ નરીન યુવક હતો. તેના જગવાન દેહમાંની જાણે કે અત્યંત સુંદરી નીકળતું હતું. તેની

ત્હારા ગર્વનું ખંડન કયું છે. મનુષ્ય મનની જે વહિત ન કરી શકે તે ખીન્ન ગમે એવા ધર્મ કર્મ કરવા છતાં કદાપિ ધૃતવરને મેળવી શકતું નથી.”

આ વચનો ગોરાએ સાંભળ્યા કે કેમ તે હું કહી શકતા નથી. તેણે વિશેષ વ્યાકુળ બનીને કહ્યું :—“ત્હારા સર્વસ્વને! નાશ થયો છે. આનું મન લઈ હું આ બેખ જેવી રીતે રાખી શકું?”

ગુરૂદેવે કહ્યું :—“અહાશ્યાની, બહીશ નહિ. ભગવાનના રાજ્યમાં કોઈ નકામું જતું નથી; એક પછી સાધુધર્મના નષ્ટ થતી નથી. વધા સમયે તેનું કળ અવરૂપ ફળશે. જેને જેકે ત્હારું ચિત્ત ચંચળ બની ગયું હતું એ કોઈ સામાન્ય વ્યક્તિ નથી એના હૃદયની જે વાર્તાવિક વસ્તુએ ત્હારા પ્રાણને રૂપક કર્યો હતો, તેને કામ સહેલાઈથી નષ્ટ કરી શકે તેમ છે. પરંતુ કોઈ દિવસે તે તેને ઉત્પન્ન કરી શકે તેમ નથી. સાધારણ રૂપમાં આના આકર્ષણથી તે તને આકર્ષી શકત નહિ. વળી તને આવી ઠોકર વાગવાની જરૂર હતી. સંન્યાસ લઈ સ્વભાવને શુદ્ધ કરવાને બદલે તું કૃષી નાખવા ઈચ્છતા હતા, તેથી ત્હારી પ્રકૃતિએ આ બદલો લીધો છે એ મોંઝાની અસારતા દેખાડવાને જ ઈશ્વરે ત્હારી આવી દેશો કરી છે. જે અપકાર આજે તને ધેરી લીધો છે એ અપકારમાંથી જ સત્યને પ્રકાશ પ્રકાશી નીકળશે. એ પ્રકાશથી તું સાધનાને માથે શોધી શકીશ. આજથી તું નામની સાથે એ રૂપનું પછી ધ્યાન ધરજે. એ રૂપથી જ તું સિદ્ધિ મેળવી શકીશ.”
(સંપૂર્ણ.)

વગર ઇંબળએ બાલ કાઢવા માટે

બાદશાહી સાબુ.

વાપરો

બાદશાહી સાબુ વાપરવાથી ચામડીને કાંઈ પછી ટુકચાન થતું નથી પછી સુવાળા બનાવે છે. ગ્રુપ્ત લાગોના વાળ સહેલાઈથી કાઢે છે

કિંમત બાકસ ૧ તો ૨. ૫

ચોરેજ ૦૧

બાકસ ચારના ૩. ૫

ચોરેજ ૦૫

દરેક ટેકાણે વેચાય છે.

સી. સી. મહાજન એન્ડ હંડો

શ્રીમ મેમજી સ્ટ્રીટ મુંબઈ-૨.

કડકા બાલુસ કવિની પ્રેમકથા.

(એક પ્રદર્શન.)

લખનૌર-સાં દિવાના,
પ્રવેશ ત્રીજો.

હાડેન—આદામ અર્જ છે, સાદાવાને મળવિસ! આ દિલ્લીમાં આવતાંજ નસિબાએ એવો તો ચમત્કાર બતાવ્યો કે એક મુકલિસ મુસાફરને સાતમા આસમાન પર ચઢાવ્યો. અયશ આસમ બોલવાય છે, ચારી શુલભરના પ્રેમને રસ પીવાય છે, અને શાહી દરબાર સુધી બનનારું નામ એકે મહારૂર શાયર તરીકે પહેંચી ચુક્યું સંભળાય છે. આજે વળી એક નવિન ચમત્કાર થવાનો રંગ દેખાય છે. મીરજા પ્રેમના દલાલ રાત સુધી આવવાના નથી અને શાહી જનાનખાનામાં ગયેલ શુલભરના કદમ પછી અહિં થવાનાં નથી ડોસી ફીમને મને આ વખતે અહિં બોલાવ્યો છે; ખુદા જાણે વળી એના મનમાં શો વિચાર આવ્યો છે.

શુલભર—કામલુગારાની કેવી નજર લાગી,

નજર લાગીરે નજર લાગી,—કામલુગારાની

આ ઉદ્ધતે તો ખાન પાનને હુરામ કરી

ઉમ્મીદે વરલની છે હાથરે શુલામ કરી;

પ્રતબી પ્રેમના આ પાવકે તમામ કરી,

વિયોગે પ્રેમીના મારી મરણનું નામ કરી,

વાગી આ કારી બહાલા વિરહ કટારી બહાલા,

શાને નિસારી બહાલા, અવિહ હું વારી બહાલા,

બઈ બલિહારી બહાલા, નજર લાગી. કામલુગારાની

મુખરે રાંડ માની થતી, મને શાહી જનાનખાનામાં મોકલાવી, બાપાને રાત સુધી ન આવવાની ચાવી યાચી અને મારા ખાસ હાડેને અહિં પોતાના ખાનગી ઝોરડામાં બેલાવવાની ભળ ફેલાવી. સારું થયું કે, દાસીએ આ બધી વાત મને જાણવી એટલે હું મારા બાપાને બોલાવવાનું દાસીને કહીને પોતે અહિં આવી. હવે જોવાનું છે કે શું થાય છે; હાડેન વફાદાર નીવડે છે કે, લાલચના પૂરમાં તણાઈ બળ્ય છે.

હાડેન—ઝોહો!—ફીમન નખરેદાર પધારે છે!

શુલભર—સખતાનની બહાલી, દિલદાર પધારે છે!

ફીમન—જેને લોકો સખી અને ઉદાર કહે છે તે ખુદા

તઆલા તો મને બધો બખીલ, કંબુસ અને મખખીચુસ દેખાય છે. કાચકાને તેણે સો વર્ષની ઉંમર આપી જીન્દગીના ભગને દીધો હલ કાપી, અને ઇસ્માનને ઉંમર આપવામાં આટલી બધી બખીલી શા માટે બતાવી? સાક સીરોર કે એસી વર્ષનું આયુષ્ય તે કઈ આયુષ્યના દિવાળમાં છે કે પહેલાં પંદર વર્ષે જોલવા ફરવામાં વીતી જાય છે! અને બીજા પંદર કે વીસ વર્ષમાં બે કે ત્રણ ઊંઘારાની અમ્મા થાય, તો બાપડી છુટી બોખડ કહેવાય છે!

હાઈન—ખરી વાત છે. જેવા કે તમે ! ચાલો, હવે તારે આપણે જાહેર ચર્ચા અને આ મુલાકાતનો અંતિમ શું આવે છે તે નોંધવો. કેમ બાનો, મને અપાર અધિ' શા માટે બોલાવ્યો છે ?

ફૂલીમન—ભલે પધાર્યા, આ ખાદિમા તમને એમ પૂછવા માગે છે કે શું ચાલીસ કે પીત્તાલીસ વર્ષની ઉંમર થતાં બૈરાની જીવાનીયા બગીચા સહાઈ જાય છે ?

હાઈન—(સ્વગત) બેટા હાઈન, સાવધાન ! લઈ લે નાને મુગધાન અને મગાવી કે પ્રુશામદત્ત તુરાન; નહિં તો જાનની નથી જરા પછુ અમાના ! (પગટ) મિલકુલ ખેડી વાત છે; ચોખા જેમ જેમ જૂના થતા જાય છે તેમ તેમ તેમાં વધારે સ્વાદ આવેતો જાય છે ! દારૂ પછુ જીનોન વખાણાય છે.

શુલભર—અફસોસ-મારો પ્યારો બેવકા થતો જાય છે !

ફૂલીમન—ફરખાન ફરખાન મારા શાયર કદરદાન !

હાઈન—તમને છુટ્ટી કદેનાર હરો કોઈ લખવાન ! વલ્લાહ ! તમારી આ ઉછળતી જીવાની મને તો દેખાય છે બહારે પરસ્તાન !

શુલભર—ખરૂં પછો તો જીવતું હોજબ અથવા હાઈકર કંધરાતાન !

ફૂલીમન—હજી મારા ખાલ હમરા જેવા કાળો છે !

હાઈન—અને લટકાં મટકાં પછુ-હાપરે માર ગાલા-અહૂજ રપણાં છે !

ફૂલીમન—મારા માલ ચલાખી છે !

હાઈન—અને આખો પછુ હજી ચરાખી છે !

શુલભર—એ ચરાખી આંખરીજ તારી હવે ખરાખી છે !

ફૂલીમન—પડી આ ચામડીમાં, પછુ હજી એકે ન કરચાળી;

હાઈન—નારો તીર આશક તો કહે છે હાથ બે ભેડી.

શુલભર—અરે એ બેવકા આશક, બધી તે આબરૂ બોળા;

કાઠાઈ પ્યારથી તારા, નવેલી નાર હું બોળા !

ફૂલીમન—હજી તો ફેલતી ફેલતી નવી મારી જવાની છે;

હાઈન—જવાની પર તમારી આ બધી દુનિયાં દિવાની છે !

શુલભર—દિવાનાને દિવાનીની ફેલતી બસ થવાની છે;

હવે બોલાવું બાપાને અહીં પર બિન્દગાની છે !

ફૂલીમન—નહિં, બદલો મળે બીજે, અજબ આ કદ્રહાનીયા;

તમારી છે ફૂલીમન, લૂંટી દેવો રસ આ જીવાનીયા !

ગાયન.

ફૂલીમન—નાખશું છુસમીકું દુરમનની આંખમાં,

હાઈન—પ્યારી રંગેલ તું;

ફૂલીમન—રંગીલો છેલ તું;

હાઈન—લકણી ચૂરેલ તું;

ફૂલીમન—રંગીલો છેલ તું.

હાઈન—મારી અને લાડી બેઉ લાણુ હું ઉઠાવું પ્યારા;

નાખશું.

ફૂલીમન—જીગતી ભેડી ભેડે નીકળે રૂપાળી,

જ્યારે જીગતી ભેડી ભેડે નીકળે રૂપાળી,

ત્યારે નગર જીવતે જાય સર્વ શમઈ ચાલી,

હાઈન—પ્રેમ છુટ્ટીનો લાગ્યો હૈમ નયકમાં નાખશું.

(મીરજાં દાખલ થાય છે.)

મીરજાં—અરે નાલાયકો, આ શો ધધો, ચલાયો છે ?

હાઈન—કામદેવના બાગરમાં પ્રેમનો સોસ કરી બતાવ્યો છે !

ફૂલીમન—હાહા, જરા પછુ કરશો નહિ, આ ફૂલીમન

હવે આપની જ છે !

મીરજાં—બસ બેટા, એમજ માની લે કે આ બેરી તારો

આપની છે !

ફૂલીમન—ઓ છુટ્ટા, મારો તને સ્થાનત સાથે તલાક આપીને

આની સાથે નિકાલ કરવાનો વિચાર છે.

મીરજાં—અને મારો પછુ તને અપારજબ આ ધરમાંથી

હાઈ કાઢી બીજી કોઈ છેલ છપીલી બીબીને લાવવાનો નિર્ધાર છે !

શુલભર—આ પાકાની લાઠીમાં કાઠોનો ખો ચાય છે. મારા

બિગરનો માર મારા દાખમાંથી લૂટાય છે !

ફૂલીમન—કેમ મારા ફકકા કવિરાજ, આ ડોકરાને તલાક-

નામું આપીશ તો શું કોઈ મારા ધરાક નહિ થાય ?

હાઈન—એક દબર !

મીરજાં—અને મારી પ્યારી બેટી, જો હું તારી આ પૂરાણી

ખટારા ગાડી જેવી અમ્માને તલાક આપીશ, તો કોઈ બેરીનું મન

મારી બીબી ચવાને નહિ લલચાય ?

શુલભર—તમારી બીબી તો આજે દસ દબર ઝૌરતો

આવીને થઈ જાય !

હાઈન—(સ્વગત) આપણે તો આ ડેરીને જનાવતા હતા, પછુ

આ તો મામલો બચડી ગયો; વાત તલાકનામા મૂકી આવી. આ ડાક-

જીની નાનીએ તો મારી ગદને બોલાના સકંતમાં ફસાવી. આ

ડેરીની મ્હેંકાજીમાં મેં તો મારી શુલભરને પછુ મૂકાવી !

મીરજાં—અથવા મવાલી કવા, મેં તને અનં વરુ ભેગો

કરવાની ઉઠારા જતાવી તો તે મારા ધરમાંજ આંવી ધમા-

ચકડી મચાવી ?

શુલભર—(ખગટ) અથવા મવાલી કવા, પોતાની મા જેવડી

છુટ્ટી સાથે પ્યાર કરતાં તને કંઈ લાજ કે શરમ ન આવી ?

હાઈન—જેલો તો તેજ મને લડુ બનાવ્યો હતો !

શુલભર—એ તો મેં તને જરા અજમાવ્યો હતો, પછુ

પછી તો લાઈ કહીને બોલાવ્યો હતો.

મીરજાં—ત્યારે આ મારો અમલ છે કે તારો ભાષ છે ?

હાઈન—સસરાના જમાઈ અને પાયડીના નજુદના લાઈની

એકજ સગાઈ છે !

મીરજાં—નજુદનો ભાઈ કે બાપડીનો ભાઈ ?

હાઈન—ભાષા અને ભાઈની પછુ એકજ સગાઈ !

મીરજાં—ઓ પાછ, તે આવી રીતે પચઈ નારથી પ્રેમનો

રંગ જમાવ્યો અને અંજામનો પછુ જરા વિચાર ન આંચ્યો ? ક્યાં

છે માચ કંડેજાજ મવાલી ?

(મવાલીઓ દાખલ થાય છે.)

મવાલી ૧—શું ફરમાન છે, જનાબે આદી ?
મીરજી—આ બદમાશ શુદ્ધી અને આ કમળત કવાની કેહો
બનાવો !

મવાલી ૧—કપ જાતના અને ફેટેલા ફટકા લગાવીએ ?
મીરજી—એટલે ?
મવાલી ૨—એટલે એમ કે જૂદી જૂદી જાતના ફટકાના જાપ
જુદા લેવાય છે !

મવાલી ૧—સાધારણ દરેક ફટકાનો રૂપિયા, લોહી
કાઠનાર ફટકાના ત્રણ રૂપિયા અને માથું ફરી નાખનાર ફટકાની
ફિમત એક અશરશીની થાય છે !

મવાલી ૨—અને કાઠને જાનથી મારી નાખવો હોય તો
એકએક અશરશીને હિંમત સોંપી કરાય છે.

મીરજી—કુદલાસ છુ, માટે એમાંની દલાલીના ટકા બાદ
કરાયે.

મવાલી ૧—નથી બે બાવ એકજ વાત એકજ બોલ કાઢી છે,
મવાલી ૨—વળતર કે દલાલી કંઈ, અમારા જાવ સાચી છે
મીરજી—જાલે ત્યારે આ શુદ્ધીને પાંચ સાધારણ ફટકા લગાવો
અને આ કવાના બદન પર ત્રણ ચાર લોહી કાઠનાર ફટકા
જમાવો !

મવાલી ૧—જોને કુકમ. મહેરબાન બાનો અને કવિરાજ,
તામારા બદને જરા દટાર બનાવો અને કંઠાને અમારા જરા માનપૂર્વક
જોતીકે વધારો.

ફેહીમન—મારા પર શાદનસાદની મહેરબાની છે, માટે જો
પકડ્યો તો સાત સાત સાતને માટે કેદખાનામાં જરો.

મવાલી ૧—કેદખાનું તો અમારું સાચીયું છે. દસ દસ વાર
૪૫ આગા છીએ અને આ અગીઆરમે ફેરા ચરે.

હાફન—એહ છું કોણ અમને મારે છે.

મવાલી ૧—ગુપ. ફેરા પડ્યા પહેલાં જુમ જાની મારે છે
ગાયન.

હાફન—હોહો હોહો કેટલાએ માર મારવા આગા છે,
મીરજી—મારા ખૂન ખૂન હાથે આગા છે એ પાછ,
શુબજાર—કોઈ અમારા રંગે રમવામાં બહુ સારા ફાવ્યા છે,
મીરજી—પડો.

ફેહીમન—ના ના
શુબજાર—ચરખાં એની તાવો તાણ,
હોહો હોહો સાચર બદમાશ બન્યો શુદ્ધીને ઢાક,
કયો જેવો વિલાસ, એને તો એવો ત્રાસ.

ફેહીમન—તમને સફળતુ રોજે,
મવાલીએ—વળતો ના કાંઈ કહેજે;
શુબજાર—તેવો છે ઉત્તાદ કવાણ, પ્રેમ ફૂલો વાસ-દોહો

(ચોથો પ્રવેશ આવતા અંકમાં)

સુંબાઈનું રાત્રિ-રહસ્ય

(સખનાર—શ્રી. ગુપ્તદત્ત)

[ગતકથી ચાલુ.]

શીયાળાની રાત્રિ હતી. રાત્રિના લગભગ આઠ વાગ્યા હતા.
કોડી પવન પુકોતો હતો. White Lane અથવા સફેદ રીતું બાજર
સરગરમ બની ગયું હતું. અમે એ ગલીમાં રાતના સમયનું વર્ણન
કરી ચુકેલા હોવાથી તેનો અંગે યુનરહેલો કરવાની જરૂર નથી.

એવામાં એક ટંકીએ એ ગલીમાં પ્રવેશ કર્યો. ટંકી ગલીમાં
પ્રવેશ કર્યો પછી ધીમી ગતિથી ચાલવા લાગી. ટંકીમાં એક ગુજર.
રાતી તરફ અપડું-ઉપડું પોષાકમાં સજ્જ થઈને ખેડો હતો તેનું
માથું પુણું હોઇ બાજરીના વાળ હવાના સપાટાઓ સાથે ઉડવા
જોવામાં આવતા હતા. તેની પાસેની રીટ ઉપર એક મરમ ઓવરકોટ,
બેસેલર ટોપી પડ્યાં હતાં. તેના હાથ ઉપર એવેય કંપનીનું એક
સોનાનું પરીમાળ હતું. તેનું શરીર પ્રમાણસર તેમજ દેખાવક હતું.
શરીર ઉજ્જવળ ધકુવણું હતું. તેની ઉંમર લગભગ ત્રીસેક વર્ષની
લાગતી હતી.

ટંકી ગલીના પેલી તરફના નાકા ઉપર દોરાસ રોડના રસ્તે જઈ
પહોંચી એટલે યોદ્ધાને તરફે જોવાવાની આગ્રા કરી. ટંકી ઉભી રહી
એટલે યાના હાથમાં ઓવર કોટ લઈ ટોપી પહેરી તરફ નીચે ઉતર્યો
તથા રથ પ્રમાણે તેણે બાકું ચુકની યોદ્ધાને રજા આપી દીધી.

તરફ યાના રસ્તા ઉપર જમણા હાથે અવિલા એક
મજલાના મકાનમાં ગયો તથા ઝડપથી દાદર ચઢી તે ત્રીજે માળે જઈ
પહોંચ્યો. એ વખતે લગભગ બેઠારેક વર્ષની એક રૂપરૂંદરી તેનું
સ્વાગત કરવા દાદર પાસે આવીને ઉભી રહી હતી. બેસેલર નેત્રિસન
ચર્તા બનેએ નેત્રકલ્પક દેખી રિમતદારપ કયું. પછી તરફનો હાથ
પકડી નવજુવતી તેને પોતાના બેઠાકમાં લઈ ગઈ. એ બેઠાક બે-હાની
ઓરડા અને એક ઓરડી મળી ત્રણ લાગમાં વહેવાયેલી હતો.
બેઠા ઓરડાની ડાબા હાથ તરફની બારીઓ જાહેર રસ્તા ઉપર પડતી
હતી જિજ્ઞાસી બતી તથા પાંખાઓની બંને ઓરડામાં બ્યવરથ
હતી અદર પ્રવેશ કરતાં ને ઓરડા પહેલો આવેલો હતો એ ઓર
ડાની સાબસજ્જન ચિતાકર્ષક, રતિરસોપાદક અને વિલાસિતાથી
ભરપૂર હતી દિવાલને અડતાં બે સુદર કાચનાં કપાટો હતાં મધ્ય
ભાગમાં એક રાઉન્ડ ટેબલ હોઇ તેની આસપાસ ચારપાંચ યુરસીઓ
પહેલી હતી રસ્તા તરફ પડતી બારીઓ તરફ બે જુલો બે નેતરની
આસપાસ યુરસીઓ બેઠા હતા. ટેબલ ઉપર પાનવાની,
ચુકવાની વગેરે સામગ્રી ગોઠવી રાખેલી હતી ઉંચે દિવાલ
ઉપર ચુચારવાલ પરિપૂર્ણ કેટલીક દેશી વિદેશી છબીઓ
બ્યવરથાપુર્વક ટંગેલી હતી રસ્તા ઉપર પડતી બારીઓ ઉપર
ફેન્સી પર્તાં જૂદી રચા હતા. એ ઓરડાના મધ્ય ભાગમાં અપેક્ષા
બારણામાંથી બીબલ ઓરડામાં જઈ સકાવું હતું. એ ઓરડામાં

ખાતરી નહોતી એક બાબતે એક છત પલંગ બિઝાનેસો દોષ તેના ઉપર મેંઝરવાની નાખેલી હતી. પલંગપરનું બિઝાનું સુવંધા સ્વચ્છ હતું. પલંગની રહેતે એક મેહોરા બિચારી કામનો આપના દોતો. આમના નીચે એક કાઠાધાર ઉપર સુગંધિત તેલની ઘીથી, બે કાસ-કાસે વુજેરે એક વ્યવસ્થાની વસ્તુઓ પડેલી હતી. એ ઉપરાંત ત્યાં રસોઈ કરવાના સાધનો તથા બે ત્રણ પીતળના પાણીથી ભરેલા ઝોળા પીતળની બાદી, રૂવ વગેરે વ્યવસ્થાપૂર્વક ગોઠવી રાખ્યું હતું. એ બોરડીનો ઉલ્લેખ અમે કર્યો છે તે માયરમ (સ્નાનગુદ) તરીકે ઉપયોગમાં આવતી હતી.

અને અમે આવેલા તરૂણની ઝોળખાણુ આપીશું. એ તરૂણ બીએ કોઈ નહિ; પરંતુ રાત્રિ રહસ્યના લેખની ચાઆતમાં હીરાલાલ-નામ ઍરિસ્ટરનો અમે તાજકાને પરિચય કરાવ્યો છે તેજ હતો. એક બિચારે ઍરિસ્ટર તરીકે તે પ્રખ્યાત હતો. આમ છતાં મહિને રિવેસે તે તરૂણે આરોસે રૂપિયા નેટલી રકમ પેદા કરી ચકતો હતો. સંસારનું કોઈ જાતનું બંધન નહિ હોવાથી તથા આતમતમાં લેશ માત્ર પ્રતિષ્ઠા નહિ હોવાથી તે 'ફક્કરામ ગિરધારી' હતો. તે નેટલું કમાતો તેટલું ખરની નાખતો હતો.

આ પરિચયેદમાં ને વિલાસિનીનો અમે પરિચય કરાવીએ છીએ તેની સાથે હીરાલાલની ઝોળખાણુ તેના એક મિત્રે બે ચાર રિવસ ઉપર રાગતી હતી.

એ નવલયુવતીનું નામ કમળા હતું. તે દેખાવમાં ધણી બુબસુરત હતી. તેના બન્ને હાથ ઉપર બન્ને સોનાની અંગૂઠીઓ, કંઠમાં એક સોનાની મોદનમાળા અને પગમાં ફેંસી સફાઈ હતી. તેની બન્ને હોળીઓ તથા પગની પાનીઓ મેંદીથી રંગાયેલી હતી. પોતાના હાથોમાં એટલાની સુગંધિત તેલ નાખી તેણે વેણી ચૂંચી હતી. બન્ને હાથમાં સુવર્ણની અંગૂઠીઓ ઉપરાંત મોમશર્ના ધુસોના ગજરા હતા. તાપચર કે, તેનું રૂપકાન્દ્યું ધણુ આકર્ષક હતું.

હીરાલાલે અંદર પ્રવેશ કરી એક આરામ ખુરસી ઉપર ત્યાન લાઇ સિગારેટ સળગાવી. કમળાએ રાઉન્ડ ટેબલ પાસેની એક ખુરસી ઉપર બેસી હાસ્યમુખે પાન બનાવવા મહિયું.

સિગારેટ પીતા પીતા હીરાલાલે કહ્યું:— "કમળા! આજે બહાર ફરવા જઈશું કે ?"

"જેની તમારી ઇચ્છા તમે રહેને ભાઈ લઈએ ત્યાં હું તમારી સાથે આવવાને તૈયાર છું." કમળાએ એક બેઠક કટાક્ષ ફેંકી કહ્યું.

હીરાલાલે કહ્યું હાથેના ધડિઆળમાં જોઈ કહ્યું:— "દણ સાગ્રા આજે વાગ્યા છે. વિઠોરિયા લાઇ બે એક કલાક ફરી આવ્યા પછી આપણે યાત્રિયા રાખન કરીશું."

"હા, હું તૈયારજ છું." આમ કહેતાં કમળાએ એક પાન હીરાલાલાના હાથમાં ઝડપું અને બીલું પાન પેટે આપ્યું.

યોગ સમયમાર્ગે હીરાલાલ અને કમળા મકાનની બહાર નીકળી રસ્તા ઉપર આવ્યા અને એક વિઠોરિયામાં બેઠાં. કમ-

ળાએ કહ્યું:— "આવી કંઠમાં બંદાર, નવા કરતાં કાનિમા નેહ આવીએ તે રહેડું ?"

"તારી મરજી હોય ત્યાં જઈએ. તમે ઇચ્છીશ રિવસ નેવી મને છ ?"

"એમાં રહેને વિશેષ સમજ પડતી નથી. હમણાં પેથી પતિલાકિતી દેશી ફિલમ આવી છે તે આપણે નેહ આવીએ."

દેશી ફિલમો બેવાનો હીરાલાલને કંઠાશે હોવા છતાં તેણે કહ્યું:— "ચાલો ત્યાં જઈએ."

વિઠોરિયા ચાલુ થઈ તે સાથે હીરાલાલે સોનેમાની વાત આગળ ચલાવતાં કહ્યું:— "અમેરિકા અને ઇંગ્લેન્ડનું અનુકરણ કરી આજ કાલ દિગ્ગજસ્તાનમાં પણ ડેટલાક માણસો સોનેમા કેપનીઓ કરે છે; પરંતુ નોંધતા માનના અભાવથી દેશી ફિલમોમાં એવા હજારો વાળવામાં આવે છે કે, જેમાં સ્વચ્છાક્રમનું સ્થાનજ ન હોઈ શકે. ગાડરીઆ પ્રવાહ જેરી પ્રભને અઘડારિક જગતના બતાવી પેસા કેમ આમ કરવા એ દેશને વશ. યંદ સોનેમા કેપનીઓ આજ કાલની નાટક કેપનીઓ કરતાં પણ વિશેષ અધમ રિમ-તિને પ્રાપ્ત થઈ છે. આજ કાલનાં ધણાખરા નાટકોમાં, રેડીયો સ્ટુડિયોન વગે, ખાદી, ધા પૂઠા વગરના સ્વદેશીયારો, રિયુદ પ્રેમને બાંહે દલનાની પોઝાર નેવી રીતે નેવતામાં આવે છે તેવા રીતે દેશકાળ, પરિસ્થિતિ અને સુયોગો લક્ષ્યમાં રાખ્યા સિવાય સોનેમામાં ધણુ ઝોરપેડેન, યોદાસની ચત્ર, મેદેસની યોદાસની હરિશ્ચંદ્ર, ફારના પીઠાં વગેરે જતાવવામાં આવે છે."

કુતુહલને વશ થઈ કમળાએ કહ્યું:— "ભૂરે શું બધી દિંદી શીલમ કેપનીઓ બેવી છે ?"

હીરાલાલે કહ્યું:— "ના, અપવાદરે માત્ર આંગળીને ડેરને ગણાવે એટલી સિનેમા કેપનીઓ સાફે મદદનીય કાર્ય કરે છે. એમાં મહારાષ્ટ્ર ફિલમ કેપની સુખ હોઈ તેના આલેખો ચારા અનુભવી છે."

આ વાતમાં કમળાને વિશેષ રસ પડતો નહિ હોવાથી તેણે કહ્યું:— "હશે, ગમે તેમ હો; આપણે કંઈ ત્યાં આપની રાત મેસી રહેડું છે ?"

વિઠોરિયા થીએટર આવ્યાજ જઈ પહોંચી બંને નીચે ઉતર્યાં. હીરાલાલ ટિગેટ કઠારી કમળાની સાથે બેસ્યાં જઈને બેઠાં.

બે કલાક પછી બંને જણાં પાછાં યુકામ ઉપર આવ્યાં. હીરાલાલે બનરમાંથી દેનેસી ધૌ સ્ટાન્ડની એક પાઇન્ટ ખરીદી લીધી હતી. યુકામ ઉપર આવ્યા પછી હીરાલાલે અને કમળાએ દુરપાન કરી. કમળાની દાસીને સ્તોઈ તૈયાર કરી રાખી હતી. સુરપાન કરી બંનેએ જમી લીધું. દાસી બહાર હમણાં સુધારી. કમળાએ અંદરથી ફાર બંધ કરી દીધું.

પાન ખાતાં ખાતાં હીરાલાલે કહ્યું:—“કમળા” તારા જેવી એક ઉચ્ચકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલી રૂપવતી સુંદરી આવા અધર્મ વ્યવસાયમાં માટે પરી છે એ બહુવા માટે મહારાજાનું અધીરું બની ગયું છે. તું મને એક વખત તારી જીવનકથા કહી સંભળાવ. અભિષેખમાં તારે આવી અધર્મ વ્યવસાય ન કરવો, પરંતુ તથા તું સંનિતમાં રહી તારા જીવનનો નિર્વાહ કરી શકે એવી ગોઠવણ કરવાની મહારી ઇચ્છા છે; પરંતુ તું તારા જીવનની સમગ્રી સત્ય દર્શકતા મને કહેશે. તારે માટે મહારાજા અંતરમાં ધણે પ્રેમ ઉપજેલા હોવાથી, સંયોજનો વધ યથા હશે અને એવાં અનુચિત કોર્પો કર્પો દરો તેપણ કું તે તારૂં લક્ષ્ય આપનાર નથી.”

કમળાએ હીરાલાલની નજીક બેસી પોતાની જીવનકથા કહેવાની શરૂઆત કરી:—“કું પરમ પ્રભુ થી રજીસ્ટ્રેશનના તીર્થધામ ડોકારમાં લાલજી કુળમાં જન્મી હતી. મને ન્હાની ઉમ્મરની મૂંઝી મહારાજા પિતા પરચેકવત્સી થય હતા. મહારી માતા યજ્ઞમાનરૂતિ કરીને આમારા ધરસંસારનું અરથ ચલાવતી હતી. મહારાજા વિવાહ ડોકાર ગામમાં જ કરવામાં આવ્યો હતો તથા મહારાજા સસરા સામાન્યતઃ આપે પીંચે સુખી હોવા છતાં તેઓ પણ ડોકારના ખીલ લાલજીની મુશ્કેલી યજ્ઞમાનરૂતિ કરતા હતા. મહારાજા ઘણા યુધ્ધ એ વખતે મહારી ઉમ્મર બાર વર્ષની અને મહારાજા પતિની ઉમ્મર દસ વર્ષની હતી. દિવસનો ધણેખરો ભાગ કું મહારી માતા પાસે રહેતી હતી તથા રાતના વખતે બદલવાનું ખીચું એક વજ્ર લઈ સાંસરે ભત્તી હતી. મહારી સાસુ તથા સોળ વર્ષની ઉમ્મરની નણું-દેનો સ્વભાવ ધણે કોપી તેમ જ ઉગ્ર હતા. તેઓ મને એક બગીચાની હતી. ખીચી તરારથી કું સદુષ્ટ ધર્મમાં આવી ગયેલી હોવા છતાં કમળાને હોતો રહી સુખથી વસિત રહેતી હતી. મહારાજા પિયરમાં તેમજ સાંસરે દરેક માસની પ્રનમના અરસમાં ધણા યજ્ઞમાનો દેવદર્શન કરવા આવતા હતા, તથા તેઓમાંના બે ચાર નવયુગીના તેઓ ડોકારની જેમાં તીક્ષ્ણ હોવા છતાં કું મહારાજા ધર્મથી લેશ માત્ર અગિત ધર્મ નહોતો.

“એવી સ્થિતિમાં બે વર્ષ જેટલો કમળા પસાર થઈ ગયો. મહારાજા પતિની ઉમ્મર બાર વર્ષની થઈ; છતાં સંસાર સુખ કોને કહે છે એ વિષયનું તેને નિષ્કૃષ્ટ યાન નહોતું. માતા તથા બે-નની સીખવણીને વધ ધર્મ તેણે વગર વિચારે મહારાજા ઉપર લાકડીઓ ચલાવવા માંડી. મહારાજા સસરા એકમાર્ગી અને ધરસંસારની ખટપટથી વિરક્ત રહેતા હોવાથી તેમણે કોઈપણ વિષય તરફ પાન આપું નહિ. છેવટે પિયર જવાની મહારાજા માટે મહારી સાસુ તથા નણું દે બંધી કરી. રહવાથી રાતના દસ એગીચાર વાગ્યા મુઠી કું ધરનું તથા આવનું જતા યજ્ઞમાનેનું તમામ કામ કરવા લાગી.

“મહારી નણું દે મને કોઈ પણ રીતે નિરતિ બેસવા દે તેમ નહોતો. તે મહારાજા ઉપર ખોટા આગ મથાવવા લાગી, એમની ઉપર ધણી બરવા બધું કું ફાણાની સાથે મુખી રીતે વાનચિત કું, ફાણા પુરથ

ધણે કું પત્રવ્યવહાર ચલાવું છું એવા તદ્દન અસત્ય કલ્પિત આરોપો મુઠી તે મને જે અસત્ય કું, એવા લાગી તેનું વર્ણન નિહાવ સબે-થી કું કરી શકું તેમ નથી.” આટલું બોલતાં બેલતાં કમળાનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું તથા તે બોન રૂન કરવા લાગી.

હીરાલાલે આસન ઉપરથી ઉઠી ખીરસંભાળા રમકડી તેનું અશુભજન સ્વચ્છ કરતાં કરતાં કહ્યું:—“ગઈ જીવંતી સંભારી રોક કરવાથી હવે શું કળ છે તું ચાન્ત ધર્મ બધી દર્શકતા સ્વરથ લાવથી મને કહી સંભળાવ.” આમ કહી તેણે કમળાના કપોળ પ્રદેશ ઉપર સદાશુભચિન્તન કું બુન કું.

કમળા પુનઃ શાન્ત થઈ કહેવા લાગી:—“કું નિષ્પાપ હોવા છતાં મૂંઝે મહોડે સમજી કંઈ સહન કરતી હતી. એક બે વર્ષમાં પતિ સમજી જતાં મહારાજા સકળ કુંખનો અંત આવશે એવી મને આશા હતી; પરંતુ પતિનો બળહાર દિવસે દિવસે વિશેષ જીવંત બનતો ગયો, તે માતા તથા બે-નને વધ ધર્મ કું જાણે ધરનું એક દોર દોડ એમ માનતો હતો, છેવટે સદુષ્ટા તાસથી કંટાળી જઈ કું મહારાજા પિયરે મહારી માતાના આશ્રયમાં જઈને રહી.

“મહારાજા ઉપર જીવંતી જીવંતી વાત જાણવામાં આવ્યા પછી અસત્યથી તેમાં આવતાં હોવા છતાં મહારી માતા મને સાંસરે મોકલતી નહોતી, એવામાં એક એવો બંધકર બનાવ બન્યો કે, જેથી મહારાજા જીવંતની પાપમશીનો પાપો નખાયો. (આપણું)

(આ રહસ્યપૂર્ણ લેખનો આગલો ભાગ વાંચવા માટે અભિલાષિત બંધકર વાંચો)

“ઉંચી બનાવટના ટકાઉ રેડીયસ સ્ટવ.”

મેહંદ સરતા શાવે વેચાય છે.

આપમસ, આપદીમસ તથા ખીલ બધા સ્ત્રીઓની બનાવટના સુલાઓ સાથે રેડીયસ જીવંતી દર્શક કરે છે કારણ કે રેડીયસની ઉંચી કુલોલીની સ્ત્રીઓ જાન-મેન્દથી પુરવાર થઈ ગયું છે. રેડીયસ સ્ટવ દરેક વેપારીને ત્યાં વેચાય છે.

એન્ટસ:—છંદીઆ કંપનીએ એક એકસપોઈટ કું ૧૬, ટેમરી-લેલન, મેટ મુંબઈ.

આ પત્ર જાહેરજી પીતળાર દરેક મુંબઈ નં. ૯૦ ચીયપોક્કી પરથ રેડીયસ લેડી નામનાં દિ-કું આપને જ કે. એન. સેલર પ્રેસમાં બાંધું છે અને તંત્રી બંધકર મોડીલાસ દિવેદીએ મુંબઈ નં. ૪ ગીરગામ ખરાબ બીદીગમાંથી પ્રસિદ્ધ કું છે.

મોજ-મજલ

રવિવાર તારીખ ૨૦ મી જુલાઈ અને ૧૯૨૪.

મેઝરી માતમ.

મેઝરી હમ પર શ્રીદા છે,
અમને પ્યારી મેઝરી;
જાન જાએ તો જાહે,
ના જાય પ્યારી મેઝરી.
હું કે ઉઠે આ કહેજે,
ને જીમર ચીરાય છે;
ખ્યાલ આવે કે તરત,
આવી અમારી મેઝરી.
લાંખાં ચોડાં લોકચરા,
કરતાં અમે કાંઈ-કીટમાં;
વાહ વાહ સમજે યતી,
પ્યારી ફુલારી મેઝરી.
“જોક યુ પ્લીઝ ઇટ, વેરીવેટ સર,
વેત્ર મી લોઠ” કહેતા અમે,
અફસરીથી પણ વસી,
પ્યારી અમારી મેઝરી.
જામ્યું આ ઘમસાણ ચાથી?
ગાંધીજીએ યુ ક્યું? ઈ
કોઈ ના કરતું કદર,
રવજે સિધરી મેઝરી.
લોકમાં દંજત હતી,
સુભાગીરીથી પણ વધુ;
અફસોસ ના કોઈ માનતું,
હાવાં મધુરી મેઝરી.
મરતા નથી, ટળતા નથી,
નારિ-વાદી અહીં થકી;
મોકલી આપી મસાણે,
હાય ફુલારી મેઝરી.

જુલિયુસ.

એક સુંદરીનાં સાહસ કર્મો

પ્રકરણ ૧૦ મું.

નવી ઝોળખાણુ.

આપણા મુસાફરોએ આખો દિવસ મુસાફરી ચાલુ રાખી. રસ્તામાં કોઈ પણ જાણવાનો જવાબ ન બન્યો. સોજ પડવા આવી ત્યારે તેઓ અટક નામના એક ગામમાં પહોંચ્યા. ધનવગિરિની રેકરીઓ ધણી પાછળ રહી ગઈ હતી. રસ્તો સારો હતો અને આસપાસનો પ્રદેશ ધણે-રમ્ય અને સુંદર આવતો જતો હતો.

સૂર્ય આધમ્યો—હીલાં સાહવાન અને મેદાન ઉપર અધારની જાખ પથરાવા માંડી—સુરિસાદ્ય પીએ પીએ હુપ્ત થવા માંડ્યું. પક્ષિ-ઓનો કથરવ ધણ રોજો હતો અને તેઓ તેમના માળાઓની શોધમાં કિલકિલાટ કરી રહ્યાં હતાં.

અધિકાર આપી ગયો; પણ તરતજ પશુઓનો અદ્ભૂત પ્રકારની રજો—આપું વન રૂપેરી રંગમાં તરતું સાચું—સુંદર વસ્તુઓ વધારે સુંદર દેખાવા લાગી.

અટક ગામ દેખાવા લાગ્યું. તેના પુરાણુ ભવ્ય મંદિરો ઉંચું શિખર તારાની મારફત ચળકતું હતું. આપણા મુસાફરોએ તેમની આખા દિવસની મુસાફરીનો મુખરૂપ અંત આવવાની પરમેશ્વરનો આભાર માન્યો. એટલામાં દૂરથી પવન વેગે દોડી આવતા એક યોગિ-સ્વામી પોતાની ખરીના અવાજે તેમનું ધ્યાન ખેંચ્યું.

“આપણી પાછળ જોઈ પડ્યું હોય એવું તને લાગે છે?” પોતાને માટે નહિ પણ પોતાના બદલા પ્રસન્નની ખાતર કુખતી તેણીએ પ્રશ્ન કર્યો.

પણ આ પ્રશ્નનો પ્રસન્ન વિચાર કરે તે પહેલાં તો તે ધોડો તેની પાંડ ઉપર બેઠેલા એક યુવાન યોગસ્વામીને લખને એકદમ ચારે પગે ઉછળતો દોડતો આવતો હતો. આટલા બધા તેજસ્વી અને તોફાની યોગ ઉપર બેસનાર યોગસ્વામીને કે નાનો દોડો તો પણ દટતા, શાંતિ અને ધીરજ રાખી તેના ઉપર તે બેસી રહ્યો હતો.

પ્રસન્ન અને મનોરમા એ કે જાણ્યું ખરી ગયાં કે જેથી અથા-વાનો ભય ન રહે; પરંતુ તે ધોડો એકાએક અટકી ગયો અને તેના બેસનારે દુઝીઆરીથી તેના ઉપર કાણ મેળવી શીધો. ધોડો તદ્દન યાદી ગયો હતો. “દોડોથી શીજુ મારણું” બળું હતું. પરસેવે બનને નીતરી રહ્યા હતા. નવો મુસાફર ધોડી વારે રસ્તા વચ્ચે ઉભો રહ્યો.

એટલામાં બનને જ્યાં નવા મુસાફરી પાસે આવી લાગ્યાં. તેનો પોસાક સાદો હતો. તેની મુખમુઠ્ઠા આકાંક હતી. ચંદ્ર-પોરનામાં તેના મુખ ઉપરની અનુપમ સુંદરતા સ્પષ્ટ દેખાતી હતી. તેનું ચરીર પાળળું પણ ઉંચું અને એકસરખા પાટલાળું હતું. તેના વડન ઉપરની રેખાઓ તેમ ઉચા કુખ અને સોજનની સામિતી સ્પષ્ટ હતી.

“જાઈ, તમારો ધોડો જરા હાડીયા અને દુરામતી લાગે છે,” પ્રસન્ને નજીક આવતાં પોતાના ધોડાની ઉત્તરણી આસને અટકાવો

નવા સુસાફરને હેઠીને કહ્યું. “મને તો અંકરમાંત યંચાનો ભેપ હોતો.”

“ધોધાનાં પગલાં એક સરખાં હતાં એટલે કોઈ પણ જાતનો ભય ન હતો,” યુવકે મીઠા અવાજે હમચેની નમ્ર રીતભાવથી કહ્યું. “જે યોગ્ય પોતે લપસી ન પડે તો મને તો પડવાની કાંઈ પંજી જાતની ધારતી ન હતી. પણ,” મનોરમા તરફ જોતાં તે બોલ્યો, “તમે જો આજ દિશાએ આજીવ સુસાફરી કરવાના હો, તો મને તમારી સોજાતી ધણી આનંદ થશે. તમને તેથી કાંઈ દરકત કે અંતરાય તો નહિ નડે ને ?”

“બીલકલ નહિ, બાપ,” યુવકના મુખ ઉપરની ઉદાર ભાવના અને નિખાલસપણું જોઈ તેણે ખુશ થતાં કહ્યું. “અમારી આજની સુસાફરી તો પૂરી થઈ છે કારણ કે આજની રાત તો અમે અટકમાંજ ગાળવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો.”

“ત્યારે તો જો તમારી ઈચ્છા હશે તો આપણે સાથેજ રહીશું,” યુવકે કહ્યું. “તમે આજે લાંબી સુસાફરી કરી છે ?”

“લગભગ પોણાસો માઈલ,” પ્રસન્ને પોતાના ધોધને જરા ઉતાવળથી અવાવતાં કહ્યું.

“તમે આખો દિવસ આ મોટા રસ્તેજ સુસાફરી કરી છે ?” યુવકે પૂછ્યું. પ્રસન્ને યોગ્ય ધુણવાળીને હા કહી એટલે તે આજળ બોલ્યો, “તમે જાણો છો કે સો કન્યાઓ આ રસ્તેથી મૃત છે અને જ્યાં તેઓ ઉતરે છે ત્યાં બીજા કોઈ પણ સુસાફરને કોઈ પણ જાતની સમગમ મળી શકતી નથી !”

“મૃત કોણે? તેમને લીધે અમારે થોડી ધણી અચ્ચક્ય નોમવવી પડી હતી.” ભીમસિંહ કે અજયગદનું નામ ન આવે તેની ખાસ સંભાળ રાખતાં પ્રસન્ને જવાબ આપ્યો. “પણ આખરે એક રાત માટે અમને ઉતરવાની સમગમ મળી તેથી આજે રાત્રે સો કન્યાઓ ક્યાં રહેવાની છે તેની અમે ખાસ તપાસ કરી છે. અમને ચોક્કસ ખબર મળ્યા છે કે અટકથી આઠ માઈલ દૂર એક મઠમાં તેઓ આજે રાત્રે રહેશે.”

“જરાજર !” નવો સુસાફર બોલી ઉઠ્યો. પછી થોડી વાર જણે કાંઈ ઉંઠા વિચારમાં કુપી ગયો હોય તેમ યુવ રહ્યો; પછી આજળ બોલ્યો, “બાપ, મારું કર્યું. જો કે અમારી સાથા તમે ધણી સારી રીતે બોલી જાણો છો તો પણ તમારા ઉચ્ચાર ઉપરથી હું કહી શકું છું કે તમે આ પ્રદેશના રહેવાસી નથી, પણ તમારા પોણાક ઉપરથી લાગે છે કે તમે ઉત્તર તરફના રહેવાસી છો.”

“તમારું ધારતું ખરું છે,” પ્રસન્ને જવાબ આપ્યો. પ્રસન્ને પોતાનો દેશ દેખાયા પછી પોતાનું નામ બદલીને મંદ્રસિંહ સખતું હવું. તેથી તે નામ તેને કહ્યું.

“બાપ મંદ્રસિંહ !” જો આપણે સાથેજ સુસાફરી કરીશું તો નહીં આપણે મિત્ર થઈશું,” યુવકે કહ્યું. “મારું નામ વીરપાળ છે. તમે લાંબે સુધી સુસાફરી કરવા માગો છો ?”

“તેનું કાંઈ ચોક્કસ કહેવાય નહિ,” પ્રસન્ને જવાબ આપ્યો. નવા સુસાફરની વતીથી કે તેને ધણી મળી મૃત હતી તો પણ તે બધી

વાતો છુટથી કરવા માગતો ન હતો. દુનિયાદારીના એક બિનઅનુભવી અને નિખાલસ હૃદયના યુવકને જાણે એવી રીતે તે વાત કેરોતો હતો અને પુખ્તો પૂછવા કરતો હતો.

“મારે પણ ક્યાં સુધી સુસાફરી ચાલુ રાખવી એ હજી ચોક્કસ નથી,” ઉંઠા નિશ્ચય નાખતાં તેણે ટકાર કરી; પછી થોડી વાર અટકી કંઈક ગભરાતા અવાજે તે બોલ્યો, “તમે સો કન્યાઓને તમારી સુસાફરીમાં જોઈ છે ? ફક્ત જાણવાની ઈતેજારીથીજ હું પૂછું છું. લોકો કહે છે કે આજ સુધી ચોક્કસવાંથી બધી કન્યાઓમાં આ વખતની બધી ધણીજ ખુબસૂરત છે. રાત્રી માનસિંહને આ દૃશ્ય માટે હજારો વાર ચિત્તાર હશે.”

“અમે કન્યાઓને જોઈ નથી,” તેણે જવાબ આપ્યો. “અને ખરું કહું તો તે બાળકથી અમે હજી તદ્દન અજાણ છીએ.” વાંચકવર્ગ સમજ નેરો કે મનોરમાએ અવાપિ અજીતગદના કિસ્સાના તેણીના સાહસનો કાંઈ પણ જ્ઞાતાત પ્રસન્નચિત્તિને કહ્યો ન હતો.

“તું આ શંક્ય છે ?” વીરપાળે તેમની અચાનકતા વિષે અચ્છે બતાવતાં કહ્યું. “તમે નથી જાણતા કે બાદશાહના જનાનખાનામાં એક ખંડણી પટે તેમને ચોક્કસવામાં આવે છે ?”

“આ બેદનું આટલું પણ રહસ્ય આજે મેં પહેલી વાર જાણ્યું,” પ્રસન્ને કહ્યું. “આ દેશનો ઇતિહાસ મેં વાંચ્યો હતો અને તેને માટે હું તો એટલુંજ જાણતો હતો કે માનસિંહ નામનો રાજા પહેલાં અવી થઈ ગયો હતો.”

“અને તે કુટુંબ રાજા,” અંધાર ધૂણું અને તિરસ્કાર બતાવતાં વીરપાળ બોલી ઉઠ્યો, “બીકણુ અને વિશ્વાસપાતી હતા, તેણેજ આવી શરમભરેલી સલાહ કરી અને તેથી અમારે દર વર્ષે એકસો સુદર કન્યાઓ બાદશાહના જનાનખાનામાં ફક્ત તેની અધન વિષય વાસનાની તૃપ્તિ કરવા ચોક્કસવી પડે છે; પણ રાજા માનસિંહને તે તેના મુન્દાનું ચોખ્ખું રૂબ મળ્યું છે. તેને તરતજ પદશ્રદ્ધ કરવામાં આવ્યો, કે જ્યાં તે આખરે મરણ પામ્યો.”

“પણ શા માટે આ પ્રદેશના લોકો એવી બદનામી કરી ખંડણી લખ્યાં છે ?” પ્રસન્ને પૂછ્યું. એક બાજુ નિર્દોષ બાળાઓના ખંડ અને બીજી બાજુ તેમની ભિન્નતાના ખ્યાલ અવાવતાં તેનું લીલી તપી આવ્યું. “ખરેખર તે સો સુદર બાળાઓના દેખાવજ આ પ્રદેશના ગમે તેવા બીકણુ માણસના હૃદયને પણ ઉરફી ચૂકે એવો હશે !”

“તમે મારા દેશવાસીઓને કાપરતા માટે હંપકો આપો છો તે વ્યાજબીજ છે,” યુસાધી દાંત કચકચાવતાં તે બોલી ઉઠ્યો. કાંધથી તેના લાલ થયેલા ગાંઘ અને તેમની મુખ મનોરમાએ ચંદના અજવાળામાં જોયાં. “એક દિવસ જરૂર એવો આવશે કે જ્યારે આ પ્રદેશના લોકો તેઓની સામા એકસંખ કરીને ઉઠશે, તેમણે સહન કરેલાં દુઃખોનો બદલો લેશે અને ભવિષ્યમાં આવી અધન ખંડણી લગવાની બલામાંથી પોતાને છુટકારો મેળવશે. સાંઘા યવાની સંજિત હોવા છતાં જેઓ કેવળ ભીશ્મ અને રવેન્દ્રાથી ચાંત બેસી રહ્યા હોય તેમના ઉપર પરમેશ્વરનો કોપ ઉતરી પડશે. આ અસહ્ય જીવનને કમરીને નિષેધ કરવાની જગ્યામાં જરા પણ સંજિત હોવા છતાં જે સહન કરતા હોય તેમના ઉપર શાપનો વરસાદ વરસશે.”

“તો હું” આ પ્રેમની રહેવતી—અને એક પુરુષ હોત તો હું તમારા જેવાજ ઉદાર કહાડત. એટલુંજ નહિ,” અતિ ઉત્સાહપૂર્વક મનોરમા બોલી, “પણ ત્યાં સુધી આખા રહેને તેમની બદનામીનું ભાન ન થાત ત્યાં સુધી ત્યાંપણે બેઠા વગર બધે ફરીને બધાને બચત કરત.”

“મારેખર, આવી કડક ભાષા, આવા અસરકારક શબ્દોમાં બેલનારી એક વીર સ્ત્રી—એક દેવીજ હોવી જોઈએ,” વીરપાળ ગાળ ઉઠાશે, “ભાઈ, પ્રસન્ન તરફ ફરીને તેણે પૂછ્યું,” “આ તમારી સ્ત્રી છે કે બહેન—”

“સી,” પ્રસન્ને જવાબ આપ્યો. તેના આ જવાબથી મનોરમાના મુખ ઉપર લાલાશ આવી કારણ કે તેણીની પ્રતિષ્ઠા સાચવવા તે અસહ્ય બોલ્યા હતા.

“ત્યારે તો હથેર તરફથી મળેલી એક અત્યુત્તમ બહિષ્કાર તરીકે તેને સંભળાવ્યું છે ઉઠાશે,” તે યુદ્ધ સલાહ આપી, “પ્રજ્ઞા ઉપરના સ્થાવી વધારે મુલ્યવાન રત્નની પેઠે તેનું જાતન કરી તેની યોગ્ય કદર કરો. જે સ્ત્રીના હૃદયમાંથી આવી ભાવનાવાળા ઉદારતા નીકળે છે તે બીજા સામાન્ય સ્ત્રીઓ કરતાં ઉંચી બ્રહ્મિકાએ વિદરે છે—તે એક દેવી છે; અને એક સામાન્યની મહારાણી કરતાં આવા યુવતી રત્નને અતઃકરણપૂર્વક માન આપવામાં હું વધારે ગૌરવ માતું છું.”

“ભાઈ વીરપાળ, તમારા વખાણથી મને લજો આનંદ થયો છે,” ગીઠા શબ્દોથી પ્રસન્ન બાંધ્યો; “કારણ કે મારી પ્રિય મનોરમા વરેક રીતે તેને લાગ્યું છે.” આટલું બોલતાં રમેદભીની આંખે તેણે તેણીના તરફ જોયું.

“આની સી મળણથી તમે પુરેપુરા સુખી અને ભાગ્યશાળી છો,” યુવાન વીરપાળ બોલ્યો; “તમારા પ્રેમનો ઝંઝા અખંડીત રીતે વળા કરે છે, તમારા પ્રેમની અધિભાગી તમારી સાથેજ છે. તમારું ભાગ્ય અદેખાઈ કરશે એવું છે. માફ એથી ઉલટુંજ છે. તમારા નેટલાજ પ્રેમથી હું એક સ્ત્રીને ચાહું છું. તે સ્ત્રી સર્વાંગ સુંદર—રેક કળામાં પસું અને સહજોતી ભંડાર છે. તે પણ મને તેટલાજ પ્રેમથી ચાહે છે, પણ ‘દુઃખે અમને દમ્પત્તને મારી છુટા રાખવાનો નિશ્ચય કરે છે. તેમ જતાં,” ભણે કે દુઃખના ઉઠા વિચારથી ભગો. હોય તેમ આરેકથી તે આગળ બોલ્યો, “મારી કમનસીબ કહાણીથી તમને દુઃખી નહિ કરું. તમે મારી સાથે મુસાફરી કરવાની મહેરબાની કરી છે તેથી હું તમારો આભાર માતું છું, મારે તમને જેમ બને તેમ વધારે આનંદ આપવા હું પ્રયત્ન કરીશ.”

“તમારી છૂપી વાત બહુવા અમે રજપણ છતેભર નથી,” પ્રસન્ન બોલ્યો, “પણ બલિષ્ઠમાં તમારે તમને અમારા ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ બેસે ત્યારે કહેજો, અને અમારાથી બનશે તેટલો તમારા દુઃખમાં ભાગ લઈશું.”

“તમારે આપણે એકબીજાને વધારે સારી રીતે ઝોળાખતો ચાલ્યું ત્યારે મારા પ્રેમની હરબનેક વાત તમને કહીશ;” વીરપાળે અજાણ્યું, “પણ આ અટક ગમતું પાંદર આપ્યું, આ ગામ પવલ-મિરિની ૨૬કીઓમાં રહેતા બહારવટીયા મહેન્દ્રપણની જન્મમુમિત રચાત છે.”

અપૂર્ણ.

ઉફ! ખૂન!!

પાને

જ્યારે લોહી ઉકળી આવે ત્યારે!

(કાખતાર—નંદા મરત ફરીર.)

વાંચક બીરાદરો! હવનમાં કેટલાક પ્રસંગોમાં કેટલાક બતાવે એવા બને છે, કેટલાક સંભેગો એવા આવી બપ છે, કે જે વખતે આખા લખેલા ઉદારો નાંકના દેહક એકદરની અદાથી આપણા સુખમાંથી બહાર નીકળી પડે છે. આપણા પિત્તના છવન બપદારની પડનાઓમાં કેટલીક વખત એવા બતાવે બની બપ છે કે જે વખતે આપણે શરસાના આવેશમાં ખૂન પર આવી બપડે છીએ.

દિનમાં દરિયામાં રાખવાની છડ હોત તો તે વખતે

ઉફ! ખૂન!!

જેવા પ્રસંગો બનતી વખતે કેટલાં ખૂનો થાત, કેટલી કેટલી લોહીની નીચો વહેત, કેટલી કેટલી દિસ થાત, કેટલી કેટલી ધોળાચકી બને ફેરફારી થાત, એ વિચાર કરતાં મારું મગજ ભને છે.

હવે આપણે આ પ્રસંગો કયા, તે જોઈએ.

દૂનમાં બેઠા હોઈએ. કપક મુદર બપું કે માસીક લઈ વાંચવાનો વિચાર કરીએ ત્યાં જોઈ અચ્છદને ઝોળાધારે મા છુદેના ખારકાન આપણી પરવાનગી વગર જરા પણ આપણને પૂછ્યા વગર બે મહા-ભથી આપણું જાણું ઉંચું કરે અથવા આપણી ભેગો ચપાઈ એવું ખાહું વાસ મારણું માણું આપણા નાક સુધી લાવી ભેગો વાંચવા મરે અથવા આપણને પૂછ્યા ગાળ્યા વગર એના બાપણું જાણું હોય તેમ બેઠક બેઠકથી ઉપાડી વાંચવા મંડી ભપ તે વખતે લોહી ઉકળી આવી એજ સ્વપ્ના નીકળી પડે કે,

ઉફ! અસ ખૂન!

વાંચકો! મારા એક એવોજ અનુભવ તમોને કરી સંભળાવું છું. ખરાબીથી હું દૂનમાં ચરો, રોજનપર પોરડેને આપણું “જોન-મનન” દેખર તોડી ત્યાં પડેયું ખાતું વાંચવાની શરૂઆત કરું છું ત્યાં એક ભગ્ન હાલેલા યોમાન રોડે “જરા લાવજો” કરી મારી લીધું” એ યોડ તો પછી વળી કારણ કે, મને બીને સમય નહિ મળવાથી માસીક, વનમાનપરો, પુત્તો આદિ લોકક દૂનમાંજ વાંચકને વખત મેળવી ચકું છું. ના પાડવાથી વરઢ લાગ્યું એમ ધારી હું ન આપતાં ખાંચાએ અને વાંચવા તકથી રહેતો છતાં “જોન-મનન” એ યોમાનના હાથમાં આપણું, પેલી કહેવત મુજબ મેં ધાણું કે, નામ વાંચીને આપી રહે પણ મરણું નહિ એટલે ધાણું કે, જરા ફેરવીને આપી રહે, પણ બેડીના બાપ પેલો યોમાન પણ માથાને મળ્યો, લવાજમ મેં બધું દુડું. હું તે લઢકનોજ રતો ને મારા બેઠાએ વાંચું-વાંચું તે ઉપર ચચંગેક સુધી! મારા હિબની તલપપર કમમાંના બીનએએ ભેઈ દતી, તે જોઈ મારો પૂઠમાં

અને બેસાં શાલમાં દસતાં દતાં. ચચાંજેટ રેશન પર ઉત્તર્પાં પછી
તેમણે મારા પર ઉપકાર કરતા હોય, તેમ કહાણું મોડું કરી તેમણે
મને 'મેન્ડ-મન્દ' પાણું આપ્યું અને સાથે સાથે ઠીક કરી કે
ધણુંજ વળતર ! મને મનમાં થયું કે જવાબ આપું તારા જાણતું
કપાળ ! અત્યાર સુધી વાંચતો'તો શું કરવા ? છતાં મેં તમને અત્યંત
વિનયથી પૂછ્યું—“શું આપની ઓશીસ કયાં ?”

“કેમ ?” વિચારીને ઝટકે લાગ્યો હોય તેમ ઝગમગને રોક
બેસી ઉઠ્યા.

“એટલુંજ કે, હું આપની સાથે આવું” અને એક પાણું આપને
વાંચનાનું બાકી રહ્યું છે તે પૂરું કરે !”

રોક ચાટ પડી ગયા અને બાણવાળા ખડખડ દસી પડ્યા.
વાંચક બિચારો ! આવા બિચારો દુનમાં મળી આવે છે,
ત્યારે ઉફ ! ખૂન ! એવા ઉદ્દારો મુખમાંથી નીકળી પડે છે અને
લોહી ઉઠકળી આવે છે.

ટેલીફોન પર.

પાછલા પહેરે નવું વાગે શેર બજારમાંથી આપણા ભાગીવાનો
કિંવા આપણા દલાલને ચોક્કસ શેરની રૂબ માટે અગત્યનો ટેલીફોન
આવે, દરખાવદુડ ચલાવી વા બાન બૂસી જવાથી ચોક્કસ શેરો આપણા
ગળામાં નાક સુધી ઓળવાયા હોય, શેર બજારમાં સારા ભાવ આવે તે
કાઠી નાખવા આપણે તૈયાર હોઈએ, જ્યાં જીએનેસની બહુ ગંબીર
વાત ચાલતી હોય, આપણે ધકકતી છાતી સાથે સમાચાર સંકલિતતા
દોષએ ત્યાં કમજાબ સેન્ટર કનેકશન તોડી નાખે અને અધૂરી વાતને
પૂરી સંકલિતતા માટે એલાય-એલાય કરી આપણું મથું બેસી જાય ત્યારે

ઉફ ! ખૂન !

એવા ઉદ્દારો નીકળી પડે કે નહિ ? એ વખતે ટેલીફોન કંપની, એના
દાવેકર્તાઓ, ટેલીફોનને નબર એક્સચેન્જની હેડરિંગ, મુખમાંથી
મ્યુનિસિપાલિટી, સરકાર તે બ્રજ એ બધાને એજ રથએ ગરદન
મારવાનું મન થઈ જાય છે !

દારમાં !

સચરે ઉડી દાનજીવાળી કરી પડોડામાં લાલજીવાળે ત્યાં પતા
બેસવા ચલા દોઢએ. બાજમાં રેસ્ટ આવતાં આઠ વાગવાના બેઠેલા તે
સાડા દસ થઈ જાય ! ઓશીસનો ટાઇમ વા કક્ક વાંકાશે—એ બધું માદ
આવતાં કુદમો મારી આપની ઓશીસમાં દોડીએ ત્યાં ખુણામાં બેઠેલાં
ધરણીમાં મેડેકલજીવા બજાર ચાપે, ‘દાય ચોખ્ખા નથી ! દાય
ચોખ્ખા નથી ! ! સાદામના સમજ, પાકસાંબી તરીકેનું આપણું’
અગાધ અગાધ, ઓશીસના દુષ્ટ મેડેકરને ભય એ બધાની એક
સાચી પ્રતિતિ થતાં મુખમાંથી ઉદ્દાર નીકળે

અથ કમનત-વાણી પીંગળા

તેને બોલ દગા લીધા.

ત્યારે જરૂર ઉતર મગાએ નામેલા ઉદ્દાર બેસી જવાય કે,

ઉફ ! ખૂન !

આમાસને દહાડે !

આખા મહિનાનું વૈતરું કયાં પછી ઓળખીસત, ત્રીસ દહાડ
કાપડ મારકીટમાં ઘણી પીલ્યા પછી, અત્યાર અને રાતનો એક
દહાડો આવે, બપોરે જ્યાં પછી આરામથી, એનથી, દહેરથી, મુખ-
લામાં, બે ઘડી આડે પડાયે પડવાનો વિચાર કરીએ અને પધતીમાં
લાંબા પડી માથાથી પગ સુધી ચોખ્ખા બોદી અથિ મીંચવાની તૈયારી
કરીએ એટલામાં પાસેવાળા કચરાબાજ મોઢામાં ટોડીઆની દસવાળી
બીડી ઘાટી—“કાં દાસ સુતા !” એમ બોલતો ગધેડા જેવો આપણું
આરામમાં ખલલ કરવા આવી પહેલે તે વખતે એરી ત્રીસ રોકે કે
દાસ બોલનાર કચરાને એજ પથારીમાં ગરદન મારીએ !

ઉતાવળમાં

એક દેરાતની પાસે દોઢસો રૂપિયા માંગના હોઈએ. એ દુષ્ટ આજ
રાતે પલાયન થતો હોય—બપોરે એની ઓશીસમાં જઈ બહુ ધરમાલાથી
એ વચન આપે કે રાતે કલાપા રેશન ઉપર ગુજરાત મેળમાં બેઠાં બેઠાં
તને પૈસા સુકાવી આપીશ. ઓશીસમાં કમજાબ કામ વધારે આવી
પડવાથી આપણને સાડા સાત ‘ટાઈન થઈ જાય, માથે પાકડું ઘાલી,
દોડતાં ઝોકાવાળી દુધ પકડીએ અને કાષ્ટ દિવસ નહીં તે તેજ દિવસે
દામના કંકડર નેડે વધારે વાળકુપ્પડ ચાલે, આપણે તલપાપમ થઈ રહ્યા
હોઈએ, જલદી પહેલિયાની ઉતાવળ હોય તેને બદલે દુધ ખઠારાની
ઝડપે ચાલે. જેમને કસતાં કસાવે દોડીને પહેલિયાં વાળુ, દુધના
‘પ્લાટફોર્મ’ પર ધસી જતાં—મેલને આપણીજ નાકની ડાંડી સાથે પકાર
થતો નેહએ તે વખતે ઉદ્દાર નીકળી પડે કે, ઉફ ! ખૂન ! અને ત્રીસ
તો એની ચડે કે રૂન, પૈસો દોરાત, દુધ અને દામનો કંકડર અને
આપણું રેશન જમીન ફાટી તેમાં ગરક થઈ જાય તો બહેતર છે.

એલાવડામાં !

જ્યતને બનાવી-હેતરી લાખો રૂપિયા એકક કયાં દેવ,
હરથ ડંબાથી ખુદા અને ખુદાનો ડર લાગવાથી એ પરજે-
શર પાસે શું જવાબ આપશું ? એ બપોળી સમીપીએ
તરીકે થોડી સખાવત કરી હોય અને આપણીજ લાજવજ અને
આપણાજ વચ્ચે—આપણાજ માણસે દારા આપણુનેજ મંત્રવજ આપ
વાનો નેજારોડે ચ્યો હોય, આપણા મુશ્કેલ સંકળો આપણે મોટે
ચના સાળીઓના અપાને અને જવધોળી સુધી આપણી તારીખ
પ્રમુખ તરફનું ખ્યાન સંકળી ઉત્સાહના અવિશમાં આપણે જાણ
આપવાને ઉશ્કા યદ્યએ અને ખીસતાં દાય નાખનાં બજાર પડે મને દાક
થાય કે મીસીસે વાંચવા લીધેનું ‘બાંધું’ બાળક પાણું પીસીમાં મળેજ
નહીં ! માંડ માંડ કેલર સાતર દોરાતને સમજતી, મનારી પધારી રેન-
મેરંચી જવાજ લાખારી લાખા દોઢએ તે ચેરન રી બેસા છે એમ
બજાર પડે ત્યારે ઉફ ! લોહી ઉઠકળી આવે ! અને અંતીય પૂનકરવં
મન થઈ જાય !

ન્યાતવરામાં !

વળેં સુધી ન્યાન નેડે કલ્પેલા દોષ, શ્રીમંત થયા પછી ને
અને જનમાં સગાને વધે એવી યતિ માય, દીકરના લાજ પ્રકં
મેહી ધાપકમ કરી માંડતો બાંધીએ, સુરતના પ્રખ્યાત બેરોને મોઢ

વીએ, દરેકે દરેક ન્યાયિતાને ત્યાં ધક્કા ખાઈ ખુશામતથી માથું ઝુકાવી ઉઠી દુખાવી દંધએ અને નાતમાં પરચો બતાવવા સુનંદા પચીસ રસોવાને રાંકી પચીસ મણુ દુધપાક, અને વીસ મણુ માસપુષ તેવાર કરાવીએ અને ન્યાતને ટાણે કાપા પછુ ન ઉઠે સારે ઉઠે. એવી ચીઝ થયે કે કુદરત કેપાવમાન થઈ આ દુધપાકના પૂર લાવી રાત્રિસાંએને ધસી,નખ તો બહેતર છે. ૧

કેડાઈમાં !

લણી મહેનતથી સાક્ષીએને ફોડી આપણી મરણ મુજબ બોલાવવાની તેને તાલીમ આપી હોય, ધુરંધર મેરીટર અને ધારાસત્રીએને રોશ મુળાનાં પત્નીકંઓની માફક રૂપીયા વેરી ફસ લકવા રોકવા હોય, આ જમાનાની ન્યાયી અદાલતમાં ચાલુકય લુદિથી આપાદ બાજ ગોઠવી દીધી હોય, પછુ સાક્ષી ધરતું જેજે તલીમ આપણની ગણકને લીધે આપણેજ કબ્જો શલ દરે એનું પ્રાદમાં બરડી મારે ત્યારે ઉઠે. ૨

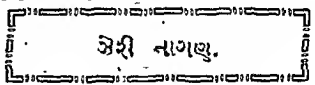
પરણેસા !

નવાં પરણ્યાં હોયએ, વહુને પીરપથી તેડી લાગ્ય હોયએ, કોલેજમાં વેકેશન હોય; શીવળાની કંકડતી હંડી હોય, બધા સંનેજો અનુકુળ હોય, કાઠીવાતકના મખ પ્રદેશમાંથી આવેલી એ મનોહર. મુખધને મળવાને મન યતન યતન નાચી રણુ હોય, રાત્રિના દસ અગીવાર વાગે મુરખીઓની નજર મુકારી મેડીમાં બરાબર અને માનુની નોડે ન્યાં ગન મેલી વાન કરવાની કસબાત કરીએ ત્યાં મેડીનું બાર ખખરે અને ફજાનાં કંકડા રવર સંભળાય કે મોટા, મારી બજારની દાખડી કયાં મૂકા ? આ વખતે ઉઠે ! ખૂન પર ચડી એ કઈના, એ મુરખી, બજારની દાખડી અને એની માગી એ બધાને કુવામાં પધરાવી દેવાની ધરણ થાય અને ઉદ્ધાર નીકળા પડે છે કે ઉઠે ! ખુન !

વરહાની રાત !

વાંચ્યો, માફ કરો, જરા બહીસે બહીસે લખુ છું, પચુ લખ્યા વગર માસરું નથી. વરહાની રાત હોય, (તમે સમજ્યાને-પરવયા પછીની પહેલી રાત) રેશમી સુંદર સાડીમાં ભૂંડે થયેલી, ઝાંઝરાં ઝાંઝર કરતી, તસતસતી ચોળીવાળી, માથામાં શુભાળની જેને વેણી શીખી રહી છે. અતર અને અગંજની જેની પાસેથી સુગંધ ચોગરદમ ફેલાઈ રહી છે એવામાં પાસે જતાજ ના ની, કહેલી માનીડીના હાથ પકડી, હુંબટ બોલાઈ, મુખચંદ નીરખતાં, પડો પેચનાં, અચૂત વર્ષાદવાને બદલે ગકારાઈ વેકેવા માંડે, નયનેમાંથી પ્રેમની વીજળી ચમકાવવાને બદલે શ્રાવણ બારેવો વરસાવા માંડે અને ન્યાં અસંત પારી દલી, ત્યાં રાતી સુરત બોલી નીકળે ત્યાં વાંચક હુંબ કહે કે, ઉઠે ! ખૂન થાય કે નહિ ?

લેખક એ-સુંબઈ વગેરે દેશાવરના પાણી લાગી સંગ્રહણી તથા ધાણસુના બાધિવાળા દહીએ. અમારી દવા મટે સંકેડે બરડીપીકેડે મળ્યાં છે. લેખો અથવા મળો-વૈદ્યશારદી લખજીલાલ મીહાનલાલ સુ. રાજગરાડી-નાયા વડવાળ કૈપ.

(ડીકટીવ વાની.)

લખનાર-રા. રમણીક અ. ગુહતા.

ડીકટીવ તરીકેની લાંબી કારકિર્દીમાં બધા કેસો તેના હાથમાં આવ્યા હતા અને ધણીમાં તેને યશ મળ્યો હતો. પરંતુ બધા કેસોમાં તે ફોનેડમંદ નીકળી હતા એમ ન હતું. ન્યા તેને નિષ્ણતા મળી હતી તે વાત પણ તેણે ચોતાની તોંધોથી અને પત્રોમાં તેની રાખી છે. ગમે તેટલું તોએ ડીકટીવ માણસ હતો તે કંઈ દેવ ન હતો. તેનું કામ ધણું પારીક લુદિનું હતું અને તે કામની શોધ અનુષ્ઠાન ધોરી કે સરિયામ રસ્તામાં નહિ પરંતુ જીવનની આડી તેડી, વાંજા ચુરી ગલીચંઓએમાં હતું. કારણ કે જેઓ ગુ-હે-મારો છે તે કદિ સોંધી વાટે જનાર હોતા નથી. ડીકટીવ ચોતાના કામમાં ખરેખર એક જોડી વગરની માણસ હતો એમ કહેવામાં અતિશયોગિત નથી. કુદરતે તેનું મેજનું એસ પ્રમારું જનારું હતું કે ન્યા સામાન્ય માણસને ગુ-હાની સમજ પડે નહિ ત્યાં તે ફાંચમાં મુકે અને મર્મ સમજ શકતો હતો. ડીકટીવના ધંધાની તેનામાં રચંબુ જુદિ હતી. અથવા તો એમજ કહીએ કે ડીકટીવના કામમાં જેણી લુદિ તે જાનની લખને અવનર્પો હતો તો તે જોડું નથી. તે તેના આ મિત્ર બાગસાર સિવાય બીજા ધંધામાં પછુ તે સારી નામના મેજની શક્યો હોત અને ખાસ કરીને તેણે નાટકના તખ્તા પર સર્ નામ દીવારનું હોત. જુદા જુદા વેપ લે ની છતાં અને તે વેપ પ્રમાણે વાણી બદલવાની ખુબી અને વેપને અનુરૂપ ભાવ દર્શાવવામાં તે એવો તો નિષ્ણુ હતો કે તેની જોડી મજની મુકેસે હતી. હું ને કેસની હરીકત તમને સંભળાવનાર છું, તે કેસ એક ધણો વિવરણુ હતો એમ ડીકટીવ પોતેજ મને કહ્યું હતું. મનુષ્ય માણી પેસાની ખાતર કેટલી નીચનાની હશે જ્ય છે તેના એ નાદર નમુનો છે. આપણે ત્યાં ઓઝો બહેર છાન કરવામાં કાંડી, મોડો બેરકમાં આવ્યો અને આવવાની વાર તેણે લશ્કરી ખાતાના તખીમને બોલાવવાને માણસ મોકલ્યો; કારણ કે તેની તખિયત એકાએક બગડી આવી હતી. તેની આસા અમસમાં મકવામાં દરોક ખોટી લાગી દરો. કારણ કે લશ્કરી ડોક્ટર લશ્કરના મથકમાંજ હોય છે. કનંલની મોરડીમાં આવનાં ડોક્ટરને દરોક ખોટી લાગી દરો પણ એ દસ ખોટીમાં તો કનંલ બેસમાર ઉડીએ કરી, ધડો પડી ગયો અને બેસાન રિયતિમાં માનમ પડ્યો. ને સિવાય ડોક્ટરને નેકલા ગયો હતો તેને પુછતાં જણ્યું કે કનંલ

એમ જાન્યું કે ઉન્હાણાના દિવસોમાં રિયિયાના સૈન્યનો એક ભાગ મોરડા ચોડા સમખને માટે મોકલવામાં આવ્યો હતો. એ લશ્કરના એક હુકડીના નાક કનંલ ધડનેરોક, આપી સાંજ બહાર ફેરવામાં કાંડી, મોડો બેરકમાં આવ્યો અને આવવાની વાર તેણે લશ્કરી ખાતાના તખીમને બોલાવવાને માણસ મોકલ્યો; કારણ કે તેની તખિયત એકાએક બગડી આવી હતી. તેની આસા અમસમાં મકવામાં દરોક ખોટી લાગી દરો. કારણ કે લશ્કરી ડોક્ટર લશ્કરના મથકમાંજ હોય છે. કનંલની મોરડીમાં આવનાં ડોક્ટરને દરોક ખોટી લાગી દરો પણ એ દસ ખોટીમાં તો કનંલ બેસમાર ઉડીએ કરી, ધડો પડી ગયો અને બેસાન રિયતિમાં માનમ પડ્યો. ને સિવાય ડોક્ટરને નેકલા ગયો હતો તેને પુછતાં જણ્યું કે કનંલ

સાહેબ એમ કહેતા હતા કે પેટમાં નળિયે આમ આમ બળતી હોય એમ થાય છે. ડૉક્ટરે દવા આપી તેનાથી જરા આરામ માણસ પડ્યો કારણ કે દરેકી શુદ્ધિમાં આંખો અને તેની આવી રિયલિટી કાઢી પુછતાં તેણે જણાવ્યું કે :—

“હું બહાર જમવા ગયો હતો. ત્યાં મેં મરછીને સેરવો બરફમાં રાખી મણા કરવામાં આવે છે તે લીધા હતા અને ત્યાર પછી મારી આ રિયલિટી થઈ છે. કદાચ માછલી તાજી હોવાને બદલે સોડેલી કે કેરોલી હશે જાને તેનું આ પરિણામ છે.” એટલું કહેતાંથી ફરીથી ઉદ્દાગિની ઉછાળો આંખો અને તે પાછો બેસી બધું મચડે. દવા ફરી આપવામાં આવી; પરંતુ કંઈ અસરકારક નીવડી નહિ અને ફરી બે કલાકમાં મરણ પામ્યો. હર્લીની મરીક્ષા કરતાં કંઈક ઝેરનાં વિદો જણાતાં હતાં તેથી નેના મરણ બાદ પેટ બીરી તમાસ કરવાને ઉકમ કરવામાં આંખો અને તમાસના પરિણામે એમ નબેરે યુધું કે પોરમ કમાં એક પ્રકારના ઘેરને લીધે હોજરીમાં સોને થઈ આવવાના સમયે કનંલ મરણ માંચે હતો.

મચ્છીનો સેરવો જે કનંલે લીધો હતો, તેને રિયલિટી એક સામાન્ય વાની લેખવામાં આવે છે અને ધણું જણ દેલિધી તે લે છે. તે જાત જાનની માછલીમાંથી બનાવવામાં આવે છે. પ્રથમ માછલીને માવા જેવી થઈ જાય ત્યાં સુધી ઉછાળવામાં આવે છે, અને પછી એના મર મચ્છાક ચઢાવી મણાસો લેવાયે, તેજ નાખી, એ સર્વેને એક રમ કરી બરફમાં રાખવામાં આવે છે. આ એક ઘણી દહેજતદાર વાની બને છે તેથી ધણા ખાવાને લગચાલ છે; પરંતુ તે પચાવવાને હોજરી પછી મચ્છાનું નેબએ છે, આ વાની ઘણી ખરી ઉદ્દાગામાં બનાવવામાં આવે છે. અને તેથી તે બનાવવામાં ઘણી સલાજ રાખી પડે છે. ને-બૂને થુકે માછલી તાજી ન હોય કે સોડેલી હોય કે હલકા પ્રકારનું તેજ વાવરવામાં આવ્યું હોય તો ધણી લખકર ખિમીરી ઉત્પન્ન કરે છે. રિયલિટી મરીય બેકન વર્ગ નેના આ લખકર વસ્તુ છે, તે ધણીવાર આ ખાવાથી રોગનો ભોગ બની જાય છે એટલું જ નહિ પણ ઘણીવાર પોતાની જાન મચ્છુ ગુમાવે છે.

આ માન્યતાને લીધે જ હાલતે પોતાની તપાસમાં જણાવ્યું હશે કે કનંલ સેરવો ખાવાથી મરણ પામ્યો હશે. વળી કનંલે પોતે મચ્છુ એ ખાધા પછી તરત પેટમાં દુખાવો થયાનું જણાવ્યું હતું. કનંલ કયાં જમવા ગયો હતો તેની તપાસ કરતાં વિગત મળી આવી ન હતી પરંતુ ડૉક્ટરોને મચ્છલી સોડેલી હોવાને સંશય જણાયો હતો અને તેથી પેટમાં એકાએક સૂઝ આવવાથી હર્લી મરણ પામ્યો હતો એમ નબેરે યુધું હતું. આ બીના આરેટિયોન પતી. કનંલને લશ્કરી રૂખાપથી અને માન આકામથી દફન કરવામાં આવ્યો. બાપજી ચર્ચા, તેની તારીફ થયું, તેની મોક્ષીની વધાઈની પ્રશંસા કરવામાં આવી, વિગેરે સર્વ થયું. કનંલના અંગેત મિત્રો જાણના હતા કે કનંલ સાહેબ પરજોલા હતા, પરંતુ તેમના અને તેમની બીના રવલાવમાં દિમાલ્સ મર્વત નેટરો અણબનાવ હતો અને તેથી જાને જણ એક મેકથી લુદાં રહેતાં હતાં. કારણ કે સાથે ફેટરાં ખિલાડીના માફક રોજ રોજ લહડું એ કનંલ સાહેબને. રૂચીકર ન હતું. કનંલ સાહેબે

સ્વર્ગે સિધાવતા પૂર્વે પોતાની ને કંઈ ઇરિકામત હતી, તે તેમના બાણેજ પીટર બારોનાંને લખી આપી હતી. પીટર પણ રિયલિટીના સૈન્યમાં તોપ ખાતામાં કેટલું હવો અને તે પણ તે વખતે મોરકા હતો.

એ તો જાણીતી વાત હતી કે કનંલ પાસે બે પૈસા હતા— સોડાકા ન હતો, પરંતુ તેના મરણ પછી બહાર આવ્યું કે કનંલ કંઈ ઝાંઝું મૂકી ગયો ન હતો. આર્ન માટે ઘણી ચકચાર થવા લાગી અને એમ વાત બહાર ચારી કે કનંલ સાહેબ એક માણસની પાછળ ફીલા હતા અને તેની માછળ તેમણે પોતાને પૈસા માણીના રેલાની માફક ઉઘાડ્યા હતા. આવી બીના તો સાધારણ છે, કારણ કે લશ્કરના અમલદાર કંઈ સાધુ મહાત્મા થયા હોય છે! આ બીના વિસારે મરી. ફિન્યાનો પ્રવાદ ચાલતો હતો તેમ ચલેલા લાગ્યો; પરંતુ કનંલની વરસી નહિ થઈ હોય એવામાં એક બીને બાવળ બન્યો, જેણે મોરકામાં પાછી ચકચાર કરી મૂકી. કનંલ સાહેબ કંઈ આજો પૈસા મૂકી મયા ન હતા છતાં પીટરને રોકડા પણ હજાર મહિડા એટલે ૪૫૦૦૦ હજાર રૂપિયા, કંઈક ઘાગિના અને ચાચરવિંડું આપી મયા હતા. પીટર રંગીતો માણસ હતો. ઇરિકા મીજી હતો. એક કવિ ગુણે છે કે :—

ઈરિકાનું તાં કડું યા યાદે ખૂદા કડું ?

હો દિનકી છ હોની કહેડે મેં કથા કડું ?

કેટલું પીટરને ઇરિકાનું ત્રસક હતું. તેની વતીણુ જરા વધારે છૂટથી બહાર મરી જતી હતી; અને દર જોગળી જવાના પ્રસંગે આવી મયા હતા. લુગારમાં પણ નાણાં ગુમાવતો હતો, આથી લશ્કરી સત્તા યાગ્યોને તેને એવવણી આપવાની જરૂર પડી. તેમને જણાવી દેવામાં આવ્યું કે ને તેણે પોતાની વંતણુ સુધારશે નહિ તો લશ્કરી ખાતું તેમને પાછીણું આપવી વિગેરે પરંતુ એક બનાવે પીટરની આવા પ્રકારની વતીણુક દરેકને મારે બંધ કરી દીધી અને મોરકામાં તેની ઢોઢા થવા લાગી.

એક મોટી રાતે મોરકામાં કેમશીન કેટના દરવાજા બહાર એક માણસ બેસી હાલતમાં મહેલો ગોચમાં આવ્યો. તેને ઉકડી મોલી-સની મોક્ષી પર મોક્ષાણી દેવામાં આવ્યો. તે ધણે પીધેલા હાલતમાં હતો અને તેની અડતી લેતાં તેના ખીસામાંના કાડપરથી તે પીટર બારોનાંને છે એમ જણાયું. આ બીના લશ્કરી ખાતાવારને મહેલા-લામાં આવી મચ્છુ તેમને જવાબ આપી મહેલે ત્યાર પૂર્વે તેની હાલત એકાએક બગડી આવી, ડૉક્ટરી મદદ આવી ચાલવા પહેલી. તેણેચાલવા કરવા પ્રયત્ન કર્યો પણ જાતે જાતમાં તે મરણ પામ્યો

આ બનાવે સારા મોરકામાં દાહકાર ફેલાયો; અને ફેલાય એમાં નવાઇ નહી. ચરનાર સારા કુટુંબના હતા. સમાજમાં તેની અચુક પ્રતિષ્ઠા હતી અને ને કે તેનું વર્તન સાદું સીધું ન હતું, છતાં લશ્કરી મોક્ષાને લીધે તે જાણીતો હતો. વિગેરે કારણોને લીધે તેનું મરણ એ સમસ્ત ગામની સ્થાનિ વિષય-ધંધ પડ્યો. તેના મરણનું કારણ ન જણાવાને લીધે તેનું આચાર બીરી તપાસ કરતાં જણાયું કે જેમ તેના મામાના પેટમાં સોને આવ્યો હતો તેવાજ પ્રકાર

રતો સોને તેની હોજરીમાં અને આંતરદાના માર્ગમાં દતો. ઉપરાંત તેની હોજરીમાં આધિથી માણસોને અર્ધપતન ભરાય મળી આવ્યો હતો. આ સિવાય તેણે સારી યોર લોકાકા પધિત દતો—એથી તે બેથુદ હાલતમાં પડી ગયો હતો, પણ આ કંઈ નેના મોતનું કારણ ન હતું. તે શરીર સુદઢ અને સારા બાંધોને કદાવર રહિયન દતો. એ તો ભયથી લાલ છે કે શારીરિક સંપત્તિમાં રૂષિયનો આપજી પડેલો જ્ઞાતી. તેથી એવા મોજસનું મોત આમ આકસ્મિક કારણ વગર નજીક સંભવ ન હતો. ડૉક્ટરોએ પોતાના રીપોર્ટમાં જણાવ્યું કે તેણે બનડોનો ખોટા ખાતરી પેશમાં એક પ્રકારનું છેર ઉત્પન્ન થયું હતું. જેના પરિણામે હોજરીમાં સોને આવ્યો દતો અને વેડાસો લીધે તે એકદમ લીમ રવરે પહેલિયો દતો. આ કારણને લીધે પીટરનું મૃત્યુ થયું હતું. તે બેથુદ હાલતમાં મળી આવ્યો ત્યાર પહેલાં તે ક્યાં ગયો દતો અને તેણે શું કંઈ હતું તે જણવાની આકાંક્ષા બાજુને હતી. જ્યુલાન એમ કરવામાં આવ્યું હતું કે તે સંજ્ઞાના આશ પછાઈ, છાંટી પાછી લઈ પોતાની ચિંતા દાળવાને લાવવપમથ લક્ષના મકાનપર ગયો હતો. યુવાનોને પોતાની જ્ઞાનમાં સજાવાનો મોરોમાં એવાં રચનોનો તોર નથી. આ માન જ્ઞાનના નજીક તપાસમાં તો એટલુંજ માથમ પડી આવ્યું હતું કે તે પોતાના રચનારથી જ અને સાતની વચ્ચે ચાલી નીકળ્યો દતો. તે પોતાના લક્ષરી પેશાકમાં નહિ પણ સાદા પેશાકમાં બદાર ગયો દતો અને તેના મિત્રને જણાવ્યું હતું કે તે આંધેરામાં બનાર છે અને ત્યાર બાદ તે પોતાની એક જીવી મનને ત્યાં મોજન લેનાર છે. તે આંધેરા જેવા ગયો દતો, પરંતુ તે પૂરો ચવા પહેલાં ઉઠી ચાલી ગયો દતો અને ત્યાર બાદ તે બેથુદ હાલતમાં મળી આવ્યો, તે વચ્ચેનો સમય ક્યાં ગઈયો દતો તે જણાવું ન હતું.

લેડાને આ પરિણામ કંઈ કાળું થોળું જણાવું હતું. માર્ગો અને કાજોજ એકજ રીતે મરણ પામે એ જરા આશ્ચર્યજનક હતું. તેને દાન ક્યાંને એક આંધવાંથી નહિ થયું હોય એટલામાં તો એક રોશિનાર તબીબી કોલેજના લલાઈમાં મોરોના ભણીના વતીમાન-પત્ર મોરોના મેડેટમાં એક ચર્ચાપત્ર લખ્યું. એમાં તેણે રપ્થ રીતે દેખાડી આપ્યું હતું કે જે ડૉક્ટર પીટરની હોજરીમાંના પથોઈ તપાસી રીપોર્ટ કર્યો. તેણે પોતાની ફરજ બરાબર રીતે આદર કરી ન હતી. મરનાર માણસોની હોજરીમાંથી મળી આવેલા પદાર્થોને રસાયણિક રીતે રપ્થક-રપ્થ કરી જેવા જોષાતા હતા. અને તેમ ન ચવામાં એક ગંજીર મરનારી ફરજ બરાબરમાં ગઈતાં મરણ છે. અને તેણે સુચન કરી હતી કે જાને માણસોના મરણનું કારણ કંઈ બેદ અને પ્રચંડ રસાયણ પીણું સંભવ નથી.

આ ચર્ચાપત્ર પ્રથમ તો હસી કાઢવામાં આવ્યું. પણ લોક-લાગણી એકાએક બદલાઈ ગઈ અને લેડા એમ કહેવા લાગ્યા કે જાને માણસો એકજ પ્રકારનો મોરોજ જ લેવાથી મરણ પામે એ માનવામાં આવે તેમ નથી. ડૉક્ટરોએ પૂરી તપાસ શા મારે કરી નહિ એમ પોકાર ઉઠ્યો. અમલદાર વર્ગમાં આ વિષય પર ચર્ચા થઈ અને એમ શા નકકી થયું કે ડૉક્ટરોની તપાસ વિષયવાર ન હતી. અને તેમજ જે અતુમાન પર આપ્યા હતા તેના પુષ્ટતા મટે કંઈજ કારણ દર્શાવ્યાં ન હતાં. આનું પરિણામ એ આપ્યું કે આ અસર-પારણ બનાર હતો અને વિદ્યાની ખાતર અને સૈનિકોની છાંદગી એવા જોખમમાં ન આવી પડે તેની ખાતર એની પૂર્વે વિચનવાર અને ફરીથી લેડાનિક તપાસ થવી જોઈએ એમ લોક લાગણી દેખાઈ.

[મામા બાજુઓમાં ખૂનનો પગો જાણ્યા અને આમરો આવતો એક વાંચો.]

અપૂર્વ.

પૈસાદારની પુત્રી.

કંઈક સંપૂર્ણ વાર્તા.

(લખનાર:—દા. ભ્રમર.)

સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં કોર્પી મેળવવાના હેતુથી કંઈ આલો આ વાર્તા લખી નથી । આ વાર્તાના પ્રેરણા સ્ત્રોત સાથે મહારાજા જીવનની બધું જ જ્ઞાના જોશથી રહેલી છે—મહારાજા શોકનાં આંસુ તથા યુદ્ધવાર આત્માનો દાદાકાર એમાં સમાઈ રહેલાં છે.

દું જાણું છું કે, મહારાજા આ વાત તમે સાંભળ્યો તેથી કંઈ મહારાજા હૃદયમાં રાત દિવસ સળગતી આમ કાન્ત થવાની નથી. વળી મહારાજા કુખમાં તમરી સદાનમીતિ કિંવા દયા પ્રણય કું મેળવી શકું તેમ નથી; આમ છતાં દું એ વાત કહું છું । અમિતાભ એમ કહેવાના રાજસિંહાસન ઉપરથી દરિદ્રતાથી કીપતા કુટુંબીના પ્રેમને એક જગત તરછોડી એ ઉચ્ચ સિદ્ધાસન ઉપરથી પુનઃ ફરી રીતે પ્રેમાના રમલા-નમાં આગિટે છે એ મદ સ્વપ્નની હવતી છબી છે. તેમને ન જાણું તો મહારાજા પાપનો બાર વધી પડવાનો સંભવ છે ।

દું મહારાજા માતૃપિતાની યજ્ઞ લાગણી ઉજરેલી એકની એક કન્યા હતી પુષ્કળ એકધર્મની બંદર માતાપિતા મહારાજા દરેક જગત પુણું ફરી શકતાં નતા. દેરતાં દુરતાં મહારાજા જીવન ક્યાં ખીમલા લાગી. મહેને એમ જ લાગ્યું કે એકધર્મની પ્રખર ન્યાતિ પામે દુઃખની મ્હાન છાયા રહી શકતી નથી. વિવશ્વસારનું કથળું સુખ ખનનના મટે નિર્માણ થયું છે અને નિર્મ તો મોટર દુઃખની ઉત્પત્તિ થયેલી છે.

દું બહુ દેખાવડી નહોતી તો પણ પિતાના અગ્રાહ એકધર્મ પાસે ચરીરના રપ લેઈવને દું તુરંત સમજતી હતી । આપનાની બંદર કદાચ મહારાજા કર્યા મહેરો નજરે પડતો ને કું નિરાશ મતી જતી નહિ. દું વિચારતી કે, 'પિતાજી પાસે પુષ્કળ પૈસા છે.' એવી રિયતિમાં કું સુંદર વર ન મેળવી શકું એ મહેને અકલ્પ લાગતું હતું. મહારાજાશાહમાં રહેતી એક ખુબસૂરત છોકરી કદરૂપા જગતી જેવા પુણને પરણી સાસરે ગઈ ત્યારે રાહુએ પછો આક્રોશ કર્યો હતો—કવળ મહેને એકલીએ જ આસોસ કરી નહોતેલ મહેને એકજ લાગતું કે, 'એ સારું જ થયું છે । ચીનના નારીનમાં એવું જ થયું જોઈએ. ગરીબના રૂપની કિમ્મત કોઈ જ નથી ।' જે વર્ષ વીતિ ગયા પછી એ જાણિકા એક ન્હાના સુક્રમાર જાગરો લઈ—મા બની છે એવું જ્યારે જેવામાં આવ્યું ત્યારે વિધવાની એવી અદ-ભુત બલ જોઈદું પછી ખીમત । જે રચને 'મેસિસ ડ્રક' નથી, શીકીંગ પોટસ' નથી, જે રચને નેનરથી બરેણું પારણું નથી, મેરેજીલેટર નથી, જે રચને 'જિય' નથી રમતરી સુકમાની ટોડી નથી. જે રચને આવા નથી, જેની જગ્યા માંને દિવસે પુષ્કળ કવિ-તાએ જણાવતો સંભવ નથી, જે રચને સંદિનાંએ જે વખત હોરા પાસાવતો જોશિયન કદ કદે તેમ નથી તે રચને એવો સુંદર પુત્ર માટે જન્મ્યો । મહારાજા પિતા પાસે પુષ્કળ પૈસા હોવા છતાં વિધવાએ મહેને થોડી સુંદરતા આપના જેટલી ઉદારતા પણ ન હતી । ચિંતા નહિ; પિતાના પૈસાના જોરથી બધું થઈ શકે એમજ મહેને માન્યું.

(૨)

ધણી શોધખોળ ચપા પછી અને પંચગિયે તેમજ ટીપણીએ તપાસવામાં આવ્યા પછી મહારા વિવાહનો દિવસ આવ્યો. ધનવાનની કન્યાને કદરથી બનાવી વિધાતાએ એ પાપ કહ્યું હતું. તેનું આટલા દિવસ પછી પ્રાપ્તિ થયું. પતિનું મનેહર રૂપ જોઈ મહે વિચારું, આ દેવતાની પૂજા હું ચું આપીને કરીશ ? મહારી પાસે શું છે ?— કાણ આત્મા મેઘ દૂર થઈ ગયો. મહે વિચારું, હું ધનવાનની કન્યા છું. મહે શી વાતની યોદ છે ? મહારી કદિમાંથી દીનતા દૂર મર્મગર્ભ ગવની બાવ મહારી નીકળે. ત્યાર પછી મહે જ્યારે સંભળ્યું કે, મહારા પતિ દરિદ્ર છે, તેમના ઉપર કેવળ સરસ્વતીની જ પ્રસન્ન દષ્ટિ છે ત્યારે વિજયના ગવથી મહારું હૃદય નાચી ઉઠ્યું ? પછી જ્યારે મહે એમ સંભળ્યું કે, તેઓ અસુર ગુહમાર્જ આશ્રય લેવાના છે ત્યારે દારૂ તિરકારથી મહારી બકરી સંકુચિત થઈ મળ હતી.

પરંતુ બધું બદલાઈ ગયું ? મહારા સ્વામી દેવતા મહારથી જેવા કામળ હતા તેવા અંદરથી કોરોર હતા ! તેઓ જ્યારે મને શાસન કરવા આવતા ત્યારે મહારથી દસી દેવાઈ હતું ? મહારા બાપના મકાનમાં મેસી મહારા બાપના અન્યથી પેટ ભરી તેઓ મહેન શું જોઈને ધમકાવતા હશે ! તેઓ કોરોર હતા તો હું પશુ ક્યાં તેમનાથી જીવનું એવી હતી ! અમારી બંનેની વચ્ચે તકરોરો ચાલવા લાગી. આરંભમાં એ તકરોરો સ્વપનગુહમાર્જ સમાઈ જતી હતી; પરંતુ મહારા ગરમ મિલનને વિશેષ દિવસ સુધી હું કાણમાં રાખી શકી નહીં. ધીમે ધીમે એ તકરોરોની બાતથી માતા પાસે અને ત્યાંથી પિતા પાસે જઈ પહોંચી. મહારા પિતા દમ્ભેર એકતરફી વાપ કરતા હતા તેઓ મનમાં ને મનમાં જમાઈ ઉપર ધણી ખીજવાતા હતા. પછી એક દિવસે તેમણે જમાઈના મધુર તિરકાર કયો. મહારા પતિએ બિંદુકલ નમવું આપ્યું નહિ. વિવાતા તેમણી તેમણે ધનવાન પાસે ધિર છુટાવ્યું નહિ. તેમણે સ્વપ્ન સંજોમાં પિતાને કહ્યું :—“હું તમારે ઘેર યુવાળી કરવા આવ્યો નથી ?” ઉત્તરમાં પિતા સહજ હરવા. એ હાસ્યથી જ સર્વજનને નાચ ગયો. બીજો દિવસે અસુરગુહમાર્જ હરેક વસ્તુનો ત્યાગ કરી સ્વામીને પોતાને ઘેર માથવા જવાની તૈયારી કરતા મહે જોયા ! ધરનાં માણસોએ તેમને સમજવવાની ધણી મહેનત કરી; પરંતુ તેમના વિચાર બદલાયો નહિ.

જતી વખતે તેમણે મહે પોતાની પાસે બોલાવીને કહ્યું :—“હું નાહું છું મહારે મહારી સાથે મહારે ઘેર આવવું હોય તો આવ.” મહારું નસીબ જુરૂડું હતું. મહે મરકરના ભાવથી દસીને કહ્યું :—“કસ-રાએ આપણી સખળી વસ્તુઓ જ્યારે હોડી નાચે હો ત્યારે પછી કેવળ આ એક વસ્તુનો લોભ કેમ દસીને હો ?”

“બહુ સારું” કહી તેઓ ચાલ્યા ગયા. હું ઉભી હતી ત્યાંજ હોડી રહી. કાંઈથી તમા અભિમાનની મહારું આવ્યું સરીર કંપવું હતું. હું તેમને અણખ સંદર્ભ કરી શકી નહિ.

(૩)

વિધાતાએ રૂપ ન આવ્યું તેની સાથે જો અભિમાન પશુ ન આવ્યું હોત તો મહારી જીવન આવું કુઝારૂ-મારૂપ-ચિંતાપૂર્ણ

બની જત નહિ. એ અભિમાનથી હું બગીને ખાકસાર બની ગઈ ! તેમના તરફથી ઉવરતો જે પત્ર આવ્યો હતો તેને મહે અચા-ચિત્તે હોય પશુ નહિ અચકાઈ શા માટે પાછો વાળા દીધો ? એ પત્રમાં શું લખ્યું હતું તે આજે મહેને કાંઈ કહી શકે તેમ છે ? એ પત્ર માટે આજે હું કુમેરો બેઠાર સુધારી દાઢા તૈયાર છું ! આજે હું આજે દાઢાકાર કરું છું; પરંતુ તે દિવસે મહે શું કહ્યું હતું ? તે દિવસે પત્રને પાછો વાળી મહે ગપ વ્યવસ્થા હતી. પાંડિયાની એક બહેનપણીએ પાછળથી કહ્યું હતું કે, બહેન ! તમે પત્ર પાછો વાળ્યો એ કી કહ્યું નથી. તું એક પત્ર લખી હારા યુવાની મારી મામ” એ વખતે એ બહેનપણીને બે યોગ લખાવી દેવાની ધમકા થઈ આરી હતી. મહે ઉત્તરમાં કહ્યું હતું, “શું હું ગાંધારીની માફ મારી મામ ?” હું કાંઈ મહારી માફ ધણીની યુવામી નથી. બહેનપણીએ કહ્યું હતું, “બી બાતને આવું અભિમાન ન રોમે” મહે કોરોર સંજોમાં તેને કહ્યું હતું, “જેનો પાપ જમાઈને પત્રે પડી કેવાને સાસરે મોકલે તેને જ અભિમાન ન રોમે !” પછી એ બહેનપણી રાવા જેવું મહે કરી મહારા પાસેથી ચાકી ગઈ હતી. હવે હું સમજ શકી છું કે મહારી એ બહેનપણી સાતી સાતી હતી—એ સૌભાગ્યવતી સ્વામીના રૂનેહને સાથે બધ રવળ વાસી થઈ છે. તેણે મહેને જે કહ્યું હતું તે તફાન ખા” હતું !

(૪)

નણુ વપ”ના વિશેષ પછી માણવિનાશક અભિમાનની ચિતા જુઝાઈ ગઈ. મહારી આંખોમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં. મહેને જોઈ માતા પિતા મહે આકાંક્ષાનાં હતાં. આખા જનાં ગાંધારી મહેને સાક્ષર મોહવાની વાત કાઢવું નહિ. એ ડોરોપાંડોરો એ વાત કાઢતાં એટલે મા માક નિશ્ચાસ ખૂટતી હતી. હું કાંઈ સમજ શકતી નહોતી.

અતે મહે મહારા ગવને પત્ર નીચે ચમડી નાખી પતિને એક દલાલનક પત્ર લખ્યો. ઉત્તર નંદિ અજાણથી ઉપર ઉપરી નણુ પત્ર લખ્યો; પરંતુ એકે પત્રનો ઉત્તર મળ્યો નહિ. પછી અતે મહે જે પત્ર લખ્યો તે પિતાના હાથમાં જઈ પડ્યો. તેમણે મહે પોતાની પાસે બોલાવી કરણ કરે કહ્યું, “હવે વિના કાણુ પત્રે લખવાથી શી સાર છે ?” એ વાક્ય સંભળી કાંઈથી મહારા સરીરનું પ્રત્યેક હાડકું સળગી ઉઠ્યું હતું. મહે વિચાર્યું, “જો અભિમાન મહારા નારી જીવનને પૂળમાં મેળે છે તે વિનાશકારક અભિમાનને પિતા પોને મહારા હૃદયમાં પાછું સમાવે છે. વિશ્વનું સર્વથું સુખ તથા સહજ રહેલું એ અભિમાન દૂર જોડી નાખ છે એ વાત પિતાજી ન જાણતા હોય પશુ માતાએ તે જાણી જોઈ એ ને ! તે મહેને પતિની રક ઝૂંપડીમાં સ્વમિ”ય સુખ લોગવવા નહિ મોહાનાં અશ્વપત્રના આ વનરાસમાં શા માટે રાખી મોકલે છે ? પિતા કરતાં માતા ઉપર મહેને વિશેષ કાંઈ ઉપજતો હતો. અતે મહે નહીં કહ્યું કે, હવે પત્ર નહિ લખું. હું પોતેજ જઈ તેમના ચરણોમાં દાઢાકાર થઈશ; પછી જોઈશ કે તેઓ દેટલા કદિય રડી શકે છે ! પરંતુ તેમની પાસે મહેને કાણુ લખ નાખ ? મહેને રોષાચક્ર માલ આવ્યો. તેના જેવા કેવરચિત્ર વ્યક્તિની સાથે જવામાં બિંદુકલ ભૂપ ન હોતો અતે કસકે પશુ સાને તેમ ન દેવું ?

(૫)

આનંદપ્રજ્વાળાં કું અને રમેશ સાથે રમતાં ફરતાં હતાં. કાંઈ કાંઈ વખત હાલતાં પણ હતાં. એને બહુવચવાની જગ્યાવાસી તેના ઉપર હતી. હું બહુની નહિ તો તે એને મારતા અને રડતી તો રમકડું હતી આપનો તેની સાથે રક્તસંબંધ નહિ હોવા છતાં હું તેને આ બાંધ કરતાં વિશેષ મદાવી હતી. રમેશનાં વખાણ તેના યુગ્મ્ય સુદાં કરતા હતા. તે પાન ખાતો નહિ, તમાકુ પીતો નહિ તથા કામની સાથે વિશેષ બળતો નહિ. યુગ્મ્ય અભ્યાસ કરી તેણે માળાપનાં મુખ ઉજ્જવળ કર્યાં હતાં. એમ. એ. માં પસાર થયા પછી તેનાં મુખાપ રચનાંવાસી થયાં હતાં; એ વખતે રમેશના વિવાહની ખટપટ ચાલતી હતી તથા મદારા વિવાહની ખટપટ પણ ચાલતી હતી. મદારા વિવાહ થયા પછી ૭ મહિને મદારા પતિ જ્યારે કોઈ બરાઈ આદ્યા થયા ત્યારે પણ રમેશના વિવાહનો પ્રયત્ન ચાલુ હતો. પછી એકાએક પોતાને હલપનો રોગ હોવાથી પોતે વિવાહ કરનાર નથી એમ કહી રમેશ વિવાહના પ્રયત્નને બંધ પાડ્યો. તેની માતા ઘણું કષ્ટપાત કરતી હતી એવામાં બે દિનસ તાવ મોલતી તે રચનાંવાસી થઈ એકરમે રમેશને વિવાહ માટે આમ્રદ કરનાર કાંઈ રહ્યું નહિ. રમેશ યુગ્મ્ય સંપત્તિના આધિક હતા. પ્રથમ તો સદને એમ લાગ્યું કે, કુંવારા રહી રમેશ 'ચોળ-મન' ઉપાવવામાં પોતાની મિલકતને કુખ્યા કરી નાખશે તથા તેનું ચરિત્ર બગડી જશે; પરંતુ રમેશનું વિષદ ચરિત્ર નિઃકલંક રહ્યું. તે પોતાનો પછોખરો વખત સદગુણોનાં વર્તન-ચાંચ વીતામરો દેતા. દિનેથીએ તેનું નિમંજન ચરિત્ર એક સંતોષિત અને આનંદિત થયા તથા નિઃકામોરોના આસીસતો પાર ન રહેતા. એકાએક અસાધ્ય શાકર, રસોઈએ તથા કેટલાક ગરીબ વિદ્યાર્થીઓ પણ હતા.

(૬)

રમેશચંદને જ્યારે મદારા વિચાર જાણ્યો ત્યારે તેના મુખને એકાએક કોર થયા પછી ઉતરી ગયેલું એ 'લેપ્ડ' કાણુકળ સંધી ચુપ રવા પછી તેણે એને કહ્યું—“કાકા (આપો મદારા પિતાને) આ પાન કહી છે ?”

એ કહ્યું, “ના.”

રમેશ યુગ્મ્યદીથી મદારા ચુપ તરફ નેરું રહ્યો. પછી તેણે કહ્યું—“તેમને જાણ્યા સિવાય મદારે આ કામ કરવું છે ?”

“હા.”

“કાકાને આ વાત કહી છે ?”

“કહી નથી—આ વાત કાકાને કહેવી નથી.”

“હીક છે, વિચાર કરી છે ઉત્તર આપીશ.”

એ કહ્યું—“વિચાર કરવા જેટલો વખત નથી. મદારા

જેવો શાક મદારે ‘આચર્ય’ કામ નહિ કરે ?” આ વખતે મદારા હેરવરમાં રહામાના હલપને રથમાં કરે એવી દીનતા હતી.

રમેશ પ્રથમની માફક ઉઠાસ લાગ્યો મદારા તરફ નેરું એ કામ કરવાની હા કહી.

રમેશની એ દરિયાઈ મદારો અનંતામાં હાનુ માટે મૂલ ઉઠાવે; પરંતુ તેજ વખતે એ મદારા અને પિકાસી ગયે ૧૬૫, “ના—રામ રામ !” એ માટે હું કેવો વિચાર લાવું છું !”

ત્યાર પછી હું પતિ પાસે પવ વન કરી જાને નાના રોષાલા લાગી.

તે દિવસે પિતાજી બિમાર હતા. માતા તેમની ખને બેસી રહી હતી. હું રમેશને જણાવી જાતી કે, “આને જોઈએ એવો લાગ મળ્યો છે.”

એ વખતે રહેઝના કાત વાગ્યા હતા હું એક વરે ધરમાંથી વદાર નીકળી પડી. મદારા પગ પીડા રમેશના મનમાં ગમે જાતી તૈયાર હતી. આજના પાછળનો વિચાર નવ કાં નાં મારી ચડી બેઠી એ વખતે મદારા મનમાં નિઃકલંક આનંદ નેરો—લાગ્યું કે ઉદારો મદારે હલપ ભણે કે ફાટી જવું હતું જાતી થોડે દૂર ચાલે એટલે હું બોલી ઉઠી—“નાના, રમેશજી ! એને પાછી થોડે લાઈ જા. તેમની પાસે જવાની મદારી ઇચ્છા નથી.” રમેશ કદાચ કોર કંઈ કહ્યું. “હવે કાંઈ બને તેમ નથી. પ્રથમથી મદારે વિચાર કરવો જોઈતો હતો !” જાતી તીર વેગે ફાટી જવા લાગી.

(૭)

રમેશ જતાં જતાં એ કહ્યું, “રમેશજી ! એને ક્યાં લાઈ ગય છે ? આ મદારા અનુચિત તરફનો રચો નથી !”

રમેશ મંબીર કારથી કહ્યું—“હું તને આમ્રમ રખાવું છું.”

હું જાને હજારી કહી નહિ. એ કહ્યું—“મદારા વનના નવ હાજર છે !”

“સરદે માનો ?” આ પ્રથમ રમેશ એ કોર જવા પૂછ્યો કે હું તેનો ઉત્તર આપવાનું લાલક કરી છપી નહિ. આજે કામ પછી જાતી એક નિર્જન રચો જઈ હતી રહી. રમેશ કહ્યું—“મદારા નીચે જાર.”

જાતીનું જારણ ઉઘાડી કું ચમકી ઉઠી. અધારમય નાના પ્રથમમાં એક જગરો આવેલો હતો. વિનય કેટ મદારાથી બોલી જતાં—“રમેશ ! તું એને મા કોઈ ઉત્તરલાવું કહે છે ?”

રમેશ મંબીર કારથી ઉતર આપ્યો—“આ મદારા સ્વાસ્થ્ય નિવાસ છે. પ્રથમ તું નીચે જાર પછી હું તને બધી વન કહીશ.”

મદારા પગ ચરખે કંપવા લાગ્યા હું નીચે તરો. એ વખતે હું હું કહ્યું ! હું એ જગરોના એક કોરમાં જાને બેઠી. એ આજે રચવ તથા મુલનિજત હતો. વિચાર ઉતર જાય મદારી છપીએ રચી થોડાં તેના ઉપર વજના પડે હતા.

રમેશ મદારી સાથે એ કોરમાં પ્રવેશ કરી કહ્યું—“હવે રમેશ ઉતર છે. હું જાતી મે; પછી હું નથી વન નવ નવ.”

કાંઈ અને બધાં મનમાં મનમાં એ કહ્યું—“રમેશ ! આજના મદારા વનમાં હું લાગ્યું છું નથી. એ કદા માન જેટલું મદારા ઉપર વિચાર રખાવો હતો—આ એનું પરિણામ છે ?”

“હું! હું! આ હું બોલે છે! તારા ભાઈ રમેશ એવા નીચ નથી! મહે વિવાહ આ માટે નથી કર્યો એ તું જાણે છે?”

“હવે જાણીને કાંઈ કામ નથી, મહારી બ્રહ્મ માટે હવે મને ધણે પથાતાપ થાય છે.”

“હું! તારી સમજદાર થાય છે. તું એવા મહિન વિચારોથી મહારા તરફ જોઈશ નહિ. મહે શા માટે વિવાહ નથી કર્યો તે હવે તું સાંભળે!”

મહે પુછળ ચુરસે બરાણ કહ્યું:—“મહારા આવી રીતે સંવં નાશ કરવા માટે વિવાહ નથી કર્યો કેમ?”

“ના—એમ નથી! પતિ તરફથી તદ્દાલ વતન જોઈ જીવત માટે મહારા અંતરમાં ધણે તિરસ્કાર ઉપજાય છે!”

કોણનું રમન નહિ કરી શકાવાથી મહે કહ્યું:—“એમજ હતું તો તારે ધરના પુણ્યમાં પદી રહેવું?” મહારી સાથે તે બંધાવે પ્રથમ કેમ કર્યો? મહે કલંકે લગાડવા શા માટે તું અત્રે લઈ આવ્યો?”

ઉત્તેજિત બની જમને રમેશ કહ્યું:—“હું! હું તને કલંકે લગાડવા અત્રે નથી લઈ આવ્યો—હું તને તારા પતિ પાસે લઈ આવ્યો છું; આ કાણ છે—તું જોઈએ છે?” આમ કહી તેણે પેટી દંકણલી છપીએમાંની એક છપી ઉપરના પર્ણ ખસેડી નાખ્યો. આશ્ચર્ય સાથે મહે જોયું કે, એ છપી મહારા સ્વામીની હતી!

ભયથીત અને ચકિત બની જઈ મહે કહ્યું:—“આ છપી અહીં ક્યાંથી?”

અકુદી સંકુચિત કરી રમેશ કહ્યું, “એ સાંભળવાને ધણે વખત મળશે.” હવે આ ખીલ છપી જો—“આમ કહી તેણે ખીલ એક છપી ઉપરના પર્ણ ખસેડી નાખ્યો! એ છપીમાં મહારા સ્વામી રોપસાયા ઉપર ચુતા હતા!

કંપતાં કંપતાં મહે કહ્યું:—“શંકાના અગિર્નામાં તું મને આવી રીતે ન જાણી નાખ. કહે જોઈએ કે, શું થયું છે?”

રમેશ કહ્યું કે કહ્યું:—“ત્યારે ત્રીજી છપી પરના પર્ણનું ખસેડી નાખીને જો—એટલા ન બની જતી.”

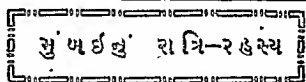
મહે કહ્યું:—“મહારા એમાં તું કાંઈ જોતું નથી. જે જન્યું હોય તે જુઝું કહે!”

રમેશ કહ્યું:—“કહેવાનું નથી—ખતલાવવનું છે. તું મહારી સાથે ચાલ.”

અને જણાવે અંગલાની બહાર નીકળી પુલકા મધાન તરફ જવા લાગ્યાં. કેટલોક મત્તે કાપ્યા પછી થોડે છેટે ચાંચલા જેવું કાંઈ દેખાયું. હું રમેશની પાછળ પાછળજે ચાંચલા તરફ જવા લાગી. એ ચાંચલા પાસે ગયા પછી તોજ દ્રશ્યી મહારા તરફ જોઈ રમેશ કહ્યું:—“આ લે—હું તને તારા સ્વામી પાસે લઈ આવ્યો છું.” અતી વર્ષ ઉપર તેઓ રોગી સ્થિતિમાં હોવાને માટે અહીં આવ્યા હતા—પરંતુ અહીંથી પાછા જઈ શક્યા નથી! આજે નિરુપાયે મહારા તને આ ખજાર જણાવતી પડી છે!”

ત્યાર પછી શું થયું એ મને ખજાર નથી. જ્યારે શુદ્ધિમાં આવી ત્યારે મહે મને સ્વામીના કમયાન રમ્યતસ્ત્વ પાસે પડી રહેલી જોઈ! હાથ-હાથ! મહે કામા માગવાને અવસર પડ્યું મને નહિ!

(ધંપણ)

(તખતાર:—રા. ગુપ્તદત્ત)

[ગતકાંઈ ચાલુ]

કમળાની આત્મકથા.

“પિતરમાં મહારા એક મામા રહેના હતા. તેમની એક બતિ. અને તેમણે મહારા કાકા સસરાના ઉકારાની સાથે પરજાવી હતી. મહારા મામાનું અંગત સચું સંબંધી કાંઈ નહિ હોવાથી તેમની ભત્રિણ જડી તેમની પાસે જે જે તથા હજાર રૂપિયાની છત્ત હતા તેની માલિક હતી. જડીના ધણી ધણે અદમાસ અને લક ગો હતો. માલજી કુળમાં તે જાણે કે પિશાચનો બીજે અતરાર હતા તે જડીને અત્રે પ્રકારે હયાત કરી તારા કાકા પસેથી અમુક રકમ લાવ.” એ રહેલો શા માટે તને ફાણી વરતુ લાવી આવતો નથી? એવા ઉપરજાણી વાકયો સંભળાવતો હતો. જડી પાસે જે કાંઈ હતું તે બધું તેણે ઉઠાડે ધણીએ જોઈ શોખમાં ઉઠાડી દીધું હતું તે જડી હવે તેને એક પાઈ પછી આપવાને રાજ નહોતી. તેના ધણી તેને જ્યારે કાંઈ લાવવનું કહેતો ત્યારે તે ચોખ્ખો ઉતર આપી દેતી હતી કે, મહે કાકા કાંઈ આપતા નથી તથા મહે કાંઈ વરતુની જરૂર પડ્યું નથી. તમને જરૂર હોય તો તમે તેમની પાસે જમને મૂકો.”

“હું આ વાત કુંડાલન પનાવું એક દિવસે જડીના પતિને જડીના કાકા ઉપર ચુરસે બરાણ તેને ઘેર જઈ ઉતરી તેના ઉપર કુમલો કર્યો. રહેલો પુલકા શરીરે હિંચકા ઉપર બેઠો હતો. અદમાસ નરસાસ ભત્રિજા જમાણે વાધની માફક તેના ઉપર તવી પડી તેના ખજા ઉપર હરીના એક જે ધા કરી દીધા. ડોશીએ છા જવાના ભયથી જૂમ પાડી. પાડોશમાં હું ઘેર હોવાથી મામાની જૂમ સાંભળી હાવરી ખાવરી બની તેમને ઘેર ગઈ. મહે હાજર થયેથી જોઈ પકડાઈ જવાના ભયથી એ ખુની નાથી ગયો.

એ બનાવને જોયેસ કેસ થયો. તેમાં મહારી સાદી રાખ વામાં આવી. મહારી રિયાત સુદી વચ્ચે સોપારી જેવી હતી. એક તરફ સાસરિયાં અને ખીલ તરફ મામા હતા. જે હું કાંઈમાં ખરી દહીકત કહીશ તો છંદગી મહે મહારા ત્યાગ કરવામાં આવશે એવી મહારા સાસરિયાં તરફથી મહે ધમકી પછી આપવનમાં આવી.

“ખરી રીતે જોવા જતાં મહારા સાસરિયાં મહારા લામ તો કરેલોજ હતો એટલે મહે તેમની ધમકીને નહિ ગણકારતાં ત્યાગ મહિરમાં ખરી જુગાનો અપી. મહારી સયોદ જુગાનોથી ચુંડો ચોડસ પુરવાર થયો. છત્રેયે છાજ કરવાના ચુંડા બાંસ ચુંડે ચારને પાંચસે રૂપિયાનો દંડ થયો. તે ઉપરાંત પાંચ વર્ષ માટે તારી આદઅલતના કુંડે તરફથી જમાણ માગવામાં આવ્યા.

“આ બનાવથી વિશેષ વધી ગયો. એવામાં કુભગિની વિક્ક પનાથી મહારી માતાનો પછી પરલોકવાસ થયો. સંમત નિર્વ સંસારમાં માર કાંઈ રહ્યું નહિ. આ પ્રસંગે મહારા મસુર પડ્યું તરફથી

મને અનેક પ્રકારે સમજાવી તેમને ત્યાં લઈ જવામાં આવી. મહારી માતાને થોડા થયેા જીવારો હતા તે પણ આસાપીની તેમણે પેનાને કળે કરી લીધા. આવી રીતે હું પાછી જીવંત સાસરિયાઓની કપડાઓના સિંકાર માં પડી.

“આંદરમાં ચાર જ માસ થયી તો મને સારી રીતે ગળવામાં આવી પછી પાંડો સાસરિયાને જીવંત આપ્યો થોડા મહારા ઉપર પુનઃ ઉપરાઉપરી ખેડાં કાઢી મૂક્યા લાગ્યાં. હેતરે હું જીવનથી કંટાળી ગય તથા અપમહાવાથી જીવનો અંત લાવવાના નિશ્ચયો હું કુવામાં પડી.

“એ એ પ્રકારથી મહારા દેડતો અંત આપ્યો હોત તો મહારે પાપની નરક ખાજીમાં પડી જીવને કષ્ટક્રિય કરતું પત નહિ. પરંતુ વિવિધા વિધાને અથવા લગાડના લેખને કોણ મીઠા કરી શકે ?

“કુવામાંથી મને જીવનો બહાર કાઢવામાં આવી. આખા કોઠાર ગામમાં મહારી ચર્ચા થવા લાગી. સસરિયાઓએ બહાર એમજ કહેવા માંડ્યું કે, ‘એ તો એવું કંઈકી રહેાં બાવતાં શખીની દોવામાંથી તે કુવામાં પડી હતી.

“દિવસે દિવસે મહારા કુખ વધવા લાગ્યું. સાથ, નજીક અને ધણીથી ગામ મહારે માટે અસહ્ય થઈ પડ્યો. હું જીવનથી કંટાળી ગય હતી; પરંતુ આત્મહત્યાથી પણ જીવનનો અંત લાવવાનું કામ મહારે માટે કઠીન થઈ ગયું હતું.

“એવામાં મુંબઈનિવાસી એક તરજુ યજમાન તરીકે અમારે ત્યાં આવ્યોને ઉતર્યો. બસ દરિયાથી એ તરજુ યન્ત, દિવસ અને સંજવન જણાવતા હતા. બદલતાં માણસોને મુખે મહારા કુખની વાત જણવામાં આવતી તેણે મહારા કસારવાની માયાળુ નિહાળી. એ વખતે મને સંસારી કૃતિક્ષ્ણ તથા જા પ્રત્યેના વિશેષ અતુભવ પડ્યો. એ તરજુ એકાન્તતા સુધી મારાં મને એમ સમજાયું કે, મુંબઈમાં અંતરિયા એક નિરુદ્ધાર સ્ત્રીઓના અજવનને તે બ્યરથપાક છે, તથા એ હું યજમાન તેની સાથે મુંબઈ ચાવી બધા તો મને આશ્ચર્યમાં આક્રમ્ય મળ્યો.

“હું જીવનથી કંટાળી ગયેલી હોવા છતાં મને તેના કહેવા પ્રમાણે વર્તવું ઉત્તેજ માણું છતાં જીવિત રીતે મહારે અસુચકતા ત્યાજ કરવાનો દોવાઓ હું સુકની રીતે તેની સાથે જઈ ચુકું તેમ નહોતું. એમ છતાં મું કરતું અને કેમ વર્તવું એ સજળી હજીજ તેણે મને કાંઈ નહોતું નહિ એવી રીતે સમજાવી જઈ જઈ રૂઠિયાની તરજુ નાજી તેણે મને ખરચ માટે આપી. બાદથી એક-વજુ કરી આપી ફાવેલા દિવસે એકકસ વખતે રોજન ઉપર આવવાનું અભિવચન આપી તે મુંબઈ આવ્યા ગયો.

“ખીજ તરફથી મહારા મન અવ્યવસ્થિત તથા કરવા તક-પાપક બની ગયું હતું. મહારા સાસરિયાઓએ મહારા પર ચક્રવર્તી જીવન ગુસ્સેલા દોવાઓ તથા મહારી માંડી પાસે ને થોડી મિલકત હતી તે સુઅચ્છી તેમણે પચાતી પચોતી દોવાઓ ખસેડી લેવા માટે મહારા મન અધીર બની ગયું હતું. એવામાં મને અત્યુદ્ધગ સપ્તલ

મળી આવ્યો. તે દિવસે મુંબઈ ઉપડી જવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું. તેને આપ્યો દિવસે નજીક ઉમરેક ગામમાં અમારી ન્યાત હતી. ઘોરો સારા ન હોય એવો ભાવ દર્શાવી ખરોચી હું સખામાં પડી રહી. રહાંજે ચાર યાગે સહુ જમવા જવા ગયાં અને હું ઘેર જ રહી. મહારા સાથે પેડીપટારાની કુખીઓ કપાં રાખતાં હતાં તેની મને ખબર હતી. લાખ નેઈર મુંબઈ પેડીમાં જર બેખમ હતું તે ઉપાડી તથા તેમાંથી ને કાંઈ મળી આવ્યું. તે એક રખાતમાં બાંધી લીધું. પછી સખાડાગના અરસામાં ધરને તાણું મારી હું રોજન ઉપર ગય. ઘોર ગામમાં મહારા એજાબીનાં થયું દોવાઓ મને કાંઈ એજાબી થઈ નહિ એજાબા માટે મને મુંબઈ એવો દત્તો. રોજને જઈ આજુક તરફ નહિ જતાં મને એજાબી ટીપીટ કટાવી તથા એ રાત્રે હું ગોધરા ગય.

“પછી એજાબી બોગવાર મુંબઈ જતી દેવનાં એજાબો દિવસે થયા સમયે હું મા-ટરોના ઉપર ઉપરિયાન થઈ પેલા તરજુના નામ કાંઈકયંદ દોહાં તે રોજન ઉપર હાજર હતા. માતા માટેની તેની બદ રસી દેવાની આવી પરીપાશર જિતિ નેઈર મહારા મનમાં તેને ધણું માન ઉપજ્યું.

“તમને હું કહી સુધી છું કે, એ વખતે હું મુંબઈ હોટેલી તાન અમજી હતી મને વધર વિચારો એ કાંઈક ચંદને આત્મ સમયપણ કહ્યું હતું.

“તે મને પેનાની સાથે શાદીમ એકાદી તેણે અપાડેલી નાશ કરી રાખેલા રથને લઈ ગયો. એ રથજ એકાન્તમાં આવ્યું હતું. ત્યાં એક પ્રોડ બી હાજર હતી. એ એકાદ પાટના નવાના કામમાં અને ગુપ્તમાં આપવામાં આવ્યો. પછી પેડી પ્રોડા દાસીને કામ એક પ્રોડ મોકલી કાંઈકયંદ મેંબીર ભણવી મને કહ્યું. ‘કમળા ત્હારા નેડી એક ખૂબસૂરત નવપૂરની નિર્ભર આંબેલા આપવામાં રડે એ મને કીક લાગતું નહી વળી અજા સૂત્રી સંધારમુખને તને લેય પણ અતુભવ પડેલો નહિ દોવાઓ ત્હારી રિપતિ માટે મહારા મનમાં કયા આવે છે. વળી ને રથજે ત્હારા લગ થયું હતું એને ખરી રીતે લગ કરી રહાય તેમ નથી તથા જીવિત રીતે’ અને આથી આદ્યેલી દોવાની ત્હારાને ક્રુષા કોઠાર જઈ કાઢાય તેમ નથી. આવી હાલતમાં ત્હારા નેડી એક નિરાવાર લાગીને જીવન પષાંતના એક સેળની બી ખસ જઈ છે એ તું સમજી શકે તેમ છે. એ તું દરબેશીને માટે મહારા સદકાશમાં રહેવાને હમડી દોય તો હું દરેક રીતે તેને મદદ કરવા તૈયાર છું. હું કુવારો છું. ધંધાર કુવાઓ મદરો પાણે પેલા પણ પુકાગ છે એટલે એ તું મહાક કંઈ મનીષ તો આવજે બને એ કુખમય સંસારમાં રાજિય સુખ ભેગી થઈશ.

“કાંઈકયંદનાં વચ્ચે સહાગી પ્રપમ તો હું નંબીર વિચારમાં પડી ગય, પરંતુ એ નંબીરના વિશેષ સમય સુધી કામમ રહી નહિ. રવાનાવિડ રીતેજ સંધારમુખ એજાબીને અમમ મળી આવેલો દોવાઓ હું મહારી વિતિ જિતિ કહ્યું.

રાખી રાખી નહિ, તથા તે દિવસથીજ મહે તે પચાસ નરક કુંઠમાં પ્રવેશ કર્યો.

“વાસનાથી પ્રવૃત્તિથી કામ દેવતાનું જોર એવું તે બધે છે કે, મનુષ્ય એક વખત તેમાં લપટાવાળું એટલે પછી તેમાં તેને દિવસે દિવસે વિશેષ લપટાવાવું મન થાય છે. દિવસના ક્ષણ ગણી વખત સંકળાયેલ કામકાજનું નિમિત્ત દર્શાવી ગેરદાજર રહેતો હતો તથા રાતના નવેક વાગ્યે તે મદારી પાસે આવતો અને રહવારે અડીએક વાગ્યે પાછો ચાલ્યો જતો હતો.

“દિવસે હું અને પેલી પ્રાદા દાસી એકઠાજ રહેતાં હતાં. અમારા ખરચની, મકાન ભાડાની, વાસણ કુસણ તથા ગિજા ના વગેરેની સઘળી જોગવાઈ સંકલ્પરૂપે કરી આવી હતી વળી તે મહને કાપ કાપ દિવસે અમુક સુંદર વસ્ત્રાલકાર પણ લાવી આપતો હતો. આમ છતાં સાસરેથી જે ધરેણું હું મદારી સાથે લઈ આવી હતી તે સંબંધીની વાત મહે કાંઈને કહી નહોતી એ ધરેણું મહે છુપાવી રાખ્યાં હતાં.

“સંકળાયેલને મઘપાન કરવાની ટેવ હતી. સોજાવને લીધે તેની ટેવની મહને પણ અસર લાગી તથા એ ટેવ પડવાથી મદારા બિનાશનો માગ વિશેષ જીલ્લો થયો.

“સંકળાયેલ સાથેના સહવાસમાં એક વખતે જેટલો સમય પસાર થઈ ગયો. એ સમય દરમિયાન તેણે મહને સોઢ હાલર રૂપિયાનાં ધરેણું ગોઠા કરાવી આપ્યાં હતાં. સંકળાયેલ શેરસદાનો વેપાર કરતો હોઈ તેને મઘપાન કરવાનું અમન લાગ્યું હતું. તથા તેની સોજાવને લીધે મહને પણ એ વ્યસન લાગ્યું પડ્યું હતું. પુણ્યવસ્ત્રો, રવત વગેરે તથા પ્રતિષ્ઠિત ભોગવિલાસની પ્રાપ્તિ યતાં મદારા હાલમાંનું ધરેણું જન સ્વાભાવિક રીતેજ સિદ્ધિલય થઈ ગયું હતું. આમ છતાં હું સંકળાયેલ સિવાય બીજા કોઈ પણ પુરુષના સમાગમમાં આવેલી નહોતી. સંકળાયેલ મદારી દરેક કમીઠા પૂછી કરતો હતો. રવિવારને દિવસે કે તહેવારે તે મહને નુદાં નુદાં ભોવા લાયક સ્થળોએ તથા હવા ખાવાનાં રમણોએ પોતાની સાથે લઈ જતો હતો અને તેથી મુંબઈના કેટલાક મુખ્ય રસ્તાઓ અને રમણોથી હું બાધીતી થઈ હતી.

“એવામાં પુનઃ મદારાં દુલ્હાંએ દર્શન દીધું. સંકળાયેલને તેના ધર્મામાં એકાએક એટલી બધી ખેડ આવી કે તે એ આપાતને સહન કરી શક્યો નહિ. ચિંતામાં ને ચિંતામાં તેનું શરીર ખવાઈ જવા લાગ્યું. માનસિક ચિંતા દૂર કરવા માટે તે મુખ્યજ મઘપાન કરી મદારે ત્યાંજ પડી રહેવા લાગ્યો. તેણે મદારા ઉપર કરેલા ઉપકારોનું રમણજી કહી હું તેના આનવાન તથા આપેલાંનું ખરચ નિભાવવા લાગી; છતાં સંકળાયેલને આરામ થયો નહિ. એ માસ સર્પી બીમાર રહી તે યત્ન પાડ્યો.

“આવી સ્થિતિમાં થું કરવું એ હું નાચી કરી રાખી નહિ. કાઠારમાંથી મદારા અસુરના ચુંકમાંથી જે જરોળોખ હું સાથે લઈ આવી હતી તેની ખાત મદારા સિવાય બીજા કોઈ જાણુ નહોતું. સંકળાયેલના ચણ પાંચમા પછી મદારા ધરના કામકાજ માટે એ દાસી તેણે રાખેલી હતી તેને હું દેવે મુંબઈ રહેવાની નથી. એમ કહી રંગ આપી દીધી. અસ્થિત અને શોકમાં હું મદારા દિવસ પસાર કરેલાં લાગી.

“એ દાસીના ગયા પછી લગભગ આઠેક દિવસ નીનિ ગયા પછીના સપ્તમરે હું અસ્થિત કરતી પિતાનામાં સૂતી હતી. ક્ષમાગાની દૈવસ લોહ કરી પવન પુઝાગેલ હતો. પરંતુ તરરનો રસોજ

એવો છે કે જ્યાં રાતના દસ વાગ્યા પછી મંજીર શાંતિનું સંભવ જવાઈ રહે છે એ રાત્રિની હું વાત કરું છું તે રાતે લગભગ આર વાગ્યે મદારા મકાનનું બારણું કાઢી ખખડાવ્યું. વેશાવલી અંગિને ચોળી પથારીમાં બેસી થઈ મહે પૂછ્યું, “કાણ છે?” પરંતુ મદારા પ્રત્યક્ષ ઉત્તર અપેા નહિ. પુનઃ સપ્તમ કાંત થઈ મધ્ય પથા અને નિંદ્રા આવી.

[આ રહસ્યપૂર્ણ લેખને આગવી લાગ વાંચવા માટે અમારા આવૃત્તો અંક વાંચો.] અપૂર્ણ.

વગર ઇનએ બાલ કાઢવા માટે

બાદશાહી સાબુ.

વાપરો

બાદશાહી સાબુ વાપરવાથી

ચામડોને કાંઈ પણ તુકચાન થઈ

નથી પણ સુંવાળા બનાવે છે. યુવ

ભાગીના વાળ સહેલાઈથી કાઢે છે

કિંમત બાકસ ૧ નો ૨. ૫

પૌરટન ૦૧

બાકસ ચારના ૨. ૫

પૌરટન ૦૫

દરેક ઠેકાણે વેચાય છે.

સી. સી. મહાજન એન્ડ કુંડાં

શેષ મેમ્બરુ સ્ટ્રીટ મુંબઈ ૨.

“ઉંચી બનાવટના ટકાઉ રેડીયસ સ્ટેવલ.”

એકલ સારના ભાવે વેચાય છે.

પ્રાપ્તમ, એપ્રિલમ તથા બીજા

બધા સ્વીડનની બનાવટના ચુલાઓ

સાથે રેડીયસ જમીન દરીયાઈ રે છે

કારણ કે રેડીયસની ઉંચી કમીનીટી

સ્વીડીસ ગવર્નમેન્ટથી પુરવાર થઈ

સુધી છે. રેડીયસ સ્ટેવલ દરેક વેપારીને

ત્યાં વેચાય છે.

અંગ્રેજી-ઇન્ડિયા કમ્પાની એન્ડ એક્સપોર્ટ કુંડાં

૧૬, ૨મરીન્ડ સેન, રોડ મુંબઈ.

આ પત્ર જાહેરજ પીતાબર દરેક મુંબઈ નં. ૯૨ માંચાંકી પૂરેલ રોકપર લેવી નોંધ કાઢિ-કુંડાં એક્સપોર્ટ કે. એવ. સેલર પ્રેક્ષમાં લાખું છે અને તંત્રી જમ્બર એડીયસ કિનેટીકી મુંબઈ નં. ૪ બીચામ ખાદ્ય બીલીયમાંથી પ્રસિદ્ધ થયું છે.

માજ-મજાર

[પ. ૧ કુ.]

નાં ૨૭ થી ૨૮ સુધી ૧૯૨૪.

[અંક ૧૬ મે.]

અંક ૧૬ ૧૬ ૧૧

પ્રેમનું અલિહાન

સરલા

સાપ્તિક સવાજમ

૧૧-૪-૦૦

પુસ્તક નકલ મુદ્રણમાં ૧ આનો
બહુલ ગામ સવા આનો

અવગણા સેષોનો રૂબ

મુખપત્ર.....

ભારે આપનું - ઇ. (રા. હોમત)

જ્યાં ભારે લખે શરૂ થાય !... (રા. વિષ્ણુપ્રી)

એક મુદ્રણનાં સાદસ કર્મો. (રા. મંદુકાલ મો. દેસાઈ)

કસા કવિની પ્રેમ કથા... (રા. દિવાની)

પ્રેમનું અલિહાન ... (રા. મળવિદારી)

મુખપત્રનું રાત્રિ-૨૬૨૪ ... (રા. મુખપત્ર)

હરી નામનું ... (રા. રમણીક બ. ખોના)

મોજ-મનદ

શુક્રવાર તારીખ ૨૭ મી જુલાઈ સને ૧૯૨૪.

TO BE LET.

ભાડે આપવું છે.*

એક ખાલી હુલ્લ અમારે,
ભાડે દેવું છે;
હુલ્લ અમારે ભાડે દેવું છે,
અમારે ભાડે દેવું છે.

૧

ને ભાડું દેશે તે લેશું,
મળ્યો ધરાય ગળી ખુશ રેશું;
સગવડ સોઈ સર્વ પ્રકારે,
ભાડે દેવું છે--અમારે.

૨

આવો જાઓ મરજી પ્રમાણે,
પૂછ પચ્છ કરશું ન પચાણે;
ખુશુ ગાંજ ગણેર સવારે,
ભાડે દેવું છે--અમારે.

૩

હૂટ જાપી છે પચાંડ કરવા,
અધિકારી નવ--ના ઉચ્ચરવા;
તપ્પુ WELCOME નિવાનદારે,
ભાડે દેવું છે--અમારે.

૪

શા માટે ધરખાલ વિનાયું,
શબ્દ થયુ ઇતલ દો દુનિઆયું;
વિચારા એવા ઉર વિચારે,
ભાડે દેવું છે--અમારે.

હીંમત

છતાં ભાડે લઈ શકશે ?*

ખરા હકને ચુમાવીને, દૂર સોરો તમિ ભાડે;
બહેા ના એ તો ભાગ્ય, છતાં ભાડે લઈ શકશે ?
કરી મળશે હુલ્લ ભાડે, તો ખાલી એ કદો કયાંથી ?
જમવમાં વાત છે ભદિર, છતાં ભાડે લઈ શકશે ?
અને કહેશે કે ખાલી છે, ન માનો કે પૂરું આપું;
પરમ એક ખૂલો છે, છતાં ભાડે લઈ શકશે ?
વળી એ હક તમારો ત્યાં, ભરાએ ભાડું અ્યાં સૂધી;
બીજો મળતાં કદો ખાલી, છતાં ભાડે લઈ શકશે ?
ન ઇચ્છત કે ગુદરથી છે, ને ભાગ્યું તે ભાગ્યું;
કદો મન દેમ ત્યાં માને ! છતાં ભાડે લઈ શકશે ?
ન ખુબ્યાશ્ચિત ન છે, આરામ, સારા રોગું મુખી કરવું;
"હુલ્લ" વેલા રિવાના થઈ, છતાં ભાડે લઈ શકશે ?
અને ભાડે દૂરમ લેતાં, હમીયાં રિવાની હરજાજ;
પછી કયાંથી મુખ્યાકારી, છતાં ભાડે લઈ શકશે ?
હના થઈને હના કરવું, હનામાં આખરે રોગું;
બધે એ શબ્દમાં નેવું, છતાં ભાડે લઈ શકશે ?
દબરો કોકથા અકક, ગયા એ શબ્દમાં દુભી;
દુખ્યા તે સો દુબી મૂવા, છતાં ભાડે લઈ શકશે ?
ન છે એ કામ ગુદરસોનાં, "રાત્રિરદાર" મુજોવાંથી;
તમારા "મોજ-મનદ" માંહિ, છતાં ભાડે લઈ શકશે ?
ખરે કાઈ અચીત સમજો, મીઠાઈ એ છે ન જાણ;
મુશ્કેલ, સાર, કંઈ છે ના, છતાં ભાડે લઈ શકશે ?

૧૧ જિલ્લાની.

૧ નોંધ--"મોજ-મનદ"ના અધિકારી કહેને મારી કવિયા
"Wanted" ના જવાબો મોજ-મનદ જમુ કાઈ "વિષયો"
અને "દોષમન" ને જમુતરમ્નું નમણ એમની દોષમન જમુતર
રોના ખર્ચ અને એમની વાગ તેમાં જમુતરની નથી તે જાણ ફરી કવિયા
વાંચકો તે જમુ જમુતર. ઇ, તમે ભાડે આપવા કહેલો હાર માટે
કથાર "મુજ-મનદ" માં રદાર "જ" કંઈ જમુતર તેવા કવ તે કવે ?

તપ્પુ--રિવાનો.

એક સુંદરીનાં સાહસ કર્મો

લખનાર:-૨૦. મેંજુલાલ ગોપાલરાય દેસાઈ.

મકરણ ૧૦ મું. (ચાલુ.)

નવી જોળખાણ.

“એ બહારવટીયો કોણ છે ? પ્રસન્ને પૂછ કરી.

“શું તમે આ પ્રદેશના પ્રખ્યાત બહારવટીયા મહેન્દ્રપાલ ત્રિપે હજી સુધી ઠાંઈ પહોંચી સાબરજી નથી ?” વીરપાલે અચંખાથી પૂછ્યું. “પણ તમારી આ અજ્ઞાતા માટે મને કાંઈ પણ નવાઈ લાગતી નથી; કારણ કે સો કમ્પાગ્યોની હકીકત પણ તમે અત્યાર સુધી નજીકતા ન હતા. મને હર્ષ થાય છે આરા સદવાસ તમને નહોતો નહિ થઈ પડે; કારણ કે આ પ્રદેશના એક રહેવાસી તરીકે હું તમને આશ્ચર્ય બનતો તેટલી જાણવા જેવી વાતો કહીશ. આ મહેન્દ્રપાલનાં અમારી આરા અને યવન લોકોનાં બધા રહેલો છે. લોકો તેને એક લુટારાને નામે જોળખે છે એ વાત મને તો છેક દસી કદાચવા જેવી લાગે છે. કારણ કે તેની પાસે વીર સીપાઈઓનું અનેકું એક લશ્કર છે, અને તેની પાંચાં મોશાશ વિગેરેના અર્થ માટે તેને કોઈકાઈ વખત પૈસાદાર લોકોને લુટવાની જરૂર પડે છે; પરંતુ પોતાના દેશના ભાઈએને લુટીને ને ધન તે એકદું કરે છે તે સમગ્રું તેઓ અરામ રસ્તે ફોક્કટ અર્થો નાંખતા નથી; કારણ કે તેઓ તે વડે યવન લોકોના પ્રેરણ ઉપર બહાદુર દુશ્મણ કરી તેમની સત્તાને તોડી નાંખવાના પ્રયત્નો કરે છે. આથી મહેન્દ્રપાલ લોકપ્રિય બન્યો છે. તેથી મોટા મોટા અમીર અને ઉમરાવેએ તેની ઉપર અજબાજબી આ પ્રદેશના હાલના રાજા કામસેન પાસે તેને પકડવાનો પરાવનો કહાલ્યો છે. પરિણામે આ વીરનર મહેન્દ્રપાલ અને તેના બહાદુર સિપાઈએએ ધવલગિરિની ટેકરીએ અને ખીણોને, આશ્ચર્ય લીધી છે. તેવું માયું લાવી આવ્યે તેને મોટું ઇનામ આપવાનું રાજા કામસેન નહોર કહ્યું છે. વળી તેની લોકપ્રિયતાથી કરીને મુસલમાન રાજા અય્યુ રહેમાને તેના પકડનારને એક વધારે મોટું ઇનામ આપવાનું નહોર કહ્યું છે. પણ મહેન્દ્રપાલ તો બને તરફ તિરકારથી દરયા કરે છે. આ પ્રદેશના રાજાની ધમકીથી તે ડરતો નથી અને મુસલમાન લોકોનાં કાવતરાંથી તે પકડાતો નથી. રાજા અય્યુ રહેમાન તો આ સો કમ્પાગ્યોની ખંડોળીને બદલે મહેન્દ્રપાલને પકડવાની વધારે ઇતિહાસી બતાવે છે.”

“અને આ પરાક્રમી પુરુષમાં ખાસ શુંજો ક્યા ક્યા છે ?” પ્રસન્ને પૂછ્યું. “વળી તેનો દેખાવ તથા મહેરો કેવો છે ?”

“પૈસાદાર અને દુરાગ્રહી, જોખીન અને મગર, આગમ્મ અને મિથ્યાભિમાની, સાત્યાગ્રી અને દેશદ્રોહી, લોકોને પૂછા તે તેઓ તમને એવો જવાબ આપશે કે મહેન્દ્રપાલ ફરતોતો અવતાર, લુટારો, બાલિ-માંસી અને બપકર પૂનામરકાંને દમ્નનારો છે. તેઓ તમને કહેશે કે તેનું મોટું બિઝાણું અને કંદરણું છે. પણ તમે જો તેને મળે પ્રખ

વર્ગમાં પૂછશો તો તેઓ તમને કહેશે કે તે વીર અને ઉદાર છે અને સંદે પ્રતાપી અને વાળ્ય મુખમુદ્રાવાળો છે.

“પણ તે બહારવટીયા છે એટલે, ઘણા મોટા માણસો પણ તેને જોળખતા હશે; અને પ્રભમાંથી પણ ઘણા તેના સંબંધમાં આવ્યા હશે તો મછી તેને માટે આવ્યા જુદા જુદા વધારા પડતા તદ્દન વિરહ મત કેમ હોઈ શકે ?” પ્રસન્ને ચંકા બતાવી.

“તમે માત્ર તમારી સાધારણ છુદ્ધિથીજ આવ્યા પ્રખ પૂછો છો. મધ્ય અનુભવમાં એવી ઉલટુંજ છે,” વીરપાલે સમજાવતો કહ્યું. “જ્યારે અંગત સ્વાર્થ” કે અધ્યક્ષા આડે આવે છે ત્યારે આંખિ નેપેલી અથવા તો છુદ્ધિએ ખરી માનેલી સત્ય વાતો પણ કણુલ ન કરે એવા માણસો દરેક દેશમાં જોવામાં આવે છે. ધવલગિરિના બહાર-વટિયાને પણ આ બાબતજ લાગુ પડે છે. આ પ્રદેશના ઉમરાવો, ધણુ ખરા પૈસાદાર માણસો, પ્રખ ઉપર સત્તા ધરાવનારા સાધારીઓ અને ધનવાન વેપારીઓ આક્રમ્સ રીતે એવું માને છે કે મહેન્દ્રપાલ અને તેના વીર અનુયાયીઓ મુસલમાન લોકોની સાથે લડાઈ નહોર કરીને તેમને તેઓએ જીતેલા પ્રદેશમાંથી હાંકી કદાચવાને શકિતવાન છે, પણ ઉપર કહેલો વર્ગ તેમના ખિતાબો, રાજદારી માન, પૈસાં, રાજકીય હક વિગેરેથી એટલા અધા સંતુષ્ટ છે કે તેમની માતૃભૂમિનો મોટો ભાગ મુસલમાનોએ જીતી લીધો છે અને દર વર્ષે સો કમ્પાગ્યોની લશ્કરમંડી ખંડોળી તેમને આપવી પડે છે, તો પણ કદાચ લડાઈથી તેમને મોટું ઇનામ મળવાનું પડે એટલીજ બીકને લીધે જોખ માટે તેમજ માલવા દેવામાં તેઓ રાજ છે. ખીજી બાજુએ પ્રખ વર્ગ મુસલમાન લોકો સાથે લડાઈ કરવાને તૈયાર છે; અને આવી બાબતમાં મહેન્દ્રપાલને તેમનો સરદાર થવાને લાયક છે એવી તેમને શકા છે. હુંકામાં પ્રખનો કેવળ સ્વાર્થ અને દેશદ્રોહી વર્ગ તેને રાક્ષસ જેવો અણી નળજા અને અજ્ઞાન લોકોને બીલકાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે ત્યારે બાહરીનો પ્રખવર્ગ તેને એક હિંસરી અસુ તરીકે પૂજે છે. કદાચ આ બંને પક્ષમાં અતિશયેકિત દશે-પણ આ મુસાફરખાનું આવ્યું.”

શોજાળ વખતમાં ત્રણ મુસાફરો શહેરની મધ્યમાં આવેલા મુસાફરખાનામાં ઉતર્યા.

મકરણ ૧૧ મું.

મુસાફરખાનું.

જુના વખતમાં આગળના જેવી સગવડો, વીંથી કે મુસાફરખાનામાં મળતી ન હતી. દરેકને જુદો જુદો મનપ્રમતો ખિચક આપવામાં આવતો ન હતો.

વળી હિંદુસ્તાનના ખીલ લાગે કરતાં અહીંનાં મુસાફરોની સુખ સગવડ તરફ બહુ ઝોણું ધ્યાન આપાતું તે ઉપરાંત મુસાફરખાનાં જોખને તે કરતાં ઘણું ઝોણું હતું કારણ કે તેના માલિક પાસેથી તમને રામનંદર વર્ષે મોટી રકમનો કર લેતા. આથી પરિણામે એ યત્ન કે જે મુસાફરો વધારે પૈસા આપે એવું હોય તેમની વધારે સારી સંભાળ રાખવાને દરેક વીંથી કે મુસાફરખાનાના માલિકો પ્રયત્ન કરતા.

આપણા ત્રણ મુસાફરા-પ્રસન્નભિરિ, મનોરમા અને વીરપાળ થોડા ઉપરથી ઉતર્યા કે તરતજ તેમની પછા પ્રમાણે બે ઝોરકીઓ તેમને આપવામાં આવી, પણ તેમના ભોજનની વ્યવસ્થા તો ખીલ બધીની સાથેજ થશે એવું કહેવામાં આવ્યું.

આ તેઓએ કમળ કમળ, પછી પોતાના થોડા એક નોકરને સોંપી તેઓ વીણીના માલિક સાથે જમવાના ઝોરકામાં ગયા. વીણીને માલિક ભારે ઝરિરપાળો અને હસપુષો હતો.

જમવાનો ઝોરકો લાંબો હતો. અજાણ્યું હતું અંધું અને સુધકતાનું નામ નિશાન પણ જ્યારે ન હતું. ભોંયતળીયું માટીથી લીધેલું હતું અને જમનારોએ માટે થોડા પાટલા પહેલા હતા. એકી સાથે આઠરે પંદર માણસોની સમયા થઈ રહી એવું હતું. નવા મેમોનો બેઠા એટલે બધું ચિકાર ભરાય ગયું.

તરતજ પીરસવાનું કાપે શરૂ થયું. સુસકરખાનામાં મળેલી બીજ બધી સંગવડાની સાથે સરખાવતાં ખોરાક પૂરો સારો હતો.

જમનારાઓમાં પ્રથમ જગ્યા તે વીણીના માલિકે લીધી હતી.

ત્યાર પછી મનોરમા ભેડી હતી, તેની પાલુએ પ્રસન્ન અને વીરપાળ બેઠા હતા; અને તે પછી હારબંધ ખીના બેઠા હતા. ખીલ બધા-ઓમાં હાજીખરા વેપારી હતા અને વેપારને અંગે મુસાફરી કરતા હતા.

આવી તોએની વાતો મુખ્યત્વે કરીને રેશમ અને મખમલ, કિનાખાશ અને મલમલ, શાદ અને ભરતેશમ, શાનભાવનું કાપડ, જવાબીર, થોડા, બખતર વિગેરે વાંચેની કીમત સંબંધી હતી.

આ બધા જમનારાઓમાં એક માણસ વયોદ્ધ હતો અને જે વાતો ચાલતી હતી તેમાં તેનો વિશાળ અનુભવ અને હાપપણ રપટ દેખાઈ આવતી હતી. દરેક જણ માનભરી નજરે તેનો અલિપ્રાય પૂછતું. ટુંકમાં વેપાર સંબંધી કાંઈ પણ બાબત એવી ન હતી કે જેમાં તે પૂરેપૂરો બનકુતિ ન હોય. વળા આંધિ દેશની બનાવટનું કાપડ, કાઠની મલમલ, કાઠગીરી શાદ, પડેથી મખમલ, કિરોળીની તલવાર અને બખતર વિગેરે વસ્તુઓની જુદી જુદી ભાલ અને બનાવટનું પણ તેને અદ્ભુત જ્ઞાન હતું.

તે થોડાંજ વિષે તેને પૂછીએ તો ક્ષિત ભિન્ન દેશના જુદી જુદી ભાલ અને આવવાના થોડાંજોના યુજીની સરખામણીવાળું સંદર વર્ણન અસરકારક શબ્દોમાં તે કરતો. બે યિત્રકળાની વાત કહાડીએ તો જુદા જુદા પ્રતિભાં કેવળ કળાને યોગ્ય માટે એકંદા કરેલા ઉમદા ચિત્રોના આબેહુમ વર્ણનથી પ્રાતાઓને રિંગબટ કરતો. સિદ્ધ-કળાએ વિવેક હાથ ધરીએ તો જુદા જુદા દેશના સિદ્ધ કામનું રસભરી છદોથી વર્ણન કરી ઉવેર વિષેક છદ્ધિથી તેના ઉપર પોતાના સ્વતંત્ર વિચારો બહાર કરતો. ટુંકમાં તેની સાથેના વાર્તાલાપ એટલે બધો આનંદ અને સંખ્યાબંધ વિષયો સંબંધી માહિતી આપનારો હતો કે દરેક બાબત વિષે તેના અલિપ્રાયે અત્યુત્તરથી પૂછવામાં આવે અને માનપૂર્વક તેને સંભળવામાં આવે તો તેમાં કાંઈ પણ નવાઈ પામવા જેવું ન લાગે.

પછી તેનો મહેરા વિષમ હતો. તેના મ.

અને દહાડી તેની મોટી ઉંમર હતી કાળા હતા.

વાળમાં હાથાવરના યોગ્ય રૂપેરી ધવલતા કે ક

રતા કે જે તેના તરફ માન ઉત્પન્ન કરાવે. વાળોના રંગ જુઓ

હતા અને તેમ વચર જોલેલા હતા અને તેના કપાળને દાંડી

દેતા ચારે તરફ પથરાયેલા હતા. તેની પૂંચે ભરાઈ અને દહાડી

સાથે જોડાયેલી હતી.

લગી પડતાં ભમરની નીચે આવેલી વિશાળ ચળકતી

અંખો વડે તેના મુખ ઉપરની વિખમતા અને કુરુપણમાં

વધારો થતો હતો અને રક્ષાવરના છતાં તેની અંખો તેટલાજ

એપથી ચળકતી હતી.

તેવું જ શીટ ઉડ્યું કદાવર શરીર ટટાર રહેવું અને તેનો

અવાજ સત્તાવાહી દડ અને રપપટ હતો. આ બધા દેખાવ ઉપ-

રથી તેવું વધ પાંસડ વધેથી એણે કાંઈ ન ધારે.

તેણે કાળા સાથે પોણક પહેર્યો હતો. આથી જન સમાજ

તરફથી જે માન તેને મળતું હતું તે કેવળ તેના અદ્વિતીય

કુરુપિયજને આભારી હતું.

વિણીના માલિક સાથે વાતચીત કરતાં મનોરમાએ જવડું

કે આ માણસ પોતાના ખચ્ચર ઉપર માલ ભરીને એક ગામથી

ખીને ગામ ફરીને વેચવાનો ધંધો કરે છે.

તેની અથવા ચાલે છે કે પટેલાં દરના એક ચહેરાપાં તે

એક બનાવડ નેપારી હતો પણ વેંચેયો બહુ જોડ આવવા-

થી તે ગરીબ દશામાં આવી ગયો. તેથી તેની પાસે જે થોડી

બધી પૂંછ રહી તેના વડે તેણે આ પ્રમાણે ગામેગામ ફરી

ફરીને વેચવાનો ધંધો શરૂ કર્યો અને પોતાનું યજમાન કરવા

માંડું. મુખ્યત્વે કરીને ઝવેરાતના હલકી કિંમતના હાગીનાઓ

અને હાથક શરેણું તે વેચાણ કરતો. તેનો ચહેરો ભેંકે ઉદા-

સી અને ખીદામળી હાથે એવો હતો. હતાં છતાં પણ જે માલ

તે વેચતો તે સારો અને તેની ભોંચી મોટી, સ્વભાવ નમ્ર અને

મન ઉદાર હોવાથી તે ધણેજ લોકપ્રિય થઈ પડ્યો.

તેને રહેવાને કાંઈ ચુકરે જગ્યા ન હતી; પણ તે દેખેલાં મુસા-

ફરી કયાં કરતો તેથી જ્યાં જ્યાં ત્યાં પોતાનો સુકામ થોડો વખત

વીણીમાં રાખતો. તેને દરેક બાબત વિષે પૂછપરછ કરવાની ટેવ હતી

અને તેની વાદશક્તિ બધી સારી રીતે હતી તેથી તેની મુસાફરીમાં

તે નેરણું નેરણું ભ્રમી અથવા સાંભળતો તે બધું ફરીફરીને સારી રીતે

કહેતો અને બધાને હસાવતો. ટુંકમાં પ્રત્યેક માણસ તેને આગળખતું

અને ચાહતું. તેને બધા માતૃવીત થોડી કહેતા.

તેમની વચ્ચેની વાતચીત થોડી ધાર અટકાવે એટલે એક જણે

પૂછ્યું, "મોતીલા શેક, આ વખતે તમે અટક ગામમાં કયારના

આખ્યાં છો?"

"ગજ કાલે સવારે," તેણે જવાબ આપ્યો. "અને હાલમાં

અહીંના બધાથી એટલી બધી ચાલે છે કે બે દિવસ વધારે રહે

હું ઇચ્છું રાખું છું."

કટકા કવિની પ્રેમકથા

(એક મહત્ત્વનું)

લખનાર-શાં દેવાનો.

પ્રવેશ ઓથો.

મવાલી ૧—અરે રોસ્ત! આજે બે દિવસથી સ્વરાખતો એક ઝાંટો પથ્રુ છબતે નથી અડકાળ્યો!

મવાલી ૨—અને હું પથ્રુ આફસાસ સાથે કહેવાની રમત લઉં છું કે, આપણે પથ્રુ-સાથ બે દિવસથી ચૂંટૂલખાનાની ચટાઈ પર પોતાનો અડો નથી જમાવ્યો!

મવાલી ૧—અને હું પથ્રુ દિલથી સાથે જથ્રુલું છું કે, મને પથ્રુ બે દિવસથી રોજને છાડવાનો લાગ નથી થયો!

સુસલમાને કહે રોજ કટકા રમતન મહિનામાં, પરંતુ આપણા માટે સદા રમતન ચાલે છે!

મવાલી ૨—ભેજ દે, ભેજ દે, મેરે મજાલા! કાષ્ટ માઝા-મારીકા મામલા ભેજ દે!

મવાલી ૧—ભેજ દે, ભેજ દે, મેરે મજાલા! કાષ્ટ-કડા ખતિવાલી ખોપરી ભેજ દે!

(હાઈન પ્રવેશ કરે છે.)

હાઈન—લયલી લયલી પુકાડે મયેં બનમેં;
મેરી લયલી બસી મેરે મનમેં!

મવાલી ૧—આ વળી કેનો અપાળ?

મવાલી ૨—અરે!—એ તો પેલા મીરનના કહેવાથી આપણે જોને કટકાળ્યો હતો તે છે!

મવાલી ૧—જરા લપાકને સાંભળ્યોતો ખરા કે એ શું કહે છે?

હાઈન—લયલી લયલી પુકાડે મયેં બનમેં;
મેરી લયલી બસી મેરે મનમેં!

મવાલી ૧—આલખ અપાળ કે રોતેમન!

હાઈન—અરે લાલદેવ ઈસ તરફ જલ્દ આ;
બતા દે હમારી ખરીકા પતા!

મવાલી ૧—ખિયારની વાવડી ખિયકલ ચસકી જગેલી દેખાએ છે,

મવાલી ૨—એ ઉલ્લૂના સરદાર! આ તકક લગાવી છે કાલી!

મવાલી ૧—કોણ! પેલા બાકુતી મારામારી કરનાર ચાંદની ચાંકના મવાલી!

મવાલી ૧—હાહ, તેજ મવાલી કે જેમણે તમારું હાડકને ખોખરાં કર્યાં હતાં, મારા જનામે આવી!

હાઈન—આજે તમારે સાથે મારે પથ્રુ એક કામ છે!

મવાલી ૧—પૈસા હોપ તો આ મવાલીએ તમારા તાબેદાર સુશામ છે. કહો, કેઈને કટકાવવો છે?

મવાલી ૨—કે કોઈને જનમથી મારવો છે?

હાઈન—કોઈને કટકાવવો પથ્રુ નથી અને જનમથી મારવો પથ્રુ નથી. આકસરતાનના દરતામાં એક નાટક બજાવવાનું છે નાટક!

મવાલી ૧—નાટક!! નાટક વળી શાનું!!

હાઈન—સાંભળ; જરા કાન ઉભા કરીને સાંભળ.

મોહીનીના મોહમાં; મન—

સાનં લાન બહી ગયું છે.

મવાલી ૧—અરે તારું સત્યાનાથ જાણે કવા! હવે સમજ્યો. આસકીની આગ લાગી છે!

હાઈન—હા રોસ્ત!

આશક હું શુનાહગાર તલબગાર હું ઉસ્કા,

બાલદે ઈસ્કમે મયેં ખરીદદાર હું ઉસ્કા!

મવાલી ૧—પથ્રુ એ મટે નાટક બજાવવાનું શું કારણ છે?

હાઈન—છે, બાઈ છે. એવું પથ્રુ કારણ છે. જુઓ, થોડીક વારમાં આ રસ્તેથી મારી નીનોછગર સુલમર જિન્દા પીરની દરબાદ પરથી જિયાત કરીને પાછી વળવાની છે, સમજ્યા કે કંઈ?

મવાલી ૧—સમજ્યા, આગળ ચલાવો, કુંકમાં પતાવો!

હાઈન—તમે અહીં છુપાઈને ઉભા રહો; તે આવે એટલે તેને એકદમ દમ બરાવો અને ઘાળીના ઉતારી મારી નાખવાનો ડાળ બતાવો!

મવાલી ૨—પછી?

હાઈન—પછી તે બૂમ પાડીને બોલશે કે “રેકાઈ આવો, આ છુટારાના પંજમાંથી મને બચાવો!” આનાં જવાબમાં હું બોલીશ કે, “નાહુક બદન દરનીના! ન મહારાઓ—તમારો મદદગાર આવી પહોંચ્યો છે!” આમ કહેતાજે બહાર નીકળી આવ્યોને હું કોઈના પેટ પર લાત તો કોઈના માથા પર હડાડી જમાવીશ, ધામધૂમ અને બૂમ-બૂમ સાથે ધમાચકડી મચાવીશ અને તેના દિલમાં મારી બહાદુરીની ડાખ જમાવીશ.

મવાલી ૨—પથ્રુ તું કયાંક ખરા કડા માથા પર જમાવે તો અમારા તો “રામ બો...લો લાઈ રામ” ચાઈ જાય!

હાઈન—અરે વાર, એ તો બધી ખોટ ખોટી બાહ રમવાની છે!

મવાલી ૧—રી કીક; પછી?

હાઈન—પછી શું? તમે મજાને પોખારા એટલે તે મારી બહાદુરી પર આશ્રીત આશ્રીન થઈને કહેવાની કે, “મારા દેવ, તમે આજે મને કળના મોઢામાંથી બચાવી છે!” એટલે આપણે આજ સારીયો સર છુટાવીને જવાબ આપીશું કે, “હા, કાઈ નહીં; એ તો ખડકસારે કેત પોતાની કરજ બજાવી છે!”

મવાલી ૧—પછી?

હાઈન—પછી પગલાડું ને આગળ બાંત! કમજબત, માથ બખાનને ચાંદનાથું સમજ્યો કે અલદ લયલાડું દારવાન! પછી મારે જે દેવાડાનું હશે તે ફોડી લઈશ! તમારું આંટડું જ કામ; અને નાટક તમામ!

મવાલી ૨—ત્યારે આ નાટકમાં નાચવાની મજુરી શી આપશે?

હાઈન—તમે શી મજુરી લેશો?

મવાલી ૧—એક અશરરી મારા સરદાર!

હાઈન—લ્યો આ અશરરીને હલાલ કરો, દૂર વળાવ કરો બસ-તેવાર, કારણ કે સાંજ થવા આવેલી હોવાથી હમજાન અહીં

આરી લાંગરી, તે મારી દિલાર ખારી યુલગર ! આદ ! આલી, બસ મારી સખખરી આરી !

(યુલગર પ્રવેશ કરે છે.)

યુલગર—(સ્વચત) પેલા પીટલા મારા આચક કવાએ તે તણ મહિનાથી મેડું પણ ન બતાવ્યું અને આ મારું ભોગન કુલકું તો સુધાપા વેગજ સુકાઈ જવાની અણી પર આવ્યું ! પીરની દરગઢ પર રોજ જઈને છૂલ ચડાવું છું અને મને સારા ધણી આપવા માટેની અરજ સંભળાવું છું ! ભોંભે કે હવે મું કામ છે; નસીખનો દરવાને ખૂલે છે કે બંધનો બંધન રહી જાય છે.

મવાલી ૧—ખજારદાર !

યુલગર—આ વળી થી આવત માય પરવરદિગર !

મવાલી ૧—તમારા બધા રાખીના ઉતારો.

મવાલી ૨—અને પછી તમારું લોહી ચાટશે અમારી તલવારની ધારો !

હાફન—(સ્વચત) ખજારનું નામ નથી ત્યાં તલવારની વાત સંભળાવે છે; પણ આ મોડી કુનિયા આમજ કરેજના રંગમાં આવે છે !

યુલગર—તમે કોણ છો ?

મવાલી ૧—અમે દુદારા છીએ અને આ જંગલના સુલતાન !

યુલગર—ઓ ખુશ ! મારી મહેર આવ, મને આ દુદારાના પંજામાં બંધાવ.

હાફન—(સ્વચત) બસ, બકાકુરી બતાવવાને વખત આવી લાગે. (ખગટ) લાચાર ચોરાત જતને કોણ સતાવે છે ? પોતાના મોતને પોતેજ કોણ બેસાવે છે ?

મવાલી ૧—નાહા, અમારા કામમાં શા માટે આવો આવે છે ?

હાફન—બકાકુરી હંમેશાં ચોરાતેને જુલમગરના જુલમમાંથી બચાવે છે.

મવાલી ૧—આ ચિતાર અમારો છે !

હાફન—હું ભોળોને સપાવવાને તમારા બાપસાતોને ડગલો છે ?

મવાલી ૨—મેહું સંભળાવેને બોલ, નહિ તો દાસકી રંગાઈ જશે !

હાફન—ખાલી બજાટ ન કરી બતાવો; ભે હિંમત હોવ તો આ મારા જંગલારી કંડાની સામે મવલનમાં નીકળી આવો !

મવાલી ૧—મારે હવે જાને પણ આપણા કંડાને જરા ચમકાર બતાવો !

હાફન—આવો, આવો, ચાર આવો, બાર આવો, હજાર આવો, બેસુખડ આવો ! જન ગમવો, દાસકી રંગવો !

(હાફન કડા ફેરવે છે—મવાલીઓ નદારી જાય છે.)

યુલગર—હાફા તો નદારી ગયા, હવે જરા કાન યાચો.

હાફન—હારી ગયા ? બહીકણ, - બાવણ, ખાનસરના અવતાર !

યુલગર—અરે આ તો મારો જૂનો આચક હાફન, મારા કુખરનો વાર !

હાફન—(સ્વચત) પત્થર પરીજે છે. બપ્પા હાફન ! તારી રાજ મીઠે છે ! પણ જતા મોંમે યજે, નહિ તો વરાજા વેરાઈ જશે તે અજાણ તણજ જશે !

યુલગર—મારા મહેરબાન ! આપનું નામ ?

હાફન—મારા નામ સામે પોતને મું છે કામ !

યુલગર—નામ એટલા મટે જાણું નેહએ કે, મને આ આપનામાંથી બચાવવાને નામું લઈને ઉપકાર મારી કાઢાવ અને કોઈ વાર એ ઉપકારનો બરોડો વાળી કાઢાવ.

હાફન—બરવાની મને ખ્યાલ નથી, કારણ કે મેં મારા મારી ફરજ બજાવી છે !

યુલગર—નદારા હાફન, તમે મને મેહુર સનારી છે !

હાફન—કોણ યુલગર !

યુલગર—હા, મારા દિલાર ! આ ઉપકારનો બરોડો પ્રિમથી વાળી આપવાને આ યુલગર છે એક પગે તૈયાર !

હાફન—એથી માથાકની હવે આ હાફનેને જરા પણ નથી દરકાર ! તારી મા સામે મરકોરીની બાજી ચલાવી, મારી તને કંઈ આરી અને પોતાના આપને લાવી મણકીએને બોલાવી તેં મારી બોપરી રંગાવી !

યુલગર—ત્યારે મું એ બધી હતી મરકોરીની બાજી !

હાફન—હા, હાહ.

યુલગર—ત્યારે તો ખરેખર મેં જોડી કંઈ બતાવી !

હાફન—એટલા મટે આપણે આ કરીની ચારી; પ્રિમની લેણી સળગાવી કબરતાબની જામિ બધાવી અને મેહાલ્ય નામની પૂન બધારી !

યુલગર—હું મારા યુનાહની પગે લાગીને મારી માથું છું !

હાફન—તો જા-હાનમ દિલથી એક વાર તને તારા યુનાહે અજમની હું મારી માથું છું—તારા પ્રિમને ફરી એક વાર મારા હરમમાં રવાણું છું !

યુલગર—નવાજિય !

હાફન—મહેરબાની !

યુલગર—કું સફે કું કરજાન માથ દિલાર જતી !

હાફન—પણ દિલજન, તારા ખરમાં આવવાની મને મનાઈ છે, તે હવે આપણે મેગાપ થવો મુશ્કેલ છે !

યુલગર—કાણ બિચારો મું કરશે, જ્યાં આચક આપણો એક દિલ છે !

હાફન—ઓ, મવલન માસ !

યુલગર—હા હા, મારા નસીખના ચમકાવ મિનારા !

કમાણી જિન્દગીની તનજકનની તેં કુટી લીધી;

જગત નેરો દુદારાથી બચાવી; તેં લૂટી લીધી !

ગાવન.

લૂટી લૂટી લૂટીરે મને લૂટી,

પાછોને ત્રેમ બૂટી;

હોલ લગની લગવી,

સ્નેહ સાંકળે સમકાવી;

ત્રેમ બંધનથી બાંધી કહે છૂટી—લૂટી !

હાફન—વાળેની લાળમાં દિલને ફસાવી,

જાત કંચુડીની કસે મળું પૂંટી;

કચનિએ ન્યાય થોડા ફટ મોટવાગને,

અબલક—ઠેરાવો ચોર સામું છૂટી—લૂટીરે

(પ્રવેશ પૂર્વકથી આવતા અંકમાં.)

પ્રેમનું અલિહાન.

(સંપૂર્ણ દુકાં વાંચી.)

અખવાર-૨૧, પ્રજાવિહારી.

એ વખતે મહેં પુનામાં ડોક્ટર તરીકે નવું જ દવાખાનું ખોલ્યું હતું. રોગી મળી આવતા હું ઘણા ઉત્સાહ અને લક્ષ્યપૂર્વક શરીર તપાસી, ઔષધની વ્યવસ્થા કરતો હતો.

હું કુંવારો હતો. મહારે એક બહેન હતી તે પછી હમણું યુવાન નહોતો આવેલા એક ગામડામાં રહેતી હતી. મહેં સંસારનું કોઈ બંધન ન હતું. રહેઠાણે ઉઠી હું એકઠાં થયેલાં રોગીઓને મૂલ્ય લીધા સિવાય ઔષધ આપતો હતો, મધ્યાહ્નકાળે જોગી લીધા પછી ગાઢ નિદ્રા સુષ્પ અનુભવતો હતો અને સાંધાંકાળે રોજીન ઉપર જઈ જતી આવતી દેવનું દર્શન કરતો હતો.

શીયાળો હતો. તે દિવસે પશ્ચીમી દીકરી સાગતી હતી. એક કપ મહા પી, આખા શરીરને એક મોઢા ઓવર ટાઇટી ટાંધી, આરામ ધુરસીમાં પડી રહીને હું એક દૈનિક વતમાનપન વાંચતો હતો. એવામાં નોકરે આવી સમાચ કરી કહ્યું:-“ડોક્ટર સાહેબ! બહાર એક માણ આવ્યો છે.” એ બીને અંદર લઈ આવવાની રજા આપી હતી ધુરસી ઉપર બરાબર દમામથી બેઠો. તથા વાંચવામાં વિશેષ ધ્યાન આપ્યું. અલપ કાળમાં જ નોકર પેઠો ઉઘો કરી એક બીને મહારી પાસે લઈ આપી માથે ગયો.

આશ્ચર્ય કિંવા વિરમ્ય ઉપજવાથી ચસમાં ઠીક કરી મહેં લક્ષ્ય-પૂર્વક તેના તરફ નેત્રું. એ બી કાલ શુદ્ધર્ય કેડુંજની હોઇ તેના અંગ ઉપર મૂલ્યવાન અલકારો શોધી રહ્યા હતા.

મહારે આશ્ચર્ય વધતું હતું એવામાં તુપુરનો ખવનિ સંકળી મહેં દાર તરફ નેત્રું તો પહોંની પાસે એક અપૂર્વ રૂપલાવણમયી કિશોરી મહારા તરફ ચંચળ દૃષ્ટિથી જોઈ ઉભી રહેલી મહારી નગરે પડી. મહારી ચંચળતાને સમજી જઈ અવચુસ્તવતી પ્રોત્તએ કહ્યું:-“ભાઈ! અંમે મહેંડી ધુરકેશીમાં આવી પડ્યાં છીએ. અમે અમારા સંબંધીની સાથે પુના આવતાં હતાં રોજીને હું વધા મહારી ધુરતી દેવનમાંથી ઉતરી પડ્યાં; પરંતુ અમારા એ સંબંધી દેવનાં જ રહી ગયા છે. આ રથગથી અમે તદ્દન અનુભવમાં છીએ. તમે પરાંપકરી છે એમ જુલુવાળી રોજીન મારતરે એક ફૂલીની સાથે અમને તમારે લાં ગોકલ્યાં છે. તમે મહાસ યુવ સમાન છે. તમે આ સંકટમાંથી અમારો ઉદાર કરો. ઇશ્વર તમારું કલ્યાણ કરશે.

મહેં માતા સંબોધનથી એ પ્રોત્ત બીને આશ્વાસન આપી કહ્યું:-“તમે વિતા કંરો નહિ. મહારાંથી ને કાંઈ બની ચકરો તે હું જરૂર કરીશ. તમે પ્રવાસના ચમથી પાછા ગયાં છે માટે હમણું જ.”

આમ કહી નોકરને બોલાવી, તેમના વિશ્રામનો બરાબર બંધોબસત કરી આપી રોજીને જઈ આગળનાં કેટલાંક રોજીને એ મહેં ટેલીગ્રાફ કરી લીધા. પછી હું બ્યારે ઘેર પાછો કયોં ત્યારે વખત ધણો ધઈ ગયો હતો. ઉતાવળમાં જ ઉતાવળમાં હું વિશ્રામગૃહમાં પ્રવેશ કરતો હતો એવામાં કરકંચુનો ખડખડ સાંભળી ચમકીને હું ઉભો રહ્યો. પછી મહેં ને કાંઈ નેત્રું તેથી જાણે કે મહારા આખા અંગમાં વિજળી નુલ કરી ગઈ. તરત જ ન્હાપથી, છૂટી વેણીવાળી પેલી કિશોરી મહારી આરામ ધુરસીમાં અષઙ્ગાવિતા-વસ્થામાં એક ધુરતક વાંચતી પડી હતી. શીતળ પવનના તરંગે તેની કેશલાપની લહે સાથે સુંદર રમત કરતા હતા.

હું ડોક્ટર હતો-સૈદ્ધાંતી ઉપાસના મહેં કહાપ કરી નહોતી. કોલેજમાં અભ્યાસ કરતી વખતે અનેક સુંદર મનોહર રોજીને તીવ્ર જીવારણાં હથિપારોથી કાપી કાપીને મહેં પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. માતાપિતાની હયાતીમાં મહેં વરમાળા અરોપવાની ઇચ્છા રાખનાર કેટલીક સુંદર કિશોરીઓને મહેં નિરાશ કરી હતી; પરંતુ આને આ શું થયું? એ અજ્ઞાત કુળશીલા કિશોરીએ કલ્પ કાળમાં જ મહારા મનોરાજ્યની અંદર કેવો ફેરફાર કરી નાખ્યો! હું રથાન તથા સમય બૂલી લુપ્ત દૃષ્ટિથી એ સરળતા અને મધુરતાની છવત યુનિયું દર્શન કરતો હતો; એવામાં પેલી પ્રોત્તએ બોલાવ્યાથી ધુરતક નીચે મૂકી ઉભાંની સાથે કિશોરીની નગર મહારા ઉપર પડી. એથી તે હમણી સમજી ગઈ. નીચું જોઈ ચંચળ ગતિથી તે બહાર ચાલી ગઈ.

ધીમે ધીમે મહેં ઓરડામાં પ્રવેશ કર્યો. એ વખતે ને મહેં નેત્રું તેથી મહારા વિરમ્યનો પાર રહ્યો નહિ. એ કિશોરી ને ધુરતક વાંચતી હતી તે સંસ્કૃત હતું. હું પેલી પ્રોત્ત અને તેની તનપાની ઓળખાણુ મેળવવા માટે અધીર બની ગયો; છતાં મધ્યાહ્ન બોજન કર્યા પછી નિશ્રામ લેતી વખતે એ વિષયની વાતચિત કરવાનું મહેં ઉચિત લાગ્યું.

ટેબલ પાસે ઉભો રહી હું વિચારો કર્યાં કરતો હતો એવામાં નોકરે એ શુદ્ધચેના આગમન સમાચાર મહેંને જણાવ્યા. હાપથી બહાર જઈને મહેં નેત્રું તો એ એ શુદ્ધચે તદ્દન અજાણ્યા બજાયા. મહેંને જોઈ તેઓમાંના એકે આકળતાથી એક ટેલીગ્રામ બતાવીને પૂછ્યું:-“આ ટેલીગ્રામ આપે નોકરેથી હતા કે? ” મહેં સમજિ હમણી એટલે ગાડીમાંથી નહિ ઉતરવા સંબંધીનું એ લાંબુ ભાષણ સંભળાવી રીધું. પછી તેણે કહ્યું:-“અભાઈ! હું છે કે, પ્રવાસમાં નારીનો ત્યાગ કરવો, એ કાંઈ જોડું નથી.” એનો નિરાશાભર્યો ગંભીર ભાવ જોઈ મહેંને હસતું આવ્યું હતું. મહા કષ્ટે દારય રોડા મહેં તેને આસન ઉપર બેસવા કહ્યું. તે આસન ઉપર બેઠો. પછી તે માઈ નામ કામ મુઠી પેલી પ્રોત્ત રમણી અને તેની કન્યા સંબંધીની તેમની ઉત્કંઠા અને ચિંતાનું વિસ્તારથી વર્ણન કરવા લાગ્યો. તેની વાતતા પછી તેજથી આસતી હતી એવામાં પેલી કિશોરીએ દાર નહોતો આવી પહોં પાછળથી કહ્યું:- મામા! બા તમને બોલાવે છે.”

પુનઃ જવડી આવવાનું આપાસન આપી તે તેની બાજુએ સાથે ચાલ્યો ગયો. અત્યાર સુધી હું પેલા બીજા શુદ્ધચ તરફ ધ્યાન આપી સકરો ન હતો હવે મહેં તેને તેના આગમનનું કારણ પૂછ્યું.

તેના એકના એક પુત્રને કાલેશ થયો હતો. તેમને પોતાની સાથે લઈ જવા આગ્યો હતો. તેનું નિવાસસ્થાન સહેરની ચાર ગાઉને આંતરે હતું.

તેને થોડો વખત રાહ ભેગવતું સંચાલી હું. મહારાં અતિ-કિમ્બો પાસે વિદાય લેવા અંદર ગયો. ઉતાવળથી જમી લઈ પેલી પ્રોડા રમુથી તથા તેના ભાઈ પાસે મહેં આવેલા માણસના કંકટની વાત કહી, તથા તેમની સેવા માટે હાજર નહિ રહી શકવા બદલ મહેં તેમની ક્ષમા માગી. પ્રોડાએ રોહ ગદમદ કહે માતાદેવના આગેન સહિત ઉતરમાં કહ્યું, “તમે આમણ ઉપર ને ઉપકાર કર્યો છે તે જીવન પય”ત રમરમુમાં રહેશે. મહારો પોતાનો યુત્ર પશુ આ કરતાં વિશેષ કાંઈ કરી શકત નહિ. મહારા રવાની સરકારી નોકરી કરે છે. થોડા દિવસથી તેમની અંગે જાણી થઈ છે. અવકાશી તમે જરૂર મળવા આવ્યો.”

વિદાય થતી વખતે પ્રોડાએ તેની કંપાને ઉદ્દેશીને કહ્યું:—“સરલા, ડૉક્ટર મહાયતને પ્રભુમ કર.”

લીલી માણસથી લતિકાની માથે કદિ દેશમાંથી નથી સરલાએ મહેને પ્રભુમ કર્યા. મહેં તેની માતાને પૂછ્યું, “આ સરલા તમારી એકની એક કંપા છે કેમ?” ઉતરમાં પ્રોડાએ કહ્યું:—“એજ અમારું. જીવન સર્વેષ છે. એને થોડા રથેજ પવણાવા પછી મહારા જીવનની સમગ્ર મજાદા સમાપ્ત થશે.”

મહેં મહારા જમ નોકરને થોડા સંચાલી કરી પેલા યદ-રમની સાથે હું આવ્યો ગયો.

લગભગ પંદર દિવસ પછી હું પાછો થેર આવ્યો. બે ત્રણ દિવસમાં પાછા આવવાની પહેલાં મહેને આશા હતી, પરંતુ રોગીને સંકટમય સ્થિતિમાં રાખી થેર ચાલવા આવવા નેટલું કદિન હુદય હું કરી શક્યો નહિ. રોગીની જીવન સંકા સર્વાંશ દૂર થઈ ત્યારેજ હું અંધીર ચિત્તે થેર પાછો ફર્યો. થેર આવ્યા પછી પુનાની અંદર મહેં સરલાના પિતાની તપાસ કરી. તપાસ કરતાં ને દરકત સભાગળમાં આવી તેથી મહારા તરફ જીવનની સંધળી આશા અને ઉત્સાહ ઉડી ગયા. ત્રણ દિવસ સુધી તાવ મોગવી તેના પિતાએ પરસોડવાસ કર્યો હતો તથા તેમની કંપા અને સ્ત્રી ભાઈની સાથે પોતાને ગામ ચાલ્યાં ગયાં હતાં.

સરલાના પિતા થોડા દિવસથીજ પુનામાં નોકરી ઉપર આવ્યા હતા. તેમનો કામગીરી પશુ સાથે વિશેષ પરિચય થયો ન હોય. આમ હોવાથી ધણે પ્રયત્ન કરવા છતાં હું તેમના ઠેકાણોને પતો મેળવી શક્યો નહિ.

તેમનો પત્તા મેળવવાની આશા સર્વાંશ નિરાશાવાળા રવરખમાં ૧૯૨૪ જાતી હતી એવામાં. મહારા નોકરે એક યુવાલેથી થત આવી હતું:—“સાહેબ! મહારી ભૂલ થઈ છે. પેલાં ને બાદ અંગે આભાં ત્યાં મેમજે આ પત્ર આપનાં થોડાવા માટે મહેને આવ્યો હતો. ભૂલથી ને ચીટી આપવાનું મહેને ચાંદ ન રહ્યું. એ માટે હું મારી માથું છું.”

મહેં કવર બોલી અંદરના પત્ર વાંચી ભોયો તો તે સરલાના પિતાના ચૂલ પછી લખેલી માલૂમ પડ્યો. વ્યાકુળ ભાવથી પેન્સિલથી એ પત્ર લખેલી હતો. બે ચાર શબ્દોમાં પોતાના ઉપર ભારી પહેલા હુઝમી વાત જણાવી નાસ્તિકમાં તેમજ મહેને મળવા માટે લખ્યું હતું, પરંતુ કુદવને લીધે ઠેકાણું અદ્યમ થઈ ગયું હતું. ઠેકાણું એટલું બધું અરપણ થઈ ગયું હતું કે, ઘણી મહેનત કરવા છતાં હું તે વાંચી શક્યો નહિ.

મહારી ચિંતા વધી ગઈ. કામકાજ ઉપરથી મહારું મન ઉડી ગયું. પેલી કિસોરીની મનોહર મુર્તિ જગરજીમાં, રાખનાં અને રવનામાં ભજી કે મહારી પાસે તરવરવા લાગી.

દિવસે કામની રાહ ભેગા નથી. મહારા દિવસે પશુ નિરાશાના ચિહ્નમાં પસાર થઈ જવા લાગ્યા. પંચ વષ નેટલો વખત વીતી જવા છતાંજે લગભગતી કિસોરીની રવજ સુદર રમતિ છાપની માથે મહારી સહચરી થઈ હતી. નવીન પૈત્રનની આશા અને ઉદ્વેગ મહારા કલાન્ત વ્યથા જીવનમાં વચ્ચે વચ્ચે નવીન શક્તિ અને ઉત્સાહ ઉપજાવતાં હતાં. એ નવીન શક્તિ અને ઉત્સાહ વિશેષ સમય સુધી કામ રજાં નહિ. નિદેશવત્સથી હું ધણી કે ઢાંગી થયો હતો તેથી દેશમાં જીવવાથી આશાવા ધેવીનું દર્શન કરવાને પ્રસંગ કદાચ પ્રાપ્ત થશે એમ મારી દવાખાનું બંધ કરી રૂપ પુનાનો ત્યાગ કરી હું પાછો નાસ્તિક ગયો તથા ત્યાં નવું દવાખાનું કાઢી દિવસે વીતાવવા લાગ્યો.

વર્ષો રૂપ હતી. સંખ્યાકાળ થયો હતો. આકાશમાં વાદળોની બંધી ગયેલાં હોઈ વચ્ચે વચ્ચે પુલ પશુ ચાલી હતી. અરધા કલાક પછી એક માણસે મહારે ત્યાં આવી મહેને અભિવાદન કરીને કહ્યું:—“ડૉક્ટર સાહેબ! મહારા એક સંખ્યાની કંપા ઘણી બિમાર છે. એના જીવનની આશા નથી એમ કહું તો પશુ ચાલે. એ કંપા કુમારિકા હોઈ તેની માતા પશુ તદ્દન થરીય છે. એથી ને આપ કૃપા કરી નજીવી થી લઈ તેને તપાસવા આવશે તો આપનો અમારાં ઉપર ધણે ઉપકાર થશે.”

આવેલા માણસે પહેરવાં વસ્ત્રો વર્ષથી ભીંતમાં ગયાં હતાં; આમ છતાં તેણે રોગીની કંપાની ને રિશતિનું વજન કયું એ રિશતિમાં તેને મેસાહી વિશામ આપવાનું મહેં ઉચિત્ત ધણું નહિ. મહેં તતજી ઉડી કપડાં પહેર્યાં તથા નોકરને ભેગાવી તેને ભોવ-ધોની બેથ ઉંચાણ લઈ સાથે ચાલવા કહ્યું. હું નોકરને સાથે લઈ આવેલા માણસ સાથે જવા ફર્યો.

નાસ્તિકની નજી માથેજ આવેલા ગામકામાં જવાનું હોવાથી અમે એક ઢાંગી બાઝ કરી લીધી. ટાંગાવાળાને નિરોધ વ્યક્ત આપવાને મહેં થોભ દર્શાવ્યો એટલે તેણે ઘણી ઝગપથી ગાડી હાંકવા માંડી.

ચારથળે જઈ પહેાંચી મહેં ને દેખાવ ભોયો તેથી મહારા કરી-રમાં વહેતા લોહીને પ્રવાહ ભજી કે જ્વલિત થઈ ગયો. ઉતરી ગયેલા મુખે હું રોગીનીની મહિન સમજા પાસે ગયો.

ને મહારી ઢગરેકાની સામનાની વચ્ચે હતી, વ્યખ્યું વાસના અને ગંભીર દેશા હલકમાં લઈ હમરેકાં અપાર આમહથી હું જેની રાહ ભેગો હતો તે આને આકળથી શીઘ્ર બની ગયેલી

હતાની માફક જીવન ચલુના સમિ રમણમાં મહારી નજરે પડી. મહારે ઉતરી ગયેલું મહેાં નેહ કાઢી કપતા હરે કોણએ પૂછ્યું:—“કાકરે, કાલેજ, મહારી સરલા જીવતી રહે એવી આશા નથી કે?” સ્વર્ગમાંથી જમી ઉઠેલો હોલે એવા ભાવથી મહેાં દાર તરફ નેપું તો યુનાની અંદર ને અપરિચિત ઝોલાએ મહેાં પોતાનો યુગ કહી બોલાવ્યો હતો તે રનેહમથી રમણી મહારી નજરે પડી.

મહેાં રિષર ચર્ચ વિષવાને પ્રશ્ન કરી પૂછ્યું:—“મા! મહેાંને ઝોળખી સજા છે કે? તમારી સાથે યુનામાં મહારી મેળાપ મયો હતો.”

અમુચી રૂધાઇ મયેથી આંખોએ ઉછળતા હરે આશીષ આપી, રોગિણી કન્યાની કાયા પાસે મેસી એ એી કન્યાને નામ ર્ધ મોહાવવા લાગી. બે ચાર વખત મોહાવ્યા પછી સરલાએ કીધું કે ઉતર આપો. વિષવાએ કોમળ રરે પૂછ્યું, “હવે કેમ છે, બેન? એક વખત આંખો ઉઘાડી ને નેહએ કે, કાચુ તને નેરા આપું” છે?”

વિશુષ્ક નયિનીની માફક બન્ને ધ્યાન નખ ઉઘાડી સરલાએ ધીમેથી મહારી યુગ તરફ નેપું. તેના શીકા પડી ગયેલા કપાલે અસ્વભવિક રૂપ ધારણ કયું. મેં પૂછ્યું:—“સરલા! તને કેમ લાગે છે?” મા! પ્રશ્નો ઉત્તર મળ્યો નહિ તેની નજરે આંખમાં કેરળ અમુચળ ભારક આપું. એ કેમાવ નેહ રનેહી માતાડું હવે લસડ આપું. તેને યુક્ત કે રૂન કરતી નેહ એ રમણેથી દાર જવાની મહેાં સંકેતથી સચના કરી. તેના દાર ગયા પછી મેં એક બેચુ વખતથી કાલવન આપી સરલાને યુન: તેની કારીરિક રિખતિના સમાચાર પૂછ્યા. મહારા પ્રશ્નો ઉત્તર નહિ આપતાં સરલાએ મુઠું કાઢ્યું, “તમે પરજનમને આનો છે?”

મહેાં કારી રેખાચિત્ત સ્થ ગયું. સરલાની આનસિક રિધિત સમજ બધું હવેના આવેચથી મહેાં કહ્યું, “સરલા, ને દિવસથી તારું દર્શન મયું ત્યારથી એટલે કે પંચ વર્ષ થી રૂન મહારા ખાન અને ધારણી વિષય હતી, તારી મધુર સ્મૃતિએ મહેાં દરેક પેગલે સંજ્ઞાનની સજિત આપી છે. હું તને આને આવી રિધિતમાં નેહક એવી સ્વપ્નમાં સુષાં મહેાં કપના નહેતા.”

અમત મુઠું રરે સરલાએ કહ્યું:—“હવે હું થોડા સમયની મહેાંમાન છું; પરંતુ આજનો દિવસ મહારે માટે વણ સુખનો છે. મન વચનથી આટલા દિવસ સુખી ધરને મહેાં ને માયના કરી હતી તે આજે સજ્જ મધ છે.”

આટલું મોલતાજ તેને સ્વાસ ચડી આવ્યો તેડું મરતક ટળા પડ્યું.

દરિદ્રગિત દાર ચર્ચ ગઇ. મહેાં નિરૂપાવ બની સરલાની માનની કાંક મારી મોહાવી. ચિકારીના બાલુથી વીંધાવથી હરિ-ણીની માફક તે કન્યાની રોગશ્યા પાસે ટળા પડી. હવે-વિદરક આકંઠે કરવા લાગી, જે પચરના યુતગાની માફક પર-મોહાવણી સરલાના રેડ પાસે નેસી રહેા. વચ્ચે વચ્ચે મહારે કાને જાણે. કે સરલાના કાંકે અચવા લાગ્યા:—“તમે પર જન્મને આનો છે?”

(સંપૂર્ણ.)

સીનેમા મેજેસ્ટીકમાં એક ડાકિયું:

સ્વર્ગથી દાહમહમ્મદ અહારપીયા પોતાના પ્રત્યક્ષ

વીસમી સદીદાર ને કેટલાંક જણ રંગોને પ્રકાશમાં લામા તેમાંના એક રા. યુનીય પચુ છે. આજે તેઓ યુનાતમાં શિદ્દ હરત નવલકથાકાર મનાય છે. તેઓની આ—“પૃથ્વી વલ્લભ” નામની નવલકથા પ્રથમ ‘વીસમી સદી’ માં મગદ ‘મધ હતી અને લોકાદરને પાત્ર બની હતી.

પૃથ્વી વલ્લભને કૈતિદાસિક નવલકથા કહેવા કરતાં હમણે દરિયા તેને મંગા અને મનુનાનો સંગમ કરતી યુગ સરવતીનાં રિવેજી માહાત્મય સમુ તાવ અને રાગનો સંગમ કરી રાજ્યોગ ઉપજવું ગદ્યાગય કહીએ તો વધારે ઉત્તમ છે. (ને કે તેને કામની સંજ્ઞા સેતી હમને અપવાગવનાં જૂતની તમા રા. છામણના છાલની બ્વીક માં છે.) પરંતુ એ મતમાં તો મહારી સાથે દરેક એકમત થશે કે કે શુદ્ધ જીવન અને રસદયાનાં મહાલુર્વનું રૂપ છે. અને તેથી વરસે સધી ચવાએલાં-પાંખાએલાં મિત્રોને જાહેર બાવું ભાવવાકી રિવજ પચકં કરવા માટે હમે તે ચિત્રપટ પચકં કરનાર રા. અભિલાસિ જોડીને ખર્ચાં હવેથી યુનાતમાંની આપીએ છીએ.

માસલેટનાં પોખાનાં બનાવેલાં શિદ્ધાસન અને પંચ કુશં જમ-વીને તેમાર કરેલા બગીચા કરતાં વડોદરા સરકારના મહેલ અને બગીચામાં રાજકુળની કથા માટે યોગ્ય સીનેરી હોય તેમાં તો હેલુંજનું થું છે. વજોમાં પચુ યુનાતપચુ” બતાવવાની કોશીસ કરવામાં આવી છે એ આદરનીય છે, ને કે માલવા અને તેલંગણ એ બન્ને પ્રદેશોનું મિનતવ બતાવવામાં આવ્યું હોત તો વધારે યોગ્ય હતું એવો હમણે નર અભિપ્રાય છે.

પાત્રો તરફ નેતાં તેઓ તેમને નેટલું કામ રેપવા આવ્યું છે તેને સારો ઇન્સાફ આપે છે. ને કે સીનેરીયા રાઇર લેખના આદારને સમજ ન કાંચેલો હોવાથી કેટલાક પ્રશ્નો ઉપક અને એચિતાં નેવા લાગે છે પરંતુ પાત્રો પોતાનાં અસ્તિત્વથી તે હિદાને છૂપાવી નાખે છે. છતાંએ હમે આવડું ખ્યાન જેવું તો યોગ્ય ધારડું કે યુનું પાત્ર બજવતી હારમની Steady-અભ્યાસ કારી રાજકુળપ્રમયી નહીં પરંતુ રાયલ કલાસના મહારા પાસેથી કરેલો દેખાવ છે, અને સના અપની ઉતાવળી ચાલ કોષ સીધું લેવા રોડતા અટક મહાત્મજી માફ અપાવે છે.

આટલું જાણ્યા પછી “પૃથ્વી વલ્લભ” ની શીલમે રેથી શીલમની કળામાં એક પગલું આગળ અપું છે એમ તો હમે વીના સંકેપે છાતી રોકી કહી શકે” અને આ સમાતેવના પરી કરતાં જુનાં ચીથરાં ન ચૂખતાં કે જુના નવાનું કચુઅર કરી પ્રમ્નીના માનવતાનો ખોટો લાફ લેવાનાં લોભમાં ન પડતાં આતાં રચથી ચિત્રો જાદાર પાડવાની “અરોહ પીકચસ” ના માટે મને લાભમયુ કરશે કે ને લાભમયુ સાથે પ્રમ્નોને દરેક વર્ષ મળતો છે એમ હમે આગીપૂર્વક માનીએ છીએ.

“સમાચારક”

સુખઈ સુ રાત્રિ-રહસ્ય

(લખનાર:-શ્રી. રૂપતલ)

[ગતકથા ચાલુ]

કમળાની આદ્યમકથા (ચાલુ.)

“પછી એક ભણકર અવાજે બને બોલી. હેરીકન લેખના પ્રકાશની અંદર હું મ્હારા બિજાના પાસે હાથમાં પ્રુક્ષી કટર લઈને ઉભેલા એક પાણીને નેહી શકી. એ પાણીના ખીન બે સાધીદારો પ્રુક્ષ્યા ઉભેલા મારી નજરમાં પડ્યા. આવો પ્રસંગ મ્હારા જીવનમાં પહેલનહેલો હતો. અત્યંત ભયથી મ્હારી જીભ જેમાંથી જન તથા હોહ ઝીંકાઈ ગયા. ઊરા ઉપેશો પાણી કાંઈ બોલ્યો. તેના બોલવાનો અર્થ હું સમજી શકી નહિ. મ્હા મહેનતે હૃદયમાં દિમ્બ લાવી ગરીબી શુભચીતમાં મ્હેં તેને કહ્યું, ‘તમે શા માટે મ્હને ખીનપાલો છો? હું તમારે પગે પડું છું.’ મ્હારી પાસે કાંઈ નથી.”

“અપાતને ઊરા કમરપટમાં બોર્યો અને તેણે તેના જમણા હાથથી મ્હને એવો ધક્કો માર્યો કે તેથી હું જમીનદોરત પડી ગઈ. પછી તે શક્તિ પ્રુક્ષ્યામાં ઉભેલા પોતાના બે સોળતીઓમાં એકને કાંઈક પસારી કયો. એ ઇર્ષાથી સવતારના સાથી ધંરની બ્હાર નીકળી પેલી જીની દાસી પાવતીની સાથે અપકાગમાં જુગ અંદર જાયલ થયો, તથા બારણું તેણે બંધ કરી દીધું.

“પાવતીને એતારજ કું સુધેશ એક પામી ગઈ; પરંતુ ભયની મારી કાંઈ બોલી શકી નહિ. પાવતીએ મ્હારા તરફ નેહી કહ્યું. મ્હારી રીતે એ કાંઈ જરૂરને અમ હોય તે આ લોકોને આપી દે; નહિ તો જીવથી જમણ.”

“ખીને ડાઘ ઉપાય નહિ હોવાથી મ્હેં મ્હારા અંગ ઉપર પડેલે ચીરો પાંચસો રૂપિયાની જીલ્ડો ઉતારી નીચે મૂકી અને કહ્યું, ‘આ સિવાય મારી પાસે કુટી બદામ પછી નથી.’ પાવતીએ મ્હારી પાસે ઉભેલા સદાસને સજેત કયો. એ પાણી મ્હારી નજીક આવી બપાકારથી મ્હને કાંઈક ચાખી તીવ મંથવામાં મ્હારા મ્હારા મ્હારા આગળ ધર્યો. એકજ મિનિટમાં હું બેહોશ બની ગઈ.

“મ્હારા આંધ વાગે બપોરે મ્હને બાન આવ્યું ત્યારે જાણે કે બે મહિનાની ભણકર ખીમ્હારીમાંથી હું ઉઠી હોઈ એવી રીતે મ્હારું શરીર લેવાઈ ગયું હતું. બાન આવતાં રાત્રે બનેલો ભણકર પ્રસંગ મને યાદ આવી. હાવરીખાવની બની હતી ઉઠી ઉભી થઈ અને બપોરજીને ધક્કો મારતાં તે ખાલી બંધ હોવાથી આગેઆપ ઉધરી ગયું. મ્હેં છુટકારાનો એક આસ લીધો એ વખતે પછી પેલા પાણી પેલી કટાર અને પેલી પાવતી મ્હારી આસપાસ જાણે કે કોઈવ નુત્ય કરતાં હોય એવોજ મ્હને બાસ થતો હતો. મ્હારું મિત્ર ભણકર હોવાથી ધણી સંભાળથી બપોરજીને બંધ કરી હતું યુગ સંભાવન થઈ.

“મ્હારું પાંચ વાગે હું કરી શુદ્ધિમાં આવી. હાથ મ્હેં ધીલ મ્હેં મ્હા બનાવીને બેઠી. એ સ્થળનો રાત પડતાં પહેલાં મ્હેં પછી

રીતે ત્યાજ કર્યાં સિવાય અંતરાત્માને એન પડે તેમ નહિ હોવાથી જમીનની અંદર છુપાવી રાખેલું જરૂરને અમ બ્હાર કાઢી તે સાથે લઈ હું ભયની મારી વિઠેરીયામાં નહિ બેસતાં દ્વારમાં બેસી સેન્ટરસ્ટ રોડ પર આવેલા પ્રાથના સમાજ નજીકના એક હિંદુ લોકમાં ગઈ તથા હોબના મેનેજરને મળી મહિનાનાં ૬૫ રૂપિયાના ચાલુથી એક મ્હારી બારી લઈ ત્યાં રહી.

“બે દિવસમાં પડેલ ઉપરની જગ્યા ખાલી કરી હું મ્હારો સજીવ સરકામાન લોકમાં લઈ આવી. લોકમાં બે કે મ્હને ચોર બપોરસોનો કે લૂંટારાઓને બપ નહોતો; પરંતુ લોકમાં પડી રહેતા કેટલાક પ્રુક્ષ વેશધારી લૂંટારાઓની હોડીપ દરિદ્ર મ્હારા બોન ઉપર આક્રમણ કરવા ઇચ્છતી હોય એમ હું સહેલાઈથી સમજી શકી. ખાસ પ્રયોજન સિવાય હું લોકની બ્હાર નીકળતી નહોતી તથા મધ્યમથીજ બપને વખતનું મ્હારું જાણું મ્હને મ્હારી રૂમમાં મથે એવો મ્હેં બંધોસ્ત કરેલો હોવાથી મ્હારે રસોડામાં પછી જવું પડતું નહોતું.

“લોકમાં દસ બાર દિવસ વીતી ગયા એટલે આસપાસની રૂમોમાં રહેતા કેટલાક કામોનમત પ્રુક્ષો મ્હારી ગેરહાજરીમાં અધારા હું સ્નાત્યદ્યમાં કે અન્ય સ્થળે મ્હારું હોઈ એ વખતે નતામ પ્રેમ પડે મ્હારી રૂમમાં કેટલા લાગ્યા. એ વિષયની લોકના વ્યવસ્થાપક પાસે દરિયાઈ કરવાનું મ્હને બાજબી લાગ્યું નહિ. વળી મ્હારી પાસે એટલો અધો પેસો પછી ન હોતો કે, દર મહિને ૬૫ રૂપિયાનો ચાલુ ભરી હું મ્હેમોસ નિર્મિતતાથી કાંઈ પછી ઉઠામ કર્યાં સિવાય વિરોધ કાળ માટે લોકમાં રહી શકું. છેવટે મન કષ્ટ અધિક વિચાર કર્યા પછી એક મુજરાતી વત્તાપાનપદમાં મ્હેં સારા ખાનદાન કુંડમાં રસોઈપછી તરોફ રહેવા સજાવતી તહેર બપર આપી. ચિરનાનું મ્હેં એ વત્તાપાનપદની ઓરીસડાંજ આપું હતું.

“ચાર દિવસ પછી મ્હને ત્રણ ઉતરો મળ્યા. દરેક સ્થળેથી મ્હને રૂપરૂ મળી જવાનું લખવામાં આવ્યું હતું; પરંતુ બે ઉતરો વિષર શકરથી તરફની આવેલા હોવાથી એ બે સ્થળે નહિ જતાં મ્હેં ત્રીજે સ્થળે રૂપર મળવા બપોરના નિશ્ચય કર્યો.

“એ સ્થળ જુરેશ્વરમાં આવેલું હતું. રસોઈપછી તરોફ નોકરી લેવાની હોવાથી મ્હેં મુજાકાન કરવા અર્તા પહેલાં મ્હારા મામદાને ઓળે, કરી નાખ્યો. કરાર ઉપર બે ચાર અલંકાર હતા તે કાઢી નાંખ્યા. હાથમાં સજવાનાં ચિન્હસૂચક ને કાંઈક હતાં તે કાઢી નાંખી, કુંડમાં મૂકી મ્હેં જીવતા કણીએ વિધવાનો વેશ ધારણ કર્યો. પછી એક જમણી કાપલ પહેરી રૂમને તાણ વાસી બપોરના બે વાગે હું લોકની બ્હાર નીકળી પડી.

“અડધા કલાકમાંજ હું જુરેશ્વરના લોકમાં જઈ પહેંમી તથા પુષ્પપરક કરી મ્હેં વલ્લભાસ શેઠનાં વિધવા પત્ની ત્રેમકુ વર (ત્રેમકોર) નું મકાન રોપી કાઢ્યું.”

“મકાન ત્રણ માળનું હતું. નીચે એટલા ઉપર પડેલા એક સ્થળ પર બેસી પીરતાળીએક વપની ઉમરનો એક હપ્તપ્રદ શરીર-વજો હોયો અલમનાં ૬૫ સગાવતો હતો. મ્હેં તેને ત્રેમકુ વર શેઠ”

શ્વેતી નામ પૂજ્ય એટલે ચલમને એ ચું નીચે દિવાલ આડી મૂકા ઉભો થયો અને મંદને પોતાની સાથે આવવા જણાવ્યું. હૈયાની સાથે હું ઘર ચઢી ત્રીજે માળ ગઇ તેવા મંદને બેઠક આનામાં બેસાડી લેયો ચાલ્યો નીચે.

“એ મિનિટમાં પાંચસેક વર્ષની ઉમરની એક સુંદરીએ બેઠક આનામાં આવી તીવ દટિથી મ્હારા મુખનું દર્શન કરી પૂજ્ય “તમારું જ નામ કમળા છે કે?” મ્હે સંખતિ દર્શાવી એટલે મ્હાને પડેલા એક કાચ ઉપર બેસી એ રમણીએ કહ્યું, “જુઓ, આજકાલ મુંબઈમાં ભટ (રસોઈયા) એટલા તુમાખી થઇ ગયા છે કે, સ્વદેશ પગાર અને હિતમ બેરાક મળતો હોવા છતાં તેઓ દરેકને રહેતા નથી. મ્હારા એક સંબંધીએ તમ્હારી બહેનને ખજારની મંદને વાત કરી હતી તથા તમે એક નિરાધાર વિધવા બાઈ હોવાથી ચાનિત થી કામગીરી કરી શકશો. એમ કહારી મ્હે” પણ જાખ્વાની તમને રૂબરૂમાં મળી જવા જણાવ્યું હતું.”

“પછી વાતચિતમાં જ મ્હે” એ રમણીને પ્રસન્ન કરી દીધી. મ્હારા ખાનપાન સાથે માસિક પચીસ રૂપિયા પગાર દરાવવામાં આવ્યો. ચાર દિવસ પછી કામ ઉપર હાજર થવાનું જણાવી હું યુનઃ જોશમાં આવી.

“એ રમણી સાથેની વાતચિત ઉપરથી હું” એમ જણી શકી હતી કે, તે વસંતલાલસા નામના એક ધનાઢ્ય ગૃહસ્થની વિધવા હતી. તેનું નામ પ્રેમકુવર હતું. ત્રણ માસથી તે વિધવા થઇ હતી તથા હું જ્યારે રસોઈપણ તરીકે ત્યાં રહેવાની હતી ત્યારે તે સગર્ભા હતી. તેને ચાર માસ થયા હતા. વળી વસંતલાલસા શેઠની આગલી ઋતિના છેકરો શેઠની ધંણી ખરી ભાગલત પચાવી તેની સાવકી માતા પ્રેમકુવરથી અલગ રહેતો હતો. પ્રેમકુવર શેઠાણી મટે માસિક હપ્તો રૂપિયાનું ખર્ચે બાંધી આપવામાં આવેલું હોઇ છુટેશરના લગામાં આવેલું મહાન તેઓ છુટે ત્યાં સુધી વાપરે એવો બંદોબસ્ત કરવામાં આવ્યો હતો.”

“એ ત્રણ દિવસમાં જ મ્હે” મ્હારા તમામ સરકારાન આછી વતી કિમ્મતે વેચી નાંખ્યા અને પછી મ્હારી પાસેથી શેઠક સિદ્ધક તથા ધેરેણાં બાઈ, જોગજી બીજા સુકવી આપી હું પ્રેમકુવર શેઠાણીને ત્યાં રસોઈપણ તરીકે જમ્મને રહી.

“ત્રણ દિવસમાં જ હું પ્રેમકુવરના અંગન છવનખરદારથી જણીતી થયો” મ્હે તે સાથે મંદને એમ પણ માનુમ પડ્યું કે, વસંતલાલસા શેઠ પાંચસેક સીતરે વર્ષની ઉમરના મુલ્ય પામેલા હોઈ તેઓ પોતાની પાછળ લાખખો રૂપિયાની સંખતિ મૂકી ગયા હતા. એ સંખતિ રસોઈપણ યુવના હાથમાં જવાથી તથા પોતાને બીજાની દયા ઉપર ગુજરાન ચલાવતું પડ્યું હોવાથી પ્રેમકુવરના અંતરમાં મને પડ્યો એક થતો હતો. પોતાને લાગી સમયે જો યુવની પ્રાપ્તિ થાય તો શેઠની મિલકતમાંથી અચૂક દિરસો મ્હે તેમ હોવાથી કમિયતની દારી આઘાને વધ થઇ તે પોતાના દિવસો પચાર કરતી હતી. મ્હારા ઉપર હુંક સમયમાં જ તેની એટલી બધી માથા થઈ ગઈ હતી કે, હું પચાસ વરમાં હું” એના તે મંદને લાસ સુધમાં થતા રહેતી નહિ.

“ધારે થયે નિવાસની રૂઢિ થતાં પ્રેમકુવર મંદને પોતાનાં અંગત કાર્યો પશુ મેંપરા લાગી. ૪૨ વરને પનારે પચાસ પછી

અગ્રણે વિધવા થયેલી મુંબઈના જોગવિલાસમાં તથા અસંખ્ય પ્રયોગોમાં યુવાવસ્થા વીતાડતી ધણી ખરી શેઠાણીઓની ચરિત્રે જો” હોય છે તેની પહેલાં મંદને અનુભવ નહોતો. પરંતુ પ્રેમકુવરના સહવાસમાં રહ્યા પછી મંદને એ ગુપ્ત વિષયનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન મળ્યું.

“પ્રેમકુવર વિધવા હોવા છતાં તથા બાલ હાલિથી તે પુણ્ય પાળતી હોવા છતાં તેનું આંતરચરિત્ર વિલાસિતાથી પરિપૂર્ણ હતું. પોતાને મુત્ર થયા પછી મિલકતનો લાગ મળશે એટલે મંદને સાંકળનાં આપવામાં આવશે એવી તેણે મંદને લાલચ આપેલી હોવાથી તથા મ્હારું ધર્મબંધન કપારનું ધોવાઈ ગયેલું હોવાથી પ્રેમકુવર મંદને જો કામ કરવાનું કરેલી તે હું સંકોચ કે દિધા રાખ્યા સિવાય, પણ મુલ્ય કે ધર્મબંધનનો ભય રાખ્યા સિવાય કરતી હતી, તથા મ્હારી એવી કંઠવ્ય તપસરતાને પરિણમે પ્રેમકુવર પ્રસંગોપાત વખાણ મંદને રોના પારિતોષિકથી મ્હારી કરર કરતી હતી.”

આટલું બોલી કમળા કેકરોઈ થવાથી પાણી પીવા ઉઠી. પાણી પીધા પછી પચેક મિનિટ પછી તેણે હીરાલાલના મુખ તરફ જોયું. “મ્હારી આ છવન કથા સ્ત્રીઓ તમને કેટલો તો નથી આવતો ને? જો તમને નિદ્રા આવતી હોય તો આજે આ થઈ અધુરી રાખું?”

હીરાલાલ એ છવનકથા સાંભળવામાં તન્મય બની ગયો હતો. કમળાના પ્રશ્ને તેની તન્મયતા દૂર કરી. તે આસન ઉપરથી ઉઠી કમળા પાસે ગયો તથા કમળાના બન્ને હાથને પોતાના હાથમાં દબાવી લેતો કહ્યું: “મ્હારી છવનકથા એક અદ્ભુત નવલકથા જેવી છે. આજે જમે એટલી વખત વીતી ગઈય તેની ચિંતા નથી; પરંતુ જ્યાં સુધી હું” એ કથા સંપૂર્ણ સાંભળીશ નહિ ત્યાં સુધી મંદને શાંતિથી નિદ્રા આવે.” આમ કહી હીરાલાલે કમળાના અધઃવિકસિત એ મુલક ઉપર ઉપરઉપર જો ચાર સુંબન કર્યા.”

પછી બન્ને જંજાં યુનઃ આસન ઉપર બેઠાં તથા કમળા તે છવનનો અપૂર્ણ રહેલો ફિરસો આગળ કહેવા લાગી:—

[આ ૧૯૨૫પૂર્ણ લેખનો આગલો લાગ વાંચના મટે અઃ આવતો અંક વાંચો.] અપૂર્ણ.

“ઉંચી બનાવટના ટકાઉ રેડીયસ સ્ટવલ.”

બેહુક સરતા ભાવે વેચાય છે

પ્રાપ્તમસ, આપદીમસ તથા બીજા રવીડનની બનાવટના ચુલક સાથે રેડીયસ બજારી દરીમણ કરે કારણ કે રેડીયસની ઉંચી કચેરી રવીડીસ ગવનમેન્ટથી પુરવાર થતી છે. રેડીયસ સ્ટવલ રેડીયસની વેચાય છે.

એજન્ટસ:—ઈ.આ. ક્રીપ્પાર્ડ એન્ડ એકસપાર્ટી ડાંગ

૧૧, ૨મરોડ સેક્ટન, ૧૦૮ મુંબઈ.

અરી નાગણુ..

લખનાર-ડૉ. રમણીક અ. મહેતા.

હું કે સાર- (શરીયાના બે લક્ષરી અમલદાર મામા-બાણીનાં એકમ રીતે મળ્યું થયાં હતાં. મળ્યું કારણ નહિ જણાયાથી તેની તપાસ માટે લોકોમાં ભરે દોડા યજ રહી હતી ત્યાંથી આત્મની વાતો શરૂ થાય છે.)

અતે આવા પ્રકારની ખારીક તપાસને માટે સરકારી હુકમ કરમાવવામાં આવ્યો, અને આ કામ મેરફાના એક મહાદુર કેપ્ટન-શ્રીના પ્રેસિડેને સોંપવામાં આવ્યું. તેણે મરનાની હોજારીના પદાથેલું રસાયણીક પચકરણ કર્યું અને પરિણામમાં એમ જણાયું કે રશિયામાં લોકો જેને કીરટમસ રોજ કહે છે તે ઝાડવું ક્રિતિય એર આપવામાં આવ્યું હતું. તેનાં પરિણામો પીટર મરજી પામ્યા હતાં. લક્ષરી અમલદારને આ પરિણામ જણાવવામાં આવ્યું. તેઓએ કન'લની હોજારીના પદાથેલું પચકરણ કરવાનું કર્યું. કન'લનું મરજી પછી એજ નજરથી થયું હતું એમ સાબીત થયું.

સામાન્ય લોકોને લાગેજ ખખર હોય છે કે જેને તેઓ કીરટમસ રોજ કહે છે તેનાં પાંદડાં અને રૂચિયામાંથી એક પ્રકારનું ક્રિતિય જલદ બનાવવામાં આવે છે. આ જલદની અસર એવા પ્રકારની છે કે લેનારના પેટમાં આજ આજ થઈ આવે છે, ઉઠીઓ થાય છે, ઝડરી આવે છે અને સરી ગયેલાં બેઝાક આદિ લેવાને લીધે જે ચિન્હ થઈ આવે છે તેવાં ચિન્હ આ જલદ આપવાથી થઈ આવે છે. આથી કરીને તેના ઉપરોચ સાલાક અને રસાયણ લોકો આ જલદ આપી એવા બમ ઉત્પન્ન કરે છે કે ખરાબ ખોરાકનું આ પરિણામ છે-નહિ કે જલદનું. વળી આ જલદને પાણીમાં અને દાઢમાં બેળવા આપવાથી તેના રવાઢ માલમ પડેલા નથી. કાકરતા કન'લના અને કેપ્ટનના મરજીમાં આથીજ થાય ખાઈ ગયા હતા. વળી જે લોકોને કન'લ માટે તો સુખ ખાવડું કારણ પછી મળ્યું હતું. જો તખીમી વિલાઈએ અર્થપત્ર ન લખ્યું હોત તો આ બીના સદને માં મેઘામાંજ રહેત. વળી આ જલદને પારખી કાઢવું એ પછી સહેલું કામ નથી. તે પરીક્ષા ધણી કઠણ છે. બારીક રસાયણીક ઓગેયે પર જે જલદનું અસ્તિત્વ શોધી કઢાય છે અને જો તે નિશાન પ્રેસિડેર કે જેનો જુદા જુદા જલદોને બારીક અભ્યાસ નહોતો તો તે સિવાય બીજા કોઈએ લાગેજ પારખી કાઢવું હોત.

વિધની વાત નો નક્કી થઈ; પરંતુ તે અનજીતાં આપવામાં આવ્યું હતું કે કોઈએ ઇરાદાપત્ર કે આપ્યું હતું તે એક વિકટ સવાલ હતો. અગાનાં જૂઠાથી લેવામાં આવ્યું હોય એ બનવાનું જણાયું. બેસ સગા સગા એકજ વર્ષમાં એકજ કારણથી જીવથી મરજી પામે એ મનાવજ કેમ! જરૂર આમાં કંઈ કાવતું હોઈ બેઠાએ એમાં સંઘય જેવું હતું જ નહિ. આ કેસ છેવટે જોઈસને તપાસને માટે સોંપવામાં આવ્યો અને રામે તેમ કરી એ જલદ આપવાને પતા મેળવવા હુકમ કરમાવવામાં આવ્યો. મરજી પામ્યા તે દિવસે બંને જણા ક્યાં ગયા હતા, હું કરતા હતા તેવી તપાસ કરવામાં આવી. કન'લને મરજી પામ્યાને બેઠા વખત થયેા હતા તેથી તેની બાબતમાં મરજી પામ્યા તે દિવસે કન'લ ક્યાં હતો તે

જાણતું મુશ્કેલ હતું, પરંતુ તપાસ કરતાં એમ જણાયું કે બારોડે પોતાના એક મિત્ર એલેકઝન્ડર બ્રાસીવરશી, જે સહેરની બહાર એક બંગલામાં રહેતા હતા તેનાં ત્યાં ગયેા હતા. પછી બંને જણા એક રેસ્ટોરામાં ગયા હતા અને ત્યાં બંનેએ વાણું કર્યું. પછી બીલિયક રમ્યા. એલેકઝન્ડરને પોતાને એક રિ મિત્રને મળવાનું હતું તેથી તે પોતાના મિત્રથી છુટો પડેા. કેપ્ટનને તેણે પુછ્યું નહિ કે ને ક્યાં જવાને ઇરાદો રાખે છે? વળી કેપ્ટને પોને જણ પોતાના ઇરાદો જણાવ્યા નહિ, છતાં એમ જણવામાં આવ્યું હતું કે તે એપેસા બેસા ગયેા હતા અને દસ વાગે ત્યાંથી ઉઠી ચાલી નીકળ્યેા હતા. આ ઉપરાંત એમ ખાતરીપૂર્વક જણાવવામાં આવતું હતું કે બપોરે કેપ્ટન બારોડે રેસ્ટોરામાંથી નીકળ્યેા હાથે તે તંદુરસ્ત હાલતમાં હતા અને ધણી ખુશ મિજાજમાં હતા. આ બધા બનાવ બન્યા પછી તે કેમલીનાના કોટના દરવાજા બહાર બેથક હાલતમાં મળ્યા આવ્યેા હતા. આ પરથી કેટલી બીના તો ચીકડસ હતી. આમાં સંઘય જેવું ન હતું કે તે રેસ્ટોરામાં ગયેા હતા અને તે બેથક હાલતમાં મળ્યા આવ્યેા ત્યાર પૂરે તેણે આજીવાતક પદાર્થ લીધેા હતા. કોઈમાંથી નિકળ્યા બાદ તે બેથક હાલતમાં મળ્યા આવ્યા તે વચ્ચેનાગાને સમય ક્યાં ગાળ્યેા હતા તે જણાવું ન હતું. તે એકબેા હતા કે તેની સાથે માથુસો હતા? એ પછી જણાવવામાં આવ્યું ન હતું. વળી એમ પછી લાગતું હતું કે આ બીના પર લંડ પીકોડ નાંખવાનો ખોકો ઇરાદો જણાવેા હતા. અને તેમ કરવામાં ક્રેહતેા કંઈ હેવ હોલેા બેઠાએ એમ ભાસતું હતું. કન'લની બાબત પછી એવા પ્રકારની હતી. કારણ કે જે રાત્રિએ ને પ્રાણહાતક બનાવ બન્યેા તે રાત્રિએ તે ક્યાં ગયેા હતા તે જાહના જણવામાં આવ્યું નહોતું. મેરકાએ કંઈ નહોતુંનું શહેર નથી. પૂરેપૂરો નામાંકિત મેરકા શહેરમાંનું તે એક છે, અને તે મેરકા મળતું મુશ્કે છે. જાત જાતના લોકોની ત્યાં વસતી છે. મમ મુ'બમમાંજ મીરશામી જુલાબ, મૈરી લેક્રીની મૈરાંબીએ, કોટની ક્રામિની, નાટક નાના, કે રોચાન્નીમન અને નતીમન રપને કચ કરી, પોતાનાં ખીરકાં તર કચે હેવાપુટાનાં ખીરકાં હલકાં કરે છે એમ નથી. મેરકામાં મેરકા મળતું જાત જાતની મજે છે. હુનિયાના કોઈ પછી મેરકા શહેરમાં એવી રંગેરંગી વસતી જેવામાં આવતી નથી. લેવાન્ટ્યા મળાકાપુએ કે ફરીતજા, બાઈકીના ખલાસીઓ અને મઝીમાયે, લાતાવી, ઇરાની, બોખરી બગલાઈ જુદા, મીકના મરતીખાર મેરકા, અબીજીધન, સીરકા. સીધા વિગેરેને જમકેા અહીં જેવામાં આવે છે. દરેક જાતના ઝુન્હા અહીં થાય છે. આટલું છતાં જેમ મુસલમાનોને મન મઝકા પવિત્ર તેમ રશિયાને મન મેરકા પવિત્ર હોય છે અને તેને The Holy city કહે છે.

કેટલાંક અંકવાદિમાં ધણી યોલિસે તપાસ ચલાવી પછી રહેલ મળી નહિ. આખરે આ કેસ કેનીતીમને સોંપવામાં આવ્યો. કેનીતીમ સેપ્ટીસેજનથી મેરકા આવ્યો-શહેરની પીલીટરી ગવર્નરે જે સેપ્ટીસેજનલસ હતા તેને મળ્યો. જનરલે કહ્યું:-

"તમારી નજરમાં આવે તેજા ઉપાયો ભી પછી કન'લ ઇન્ડા- અને કેપ્ટન બારોડેનાં ખૂન કરનારોના પતા મેળવી આવે. આ

બનને જાણે જરૂર આવી ખૂન કરવામાં આવ્યું હતું એમાં કંઈ સક નથી. આ ખૂનીઓને શોધી કાઢી તેમને સજા એ પહેલાંકાઢ્યા બેઠાં. છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષો થયાં આવી. બદમાશોનો ભોગ થઈ ધણી સિપાઈ-ઓએ પોતાની જાન ગુમાવી છે અને ખૂનીઓ છટકી ગયા છે. બે નામીયા અમલદારો—જાણીતા આસામીઓ કાવરતિ ભોળ થઈ પડે અને પોલીસ તેના પતો મેળવી શકે નહિ એ શું? અને આપણું પોલીસ ખાતું ખાલી બેરુંજ જણાય છે એ ખરેખર ભારે શરમતી વાત છે.

“શું ખામી બેરુંજ? ” કેતીવાએ પૂછ્યું.

“ખરાબ, નહિ તો આવા સમાજમાં જાણીતા આસામીઓનાં ખૂન થાય અને ખૂનીઓ છટકી જાય ખરા? ”

“જ્યાં સુધી હું અનુમાન કરી શકું છું ત્યાં સુધી તો આ કંઈ સામાન્ય યુદ્ધો નથી” કેતીવાએ જવાબ આપ્યો.

“તે કમ્પ્લે, પરંતુ પોલીસ યુદ્ધની કંઈ સુગ સુધાં મેળવી શકે નહિ એ શું? આપણુંજ પોલીસ ખાતું ધણું ખામી બેરુંજ છે એમ નથી? વાર, પણ તમે આ આપતમાં શું કરવા ઇરાદો રાખો છો? ”

“હું શું જાણું? ”

“એટલે ” જનરલે આશ્ચર્યચકિત સ્વરે પૂછ્યું “તમે શું કરવા ઇરાદો છો? ”

“હું હજી સુધી કંઈ જાણતો નથી કે—”

“તે તમે જાણતા ન હો તો પછી કેસ હાથમાં લેવાથી શું ફળ? ”

“જુઓ જનરલ ” કેતીવાએ કહ્યું, “હું કંઈ પયગમ્બરવા તો નહીં નથી કે હું શું કરવાનો છું તે કહી શકું.”

“વ્યાજની છે, પરંતુ તમે કેવી રીતે કામ લેવા માગો છો તેનો કંઈ ખ્યાલ તો તમને હશે ને? ”

“જ્યાં પોલીસને નિષ્ફળતા મળી છે, ત્યાં હું ફતેહ મેળવવા ઇચ્છીશ કરીશ.”

“કાંઈ તમે પણ નિષ્ફળ નિવડશો તો મારે આ રહસ્યનો પતો મેળવવા કંઈ ઉપાય યોજવા પડશે. મારા હાથ નીચેના બદમાશો છાંદગી કાપ રહેલાઓ ન હો તેને માટે ઉપાય લેવા પડશે.”

કેતીવાએ તેના બોલવાથી માથું લાપડું નહિ. તે જાણ્યો હતો કે આ કંઈ સાધારણ કેસ નથી. પતો મેળવશે એ સંદેહ નથી. આ ખૂનોને બેદ મેળવવા માટે પોલીસની સાધારણ રીત કામ લાગવાની નથી. આ સર્વનો નિવાર કી તેણે પોતાને કામે લાગવા નિશ્ચય કર્યો. તે સ્વતંત્ર મિજાજનો માણસ હતો, અને પોતાનો હેતુ પાર પાડવા વિચિત્ર યુક્તિઓ કામે લગાડતો હતો. તેના સ્વદેશ કથનથી ધુણી વાર પોલીસના અમલદાર ઝુલે ચલેવા પછી તે તેમની ઝુલસાની કે ઈર્ષ્યાની પર્વા કર્યા

ખરેખર પોતાનું કૃત્ય કથે જતો હતો.

તેને પ્રથમ તો એમ લાગ્યું કે ભેં કનૈલ ઈન્ડિયોફના ગળ પત્રો મળી આવે તો આ યુવની ઉદ્ધતો. યમન એમાંથી જો આવે ખરે.

કનૈલના કાળગપત્રો તેણે મેળવવા પ્રયત્ન કર્યો પરંતુ તેને જાણ્યું કે કનૈલના કાળગ તેનાં લાણીજ પાસે ગયા હતા અને લાણીજ જ્યારે મરણ પામ્યો ત્યારે તે તેના ખીમ સગાના હાથમાં ગયા હતા અને તે મરણવા સુરેલ્ય હતા; કારણ કે કાળગમાં કંઈ એવી ખીના હોય કે બદમાશી થાય અને લોકો સુધાં કરે. કેતીવાએ હવે એલેક્ટ્રીક-અર વ્હાસોવરૂકી કે જેની સાથે કેપ્ટને આજુલાતક ખીના બની તે પૂર્વે મોજન લીધું હતું તેને મળ્યો.

એલેક્ટ્રીક-અર વ્હાસોવરૂકી એક ફેશનેબલ તરણ હતો અને મોરકોના સ્વેચ્છાદી નામના પરામાં, જ્યાં વેપારી વર્ગના લોકો રહેતા હતા ત્યાં એક બંગલામાં રહેતો હતો. તે શેર દલાલતું કામ કરતો હતો. અને તેના રહેવાની ઢગ પરથી, બંગ્સે, ફર્નિચર, નોકરો અને હાંમલાથી તે સારી કમાણી કરતો હોય એમ લાગતું હતું. તે કુવારો હતો અને છાંદગીની મીઠી મોજ લૂંટવા તૃપ્ત હતો એ જાણીતી વાત હતી.

એલેક્ટ્રીક-અર ને ફરીકન જાણીતે તે પરથી એમ જાણ્યું હતું કે તેને અને કેપ્ટનને ધણી લાંબા વખતની પીછાન હતી. તેણે કેપ્ટનને ધણી વાર નાણાંની રકમો ધીરી હતી. બાનેફિ કુટુંબ મશકુર હતું અને આગેવાન કુટુંબ ગણાતું હતું છતાં તેઓની પૈસા સંખ્યા રિયલિટી બેઠકે તેટલી સારી ન હતી. આથી કેપ્ટનને પોતાનાં કુટુંબ તરફથી ઓછું મળતું નહિ અને તેનો પચાર પણ બહુ ભારે ન હતો. આથી તેને પોતાનો અપકાર અને રૂબાબ જરી રાખવા ધણી વાર નાણાંની ભીડ પડતી હતી. આવા વખતે વ્હાસોવરૂકી તેને ભેદકી રકમ ધીરતો હતો. અલગત આ બિના સૈનિક અમલદારની જાણમાં આવવા દેતો ન હતો. કારણ કે તેમના જાણવામાં આવે તો બાનેફિ ફો સેપ્તેમ્બર પાછાં મળે.

આ પરથી એટલી વાત સિધ્ધ હતી કે આરોગ્ય અને આરોગ્ય-વરકી વચ્ચે દોરતી ન હતી પરંતુ નાણાં ધીરનાર અને લેનારનો સંબંધ હતો. તેઓ દોરતીના અરા અર્થમાં દોરતો ન હતો. વ્હાસોવરૂકીએ કેતીવાએ કહ્યું હતું કે—

“જુવાન અધિકારીઓ જેમ ધણી અભિમાની અને અતઃ સ્વસાવના હોય છે તેમના તે હતો. મારી સાથે એવી રીતે વર્તતો હતો કે હું જાણ્યો તેની અંદરનારો નહિ પણ તેનાથી ઉતરતી પહિતોના માણસ ન હોઈ? આટલું જતાં તે મારી સાથે જમવા કરવામાં અને છાટી પાણી લેવામાં વધો બેસતો નહિ અને તે પછી મારે ખજો અને દિસાણે.”

“જે રાતે તેનું મરણ નિપજ્યું તે રાતે તમારી પાસે શા માટે આવ્યો હતો? ” કેતીવાએ પૂછ્યું.

“પૈસા લેવાને માટે.”

“તમે તેને પૈસા ધીર્યાં ખરા? ”

“હા.”

“કેટલા? ”

“બેસે રૂબાબ.”

(કેતીવાએ આ ખૂનો પકડવા માટે કેવો નાટક લગાવ્યો, તે જાણવા માટે અમારે આરોગ્ય અંક વાંચો.)

અપૂર્ણ.

પૃથિવી વલ્લસ.

સપ્ત ૧૦૫૨ના વેદાકમાં માલવપતિ યુજ્ઞ જેને સર્વ પૃથિવી-વલ્લસ કહેતા તે ગોદાવરી ઉતરી આ બાજુએ આવેલા તેલંગજીના રાજ્ય તેલંગને કચ્છી નાખવા કુષ્મ આદરી બેઠો છે.

માન્યપેટ તેલંગજીનું પાટનગર છે. તેના શિવ મંદિરના એટલે કેઈ સુકુમાર બાહ્યા પદ્માસન વાળી બેઠી છે. નગરમાં કુષ્મનાં શંખ પરિણામ આપશે તે વિચારે અશક્તિ હતી. પરંતુ આ બાહ્યા શાંત ચિત્તે બેઠી હતી. માત્ર શોડીવારે કેાઇની આવવાની રાહ બેઠી હોય તેમ દરિયાઈ શંખ યથા નેત્રા દોષાવતી. તે બધું યકેર કપારક સમાધિમાંથી નળે તેની વાટ બેઠી જગદંબા, ફરી નવધોવના બીડાડી બની પતિની પરિક્ષા લેવા આવ્યાં હોય એવી લાગતી હતી.

શોડીએક વારમાં બધેકે ઓએક આવે છે. તેમાં શોડી ગોખરે આસતી તેલંગની વિધવા બહેન, તેલંગજી રાજ્યની વિધાવી અને તપશ્વી ઇન્દ્રવર્મા શુક્રતા લાવનાર મુગાશ છે. તેમાં તપ અને તિમ્મ, નામ, વૃત્ય અને કામચિંતેનું અમૃત સાહિત્ય, સંશોધિત અને કલા મંથને રત્ન આપી દીધી છે.

એટલામાં મહાસામંત બીલ્લમ અંદર આવે છે અને માલવ પતિ યુજ્ઞને હારખાના અને કેદ પકડાવના શુક્ર સમક્ષારે આવે છે યુજ્ઞને જોઈ રીતે હરાયો તે કહે છે.

યુજ્ઞને બીજી દીકરી કચ્છરમાં લઈ આવવામાં આવે છે. ચાલ મહેલની અટારી આગળ સ્થાવી જરા ચોલી. નગરનાં સૌ નરનાર આ પુરોષોત્તમને બેઠા અનુલયાં હતી. વિલાસથી ન રહેવાનું અને આખરે તે બોલી ઉઠી, 'બા, કેવો અદ્યુત યુગ્ય !' તેના પીમા બોલો પછી નીચે સંબળાયા અને આંખ પર આવેલા કૌશીની લેટ સમ્પારી મુજને ઉઠુ' બોલ્યું. એક સરખાદી નગર વિલાસ ઉપર નાખી, બધાને નીરખી શ્રુત્વા ઉપર ડેરી ને માત્ર હર્યો.

નિરુપેક્ષવ પુરો કરી યુજ્ઞરાજને ભોવરામાં પુરી, તેલંગ તેની બહેનને મગાવા ન્ય છે. મુલાસવતી, તેલંગ અને મહા સામંત બીલ્લમ તથા મસલત ચર કહે છે અને આખરે યુજ્ઞને રીયાતી રીતથી મારવાનો હવાલ કરે છે. હવે તેલંગ બીલ્લમને તેના પરાક્રમ માટે વરદાન માગવા કહે છે. તે પ્રદેશ તો કમવાય છે, પરંતુ અતે યુજ્ઞરાજના કવિચિત્તે ઉડી મુગાશની ચિન્તિત કરે છે.

મુલાસ યુજ્ઞને હેરા પાલવા અપમાન આપવા કેદખાનામાં ન્ય છે, પરંતુ તે તો ત્યાં અનર્થી અને ઉસાદી માલમ પડે છે. તે તેની પસે ન્ય છે અને ને દયામણી રિશ્તિ તેવી હતી તેનું લાન કરાવે છે. પણ યુજ્ઞ પ્રપંથના મંથુની ઉપાસના આરંભે

છે અને અતે મુલાસને મહાન કરી એક મધુર યુગન આપે છે.

મુલાસ તેની આવી વર્તણૂકથી હ્રાપ્ત છે, અને યુજ્ઞરાજને હાર્યા બાજવા બાંધા આપે છે.

રજુમદલે ગરમ કરેલો ભારો ચાંપો-કાપીને ચાંપો પણ યુજ્ઞ માત્ર હસતો હસતો ભોલેભા

"મુલાસવતી ! તમારા રપકથીજ બીચારું અંગે નજી રહો, તેમને નાજવાને બદલેના અભિનવી જરૂર નથી" આખરે મુલાસવતી સ્વસ્થતા ન રાખી ચાકવાથી ચાલી ન્ય છે.

બીલ્લમ કવિચિત્તે હોડાની ચોતારે ત્યાં મહેમાન તરિકે લઈ આવ્યો છે. કવિ રસનિધિ અને ધનંજય સાથે વિલાસનું જોગખાણ કરાવવામાં આવે છે. તેઓ વચ્ચે બેઠી ન્ય છે અને દરદરેક સાથેજ શિવાસમાં કે પ્રાસાદના ઉવાળમાં નજરે આવે છે. હમ્મીદેવીથી આ કે અનુભવું રહેતું નથી, પણ તે રસનિધિ અને વિલાસને તેમ કરવા દે છે અને વિલાસને તેમ કરવા દે છે અતે વિલાસને કાન્ય શીખવવા રસનિધિને વારેવારે ઉત્તેજિત કરે છે.

હમ્મીદેવી સ્વતંત્ર મીઠાજની હતી. તે તેના પતિની શોખને દીપત બાજુની અને વારેવારે તેલંગની સત્તાપ્રાપ્તિ સ્વતંત્ર થવા તેને ઉત્તેજીતી. એક દિવસ તે ધનંજયને એક છુપો રસ્તો બતાવે છે અને ત્યાંથી યુજ્ઞને હોડાની લઈ જવા કહે છે. રસનિધિ અને ધનંજય તે રસ્તે કેડ લેવામાં ન્યા યુજ્ઞને કેદ કરવામાં આવ્યો હતો ત્યાં પ્રવેશી ન્ય છે. રસ નિધિને બોલ્યું છે તે યુજ્ઞને નાની છુટવા કહે છે. યુજ્ઞ ના પાડે છે અને મુલાસ સાથેના પ્રેમની વાત કહે છે, અને એ મુલાસ તેની સાથે આગળે તોજ તે ત્યાંથી નાસી, છુટવા તેવારે છે એમ જણાવે છે. રસનિધિ બીજે દિવસે રાત્રે આવ વાતું કહે છે અને યુજ્ઞને તેવાર અંત રહેવા જણાવે છે.

મુલાસવતી યુજ્ઞને હેરા પકડવા પ્રયત્ન કરે છે; પરંતુ દરેક વખતે તે દારીને ન્ય છે. હવે તેને રોગ કષ્ટમની મર્યાદા એજાગી પ્રેમમાં ફેરવાવા માટે છે. તેના તપના અંત આવે છે અને કામરેખના બાજે તે વીધાય છે. તે ઘણી વખત ખાનગી રીતે યુજ્ઞને મળે છે. યુજ્ઞ તેને છુપા રંગાની વાત કહે છે અને તેની સાથે નાની બાજુનું અંતે પકડવા-તેની વાતે વાંઘો ન થાય તેમ ચચવા કરે છે. સત્યાપય ચોઈ માણસે સાથે ભોવદ્વામાં ન્ય છે અને કેદખાનાની નીચેની સુરમમાં રસનિધિની પાછળ પડે છે.

રસનિધિની પાછળ સત્યાપય પાછો છે એટલામાં રસનિધિ વિલાસને લઈ નાસી જવાની કંઈકો રાખે છે. તે સીધી મહેલમાં ન્ય છે. વિલાસને મળે છે અને તેને લઈ માલમ માટે છે, અને દિવ મંદિરમાંથી કચ્છર ખંડાર નાખવા છુપા માર્ગમાં વળી ન્ય છે.

સમાચાર રસનિધિ પાછળ પડ્યો છે, પરંતુ તે હાથ લાગ્યો નહીં એટલે શિવાલયમાં જાય છે અને ત્યાં પોલીસને એના રવાનેથી સહેજ ખસેલો જોઈ વહેંચાય છે. તેને ખસેડી તેનીએ ભેંસરામાં આવ્યો વધે છે. થોડી વારમાં તે રસનિધિને પહોંચી વળે છે અને ખતે વચ્ચે કપાસથી ચાપ છે. રસનિધિ વિલાસની શોધ કરે છે એવામાં ધવાયથી વિલાસ હાથ આવે છે. તે તેને બીલકમના મહેલમાં લઈ જાય છે અને વિલાસનાં માખાપને અવધનિ કહી સંભળાવે છે. આથી તેઓ યુગ્મે યુગ્મે એકદમ તેલજેલુ છોડી ચાલ્યાં જાય છે.

બીજો દિવસે સવારમાં સત્યાગ્રહ બેઠાન અવરયામાં બામમાંથી જરે છે. તેલપતે આ કાવત્રાની જાણ પડે છે અને એકદમ યુજના બંદીખાના તરફ દોડે છે. ત્યાં મુલાકાતે યુજની છાતીએ લપેટાતી લુએ છે અને તે તેને ઘેર ખેંચી જાય છે. આખરે તેની વિધવા બહેનના પ્રેમીને તે હાથીના પગ તથા હુલ્લા નિશ્ચય કરે છે.

હાથી પાસે આવતાં યુજ પોતાની મેળેજ ગળેદસમા ગોરવભર્તી ડગ ભરતો ગજરેજ તરફ ચાલ્યો. બેડીઓ છુટે ત્યાં સુધી ટટાર થઈ ઉગો રહ્યો. તેજુ સર્ તરફ નજર નાખી, લોકોને કમકમાં આભા. આગળ થોડા ડગ ભરી તે છેક હાથીની સુદ પાસે આવ્યો અને હાથીને સહેજ પંખાજી અને શતિથી તેની સુને તે વગાડ્યો.

હાથીએ સંવત્ર યુજનું ઈંચું કહ્યું, નીચું કહ્યું; પચિન-વલ્લ-બને હાથમાં નાખ્યા અને છેવટે એક એક આપ્યો, ત્યાં તો પૃથ્વી-વલ્લકનનો વિજયયોગ-જય મહાકાંડ! દિશાઓ વધિતો પડ્યા પાંદડો ચાલ્યો ગયો. જીન્સી પર પૃથ્વી-વલ્લકન સુદ રાતરેથી બની પાછું હતું.

વધુ મારે જુઓ સીનેમા મેનેજરીકના રહીન પર.

દહા ગે. ની સાથે,

કા. રતીલાલ ગોવિંદજીની

અ કબરશાહ કરેતુરીની અગરબતી

એના નવો દેહા હાલમાં અમલ પહોંચ્યો છે. આ અગરબતી જલમ અને પાંવ વસ્તુમાંથી બનાવેલી હોવાથી તે મંદીર, અસહજ, "સંધ્યા-યુગ" વિગેરે દલસ્યોના પ્રસંગોમાં છુટી વપરાય છે. મુખ્ય, મુજર ત, મહારાષ્ટ્ર તથા આફ્રિકા વિગેરે દેશાત્રીનાં અમાસ મહોત્સવો તે વસ્તુ પસંદ થયેલી છે તે પછી અમાસ. ગાનવંત નવા મહોત્સવો અમાસી અગરબતી" છાપ રજશ્વર અગરબતી પસંદ નહીં પડે તે પૈસા આપ્યું. એક વખત ત્રાપલ દાખલ કરે વાપરી લુએ (વીસ તોલાના ૧) પેટના ૨. ૩) ૨) ૧) વાપા વા, વેપારી મારે ખાસ આવ-

કા. રતીલાલ ગોવિંદજી અગરબતીવાળા,

૨૩૧. વડગાડી કીઆણા ખગર, મુંબઈ ૭.

જાણી છે: મુંબઈ વગેરે દેશાવરના પાણી લાગી સંજ-

કથી તથા માલસખના અવિલાગના દહીંઓ. અમારી દવા મારે સેક્રેટ સરકારીકેટ મળ્યાં છે.

લખો અથવા મળો.

વૈદ્યશાસ્ત્રી દયજીલાલ ગોહનલાલ.

મુંબઈ રાજ્યશાસ્ત્રી-વાયા વડવાલુ કૅપ.

વગર ઇન્જો બાલ કાઢવા મારે

બાદશાહી સાબુ

વાપરો.

બાદશાહી સાબુ વાપરવાથી

આમકોને કાંઈ પણ નુકસાન થતું

નથી પણ સુવાળી બનાવે છે. યુગ્મ

ભાગેના વાળ સહેલાઈથી કાઢે છે

કિંમત બાકસ ૧ નો ર. ૫

પોસ્ટેજ ન

બાકસ ચારના ર. ૭

પોસ્ટેજ માર

ફરેક ટેકાણે વેચાય છે.

સી. સી. મહાજન એન્ડ હું

શોખ મેમ્બર ફ્રીડ મુંબઈ ૨.

દે. નં. ૨૧૪૬૯.

છેલ્લા છત્રાયા હુંબ મારે એક વરસ સુધીમાં ત્રીસ દિવસ.

ભુલેશ્વર બીજા લોહવાડામાં

એકજ દિવસમાં ચમત્કાર

૩. ૫) માં ત્રીસ દિવસ દવા.

જુઓ સર્વશિકેટ.

વૈદ્યરાજ જયંતીલાલ અંબાશંકર.

આ પત્ર અલ્પજીવીનાંજર ફરેકે મુંબઈ નં. ૬૭ મીથોપાલી ખરેલ રોડપર લેડી તોપીકેટ દિનુ આજેજી ૨. એન. સેલર શેષમાં જાણુ છે અને તેની જયંતકર બોડીલાલ દિવેડીએ મુંબઈ નં. ૨ ગીરગામ ખટાન બીલીંગમાંથી પ્રસિદ્ધ કયું છે.

સાચો હુન્નર, સાચાં સ્થળો, આવી અહીં નીલાળનો;
ભૂલી જઈ બીજે કસો નહીં, ઠેકાણું સંભાળનો.

તે કયું ઠેકાણું ?

સીનેમા મેજેસ્ટીક ગીરગામ-મુંબઈ.

કાળા દેશની "શ્યામા"નો રસ પ્રવાહ છૂ છૂ કરતાં રણમાં વહેતું રસઝરણું
તે શું ?

પૃથ્વી વલ્લભ

તેજ

માલવપતિ મુંજ

પૃ. ૧૦
તેજાનો ૧) પૃ. ૮૪

કા. રતીલાલ ગામ-૨૦

૬) ૨૩૧. વડાદી કરીઆણા બજાર, મુંબઈ ૪

બોઈએ છો:-મુંબઈ જુગેરે દેશવરના પાણી લાગી સંમ-

દણી તથા ધાતુસપના બાવિવાના દહીંઓ અમરી દવા માટે
સેઠો સરદીરીંગે મળ્યા છે.

લખો અથવા મળો.

વૈદ્યશાસ્ત્રી જીવજીવાલ મોહનલાલ.

મુંબઈ રાજ્યરાદી-વાયા વડવાણ કંપ.

૧ એક વધુ અકવાડયું ચાલુ

છે.

મેંચર્સ

ગી

૫૮૮-૮૦, ગીરગામ, મુંબઈ-૪.

ઓપેરા હાઉસ નામ લાઈન ઉપર

મોજ-મજાર

[૪. ૧૬.]

સોનું ૩૯ ઓગસ્ટ ૧૯૨૪.

ઝેરી નાગજી

[અંક ૧૭ મો.]

આવજી શુદ્ધ. ૩

માદામ જ્યુલી

સાપ્તિક લવાજમ
૧. ૪-૦-૦

જુદાક નકતે મુજબમાં ૧ આનો
બહાર ગામ સવા આનો

આપના લેખોનો ક્રમ.

સાંતુ છુત્તો- ... (સા. દિવાળી)
કદમ કવિની રેખ કથા... (સા. દિવાળી)
મેરી નાગજી ... (સા. રમણીક અ. મેરી)

એક મુંદલીનો સાદસ કરો. (સા. મુંદુવાય મો. દેસાઈ)
કુલનની નેમય ... (સા. લલિતરાય બ. વ્યાસ)
મુજબમાં રાત્રિ-૨૬૨૫ ... (સા. મુંદાલ)

મોજ-મોજ

કે. સી. સોલંકી, શ્રી. ઓ. સ્વિચાર તારીખ ૩ ૨૦ આગસ્ટ ૧૯૨૪. [પૃ. ૧ હુ. અંક ૧૭ ચો.]

ચાહું છું:-

ચાહું છું, ચાહું છું, ચાહું છું કહેતા ફર;
પણ પૂછવો ચાહોને મળો; પૂરાવો શું થર?
છ મુશ્કામલ વાત મેલાંની; કહી ઉઠાવત;
પણ હાથને રાખે ક્યાં છે? કે હાથથી ઉચ્ચર.
છ મગજમાં કુન તારી; પણ મગજ વંચાય નાં;
શી રીતે પુરતક મગજનું પાંચવા હોજને કરે?
સ્વપ્નમાં હું છું ઉભી પણ જાગતાં જાતી ઉઠી;
તો બતાવું કેમ? માટે સ્વપ્ન જોડું કે ખર.
થાય જો હું રામ, થઈ હનુમાન ચીરે આ રુગર;
ફર કહીને છું કળે તેમાં કહી પાછો ફર.
ચાહું છે સાચા, તો તારો ચાહું બેઝી લાવજો;
માન પ્યારી માન કહી; નહીં આંખમાં પાણી ભર.
હું ભલેને માન કે ના માન, ચાહું છું તને;
ચાહું છું છું હાથથી તારો દિવાનો મધ માર.

દિવાનો.

કલકા કવિની પ્રેમ કથા.

એક પ્રહસન
લખનાર-રોઠ દિવાનો.
પ્રવેશ પાંચમે

મીરજન:-તારું સત્યાનાથ જાય અને તારું ખાતું ખરાબ થાયર રહિ દલાશી! આ મરીબ મીરજના ધરની તેં તો પરાયર કરી નાખી પાવમારી. એ દલાશીની મહેલાઓમાં મારી લેના મોહર જેવી બીજી ફીમને પોતાવું ગરજ નેવું રૂપાણું નાક કપાવ્યું અને મહેલનિસા હાથમાં આવ્યાથી રહનસાહ આ ગિયારા મીરજને પકડવું પાણીવું વગા પેલા કવાને મારીને કાઢી મૂક્યા પછી દલાશી પડી છે બીમાર, એને છિકનો ચથો છે બાળર; હવે તો આપારી આપર તારાજ હાથમાં છે મારા પરવરદિગાર.

મજે આખા ન તેને વાતતાં ને બીજા પાવજવું;
જ્યે તારો લણો તેવું સહા ઇન્સા મીયા છે.
(ફીમન પ્રવેશ કરે છે.)

ફીમન:-કેમ છે મારા રોહર નામદાર?

મીરજન:-પધારો મારાં નકરી બીબી! ગવરતે પરી, યવરખસાર!

ફીમન:-પણ સાંભળો છે કે મારા દિવાર! આપણી દીકરીનાં ઇચ્છા મારે જઈથી લાવો કેઈ હકીમ તજ્જ્યામર! નહિ તો એ ગિયારી મરી જશે, આ દુનિયામાંથી આચાલરી જતતમાં જવા મારે સફર કરી જશે!

મીરજન:-આ દિલાશીમાં જેટલા વેથ અને હકીમ હતા તે બધાનો ઇલાજ અજમાન્યો, પણ દીકરીના રોગનો અંત ન આવ્યો તે નજ આવ્યો. હવે તો કહેતી હોય તો ધવંતરીને પાછો સજ્જન બનાવું અથવા લુકમાન હકીમને તેની કબ્રમાંથી જગાડીને તારી દિશીમ ઇલાજ મારે જોવાવું. આપજો તો હવે કરાંડ્યા છીએ.

ફીમન:-એક દીકરીથી અટલા કરાંડ્યા છે, તો ને પચિ દસ દીકરાં હોય, તો તમારી શી હાલત વાત વાર!

મીરજન:-તે બધાને પાંતરપોખમાં મોકલાવી દે, અપેડ!

હેમાં છોકરાના આપતું અને કાંઈ ખાણું છે કે અપે-મરીમરીને કમાઈએ અને છોકરાને બેઠાં બેઠાં ખવડાવીએ ?

ફૂલીમન:—આ તો મોખ્ખે નકડો જવાબ આપાય છે !

મીરજા:—નકડાં માણસોને આપી દુનિયા તકલીફ દેખાય છે !

ફૂલીમન:—પીટ્યા, તું પણ મને નકરી કહીને બોલાવે છે ? દાઝ્યાપર હાથ લગાવે છે ? મને નકરી તો સુઆ તારાં કળાં કળેએ બનાવી હ.

મીરજા:—રાંડ, એમ બોલ કે, તું મને તલાક આપી પેલા કવા સાથે નિકાહ કરવાને તૈયાર થઈ હતી, તેની મારા ખુદાએ તને બરાબર સાગ કરેલાવી. હવે તો બેચમ, આ નાક વગરની નવેલીના દસ હજાર ધરાક ધરી.

ફૂલીમન:—પીટ્યા, અબીમાન કરીશ તો કાંઈ ફિલ્સ તારું પણ નાક કપાઈ જશે !

મીરજા:—આપણે તો હવે પરદેજગાર થવાનો કર્યો છે મજબૂત ધરાદો !

ફૂલીમન:—પરદેજગાર અને તે સપતાનનંદો ! વાહરે મેરે વસી, સો થુલે ખાકર બિલ્લી હજોકા સ્ત્રી ?

મીરજા:—કરીને ખૂં દલાલીનું અને ગાછ થવાનો; જઈ મક્કા મદીનામાં અને હાલ થવાના !

(ફૂલીમનની બહેન અહાર પ્રવેશ કરે છે.)

શુલક:—બહા ફૂલીમન, દિલ્લીમાં આજકાલ એક નવો હાજીમ આવેલા છે, તે પોતાને ધનવંતરી અને લુકમનના નામથી ઝોળખાવે છે; બોલો કહે છે કે તે મરેલા માણસને પણ છવતું કરી બતાવે છે, બોલેને પણ જગના મપદાનમાં હરાવે છે ! મને લાગે છે કે, અહમરના ઈલાજ માટે એને બોલાવો, બીમાર દીકરીને આરોગ્ય આપાવે !

ફૂલીમન:—મારા મીયાં, હું પ્તો પડીને કહું છું કે, એ ધનવંતરી અને લુકમાને જલદી બોલાવો, મારી બીમાર દીકરીને ઇલાજ કરાવો. મીરજા:—પણુ હવે હમણેને આપવા માટે મારા પાસે પેસા નથી તે ક્યાંથી લાવું ? કાંઈને ત્યાં મેરી કરું કે મારવાડીનું દીવાળું કુંકાવું ?

ફૂલીમન:—અગ્ધે પેસા કું લાવું છું, તમે હજીમને બોલાવો.

મીરજા:—ભલે, મારી સુસતાના, આખના અધા પાસેથી મલેલી દલાલીને વેદ હાજીમોની તીએરોમાં ધરાવો.

શુલક:—(સ્વચત) આજે મારો પ્યારો હાદન, હજીમના વેદમાં અહીં આવશે; દાઝપેચની બાછ રમી બતાવશે અને પાસો સલગો પડશે તો જરૂર મને પોતાની બીબી બનાવશે.

મોઆ બીબી બગીને સ્વર્ગના સુખ રોજ માણું છું; અને જનત અમરી કુપડીને ખાસ નાણું છું !

અરે ! પણ સ્હામેથી મારા બાપા મેલા હજીમને—મારા દીલદાર હાદનને વેદ આપવે છે—આસ પાછી ગાંડી બની જાઉં; અને પેશુ ખાસ ગોખી રાખેલું ગાયન ગાઉં

મજલું મજલું પોકારું ગયું બનમે મેરા મજલું બસ મેરે મનમે

હાદન:—આ કાણુ છે સાહેબે નામદાર ?

મીરજા:—જેનો આપ ઇલાજ કરવા આવ્યા છે તે મારી દીકરી બીમાર.

હાદન:—જરા તમારી નાક બતાવશો ?

મીરજા:—હું કાંઈ બીમાર નથી !

હાદન:—તમે બીમાર નથી એ હું જાણું છું ! પણ બાપની નાક બેવાથી એલાદના રોગની બચત પડી નહિ છે !

ફૂલીમન:—બતાવો, બતાવો, જલદી નાક બતાવો ! આજ તરજવાકાર હોવાથીજ હજીમ સાહેબ લુકમાનના નામથી ઝોળખાઈ છે.

હાદન:—કેરી ! તું બેવા કર કે હવે તારી દીકરીનો કેવો ઇલાજ થાય છે !

મીરજા:—આપનું દોલતખાતું ક્યા દેશમાં ને ક્યા ગામમાં છે ઉત્તાહ ?

ફૂલીમન:—જ્યાં બંદાનું ગરીબખાતું છે તે દેશ છે અજગત અને સહરે અહમદાબાદ ! આ બાદીમ કહેવાય છે હજીમોને ઉત્તાહ અને જ્યારથી આ દુનિયામાં આપણે પધાર્યા છીએ ત્યારથી ઉત્તાહ ધનવંતરી કે લુકમાનેને કાંઈ પણ નથી કરતું યાદ ! મેરા બેટા રોગોને સુટ્ટી વગાડતામાં મટારી દેવા એ મારી લ્વાઈ એક અલ્લા ખરામત છે ! મારી લ્વા મજબૂતીમાં ફોલાહ અને અસરમાં આમે લખાત છે !

ફૂલીમન:—લાજવાય ! લાજવાય ! !

હાદન:—તસ્લીમ આદાય, તસ્લીમ આદાય !

ફૂલીમન:—ચારે તો આ હજીમજીને નેહ બતાવો !

હાદન:—બાપની નાક પોકારીને કહે છે કે, દીકરીને ઇકરો આગર છે; તે ગાંડી બની ગઇ છે અને પ્યારની તલબગાર છે !

ફૂલીમન:—આ હજીમ છે કે, ફરિસ્તાનો અવતાર છે !

મીરજા:—આ હજીમ છે કે, સવતાનનો ચાર છે !

હાદન:—કેમ સાચી વાત કે નહિ મારા મહેરબાન !

ફૂલીમન:—અક્ષરે અક્ષર ખરી વાત મારા હજીમજી ! ગયરતે લુકમાન !

હાદન:—ત્યારે હવે તમારી દીકરીને બોલાવો.

ફૂલીમન:—સુલજાર જરા અહિં આવો, અને હજીમજીને તમારી તખીયત બતાવો.

શુલક:—સરવે આંખોપે કલેજપે બિહાડી તુજકા; આ મેરે પાસ ચંપ રીનેસે લગાડી તુજકા ! લાવો, લાવો, બસ મારા આકાશ ચાપર હાદનને લાવો.

હાદન:—(અજાણપણીથી) એ હાદન કાણુ છે વાર ?

મીરજા:—એકે રખડતો અને ધરખાર વગરના કરારને ભેગો મવાશી !

ફૂલીમન:—જેનું નથી કાંઈ કામ કે કેમકા !

હાર્દન—અને તે મલાલી કપામાં તમારી પરી ચરત ફીકરીનું મન જાળી પૂરેલાં? આસોસ!

મોરજી—સદાદત્તર આસોસ!

ફૂલીમન—જદે બેદ અને બેશમાર આસોસ! આસોસ પણ પેઠાર કરે છે કે આસોસ, આસોસ!

હાર્દન—ખસ આંખો દેવે એક ઈલાજ છે કે, એને પરજુવો!

મોરજી—મેઠમાન હાર્દનની સાથે?

હાર્દન—એને અત્યારે કાંઈ પણ જાન નથી; એટલે મમે તે નોજવાને હાર્દન તરીકે ઓળખાવો અને કાછને બોલાવી તેની સાથે એનો હાથ મિલાવો. એટલુંજ નહિ, પણ તમારી દોષતની માસિક પણ એનેજ બતાવો. એથી અત્યારે એના મનનું સમાધાન થશે, ધીમે ધીમે જોશે છુદ્દન ઉતરી જશે અને પછી તમે એને જેની સાથે પરજુવશો તેની સાથે પરજુશો.

મોરજી—પરખર આ મજાજી સારો ઉપાય છે.

હાર્દન—બેટા, જોજે કે દેવે તારી દલાલીની કમાણી કેવી રીતે મારા આપણાની મિલકત થઈ જાય છે! કીક ત્યારે દમજી તો બન્યો રંગ લે છે; જો કામ પડે તો કચરતાનમાંથી બોલાવજો!

ફૂલીમન—પણ હકીમજી, આ હજાર તમે પેલે પોતાના દરબેજ અજાબો તો કેમ?

હાર્દન—એટલે!

મોરજી—એટલે એજ કે, દાસમાં તમેજ હાર્દન જાની અજો અને શલજર સાથે ખોટી ઘાટી રચાવો.

હાર્દન—તોમા તોખા કરો! હું તે દહીમ હું કે, બાકાનો વરજ?

ફૂલીમન—અમારા પર અદેસાન કરીને અમારી આઠી રવીકારી રૂપો અડછ!

મોરજી—જોના બહામાં થોડા મજુ પૈસા આપીને અમે તજાવીશું તમારી મરજી!

હાર્દન—હૂતમને પણ કામ કહે છે ફુનિયામાં આ નુસ ગરજ! હું દહીમ દોષા તમે કોઈમિયાગર દોષાથી પૈસાની મને પરવાનથી; પણ માણી જો તમારું જેનું થત દોષ, તો મારે તમેને નિરાશ કરવાનથી. કાલે કાછને બોલાવો અને જવાન કમમ તથા સિપાહી અને કાચગ મંગાવો.

મોરજી—આ માણો!

ગુલશર—નજર આપીને મેં આઈ હમારે ચારકી સરત; ખડા થા છુપ કે પીછે બેઠ્યા એવારકી સરત!

ફૂલીમન—એજી, તારો વ્દાયો-હાર્દન તને પરજુવે બીજી બવાવા માટે તૈયાર છે!

ગુલશર—જેટી વાત, તે તે મારી નાકી અખમાના પ્યારને ખરીવાર છે!

ફૂલીમન—રોડ મારી થઈ છે તોય મને નકરી કરીને બોવારે છે! હાર્દન—ગુરોસા ન કરો-ગુરોસા માં મળતને બેઠકાને છે!

મોરજી—હકીમજી રૂપો આ ખતરી પહેલિયા કાછ!

હાર્દન—ત્યારે મારી રો હવે રાતી મુરાલીની નાછ!

ફૂલીમન—શાજવા મારી કુઆઓ તાછ!

ગુલશર—(સ્વમન) કે જેથી મીમાં બીજી થાય રાછ!

કાછ—જોશી શુભતર, ખરા હાથને લખારો!

ગુલશર—ખસ મને હાર્દન સાથે જદી પરજુવો!

કાછ—તમારું નામ છે હાર્દન?

હાર્દન—છ હા!

કાછ—તમને આ બીજી કમુમ છે!

હાર્દન—અસરો ચરમ કમુમ છે!

કાછ—અને શુભતર, તમને આ રોડાર પચન છે!

ગુલશર—મને તે શું, પણ મારા માપને અને મારી અખમાને પણ પચન છે!

કાછ—ત્યારે દુલદા દુલદન હાથ લાવો!

ગુલશર—પણ પહેમાં મારા માપની ડાસનમાંના મારા દિરજનો દરતાવેજ લખાવો.

હાર્દન—ના ન પાડશો, જે લખાવે તે લખી આવો; એ કાચગ હું તમને પાઠો આપીશ.

મોરજી—કીક છે!

હાર્દન—માછ સદમ, આ દરતાવેજ પર જવાદ તરીકે લખી કરો અને પછી હાથ મિલાવો!

કાછ—મીમાં બીજી રહેા આનંદમાં એ છે હુઆ મારી; છુદાયા ખચર કરજો વિખા કાપી મ કરો સારી!

ફૂલીમન } આગીન, આપીન, આમીન.

મોરજી }

હાર્દન—ઘાટી નરાગર!

કાછ—નરાગર, નરાગર!

હાર્દન—આ દશામને ઓગળો છો કે? કસરાછ.

મોરજી—ના છ.

હાર્દન—આ દહીમ નથી, પણ તેજ છે કચરતાનમાં રહેવારો હાર્દન હોરે કાચર મલાલી!

ગુલશર—અને આ ગુલશર પણ ગાંડી નથી, પણ પૂરેપૂરી છે અકાસકાગી!

ફૂલીમન—ખતારદનો આવશે ખપો કામ ફેલાઓ?

મોરજી—આ ફુનિયાને બનાવનાર દલાલને મજુ જેવડું બનાવો!

હાર્દન—જો તે—કીડી સ મરે લીતર ખાચ,

માઠા મામિનેાં કોલે નમ.

જો કદેતન પ્રમાણે તમારી દલાલીને કરશે ખપો અખમા કાચમાં આપો.

ગુલશર—મે ફુનિયાને કો છો તો અમે તમને કમખતો તામ જમાવો!

મોરજી—અફોસ! દેવે શું થાય?

ફૂલીમન—આપણા દાસમાં એક પણ નથી રહેા ઉપાખ!

હાર્દન—તમે મને હવે પર છોડી થઈ જાઓ રવાના!

ગુલશર—કારજુ કે, દેવે બરબા માણે છે અજોજ થવાના!

મીરજી:-

થઈ આ ઉવટે હાલત અમો અહલે કમલોની,
ગઈ તોહાઈ સઘળી આંદીધી મક-નળોની;
ગઈ વેચાઈ ફિરમત બખત ભેનારા હમલોની,
લિધી ચાલાક ચોટાએ લૂટી દોલત દલાલોની.
બુદાપામાં ઘડી આવી હુ:ખો ને પાપમાલીની,
અમે તે લોગવી પૂરી સળ લાઈ! દલાલીની.

ફેલીમન:-

કપાંગુ' નાક નામે આખરૂથી સાવ ખાલી છે!
કરો નફરત દઈ દાનત બુરી બાઈ! દલાલી છે!

ગાયન.

હા.-ગુ.-સુફલીસ કડકા બાલુસ કવિની,

સહ ચીંતા આજ ટળી;

મીરજી-જગને કગનારા કગને પથ,

આ બગ કગ ગયો છગી;

હાડન-ગોડ ઉદર લોગવે લોડંગ એ કહેવત સાચી પડી,

કલનૂજના મળનું કલનૂજની લયલા આજ મળી;

અધા:-આત્મીન બોલો અહિલે જલસા સરવે આગીન,

અદલાહુ સૌને આપો આવા સારા અવસર દિનદિન;

આશા કૂળને મળતે સૌને સૌનું ધાયું,

દે ધરધર પરવર શુભ અવસર આત્મીન.

(સમાપ્ત.)

વગર ઇનએ બાલ કાઢવા માટે

બાદશાહી સાબુ

વાપરો.

બાદશાહી સાબુ વાપરવાથી

ચામડીને કંઈ પણ તુકસાન થતું

નથી પણ સુંવાળી બનાવે છે. ગ્રાહક

ભાગેના વાળ સહેલાઈથી કાઢે છે

કિંમત બાકસ ર નો ર. યુ

પોરબં ના

બાકસ ચારના ર. યુ

પોરબં મા

દરેક ઠેકાણે વેચાય છે.

સી. સી. મહાજન એન્ડ કું

શામ એમજી સ્ટ્રીટ મુંબઈ ૨.

ઝેરી નાગણ.

લખનાર-રા. રમણીક અ. ગહેવા.

હુંક સાર:- (મે રમણીય લશ્કરી અમલદારના ખત વર્ષા દત્ત,
મરાઠ્ઠર કોટકીય ઉત્તરીયે રાક પશ્ચી એક બેઠ્ઠની વપાસ સરે કરી ત્યાંથી
આજની વાતી શરૂ થાય છે)

“તમારી પાસેથી તેણે જે નાણાં લીધાં હતાં તેને માટે, શી
બીજીનગીરીઓ આપી હતી?”

“પહેલિય સિવાય બીજી કંઈ નહિ?”

“તમે એનાથી સતોષ પામતા હતા?”

“હા.”

“સા માટે?”

“કારણ કે જે તે પૈસા બરપાઈ ન કરે તે હું તે પહેલિય
લશ્કરી અમલદારને બતાવું તો તેનો થકો લાકેષો ઘટ જાય.”

“હું ધારતો નથી કે તમને એવું કરવાનો કંઈ પ્રસંગ આવ્યો
હોય?”

“ના, કદિય નહિ.”

“તમારી પાસેથી તેણે જે નાણાંની રકમો લીધી હતી તે તેવું
પાછી બરપાઈ કરી હતી ખરી?”

“હા, બરાબર.”

“તે બરપાઈ કરવાને રકમ ક્યાંથી લાવતો હતો?”

“તે હું ચી રીતે કહી શકું? તે પોતાની બધી ખાનગી વાત
કરતો ન હતો.”

“તે મરણ પામે તો વખતે તેને તમારા ધણા પૈસા હવાના
હતા, નહિ વા??”

“હા.”

“કેટલા?”

“લગભગ દસ હજાર રૂબડ.”

“એ કંઈ નહીં રકમ નથી. હું જાણું છું કે તે બધા
પાણીમાં જીરો.”

“અરે! નહિ રે!”

“એમ કેમ? હું તે મરતી વખતે નાણાંની સારી રકમ મૂકીને
મરી ગયો છું?”

“ના, પણ તેણે પોતાની જીંદગીનો વીમો દસ હજાર રૂબડો
ઉતારાએ હતો અને તેણે પોલિસી આરા નામ પર ફેરવી આપી છે.
એટલું જ નહિ, પણ એક કાગળ એવી મતલબનો લખી આપ્યો
છે કે જે ને તે મારા દસ હજાર રૂબડ બરપાઈ કર્યા પૂર્વે મરી
જાય તો પોલિસીના પૈસા મને મળે.”

“તમારી સાથે તે રાતે જીંદગી છૂટા પડ્યા પછી બાકીનો વખત
તેણે ક્યાં ગુળવળી હતો તે તમને કહી શકશો ખરા?”

“એમ કહેવાય છે કે તે આંધેરા ભેવા ગયો હતો, કારણ કે
એના કેટલાક પીઝાનવાળાઓએ તેને ત્યાં ભેળ્યો હતો.”

“ત્યાર બાદ?”

“ત્યાર બાદ ક્યાં ગયો હતો તે હું શું જાણું?”

“તે ફરવા ફરવાનો શ્રેણિ હતો, તેની ધરક તબિયતની તમને ખબર છે?”

“નહિ.”

“વાર, તેને કોઈ સ્ત્રી માત્રા હતી ખરી?”

“હા, હતી. તેનું વર્તન ધમધમી કહે છે તેવું શબ્દ ન હતું.”

“કદાચ તેના કોઈ અતિરેકમાં તેને જોડા દીધા હોય તો તેમ બનવા જેવું લાગે છે?”

“સંભવિત છે.”

“તમે તેના મામાને જોળખતા હતા ખરા?”

“હાહુ, હું જોળખતો હતો.”

“તમારે તેને યશુ પૈસા ધીરતા દત્તર ખરા?”

“વખતો વખત ધીરતા દત્તો.”

“જ્યારે તે મરી ગયો ત્યારે તેની પાસે તમારા પૈસા લેવા દત્તા?”

“નહિ, તેઓ મરણ પામ્યા બાદ અને મારી પાછળે પાઈ આવી દીધી હતી.”

“આ બધે શુદ્ધચેનાં મરણ સંબંધી તમને કંઈ ખ્યાલ આવે છે કે શાથી તેઓ મરણ પામ્યા હશે?”

“નહિ. કંઈ નહિ.”

“જે બધા સંબંધો વચ્ચે તેમનાં મરણ થયાં તે સંકળી તમને નવાઈ લાગી હતી કે નહિ?”

“હું નથી ખારતો કે મને અત્યવધી લાગી હોય.”

“શા માટે નહિ?”

“પ્રથમ તો એ કે હું નહોતો ખારતો કે કોઈએ જાણાણથી તેમનું મરણ આવડું હોય.”

“પરંતુ, જ્યારે તમે જાણ્યું ત્યારે?”

“ત્યારે મને એમ લાગ્યું કે તેઓ કોઈને કાઢા કે અંતરાધરૂષ જેવા યદ્ પડ્યા હશે અને તેથી કોઈએ તેમનું કાસણ કાઢ્યું હશે.”

“આટલું જતાં, એ ‘કોઈ’ કોણ હશે તે તમે જાણ્યા નથી?”

“નાહ.”

ડેનીલીએ હવે સવાસ પુછવાના બંધ કર્યા. તેને લાગ્યું કે સુખ મેળવવામાં વાંધો નથી. અથવા તો જો ડેનીલીયા પોતાના કુખદોષમાં કહે તો તેને એમ જાણ્યું કે અસુખ માટે જવાબી આપતો પતિ મેળવવાની વચ્ચે છે અને ખરે જોડું જાણ્યું આવવા ફરક સંભવ છે.

✽

✽

✽

સેટલીટસ બર્ગના ફેશનેબલ લતામાં એક રમણી રહેતી હતી જે મામા જ્યુલી સેટ જેસેના નામથી શહેરના જાણીતા નાગરિકોમાં પ્રસિદ્ધ હતી. તે જાતની ફેશ હતી પરંતુ ઘણાં વર્ષો થયાં તે ફિગમાં વસવાટ કરી રહી હતી; તેનો ધણી મોલ્ડોર્ગો એન્ડ્રેય અને કોષા લીથોમાર તરીકે કામ કરતા હતા અને કેટલાંક વર્ષો થયાં પોતાની લાક્ષી અને આ લોકમાં એકલી મુખ, પરોવાઈ સુખ લેવા ઉતાવળ કરી દોડી ગયો હતો. પરંતુ જો કે તે મહાના રમણીમાં

બુદ્ધિ ગણી હતો છતાં કેટલાક જેઓ તેની બધી મનમણી ખસેડી ચકાયા ન હતા, તેઓ સારી રીતે જાણતા હતા કે તેનું વય તેની પ્રિય પતિના વય કરતાં ઘણું જોડું હતું. જે પતિ અને પત્નિ સાથે ફરવા નીકળે તો જ્યુલીના સ્વામીને કોઈ તેનો હાથ સમજે.

જ્યુલી ધણી સાદચ્છાન હતી અને તેની ઉંમર લગભગ યાજ્ઞી-સના સીમા પર આવી પહોંચી હતી જતાં તે દેખાવે માત્ર ૨૮ વર્ષની યુવ્વુ જેવળનવી જેવી દીસતી હતી. તેનું સુજોગ યુષ્મંડળ, ગાલ પર આજી રક્તિમ, આંખિયાણું નાક, રંગુ અધર, ચિતારાની નાજી પીછીને લગવે તેવી લમચે, તેજવી આંખો, પ્રકાર લલાટ, અને વારામના પશુ વિસરવે તેવી વેષ પરિધાન છતાં સદગાની આંખને આજી નાખતી હતી, અને ધણીના રહેઠાંથી સ્વાભાવિક ઉદ્ગાર નીકળી પડતા હતા કે—

“કયા જુવાની શીરતી દય જોળનવે ધરસાઈ હુધ”

જેમ યુષ્મની પાછળ મત મકરંદુ ટોણું પરાગ માટે બને તેમ જ્યુલીની પાછળ પ્રુષેલું ટોણું લમડું હતું. ધણીને આશ્ચર્ય થઈ હતું કે જ્યુલી જેવી સુદિમતિ, રૂપવાન અને શ્રીમાન રમણી શા માટે પોતે વિરહની વેદનામાં જળતી રહેતી હશે? શા માટે પતિલેવના ખાલી પડેલા કિંદાસન પર બીજીને આરુઢ કરતી નહિ હોય? આ પ્રશ્નો જાણ્યો એ દત્તા કે જ્યુલી મધુમક્ષિકાની સાદક નવલિકસીત યુષ્મ પરાગની લોશી હતી. જો તે ધારત તો શ્રીમંત યા મરીળ, કોઈ પશુ લોચ ઉમરના માણસને પોતાનો હાથ અપી કાઢત અને કોઈ પશુ પ્રુષ તેના પ્રેમને પાલ બનવા માટે પોતાને જ્યોત્સનાચ માનત. પરંતુ તેમ કહી જ્યુલીને પસંદ ન હતું. તેને લામ તાળી આપી છડી જવામાં મોજ આવતી હતી. તેણીને તાલીમ આપનારે સિખામણ આપી હતી કે “જેણે બીજી! આંખ સમજે લાગતા, મગર દિલ મિત્રી! મત દેના! ” જ્યુલી આ કથન પ્રેમણે અસરકારક વર્તતી હતી. જ્યુલી જ્યુલી પ્રેમને માટે તરફગતા હતા અને એકને કાણે અંધાર પડતા હતા અને પ્રાણપાતક દોષ લડી ચૂક્યા હતા.

તાંત્રાન, પશિમ દેશની એક રૂઢી બાળકી બે યોલ કુણા વગર જ્યુલીનું સમાજમાં શું સ્થાન હતું તે ‘મિત્ર’ અનલકના કેટલાક વાંચકોને સમજશે નહિ. પશિમમાં ધણી પ્રુષી નિર્દોષ આનંદ જોળવનાં, છટિપાણી લેવા વા પોતાના પ્રિય વિવરમાં આગ વે તેવાની સૌથી વાર્તાલાપ કરવા કસણમાં જાય છે. આ કસળ સિવાય કેટલાક જાણીતા માણસો નિયમિત રીતે પોર્ટી કે ગ્રાન્ડ વિગેરે ખાઈ છે ત્યાં આવી શાય છે. આ ઉપરાંત કેટલીક ચતુર અને બુદ્ધિમત રમણીઓ પોતાનાં દાર, જાણીતા વિદ્વાનો, સમાજના નેતાઓ, નાટ્યકાર, કવિઓ અને એકદરે કે કળાકારને માટે પ્રુક્ષો રાખે છે. ન્યાં સાહિત્ય, સંગીત અને કળા ચર્ચાવ છે, ન્યાં રમણીના કિન્નર કેટલાંકી ફવતી વાદ્યધા તેમના શુદ્ધપ્રાણ જીવનમાં અદ્યત સિમ્તન કરે છે. આવી રમણીઓ જે પોતાની કુટિર આવા વગને માટે સુકત રાખે છે તેને Saloon સાલોન કહે છે. એક જ્યુલીનું સમાજમાં લગભગ આવા પ્રકારનું સ્થાન હતું. આવી રમણીઓ મહાના જીવનમાં પ્રોત્સાહ પ્રેરી જીવનત કરે છે; ધણીને ઉચ્ચ પરાગની કરે છે જ્યારે એમ કેટલીક એવી પશુ હોય

છ. ૩. "જોગ મળદ" હાંટવી અને હુંટાવવી એજ પરમ કર્તવ્ય સમજે છે.

જ્યુલી ધણી શીમત છે એમ બધાની માન્યતા હતી, અને તેની રહેણીકરણી એમ માનવાને કારણ આપતી હતી. તેનો બુજવો વિશાળ હતો. નોકરો ચાકરો હતા; ગાદીધારા હતા. જ્યારે તે ગાદીમાં બેસી પોતે ફરવા જતા ત્યારે લોકોની નજર તેની સુંદર માદી, તેના અરુણી ધોડા, અને સુનિર્મિત વાળા સેવકો પર ફરતી. તે જુદે જુદે દિવસે જુદા જુદા કક્ષમાંથી નીકળતી હતી. અર્થાત કે તેનો બપોરો અને દાઢ બપૂવ હતો. તેના નોકરોમાં એક સાધારણ ઉપાધ્યક્ષ, મળ-ગુલ બાધાનો, અને ઉદાસિન મહેરનો એક આદર્શી હતો. તે તેને રોકી કહી મોલાવતી હતી. 'રોકી' અરસલ ક્યાંયે હતો, કાણુ હતો એને શી રીતે તેને જ્યુલી સાથે એળખાણુ થઈ હતું તે કાઠ જાણતું ન હતું; પરંતુ તે જ્યુલીનો ધણો વિશ્વાસપાત્ર નોકર હતો. તેને ધમરે જીભ આપી હતી પરંતુ જેમ કાઠ કંજુસ માણસ પોતાનાં નાણાંનું વ્યય ખુદ સાચવી સાચવીને કરે તેમ રોકી પોતાની જીભને ઉપયોગ કરતો હતો. તે જાણે મહેંએ તાણું દષ્ટ કરતો ન હોય તેમ જાણતું હતું અને એકાદ બે પ્રમત્રા જાળ્ય આપવા પરે તે તે આખા સિવાય ભાગ્યેજ પોતાનું મહેં ઉપાડતો. તે પોતાની શૈક્ષણિક નિમકદલાલ કુતરો હતો પોતાની શૈક્ષણિક કુપાના ઓરડાના ઉત્તર પાસે ચોકી કરતો સુતો હતો અને જરા ધમકાઈ કે આદા થાય કે તેને અમલમાં મુકવા તે તત્પર રહેતો.

રશિયન નવા વર્ષને દિવસે માદામ જ્યુલી સેન્ટ નેસકે એક બાંહેડો મેળાવણી કરી હતો. આ મદાન ભણવામાં ધણુ માણસોને ધનન હતું અને મેળાવણી બાદશાહી હાકનો હતો અને લખતુર ખર્ચ કરવામાં આવ્યું હતું. ધણુ માણસોને જમેલો અદિ એકઠો થયો હતો, અને મહેરનો નામીકિત માણસોએ પણ ચોરી ધણી હાજરી આપી હતી. આ મેળાવણીમાં જો કે જુના વિચારના અને કુલિન માણસે બહુજ થોડા હતા. કારણ કે રમણી વર્ગમાં જ્યુલીની પ્રતિષ્ઠા ધણી ઉચ્ચ લેખવામાં આવતી ન હતી; છતાં ત્યાં લૈન વિભાગના અમલદારો, દરિયાધખાતાના નાવિક નેતાઓ, પરાજન્યના એલચી ખાતાના માણસો, સાહિત્ય, સંગીત અને કળારસિક માણસો એકત્ર થયા હતા. આમના કેટલાક તે પોતાની મહેરનોઓની નજીબી પદાર અદી આવ્યા હતા. કારણ કે તેમની નજીબી જે આ વાત જાણે તે મહેરનોઓની સિમામાં થયે ચુક થાય! એટલુંજ નહિ પરંતુ એકાદને 'દાઉસરકલ'માંથી બાંધકાંટ કરવામાં આવે એવી લાલિત હતી. જેને તેમ પણ જ્યુલી કંઈ ફેંટી રેવા જેવી અલિત ન હતી. ઉચ્ચ કુળની સ્ત્રીઓ તેને એઈ હોહ કરવાતી હતી; પરંતુ તેને લખતુર ખર્ચ, શ્રીમતાઓનો શોક, પ્રસંગોપાત મીનજાનીઓ અને તેનાં સંદર્પને લાંબી ધણી માણુ-જીની તેને ત્યાં અપવિત્ર કરતી હતી. અર્થાત કે જ્યારે અમુક સેન્ટપીટસ-ખર્ચ તેની નિંદા કરતું હતું ત્યારે અમુક તેની પ્રકાશ કરતું હતું. જ્યુલીને ત્યાં જે મહેરનો આવ્યા હતા તેમાં એક રહેજ સ્થામળા ધણીનો વિચિત્ર દેખાવનો માણસ હતો. આ માણસનું નામ પ્રેસ-વરકી હતું અને તે પોલીસનો એક મોટા ઉચ્ચ કાઉન્ટ હતો. તેને એસના મુંજા જેવી ભારે મુઠાં અને લાંબી દાદી હતી. તેણે આંખે કાળા ચસમાં પહેરી

હતી. તે પોલાનકથી આવેલો હોવાથી અદીની મંડીમાં અનુસૂચા જેવો હતો તેથી માદામ જ્યુલીએ તેને પોતાની પાંખમાં લીધો. આ કાઉન્ટને નામવા પ્રત્યે અણુએકો હતો. પરંતુ વાનીઓ અપવાનો અને ભત ભતનાં પીછાં પીવાનો અપત્ર શોખીન હોવાથી નર્મ આ ગોઠવણ હતી ત્યાં તે જઈ મેલો. જે રમણે અપત્રિત સંજીવે અને સન્નારીઓ માટે નારતા પાણીની ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી, ત્યાં ભત ભતની વાનીઓ મચુર પ્રમાણમાં હતી અને પીવાને માટે વિવિધ ભતના દારૂ, વોડકા, લીકર હતાં. કાઉન્ટ અદી આવી એક પુરશીપર મેલો અને દારૂની લીજીત લેવા લાગ્યો. કાઉન્ટ જ્યુલીની કમ્પની ભાગી ગયો એટલે જ્યુલીએ પીળા પર પોતાના રિમતનો વર્ણવ શરૂ કર્યો અને અન્ય સંજીવની સાથે વાર્તા વિનંદમાં લાગી. દારૂ ખુદ પીવામાં આવ્યાથી મચુર ભયો હોય તેણે કાઉન્ટ એક ખુલાખાં આરામ ખૂરશી પર આડો થયો. મધ્ય રાત્રિ અલિત થઈ ગઈ, જે નજુ વાગ્યાનો અમલ થયો. પરાણુઓ એક ધણી એક માદી થયા. જે થોડા રવા હતા તે માદી જવાની તૈયારીમાં હતા. આમ કેટલેક વખત ગયા બાદ રોકીએ કાઉન્ટને ઉંઘી ગયેલો જોયો. તેની ચુવાની આવી વિચિત્ર હા નેઈ કે આશ્ચર્ય પામ્યો. તેણે તેને દેહોણે પથુ જવાખર્ચાં 'દૂ-ઉ-ઉ' સિવાય કંઈ મળ્યું નહિ. તેથી તે સાંધી ચાલ્યો ગયો અને એક ખીજ માણસને લઈ ત્યાં પાછો આવ્યો. આ ખીજે માણસ તે આપણું એલેક્ટ્રીકાન્ડર વ્લાસોવરકી હતો. એલેક્ટ્રીકાન્ડરે તેને દેહોણે, તેનું નામ લઈ દાંડી મારી, પરંતુ રોકીને જુદેલો વિજય મળ્યો હતો તેથી વધારે વિજય તેને મળ્યો નહિ. આથી તેણે કાઉન્ટને ઉપર રાખ નમનદમાં લઈ જવા રોકીને કહ્યું: તે પ્રમાણે કાઉન્ટને ઉપર લઈ જવામાં આવ્યો, અને એક પલંગ પર સુવરણવામાં આવ્યો. અર્ધા કલાક બાદ વ્લાસોવરકી તે ઓરડામાં દાખલ થયો. તેનાં હાથમાં ચોર હાનસ હતું અને જે કે પ્રકાશનું અણગળીનું ચવા માર્યું હતું છતાં ઓરડામાંની બારીઓ પરના પડા ખસેડી નાંખવામાં આવ્યા ન હતા. તેણે હાનસની ખતીને પ્રકાશ બેચુદ કાઉન્ટના મહેં પર નાંખ્યો. ફરીથી હાંક મારી, દેહોણે, પાછું કાઉન્ટ એવી નિદ્રામાં હતો કે તેના હાંકમાં ભેરી વગરો તે પણ જાગે તેમ ન હતો. આથી તેણે હાનસને એક ડીપોય પર મુક્યું અને પુરશી ખસેડી પલંગ પાસે લાવી નશામાં મચુર અને બેલાન કાઉન્ટના ખીરસાની હડતી લીધી. હડતીમાં એક પાકાંટ મળી આવ્યું અને નાના ખીરસામાં રાખવાની જણસે ધનડીપેન, પેન્સીલ, મરુપુ રિંગેરે મળી આવ્યાં. પાકાંટને પદાર રાખી બાકરીની જણસે પાછી પાકાંટમાં સેરવી દીધી. બાદ પાકાંટ પીવાને નેમ્યું તે પાકાંટમાં હજાર હજારની નોટોની થોડકી હતી. વ્લાસોવરકીએ આ નોટોને પોતાના ખીરસામાં રચાત આપ્યું અને પાકાંટને હલકું કરી પાછું કાઉન્ટના ખીરસામાં મૂકી વ્લાસોવરકી બાણુજ બંધ કરી ત્યાંથી ચાલી નીકળે.

આમ કેટલેક સમય વ્યતિત થયા બાદ કાઉન્ટ ભગત થયો અને ધંદી વગાડી ધંદીનો અવાજ સાંભળી રોકી ત્યાં ઉપરિચલ થયો. કાઉન્ટ તેના રદાનું નીપ રોકો અને ધણી અજાળા થયો હોય તેમ આમ તેમ નેઈ તેણે તેને પુછ્યું—

“હું ક્યાં છું?”

“આમ સેટ જ્યુલી ને સફના બજાસામ.”

“કેટલા વાગ્યા છે?”

“ત્રણ.”

“સ્થવારના ત્રણ?”

“નાહ, બપોરના ત્રણ મયા છે.” એટલું કહી તેણે બારી પરના પડાને સરકાવ્યો. બહારના પ્રકાશ જોવામાં આવ્યો અને કાઠિન્દને જણાવ્યું કે બહુ વખત વ્યતિત થઇ ગયો છે. કાઠિન્દે બહારી બહાર નજર કરી, પછી જણાવ્યો બન્યો હોય તેમ રોકાના રહાસું જોઇ રહ્યો અને બોલ્યો:—

“હું બહારી શી રીતે આવ્યો?”

“જવાબમાં રોકાએ અધક્રિયત કરી પોતાની સફેદ કંતપકિત દર્શાવી.

“હું બહારી શી રીતે આવ્યો?” આસા અને ધમધમના રવે કાઠિન્દે યુન: સુલભ.”

“આપ નામદારે વધારે દુઝથી ઘડ પીધો હતો અને તેથી એમને બહારી દારી આપને સુવરાવવાની ફરજ પડી હતી.”

“હે!” કાઠિન્દે આશ્ચર્યચકિત મુદ્રાએ કહ્યું. “આ કુલ માટે હું બાહુ જ્યુલીના ધણે આભાર માનું છું, અને એ ખરેખર એમની દયા છે કે મારી એવી સ્થિતિમાં મારા પર મમતા અને માયા દર્શાવી અને બહારી આરામ લેવા દીધો, પશુ હું એમ જણુવા ચાહું છું કે મારી એવી સ્થિતિ નેહરુ એમને કંઈ માફ” તો સ્વસ્થ ન હતું ને?”

“માફ લાગુ” હશે?”

“શું તેઓ મારા પર રોષે બરાબર હતા?”

“નામદાર!” રોકાએ કહ્યું. “તેઓ ચુસ્તે તો નહોતાં થયાં પણ અચિત ખુશી તો થયાં નહોતાં.”

“મને લાગે છે કે હું નાદાન માંજુસની મારફ કે પશુની મારફ— વાર, હું જરા દાતજી પાણીના સામાન લાવ. હું ત્રણ રહેાં પીણ, વાળ સાફ કરી કારવી તેમને મળા મારા વર્તન માટે લામા માગીશ. પશુ—હા, બાઈ હજી ઉઠ્યા છે કે નહિ?”

“તેઓ તો ક્યારનાં ઉઠ્યા છે, નામદાર!”

“વાર રહે” કહ્યું તે પ્રમાણે સર્વ સામાન બહારી મેડલી આપ અને મોલવાર પછી બહારી આવી રહેને તારી બાહરી પાસે લઈ જાવ.”

રોકા નમન કરી ત્યાંથી ચાલી ગયો. અર્ધા કલાક પછી પાછો ત્યાં હાજર થયો અને કાઠિન્દને પોતાની રોકાણીના ઝોરડામાં લઈ ગયો. એ રડેા ધણે ચણુગારેા હવેા. બારીએ ઝીણ પડતા હતા, દીવાલ પર સુંદર ચિત્રો ચણાએ મોઢેલાં હતાં. જમીન પર પસિયન ગાલીએ પાથરેલાં હતાં. સોફા અને યુરસીએા વેાષ કમચી મોઢેલાં હતી. વચ્ચે ટેબલ પર ફાળી દાંતવું કીમતી કામ મોઢેલાં હતાં. દલાવર વેાક માંથી કુશીની રહેક આવતી હતી. આવા એક સુરોક્ષિત ઝોરડામાં આજે બેઠે રંગેા રેસીંગ કાઠિન પહેરી રોકાજી ગેર પર જ્યુલી બેઠી હતી. તેની કમીપ ખરીસ ટેબલ પર મોડીના કપ રાખી અને જાણમાં સીંગારેટની ડબી હતી. કાઠિન્દ દાખલ થયો ત્યારે તે સીંગારેટ પીતી હતી. બેઠે એ તેણે પોતાનો નાચુક હાથ લાંબો કર્યો અને કાઠિન્દ સાથે રોકેટનાં કસી સિમર દત્તપત્રી કહ્યું:—

“બેસો, રોકા એમને માટે ટાપી કાઢ! નામદાર! તમે તેની સાથે વેડાકા લેશો કે કોનેક?” (લાન્ડી.)

કાઠિન્દે વેડાકા પ્રત્યે પોતાનો અનુરાગ બતાવ્યો. રોકાએ તે સર્વ પદાર્થો દાખર કર્યા, એટલે જ્યુલીએ તેને ચાલી જવા હથોળા કર્યા. રોકા ચાલી ગયો. રોકાના જવા પાદ કાઠિન્દે કહ્યું:—

“મારે આખી હાથા માનવાની છે. કાને અને એટલું વિરમજલ રહ્યું છે” ક્યાં છું, કાને ત્યાં છું અને નહીં કર” છું” તે સ્ત્રી જુલી ગયો, એવી હાલતમાં આપે મારી જે સંભાળભરી કાળજી લીધી તેને માટે હું આપને સદાને રજી છું. આપની મહેમાનગીરી માટે હું આપને નેટલેા ધન્યવાદ આપું તેટલો એાઉ છે.”

“મે” મારા કતવ્ય સિવાય કંઈજ કહ્યું” નથી. એમાં શું યધ અડ. મારા વશદાર શુભાને આપને ખુશીમાં લઈ ગયેલા જોવા. અને આપને જામત કરવાના તેના પ્રવેશો નિર્દુજ નીવડવા તેથી તે મારી આશ્ચર્યથી આપને ચમત્પ્રદમાં લઈ ગયો.”

આ વાત ચાલતી હતી એટલામાં બારણું જરા ઉપડ્યું અને જાસો-વરડાએ ઉમર પર પગ મૂક્યો. પશુ જેવું તેણે જેવું કે જ્યુલી ટાઇની સાથે વાતચીતમાં રોકાઈ છે એ જોતાંજ તે તરતજ પાછો ફર્યો.

“હું ધણે મિનાહારી માલુસ છું.” કાઠિન્દે પ્રત્યુત્તર આપ્યો. “પરંતુ જે હું મારી નિયમીત હદ યોગજી જાઉં તો પછી મને વધારે લેવાનું મન ચાય છે અને વધારે હાડપાણી થવા પછી એક પ્રકારની તંકા મને આવે છે, જેમાંથી હું ચારપાંચ કલાક પછી એ જોત જેવી નિદ્રામાંથી જાગત યાઉં છું.”

“આપની મને દયા આવે છે.”

“આપના જેવાની દયાને પાત્ર થવામાં હું મારું સદ્કામ્ય માનું છું.” કાઠિન્દે પ્રત્યુત્તર આપ્યો. “દરે આપ કૃપા કરી મારા ચન્દાને માટે શી સજા ફરમાવો છે તે જણાવશો?”

“કયો ચન્દો?”

“હું ત્રણી પોતાની સ્થિતિ તદ્દન વિચરી ગયો અને સમાજના શિષ્ટાચારનું ઉલ્લંઘન કર્યું એ ચુન્દો નહિ તો બીજું શું?”

“એને માટે સજા?”

“હા, હું શ્રીમંત છું, મને પૈસાની કંઈ પરવા નથી. મારી પાસે અત્યારે પશુ નાણુની મોટી રકમ છે. હું એકલો છું, મારે આ દુનિયામાં નિકટવું જોઈ નથી.”

જ્યુલીની આંખો ચમકવા લાગી. તેણે તેના મહેમાનની સ્થિતિ જણવી તેને માટે વધારે રસ ઉત્પન્ન થયો અને તે બોલી:—

“કાઠિન્દે” આપ ખરેખર જાગવાના છે. હું કાર છું કે આપ બહોલે થોડા વખત રહેવાના છે નહિ વાર?”

“જી, હું મારા મોજની ખાતર મુસાફરી કર” છું. જરે આપજી મનનાના મિત્ર મી” રૂપેરેકેને આપને ત્યાં જમતાં આવડાને આમનજી મોઢેલાં ત્યારે તે મે” ધણી ખુશીથી રવાંકાઈ” મારજ કે ટોટલમાં મને એકલાને કંઈજ અમળું ન હતું અને મારે વખત જ ન હતો. પરંતુ હવે બહારી મે” કંઈક વધારે પીવામાં જે બૂલ કરો અને માટે મને જોઈ લાવ છે.”

[આ વાર્તા આવતા ચક્રમાં પૂરી મળે.]

એક સુંદરીનાં સાહસ કર્મો !

અપનાર—૨૧. મંલુકાલ ગોપાલરાય દેસાઈ

પ્રકરણ ૧૧ મું. (ચાલુ.)

“હરિ, હરિ;” વેપારીએ જીરસાથી કહ્યું. “ત્યારે તો હું એકે દહારા વધારે રહીશ.”

“આવતી કાલે અહીંયાં શું બેળવાનું છે?” પ્રસન્ને માલિકને પૂછ્યું.

“અરેઅરે દયાજનક દેખાવ, સાહેબ, માલિકે મોટીથી બૂમ પાડીને કહ્યું. “ત્રણ જણે જેમને જીવતા બાળી મૂકવામાં આવનાર છે, તેમને તો પોતે શિક્ષા થશે પણ એથો કે નેને ફરીતી શિક્ષા કરવાની—”

આ ધાતકી સમાચારથી પ્રસન્ન બાપુ દરીર કુણ ઉઠ્યું અને તે વચ્ચેજ બોલી ઉઠ્યો, “આવું કાંત મામકે આવેલા બપુંકર દેખાવ સહન કરી શકશે ?”

“શોભસ સહન કરશે—અને તે નહી બનવાનું જ છે.” તેણે કહ્યું. “પ્રથમના ત્રણ ફેડીયા રાત્રે ધાનામાં અહીંના મોટા મંદીરમાં પોદા કેટલુંક કિમતી જવાબીર અને દાળીના લીધા પછી છેવટે નાસી જતા પકડાયા. તેમની પાસેથી બધો માલ લઈ લેવામાં આવ્યો અને તેમને ફેડ કરવામાં આવ્યા. તેમના ઉપર કામ ચલાવી તેમને શિક્ષા કરવા મોટે અમારા વડા ધર્મચૂર મહેસાગિરિ મઠ કાલેજ ચંદ્રપુરથી આવી પહેલેઆ અને તે ત્રણે જણને આવતી કાલે જીવતા બાળી મૂકવાની સજા ફરમાવી. તે વખતે વડા ધર્મચૂર નવે દોઝરી આપવાનાં હતાં. વળી તેજ વખતે જ્યસિંહ નામના એક માણસને ફારી દેવાની છે.”

“આ જ્યસિંહે શું યુદ્ધો કર્યો છે ?” પ્રસન્ને કંઈક આશ્ચર્ય-તાથી પૂછ્યું.

“તેણે કેટલાક જીવના માણસોને હથિયાર આપ્યાં અને તેમને સલાહ આપી કે તેમનો બરાબર ઉપયોગ કરતાં શિખે કારણ કે વહેલો કે મોડો તે વાપરવાને સમય આવી પહેલ્યશે;” વીથીના માલિકે આજણ ચલાવ્યું; “આથી તેને પકડવામાં આવ્યો. તે માણસ અહીંના વીર બહારવટીઆ મહેન્દ્રપાળના પક્ષના છે એવો આરોપ તેના ઉપર મૂકવામાં આવ્યો. જ્યસિંહે—દિમતથી આ બધું કબૂલ કર્યું. તેથી તેને અહીંના ન્યાયાધિશ અનેલ્લા ધર્મચૂરની સમક્ષ લઈ જવામાં આવ્યો. તે બન્નેએ સઘે મળીને એવો-ચુકાદો આપ્યો કે આ માણસ મહીની ખેતમાં મોટો અસતોષ દેવાથી આ પ્રદેશમાં ખૂનામરડો ફાવવાની ઈચ્છા રાખે છે માટે તેને ફારીએ ચૂકાવવો જોઈએ.”

જ્યસિંહ ઉપરના જીલ્લાની નાસીથી અધિકારી પાસેને પ્રસન્ને કહ્યું, “અને ફક્ત સાદલાજ અપરાધ માટે આવી કરોર શિક્ષા ?”

“ભલા માણસ, તું ૬૭ બીનચુલ્લીની છે.” સખત અને આશ્ચર્યચક અવાજે શિખામણ આપતાં મોતીસા બોલી ઉઠ્યા, “અહીંના સત્તાધારી પુરોષો માટે આકુંઅવજી” બોલતાં પહેલાં પુછળ વિચાર કરવો; કારણ કે તેમના કાન બહુ તિવ હોય છે અને તેમના જીભસો અસહ્ય અને દયા વગરના હોય છે.”

“મને લાગે છે કે મારા કરતાં તમે અચ્ચર કરે એવી ભાષામાં પછું વધારે પડતું બોલી ગયા છો,” પ્રસન્ને હસતાં હસતાં ટકોર કરી.

“અરે! અહીંયાં તો બધા આપણા મિત્રો જ છે;” વીથીનો માલિક બૂમ પાડી ઉઠ્યો. “હતાં પછી કાલા પુરોષોએ પોતાની જીભ ઉપર કાણ રાખ્યો એ ખાસ જરૂરનું છે. મોતીસા કંઈ પછી વધારે પડતું બોલ્યા નથી.”

આ સાંભળીને વીરપાળ પરિજામની કંઈ પછી વરકાર રાખ્યા વગર અથવા તો તેની વિવેકશક્તિને યુરસાના આલેશમાં બાલુએ મુકી દઈ બોલી ઉઠ્યો, “જો મને પૂછો તો દરેક માણસની ફરજ છે કે જ્યાં જ્યાં જીવસ સ્થો હોય ત્યાં ત્યાં તેણે તેની સમી સખત વધી ઉભાવેા જોઈએ અને ગમે તે બોગે એવા અપાધની સામા યવા તાત્પર્યું જોઈએ.”

“અને જો કે જોઈએ તો આવી બાબતોની ચર્ચામાં ખાસ કરીને ઉત્તરવું નજર જોઈએ,” જીરસાથી લાલ યથેલા કાબ મહેરે મનોરમા બોલી “તો પછી મારાથી કલા સિવાય રહી શકતું નથી કે આ દુનીયાના સુખી જનસમાજને દુઃખી બનાવનારી મણીની ફરતાના અવવનર્ત દ્રષ્ટિતો વિષે જ્યારે જ્યારે હું સાંભળું છું ત્યારે ત્યારે મારું હૃદય અરેખર ઝારી જાય છે. અરેરે! આપણા ધર્મચૂરોમાં રહેલા વસનામુઓનો ખરેખરો બોધ આપણા રાજ્યકર્તાઓને કયારે થશે ? તે સહવાકરોને જીવત નથી અમલમાં મૂકવાની ઘટિ તેમનામાં કયારે પ્રમટશે ?”

જ્યારે, મનોરમા આ પ્રમાણે બોલતી હતી ત્યારે તેણીનું વદન મહુલ્લ થયું લાગતું—વીરતાની ઉમ્મિએ! ઉત્તરવું જવાથી તેની કાંતી પુલતી દેખાતી—અને તેનો આંતરિક જીરસો અને તેજથી તેની સુંદરતામાં ભગ્નતા આવતી જણાતી. પ્રસન્નગિરિ અને વીરપાળ સિવાય બધા તેણીના તરફ દિગ્બંધ બનીને તાકી રહ્યા. પ્રસન્ન અને વીરપાળ તો તેણીના આ શેડ સ્વરૂપથી આવી રીતે રેવાયેલા હતા. મોતીસા તો ફરિયે રહે તેણીના વાગ તરફ એકી દસે જોઈએ રહ્યા પછી એક લાંબો નિશાસ નાખીને બોલ્યા, “બાપ! તું આ દેશની નીચી લાગતી. આ તારી માતૃભૂમિ પછી નથી; નહિ તો આ ભૂમિનું અને અમારું કશાંજી ચર્ચનું હોત.”

આ માનસમાં કાળોથી મનોરમા શરમાઈ ગઈ. તેણીએ આસ-
પાસ નજર ફેરવી તો જણાયું કે ત્યાં બેઠેલા બધા મોતીશાના શબ્દને
અંતઃકરણ પૂર્વક ટેકો આપતા હતા. પણ આ વાત આજણ આવે તે
પહેલાં તો એકાએક બારણું ઉઘડ્યું અને એક નીચા પથ્ર મજબૂત
બાંધાનો કદરૂપા ચહેરાવાળો માણસ તેની કમરે બાંધેલા ચામડાના
પટામાં લટકતી મોટી કુંચી સાથે અંદર દાખલ થયો.

“આ મારો છેલ્લો ઉપાય હતો અને તે પણ ફેલત ગયો,”
અંદર પેસતાજ તે કહ્યો ઉઠ્યો અને ત્યાં બેઠેલા તરફ તેણે ઝડપથી
એક તીવ્ર નજર ફેંકી.

આ માણસના એકાએક દાખલ થવાથી તે વીણીતો માણિક તો
સ્તબ્ધ થઈ ગયો અને તેના ચહેરા શીકો પડી ગયો; કારણ કે આપ-
નાર માણસ આ ગામના જેલખાનાનો અધિકારી હતો. અહીં આ જે
વાતચીત ચાલતી હતી તે કેંઈક અંશે ભયંકર હતી અને તે વખતે
આવાનક આ અધિકારીનું આવમન યંવાંથી વીણીવાળો મહારાષ્ટ્ર નમ
એમાં કાંઈ પણ નવાઈ જેવું ન હતું. પણ તેના ઉપરના ઉદ્વેશ સંક-
ળાને વીણીના માસિકે તરતજ અનુમાન કયું કે અહીં આ બેઠેલા કાંઈ
પણ માણસને કાંઈ પણ તુકસાન કરવાના હેતુથી તે આવ્યો નથી.

“શું થયું છે સાહેબ ?” વીણીવાળાએ કહી પેટ પૂછવા માંડ્યું.

“કાંઈ કહેવા જેવું નથી;” જેઠર સાહેબ ઘરસાથી કટાણું
મેલું કરીને બોલ્યા. પછી એક જગ્યાએ બેસતાં તે બોલ્યા, “મને
ચોક્કસ પીવાનું પાણી આપો. આને મેં આપા કહેરમાં દોડાવા કહ્યું છે.
આખરે થાક અને તરસથી કેટલાંકને હું અહીં આવ્યો.”

“આ રહ્યું સ્વચ્છ કુંડું પાણી. આપ નિરાતિ સ્વસ્થતાથી
રૂં પીએ;” વીણીવાળાએ પાંચી આપતાં કહ્યું. “તેનાથી આપને શાંતિ
વળશે.”

“ખરેખર, પાણી મગાનું છે;” એમ કહી તેણે તે સારી
રીતે પીધું. પછી તે જરા સ્વસ્થ થઈને કહેવાં લાગ્યો, “તમે માંડ
કહેવું માનશો ? આ મામમાં પૈસા ખરચતાં પણ એકે સાધુ જડતા
નથી.”

“શું એકે સંસાર જડતા નથી ?” માસિકે આવરતાથી પ્રશ્ન
કર્યો. “આપણા મોટા મંદીરના નવું સાધુઓ કયાં ગયા ?”

“તે ત્રણ હેડે જ પથ્ર તેઓ તે તમના કામમાં શોકાએલા
છે;” જેઠરે જવાબ વાળ્યો. “પથ્ર તે સિવાય બીજાં કાંઈ નથી
અને તેથીજ હું મોટી વિમાસનમાં આવી પડ્યો છું.”

“પથ્ર તમારે સાધુની શું જરૂર છે તે તો કહો ?” કાંઈક જવા-
સથી વીણીવાળાએ પૂછ્યું. “બીજું પાણી આપું ?”

“હા લાવો. આને હું તેનાથીજ પેટ ભરીશ.” જેઠરે કહ્યું.
પછી આસપાસ ભ્રમીને, “અરે મોતીશા, તમે પાછા ક્યારે અહીં
આવી પહોંચ્યા ? તમે ચોક્કસ આવાઝીમાં ઉપર તો અહીં હતા. તે
વખતે મને યદ છે કે મારી આંખે તમારી પાંચેથી એવીજની એક નેહી
ખરીદ કરી હતી.”

“તમે જણ્યો છો સાહેબ,” મોતીશાએ હસતાં હસતાં જવાબ
આપ્યો, “કે આ ગામના લોકો ઉપર મારો બહુ લાવ છે અને તેથી
વરે પડીએ છું” અર્થાત્ “હું”

“હું માંડ છું” જેઠરે વીણીના માસિકે તરફ આંખોના ધસારો
કરતાં કહ્યું, “મોતીશાને અહીં ઉપરાણી વધારે છે અને તેથી તેમની
આવના અહીં વધારે થાય છે.”

“બલે, તેમ પણ હોય.” મોતીશાએ હસતે ચહેરે કહ્યું.
“પથ્ર જેઠર સાહેબ, તમે શી સુરેલીમાં આવી પડ્યા છો તે
તો કહો ?”

“ખરેખર તે સુરેલીમાંથી કેમ છુટ્યું તે હું જરા પણ સમજ
કરતો નથી.” જેઠરે નિશ્ચય નાખતાં કહ્યું. “જે કે મારે તે કામ
સાથે ખાસ કરીને કાંઈ પણ લેવા દેવા નથી પણ તે કયાં વખરે મારો
જુટકો નથી. સંભળો, તમે જો ન જાણતા હો તો જાણી લેજો કે આવતી
કાલે માર કેડીએને તેમના શબ્દા મારે મોતની શિક્ષા કરવાની છે.
તેમાં ત્રણેય બાળી નાખવામાં આવશે અને એકને ફરીએ લટકાવ-
વામાં આવશે. કેટલાંકના નિયમ પ્રમાણે તેમને જુદી જુદી એટલીમાં
પૂરવામાં આવ્યા છે. જે ત્રણેય બાળવામાં આવનાર છે તેમની પાસે
આપણા મોટા મંદીરના ત્રણ સાધુઓને મેં રાખ્યા છે. તેઓ આજ
આખી રાત તેમની પાસે રહીને ઉપદેશ આપ્યા કરશે. પણ મોલા કેડી
જાણિકંદને મારે કાંઈ સાધુ અગી આવતો નથી તેથી અહીંના મુલકે
મંદીર અને ધર્મશાળામાં તેની જાળબેળામાં કું ફરી વળ્યા.”

“અને તમે તેમાં નિરાશ થયા ?” માસિકે કહ્યું. “પથ્ર તમે
વધા ધર્મશૂરને આ મારે કહેતા નથી ? તેમની તહેનાતમાં ધણ
સાધુઓ છે તો તેમાંથી એક તમને આપશે.”

“વાહ, તમારી સલાહ તો લાખ રૂપીયાની છે.” જેઠરે માથું
ધુણવતાં જણાવ્યું. “પથ્ર અહીંથી આશરે ચાલીશ માસલ દૂર
આવેલા એક મંદીરના વડા અધિકારીએ મહાન્ત મહેસાવિરિને ચોતાને
ત્યાં પધારવાનું આમંત્રણ કયું” અને તેથી ચોતાના બધા માણસોને
લાઇને તેઓ ત્યાં ગયા છે અને તેથી તેમનું અહીં આ કાંઈ પણ નથી.”

“હવે હું તમારી સુરેલી બરાબર સમજીશ;” તે માસિકે કહ્યું.
“કારણ કે આજણ માસિકે કાપાએલા હું જાણું છું. તેમાં એવું લખે
છે કે જે સત્યબોને મોતની શિક્ષા કરવામાં આવી હોય તેની પાસે તે
શિક્ષા કરવાના નિર્ણય વખતે અજાઉ બાર કલાક પહેલાં તેને છેવટનો
ઉપદેશ કરવાને એક લાખ સાધુને મોકલવાને બોધ્યું અને—”

“જે આ પ્રમાણે ન જાની શકે તો,” જેઠરે કહેવું, “અર્થ
સુધી તે પ્રમાણે થાય નહિ ત્યાં સુધી મોતની શિક્ષા અમલમાં અગી
કામગીર નહિ. વળી આવતી કાલે બપોરે આ કેડીએને શિક્ષા કર્યાં
પછી વધા ધર્મશૂર તરતજ મંદીર તરફ જવાના છે અને તેથી જો
તે કેડીમાંના એકને શિક્ષ કરવાનું બધ રાખવામાં આવશે અને તેથી
તમને ચોક્કસ વખત અટકવું ચારી તો તેઓ ધણા ઘરસે ઘરસે અને બધા
વધ મારા ઉપર રોળી પાડવામાં આવશે પણ આવા અધર્મને પ્રસંગે
આપા ગામમાંથી કાંઈ પણ જગ્યાએથી એકાદ સાધુ નહિ મળી આવે
એવું કાણુ પામ્યું હું ?”

“તમે ચ્વડીના મધ્ય ચોક્કમાં આવેલી મોટી ધમરાણામાં તપાસ કરી ?” મોતીસાએ પૂછ્યું.

“હા, ત્યાં પશુ કેમ નથી,” તેણે જવાબ આપ્યો. “પશુ તમે તે માટે કેમ પૂછો છો ?”

“કારણ કે ખાસ કોઈ કામ માટે આવતી હોયે પરીદોષને તે જગ્યાએ મને મળવાનો એક સાધુએ વાતો કર્યા છે,” તે વેપારી બોલ્યો. “અમે મને ચોક્કસ ખાતરી છે કે આજ રાત્રે તે સાધુ જરૂર ત્યાં આવીને ઉતરશે.”

“આ સમાચાર ધણી પ્રસન્ન થવા લાગ્યો છે,” જેલરે હૃદયથી કહ્યું.

પશુ આ સમાચારથી વીશીની માલિક, ખીલ ત્યાં જોઈ શકે શકે એ અંતે ખાસ કરીને પ્રસન્ન, મનોરમા અને વીરપાળના અચ્ચાંબોના પાર ન રહ્યા. તેઓને મોતીશાનું વતન નવાઈભરેલું, બીજાઓ અને દોષી લાગ્યું. જે માણસ ચોક્કસ વખત પહેલાં ન્યાય અને દમાની મોટી મોટી વાતો કરતો હતો, જેણે મનોરમાને તેણીના જીવનસાથી સ્વપ્ન માટે અભિનંદન આપ્યું હતું તે માણસ જનપંથની બાબતમાં આ પ્રસાદે જેલરને મદદ કરે એ વિચારથીજ તેઓનું લોહી ઉઠી ગયું.

પશુ જેલર જેવા ભયંકર અજાણી મનુષ્ય નહોતો હોવાથી કોઈ આ વિષે જરા પશુ ચર્ચા કરી શક્યું નહિ. વળી જેલર તે વીશીવાળા જોડે વાતોમાં ચોક્કસેવો. દેવતાથી બધાના રહેલા ઉપરના હાલ જાણી શકે નહિ; નહિ તો તેને થોડો ધણી પશુ વહેંચ ચોક્કસ આવત. થોડા ઘણા સમય પહેલાં જુદાથી પોતાના વિચારો દર્શાવ્યા હતા તેઓને માટે પરિણામ ધણી અનિર્ણયીત આવત.

મોતીશા શેઠે આ અચરની જરા પશુ દરકાર કરી નહિ; તે તો જેલરની સાથુજ તાકી રહ્યા.

“શેઠ, તમે જે અખર મને આપી છે,” આખરે જેલર બોલ્યો, “તેને માટે હું તમારો આભાર માનું છું.” પશુ તમને ચોક્કસ ખાતરી છે કે મધ્ય રાત્રીએ તે સાધુ ત્યાં આવશે ? કારણ કે આવતી હોયે બરાબર બપોરે બાર વાગે અભિનંદન કરીને હટકાવશે છે તેથી આજે મધ્ય રાત્રીએ તે ત્યાં લાઈ જવાજ નેહરું.”

“હજી મધ્ય રાત્રીએ એક કલાકની વાર છે અને હું ધારું છું કે એક કલાકમાં તે જરૂર ત્યાં આવી પહોંચશે,” મોતીસાએ કહ્યું.

“મોતીશા, હું ફરીથી તમારો આભાર માનું છું,” જેલરે ઉઠતાં કહ્યું. “હું ત્યાં એકદમ જાગ્રતે તેની રાહ જોઈું છું.”

આટલું બોલી જેલર ગયો અને તેની પછવાડે બારણું બંધ થયું. કે તરતજ મોતીસાએ ઉઠીને વીશીના માથીકેને કહ્યું, “હું હવે મારા જોરમાં જાગ્રતે આરામ લઉંશ.”

અને જાણે કે પોતાના મનની કારમાં હોય અને કદાચ બધા તરફથી કંઈ પશુ સાંજળું પડશે એવું માનતા હોય એમ ધારી કોઈના સામું ભેગા સિવાય અને એક પશુ-જાણે મોતીસા સિવાય તે પોતાની જોરથી તરફ આંધ્યા ગયા.

અપ્રાપ્ત.

ફલજની બેગમ.

(સંપૂર્ણ દ્વિતી ભાગ.)

અનુવાદક:—શ્રી. લલિતરાય જાડવજી બચાસ.

પતિ તરફની વફાદારીથી મોગલ રાજમહેલની બહોળાઈથી તૃપ્તિ જણી જન કુરબાન કરનારી સ્ત્રીની આ કથા છે. એક તરફ મોગલ સમ્રાટ ઔરંગઝેબના ભુલોભેને દોર ચાલી રહ્યા હતા, બળીયાના બે ભાગનો ન્યાય ચાલતો હતો. રજપુતોમાં અંદર અંદર કુત્રેષ થવાથી સમ્રાટ સામે ધોર ઉઠેલા કોઈ તૈયાર નહોતું. પ્રજા જીવનની મજાદાર રહી હતી. ખીલ તરફ અધર્મની દાની ન સહી શકનાર પ્રમુખે દક્ષિણમાં એક વીર નર ઉત્પન્ન કર્યો હતો. તેણે આખા મહલ રાખીને એકાન્ત કરી મોગલ સમ્રાટની સર્વોપરિ, પરંતુ અત્યાચારો અને અતીતિથી પાપામયીજ બળજબી ગયેલી સત્તા સામે પ્રેરણો આપી હતો. સારા દિ-કુરબાનને પોતાનાજ અમલ નીચે માનનાર ઔરંગઝેબ એ કહેવાતા કુશરના ઉંદર પરંતુ વીર કેસરી બનપતિ શિવાજીની તાસ પામતો હતો. સમ્રાટે એ વધતી જતી મર્યાદા સત્તા સામે ઝુલ્યા અમલવાદમાં મુકામ કર્યો હતો. આપણી કથા એ સમયની છે.

અમદાવાદ પાસે પાંચ ગાઉ ઉપરના દેવગામ નામના ગામમાં અવિશ્વકત છતાં શરીરથી વિકસત એવા બે છોકરા પ્રેમ કથા વંચાતી હતી. નારાયણરાવને પુત્ર પુરંદર અને નારાયણરાવનાજ એક મિત્રની વિધવાની પુત્રી યુષ્માવતી બાલ એક એક ખેલતાં દિન પર દિન વધારે ને વધારે પ્રેમ બંધનમાં જકડાતાં હતાં. બાળક મટી તેઓ સુવાન થયાં. પુરંદરને મજબૂત બાંધો, આંખમાં ચમકતી વીરતા અને ચહેરાનું શૈલ્ય જેવાં આકર્ષક હતાં તેવુંજ યુષ્માવતીનું શૈલ્ય મોહક હતું. હૃદયનો શુદ્ધ પ્રેમ અને શૈલ્ય, સોનું અને સુગંધ અને સાથે મર્યાદા, બંને બાળક મટી સુવાન થયેલાંઓની આ પ્રીતિ તેના વડીલોથી બની ન રહી. તેઓએ ધણીજ આનંદથી એ પ્રેમને વધારી લીધો અને વિવાહ કરી લીધો. પરંતુ કોઈ પૂર્વકર્યાના દેવતાથી કે મને તે કારણથી યુષ્માવતી માતાનું મુખ ગુમાવી બેઠી. તે મરણ પામી એવે યુષ્માવતી પતિને ઘેર જવાજ પામી નહિ.

મોગલ સમ્રાટ ઔરંગઝેબ એક દિવસ શિકાર ખેલતાં ખેલતાં દેવગામ પહોંચી ગયા. ઔરંગઝેબ સાધુતાનો ભારે આશ્ચર્ય કરતો હતો. તેણે રાજ છોડી મર્યાદા આપ્યા જવાની પશુ પ્રસંગોપાત વાતો કરી કહેવા. પોતાના અધર્મ કૃત્ય ઉપર પશુ તે ન્યાય અને ધર્મનો દોળ ચલાવતો. યુષ્માવતીના કમનસીબે એ સ્વાધર્મ પટુ દાસી ફકીર ઔરંગઝેબની નજર એ બીલી નીકળ્યાં યુગ્મ જેવી યુષ્માવતી પર પડી. એ શૈલ્યથી તે સુગંધ થઈ ગયા. ઔરંગઝેબના હૃદયમાં દયા, પરેશકાર, પ્રેમ, એક સાથે ઉભરાઈ આવ્યાં. પોતાની દુષ્ટ વાસનાને તેણે ન્યાયનો દોળ ચલાવ્યો અને વિચાર્યું કે શ્રાદ્ધ મહેલોમાં રહેવાને લાયક આ સંસ્કર ધારી આવી ગમ્મમાં પોતાનું જીવન વિતાવે એ અન્યાય છે. મારા છોકરાં આનો અન્યાય, આનો અત્યાચાર નહીં થવો જોઈએ. હું સમ્રાટ થઈને આ ગરીબ બાળા પર ઉપકાર ન કરું તો મને શિકાર છે.

દુત્તજ તેણે પોતાના નોકરોને દુકમ કર્યો કે:—“આ ગરીબ છોકરીનું દુઃખ આરાધી બેઠાવું નથી. આ ખુશરુત ફૂલ આ જગતી બગીચામાં રહેવાને લાયક નથી. તેને જગતી બેઠાવતો જેવા સ્વયે પહેલે ચાલી શે.” એ વખતે દિનદુરાયનામાં કોની મનલ દત્તી કે ચંદેનસાદના એ ફરમાનના બનાવર કરે! હજી તો લમને પ્રીદાન કૂટરો નહોતે, માતાના મરજીના આંસુઓ સુકાયા નહોતાં, કે પતિ પત્ની પરસ્પર મનમાં પશુ નહોતાં, એટલામાં વરોળાઓ આંખો અને આ પુષ્પને છાપી ગયો.

આખા મામમાં આ બનાવથી ત્રાસ ફેલાઈ ગયો. પુરંદરને એ ખબર મળતાં તેના દિલમાં વેરાન પ્રવળી ઊઠ્યો. પરંતુ તેણે બેયુ કે પોતાને સહાય કરે એવું કાંઈ નથી રહ્યું. એટલે હવે તો માથું લેવો અને ભત્રે એકલા પશુ જૂનીને પુષ્પને કેવી રીતે છાપાવી તેનો વિચાર કરવા લાગ્યો.

પુષ્પાવતીને મોતીખાતમાં બારે જાનસાદોથી અને સુખનાં આખું સાધનો વચ્ચે રાખવામાં આવી હતી. બાદશાહ તેને ફૂલની બેચેન કરીને બોલાવતો. મહેલમાં સુખની કાષ્ઠ જાતની ખાખી નહોતી પરંતુ ખાખી માત્ર દિલના આરામની હતી. પુષ્પાવતીનું હૃદય “પુરંદર” “પુરંદર” બોલાઈ કરતું હતું. તે પોતાનું જીવન પાપમય લાવતું હતું. પુષ્પાવતીના સહભાગીને તેની દાસી તેના હૃદયને સમજનારી નીકળી આવી અને તેણે તેના દિલને આરામ મળે એવાં સાધનો પોતાના મંદિરમાં. એ દાસી પુષ્પાવતીને આપાસન આપતી રહેતી હતી એથી તેના દુઃખમાં ઘણો ઘટારો થતો હતો. પુરંદરને મળવાને તલસ્તતી પુષ્પાવતીએ ઉઘટ સાદસ કયું અને નીચે સુખને એક પગ દાસી આવડે રાનારા કર્યો.

પ્રિય પુરંદર,

લેલો આનંદ હતો કે મને તે સ્વર્ગ પ્રાપ્ત થયું અને સંસારમાં મળ્યાં કે તેનાં તમામ મુખો મને મળ્યાં ગયાં; પરંતુ મને તો જાદોનાં આ બધાં મુખો એ જોવાનાં લાગે છે. તમારા વચનનું જીવન મને કેટલું બાર રૂપ લાગે છે તે એક માથું મનજી જાણે છે. હું જાણે પાપ કર્યાં પાતના બોજથી રહી છું. અરે, મારા પ્રાણપ્રિય ધર્મ, મારું સતીત્વ-તે હું જાણે મોડી છું. અહીં પોતાના પતિને, પોતાના સતીત્વને યુગાયા પછી કષ્ણ જાતનું મુખ મળી શકે! અહીંએ એક જ ધર્મ પતિ તરફની વફાદારીનાં છે એ જ ધર્મથી મને જાનમેરીથી બચ કરવામાં આવી છે. આ લખતાં પશુ મને કેટલું દુઃખ લાગે છે તે મારું મનજી જાણે છે. મને લાગે છે, આ સતીત્વનાં જન્મ કરતાં હું વિધવા થઈ રહ્યો તો તેનું દુઃખ મને એટલું ન લાગત. હવે આ પાપમય જન્મ તમારું હું રહેવા મજબૂતી નથી. પુરંદર, એ તમે મને ખરેખર માહતા દો, તમને એક સાધેજ એવાં મેલતાં અને પછી જીવન બેલ પશુ સાધેજ એવાં જોવામાં એ બાજુન પ્રીતિની શાદ દોષ તો તમે જાદી આવી મને આ પાપમય જીવનમાંથી મુક્ત કરો. જીવનેક, પ્રાણેક; મરે આ પાપને બાર ઉતારી લે. આ નરકપુરીમાંથી મારો ઉદાર કરો. આલો, આપણે સાધેજ આ રહેલો તમારો કરી આ પાપમય, દુઃખમય જીવનથી મુક્તિ.

તમારા ચરણની દાસી,
પુષ્પાવતી.

પુરંદર, પુષ્પાવતીનાં રોડે જાણતો હતો. તેને પછી ખાખી હતી કે પુષ્પાવતી નિર્દોષ છે. વિચારથી તો તેનો રોડે વધી હતો. પુરંદર રાત દિવસ બીની આંખે તેને છાપાવવાનો જ વિચાર કરતો હતો. એટલામાં હું તેનો સ્વીકાર કરું તો ધર્મબદ્ધ થાઉં એ વિચારે તેને મુકાબો. પરંતુ તેને આ વિચિત્રમાંથી છાપાવવા સિવાય તો છુટકા નથી અને મને તે બોલે પશુ તેને છાપાવતી એવો ફો વિચાર કરી પુરંદર દાસીની મદદથી કાલી મહેલમાં પહેરી ગયો.

પુરંદર ધીમે ધીમે પુષ્પાવતી પાસે ગયો. પ્રિય પતિને આવતો જોઈ પુષ્પાવતીએ પશુ પ્રેમાશુઓથી તેને આવકાર આપ્યો. પુરંદરે તેનો હાથ પકડી એટવાનો પ્રયાસ કર્યો ત્યારે પુષ્પાવતીએ કહ્યું કે, “બાહા, મારો સ્વર્ગ ન કરો. હું પાપી છું. હું તમને એટવાને લાયક નથી. પશુ પુરંદરે તે કષ્ણ ન સંકલ્પે” અને હૃદયથી હૃદય લગતી અતંત પ્રેમથી સુખન કયું અને કયું, “બાહી પુષ્પ, તારું કરીર અપવિત્ર થયું છે; પરંતુ હૃદય તો શુદ્ધ અને પવિત્ર છે. હૃદયની પવિત્રતાજી સાચી પવિત્રતા છે. તારું હૃદય દબેલાં પવિત્ર રહેશે તેની મને ખાખી છે પરંતુ હાલ દુલ મતી ન થાય એવો વિચાર કરી મેં તારાં કષ્ણ માન્યું છે. આપણે બંને એકબીજાના વિરહથી દુઃખી થઈએ છીએ મારે માલો આને એ દુઃખમાંથી બાપણે બંને મુક્ત મળે.”

પુષ્પ, પુરંદરના હૃદય પર મણું રાખી, આંખમાંથી જાણ વધાવતી આ જાણ સંભળતી હતી. પુરંદરની આંખમાંથી પશુ જાણ્યો માયાની જ્વાળા દળાઈ ગઈ પરંતુ પછી પુષ્પે કહ્યું, “બાહા, આ જીવનમાં તે આપણે મોટી થકારું નહિ પરંતુ મૃત્યુ થતાં મારાં પાપો પાપાં જશે અને આપણા જન્મેનો જીવાત્મા એકબીજામાં મળી જઈ જવસ્ય સુખી થશે. મેં ક્યારેનો રોડ તમારો કર્યો રોડ પરંતુ માથ પ્રાણ ઉપર જાળપણથીજ તમારો અધિકાર સ્થાપિત થયો છે એટલે એ મારા અધિકારની વાત નહોતી. મેં તમને એટલાજ મરેજ બોલાવ્યા. આ હૃદયને સ્વીકારો. તમારું મોહું જોનાં જોનાં હું જુદુ આનંદથી મરીશ. તમારો હાથ મૃત્યુ થતાં મારા પાપમયને છુટી જશે. બાહા, મારો અવતર કરી નહિ મરે-દરે વિચલન ન કરો.”

પુરંદરને એ વાત ખરી લાગી અને તેણે અમકાર તેણી કહાર કાઢી કહ્યું કે “દરે મેં મોહ છોડી દીધો છે. સાથ હું અને તું બંને આ રોડે છોડી દેવાં સાથે વિચલેલાંમાં આમાં જન્મ.”

પુષ્પે પ્રસન્ન ચિત્તથી એક વખત પતિનું કંઠન કરી લીધું અને યીર મુકામી મોલી “આજ મારાં ધન લાગે છે. મારા પાપના જન્મને છુટ છે, હું સ્વતંત્ર બની સ્વર્ગે સંચરું છું.” પુરંદરે જૂની મલાવવા હાથ તો ઊઠ્યો કર્યો પરંતુ એ રોડે રમણ, એ પોતાની પ્રિય પુષ્પ ઉપર જૂની કેમ મલાવવી એ વિચારે મુક ઊઠ્યો, જૂની હાથમાંથી સરખી પડી. ત્યાર પછે પુષ્પે સમજ ભય નહોતો જોઈ પાસ કર્યો. “પુરંદર, જીવતા ન જાતીશ. આ તે પ્રેમ પરીક્ષ છે. મારાં આ પાપી કરીએ જાદી નાથ કરો.” પુરંદરે ફરી હાથ ઊઠ્યો કર્યો પરંતુ પુરંદરને એ જાણ્યો એક બાળસા આવી પહેરી ગયો, અને તેણે પુરંદરને હાથ પકડી લીધો. આથી ફૂલની બેચેન અતંત કષ્ણથી અતંત કરી અને કહ્યું કે,

“હું કાણ છું એ જાણે છે ?”

બીથારો ખાનસરા ગઝારાયો અને ખાલ્યો. “આપ. ખાનસરાની બહાલી બેગમ ફૂલબની છે.”

બેગમે ફરમાવ્યું, “હું હુકમ કરું છું કે દામ છોડી દે.”

ખાનસરા જવાબ આપ્યો. “આપનો હુકમ હું માથે મઠાવું છું. પરંતુ આ બધી હકીકત શહેનશાહ પાસે અવરય રજૂ કરીશ.”

ફૂલબની બેગમે તુર્તજ જમીનપર પગ પહોંચેલાં નીચેની જમીન ખસી ગઈ અને પુરંદર તેમાં સમાઈ જતાં જમીન હતી તેવી સજ ગઈ. બેગમે ખાનસરાને કહ્યું, “જન હવે બાદશાહને બધી હકીકત કહી દે.” ખાનસરા તુરંતજ ચાલ્યો ગયો.

પુરંદર જમીનમાં ઉતરી ગયો અને થોડાં કળાં ચાલ્યો તેટલામાં પોતાને તેવા આવેલી દારીજ મળી અને તેણે કહ્યું કે “પુરંદર જઈશી લાગે, બાદશાહના માથેથી પાછળ પડવાની છે. તમને આ સોંપવાના મોઢાં આમળ તૈયાર થોડાં મળશે.” આ સાંભળતાંજ પુરંદર દોડ્યો અને દારીજે કલા યુજ્ય લોધરાંની બહાર નીકળતાંજ સાજ નાખેલો તૈયાર થોડો નજરે પડ્યો. તે ઉપર પોતે સ્વાર થઈ ગયો અને થોડાંને પુરવેરે મારી ચૂક્યો. પરંતુ બારત સમ્રાટ ઝોરંગજેબના સેનાનીઓએ તેનો પીછો પકડ્યો અને એ સયોદ તારી મારી પુરંદરને કાપલ કરી શહેનશાહની ફરમામાં હાજર કર્યો.

ઝોરંગજેબે પુરંદરને કહ્યું, “અય યુવાન, તું બજારો દિમત-બાજ છે. બધાં કમુતર પછી ફરજી ચક્રવં નધી ત્યાં તું બેધક ચાલ્યો આપ્યો છે. તું બધી હકીકત સચેસારી બજાવી દે તો હું તને માફ કરું.”

પુરંદરે મારીની વાત સાંભળીને તો સળગી ઉઠ્યો. ફકત કાંઈ તેણે કહ્યું, “હું તમારી મારી માંગવા નથી આવ્યો, તમે મારું સર્વસ્વ લઈ ગયા છે. હવે આ પ્રાણ બાકી રહ્યા છે તે પછી લઈ લો. મેં તમારો જી.ચન્દો કર્યો છે તે માટે મને સજ કરો. મને તે કરો પરંતુ હું કદી પાસે ગયા હોતો એ તો નહિજ કહેવાનો. બારત સમ્રાટની સનયુષ્ય આટલો બેઝવજ બવાબ કાંઈએ કદી નહોતો આપ્યો. ઝોરંગજેબની આંખો લાલ સજ ગઈ. તેણે તુર્તજ ફરમાવ્યું “આ શવતમને કલ કરો.”

પુરંદરે તો એ હુકમ માટે પરચોકમાં અમર જીવન પ્રાપ્ત કરવા અને પોતાની પ્રિયતા સાથે અદ્વૈત સાંધવા તૈયારજ હતો. ખાનસરા-ઓએ પૂરી ચલાવી પરંતુ એજ સજે પોતાના પ્રિયતમની સહગમી યવાની ચલિલાવાળી ફૂલબની બેગમ થાને પુષ્પાવતી એજ અદ્વૈત માટે ડુરંગે કહી પડી અને શહેનશાહ આંખ ખોલીને જુએ તેટલામાં એ તીક્ષ્ણ કટારો બેગમના હૃદયમાં ચૂંક મૂકી પુત્રી ગઈ.

સમ્રાટ આ પ્રેમ-આ લગની જોઈ ચક્રાત થઈ ગયો અને પોકારી ઉઠ્યો. “ફલ તને આ શું સૂઝ્યું ?” મરતાં મરતાં બેગમે કહ્યું કે “મેં માત્ર પતિવ્રતવું, એવું કર્યું કતબ બજાવ્યું છે.” પુરંદરે મરતાં મરતાં આ વાક્ય સાંભળ્યું અને તેનામાં નવું બળ આપ્યું તેણે પુષ્પને એક યુગલ લીધું અને બન્ને એકજ શ્વાસ લેતાં ચિરકાળવું અદ્વૈત સાધી રવગમાં રહાલવા આજ્ઞા ગયાં.

ઝોરંગજેબની હૃદયને આ દરમની ધણી અસર થઈ. તેણે અમદાવાદમાં ૭ દિવસ સુધી ફૂલબની બેગમના મરણ માટે શોક પાળવાનો હુકમ કર્યો. મહેલની સામેજ બાદશાહે એ પ્રેમી યુગલની સમાધી બનાવી, બેગમે અને દારીજોને એ સમાધી પર પુષ્પો ચડાવવાનો હુકમ કર્યો.

એ સમાધી ઉપર બાદશાહે નીચેની મતલબની એક ફારસી કવિતા લખાવી તેલું નામ અમર કરી દીધું. આજે પછી એ રીલા લેખ એ પ્રેમ ગીતનો પુરાવો આપી રહ્યો છે.

“એ સરળ બાળામાં આવો અવલનીય પ્રેમ દરો એવો મને ખમાલ પછી હોત તો એ સુખની છેડું ન કરત.” (સમપૂર્ણ.)

કાણુ બહાદુર—ખાપ કે બેટા ?

કરતુરાં પાણી બરવા ગયાં હતાં. પાણી વરી આવતાં બજારમાં એક કેટલું ભેંડું. બે પાડાઓ લડતા હતા, તે ભેવાને ચાલુસોની કંક પચ સારી બની હતી. તેવામાં કરતુરાં બાઈના પતિ ને દુકાનમાં ઉભા ઉભા આ મામલો ભેટા હતા, તેમને સામેની દુકાનમાં જવાની જરૂર પડી એટલે પૂર વેગથી દોડી શ્વાસોર બીજ દુકાનમાં ગયા.

આ બનાવ જોઈ કરતુરાં મલકાતી મલકાતી ધેર ચાવી અને સામુજને કહેવા લાગી:—“સામુજ! તમારા દિકરા તો બહુ બહાદુર બજાવ્ય છે.”

સામુજ:—“કેમ, શું થયું ? કહે તો ખરી ?”

કરતુરાં:—“બજારમાં બે પાડા લડતા હતા. તેવામાં તમારા દીકરા હોડીને એક દુકાનેથી બીજ દુકાને ચડી ગયા.”

સામુજ:—“હોયજ તો બાપુ. બહાદુરના બેટા તો બહાદુરજ હોય ! તમારા સસરા ક્યાં-જોણ બહાદુર હતા ! જુનાગઢમાં તેણે કટતી ત્યારે પોરનુંદરમાં ઉપાડે વસે લી જેખતા હતા !”

સુમનત.

કા. રતીલાલ ગોવિંદજી,

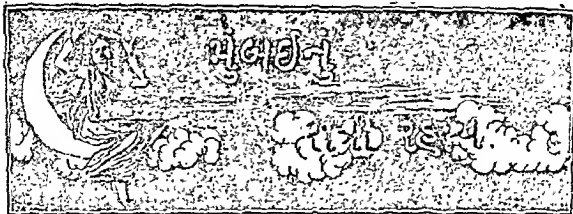
કા. રતીલાલ ગોવિંદજીની

અકબરશાહ કરતુરીની અગરબતી

ઓતો નવો સ્ત્રી દાલમાંજ આવી પહોંચી છે. આ અગરબતી ઉતમ અને પવિત્ર વસ્તુઓમાંથી બનેલી હોવાથી તે મંદીરા, મસજીદ, “સંધ્યા-યુગ” વિગેરે ઉત્તરેશોના પ્રસંગોમાં જુદીથી વપરાય છે. સુબંધ, ગુજરાત, બહારના કંઈક આદિકા વિગેરે દેશવરોનાં અમારા માંડકોને તે બહુ પસંદ થયેલી છે તો પછી અમારા માનવત નવા માંડકોને અમારી “અગરબતી” છાપ રસપ્રદ અગરબતી પરફ નહીં પડે તો પેસા આપણેજ એક વખત તાલક પ્રમુજ બંદરે વાપરી લેશો (લોક તોલના ૧) પેટના ૩. ૨. ૩ ૧) વા, વા, વેપારી માટે ખાસ બાવ-

કા. રતીલાલ ગોવિંદજી અગરબતીવાળા,

૨૩૧. વડવાડી કરીઆણી બજાર, મુંબઈ ૩.

(અન્યાર-૨૧, ચુત્તરવત)

કમળાની આત્મકથા (ચાલ.)

“પ્રેમકુંવર શોકદર્શક પોશાક પહેરી વૈષ્ણવશોક દર્શવાનો ઉપરથી ધણી આંખર કરતી હોવા છતાં મ્હારી તે પોતાનો બેઠ છુપાવી રાખી નહિ. તેણે મ્હારા જેની એક કુવતીને રસોડાપણ તરીકે શા માટે નિયુક્ત કરી દત્તી એ બેઠ ધામિ ધામિ દુઃસમજ રાખી.

“પતિનું” પત્ન્ય થયા પછી તેના આત્માની આંતરિયાં માટે પ્રેમકુંવરે પોતાને ઘેર કથા બેસાડવાની યોજના કરી હતી. કું તોફારી ઉપર રહી ત્યારે પણ કથાં આપુર હતી. કથા કહેવા આત્માના પ્રેરણિતની ઉમ્મર ત્રીસેક વર્ષની હોઇ તેની વાક્યપદા કિંવા વસ્તુત્વ કળા ચોતાના મનને આકર્ષવાને સમર્થ હતી. એ પ્રેરણિતનું નામ કરુણાચંદ્ર દોષ તે પ્રેમકુંવરના શુદ્ધનો ધણી ભૂતો પ્રેરણિત દોષ. સમ્પન્નાસપણી કથા કહેવડાવવાની દોષ, ભાગવતની કથા બેસાડવાની દોષ કિંવા ધીમનું કંઈ ધામિનું કંઈ અનુભવને કાંચવળાની દોષ ત્યારે એ શુદ્ધપ્રેરણિત કરુણાચંદ્રને જ નિમંત્રણ કરવામાં આવતું હતું.

“વિલાસી માણસ રાજાચંદ્ર રીતે” ઝિણસી આજુકરને ધીજી-કાળેમાં પિંછાણી રાકે છે. કરુણાચંદ્ર જેમ્બેરે એકલો પડી પ્રેમકુંવર શોધાણી સાથે કંઈ વાતચિત્ કરતો હતો ત્યારે તેની વ્યવસ્થા, કંઈ-કંઈ વારના અવસ્થા ઉચ્ચાર વગેરે જોઈ મ્હારા મનમાં તેના અર્થિત માટે સરદે ઉપજતો હતો. વળી પ્રેરણિત દોષ છતાં તેનાં કમળાની દાખીપ, સુખલા, કાનમાંનાં આતરનાં ધુમ્મસ, કાંઈકે બારીક બેસ, માનવેરતનું ઝીણામાં ઝીણું પારદર્શક ધીતીઉં તથા તે પહેરવાની સજાજ વગેરે ઉપરથી મેં થોમાં સંભાવ રહેલા ધર્મે કરતાં તે વિચારિતવિન વિશેષ પ્રિય નજીતો હતી એવો મ્હારા મનમાં સરદે રહેતો હતો.

“કથા સ્વમાસ યજ્ઞ મથા” પછી પણ પ્રેમકુંવર મધી વખત કરુણાચંદ્રને રોષે રાખતી હતી તથા વારંવાર બાળભોજન કરારી અક્ષય ધુપની પ્રાપ્તિ કરવાનો બંધ દર્શાવતી હતી. તેમની ઉમળની વાતચિતમાં હું વિનહારિણી ન રાખ પણ એ દેવધી કરુણાચંદ્રને જેમ્બેરે પોતાની પાસે એકલો દોષ ત્યારે પ્રેમકુંવર મ્હને અમુક અમુક વસ્તુએ અમીરે કહી લાવવા માટે બજારમાં યોગ્યલતી હતી. એક ઉપરને માંએ પ્રેમકુંવર વિવાય બીજું કંઈ રહેતું નહિ દોષાધી મ્હને બળદરમાં યોગ્ય લીધા પછી પ્રેમકુંવર, બારણાં બંધ કરી દેતી હતી. આવી રીતે

એક એ વખત બજારમાંથી ઘેર આવ્યા પછી બારણાં બંધ ભેવામાં આવતાં મ્હારો સરદે વધી ગયો હતો તથા પ્રેમકુંવર પણ એવે પ્રસંગે દર્મ્યાંએ યુગ રહેતી દોષાધી મ્હારો સરદે વિચારના રૂપમાં ફેરવાઈ ગયો હતો. ઉપરે કમળાચંદ્રની એવા પ્રસંગો બળવાથી એક પ્રસંગે પ્રેમકુંવરે એકાન્તમાં મ્હને કહ્યું, ‘કમળા! જે નોકર માંદરો પોતાના આશ્વપદામાંથી વ્યવહારે અને વર્તન તરફ પાન આપ્યા કિંવા પોતાનું કામ વજારીથી બળને છે તેઓ કાળક્રમે માલિકના વિચારને પ્રાપ્ત કરી સુખી થઈ રાકે છે. જમતમાં ઉમ્મરું એટલું હાથ દોલું નથી એમ સમજ માલિકનાં હિંદો શોધતો નહિ. જે હાથ રાખીએ એવાં હિંદો શોધે છે તેમની કાષ્ઠિ ઉમતિ થઈ રાકતી નથી. ધું સમજી વિચારથીયે દોષાધી મ્હારે તને આપિયય સંબંધી વિશેષ કંઈ કહેવાની નરર દોષ એમ કું પારતી નથી.’ એ વાક્યોના ઉત્તરમાં મ્હેં પ્રેમ-કુંવરને કહ્યું, ‘બા! તમે સારું પ્રકારે નિમનું રહેજો. મ્હારા રોષ અશય વખતમાં તમે મ્હને આશ્રય આપો છો એ રોગ મ્હારો આત્માજ નજી છે. તમારા કાષ્ઠ તથા વ્યવહાર તરફ પાન આપ્યા સિવાય તમારી હરેક આશાને માન આપી તમને સંતુષ્ટ રાખીને વતનું એજ મ્હારી કામું છે.’ મ્હારા આ ઉત્તરથી પ્રેમકુંવરને અનિદ્રા અનંદ થયો. મ્હારી પાસે તેનો જે લાગ્યોભળ્યો પડે દોષ તે દર મધ મધો તથા તે ખુદથી રીતે છત્તણસાર વર્તવા લાગ્યો. મનમાં તે મનમાં તેને માટે મ્હને ધણી તિરસ્કાર ઉપજ્યો હતો; પરંતુ હું પોને એક સગી સાધી નજીતો તેમજ કાંઈના આશય સિવાય કું મ્હારા દિવસો પસાર કરી રહું મ્હને નોકરી તેથી કું પ્રેમકુંવર તમા રૂપર રીતે કંઈ પણ પ્રકારનો વિચારબળ રાખતી નહોતી.

“નવ મદિના થયા છતાં રોગાળીને પ્રકલ થયો નહિ. જેમ જેમ દિવસો પસાર થયા લાગ્યા તેમ તેમ રોગાળીની આશા ચિંતાનો રૂપમાં ફેરવઈ ગયો. તે સારી રીતે નજીક પોતાને આત્મામાંથી ઉછરે કે મેં એ વિષયનો મ્હારા મનમાં પણ સરદે દોષા બનાં મુખેથી કું પ્રેમકુંવરને આશાસન આપતી હતી. ઉછાસા વજીક માણથી પ્રેમકુંવરે પેનાની ચિતરડીએ પજી કામુમાં રાખી હતી. આથીએમાં મ્હને એક અશ્વત્થ હાથે યુગલ કંઈ પેની પ્રેમકુંવરે એક સત્યુતને જન્મ આપ્યો. અપરુપું નિપ તેવા પેનાના અંતમાં ફેલાઈ ગયેકું દોષાધી પુત્રને જન્મ

આપા પછી બે કલાકના પ્રેમકુવરનું પથુ યત્ન નિષ્ફળ. મહારી એકેના એક આશ્રય પુટી પડવાથી એ વખતે મહેને જે દુઃખ થયું તેનું વણન નિહાળવ સંબોધી હું કરી શકું તેમ નથી.

“પ્રેમકુવરની શોકમયા પુત્રને નેપથ્ય હવું તેનું વેરે કયા જેનું થયું. તેણે મરનારના તેના સિદ્ધિપુત્ર સાથે અતિમ સંસ્કાર કરી તેની સમળા મિલકતો પોતાને કબ્જે લીધી. સાવકી માતાના ચારિત્ર્યથી તે આચાર નહિ હૈવાથી મહારા જેની યત્ન પક્ષની એને આશ્રય આપે એ તદ્દન નહિ બનવા જેનું હતું. મારી નિરાધાર હાલતને કબજાદાસે એ પ્રસંગે બરાબર લાભ લીધો તથા તેણે જ મહેને આ અધમાયસ બેવડાસામાં નિયુક્ત કરી. પોતે કુટુંબવાળા હોવાથી તેણે માસિક સાકરિયાના ભાડાથી આ જગ્યા મહેને ભાડી લઈ આપી. અને તમે જે ધરવાખરો, ફનિયર વગેરે ભુગ્યો છો તે બધું મહેને કબજાદાસે ખરીદી આપ્યું છે. કબજાદાસે દરરોજ રાતે બાર વાગી ગયા પછી મહારી પાસે આવી પડી રહેતો હતો.

“આન અને સોનતથી મનુષ્યની પ્રકૃતિનું જરૂર પરિવર્તન થાય છે. દિવસે હું વારંવારિતાનો બ્યસાય કરી દશપંકર રખિયા કમતી હતી તથા મહારી વધુ ખાસ ઇશ્વરના ઉપાધી લેતો હતો. કબજાદાસ જેવા એક બદમાસોના બાદશાહની મહારા ઉપર નેકરબંધ હતી તેથીજ આ ફોરસ ગેલ કિંવા બહાદુર લેનમાં ખૂનખરકી કરતાં પથુ ન અચકાપ એવા કુશળાઓ મહેને કોઈ પથુ મહારી હથરાન કરી શક્યા નથી.

“કબજાદાસને ખૂનના અપરાધ માટે જન્મ દેશનિકાસની શિક્ષા થઈ છે ત્યારથી હું અચરે બની ગઈ છું. આ બધું કરી છોડતા રોજબરોજ એ વખતે મહારી થી રીયતિ થશે એ હું કદાચ ચકતી નથી. ને કે કબજાદાસને સ્વભાવ તેમજ વતન એવું હતું કે, હું તેને કોઈ પથુ રીતે મહારા હથથથી મહારી ચકતી નહોતી; પરંતુ એ અવરયામાં હું મહારી હતી એ અવરયામાં એના જેવા એક પ્રબળ ખટપટી તથા જમાનાના અપિલા પુરુષના આધારમાં રજા સિવાય મહારી છુટકોજ નહોતો. ને હું કદાચ હોત, મહારી પાસે સમ ખાવાને એક પૈસો પથુ ન હોત તો કદાચ મહારે કોન-વિવેકથી પુછેલો બધ રાખતો ખત નહિ; પરંતુ એથી વિપરિત રીયતિમાં હું શું કરું ?”

આ વખતે કમળાનાં નયન મુગલમાં અધુજન ભરાઈ આવ્યું હતું. હીરાલાલે ઉઠી ઉભા થઈ ખીરસામીથી રંગાલ બંધાર કાઢી તેનું અધુજન સ્વરૂપ કરતાં કહ્યું:—“કમળા! કિયે! હવે જુલકાળના પ્રસંગે યાદ કરી શોક કરવો યથા છે. ભાગ્યની પ્રબળતાને પરિણમે ને સુયોગમાં તે પ્રકાશ હતો એ સુયોગમાં મુકાયા પછી એક નવસુવતી પોતાનું-શરીય સમયથી શકે કે કેમ એ એક જબીર યજ્ઞકાંક પ્રશ્ન છે. સુયોગને વચ મળે ત્યારે તારી જાતના રક્ષણ માટે ને મારું સુધારવો ખચો છે. એ મારું તરફ તારો નિઃકુલ અગ્રુપ નથી એમ હું રૂપક સમજી શકું છું. કમળા! વરસામાં બધાં સુધી શારીરિક કુપરોદરે હોય છે ત્યાં સુધીજ ને પોતાના બ્યસાવાથી આજીવિકા ચલાવી શકે છે. તેમને કબજા નહિ હોવા છતાં પોતાના શરીર ઉપર અકબરતી ભુલ્ય અગ્રુપા ખે છે અને પરિણમે તેમનું દેહિક રૂપસૌંદર્ય દેક સમયમાંજ નાશ થાય છે.”

કમળાનું અંતર આ વાક્યો સાંભળી ઉત્તેજિત બની ગયું. તેણે કહ્યું:—“આ સમયનું હિંદુસંસારના બધું કર સમયનું પરિણામ છે. શીયળ એજ આપેનારીનું જીવનસંવર્ધન છે એ કહે સમજતી હોવા છતાં ભાગ્યેયથી મહારે દલાકિની યત્ન પથુ છે. વળી એ માટે એકબું બાગ્ય દોષિત નથી; બાળકમ, કબજા, પતિપતિની અગ્રુસવાતમાં આકાશ પાતાળનું અંતર, સાક્ષ્ય નહોતો તાસ, કમાવાને અચકા મૂખનું કુખનું ધણીના છુપે નાર પાથરીના કાષ્ટો વગેરેને લીધે કેટલી હિંદુ બાળાઓનાં જીવન મહારા જીવનની માફક અકાળેજ પદસિત થતાં હશે એ કાણુ જાણે છે! એથી પથુ હોય, તેમને જાણે કે હથથ ન હોય, તેઓ ગમે એવા અગ્રોગ્ય પતિની તથા તેનાં પિશાચ સદૃશ માળેપોતી ગુલામી કરવાનેજ સરખાઈ હોય, તેમને જીવણી આપવામાં પાપનો વિસ્તાર થવાનો ભય રહેતો હોય એવા સમાજમાં હિંદુ એથી કેવી રીતે સુખી થઈ શકે ? ને હજી પથુ કોઈ એકજ યુગવાન યુવાન પુરુષ મહારા જુલકાળના જીવનને શુધી જઈ મહારા પાપોની ક્ષમા આપી મહેને આશ્રય આપે તો હું તેની સાથે ગમે એવા દુઃખમાં પથુ પ્રેમસાવથી રહેવાને તૈયાર છું.” આ વિલાસ વિભવ તરફ મહેને નિઃકુલ પ્રીતિ નથી. સમળા વિલાસ સામગ્રી જીવંત સ્વર્ણ ધારણ કરી જાણે મહારા શુદ્ધાઓની સાક્ષી પૂરતી હોય એવો મહેને વારંવાર ભાસ થાય છે તથા તેથી મહેને ને બસજ વેદના થાય છે તેનું વણન હું કરી શકું તેમ નથી.”

હીરાલાલે અંતરના અવિગથી કમળાના કંઠમાં વળગી પડી કહ્યું:—“કમળા! સંસારમાં મહેને કોઈ પથુ પ્રકારનું બંધન નથી. સંકુચિત વિચારના ન્યાતાના પરોક્ષેથી મહારી અધિકાર છે. હું એક બેરિટર છું તથા આપણે બેજાણી સુખથી આપણું જીવન મુખરી સુધાએ એવી મહારી આવક છે. તેથી ને તારી કબજા હોય તો હું તારી આ બીધણ નરકાગારમાંથી ઉદ્ધાર કરી તને મહાર સંસારમાં આશ્રય આપવા તૈયાર છું. ખરું જો કે,

લોહ કહેતો હૃદય કે અહલે, જર નહિ તો કુંજ નહિ; જર હુવા પયલા તો સમજે, ઘર નહિ તો કુંજ નહિ; મુઝકો સળ હાંસિલ હય, લેડિન કરી એક આવક; જરથી હૃદય ઓર ધરણી હય, દિલબર નહિ તો કુંજ નહિ. માટે હવે તારી કબજા સહેજે રાખ્યા સિવાય મહેને બચવું.”

કમળાએ હીરાલાલના ખલા ઉપર હાથ મૂકી ચૂકે સ્વરે કહ્યું:—“પ્રિયતમ તમારો ઉપકાર કયા કબજોમાં માનવો એ મહેને સમજી નથી; પરંતુ બલિષ્ઠમાં કદાચ મહારા તિરસ્કાર કરી તમે મહેને કાઢી મૂકો તો ?”

“તારી શુંક અરચાને છે.” આમ કહી હીરાલાલે કમળાના લલાટ ઉપર મુખેનોની રાષ્ટિ વરસાવી.

બે રિવસમાંજ જરથી બલિષ્ઠત કરી પોતાને ત્યાં લઈ જવાનું હીરાલાલે કમળાના આધાસન આપ્યું. પછી બન્ને શ્યામકંથ થયાં.

આ પત્ર જાદવજી પીતાબર કહેર મુખનું નં. ૬૩ સીયપેકથી પરીલે વાપરવે રીતે ગણે કોઈ હિંદુ એકાગ્ર ને. એ. એ. સેલર પ્રેસમાં બાપ્યું છે અને તેની જગ્યાએ પ્રેસીદાસ દિલ્હીએ મુખનું નં. ૪ ગીરગામ ખરાબ ખીદીગમાંથી પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.

ટે. નં. ૨૧૪૬૬.

• સુલેશ્વર બીજા બેઠવામાં

એકજ દિવસમાં ચમત્કાર

રૂ. ૫) માં ત્રીશ દિવસ દવા.

કહેવું માટે એક વરસ સુધીમાં છુટા થવાયા ત્રીસ દિવસ.

બુઓ સર્જીશિકે.

વૈધરાજ જયંતીલાલ અંબાશંકર.

તમારા ગાલ ગુલાબી કરવા હોય તો વાપરો
હીમાલયા સ્નો

(૦૨૨૫)

આમલીને સુવર્ણા રેશમ કરી, તંદુરસ્તીની લાગી ચકાને છે. મગ,
ખીસ, યુમ્મદા દાગ ઉપર દંડક કરી આરામ કરે છે.

પ્રખચુરત બનવાનો એકજ છતાજ ઇંગ્લી સફેતી વચરનો.

દરેક ગાંધી વેચે છે.

એન્ટી-ટી. એચ. જીવલુદાસ એન્ડ કુંડો,

મંગળદાસ રોડ- મુંબઈ.

શું તમારે ઘેર બેઠા હારમોનીયમ વગાડતાં
શીખવું છે? તો આજેજ મંગાવો.

“ભારત સંગીત આદ્યમી” ... ૦-૮-૦

“ભારત મ્યુઝીક ગાર્ડ” ભાગ ૧ રૂ. ૧-૪-૦

“ભારત મ્યુઝીક ગાર્ડ” ભાગ ૨ રૂ. ૧-૮-૦

ભારત સંગીત વિદ્યાલય

પ્રો. ભારતસાલ પુનેમચંદ માસ્તર.

દરેક ગતના પાછો શીખવનાર

ગુલ લગાવી મુંબઈ નં. ૪

અગત્યની સૂચના.

ઉપરા ઉપરી અનેક કાર્યમના તથા છુટક આહવાની પાછા આંત્રી
માગણીને માન આપી અમે ‘મેળ-મળક’ ના પાછા આંત્રી
છપાવી તૈયાર કર્યા છે; પાછા છુટક આંત્રી બીજી વખત છપાવ
હોવાથી બબ્બે આનાની કિમ્મતથી છુટક મળ્યાં સકશે.

નમુનાના આંત્રી માટે ચઢી આનાની ટીકોટ ખીડી.

નવીન આહવાએ વચર વિચરે તોયેને સિરનામે લવ.

૨. ચર ભરી પાછા આંત્રી અને ભેટ મેળવવાનો લાભ

બહારગામના આહવાએ ભેટના પોષ્ટેજના ૦-૪-૦ મળી ૨. ૪-૪-૦

મનીઓઈરે મોકલી આપવો. હિંદુસ્તાન બહારના

સાન સિલિંગ છ પેન્સ મોકલવા.

જલદી આહક થાઓ! ભેટના પુસ્તકની થોડીજ
નકલો સિલકે છે.

આશાકની આત્મકથા

નામની સચિત દલદાર નવલકથા ભેટ આપવાનું નક્કી કર્યું છે.
આ પુસ્તકની નકલો ધણીજ થોડી છે. માટે વહેલો તે
ખસાસ થયે અમે આપવાને બંધાના નથી.

મેળ-મળક કાર્યાલય

ગીરગામ ચર્ચ સામે ખંડાય બીલ્ડીંગ મુંબઈ નં. ૪

નેઈએ છે:- મુંબઈ વગેરે દેશવરના પાણી લાગી

હણી તથા ધાતુસંચના બાધિયાળા દર્દીઓ. અમારી દવા માટે
સેંકડે સરડીશિકે મળ્યાં છે.

લખો અથવા મંગાવો.

વૈધ શાસ્ત્રી જીવલુદાસ મોહનભાઈ

સુ. ૨૧ જાન્યારી-વાયા વઢવાણ, મુંબઈ

સંગેજમ, સંધીયા અને માથાના ચરકાથી શા માટે હેરાન થાઓ છો?
આપાસીસ અને મસ્તકનાં દર્દોની બીમારી શા માટે ભોગવો છો?
ખજનમાં વેચાતા દરેક ખામથી ચઢીઆતો અમારો

હિપ્નોટિક બામ

એક વખત વાપરી ખાત્રી કરો.

શીશીના આના આઠ.

સ્વદેશી ઓઇલ એન્ડ પ. મે. કુંડો માલગ-બી. બી. રહે.

દરેક વેપારીએ તે ત્યાંથી મળશે.

મીઝ-મીઝ

જોવા-
વધીએ
તો કમ.

[ક. ૧૭.]
તા. ૧૦ મી ઓગસ્ટ ૧૯૨૪.

મુંબાઇનું ચત્રિ-રહસ્ય

[અંક ૧૮ મે. ૮]
આવક રૂ. ૧૦

નરગીશ

ચલિત ચિત્રાવલિ
રૂ. ૪-૦-૦

ગુજરાતી નાટક પ્રજાનાં ૧૧ ખાંડો
જદ્વાર માત્ર સવા આશિર

આજના લેખોનો કમ.

મુખપત્ર-નરગીશ
સેરી નાલક ... (રા. રમણીક વડ. મેલો)
એક જુદીની સાદમ કોઈ (રા. મંજુલાલ મે. રેકાર્ડ)

મુખપત્રનું ચત્રિ-રહસ્ય ... (ર. મુંબાઇ)
કમલિય વિરુદ્ધ ... (રા. રેણીલાન)
અલો પાવો... ... (રા. મન કાવેર)

ટે. નં. ૨૧૪૬૬.

સુલેશ્વર ખીજ ભોમવાડામાં

એકજ દિવસમાં ચમત્કાર

૩૧. ૫) માં ત્રીશ દિવસ દવા.

કુટુંબ મારે એક વરસ સુધીમાં યુદ્ધ છવાયા ત્રીસ દિવસ.

બુઓ સર્વિસિટ.

વૈદરાજ જયંતીલાલ અંબાશંકર.

તમારા ગાલ ગુલાબી કરવા હોય તો વાપરો

હીમાલયા સ્નો

અગત્યની સૂચના.

ઉપરા ઉપરી અનેક કાર્યમતા તથા છુટક માહિતી પાછલા અંકો મામલુતે માન આપી અમે 'મોજ-મજલ' ના પાછલા અંકો ફરી છપાવી તૈયાર કર્યા છે; પાછલા છુટક અંકો ખીજ વખત આપવા પો હોવાથી બુઓ આનાની કિમ્મતથી છુટક મળી શકશે.

નમુનાના અંક માટે અહીં આનાની કીકટ ખીજી.

નવીન માહકાએ વગર નિલમે નીચેને શિરનામે લ

૩. અર ભરી પાછલા અંકો અને ભેટ મેળવવાનો લાખ
જ્ઞારગમના માહકાએ ભેટના પોષ્ટેજના ૦-૪-૦ મળી રૂ. ૪-૪-૦
મનીએડર મોક્ષી આપવો. હિંદુસ્તાન જ્ઞારના માહકા
શાન શિલિંગ છ પેન્સ મોકલવા.

જલદી ગ્રાહક થાઓ! ભેટના પુસ્તકની થોડીજ નકલો સિલસકે છે.

આશકની આત્મકથા

નામની સચિત્ત દસદાર નવલકથા ભેટ આપવાનું નક્કી કર્યું
આ પુસ્તકની નકલો થોડીજ થોડી છે. માટે વહેલો તે
મલસ થશે અમે આપવાને બંધાના નથી.

મોજ-મજલ કાર્યાલય

ગીરગામ ચર્ચ સામે ખરાબ બીલ્ડિંગ સુઅર્ધ નં. ૪

મોજ-મજહ

શનિવાર તારીખ ૧૦ મી જાન્યુ ૧૯૨૪.

ઝેરી નાગણુ.

વળનાદ-ના. રમણીક અ. રહેતા.

(ત્રતાકથી ચાલુ.)

“એમાં આપને એક પામવા જેવું કંઈ મળ્યું નથી. આપ એ વાત મનમાં લાવતા ના. એમ કહ્યું છે કે આ કોષ પારદણું થર નથી” એટલું કહી તેણે પોતાના હાથ કઠિન્ટને યુગ્મન કરવા આરંભ્યાં અને પૂછ્યું, “આપ સેન્ટીપીટસનમાં લાગે વખત રહેવાના છે?”

“અહીં કેટલે વખત રહેવું એ અહીં મને મળનાર આનંદ અને મોજ મજહ પર આધાર રાખે છે. પરંતુ અહીં દોરેલમાં રહેવાથી મળતું મનને કોષ પ્રગોઠ મળે એમ નજીવું નથી. ખરું કહું તો મને એકલાને દોરેલમાં જોઈવું નથી. મારી સાથે કોઈ દસનાર મોલનાર ન હોય તો હવેમ કંઈ મારા વખત નથી નથી.”

“કઠિન્ટ! હું તે સારી રીતે સમજી ચકું છું.” ન્યુટ્રી પોતાની દૃષ્ટિ કઠિન્ટના અંદરે પર દેખી લેવાની—“તો આપને કોષ પછુ પ્રકારની આચરણ ન થતી હોય તો આપ ન્યાં સુધી અહીં રહેવાના હો ત્યાં સુધી મારી આ પ્રીતિ સુધીની પાવન કરો તો હું આપના મનની વ્યથાને ટાળવા બનતો પ્રયત્ન કરીશ” આપને નેપ્રીતિ સત્કર આપવા અને વખતે બે ધડી આનંદ મળે તેમ કરવા મારાથી બનતું કરીશ. કહેા આપ મારી આ મામણી સ્વીકારો?”

“નહી! હું આપની મમતાની બંદોશ શી રીતે વળી શકાય?”

“નહિ-નહિ, એવું કંઈ નથી. આપને અહીં રહેવાને માટે મેં પ્રીતિ પ્રદાશન કરી છે એમાં મારો આભાર માનવાની કંઈ જરૂર નથી. કઠિન્ટ મારાથી બનતો પ્રયત્ન આપના મિત્રને વિનાશ સહ, આપને કોષ પછુ જાતેના કંદારો ન આવે તેને માટે સર્વ પ્રકારની સજાક હું કરીશ.”

કઠિન્ટની આંખમાં હંધનાં ડાઘાળાં આંખમાં. તે એકાએક ઉભો થયો અને તેણે લાવવવવવવતો હાથ પોતાના હાથમાં લઈ નેપ્રીતિ યુગ્મે અને મળજળા રવરે તેનો આભાર માનો. “જેવું કુષ્ઠર આપને આનંદ મળે” આપે છે તેવું જ ન્યુટ્રી પછુ આપનાં બોલાવે છે

કહી તેણે ઉભેવું. “તારે કંઈ દમજીવન દોરેલમાં જઈ ત્યાંથી બીજ મારા સામાન અહીં મોકલી આપ્યું છું.” એટલું કહી તે ત્યાંથી પાલી ગયો. એક કલાક પછી તે પોતાના અમાન લઈ ગાડીમાં બેસાડેા આપેા. બજારમાંના સુંદર અતિથિયદેશમાં તેને ઉભારી આપ- નો આંખમાં તે સતીએ તેણે ન્યુટ્રી સાથે એકતરખી મોજન લીધું અને એક વિનોદમાં સમય વ્યતીત કર્યો. વાત વાતના પ્રસંગમાં કઠિન્ટ

નજીવન કે હું બેસુદ હતો તે રાતે કોષમાં મારા ખીટા- સાથી મોટી રકમની મોટી કાઠી લીધી હતી.” આ સાંભળી ન્યુટ્રીએ સમીક્ષાથી નજીવન કે “એવો બનાવ મનની એ ખરેખર કોષ મ- નસીબની બીમાર હતી.” કઠિન્ટ મળકમાં વાત કરાવી કહ્યું કે—“એમાં કંઈ કામો આપેસમ કરવા જેવું નથી, એવી રકમ મારે મન વિસાતમાં નથી” અને ને ખરું કહું તો મારી તે દિવસની બેઠા- બીને માટે એ બાળાની દેક થયો હતો.”

ન્યુટ્રીએ કહ્યું કે, “આપ ખરેખર સામસાળો છે, કે એવી મોટી રકમ મુખાવરી એ આપને મન કંઈજ નથી”

આમ જોન જોતામાં એક પપ્પાસિયું વલી થયું. કઠિન્ટ પોતાના સમય ખરેખર મોજ મજહમાં મુગ્ધવા લાગ્યો. આ પપ્પવા- ડિયા દરમ્યાન ન્યુટ્રીએ કાઠાએ જ બીજ કોષ શુદ્ધકરે પોતાને ત્યાં જોતાંથી હટી. તે બધા વખત કઠિન્ટ સાથે વાતચિતમાં, પાની રમવામાં, તેને રીઝવવામાં જાળવી હતી. કહિ તે તેની સાથે એકતરખી મોટી રીઝવેા હંધ જાહેર કરતી હતી. કઠિન્ટ તેની વ્યથા સહી તેના પ્રતિ ચતુકમાં દર્શાવતો હતો, આ સમય દરમિયાન જેઓ મોજ રહીને ન્યુટ્રીને ત્યાં વાણુ લેતા અને પાના રમતા હતા, તેઓને એમ નજીવ- વવામાં આમું હતું કે તે ભિમાર છે, અને ઘાઠરે કોષને મળવા ના કહ્યું છે. આ રીવાસ દુરોપદે ને ખાલ કઠિન્ટની તબીબત પૂરવા આપેા હતો, તેને ન્યુટ્રીવામાં આમું હતું, કે કઠિન્ટ અહીં આખા હતા અથ પછુ એકાએક ચાલી આ છે, અને તેમનેા પતો નથી. કઠિન્ટને તે એવી રીતે ચખતી કે તેને બહાર નજીવું મન થઈ નહિ અને ને યાત તો કોષ પછુ નિરિ- બદાર જવા દેતી નહિ; અને કઠિન્ટ તેની મરજી મુજબ બહાર જતો નહિ અને કોષમાં લોચનને બધ તો તે તેની સાથે બહાર કરવા જતી નહિ. આ પ્રમાણે તેણે કઠિન્ટને મોલ સમયમાં પોતાના હાથડું એક રમકડું બનાવી દીધો. અને તેનાપર નજીવું બચ્ચર નાંખી. એક દિવસ રાતે વાણુ કરી કઠિન્ટ પોતાના એકાએક સુષ રહો હતો. સુષ રહાને ભાગ્યેજ એક કલાક થયેા હશે એવામાં કોષ મારું આંતરેથી બોલ્યું હોય એવોતેને લાસ થયેા. ભાર- નીને અંદરથી બંધ કરવાની વ્યવસ્થા હતી નહિ અને બંધ કરવાની જરૂરીઆત પછુ કઠિન્ટને નજીવ ન હતી. આવાનારે ધીમીથી અચાચર ઉભો થયો, અને બારણું ઉઘાડ્યું. રોજી કુટુંબમેર અંદર લાખક થયો. મોટી વાર ઉભો રહી નેપ્રી. કઠિન્ટ ધમધમકાટ ઉઘડતો હતો કારણ કે તેનાં નકોશરો મોલતી હતી. રોજીએ કાનસ બહાર કાઢી તેણે કિણુ કઠિન્ટના અંદર પર નાંખી ખાની કરી નેપ્રી કે તે બાર, ઉઘમાં છે. આમ ખાની કરાં પછી તેણે પોતાના ખરેસાચાથી એક યીટી કાઢી અને તે યીટીમાંના પ્રવાહી પદાર્થ કઠિન્ટના રોજિયા પાસે ટેબલ પર પડેા જતની આંખના પાલામાં રેપેા. અને કહેવું નેપ્રીએ. કઠિન્ટને સતી વખતે તે સુષ રવા પછી થયેા છે તો જરૂરી મોટી પીવાની ટેવ હતી અને તે તેવાર કરાવી પોતાના સુવાના એકાએક પાન પાસે ટેબલ પર રખતો હતો. રોજીએ યીટીમાંના પ્રવાહી પદાર્થ નેપ્રી રેપેા કે તરતજ તે નેમ મુજબાં આંખમાં હતો તેમ મુજબાં બારણું બંધ કરી માલો મણો. રોજીના જવા બાદ કઠિન્ટ ઉભો અને કીસકામાંથી પીનજીની નાની ટોચ કાઢી તેના મારાક વડે પોતાના સ. સમારમાંથી એક સુષ કાઢી તે સુરતમાં યાદ રેડી સુધને બંધ કરી પેટીમાં મુકી પાકો સુષ થયેા.

મોજ-મજલ

શનિવાર તારીખ ૧૦ મી એપ્રિલ અને ૧૯૨૪.

ઝેરી નાગણુ.

શબનાર-રા. રમણીકે આ. મહેતા.

(જાતકથી માલુમ.)

“એમાં આપને એક પામવા જેવું કંઈ નહ્યું નથી. આપ એ વાત મનમાં લાવતા ના. એમ સમજાવે કે આ કોઈ પારકાનું પર નથી” એટલું કહી તેણે પોતાનો હાથ કાઢીને ચૂમન કરવા માટે લાગે કર્યો અને પૂછ્યું, “આપ સેન્ટ્રીટસનમાં લાગે વખત રહેવાના છો?”

“અહીં કેટલે વખત રહેવું એ અહીં મને મળનાર આનંદ અને મોજ મજલ પર આધાર રાખે છે. પરંતુ અહીં હોટેલમાં રહેવાથી મારા મનને કોઈ ખોલ મળે એમ જાણતું નથી. ખરું કહું તો મને એકલાને હોટેલમાં જોડવું નથી. મારી સાથે કોઈ હસનાર મોલનાર ન હોય તો કશું કર્યું મારો વખત નોતો નથી.”

“કાઉન્ટ! હું તે સારી રીતે સમજી ચૂકું છું.” ન્યુલી પોતાની દિગ્ધિ કાઢીને બેઠા પર રહેવા માંડી—“એ આપને કોઈ પણ પ્રકારની અમરણ ન થતી હોય તો આપ ન્યાં સુધી અહીં રહેવાના હો ત્યાં સુધી મારી આ નરીજ છું પછીને પાવન કરશે તો હું આપના મનની વ્યવસ્થા ટાળવા બનતો પ્રયત્ન કરીશ આપને નોંધતી સમગ્ર આપવા અને વખત બે ઘડી આનંદ મળે તેમ કરવા મારાથી બનતું કરીશ. કહેા આપ મારી આ મામણી સ્વીકારશે?”

“ના” હું આપની મમતાને બંધોડો થી રીતે વળી ચડીશ ?

“ના” નહિ, એવું કંઈ નથી. આપને અહીં રહેવાને માટે જે ઉત્કા પ્રદર્શિત કરી છે એમાં મારો આભાર માનવાની કંઈ જરૂર નથી. કાઉન્ટ મારાથી બનતા પ્રયત્ન આપના ચિત્તને વિનંત મળે, આપને કોઈ પણ બનતો કંઈના ન આવે તેને માટે સર્વ પ્રકારની સમજણ હું કરીશ.”

કાઉન્ટની આંખમાં દેખના ઝળઝળાંથી આભાં. તે એકાએક ઉભો થયો અને તેણે લાવવપરતોનો હાથ પોતાના હાથમાં લઈ નોંધતી ચૂમ્યો અને ઝળઝળા સ્વરે તેણે આભાર માન્યો. “જેવું છપ્પર આપને અનુપમ લાગે” આપણું છે તેવું જ અનુપમ આપણું ઓભારું છે” જામ કહી તેણે ઉમેર્યું. “મારું હું હમણાં હોટેલમાં જઈ ત્યાં જીશ મારો સામાન અહીં મોકલી આપું છું.” એટલું કહી તે ત્યાંથી નીકળી ગયો. એક કલાક પછી તે પોતાનો સામાન લઈ ગાડીમાં બેસીને નીકળી ગયો. બેઠામાંથી સુધર અતિથીશ્રદ્ધામાં તેને ઉભારી આપણું આભારો. તે રાત્રીએ તેણે ન્યુલી સાથે એકાંતમાં મોજન લીધું અને બે વિનોદમાં સમય વ્યતીત કર્યો. વાત વાતના પ્રસંગમાં કાઉન્ટ

ન્યુલીને કે હું મેશક હતો. તે રાતે કોઈએ મારા ખીરસા-માંથી મોટી રકમની નોટો કાઢી લીધી હતી.” આ ચાલણી ન્યુલીએ સંપેદાશ્ય ન્યુલીને કે “એનો બનાવ મનેા એ ખરેખર કોઈ રકમ-નસીબની બીજા હતી.” કાઉન્ટે મનકમાં વાત ઉઠાવી કહ્યું કે-“એમાં કંઈ કાઠો આસેસ કરવા જેવું નથી, એવી રકમ અરે મન વિસાતમાં નથી.” અને એ ખરું કહું તો મારી તે દિવસની બેઠા-બીંદે માટે એ બાજબી દંડ થયો હતો.”

ન્યુલીએ કહ્યું કે, “આપ ખરેખર કામચલાણી છો, કે એવી મોટી રકમ ગુમાવવી એ આપને મન કંઈજ નથી.”

આપ જોત જોતામાં એક મંથરાણું વધી ગયું. કાઉન્ટ પોતાનો સમય ખરેખર મોજ મજલમાં ગુમરાવા લાગ્યો. આ પંખવા-પિયા ફરમાન ન્યુલીએ લાગ્યેજ ખીજ કોઈ ગૃહસ્થને પોતાને ત્યાં નોતર્યાં હશે. તે બધા વખત કાઉન્ટ સાથે વાતચિતમાં, પાનાં રમવામાં, તેને રીઝવવામાં ગાળતી હતી. કહિ તે તેની સાથે એકાંતમાં બેસી દોહનો દર્શ જાહેર કરતી હતી. કાઉન્ટ તેની વ્યથા સુધી તેના પ્રતિ જાતકના દર્શાવતો હતો. આ સમય દરમિયાન જેઓ રોજ રહીને ન્યુલીને ત્યાં વાણ લેતા અને પના રમતા હતા, તેઓને એમ જાણ-વવામાં આપણું હતું કે તે બિનાર છે, અને કાઉન્ટે કોઈને મળવા ના કહ્યું છે. આ થીવાય દેવોદ જે ખાસ કાઉન્ટની તબીબત પૂજવા આવ્યો હતો, તેને જાણવવામાં આપણું હતું, કે કાઉન્ટ અહીં આવ્યા હતા ખરૂં પણ એકાએક ચાલી ગયા છે, અને તેમના પતો નથી. કાઉન્ટે તે એવી રીતે રાખતી કે તેને બહાર જવાનું મન થતું નહિ અને તે સાથે તો કોઈ પણ મિનિટ બહાર જવા દેવા કહ્યું અને કાઉન્ટ તેની મરજી સુધાર બનતો નહિ અને કાઉન્ટે રોજ જોખમેજે નજર તો તે તેની સાથે બહાર ફરવા જતી નહિ. આ પ્રમાણે તેણે કાઉન્ટને થોડા સમયમાં પોતાના હાથનું એક રમકડું બનાવી દીધો. અને તેમનાર જાતક અસર નાંખી. એક દિવસ રાતે વાણ કરી કાઉન્ટ પોતાના એકાંતમાં સુઈ રહ્યો હતો. સુઈ રહ્યાને ભાગ્યેજ એક કલાક થયો હતો એવામાં કોઈ નાજીલ આવતેથી જાગવું હોય એવોતેને ભાસ થયો. બાર-જાને અંદરથી બંધ કરવાની બચસ્યા હતી નહિ અને બંધ કરવાની જરૂરીઆત પણ કાઉન્ટને જાણ ન હતી. આવનારે ધીમેથી અમરણ હોયો કર્યો, અને બારણું ઉઘાડ્યું. રોજા છુંડછુંડેર અંદર લાખ લયો. થોડી વાર ઉભો રહી નીડ્યું. કાઉન્ટ ધસમસાટ ઉભેલો હતો કારણ કે તેનાં નસતો બેઠાત હતો. રોજીએ કાનસ બહાર કાઢી તેણે રીડ્યું કાઉન્ટના બેઠેર ખર નાંખી ખાની કરી જોઈ કે તે બર-ઉપમાં છે. આજ ખાની કર્યા પછી તેણે પોતાના ખીરસામાંથી એક થીથી કાઢી અને તે થીથી પ્રતિ પ્રવાહી પરાઈ કાઉન્ટના દેહિયા પાસે ટેબલ પર પડેલા ન્યુલી ચાહવા ખાલમાં રહેયો. અને કહેવું જોઈએ કે કાઉન્ટને સુતી બનતે તે સુઈ રહ્યા પછી સુઈ જશે તો જરૂરી થઈ પીવાની રેવ હતી અને તે તેનાર કરાવી પોતાના સુરાના એકાંતમાં પડતું પાસે ટેબલ પર રાખેલો હતો. રોજીએ થીથીથી પ્રવાહી પરાઈ નેજો રહેયો કે તરતજ તે નેજ સુપુર્યાપ આવ્યો હતો. તેમ સુપુર્યાપ જાયું. બંધ કરી માથેથી ગયો. રોજીના જવા બાદ કાઉન્ટ ઉઠ્યો અને ખીરસામાંથી પીજીની નાની રેલ કાઢી તેના પ્રકાશ વડે પોતાના સુમનમાંથી એક સુરાઈ કાઢી તે સુરાઈમાં ચાહ રેડી સુધેને બંધ કરી પીધો મુશી પાકો સુઈ ગયો.

“હા સમજાવર મને ધરદેજ કરવામાં આવી છે!”

“તે બેંચું પાછળથી તમારા જાણવામાં આવશે, પણ અત્યારે બેંચું જ જાણવું બસ યશ કે તમે અત્યારે ફેડી છો માટે કદ કપડાં બદલી મારી સાથે ચાલો.”

જ્યુલીએ બેંચું કે સાચું થતું નિરવક કહ્યું. થોડા પછી જીવીવાનની ક્ષણતમા કે, કેદ હોવા બેંચુંએ, નહિ તે તે કપારનોએ બહારે ધાવેા દોલ. તે સમજાઈ. મને કોઈએ કહ્યારી છે. પણ આ કથાનાર કાણ છે તે તે જાણતી ન હતી અને તેને કથના પણ ન હતી કે કાઉન્ટ એજ રૂસિયાનો પ્રખ્યાત ઇતિહાસક ઉત્તરીય હતો. આથી તેની આવી રિપતિ કરનાર કાણ હતું તે તેની સમજનામાં આવતું ન હતું.

તે ઉઠી, તેણે કપડાં બદલાયાં. આધા કલાકમાં તે તેને અને તેના નિમકદલાશ યુવામ રેકોને દાખકરી નાંખી. ચાર માણસો કાચે જેવ તરફ ચાલ્યા કરવામાં આવ્યાં. બાજીના ચારને ધરતી સંભાળ માટે યુવાનામાં આવ્યાં. જ્યારે થોડી વાર પછી તેના જગરાદ જતા કોત પડ્યો ત્યારે, કાલકે મ્હેંએ તેણે પુછ્યું:—

“મારે ત્યાં એક કાઉન્ટ મહેમાન હતો, અને તેમની તબીબીત જસ નાદુરસ્ત હતી. તેઓની તબિયત કેમ છે તે તમે જાણો છો?”

“હા” ઉત્તરીયે કહ્યું:—“તેની તબિયત ધણી સારી છે, તે તમે જાણે છે.”

“એટલે?”

“એટલે એ કે જો તમે કાઉન્ટ સમજાતાં હતાં તે હું પેલિન હતો.”

જ્યુલીએ પોતાના હોઠ કરમ્યા, અને જોરથી નખને દબાવ્યામાં જાણ્યા. કે તેમણી હોઠી નીકળ્યું.

“આહા! હું કેવી મૂર્ખ છું. હું બીજાની જગ્યામાં સપાકાઈ એવી મને પોતાને પણ ખજાર ન રહી, પણ દુષ્ટિરે તમારી બલામણ કરી એ શું?”

“દુષ્ટિરે મારો એજન્ડ છે.”

“અને આપ?”

“મને થોડા માહકલ ઉત્તરીય કહે છે.”

આ નામ સાંજળતાં જાણે તેના માથા પર એક વીજળા પડી હોય તેમ થયું. તેણે કરકાં લીધાં અને પોતાના હાથ વતી મ્હેં દાંડી લીધું. તેને બારપુ કે દરેકેકે પછી જાતની છુટવાની પારી રહી નથી.

જે શરે જ્યુલી અને રોકોને કેદ કરવામાં આવ્યા તેજ રોને થોડા કલાક અગાઉ મેરોમાં જ્યોસિયવરોને પકડવામાં આવ્યો હતો. ઉત્તરીયને તેની હાથથી ખજાર આવવામાં આવી હતી. અને તે ખજાર જ્યારે તે કરવા નીકળ્યો ત્યારે પડી હતી. જ્યારે રોકોનાં ખૂન સંજમી દેડાગત પુછાતે તે જ્યોસિયવરો પાસે ગયો હતો ત્યારથીજ ઉત્તરીયને તેને મારે કદ ગયો હતો. આ કાને લીધે તેણે રોકમ સેંટ જ્યુલીના પિયરોસેરોમ્સે જાહેરમાં એગરી ફેલાયા. પરિણામમાં બંનેને સંજમ હતો એમ મના આવ્યું. મેરોમ જ્યુલીએ મેરોમાં પણ એજન્ડર કોઈ

રાખ્યું હતું. આ પર તેણે સિકાર પકડ્યોને માટે રાખ્યું હતું. જ્યોસિયવરોને મેરોમાંથી દાહા તરીકે જાણપતો હતો તે ત્યાં તેની પાસે જતો નહિ પણ સેંટ પીટરસબર્ગમાં તેને આકાતરી રીતે જોખમે લેવી મારફ કરતો હતો. ઉત્તરીયે તેને અજાણી રીતે સપાકાવ્યો હતો, કારણ કે જ્યારે તે કાઉન્ટનો વેપ ધરણ કરી જ્યુલીને ત્યાં આવ્યો ત્યારે જે નોટો ખોદવામાંથી કાઢી કીધી હતી તે નોટો મનાવડી હતી અને એ વહાવનારને પકડવા માટે અજાણજા ઉત્તરીયે પ્રયત્નકર્તા કર્યો હતો આથી રોકોસેની પેલીએ તેને પકડ્યો.

પાછળથી તપાસને અને એમ માથમ પડી આવ્યું કે રીવાની જ્યોત જેમ પતંગીયાને આકર્ષણ કરે છે, તેમ જ્યુલી પોતાની સૌર્ય જ્યોતિષ વડે પુરમ પતંગિયાને આકર્ષણ કરતી હતી, અને પ્રેમના પિતામાં ફસલી તેમનું દ્રવ્ય શીયણ કરી લેતી હતી. તેની શુક્તિ એ હતી કે પ્રેમના પાસમાં એક વાર માણસ કસાયો કે તેની પાસે પોતાના પૈસા સંજમી તંગી જ્યુલીની તેની પાસેથી નાણાં જોડાવતી હતી. કોઈ વાર રોકોસેની નોટો સખાળી લેતી અમલતા તે જ્યોત પર વજેરે દોષ તેા બારે ખચમાં ઉતારી જ્યોસિયવરો પાસે નાણાં ધીરાવતી હતી. આમ જ્યારે નાણાં આવે કે પછી મેર આપી કસાયલા પુરોણું કાટકું કાઢી નાંખતી હતી. જ્યુલી જાણે તે નવારની હતી અને જાણે તે આપતી હતી. જો જાણે ન આપી છાકા તે રોકો તે આપતો હતો. રોકોને તે રેપેનીક અમેરીકામાં ઉપાડી લાવી હતી અને તેના પર એવી જાણ અજાર નાંખી હતી કે તે એક નિમકદલાશ કુતરાની માફ તેના ઉસારો કાચ તેમ વનતો હતો.

જ્યોસિયવરો અરસક તે એક વેપારી હતો અને સીપે માર્ગે જનાર હતો. પરંતુ જ્યુલીના સંજમમાં આવ્યા પછી તે તેના હાથમાં રમકડું બની ગયો હતો. તેણે તેના વધારે પ્રયત્નમાં આવવા પોતાની પ્રમાણીકતા છોડી દીધી, અને જેમ જાણે તેમ જરૂરી બારે થોમત જનવાની તેને ધમકાયા. એમ જાણાય છે કે અમમાજ જ્યુલી તેને અજારથી મ્હેંની હતી અને તે પણ તેના રૂપથી અજાણ જઈ તેના પર થોડી પડ્યો હતો—જના તે તેનાકો જ્ઞાનો હતો. તેના મનમાં જાણિ હતી કે જે જાણને જાણે માર્ગે થોડાકી જાણે છે તે મને ન થોડાકી જાણે એની આવી શી? આથી તેનો વિચાર એવો હતો કે જેમ જાણે તેમ પૈસા જોડવામાંથી નહાસી જઈ જીને કાંઈક કરવું રહેતું. તેની આ ધજા રજામત મફ નહિ. જ્યારે ઉત્તરીય તેની પાસે કેપન જ્યારેનાકી દાંડીત પૂછ્યા ગયો ત્યારે તેની વાતનીમાં અને તેની જોડાવાની રીતમાં તે સપાકાઈ ગયો. ઉત્તરીયને પકો ન્દેમ ગયો. એટલે તે બ્દેમનું નિરસન કર્યા વગર છોડે તેમ ન હતો.

જ્યુલી સપાકા ત્યારથીજ તેની કાંઈ કારકીરિનો અંત જોડ્યો. એ કહેવાની જરૂરી નથી. જ્યારે ઉત્તરીય તેને ત્યાં કાઉન્ટના વેપમાં ગયો ત્યારથી તેનું આવી ગયું. તેને પેસેન્કોના કાઉન્ટ ધારી જ્યુલી તેને ખજાર નવાવવા લાગ્યો. તેને જ્યારે તેના પ્રેમમાં સપાકાઈ જોડ્યો ત્યારે નાણાંની મલતરી માવણી કરી. કાઉન્ટની પેસેન્કોના બારે થોડી જગ્યાથી હતી જે તેણે જ્યુલીના નામ પર કરી આપી. તે એવી કરને કે કાઉન્ટના મણક પછી જ્યુલી તેની માલો માલો અને તે જોડાયે. જ્યારે તેને તેને તેની જ્યુલી પણ એવી હતી એ કહે-

વાની જરૂર નથી. આપે લખાણ પત્ર લખું ગયું ત્યારે તેણે કાઉન્ટને ધીમે ધીમે એર આપી મણિ પાડી રામચરણ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. આમ કરવામાં તેની-સુચારૂ હતી. તે કાઉન્ટની સાથે બહાર ફરવા જતી નહિ; તેમજ કાઉન્ટ જ્યાં સુધી તેને ત્યાં રહેતો હતો ત્યાં સુધી તે કાઉન્ટ પછી માણસને પોતાને ફેરવેતી નહિ. આમ કરવામાં તેની મતલબ એ હતી કે કાઉન્ટને અને તેને લખાણ છે એમ કાઉન્ટ જણે નહિ. ખીણ કાઉન્ટની મદદથી વધી જવા બાદ તેને હોરેલમાં એકથી આપવા તેનો વિમાર હતો. જ્યુલીની પારણા હતી કે કનૈયા જીનેદાની માફક કાઉન્ટ જાહેરમાં તેણીનું નામ આપશે નહિ. પરંતુ તે પોતાના હાથમાં ફાવી નહિ અને પોતે એટલા ખાસમાં પોતેજ ફાસડ પડી. ડેનીયોએ જ્યુલીને સાફ કાઠતરી તપાસને માટે એકથી આપ્યો હતો અને આ તેણીની વિરુદ્ધ સૂચારૂ પુરાવા હતો. આપે તેણે જ્યુલીને કહ્યું હતું કે પુરવારી બારી નથી ત્યારે જ્યુલીએ પોતાના જોગબીના પાસે વાડાંને લાંબ આપ્યા અને તેની પાસે મતિલ એર મંગાવી તે પી ગઈ. આથી રોડર બારે સંક્રમણમાં આવી પડ્યા.

રોડરને સેબીરીઆમાં દેશનિકાલ કરવામાં આગળે જ્યાં તે દાઉદ કાઠીયો મરણ પામ્યો, પણ મરનાં સુધી તેણે પ્રાપ્ત એક જ્યુલીને કહ્યો ન હતો. જ્યુલીને મરણ અને જ્યુલીને રોડરને ઉતાર સેબીરીઆમાં એકલામાં આપ્યા. જ્યાં જ્યાં દેશમાં તેમના દુર દાઉદ થવા મર્યાદા.

જ્યુલીના હાથમાં સુપાઈ મરણ પામેલાની એકલ સંખ્યા હકી કાપ તેમ નથી પરંતુ તેનો આકાશ કંઈ નાનોયુનો ન હતો. એ ડેનીયોના હાથમાં તે ન સુપાઈ હોત તેણે હજી જીવન પછાને રજો એકલાથી દાઉદ દોત, પરંતુ તેના મરણથી પણ જીવ જીવી ગયા એટલું જ નહિ પણ તેના મરણથી મોટા અને સેન્ટીમન્ટલમાં બારે સતોષ ફેલાયો, કે જ્યાં તેણે પોતાના કાળા કોથળી હેરી નાગ-જીની માફક કાળો કેર વળાવ્યો હતો.

(સંપૂર્ણ.)

(આપતા બંધી "ખૂની કોણ?" એ નામની સચિત્ર સત્ર પટનાયક વર્તા કર કરવામાં આવશે.)

હજી ગેરંદી સાથે.

૬૧. રતીલાલ ગોવિંદભાઈની

અગરબત્તીનાં કસ્તુરીની અગરબત્તી

એનો નવો રોડ દાઉદમાં આવી પડ્યો છે. આ આગળની જગ્યાએ તેને પંચ વસ્તુઓમાંથી એનાવેલી દોતણી તે મરી. મરણ, "સુવા-યુન" વિશે દાઉદના પાસેમાં કાપી વપાવે છે. કાઉન્ટ, મુજબ મહારાજ તમા આદિ. વિશે દાઉદના આગળ મહારાજને તે બહુ પડે છે તેણે જ્યુલીને આગળ મારવા નહીં પડે તે જોઈ. આગળનાં જાણે દાઉદના આગળ મારવા નહીં પડે તે જોઈ. આગળનાં જાણે દાઉદના આગળ મારવા નહીં પડે તે જોઈ. આગળનાં જાણે દાઉદના આગળ મારવા નહીં પડે તે જોઈ.

૬૧. રતીલાલ ગોવિંદભાઈ અગરબત્તીના,

૨૨૧. પગાડી કરીઆવા બાગર-મુખ ૬.

એક સુંદરીનાં સાહસ કર્યો

બખારના-રો. મલુકાલે ગોપાળરાયે કાઢ્યો.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

બનાવોની પરપરા.

ગંબીર મુખજી પારણ કરીને એક પછી એક બધા વેરાવા બાંધા. જેસરના જામલ થયા પહેલાં રાજા પાડી બાપત ઉપર જે જ્યાં આવી હતી તેમાં છુટકી પોતાના વિચારો દર્શાવવા માટે દરેક જણે પરવાર્યો કર્યો.

દરેકના હૃદયમાં એવી ઉડી જાય પડી ગઈ હતી કે કાંતો મોટી શઠ મોટા દંભી છે જ્યુલીવા તો હુણ રાજાની જામલ છે. અત્યાર સુધી વીરોના સાલિક પણ મોટીશા શૈલી આપવાયજીના માટે જ્યુલીને મારવાનો હતો પણ અત્યારે તો આ બીના કાઠીયોને તે પણ મારવા થઈ ગયો.

આપે બધા ગયા ત્યારે પ્રસન્ન, મનોરમ અને વીરપાણે મોટી કાના વતન સંખી ધીમે ધીમે વાત કરવા માંડી. એ કે મનોરમને મોટીશાના વતનમાં તેના ઉપર વિચિત્ર કાંકાઓ આવી હતી અને તેણી તેના ઉપર તેણી દીકા કરવામાં કામેલ થઈ હતી તો પણ ધીમે ધીમે તેણીના મનમાં જુલાઈ પ્રકારના વિચારો આવવા લાગ્યા.

તેથી આપે પ્રસન્ન અને વીરપાણ તે વેપારીના છેતરપીંડીયા વતન ઉપર સખત દીકા કરતા હતા ત્યારે મનોરમનું આનંદ થઈ તરફ હતું અને તેણીને અદેશ ધીમે ધીમે ગંબીર અને ચિંતાવર થઈ જતો હતો.

"બાહી, તું શું વિચાર કરે છે?" આપે પ્રસન્ન બધા મનોરમ તરફ ગયું. "આપણે બધા સમજ કાઢેલામાં વાત કરી તેની તને ધાસ્તી લાગે છે?"

"કાણે નહિ—તે તરફની તો મને જરા પણ ચિંતા નથી પરંતુ એથી ઉલટું જેમ જેમ હું મોટીશા વિશે વધારે ને વધારે વિચારું છું તેમ તેમ તેના તરફનો લાય એટલો ને એટલો થતો જાય છે."

"બહેન, તમે શું કહેવા માગો છો?" આપે અને રોડરની તેણીના તરફ જોઈ રહેતાં વીરપાણે કહ્યું; કારણ કે એ કે તેણીની સાથે તેને જોગબાણ થયા તે ફક્ત એ કે જુણે કાંકા જ થયા હતા જતાં પણ એટલા સમયમાં તેણે જોઈ લીધું હતું કે તેણીનાં તિવ જીવન, નેત્રિકાં ચપગતા અને અદ્ભુત વિચારશક્તિ હતાં અને તેથી તેણીના અભિપ્રાયને તે કિમતી અને હાથપગી મણતો.

"ભાઈ વીરપાણ, મને લાગે છે કે," તેણીએ પ્રત્યુત્તર આપ્યું, "મોટીશાનું વતન કંઈક એવા પ્રકારનું છે કે જેથી તેના આંદર કાવ આપણે ખીલકે ન જાણી શકીએ."

"શું આ કહ્યું છે?" પ્રસન્નને આ વિચારથી ખૂબ મોટા થઈને બોલી ઉઠ્યો.

“ખરેખર, મને તે તદ્દન ખૂંટી જાય છે;” વીરપાણી મનોરમાની આંતરિક બેસી જતાં કહ્યું. “પણ મનોરમા, આ બાળકનાં ચોતીકાનો શું કિસ્સો કરો તે તમે જાણી શકો છો?”

“તે સંબંધી કાંઈ પણ અનુમાન કરવાને કંઈ અશક્ય છે,” મનોરમાએ જવાબ આપ્યો. “પણ જેમ જેમ તેની કમ્પેની વાતની, તેમ જરૂર છે, તેના ચહેરા, જે માન તેણે જનસમાજમાં જોયું છે તે બધા ઉપર હું વધારે વિચાર કરું છું તેમ તેમ કંઈ ઉત્પત્તિ એવા નિશ્ચય ઉપર આવું છે કે જેમના સાથે જે વતન તેણે યસાવ્યું તે ઉપરથી તેના ઉપર કોઈ પણ જાતના આલેખો મૂકતાં પહેલાં આપણે પુરતો વિચાર કરવો જોઈએ.”

“તમારે તો ચોતીકાના વતન સંબંધી કાંઈ પણ ઉત્પત્તિ નિષ્ક્રમ કરવામાં આપણે જરા પણ ઉતાવળ કરીશું નહિ,” પ્રસન્ને કહ્યું.

“ખરેખર, જે બનાવો બનવાના છે તે ન્યાં સુધી અને ત્યાં સુધી તે વેપારી માટે ઉત્પત્તિ આપણા વિચારો જોરેમાં મૂકતા સુધી આપણે યોગ્યજન જોઈએ;” વીરપાણી કહ્યું. પછી થોડી વાર અટકીને તે આગળ બોલ્યો, “બહેન, પહેલાં કદી પણ નહીં થીજેલો એવો હરેય કમિત્તો સુંદર પાઠ આ ધર્મશાળામાં આવતા પહેલાં જ શિખાવખત અગ્રાહ્ય તમે મને શિખાવો; અને દેને દેને પણ મનુષ્યના મધ્યમ સમાજમાંથી તેના ચર્ચિત્તું અનુમાન બધવામાં જે ઉદારતા અને ક્ષમિષ્ટતાની આસ જરૂર છે તે દમજીવ તમે મને શિખવું. “બાઈ મંદસ્મિત્તું” તેણે પ્રસન્ને તરફ જોઈને જરા દર્શાવ્યું કહ્યું, કારણ કે પ્રસન્ને તેને પોતાનું નામ બાઈને કહ્યું હતું, “તમે એક કુદર અને સુપાત્રની આપ કરવાને બાજુમાંથી થયા છો એટલુંજ નહિ પણ હું તો તેને આરા મનથી પૂજનીય દેવી તરીકે માનું છું.”

પોતાની પ્રિયતા મનોરમા માટે આ પ્રવચનનીય જરૂર સાંભળી પ્રસન્નિરિ આનંદ પામ્યો; “પણ વીરપાણી તેણીને પ્રસન્નની આંતરિક વેધી કાંઈક જનસમી મનોરમા દોરી કારણ કે પ્રસન્ને તેની સાથે વિધીવત્તર સંબંધ કરી ન હતું. વીરપાણી તેણીના આ જનસમી કારણ સમજી કહ્યો નહિ. તેણે કહ્યું કે વળાણ કરવાથી તેણી જરૂરમાં જઈ દોરી.

“મિત્રો,” આ વખતે વીંછીના માલિક કહ્યું, “બધા પોતા પોતાને રચીને ગયા છે. તમારે માટે એરડીમાં તમારું છે. બાઈ, તમે ચારી સાથે ચાલો,” તેણે વીરપાણીને ઉદ્દેશીત કહ્યું, “કે તમને તમારે માટે રાખેલી એરડીમાં મુકવા આવું અને મારી આ બન્નેને તેમની એરડીમાં લઈ જવું.”

સુવાન વીરપાણી બન્નેને નમસ્કાર કરી તે માલિક સાથે મેંડ કેપ ચાલ્યો. મેંડો તે થોડી વારમાં વીંછીનાગાની આંતરે બન્નેને લેવા બંધી પહોંચી.

હાથમાં હાનસ લઈને આગળ ચાલતી તે આંતર સાથે બન્ને જાણી એક સાંકડી વાંધી નીસરણી ઉપર ચડ્યા. ઉપર પહોંચ્યા એટલે તેમની બન્ને જાણીએ એક સાંકડી તરીકે જાણી. તેમાં બન્ને જાણીએ સુવાનની એરડીમાં હતી. અધમમાં ઝાંખું જાણીવાળું આવર્તન જે હાનસ દર્શાવતો હતો.

આ તરીકે છેક છેડે પેલી આંતર તેમને લઈ ગઈ. તેઓ તેની પાછળ પોતાની એરડીમાં ચેલનાં હતાં એટલામાં સુવેનીય એરડીનાં બારણામાં આવ્યાં તેમનું જાન જોડ્યું. બન્નેએ તે તરફ નજર કરી; અને અર્ધા ઉઘાડા બારણામાં ચોતીકા રોડને ત્યાં જોવાને લેવા.

તેઓ તેના ઉપર ફક્ત એક જ નજર નાખી શક્યાં; કારણ કે બીજા પાસે તે બારણું બંધ થઈ ગયું; તો પણ તે ચોતીકા રોડને હવે એવી ચોક્કસ ખાતરી તેમને લઈ ગઈ.

આનું કારણ હું દોરી તે જાણવાના દેવથી પ્રસન્ને અને મનોરમાએ એક બીજાના સામું જોયું. પછી તરતજ એક પણ શબ્દ બોલ્યા સિવાય બન્ને અંદર ચાલ્યા ગયાં.

વીંછીનાગાની આંતર દોરી એક મેંડ ઉપર મુકાયે, તેમને જરૂરની વસ્તુઓ જતાની અને પછી બારણું બંધ કરી ચાલી ગઈ.

જેવાં તે બન્ને એકલાં પાસાં કે તરતજ પ્રસન્ને કહ્યું, “સાચેની એરડીમાંથી ચોતીકા રોડ આપણાં તરફ તાણી રહ્યા હતા તે તે જોયું!”

“ચે ચોક્કસ જોયું,” તેણીએ જવાબ આપ્યો. “મેંડા વાળ અને પાછીવાર ચળકતી આંખોવાળું તે કુખ કાંઈક જાણ્યું એવું નથી.”

“પણ તું માને છે કે પોતાની સામેની એરડીમાં જાણી સુવાનું કે એટલુંજ ફક્ત જાણવાની જાણવાની તેણે બારણું ઉઘાડીને જોયું.” આ નાના બનાવથી વિવાદાર થયેલા મન વડે તેણે કહ્યું.

“પરંતુ તેના ચિત્રે અગત્યથી કંઈક નિષ્ક્રમ ન જાણેલા એવું આપણે નહીં કહી શકી કહ્યું.” મંડ મંડ દર્શાવતો મનોરમા બોલ્યો; “અને જે રાજદેવી કહેતા આપણે આને કાંઈ બોલ્યાં તે અધિકારી દૂરીથી બીજે જાઈ છેકણે બોલીએ નહિ ત્યાંસુધી તે બાઈને માણસ આપણને હું તુરંતજ નહીં શકવાને છે.”

પ્રસન્ને ઉપર આપણા જવો દેવો એટલામાં ધીમેથી તેમનું બારણું ઉઘાડ્યું અને હાથમાં એક મુખના સાંકડાની નાની પેડી લઈને ચોતીકા અંદર દાખલ થયા.

તેમને જોતાજ પ્રસન્ને અર્ધી અર્ધી ઉઘાડે; પણ મનોરમાએ તે માન અને ઉતાવળથી તેમના તરફ જોયું; કારણ કે તેણીના હૃદયમાં કુદરતી રીતેજ તેને માટે વિશ્વાસ બેસી ગયો હતો. તેણીને ચોક્કસ ખાતરી થઈ ગઈ કે, જમવાના એરડીમાં જે કંઈક તેને માટે તેમને લઈ દેવી તે દર કરવાતેજ તે આવેલ છે.

“બાઈ,” તેણીના તરફ તાણીને જોતાજ તે બોલ્યો, “મને ખાતરી થઈ છે કે આસ ઉપર તમને પુરા વિશ્વાસ છે, પણ બાઈ,” પ્રસન્ને તરફ એકદમ દૂરીને તેણે કહ્યું. “તમારી એરડીમાં આવવા માટે મને માંડ મારીશ. ચોરે તમારી સાથે થોડી વાર કરતાં દેવી અને તેણીજ તમને કંઈ એરડી આપવામાં આવે છે તેની શબ્દ જોઈનેજ હું બેસી રહ્યો હતો.”

“મારે માનવતી કદી જરૂર નથી,” પ્રસન્ને કહ્યું.

“પણ હું તેમને ખાતરી કરી આપવા મારેજ જાણી છું કે તમે મને કાંઈક લેવા છો તેથી હું કદી નહીં,” પ્રસન્ને મનોરમાને જાણી લઈને નિષ્ક્રમ જતાંસુધી અધવા તો અધમ અને કંઈક

કાંપને ધીકારતા સાણસને યોગ્ય અભિમાનથી તેજુ પોતાના વિચાર પ્રગટ કર્યા.

“તમારા વતન ઉપરથી તમારા સંબંધી ઉતાવળથી મત ન બાધી દેવાનો અમે નિશ્ચય કર્યો છે.” મનોરમાએ કહ્યું; “અને તમારી બાબતમાં જમવા, બેઠેલા વીરપાળ પશુ અમારા મત સાથે મળતા થયા છે.”

“તમારો આ નિશ્ચય સાંભળી મને પારાવાર આનંદ થયો છે,” મોતીલાલ બોલ્યા; “કારણ કે જમવાના ઝોરડામાં જે બધા બેઠા હતા તેમાંથી તમારા પશુ માટે તમારી વાતવ્યીત ઉપરથી મારા મનમાં મોટું માન યથુ હતું તેથી મારા વિષેનો તમારો અભિપ્રાય અદશાય તે મને દુઃખ થાય તેમાં કાંઈ પશુ નવાઈ જેવું નથી; કારણ કે તમારું હૃદય ઉચ્ચભાવવાળા વિચારોથી ભરેલાં છે. પશુ બીજાઓને માટે કહ્યું તો તેમનો ઉત્સાહ ક્ષણિક અને દમ વગરનો-જેમની ઉચ્ચ ભાવનાઓ સ્વાચ્છ અને લોકાથી દુષ્પ્રભુએલી-તમે માનો છો કે મારે માટે તેઓ સારા કે ખરાબ અભિપ્રાય બધે તો પશુ હું” તેની જરા પશુ દરકાર રાખું? મારે માટે તેમના મનમાં જે શંકાકાંચ દાખ તેને જુદી નાંખવાની મને યત્નિચિત પશુ ઉતાવળ નથી. પશુ માફ વતન નિષ્કલંકી છે એટલુંજ તમને સાબિત કરી આપવાની મારી તમારું ધ્વજા હતી. આપતી કહે જ્યારે તેઓ સાત્ત્વ હકિકત નજીકથી વિષે તેઓ મારે માટે સારા અભિપ્રાયો બાધે, એટલુંજ નહિ પશુ મારા ઉપર અવિશ્વાસ લાવીને યુક્તિ થવા માટે પસ્તાશે. પશુ મારા વતનથી તમારા મન ઉપર જે ખરાબ હાપ પડી હોય તે તરતજ દૂર કરવી, એ મને મારી પ્રથમ ફરજ લાગી.”

“ત્યારે જ્યારે તરફના તમારા વતન વિષે અમારે શું સમજવું?” મનોરમાએ બાબુરતાથી પૂછવા માંડ્યું; “અને તેને છેવટનો ઉપદેશ આપવા માટે સાંજ શોધી આપવામાં એટલે કે દુકામાં તેવું મોત વહેલું કરવામાં તમે કેમ મદદ કરી?”

“કારણ કે તે સાંજ મારો પરમ મિત્ર છે,” મોતીલાલે જવાબ આપ્યો; “અને મેં તેને મારા કાળજમાં જે સલાહ આપી છે તે પ્રમાણે તે જરૂર કામ કરશે. હવે તમે મારી મનોરજિતિ સમજ્યા?”

“શું ત્યારે જ્યારે બધી જરૂર?” મનોરમાએ અમરિયા પામતાં કહ્યું. “તમારી ઇચ્છા અતી હશે એવું મને થોડાજ વખત પહેલાં લાગવા માંડ્યું હતું. બહાદુર રૂઢ પુરખ,” માન અને પ્રેમથી તેના તરફ જોતાં મંજુલ પશુ જુલસવાળા અવાજે તે મોતી ઉઠી. “એક ક્ષણ તમારે માટે અમને અવિશ્વાસ આવ્યો હોય તો માફ.”

“અરેબર અમને માફ કરો,” તેમનો હાથ પોતાના હાથમાં લપેને રોનેકથી દાગતા પ્રસન્ન બોલ્યા; “અમને માફ કરો અને આ પરિપ્રકારથી અને ઉદાર કામખૂં અમારી કાંઈ પશુ મદદ નોંધતી હોય તો વજર ચંકાએ કહો.”

“મારા મિત્રો, તમે ઇચ્છો તો પશુ કરી શકો એમ છે,” તેણે જવાબ આપ્યું. “અરેબર તમારી મદદ વિના હું કાંઈ પશુ કરી શકું એમ નથી. પશુ હમણાં તમને બધું સવિસ્તર સમજાવવાનો વખત નથી.

મધ્ય સત્રીનો સમય થવા આવ્યો છે; અને તે સાંજ ત્યાં આવીને જેકરી સાથે કેદનામાં જાય તે પહેલાં મારે તેને મળવા અહીંથી છુટી રીતે જવું જ નોંધવું.”

“તો કહો કે અમે તમારે માટે શું કરીએ?” મનોરમા બોલી. “બોલો-અમને સહન કરતા જાઓ-પછી શું કરવું તેને માટે અમને તમારી મદદની જરૂર નહિ રહે.”

“મારી ઇચ્છાઓ હું તમને દુકામાં જ જણાવું છું,” તેણે જવાબ આપ્યો. “પ્રથમ તો આ પેટી તમારી પાસે રાખો. તેની અંદર બધા અવરતના દાગીનાં છે. મારા બધા વેપારનો આધાર તેના ઉપરજ છે. હું તેને મારી સાથે રાખી શકતો નથી કારણ કે જે જોખમ કારક કામ કરવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો છે તે ક્યાં પછી હું અહીંયા આવી શકું એમ નથી અને તેથી મારે તે પેટી કાંઈ સુરક્ષિત રાખે રાખવી જ નોંધવું.”

“મારા બહા મિત્ર, અમે તેને સંભાળીશું કે સાચવી રાખીશું.” પ્રસન્ને કહ્યું. “પશુ તમે અમને ફરી ક્યાં મળશો?”

“તમે કંઈ બાબતોએ મુશ્કાલી કરવાના છો?” વેપારીએ પૂછ્યું.

“ફક્તિશ્વ દિશ્વ-શીરગપુર સહેર તરફ,” તેણે જવાબ આપ્યો. “અને આવતી કાલે સવારે તમે ચોક્કસ અહીંથી નીકળશો.” તેણે આગળ પૂછ્યું. “બહુ સારું. તો તમે આવતી કાલે સાંજે અમરાવતી શહેરમાં પહોંચી જશો. ત્યાં મુસલમાનોએ પોતાની જીતની યાદગિરિમાં એક ધર્મશાળા બંધાવી છે, અને તેની બહાર તેવું નિશાન છે, આ વીંથી અથવા ધર્મશાળા બંધી સારી છે. આ શહેર મુસલમાની હદમાં છે. હિન્દુ રાજ્યની હદ થોડા માઇલ પહેલાં પૂરી થાય છે. જે ટેકાણેથી મુસલમાની રાજ્યની સરહદ શરૂ થાય છે તે ટેકાણે એક વિજય રત્ન એક મુસલમાનોએ ઉઠાવે કરેલા છે. તેમ જતાં તેમણે આગળ ચલાવ્યું પશુ તેમના અવાજમાં આ કબોટો બોલતાં તિરકાર અને કલાશ્વ રૂપર દેખાઈ આવતાં હતાં, “મેં” કહ્યું તેજ વીંથીમાં તમે જરૂર ઉતરજો, અને તમે પાછા ત્યાંથી નીકળો ત્યાં સુધીમાં જો કું તમને ન મળું તો તમે આ પેટી તે વીંથીમાં માંડિકને સોંપજો.”

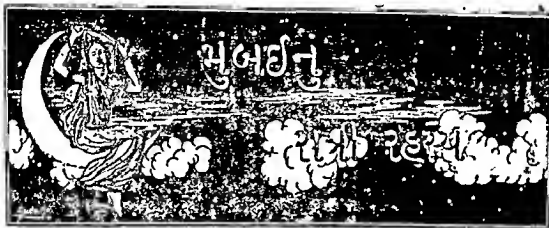
“તમારી સહન પ્રમાણે અમે જરૂર વર્તીશું,” તેમની પાસેથી પેટી લેતાં પ્રસન્ન બોલ્યા. “પશુ તમે આ વીંથીમાંથી હાનપાના ફરી રીતે જઈ રાકશો? કારણ કે મારા પારવા પ્રમાણે આ બધું કામ બહુ છુટી રીતે થવું જ નોંધવું.”

“અરેબર તેમજ થશે,” વેપારીએ જવાબ આપ્યો. “મેં મારી જોરડીમાં જેજ ઉપર વીંથીવાળોને આપવાના પેશા મૂક્યા છે. અને મારો ઘેરો તો હું સહેલાઈથી છુટી રીતે લઈ શકીશ. કારણ કે તેમણે આ વીંથીના અંદરના યોગાનામાં એક છેડે છે. અને તેવું પાછળ આપ્યું એક ગતીમાં પડે છે.”

“પશુ તેને તાણ મારેલું હશે તો?” પ્રસન્ને શંકા કરી.

“હું અંદરથી તોડીને તે ઉઘાડીશ,” તેણે કહ્યું.

અપૂર્ણ.

(લખનાર—શ. શુભદ્રત)

ઠંડાઈ લેન યાને શુવતું દોજખ.

(૬૨૪ ૨ ભું.)

કપટ કારસ્થાનનો આરંભ.

વર્ષાઋતુની રાત હતી. આકાશ વારાગિરિથી યેસવતું હતું. રાતના આંક વાગવા આખા હતા. વચ્ચે વચ્ચે વરસાદનું એકાદ ઓપડું પડી આવતું હતું. વીજળી ચમકતી હતી. ઠંડાઈ લેનની અંદર આવેલી એક ન્હાની શલીમાં એક ન્હાના મકાનની અંદર ધુસી ઉપર પાંચસેક વર્ષની એક બી બેઠેલી હતી. 'પ્રતિશ્રાસ્ત્રમાં' શ્રીમતી સીતા ને લાશો સૂચવવામાં આવ્યા છે એ લાશો આ સીતા વિવશાન હતાં. તેણે એક લીધી હતી તથા અંધ ઉપર લાલ 'ખમ્મીસ પહેધું' હતું. ખમ્મીસ ઉપર શ્યામી ઓટલું હતું. એ પેલા ઉપરથી તે મુશ્કેલીનું હોય એમ ૨૫૫૮ જમણા કાઠાં હતું. તેનું નામ શુભદ્રા હતું. શુભદ્રાનાં બે નેત્રોમાં એક મશરની અમ્મીથી ભર્યું હતું તરતી હતી. આજ ઉપચારથી તેણે પોતાના મનુષ્યને મહેસને ખુબસૂરત બનાવવાનો કયા પ્રયત્ન કર્યો હતો. તેના હારીને ૨૦ કાળા પડાં હતાં. માથા ઉપરના જુલુખનું વાગ ખરી ગયેલા હોવાથી તેણે બનાવટી ચોટલાથી કચાલાપત્રી સુકાતા કાચમ રાખવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો. તેનું અંગ ભરાવવા તેમજ મજાનું હતું. પચમ સપાટ પહેરી હતી.

નીચે શેતરંજ ઉપર બે મવાલીઓ બેઠેલા હોય તેમનાં નામ પીર અને અખીર હતાં. તેઓ બંને આ શુવતા દોજખના કીમ્મ હોવાથી તેમના વિસ્તારિત વંશુનની આવશ્યકતા નથી.

દિવાલને બાજી પેલ સામગ્રી પડેલી હતી. શુભદ્રા તથા તેના આ મવાલી સોમતીઓ વચ્ચે વચ્ચે ખાનસમ સુસું પાન કરી વાતચિત કરતા હતા. ઠંડાઈ લેન હતું નજીવાળું હાર અંદરથી બંધ કરેલું હતું.

શુભદ્રા પોતાના બે સોમતીઓ તરફ જોઈને કહ્યું:—“પીર ! આજકાલ પેલા સંબંધીની પધવી તળી સોજવતી પડે છે. મેં સદિનાનું પર જાકું ચડી ચતું છે તથા મારવાડીને ત્યાં જીવેલો મૂળને સો રૂપિયા ઉઠીના લીધા હતા તે પછી ખમ્મીસ કાઠાં જવા આવ્યા છે. આજ કાલ

આ સહેલ બીના આજે નવા માલને ટોળવા કરે છે. બે તમે બંને મળી એક બે બેઠેલનાં છુલછુલને કાઠાં ટોળેલું લીધી લાગે તોજ આવેલું આ પધે શરી રીતે ચાલી કો તેમ છે. હુમ્મીસ કરીને કે હુંદકાટ કરીને ત્રિશવ દિવસ પધી આવેલું આવણી આઠલિકા ચલાવી કહોએ તેમ નથી; કેમ કે આજકાલ આ લાઠીમાં બે ભવંર શુદ્ધાએ બને છે તેની ટોલ ચલાવવા છુપી પોલિસના માથાએ અથવા શુદ્ધાનો વેશ બાલી ચોરીને કલાક આ તરફ ફરતા રહે છે.”

પીરએ કહ્યું:—“ખરું છે. સારું થતું કે, પેલા મતીવાને હુંદી લીધાની વાત પોલિસના માથાવામાં આવી નહિ. બેએ કાળકાતખાઉ બનીવાની જગ્યાએ ખીને કાઠાં જમાનાને ખાધેલા માથાસ દોત અને પોલિસને ફરિયાદ કરત તો કદાચ આવણને કારે પડી ભાટ.”

અખીરે કહ્યું:—“થેલ ! દિવાળી રડી મશરનો ભવ રાખવો એ બ્યાજખી નથી. વળી હેં રહેને પેલી ને વાત કરી હતી તે બધું ઉત્તમ છે. બે ચાલાશ વાપરી તું બે છેડારીને અંબે લાવી કો તો હમ્મેલાં પચીસ ત્રીજ રૂપિયાની આજક સહેલાઈથી પાવ.”

શુભદ્રા ઉત્તર કરી બની પૂછ્યું:—“પીર ! તમે કહ છોકરીની વાત કરો છો ?”

પીરએ કહ્યું:—“આજથી એવે દિવસે બંને એક અરમ સુવક ઉપર કમાડીપુરાની અખીરારખી મળીમાં ચાનના બાર વાંગે કુમરો કર્યો હતો. તેના હાથમાં જનવાસની એક બેન હતી તથા હારી ઉપર કાઠીસો વજુસો રૂપિયાની કિમ્મનના કાગળીના હતા. એ બધું પચીસ ભાઈ એ કુવકને બેઠેલા બનાવી અંબે મહાલકથી તરફ એકાંત રમશે નાખી જાળ્યા હતા. તેને અંબે કસોરોશમાં પધામ્યું હતું તથા તેની બેશુદ્ધ હાલતમાં તેને વિશોરિયાની અંદર જોડેલું એર પાછ લીધું હતું. એ કોરની અસરથી બે કલાક પછી તેનું મનુ નિખળું હોતું જોઈએ. તેના ખીસામાંના કાચગ પત્રો વચ્ચે કાઠી લીધેલું હોવાથી તેના મતરેલને કાઠાં જોગખ્ખરે કો મોરો સંભવ નહોતો. એ કુવકના મતરેલને કાઠાં જોગખખાર મળી આવે તેમ નહિ હોવાથી પોલિસને તેને ફરનાવવાની જોગખ્ખ કરી દેશે. ચને અડી વાગે મુશમ ઉપર આજક પછી અંબે તેની બેન પચીસ જેલ તેમાંથી કાચગ પત્રો એક અંક, મતીચાંડની સ્તરી, મે માર કંપાં તથા ક્યાલથી

આધિકારી ૨૮૦ રૂપિયાની પરચુરસ મોટા મળી આવી. કાળજી પત્રો તપસી જોતાં તે સામુસુડું નામ હામ જાણવામાં આવ્યું છે. ધણી ખરા કાળજી પત્રો તેની અંતિમે ધણી ઉપર લખેલા છે તથા તેમાં પોતાને તેહી જવા માટે તેણે લખ્યું છે. અંદર એ યુવકનો એક કાસ સાંકળનો ફોટોગ્રાફ છે. એનું નામ અમુળ હતું. પત્ર વ્યવહાર વાંચી જોતાં શાદી થયા પછી તે સાસરેજ ગયો નથી એમ ૨૫૬ સમજી શકાય છે. લગભગ પાંચ લા વર્ષથી તે ધરાકમાં મોકલી ઉપર હતો તથા હમણાં એક મહિનાની રજા લઈ તે પુના તેને સાસરે જવાનો હતો. તેની અમુળ નામ નરમીસ હોઈ હમણાં તેની ઉમ્મર અઢારેક વર્ષની હોવી જોઈએ એમ તેણે અમુળ ઉપર લખેલા પત્રોમાંથી માલમ પડી આવ્યું છે. આ સળખી બાતખીનો આપણે ઉપયોગ કરી નરમીસને આપણા કબજામાં લાવીએ તો કાંઈ ખોટું છે ?”

અલગર મુપકોદીથી સળખી હમીત સાંભળતી હતી. તેણે પોતાને જણે સહજ કૈય ઉપજ્યા હોય એવો ભાવ દર્શાવતાં કહ્યું:—“ત્યારે ત્હેં તથા અમીરે ચાર દિવસથી આ વાત મ્હારાથી છુપાવી કેમ રાખી ?”

પીરેએ ઉઠી અલગરના અંધર ઉપર યુગ્મન કરી કહ્યું:—“જોને અમીર ! આજ સંધ્યામાં દહાડાથી કપી વાત અમે છુપાવી છે ? અમે એ વિષયનો ચોક્કસ નિષ્પત્તિ કપાં પછીજ આ વાત તને કહેવાનો પ્રયત્ન રાખ્યો હતો. હવે કહે જોઈએ કે ત્હારી રોા વિચાર છે ?” અલગરનો કૃતિમ કૈય દૂર થઈ ગયો. તેણે કહ્યું:—“આને પ્રસંગ છુપાવી મહેરબાનીથી જ્યારે અનાવસેજ મળી આવશે છે, ત્યારે આપણે તેનો લાભ લેવાજ જોઈએ.”

અમીરે કાવડું મ્હોં રાખી પૂછ્યું:—“એ તો યુલ્લી વાત છે; પછી અમારા જાનેના કમીશનનું શું ? જ્યાં સંજય હોય ત્યાં દિસા-મની ચોખ્ખવટ પ્રથમથીજ કરવી જોઈએ.”

પીરેએ કહ્યું:—“બરાબર છે. અમે એ નરમીસને પકડી લાવી ત્હારા કબજામાં સોંપીએ એ જલ્દ અમને પાંચસો રૂપિયા મળવા જોઈએ.”

હા ના કરતાં ત્રણસો રૂપિયાથી સાડું નહીં થયું. ખરચ જલ્દ રૂપિયા સો લેવાનું નહીં ચતાં અમીરે કહ્યું:—“આ કામ કરવામાં નેટલી દીઠ કરવામાં આવે તેણું તુકમાન છે. રાત્રે બાર વાગ્યે પુના પેસેજર ઉપર છે તથા તે રહવારે સામસત વાગ્યે પુના પહોંચશે છે. ને તું કહેતી હોય તો અમે અત્યારેજ રવાના થઈ જઈએ. ખરચના સો રૂપિયા તું હમણાં આપી રાકે છે ?”

અલગરે ઉઠી એક પેડી ઉઘાડી તેમાંથી પચાસ રૂપિયા કાઢી પીરે તથા અમીરને આપી કહ્યું:—“હમણું ત્હારી પાસે ને સિલકમાં છે તે આપું છું. તમારા આવ્યા પછી બીજા રૂપિયાની જોખવાઈ કું કરી આપીશ.”

પીરે અને અમીર અલગરની રજા લઈ બહાર નીકળી પડ્યા. નજીક આવેલી પોતાની રૂમમાં જઈ તેમણે કપાં પહેરી લીધાં. અમુળનો ફોટો જોઈ પીરેએ જાણ્યો તેના જેવો નેક પારણ કપો તથા અમીરે તેના નીકર જેવો નેક પહેરી લીધો.

જેમમાંના જાપાન ઉપરાંત નેકને બદલાવે એક ટૂંકમાં પોતાને જોડતી ખીલ વચ્ચેના લઈ લીધી, પછી તેઓ ભાગાની ચિત્રેરેરિયામાં

મેસી મોરીઅંદર રહેણે ઉપસ્થિત થયા. ટૂંકમાં ઉપજવાને પા કલાકનો વિલંબ હતો. પીરેએ નવ રૂપિયા પાંચ આના આપી પોતાને મારે એક સેકન્ડ કલાસની તથા અઢી રૂપિયા આપી અમીર મારે સર્વન્ટ કમ્પાર્ટમેન્ટની એટ લીકીટ લઈ લીધી. બન્ને સપતાનો ટૂંકમાં મેદા. સેકન્ડ કલાસના જે કમ્પાર્ટમેન્ટમાં પીરે મેદા તેની સાથેજ સર્વન્ટ કમ્પાર્ટમેન્ટ મેદા હોઈ ત્યાં અમીર મેદા.

કયાણુ જ્ઞકશન પસાર થયા પછી સેકન્ડ કલાસના કમ્પાર્ટમેન્ટમાં પીરે સિવાય બીજા કોઈ પેસેજર નહિ હોવાથી અમીર પછી ત્યાં જઈને મેદા તથા હાથમાં લીધેલું કામ જેની રીતે પાર પાડવું એ સમજીની તેઓ મસલત કરવા લાગ્યા.

(૨)

મનાવડી જમાણ.

બીજે દિવસે રહવારે રહાકા સાત વાગ્યે ટૂંકનું પુના રહેણે જઈ પહોંચી. પીરે તથા અમીર નીચે ઉતરી પડ્યા. અમીરે એક કુલીના સાથે ઉપર સામાન ગોળવી દીધો. પીરે રહેણના રૉલ ઉપર જઈ કુટને એક કંડીએ લારવી લાવ્યો. બહાર જઈ ટાંગામાં મેદા. અમીર ગાદીવાન સાથે મેદા. પીરેએ કાળજીપત્રોમાંથી અમુળના અંધરનું નામ હામ જાણી લીધેલું હોવાથી ટાંગાવાળાને ટેકાણું આપ્યું અને ટાંગી ચાલુ થયો. ટાંગાવાળા અમુળના અંધર મુજારકઅલીને જોળખતો હતો. કારણ કે પુનાની રેસમાં તેના થોડા દેહતા હતા. તેણે મુખાંક અલીના મકાન પાસે ટાંગી અંધરે ઉભો રાખ્યો એટલે અમીરે નીચે ઉતરી પડી મકાનના દાર પાસે જઈ પૂછ્યું:—“મીયા સાહેબ છે ?”

આ વખતે અદાર જોગણીસ વર્ષની ઉમ્મરની એક નવજવાન હસીનાએ એટલા ઉપર આવી પૂછ્યું:—“કેમ, શું કામ છે ?”

“તેમના જમાણ કંચોળીના આવ્યા છે.” અમીરે તોપ મારી.

આ ઉતાર સાંભળી એ ખૂનસરત નાજનીન સમર્પ મંઈ.

પીરે ટાંગામાંથી નીચે ઉતરી દમામથી ઉભો રહી એ હસીનાના રૂપ કૌંપનું દર્શન કરતો હતો. સાથે ઉપરનું એટલું સહજ આજળ ખેંચી, પીરે તરફ એક દારપ મિશ્રિત કટાક્ષ દેહી એ નાજનીન અંદર ચાલી મંઈ.

અમીરે આપેલો ઉતાર મુજારકઅલીના સાંભળવામાં આવેલો હોવાથી બિના વિલંબે તેણે જહાર મારી કહ્યું:—“આવી-પધારો.”

પીરે મુજારકઅલીને છુદાખજર પૂછ્યો તેની સાથે એકજમાનામાં જઈને મેદા. તથા અમીરે સરસામાન ઉતારી મકાનમાં લઈ જવા લાગ્યો.

એકજમાનામાં મેદા પછી આવેલી મ્હોંને ઇન્સાર આપતાં પીરેએ પૂછ્યું:—“અઢી સદુની તબિયત સારી છેને ?”

પ્રકાશપત્રને પસાર કરી જવા આવેલા મુજારકે કહ્યું:—“હા. તમારા પત્રમાં તેને છુદવારે એકઠું આવવા લખ્યું હતું. પરંતુ છુદવારે વીતી જવાથી અમને ધણી શીકર થયા કરતી હતી; ચાર દિવસની દીલ કેમ થઈ ?”

“એક દેસતના આમદર્થી મુખર્જમાં ચાર દિવસ વિદેય રાખવું પડ્યું. કામે રાત્રે પછી મહા યુરોલીથી રજા મેળવી છે.” પીરેએ અપચતના પાસા ફેંકવા માંડ્યો.

“પણ મુખાઈથી એક પત્ર લખ્યો હોત તો અમને ફિકર ન થાત.”

“પરંતુ ત્યાં વરસાદ એટલો બધો હતો કે, ધરમાંથી બહાર નીકળવાની મરજી ન થાય.” આમ કહી વાતને ટુંકમાં પતાવવાના હેતુથી પીરએ કહ્યું—“સેકન્ડ ક્લાસની ટીકીટ લીધેથી હોવા છતાં રાત્રે બિઝકલ લીધે આવી નથી. હવે તો બે એક કલાક આરામ લેવાની છુટકા છે.”

“દમલુજી તું બંદોબસ્ત કરે છું” કહી મુખારક ઉઠ્યો, તથા તેણે મેઝ ઉપર આવેલા એકાન્ત ઓરડામાં બિઝનાની ગોઠવણ કરી. પિરની સૂચનાથી અમીર પેલી કેનવાસની બેંચ અને ટુંક એ ઓરડામાં મૂકી આગ્યો. પછી પીર મેઝ ઉપર બેઈ ફાર બેઠે કરી બિઝનામાં સ્થળ રજા. અમીર એ ઓરડાના દાર-પાસે બહાર છતામી બોલો.

દશ બાર મિનિટ સુધી સ્થળ રજા પછી પીર બિઝનામાંથી ઉઠ્યો તથા કેનવાસની બેંચમાંથી કાગળપત્રોનું બંધન કાઢી તેમાં ને પત્રો નરગીસે તેના આલિંગ અનુભવ ઉપર લખ્યા હતા તે વાંચવા લાગ્યો. નરગીસે ને ઉઠેલા પત્ર લખ્યો હતો તેના સર્ણવ નીચે પ્રમાણે હતો—

“આજ કાલ કરતાં પાંચ વર્ષથી તમે નોકરી ઉપર આદ્યા ગયા છો અને તેનું તમારું દર્શન કરવાને તરફી રહી છું. તમે લખ્યો છો કે, નોકરીમાંથી રજા મળતી નથી તો એવી નોકરોનું રાજાનું આપી લો. પુછા બંદનને નોકરીની થી બેઠા છે કે મુખારક જેવા કંદેરમાં તમારા જેવા ભણેલા ગણેલા માણસને વિના વિલંબે નોકરી મળી શકે તેમ છે. ક્ષાદી કરીને ગયા પછી તમે મદારી બિઝકલ અમર નથી લીધી છો તમે બ્યાનપી ક્યું છે કે કે મદારા જેવી અમર વર્ગની એક નિવૃત્તતા માટે પિયુના વિશેષનું દુઃખ કેનું અસહ્ય હોય છે એનો કાંઈ વિચાર કરો છો કે તે તમારા વિરહનું દુઃખ હવે તું રેડી શકતી નથી; માટે રજા ઉપર દયા લાવી આ પત્ર મને કે તરતજ આવે આવી તમે મદને તમારી સાથે લઈ જશો:

શિ. તમારી બાંધી

નરગીસ.

પીરએ આવી રીતે એ બંધનમાંથી બધા કાગળ એક એક વાંચી લીધા. બરાબર દશ વાગ્યે તે એ ઓરડામાંથી બહાર નીકળી મદારી વિષે છતામી કરવા લાગ્યો. થોડા સમય પછી અમીરને ઓરડાની અંદર સર્થ જઈ તેના હાથમાં એક દશ રૂપિયાની નોટ આપી પીરએ કહ્યું—“આ નોટ લઈ તું દરિયા પહોંચે કરી કેરપમાં જ, તથા ઓસ્ટરેલિયાની એક બાટલી લઈ આવ.”

અમીર આલેખ મયો, પીર એકલો પાટો છતામી કરવા લાગ્યો. એવામાં સમઘટી સમઘટી નરગીસ ધીમે ધીમે તેની પાસે આવી. પીરએ ઓરડાની અંદર પ્રવેશ કર્યો, એટલે નરગીસ પણ અંદર ગઈ. તે પીરને પોતાની આલિંગ યાને હોદા કરી સમઘટા અલેખથી બેઠી રહી. અનુભવા હાથની આંગળી ઉપરથી ને વીંટી મગી આવી હતી, તે પીરએ પોતાની આંગળી ઉપર પહેરી હતી. એ વીંટી બહાર કાઢી નરગીસની આંગળીએ પહેરીથી તેણે તેના શુભેચ્છાથી અપૂરે

ઉપર અનેક ચુબન કર્યા. “મદને જ્યા લો કાઈ બોઈ બસે.” કહી લાગળી લલના સ્થાપનાના આલિંગમાંથી પુરી થઈ. નરગીસે અનુભવ ઉપર પેલા ને પત્ર લખ્યો હતો તે પીરએ હાથમાં લઈ નરગીસને બતાવી કહ્યું—“લિલાર! તારો આ પત્ર મને પછી મહાં દિલ તારી પાસે આવવાને આપીર બની ગયું” હતું.” આમ કહી પીરએ પુનઃ નરગીસને આલિંગ બન્યું. નરગીસ બંધોર પછી મગવા આવ્યું કહી પાછી નીચે આવી ગઈ.

ગેસલખાવામાં જઈ પીર રજાન કરી આગ્યો, પછી તેણે બપોરના કામ પહેરી લીધાં. મસ્તક પરના કેસ કંસરી તથા બસથી બચવિધન કર્યો. પહેરેલાં કામ ઉપર અતરવાના હાથ ધરતા આવી રીતે એ સ્થાનના એક ગૃહસ્થની ઓકરીનું દરજી કરી જતાનો પ્રયત્ન બેસવા લાગ્યો.

કલાકમાં અમીર ઓસ્ટરેલિયાની બાટલી લઈ આગ્યો. બંને સ્થાનોએ એ બાટલીમાંથી થોડા દાર કાઢી પાણી સાથે પી લીધા. પછી મુખારકનો મોહાલવાથી પીર બજારમાંનામાં આવ્યું લેવા ગયો. જમણાં કાલેમે રોવાથી મુખારકની બીબી અમીરને વિવિધ પ્રકારની આવ કામથી બતાવી હતી. બિરિયાની, રૂપ, કદમેસ પુરી, મ, રાસેા બમેરે સથળી વાનીએ તેણે તેવાર કરી હતી, મુખારક અને પીર સાથે આવ્યું લેવા બેઠા. થોડી વાર પછી પીરએ કહ્યું—“હવેલસ પછી મદારી રજા પૂરી થાય છે. ત્યાંથીમાં મદારી છવાક જઈ નોકરી ઉપર કાગર થયું પડશે. મુખારકથી પરમ વિચારે ઉપગમી રસીરમાં રાંધી જતાનું” કહ્યું નોકરી કર્યું છે; માટે કાલેમે રૂપજ અમને બાંધીથી રજા આપવાની બચવરૂપ કરતો.” આમ કહી પીરએ પેલા પોતે વાંચેલા અનુભવા કાગળપત્રોની પોતાને મહેતી જ્ઞાતમોઝ વાંચતિતમાં એવી રીતે સાંકળથી ઉપયોગ કર્યો કે, તેને માટે કાલેમે બેઠેમ ઉપન્યો નહિ. મુખારકની બીબી અમીરને તેને નોકરી છોડે તથા પુનઃ પોતાને આવી રહેવા કહ્યું; પરંતુ પુત્રે પીરએ યાજ્ઞાકીએ વાતને પણ સમાધાનકારક ઉત્તર આપી દીધી.

નરગીસે સાથે મેઝવાની હોતલો આગ્યો. વિવસ સરસ્થાનના લાવવા બિધવામાં પસાર થઈ ગયો. પીરએ નોકરી ઉપરથી મોહાલ લેવા રૂપિયાની જરૂર જાણેલી હોવાથી મુખારક દિલ્લખ પોતાની આગ્યે પધીસ રૂપિયા જમાઈની લેણી રકમ પીરને આપી દીધી. નરગીસ સાથે જની હોવાથી તેનાં સમઘાં ધોળી ઉપરતે તેને કપડાં લઈ તથા પરચુરજ અરમ માટે એક દબાર રૂપિયા અમીરનાનાં દરેકરી મુખારકે આપ્યા.

અમીર એક નોકર તરીકે પીરની સૂચના પ્રમાણે વાંચી હતો અને સાંકળ વાગ્યે રૂપન ઉપગમી રોવાથી સ્થાપના વાગ્યે તે એક જાગનો રડીને મોહારી લાગ્યો. મુખારક રહેઠન મુખી બનાવી જમાઈને મુકવા ગયો. રહેઠને ગયા પછી પીરએ નિરોહિતા દર્બાન-સરી બે સેકન્ડ ક્લાસની ટીકીટ તથા એક સર્વન્ટ ટીકીટ લઈ લીધી. પીર તથા નરગીસ સેકન્ડ ક્લાસના કમ્પાર્ટમેન્ટમાં જઈ મેઈડ તથા અમીર સર્વન્ટ કમ્પાર્ટમેન્ટમાં મેઈડને બોલો. મથા સમયે રૂપન મુખારકે કાગળપત્ર લખવાની સૂચના આપી મુખારક પર તરફ વિચાર પડે.

(નરગીસની દશા કેવી થઈ તે મંજુલા માટે અગાધે આપો અંકે વાંચે.) (અપૂર્ણ)

જીવનનાં બેઠકાં.

(૨૧) પાત્ર.

મધ્યમ-૧૨. કેવીકાન્ત.

(૧)

જેવું રિવાજની સામગ્રીમાં સાધેના સંબંધની કલ્પિત કરી
પણ તેની પાસે તેની ઉપર દસ વર્ષની હતી, એ વધુ
તેને એવી રીતે કહીને નવરાસને વખતે તેને પડી હોય એવો.
રિવાજ આપણાં ઉપર છે.

પતિ ભાગ્યેની જિવસની સંતાકડકી દમણી કિરણને યાદ
પતિ ભાગ્યેની રમતિની માફક તેને કેવળ "એટલું જ યાદ આવે
છે કે, કાલ રમ્યે વિચિત્ર રમ્યાં તે ઉત્સવ જેવા ગઇ હતી.
તેનાં તરફ દીપ્તિના પ્રકાશનો વિસ્તાર થયેલો હતો, પુષ્પમાળા-
નાં આર તરફ દીપ્તિની હતી, તથા સરજીબની મુર સંબંધિતો હતો.
એવી મુગ્ધ આવવી હતી, તથા સરજીબની મુર સંબંધિતો હતો.
આર પછી એકાએક વટાણાંમાં તેનાં આંધુ સંતા દીપ્તિ
આર પછી ગયા, પુષ્પોની મુગ્ધ હોઈ ગઈ, કિરણના મુંદર વચાલકારો
તેના સારી ઉપરથી કાઢીને ઉતારી લીધા. કિરણ રડતી રડતી સાસ-
રથી વિપર આવી.

ત્યાર પછી દસ વર્ષ વીતી ગયાં છે. દમણી કિરણના પિતા
પરલોકવાસી થયા છે. પિતાનું કારજ સારી રીતે આટોપી રમેશ
બહારગામ પોતાની નોકરી ઉપર બંધાવી તમારી કરે છે. જન-મહાતા
પિતા અને અનંદતા સાહેબ સિવાય રમેશ સંસારમાં બીજું કંઈ
જાણતો નહોતો. પોતાના મુલ્ય પાછળ સંપતિ સાચવવાને બાર
પુત્ર ઉપાડી લેલો પડે છે તમા પુત્રવધુ ધર સંસારની રાણીનું પદ
પ્રાપ્ત કરે છે. પરંતુ રમેશ સંસારના આ ચાલતા આવેલા નિષ-
મનું ઉલ્લેખ કર્યું. ત્યાર પિતાની હાલતમાં કિરણ જેવી રીતે ધર
સંસારનો કારોબાર ચલાવતી હતી, તેવી જ રીતે એ કારોબાર તેના
હાથમાં જ હતો. પોતાની ઓળી પોતે દસ પુત્રવી લે છે એવો
વિચાર સુદી રમેશના મનમાં આબો નહિ. પતિના આવા બ્યવહારથી
મનમાં ધણે કોષ ઉપજવા છતાં પુષ્પાએ બહારથી પોતાનો કોષ
દર્શાવે નહિ. તેણે પતિને કેવળ એટલું જ પૂછ્યું કે, "ધર
સંસારની શી બ્યવસ્થા કરી જાય છે?"

રમેશ ઉત્તરમાં કહ્યું: "બ્યવસ્થા શી કરવાની હતી? જેમ
આવડે, હવે તેને આલશે."

"શું આવડે? હવે અને શું આલશે?"

"આપણી હાલતમાં જેમ આવડે? હવે?" આટલું બોલી
રમેશ અંતરનાં જાણમાંથી એક બેનપાસ મૂક્યો. તેની બંને
જોખામાં આંસ ભરાઈ આવ્યાં. આ વખતે પુષ્પાની આંખોમાં પણ
આંસ ભરાઈ આવ્યાં, છતાં તે સ્વસ્થ કિંવા સ્વામી તરફની લામણીમાં
આંસ નહોતાં, એ આંસ અભિમાનનાં હતાં. આંસ છુપાવી પુષ્પાએ
કહ્યું: "બહેન એકલાં બહુ સંભાળી સકશે?"

પોતે શ્રદ્ધાથી ચાપ તો દસ માણસનું કામકાજ કરી શકે એવો
પુષ્પાના અભિમાન બાવ હતો. આમ છતાં સંસારથી અલગ રહેતો
રમેશ કાંઈ સમજી શક્યો નહિ. તેણે કહ્યું: "આપ બહેનને
બહુ શીખવાડી સમજાવી ગયાં છે. એ બહુ કામકાજ સંભાળી
સકશે."

પુષ્પા અભિમાનથી કાંઈ બોલી નહિ. પોતાના સંસારના
કંટકનો નાશ પોતાને કરવા પડશે એમ તેણે વિચાર્યું.

રમેશ વિચારવા લાગ્યો કે, ધરમાં જે રીતે એકલી છે.
તેમની અરબખર લેનાર કોઈ પુરુષની આસ જરૂર છે. તેણે
પુષ્પાને પૂછ્યું: "હારા મામાના પુત્ર સુરેશને અને સખીએ તો
કેમ છે?"

"કેમ તેની બહાં શી જરૂર છે?"

"ધરમાં એક પુરુષ માણસની હાજરીની મને જરૂર લાગે છે.
સુરેશના સંસારમાં કાંઈ નથી. તેને પોતાને હાથે રસોઈ બનાવી જમવું
પડે છે. તેને બહાં રહે" તો તેની તથા આપણી બંનેની સમજ
સંવાપ તેમ છે."

પુષ્પા આ વાત સાંભળી પ્રસન્ન થઈ. કાંઈ આવરે એટલે
પોતાનો પક્ષ બળવાન થશે એમ તેને લાગ્યું. આમ છતાં બહારથી
સહજ પણ ઉત્સાહ દર્શાવ્યા સિવાય તેણે કહ્યું: "મને પણ એવી કાંઈ
બ્યવસ્થા કરવાનું તમને પ્રયત્નથી કહ્યું હતું; પરંતુ બહેન એ વાતમાં
ચર્ચા થશે?"

"હા."

"ત્યારે પછી મને પૂછવાની શી જરૂર છે?"

આમ કહી પુષ્પા સંતોષ થઈ. સુરેશ પોતાને ઘેર રહી શકે
એવી બ્યવસ્થા કરી રમેશને કહી ઉપર બહારગામ ચાલ્યો ગયો.

(૨)

સુરેશ આવતાની સાથે જ મોજ-મનનના એક મંડળની રચા-
વના કરી દીધી. સુરેશ ધણે શોખીન હતો. હસવામાં અને ગાવા
બળવવામાં તેનો ધણેખરો વખત પસાર થઈ જતો હતો. તેના
પહેરેવાની ટાપડીય હર કાંઈને આકર્ષે એવી હતી. આમ છતાં તેનું
મન સરળ હતું. બંને વિશાળ લોચનની દૃષ્ટિમાં સરળતાનો સુંદર
સમાવેશ થયેલો હતો.

મોજ મનન તથા આનંદ વિનોદમાં સુરેશ વ્યસ્ત રહેતો હોવાથી
સને તેના આહાર કંઈ થઈ જતો હતો; છતાં એ કંઈ મોટાકા જગતી
વખતે કિરણમાળાના કામગીર હાથનું તેને સ્મરણ થઈ આવતું હતું.
એક પ્રકારના ન સમજી શકાય એવા આકર્ષણથી તેનું દિલ કિરણ
તરફ ખેંચાવા લાગતું હતું.

એક વખતે સ્નાન કરી કિરણ રસોડામાં જતી હતી એવામાં
સુરેશની તથા તેની નવર એક યાદ. કિરણનું માથું પુશ્પું હતું. તેનો
કમ્બોજ જેવો ચોટિયા પીક ઉપર ઊંડો પડ્યો હતો. રૂપમાં મોહ હોય
છે. કિરણનું રૂપ સૌંદર્ય સરાવની માફક નહોતું ઉપજાવે એવું હતું.
સુરેશ એ સરાવનું પાન ક્યું. તે વચ્ચે ઉગેલો હોવાથી કિરણ આજળ
વધી ગઈ નહિ તેમજ પાંચળ પછી કદી ગઈ નહિ. સમયની નીચી

નબર કરી તે કુશળતા અંગે ઉભી રહી. વિરમિત તથા રેતકિત બંની પ્રવેશી સુરેશ એ મોઢિની યુતિત્વ ખાન ધરતો ધરતો ચાલ્યો. ત્યારે તે દિવસે મંડળમાં તેના મુખ ઉપર દારૂની છટા વિકસી નહિ, તેનો મુર પશુ એકસા બની ગયો.

મુરેશના એવા પરવશ ભાવનું દર્શન કર્યા પછી ફરિજી ચંચળ બની ગઈ. જાણે કે કોઈ રમણી એકાએક વસ્ત્રો તથા વાણી આવી સેંકડો પુષ્પોની કળીઓને ખીલવી. વીસ વર્ષની ઉંમરે ફરિજી પ્રથમ સમજી શકી કે તે યુવતી છે. વીસ વર્ષ સુધી ને દર્શકત તેનાથી અનુભવી હતી તે દર્શકત એકાએક આને જાણે કે વિચળતા તારતી માફક તેના જાણવામાં આવી. રમણીનાં દેખાતાં એ નેત્રો આને જાણે કે તેને કોઈ નવીન વાત કહેવા લાગ્યાં. અધરની પાછળનું દારૂ આજ સુધી ક્યાં છુપાઈ રહ્યું હતું. એક પ્રકારની ચૂપ છુપાઈથી તેનાથી બનેલા સામગ્રી માફક તેનું હાથ ચંચળ બની ગયું. એ કોમળ નેત્રો તેને અસહ્ય લાગી. આને તેના અંતરમાં ક્ષુભ કેવો જાગ્યો હતો, જાણે કે કુશળથી પીડાતાં સેંકડો કિલોગ્રામ તેના હાથના બારણા પાસે આવી દાઢાકાર કરવા લાગ્યાં.

ફરિજી સુરેશ રહી કશી નહિ. કોઈ સુધારાતો અભિગમ કથાવા લાગી. રમેશી કરતી વખતે સુરેશ આવતાં હોય એવા વાણીકારો થવા લાગ્યા. રમેશીની અંદર કોઈ દિવસે મીઠું મરચું નાખવાનું જુલો જવા લાગ્યું. એ જાણે કે જોઈ પુષ્પ કહેવા લાગી—“આવી રીતે દર્શન કરવા કરતાં પોતાનાથી યથા ક્ષમતાંથી એમ સાફ કરી દીધું હોય તો કાંઈ હરકત છે?” અથવા તિરસ્કાર થવા છતાં ફરિજી પોતાની જાણે સુધારી શકતી હતી. કયારે તે પગલે તેનાથી જુલ ચર્ચા જતી હતી.

પુષ્પ જાણે ફરિજીની તિરસ્કાર કરતી ત્યારે સુરેશને થયું દુઃખ થઈ જાયું; પરંતુ તે નિરપાશ હતો.

ધીમે ધીમે ફરિજીનું શરીર લેવાઈ જવા લાગ્યું. એક દિવસે તેનાથી ઉઠી પશુ કમળા નહિ, એ દિવસે અગિયારસ હતી. પુષ્પને આવી જાણના કરતાં કહ્યું—“આને તમને અગિયારસ છે, એટલે જીવન મળી જાય મરે કે! ચેર ખરાય” માણસ રહે છે તેનું જ્ઞાન છે કે! તે જાણુ જાણુ રહેશે કે!

પુષ્પની જાણના સાંભળી ચમકીને ફરિજી ઉઠી ઉભી થઈ, પરંતુ કુદરતે અજવાળાથી તે તત્કાળ જીવનનિરંતર થઈ.

(૩)

મંચીર રાતે રાજકુમારમાં સુષ્પ રહેલી ફરિજી પાસે બેસી સુરેશ વિચારવા લાગ્યો—“ધર્મદેવ આવી સોનાની મૃતિ નવાનીને તેને દુઃખના દરિયામાં કેમ દર્શાવી શકી? અરે! જો તે પદાર્થ યથા હોત તો!” અમમ વિચારોથી સુરેશ ઉભાસ દષ્ટિથી પ્રકાશી બારી તરફ જોઈ રહ્યો હતો. તેની થયેલી મંચીર નિરંતર અંતે અધકારગર્ભી હતી. સમગ્ર સિંધુ રૂપે. આગની પાંદડાં સુદાં દાલનાં નહેતાં. જડ તથા છત્ર જગત્ જાણે કે જોડી મળે હતું; કેવળ જાગમ રેતના જગત્ દાલ. તથા અસદ લાલસા પિપાસાથી પીડાતાં સુરેશ જાણે કે દોષ. તે વિચાર્યું કરતો હતો કે. “હે ભગવાન! આ જગત્પોષક દર્શનને દુઃખી રીતે વશ કરે! મરુ! તમે પદાર્થ રક્ષણ કરો. પદાર્થ અંતરમાં તમે લેશ ઉપમ ન

કરો. કુલોની શોધા તે લતા ઉપર દોષ છે ત્યાં સુધી છે. એને સુધી હાથ ઉપર રાખવામાં આવે તો પશુ તે સુધારી જાય છે. હું કેવળ દર્શન કરીને જ નેત્રો સાથે” કરીસ—મનમાં તે મનમાં પદાર્થ ભગવાન! તમે એને બચાવો.”

યોગ સમય પછી ફરિજી દોષમાં આવી. ઉદ્ધિષ્ઠ પાસે બેસી કોઈ પંખો દલાવતું હોય એમ તેને લાગ્યું. ધીમા વ્યૂનાને તેણે કહ્યું—“ભાણી!”

સુરેશ કહ્યું—“તમે કોઈ બધા છે. તમને શું જોઈએ છો એ તે કહો! હમણીં કેમ લાગે છે?”

સુરેશનો કંઈસર સાંભળી ફરિજીનું શરીર એક વખત કંપી ઉઠ્યું. તે કુદરતમાંથી કાંઈ જોઈ શકી નહિ. સુરેશ ફરીથી પૂછ્યું—“દરે કેમ લાગે છે?”

ફરિજી વિચાર્યું, ને રવેનાથી વ્યથાથી ચેરા કરે છે તેના પ્રશ્નો ઉત્તર ન આપવામાં આવે તો એ ગેરનાજબી ગણાય. યદુ રરે તેણે કહ્યું—“હીક છે. દરે પંખો નાખવાની તરફ નથી. તમે જાણે સુધ રહો. વિના કારણ સા મારે દુઃખ વેઠો છો!”

“દુઃખ!” સુરેશ મનમાં તે બનમાં કહેવા લાગ્યો—“ફરિજી! તું પદાર્થ સર્વર છે! તું પદાર્થ લેલી, પ્રાણનો વાયુ, કંઈની ભાષા, નાકનો નિશ્વાસ તથા મુખનું દારૂ છે. તું પદાર્થ અપાર દુઃખ, સંપૂર્ણ દુર્લભ, પદાર્થ દેહમાં જીવન, જીવનમાં અમૃત તથા અમૃતમાં કોર છે. તું પદાર્થ અંતર વિપાક, વિપાકનું જીવ તથા જીવમાં આપ છે; તું પદાર્થ હાથની આસા, આસામાં કંટક, કંટકમાં કુસમ તથા કુસમમાં કોટ છે; તું પદાર્થ સર્વર છે! તું પદાર્થ એકાની એક વાસના, વાસનાની મરજી, મરજીની મરીશ્યા તથા મરીશ્યાની ભાવિત છે. તું પદાર્થ સર્વર હોવા છતાં પદાર્થ સેર કરવાથી મને દુઃખ થાય!” આવા ધણી વચનો સુરેશની છત્ર ઉપર આવ્યા છતાં તે મનને વશ કરી શક્યા—“એમાં દુઃખ એવું શું છે! પદાર્થ વિષય રાખ્યા સિવાય તમે નિરતિ ઉધો!”

“તમે સુષ્પ રહેતા જાઓ; નહિ તો મને હથ નહિ આવે.”
“ત્યારે ઉધવાની રવા પીઓ.”
“ના, દરે દુઃખ પીવાની નથી.”
“કેમ, લો નહિ પીવાનું કારણ?”
“મને જીવન ઉપર માથા નથી.”

“તમે જાણો છો. તમને આરામ થાય તેથી મને લાભ છે. પુષ્પની રમેશી જીવનને મને મેળો કેટલો છુટ્યો છે!”

ફરિજી દર્શી તથા તે સાથે અંતરના ઉગ્રાણમાંથી તેણે એક નિશ્વાસ મૂક્યો. એ પ્રકાર સુરેશની અનુભવો રસો નહિ. તેણે વિચાર્યું પુષ્પ દર્શકા તિરસ્કાર કરતી હોવાથી ફરિજી પોતાના છત્ર ઉપર કંટાળ મળે છે. તેણે સહનયનિયમ સર્વર કહ્યું—“ફરિજી! રમેશીનું ચેર આવશે એટલે તમને કોઈ કાંઈ કરી શકી નહિ.”

“જાણી મારે ક્યાં પાસે કું? હુરિયા કાં? એવું તમને પદાર્થ દારૂ દુઃખ જાણુ છે! તમને પશુ દુઃખ કરતીને વિનવું છું, એ સંજોગી લાગતે કાંઈ કરેહો નહિ. પંખો જાણ કરો. દરે દર્શન તરફ નથી—તમે સા મારે આદરવું નહિ દુઃખ વેઠો છો!” તમે સુષ્પ રહેતા જાઓ વિના કારણ પદાર્થ મારે દુઃખી થશો નહિ. નિર્વિવા છત્રની રહેથા મરી વાય તેથી કોઈને કાંઈ ઉત્ક્રાંત નથી. (આ વાતો આવવા અંકમાં પૂર્ણ થઈ.)

મહાના પ્યાલો.

લખનાર—શ્રી. મરત કુટીર.

કાપરી ભગ્યો હતો. મ્હા અને ડોશીના પ્યાસા ઉડી રહ્યા હતા. મેં બાળ્યમાં બોલેલા નયુશ કરને કહ્યું:—“આ મારો ચોથો કપ થયો.”

“મભરા નહિ બેટા! મારો અધારો છે!”

“શું આપણે જન્મારો પીવામાં જ નથી?” મેં પૂછ્યું.

“દીકરા, મનુષ્ય જન્મ સરખાઈ ત્યારથી પીતી જ આવી છે. વેદના વારામાં સોમરસ પીવાતો, મખકાળમાં બાંધ અને કડ્યના આપ્યા! અને આ વીસમી સદીમાં મ્હા, ડોશી અને મદીરાના પ્રતાપ છે!”

“પણ મહાના આટલા બધા પ્રતાપથી દેશની પાપમાલી થતી હોય એમ તમને નથી લાગતું?”

“નહિ, કલેન્ડા!” નયુ કાકાએ લાડથી કહ્યું. “જે વસ્તુને આપણે ખરેખરા ધિક્કારતા હોઈએ તેને તો આપણે જીદી કાઢીએ જ નહિ. હું તો મ્હાને ચાહું છું, તેનું નામ જ મ્હા-જોટલે બહાલ! મ્હા તો આ દુનિયાનું અમૃત છે! મ્હા ન હોત તો લાખોના અને કરોડો દિનીઓના ધર રહવારના પહોરમાં સૂતા પડેલાં તું કંઈપી શકતો નથી! મ્હા ન હોત તો ચાકેલા છવને આરામ જોણ આપી શકત? મ્હા ન હોત તો મિત્રની લાખથીડીને તોલ કેમ થઈ શકત? મ્હા નહિ હોત તો પ્રિયાના હાથની મીઠાસતી તોલ કેમ ખજાર પડત? અરે મ્હાના ઉપર તો ધન્યતરીને! પણ આશિર્વાદ છે!”

“શુ—શુ—શું?” કાકાએ થીંભે બેસી બોલી ઉઠ્યા: “નયુ કાકા, એ નવી તો પ શું મારો છે?”

“નહિ, બન્ધાઓ! વાત સાચી છે. મ્હાની ઉત્પત્તિના મૂળ ઇતિહાસની તમને કોઈને ખબર નથી. મને છે. જ્યારે દેવ અને દાનવોએ સમુદ્ર મંથન કર્યું, ત્યારે ચઉદ રતનો નીકળેલાં તેમાં હજાર-હજાર જે પણ નીકળેલું—જે મહાદેવ પી ગયા અને નીલકંઠ કહેવાયા, તમને યાદ હોય કે ન હોય—એ ચઉદ રતનો ધન્યતરી અમૃતનો કુંઠ લઇને પણ નીકળેલા!”

“વાહ! વાહ!!” નયુ કાકા, કાપરી બોલી ઉઠ્યા.

નયુ કાકાએ આગળ ચલાવ્યું:—“દિનદીન દરેકે લંકા અને દિન્દ વચ્ચે હવેમને સગક બાંધેલી હોવાથી ત્યાં જન્મા નહિ મળતાં સમુદ્રનું મંથન હિંદી મહાસાગરમાં દૂર-જ્યાં અત્યારે ચીનની ભૂમિ આવેલી છે, ત્યાં આગળ થયેલું! ધન્યતરી વૈદ્યરાજ એ અમૃતનો કુંઠ લઈ આકાશમાં ઉડતા હતા, ત્યાં અમૃતનાં ચોડાં ટીપીં પેલી ધારામાંથી ચીનની ભૂમિ ઉપર પડ્યાં! તરતજ ચાર પાંચ છોકાં આડ જેવા ત્યાં ઉગી નીકળ્યા, અને વૈદ્યરાજને કાલાવાલા કરી કહેવા લાગ્યા. “ઓ મહારાજ! તમે જન્મને મેઘવૃક્ષ ભૂમિમાં નાખ્યા. અમારો ઉદાર કૃપાર થયો?”

આ વખતે વૈદ્યરાજે આશિર્વાદ આપી કે, બેટા, વીસમી સદીમાં તારા રસ-સોમરસનું રચાન લેશે. સોમરસ તો એકલા આજ-

ણ જ પી શકે છે, પણ તારું સન્માન તો જન્મ આપું કરશે. વીસમી સદીમાં જેને મ્હા અને આપું ભૂમિમાં ચંત દિવસ તારું પૂજન થશે. મ્હા—ત્રેમ એવું તારું નામ રહેશે! અને આગાલ જલ સમગ્રના તને ત્રેમથી મદદ્ય કરશે. વિદ્યા દાંતણ કંઈ પહેલાં, અને સખા કંઈ પહેલાં તારું પૂજન કરી દિનચર્યા આરંભશે. એ દિકરાઓ: બાલુ નામ તે મ્હા!”

“વાહ, નયુ કાકા!” કહી નયુ કાકાની આ અર્ધશ્રુત કથા સંભળી કાપરી ધરીસર અન્યમનીમાં અવાચક થઈ ગયો.

કોણ ચાલાક?

એક દિવસ બે મિત્રો ગામ બહાર નદી કીનારે ફરવા ગયા. સાથે નારતો લીધો હતો. અને એક આડ બેઠો જન્મવા બેઠો. એક મિત્રે બીજાને પૂછ્યું:—“કેમ લાઇ, તમારા પિતાથી કેવી રીતે સુજરો ગયા?”

બીજાએ અથડી ઇતિ સૂંધી વાત કરતાં કહ્યું કે, “પ્રથમ તાલ આવ્યો, ઉપરસ થઈ, ઘણા મજા વેશો-મોકેરોની દવા કરી, હવાપાણી ફેર કર્યા પછી સાફ ન થયું. અતે બિચારા રીનાઈ ફુગ્ગી થઈ ધરને મરણને શરણ થયા.” આ કહ્યું પછી ન તેણે લંબાવીને કહ્યું. “જે વખતમાં પેલાએ આવાનું કામ કર્યુંથી શરૂ કર્યું” અને બધી નારતો બલાસ કરી દીધી, પછી બીજાએ પહેલાને તેના બાપના મરણનું કારણ પૂછ્યું. તેણે ટુંકમાં જ જવાબ આપ્યો:—“પીપણેથી-પચા ને ટપ મરી ગયા!” કહી તેણે ચાલાક! સુખત.

વગર ઇંતજે બાલ કાઢવાં માટે

બાદશાહી સાબુ

વાપરો.

બાદશાહી સાબુ વાપરવાથી ચામડીને કાંઈ પણ તુકશાન થતું નથી પણ સંવાળી બનાવે છે. સુખ ભોગોના વાળ સહેલાઈથી કાઢે છે

કિંમત બાક્સ ૧ નો રૂ. ૭

ચોરેજ ના

બાક્સ ચારના રૂ. ૭

ચોરેજ માથે

દરેકે ઉકાળે લેવાય છે.

સી. સી. મહાજન એન્ડ કું. ૦

શેષ મેમ્બર ટ્રીટ મુખર્ ૨.

આ પંચ નવવજી પીતંબર દરેકે મુખર્ નં. ૯૦ ચીયોલકી ખરેલ રોડપર લેડી નોય કોટ દિન્દ એક નેબ કે. એન. સેલર પ્રેસમાં ખાંચું છે અને તારી જન્મકરે બોડીવાસ દિનેદીએ મુખર્ નં. ૪ ચીયોજમ ખટલ બોડીચમી પ્રસિદ્ધ કહ્યું છે.

ટે. નં. ૨૧૪૬૬.

લુસેથર બીજ ભોધવામાં

એકજિવિસમાં ચમત્કાર

રૂ. ૫) માં ત્રીસ દિવસ દવા.

કેકેબ મારે એક વરસ સુધીમાં હુદા છવાયા ત્રીસ દિવસ.

જુઓ સર્જીસ્ટ.

વૈધરાજ જ્યંતીલાલ અંબાશંકર.

તમારા ગાલ ગુલાબી કરવા હોય તો વાપરો
હીમાલયા સ્નો

(તરમર બનાવડ)

આમડીને સુવાળી રેશમ કરી, તંદુરસ્તીની લાસી ચમકે છે.
ખમ, ખીમ, શુંમમ દાજ ઉપર દંડ કરી આરમ કરે છે.
પુખ્તુરન બનવાનો એકજ હાજા હંડની સોતી વગરનો.
દરેક ગાંધી વેષ છે.

એમટી-ડી. એચ. જીવજીવાસ એન્ડ કુંડા,
મંગળગાસ રોડ- મુખર્ષી.

શું તમારે ઘેર બેઠા હારમોનીયમ વગાડતાં
શીખડું છે? તો આજેજ મંગાવો.

“ભારત સંગીત બાજી” ... ૮-૮-૦

“ભારત ગુચીક ગાઈ” ભાગ ૧ લેખ, ૧-૪-૦

“ભારત ગુચીક ગાઈ” ભાગ ૨ લેખ, ૧-૮-૦

સોમ એમટી-
વર્ષમાન
એન્ડ સંસ
પાપુની
મુખર્ષી-૩

ભારત સંગીત વિદ્યાલય
મો. ભારતલાલ પુનેમચંદ માસ્તર.
દરેક ભતના વાજતો શીખવાને
શુલ લગાડી મુખર્ષી નં. ૪

અગત્યની સૂચના.

ઉપરાં ઉપરી અનેક કાપમના તથા છુટક માહોતની પાછલા અંકોની માહોતને માન આપી અને ‘મોટર-મન્ટ’ ના પાછલા અંકો કરી છપાવી તૈયાર કર્યા છે; પાછલા છુટક અંકો બીજી વખત છાપવા હોવાથી બખ્ખે આંખોની કિમ્મનથી છુટક મળી શકશે.

નમુનાના અંક માટે અડી આનાની ડીપીટ બીડી.

નવીન માહોતએ વગર વિદ્યે નીચેને શિરનામે લ

૨. અર ભરી પાછલા અંકો અને ગેટ મેળવવાનો સાબ તે

બહારગમના માહોતને બેટના પોષ્ટમના ૦-૪-૦ મળી ૨. ૪-૪-૦

મનીઓડર મોડલી આપવો. હિંદુસ્તાન બહારના માહો

સાન શિલિંગ ૭ પેન્સ મોકલવા.

જસદી આહક થાઓ! બેટના પુસ્તકની
નકલો સિલકે છે.

આશકની આત્મકથા

નામની સચિત્ દસદાર નવલકથા બેટ આપવાનું નમી કેપુ એ
આ પુસ્તાની નકલો લખીજ થોડી છે. માટે વહેવો તે
ખલાસ થયે અખો આપવાને બધાના નથી.

મોજ-મન્ટહ કાર્યાલય

ગીરગામ ચર્ચ સામે ખટાવ બીલડીંગ મુખર્ષી નં. ૪

નોઈએ છે:- મુખર્ષી વગેરે દેશાવરના પાખી લાખી સં
હળી તથા ધાનુસપના વ્યાધિવાળા દર્દીઓ. અમારી દવા મ
સેકેક સરડીરીકોટો-મખ્યા છે.

લખો અથવા મળો.

વૈદ શાસી જીવજીવાસ મોહનલાલ.

મુંડ રાજમચારી-વાયા વડવાણ કંપ.

સજેખમ, સંધીવા અને માયાના ચરકાથી શા માટે હરાન થાઓ છે
આપાશીસ અને મસ્તકમાં દોઢી બીભરી શા માટે મોખવો છે?
ખખાસમાં વેચાતા દરેક બામથી થીડીઅ તો અમારો

હિપ્નોટિક બામ

એક વખત વાપરી ખાત્રી કરો.

શીશીના આખા આંહ.

સ્વદેશી ઓઈલ એન્ડ પ. મે. કુંડા માલાડ-બી. બી. રોડ.

દરેક વેપારીએને ત્યાંથી મળશે.

મીઝ-મુઝ

[૪૧૬]

તા ૧૭મી ઓગસ્ટ ૧૯૨૪.

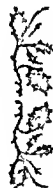
ખુની કોણ ?

[અંક ૧૯ મે.]

શાવળ ૫૬ ૩

મીઝીંગ એન્ડ.

શરિષ્ઠ સ્વાસ્થ્ય

શ્ર. ૪ ૦-૦

પૃથ નવરૂપ અને સીનેમાના યોગ્યતા માટે દર રજિસ્ટરે પ્રગટ થયેલા સાપ્તાહિક

આજના સેનેમા ૪૫.

આજ સેનેમા... (૨૨ રૂપિયા)
અન્ય સેનેમા... (૨૨ રૂપિયા)
આજ સેનેમા... (૨૨ રૂપિયા)

આજના સેનેમા... (૨૨ રૂપિયા)
અન્ય સેનેમા... (૨૨ રૂપિયા)
આજના સેનેમા... (૨૨ રૂપિયા)

મોજ-મજહૂ

રવિવાર તારીખ ૧૭ મી જાન્યુ ૧૯૨૪.

કાવ્ય-સંમર્પણ.

ભાખનાર શા.—છાલણ

પ્રમુખ-છાલણ મંડળ.

(મોખવ સંદેશો દેને સ્વામને—જે રાદ.)

મુજને ભૂનું યુતિદોહન શું મમ કાવ્ય આ,
દેને કઠ સમર્પણ ચિત્ર ચિંતાય હો;
લાયકને લાયક વસ્તુ અર્પણ થતી,
પણ મુજ સમ લાયક નવ હો' દેખાય હો.

મહાર' કાવ્ય સમર્પણ આ મુજને હો.

ઠાલન છે અમ કાવ્ય મહોં જોવાં ભયોં,
જેવાં સાગર મોળ' આવે વાપ હો;
વ્યમ વાદી વાંસળીએ નાગો ઠાલતા—
અમે ઠાલિયે; ખીન ઠાલા ખાપ હો.

મહાર' કાવ્ય સમર્પણ આ મુજને હો.

બંધન તોઈ સ્વચ્છ હોને તે સાંભળે,
સમર તણા' મુજનનાં બેરી ભાવ હો;
એકતણું બંધન તણ કલિ કલિ મુજતાં,
સહચારુનાં લઈ લાગેલાં વહાવ હો.

મહાર' કાવ્ય સમર્પણ આ

રજાતરમ્ કાવ્યમ્ કાવ્યમ્ની સાક્ષીએ,
અમ મુખ અક્ષર કાવ્ય, બહે એ વેદ, હો;
રસિયા છે અમ વિષુ પાકયા હો' વિનમ્રોં.
કે જે બહે રસજતાનાં બેદ હો.

મહાર' કાવ્ય સમર્પણ આ મુજને હો.

વાદી કોઈ બને, પ્રતિવાદી તો અમે,
વાદી, બે પ્રતિવાદી કોઈ થાય હો;
ન્યાયાધીશ તણી પુરશી પર તો અમે,
બેદ વખત બેસીયું, કરશું ન્યાય હો.

મહાર' કાવ્ય સમર્પણ આ મુજને હો.

મધુરા શબ્દોથી માધુર્યું હું સી ભર્યું,
અર્થ બલે પછી થાય કે નવ થાય હો;
તાણી તોડી એ તો મેળવી લીછએ,
જોજ છે ઉત્તમ કાવ્ય, જે ના સમગાય હો.

મહાર' કાવ્ય સમર્પણ આ મુજને હો.

અભિમાને, હું પદથી છે શબ્દો ભર્ષા,
એમ કહીને જોને દેતાં દોષ હો;
જઈ જમાલિ મત્રે છવ શીવ એક છે,
ધરકે હંડીરી સમઘી ત્પણો ચોપ હો.

મહાર' કાવ્ય સમર્પણ આ મુજને હો.

મસ્તી.

છોડોને છોડે હાથ, રસીયા! બંગડી નંદારો!
બંગડી નંદારો, મહાર! હાથ, મચકારો.
છોડોને છોડો—

આવડું તે શું જોર ત્હમોને,
લાલે નહિ શું અડતાં અમને;
હટો; હટોને ફર, રસીયા! બંગડી નંદારો.
બંગડી—

હાથ મહાર! આ મચકારો,
હટો, મહોનાં મુજન આરો,
ખનો ન આવા ફર, રસીયા! બંગડી નંદારો.
બંગડી નંદારો,
મહાર! હાથ મોજારો.

કમનસીબ કિરણ

(ગતાકથા સંપૂર્ણ.)

અખનાર:—સા. કેવીકાંત.

(૪)

“એવી મહેન કેટલું મુશ્કેલી છે એ કેવળ હું જ જાણું છું.” સુરેશ વિશેષ કાંઈ બોલ્યો નહિ. તે ધીમીથી ઉઠી ચાલ્યો ગયો. કિરણ સુપ્રકીર્ણી રહ્યા લાગી.

આરામ થતીની સાથે કિરણના સર્વાંગમાંથી રૂપ જળજે કે ઉઠાળા મારવા લાગ્યું. પરંતુ આવાત નદીનું જળ બન્ને કિનારાની યોગ્ય સંધી ભરાઈ જાય છે, પોતાના ઉત્ક્રાંતિથી પોતે થન થન નૃત્ય કરે છે તેવી રીતે નૃતન લાવવવાના પૂરથી સરસ સૌંદર્યના ભારથી કિરણ જળજે કે વિશેષ ચંચળ બની ગઈ. પરંતુ મૃતદેહમાં એટલા બધા આભરણોની શી જરૂર હતી? કિરણ મૃત હતી. વિધવાને રૂપની શી જરૂર હતી? આખાનામાં પોતાનું પ્રતિબિંબ જોઈ કિરણ વિચારતી હતી કે, “અરે! મન બળે છે, પરંતુ આ અભાગી સુખ કેમ બળતું નથી? વિધાતાએ આ સુંદર નેત્રો કેવળ રૂઢન કરવાને જ આપ્યાં છે કે આવી વિપરિત દશા ક્યાંથી? જામ હોવા છતાં બોરાક નથી, તરસ લાગેલી હોવા છતાં પાણી નથી, કામના છતાં કામ્ય નથી, પ્રેમ છતાં પ્રીતિભાજન નથી. આ કેવું રહસ્ય?”

પણ કાળ પછી રસોડામાં પ્રવેશ કરતાં કિરણને એમ લાગ્યું કે, બીજાઓને જોયો ઉપાસવા માટે તેનું જીવન સરળપણું છે. સુવર્ણના સંસારમાં—ભોગના બંધનમાં રહેલી હોવા છતાં તે ઉપવાસી હતી. તેનું ક્ષુધાવૃત્ત હૃદય તથા તૃષ્ણા પ્રાણીની પરિવૃત્તિ માટે જોવાનો એક કાળો અવધા એક બિંદુ જળ નથી. તેનું કંઠાર કુન્દ્ય! તેનું જીવન, યોગ્ય, રૂપ—સમૃદ્ધ વિરૂપ છે. વિધાતાએ અતુલ યોગ્યતાની અપિકારિણી કરવા છતાં તેને સિખારિણી રાખી છે! કેવો નિષ્કૃષ્ટ પરિકાશ! સંસારના બાજનમાં ધધેલા ચાલુ કરતાં પહેલાં જ વિધાતાએ તેનેનાદાર કરાવી હતી. અરે! જીવનની ઉપા ક્યારે આવી એ પણ તે જાણી શકી નહિ. આખો જોતાંકીની સાથે જ તે સંપાનું દરદાર કરી શકી. મૃત્યુ થવા સિવાય તેનો પુનર્જન્મ થયો. ધધેલા કાળથી ચાલી ચાલેલો તે મરિદાર દ્વાર પાસે ઉપરિચય થઈ તો કેવતાજ ગૂંચ થઈ ગયા. તેની પૂજનને અર્થ, અર્થનાનો ઉપદાર—સમૃદ્ધ તથા મૃત્યુ! આપદિત માટે સજન્યાતમાં આવેલો—હોમોના અગ્નિ ચિતાના રૂપમાં જલકાશ ગયો! ક્યાં પાપોને પરિણમે બાળપણમાં જોયો ઉપરિચય થયો. ક્યાં! સંસાર કદિન છે! તરૂં જીવનમાં ખીતવા દરમિયાન, અસા તથા આશાઓને ત્યાગ કરવાનું કામ પણ કદિન છે તથા પ્રેમનો બંધાર ભરેલો હોવા છતાં જીવન મહેમાનને જીવન તરસે પાછો કાઢવું કામ-વિશેષ કદિન છે.

સુરેશ પોતાને મ્હાપા છે એમ કિરણ સમજી શકી હતી. તે સાથે એમ પણ સમજી શકી હતી કે, એ રોઢ સીમાલીન અતલસરખાં તથા સ્વર્ણિય ચાંચુથી મંદિત છે, એ રોઢમાં સ્વાધીનો અંક પણ નથી. એ સમજવા માટે તીક્ષ્ણ શુદ્ધિની કે બીજા પ્રમાણોની જરૂર પડતી નથી. એ સ્વતઃસિદ્ધ હોમ તેની જાન બાષા પશુ પશીઓ સુધાં સમજે છે. કિરણ એ સમજી હતી તથા વિશેષમાં તેની એવી ખાતરી થઈ હતી કે, પોતાનું અદિત નહિ કરવાના હેતુથી સુરેશ તેના પોતાના હૃદયની સાથે કંઠાર ચુક કરે છે!

વિચારતાં વિચારતાં કિરણની આંખમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં. યુષ્માએ પાણું પોતાનું અચલ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. કિરણ તરસેલો તેનો તિરસ્કાર દિવસે દિવસે વધતો જતો જોઈ સુરેશ પણ મૂંઝેલું કુન્દ્ય થવા લાગ્યો; છતાં જુદી રીતે તે કિરણનો પક્ષ લઈ એક પણ શબ્દ ઉચ્ચારી શક્યો નહિ. કિરણ પોતાના મનમાં વિચારવા લાગી, પિતાના દાતામાં ને બાબી કિરણને સંપૂર્ણ રાખવાનો પ્રયત્ન કરતી હતી એજ બાબી દહે તેને જોઈ પણ શકતી નથી! કિરણે વિચાર્યું, “દેહ ક્યારે! તમે મ્હારી આવી કુદરશા કેમ કરી? હું ક્યાં જઈ તથા જોના આશ્રમમાં રહું? દહે હું સહન કરી શકતી નથી! હે પિતા! તમે ક્યાં છો? એક વખત આવીને જોઈ જાઓ કે, તમારા મધા પછી મ્હારી સ્મિતમાં કેવો દેરદાર થયો છે! ક્યારે સધવા અને વિધવાને એક ઢાંચે નથી બનાવી કે? જે તેમને હોય તો વિધવાને જૂન તરસ શા માટે આપી? તેને આશા, હંમેશા, રૂપ, ભાષા માટે આપ્યાં? વિધવાના હૃદયમાં તેને પોતાને સળગવા માટે જ અગ્નિ આપ્યો છે કે? સંસારમાં કેટલી સધવાઓ ખાપ છે, પહેરે છે તથા સંસારમુખ ભેગવે છે; એ બધા તરફ વિધવાએ નિજાં બાવળી જોઈ રહેતું કે? આનંદથી સહનું હૃદય બરપૂર છે, કેવળ મ્હારો આજી રાખ્યો છે! સંસારમાં હું એકલી તણાઈ છું, સંસારમાં મૃદને જોનાર કાંઈ નથી, મ્હારી વાત સાંભળનાર માણસ નથી! જો કાંઈ મ્હારે કુન્દ્ય કુન્દ્ય થઈ મ્હારા તરફ જુલો તો તેમાં પાપ છે. હું જો કાંઈના ઉપર પ્રેમ કરું તો આશોકમાં કસક અને પર લોડમાં નરક છે. સંસારમાં સદુ મ્હારો ઉપર વિરક્ત છે—સુરેશ એકલા વિરક્ત નથી. એમને મ્હાલા સિવાય રહી શકાય કે? અરે! મ્હારે માટે એમને કેટલું બધું કુન્દ્ય થાય છે!

આખો દિવસ સુપ્રકીર્ણી રહવામાં પસાર થઈ ગયો. રાત પડી. ધીમે ધીમે આજીનાં ગામ ચૂપ થઈ ગયું. હજી સુધી સુરેશ ઘેર આવ્યો ન હોતો. યુષ્માએ તે દિવસે કિરણનો તિરસ્કાર કર્યો હોવાથી સુરેશ ખાલા વિના ચાલ્યો ગયો હતો.

ચોથા સમય પછી દૂરથી સુરેશનો કાજી કંઠરવરે કિરણના સાંભળવામાં આવ્યો. સુરેશ ગાતો હતો કે—

“પ્રિયા! શીઠ આંસુમાં લાગે? *

મીઠી લઈ હું પ્રીતિ—ધાળે?

ઉઠજતા સુખ હૃદયને શું

શીતળ કરવા સિંચે છે તું?”

નયન તુજ આ નીચે ભેતાં
ધરાને જાય છે ધોતાં;
ધરા તુજને 'શું ઉત્તર દે,
પડેલી કેમ તે કર દે ?
ઉછળતું શોક-પૂર આંખું,
ઉરે અટક્યું ન અટકાવ્યું,
વહે શું ચમુ ધારા તે ?
પ્રિયા ! શું પ્રીતિધારા એ ?
જળકતી ચમુ આ તહારી
શું ભરતી જાય એ વારે !
અને શાં ખેરવે જિહ્વે,
રહે ત્યમ ગાળે ઇંદુ !
સુખમિત ખૂલ્યાં રાતે
પડે છે મેઘ ધારા જે,
સચ્ચે સીપ શીલી તે
ઉરે માતી કરે પ્રીતે.
પ્રિયા ! ત્યમ અણધારા જે
પડે તુજ આંખથી આ તે
શીલી લઇ હું દુઃખ સંચુ
પ્રીતિ માતી કરું છાતું !
ગમે ત્યારે, પ્રિયા ! પ્રીતી
દુઃખથી કહાડ એ માતી !
સદા તે ખેરવે કાને,
દુઃખની વાત સુણવાને !
પૂરું પ્રીતિ-સ્વપ્ન છે મધુરું,
બીજું જગમાં કિસે અધુરું !
નિરંતર આ દુઃખ રહારું
ધરાય ન એઈ તે ખ્યારું.
મધુર એ સ્વપ્નના રાગે,
ધરી બહુ આજ તો અંગે,
દીપે માતી જ એ એવું,
જડે બીજું નહીં જેવું !
પ્રિયા ! એ સ્વપ્નના રૂકા
મધુર કંઈ શગ છે છાંડા,
સહુ તે માતી એ તુજને
સુણવશે ત્યાં રહી કરશે !
મગ્નતે હવે યુગે ધારી
દીપે શુંલાળ બહુ ખ્યારી !
મનોહર ને મધુર જમણી
સુઠાવે કાંતિ તેહ તણી;—"

કિરણ એ. પ્રેમસંગીત સભાળા મનમાં ને મનમાં મધુરી વેદના
અસુધાવવા લાગી. એ સંગીત સભાળામાં તે વિશેષ તન-મય બની
મઇ. ગીત આમળ વધ્યું:—

શુભાબી ગાલ પર તહારે;
પડે ત્યમ આંખની ધારા;
પ્રિયા ! શુભાબના જેવી
ખીલી તું આ રહી કેવી !
પ્રિયા પ્રીતિ દીધી તેં તો,
પ્રિયા પ્રીતિ લીધી મેં તો,—
દીધી લીધી, લીધી લીધી !
પ્રીત—અંધિ સુદહ પ્રીધી !
પ્રીતિ છે મેઘની વૃષ્ટિ,
પ્રીતિ છે કેવની કૃષ્ટિ
પ્રીતિ જગતું જ જીવન છે,
પ્રીતિ પરમાત્માતું તન છે !"

"પરંતુ હારા જેવી અભાગિનીના ભાગ્યમાં તેમણું કંઈ
નથી !" કિરણથી બોલી જવાણ. ગીતની ઉરથી લીધીએ સભાળા
તેનું હૃદય ભેરથી ધબકવા લાગ્યું:—

"હૃદય ઉછળે હવે રહારું,
અને ક્યાં તુજ છે ત્યારું ?
મરાવે કયમ ન ઉછાળા,
પ્રિયા ! તું જ પ્રીતિની માળા !"

કિરણ સૂરેશના ભોજનને યાજ લઇ તેના ખંડમાં મઇ. એ
વખતે સૂરેશ સરપાન કરેલું હોઇ તેની મૃતિ કાંઈક અંશે અચળ
બની ગયેલી હતી. કિરણને જોઇ આવેશમાં આવી જઇ તેણે કહ્યું:—
"કિરણ ! તું અહીં શા માટે આવી છે ? જરૂરી અહીંથી ચાલી જા,
રહારા જેવા તહારા બીજે કોઇ બંધન કર સત્તુ નથી !"

"હું જાઉં છું; તમે આખો દિવસ છુપ્યા રહ્યા છો. હું
ખાવાનું લઇ આવી છું, તે ખાઓ."

પોતાની વ્યાજગતા સૂરેશ જાણી શકે નહિ એ માટે કિરણ
ત્યાંથી ચાલી જવા લાગી. સૂરેશે કહ્યું:— "તું જાય છે ? ઉભી રહે.
અને એક વાતનો ઉત્તર આપતી જા. તું રહારા તિરસ્કાર કરે છે કે ?"

કિરણ એ વખતે આત્મસંવશ કરતી હતી. તેણે કહ્યું:— "તમે
રહારી એક વાત સાંભરો કે ?"

"જરૂર મનીષ; પરંતુ રહારા જેવા બસની આજુસ ઉપર
તને વિશ્વાસ છે ?"

કિરણ યુગ રહી. થોડા પ્રખંભ પછી તેણે કહ્યું:— "તમે આ
કેર પીવાનું બંધ કરો."

"કેર શા માટે પીઉં છું તે તું બોલે છે ?"

"ના."

“માણસ મરવા માટે એર ખાવ છે. મહારે માટે જીવન અને મરણ સમાન છે. વળી એરથી એરનો નાશ થાય તો એ પેણું સારું છે.”

“ગમે તેમ હો. તમે હવેથી આ એર પીશો નહિ.”

“તું” ન્યારે હુંકમ કરે છે ત્યારે હવેથી નહિ પીઉં. કિરણ ! હું કાંઈ નહીં જોઈને આ એર પીતો નથી. પહેલાં નશો કરનાર માણસને હું વિશ્વાસરતો હોતો. એમણેને હું રૂપકું મુઠકું કરતો નહોતો. વૈસા ખંચસી માણસો એર શા ખાઈ પીએ છે તે હું પહેલાં સમજ શકતો નહોતો. હવે જહને એમ લાગે છે કે, એર પીવાની પણ કોઈ કાંઈ વખતે માણસને જરૂર પડે છે ! કિરણ ! વિશેષ વિદ્યાભ્યાસ નહિ કરેલો હોવા છતાં મહાકું ચરિત ખરાબ નહોતું. મહારી રીતભાત તથા વ્યવહાર જોઈ તપાસી એક ગુહરચે પ્રેમથી જહને પોતાનો જમાઈ કર્યો હતો; પરંતુ એ ગુહરચની કન્યાના યુગ્મણી (1) હું ઉતારાવો. પ્રુથો પોતાની ઓતે વધાવે છે એ વાત સારાણી હું હસતો હતો. ધરસંસાર માંડા છતાં રનેહ, પ્રેમ, પરક કે અવુરાગ નહિ મળવાથી એ વાતને હું પોલી જ સમજતો હતો. સી જહને જમ જેવી લાગતી હતી તથા ધર નરક જેવું લાગતું હતું. જીવનથી કંટાળી જઈ હું ગોવા બનવાવામાં, હરવા ફરવામાં, નાટક સિનેમા જોવામાં મહારે વખત પસાર કરતો હતો. સી પાસે આવવી ત્યારે મહાકું આપું ફરીર સજગી ઉઠવું હતું. તેવું મૃત્યુ થયું એટલે હું ન્યારે જાગણીથી યુક્ત થઈ ગયો. ત્યાર પછી કોઈ કુહણે સમજ્યા ધરમાં પથ મૂક્યા ! અહીં આજીવની પછી બધું ઉલટી ગયું. હવે મહાકું શક્યો છું કે, પ્રેમ એ હસવામાં ઉઘારી દેવાની વાત નથી. જગતમાં ખરા પ્રેમ છે. એ આકાશવંદ્ય હૃલ નહિ પણ આ પૃથ્વીની વસ્તુ છે ! કોઈ ભાગ્યશાળીજ તેને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. એ પ્રેમના પ્રવાહમાં તણુનાર કોઈ મુખી જવા છતાં કિનારે પહોંચી શકવું નથી, તથા કોઈ તેને કિનારે પહોંચી આ મૃત્યુલોકને દેવલોકવંદ્ય અથવા જ્ઞાનનામ જાનતવું સ્વર્ગિય સુખ અનુભવે છે. ખરા પ્રેમ જગતમાં છે, પ્રેમની પ્રતિભા પણ છે. એ પ્રતિભાને જોવામાં સુખ છે, તે નજીક આવતાં દેવી આનંદ થાય છે, તેની સાથે વાત કરતાં હૃદયના તાર નાચી ઉઠે છે; પરંતુ તેને રૂપકું કરી શકતો નથી.”

કિરણ હારને અટલી ઉભી રહી હતી. તેના નમણાં નખનોમાંથી બહુધારાની વહિત થતી હતી. સુરેશ કહ્યું:— “કિરણ ! તું જા. હવેથી હું સારાંબને રૂપકું પછું નહિ કરું. જતાં પહેલાં તું મહારી તિરકાર કરે છે કે કેમ એ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપી જા.”

કિરણ આ વખતે પછી ઉત્તર આપી શકા નહિ. તેણે મરતક હસાવી નહારમાં ઉતર આપ્યો. પછી તે ત્યાંથી અંધારી ચાલી ગઈ.

(૫)

રમણીના કંઠમાંથી એ કંઈ નીકળે છે તે એર નીકડેના કંઠમાં પછી દોઢું નથી. પ્રુથાનો તિરકાર કિરણ માટે અસહ્ય થઈ પડ્યો.

મરસંસારમાં એક નવી દાસી ગ્વાલેલી દોષ્ટ તે પ્રેમકાં એવ્યા દાગની ચોરી કરતી હતી. એવામાં ચોરીનો માલ વેચવા જતાં એક દિવસે તે પકાઈ. પ્રુથાએ કહ્યું:— “જેન પાસે કેમીએ દોષ્ટા છતાં ચોરી કેવી રીતે થઈ ? એકીબીજાનાં સલાહસંપ ચિવાય દાસી એકલી

કેવી રીતે ચોરી કરી શકે ? અને કોઈ ધાસ ખાતાં નથી કે એટલું જ ન સમજાવે !”

કિરણે પોતાના ઉપર મુક્યામાં આવેલાં આ પોટા કલકના ઉત્તરમાં કાંઈ કહ્યું નહિ. તેણે આત્મહંમતથી મૃત્યુવચ ચવાનો જ સંકલ્પ કર્યો. મરતાં પહેલાં એક વખત સુરેશનું દશન કરવાની ઇચ્છા તેને થઈ આવી. પોતાને મહાનારડું, પોતાના સુખ કુંડળના સુહૃદનું એક વખત દશન કરવા તે અધીર બની ગઈ. એ દશન કરવામાં એ કોઈ પાપ દોષ તો સર્વોત્તમથી, સર્વ હૃદયદર્શી, સર્વસાક્ષી ભગવાન એ પાપની ક્ષમા નહિ આપે કે ? જેણે હૃદય રમ્યું છે, હૃદયમાં તુષ્ટા આપી છે, કાગ્ય પુદાય ઉત્પન્ન કરી હૃદયમાં કામના આપી છે, જે સર્વશક્તિમાન છે તે આ તુષ્ટ રત્નકણના કાણિક અપરાધની ક્ષમા નહિ આપે કે ? કિરણ અગાસીમાં જઈ એકાંતમાં વિદુષણ ચિત્તે જહન કરવા લાગી. ચંદ્રકિરણો પ્રેમથી તેના મુંબંને સુખન કરવા લાગ્યા. ચંદ્રવના આપવા માટે પવન તેના કાન પાસે આવી ધણી વાતો કહેવા લાગ્યો. પરંતુ કિરણ કાનત યઈ નહિ. અધીર બની જઈ તે રડવા લાગી.

આકાશમાં નહારો હસતાં હતાં, પૃથ્વી ઉપર પ્રુથો હસતાં હતાં. જળ સ્થળમાં તથા ગગન પવનમાં દોરપના કુલવારો ઉડતા હતા. આમ છતાં સુરેશની સજીવ પ્રતિભાનાં નેત્રોમાં આંસુ શા માટે ? મરેરે ! વિષાતા ! તેમ આ સોનાની પ્રતિભા શા માટે ધકી હતી ? પ્રેમના મૃત્યુ કોષ્ટએ એના પ્રાણની પ્રતિષ્ઠા કરી નહિ. પ્રેમગીતિના સુખધનથી તેની પૂજા થઈ નહિ, કોષ્ટએ તેને રનેહની અજસિ આપી નહિ.

નિશુર સંસાર એને ચોર ડેરવી વિદાય આપે છે. જનન કરતાં કરતાં તે સ્વતંત્ર કહેવા લાગી:— “હોય શા માટે મહારે જન્મ થયો હતો. આ વ્યય જીવનનો ભાર મેં ચવાવી શો લાભ થાય. છે ! કેવળ દુઃખ-તેમજ પ્રુથાનો વાસ છે એવી આ મરુપ્રેમમાં કામ મુંબાની આશાથી હું રહું ? સુરેશને જો દિવસથી દશન થયું છે તે દિવસથી હું કાનિત પણ ગુમાવી બેઠી છું; આમ છતાં હું છેરલી વખતે તેમનું દશન કરી આ કુખમ મય સંસારમાંથી સંતાને માટે વિદાય થઈશ. હામ, આંતરું કુખ હોવા છતાં પ્રાણની મમતા ફેર થતી નથી. આ ચંદ્રનો પ્રકાશ, ચીતળ વાયુ, પ્રુથોની સુગંધ, ગંગાપટ્ટર પ્રકાશોલા તારા-એ સંહૃદનો ત્યાગ કરી જતાં જીવને કાંઈનું કાંઈ થઈ જાય છે ! એમ સાંભળ્યું છે કે, યમપુરની અથવા દોખમાં અધકાર છે-ઉઃ, એ વાત માદ આવતાં ભય ઉપજે છે.”

ચંદ્રના ઓળખ પ્રકાશમાં કોષ્ટને પડઝાઓ જોઈ ભયમી કિરણ કંપી ઉઠી. સુરેશ કહ્યું:— “કિરણ ! બંદીશ નહિ. આટલો ભયો જીવન તું કેવી રીતે સહન કરે છે હું સમજ શકતો નથી. આને તું મહારી એક વાત સાંભળજો !”

કિરણ સુરેશના સુખ તરફ સુધાપીઠથી જોઈ રહી. સુરેશ કહેવા લાગ્યો:— “કિરણ ! ચાલ, આપણે જાને જાણી મુંબાઈ આશ્રય જઈએ.”

“નાના, ભોંઠો શું કહે ?”

“એ સમજીતો વિચાર પણ ગદે” ક્યો છે. કિરણ ! હું તને મહાકું છું. ત્હાકું મન એ વાત જાણે છે, જે તું રાજી હોય તો શાએ તથા ધમમત પ્રમાણે હું મહારી સાથે લગન કરવા તૈયાર છું. તને નિરા-

ધાર ભેષ મોઢાને વશ થઈ હું આમ કહું છું એમ તું સમજીશ નહિ. હું વિચાર કરેલા છતાં તારી પાસે આવીશ નહિ, તને અગ્રીય નહિ, કેવળ તારું સંસ્કૃત કરવાનો અધિકાર તું રહેને આપ. બીજું કશુંક મને ભેષતું નથી હું કેવળ તારી રક્ષક યજ્ઞ. તું જેથી સુખી થાય તે જ હું કરીશ. તને આ જુદામંથથી બચાવવા માટે હું રહેને આટલો અપિષાર આપ.”

આમ કહી સુરેશ કિરણ પાસે યુદ્ધથીએ બેસી પુનઃ કહેવા લાગ્યો:—“રહાં કહેવું માન. તારા ઉપર વિશ્વાસ રાખ.”

“આ તું કરો છો? ઠીક બેસો.”

“પ્રથમ તું રહેને ઉત્તર આપ.”

“હું શા ઉત્તર આપું?”

સુરેશ મુદુરવરે કહ્યું:—“કાંસે હું ધેર જઈશ. તારી જે જગીન છે તેનો ખરોખરત કરી હું અધુર રક્ષક લઈ આવીશ. એ તું તારી સાથે આવવાને રાજી હોય તો પરમ દિવસે આ વખતે નહીના માટ ઉપર રહેને મળજે. હું છુપાઈ જવાનો બધો બખારત કરી રાખીશ. ત્યાં મયા પછી વિવાદ થશે. કેમ કમળ છે ને?”

કિરણે મરતક દલાતી દહારમાં ઉત્તર આપ્યો. સુરેશ ધીમે ધીમે માંચી ગયો. કિરણે નિષ્ક્રમ થઈ કે, થમ કિંવા સુરેશમંથી કાંઈને વર્ષા સિવાય તેનો છુટકારો નથી.

(૧)

જીને દિવસે રાત્રે એક કલાક અચાઉથી કિરણ ધરતી બહાર નીકળ્યો. આ ધરમાં જ તેણે જીવનનો પ્રથમ પ્રકાશ જોયો છે—આજુબાજુ મહેલ ક્યાં છે. આને એ ધરને—દરેશના આશપને તે છોડી જાય છે. કિરણનાં નેત્રામાંથી સ્થિતિની વેનારૂપ અનુભવ વરસવા લાગ્યું. વચ્ચે વચ્ચે તેને એવો વિચાર પણ થઈ આવતો હતો કે, “સુરેશ આપનો એટલો હું કરીશ કે, તમે આપના જાએ. હું ધરને જ વરીશ. સહજ કુખના દરનાર, શાન્તિ દેનાર ચરવેતા પાસે જઈ હું તેમને પૂછીશ કે, ક્યાં પાંચેને લીધે તમે તારા ભાગવમાં આવી સજા લખી હતી? સંસારમાં રહેને કેવળ જળવા માટે કેમ મોઢાલી હતી? રહેને જી નેનાવવા છતાં જેથી અહીં જીવન ધન થાય એ પતિ-દેવતાની સેવાથી રહેને વચિત કેમ રાખ્યું હતી? રહેને ભોજની વાસના આપવા છતાં તુલિત સુગંધન ન આપ્યો, રાણીના આસન ઉપર બેસાડવાં છતાં રાજ્ય ન આપ્યું, પૂર્ણની સામગ્રી આપવા છતાં દેવતા ન આપ્યા? આ કેવી વિડંબના? વળી તારી કુલ્ય દિલિ આજળ ભોજા ધરી એ વિડંબનામાં વધારો કેમ કર્યો? રજોલાગલી, ઘીમગાઈ મેથેલી લતા ઉપર ધુપીયાં સા માટે ખીલવ્યાં? આજાદન હવેમાં પુનઃ આકાશમાં ભેગ ઉપજા કરી? તરસી પાસે અચ્ચતની ધોડા કેમ ધોરી? સાં માટે સુરેશ સાથે તારો મેળાપ કરાગ્યો? આ કેવી કહેર પરીક્ષા? કે દેવ! તારી ઉત્કર્ષ ઉપરની છે, મરતિ પ્રવળ છે, લાલસા મંચળ છે, રાજા હુંજા છે અને મનિ અચિર છે. કેમકિમ? તથા પાપુપુજનું કિણજી રહેને કાંઈએ આપ્યું નથી. કે દેવ! કહેાં જીએકે, તારા સાં બધાં વિષવા જીવનની સાધકતા થી તથા તેનું કાંઈએ હું? આ સંસારમાં તારો આશ્રય ક્યાં છે? દેવ તારા ઉપર રજા કરી.” સ્વચત. આમ કહી કિરણે આકાશ તરફ જોયું. આકાશ દળીરો આંખિ ખાલી થવાલાગ્યો પોતાનું તરફ

જેવું હોય એવો તેને કાસ થયો. શોકસંતાપ તથા કટ્ટીની અધીર જની ગયેલી એ કુખિનીને શાન્તિ આપવા માટે ચંદ્ર જાણે કે પોતાના અતંત ચીતળ-કિરણો વર્ષાવધ લાગ્યો. કુખિનીના કુખથી અંચળ જની ગયેલી પવન સિનમ ક્ષેરભરો ઉપદાર આપવા લાગ્યો. કિરણનું તપી ગયેલું મરિતક શાન્ત થયું. કિરણ સંસારને જુદી, સુરેશને જુદી પોતાને જુદી એ સૂરમમાં જાણે કે લાન-ગૂમાથી બેસી? આ વખતે પોતાની પાસે કાંઈ ઉત્તુ હોય એવો તેને અનુભવ થયો! એ વચિનનું મુખ જોયેલું હોવા છતાં વાર આવતું નહોતું. જીવે જવાવામાં મીન જેવું, સ્વખમાં જોયેલા દેવતા જેવું એ મુખ તેને લાગતું હતું. ઉજળા દીપાના પ્રકાશમાં, પુરાદિવાની દાગીરીમાં, સીએલા મંગળ ભૂમિપતિમાં એ મુખ જાણે એમ કરેતું હતું કે, “કું તારો છું—જીવન મરણમાં કું તારો છું” ચંદ્ર તારાથી પ્રકાશી રહેલા આકાશ તરફ જોઈ કિરણનું રજન હાથ જાણે કે હાલકાર કરી ઉઠ્યું, “હાથ, આને એ ક્યા છે?”

આજુબ જની જઈ કિરણ બોલી ઉઠી:—“પ્રમુ! જીવનસર્વસ્વ! તમે ક્યાં છો? તમે કહેતા હતા કે, “જીવન મરણમાં કું તારો છું.” પરંતુ હાથ, આને તમે ક્યાં છો? કું તમને જુદી મહત્તી તેથી રીસ લાગીને તમે છુપાઈ ગયા છો કે? તમારા આશપને ત્યાજ કર્યો છે તેથી તમે કેપી બચાવા છો કે? આને કું સંકટમાં છું. તમે રહેને જ્યાં લઈ જશો ત્યાં કું આવીશ. તમે તારા આંશિક તથા પરમેશ્વરના દેવતા છો. રાજ્ય કાળ માટે દેશનું દર્ષ છુપાઈ ગયા હતા તેથી એકદમ કું એળખી કાઢી નથી. દેવતા! હું કુખિની છું. કું અજની દેવતાથી ન અચતિસિદ્ધિનો ત્યાજ કરી અધર્મમાં જુદી મરતી હતી!”

કિરણ અધીર જની જઈ રહવા લાગી. રહનાં રહનાં તે કહેવાં લાગી:—“દેવે એક રાજ્ય માટે પણ કું તમને નહિ જુદું. કું દરેશનાં તમારું જ પાન ધરીશ. દરેશનાં અનુભવથી તમારી ન પૂજા કરીશ. જસુરજ કું જ તારાં પરમ તીર્થ સમજી હું ત્યાં જઈને રહીશ. એ તીર્થની રજા નિર્ણય કું સત્તરે મકારીશ. તમે જ તારો આશ્રય છો. જીવન મરણમાં તમે જ તારાં પરમ અવધાન છો! આજો પ્રમુ! તારા હવેમંદિરને ખાલી ન રાખજો.” સમાપ્ત.

“ઉત્તાલ! મારો અવાજ કેવો છે?” પોતાના અવાજના મધુર-પદ્મા માટે અસિમાન રાખના એક અસિમાની મદારીએ એક પ્રખળ નવેશને રજવું.

ત્રેવાએ નિઃક્રમ જવાન જુલ્યો નહિ.
“મારા અવાજનો કાંઈ ઉપરોચ વરો એમ તમને લાગે છે છું?”
ત્રેવાએ કાનિધી જવાન આપ્યો:—
“હા તમારી સાસમાં નો અવાજ લાગે તે જ આજ-આજ એમ મોટીથી જૂમ મારી દેકોને મોજાવા માટે તમારો અવાજ મૂકો કાસ છે

અખનાર—રા. મંલુલાલ ગાપાળશય કેસાઈ.

પ્રેકરણ ૧૨ મું. (આલુ).

ખનાવેલી પરંપરા.

“અંદરથી કેવી રીતે.” અચંખાથી પ્રસન્ન બોલી ઉઠે.

“ભૂલો!” એટલું બોલી મોતીશાએ તે ઝોરડીની બારી અવાજ કર્યા વગર ઉઘાડી. મનોરમા અને પ્રસન્ને બહાર નેહું. બારીની બરાબર નીચે એક દળતું હાપર ચંદના અનવાળામાં તેઓએ નેહું.

“આ તેમણે છે,” તેણે કહ્યું. “હમણાં હું જાઉં છું. જનરો તો આવતી કાલે અમરાવતી ગળાશું.” જય જય !”

આટલું બોલી મોતીશા બારીએથી ઉતરી પડ્યા; અને એક નાના ભળીઆમાંથી અંદર દાખલ થયા. આ બધું કામ સુપ્રહીલીથી થયું, આપણા નામક અને નામિકાએ નેહું કે જોકે મોતીશા જલ્દ હતા તો પણ તેમના શરીરમાં અચાપ બળ અને અચાર ચપળતા હતી.

“પ્રસન્ન અને મનોરમા બારીમાં ઉભા રહ્યા. થોડી વારમાં તેઓએ મોતીશાને તેના ચોલા સાથે તેમણેમાંથી બહાર નીકળતા જોયા, અને તે જલ્દે રીતે સહીસલામતીથી પચાસ થયા એવું જ્યારે તેમણે નેહું ત્યારે તેઓએ બારી બંધ કરી અને સુવર્ણી તપારી કરવા લાગ્યા.

પણ તરતજ વીંધીના આગલા ભાગમાંથી આવતાં ચોલાના કાળ-લાના અવાજે તેમને ચમકાવ્યા; અને પછી આગલા બારણાની સાંકળ અખડાવાનો અવાજ થયો. કદાચ મોતીશાનું કાવતરું પકડાયું હતું અને શાન્તના કોઈ છુપા નસુસ કે પોલીસ અસહયે તેમને પકડ્યા એવા ભયથી પ્રસન્ન અને મનોરમાએ બારી ઉઘાડી અને સુપ્રહીલી સાંકળવા લાગ્યા.

અને ઉપર લખી ગયા છાએ કે તેમની ઝોરડી તે મકાનના છેક છેક હતી અને તેની બારી પણ અણુએજ પકતી હતી. તેથી આગળના ભાગમાં ને માણસો હતા તેઓ તેમને નેહું ચકતો ન હતા પણ તેમના અંદરે આ બારીમાં ઉભેલાઓને રપાઈ સંભળતા હતા.

“જલ્દે બાપડું મકાન હોય તેમ કાણ સાંકળ અખડાવે છે?” આગલા ભાગની બારીમાંથી મોરો અવાજ કંઠાડીને માલિકે પૂછ્યું. “તમે કાણ છે, અને શું કામ છે?”

“અરે! મને જોળખતી નથી? હું તમારો મિત્ર કૃષ્ણદાસ વીરપુરનો રહેવાસી—પરદેશી અગવડના મુશ્કેલી સાથે એક મોમિયા અને કુખામિયાનું કામ કરનાર—”

“કાણ બાપ કૃષ્ણદાસ?” તરતજ પોતાનો કંઠોર અવાજ બારીને માલિકે મીઠા અને આત્મકાર બધાં અવાજે કહ્યું. “તમે

તમારી પાપડી એવી રીતે પહેરી છે કે આટલું બધું અંદર અંબવાણું છતાં તમારું મોઢું દેખાતું નથી. પણ તમારી સાથે કાણ છે?”

“એક પરદેશી ગૃહદાસ—મરે તેમના એક સોથી તરીકીની કુચ અનવાળાની છે. હું ખાતીથી કહું છું કે તે એક વિચિત્ર પ્રતિ છે. તેનો સ્વભાવ મજા ચીડિયો, જનુની અને વહેમી છે. એને આપણી બાપાનો એક છુટો પણ આવડતો નથી. પણ પહેલા નીચે આવીને તરત બાપણું ઉઘાડે. તે મજા અધીરીયો છે અને વાર ચાપ તે ગણેા બાંધ્યા કરે છે.”

“પણ બાપ કૃષ્ણદાસ, અધી બીલકુલ જગ્યા નથી. એક એક ઝોરડી રોકાઈ ગયેલી છે,” તેણે ઉઠારા કંઠાડ્યા. “તમે મહેરબાની કરીને મધ્ય ચોક્કની વીંધીમાં બેસાડો.”

“ને એમ હશે તો ત્યાં જઈશું,” કૃષ્ણદાસે કહ્યું. અને તે આગળ ધીમેથી બેઠાં પણ પ્રસન્ન અને મનોરમાએ તેના અંદર સાંકળ્યા, “તમે બારી બંધ કરો તે પહેલાં મને ખાસ કરીને એક સલામનો અવાજ આપો. એક સાંકળ જેના પોલાકાનો પુરષ અને એક ખૂંસડતો ઉંચા કદની સ્ત્રી અંદરે હતાં અને—”

“ચૂપ કૃષ્ણદાસ!” માલિકે કહ્યું. “તેઓ હાલમાં આ વીંધીમાં જ છે. પણ તારે તેમનું શું કામ છે? તેઓ કાણ છે?”

“હું તે વિષે કંઈ પણ જાણતો નથી,” તેણે જવાબ આપ્યો; “મેં મારી હતી તે તેમને જોયા પણ નથી. પણ આ મારી સાથેના મુદ્દસ્ય બહુ દુર દેશથી તેમને શોધતા શોધતા અંદી” આવી પહેંચ્યા છે. પણ આપણી બાપા તેમને નહિ આવડતી હોવાથી વીરપુરમાંથી તેમણે મને સાથે લીધા. માલમ પડ્યું કે તેઓ એક રાત વીરપુરમાં રહ્યા હતા. પણ થોભોનું મારા મિત્ર રામકૃષ્ણેરને કહું કે જેની શોધમાં તેઓ છે તે બન્ને જણાં આ વીંધીમાં સહીસલામત છે.”

પછી તે બન્ને ધીમે ધીમે અવાજે વાતો કરવા લાગ્યા અને તેમની વાત ચીત જરા વધારે વાર ચાલી.

આ તરફ પ્રસન્ન અને મનોરમાની આંખમાં અલગટ અને નિરાશ દેખાયાં પણ મનોરમાને તો ખાતરી હતી કે જલ્દિ મરતેક બાપેલી બાંધે અપાણી પ્રમાણે કોઈ દિવસ સહિત તેણીનું રક્ષણ કરશે અને ગમે તેવી સુખલીમાંથી પણ તેને ઉઘારશે અને દિવસ આપશે. આટલો વિચાર કરી આવી પહેલી આપણિમાંથી કેવી રીતે છડતી, જનું તેનો નિહાળ કરીને તેણે ગંબીર સ્વરે પ્રસન્નને કહ્યું, “મારા બહાલા, જરા પણ ડીઘ કાળ વગર અંદરથી નાસી જવું નેહું.”

“પણ કેવી રીતે?” પ્રસન્ને આતુરતાથી પૂછ્યું.

“મોતીશા મયા તેવી રીતે,” તેણીએ તરતજ જવાબ વાળ્યો. “પણ સાંકળ! કૃષ્ણદાસ પાંચા કાંઈક બોલે છે.”

આતુર હૃદયે આસ પણ લીધા વગર બન્ને જણાં કાન મારીને સાંકળવા લાગ્યા; અને જલ્દે કે પોતાનો હરિફ પોતાની પ્રિયતમાને લેવા આગ્યો છે, એમ માની મનોરમાની નાજુક ડોકમાં પોતાનો હાથ નાખ્યો.

“આખરે બન્નેનો પતા અંદાજે લાગ્યો છે એવું સાંકળી રામકૃષ્ણેર બહુ ખુશ થયા છે,” ધીમા અવાજે વીંધીનાં માલિકને

ઉદ્દેશીને કૃષ્ણદાસ બોલ્યો; “અને જ્યાં સુધી તેઓ અહીંના પોલીસ અમલદારને મળ્યા તેમના ઉપર રીતસર વારંદ કઢાવી તેમને પકડવે ત્યાં સુધી જો તમે તેમને જવા દેશો નહિ તો તે તમને સારી રીતે ખુદી કરશે.”

“પણ એ યુદ્ધ-દો. તેમણે તેમના હેથમાં કશું કરી તે યુદ્ધ-દો તેમને અહીં ફેરી રીતે પકડાવી કાઢશે ? ને બાતલમાં અહીંની પોલીસ ફેરી રીતે વચ્ચે પડશે ?” તેણે આરિઠાણથી પૂછ્યું.

“હું તે જાણુએ નથી, તે તો એવું કામ છે.” કૃષ્ણદાસે જવાબ આપ્યો. “પણ મને લાગે છે કે તેમને યુદ્ધ-દો એટલા બધા મોટા કરી કે અહીંના સત્તાવાળા તે નાસ્તી છુટકાં ભેગાં કરવામાં નાખવામાં જરા પણ લાંબા નહીં લે. તે ગમે તેમ હો પણ જો હું તેમને જવા નહિ દે તો તને તે ચોક્કસ સાફ ઇનામ આપશે; કારણ કે તેની પાસે પુરૂષ પૈસા છે, અને હવે અને મધ્ય ચોક્કસી વીંછીમાં જઈએ છીએ. જમ જમ.”

“જમ જમ કૃષ્ણદાસ,” માલિકે જવાબ આપ્યો.

આ પછી તરતજ ચોક્કસ કાળકાળે અવાજ સંભળાયો; કારણ કે વેદ રામકિશોર અને કૃષ્ણદાસ બીજી વીંછીમાં ઉતારા શોધવા ચાલ્યા ગયા.

“કપાલીનું જીવનમારું રાક્ષસ !” કાપથી ફાંત કચકચાવતાં મનોરમા બજરી ઉઠી. “પણ મારા બહાસ પ્રધન ! તેના અધમ મનોરમે કશાંપિ સજ્જ થવાના નથી. તે આપણને જુદા પાડી કંકનાર નથી.” આજુએ બોલી તેણે પ્રસન્નને પોતાની છાતી સરસી ભેરવેથી ઘામ્યો અને અનુસ રનેદથી તેને ભેડી પડી તેના ઉપર સુખનોતો વરસાદ વરસાવવા લાગી.

“મારા હૃદયની ફેરી, ફક્ત મોતન આપણને છુટા પાડી કઢશે,” તેટલાજ દેવથી તેને ભેટતાં પ્રસન્ન બોલ્યો. પોતાના બને હાથમાં તેણીનું સુંદર મુખ તેણે પકડી રાખ્યું—પોતાની છાતી સાથે તેણીની ઉછળતી છાતી અધઘાતી લાગી—તેણીની બચ્ચ મુખમુદા ઉપર વીરતા અને અહાની રમણ રેખાઓ તરી આવતી એક પોતાના તરફ સતત વધી જતા અપ્રકૃત પ્રેમના નિર્મળ હરિતો અનુસવ ક્યો—અને એકાએક આરેકમાં આવી જઈ તે બોલી ઉઠશે, “હા ! મનોરમા, તારે માટે મારા હૃદય મંદીરમાં અખંડ પ્રેમની ન્યોત બળ્યા કરે છે. હુંજ મારા હૃદય મંદીરની ફેરી છે.”

“અને પ્રસન્ન,” તેની પાસેથી ધીમે રહીને છુટા થતાં આપણી નાવિકા બોલી, “આણે હરેકાં-સાથે રહીને આનંદને અનુસવ કર્યાં કરીએ એટલા માટે હાથમાં કાપ પણ ચોક્કસ પગલાં દીમતથી ખાસ લઈ લેવાં છે જરૂરનું છે. આપણને એ સૂચના મોતીકાએ આપી છે તે પ્રમાણે અહીંથી અમરાવતી કહેર પહેંચ્યાં એક દિવસ થશે. ત્યાંથી હિન્દુ રાજ્યની દર પુરી મઈ મુસલમાની રાજ્ય કાં માં છે. એક વખત ત્યાં પહેંચ્યાં એટલે આપણે સ્વીકારવાપત્ત લીએ. ત્યાં હિન્દુ રાજ્યના ધાર્મિક કે બીજા કશું પણ કાવવાને જરા પણ માન આપવામાં આપણે નથી.”

“મરાઠા,” પ્રસન્ને આનંદથી જવાબ આપ્યો. “આપણે એકદમ મુસલમાની રાજ્યમાં પહેંચી જવું જોઈએ. પછી આપણે તે અદેશ રામકિશોરના કાને મેરી તિરકાર કરી કાઢીશું.”

“આપણે મેજ ઉપર વીંછીવાળાને આપવાના પૈસા મુદત જાણી,” મનોરમાએ કહ્યું.

“અને આપણે મોતીકાની પેટી આપણી સાથે જઈ જઈશું,” પ્રસન્ને ઉમેર્યું. “પણ જો વીરપાળને કહ્યા વગર આપણે મારવા જઈશું તો તેને માત્ર નહિ લાગે ?”

“પણ આપણને તેની ઝોરદીની ખજાર નથી. વગર તેમાં મોટું જોખમ રહેતું છે. તેમાં આપણને પકાડાં જતાના સંભવ છે.” મનોરમાએ જવાબ આપ્યો. “વળા બેઠા કે મોઝા આપણે તેને જરૂર મળીશું અને તે વખતે, આપણા એકાએક ગાલી જવળું કારણ તેને જાણીપીં. બહાસ પ્રસન્ન, હાલ તો આપણે એક પણ કશું સુમથવી જોઈએ નહિ.”

“આપણને નાસ્તી છુટવાને રસ્તા બતાવવા માટે આપણે મોતીકાને ઉપકાર માનવો જોઈએ.” પ્રસન્ન બોલ્યો. “હું પહેલાં જીતી છું અને પછી તને ઉતારવામાં મદદ કરીશ. પછી હું તનેલાય જાળીમાં જીતી એટલે હું મને પેલી પેટી અને આપણાં આમકાના પાકોટ આપણે.”

પ્રસન્નના કહેવા પ્રમાણે બધું તરતજ કરવામાં આણું અને બેજ મીનીટમાં તે એક સદીસલામત રીતે તેમણે ઉતરી પડ્યું. જાળીમાંથી આવતાં મંદના પ્રાકાશની મદદથી તેઓએ તેમના પોતાને સામાન મજબૂતીથી બાંધ્યાં અને આપણા નાપક અને નાવિકા તેમના પોતાને ઘેરીને બહાર લાવ્યા.

આ પ્રમાણે પ્રસન્ન અને મનોરમા પૈસા ઉપર બેઠી નાસ્તી ગયાં. તેમને માટે કાપને જરા પણ હાથ આપ્યા નહીં. ચોક્કસ કાળકાળે અવાજ કાપને સંભળ્યા હશે પણ તે ચોક્કસવાળા પૈસા હશે એમ પારી કાપને જરા પણ કંકા કે ધોષાટ કરી નહિ.

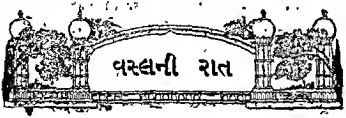
અપૂર્વ.

જે રેન્ડી સાથે,

કા. રતીકાક ગોવિંદજીની

અકબરનાઈ ફેસ્ટુરીની અગરમતી

જોને નરી રોડા હાથમાં આપી પહેંચ્યાં છે. આ અગરમતી જમન અને પહેરવ રાત્રીમાંથી જાણીથી રોડાની તે મંદીર મુસલમાન, “સમયા-યુન” વિરે રાજ્યના પ્રસન્નનાં છુટી વગર છે. મુખ, કુચવા, મહારાજે તમા આપણા વિરે રોડાવોનાં આપણા કાલોને તે જુદું પકડે કશી છે તે પા અમ્મા માનવે નરા કાલોને નાપી “અગરમતી” કાપ રાત્રીમાં અગરમતી પકડે નહીં પકડે. પૈસા આપણે, એ વખતે ચાલુ કાપને અગર પાણી લીધાં (દેહ, લેવાનાં) પોતાને. ૨) ૩) ૪) ૫) ૬) ૭) ૮) ૯) ૧૦) ૧૧) ૧૨) ૧૩) ૧૪) ૧૫) ૧૬) ૧૭) ૧૮) ૧૯) ૨૦) ૨૧) ૨૨) ૨૩) ૨૪) ૨૫) ૨૬) ૨૭) ૨૮) ૨૯) ૩૦) ૩૧) ૩૨) ૩૩) ૩૪) ૩૫) ૩૬) ૩૭) ૩૮) ૩૯) ૪૦) ૪૧) ૪૨) ૪૩) ૪૪) ૪૫) ૪૬) ૪૭) ૪૮) ૪૯) ૫૦) ૫૧) ૫૨) ૫૩) ૫૪) ૫૫) ૫૬) ૫૭) ૫૮) ૫૯) ૬૦) ૬૧) ૬૨) ૬૩) ૬૪) ૬૫) ૬૬) ૬૭) ૬૮) ૬૯) ૭૦) ૭૧) ૭૨) ૭૩) ૭૪) ૭૫) ૭૬) ૭૭) ૭૮) ૭૯) ૮૦) ૮૧) ૮૨) ૮૩) ૮૪) ૮૫) ૮૬) ૮૭) ૮૮) ૮૯) ૯૦) ૯૧) ૯૨) ૯૩) ૯૪) ૯૫) ૯૬) ૯૭) ૯૮) ૯૯) ૧૦૦) ૧૦૧) ૧૦૨) ૧૦૩) ૧૦૪) ૧૦૫) ૧૦૬) ૧૦૭) ૧૦૮) ૧૦૯) ૧૧૦) ૧૧૧) ૧૧૨) ૧૧૩) ૧૧૪) ૧૧૫) ૧૧૬) ૧૧૭) ૧૧૮) ૧૧૯) ૧૨૦) ૧૨૧) ૧૨૨) ૧૨૩) ૧૨૪) ૧૨૫) ૧૨૬) ૧૨૭) ૧૨૮) ૧૨૯) ૧૩૦) ૧૩૧) ૧૩૨) ૧૩૩) ૧૩૪) ૧૩૫) ૧૩૬) ૧૩૭) ૧૩૮) ૧૩૯) ૧૪૦) ૧૪૧) ૧૪૨) ૧૪૩) ૧૪૪) ૧૪૫) ૧૪૬) ૧૪૭) ૧૪૮) ૧૪૯) ૧૫૦) ૧૫૧) ૧૫૨) ૧૫૩) ૧૫૪) ૧૫૫) ૧૫૬) ૧૫૭) ૧૫૮) ૧૫૯) ૧૬૦) ૧૬૧) ૧૬૨) ૧૬૩) ૧૬૪) ૧૬૫) ૧૬૬) ૧૬૭) ૧૬૮) ૧૬૯) ૧૭૦) ૧૭૧) ૧૭૨) ૧૭૩) ૧૭૪) ૧૭૫) ૧૭૬) ૧૭૭) ૧૭૮) ૧૭૯) ૧૮૦) ૧૮૧) ૧૮૨) ૧૮૩) ૧૮૪) ૧૮૫) ૧૮૬) ૧૮૭) ૧૮૮) ૧૮૯) ૧૯૦) ૧૯૧) ૧૯૨) ૧૯૩) ૧૯૪) ૧૯૫) ૧૯૬) ૧૯૭) ૧૯૮) ૧૯૯) ૨૦૦) ૨૦૧) ૨૦૨) ૨૦૩) ૨૦૪) ૨૦૫) ૨૦૬) ૨૦૭) ૨૦૮) ૨૦૯) ૨૧૦) ૨૧૧) ૨૧૨) ૨૧૩) ૨૧૪) ૨૧૫) ૨૧૬) ૨૧૭) ૨૧૮) ૨૧૯) ૨૨૦) ૨૨૧) ૨૨૨) ૨૨૩) ૨૨૪) ૨૨૫) ૨૨૬) ૨૨૭) ૨૨૮) ૨૨૯) ૨૩૦) ૨૩૧) ૨૩૨) ૨૩૩) ૨૩૪) ૨૩૫) ૨૩૬) ૨૩૭) ૨૩૮) ૨૩૯) ૨૪૦) ૨૪૧) ૨૪૨) ૨૪૩) ૨૪૪) ૨૪૫) ૨૪૬) ૨૪૭) ૨૪૮) ૨૪૯) ૨૫૦) ૨૫૧) ૨૫૨) ૨૫૩) ૨૫૪) ૨૫૫) ૨૫૬) ૨૫૭) ૨૫૮) ૨૫૯) ૨૬૦) ૨૬૧) ૨૬૨) ૨૬૩) ૨૬૪) ૨૬૫) ૨૬૬) ૨૬૭) ૨૬૮) ૨૬૯) ૨૭૦) ૨૭૧) ૨૭૨) ૨૭૩) ૨૭૪) ૨૭૫) ૨૭૬) ૨૭૭) ૨૭૮) ૨૭૯) ૨૮૦) ૨૮૧) ૨૮૨) ૨૮૩) ૨૮૪) ૨૮૫) ૨૮૬) ૨૮૭) ૨૮૮) ૨૮૯) ૨૯૦) ૨૯૧) ૨૯૨) ૨૯૩) ૨૯૪) ૨૯૫) ૨૯૬) ૨૯૭) ૨૯૮) ૨૯૯) ૩૦૦) ૩૦૧) ૩૦૨) ૩૦૩) ૩૦૪) ૩૦૫) ૩૦૬) ૩૦૭) ૩૦૮) ૩૦૯) ૩૧૦) ૩૧૧) ૩૧૨) ૩૧૩) ૩૧૪) ૩૧૫) ૩૧૬) ૩૧૭) ૩૧૮) ૩૧૯) ૩૨૦) ૩૨૧) ૩૨૨) ૩૨૩) ૩૨૪) ૩૨૫) ૩૨૬) ૩૨૭) ૩૨૮) ૩૨૯) ૩૩૦) ૩૩૧) ૩૩૨) ૩૩૩) ૩૩૪) ૩૩૫) ૩૩૬) ૩૩૭) ૩૩૮) ૩૩૯) ૩૪૦) ૩૪૧) ૩૪૨) ૩૪૩) ૩૪૪) ૩૪૫) ૩૪૬) ૩૪૭) ૩૪૮) ૩૪૯) ૩૫૦) ૩૫૧) ૩૫૨) ૩૫૩) ૩૫૪) ૩૫૫) ૩૫૬) ૩૫૭) ૩૫૮) ૩૫૯) ૩૬૦) ૩૬૧) ૩૬૨) ૩૬૩) ૩૬૪) ૩૬૫) ૩૬૬) ૩૬૭) ૩૬૮) ૩૬૯) ૩૭૦) ૩૭૧) ૩૭૨) ૩૭૩) ૩૭૪) ૩૭૫) ૩૭૬) ૩૭૭) ૩૭૮) ૩૭૯) ૩૮૦) ૩૮૧) ૩૮૨) ૩૮૩) ૩૮૪) ૩૮૫) ૩૮૬) ૩૮૭) ૩૮૮) ૩૮૯) ૩૯૦) ૩૯૧) ૩૯૨) ૩૯૩) ૩૯૪) ૩૯૫) ૩૯૬) ૩૯૭) ૩૯૮) ૩૯૯) ૪૦૦) ૪૦૧) ૪૦૨) ૪૦૩) ૪૦૪) ૪૦૫) ૪૦૬) ૪૦૭) ૪૦૮) ૪૦૯) ૪૧૦) ૪૧૧) ૪૧૨) ૪૧૩) ૪૧૪) ૪૧૫) ૪૧૬) ૪૧૭) ૪૧૮) ૪૧૯) ૪૨૦) ૪૨૧) ૪૨૨) ૪૨૩) ૪૨૪) ૪૨૫) ૪૨૬) ૪૨૭) ૪૨૮) ૪૨૯) ૪૩૦) ૪૩૧) ૪૩૨) ૪૩૩) ૪૩૪) ૪૩૫) ૪૩૬) ૪૩૭) ૪૩૮) ૪૩૯) ૪૪૦) ૪૪૧) ૪૪૨) ૪૪૩) ૪૪૪) ૪૪૫) ૪૪૬) ૪૪૭) ૪૪૮) ૪૪૯) ૪૫૦) ૪૫૧) ૪૫૨) ૪૫૩) ૪૫૪) ૪૫૫) ૪૫૬) ૪૫૭) ૪૫૮) ૪૫૯) ૪૬૦) ૪૬૧) ૪૬૨) ૪૬૩) ૪૬૪) ૪૬૫) ૪૬૬) ૪૬૭) ૪૬૮) ૪૬૯) ૪૭૦) ૪૭૧) ૪૭૨) ૪૭૩) ૪૭૪) ૪૭૫) ૪૭૬) ૪૭૭) ૪૭૮) ૪૭૯) ૪૮૦) ૪૮૧) ૪૮૨) ૪૮૩) ૪૮૪) ૪૮૫) ૪૮૬) ૪૮૭) ૪૮૮) ૪૮૯) ૪૯૦) ૪૯૧) ૪૯૨) ૪૯૩) ૪૯૪) ૪૯૫) ૪૯૬) ૪૯૭) ૪૯૮) ૪૯૯) ૫૦૦) ૫૦૧) ૫૦૨) ૫૦૩) ૫૦૪) ૫૦૫) ૫૦૬) ૫૦૭) ૫૦૮) ૫૦૯) ૫૧૦) ૫૧૧) ૫૧૨) ૫૧૩) ૫૧૪) ૫૧૫) ૫૧૬) ૫૧૭) ૫૧૮) ૫૧૯) ૫૨૦) ૫૨૧) ૫૨૨) ૫૨૩) ૫૨૪) ૫૨૫) ૫૨૬) ૫૨૭) ૫૨૮) ૫૨૯) ૫૩૦) ૫૩૧) ૫૩૨) ૫૩૩) ૫૩૪) ૫૩૫) ૫૩૬) ૫૩૭) ૫૩૮) ૫૩૯) ૫૪૦) ૫૪૧) ૫૪૨) ૫૪૩) ૫૪૪) ૫૪૫) ૫૪૬) ૫૪૭) ૫૪૮) ૫૪૯) ૫૫૦) ૫૫૧) ૫૫૨) ૫૫૩) ૫૫૪) ૫૫૫) ૫૫૬) ૫૫૭) ૫૫૮) ૫૫૯) ૫૬૦) ૫૬૧) ૫૬૨) ૫૬૩) ૫૬૪) ૫૬૫) ૫૬૬) ૫૬૭) ૫૬૮) ૫૬૯) ૫૭૦) ૫૭૧) ૫૭૨) ૫૭૩) ૫૭૪) ૫૭૫) ૫૭૬) ૫૭૭) ૫૭૮) ૫૭૯) ૫૮૦) ૫૮૧) ૫૮૨) ૫૮૩) ૫૮૪) ૫૮૫) ૫૮૬) ૫૮૭) ૫૮૮) ૫૮૯) ૫૯૦) ૫૯૧) ૫૯૨) ૫૯૩) ૫૯૪) ૫૯૫) ૫૯૬) ૫૯૭) ૫૯૮) ૫૯૯) ૬૦૦) ૬૦૧) ૬૦૨) ૬૦૩) ૬૦૪) ૬૦૫) ૬૦૬) ૬૦૭) ૬૦૮) ૬૦૯) ૬૧૦) ૬૧૧) ૬૧૨) ૬૧૩) ૬૧૪) ૬૧૫) ૬૧૬) ૬૧૭) ૬૧૮) ૬૧૯) ૬૨૦) ૬૨૧) ૬૨૨) ૬૨૩) ૬૨૪) ૬૨૫) ૬૨૬) ૬૨૭) ૬૨૮) ૬૨૯) ૬૩૦) ૬૩૧) ૬૩૨) ૬૩૩) ૬૩૪) ૬૩૫) ૬૩૬) ૬૩૭) ૬૩૮) ૬૩૯) ૬૪૦) ૬૪૧) ૬૪૨) ૬૪૩) ૬૪૪) ૬૪૫) ૬૪૬) ૬૪૭) ૬૪૮) ૬૪૯) ૬૫૦) ૬૫૧) ૬૫૨) ૬૫૩) ૬૫૪) ૬૫૫) ૬૫૬) ૬૫૭) ૬૫૮) ૬૫૯) ૬૬૦) ૬૬૧) ૬૬૨) ૬૬૩) ૬૬૪) ૬૬૫) ૬૬૬) ૬૬૭) ૬૬૮) ૬૬૯) ૬૭૦) ૬૭૧) ૬૭૨) ૬૭૩) ૬૭૪) ૬૭૫) ૬૭૬) ૬૭૭) ૬૭૮) ૬૭૯) ૬૮૦) ૬૮૧) ૬૮૨) ૬૮૩) ૬૮૪) ૬૮૫) ૬૮૬) ૬૮૭) ૬૮૮) ૬૮૯) ૬૯૦) ૬૯૧) ૬૯૨) ૬૯૩) ૬૯૪) ૬૯૫) ૬૯૬) ૬૯૭) ૬૯૮) ૬૯૯) ૭૦૦) ૭૦૧) ૭૦૨) ૭૦૩) ૭૦૪) ૭૦૫) ૭૦૬) ૭૦૭) ૭૦૮) ૭૦૯) ૭૧૦) ૭૧૧) ૭૧૨) ૭૧૩) ૭૧૪) ૭૧૫) ૭૧૬) ૭૧૭) ૭૧૮) ૭૧૯) ૭૨૦) ૭૨૧) ૭૨૨) ૭૨૩) ૭૨૪) ૭૨૫) ૭૨૬) ૭૨૭) ૭૨૮) ૭૨૯) ૭૩૦) ૭૩૧) ૭૩૨) ૭૩૩) ૭૩૪) ૭૩૫) ૭૩૬) ૭૩૭) ૭૩૮) ૭૩૯) ૭૪૦) ૭૪૧) ૭૪૨) ૭૪૩) ૭૪૪) ૭૪૫) ૭૪૬) ૭૪૭) ૭૪૮) ૭૪૯) ૭૫૦) ૭૫૧) ૭૫૨) ૭૫૩) ૭૫૪) ૭૫૫) ૭૫૬) ૭૫૭) ૭૫૮) ૭૫૯) ૭૬૦) ૭૬૧) ૭૬૨) ૭૬૩) ૭૬૪) ૭૬૫) ૭૬૬) ૭૬૭) ૭૬૮) ૭૬૯) ૭૭૦) ૭૭૧) ૭૭૨) ૭૭૩) ૭૭૪) ૭૭૫) ૭૭૬) ૭૭૭) ૭૭૮) ૭૭૯) ૭૮૦) ૭૮૧) ૭૮૨) ૭૮૩) ૭૮૪) ૭૮૫) ૭૮૬) ૭૮૭) ૭૮૮) ૭૮૯) ૭૯૦) ૭૯૧) ૭૯૨) ૭૯૩) ૭૯૪) ૭૯૫) ૭૯૬) ૭૯૭) ૭૯૮) ૭૯૯) ૮૦૦) ૮૦૧) ૮૦૨) ૮૦૩) ૮૦૪) ૮૦૫) ૮૦૬) ૮૦૭) ૮૦૮) ૮૦૯) ૮૧૦) ૮૧૧) ૮૧૨) ૮૧૩) ૮૧૪) ૮૧૫) ૮૧૬) ૮૧૭) ૮૧૮) ૮૧૯) ૮૨૦) ૮૨૧) ૮૨૨) ૮૨૩) ૮૨૪) ૮૨૫) ૮૨૬) ૮૨૭) ૮૨૮) ૮૨૯) ૮૩૦) ૮૩૧) ૮૩૨) ૮૩૩) ૮૩૪) ૮૩૫) ૮૩૬) ૮૩૭) ૮૩૮) ૮૩૯) ૮૪૦) ૮૪૧) ૮૪૨) ૮૪૩) ૮૪૪) ૮૪૫) ૮૪૬) ૮૪૭) ૮૪૮) ૮૪૯) ૮૫૦) ૮૫૧) ૮૫૨) ૮૫૩) ૮૫૪) ૮૫૫) ૮૫૬) ૮૫૭) ૮૫૮) ૮૫૯) ૮૬૦) ૮૬૧) ૮૬૨) ૮૬૩) ૮૬૪) ૮૬૫) ૮૬૬) ૮૬૭) ૮૬૮) ૮૬૯) ૮૭૦) ૮૭૧) ૮૭૨) ૮૭૩) ૮૭૪) ૮૭૫) ૮૭૬) ૮૭૭) ૮૭૮) ૮૭૯) ૮૮૦) ૮૮૧) ૮૮૨) ૮૮૩) ૮૮૪) ૮૮૫) ૮૮૬) ૮૮૭) ૮૮૮) ૮૮૯) ૮૯૦) ૮૯૧) ૮૯૨) ૮૯૩) ૮૯૪) ૮૯૫) ૮૯૬) ૮૯૭) ૮૯૮) ૮૯૯) ૯૦૦) ૯૦૧) ૯૦૨) ૯૦૩) ૯૦૪) ૯૦૫) ૯૦૬) ૯૦૭) ૯૦૮) ૯૦૯) ૯૧૦) ૯૧૧) ૯૧૨) ૯૧૩) ૯૧૪) ૯૧૫) ૯૧૬) ૯૧૭) ૯૧૮) ૯૧૯) ૯૨૦) ૯૨૧) ૯૨૨) ૯૨૩) ૯૨૪) ૯૨૫) ૯૨૬) ૯૨૭) ૯૨૮) ૯૨૯) ૯૩૦) ૯૩૧) ૯૩૨) ૯૩૩) ૯૩૪) ૯૩૫) ૯૩૬) ૯૩૭) ૯૩૮) ૯૩૯) ૯૪૦) ૯૪૧) ૯૪૨) ૯૪૩) ૯૪૪) ૯૪૫) ૯૪૬) ૯૪૭) ૯૪૮) ૯૪૯) ૯૫૦) ૯૫૧) ૯૫૨) ૯૫૩) ૯૫૪) ૯૫૫) ૯૫૬) ૯૫૭) ૯૫૮) ૯૫૯) ૯૬૦) ૯૬૧) ૯૬૨) ૯૬૩) ૯૬૪) ૯૬૫) ૯૬૬) ૯૬૭) ૯૬૮) ૯૬૯) ૯૭૦) ૯૭૧) ૯૭૨) ૯૭૩) ૯૭૪) ૯૭૫) ૯૭૬) ૯૭૭) ૯૭૮) ૯૭૯) ૯૮૦) ૯૮૧) ૯૮૨) ૯૮૩) ૯૮૪) ૯૮૫) ૯૮૬) ૯૮૭) ૯૮૮) ૯૮૯) ૯૯૦) ૯૯૧) ૯૯૨) ૯૯૩) ૯૯૪) ૯૯૫) ૯૯૬) ૯૯૭) ૯૯૮) ૯૯૯) ૧૦૦) ૧૦૧) ૧૦૨) ૧૦૩) ૧૦૪) ૧૦૫) ૧૦૬) ૧૦૭) ૧૦૮) ૧૦૯) ૧૧૦) ૧૧૧) ૧૧૨) ૧૧૩) ૧૧૪) ૧૧૫) ૧૧૬) ૧૧૭) ૧૧૮) ૧૧૯) ૧૨૦) ૧૨૧) ૧૨૨) ૧૨૩) ૧૨૪) ૧૨૫) ૧૨૬) ૧૨૭) ૧૨૮) ૧૨૯) ૧૩૦) ૧૩૧) ૧૩૨) ૧૩૩) ૧૩૪) ૧૩૫) ૧૩૬) ૧૩૭) ૧૩૮) ૧૩૯) ૧૪૦) ૧૪૧) ૧૪૨) ૧૪૩) ૧૪૪) ૧૪૫) ૧૪૬) ૧૪૭) ૧૪૮) ૧૪૯) ૧૫૦) ૧૫૧) ૧૫૨) ૧૫૩) ૧૫૪) ૧૫૫) ૧૫૬) ૧૫૭) ૧૫૮) ૧૫૯) ૧૬૦) ૧૬૧) ૧૬૨) ૧૬૩) ૧૬૪) ૧૬૫) ૧૬૬) ૧૬૭) ૧૬૮) ૧૬૯) ૧૭૦) ૧૭૧) ૧૭૨) ૧૭૩) ૧૭૪) ૧૭૫) ૧૭૬) ૧૭૭) ૧૭૮) ૧૭૯) ૧૮૦) ૧૮૧) ૧૮૨) ૧૮૩) ૧૮૪) ૧૮૫) ૧૮૬) ૧૮૭) ૧૮૮) ૧૮૯) ૧૯૦) ૧૯૧) ૧૯૨) ૧૯૩) ૧૯૪) ૧૯૫) ૧૯૬) ૧૯૭) ૧૯૮) ૧૯૯) ૨૦૦) ૨૦૧) ૨૦૨) ૨૦૩) ૨૦૪) ૨૦૫) ૨૦૬) ૨૦૭) ૨૦૮) ૨૦૯) ૨૧૦) ૨૧૧) ૨૧૨) ૨૧૩) ૨૧૪) ૨૧૫) ૨૧૬) ૨૧૭) ૨૧૮) ૨૧૯) ૨૨૦) ૨૨૧) ૨૨૨) ૨૨૩) ૨૨૪) ૨૨૫) ૨૨૬) ૨૨૭) ૨૨૮) ૨૨૯) ૨૩૦) ૨૩૧) ૨૩૨) ૨૩૩) ૨૩૪) ૨૩૫) ૨૩૬) ૨૩૭) ૨૩૮) ૨૩૯) ૨૪૦) ૨૪૧) ૨૪૨) ૨૪૩) ૨૪૪) ૨૪૫) ૨૪૬) ૨૪૭) ૨૪૮) ૨૪૯) ૨૫૦) ૨૫૧) ૨૫૨) ૨૫૩) ૨૫૪) ૨૫૫) ૨૫૬) ૨૫

લખનાર:—૨૧. મરત ક્રીડી.

કાપી લખી ગયા છે કે,

સાક્ષી એ શાશવ મુજને દીધો દિલદારને પાયો નહિ;
જેમ નયો મુજને ચઢયો દિલદારને ચઢયો નહિ.

વરસની રાત ! (પરવના પછીની પહેલી રાત) કવિઓ અને રસીકો જેનાં યુગ્મગાન માં ગયા છે, જે મનોહર રાત માટે જગતના દરેક મનુષ્યો આતુર રહે છે, તલસે છે, તરફે છે, વાંદાવચારમાં જેનાં સ્વપ્નાં જીએ છે, તે વરસની રાત જગતમાં હમેશાં શું કવિઓની કલ્પના અંધાણે પાર ઉતરે છે ? જીવનના આનંદનું મધ્યમિદુન્દુલીયા સુખ શાશ્વતી પહેલી સુરાદ તેનો કેફ સમજાવવાને બરાબર ચઢે છે કે ? જરા ચારે બાજુ નજર કરો. તમારું જીવન તપાસો. ઘેરત આસનાઓને પૂછો અને જાણી શકશો કે, જેનો ભેદમાં તેથી રીતે આ વરસની રાત કોઈ શુભ આપવાનો આદ કરતાં બરાબર ઉત્ખવાતી નથી !

વરસની રાતે ને દારસો, ને કડુંખરો અને ફેરતા ફેરતાઓ થાય છે, તેવા જીવનનાં બીજા કોઈ પ્રસંગમાં બાજેજ થતા હશે. કળે-હાને વરસની રાત કેવી ! કન્યાવિક્રમમાં વેચાયેલી કુમારીકાને વરસની રાત કેવી ! શકિત હજીપ્ર ગયેલા છુટીખખાને વરસ કેવી ! પરચુડું શું ? લગ્ન શું ? અન્ન-પુરુષના ધર્મ ? શું ? સામણી શું ? પ્રેમ શું ? એ કંઈ પણ સમજવા વગર ભ્યાં લાકડે મોકાં બેઠી દીધાં હોય, ત્યાં વરસની રાત એ મનોહર મંથર શબ્દનું અપમાન કરવા બરાબર છે.

એ કોણુ માણી શકે ?

વરસની રાતની મઝા બરેખરી કાણુ માણી શકે ? એ જીવનને બરેખરી ફાલ કાણુ લઈ શકે ? અહીં અને પુરુષ બંને સદાયચી હોય, તુરસ્ત હોય, યુગ્મવાન હોય, તોજ તેઓ વરસની રાતની લહેજત અને બરેખરી આનંદ ભોગવી શકે. અને તેની ખતી મળક તો આટલીએ બેઠેલી યુવાન માણુકને મેળવવાને નેતુ દિલ બીનથી માફક તલપતું હોય, માણુકને મેળવતાં ગરબન શુભાવવાનો પછુ સંજોગ ઉભો થયો હોય, સોમ, મરાનગી, ફેરી બતાવવાનો સમય આંગણે હોય, દેવ અને મનુષ્યોએ ઉભી કરેલી મુશ્કેલીઓ, તેમજ કોવતરણિયોએ પાથરેલી ભળતી ફેરોએ તોડી માણુક માટે લઈ લેવા જનવાના સોજન લઈ જઈલાંઈ સમજેર હેઠળ ચૂરકનું છુટાવી ને આગળ વધી હોય-એ બળતા છગરના આશાકને ભારે પડેલ વહેલી તેની માણુક મળે ત્યારે વરસની રાતના આનંદનો ફાલ તેને, ને મળે તેની કલ્પના આપણા જેવા પામર મનુષ્યની ન થાય.

સંકર, મણીલાઈ, ડાટ, કિરાડી, હારીડ કે ફરફાંડ કિવા મનુષ્ય જેવા ખચ આશીકાજ પીઠાણી શકે !

જીવાનીના બેસમાં બાદેલીમાં પુઢી સરીર અને મનને મલીન કરી નાખનાર, ફેદની શકિતએને ગમર માંગે વ્યવ કરી મિથિલ થઈ બંધાર યુવાનને તો વરસની રાત તાસ સમાન બાસે છે. આવા યુવાન સંકારી અને રમુજ હોય તો વરસની રાતે તેને વ્યસન આધાત થાય છે-પ્રમા તાપ થાય છે. ધારો કે, રાત પડી ગઈ છે, સપન મંદિરે સજીવારમાં આવ્યું છે, દૂર દૂર લલનાઓને કારપકલોલ અને અંકરનેા અમકાર સંભળાય છે. દુરથી તેને પરિચિત અંકરનેા રજીકાર થયો. જીવાનીની ઉમરમાં પગ મૂકી વહેલી તેની મનોહર સોજ વર્ષની સહયતી નોઆ બારણામાં આવી ઉઠી. કેવી મનોહર આડતી ! કેવી સોમ કમી ! કેણું નિર્દોષ મુખકમળ ! દુનિયાથી અજાણુ બિચારી ભોળા પારેવી ! પતિ તરફ અકિત અને માન જેની આખમાં આપ સંકારને લીધે રચી રહ્યા છે, તે શરમથી નીચું જોઈ રહી છે, એ વખતે પેલાના છગરમાંથી ઉઠેલા નિષાસ નીકળી ભય કે, હાપ ! હું આને લાંબક નથી રહેા ! આ કુમળું ફૂલ મારા રપચાંધી મલીન થશે ! એ પ્રભુ ! મેં કેવી બૂલ કરી, કેટલી મૂખર્ષિ કરી, કે જીવાની ભંગવપાને બદલે બોલે નાખી-વજીરી નાખી-ઉડાવી દીધી ને અંતરે ખરી કેવી વખતે, હું મૂકી વિનાનો નાદાર થઈ ગયો !

ક્યારે એવીજ જતનેા વ્યસકારી અક્કલ વગરના યુવાન એ રાતે જંગલી ઢોર બની ભય છે અને પછી આખી ભવ પતિ-પત્ની એકબીજાને પિછારે છે !

ને જોમોની અંદર થોગ વખતે (૬૬ જાહેર મોટી નહિ) લગ્ન કરવામાં આસે, અથવા તો ને નોતોમાં લગ્ન કર્યા પછી તરતજ કન્યાને આસે વળેવામાં નથી આવતી, લાં વરસની રાતના ફેદ-ફેરતા કમી થાય છે. પછુ ભ્યાં કળેજાં થાય છે, વરવિક્રમ યા કન્યા વિક્રમ થાય છે, અને ખોટી શરમને લીધે કન્યા, સ્ત્રી અને પુરુષ ભેદને એકબીજા તરફની ફેરળે, સ્ત્રી પુરુષના ધર્મ એ સંબંધમાં તાલ અટાન અને મૂક રાખવામાં આવે છે, ત્યાં ફારસ અને ફેરતા એવા થાય છે કે વરસની રાતના એ ફારસ પછી આણું છપન ફારસમ થઈ જાય છે. મારી જાણમાં આવેલા એવા થોડાક ફારસના નયનાં "સોમ-મળહતા" વચ્ચે બિરાદરો, હું તમારી સમક્ષ રજી કઈ છું. બાપા કહીને બોલાવેા !

અમલાવાદમાં મારા એક વંદ મારતરને મળવા બીજા એક એજબીતા માસ્તરની સાથે હું આવેા. માસ્તરની ઉમર સાટેક વર્ષની હતી, પછુ ધોળજી પડી મૂકનાર એને શ્રાદ્ધ કરનાર પુત્ર નંદિ હોય તે સ્વર્ગમાં અંદોશીસન નહિ મળે એ બ્ધીકથી એ બિચારો સાક વર્ષથી ઉમરે એક નંદાનકડી નાણુક નાર ઉપાડી લાવેલા. એક માણાં વિનાની-છોકરી તેના મામાં પાસેથી સારા નેવા બાને મારતર સાહેબ લઈ આવેલા. છોકરી નાવાસ હોવાથી મામાએ પરજીવને તરતજ સાકરે લેવાવેલી. ઉમરે નંદાની અને તેની સાથે બાકી તથા ૬૬ વર્ષ નંદાની હતી. ને દિવસે હું મળવા ગયો તે દિવસે માસ્તરણીને પતિ ઘેર આબાને ચાર વર્ષ થઈ ગયેલાં પછુ બાપનું કેડું એક વંદ નંદાં સામનું કે, જાણુ અગીવાર બાર વર્ષની છોકરી ફેમ ને હોય ! માસ્તર

આશીકાજ મુદ્દા, આશીકીની મઝા, આશીકોની બળતા છગરની લહેજ અને વર્ષની સંજની તેમની દંકે અને લહેજત કાપી, બાસા-

અમને માનથી બેસામાં અને થોડી વારે 'માસ્તરની નવી મેદાની ખાલા લખને બાવી. મારી સાથે બાલિયાએ મારી સામે જોઈ મારી છૂંકા ચમકેર કાઢાને પૂછ્યું:—“માસ્તર! છોડીની ઉમર શું? બંદેને કેમાં વડાબા છે?”

હું તે વખતે બિચારો કાચો કુવારો અને નિર્દોષ ગુલાન હતો, એટલે અમલ કાઢી નહિ કે છોડીની ઉમર શું? એ અમલ સંબંધતા રામચંદર એકદમ ઉત્કેષાઈ ગયા. હાથમાં લાકડી લઈ ઉભા થઈ ગયા અને મારી સાથે બાલિયા માસ્તરને પ્રાનિપ્રદાન કરી “સાગા દરામખોર, શીરડે આપીતી તે બૂલી ગયા! અમલકાના એમથીયે, તારી કાઠી લાકડી કાઠી!”

પેલાએ જવાબમાં નહતે નોક એજ ઉતર બાધો કે, “માસ્તર, માગો ન લો. દેખાવમાં છોડી લાગે તે શું કરીએ!”

પેલાના મોડામાંથી આ વાક્ય નીકળ્યા પછી અમારે એને બંદીથી તપાસી પલાયન કરવું પડ્યું. હું આ પ્રસંગથી દરખ કરતો હતો, એટલામાં મારી સાથે બાલિયા નર્મકંઠકરે કહ્યું કે, “હું જુઠું નાણવો હતો ખરો, પણ માસ્તરને આગવો જવા મમત પડે છે. માસ્તર બલા છે, કાઠીને બહુ આપુથી રાખે છે, અને નાવારસ કોઢરી ઉપાડી બાલિયા દેખાથી શરઆનમાં તો લાલન પાલન પણ તેમજે કરવું પડ્યું હતું!”

“એની વરણી રાત કેવી ગઈ દરી?” એ પ્રશ્ન પૂછ્યો.

“કેવી? જોરકામાં તો આપણે ક્યાંથી જઈ ક્યાંએ, પણ વાંચન” છે કે, પહેલીય રાતી છોડીએ માસ્તરને બાપ કહી નથી ખાણ બાપી નામેશે!”

આખી રાત બેસી રહ્યાં!

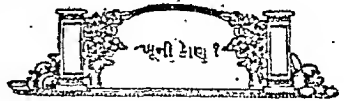
મારા જોગખીતા (દરે તો નહ કુલિવાર થઈ ગયા છે, અને લાલલાલને પાછી પાછે તેણે છે.) બહાર વધની ઉમરે પરપણા ખાઈ બહુ નિર્દોષ હતા. તેમને કયા પણ એક અનુભવ કુટુંબની તેમના જોગખી નિર્દોષ મળ્યા. એટલામાં એ કંઈ સમજતા નહોતાં. અને એ મિત્રે મારી આમણ કરેલા એકારા ઉપરથી ખબર પડી હતી કે, વરણી રાતે પેણે કાઠી એટલું જાણ મંગળની માથે એક બીલાના સાથું જોઈ રહ્યાં હતાં! પછી પેણે કાઠીમાં હતી જેમ નાનાં છોડાંએ અમતમાં આવી કાઠી તેમ! પછી એક બીલાને પાછી પાછ કુને ખાલી કરી નાખ્યાં હતાં, અને એમનાં એક નિર્દોષ નાણુમાં માથે કાઠી ગયાં હતાં! મહિનાઓ પછી લાઘમાં કંઈક રજવિત ઉદિત થઈ હતી!

અવળું.

અમારા આવતા રવિવારના અંકમાં

ફૂલવાળી

મામની પ્રેક્ષકમાં તમામની કેવી નાખતાર અવળું દેખાતો આપનાં આનંદ.

(સમ ધનાગુણ કુશી વતી.)

અનુવાદક:—હરિલાલ પોપટલાલ શુક્લ, ટૂંકી. એ.

(જ્યેષ્ઠ વખતે વાચકની પ્રેમી. એ. વાચના મેરીટલું પૂન થયું હતું અને એક કુદરત ગુલાન વિષય મોક્ષિત ભોત નિર્ણય લખ્યા હતા. વાળી પાયા કાઠીમાં જોલ જાવના થયાં હતાં. તેણીના અંતરગતી અને મુકે જાણતો લખતો મોક્ષિત વિષય ગાંધી તપાસે અને બહાર બાવી હતી. અને એમ કહેવાય છે કે આ કૌચની બાંધકાર મને લખતો ૨૦,૦૦૦ પાંદ-ચંદ્ર થયું હતું! આમજે જ્યેષ્ઠે તેણે કુદરતને ખોળા પાડવામાં અભ્યાસ દોષ, અવધ તો કોઈની ઉપર કુદરતે લખવા લખવામાં આવી દોષ, મેરા કુદરતેથી મારી પ્રકાશ બેસી કૌચની ગોપ લખાવી છે, અ- ખો કુદરતે મારી દોષ તો તે ખોના દબા મુખી અંધારામાં રહે છે; હતાં અવધના મુજબ લખાવને પૂરાવના. જ્યેષ્ઠની કુદરતે લખવા, જ્યેષ્ઠને મુખને ભાસ આપવા સમાબ્ધી પાળ અને કાઠી જાણતો અવધ લખ અને પ્રિયતાને દરમી બની રવાં રવાં કૌચી લખ છે, તેણે જાન લખ મેરા કહેલો આ વાતો અને આવી ખોલ અને સમ ધનાગુણ વાંચકોમાં અમે પ્રથમ અવધા થઈ.)

મી. અને મોક્ષિત જ્યેષ્ઠે લખા મવાણુ છોડાંમાંથી દરેકને કૌચમેલ છોડી નાની રીકરી હતી. જ્યેષ્ઠે કુટુંબની મોક્ષિત દરમીરે મોક્ષિત કોલેમીમાં એ કોલેમીમાં હતી. તેમણે એ કુદરત માન નાં જાણમાં હતું અને એક લખ દેલો મેરેનેર રાવેરમાં હતી

જ્યેષ્ઠે કુટુંબની તમામ છોડાંમાં બધીજ કુદરતે દેખાવી અને છોડાંમાં ઉમરા પેલાની તથા ઉદાર સ્વભાવના દેખાવી તે કુટુંબનાં સેવકોમાં નિર્દોષ રાતે તે જોખું છે. આ વાચનાની તમામ કોલે-રેન્સ ખૂનચરતીને નમુને હતી. તેણીના અંતરગતી વાળ, મુક્ષિતિન મોક્ષિત, કલતી જામિ અને પ્રમાણકર કરીરવિષ્ટ દરેક કુદરતું મિત આમતું હતું. ૧૯ વર્ષની થઈ તેણી મેરેલીર માં જાના રીકર-રોડના ખામમાં પડી, તે અપરે તેને ખામ જાણન કરવને કહેણું કોલેમીમાં થઈ જારે જ્યેષ્ઠે કુટુંબના રીકર દરેક કુદરતે પેલાનો આનંદ પ્રકાશિત થઈ. રીકર રીકરો, એ એક જાણકાર, કુદરતે નાખતો. કુદરતે કુદરતે. એટલુંજ વધુની જોગખીના નાણાં આ જાણકાર તેની સાથે અમલકાણુ કુટુંબની વાચકો એમ દરેક અવધ વાચકી માનવું હતું.

૫૦૦૦ પાંદેરે વાચકો.

અનુ વધ પાંદેરે વાચકી તે મુખું કરી રીતે માણું, પણ વખતના વડેલા સાથે, રીકર રીકરોની જાતિ અમલકાણુ રીકરે લખતો, અવધકાણુ અમલકાણુ મોક્ષિત અને અવધકાણુ રીકરોની વાન કોલેરેન્સની આ નાણકાર કાન ઉપર બાવી

મેરે મોક્ષિતના મેરે (મી- રીકર કરીર) ને મોક્ષિત રીકરોની અવધી વાચકો પ્રથમ, તેણીના પેલા અમલકાણુ વાચકી બાંધકાર મોક્ષિતે; અને તે વાચકી માણુ પાણું છે કે કોલેરેન્સ એક

ભોળી અને કાંઈક રસિક સુવર્ણ હતી, પણ તેણીના જનભગ કાંઈકયા ભરથાર તરફ તેણીને રુદ્ધ અપૂર્વ હતો. કંપતિ કલક તથા કલિતો ઉલ્લેખ પણ તે પ્રાર્થીમાં વારંવાર ભેગામાં આવે છે.

૪. સ. ૧૮૭૦ ની પાનખર અત્યુત્ક્રાંત રીકાર્ડોએ જ્યારેનીમાં તેનું આપુલ્ય પુર કર્યું અને તેની મીલકતને સંપૂર્ણ વારસે ફેલોરેન્સને મળ્યો. આ પ્રમાણે અંગ્રેજીના લગભગ ત્રીસમાં વર્ષે ફેલોરેન્સ ૪૦૦૦ થી ૫૦૦૦ પાઉન્ડની વાર્ષિક આવકવાળી સ્વતંત્ર સુદર સુવર્ણ બની.

ફેલોરેન્સ રીકાર્ડોની હવાળીમાંજ તેની પત્ની ફેલોરેન્સ તે વખતના મચકુર કાકરે ભલી કે જે મેલવનમાં થધો કરતો હતો તેની દેખરેખ નીચે હતી. કાકરે અલી એક સુદર તથા ચિત્તાકાંઈક ફાકરો પુરક હતો તથા તેના રહેઠાણી સુદરિઓના અતઃકરણ ઉપર ચમત્કાલ હાપ પાડતો હતો. મિત્ર તરીકે તે થણે રમુચ માણસ હતો એમ તેના દરેક સ્નેહીઓને ઝીણી ખવાને કહેતા હતા. તેનાથી મોટી ઉમરની પત્નીથી ક્યારેનાય તે છુટો થવા પામ્યો હતો તે એક તેને માટે સતોષકારક બીન હતી.

નવેા આશક !

વિષયોપજ્ઞની ચર્યાચારમાંજ કાકરે અલીની સાથે ફેલોરેન્સનો સંબંધ બદલ્યો શરી પેકે હતો એમ દરેક જણ મોગવું હતું. કારણ કે કાંઈ અલીએ પોતાની મેલવનની હવા શાળા બધે કરી દીધી હતી અને ફેલોરેન્સની સાથેજ લગભગ દરેકો કરતો ભેગામાં આવતો હતો.

ફેલોરેન્સના માયાપના કાને નવારે આ વાત આવી ત્યારે તેમણે પોતાની નીકરોને તેનાથી ત્રીસ વર્ષની મોટી ઉમરના આ છુટા કાકરેની સાથેના વિચિત્ર સંબંધ વિરુદ્ધ બહુજ સમજાવ્યું.

કાંઈ ગર્વની.

ફેલોરેન્સની આ મીસીસ કેમ્પબેલ એક બહુજ પ્રમાણિક નિખાલસ હવનની ઉચ્ચ શ્રેણી હતી. પોતાના બચ્ચાઓ તરફ તેણીએ પ્રેમ અપવં દોહને એક વાર ફેલોરેન્સને એકકામાં બેલકાને તેણીએ નીચે પ્રમાણે સમજાવ્યું આપો.

“મારી બહારથી મોટી, અંગેએ (તારા મામાપોએ) આ બાજત ઉપર બહુજ બારીમાંથી વિચાર કર્યો છે અને અંગેએ લાગે છે કે તારી આ વિચારો એક વિચારો જાણે પણ રીતે સહનુયતી બતાવી શકાએ તેમ નથી.” તમારા સંબંધ તત્ત્વ નિર્ણય હોય તે પણ નહિ, “તારા અને મારી સાથે છે તેમ કદાચ તમારી રીતની નિર્ણય હોય તે પણ નહિ.” કારણ કે તમારી લગભગ ત્રીસ વર્ષ મોટા કાકરે ક્યારેનાય પરણેલો છે અને આથી વિરોધ તેના વિચારો હજી એ એવી ઉઠતી

અથવા પણ છે, માટે ને હવેથી તે તેની સાથે દોરતી રાખી જતો આમારો મોળાનું પાણી દેરામ થશે.”

કાકરે અલીની સાથે પોતાની રીકારોને સંબંધ તેણીના પ્રમાણે તત્ત્વ નિર્ણય હતો એવી મીસીસ કેમ્પબેલની ખેરબરો માન્યતા હોય એ જરા કાંકરે છે. કારણ કે મીસીસ કેમ્પબેલનાં એકમાત્ર પ્રમાણે તે પોતે આ મિત્રાચારીની સંપૂર્ણ વિરુદ્ધ હતી, અને તેણીને વારંવાર યુવાવા સહિત શીખામણ આપ્યાં હતાં પણ ને કાંઈ અલીની સાથે ફેલોરેન્સ સંબંધ રાખે તે તેણીની સાથે પોતે બેધાર રાખવાનું છોડી દેતે એમ તેણીએ સાફ જણાવ્યું હતું. વખતનું વહેવા સાથે મીસીસ રીકારોને (ફેલોરેન્સને) પોતાના મામાપ તરફનો છેલ્લો જ સાલ્વા કરતો હતો. હતાં પણ તેણીએ કાંઈ અલીની સાથે મિત્રતા કામમ રાખી, પણ પોતાના બાપને કાંત પમાડવા તેણીએ મીસીસ કાકરે નામે એક બાબતે સહચરી તરીકે રાખી અને લગભગ એજ વખતે મીસીસ રીકારો બેલકામાં આવેલા “પ્રાચોરી” નામે મશાનમાં રહેલો માટે ગઈ કે ન્યાયી વૈદ્યા વારનેજ અંતરે કાંઈ અલીની રહેતો હતો.

સહચરી કે રાચતાનબહી ?

હવે થોડી વાર આપણે મીસીસ રીકારોની નવીન માતખર સહચરી મીસીસ કાકરેની રિયતિ નીચે વિચાર કરીએ. મીસીસ રીકારો તેણીને વાર્ષિક ૧૦૦ પાઉન્ડ આપતી, એક છંદ નહિ પણ પોતાની દીકરાબન સહચરી તરીકે તેના મરતમે બળવતી, તેણે એકબીજાને “નેસન” અને “ફેલોરેન્સ” એ નામથી બોલાવતી. ફેલોરેન્સના તરફથી નેસનને વારંવાર સંબંધનાં ધનવિધ મળે બતાં હતાં, વળી ત્યારે આશ્ચર્યકારક તે એ હતું કે મીસીસ કાકરેનાં ત્રણે કાકરોને તેમની રાજાનું વિલેસી ફેલોરેન્સના આલીશાન બંગલામાંજ માથે એમ ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી.

મીસીસ રીકારો અને કાંઈ અલીના સંબંધ વિષે પાછળથી જણવામાં આવેલ આ છુટા વિષયો અને અધ્યતિત પ્રેમબાપારના નાક હતી અંતર બહારથી શાંત અને બહુજ અંતરે દેખાતી મીસીસ કાકરે સપતાનબહી તરીકે કેવો પાક બન્યોય હશે તે તેના પરમદમ્ત જાણે, પણ અંગ્રેજીની છેલ્લી પડી સુધી મીસીસ કાકરેનાં ભાર કદને કદેલી હતી કે, “આ કાંઈની સારામત વિષે કાંઈ પણ જણાવતી નહોતી. પણ પવિત્રાને નવારે વાર્તાએ મંત્રીર સ્વરૂપે કાકરે ત્યારેજ ફેલોરેન્સે મતી બીનાથી મને મારિતમાર કરી હતી.”

સમાજનો ફિટકાર.

અને તેમ કદાચ પણ પખત એવો આગોળ કે મીસીસ રીકારોને નેત્રીની સાથે સમાજના ફિટકારને લીધે તેમની સુખી રવાનું કરવું પડ્યું.

૩૦ ગલીની બેઠાલીને તેણીએ પોતાને. આ નિશ્ચય તેને બંદર કર્યો. તેઓની છેલ્લી વખતની મુલાકાત બહુજ અસરકારક હતી. ૩૦ મલીએ કાંઈ પણ આનાકાની કર્યા સિવાય ફક્ત એક મુખી લારીનેજ તેણીની કાચમને માટે રજા લીધી.

આ બનાવ પછી તેણીએ એકદમ પોતાના માખાપને એક કાગળ લખીને જણાવ્યું કે તેમને અફસિકર ૩૧ ગલીની સાથેના સંબંધ તેણીએ સદાને માટે છોડી દીધા છે. કાગળ નીચે પ્રમાણે હતો:—

ધી પ્રાચોરી—(બાલદામ)

તાં ૩૦ મી એપ્રિલ ૧૯૨૪

મારા બહાલા પિતાશ્રી,

હું નિખાલસ અને અકૃત્રિમ રીતેથી તમારે સવને મળવાને માટે બહુજ આતુર છું. બૃતકાસનું મારું વર્તન ખરેખર બહુજ દીક્ષીરી કરેલું હતું. પણ હવે તે સદાને માટે સુસાધ અને સુલાઇ જશે એમ હું આશા રાખું છું. તમારી અને આપણા કુટુંબના દરેક જણની લાયકાત મેં દુભારી છે, તેના માટે હવે મને પારાવાર પશ્ચાત્તાપ થાય છે એમ હું ખરેખરા જાણતી છું. હું તે આપ માનશે. આપના અને મારી મા નરહ સદાને માટે ધ્યેાજન રહેલું ધરાવનાર

હું છું આપની સલામી બદલી દીકરી
ફોરેન્સ રીકાર્ડ,

નવી જોગબાણ.

મીસીસ રીકાર્ડ અને ૩૦ ગલીની રોસ્ટીને અને આગ્યો તે આગાહ થોડોજ વખત પહેલાં મીસીસ કોકલે-મીસીસ રીકાર્ડને મીં અને મીસીસ કોલે અને તેણીના પહેલી વખતના લગનથી યથેચ્છા છોડવાની સાથે જોગબાણ કરાવી હતી.

મીં જોસેફ કોલે બહુજ સમૃદ્ધિવાન પ્રજા હતો અને વિધવા મીસીસ કોકલેને અંજીનીના વખતે જોએકામાં બહુજ સારી રીતે મદદ કરી હતી કે જ્યાં કોલે કુટુંબની એક બહુજ મોટી નંખીર હતી.

મીં કોલે (સીનીયર) તેના જાન્યારસ પ્રજા તરફ ધ્યેાજન રહેલું રચાવતો હતો અને તે યુવાન કે જેને ખરેખર નામ મીં ટનર હતું, તેણે પોતાની સાનું બીજી વખતનુંજ નામ ધારણ કરીને તેના નવા બાપને સંતોષ આપી હતો. તેઓ ત્રણે જણા "પેપેરસ મીંની" બંદર એક સુશોધિત માર્ગદર્શી સાથે રહેતાં હતાં. ચાર્લસ કોલે (મીં ટનર) અથવા મીં કોલેનાં જોએરસ પ્રજા એ એક બારિસ્ટર હતા અને તે બહુજ મિત્ર-મંદળ ધરાવતો હતો.

વિધવા કુટુંબી ફોરેન્સ પહેલીજ વાર જોવાની અગ્યે યુવાન બેરિસ્ટરનું કહેલું કારણ મુજબ એ રચાયેલ સંદર્ભના મુખ ટનરને માટે તે દુરતંત્ર ઇનિટ અર્થે કે જ્યાં ફોરેન્સ અને મીસીસ કોકલે ફક્ત થોડા અઘરાલીપણે માટે અર્થ હતાં. બીટનમાં તે પણ તેઓની અગ્યે રહેતા હતા, અને ફોરેન્સને પરણવાનું મન સાથે નહીં ફોરેન્સે મેર પાછો ફર્યો હતો. અત્યાર સુધી એ કે તેણે પોતાના વિચાર અંગે અગ્યે નહતા હતાં પણ ૩૧ ગલીની મીસીસ રીકાર્ડની સંબંધ અગ્યે પછી આનાકાની સિવાય તેની નાંખ્યો તેવું કારણ ફક્ત આ

યુવાન બેરિસ્ટરની દાખરી હતી. કારણ કે મીસીસ રીકાર્ડને ૩૧ ગલીની સાથે સંબંધ છોડી દીધો તે પછી આગ્યે એક માસ થયો હતો તેવામાં તેણી ચાલ્સ. કોલેના પારમાં પડી અને પોતાના કુટુંબને આ બીના બંદર કરી.

મી. કોપમેલે (ફોરેન્સને બાપ) આ બાબતમાં પ્રતી તપાસ કરાવી, અને પરિણામ તદ્દન સતિપાકર માલમ પડ્યું. કારણ કે ચાર્લસ કોલેને તેના સાલકા બપે ૨૦,૦૦૦ પાઉન્ડની નંખીર તેના નામ ઉપર કરી આપી હતી, અને ચાર્લસ ઉપર ૨૦૦૦ પાઉન્ડ કરી આપવનું તેણે માથે લીધું હતું.

હવે આપણે આ વિચિત્ર કેસની એક બહુજ મુશ્કેલી બારેશી બાબત ઉપર વિચાર કરીએ.

જે બનેલી બેરિ (મીસીસ કોકલે અને મીસીસ કોપમેલે) ફોરેન્સને પછીજ કાગળ હતી તે બંને જણોએ ફોરેન્સને દાખીને સલાહ આપી કે "તારા" અને ય. અતીના બૃતકાગળના અનુબંધ વિષે સંપૂર્ણ મિના તારે તારા અનિશ્ચિત બારવાર ચાલ્સ કોલેને જણાવવી જોઈએ." મીસીસ કોપમેલે પાછળથી ૩૦માં બંદર ક્યું હતું કે "કહેવા જેવી તમામ બીના મેં (ફોરેન્સ) ચાર્લસ કોલેને જણાવી દીધી છે." એમ જ્યારે મારી દીકરીએ મને (મીસીસ કોપમેલેને) જણાવ્યું ત્યારે ચાર્લસ મેં (મીસીસ કોપમેલે) આ મમ છે કહ્યું હતું:—

(આ વાતોના વધુ રસીક ભાગ વાંચવા માટે અમરો ભાવનો અંક જુઓ.)

જુવાનીનું લેખન અને ગ્રેમની મજા.
જુવાનીના લેખનમાં થયેલી

બયંદર એકજ ભલ.

એથી ઘણાંજ નીપજતાં ખરાખર પરિણામ.

નીલાસ જુવનમાં પ્રેમ અને મોહાવતની મોટી મધુરી છરહની મજા લટવી હોય, કેલાસ જુવનનું મુખ ગેમગવનું હોય તો નીચેની પીલસ જલદી મજાતી વાપરી ખાતી કરી જુઓ.

વધુ વીજત માટે ખાસ ૩૦ ૧ મોકલી ફેટલેજ મજાવો. વાંચો ખાતી કરો. ફેટલેજ નં. ૫૦ થો મોકલતા નં. ૩૦ ૧ જ્યારે ફેટલેજ મોકલવામાં આવશે.

દરરસ, મેસ, ભગંદર, કંઠમાળ, સારમુગાં—Hornia સંમદદથી તથા અતીસારને રામખાણને ઉપાય છે. અઘરાલીવાની અમમાસના ૩૦ ૧૫૦.

દીંગ એકજ ટોનીક પીલસ—પ્રાપ્તની ટકિત મેગરવી હોય, કેલતને પૂર જોડ પાવર લેવા હોય તો એક વાર દીંગ એકજ ટોનીક પીલસ વાપરી. દીમત એક જોગીના ૩૦ ૫.

નાઈટ પીલસ—અઘરા કાકામાં અદ્યત્ત વખતકરે તથા પૂર જોડ પાવર પેટ કરે છે. દીમત એક જોગીના ૩૦ ૫.

દુબલ ફામંસી.
ગીરગાંમ મુખ રરખીનજ, મુખનું નં ૫૦
તારનું સરનામું—"Duple" Bombay

ને તેમને કોઈના તરફથી કંઈ મુશ્કેલી નહોતી પડતી તે તેને માટે હું જ નવાજવાર છું.”

ઉપરનો પત્ર વાંચી સંભળાવ્યા પછી પીરએ બીજો પત્ર તીચેના બચ્ચાને વાંચી સંભળાવ્યો.

“પીર સાથે મુંબઈ આવી રહ્યા પછી કેટલાક કારણોને કીધે તેમની સાથે રહેવાનું મને નહિ ફાવવાથી હું મહારી રાહબુધીથી તેમને છોડી દેવાઈએનામ રહેતી ગુલશનનાં નામની બહિર બાબરમાં બેસનારી બીને ત્યાં રહી છું. મહારા ઉપર કોઈના તરફથી બળાકાર કરવામાં આવ્યો નથી તથા મને મહારી ધમ્મા બિરુદ એવી કોઈ ફળ પાડવામાં આવી નથી. ગુલશનને મને પોતાને ત્યાં રાખી એક હંગાર રૂપિયા મને આપ્યા છે. જ્યાં સુધી હું રૂપિયા તેને પાછા ન આપું ત્યાં સુધી મહારા તરફની સમગ્ર કમાણી ઉપર તેનો હક્ક છે. મહારી ખોરાકની પોષાકોનું ખર્ચ હું તેની પાસે રહું ત્યાં સુધી તેને નેહવાનું છે. ત્રણ વર્ષ સુધી હું તેની સાથે રહેવા આ કરારથી બંધાઈ છું. ત્યાર પછી હું તેને તેના રૂપિયા આપી છુટી થવું હોવ તો આ કરારથી છુટી થઈ શકું તેમ છું. હવે પીર સાથે મહારે કોઈ પશુ પ્રકારની વેવાવેવા નથી તથા તેમની સાથે મહારે કંઈ લેણેણું નથી.”

ઉપરોક્ત બંને પત્રો વાંચી સંભળાવ્યા પછી પીરએ કહ્યું:— “નરગીસ! આ પત્રો ઉપર તારે સહી કરી આપવી પડશે, તથા તેમાં લખ્યું છે તે પ્રમાણે તારે આ ગુલશનના સહવાસમાં રહી તે કહે એ પ્રમાણે વર્તવું પડશે.”

એ પત્રોની હકીકત સંભળી નરગીસ ચંબીર વિચારમાં પડી ત્રણ પીર આ દેવુથી તેને ઉપાડી લાવ્યો હતો તે એ હવે સમજી શકી. તેણે સંભળી નયને ક્યાજનક સ્વરે કહ્યું:— “હું તમને કરજરીને કહું છું કે, તમે આવી રીતે મહારી છંદગીની પાવમાલી ન કરી રાખો. મહારી, પાસે જે જરૂરેખમ છે તે બધું લઇને પણ જો તમે મહારા છુટકારો કરો તો હું ગુપ્તગુપ્ત મહારા પિતાના આશ્રયમાં આવી જઈશ. એમ કરવાથી જે કંઈ બન્યું છે તે ગુપ્ત જ રહેશે તથા મહારા શેઠર મહારો સ્વીકાર કરી મને સુખી કરશે.”

પીરએ આને પુષ્કળ મર્યાદાન કરેલું દેવાથી તેનો ચિન્તન ખરમ થઈ ગયો હતો. તેણે કહોર સ્વરે કહ્યું:— “નરગીસ! દયા અથવા રહમ કેને કહે છે એ અમે બહુતા જ નથી છું તો અમારી ક્રોધિસરી નોટ અથવા હમ્મેશાં વટાવી શકાય એવી હુડી છે. વળી જો હું અમારી ધમ્માલુસાર વર્તીશ તો તેને અમે કોઈ પણ રીતે દુઃખી નહિ કરવામાં આવે. આમ જ્યાં અમુક ગુલત સુધી તને સ્વતંત્ર રીતે દેવા કરવાની છુટ તો નહિ જ મળી છે. મરછ દેવલ કે નામગર દેવલ તો પણ તારે આ પત્રો ઉપર સહી કરી આપવી પડશે.” આમ કરી પીરએ નરગીસના કંપતા હાથમાં હેલાર આપ્યું તેની આ-

મને છેતરી છે. હે બુદ્ધા! હું ખરી રીતે નિર્દોષ છું. હવે તમામ સિવાય બીજું કોઈ મહારું મદદનાર નથી. આ બન જશે તો પણ હું હવે આ પાપીઓની ધમ્મા કમ્મલ રાખનાર નથી.”

પોતાના મન સાથે આવેલ દર નિશ્ચય કરી, હિમ્મત લાવી નરગીસે કહ્યું:— “તમે જે દેવુથી મને અમે ઉપાડી લાખ્યા છો એ હેતુ પણ પડનાર નથી. મહારા જેવી એક નેક ચોરતને રસાવવા માટે બુદ્ધાને ત્યાં તમારે જરૂર જવાબ આપવો પડશે. મને કોઈ આશય નહિ આવે તો કિમ્મ માગીને હું મહારું પેટ ભરીશ; પરંતુ બધી બોલીને હું આવી નરકની જોડી ખાઈમાં નહિ જ પડું. તમે જે રસ્તે મને લઈ જવા માંગો છો તે છવતા રોજ અમારું જવાનો રસ્તો છે.”

પીરએ વિશેષ ઉત્તેજન બની જઈ કહ્યું:— “કળી ગુલત પણ પછી તેની કંઈ હિમ્મત નથી, કાચ લાખ્યા પછી તેને સોધી શકાતો નથી, તેવીજ રીતે એક બીની પાકદામન ઉપર ધમ્મા લાખ્યા પછી તે નેકની પ્રવળી થઈ શકતી નથી.

તુટેલા તાર વીણના ન સંધાતા કંઈ પાછા; ફુટેલા કાચના કંઠા, ન સંધાતા કંઈ પાછા; ગંધ ને પાકદામન તો, સતી કુલટા ગણાયે છે, બી ને નેકીના સંધા, ન સંધાતા કંઈ પાછા.”

અપણું.

વગર ઇજાએ બાલ કાઢવા માટે

બાદશાહી સાબુ

વાપરો.

બાદશાહી સાબુ વાપરવાથી

આમડીને કંઈ પણ મુશ્કેલી નથી પડતી સુવાળી બનાવે છે. ક્રાંત બાગોના વાળુ સહેલાઈથી કાઢે છે

કિંમત બાકસ ૧ તો ૨. ૫

પોરબં નં

બાકસ ચારના ૨. ૫

પોરબં મળ

ફરેક ટેકાણે વેચાય છે.

સી. સી. મહાજન એન્ડ કુંડો

ટે. નં. ૨૧૪૬૯.

‘સુલેશ્વર બીજ ભોધવાડામાં

એકજ દિવસમાં ચમત્કાર

રૂ. ૫) માં ત્રીસ દિવસ દવા.

કુટુંબ માટે એક વરસ સુધીમાં છતાં છતાં ત્રીસ દિવસ.

જુઓ સર્વશીશ.

વૈદ્યરાજ જયંતીલાલ અંબાશંકર.

તમારા ગાલ ચુલાબી કરવા હોય તો વાપરો

એ પત્રો... **દીમાલયા રનો**

પીર શા દેવળી તેને ઉપર.
સજન નયને લખાવક સ્વરે કહ્યું: (અનાવન)
તમે આવી રીતે ગદારી છુંગીની પાપમાથી ન કરી લાગી રહાને છે.
પાંચે ને જરૂરેખ ને તે મધુ' સધને પણ ને તમે ગદારી કુ. છે.
કરો તો કુ' ચુપચુપ ગદારી પિતાના આજ્ઞામાં ચાલી જઈશ. એ
કરવાથી ને કાંઈ બન્યું છે તે ચુપ જ રહેશે તથા ગદારી શોઢર
સ્પીકાર કરી ગદને સુખી કરશે."

પીરએ આને પ્રુષ્ઠળ મથપાન કરેલું હોવાથી તેને મિલજ
મરમ મધ ગમેલ દતો. તેણે કહાર સ્વરે કહ્યું:—"નરગીસ! દવા
અથવા રહમ કેને કહે છે એ અમે નાખતાં નથી ઘ' તો અમારી
કાનિસરી નોઢ અથવા હમ્મેલાં વડાવી ચકલ એવી કુડી છે. વળી ને
ઘ' અમારી ઇન્જનુસાર વર્તીલે તો તને અત્રે ત્રણ પણ રીતે કુ:ખી
નહિ કરવામાં આવે. આમ છતાં અચુક યુક્ત સુધી તને સ્વતંત્ર રીતે
કરવા કરવાની છુટ તો નહિ જ મળી શકે. મરહુ હોય કે તામરહુ હોય
તો પણ તારે આ પત્રો ઉપર સહી કરી આપવી પડશે." આમ કહી
પીરએ નરગીસના ક'પતા કાપમાં રોઢર આપી બને પત્રો તેની આ-
મળ ધર્ષા.

નરગીસે મનમાં ને મનમાં પ્રુષ્ઠળ સ્મરેલું કરીને કહ્યું:—"હે દીન
કુનિયાના મીઠા! પત્રવરકમાર! ગદારી ઉપર રહમ લાવે. મેં
નહી જોખે પ્રમ પજી મારાનું પાપ કહું નથી. કમતાને એ પ્રમથથી

અગત્યની સૂચના.

ઉપર ઉપરી અનેક કાપમના તથા છુટક માહોળની પાછલા અંગેની
માહોળીને માન આપી અમે 'મેજ-મનહ' ના પાછલા અંગે ફરીથી
છપાવી તૈયાર કર્યા છે; પાછલા છુટક અંગે બીજી વખત છપવા પડેલા
લેખાથી બચ્ને આનાની કિમતથી છુટક મળી શકશે.

નમુનાના અંગે માટે અડી આનાની રીખીટ બીજી.

નવીન માહોળાએ વખર વિષયે ત્રીસેને શિરનામે લવાજમના
ર. ચર ભરી પાછલા અંગે અને નેટ મેળવવાનો લાભ લેવા.
ખારગમના માહોળાએ નેટના પોષ્ટના ૦-૪-૦ મળી ર. ૪-૪-૦ નો
મતીએલરે મેહાલી આપવો. હિંદુસ્તાન બહારના માહોળાએ
સાન શિલિંગ ૭ પેન્સ મોકલવા.

જલદી માહુકે થાઓ! નેટના પુસ્તકની
નકલો સિલ્લકે છે.

આશકની આત્મકથા

નામની સચિત્ત દ્વાર નવસકમા નેટ આપવાનું નમી
આ પુસ્તાની નકલો ધણીજ થાશે છે. માટે વહેલો તે
ખસાસ થયે અમે આપવાને બંધાતા નથી.

મેજ-મનહ કાર્યાલય

ગીરગામ ચર્ચ સામે ખડાવ બીહીંગ કુખર્ડ નં. ૪

નોંદએ છે:—

કણી તથા ધાતુસેખના બાધિવાળા દર્દીઓ, અમારી હાં
સેકેડા સરડીરીંગે મુખ્યા છે.

લખો અથવા મળો.

વૈદ્ય શાસ્ત્રી જીવજીલાલ મેહનલાલ

મુ. રાજચરડી-વાયા વડવાજી કં.

અને માથાના વરકાથી શા માટે હેરાન થાઓ
અને મસ્તકનાં દર્દીની બીમારી શા માટે ભેગવે બે!
અત્રાતા રહેકે બા:મથી ચઢીઅ તો અમોશો

સા. તટિક બામ

શેખ સમજી અનામી કરો.

આ પત્ર નવવજી પીતલર રહરે મુખર્ડ નં.
પરેલ રોપર હેરી નેચ'કાટ હિન્ડુ જોગીન' કે. એન.
ખાંચુ' છે અને તંત્રી જનક'કરે જોડીકાલ દિવેદીએ ૩-૩૦. બી. ૧૯
ગીરગામ ખડાવ બીહીંગમાંથી પ્રિંક કહ્યું છે.

ચીની
ત્રીથી
પરોલા૧૫
૧૬
૧૭
૧૮

મોજ-મોજ

૪. ૧. ૩૩.]
૨૬મી ઓગસ્ટ ૧૯૨૪.

૧૯૨૪

[અંક ૨૦ મો.]

શાવલ પા ૬

હવે મોજ તે તદાર છે

ફિક્ક સવાળમ

રૂ. ૪ ૦-૦

હવે નક્કી મુજબમાં ૧ આનો
બહાર શામ જવા આનો.

આપના હેખોનો ક્રમ.

હવે મોજ તે તદાર છે ... (૨. મરવિહલી)
આપના ... (૨૧. "મનવર" નરનેત્રવાળા)
પ્રજાણી ... (૨૨. મજલાલ મહાવજી ૧૩૨)
વચની રાવ ... (૨૩. મસત ૧૩૨)

એક મુદ્દીનો સાદસ કમો. (૨૪. મંજુલાલ મો. દેસાઈ)
મુખાઈલ રામિ-૨૩૨૫ ... (૨૫. મુખાઈલ)
મુની કાણ ... (૨૬. દરિયાવ પાપરાવાન રામ)

[આવણ વડ ૯]

રવિવાર તારીખ ૨૪ મી આગસ્ટ ૧૯૨૪.

[પૃ. ૧ હુ. અંક ૨૦ ગો.]

હવે મહારં તે તહારં છે

(ગણલ)

મુકેમળ પુખ્ત મમ હૈયું પ્રિયા આ પ્રણયપારં છે;
હમૂ હકદાર એનો હું અને કહું છું કે મહારં છે.

હમૂ ખાલી, નથી વસ્તી; હમૂ ભોણું, નથી મસ્તી;
કિમન મોંઝી છતાં સસ્તી, વેપારી છે, હુદારં છે.

છ ભાગતું, છે દેવાતું, ભે ભેડાએ માણી લેવાતું;
દીધું એ માવ કહેવાતું, દીધું તે પણ અમારં છે.

દિવાનો માગતો એવું હૃદય દેવું હૃદય લેવું.
એ લેવું તેજ હૃદય, શું તહારં ત્યાં શું મહારં છે?!

પ્રીતિના માગે ન્યાં ધરવા, પગી વેપાર ગા કરવા ?
‘તું દે’ ના દે’ નથી પરવા, હવે મહારં તે તહારં છે.

ત્રજવિહારી

આજકાલ

(વંદેશ એ લય)

પરન ફેશનનો કુંકારે આજકાલ
વાયુ પેઝીશનનો વાયે આજકાલ.
હોય ફરતાં ઘરમઢી હરમાતળ
બહાર બહુ ભપકો રખાયે આજકાલ.

ખાસી ખીરસાં હોય પણ કંઈ દંભમાં
‘ઝેરીકે’ થી વાત થાયે આજકાલ.
પુન્યતા ત્યાગી યુવાનોએ હવે
જુદાઓ ખાંધકાંધ થાયે આજકાલ.
‘સોફ’ કે ‘મત્રો’ તળને શાસના
નાહકી ગણ્યાં ગવાયે આજકાલ.
ઘરતણાં અમુતમમાં ભોજન તળ
હોરેલે આણાં ખવાયે આજકાલ.
વિમળ જળ આગે ગણાતું જંતુમય
ફિનિમ પીણાંઓ પીવાયે આજકાલ.
‘ઘર મહી’ પાથી મહીનાં રીંગણાં
બહાર બહુ લેખો લખાયે આજકાલ.
‘પગ તમે બળતું બધું’ હોયે છતાં
હરતાં ભાગણ શુકાયે આજકાલ.
પાંચ દશ લેખો લખી અતુલભાન,
રહેજમાં સાક્ષર થવાયે આજકાલ.
કેડીથી કેડીની કવિનાઓ બની
કવિયો પણ ઘર ઘર ગણાયે આજકાલ.
ભોજા બિચારાઓ ખાયે છે મૂખમાં
પ્રજુ પાખંડી પુઝાયે આજકાલ.
ગઈને વ્યથ વ્યથે કનકસો કરે
દીન જનો દુખથી રિખાયે આજકાલ.
કાપાંઓના રફેડા ફાકી પડે
મળજન ગુચવાં ભાયે આજકાલ.
હાય મતહર વાંચને વિંચ વ્યાપતું
(પણ) હુલ કોને ના ભગાયે આજકાલ.

“મનહર” વરતેજવાળા.

કુલવાળી.

લખનાર:- ડૉ. મજસાલ ભટ્ટરાય કંકર.

(સંખ્યું દુનિ વાર્તા.)

(૧)

ચંપા એક માણીની કન્યા હતી. કુલનો તેના ધણે હતો. તેનો મહેરા પશુ કુલના જેવો જ હતો કે બીજા કોઈના જેવો એ હું બરાબર કહી શકતો નથી; છતાં એટલું ખરું કે, તેના તરફ જોનાર એકદમ પોતાની નજર પાછી ખેંચી લેવા ઈચ્છતું નહોતું—એકાદમ દૃષ્ટિ તેના તરફ જોઈ રહેવાની ઈચ્છા થવા કરતી હતી.

તેનો વિવાહ એક ઊંચા સાથે થયો હતો ખરે; પરંતુ એ વિવાહ મહારા મત પ્રમાણે મિથ્યા હતો. ચંપાને જ્યારે કોઈ પશુ પ્રકારનું જ્ઞાન નહોતું, તે જ્યારે દીગમ્બા દીગમ્બીના પશુ વિવાહ કરતાં સીખી નહોતી ત્યારે તેના જેવા જ એક અચારી ઊંચા સાથે માથાપે તેનો વિવાહ કર્યો હતો; પરંતુ એક જ માસમાં એ ઊંચારો તેનાં માથાપની સાથે પ્લેમનો ભોગ થઈ પડી પરચોડવાસી થઈ ગયો હતો. ત્યાર પછી ચંપા મોઢી થઈ માથેપાંચેને કુલ પૂરું પાડતી હતી.

પહેલાં મહેં તેની સાથે ધણી રમત ગમત કરી હતી; પરંતુ મહેરા સાથે નિરાશમાં બસવા જવાની જવાબદારી આવી પડી એટલે ચંપાને માથે ગામમાં જુલો વહેંચી આવવાની જવાબદારી આવી પડી. ઘરના એકલા ઉપર આવેલા જે ખંડમાં બેસી હું અભ્યાસ કરતો હતો તેના દારમાંથી ચંપાને કુલની હાથ ધરી ગામમાં જતી આવતી જોઈ શકતો હતો. ઉભયની નજર એક થતાં મહેરા અભ્યાસના રસને હાસ્યદૃષ્ટિથી અનુભવી તે મહેને થોડાં તાજાં કુલ આપી હસતી હસતી આવી જતી હતી. આવતી વખતે તેની ઓઝણી હવામાં ઉડતી હતી, માથા ઉપરના બાલ ખસા ઉપર નાંચતા હતા તથા ચંચળ હારણી જેની તેની અંત્રી લાગતી હતી.

અભ્યાસ કરી રહ્યા પછી રાત્રે પિજનામાં સુઈ રહી, ચંપા માણીની કન્યા થઈને કેમ જન્મી તથા મહેં રસિકતાલ નામથી આશુજનું પર ઉત્તર કેમ કયું એ વિષયનો હું વિચાર કર્યો કરતો હતો! એ વિચાર કરતાં આવેશમાં જ મહેને ઉંઘ આવી જતી હતી.

(૨)

ગામડાનો અભ્યાસ પૂરો કર્યા પછી હું શહેરમાં ગયો. પહેલાં શહેર સાથે મહેરા નિષેધ પરિચય નહોતો. શહેરમાં ગયા પછી હું વિચારવા લાગ્યો, “અહીં ચંપા ક્યાં છે? કેઢિલેના ટહુકાર ક્યાં છે? વનસ્પતિનું નયનજલ નમુસોલું ક્યાં છે? તાજાં જુલો અને તેની મુગસ ક્યાં છે?” હું પુસ્તક લઈ ફેરવેજોના અભ્યાસ કરવા બેસતો; પરંતુ પ્રતિની નીરસના અભ્યાસમાં મહેરા ચંચળ ચિત્તને શેડી શકતી નહોતી. વાંચ્યં વાંચતાં મહેને ધણો કંટાળો આવતો હતો તથા તેને પરિણામે પરીણામાં હું નવાસ થયો એ કહેવાની જરૂર હોય એમ ખારતો નથી.

મહેરા પોતાની જાત ઉપર મહેને ધણો તિરસ્કાર ઉપજાવે છે ‘મેહો મેહો’ હું આ શું કરું છું! એ કે પૈતૃક સંપત્તિ હેવાથી પરિણામે પસાર કરી નોકરી ન મેળવી શકું તો એ માટે હરકત નહોતી; પરંતુ અભ્યાસ કરવા માટે શહેરમાં આવ્યા પછી દરેક વિષયમાં નવાસ થઈ ચુક્યોને હસારી છું’ ઘેર નાંઈ એકે મહેને ધણું શમું બોલું લાખું. હું રસિકતાલ ઉચ્ચ શાસ્ત્રગ્રંથોન સુવક, એક હેવ માણી ઊંચારી ચંપકલતાના રૂપથી અંગદ જઈ મહેરા આવાશે અને પરચોડ ખજાણા બેસા હોના એ માટે મહેને ધણું લાગી આવ્યું.

ફરીથી ચોપડીએને બરાબર ખંખેરી સાફ કરી ધણી ધામધુમથી અભ્યાસ કરવા માંડ્યો. રાત્રે કે તહેવારને દિવસે હવે હું ઘેર જોઈ નહોતો. શરીર તથા મનને રુચિમાં લાવવા રાત્રના દિવસોમાં હું રેશવિદેશની હવા ખાવા નીકળી પડતો હતો.

મરણીની રમ્યોમાં મહેરા રાત્રિયજી હરિહરે મહેરા આજ કારમીની સ્વર્ગિય સોદાય છતાં વણનું કરી મહેને પોતાની સાથે કારમીની લાઇ જવાને રાજ કર્યો. તેણે કરેલા વણનથી હું પશુ વિધાતાલે રોજું એ સ્વર્ગિય સોદાય જેવા અધીર બની ગયો હતો. હરિહરના કામ વનમળી શ્રીમદ્ગરમાં અવસાથ કરી પોતાની અધિક ઉંમર કી શક્યા હતા. હરિહરની સાથે જઈ હું તેમના જ આશ્રયમાં રહેવા લાગ્યો. નદીઓનાં કચ્છાંઓનું મધુર સંગીત સર્જાણમાં, વનસ્પતિની શોભા રહેલા પહાડી પ્રેરણાની અંદર હરવા ફરવામાં, મુક્ત શીતળ વાલુનું સેવન કરવામાં હું અપાર અનિદ્યનીય મુખમાં મહેરા દિવસે પસાર કરવા લાગ્યો. પાણીમાં પ્રવાહની માફક રવ્યઓના દિવસો બેન જોતાંમાં પસાર થઈ ગયા. પાછા ફરવાને ચાર પાંચ દિવસ રજા હતા એવમાં એક દિવસે રહેવારે નારતો કરી ફરવા જવાની હું તેવરી કરતો હતો એવમાં હરિહરે મહેરા પાંસે આંત્રી જાણે તેને કાંઈ કેહેડું હોય એવા ભાવથી મહેરા તરફ જોડું. હું કાંઈ જુડું તે પહેલાં જ તેણે કહ્યું—“કનક આવી છે. ચાલ, આપણે તેની પાસે બેસી વાત-ચિત કરીએ.”

કનક વનમાળીની કન્યા હતી. તેની ઉંમર વિવાહ યોગ થઈ હતી. હરિહરને મુખે ધણી વખત મહેં તેની વાત સાંભળી હતી. હું આવ્યા ત્યારથી તે તેની માતા સાથે બહાર ગામ બેસી હેવાપી હું તેને જોઈ શક્યો નહોતો. આજ સંધીમાં કનક સંઘર્ષી હરિહરે મહેરા સાથે જો સમગ્ર વાત કરી હતી તે ઉપરથી હું તેના મનોભાવ સારી રીતે સમજી શક્યો હતો. આજે હરિહરનું વાહક સાંભળી હું કાંઈ બોલ્યો નહિ.

હરિહરે કહ્યું—“બીજા નહિ, તને કાંઈ બાંધેને માવવોનો નથી. એ તને એ ન ગમે તો પછી તું ત્હારી મરજી પ્રમાણે વતન.”

આમ કહી હરિહર ઘરમાં ગયો. હું સ્વસ્થ થવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. મહેં વિચાર્યું, જેમાં હરકત જેવું છું એક દિવસે વિવાહ જ્યારે કરવો જ છે ત્યારે પછી કન્યા બોલે મુંદરી હોય તો તે પેલી ગામડીયણ ચંપા કરતાં કોઈ રીતે ઉત્તરની ન લેખી શકાય. પ્રતિના આવા સ્વર્ગનાં રાજ્યમાં ઉછરતી કન્યાની ગામડીયણ ચંપા સાથે તુલના કરવી એ એવું એક રીતે અપમાન કરવા જેવું છે.

એવામાં મહે' ચમકીને ઉઘડું જોયું. એક રૂપવતી કન્યાએ કર-
કંકણના યજ્ઞ દ્વાને સાથે સમાર્પી યજ્ઞર્થતા મહેને પ્રણામ કર્યા. "આદા!
ટેટી બધી સુંદરતા!" આ શબ્દોને મનમાં જ વિચારી હું આશ્ચર્ય
પાળી એ રૂપવતીની દેહલતાનું દશન કરવા લાગ્યો. પ્રથમ દશને જ
મહેને વિશ્વજ્ઞ બનાવી દેવાના હેતુથી એ સૌંદર્યપ્રતિભાએ મનોહર
મૂલ્યવાન વસ્ત્રાભૂષણોથી યોતનાની દેહલતાને સુસજ્જિત કરી હતી.
હું રૂપમંદરીનું મુગ્ધદૃષ્ટિથી દશન કરતો હતો એવામાં હરિ-
દરે આવીને કહ્યું: "કનક! હારમોનિયમ પર બેસી એક મીત
મા ભેળંજો."

આજ્ઞા થતાં જ કનકે હારમોનિયમ પાસે બેસી સુર, મેળવી
નિર્મલભિખિત ગીત ગાયું.

"મોગરાની વેલ મહારી લૂમે ને જૂમે;
ખીલ્યાં ગોનાં ગોરાં ફૂલ
મહારી લૂમે ને જૂમે.
ભમરા આબો ને બેઠો, અડકીને ઉડ્યો
લાગ્યા ભમરાના કાળા ડાઘ
મહારી લૂમે ને જૂમે.
થન્ને દહોયા, ને કાંઈ સૂર્યે યે ધોયા;
ધોયા મહે નયલુનિ ધાર,
મહારી લૂમે ને જૂમે.
દહોયાદહોલાય નહીં, ધોયા ધોલાય નહીં;
કાળા ભમરાના કાળા ડાઘ
મહારી લૂમે ને જૂમે.
ભેગી પધાર્યા ભેખધારી કો કારખાં
છાંટયાં મત્રીને ભેગ નીર
મહારી લૂમે ને જૂમે.
નિર્મળાં ધોલાયાં મહારાં ગોરાં ગોરાં ફૂલડાં;
વાસના કંઈ ગુણ્યની પમરાય,
મહારી લૂમે ને જૂમે."

(નવાનવાક.)

એ કંઈવરમાં અજબ જાદુ અર્થ હતું. તેનાં કંઈવર અજબ
પ્રેમલોભ-વસંતોના ટકુકાર મહેને નીરસ લાગ્યો. આમ છતાં ફૂલડાં
શબ્દ સાંભળી મહારી માળસરથી સદાં દારયમથી ચંપાવું મનોહર
મુખ મહેને વાદ આપ્યું. મામલાના નિર્દોષ વાતાવરણમાં ઉભેલી
એ કન્યા મહેને કનકલતા કરતાં પછુ વિશેષ સુંદર અને શુભિષલ
લાગી. ચંપાને કંઈવર નૈઋતિક મધુરતાથી ભરેલી હતો. તેણે
દેહના લાવણ્યમાં નિહકુલ ભાંડાંબર નહોતો. વિષાતાની આ સંજિમાં
તે કુદરતે રચેલી અપરમ સૌંદર્યપ્રતિ હોય એમ જ મહેને લાગ્યું.
તેની સાન્ન સરળ દૃષ્ટિમાં વિચારને નાલે નિર્દોષતાના આનંદનો
અપામગ મયેલો હતો. તે યોતના કુદરતે અધુર સુરથી જામીયની
અંદર બપોરે લલકારતી કે,

સૂનાં સૂનાં ફૂલે ફૂલડાં

.. મહારાં સૂનાં સિંહાસન શાન્ત રે!
સેહેધામ સૂનાં સૂનાં રે!

આંબાની ડાળી મોઢે નમી

માંડી કોયલ કરે કંઈપાનત રે,
.. સેહેધામ સૂનાં સૂનાં રે.

એ લીટીઓ સંભળતાં હૃદય નાચી ઊઠ્યું હતું. આકાશ પૃથ્વી
અને વાયુ સુદાં એ સુરતરંગોને આવાહર-આપર્તા હોય એવો ભાસ
થતો હતો. આમ છતાં મહારે ચંપાને ઘણી જવાની હતી. એના
જેની એક માળીની છાકરીને માદ કરવી એ મહારે માટે મહા પાપ
હતું. કનક અટે મહારા તરફથી દરિદરને હિસાલ ઉપજે એવો
હિતર મુજબ નહિ. અમે જનને પાછા પાંપીના બેલડી માફક દેશમાં
જઈ કોલેજની સાથેમાં જોડાયા.

(૩)

અહીં આ પુલની માળા કોણ મૂકી ગયું છે!

બોલ રિવરથી હું ઘેર માથેથી આપ્યો હતો. ચંપાની સાથે
મહારે મેળાપ થયો નહોતો. ને જારીમાં હું બેસેલો હતો તે રસ્તા
ઉપર પાલી દોઢાં એ રસ્તેથી ચંપા ગામમાં પુલ પહોંચાયા જતી હતી.
પ્રથમની માફક તેને એ રસ્તેથી જતી આવતી નેમની મહારી
આજ્ઞા નિગાહના રૂપમાં ફેરવાઈ ગઈ હતી. મહારે જેવી રીતે અંબાસ
જઈ કરી ધરના ખુણામાં આશ્રય લેતો પડ્યો હતો તેવી રીતે ચંપાને
પછુ કદાચ કોઈ ગંભીર કારણથી ગામમાં પુલો પહોંચાયાવળું નષ્ટ
કરતું પડ્યું હતું એવો વિચાર સુદાં મહારા મનમાં ઉપજ્યો
નહોતો. તેને ભેગા અટે દિવસે દિવસે હું વિશેષ અધીર બની
જવા લાગ્યો. જારી પાસેથી જતાં ને કુળવાળા રસ્તેથી તે
દરિયોની માફક ચાલી જતી હતી એ રસ્તાએ મહેને પામક
બનાવી દેવા માંડ્યો હતો! મહેને કેટલીક વખતે એમ યજ્ઞ
આવતું કે, તેનું ધર કાંઈ બદલે દૂર નથી. હું ભણી ભેળને
શા માટે કુખી થઈ? હું! તેને ઘેર જઈ કું તેનું દશન કરી
કું તેમ છું; પરંતુ એ ચાર માણસોની દાખીરીમાં દશન કરતું
અને એકાન્તમાં દશન કરતું, એમાં પછો કું દોહ. પરાવા
માણસોની દાખીરીમાં સ્વાભાવિક રીતે સૌંદર્ય ઉપજે તેમ હતો.
એવા દશનમાં તૃપ્તિ મળી શકે તેમ નહોતી. એથી જ મન
"જાડે-જાડે" કરતું હોવા છતાં હું તેને ત્યાં જઈ શકેલો નહિ.

આવી રીતે દિવસે પસાર થતાં હતાં; એવામાં એક
દિવસે પહારથી કરી સંપાદાળના અવસ્થામાં હું ઘેર આપ્યો
તો આપ્યું ધર પુલોની સુલાલથી મુગધિત બની ગયેલું જાણ્યું.
પછી જારી પાસે યુગયુગ વળી એક સાપને બેઠેલો મહે' ભેગો!
સાપના ચરિત્રમાંથી એક પ્રકારની ગંધ આવે છે એ ખર
છે; પરંતુ પરમા ફેલાઈ રહેલી ગંધ યુગોની જ હતી. ટીપે
લઈ મહે' જારી પાસે જઈને જોયું તો એ સાપનું યજ્ઞ
નહોતું પરંતુ પુલની માળા હતી. નવાજ ઉપજે એવાં તાન
પુલોની આનંદથી ગુણેલી એ મનોહર સુગંધપૂર્ણ માળા હતી!

મહારે માટે એ માળા કોણ મૂકી ગયું? ચંપા? ના-ના,
એ જનના ભેગ નથી. તે મહારાથી સમાઈને ને રસ્તે મહાર
મહાન આવેલું હતું તે રસ્તે નીકળતી જ નહોતી. આમ દોતાથી
છુપી રીતે મહારે, ત્યાં આવી તે માળા મૂકી જતો એ મહેને
અશંકાપ લાગ્યું.

એ વખતે ધણે દૂર જારેલા કોઈ જળાશયમાં ચંપાની એક નરસી
ચાલતી હતી. મહારા મહાનમી અંબાસ આરેલાં જ્યોતી ડાળીઓ તથા

પાંદા પવનના નેરથી-હાલતા દત્તા, એમથી પેલી માળાને ગળામાં પહેરી હું સ્તબ્ધ બની ગિજના ઉપર બેસી રહ્યો, તેની સુગંધ અને સ્પર્શથી હું નજીકે સ્વપ્નમાં પડી ગયો, ફોણ બાજુએ હતું! ફોણ મહારા મહાનમાં માળા રાંપી ગયું હતું એ સંભળી મને કાંઈ પૂછપરછ કરી નહિ. જે અસલ લાગતું હતું તે મોક્ષસ સમયે લાગે તો આત્મા દુઃખાપ તોમ હોવાથી હું કદપચાના રાત્રનમાં વિચરતું કરી સુખ અનુભવવા લાગ્યો.

આખી રાત સ્વપ્નમાં પીતાહી રહવારમાં નગી હોવા છતાં હું એ વખતે પણ સ્વપ્ન નોતો હોતું એમજ મને લાગ્યું!

હવે દેશ વિદેશમાં ભટકવા ઉપરથી મહારા મન ઉઠી ગયું. તે ઉપરાંત મહારા ધર માટે મને મોઢ નહોતો ઉપજ્યો એમ પછી હું કહી ચકું તેમ નથી. ચંપા સિવાય મહારા બેઠકખાનામાં વારંવાર ગુપ્તેની શ્રી બીજું ફોણ કરે? વળા ચંપાએ આટલી બધી ઉપાધિ ચા માટે જોલવવી નેપએ? હું મહારા મન સાથે એ વિષયના કાંઈ નિષુષ્પ કરી ચકતો નહોતો. ગમે તેમ હો, પણ એ સંતાકુકરી મારે પડતી જ નેપએ. બહાર ફરવા જવાનું માંડી વાળું હું મહારા બેઠકખાનાની બારીમાં બેસી રહેવા લાગ્યો તથા તે કલાપ પ્રકાશકાળ આં પૂર્વે આવી જશે એમ વિચારી ચંપાચા વિતિ મપા પછી ગિજનામાંથી ઉઠી અધીર ચિત્તે હું બારીમાં બેસી તેની રાહ જોવા લાગ્યો.

આમ છતાં કાંઈ બાજુ નહિ. થોડા દિવસ સુધી બારી ઉપર બેસી રહ્યા પછી મને એ સંતાકુકરી પડવાના સંકેપનો ત્યાગ થયો, આટલા દિવસોમાં મહારા અધીરતા વધી ગયેલી. હોવાથી ચંપાનું દર્શન કરવા હું તેને ઘેર જવાની તૈયારી કરતો હતો, એવામાં ચંપાના કાઠાએ મહારા મહાનમાં પ્રવેશ કરી રહ્યા નેતું મને કરી કહ્યું:-“ભાઈ! તમારે એક વખત અમારે ઘેર આવવાની કૃપા કરવી પડશે.”

ચિંતારૂઢ બની જઈ હું તેના ગુપ્ત તરફ નેપડે રહ્યો. તેણે કહ્યું:-“ચંપાને સખત તાવ આપ્યો છે. આખી રાત તેણે બઝવા કયો છે. સ્વપ્નને સદબ શુદ્ધિમાં આપ્યા પછી તેણે મને કહ્યું “કાઠા! એક વખત તમે સ્વિકાલને મહારા પાસે મેલાવી લાવો. તેમની ચરશુરજા કિર પર ચલાવવાથી, આપના ચર્ષ જરી એવો દેખાવ મને સ્વપ્નમાં નોયો છે.”

બોમ્બારીની વાત સંભળી હું પછો દુઃખી થયો; આમ છતાં ચંપાએ મને મેલાવેલો હોવાથી એ માટે મહારા મનમાં થોડા પછો આનંદ પણ અવસ્ય ઉપજ્યો. મને કહ્યું, “માલજુની ચરશુરજા થા કમિયુમમાં દવે કાંઈ થયે ચકતું નથી. એ દિવસે વિતિ ગયા છે. આ પ્રસંગે એ ડૉક્ટરની ચરશુરજાની આવશ્યકતા છે. હું ડૉક્ટરને મેલાવી વિના વિલંબે આવું-રહું તમે જાણો.”

“ડૉક્ટર” મેલાવવાની વાત અમે પણ કરી હતી, પરંતુ તેથી તો ચંપાએ વધીકા જઈ એમ કહ્યું કે, “તમે મને તે કરશો તો પણ હું દવા પીતી નથી.”

મનમાં વિશેષ આનંદિત બની તત્કાળ હું ચંપાના કાઠાની સાથે જવા લાગ્યો. પાસે જતાં જ ચંપાએ મહારા બને પગ ઉપર પોતાનું માથું મુક્યું; આપતિ દર્શાવવાનો તેણે મને વખત જ ન આપ્યો. આદા કેટલી બધી ચરખી! મહારા પગ સાથે નજીકે સળગતા અગ્નિને ૨૫૪ થયો હોય એમ મને લાગ્યું.

અગ્નિમાં સિનવતા છે એમ હું કહીશ તો લેશિ મને પામલ કહેશે એ હું જાણું છું; છતાં એ સિનવતાનો આજે મને બરાબર અનુભવ થયો. તે સાથે ‘લલટિ’ રાખ કરે દહારો, પછી એ તાવ પણ ખાઈ’ એ ઉકિતનું સ્મરણ સંધ આપ્યું. મહારા બને તનમનનર કરતાં હાથ સમાજના બંધનમાં તથા લોકલજની બેઠીમાં બંધાવલા હોવાથી હું, કાંઈ પણ પ્રકારની ક્લિષ્ણાલ કરી શક્યો નહિ. આમ છતાં મહારા અંતર સંકોચ સિવાય ચંપાના સર્વાં અને સ્પર્શ કરી તેનો રામ સત્વર દૂર થઈ જાય એ માટે પ્રયત્ની પ્રયત્ન કરવા લાગ્યું.

થોડા સમય સુધી ગુપ્ત રહ્યા પછી ‘એમથી મને’ ચંપાને કહ્યું:-“ચંપા! દવા પીધા વિના આરામ શાપ કે? હું કાઠી હોવા છતાં માંપણુ કેમ કરે છે? હું ડૉક્ટરને મેલાવું છું. થોડી વારમાં જ તને આરામ થઈ જશે.”

ચંપાએ કાંઈ ઉત્તર આપ્યો નહિ. તે નજીકે પછો આરામ અનુભવતી હોય એમ લાગ્યું. પછી તે નેરથી શ્વાસ લેવા લાગી, ધીમેથી બને પગ ખસેડી લઈ મને ચંપાના કાઠાને કહ્યું:-“કાંઈ ગઈ છે. હવે તેને કંટાળો આપવાની જરૂર નથી. નગી ઉઠા પછી તેને પ્રથમની માફક બેચેની જાણ તો મને ખજર આપને એટલે હું ડૉક્ટરને સાથે લઈ આવ્યા.”

આખો દિવસ ચિંતામાં પસાર થઈ ગયો. ચંપાની ખજર કાંઈ લઈ આવ્યું નહિ. હું રાતમાં એક મિનિટ માટે પણ આંખ મારી શક્યો નહિ. ગિજનામાં નજીક લીંછીએ ઉભારા રહ્યા હોય તથા તેઓ મને દંખતાં હોય એવી અસલ વદના હું અનુભવવા લાગ્યો. સ્વપ્નને આંશમાં ને આશમાં હું બેસી રહી રાહ જોઈ શક્યો નહિ. પ્રભાતકાળ થવાને વિલંબ હતો. હું કપારનેય સમનજીમાં આંટા મારતો હતો, ઉપાની ઉજ્જવળ ન્યોતિનો વસુધરા ઉપર પિરતાર શાપ એટલે ચંપા પાસે જવાનો મહારા નિશ્ચય હતો.

એવામાં સુગંધિત ગુપ્તેની સુવાસ આવી તથા ધણી બજબજીની વચ્ચે મને “મહારા તનમનમાં કુપાઈ રહેલી ચંપાને જોઈ, મહારાથી મેલાવી જવાયું:-“ચંપા! તું કમ્પીની ‘ડું’ હું સ્વપ્ન જોઈ છું!”

ચંપાએ પૂર્વ દિશા તરફ નેપડે કહ્યું:-“હજી સર્વોદય નથી થયો તેથી કલાપ સ્વપ્ન પણ હોય!”

મને કહ્યું:-“તને સખત તાવ આવેલો હતો તે એટલી વારમાં ઉતરી ગયો ને તું મહારા પાસે આવી પહોંચી?”

“એ બધી માલજુની ચરશુરજાનો પ્રતાપ છે. તમે ગયા ત્યારથી હું જાણી રહી હતી, બંધમાં ઉતારી જ તાવ ઉતરી ગયો હતો. પરીતાથી આવ્યું. ગિજનું લોન્ડન ગયું, હવે ચંપાએ મેલાવ્યું મેલાવી કાંઈ પીધી હતી તથા અમારે હું તમારી પાસે કાજર થઈ છું.”

“તારે તો ખાદ્યજીની ચરબુરખમાં હજી પણ મદત રહેલું છે એમ કહેવું નોંધજે.”

“એમાં શો સહ? જે વાત ધ્યાનથી જાણતા નથી તે બાબે હું જણાવું છું. એક વખત બારી પાસે આવશે કે?”

“કેમ? ફરીથી ચરબુરખ લેવાની ઇચ્છા થઈ કે?”

“પણ હસી પડી. તેણે કહ્યું:—“ના-ના, હવે તો બંદીક લાગે છે. એક વખત ચરબુરખ લેવા જતાં જાણે છુટકાદ મળી દેાય તેવી રીતે નાથી ગયા હતા! હવે એવી રીતે તમે નાથી જાઓ એમ હું ઇચ્છતી નથી.”

હું બારી ઉપર જઈને બેઠા તથા કહ્યું:—“તારે જે કહેવું હોય તે કહે, પણ હું ત કરતી.

ચંપાએ કહ્યું:—“તમે તો ખાંડા છે. હું ત કરનાર માણસ જોને લૂંટી લીધા હોય તેમની પાસે હાજર થાય ખરું કે?”

આમ કરી પહેરેલી કોદણીમાં છુપાવી રાખેલી યુગ્મમાળા મહારી રહાને મરી તેણે કહ્યું:—“તમે આ યુગ્મમાળા પહેરજે; હું તે જોઉં.”

એ યુગ્મમાળા, ચંપાનું યુગ્મ તથા તેના યુગ્મમાંથી નીકળતા સંકેતો એ બધું મને અદ્ભુત લાગ્યું. મેં હસતાં હસતાં કહ્યું:—

“ખાદ્યજીની ચરબુરખની આ દરિયા છે કે?”

“કેમ? પહેલાં પણ તમને માળા નથી મળી કે?”

મહારી નબર આગળ આવશે પ્રતિહાસ દીવાના જેવા સાર થઈ ગયા. મેં કહ્યું:—“દાતાના જ્ઞાન સિરાય રાત આવે તે કાના તરફથી આવ્યું છે એ કેવી રીતે સમજી શકાય?”

“એ બધું હું સમજતી નથી. રહવાર ચાલુ એ તમે જાદી આળા પહેરી લેતાં એટલે હું જાઉં.”

શબકા બનીને મેં કહ્યું:—“માળા પહેરવામાં મને આશ્ચર્ય નથી પરંતુ ને કેવી રીતે પહેરવી એ હું જાણતો નથી.”

ચંપાએ બતાવતી મેં ગદાવી કહ્યું:—“હા-હા, તમને તો કંઈ આવડતું નથી! ન્દાનાં બચુખ ખરાને!” આમ કરી ચંપાએ મહારા ગળામાં માળા પહેરાવી દીધી. પછી આનંદથી તે મહારા યુગ્મ તરફ જોઈ રહી.

ધીમેથી મહારા મળામાંથી માળા બદાર કાઢી મેં કહ્યું:—

“ચંપા! આવી ઇચ્છા તને એકલીને જ થતી હતી કે?”

ચંપાએ હાથ સાથે કોણે દબાવી દૂર ખસી જઈને કહ્યું:—

“જાઓ—જાઓ, ગાંડા ન જરી જાઓ. ક્યાં ખાદ્યજી જાને ક્યાં માળા ફાળે?”

મેં રીસે બાંધી કહ્યું:—“તારી આ માળા મેં જ ઉપર બાંધે પડી રહી. હું એને અડધેય પણ નહિ.”

રડી પડતાં જેણે મેં કરી ચંપાએ કહ્યું:—“ખાદ્યજીના મળામાં માળાની છોકરીથી માળા પહેરાવી શકાય ખરી કે?”

માળાની છોકરીએ ખાદ્યજીના મળામાં જ માળા પહેરાવવી નોંધીને એણે મેં કહ્યું:—“પરંતુ તમે જાણો છો કે?”

નિર્દોષ ચંપા દસી પડી. એણે કહ્યું:—“બીક ઠીક, લેવા તારે તો મહારા મળામાં માળા પહેરાવો.” આમ કરી હસતાં કંઈ જેવા પોતાને કંઈ તેણે મારા માથાપરેય ઉપર નમાવેલું.

મેં તેના મળામાં માળા પહેરાવી. દીન દરિદ્ર બીખારી કરોડા રૂપિયાની મહેરો તરફ જેવી રીતે લુપ્ત દ્રષ્ટિ કરી જોઈ રહે તેવી રીતે હું તેના તરફ દ્રષ્ટિ કરી જોઈ રહ્યા. જેણે સુંદર યુગ્મ! રવજની દેવી, બેઠતની હરી તથા ઇંદની અપ્સરા શું આવી હશે?

એકાએક મહારા સુખસ્વપ્નમાં બંધ કરી ‘હું’ જાણે છું’ કરી ચંપાને દરિયામાંથી ચાકુ ચંપા ચાલી નીકળી.

ખીત સમાપ્ત થયું. સુરના તરંગો વાયુ સાથે બાળે જઈ જાણે કાનને અપહાતા હોય તેમ ગ્રામપંચવનમાં ઉછરેલી, કુદ-રતની કાળા નીચે પીલેલી એ માળજી મારી આંખો નજીક તરવરવા લાગી.

(૪)

ગંભીર રાત્રે એકાએક બારી ખખડતી સ્થિતિમાં ચમકાઈ જઈને હૈને મેં પૂછ્યું:—“કોણ છે?”

“ચંપા.”

ચંપા! આટલી રાત્રે! તેના અવાજ પ્રજ્વલિત થઈ જમરાખ જઈ હું બારી પાસે ગયો. ચંપાએ પૂછ્યું:—“બંદીક લાગે છે?”

“બંદીક શાની?”

“આટલી મોડી રાત્રે માળાની છોકરી ચંપા તમારા જેવા એક ખાદ્યજીને મળવા આવી છે તેની.”

“એમાં જો બંદીક લાગવા જેવું હોય તો તે માળાની છોકરીને લાગવી નોંધજે.”

“પરંતુ તે નીકળે છે એ તમે જોઈ શકો છો. તમારા હાથ એક વખત મહારા તરફ જાણી શકશો કે?”

“ચંપા! આટલી મોડી રાત્રે માળાની જરૂર નથી.”

“હું માળા નહિ પણ મેર લાતી છું. હાથ લાગાવો છો?”

ચંપા દસીને વાત કરતી હતી; પણ તેના હસવામાં રસનેના કરોડો સુર ભરેલાં હતાં. શું હશે તે હું સમજી શક્યો નહિ.

એ તો હા, મેં મહારા જાણ્યો. હાથ લાગાવ્યો. મહારા હાથ તેણે પોતાના સુખાગ્ર હાથમાં લઈ માથા ઉપર મૂક્યા. છેવટે એ હાથને પોતાના હાથમાં જમાવી રાખી તેણે કહ્યું:—“નિદ્રા—સદાને મટે નિદ્રા!”

હું ચમકાઈ ઉઠ્યો, મેં પૂછ્યું:—“શું કહે છે?”

મહારા આ મામ છોડી જઈ પડે છે.

“હું ક્યાં જાય છે?”

“જતી નથી, જતું પડે છે; જગાડાને લઈ જાય છે.”

“કેમ-તને કોણ લઈ જાય છે?”

“જે લઈ જાય છે તેમ હોય તે.”

“અત્યારે જ?”

“અત્યારે તો નહિ” પશુ બંને તેટલી ઉતાવળથી.”
ચંપાની આ વાત સાંભળી મહારા પ્રાણમાં હાહાકાર થવા લાગ્યો. મહેં કહ્યું:-“ચંપા! તને શા માટે લઈ લખ છે?”

“જવા દો, એ વાત સાંભળવાથી તમને શો લાભ છે?”
ગંભીર રાત્રે વિદાય લેવા આવેલી હોવા છતાં વિદાય શા માટે થતું પડે છે એ કહી શકતી નહિ હોવાથી હું મુંઝાઈ ગયો. અને સુખ રહ્યો.

ચંપાએ થોડા વખત માટે સુખ રહી કહ્યું:-“તમને કહેવાને હરકત નથી, પરંતુ તેથી તમને દુઃખ મશે. વળી આ વાત હું તમને ન કહું તો પશુ તમારા સાંભળવામાં આવ્યા સિવાય રહેવાની નથી.”

“જુઓ, જગતમાં કોઈ પશુ કાપ” શુભ રહી શકતું નથી. તમને હમેશાં પુલ પહોંચાડ્યા સિવાય રહેવાનું નથી, તમારે માટે માળા ગુપ્ત સિવાય મને એન પડતું નથી એ વાત ખીન માણસો કેવી રીતે ભણી શકે? એવી વાત મહેં પોતે કાપને કહી હોય એ તમને સંભવિત લાગે છે? એવી વાત કહેવાય પશુ ખરી?!”
આશ્ચર્ય પામી મહેં વિચારમાં પડી કહ્યું:-“તમારે શું ખાખુ ગામ આ વાત ભણે છે?”

અરે, એટલું જ નહિ પરંતુ આપણે પરસ્પરને જે માળા પહેરાવી હતી તે કાપવાની વાત પશુ કોઈની ભણુ બહાર નથી.” બિહારથી મહારે હલ્લ પાડી જવા લાગ્યું. મહારી હાલત એક નસાગાજ જેવી બની ગઈ. મહારી જીવ માટે મહેં પરતાવો થવા લાગ્યો. માળા પહેરાવાને અધિકાર મહેંને હતો, પહેરાવવાનો નહોતો. પુલ વેચવાનો ચંપાનો વ્યવસાય હતો, મહારી નહિ. હું કાલજીનો પુત્ર હોઈ એક માળાની છોકરીના કંઠમાં પુષ્પમાળા પહેરાવું એ દુનિયાની દૃષ્ટિએ કેવું દેખાય?

એક વખતે ચંપાએ મહેંની પુષ્પમાળાને મહેં સાપ ધારવાની જીલ કરી હતી; પરંતુ એ જીલ કરતાં મહેં જે ભપકર જીલ કરી હતી તેનો દિસાવ કેટલો કરી શકે તેમ હતું?

મહારી આ જીલના પરિણામે ચંપા માટે પોતાના ગામનો ત્યાગ કરવાનો વખત આવ્યો હતો.

મહેં કહ્યું:-“આટલું છતાં તું મહેંને મળવા આવી છે?”

“મહેંને કોના ડર છે?”

હું વિચારમાં પડી ગયો. એક નવલકથા, હુંધા વાર્તા અથવા એક કવિકલ્પનાને શોભે એવા આ ઉત્તર સાંભળી હું વિચારમાં પડી ગયો. આવી અસંભવ, અશક્ય, સજીવ, સુંદર મૃતિને પ્રાપ્ત થવા છતાં પશુ જે શુભાવે તેના જેવા બેનકુર કેટલું?

“ચંપા! તારે કયાં જવાનું નથી?”

મહારા હાથને તેણે વિશેષ એટલી પકડી રાખી કહ્યું:-“આવી જ રીતે પકડી રાખતી કેમ?”

“હજી તો છે જ; પશુ ક્યાં પકડી રાખી શકું છું?”

“કાલે રહેવારે જ હું અહીંથી ચાલી ભઠું છું.”

“ક્યાં જઈશ તો મહેંને કહીશ?”

“એ ત્યાં. જ્યાંની કાંઈ ખોટ નથી.”

“વાહ વાહ! બહુ ઉત્તમ વાત. જેને ધર બહાર સરખાં છે તે ધરમાં રહે બંને રાજધાની મુદ્રા રાજ બંનેમાં ભણાં ચંપા ત્યાં પશુ તેવું છે.”

આ વખતે ચંપાની આંખમાં આંસુ ભરાઈ આવેલા બેંડ મહેં કહ્યું:-“ચંપા! તું રહે છે?”

મારીના કેકણ ઉપર ધીમેથી મહારા હાથને ગોઠવી ચંપા દૂર ઉભી રહી. તેની આંખમાં આંસુથી મહારા હાથ લીપાઈ ગયા હતા.

(૫)

હવે જ મહેંને રસ્તો જડી આવ્યો. અત્યાર મુદ્રી રસ્તો નહિ. જડવાથી મહારી કમચકલ માટે મહેંને અસ્પૃશ્ય થવા લાગ્યો.

અરે! એક ઉજળતા મુકામજી છાંચના ગંભીર નિશ્વાસ, તેની આંખમાંના ઉંઠાં આંસુ તથા રનેહ તેમજ ભક્તિ મેળવવા માટે પોતાનું સર્વ સમર્પણ કરવાને તૈયાર થયેલી આત્મા, એ બધું મહેંને યાદ આવ્યું. રૂઢી જીવનમર્મમાં ભગ્યોનાત-ભતતું નિઃશ્વન વળી ભગ્યોના લોકલાજ અને બહુવારની મર્મ-દામ્યો વિષમર્મથી વિહુલ થયો અને “હમ એ તો પ્રાણવિકા-ચત્ર વ્રત છે એ શુભરાતના કવિતા શાબ્દો રનેહજીવનમાં સાચા દેરા.

રનેહજીવનમાં. વ્યાકુળ બની હું ચંપાને ધેર ગયો અને હાંક-મારી: “ચંપા!”

ઉત્તર ન મળ્યો. પાસે આવેલા પીપળા ઉપરથી એક-હુલે વિહુલ આજ્ઞા કર્યો.

થોડા વખત પછી એક માણસે ચંપાની વાકીનો દરવાજો ઉઘાડી કહ્યું:-“તમે કોણ છો?”

“ચંપા ક્યાં છે?”

“ચંપાએ ડેર પીધું છે.”

“કયારે?”

“મહેંને ખબર નથી.”

અન્યત્ર કપને દહાડે રેસકોર્સનો વિન યનાર થોડો નેટલી કસપથી દોડે તેનાથી પશુ વહુ કસપે હું દોષો; પરંતુ મારા નસીબમાં વિધાતાએ સજ્જક દાર લખી હતી.

મહારા મનમદિરમાં રમી રહેલી માળા, મહારી કલ્પનનો આનંદ, મહારા મામ્મલવનનું સુખ છુટાઈ જતું હતું. ચંપાનો ચંપક જેવો દેહ મહિન અને નિસ્તેજ થતો હતો. એ કુસમ-કળી ખીલતી ન ખીલતીમાં અકાળે કરમાઈ જતી હતી.

તેની કરમાઈ જતી દેહલતાની પાસે મેટલાં સર્પાં સજ્જીની પરાવાહ ક્યાં સિવાય હું “ચંપા-ચંપા!” નો યોકાર કરતો એક દિવાનાની માફક તેની પાસે જઈને મેટો. મહેં મહારા ખોળામાં તેનું માથું લઈ “ચંપા-ચંપા!” કહી તેને બોલાવી; પશુ તેનાં અબોલા ન દુટ્ટાઈ તેણે આંખ પશુ ન ઉઘાડી. તેનો એકેક કોઈ ફરકજ નહિ. આંહ દેશ વખત બોલાવ્યા પછી મીંચાઈ ગયેલાં નેત્રો સહજ ખુલ્યાં કરી ચુકે સ્વરે તેણે કહ્યું:-“બહાનીની વસ્ત્રી એક વિદાય!”

સમર્પણ.

લખનાર:—રો. મરત કુકીર

(ગતિકૃષી ચપ્તુ.)

બહીનાડો!

સુબહના એક કીર્પત કુટુંબના યુવાનની વરસની રાતના શરમતી અને ખબર છે. તેને બહુજ નાનો અને નિર્દોષ પરભૂતી દેખાઈ આવ્યો હતો. ઝોરીમાં મેસનું એ તેને મપતું નહોતું. પણ તેની મા અને બાપે સંભળવી પડતી માંડ માંડ પાટલા ઉપર રાખ્યો હતો. ફેરા ફેરતી વખતે જોર મહારાજ લાઇને ઝાલી રાખી ફેરા ફેરા દના, અને વરસની રાતે ચતુર ખાસ આવેશમાં આવી તેની પાસે જતાં 'વૈષ માંડી રે' કરી ભરજોને બાળી તેની માની ગોઠમાં જઈને સૂઈ રેલાં હતાં. ખીલ એવા એક નંગને માટે એમ સંભળતું હતું કે, તેની ચતુર નવેશએ વધુ ભરાડો થતો અટકાવવા તેની ચોટલી પથમ સાથે બાંધી હતી!

મહાં પરભૂત મોંગના યુવાનો પહેલી રાતે શું વાત કરવી તે પણ નજીવા નથી. ધણીએને આ શું છે, એ ખબલ પણ હોતો નથી. જ્યારે ફેરલોડાના મગજમાં કુદૃષ્ટ સોગંતીએએ પહોંચી જઈને ખબલ ધુસાડી દીધેલા હોય છે. એવાને યુવકની રોગીન આવશ્યકતા બાકી રીપે મુબહના ચોક્કસ નાહો! એવાની જલામજી ૧૩' છું. કોઈને સલાહ નથી આપતો. કાંઈક કે એવી સલાહ આપવા જતાં એક એ વખતે મેં જખરી છઠ્ઠા ખાધી છે.

છઠ્ઠા નં ૧.

એક માગે બિરાદરે મારી સલાહ લેવા આ યા કે, પહેલી રાતે શું વાત કરવી? મા બાપનાં લાગી દાખ અને શરમા શરમીના બેઠા વાતા-વરખામાં તાંબ આપેલાં જેવા ઉઠી ગયેલા એ યુવાનને સીધે વસ્તે રસિક અને ચતુર જતાવવા માટે ને આકાસ અને પાતળ એક કરેલાં સંજીવની શોખ કંપોવેલો (કેસાહોલ). નાટકમાં લઈ જતો. ઝોરી રસ-શક્તિ ખીલે એવી એવંતાં કાચો અને ગીનો તેને સમજાવતો. ગીત ગોવિંદ તો તેને મહેડે કરાવેલું. તેને કંપેવા બનાવવા વાલની પણ લઈ આવેલી! યુવાને નહાઈ શીખવેલું, રાતે આશીર્વાદ રહી ચાલતી સામે એવાની ટેવ પડાવેલી! અને પહેલી રાતે નવેશ આગળ બેઠાવતો માટે એક આખો સંવાદ લખી આવેલો. સંવાદમાં યશસ્વતીના આ શબ્દો હતા:—

“પ્રિયા, ધુધટ-એલો!

એમમાં પડદો ન હોય!

આપણું લગ્ન થયાં—

આને આપણે પ્રભુતામાં પગલાં માંડ્યાં—

એક મોરો જીવનની સહચારી!

શરમ હોય, ને બાપો એક મીડું સુખ-નગેરે-વગેરે”

આ સંવાદ મેં તેની વરસની રાતના આવવા દિવસે લખી આવેલો અને ખરેખર ગોખા તૈયાર થવા તેને તાડીને ફરેલી મેં ફરવી લીધેલું કે, આપણે કાગીનાવાડી રોજાજ પ્રણાણે પહેલી રાતે નવેશ રાખત મારે રમા છુપક કહાડી આવશે. હરમાતી, નહમાતી, ધનકતી ખાતીએ અવા-અક નીચું જોઈ ઉભી રહેશે અને મારો મિત્ર હાથ પકડવા જતાં હરમથી જીભ તાળવે જોડી ગયેલી હોવાથી હાથથી છણી કરીકે કંઈ અખબારી ના પારો!

મગર અકસાસ! એ સલાહ આપવામાં મેં જખરી છઠ્ઠા ખાધી હતી. નીજે દિવસેથી મારો એ દોષ્ટ કાણુ નજી સાથી મારો દુરમન થઈ ગયો. એટલે રાતે શું ખન્યું હતું એ તેને હું પછી શક્યો નહિ. પંદર વીસ દિવસ પછી મારા એ દોષ્ટની પરજીલી પેત્રી બાપ એક મેળા-વડામાં મારી સાથે થઈ ગઈ, અને હું નિરતિ કોરી પીતો હતો ત્યાં બીજા વરસાવતી મારી સામે આવીને ઉભી રહી અને મોઝી કે, “ફોર સાહેબ! તમે જખરી છઠ્ઠા ખાધી કોઈને આવી સગાઈ ન આપતા!”

એત્રીજી! શાની છઠ્ઠા! સલાહ શું? એ હું વિચાર કરતો હતો એટલામાં પેસા મિનના ધરમાં કામ કરતી દીવાળી નામની નાની છોકરીને મેં જોઈ. તેને યુનિટની પૂછતાં જણાવું કે, વરસની રાતે મારા દોષ્ટે જખરી કોઈને વાટપે હોતો, અને એ પણ ખબર પડી હતી કે મેં જખરી છઠ્ઠા ખાધી ફરેલી પેસા અલખના એલખોરે મેં લખી આવેલો સવાલ છેક ઉઠેલી લડી સૂઈ મહેડે નહોતો કર્યો અને વરસની રાતે ચાપત મારેપાં એ કાગળી પણ વારકુટના ખીસામાં રાખીને દાખલ થયેલો. મેં જણવી કરી હતી તેમ ખીસા પછી મુખેડો કહાડીને દાખલ થવાને બારે આગળથીજ એ ઝોરકામાં દાખલ થઈ લજીલી-જણીલી અને ચતુર દાખવા દાખપાં યુવકની માથા સાથે દોડીગાખાટ ઉપર ઉઠવામાં લાંબી રહી હતી. પેસા મિસારો તો આ દરજ્જે જોઈ ચાલ પડી ગયેલા! અને પ્રસંગોપાત્ત શું બોલતું તેની બુદ્ધિ નહિ લેવાથી મારો કાગળ ખીસામાંથી બહાર કહાડી પડીગર કાગળ સાથું અને પડીગર પરજીતર સાથું મોકામની પાકે એવા કરતા હતા! એટલામાં પેલીએ કાગળ યુટવી લીધી ને માંડ કાવતર પકાડાઈ મધું! પછી શું ખન્યું એ વાંચતો! તેમજ ફરવી લેતો.

છઠ્ઠા નં ૨—મેમ મત્રિકાએ!

દુનુમાન ગરીબા એક માળની ઝિરડીમાં જખરી હતું રહેતો હતો ત્યારે મારી બાળમાં મારજીટના એક કાપનાં વેપારી રહેતા હતા. હતા તાંબ અનપક અને અસરકારી! પણ નસીન દેરીની કૂપાથી ધધાપાં સારો તડખો પડી જખરી માટે પાંચ પેસા એકકા થવાથી અને બાપકાદા સારી અખરના વારમે જેવી ગયેલા હોવાથી, રખામાં ફરક દીક હોવાથી રાજાજીટી છી મેં પ્રિય સીમેલ એક નકુજ સૂકીય અને ચતુર કન્યા સાથે તેપનાં લગ્ન થયાં. મહેંવપ છે કે, વરસની રાતે તેમણે પત્નીનાં લુપ્તનાં બાવ પૂટેલા! પરજીતર પીવર મઈ પોતાની અઘરકારિતા તેમને સાધી. અને એ બાપએ એક દિવસે મારી પાસે એક વિચિત્ર માપણી કરી. મારી ઉખર તો હતી ફક્ત ચાક વરસની! પણ વાંચનનાં સોખને લીધે ભૂને ૧૧. અખુલકા પડીપારડું “મેમ પ્રેમ ને પ્રેમ” બાંધાંકર ઉઠાસામ

કથારીયાની કવિતાઓ, કલાપીનાં કાવ્યો, ગોવર્ધનરામનો સરસ્વતીચંદ્ર વગેરે પુસ્તકો યીપી યીપીને વાંચી ગયેલા. હોવાથી સહન અને હાનરનો અનુભવ નહિ થયો છતાં પણ હું બાકામાં રહીશ યદ્યપિ ગયેલા. પેલાઓ મને કહે:- 'દોસ્ત! તારું મહિનાનું આપું' ખીસા ખરચ નીચે એટલા પૈસા હું તને આપીશ, પણ મારી બેરી માટે દર ચાર દહાડે કે અઢી દહાડે તારે એક સુંદર કાગળ લખી દેવો! "

મને આ કૃપાથી પસંદ પડ્યો. એક તો પૈસાની લાગ્ય અને બીજું કંઈક સાહસ કરીએ છીએ એ કાવ્યનાની ગોઠવણ એ દલી કે દર રુબિદારે મારે એમના રૂમમાં જઈ એ પોતે જ જાણે લખતા હોય એવી જ રીતે તેમનાં પત્ની ઉપર પ્રેમનો કાગળ લખી આપવો. એ બાઈ તેની નકલ કરી લે અને એજ રાતના તેને ખીડી દે. વચમાં કાગળ દિવસે પેલીને જવાબ આપતાં તેજ દિવસે સાંચો પ્રત્યુત્તર લખી નાખવો. બુલ્ડનું નામ મેનાવતી હતું. અને હું પણ દરેકમાં આવી માફ બધું લેકેળ ખાલી કરી બનને મલકાવીશ યામ એવી રીતે જ કાગળો લખતો. ઘેા, એકાદો નખતો આપું—

“મારી પ્રિય મેના—

તારી મધુર મુજબ કરતી પ્રેમ પત્રિકા મળી. મારા હૃદયના તારની જીજ્ઞાસુથી ધર. નિશ્ચય નીકળી ગયો અને બેલાઈ મધુ” કે કથારે એ ચંદ્રમુખી મેના મને ફરી મળશે! એ ચંદ્રમુખી! એ! મારાં કહેાળની કાર! એ! મારા દિલની દવાઈ! આતકની આદક દિવસાત હું તારું રટણ ક્યાં કરું છું. પ્રિયા, શેળડામાં તારા બાપના બગીચા પાસે પેલી કાવ્યના દટકા સંજ્ઞતી મને યાદ કરે છે કે! આશીસ! આ મુખાઈની મુનિસિપાલિટીએ આ ગોઠમખીની મનોદર કુદરતને મારી નાખી છે. પણ કેટલી જગ્યાએ કમુતવના માળા જેવી યાસો ઉભી થઈ છે અને પુષ્પરૂંડ અને વનવેલીઓની જગ્યાએ ગટરો અને ગલીઓ શોભી નીકળી છે. પ્રિયા! રસના છુટકા પીતા તુલિત થતી નથી. યદ્યપિ વખતનો તારો કાગળ જરા નહોતો હોવાથી હું નિરાશ થયો—હતાશ થયો અને નિશ્ચય નાખી લીધાકા પાંચથી પછી ગયો. પ્રિયા! કંઈક લાંબુ લખ. જરા માફ લખ અને હું તો દુઃખી છું કે, નિરંતર લખ લખ કર.

હું છું,

તારા પ્રેમથી ભરી દેશે

કથરાવસાઈ! ”

લશ્કરમાં હાલેક મહિના સુધી આવી રીતે કાગળ પત્રોનો વહેવાર આવ્યો. પેલી મેનાવતી પણ તેના પતિના દરતાસુરમાં આ બંધતવા કાગળો વાંચી અજાણ યદ્યપિ થતી! અને એક બે કાગળોમાં તો તેણે લખેલું પણ “અહીં ‘નામ’ દેખાવમાં બેઠા જેવા કાગળો અને વાલચિત્રમાં અસરકારી અને મૂઠ જીણાતા આપ આરા રહીકે છે, એ જાણી મને અસરતે ‘આનંદ’ થાય છે” એ માર મહિના પછી એક કાગળમાં તેણે લખેલું—“તમારા આટલા કાગળો વાંચ્યા, પણ મારી આની યદ્યપિ મુકા છે કે, તમે ખરેખર રહીશ અને ચતુર છો, પણ કદાચ મને ચીડવવા આતરજ કંઈ સમજતા

ન હો, એવો દેાંગ કરતા હતા. અને મને મુઝાને બનાવવા. તમે જાણી નોંધને મૂક બન્યા હતા! ”

લોપાણું ફૂટ્યું!

મે પેલાને મળીએ વાર સલાહ આપી હતી કે, કાગળો આપા સારા લખાવે, પણ પ્રત્યક્ષ વાતચીતમાં એ તું પાણી નહિ બતાવે તો આપણા બન્નેનો કમોડો મુશ! પણ એને મારકીટી દુઠાનમાંથી સંસ્કાર પ્રાપ્ત કરવાની પુરકલ જ ન મળી!

આખરે મેનાવતી મુખાઈ આવી. બે મારે દિવસ પછી અજાણ મારા દરતાસુર અને પેલાના દરતાસુરવાળા કાગળો એક સાથે હાથમાં આવી જવાથી પેલીને કંઈક વહેમ પડ્યો. પેલાની ઉલટ પાલટ તપાસ લેવામાં આવી અને આખરે એ બેમાંએ લોપાણું ફેડી નાખ્યું. મને જેજાની તીવ્ર છતાસ મેનાને ધર! વાંકી ટોપી અને હાથમાં અમર સાથે એટલા ઉપરથી રમતો મને તેની પાસે મસદી જવામાં આવ્યો. એણે બિચારીએ મને કાઈ રસીક કામચૂાનો કમોડો દર્શાવે! તેને બાલે-તેર મલકે વરસના એક તોફાની હાકારને જોધ (મને તે વખતે લાગ્યું હતું) એ બિચારી મળી નિરાશ અને હતાશ થઈ ગઈ. નિરાશ કેમ ન થાય! બહાર નીકળ વપની પદાલ જેવી ધુતતી ને ક્યાં હું નહું. મનતર!

પછી-પછી શું! એ વિષયનું કમનસીબ પરિણામ આપ્યું. પણ વખતે મને ખબર પડી કે તેના મળી તરફથી તેનું મન બીડી ગયું હતું. સંપૂર્ણ.

અગત્યની સૂચના.

ઉપરા ઉપરી અનેક કાપમના તથા છુટક માહોળની પાછલા અંકોની મળણીને માન આપી અને ‘ગોળ-મળ’ નાં પાછલા અંકો રીધી તેવારે ક્યાં છે; પાછલા છુટક અંકો બીજી વખત કાપવા પડેલા હોવાથી બન્ને આનાની કિંમતથી છુટક મળી શકશે.

નમુનાના અંક માટે અડી આનાની રીડીટ બીડી. નવીન માહોળે વચર દિવસે નીચેને શિરનામે લલાજમના ર. ચાર બારી પાછલા અંકો અને બેટ મેળવવાનો લાભ લેશે. ૦૬૨૪૪મના માહોળે ભેટના પોષ્ટેજના ૦-૪-૦ મળી ર. ૪-૪-૦ નો મતીઆદર મોકલી આપવો. ફિક્કરવાન બહારના માહોળે સાત શિલિંગ ૬ પેન્સ મોકલવા.

જલદો આહક થાયો! ભેટના પુસ્તકની થોડીજ નકલો સિલકે છે.

આશકની આતમકથા

નામની સચિત્ર ફળદાર નવલકથા ભેટ આપવાનું નક્કી થયું છે. આ પુસ્તકની નકલો મળી જ થોડી છે. માટે વહેવો. તે પહેલે, અલાસ થયે અમે આપવાને બંધાતા નથી.

બોળ-મજલ કાર્યાલય

ગીરગ્રામ ગ્રામ સામે ખાસ બીડીયા મુખાઈ નં. ૪

અખબાર-૨૧. મંજુલાલ શાપાળશામ દસાઈ.

મકરેણુ ૧૩ મું.

સાધુ સુંદરગરિ.

હવે આપણે જેમને તરફ વળવું જોઈએ. મોતીલાલે કરેલી ચૂંટના પ્રમણે તે મધ્ય યોગની વીથીમાં જાગે નીકળે. રસ્તા ફક્ત પંચાલ મીનીટને હોય. હજી મધ્ય રાત્રિને એક કલાકની વાર હતી અને સાધુ ચોક્કસ મળશે એવી આવીથી જેમને હજી મળ્યા હશે.

ત્યાં ગયા પછી તેણે તપાસ કરી તો માથામાં પડ્યું કે હજી તે સાધુ આવી પહેલ્યે ન હતો; તો પણ તે નિશ્ચય ન થયે, કારણ કે મોતીલાલે તેને આવી આવી હતી કે, તે જરૂર મખરાવિ પહેતાં ત્યાં આવી પહોંચશે.

તેથી જેમણે તેની આવાવાની રાહ જોઈને બેઠાવાને નિશ્ચય કર્યો; અને વીથીના માસિકની સાથે વાતો કરી વખત માગવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે આંધણી કલાક ગયા પછી ઠીક સાધુ દેખાયા.

હવે જેમણેની ધીરજ ખૂલી, તે યુરસે થયા લાગ્યા; કારણ કે તે જાણેલા હતા કે વડા ધર્મગ્રંથ મહેશ્વરિરિતો રચના પછી કર અને યુદ્ધાની દિશા કરવાની જાણતામાં મોટા પછાત આવેલા છે. તેથી જો જ્યોતિષની કિશોની દીક થવાથી વડા યુરને જવામાં મોટી મણી પણ અગત્ય થશે તો તે પોતે તેના યુરનાને જોવા વર્ષ પડે, એ વિચારે નિશ્ચયને જેમના પેટમાં ગૂંથાઈ પડે.

તેથી જેમણે જેમણે એવું કે હવે તે અખરાવિ થવાને ફક્ત પા કલાકની વાર છે ત્યારે તે પોતાના નસીબને ટોપ કહાડવા લાગ્યા, અને બધા સાધુઓને આજો દેવ લાગ્યા.

પછી એકલામાં પોતાના કામનાને જાણતા તેને કાને મળ્યા અને તે મોસોને આટલી ગયા.

એક ઇશ્વર મારીને તે મંકાનના આજવા સામમાં ગયા અને દૂરથી સાધુને કોડે બેસીને આવતા જોતાં જોતાં તેના યુગમાંથી હજી પડેલા નીકળી ગયા.

"પૂનઃ સાધુ મહેશ્વરની કરીને પોતા ઉપરથી ઉતરશે નહીં," જેમણે તે સાધુ ઉતરવા જોતા હતા કે તરતજ જેમણે આજવા દોડીને પોતાની બચાવ પકડી લીધી.

"શા માટે નહીં, મારા યુગ ?" મીમા પણ ઉતરે રહે તે પવિત્ર પુરે મમ રહે.

"પૂનઃ પિતા, તમારા ઉપરથી મીને ડોકી હમણાં જરૂર છે;" જેમણે કહ્યું, "તેથી મહેશ્વરની કરીને મારી સાથે મોસો જોડે રસ્તામાં ફેં તમને બધી વાત કરીશ."

"કારણ ત્યારે," સાધુને કહ્યું અને જુગ, તરફ તેમજ જાગ્યા એણે પણ તે આ પવિત્ર કામ કરવા તૈયાર છે એમ જાણવા તેણે એક નિઃપાશ નાખ્યો.

"ફેં મારું છું કે તમારું નામ જુદાંનિરિ છે ?" પિતાને જોઈને કહ્યું અને તેજ તરફ વળી તેણે વાત કરી.

"મારું નામ તેજ છે," આજવા પામતા તેણે કહ્યું, "પછી યુગ, ફેં તો બધી પહેલી વાર આવું છું તો પછી તે મારું નામ કેવી રીતે જાણ્યું ?"

"અને સામે છે કે તમે મોતીલાલ દોડે તો મોગજાત હશે ?"

જેમણે તપાસ કરવા માંડી, તેના જવાબ હજારમાં મળ્યા એટલે જ્યોતિષના નામના ડોડેના બધા વર્તાત કરી તેને માટે સાધુના ઉપરથી ડોકી બધી જરૂર છે અને તે ડોકી બધી આજવાથી તેમની રાહ જોઈને મોસો રહેા હતા તે જુદું સંચિતાર જાણ્યું.

પછી આ પ્રમાણે તે જાગ્યા વાતચિતમાં થોડાવા હતા એટલા સમયમાં તે સાધુ સુંદરગરિના કારીગર દેખાવાને જામે થોડા મણી પરિચય વાંચના કરાવી.

તેનું કારીર ઈશુ કહ્યું અને તેણે હાથે કાઢ્યા કાઢ્યા પહેલો હતો, તેના આજ ઉપરથી પાપની એટલી બધી મોટી અને નીચી હતી કે તેથી તેનું કાજા કાજા જુદું હતું. તેના યુગની નીચેના કામ તેની વિશાળ કારીગરી કાજા થઈ હતી. તેની આજીવી કાજા થઈ જવા જાણ્યું હતું. તેના જવાબ નહ, મામાજી અને ઉતાર લાગ્યો હતો; અને તેની રીતસાત વિનયી, સમ્યક અને હંસ વધારી હતી.

જેમના પાસે આવી પહેલાંના જેમણે તે સાધુને યોડી ઉતરવામાં મદદ કરી. ત્યાં જેમણે પહેરેગીરને પિતાને મોઝ રમણે જાણવા કહ્યું અને તેમણે જવાબ લખ્યો.

"હજી મધ્ય રાત્રિમાં જુદું મિત્રિદ નાખી છે;" જેમણે મીમાજીમાં જોતા હજી કહ્યું. "પૂનઃ યુગ, મારી સાથે જરૂર પડશે," એટલું કરીને તે એક રાત્રક વડા જાણતા આવવા લાગ્યા.

"યુગ, હમણાં જરૂર પડ્યા ડોકી છે કે ?" ડોકી તરફ જવા જાણતા સુંદરગરિએ કહ્યું.

"નવ કે હજી," જેમણે જવાબ આપ્યો. "તેમાંના ફક્ત મારાને જાણતી કામે મોતીલાલ કિશા થવાની છે."

"અને આ કુટુંબી કરીને પુરુષ જાણતા સાથે જાગ્યા છે ને?" એક દીક નિશ્ચયે જાણતા તે પવિત્ર યુગ મોઝો.

"પેણું જાણુ ઉપરથી સામે એટલી છે કે જેના જે ડોકીને કામે જાણી મુશ્કેલી છે તેમને પુરુષ છે," જેમણે જાણતાથી જાણુ જાણતા કહ્યું. "તેની જરૂર હમણાં સાધુના છે. ત્યાં એક પહેરેગીર થોડો છે અને આ જાણતા અજાણતા જાણતા કરવામાં જાણતા છે."

“ત્યારે હાથમાં તો સાંધીએ. પશુ કેદી જેવાજ.” ભણે કે જેલાખાનીઓ એકંદરની બેંચવરમાં અને નિમળા માટે રસ લેતા હોય તેમ બતાવતો તે બોલેલો.

“જે બાર કલાક તેમને ઉપરના આપવાનો છે તેટલો વખત તે તેમને પશુ પુરવંડા રહેવાનું.” જેલરે કહ્યું; “તમને પશુ તે કેદી સાથે આવતી કાલે અખાન્દ સુધી પુરી રાખવામાં આવશે.”

“પશુ જે એકેડીમાં જમસિંહ સાથે મારે બંધ રહેવા કુપ્રસંગ રહેવું પડશે ત્યાં પશુ પહેરેગીર છે કે ?” સાંધીએ પૂછ્યું.

“ત્યાં રાંધેલા કે નહીં એ તો તમારી ખુશીની વાત છે,” જેલરે જવાબ આપ્યો. “હજી સુધી તે ત્યાં કાપને પશુ રાખ્યો નથી; કારણ કે તેના બારણાને સંબંધ સીધો બહારની ચાલીમાં છે અને મારા હાથ નીચેના અમલદાર ત્યાં આખી રાત બેસી રહે છે; તેથી જો કદાચ જમસિંહ નાસવાનું કે તમને મુકસાન કરવાનો જરા પશુ પ્રયત્ન કરે તો એક બૂમ પાડતાજ તે તમારી મંદદમાં આવી પહોંચે. પશુ આપણે આ આવી પહોંચ્યા !”

આટલું બોલી જેલરે પોતાની કમરે લટકતી કુંચી લીધી અને તેના વડે બીતમાં જરેકું એક મળતું નીકું બારણું ઉઘાડ્યું. અંદર એક ગોખલામાં દીવો બળતો હતો. સુશોભિત એકેરા અને છુદા વાળવાળો એક યુવક અંદર બીતને અટકેલીને બેઠો હતો. તેની કમરે એક સાંકળ બાંધેલી હતી અને તેનો બીજો છેડો બીતમાં જડેલો હતો.

આ કેદી જમસિંહ પોતેજ હતો; અને સુંદરમિત્રિની સાથે જેલો તે જેલરે અંદર દાખલ થયો કે તરતજ તે કૂંચી.

“હા ! તને આખરે સાંધુ જડી આળેખા ખરા ?” દહ અને શરસાભ્યાં આપણે તે બરાડી ઉઘોયો. “તારા ઉત્સાહ ઉપર ફેલી કાપ ઉતરી પડ્યો ! કહત એજ દિવસની દીસ-અને હું એકકસ બસી ગયો હોત.”

પશુ તે એકદમ અટકા ગયો. જેલરે તરફથી તેણે બારણામાં ઉભેલા સાંધુ તરફ ચીઘી આંખે જોયું-તેના યુખ ઉપરની રેખાઓ અને આંખનું નૂર જોષ-તે સ્વતંત્ર થઈ ગયો.

“આ તમારો કેદી છે, પ્રભુ પિતા !” જેલરે જણાવ્યું. “હવે તમને બહોં ખુશી છે બંધી.”

પશુ તે સાંધેજ બારણા કચડી બોલી રહ્યો હતો એટલામાં તો તે સાંધુ એક ઘસ ગ મારીને તે જેલરે ઉપર ઊડી પડ્યો. “લોહા જેવા સખત પંજીથી તેની મરતન પકડી-અને તેને જોષ ઉપર નોરથી પટકી નાખ્યો. તેજ વખતે પોતાના હાથથી તેનું યુખ એક સંગ્રહ લાખી ઊઘી કે જેથી તેની બૂમનો અવાજ જરા પશુ બહાર ન આવે.

“જમસિંહ, મારી પોટલીમાં ફેરવું-છે તે લાવલો.” તે કહ્યું.

“હવેની બૂમ પાડતાજ જમસિંહે વચરે વિલબે ફેરવું આપ્યું અને તરતજ તે જેલરને એવી રીતે બંધવામાં આંખો કે જેથી તે હાથી ચાલી પશુ ન જાય તેમજ બૂમ પશુ ન પાડી શકે.

“કોઠા, હવે આ અગેલોટી,” પોતાને અગેલો ઉતાડીને એક સામાન્ય શહેરી જેવો દેખાવ ધારણ કરતા કહ્યું. “પશુ અરે ! તને બધેથી સાંકળ તો હું બૂરી ગયો. કાંઈ શીકર નહીં. તેને તોડી નાખવી એ તો એક રમત છે.”

એમ કહી આગળ શહેરી બળ વડે તેણે તે સાંકળ બીતમાંથી તોડી નાખી.

“હવે તે સેગી કરીને તારી કમરે એવી રીતે બંધાયા કે કે તેનો જરા પશુ અવાજ ન થાય.” સાંધુએ કહ્યું; “અને પેલા અગેલોટી તારું આપું શરીર ટાંકી દે.”

આ, સુરનાને જમસિંહે તુરંજ અમલ કર્યો અને પોતાને હાડવારની સાથે તે બહાર નીકળ્યો. જેલરના પદામાંથી તે સાંધુએ કુંચી લઈ લીધી અને જેલરનો દરવાજો ઉઘાડી નાખ્યો.

જેને વોરો લાકડે જેલરે મોકલ્યો હતો તે હજી આંખો પહેંચે ન હતો અને રાત્રિને લીધે ત્યાં બીજો કાપ પહેરેગીર પશુ ન હતો તેથી જુને જણા સહિસલામત નાસી ગયા.

સવાર થતાં તો જાત બીતની અકવાઓ અટક કહેરમાં ઉઘા લાગી. વળી આજે આજે જુને મોતની શિક્ષા થયેલી હોવાથી લોકો રોજ કરતા વધેલા ઉડ્યા હતા અને તેથી બંધો કે કાપ અવનવા બનાવે બનવાના હોય તેમ ધોરી રસ્તા, શેરીઓ, અને મહોલાઓમાં પુષ્કળ મમાલ મચી રહી હતી.

પશુ ત્રણ જગ્યાએ તો સખાખાધ લોભાના રાજાઓ ભેગા થયાં હતાં. આ ત્રણ જગ્યાએ નીચે પ્રમાણે હતી—કેડ ખાના નંજીકની જગ્યા—જે વીંછીમાં પ્રસૂન અને મોરમાં ઉત્તમ હતો તે વીંછી અને જે જગ્યાએ આર કેડીઓને મોતની શિક્ષા થવાની હતી તે.

કેડખાના માટે એવી અકવા ચાલી હતી કે રાત્રે જમસિંહ કેદી નાસી ગયો હતો. લોકો લોકો આ સમાચારથી ખુશ થયા હતા.

તેથી આ કડીકત ખેરી છે કે જોડી તે નક્કી કરવાને અને તે વીંછી રીતે બંધુ તે જાણવાને રાજાખાધ માણસો ત્યાં આવતા જતા હતા. આને માટે જુદી જુદી નર્મતીનાં માંખાંવાળી અને પાખા વચરની વાતો અંદર અંદર ચાલી રહી હતી.

કેડ કરેતા કે જમસિંહે આ શિક્ષામાંથી બચી જવા જૂતની સાધના કરી હતી. તેથી તે જુલ એક સાંધુના વેશમાં કળી અગેલો જોડીને આવ્યો અને સુતરના તાંતણીની મારક તેની બેડી તોડી નાખી. બીજાઓ કહેલા સાખા કે જમસિંહ તો એક મુસલમાન છે તેથી સાંધુના વેશમાં એક-ધીર તેની મરે આંખો પહેંચ્યા અને તેને હાડાવી ગયા.

વળી ત્રીજી તરફથી એવો પ્રકાર ઉઘર્યો કે તે સાંધુ સંદર-નિતિ તે બીજો કાપ નહીં પશુ વીરે બહારવડીયો મહેન-પાળ પોતેજ હતો. એથી તરફથી એવો મરજીયા આપ્યો કે જેલરને બાંધી માગ મારવાની વાત બેડી છે. જમસિંહ તો જેલર અને તેની હાથ

નીચેના અમલદારને પૈસાની મોટી લાંચ આપી છુટી ગયો. ઓતા જોડે પોતાના માથા હલાવી અગિયારે આગાદ કેડા આપ્યા.

તેમ છતાં જ્યારે બધાનાં જાણવામાં આવ્યું ત્યારે ગઈ રાત્રે કેડાનામાંથી ફક્ત જ્યેષ્ઠ જ નાસી ગયો એટલું જ નહીં પણ વીરીમાંથી ત્રણ મુસાફરો પણ છલામ્યાના ચાલ્યા ગયા છે. ત્યારે લોકોએ આ બંને બનાવ એક બીજા સાથે સંબંધ ધરાવતા હોય એમ માની લીધું. તેઓએ જાહેર કબુલ કે જ્યેષ્ઠના છુટકારાનું માન મેલીસા, પ્રસભ અને મનોરમા એ ત્રણેને ધરે છે.

જેવરે બધી વાતોનું મંથન કરી જનસમુદાયે અમલદારને તેમાંથી એટલું તરત તારવી કાઢ્યું કે પ્રસભનું સરીર ઉડ્યું હોવાથી તેણે સાંધેના વેષ ધારણ કર્યો હતો. આ પ્રમાણે આખરે સાચું હકિકત શોધી કઢાડવામાં સફળ થવાથી બધા લોકો ખુશ થયા સાચા.

પેલી વીરીમાં જ્યારે સવાર પડતાં જ બધાએ જાણ્યું કે મેલીસા અને જે નવા મુસાફર-ઓ પ્રથમને જોઈ ગઈ રાત્રે સુપ્રસીદ્ધીથી ચાલ્યા ગયા છે હોય તેમના અચ્છાના પાર ન નરે. બધાએ માની જ લીધું કે ત્રણે જણો સાચે જ નાસી ગયાં.

બધાએ વીરીવાળાના પૈસા એ જ ઉપર મૂક્યા હતા, તેથી તે ત્રણે જણે કાચે જ મળીને સંતોષ કરી હતો એમ ધારવામાં કેળને સંકારથાન ન રહ્યું. વળી એકાદીની બારી અને છાપરાનું જાળાનું પણ ઉઘાડાં હતાં તેથી તેઓ કેવી રીતે જતાં રહ્યાં હશે તેવું અનુમાન કરવામાં પણ અડચણ ન પડી.

આ મામલું વીરપાણે બધી વાત સમજાવી એટલે તેને તે ઓળખે અને શોધે અને યા. મેલીસાની સહયોગથી સુંદર મિત્ર સાધુએ જ્યેષ્ઠને છોડાવ્યો હતો એમ ધારી તે બધી થયે પ્રસન્ન અને મનોરમાના જતાં રહેવાથી પોતાને સારો સંભાળે ગયો એમ જાણી તેને દિલગીરી યત્ન.

આ પ્રમાણે જાને કેડાએ ચિત્રચિત્રિત અપાટ ચાલી રહ્યા હતા એટલામાં એક અડધા રાત્રી ઉઠતી વખતે જાણ આવી પહેલાં કે ધણુ દુરના દેશમાંથી રામકિશોર નામના એક વેધ આવી પહેલાં છે અને જે જોડકું ગઈ રાત્રે નાસી ગયું તેના સંબંધમાં વડા ધર્મશૂર સાથે વાતચીત કરીને પાછા આવ્યા છે.

વડા ધર્મશૂરે પોતાના ઉતારો આવીના મોટા જાળીદારને ત્યાં રાખ્યો છે અને તે મકાન વધરથળની નજીક આવેલું છે; તેથી જે લોકો વધરથળ આગી એકાંકી થયા હતા તેમણે પણ રામકિશોર સવારમાં મહેલમિત્રને મળવા ગયા હતા તે વિષે સાંભળ્યું હતું.

રામકિશોરે પોતાના કુલાવિષા કૃષ્ણદાસ મારશત મોટા ગ્રામ સાથે હું વાતચીત કરી તે તો જાહેર ન પડી પણ તેનાં બાવામાં જોવા હતા કે પ્રસભ અને મનોરમાએ કોઈ ધણું જ અધમ કામ કર્યું છે અને તેથી આ રાત્રે તેમને પકડી તેમના ઉપર કામ ચલાવવું જોઈએ.

જાળીદારે જ્યેષ્ઠની શોધમાં કેટલાક માણસો મૂકી છુટી દિશાઓમાં મોકલ્યા હતા પણ આ મુલાકાત પછી મહેલમિત્રે તે જોડને મુસલમાની હદમાં પહોંચતાં પહેલાં પકડવાને બીજા માણસો મોકલ્યા.

જ્યેષ્ઠ કરતાં તે જોડને પકડવાના કામને વધારે મદત આપ્યું જે લોકોએ ધણું કે તેમણે કરેલો અપરાધ ધણે જાળીદારે હોવા જોઈએ.

સુંદર સુવાન વીરપાણ આ સમાચારથી ધણું ગુસ્સે થયો. તેઓ અપરાધી હોય એવું તેણે માન્યું નહીં; અને જે કાચ તેમ હોય તે પણ તેમને તેમની પાછળ જઈ અજર આપવી એ તેની પોતાની ફરજ છે.

પણ તેને વળી વિચાર આવ્યો કે તેમને પકડવા જે માણસો ગયા છે તેની અગાઉ શોધ કલાક પહેલાં તેઓ નીકળેલા છે તેથી તેઓ મુસલમાની હદમાં પહોંચી ગયા હશે, તેથી જે કામ મટી તે નીકળેલા હતા તે કરવાને નિશ્ચય કર્યો; અને તેથી ઘેટે બેસી ગામ-માંથી આંધી નીકળ્યા.

અવધુ.

વગર ઇંજાએ બાલ કાઢવા માટે

બાદશાહી સાબુ

વાપરો.

બાદશાહી સાબુ વાપરવાથી સાબુને કાંઈ પણ તુકથાન થતું નથી પણ સુંવાળી બનાવે છે. યુવતી થાવેના વાળ સહેલાઈથી કાઢે છે

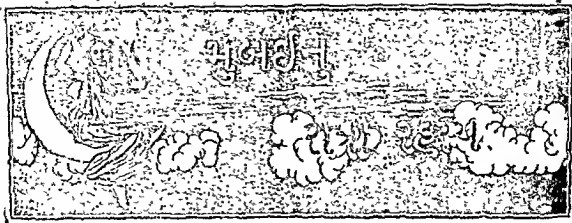
કિંમત બાકસ ૧ તો ૨. ૫
પેરેટ ૦ ૧

બાકસ ચારના ૨. ૭
પેરેટ ૦ ૫

૧૦ દરેક કેડાએ વિચાર છે.

સી. સી. મહાજન એન્ડ હાં

શામ મેમલુ સ્ટ્રીટ ગુબાઈ ૨૦

(સખનાર-શી, ગુપ્તદ્રવ્ય) ૨

ઠંદાઈટ લેન યાને જીવતું દોગખ

(૧૨૪ ૨ જી.)

(મતાકથો ચક્ર.)

ધીમે ધીમે યુગ્મનરો પીતા પણ તપી આગ્યો ક્ષતો. તેણે કહ્યું: "નરગીસ! પીરના કહેવા પ્રમાણે વત્તવામાંજ તારો કલ્યાણ છે; નહિ, તો વિના કારણ જીવતી જીવશ. શું તને તારો જાન પીરના નથી?"

નરગીસ:—જાન કરતાં ઇમાન મને વિશેષ ખ્યાલ છે. આ રોજખની સાદારી ક્રમાં બેઠેલની યુગ્મની મને વિશેષ પસંદ છે." પીર બોલી ઉઠ્યો: "નરગીસ! તારો યુગ્મન દયણી જ દુઃખ જોઈ—તારો આ તમચો તારો ચક્રી મળ્યા ભેળને દેશો નથી."

યતી તું નેકીની પુતળી, જાહનનમો—હું ચક્રસર છું; ફરેલા જાન્ય તારાનું; હવે હું ચોક્કસ ચક્રસર છું. ત્યજી ઇમાનની સાતા, સમયને માન આપી દે; મરણનો દર મને ક્યારે તું ઉત્તર ચોક્કસ આપી દે. હું તને દસ મિનિટનો વખત વિચાર કરવા આપું છું. તારા સુધીમાં ઉઠેલો ઉત્તર મળેલા જ નહીં."

નરગીસ પ્રત્યક્ષાને બાંધે રહે ચક્રી: "મને વિચાર કરવાની કાંઈ જરૂર નથી તારો ઉત્તર ચોક્કસ છે."

કરો આ દેહના દુકલ અને વળી લેલી પણ પીરો, જાણને છેદી નાખો પણ નહિ ઉત્તર કહિ ફરો. કહે જાણી તમે છેડી, હવેને વંધી નાખો પણ, છતાં પોતારો જાતના, નહિ ઉત્તર કહિ ફરો. જાની નિર્ભય, નથી પરવા, સીતમંગલના સીતમંગી, કહિ આકાશ શિર તરે છતાં ઉત્તર નહિ ફરો.

તમે મહાને નેટલા જાન્ય યુગ્મન; પરંતુ મને તેની પરવા નથી. જાન કરતાં ઇમાન મને હું તમારા જેવા રોજખના સપતાનેનો મીઠા સદન કરવા તૈયાર છું."

પીરે કહી કાઢે દેખ એવા જાણી કહ્યું: "વહ વાહ! આજકાલના જમાનામાં આજે જેવા કાજા નારીના તપતા ઉત્તર જોઈને મેમ છે."

કહું કલ્યાણ કહિને ને જાહન હમેશાં રહેલ છે, જીવ આપવો મુશ્કેલ ને બસ વાત કરવી રહેલ છે; ઇમાન ને નેકીતણું યુગ્મન રહેશે બે ધડી, જીવમના વખાંદથી વચા કરવી તું જ ને રહેલ છે.

બે હવે તને સાક સાક કહી દઈ છું કે, તારો આનો કુરામક કામચાળીય તો તેનો તત્તોનો છુરો આપશે.

નેકીની વાતો કરી તું મોજ કર અહીં બે ધડી, કમનાં જે દેખી પુતળાં, જીવશે બસ બે ધડી; તારી જીવાની છે ખીલી, લોગી જામર કો ના મળે, વન જીવડી ત્યાગી હવે તું મોજ કર અહીં બે ધડી.

નરગીસ! તું ચોક્કસ કર છે. તારો ચોક્કસ તને ત્યાગી દેખ વિદેશમાં ભટકે છે. તારો ચુલકન જોખન એકે આજુબાજુ છે. તારો વૈષ્ણવખાતો જાહર ઉડી જાય છે—તારો રસનો દરિયા મુકાલ જાય છે.

જોખન તણા મદમાં છુકે પણ નેર જોખનનું જશે; આ ચોક્કસ દિન આરની પલમાંથી બસ આવી જશે,

નરગીસ:—બસ બહુ કહ્યું. તારો કાંઈ સાંભળી કું તારા કાનને નાપાક કરવા નથી છોડી. તું બે ધડીની મોજ માટે તારી પાકામનની પાવમાલી તથા ખાનાખરાની કરવાનું જીજીવે છે; પરંતુ હું છુડાના દરખાસ્તમાં હમેશાંને માટે નેકીની મોજ—મજબૂદ માથું છું—હમેશાંને માટે આરામનું છુડાઈ રચાન મળ્યું છું."

પીર:—જુલે છે, જીવાનીના જોશમાં તું જાત પર જાય છે.

નરગીસ:—નહિ નહિ, આ તો રોજખના દરખાસ્તમાં સપતાનેની રહેલો જાનનની દુરિયું રસપ દેખાય છે. તારી બે ધડીની મોજ એ જાન સુધી જાણી મરવાની આકાશ ચિતા દેખે તે ઉપરે સદને આદને ઉત્તર કરાવે છે ત્યારે તારી નેકીનિયત જાહનનમાં કામ અને મોજ મજબૂદ કરાવે છે. એ મોજ ખાતિય ધડી પળનો દરિયા દુર છે.

પીર:—આ રોજખન ક્યાં સુધી રહેશે? જાણતા જાણતા તારું ચર ફૂટી પડશે.

નરગીસ:—આ રંગ રાગ નથી. અને દસાદસ પણ નથી; પરંતુ જાતનો જન્મ છે.

પીર:—તો પછી પરતારી.

નરગીસ:—ઠીક છે નેજી. ચિતારી. ને સંભળ:—

અનન્યો ગાજતા મંદી નાહું કદિ એ વરસવાના,
લસે છે જ્ઞાન જે બહુએ નહિ તે તો કરડવાના;
શુભાની જે બની ગાંઠ કરે મુએ બહુ બઝવા,
કદિ ના હામ ભોંડીને કંઈ એ કામ કરવાના.

પીર:—સું તું મને કૂતરો કહે છે ?

નરગીસ:—કૂતરો પણ તારા કરતાં વિશેષ ધ્યાનદાર છે.

પીર:—તારાં આંખે ભયંકર અપમાન ?

નરગીસ:—આ અપમાન તારે માટે એણું છે સપ્તાન ?

પીર:—એ બુધ્ધરત બલા ! તું વિરોધ બહેડી સાર નહિ કહે, તું યાદ રાખ કે, તારા કોમરની બાડતી છંદગીને આ જહાનમાંથી નાહુદ કરી નાખવામાં આવી છે. તારી ભવિષ્યની સંસારી છંદગીને અમારી શુભાપીમાં અપાવવામાં આવી છે.

નરગીસ:—તું શું કહે છે એ હું સમજી શકતી નથી. શું તારાં શોહર, મહારી આંખોનું નુર, મહાવલિનો આરામ દયાત નથી ?

પીર:—ના, તું અમારા પંજામાંથી છુટી દહે તેની ગેદમાં ભરાઈ ચકનાર નથી—પ્રથમ પછુ હવે તને તારી શોહર મેળવી આપનાર નથી. તારી છંદગીને સરસ્વતીથી જ અમે ગિવામાન કરી નાખી છે અને હજી તને અમારો છરાતો પાર પાડવાને જ છવતી રાખી છે.

* સનમ સાકી તણા સોદા અહીં હરેજી રાખ છે;

વિલામો રૂપનાં થાતાં, શુએ ના કંઈ પૂછાયે છે.

નરગીસ:—એ જુદામવાર બનીસો ! મુખ્યના અવતારમાં ઉત્પન્ન થયેલાં પિસામો ! શું તારા કોમરની શોહર પણ તમારો સિકાર થયો છે ? તમારા નાપાક હાથેથી તેની છંદગીનો ચિરમ જીવાઈ ગયો છે ? ઉહ્ ! એ પ્રથમ ! હું આ શું સાંભળું છું ? આહ ! તારી આંખોએ અધિકાર કરી વળ્યો છે—ઉહ્ ! આ નરગીસની—કસાઈએનાં કારખાનામાંથી કાઢી આ ગરીબી ગામને બચાવો.

અત્યાર સુધી સુપ બેસી રહી સમજા ખેલ નેત્રી શુભર હવે સ્થિર રહી શકી નહિ. તેણે કહ્યું:—“ સપ્તાનભદ્ર ! સુપ કર હવે ને તારી જાળી એક લક્ષ્મણ પણ ઉચ્ચારીસ તો છવતી જઈલ. (પીર તરફ નીકળે) પીર ! તું સું જોવા કરે છે ? હમણાં જ એજ મળામાં કુચો મારી એને આ પલંગ સાથે બાંધી કે.

(૪)

ચારનો ભાઈ ઘડીચાર.

એક તરફથી પીર નરગીસને સાથે લઈ ન્યારે જહાનલે-ધનમાં ગયો ત્યારે તેણે અમીરને હોરકમની સમજા સરસમાન લઈ એ કલાક પછી શુભરને ત્યાં આવવાની છુટી રીતે પડેના આવી હતી. પીરના આત્મા યથા પછી હોરકમમાં એકેણે પડેણે અમીર સ્વપ્ત વિચારવા લાગ્યો:—“ અગ્ગા અમીર ! જે વજુ વપ કુછી તું નિરતે બાદશાહી મેળવી શો એકદમ માલમતા તને સહેલાઈથી મળી આવી છે. નરગીસની પેદીમાં એણમાં એણી બે

અમીર હેનર હુમીની, મુખ્યમાં તો હોતી. જોઈએ. એ માલમતા પીર તથા શુભરને સોંપવાથી તારો દિવસ જગતનાર નથી. એ અલમતા કોઈ મારવાડીને ત્યાં રહેતી. હાં. હુમ તરફ મળ ના અને આજ કાલ આવુ ચપેલી પુત્રાની રૂઢિસ અથવા ઘેડકમાં ઘેડા દોડાવી ધડીના હજી લાગમાં માલદાર બની ના.

નસીબે આખી ચારી ને શુભ વે તે બધા ગાંઠા, કરે લક્ષ્મી તિલક ને એ ફરી બેસે ખરેડ ગઠ; મળે ના યોગ આવા લાગ્યને ઉલટાવવાને બહુ, શુભાવે યોગ ને એવા, જગત તેને ગણે ગાંઠ.

મોટે દોરત અમીર, આ મળી આવેલા પ્રકરને શુભાવે તો તારા જેવા ગઠા, કોઈ નથી. બસ એજ નિયમ.” આયો નિયમ કરી અમીર બાંધી રાખેણે સરસમાન લઈ એક કામગીરી લવકોટ-રિયામાં બેસી કોલાખા તરફ આવેલા એક સાધારણ કાઠિયારનામાં ગયો તથા ત્યાં એક કોમરની બાડે લઈ તેણે પોતાની પાસેનો કુશળ સરસમાન એણી વતી કિમ્મતે વેચી નાખવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

મુજબમાં કલકાક એવા મારવાડીએ અસ્થિત લગાવે છે કે, જેઓ સા રૂપિયાનો માલ પંચ પચીસમાં પડારી પોતાની તોભેરી તર કરવાની છઠ્ઠા રાખે છે. લોભીઆ વસે ત્યાં કુનારા શુએ ન મરે એ લોકોકિત પ્રમાણે પીરએ પણ લગભગ ચારેક હજાર રૂપિયાનો સરસમાન અને પહેણું ગાંઠાં વેચી નાખી એક માલદાર મારવાડી પાસેથી રૂપિયા બે હજાર રોકડા મેળવ્યા, તથા બીજે દિવસે પુત્રાની રેઈસ હોવાથી તેણે એ રકમ લઈ રેઈસમાં જવાનો સંકલ્પ કર્યો.

(આ રહસ્યમ લેખના હુદમ મુનવતારો તથા રેઈસનું રહસ્ય હસીવતારો વિશેષ રસિક દિરસે આવતા અંકમાં જરૂર વાંચી.) અપૂર્ણ.

૬૦. ગેન્ડી સાથે.

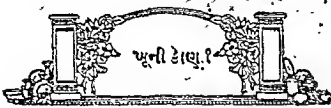
૬૧. સ્તીલાક ગોવીંદળની

અકળરશાહ કરતુરીની અગરબત્તી

એનો નવો રોડા લાવમાં ત્યાંથી પડેણે છે. આ અગરબત્તી ઉત્તમ અને પંદર રૂબડામાં જાવેણે હોવાથી તે મંદી, મસજીદ, “અના-યુન” વિગેરે કોમરના પ્રસંગમાં છુટી વપરાય છે. મુખ્ય, શુભરત, મહારાષ્ટ્ર લથા આકિસ વિગેરે દેવારોની અમારા માટેકેને તે બહુ મહત્ત્વ લેવાયે છે તે પણ અમારા માનવત નવા આગમાં ના મરી “અમરના” ઘાપ રજીદો અમરની પસંદ નહીં પડે તો પેસા અપશુલ, એજ વખત યાગ્ય હોયજ નરર લાવરી બસ (વિસ તોલાના) ૧ પાંદરા ૩, ૩ ૨ ૧) ના, ના, વેણાં મારે આસ માલદાર.

૬૨. સ્તીલાક ગોવીંદળ અગરબત્તીવાળા,

૨૩૨. વાગાદી કરીઆજા મળા, મુખ્ય ૩.

(સૂચક પદ્યોપાસન હોય વાંચી.)

અનુવાદક:—હરિલાલ પોપટલાલ શુક્લ, બી. એ.

(હું કે સાર:—સૌંદર્યનંદન મીસીસ ફોરેન્સ રીકાર્ડની પતિના મૃત્યુ બાદ તેમણી કે. વર્ષ મોટી વયના હોં. અલીની સાથે આરો સંબંધ રાખવાથી સમાજમાં નિંદા થવા લાગી. આખરે તેણીએ ડો. અલીને સંબંધ છોડી દઈ ખો. એવો સાર લગ કરાવ્યું નહીં મરું. ત્યાંથી આજની વાતો શરૂ થાય છે.)

“ મારી ઠીકરીએ મને જાણવું છે કે ને બનાવેથી તેણી આમા કુટુંબથી છુટી રહી હતી તે વાત તેણીએ (ફોરેન્સ) તમારી આગળ પુરેપુરી કહ્યું કરી છે. હું તે ખરું છું ”

આના જવાબમાં આર્થેસે જવાબ આપ્યો.

“ જાણ, તે વાત સાચી છે. અને ફોરેન્સના ખુલાસાથી મને તદન સંતોષ મળ્યો છે. ”

ત્યાર બાદ આ બાબત તેના (આર્થેસે) મા બાળને પણ જાણવવાને મેં તેને આગ્રહ કર્યો. જેના જવાબમાં આર્થેસે એવોએ મને નીચે પ્રમાણે કહ્યું:—

“ આમ કહી પહેલાં હું દેશ છેડીને ચાલ્યો જઈ, અને મારું મોટું કામને દૂરીથી બતાવી રહ્યો નહિ. વળી આખો બને સ્વતંત્ર વિચાર કરવાને પુખ્ત ઉમરના કહ્યો. તે પછી બીજાની સલાહ લેવાની જરૂર તો આમરી આજે ત આજેના બીજા માથુસને જાણવાની થી જરૂર છે. ડો. અલીનું નામ હું કવિબંધમાં કાઢ દિવસ ઉચ્ચારનાર નથી. ફોરેન્સે મને આ વાત આગળથી જાણવી તેને મારે હું ખરેખર તેણીને ધન્યવાદ આપું છું. ” આટલું જોઈતાં તેના મ્દેરો અંબાણે પડી ગયાં પણ બવાજ તો દુઃખ હતો. ફોરેન્સે ડો. અલી સાથેના તેણીના સંબંધ વિષે આર્થેસેનું શું કહ્યું હતું તે હજી સુધી જાણવું નથી પણ જેઓએ આ એવો કહેના અવાજ બરાબર ક્યો છે તેઓનું ધારવું એમ છે કે ફોરેન્સે આર્થેસને ફક્ત એટલું જ કહ્યું હતું કે “ ડો. અલીની સાથે મારી વૈધી ઉઠત પણ નિર્દોષ હતી. ”

લખનાં કોલકરા.

ફોરેન્સ અને ડો. અલીના સંબંધ ખરેખરી રીતે કેવો હતો તેની માહિતી આર્થેસને બરાબર મળી ગઈ હતી એ નીચેના પત્ર ઉપરથી જાણીત થાય છે. આર્થેસની મુદત્તી કહ્યું રાખવી કે નહિ, આ બાબતમાં જરૂર તેણી ચોક્કસ જાણતી હતી ત્યારે આ પત્ર તેણીએ આર્થેસને લખ્યો હતો.

મારા બહાલા આર્થેસ.

હું ફોરેન્સ પુખ્ત વિચાર કર્યા બાદ હું નિષ્કમ ઉપર આવી છું કે મેં મારો હાથ સ્વીકારવાની તારી ઈચ્છા પ્રજાગ દોષ તે આપણે જાન્યે

હજી એક વાર વધારે મળી જવું જોઈએ અને મને ખાતરી છે કે લગની પવિત્ર ગાંધી આપણે બને જરૂર સુખીજ થઈ. મારું કહેવાનું ફક્ત એજ છે કે આજે સુધી તું મારી સાથે જુદા પ્રમાણિકપણે વર્તેલ છે અને મને જરા પણ સંકા નથી કે તને પરણીને હું સુખીજ થાઉં પણ મારી બનાવની સ્વતંત્રતા વેચ્યા પહેલાં મને ખાતરી થયીજ નોંઝે કે તું મને સુખી કરીશ.

વળી મારે ખાસ જાણવું જોઈએ કે મેં ડો. અલીને લખી નાખ્યું છે કે હવે હું તેનું મોટું નેત્રા અગતીજ નથી. અને આપણે પરણીએ અથવા ન પરણીએ, પણ આ કરવાની તો પહેલી જરૂર છે. મને તારે વિષે સદાયે માનજ રહેશે અને તારા લક્ષમાં હું સદા આનંદ માનીત, કારણ કે તું એક, સન્નજન છે એવી મારી ખાસ માન્યતા છે. આ કાળ વિષે તારી શું આશિષ છે તે મને તું એકદમ જાણવ—

એજ તિ.

હું છું તારી સદાની રનેદાશિષી.

ફોરેન્સ રીકાર્ડ,

તા. ૨૦—બલબત્ર આ પવિત્ર છે.

આ પત્રથી સંપૂર્ણ ખાતરી થાય છે કે આર્થેસે તમામ બાબતથી વાકેફ હતો.

× × × ×

મીસીસ કોકેસે જેટલો પાસો.

મીસીસ કોકેસની સંપૂર્ણ ખાતરી હતી કે આર્થેસની મા આ સંબંધની તદન વિરખમ હતી અને ફોરેન્સને વિષે તેણીના વિચારો સારા ન હતા, છતાં પણ મીસીસ કોકેસે ફોરેન્સને આગ્રહ પૂરું કહ્યું કે ડો. અલી સાથેના તારા સંબંધ વિષેની દરેક બાબત તું આર્થેસની માને ખુલેલે ખુલેલી જાણવી દે. ” વળી તેણીએ આર્થેસને પણ એવી સલાહ આપી કે, ફોરેન્સે કહેલી તમામ બાબત તું મારી માને જાણવી દે. પરંતુ ઉપયોગથી કાઢીને તેણીની આ સલાહ માની નહિ. તેઓના બાવા વર્તનથી મીસીસ કોકેસને ધણેજ ખેદ થયો.

આર્થેસની માને આ ધરમકરેલી કલકિત વાતથી વાકેફ થાર કરવાને મીસીસ કોકેસ ધણીજ ખાતર હતી તેનાં બંને કારણ હતાં. કારણ કે, આર્થેસ અને ફોરેન્સનાં લગ્ન થાય તે મારે તે અત્યંતરણથી વિરુદ્ધ હતી. આ આશા અને તાલબાજ અંતે સંપૂર્ણ રીતે જાણવી હતી કે, ફોરેન્સ આર્થેસની થવા બાદ આ સોનાની ચલ્લી આપણી રહેશે નહિ. પ્રેમવિંજરમાં પૂરામા પછી ફોરેન્સ એવોની થઈ જશે અને પછી તેનું જોઈએ તેનું માન તથા મોભા રહેશે નહિ. અર્થત બને પતિપત્નીને છુટી છુટી સલાહ આપી અથવાથી મારવાની તેણીએ પ્રયોગ કરી નેમો, પણ તેમાં તેણી ફાવી નહિ.

અપૂર્ણ.

આ પત્ર બાદ પણ ખાતરીજ કહેર મુખે નં. ૬૩ મિમ્પેકલી પરેસ રૂપર લેડી નોય કાટ દિનું એવનેજ કે. એન. સેલર પ્રેસમાં કાપું છે અને તંત્રી જજકર મોડીલાસ રિવેરીએ મુખે નં. ૪ ગીરપાય અદામ બીરોડમાંથી પ્રકાશ કરું છે.

મોજ-મજહુના વાંચકોને ખાસ અડધી કિમ્મતે
સુંદર ચિત્રાથી સુશોભિત, રસસાગરથી ઉછળતી
અત્યંત લોકપ્રિય નવલકથા

પ્રમાદધનની પ્રભુતા

અથવા

સરસ્વતીચંદ્રનો ઉપસંહાર.

બીજી આવૃત્તિ પાકું સોનેરી પુસ્તક, એક કાગળ, મટાડી
સાપ્તહનાં ૪૦૦ પૃષ્ઠનું સચિત્ર, બોધક વાંચન

આ નવલકથાની કિમ્મત રૂ. ૪-૮-૦ હોવા છતાં

મોજ-મજહુની ઓફિસમાંથી રૂ. ૨-૪-૦
ની કિમ્મતે મળશે. બહારગામ માટે પોષ્ટેજ ભરવું.

મોજ-મજહુ કાર્યાલય

ગીરગામ ચર્ચ સામે ખરાબ બીલ્ડિંગ મુબંઈન. ૪

જીવાનીનું જોખમ અને ગ્રેમની મજા.

જીવાનીના જોખમમાં થયેલી

ભયંકર એકજ ભૂલ.

એથી ઘણાંજ નીખતતાં ખરબ પરિણામ.

પીલાસ જીવનમાં ગ્રેમ અને મોહોબતની મીઠી મધુરી છકતી
મજા બટતી હોય. કેલાસ જીવનનું સુખ ભોગવતું હોય તો નીચેની
પીલ્સ જલદી મંગાવી વાપરી ખાતી કરી જીઓ.

વડું પીગત માટે ખાસ ફર ૧ મોક્ષી કેટલોંગ મંગાવો. વાંચી
ખાતી કરો. કેટલોંગ વી. પી. થી મોકલવા નથી. રા. ૧ આર્ટીકલ
લોંગ લાંબાવામાં આવશે.

હરસ, માસ, ભગદેર, કંઠમાળ, શારણગાર્ક—*Hornia*
સંમેલણી તથા અતીસારને રામખાણને ઉપાય છે. અંગ્રાડીયાની
અન્નમારણના રા. ૧૫૦.

કીંગ ઓફ ટાનીક પીલ્સ—કાપમની શક્તિ મેળવતી હોય,
કેવલતા પુર નેચ પાવર લેવું હોય તો એકવાર કીંગ ઓફ ટાનીક
પીલ્સ વાપરો. કીમત એક ગોળીના રા. ૫.

નાર્સ પીલ્સ—અધિા કસાકસાં અદભૂત ચમકાર તથા પુર
નેચ પાવર ગેટા કરે છે. કીમત એક ગોળીના રા. ૫.

દુબલ ફાર્મસી.

ગીરગામ ત્રામ દરખાસ, મુબંઈ નં. ૪.

તા. ૨૪ સરનામું—*"Duple" Bombay.*

શું તમારે ઘેર બેઠા હારમોનીયમ
શીખવું છે? તો... આજેજ મંગાવો.
"ભારત સંગીત બ. રાખડી" ... ૮-૮-૦
"ભારત મ્યુઝીક ગાર્ડ" "ભાગ ૨ ભાગ, ૧-૪-૦"
"ભારત મ્યુઝીક ગાર્ડ" "ભાગ ૨ ભાગ, ૧-૮-૦"

સોલ જોન્સ-
વર્ધમાન
એન્ડ સન્સ
પામધુની
મુબંઈ-૨

ભારત સંગીત

પ્રા. ભારતલાલ પુનેમથંદ

દરેક બતના પાંચત્રો-શા.
જીલ લગાવી મુબંઈ.

તમારા ગાલ ગુલાબી કરવા હોય તો
હીમાલયા રનો

(જરમન બનાવક)

આમરીને મુંબાઈ રેશમ કરી, તંદુરસ્તીની લાગી ચકો
ખમ, બીલ, સુંમડા દાગ ઉપર ફાંક કરી આગમ કો
ખુબસુરત બનવાનો એકજ છતાજ હોતો સફતીવ

દરેક ગાંધી વેચે છે.

એન-ટી-ડી. એચ. જીવણદાસ એન્ડ
મંગળદાસ રેશ-

સંગ્રહ, સંધીવા અને માથાના ચરકાથી શા માટે
આધારીશ અને ચરકાનાં દર્દોની બીમારી શા
ખબરમાં વેચાતા દરેક અમથી આપોતો અમારો

હિપ્નોટિક બામ

એક વખત વાપરી ખાતી કરો.

શીશીના આના આઠા.

સ્વદેશી ઓઈલ એન્ડ પ. મે. ફર્ડિન માલા-બી. બી.
દરેક વેપારીઓને ત્યાંથી મળશે.

નોંધવું છે:—મુબંઈ વજેર દેવાવરના પાણી લાગી
હળી તથા ધાતુશયના બાધિવાળા દર્દીઓ. અખારી તથા
સેકેડ સરદીશીકો મળ્યાં છે,

સખો અથવા મજા.

વેચ શાકો જીવણલાલ મોહનલાલ.
શુ. ૨૪ અશરી-વાયા વડવાણ રૂપ.

મોજ-મજલના વાંચકોને ખાસ અડધી કિમ્મતે
સુંદર ચિત્રાથી સુશોભિત, રસસાગરથી ઉછળતી
અત્યંત લોકપ્રિય નવલકથા

પ્રમાદધનની પ્રભુતા

અથવા

સરસ્વતીચંદ્રનો ઉપસંહાર.

બીજી આવૃત્તિ 'પાકું' સોનરી પુકું, એક કાગળ, મોટી
સામગ્રીનાં ૪૦૦ પૃષ્ઠ રસિક, એકાંક વાંચન

આ નવલકથાની કિમ્મત રૂ. ૪-૮-૦ હોવા છતાં

મોજ-મજલની એક્સિસમાંથી રૂ. ૨-૪-૦

ની કિમ્મતે મળશે. પંદારગામ માટે પોષ્ટજ ભુકું.

મોજ-મજલ કાર્યાલય

મીરાગામ ચર્ચ સામે ખરાબ બીલ્ડિંગ મુબંઈન. ૪

જીવાનીજી: જોયન અને પ્રેમની મજા.

જીવાનીના જોયનમાં થયેલી

લયકર એકજ ભૂલ.

એથી ઘણાજ નીપજતાં ખરબ ખરિદામ.

વીવાસ બુલનમાં પ્રેમ અને મોહિત્વની મીઠી મજૂરી ફિક્તી
મજા લેતી હોય, દેવાસ બુલનમાં સુખ ભોગવતું હોય તો નીચેની
પીલ્સ જલદી મંગાની વાપરી ખાતરી કરી જુઓ.

પરંતુ ધીગત માટે ખાસ રા. ૧ મોકલી કેટલાય મંગાવો. વધી
ખાતરી કરો. કેટલાય વી. પી. થી મોકલતા નથી. રા. ૧ અને કેટલાય
મોકલવામાં આવશે.

હરેસ, માર્સ, ભાગદર, કંઠમાળ, સાદજીમાં—Hornia
સંમલથી તથા અતીસારનો રામખાણનો ઉપાય છે. આવાધીયાની
અનુમાપના રા. ૧૫૦.

કોંગ એડ રાનીક પીલ્સ—કામની સહિત મેળવતી હોય,
કેવનનો પૂરે નેશ પાવર મેલો હોય તો એક વાર કોંગ એડ રાનીક
પીલ્સ વાપરો. ક્રીમિત એક જોળીના રા. ૫.

નાઈક પીલ્સ—આપના કલાકમાં અદભૂત ચમત્કાર તથા પૂરે
નેશ પાવર મેલો કરે છે. ક્રીમિત એક જોળીના રા. ૭.

દુબલ કાર્મસી.

મીરાગામ રામ દરમતર, મુબંઈ નં ૪.

તારણ સરનામું—“Dubie” Bombay.

શું તમારે ઘેર બેઠા હારમોનીયમ
શીખવું છે? તો આજેજ મંગાવો.
“ભારત સંગીત બારખરી” ... ૮-૮-૦
“ભારત મ્યુઝીક ગાઈડ” ભાગ ૧ લો, ૧-૪-૦
“ભારત મ્યુઝીક ગાઈડ” ભાગ ૨ લો, ૧-૨-૦

ભારત સંગીત વિદ્યાલય

પ્રો. ભારતલાલ યુનેમચંદ માર

દરેક ભાતના વાળજો શીખ

ગુલ લવાડી મુબંઈ.

તમારા ગાલ ગુલાબી કરવા હોય તો વા

હીમાલયા રનો.

(૦૨મન બનાવર)

આમરીને સુંવાળી રેશમ કરી, તંદુરસ્તીની લાક્ષી સંધે
ખસ, ખીલ, સુંમળા દાગ ઉપર દીકે કરી આપના કરે
સુખસુરત મનપાતો એકજ ધણજ ધંમની સફેદી વગે
દરેક ગાંધી વેચે છે.

એન ટી-ઈ. એચ. જીવજીદાસ એન્ડ કું.
મંગળદાસ રોડ- મુબંઈ

સંગ્રામ, સંગીત અને માયાના ચરકાથી શા માટે હેરન
આધારીસ અને મસ્તકની દોની ખીમતી શા માટે જોગવો
ખજારમાં વેચાતા દરેક આમથી ચર્ચીય તો

હિપ્નોટિક બા

એક વખત વાપરી ખાતરી કરો.

શરીરનાં આનંદ આઠ.

સ્વદેશી એઇલ એન્ડ પ. મે. કું. માલાડ-બી. બી.
દરેક વેપારીએને ત્યાંથી મળશે.

નોઈએ છે:—મુબંઈ વગેરે દેશાવરના પાણી લાઈ
ફણી તથા ધાતુશયના બાધિવાળા દર્દીઓ આમથી દવા
સેકેડો સરડીદો મળ્યા છે.

લખો અથવા મંગા.

વૈદ્ય શાસ્ત્રી જીવજીદાસ મોહન

સુ. રાજદારી-વાયા વહવાજી

મોજ-મોજ

[૪.૧૬]

તા ૭ મી સપ્ટેમ્બર
૧૯૨૨.

વસંતના કે વારંગના ?

[અંક ૨૨ સે.]
સાપ્તાહિક મુલ્ય ૬

બેઝારની ક્યો ન હો તાજા શિકારે બચે હું;
ચોટ વો ખાઈ હું દિલપર બે ફલી ખાઈ ન થી.

પાણિક લવાજમ.
૩.૪-૦-૦

છરકે નહિ કુબધમાં
૧ આનો
મહાનગમ સવા આનો

આજના કોબાનો કમ.

એવા હો ! ... (રા. મણીક)
વસંતના કે વારંગના ? ... (રા. બાબાસ કર વર્મી)
હા.....સા ... (રા. મુલ મણીક)

એક કુદરીમાં સાદસ કર્યો. (રા. મંજુલાલ મો. દેસાઈ)
સિનેમાની શોખ ... (રા. ચિત્રપદ)
મનમનસુ બનાવીર... (ચ. અનુભવી)

સૌરાષ્ટ્ર કિનેમેટોગ્રાફ કંપની,

રાજકોટનું પ્રેમરસથી તરબતર બનેલું સામાજિક ચિત્રપટ

શરીફ બદમાશ

એક નિર્દોષ
મુન્દરીના છગ-
રમાં શુદ્ધ પ્રેમ
કેવી ખુબીથી
પાતાનો પ્રભાવ
બેસાડે છે,

શરીફ બદમાશ
એ નાગનીનના
રતિરસનો સ્વાદ
આખવા કેવાં કુટિલ
ભયંકર કાવચાં
રચે છે તેનો
હિલપજીર મનોહર
ચીતાર.

તથા હમી હમીને કાળજીને ઉચ્ચાવી નાખે એવી કાંટી કાચેલી
ઈશકનો ઉમેદવાર.

મુલક દેરાધારી! અને એક ભાવચાતુર! પ્રેમ અને દુવચનાં તેણે એ બધું લેવા માટે જરૂર આ રીતબતા
પણ એ અને લેવા પડી એથી અચાને આક્રિત પામીને.
તીર્થ ૧૨ મી સપ્ટેમ્બરથી શરૂ

૪૦—સીનેમા મેજેસ્ટીકમાં, ગીરગામ-મુંબઈ.

[ભાવપદ સુદ ૯]

રવિવાર તારીખ ૭ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૪.

[૫. ૧ છ. અંક ૨૨ મો.]

એવા હો !

ન સમજે ભાવ કે ભાષા એનેજર હો તો એવા હો,
કે સાહિત્યની શોરી કવિવર હો તો એવા હો.-૧
ન છાપે મોડલે પાઠાં ન આપે પત્રો ઉતર,
કે પ્રાસન્ન દીગેય પણ એકીર હો તો એવા હો.-૨
ન લીધી હો કંદી શિક્ષા ન હો કંઈ જ્ઞાન સંગીતવું,
અભિનયમાં અતિશયોક્તિએ એકર હો તો એવા હો.-૩
તથી ઉપમા નથો શૃંગાર નવી શૈલિ મંથા શબ્દો,
નવિનતાથી ભેદ્યું મરતક એ રાક્ષસ હો તો એવા હો.-૪
કહે બોલે લખે છાપે પરંતુ નાં કંઈ પોતે,
મથો આવે અલગ થાતાં બે દીકર હો તો એવા હો.-૫.
દિનેની દાઝના દીકમાં ન લીતિ ન્યાયના ટોહની,
અસીલોને કંઈ કુખડા બંધીર હો તો એવા હો.-૬
કંઈ કંઈ પેટની અંદર બધાવે આંખપર પારો,
ફીવરને કંઠેરા કહેના બે ડાકર હો તો એવા હો.-૭
શરીર પાશ્વર્ય રમણીયું અને લેખાસ ભારવતો,
કળાનું ખૂન કરનાર સુસન્ધર હો તો એવા હો.-૮
ઉઘાવે બાપની દાલત રહે ચક્રચૂર દારમાં,
નથાવે વૃત્ય કન્યાઓ તત્તંગર હો તો એવા હો.-૯
મુણી સ્થુલાધના નાકો કદય ધૂલ ઉઠે ઘર ઘર,
જ્યુલિયે ભેર અથગા પર દિલાવર હો તો એવા હો.-૧૦
ભરી બંકુકે બે નાળી લગાવે કારમી ગાળી,
હલે તેતર કખૂનરને બહાર હો તો એવા હો.-૧૧
અતિ પ્રેમે કરી પોષણ અતિ રોહો કંઈ શિક્ષણ,
વેચે બહેનમાં પુત્રી માવિતર હો તો એવા હો.-૧૨
હાલ હાના બની કાલ ખુશામત પણ કરે આગી,
પણીથી જોડતા તેવું બિરહર હો તો એવા હો.-૧૩
અભિમય દુષ્ટિથી પેણી પીલાવે ગહેના પાશમાં,
કે મુલ પછી માતમ બે દીકર હો તો એવા હો.-૧૪
તખત તે તાજના મારે કંદી કે કલે દારને,
ન લે મરતાં કંઈ સાથે મિકંદર હો તો એવા હો.-૧૫
મરીક.

વલ્લભા કે વારાંગના ?

(ગાંધી સંપ્રત્તિ)

લખનાર:- શ્રીમોહન દાસ ગાંધી.

મધુકાન્ત તથા તેની ભાવિ સહપંથિઓ શ્રીમતી યમુના વધ્યે
આવેલા પત્રવ્યવહારમાં જાણ્યા મુજબ મધુકાન્તના હાથમાં
'યુગરાતી' પત્ર અને યમુનાના હાથમાં મધુકાન્તે તેના પર લખેલા
કાવ્યો હતા. મધુકાન્ત જે વખતે બાબુલનાથના બગીચામાં મથો
ત્યારે તેની ભાવિ ધર્મપત્ની નિર્મલે લતા મંડપમાં પ્રથમથીજ આરોને
મંડપની શોભામાં અભિરુચિ કરી રહી હતી. તેના સુન્દર શરીરની
શોભામાં વડે કરનાર તેવું સુન્દરતર વનકમળ તથા મુન્દરતમ વનુઓનું
અવલોકન કરીને મધુકાન્ત તો કેવળ મુગ્ધ થઈ ગયો. કેટલીક દાયો
પરંત તે મંદમુગ્ધની પેઠે અચાંક મરેને ઉભોજ રહ્યો. મધુકાન્તની
એ સ્થિતિના સત્ત્વ કારણે શ્રીમતી યમુના દેવી બરાબર ભણી ગઈ
હતી. પેલાના અપચ્છાનુભૂ લોનદમની સંદર્ભોપાસક મધુકાન્તના હૃદય
પર નેટ્યો અને એવો પ્રભાવ પડારતું તેણે પારી રાખેતું હતું, તેણે
અને તેવો પ્રભાવ અવશ્યમેષ પડી ગયો હતો. એટલે કે શ્રીમતી
યમુનાની સ્વર્ણ સૌન્દર્યના પ્રભાવ વિષયક ધારણા સંચા સત્ય
નીવડી હતી. તેથી તેણે કેટલીક વાર યંત્રી તો મધુકાન્તની એ દશાનું
નિરીક્ષણ કરી કહ્યું.

“મહાશય 'મધુકાન્ત' ! અહીં આવાનો સાથેજ આવ
એવા તા વિચારવારિયમાં નિખન થઇ ગયા છે કે પારી સાથે
વાર્તાલાપ પણ કરતા નથી ?” શ્રીમતી યમુનાએ ત્રિજ્ઞાવિનિમિત્ત
સ્વરથી મધુકાન્તને આ પ્રકારનો પ્રશ્ન પૂછ્યો.

“શ્રીમતી યમુનાદેવી ! મારા વિચારનું કારણ કવિઓ તથા
ચિત્રકારોની કવના સામ્યો સમાન ત્યારે સંમિત લાવવજ છે.”
મધુકાન્તે યમુનાથી જરા દૂર તેજ બાંકણી બાજુમાં ઉભા રહી
જવાબ દીધો.

“કું” કહે શરીર આપને એટલું બધું સુન્દર જાયુય છે ?”
યમુનાએ બીજો પ્રશ્ન પૂછ્યો.

“એમાં શકાજ શી છે ? મેં આજ દિવસ સૂર્યામાં અનેક
સૌન્દર્યવતી સ્ત્રીઓ જોઇ છે, પરંતુ તમારા જેવું પ્રભાવશાલિ

સોનરે તે મેં કાઢ પણ સીમાં નેડું નથી." મધુકાન્તે હાથમાં પ્રચુર દીધો.

"આ વાન ને કે મને તો પશુપત્કુલ લાગે છે તે પણ થોડી વારને માટે આપણે એમ માની લઇએ કે હું રૂપવતી છું, તો પછી આટલી સીમાં પશુપત્કુલ આપ આપકરિયત થઈ ગયા એવું મારું કારણ હશે વાર?" યમુનાએ કાંઈ વિશિષ્ટ હેતુને લક્ષમાં રાખીને તીવ્ર પ્રેમ પાછો.

"એનાં બે કારણ છે. એણે કે પ્રથમ તો તમારા પ્રેમ કે પ્રેમ દિશી બેડું રહેલો છું; માત્ર એટલું જ નહિ, કિન્તુ મારા હૃદયમાં અત્યારે ભોળાસનાએ નિવાસ કરેલો છે. બીજું કારણ કવિવલ્લુમાં છે તે ને સાંભળવાની ઈચ્છા હોય તો કહું." મધુકાન્તે કહ્યું.

"કહે, હું પછી જ બુદ્ધિથી સાંભળીશ; આવ એટલું જ નહિ, કિન્તુ મારા મિત્રતાના મુખમાંથી નીચેથી કવિવલ્લુને હું રચિત ઉપર લખી રાખીશ." યમુનાએ થીલું કારણ સાંભળવાની ઈચ્છા દર્શાવી. મધુકાન્તે તેના જમણા હાથમાં પોતાનો હાથ મુકી નજર નહોતો જઈ કહ્યું—

એકરારી કરે ન હો તાજ રીકારે કરેક હું;
ચોર વો ખાહ હું દિલપર ને કહી ખાઈ ન થી.

અરિયતા કિંવા અસ્વસ્થતા શા માટે ન હોય? પ્રેમને પ્રથમ જ ટિકાર (બોલ) ધોરેલો છું. કાંઈ દિવસ નહિ અનુભવેલો આવ્યાત કિંવા પ્રહાર મારા હૃદયપર ધોરેલો છે." મધુકાન્તે અર્થ સહિત કવિવલ્લુ સંભળાવી.

"પરંતુ મારી રિધિને આપના નેડી શા કારણથી થઈ ગઈ વાર?" યમુનાએ પોતાની પગ તેની જ દશા હોવાનું બતાવ્યું.

"એ તો અગત્ય છે ને! પ્રેમની જે ભાવના મારા હૃદયમાં નાશ થઈ છે તેજ તમારા હૃદયમાં પણ નાશ થતી નેહણે, એવો માનસશાસ્ત્રને તથા પ્રેમશાસ્ત્રને સિદ્ધાન્ત છે. એટલે કે મારા હૃદયમાં જે પ્રેમ ભાવના તથા પ્રેમની મસ્તી દરિયોવર થઈ છે તે તમારા હૃદયની રિધિનું કેવળ અનિબિંબ છે." મધુકાન્તે તેની નંદકમાં બાંધપર ભેરી સતોપકારક પ્રશ્નોએ કહ્યું.

"વાર, હારે હવે આપણી મુલાકાતનું પરિણામ નિર્ધારિત થયું નેહણે." યમુનાએ મુશ્કેલી વાન્યે આરંભ કર્યો.

"પરિણામમાં મહાશય મધુકાન્ત તથા મહાશય યમુના દેવીનાં પ્રેમશય કિંવા સ્નેહશય રિધિનાએ નિર્ધારિત કરેલો છે. આ લતા-મંડપ એજ હૃદયમંડપ, અને મનિપંથમાં થકા નથી છતાં યી વાણુવનાય મહાદેવને આપણા આ રેકે સમના સામી તરીકે જણવમાં કાંઈ પણ બાંધ આરે તેમ નથી. અર્થથી નીચેકરી ગામીમાં ખેસી આંચે મતી સાથે અને કરો સેવકની પર્જીકીને પતન!" મધુકાન્તે સ્પષ્ટ સંદેશમાં પોતાને મનોભાવ કહી સંભળાવ્યો.

"આને રિધિવર છે તેનું કાંઈ નહિ કે હું આજ કહેલો હો તો મારા તરફથી તો જરાય વારી નથી." યમુનાએ રિધિવર કરી કહ્યું.

"તમારા મનમાં શંકા ન હોય તો હું એના વડેના મિત્રપ્રથ માનશે નથી, મારી રિધિને દાસ એરી થઈ છે કે ને તમે અત્યારે મારાં પર ક્રૂષ કરી મારો સાથે નહિ આશો, તો મતી રાત્રિ થી

રતિ વજો એ હું કહી શકતો નથી." મધુકાન્તે પોતાના મનની વ્યુત્ક્રમ સંદેશોદાર વલ્લુની બતારી અને મામિ કાંતોથી યમુનાને પોતાની સાથે લઈ જવાની ઈચ્છા દર્શાવી દીધી.

"બધુ સારું ત્યારે, હું મારાં મિત્રતાને વધારે હેરાન કરવા માગતી નથી." એમ કહીને યમુનાએ કાંઈ પણ વિચાર કર્યા વગર પોતાનું મસ્તક મધુકાન્તના બોળામાં ઝુકાવી દીધું. મધુકાન્તે પણ આ અનુભવે મોક્ષા અવસરનો લઈ શકાય તેટલો લાભ લઈ લીધો. તેણે પોતાના બોળાને યમુનાના ગેરવલ્લું સુકામય તથા સુદર કપોલ પર અતિશય આવેશપૂર્વક દબાવી દીધા; માત્ર એટલું જ નહિ, કિન્તુ વધવા જતા અપકારના સામ્રાજ્યમાં તેણે તેની સુકામય દેહસતને પોતાના બાહુપાથવરે બાંધી પગ લીધી. પાંચેક મિનિટ એ રિધિતિમાં વીત્યા ક્યા પછી તેણે ત્યાંથી નીચે બેળમાં અને એક વિકરોરિયા હારે કરી ગિરમામ બંધકાશ તરફ બેપકી ગયાં.

(૩)

છુટકા અને ફેરાયો.

મધુકાન્તે કાંઈ પણ પ્રકારની પરીક્ષા કર્યા વગર જ વિલમ્બની વધુને પોતાની ધર્મપત્ની બનાવી દીધી છે, એ વાનની ભ્યારે સ્વાસ્થ્ય ભાળને બજાર પડી ત્યારે તે મધુકાન્તની અધ્યવહારિક તથા અદર-દર્શી સુદિનો વિચાર કરીને અનિશ્ચય બિન થયો હતો. તે છતાં પણ મધુકાન્તને પોતાનો મિત્ર લેખીને તેણે 'યમુનામાં એકદમ રિધિવલ નહિ મધુકાની તથા તેના સાથે જમુના તૈયાર કરાવવાની અધ્યય ખરીદ કરવાની શીખતા' નહિ કરવાની' સમાહ આપી હતી. પરંતુ મધુકાન્તના સૌન્દર્યભૂષણે હૃદયમાં એ સમજના નિવાસ મારેનું સ્થાન રજૂ નહોતું. તેનું પરિણામ અભવે એવો મતીને ને વિશ્વગ્રોહકર્તા આમ્ય હતું. એટલે કે માત્ર ચાર, માત્રનો કાળ-પીલા પડી તેજ રિવાહિન જનનને અંત આવી ગયો હતો. શ્રીમંતી યમુના મધુકાન્ત પરમાંથી નવાં તથા શીમની વસ્ત્રો, સર્વ આમ્યજો અને લઈ શકે માં તેટલાં વાસણો લઈને ધોણે રિધે આરોહી પાટોશીઆના રેખ પચાવન કરી ગયાં હતાં! પાટોશીઆના લોભે ભ્યારે એ શ્રીમતી અમ કસણું કારણ પૂછ્યું, ત્યારે તેમણે એવો જવાબ આપ્યો હતો કે:

"આપતી કામે અમારે અમારા વેન સુરત જવાનું હોવાં બધો સામાન મતી એક જહેનને ત્યાં રાખવાનો છે; કારણ કે, ન અને એક રિવાજવાનું ભારે રાખવાનાં છીએ." આટલા સતોપકાર પ્રજાસા પડી પાટોશીઆ મધુકાન્તનાં સિસિતા અને માનનીયા મુદિ ભૂપી પર શંકા સામટી લાવે વારફ તેમણે તે ઉલ્લી શીમની યમુના સરસામાન બંધકા કાદવામાં, નીચે ઉતારવામાં અને એવાં બીજાં જ કામેમાં મદદ કરી હતી.

રાત્રિ મધુકાન્ત ઘેર આવ્યો ત્યારે સ્પષ્ટ તાણું વાણેકું નેહું તે વિચારમાં પડ્યો. એટલામાં એક પાટોશીની બાંધકાએ રોડની આર્થ ને અને મધુકાન્તના અગસાને બાજી લીધી કહ્યું કે: "મધુકાન્ત, જન-કાકો તો આજે તમારો નવો રમ થઈને છે ત્યાં છે. તમાં જમવાનું પણ તેણે ત્યાં જ કરવાનાં છે; કારણકે, તેમાં એક એરે પણ ત્યાંજ રહે છે."

એ સ્થાનના સમાચાર સાંભળીને મધુકાન્તની સ્થિતિ કેવી થઈ હશે તેવી યથાચર કલ્પના કેવળ અનુભવીઓએ કરી શકે તેમ છે. તેની આટલા વર્ષોની ઉપાનિષત કરેલી સંપત્તિ તથા પ્રતિષ્ઠા પર પાછી ફરવાને જે સ્ત્રી પહેલેથી ખચર આપ્યા વિનાજ આવ્ય હાથલાળી આપીને ચાલતી થઈ મધ, તેનો વિચાર કરતાં મધુકાન્તના કલ્પમાં કોષ, ગ્રામી, પ્રતિષ્ઠિત તથા સ્વક્રમી કુદિલીનતા વિષયક કેટલાય વિચારો આવ્યા અને ગયા. કેટલીક વાર સૂઈ તો થઈ શકે અને શું ન કરવું એ પણ તેને સ્પષ્ટ નહિ. પહેલાં તો તેને પેલિસમાં ખચર આપવાનો વિચાર થયો, પછી સતમની દોષમાં જવાનો અને ત્યાર પછી સારાલાખી પાસે બસી તેની સલાહ લેવાનો વિચાર થયો. એટલામાં તેનો હાથ અનામતો કાટના અંદરના ખીસમાં પડતાં ચાવીઓને ઝૂમણે મળ્યા આવ્યો. ધરની ચાવીઓને ઝૂમણે તો ઓમતી યમુનાને આપી દીધી હતી. જે તાણું યમુના-દેવી વાસી ગયાં હતાં તેની જે ચાવીઓ હતી અને તેમાંની એક મધુકાન્ત પાસે પણ હતી. તેની સદાપતાથી તેણે તાણું ઉપાડ્યું. ખીસામાંની દિવાલખાની પેટી કાઢીને ધરમાં દોષા કર્યા. ચારે તરફ દબિ નાખીને તેણે બધું જોઈ લીધું. કપાલે હાથ દબને તેણે 'સારાલાખી ! મેં તમારી સલાહ જરા પણ ગણ્યારી નહિ તેલું' પરિણામ કું આજે પ્રત્યક્ષ લોભ રહ્યો છું." એટલા સખ્યે ઉચ્ચાર્યાં અને ત્યાર પછી તે ફરીથી તાણું વાસીને નેટલી ઉતાવળથી આવ્યો હતો તેમજીજી મંદતાથી નીચે ઉતરી ગયો. સારામાં સારી એક સાંજમાં જન્મને તેણે પહેલાં તો પેટની પૂળતો પ્રબંધ કર્યો અને પછી તેની શત સ્ત્રી ગિરગામ તથા શાન્દેરકાના રસતાપર ગાંઠની ષેઠે ચચર લગાવ્યા પછી તે ડાંગેમાંનો પોતાના રૂમમાં આવીને સ્થિત થયો.

ઉપર્યુક્ત ઘટનાને કેટલાક માસનો કાળ વીત્યા પછી એક દિવસ એક ઝૂંબરાતી સાપ્તાહિક પત્રમાં નિર્નલિખિત વિશાપન મધુકાન્તના પરિવારમાં આવ્યું હતું.

"એક સુશિલિત, સુરચર તથા શુદ્ધાચર આપણે પૂર્વથી કોઈ પણ સાધનસંપત્તિ અને સ્વદેશીયતા વાવનાવાળા આપણે પુણ્યોને લઈ સંબંધથી જોડાવા છએ છે. ઉમેરવામાં નીચેના સંવાદો પત્રવ્યવહાર કરવા; બની શકે તો પોતાના ફેરોમાં પણ મોકલવો.

શ્રીમતી સરસ્વતી.
૦/૦ 'દિ-કુરચાલ', કાટ; સુ/બા.
આ વિશાપનમાંની શ્રીમતી સરસ્વતી સાથે પણ મધુકાન્તે "સ્વદેશીય સુધાકર" ના નામથી પત્રવ્યવહાર કર્યો. આ વખતે તેના મિત્ર સારાલાખી સંપૂર્ણ સંમતિ હતી.

(૪)

ભુનાં પાંચે નવા લિખાસમાં.

મધુકાન્ત સુધાકર થઈ શકે તો યમુના સરસ્વતી સા મો ને આજ વારે આરબ થોગે શીમાન મધુકાન્ત મહાદાયને એજ શ્રદ્ધા અને શીમતી યમુનાદેવીને એજ સ્વામીની પ્રાર્થિત થઈ હતી. એટલે કે ભુનાં પાંચે નવા લિખાસમાં એક ખીમની સખે

અગ્રણી હતી ! આ કાચમાં સારાલાખી જેવા ભુના વિચારના પુરોષ સંમતિ આપી હતી તેલું કહિ પણ કારણ તો હોયું જ નહિએ. 'દિ-કુરચાલ' ની ઓફિસના લિખાપન વિશાપન દેશને કે બહારના આતમા કામ કરનાર કલકે તેને એવા ખચર આપ્યા હતા કે 'યમુના નામની એક સ્વવતી રમણીએ સરસ્વતી નામ ધારણ કરીને લગ્નની બહેનખચર આપેલી છે.' આ વાત જાણ્યા પછી તેણે મધુકાન્તને સુધાકર થવાની સલાહ આપી હતી.

અહીં એટલું જણાવવાની જરૂર છે કે યમુનાના પ્રથમ વારના પચાપન પછી મધુકાન્ત પહેરવેષમાં, રહેણી કરણીમાં તથા ભાવનામાં સ્વદેશીય થયો હતો. આજનાં વિશાપન દેશને કે બહારના કામી માટે તેણે લાડી, મૂંછા તથા માથાના વાળ વધારી દીધા હતા. વિશાપતી વચ્ચે તે પેટમાં મૂકીને શુદ્ધ એટલે કે હાથે કાઢી અને હાથે વલુલી ખાદીની વચ્ચે ધારણ કર્યો હતો. પત્રમાં જૂરને જરૂરે ચ'પલો અને હાથમાં વિશાપતી જીતીને બદલે ખાદીની જીતીને જોવામાં આવતાં હતાં. પત્રવ્યવહાર કરતી વખતે તેણે કામગીરી સારાલાખી પાસે લખાવ્યા હતા અને પોતાના ફેરોમાં જોડાવ્યા નહોતા. "દેશીયતાને તે વળી ફેરોમાંથી થી જરૂર હોય ! ફેરોમાં પચાપને એટલે કે ફરક રીતે વિશાપતી વચ્ચેમાં તથા વિશાપતી લાવનાઓને ઉત્તેજન આપતું ! શું ભારે મારા જેણે સુવત સ્વદેશીયક એમ કરે એણે તમે છએ છો ! કું હાથે છું કે તમે ના જ કહેશો." આના કમળે તેણે આ વખતના પત્રોમાં લખાવ્યા હતા તેથી ફેરોમાં નહિ મોકલવા વિશે શ્રીમતી યમુના (સરસ્વતી) તે સેધ માર પણ ટાંક થઈ નહોતી. વળી તેમના મેળાપનું સ્થાન આ સ્થાન બદલે મગી રોડ રસ્થા પાસેના બમ્બામાં રાખવામાં આવ્યું હતું અને મેળાપને વખત સાંજના સાત અને આઠની વચ્ચેનો રાખવામાં આવ્યો હતો. આપ કહ્યું પત્રપૂર્ણ બવવારને લીધે આ સુધાકર અને કાઈ નહિ પણ મધુકાન્ત જ છે. એણે શ્રીમતી યમુના જણી શક્યાં નહોતાં. તેમના મનથી તે તેઓ કાઈ નવા જ પુરને મીટી રહ્યાં હતાં ! બધું નહીં થઈ ગયા પછી જ્યારે તેઓ બન્ને ઘેર આવ્યાં ત્યારે બધો જોડ શ્રીમતી યમુનાના જણવામાં આવી ગયો. તેમણે મધુકાન્તના ચારણમાં પડીને આ પ્રાસારો દીનનો-દઈકે રાખે ઉચ્ચાર્યો હતો :

"મારું નામ સરસ્વતી નહિ કિન્તુ યમુના છે. હું આપની સાથે એક વાર વિશાપકાત કરી ચૂકી છું. આજ ધારા તો મને પેલિસના હાથમાં આપી રહ્યો છો. પરંતુ આપના ઉઠાર અંતઃકરણનો મને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે. મને તેથી તો પણ પોતાની પદ્ધતિને પેલિસના હાથમાં આપતાં સધારણ ચાલુસ પણ વિચાર કરે છે, તો આજ શીમાન તો શિલિત તેમજ પ્રતિષ્ઠિત પુરો છે. હું આપના ચરણોમાં પડીને મારા પૂર્વ અપરાધોની ક્ષમા માગું છું."

એક રૂપસુંદરી રમણી પુરુષના સચ્ચોમાં પડીને તથા નેત્રોમાં અણુ લાગીને આ પ્રમણે શામાની માયાના કરે, તે એકે તેરે પતાવું-હવે પુરો પણ મળે તત્ત્વ એમાં લેધ માત્ર પણ ટાંક નથી. મધુકાન્ત કેવો હશે એ બમ્બરા વચ્ચેનો નેત્રોમાં જણાવવાની જરૂર કાન્ત કેવો હશે એ બમ્બરા વચ્ચેનો નેત્રોમાં જણાવવાની જરૂર નથી. તેણે યમુનાને બે હાથ વડે ઉઠાડીને પોતાના સુખમાંમાં લીધી

તથા તેના બાહ્યપ્રદેશ, મરતક અને હેવર કે પોણે પર અસંખ્ય યુગ્મનો કપાં ।

પુનઃ કેટલાક માસનો કાળ પૂર્વવત્ પરમ સુખમાં વીતી ગયો. મધુકાન્ત ધીરે ધીરે પોતાની પ્રાજ્ઞાના યુગ્મના પૂર્વવત્ વિશ્વાસ મૂકવા લાગ્યો. પ્રથમ લગ્નકાલના, પછી દાગીના અને હેવરે પોતાની રોકડ પછુ નેજે નિઃકંઠ યદને યમુનાને સોંપી દીધાં. હવે તો યમુના બહુ સુશીલ, બહુ નમ્ર, બહુ વિવેકિની અને બહુ કરકસરથી ગૃહવ્યવહાર ચલાવનારી થઈ ગઈ હતી. મધુકાન્ત કોઈ કોઈ વાર સમાજ વિષયક લેખ કિંવા વાર્તા લખતો હતો. તેણે પોતાના પેપરના દિવાળીના વિશેષ અંકમાં એક સામાજિક મત્ત-ટૂંકી વાર્તા-લખી હતી. તેમાં આસેવેલી કાલિન્દી પોતાની પ્રાજ્ઞાના યમુનાની હતી. તેમાં નાચકના મુખથી નામિકાની પ્રશ્નસા કરાવવામાં આવી હતી. વાર્તાનું શીર્ષક કિંવા નામજ તેણે 'દમિતા કે દેવી ?' એવું પ્રશ્નસાચક આપેલું હતું. કરેલાનું તારવપૂર્વક મધુકાન્ત પોતાની આઘાત કુશલીલા અર્ધાંગિની સાથે પ્રથમ કરતાં પછુ અધિક નિષ્કપટ લાવથી આચરણ કરી રહ્યો હતો ।

(૫)

પુનઃ પદાચન !

"Trust not too much to an enchanting face."
Virgil.

"સુન્દર આકૃતિ ધરાવનાર વ્યક્તિમાં બહુ વિશ્વાસ મૂકવો નહિ."

વર્જિલ.

અમુક પરિણેશમાં વધુ વેશી થઈનાને બરાબર ચાર વર્ષનો કાળ વીતી ગયો હતો. મધુકાન્ત તથા યમુનાનો ગૃહસંસાર ઉત્તમ રીતે ચાલી રહ્યો હતો. શ્રીમતી યમુનાનું આચરણ વ્યવસ્થા અત્યંત શુદ્ધિથીને શોભે તેવું હતું. મધુકાન્તનું વિચારિત છાત્ર સુખની ચરમ સીમા પધ્ધત પહેંચવામાં હવે થોડી જ માત્ર સંતોષિની ખામી રહી હતી. એ ખામીને દૂર કરવા સાર મધુકાન્ત પોતાનાથી થઈ શકે તેટલો પ્રયત્ન કરી રહ્યો હતો. એ વિષયમાં બપોરે દંપતીનો વાર્તાલાપ થતો હતો ત્યારે શ્રીમતી યમુના દેવી । 'ભાઈ સંધી છત્રવરી છાજા આપને પિતૃપદ તથા મને માનુષદયી વિશુદ્ધિત કરવાની નહિ થાય, ત્યાં સંધી આપણી કઈ પછુ થવાનું નથી.' એમ કથા કરતાં હતી. મધુકાન્ત આધુનિક વિજ્ઞાનશાસ્ત્રને અનુસરીને કે પુરુષાર્થવાદી દોવાથી । 'એ પછુ એક સાધ છે અને તેનો ફોર્મુલ અમુકાઈ કરી તેમાં દરજિયા નિયમો પ્રમાણે વર્તન કરવામાં નહિ આવે, ત્યાં સંધી આપણી મનોકામના પરિપૂર્ણ થવાની નથી.' એમ કરેલો હતો.

વાળાએ આવીને મધુકાન્તના હૃદયમાં એક તાર મૂક્યો. તેમાં આ પ્રમાણે લખવામાં આવ્યું હતું:—

"તમારા શુદ્ધિથી આગળની પેઢે ધરના સરસામાન લાગે પહેાંશમાં મુશ્કવળની ગેરફાટરીમાં મદ કામે પલાયન કરી ગયાં છે । શોષણોળ કરતી હોય તો સત્વર આવો. અમેએ પોલિશને ખબર આપી દીધી છે. ગિરધરલાલ મણિલાલ સાહે."

ગિરધરલાલ મધુકાન્તનો પાડોશી હતો. ને શિક્ષિત તથા સહૃદય પુરુષ હતો. તાર વાંચ્યા પછી મધુકાન્તના મુખમંડળમાં એ પ્રકારનું પરિવર્તન થયું હતું, તે જોતાંની સાથેજ ચાંદર સારાભાઈએ તારમાં શું હોયું એમને નેની કેટલીક કલ્પના કરી લીધી હતી. બપોરના પવનમાં બપોરે તેમના બીજા સાથીઓ બળભરમાં ગયા ત્યારે મધુકાન્ત । 'મારે કેટલીક અમત્યની ટપાલ લખવાની છે' એમ કહીને તથા સારાભાઈ । 'મારી આજે તુખીઅત બરાબર નથી' એમ કહીને બંને ઉતાસમાં રહી ગયા હતા.

"કેમ મધુકાન્તભાઈ, તારમાં શા સમાચાર છે ?" સારાભાઈએ બધાના બહાર ગયા પછી મધુકાન્તને સંબોધીને પૂછ્યું.

"સમાચાર બીજા કા હોય સારાભાઈ । ગોદાવરીના યીતળ જળમાં રનાન કરવાનારો," મધુકાન્તે વિનોદપૂર્ણ શબ્દમાં જવાબ દીધો.

"શું શ્રીમતી યમુનાદેવી-અરે બૂદ્ધિ, સરસ્વતી દેવી-પલાયન કરી ગયાં છે કે ? ને એમજ હોય તો તેમાં મને લેણ માન આશ્ચર્ય થતું નથી; કારણ કે, એ શ્રીમતી પોતાના ભતિજુઓની પરિચય કથા વર્તા નહોતાં એજ મારા માટે તો શક્યનું કારણ હતું. પરંતુ તમારી 'દમિતા કે દેવી ?' એ વાર્તાના વાંચન પછી મેં મારા વિચારોને તમારી સમક્ષ પ્રદર્શિત કરવાનું માંડી લખ્યું હતું." સારાભાઈએ પોતાની કલ્પના વાણીકાના વ્યક્ત કરી બતાવી.

"તમારું અનુમાન સર્વથા સાચ છે. તમે બનેક વાર મારી આંખો ઉઘડવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો. પરંતુ હું જ મૂખ સમભ્રમે નહિ તેમાં તમારો શો દોષ વાઈ ? આવી અને સરખ સલાહ આપનાર મિત્ર જોઈને મને તો તમારા જેવાજ મળે." મધુકાન્તે સારાભાઈની સલાહ અનુમત્તપૂર્ણ દોવાનું જગુરીને પોતાની મૂખતાને ખાંજલતાથી રીકાર કર્યો.

"વાર હવે તમે શું કરવા છડ્યો છો ?" સારાભાઈએ થોડીક વાર સંધી વિચાર કરીને આ પ્રકારનો પ્રશ્ન પૂછ્યો.

"હવે હું એક સામાજિક વાર્તા લખવા છડ્યું છું જેમાં એમ સિદ્ધ કરીકે વિજ્ઞાનવાદના પ્રાપ્ત થયેલી લક્ષણોની પતિરેવતા-એવું કઈ પછુ કલ્પાયું થતું નથી; માત્ર એટલુંજ નહિ, જિનું તેમજ તેમનું આસ્વાદન કરે છે. વીસમીસદીની પ્રવૃત્તિ વિવાદ કરનાર બળિનએ જાત પરીક્ષા કરી ચકતી નથી." મધુકાન્તે પોતાના વિચારોમાં થયેલું પરિવર્તન ચંદ્રેકાંદાર વ્યક્ત કરી બતાવ્યું.

"આવા વિચારો ને પ્રથમથી જ ધરાવતા હોત, તો આજે તમારી આ વિચાર કલ્પિત થાત પરી કે ? મારી મનોદેશને એમ કહે છે કે જિજ્ઞાસાને બાદ પછુ એ જીવનશીલને પહેો શોધી

મધુકાન્ત તથા તેના મિત્રો આતાસના દિવસોમાં નાસિકની જવેલ કરવા સાથે ગયા હતા. જ્યાં પ્રવેશ દોવાથી રૂઝગીની શુદ્ધિ થઈ હતી. તમ્મુ સાર દિવસના એ આનંદવ્યવહારના પ્રકરના એ દિવસો તે પરિપૂર્ણ આનંદમાં વીતી ગયા હતા. તોજે દિવસે તાર

સની જન્મળ અને ચિંતા ટળી નય અને નરસિંહ મહેતાનું
ખામંદે જેમ લગવાને પડે ક્યું. તેમ મહાલક્ષ્મી દેવીના પ્રસાદે
યોગમાં ધાવરી અંશ આવી આપણે વાહરે તે કાંધે હોય એમ
લાગે.

મોંદું બાળક.

આપણું એકનું એક દસ ગઢિનાનું છુચકલ બાળક, છેક
આઠ વર્ષે આપણું ગરીબા ધરને પાવન કરનાર તેમાં પ્રકાશ
આજનાર, એ નાનકડો વેરાગ ગંભીર માંદગીને ખીજાને હોય,
ચાર દિવસ અને રાત ચોરીસે કલાક આપણને ઘોઘણી યષ્ઠ
હોય, છેલ્લે દિવસે આઠા હોડી, અમુએ આપેલું પ્રભુ લઈ
લેશે એ વેરાગ ધારણ કરી ન સહેવાય છતાં પણ છતી અને
પગને કહણ કરી આંસુને ખાળી રાખી છેલ્લે પાંસે અજમાવવા
ખાતર મુખપના એ જખરદરત મરાહુર રૂપેસલ ડોકટરને ઘેર
લઈ જઈએ ત્યાં ડોકટર અને આપણી બારે અગળખી વચ્ચે
એ અચુકલાને ઘોડીઆમાં ફિલફિસાટ કરતું અને પેતાના બચુ-
કલા પગે અને હાથે ઉલાળતું ગેલ કરતું નેત્રએ ત્યારે મુખમાંથી
હા-શ !

એ શબ્દ નીકળી પડે છે અને નારિતક અને બેપરવાહ હોઈએ
તોપણ, અમુના પાઠ માની જવાય છે.

ભયંકર તાર.

દેશમાંથી એમાંથી એપીસમાં તાર આવે કે બહાલી
અધાંગના મોતને બિજાને પડેલી છે, લેજર લખતાં લખતાં
છબા ટાળવે મોટી નય અને આપણે મોટા સાહેબની ચેમ્બરમાં
દોડી જઈ ભેર ભેર જેવાં આંસુએ રડી પડી ગળગળા યષ્ઠ
આ સનાનાના સામાજીક તેમને આ રી પંદર દિવસની ચાલુ
પગારે રળ અને ઉપરથી ઉપલક ખસી રૂપીઆની મદદ એપી-
માંથી લઈ પહેલીજ નેનમાં દેશમાં ચસુરગ્રહે જવા ઉપડીએ,
સસરાના ગામનાં રોશન આગળ ઉતરતાં કંઈ કંઈ નિચારે
આવતા હોય, “ છેલ્લી ધડીએ ગહેડુ. દેખાશે કે કેમ, વાત-
ચિત થશે કે કેમ, ઘેર જઈ પરચાર રમણમાં તો નહિં જનું
પડે ? ” એવી બતના કંઈ કંઈ ભમિત નિચારો કરતાં હોઈએ
અને દુઃખચિંતા અને ખેદથી આંધળા ગાંઠા જેવા બની ગયેલા
સાસરાના ધરના આંખણે પહોંચતાં ત્યાં બધેલા મહિલામાંથી
આપણીજ ધણીમાણી કપાળમાં કંડેની પીળ; પાનેતર અને હાથમાં
કંઠોવટી સાથે શણગારેલા મહત્તા સામાં મળે ત્યારે પ્રથમ તો

હા-શ !

એમ યઈ નય અને પછી દગો દેવા ગાંઠે આંધ યસતાં ચુરસામાં
બોલાઈ જવાય કે, “ આપો બધંકર તાર કરવાલું કંઈ કારણ ?
આ દગાને કંઈ હેતુ ? ”

“ તમારા વંદા સાહેબ લગન અને આનંદને માટે રળ નથી
આપતા એ જનજતાં હોવાથી આ તોજડા કરવાની જરૂર પડી
છે ! મારા ભાઈને જનન આવતી કાલે તળાને ઉપધાખી છે,
હવે ત્યાંતા ના કરો. ચાગુડ જરા સુધારો અને નદાધ પાંચ પેલી
ખાલુની એપીસમાં મારા જાપાને મળો ! ”

ચાલો દેશને.

દેશમાં જવાનું હોય, ધણીમાણીએ લુગડા બદલતાં અસાધારણ
નિલબ કરવાથી આજની મેલ તો નહિજ પકડાય એમ પહેલેથીજ
ધારી લઈ “ હું ટાપા પછી જો નહિ અને (આધમયા પછી) અસર
નહિ ” એ ન્યાયે આપણે બે પરવા અને બેદિકર બન્યા હોઈએ અને
મેરી બચ્ચાં કચ્ચાં, સરસામાન અને બહું, હાલિસન જલિસન ખટા-
રાઓમાં અંદર નહિ કે ચિકિટરીઆમાં અંધરે અંધો જરા મેરીને
સમજાવી આવીએ એમ સમજી કાલાયે જઈએ. ટૂંન પેટદોશમાં
નં. ૩ પર નજરે પડે, સામાન તોળાવવાનો ક્રેચિંગ કલાકાને આંખ
મારીને આગ્રહ કરે, એને મેરીમેરી આપી પતાવીએ, હાથ ગાડીમાં
સામાન નાખી પેટદોશમાં અંદર દાખલ થતાં જોળખીતો પણ
લોકો ટીકાટ કલેકટર અટકાવે, બે ચાર વખત છેકરંચો ગણી
નેત્ર, ઉમરો પુછા, બેચકાંચો ધણીમાણીને ગણવા કહી ત્યારે
ધમધમ કરી ગાડી ઉપર જરા તો બાકીનાં બેચકાં કે છેકરંચું
શું થશે એ વમાસણ કરતાં ગાડીની સીટી સાંભળી એકાદ ડબ્બો
હાથ કરી તેમાં ત્રીબહાની મારફ અડાઈએ, દેલકરીના પાંધોટ
ઉપર ધણી મારી સંરકારી બાધમાં તેમની જોડે વાગુડ કરી તેમને
પતારી બેચકાંચો ડબ્બોની અંદર ચારે બાજુ જેમ જેમ તેમ
ગોઠવી દઈ છેકરંચોને નંબરવાર ગણી સમેની ખાલુએ દારદાર
ગોઠવી દઈ કંઈ અગત્યની વાત કરવાને પ્રિયાને ખાલુમાં મોલાવી
ધડીયાળ કલાડી નેત્રએ અને ત્યાં ખંબર પડે કે ટૂંન ઉપધાવને દહ
તો અંધો કલાક વાર છે, તે વખતે બનનેના છગરમાં

હારી !

એ વાક્ય નીકળી પડે

એ ઘરને પડેણું.

બહારગામ ગયા હોઈએ, દોરતને ત્યાં ઉતર્યાં હોઈએ, દોરતના
એક દોરતે બીજે દિવસે દસ વાગે જમાવાનું આમાં ત્રણ ક્યું હોય,
માવાણુ લાગી અને દોરતના પત્નીને આપણે બ્યાગલી રાતેજ ખખર
આપી દઈએ કે કોચક ખતીની કાલે ઘેર જમાવાના નથી. લ્હેરી
સમા હોવાથી આગલી આપની રાત ઉમળગરો કરી બીજે દિવસે
દસને જાહેલે સાથ અગીયારે ઉડીએ અને નહાઈ ઘોષ તૈયાર થઈ
રોડામાં જમાવા જતાંજ બાન આવે કે, આને કાળીદાસનું આમાં
ત્રણ છે ! મેરી પર જઈ બહાર જવાના લુગડાં પહેરી રરતામાં કોઈ
કુકાળના ધડીયાળ પર નજર પડતાં બેજનનક અતિલી થાય કે ગાંઠ
તો વાગી ગયા ! એ સાથે એ પછુ ભાન આવે કે જમાવા કહે
નાર સરકારી તોફર હોવાથી અને આને રંગતે ! દહાડો નહિ
હોવાથી એ તો આપણા નામપર મસોમેટા પૂણે મૂધી કષારનેય જો-
કુકમની તરેનતમાં સલાઓ દરો, ઘોળીના ફૂતરા નહિ ધરતો કે
ધાટનો-બે ધરતો પડેણું કથાઈને નહિ, એવો અનુભવ આપણને
પેતાને થતાંજ આપણી ચૂખાઈ પ્રમાદ બે બેપરવાઈપર દસતાં અને
મોડતાં મનુભાઈને ત્યાં મદા પી લેયું એમ મારી એને ત્યાં દેરોડી
લઈએ અને ત્યાંજ-તેનું બારણું બંધ નેત્ર અને છગરમાં ખંબર
મારે એનું જખરદરત તાણું નેત્ર મળે કસિ ખાવો કે દૂને પાડું એ

હા-શા !

ગઢગઢાટ.

તીખી મનોહર માનુની ભેડે બપોરે જરા વાગ્યુંદ થયેલું. લેવાથી એણે બગેલાં લીધા હોય, બાર દહાડા સુધી એક બીજાની સાથે ભેટાં આંખો ધુરકતી હોય, અને પાસે જતાં હજીકા થતો, હોય, તે દહાડે અમાવાસવાની ધોર અંધારી કાળી રાત હોય, પદમંથર બને એક બીજાં તરફ પીક કરી, મીઠાબળ અને દુઃખાપીમાં સુતાં હોઈએ ત્યાં મેડીની બારીપર નજર કરતાં આસમાન વાદળથી હવાઈ જાય, સુસવાટા મારતો પવન લાગે, વિભળતો એક જખરદરત કડકા યાય, પવનનાં સુસવાટા સાથે પાણીનાં છાંટાઓની સોરમ આપણુ મીઠામેલાં મુખ ભેડે અમણાય, આસ દોડવું હોય, ધરતીકંપ થતો હોય, પૃથ્વી રસાતાળ જતી હોય, એવો ખ્યાલ આપતો એક જખરદરત ગઢગઢાટ-મેધગળનાં આરમભનાં યાય, બારી બારણાં ખાખડી ઉઠે, દુર દુર રસાણમાં એક તંપેલી અને કળસો પડી એકાંત ધરમાં બપોરો ખડખડાટ થઈ જાય અને વિભળીના એક એકિંતા અમકારથી મેડીમાં પળ વાર અજવાળું થઈ પાછો ગાદ અંધકાર હવાય અને ફરી પાછો ગઢગઢાટ થઈ થતાં ચાય મા ફરી પેલી રીસાયેલી બહીને મહારા-થેલી અકળાયેલી આપણા પાસામાં બરાવા ધરી અને ત્યારે સ્વાભાવિક રીતેજ 'હા-શ' બોલી જવાય.

(સંપૂર્ણ)

વગર ઇન્તજો બાલ કાઢવા માટે

બાદશાહી સાબુ

વાપરો.

બાદશાહી સાબુ વાપરવાથી
આમડોને કાંઈ પણ નુકસાન થતું
નથી પણ સુવાળી બનાવે છે. મુખ
ભાગેના તાજાં સહેલાણી કાઢે છે

દિનિત બાકસ ૧ તો ૩. ૭

પેરેજ ૦૧

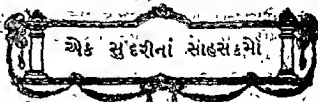
બાકસ ચારના ૩. ૪

પેરેજ ૦૫

દરેક ટેકાણે વેચાય છે.

સી. સી. મહાજન એન્ડ હાં.

શીખ મિમ્મ રીડ યુ'બ્ ૨.

લખનાર-રા. મંજુલાલ શાપાળરાય દેસાઈ.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

મહત્ત મહેશગિરિ.

દમણાં મહત્ત. મહેશગિરિ અને આપણી વાર્તાની નાધિકા એક-લાજ દર્શા. તે વિશાળ જ્યોરડાને એક છેડે મોટી આરામ 'ધુરંસી' ઉપર મહત્ત મેકા દત્તા અને તેની નજીક પતોરમાં ઉભી હતી.

તેણી ઉંચું મુખ રાખીને ટટાર ઉભી હતી. બપોરે એક વીરંગનાને જાને એવી મગધ્મી અને હિંમતથી પોતાનો ખયાલ કરવાને તે ઉભી રહી ત્યારે તેણીનાં અમાનુષી શારીરિક સૌદર્ય અને સંતાધારી મુખાકૃતિએ તે મહત્તને આજ નાખ્યો.

મહત્તે પૌરાણિક ઇતિહાસ અને શાસ્ત્રોના સારો અંબાસ કર્યો હતો અને તેણીનામાં તેને ઉવશીના રૂપમવ, સરસ્વતીનું છુપિયમળ અને સતી. અનસુયાની પતિકાકિત રૂપરૂ દેખાયાં.

બપોરે તેણીને પોલીસે પકડી લાવી તેના શરીર ઉપર કાંઈ ભતનો તેઓએ કુમસો કર્યો ન હતો અને તેથી અજબગદનાં દુકાં કેડી ધીસેથી ને સીલ કરેલું પાકાટ તેને મળ્યું હતું તે હજ તેણીનાં અજવામાં સહી-સલામત હતું. પણ મોતીઘાએ ને પેડી પ્રસન્નને સીધી હતી તે તેની પાસેથી લઈ લેવામાં આવી હતી અને હથેલી 'તે મહત્તની' નજીકનાં એક મેજ ઉપર પડી હતી.

"થુવતી," આખરે તેણે માયાળુ અવાજે કહ્યું. "કુશાલું" એવી મંબીર દાસભાં આધી પડી છે કે તારા ઉપર કાંઈને દેવાં આંખા સિવાય રહેજ નહિ. તેથી તે ને કુશમ કયું છે તેને માટે અંતરના વિચારે શા છે તે ચોક્કસ અજબ સાદજ તારી હજીનાની આંખેગીમાં લેવાતું મને ચોગ્ય લાગ્યું છે. ને તું તારા પાપકર્મનો પરતોત્ત કરીને રાજપુત્રીથી તારી ભતને મારી દયા ઉપર હોડી હતી હોય તો આવા પાપપ્રસરીએ માટે ને સખતમાં સખત સખતો ધાર્મિક કાપલમાં કરવવામાં આવી છે તેમાંથી કદાચ હું તને જવાબી લઉં. પણ તારા તરફની મારી આવી ચાયાળું સામળી જતાં પણ ને તું હાલીથી અને દુરાચારી નીવડશે તો તારા નયીળ ઉપર તને હોડી-રેવાં સિવાય મારો છુટકો નથી."

"અને તે નસીળ, મારા નામદાર સાહેબ-કઈ શિક્ષા કરશે ?" મનોરમાએ દ્રઢતાપૂર્વક પૂછ્યું.

"ચિતામાં જીવતા બાળા દેવાની-કર્મ કૂર મોત," મહત્તે જવાબ આપ્યો.

"અને ને હું કમૂલ કરે કે ને એકલીએ" ગુન્હો કર્યો છે," જરા પણ મહારાટ કે લાય વગર મનોરમા આગળ બોલી, "ને હું

કદમ કપૂસ કરી દઈ છે. હું જ પાંખી અને અધમ છું અને મેં જ ભગિરિને તેને ધંમ માગે માથી આપે રહેતે દેહીને બાંધે રાખે છે તો નામદારે તેને મુક્ત કરીને સહીસલામત રીતે પ્રસન્નમાની રોગચાળી માં જવા દેશે ?

“ સું ? અત્યાર સુધી કોઈએ નહિ કરેલો એવો બચકર ચુંદો નાર ચંદાને મુક્તિ ? ” શરણાંધી ઉઠી જતાં મઠને કહ્યું, “ ખુન તો પશુ જેણે મેટો અપરાધ રાખે છે તેને વગર શિક્ષાએ જવા દેવો ? કી આઈ ? અમારા સાહ્યોએ પાળવાના કામદા, નિયમો અને નીતિ પે હું સાવ આઘાત છે અને તેથીજ આવાં વચનો બોલે છે. ”

“ હું મારતી હતી કે તમે મેટા, ચંદન છે. અને તેથી આવી અતમાં તમને બધી જાતની કલ સત્તા હતી. ”

“ કાશીની માદીના અધિકારી જગદુશ્ય સિવાય કોઈ પશુ બાંધેલા સાંધને માફ કરવાની મુક્તિ આપવાની બીજા કોઈને સત્તા નથી, ” મઠને કહ્યું, “ અને જગદુશ્ય જો કે મેટા દંપત્ય છે તો પશુ મસ્ત હિંદુસ્તાનમાં ખ્યાતી પામેલા પ્રસન્ન જેવા પાપચારીને મારે તેઓ મજી પોતાની સત્તા વાપરી શકે નહિ. ”

“ ત્યારે તો તેને સખત શિક્ષા કરવાનો તરે નિશ્ચય કરી લીધો છે ? ” પગથી માથા સુધી મુજતાં તેણી બોલી.

“ ઊંઠરી, પ્રસન્નનો વિચારજ. ” મનમાંથી કહાડી નાખ, “ મનને સખતાંથી કાઢી. ” તેને તો હવે મરી ચેલેજ માની લે. ”

“ ત્યારે તો હું તમારા તરફથી એટલીજ દયા ઇચ્છું છું કે, ” બળાઓમાં દેખાતી નિશ્વજાતને બલે એક ઉસારી વીરંગનાને ને એવા રવરે કહ્યું, “ નેને હું આલસા બધા પ્રેમથી ત્યાં હું તેની જે તેથીજ સખત શિક્ષા ખમતાં મને મરી જવા દે. ”

“ હાલીલી અધિચારી સ્ત્રી ! ” મઠનંત ગાઇ ઉઠ્યા. કાંધથી મનુષ્ય સ્થામ સધું હતું અને ગાતો મુજતાં હતાં. “ તારી જાત જેની તારી કંઠેરતાથી અને તે પાપચારી તરફના ભક્તિભાવથી તારા અપરાધમાં વધારો કરે છે. ”

“ મઠ-તો અને જગદુશ્યએએ બલે કશાંયું હોય કે ચાહવું એ નહો છે, ” પોતાના પ્રાણની આહતી આપનાર એને હાને એની હતા, કશું અને આનંદથી તે બોલી, “ પશુ તેની સત્વતા કે ન્યાય સમજાવતાં ઉધાર તો કદાચ કપૂસ નહિજ રાખે. ”

“ નાં મનની નિંદા કરે છે ? ” અનંત ગાળા ઉઠ્યા, પશુ તા વખતે મનોરમાનો દેખાવ એટલો, બધો તેજસ્વી—તેને જે પ્રેમથી પોતાના હૃદયમંદિરમાં સ્થાપેલી પ્રિય મુર્તિની અંતઃથી ભક્તિ કરવાનો તેણીએ દસ નિશ્ચય કર્યો હતો તે પ્રેમના આદેશથી થીતો દેખાવ એટલો બધો ઉત્તમજ અને તેમ ઉપરની અવગ્યા શ્રમમાં હતો. તેથી મળતા સુખથી તેણીને દેખાવ એટલો બધો કર્તીવાન થો હતો કે જેથી આશ્ચર્યથી સંજ્ઞાનંત થયેલો તે મઠનંત એક પશુ જદ બોલવાની દિશત પશુ કરી કહેયો નહિ, “

તેણીનું આજ્ઞ સરીર વધારે ટટાર થયું—તેણીનું મસ્તક જરા ધુ ધુ—તેણીનું સરીર ઉજળશે એવું કાણું અને તેણીના યુગ્મ અ ઉપર એવા રોષ પશુના માતો દેખાવા લાગ્યા કે તેથી જોનારને

એમજ લાગે કે જણે કે એક સર્વોત્તમ દક્ષતા અને કળાવિધાનથી કરેલા પુનગામાં જીવ આપતો હોય અથવા તો જણે કે એક અદ્વિત્ય રૂપથી મુક્તિ પામેથી થીમ દિવ્ય સરીરમારી દેહી રૂપ બની જતી હોય !

“ પ્રેમમાં અને શ્રદ્ધા છે— ” વગર સંકોચે તમને તે જાહેર કરું છું અને તેથી તમે કહો છો કે હું મનની નિંદા કરું છું ! ” સરળ આવાને તેણીએ કહ્યું; પછી શરૂ થયું એવા પશુ મધુર અને સુલભ આવાને તે બોલી, “ મારે ! કદી નહિ કાંઈજ, હું નિંદા નથી કરતી પશુ ઉલટા તમેજ કહે છો. ” એ તમે એમ માનતા હો કે પ્રેમ જેવી કોઈ લાગણી નથી અથવા તો તમારી માન્યતા એવી હોય કે એક માણસનું હૃદય પ્રેમની લાગણીને સદંતર દૂર કરી શકે છે કે સંપૂર્ણ પશુ ચુંગાવી શકે છે જ્યારે બીજું તેના આનંદથી રાગે છે અને ઉછળે છે તો મારે કહેવું નેહિએ કે માણસ જાતના સ્વભાવની ધર્મથી પરીક્ષા કરી તેને યોગ્યવામાં તમે નિષ્ફળ નિવડ્યા છો અને તેથી જનસમાજને તેના વતંચાન કે લવિષ્યના સુખના ઝોલક કે આધ્યાત્મિક મામદેશક યવા માટે તમે પુરેપુરા નાલાયક છો. પારા-વાર વેદના હૃદયના ચરિત્રા કરી નાખે—આપતિના વાદળથી જીવન ધર્મ કુપ્તિત થઈ જાય—તીવ દુઃખની જવાબગોથી કુમુખ હૃદય પ્રાપ્ત જડમુખથી બળી જાય; પશુ જો તે હૃદયમાં શુદ્ધ અને સરળ પ્રેમ જ્યોત અજળતી હોય તો તે ત્યારેજ હોલવાય કે જ્યારે હૃદય-સરાને મારે બધે પરી જાય. મારા મુરખનીઆનું નામ શું છે અને દેવી પ્રેમ : અને તેને તમે ખોલો છો કે આ સાચીથી મનુષ્ય રચિત કાવલિયા કદાચ અટકોરી શકે ? તમારા જગદુશ્યની સત્તાનો અમલ તેના ધર્મજેઠ ઉપર ચાલે કદાચ પ્રભાસપાટણથી ગાનાના મુખ સુધી કે દિમાસથી કન્યાકુમારી સુધી—તેની સત્તા શળ અને મહાશળ—એને માદી ઉપરથી પદબદ્ધ કરી પોતાની પ્રત્યક્ પ્રમાણે ભીનજોને તેમની જગ્યાએ મેસાડી શકે પશુ પ્રેમની ઉત્પતિ રિયત અને સય ઉપર તો તેની સત્તા કાણુ ન જ મેળવી શકે. જો તે ઇચ્છે ત્યારેજ આકાશમાં વાદળાઓની ગળાંનાંજો કરે થતી હોય અથવા તો તે કુકમ કરે તેજ દેહાણે વિજળી પડતી હોય તો તે કહે કે કુકમ કરે તેજ પ્રમાણે વ્યગ્ર ન કશો કરેલા હલ્યોમાંજો પ્રેમભાવના ઉદભવે, પશુ તેમ થયું તદન અસકમ છે મારે એમ એક બીજાને શુદ્ધ અને દદ પ્રેમથી સાદવામાં મંબીર ચુંદો કરીએ છીએ એવો મિથ્યા આશય અમારા ઉપર ન મુકો. ભરે તે પુરેપુરા સંધ કે મઠનંત હોય તો પશુ સામાન્ય મનુષ્યોમાં રહેલા ભાવ અને લાગણીઓને તેનામાં અમાય સંભળી રાખેજ નહિ. ” તેથી તેની “ હૃદયની લાંબાણીઓને તામે યાથી કદાચ મનુષ્યોએ મરેલા કૂંડ કંમલોએ, રાક્ષસી નીતિ નિયમે અને અશક્ય આશાઓનું તેણે ઉત્સાહન કર્યું હતો પશુ તેથી ઉધાર કે કુદરતના કુકમની અવગાંધા પાપ તે વેદોરી રેતો પથી. ”

મહેલમાંથી આ જુરસા ભરી નહીને ખાનપુરનાં કોક સુધી સાંભળી રેતા; એટલા માટે નહિ કે તેણીના કમરોએ તેના હૃદય ઉપર જરા પશુ અસર કરી હતી પશુ તેણીના અંતરે કાંઈ ભાવ; અનમરો અને દર્શિમાં આવતી રસિકતા અને ગાંધી તેને પ્રત્યક્ યાની હતી.

વળા તેણીના બાપજીનો વિષય એના હતો કે તેના જેવો વિષય-સક્રિયતા નિરંતર રમણ-પન્થો રહેતો માણસ એક સુધરે સુધતીને આટલા જુરસાથી બોલતી સાબળવાને બાએજ નાપુથી જતાવે. વળા જાણીથી તેણીને સાબળા રહેવાનું એક કારણ એ પશુ હતું કે પ્રથમથીજ ને વિષય ઉપર તેને વાત કરવી હતી તે વિષય તરફ ધીમે ધીમે આવતી જતી હતી.

“મનોરમા, વિષયનંદથી પોતાની આંખો તેના ઉપર ઠેર પડ્યાં તે બોલે, “શું બું” મને એવું સમજાવવા માગે છે કે હવેની ને લાગણીને વું પ્રેમ કહે છે તે બધા ધર્મ કરતાં પશુ શ્રેષ્ઠ છે?”

“તે લાગણી એજ ધર્મ-શ્રદ્ધા-સેવા!” મનોરમાએ સમજાવતાં કહ્યું.

“પશુ શું તે ધાર્મિક શ્રદ્ધા કે સેવા બાવથી સ્વતંત્ર?” તેણે ચક્રિત ચક્રને પૂછ્યું.

“ના, ખૂબ પિતા, એવો મુશ્કર પ્રશ્ન તો ધર્મનું ફક્ત એક અંગ.” મનોરમાએ જવાબ આપ્યો. મહત્વ તેણીની સાથે આ વિષય ઉપર સર્વા કશા માગે છે એવું નાંખી તે ખુદી થતી આગળ બોલી, “પવિત્ર મહાસુત્ર, જે ધર્મના અને ખાસ કરીને તમારા મંદિરના કાપદાનો સખતાઈથી અમલ ન કરે તો ને પ્રેમની લાગણી બધો એક બીજા માટે ધરાવીએ છીએ તે અપરાધની શિક્ષામાંથી અમારી સુધિતો અર્થ નીકળી શકે એમ છે. ધર્મશાસ્ત્ર કહે છે કે એક સાધુ, કાષ્ઠ અને ચાહે કે બી કાષ્ઠ સાધુને ચાહે તે શાસ્ત્ર નથી. એટલે કે ધર્મ શાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ છે તે કુલ અને અપરાધિક કાપદાને અવસરોને, ને કાષ્ઠ તે કાપદાનું ઉલ્લંઘન કરે તેને માટે સખતમાં સખત સજા કરવામાં આવી. હું કહ્યું કહું છું કે આવી શિક્ષાઓ માટે તમે રહેવો નથી કારણ કે આવા કાપદા અને શિક્ષાઓ દસ્તીમાં આગળને પશુ નથી થયાં. પશુ જે તમે તેનો મૂરપૂરા અમલ કરવા માગે તોજ તમે તેને માટે રહેવો કરો. આપણે કપૂલ કરીએ છીએ કે મહત્વ પ્રસન્નચિત્તિએ ધાર્મિક કાપદાથી વિરુદ્ધ વર્તન અલાવીને પાપ કહે” છે તો તેના તમારા ધર્મમાંથી બહિષ્કાર કરે; અને જે આ ધાર્મિક કાપદાના બાંધથી ઉદબલેલા વેરનું તમે બલિદાનજ માગતા હો તો હું મારી જીવનો ભોગ આપવાને તૈયાર છું. મહાસુત્ર, ઘુંટણીએ પડીને પવિત્ર પિતા, તમારે ચરણે નખીને તમારી પાસેથી દીન પશુ આટલાજ વરદાનની હું શિક્ષા માગું છું-અને આનેજ હું દવા એવું નામ આપું છું.”

આદર્શ કહીને મનોરમા તેને નીચી નખીને પગે લાગી અને તેણીના છુટા વળા અપરાધની જુરસાઈથી ઉપર પથરાઈ રહ્યા.

પોતાની જગ્યા ઉપરથી ઉઠીને મહત્વ ત્યાં ગયાં એક પિતાને બાને એવી રીતે તેણીના મરતક અને વાળ ઉપર હાથ ફેરવ્યો અને ચંબીર સ્પર્શે તેણી.

“મનોરમા! તે આંખિત કરી આ ‘શું’ છે કે જે હવે મહા છે તે એ પ્રમાણે અલામાં તિરસ્કાર કે કપાકને પાવ નથી!”

વિજળીના એટલા મેઘથી મનોરમા તેના બોલવાનો બાવલ સમજી ગઈ અને ગુરસાઈથી લાલચોળ થયેલ મુખ અને કંપતા અંગવડે તે કુદી અને તેના હવેના છુપા વિચારો જણાઈ બધા એવી દષ્ટિએ તેના તરફ જોયું.

“બરાબર,” પોતાની લાગણી ઉપર કાબૂ નહિ રહેવાથી તે બોલ્યો, “તે એક ભયંકર મતનું પ્રતિપાદન કર્યું છે-પશુ હું તેની સત્યતાને વળગી રહીશ અને તેનો લાભ લઈશ.”

“તમે શું કહેવા માગો છો?” ગભરાટથી તે બોલી.

“એટલુંજ કહેવા માગું છું કે વું ઘણી સુધર અને રસમ આ છે અને આ મહેલગિરિ તારો સુભાગ છે.”

“અહા, મારા નામદાર પ્રસન્ન ઉપરના મારા પ્રેમની તમે કેટલી દૃઢ સુધી કસોટી કરવા માગો છો?” તે બોલી, તેનું બોલનું તે સમજી નથી એવું તેણીએ આનંદ. તે એવું સમજી કે પ્રસન્ન માટે ને પ્રેમ તેણી ધરાવે છે તેની પરીક્ષા કરવા તે આટલી શિક્ષા સહન કરવા તૈયાર છે એવું તે મહત્વ તેણીના બોલવાથી સમજ્યા છે.

“સાબળ, મનોરમા! કાંત યા, તેણીના હાથ પોતાના હાથમાં લખીને તે બોલે; “તે મને બધું વિગત વાર સમજાવું છે. પ્રસન્નને બમાવવામાં, વું આકાશને પાતાળ એક કરે તો પશુ તે શેકે છે. તેણે મરજુંજ નોંધ્યું.”

“અરે બગવાન!” મનોરમાએ નિસારો મૂક્યો. તેણીએ જોયું કે તે મહત્વ નિશ્ચયપૂર્વક બોલેલા હતો. વળા તેણીને વિચાર આવ્યો કે, અમરમહાના કિંદાના મનુષ્ય મરતકની ભવિષ્યવાણી પ્રમાણે કાષ્ઠ અમરમહાનું ફક્ત ભયમાંથી તેણીનું પોતાનુંજ અને નહિ કે પ્રસન્નનું રક્ષણ કરી શકે એવું લાગે છે.

“પ્રસન્ને મરજુંજ નોંધ્યું!” મહત્વે ફરીથી ભાર મૂકીને પોતાનો મુઠમ નિશ્ચય બંદરે કયો.

“બિચારો પ્રસન્ન-એટલો બધો દવાણું, મુખસુરત અને શુદ્ધિ યાજી!” મનોરમા કહેલી; અને તેના હાથમાંથી પોતાના હાથ ખેંચી લખીને એક નિસારો નાંખતો કહ્યું, “ત્યારે તો આપ નામદાર મને પછી પોતાનીજ શિક્ષા કરી નાખવી.”

“સુદરી, તારા એક પશુ વાળને નુકસાન કરવામાં આવે તો તેમાં તારો પોતાનોજ દોષ છે.” મહત્વે કહ્યું. “પ્રસન્નનો વિચાર છોડી દે. તારો પ્રેમ મને અપૂરું કર. આ જુલબી કાપદામાંથી હું તને જાણાવીશ. એટલુંજ નહિ પશુ આ દુનિયામાં પેસા અપરવાતી પશુ ન મળી શકે એવા વેલવ, ભોગ અને એસ આરામ, અનુપમ દહાનો સેવામાં.”

“શુપ કર, નરાધમ-દેગી-ધર્મશાંકી!” તે બોલી. તેનું વલન અવેશથી બહાર યઈ ગયું; તેની આંખોમાંથી અગ્નિ અરવા લાગ્યો. “નિર્માણ શ્રદ્ધ, એક શબ્દ માટે પશુ મારા નિશ્ચયમાંથી કળીને તારે તાણે ચાલે! તારા જેવા બગવા વલ્લવી ધર્મને નામે ડોંગ કરનાર ચિહ્નકર્તા એક એરી સર્પ કે જીખવા પાંધની પાસે દવાની માગના કરવી પધારે સારી છે.”

“મનોરમા, મને ગુરસે કરવાની વું દિખત કરે છે! મારી માગણીને તું ચરસીકાર કરે છે! મહત્વે કહ્યું. “શાસન-જરા

પુરતો વિમાર કર. એક બાજુ બમ'કર મેત, બીજી બાજુ બેગ ને વેળવ. એક બાજુ ચિતા ઉપર બગી મરનાની ગાસદાંતક કિંમત, બીજી બાજુ એકિંક સુખનો અખૂટ દલાવો ! આપાંથી વિચાર કરીને મને તે પચદ કરી લે ! ”

“કુતારા-ધેર પાપી ! હું તારી માથેથી કુતકારી કહડું છું,” શરસાથી ચીસાઈ જઈને તેણીએ કહ્યું. “તારી દયા અને વેળવ મારે નથી ભેળતા. તારાથી ધાય તે કરી લે.”

“મોરનામા, દક્ત હેલી વાળ હું તને વિચાર કરવાનું કહું છું,” કાંધથી ધકકતા અવાજે તે બોલ્યો. “તારા તોજરથી વદનને ચિતાની બમ'કર જાળાઓ અપાર કુઝબ આપશે-તારી કુમળાં ઉજળા આંખો બળીને આપણ યજ જશે-તારા બરાકડાર લાંબા વાળ નાશ પામશે અને તારી ચળકતી આંખોનું તેજ સરાને માટે દૂર મશે—”

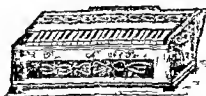
“બસ કર !” બેરથી પોતાના પગ જમીન ઉપર પહોંચાડી તે બોલી, “તું એક બાથવાની માફક મારા જેવી બીને ગહેણાં મારીને દુઃખી કરવા માગે છે ?”

“અહા દુષ્ટ ઊઠરી ! તું મને બાથવો કહે છે !” મદતે બૂમ મારી. શરસાથી તેનો પિતો ઉછળી આવ્યો. તેણે તે બલ ઉપર પોંચી ધકકી જેમથી વચાડી.

તરતજ બાજુ ઉપડ્યું અને બાજુની ઝોરડીમાં ફુકમની રાક ભેળને ઉભેલા સંખ્યાબંધ માણસો દોડી આવ્યા. (અપહુ.)

રા શુભ દુતની તબિયત મેદેશિયાથી એકાએક બીમાર થઈ ગયેલાં હોવાથી રાની-રેહસ્યનો હરતો આ વખતે આપી શક્યા નથી. આવતા અકથી એ વેળમાળા નિયમિત પ્રસિદ્ધ થશે. તત્ત્વી.

સાંઘીતાના શેખીના માટે પુરા અબર
હિંદુ ભાષાઓના તહેવારને લીધે ધાડેલા લાવેલ

ગુલામતી તેમજ અમારા રચેથી
અઢ બાંધેલા ફેલ્ડીન હાથે-
ન્યમ રૂ ૬૦ થી ૧૦૦ સુધી
દાપ પેટી કલકત્તાની વયા પન-
બની રૂ ૧૮ થી ૨૦૦ સુધી
દરેક ભંડાર દેશી વયા રિલાયલી

વાહવોના વેચનાર વયા રીપર કરનાર ૩૦ વર્ષના બુદ્ધિ અનુભવ
વદલકાદાસ, હરજીવનદાસ ચીક્કી
દે-સાંકસુવન કાલભારતી ચાક, મુંબઈ.

બાલતો કાગળ.

ભાષણ તથા ગાયન સાથે સંપૂર્ણ નારક.

(લે-હરિહર દિવાલ)

મૂલ્ય આઠ આના.

મળવાનું ઠેકાણું મોજમજલ એકીસ મુંબઈ.

સિનેમાની શોધ.

શોધ કરાવનાર—“શો મિત્રપત્ર”

દમારી ઝોળખ ગમે અઘલાયે આપ્યા છતાં મોટી રસાયેઃ મણુ રહી છે. હોમને ઝોળખવાને ખૂબ લોકોએ, લાગતા વળગતાવાળા-ઝોએ મહેનત કરી, છતાં અમો પોતે ફરીથી હોમને ઝોળખાનીએ છીએ-હોમો પોતે આ લાઘવમાંજ નથી. માત્ર દમારા કમખખત ભસુસોજ છે. પચાર ખાય છે, નોકર છે. દસકા ને લગ્યા છે. નટ નટીએ છે. વિગેરે, વિગેરે, બેસ દહે બરસ.

ગયા અઘલાયીવાના લેખથી બારે ચર્ચા થઈ હોય એમ લાગે છે. જેનાં નામો આપ્યાં છે તે લોકો તો ગોળાના, ધમધમના અને અરે મારવાના વિચારવાના વર્ષોદ વર્ષોની રસા હતા. ખેર, હોમો દહે ખુવાસો કરીશું.

૧-મી- મોદનલાલ દવે-એ લેખક પ્રત્યે હોમને અશાવ નથી. સિનેમાના જીવા લેખક છે. પ્રેક્ષકોના લાડીલા છે અને કાઠીનરના માનીતા છે. તેને હોમો પ્રશ્નમાં કરીએ છીએ અને દમારા ભસુસોએ અઘલેથી અચર ને બેર ન હોય તો તે માટે અમે દિલગીર છીએ.

૨. મી. મણીલાલ જોશી-એ શુદ્ધ સિનેમાના એક રસીઆ છે. અમેરીકન રસાઈલ પકડી પોતે મોટી કુખની ઉમી ન કરતાં, અને લાંબોતી ઉવચાવસ ન કરતાં દુક સુડીમાંજ સ્વતન્ત્ર ચવાને સિધ્ધી રરતો લીધો છે. તેઓ ગમે અઘલાયે શરસે ધયા છે પણ દોઝોએ કંઈ મુશ્કેલી નથી. સમજવામાં ફેર ધાય તો તેમાં અમારા ભસુસનો હો વાક ?

૩. મી- નવલ જા-ધી-એ શુદ્ધરથી હોમો અખબુ છીએ. ય યજ, સુવાન, પારસી, ભલેલા અને દેરાદપુ કરી આવેલા છે. શુન તો બધાની યાય, અને તેઓ પણ પોતાની બુદ્ધિ સુધારસે એવી દમારી ખાતી છે.

આગળ વાંચો—

વડોદરાની મારામારી મટે હોમને ખચર આવી છે કે અને પશના ડીરકટરો જે મરણા હતા તેઓ મુંબઈની બીડી ઝોળખતાંજ મિત્ર બની ગયા છે, અને રદુડીયોમાં દરતમોળા કરી, હારી હસીને ભોલા હતા. આમ શુપ્તચ સસેદ થઈ મહેનત હોમો જે બધી બાતથી ભજુતા હોવા છતાં ચૂપ રહીએ છીએ.

પેલી લહેજતદાર વાત.

વાત હેજતદાર ખરી ! દમારો ભસુસ પકાઈ ગયો અને રામજી બીડીઓનો માર પણ ચાપી લાગ્યો. વાત એમ છે કે કેટલીક કુખનીઓમાં કામ કરતી રીવસની એકટ્રેસ-રાતના, પોતાને એકટ્રેસ કહી લોકોના ખીસાં ખાલી કરાવે છે. તે ભોલા ભતાં દમારો ભસુસ સખા માર આજ હાલ બીમાર પડે છે. વાત લાંબી હતી-પણ દહે નહિ, કરીને હોમો અવેચીજ એ વાત બંધ કરીએ છીએ.

હાલમાં કાંઈ નવીન રીતમ નથી-પણ ધારવામાં આવે છે કે આવતી રીવાજ સુધીનો કિત્તમ જનાવનારાઓને પ્રોગ્રામ નહીં થઈ ગયો છે.

શી સરવતી દાસ કુખનીની સરદારના-કંઈક જારી આજ આપી રહી છે.

નેરેન્ડીકાની શીશ માલબાઈ પાછળ તેમનાં મહેલક ખીન્ડાએ સારી મહેનત કરી રહ્યા છે અને નક્કી કંઈ સારી નિવાસની વધી છે.

રાજકોટના સિદ્ધાન્ત વાળાઓનો તો લાંબો ઇતિહાસ છે. પણ અમર કારણોને લીધે હવે તે પ્રગટ કરી શકતા નથી. તેઓ પણ બળે ત્રણ ત્રણ દિવસો સામટી થાવે છે. નોંધણી તપાસ નીચી કીડીઆવાડી ગૌરવ કૅલેજ છે. માલન ચીયેટ્સની તરફથી હૂર મારી ખડુ પાતો સાથ છે પણ અભિમાન આપણીથી બંધાય નહિ.

કોઈનર, બસ બે મહીને ત્રણ શીશ ધાપીયવસને આપેલ નામ છે. હાલ એવી કુખનીની નેરેન્ડીકાને જરૂર છે. નરસીંહ મહેતા, જુના નરસીંહ મહેતાથી કાપેરકટ થઈ છે. એટલે અસહ કરતાં કંઈ સારી દેવો નેરેન્ડી.

હાલમાં વિદેશી દિલ્હીમાં જૂની રસાક્સી ચાલે છે. પાંચે, ગોશા, પેરામાઉન્ટ, અને કુતીવરસનાના સારામાં સારા ગ્રામાઓ નોવામાં આવે છે. લાગતાવળગતા સીનેમોઓ વગેરે જૂની હરિકાષ્ટ યાદી છે. સાડું બાઈ સાંઈ, દિન્દો કરીમરાં ની આવી શીશ નોએને કંઈ નવું નહિ તો અનુકરણ કરી તો પણ તેને આગામી છે. એવી આપણી લેનારા વિરહાઓ નીચે પ્રમાણે છે.

સીન્ડા બાપુરાવ પેટન્ટર.

માદાપાટ્ટુ દિલ્હી કુખનીના કાપેરકટર, કંઈ નવું નવું એકદમ, આકાં લાઉં, અને પેન્ડીમમાં કરી બતાવે છે.

સીન્ડા વી. બી. નેશી.

દેશાસીમાં એજે પૂર્વ વલ્લભમાં કંઈક સારી કુશળતા દેખાઈ છે.

સીન્ડા મણીલાલ કે. નેશી.

અમેરિકન એક્ટીવનું અનુકરણ કરનાં જતા પાછા પડે છે.

સીન્ડા માણેકલાલ પટેલ.

કોલકાટાને નેન. કેમેરા, સીનાર્થો અને વખત આવે કાપેરકટીંગ કરી, કોઈનરને મોખરે કરી, આ કંધામાંથી કાપેરકટ થયા.

કંઈ કરી દેખાડું, એવી બધા માગતા નવા નેરેન્ડીયા યજુ હાલમાં નીચે પડ્યા છે. નોંધણી કે તે લોકો કેવી રીતે આપણને લાવે છે. નેરેન્ડીયા યજુઓ તો આપણી કાંઈ ચૂક્યા છે. બાટલીની, ગેરાની, અને... મોજ મળતી.

જી. ગેરેન્ડી સાથે.

દા. રતીલાલ ગોવિંદજીની

અકબરશાહ કેસ્ટુરીની અગરબત્તી

એનો નવો શીશ હાલમાં આવી પડેલો છે. આ અગરબત્તી ઉત્તમ અને પંડિત વસ્તુમાંથી બનાવેલી દેવની તો મંડીર, મસ્જીદ, "કો-કો-કો" વિશેષ ઉત્તરોના પ્રસંગોમાં હુદયી વપરાય છે. સુબળ, સુભાગ, મહારાષ્ટ્ર તથા આદિમાં વિશેષ દેશાસીમાં અમારા આદરોને તે બધું પસંદ કરેલી છે તો બધું સુખાસા આનંદ નવા મહાને અમારી અગરબત્તીમાં હાથ રાખેર અગરબત્તી પસંદ નહીં પરંતુ તેથી આપણાં, એક વખત તાવ દાખલ નરે પાણી સુએ (વિષ તોળાનાં) પેટનાં (૨. ૩) ૨) ૧) ના, બા, વેપારી માટે આપણાં.

દા. રતીલાલ ગોવિંદજી અગરબત્તીનામાં,

૧૯૨૬ વર્ષમાં કરીઆપા બનાવ, યુનિયન ૨.

(જવાહીર પટેલ)

લખનાર:-શ્રી. અનુભવી.

જીજ્ઞાસુ, જીજ્ઞાસુ જી કે જેણે જામનગરને પારસી બનાવ્યું, બે તળાવને એક બનાવી એ સુંદરતાને લાલ પ્રભને આપ્યો તે કું જોડી વાત છે? બાંધેલ જોવારા પર જોવાથી આવતા સુરમ સુમધુર મોઢાં વાણુ હોને આનંદ આપતો હતો. જામનગરનું ગમકાંદાર ત્રણ દરવાજાની શોકતો બંધીતો દરવાજો કાંઈક જોવાર છડાથી ઉભેલો છે. રેલવેની અસપાસ આનેલા-મેશ અને માળવાળા બજારોમાં ઉપરાંત ધર્મજાળાઓની ધમાલ કાંઈક જોડી નથી. બેડીના દરવાજામાંથી દાખલ થતાં ધમા દાખા રસ્તા પર આવીએ તો રેલ દરવાજા આગળ પહેાંચ્યા, અને જમણા દાખ તરફ આવીએ તો ઉપર કદી મથેલ તળાવ, પંચનાથ મહાદેવ, અને પંચેશ્વરનો ચોક. ચોકને શૈલા આપનાઈ દાવર તે ચોકની શૈલામાં વધારો કરે છે. કું જીવ જામનગરની વાત નથી કરતી. એ જામનગર મને યાદ થયું નથી આને જહારી ઉમર કડ વરસની છે. મારી જીવનકથામાંના ૭ વરસો ઇતિહાસ વાંચક તને કહેવાની હું.

હું એક મર્યાદા મુદ્દામાં જામનગર પાંચી હેતાળ ખાતાના હેતલો ઉઠરી. આપર મહારાજ જામનગરનું આપણું તે કહેવા માંડ્યું હું, અર્થ-યથ થશે નહિ. શોકને રચન દેશો નહિ. આ તો અમારા જીવનની જીવન પ્રક્રિયાનો અમુલ્ય અવસરનો નહોતો કાપેરકટ છે. જહારી ગિલ કપારે જીવની ગયા તે મને યાદ નથી. ન મળે લાઈ, ન મળે પેટલ એક બીચારી માતા. કું ને રણે જામનગરમાં જહારી મા સાથે રહેલી હતી-એકાં તેને ચોકાણના ચોકના નામે પીઠાનના હતો. આને ચોક-જીનો ચોક સુને છે. ક્યાં જીના વખતના રાસકાઓનો રજકાર છે પર પડતી થાપીએ, મહારામાં મરત બનેલી માનુનોએ નખારે લીં-લેતી તે દરમ માદ કરે હું ત્યારે અને અંદર અંસ આવે છે. નો કે વખતે નવ વરસની નવલ બાલીકા હતી. જહારી માતા મહારાજને પોષણ પાડકું કામકાંજ કરી કરતી હતી. જહારી મા કામે બતી. કે નિશાળે જતી. જહારી માતા આપણું પહેલાં રીંધવાનું નેતું રેતું થા કરી પાડેલામાંના યોગકાં સાથે રમતી. કું જહારી હતી ત્યારે પેટલ કુટી હતી. નિશાળને રેસીડેનમાં જહારી નંબર પહેલો હતો. આર આરજી હતી. છતાં એ કું કરમજી હતી. લગભગ ત્રણ વરસની ઉંમરે મારી ખીસતી જીવાનીના કારણે મારે નિશાળને તોળતી પડી.

હું કું લખું? રસે આવતા જતા લહરી લાલોએ માથ કુરે જમણા કરનારાઓ જહારા સામું જોડો રસે જોડે રહેલા કું મ્મક આપ્યા વગર સીધો જહારે થેર જતી. જહારી માંજે મહારી યાંત્ર

એક યુવક સાથે પેદાઈ થવાનું કરી દીધું. હું પરણી અને સાસરે ગયું.
સાસરામાં એક દલ સાસુ, સુવાનું નજીવું અને મહારા પતિસાજ
આદર્શજી હતા. આમરી સાંતિમાં છુટા છેડાનો રીવાજ હતો. મહારા
નજીવું પોતાને સાસરે જતાં ન હતાં. ધીરે ધીરે મને માલુમ પડ્યું કે
તેઓ એક ... નામના વણીકના ઉપપતિ (રખાત) હતા. મહારા
સ્વામી એક નાટક કે પંખીમાં એક્ટર તરીકે કામ કરતા. મહારા જીવા-
નીમાં હું સુખ ભોજનીય, પતિ, સાથે મનમથલા આનંદ કરીશ એ
નાનપણની આશાઓ ફાળીજી નજીવું થતે નજીવું થતું. પતિ પંખીસના
પગરમાંથી પાંચ પાંચ ધરે આપે નહિ. સાસુ ખીચારી વેતરણ કરી સોનાં
પેટ ભરતી. મેં મહારા પતિને ધણી સમજાવ્યા કે તમેને છુટી
લાગેલી લત દારૂને જીવાર લો. પરંતુ ને હોણાં તે ન જ છેડાવે.
એક રાત્રિએ મહારા પતિ દારૂમાં મસ્ત બની ધરતું દારૂ અબધાવવા
લાગ્યા. સાસુ પાંડોરામાં કામકાજને આગે ગણે. એટલે મેં દારૂ
છેડાવ્યું. મહારા પતિના લોચણે દેહાણું ન હતું. તેઓ અંદર આગ્યા
અને નેમ તેમ બોલ્યા ગયાં. મેં તમને ધણીએ વિનવ્યા પરંતુ
મદીરામાં મસ્ત બનેલ એ ક્યાંથી માને ? એકાએક મહારા તરફ મહારા
પતિએ પહેલ વાસજી ફેરવ્યું. હું બેધાન હોવાથી તે વાસજી મહારા
કપાળમાં વાળ્યું અને રહેતાના પ્રવાહ વહેવા લાગ્યો. હું તો જીવના પાના
હુમ્મસી થઈતી હતી. પછવત્રેથી મહારા પતિ આગ્યા અને મને હડ-
સેલાં મારી જમીન પર પાંડી દીધી, અને એજ ધડકાએ મહારા મનો-
દયા ફેરવી અને તેજ દિવસથી હું જાનમગરના જવાહીર લોકો બહાર
પદમ તૈયાર થઈ.

ઉપરના બનાવને આજે દોરકે વરસ બ્યતિત થઈ ગયું છે.
હું મહારા સાંતિના રીવાજ સુખજી છુટા છેડા કરી યુગી થાને
પતિને પાણીયું પરખાવ્યું. આજે હમણું હમણું મારા કપ ઉપર
જાનમગરની જીવાના બન્યા હતા અને મને
ઉપપતિ તરીકે રાખવા અનેક અવનવા પ્રયત્નો કર્યા
હતા. જે બમારે સાંજના ચારે વાગતાં ઘાડાણના ચોકમાંથી ચોરીસ
ગજના ઘેરવાળા ધાપરા સાથે વાદળી કમખાની ઉપર કુડતી પહેરી
"ચમન ચમન" ની ઝોદણી ઝોડી રૂપાળું એક લઈ રૂમમની ઘેરી
સાથે પચેસરના ચોકમાં પાણી ભરવા નીકળતી ત્યારે અનેક ચતુષ્વે
મહારા દર્શનાથે આવતા. મહારા ધુમ્કા પછી કોઈ શોખીન સાથે
ગુફ સંસાર ભાવવાની યજ્ઞ આપતી હતી. ધણી દદાશ આમ આજ્યા
મયા, અને આપણે એક સપ્તે સંજના મહારી બેનપણી રામખાઈ
મહારે ત્યાં આવી. તે રામખાઈ મહારીજી સાંતિની હતી અને છુટા છેડા
કરી રતનપણે સુંબઈમાં કોઈ ગુદરચની ઉપપતિ તરીકે રહેતી હતી.
તેણે મહારીને મને પૂછ્યું.

"કમ, શું કરે છે?"
"જ્યારે રામખાઈ, આજે તો કાંઈ તમે બૂલ્યા પડ્યા?"
હા..... મને એમ થયું કે ચાલ ત્યારે જઈ આવું."
"ચીરે તો સાંકે છે ને?"
"કીક છે" આમ કહી તે મહારી પાસે ભેડી. મેં આમ કરી
પીતા પીતા મેં પૂછ્યું.
"કમ સાંકર તો બરાબર છે ને?"
"અરે, સાંકરનું શું કરવા પૂછે છે? તારા હાથમાં કયાં ઝોછી
બીધાસ છે."
"ઝો હો હો..... તમે તો સુંબઈ જમીને જીવો બેલકાં થઈ
ગયાં લાગે છે હાં."
"તમારે બોલકાં થઈ હોય તો ચાલોને મહારા સાથે સુંબઈ."
"તમે તેડી બન ત્યારે ને?"
"મહારે કયાં તમારું પડે તેમ છે? તમે કાંઈ નહીં હો?"
"ના ના, એમ નહિ પરંતુ ચોથ તો જીંજીમેને!"

રામખાઈ જ્યાં માટે ઉઠી અને મને પોતાના ઘરે આવવાનું
આમંત્રણ આપતી ગઈ.

ખીજી સાંજે હું રામખાઈને ત્યાં ગયું. રામખાઈ બેઠાં હતાં અને
પાસે પહેલ આરામ પુરુષીપર એક નવસુવાન પડેલાં હતાં. સુંબડો
દોરે રહેજી કુટોતો આવતો હતો. એની અણીઆળી આંખો સાથે મહારી
આંખો મળી, હું હારી મને તે અણી એજ પુરુષ મહારા દીલ મનનો મને
માનીતો લાગ્યો. હું પરવશ પડી ન બોલી કે ચાલી અને રામખાઈના
ચમનગદમાં ચાલી ગઈ મને ખાતરી થાકે રામખાઈ આ મેળાપ કરાવી
આપવા મારેજી મહારે ત્યાં આવી હતી. હું બીજે વિચાર ન કરી શકી
અને એજ બે વિચારમાં મહારે ધરે ક્યારે ગઈ એ આલમ ન પડ્યું.

* * *
"આજે ઉઠાસ કેમ દેખાય છે?"
"એ તો તમને લાગે."
"ના, ના, ત્યારે સુખ બેતાવી આપે છે કે વું ઉઠાસ છે."
"રતન ! તું આજે ઉઠાસ છે એ ચોક્કસ વાત છે. દીલ વાંચવું
એ બધો યુગ્મેનું કામ છે."
"ત્યારે દીલ ફેવું એ બધા અજાણ્યોનું કામ છે."
"ઉઠાસને દૂર કરવા માટે તું મહારા સાથે હામય વિનાઈ કરે છે
એ પછી એકે જાતની કળા છે."
"એ કળાને કેળવવી એ કાગિની ચરિત્રો એક પાઠ છે."
"એ પાઠ પડાવવા તૈયાર છે?"
"તમને તો પ્રેમના પાઠ પડાવશ ?"
"રતન, ત્યારે ફેવું મોટું નામ છે."
"એ નામ સાથે તમારે શું કામ છે?"
"પ્રેમના ધન્યદારને પ્રેમની પીળાન છે."
"હવે ભોખા મોટા ધન્યદાર ! રતન કરતાં કુપવતી મને તો !"
"કુપે ખાતર મહારી સાથે આ એકે સંબંધ નથી જોવાયે."
કોઈ પૂર્વના સંબંધો ત્યારે અને મહારા સંબંધ થયા છે. મહારી મેં
તને જોઈ ત્યારથી તને મહારી કરવા માટે મેં હમણાં પાણી ક્યાં,
જેના સાથે ને જીવું તેની મેં સલામત ભરી એ બધું માન રતન ત્યારે
ખાતર."

"આરલો પગાણ ક્યા માટે કરે છે?"
"આ વખાણ નથી પરંતુ અનેકો ખવાર છે."
"નાથ, મહારા સ્વામી તમારો સ્વામીતામાં પછી સંસ્કરતા અજબ
રહેશે કે. મેં ભોખા ત્યારથીજ મનમાં નિશ્ચય કર્યો કે નર તે
ચાલ છે."
"મહારી મોડી, મોડી ભોખ કીક બોલતાં આવડે છે."
"મન બોલથે તમારું હું શું કરું ?"
"આજ જવા દે. જો આ ઉભરાવ છે જલ્દી ઉતારી દે."
"વાંચક ! મેં અને મહારા મનમોહને આ પીધી. તે કુડકને
જ્યાં તૈયાર થયા.

વાંચતર મારા કમની કહાણી-કમકથા સાંભળતાં કરવાનું નથી.
દિવસે રાત્રિએ પસાર થવા લાગ્યા અને મારો ડિપકરે દારૂનો લતમાં
પડેલાં બાપની ધનપત્રિ. તેણે જીવાતમાં ઉઠાડવા માંડી ફુલઆ મને
અચિળી ચીંધી કહેવા લાગી કે..... પરવશ કરનાર પેઠી ચાલી"
મારા ડિપકરનો પ્યાર હવે મારા પર વળે ન હતો એ નારીજી જીવ.
જ્યાં ત્યાં રમવા લાગ્યો. મારા પતિની ત્યાં ક્યાં બંધ થવા વાર
અરેસેસ થવા લાગ્યો. પરંતુ લાચારે એ પતિ અને કેમ સંપરે.

* * *
રામખાઈના સદવાસે હું ચાર માસ થયાં સુંબાઈ આવી છું
અને ત્યાં આગ્યા જલ્દી આરી રી દશ થઈ તે જાનમગરના ખીજ
જવાહીરમાં વાંચશે. અપણું.

મેજ-મનહુના વાંચકોને ખાસ અડધી કિમ્મતે
સુંદર ત્રિજોથી સુશોભિત, રસસાગરથી ઉછળતી
અત્યંત લોકપ્રિય નવલકથા

પ્રમાદધનની પ્રભુતા

અંથવા

સરસ્વતીચંદ્રનો ઉપસંહાર.

બીજી આવૃત્તિ પાકું સોનેરી પુસ્તક; એક કાગળ, મુદ્રાટી
સામગ્રીનાં ૪૦૦ પૃષ્ઠ; રસિક, બોધક વાંચન
આ નવલકથાની કિમ્મત રૂ. ૪-૮-૦ હોવા છતાં

મેજ-મનહુની ઓફિસમાંથી રૂ. ૨-૪-૦
ની કિમ્મતે મળશે. પહારગામ માટે પોષ્ટેજ ભુલું.

મેજ-મનહુ કાર્યાલય

ગીરગામ ચર્ચ સામે ખરાબ બીલીંગ સુખર્ષન. ૪

‘લુવાનીનું’ જોખન અને ગ્રેમની મજા.
લુવાનીના જોખનમાં થયેલી

ભયંકર એકજ ભૂલ.

એથી ઘણાંજ નીચજતાં ખરાબ પરિણામ.

વીસાસ જીવનમાં ગ્રેમ અને મોહાંબતની મીઠી મધુરી ઇતિહાસ
મજા ભટ્ટી હોય, કેવાસ જીવનનું સુખ ભોગવતું હોય તો નિચીની
પીલ્સ જલદી મંગાવી વાપરી ખાતી કરી લુઓ.

વધુ વીગત માટે ખાસ રૂા ૧ મોડલી કેટલોજ મંગાવો. વળી
ખાતી કરો. કેટલોજ વી. પી. થી મોકલતા નથી. રૂા ૧ આવે કેટ-
લોજ મોકલવામાં આવશે.

દરરોજ, ચારામ, ભગદર, કંઠમાળ, સારણગાંઠ—Hornia
સંમદભૂતી તથા અતીસારનો રામખાલુનો ઉપાય છે. અઘાતકીયાની
અજમાયશના રૂા ૧૫૦.

કીંગ ઓફ રોનીક પીલ્સ—કાયમની શક્તિ મેળવવી હોય,
કોલતનો પૂર જોડ પાવર મેલો હોય તો એક વાર કીંગ ઓફ રોનીક
પીલ્સ વાપરો. કીમત એક ગોળીના રૂા ૫.

નાઈટ પીલ્સ—અડધ કલાકમાં અદ્યતન ચમકાર તમા પૂર
જોડ પાવર પેદા કરે છે. કીમત એક ગોળીના રૂા ૭.

દુબલ કાર્મસી.

ગીરગામ ત્રામ ડરમોસ, સુખર્ષ નં ૪.
તારવ કરનાય—“Double” Dombay.

શું તમારે ઘેર એક હારમોનીયમ વગાડતાં

શીખવું છે? તો આજેજ મંગાવો.

“ભારત સંગીત ભાસ્કરી” ... રૂ. ૮-૮-૦

“ભારત મ્યુઝીક ગાઈડ” ભાગ ૧ લો, રૂ. ૪-૮-૦

“ભારત મ્યુઝીક ગાઈડ” ભાગ ૨ લો, રૂ. ૪-૮-૦

ભારત સંગીત વિદ્યાલય

પ્રો. ભારતલાલ પુનેમયંદ માસ્તર.

દરેક જાતના વાદ્યો શીખવનાર

ગુલાલવાડી સુખર્ષ નં. ૪

તમારા ગાલ ગુલાબી કરવા હોય તો વાપરો

હીમાલયા સ્નો

(જરમન બનાવટ)

ચામડીને સુવાળી રેશમ કરી, તંદુરસ્તીની લાલ્લી ચદાને છે.
ખસ, ખીસ, ‘શુ’મ્મા દાજ ઉપર ઠંકે કરી આરામ કરે છે.
ખુખસુરત ખતવનો એકજ ઇલાજ, ઇલાની સફેદી વગરનો.
દરેકે ગાંધી વેશે છે.

એન્ટી-ડી. એચ. જીવણદાસ એન્ડ કુંાં,
મંગળદાસ રોડ- સુખર્ષ.

સંગેખમ, સંધીયા અને ખાખાના ચરકાથી શા માટે હેરન થાઓ છે?
આધારીશ અને મસ્તકમાં દોંની બીમારી શા માટે ભોગવો છે?
ખખરમાં વેચાતા દરેકે ખામથી ચડીચાતો અમારો

હિપ્નોટિક બામ

એક વખત વાપરી ખાતી કરો.

શીશીના આત્મા આડે.

સ્વદેશી ઓધલ એન્ડ પ. મે. કુંાં માલા-બી. બી. રેલ.

દરેક વેપારીઆને ત્યાંથી મળશે.

આ પત્ર જાલવજ પીતામર દરેકે સુખર્ષ નં. ૬૪ ચીયોકાથી
પરેલ રોડપર લેલી નીચકેદ દિકું ઓફ નેજ રૂ. એન. સેલર પ્રેમમાં
જન્યું છે અને તરો જ્યમકર પોલીસ દિવેદીય સુખર્ષ નં. ૪
એસ્થામ ખરાબ બીલીંગમાંથી પ્રતિક કપું છે.

બાહ્ય સુદ ૧]

રવિવાર તારીખ ૩૧ મી આગસ્ટ ૧૯૨૨.

[પૃ. ૧ લું. અંક ૨૨ નો.]

તું મોજ લઈ લે બે ઘડી

(ગજલ)

બેઘડાની બાતુમાં
તું પજુ રડી લે બે ઘડી,
ગાંઠાને ગાંઠા માનીને
તું ખૂંચ થઈ લે બે ઘડી.
તેજ છે જે સૂર્યનું
તે માંન તું જીવનો ફરે,
લઈ ઉઠારી તેજ, ને
આ તેજ દહાડે બે ઘડી.
હું થયો હું પાન થયો,
હવરનીને લેઈને કહે,
ખેલ શય સાથ, ને
રાજ કહી લે બે ઘડી.
આખરે તો હું જ છું
મહારીજ તું મહારીજ છે,
આ હરિદની સાથ પાન, તું
મોજ લઈ લે બે ઘડી.
જ્યાં ત્યજ્યો ગંગાર, ત્યાં
સંસારની પરવા જ શું? —
મજનું દિવાના થઈ ગયે
ગાળી થઈ લે બે ઘડી.
સાદિક આસ કોસનો.
જોડું ન માનીજ તું જસ,
થાપાનું થાયે લહે
તુજને સમારીજ બે ઘડી.
શયર સનમ હું તાબુડો
જે મન લીની નય છે;
વરસનો મોકો ખરો
તું મોજ લઈ લે બે ઘડી.
દિવાનો

બહાલીનું પારણું

—

પોટો પોટોને અધીરા,
ઓ પ્રેમનગીના (૧)
પોટો પોટોને નાનુલ વાંદા,
આનંદજી ભીના (૨)
રહેજ નવે રીર માને કરમાવો દેડુ? બ્યાળા,
પત્યાની એથી બહાસ! (૨)
બનવા સુખાળા —
પોટો —
થાક અઠથો ખેલુ! મહાન, બગલી હામાંડી બાળા,
બનતોડાં નાઈ જ્યાળા? (૨)
કરમ રીત જતારા —
પોટો —
પોટો પોટોને નાનુલ વીન!
આનંદજી ભીના. —

નંદનાગર

એક શિશુક સુખમા એકગણેને કમિનાનુ શિશુનુ જા પને
હતો. તેણે એક વિપરીત પાનુ 'બ્યાળા, તે નિનાડનુ નમ
સાંખનું છે ન'

વિવાર્ધી—હા છ

ગિદગ—વીક, ને કો કે શિવ પાન કાને દોન ને પ
રત

વિવાર્ધી—(વિનય કરીને) અરેમ, ગિદગ આનંદજી છવે
રત લે તે છવે થો રત અને તેણે પેર નીક મોડ

મેળ-મળાના વાંચકોને ખાસ આડધી કિમ્મતે
સુંદર ચિત્રાથી સુશોભિત, રસસાગરથી ઉછળતી
અત્યંત લોકપ્રિય નવલકથા

પ્રમાદધનની પ્રભુતા

અંથવા

સરસ્વતીચંદ્રનો ઉપસંહાર.

ખીલે આવૃત્તિ પાકું સોનેરી પુટું, એક કાગળ, મહાદી
સાપકનાં ૪૦૦ પૃષ્ઠો રસિક, મોલક વાંચન

આ નવલકથાની કિમ્મત રૂ. ૪-૮-૦ હોવા છતાં

મેળ-મળાની ઓફિસમાંથી રૂ. ૨-૪-૦

ની કિમ્મતે મળશે. બહારગામ માટે પોષ્ટેજ લુટું.

મેળ-મળા કાર્યાલય

મીરગામ ચર્ચ સામે ખાસ બીલ્ડિંગ મુખર્જી નં. ૪

જીવાનીનું લેખન અને ગ્રેમરી મજા.

જીવાનીના લેખનમાં થયેલી

ભયંકર એકજ ભૂલ.

એથી ઘણાં નીપજતાં ખરાબ પરિણામ.

વીલાસ જીવનમાં ગ્રેમ અને મેહાવતની મીઠી મધુરી ઇન્દ્રિની
મજા ભટ્ટી હોય, કેટલાક જીવનનું સુખ ભોગવતું હોય તો નીચેની
પીલ્સ જાણી મંગાવી વાપરી ખાતી કરી જીવો.

વધુ વીગત માટે ખાસ રૂ. ૧ મેહાવી કેટલોજ મંગાવો. વચ્ચે
ખાતી કરો. કેટલોજ વી. પી. થી મોકલતા નથી. રૂ. ૧ આવે કેટ-
લોજ મોકલવામાં આવશે.

હરેરા, માસમ, ભગંદર, કંઠમાળ, સારણગાંઠ—*Hornia*
સમઘણી તથા અતીસારનો રામખાણનો ઉપાય છે. આંગ્રેજીવાની
અગમીપણા રૂ. ૧૫૦.

કીંગ ઓફ ટોનીક પીલ્સ—કાયમની શક્તિ મેળવવી હોય,
કોવતનો પૂર જોશ પાવર મેવો હોય તો એક વાર કીંગ ઓફ ટોનીક
પીલ્સ વાપરો. કીમત એક ગેળીના રૂ. ૫.

નાઈટ પીલ્સ—અધાઃ કલાકમાં અવશ્યત અમઠાર તથા પૂર
જોશ પાવર પેદા કરે છે. કીમત એક ગેળીના રૂ. ૭.

દુપલ ફાર્મસી.

મીરગામ તામ હરગામ, મુખર્જી નં. ૪.

તરફ કરનાર—“*Duple*” Bombay.

શુ તમારે ઘેર મેહા હારમોનીયમ વગાડતાં
શીખવું છે? તો આજેજ મંગાવો.

“ભારત સંગીત ભારતી” રૂ. ૮-૮-૦

“ભારત મ્યુઝીક ગાર્ડ” ભાગ ૧ રૂ. ૧-૪-૦

“ભારત મ્યુઝીક ગાર્ડ” ભાગ ૨ રૂ. ૧-૮-૦

ભારત સંગીત વિદ્યાલય

પ્રો. ભારતલાલ પુનેમયંદ માસ્તર.

દરેક ભાતના વાણજો શીખવનાર

ગુલાલવાડી મુખર્જી નં. ૪

તમારા ગાલ ગુલાબી કરવા હોય તો વાપરો

હીમાલયા સ્નો

(જરમન બનાવટ)

ચામડીને સુંવાળી રેશમ કરી, તંદુરસ્તીની લાક્ષી મુકાવે છે.
ખસ, ખીલ, મુશ્મલ દાગ ઉપર દંડક કરી આરામ કરે છે.

મુખસુરત મનવાનો એક ઇલાજ, ઇન્ડીયા સેલીવનરો.

દરેક ગાંધી વેચે છે.

એન્ટી-ડી. એચ. જીવણદાસ એન્ડ કું, ૦

મંગળદાસ રોડ—મુખર્જી

સંગ્રહ, સંધિવા અને ખાયાના ચરકથી શા માટે દેરન થએ છે!
આધારીસ અને અસ્તકનાં દર્દની બીમારી શા માટે ભોગવે છે!
બજારમાં વેચાતા દરેક ખામથી એડીઆતો અમારો

હિપ્નોટિક બામ

એક વખત વાપરી ખાતી કરો.

શરીરના આના આંઠ.

સ્વદેશી ઓઇલ એન્ડ ય. મે. કું. ૦ માસા—બી. બી. રેલ.

દરેક વેપારીઓને ત્યાંથી મળશે.

આ બમ જાદુજીવી પીતાબર દરેક મુખર્જી નં. ૬૭ ચીચોકલી
પરેશ રોડપર લેડી મોર્ચ કાટ હિન્દુ ઓફિસ ક. એન. સેલર એજમાં
ખસ છે અને તેની બપજીકર બેડીલાસ દિવેડીએ મુખર્જી નં. ૪
અસ્થામ અશ્વ બીલ્ડિંગમાંથી પ્રસિદ્ધ રહે છે.

૬૫૬ સુદ ૧]

રવિવાર તારીખ ૩૧ મી આગસ્ટ ૧૯૨૪.

[પૃ. ૧ છ. અંક ૨૧ મા.]

તું મોજ લઈ લે બે ઘડી

(ગણલ)

બેઘડાની બાજુમાં
 હું પણ રડી લે બે ઘડી,
 ગાંડાને ગારા માનીને
 તું ખૂસ થઈ લે બે ઘડી.
 તેજ છે બે સૂર્યવં
 તે ચાંદ તું ભસતો ફરે,
 લઈ ઉધારી તેજ, ને
 આ તેજ દઈ દે બે ઘડી.
 હું થયો હું પણ થયો,
 હવરડીને ભેળને કહે,
 બેસે શત્રુ સાથ, ને
 રાજ કહી લે બે ઘડી.
 આખરે તો હું જ છું
 મહારીજ તું મહારી જ છે,
 આ હરિદ્વિની સાથે પણ, તું
 મોજ લઈ લે બે ઘડી.
 ત્યાં ત્યત્યો સંસાર, ત્યાં
 સંસારની પદવા જ શું? —
 મગચું દિવાના થઈ અમે
 રાણી થઈ લે બે ઘડી.
 સાદિક માશ કોલનો.
 બોલું ન માનીશ તું જરા,
 ધાવાતું થાય ભલે
 તુજને રમાડીશ બે ઘડી.
 સપદા સનમ
 હું તાહુરો
 ને રાત વીતી ગય છે;
 પરલનો મોકો ખરો
 તું મોજ લઈ લે બે ઘડી.
 દિવાનો

બહાલીનું પારણું

પોટા પોટાને અધીરા,
 આ ગ્રેમનગીના (૨)
 પોટા પોટાને નણુદલ વીરા,
 આનન્દરસ લીના (૨)
 પોટા—
 રહેજ નથે શીર, શાને કરાવે દેહ ? ત્યાગા,
 વધવાની બેથી બહાસા ! (૨)
 બનવા સુખાગા—
 પોટા—
 થાક ચઢ્યો પ્રભુ ! મહારા, બગતી હઠમાંડી બાગા,
 બનશેજ કંઈ દયાગા ?
 કરવા શીત જવાગા—
 પોટા—
 પોટા પોટાને નણુદલ વીરા !
 આનન્દરસ ભીના.—

નટનાગર

એક શિક્ષક સ્કૂલમાં છેલ્લાઓને કનિયાસનું સિદ્ધ્યુ આપતો હતો. તેણે એક વિદ્યાર્થીને પૂછ્યું, “અન્યા, તેં જિવાજનું નામ સાંભળ્યું છે ?”

વિદ્યાર્થી—હા જ.

શિક્ષક—તીક, તો કહે કે જિવાજ આજ જીવિત હોત તો શું કરત ?

વિદ્યાર્થી—(વિચાર કરીને) સાહેબ, જિવાજ આજ મુત્રી હતો. હોત તે તે શુદ્ધ થયો હોત અને તેણે પેન્સન લીધું હોત !